الرَّحِيقُ الْمَخْتُوم

شیرین بولاق

پہ پیغمبر سہ للہ للاھو ئہ لیکي ؤہ سہ للہ منکث تہ رجمالی

ئۆز پەيغەمبىرىنى سۆيمىگەن ئادەمنى مۇئمىن

دېگىلى بولمىغاندەك، ئۇنىڭ ھاياتى ۋە تەرجىمىھالىدىن

بىخەۋەر كىشىمۇ ئۇنى سۆيىدۇ دېگىلى بولمايدۇ.

سەفىييۇررەھمان مۇبارەكفورى
(ھىندىستان)

«پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمھالى» ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئەسەر

الرَّحِيقُ الْمَخْتُومُ

شىرىن بۇلاق

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمھالى

سەفىييۇررەھمان مۇبارەكفورى
(ھىندىستان)

«پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى» ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا
بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئەسەر

اَلرَّحِيقُ الْمَخْتُومُ

شېرىن بۇلاق

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى

ئۆز پەيغەمبىرىنى سۆيمىگەن ئادەمنى مۆمىن
دېگىلى بولمىغاندەك، ئۇنىڭ ھاياتى ۋە تەرجىمىھالىدىن
بىخەۋەر كىشىنىمۇ ئۇنى سۆيىدۇ دېگىلى بولمايدۇ.

تەرجىماندىن

ئۆتكەن ئەسىر 70 ـ يىللارنىڭ ئاخىرلىرى بولسا كېرەك، ئېسىمدە قېلىشىچە ئاتام سىرتتىن كىرسىلا (ئاتام ئۇ ۋاقىتلاردا پۈتۈن كۈن كۆۋرۈكتە ئىشلەيتتى) جىسمانىي ئەمگەك قىلاتتى. بىز ئاتام بىلەن چۈشلۈك ۋە كەچلىك دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدىلا بىرگە بولالايتتۇق)، قولىغا بىر قىرىم تاشلىق بىر كىتابنى ئالاتتى ـ دە، بىر بەت ئوقۇپ ـ ئوقۇماي: «يا ئاللاھ ...!» دەپ بوقۇلداپ يىغلاشقا باشلايتتى. بەزىدە ئاتامنىڭ يىغىسىنى كۆرۈپ ھەيران قالاتتىم، بەزىدە بولسا مەنمۇ ئاتامغا قوشۇلۇپ يىغلاپ تاشلايتتىم. بۇنداق ۋاقىتلاردا ئاتام: «ئوغلۇم! ئاللاھ تەئالا ساڭا ئىلىم ئاتا قىلسۇن، ھىدايەتلىك بولغايسەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىزىدا مېڭىشقا مۇۋەپپەق بولغايسەن» دەپ دۇئا قىلاتتى. مەن كىچىكلىكىمدىنمۇ پاكى مەلۇماتىمنىڭ تۆۋەنلىكىدىنمۇ، رەسۇلۇللاھ ۋە ساھابە كىرام دېگەنلەرنى چۈشەنمەيتتىم. شۇنداقتىمۇ، «ئۇلار ياخشى كىشىلەر ئىكەن، ئاتام شۇلار ھەققىدىكى بايانلارنى ئوقۇپ تەسىرلىنىپتۇ» دەيتتىم.

كېيىن ئاتامنىڭ دۇئاسىنىڭ بەرىكىتى ۋە ئەمەلىي تۈتۈپ تەربىيىلىشى نەتىجىسىدە ئاز ـ تولا دىنىي مەلۇماتقا ئىگە بولدۇم. «شېرىن كالام» ۋە «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى» قاتارلىق كىتابلار بىلەن تونۇشۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىغا دائىر بىلىملەردىن خەۋەردارمۇ بولدۇم. كېيىن ئاللاھ تەئالا ماڭا چوڭ بىر بىلىم ئېلىش پۇرسىتى ئاتا قىلىپ، 1987 ـ يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام دىنى ئىنستىتۇتىنىڭ تۇنجى قارارلىق تولۇق كۇرسىغا ئوقۇشقا كىردىم. مەكتەپنىڭ 3 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چېغىم بولسا كېرەك، بىر كۈنى مۇشۇ كىتاب — «شېرىن بۇلاق» (الرحيق المختوم) — قولۇمغا چۈشۈپ قالدى. مەن بۇ كىتابنى قولۇمغا بىر ئالغانچە ئۈچ كېچە ـ كۈندۈزدە تۈگىتىپ ئوقۇپ چىقىپتىمەن. ئاندىن قايتا كۆرۈپ شۇ يىلى ئۇدا ئالتە ـ يەتتە قېتىم ئۆتكۈزدۈم. ھەر قېتىم باشلىسام ئاياغقا چۈشۈرمەي بولدى قىلمايتتىم. ئوقۇغانسېرى قانماي كېچىلەر تاڭ ئېتىپ كېتەتتى.

مەن شۇ چاغدىلا ئاتامنىڭ ھېلىقى كىتابنى قولىغا ئالسىلا ئىختىيارسىز ياش تۆكۈشىدىكى سەۋەبنى چۈشەنگەندەك بولدۇم. گەرچە ئاتام ئوقۇغان كىتاب بىلەن

مەن ئوقۇغان بۇ كىتاب بىر بولمىسىمۇ، ئەمما ھەر ئىككىلى كىتابتىكىسى ئاللاھ تەئالانىڭ ئەلچىلىكنى يەتكۈزۈش ۋە ئىنسانىيەتنى بەخت ـ سائادەتكە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئۆي ـ پىكرى، غەزەپ ـ نەپرىتى، دوستلۇق ۋە ئاداۋىتى، بايلىق ۋە مال ـ مۈلكى، پۈتۈن ۋاقتى ۋە راھەت ـ پاراغىتىنى، ھەتتا ھەممە نېمىسىنى تەقدىم ئەتكەن ھەزرىتى رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتى تونۇشتۇرۇلغان قۇرلار ئىدى.

ئۆز پەيغەمبىرىنى سۆيمىگەن ئادەمنى مۇئمىن دېگىلى بولمىغاندەك، ئۇنىڭ ھاياتى ۋە تەرجىمىھالىدىن بىخەۋەر كىشىنىمۇ ئۇنى سۆيىدۇ دېگىلى بولمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىنى ئۇقۇملۇق ۋە تەپسىلىيرەك تونۇشتۇرغان بۇنداق كىتابنى ئۇيغۇر مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزنىڭمۇ مۇتالىئە قىلىپ كۆرۈپ چىقىشى تولىمۇ زۆرۈر ئىدى. شۇڭا، ئىستېداتسىزلىقىم ئۆزۈمگە ئايان بولسىمۇ، بۇ كىتابنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ چىقىشتىن ئىبارەت جاپالىق خىزمەتكە تەۋەككۈل قىلدىم.

ئاپتور بۇ ئەسەردە ئۆز قەلىمىنى گويا يول باشلىغۇچىنىڭ ئەلىمىدەك ئېگىز كۆتۈرۈپ، كىتابخاننى قەدەممۇقەدەم ئەگەشتۈرۈپ، ئىختىيارسىز ھالدا مۇشۇ ئۈممەت (يەنى ئىسلام ئۈممىتى)نىڭ ئەۋۋىلى ۋە رەھبىرى ياشىغان ئاشۇ سائادەت دەۋرىگە باشلاپ بارىدۇ ـ دە، كىتابخان بۇ جەمئىيەتكە ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى چەكسىز لەززەت ۋە بەخت ـ سائادەت ھېس قىلىپ، ئاخىر زاماندا بولسىمۇ ھەرھالدا مۇشۇ ئۈممەتنىڭ بىر ئەزاسى بولالىغانلىقىدىن ئېپتىخارلىنىدۇ.

كىتابخان ئەسەرنىڭ بېشىدا ئاشۇ ئۈممەت بارلىققا كەلگەن ئەرەب يېرىم ئارىلى ۋە ئۇنىڭ جۇغراپىيىلىك شارائىتى، بۇ يەردە ياشىغان قەۋملەر ۋە ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە دىنىي ئەھۋالى بىلەن تونۇشۇپ، ئۇزىنىڭ سەقافەت (بىلىم ـ ساپا) سەۋىيىسى ئاشقانلىقىنى ھېس قىلغانسېرى، ئاللاھ تەئالا ئىنسانىيەتنى جاھالەت زۇلمىتىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئەۋەتمەكچى بولغان ئاشۇ سۆيۈملۈك پەيغەمبەر دۇنياغا كەلسە قانداق ئۆزگىرىشلەر مەيدانغا كېلەر؟ دېگەندەك خىياللار ئۇنىڭ ئەس ـ يادىنى چىرمىۋالىدۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇنياغا كېلىپ پەيغەمبەر بولغاندىن كېيىنكى قۇرلاردا بولسا، ئىلاھىي مەرھەمەت بېشارەتلىرىنىڭ يەر شارى ئاھالىسىگە نۇر چېچىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كىتابخاننىڭ ھەرگىزمۇ بىر ـ ئىككى بەت ياكى بىر ـ ئىككى بابنى ئوقۇپلا كىتابنى تاشلاپ قويۇشقا رايى بارمايدۇ، بەلكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەگىشىپ، ئۇنىڭ تۇرمۇش ـ ھايات سەھىپىلىرىنى ۋاراقلاپ تاكى كۆزى تالغىچە زوقلىنىپ ئوقۇپ كېتىدۇ. بەزىدە ئۇ

گويا ئۆزىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەربىيىسىنى ئېلىۋاتقان ساھابىدەك ھېس قىلىپ، ئۆز ـ ئۆزىگە: «ئەمدى مەن تامامەن باشقىچە ئادەم بولدۇم، كېيىنكى ھاياتىمنى ھەق تەرەپكە مايىل بولۇپ ئۆتكۈزەي» دېگەن ۋەدىلەرنى بەرسە، بەزىدە ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى قاتناشقان ياكى ساھابىلەرنى ئەۋەتكەن ھەرقايسى پائالىيەت مەيدانلىرىغا ئەگىشىپ بېرىپ، نەق مەيداننى سۈرەتكە ئېلىۋاتقان ئوپېراتورغا ئوخشاش بارغانسېرى جىددىيلىشىپ ۋەقەلىك قاينىمىغا كىرىپلا كېتىدۇ.

مانا بۇلار بۇ كىتابنىڭ ھەرقايسى بەتلىرىگە سىڭدۈرۈلگەن ھېكمەت ۋە مۆجىزىلەر بولۇپ، ئۇنى سىيرەتۇننەبەۋى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمھالى) ساھەسىدىكى ئەسەرلەرنىڭ كۆزى دېيىشكە بولىدۇ.

كەمىنە كىتابنى تەرجىمە قىلىشتا ئەسلى تېكىستكە ھۆرمەت قىلىشتا باشتىن ـ ئاخىر چىڭ تۇردۇم. مەزمۇنىنىڭ شېرىنلىكى ۋە ئىلمىي قىممىتىنىڭ مۇللىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، كىتابنىڭ ئىسمى (الرحيق المختوم)نى «شېرىن بۇلاق» دەپ تەرجىمە قىلدىم. كىتابتىكى ئايەتلەرنىڭ تەرجىمىسىنى «قۇرئان كەرىمنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسى» (بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى 1986 ـ يىلى 1 ـ نەشرى)دىن كۆچۈرۈپ ئالدىم. ھەدىس ۋە بەزى ئاتالغۇلارنى تەرجىمە قىلىشتا ھەرقايسى ئۇيغۇرچە دىنىي ماتېرىياللار ۋە «ئەرەبچە ـ ئۇيغۇرچە چوڭ لۇغەت» (شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2002 ـ يىلى 10 ـ ئاي 1 ـ نەشرى)تىن پايدىلاندىم. ئايرىم شېئىرلارنىڭ تەرجىمىسىنى (ئەرەبچە تېكىستى ئوخشاش بولغانلىقى ئۈچۈن) ئۇستاز مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىم تەرجىمىسىگە ئىشلىگەن «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى» (شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1983 ـ يىلى 4 ـ ئاي 1 ـ نەشرى) ناملىق كىتابتىن ئەينەن كۆچۈرۈپ ئالدىم ۋە بۇنى بەت ئاستىدىكى ئىزاھاتتا ئالاھىدە ئەسكەرتتىم. شۇنداقلا، ئەسلى تېكىستتىكى ئايرىم شەخس ئىسىملىرىنىڭ كەينىدە قوللىنىلىدىغان دۇئا ئىبارىلىرىنى دىنىي مەتبۇئات ساھەسىدە ئومۇملاشقان ئۇسلۇب بويىچە ئەينى تەلەپپۇزدا بەردىم: صلى الله عليه وسلم — سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن ۋە ئۇنى سالامەت قىلسۇن دېگەن مەنىدە)، عليه السلام — ئەلەيھىسسالام (ئۇنىڭغا سالام بولسۇن دېگەن مەنىدە)، رضى الله عنه — رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن دېگەن مەنىدە)، رضى الله عنها — رەزىيەللاھۇ ئەنھا (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن دېگەن مەنىدە — ئاياللار ئۈچۈن قوللىنىلىدۇ)، رضى الله عنهما — رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما (ئاللاھ ئۇ ئىككىيلەندىن رازى بولسۇن دېگەن مەنىدە)، رضى الله عنهم —

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن دېگەن مەنىدە) ۋە رحمه الله ــــ رەھمەھۇللاھ (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھىم قىلسۇن دېگەن مەنىدە) ...

بۇ كىتابنىڭ تەرجىمىسىگە ئىشلەش جەريانىدا يەنە ئۇستاز مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىمنىڭ تەرجىمە ئۇسلۇبى ۋە تىل ماھارىتىدىن ئۆرنەك ئېلىپ پايدىلاندىم ۋە ئۈگۈت تولۇقلىدىم. شۇنداقتىمۇ تەجرىبە ئاساسىم يوق ۋە تۇنجى قەلەم تۇتقۇچىلاردىن بولغاچقا، قىسمەن سەھۋەنلىكلەردىن ساقلىنالمىغان بولۇشۇم مۇمكىن. شۇڭا، ھەر دەرىجىلىك ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ كەمچىلىكلىرىمنى كۆرسىتىپ بېرىشىنى ۋە تۈزىتىپ پايدىلىنىشىنى سورايمەن.

تۇمەن مىڭ ھەمدىلەر ئېيتاي دېگەن رەببىمگە: «تاجىداردۇرمەن،
ئازغۇنلۇق، ھىدايەت ـ نۇر قولۇمدا مەن مەدەتكاردۇرمەن».

سالام سۆۋرە پەيغەمبەرگە دېگەن: «ئەھمەد نامداردۇرمەن،
ئىلىم ـ ھېكمەتنى ھەقسىز جاھانغا تارقىتاردۇرمەن».

سالام ـ دۇئا سانادىن كېيىن يازاي بىر قانچە مىسرانى،
ئۆزۈم ھالىغە تەتبىقلاپ دەستى[①] خام قەلەمداردۇرمەن.

كۆز ئاچتىم بۇ دۇنياغا مۇئمىن ئەر ـ ئايالدىن مەن،
ئەقلىمگە كېلىپ كۆرسەم دىيانەت ئەھلى دار[②]دۇرمەن.

ئوچۇق ھەق ـ ناھەق ئايرىپ تەربىيىلەپ ئۆتەردى كۈن،
ئاتام ئالىم، ئانام سالىھە، ئاتامغا ھازىرداردۇرمەن.

ھاياتلىق ئۆلچىمىم شۇلدۇر، ئۈمىد ـ قورقۇنچ ئارا بويلاپ،
ماڭارمەن ئەسلى چىن يولدا كەلگۈسىگە ئۈمىدۋاردۇرمەن.

ئوقۇپ قۇرئان، ھەدىس، سىيرەت، ئەقىدە ئەھلى سۈننەتنى،
ئاتام ماڭغان ئۇلۇغ يولدىن مېڭىشنى قىپ ئىختىياردۇرمەن.

① دەست ــــ قول دېگەن مەنىدە.
② دار ــــ ھويلا، ئائىلە دېگەن مەنىدە.

بىراق باسقان قەدەم ئاجىز، ئىلمىنى قىلمىغاچ رازى،
سەۋەبتىن شۇ تۆۋەن باشىم ئۆزۈم بىئېتىباردۇرمەن.

يېرىم ياتا بولۇپ تىلچى تېتىپ «شېرىن بۇلاق» سۈيىدىن،
بېرىپ ئەھدى نەبۇۋۋەت①كە ۋۇجۇدۇم لىق ئىپتىخاردۇرمەن.

قەلب تۆرۈمدە مىڭ شادلىق ئۈممەت مەن مۇھەممەدكە،
نىدانىڭ «يا ئىبادى»② دەپ تەكتىدە مەنمۇ باردۇرمەن.

جىجىپ كەمتۈك قەلەمدە مەن سائادەت دەۋرىنى تەسۋىرلەپ،
بېرەلمەي مىڭ خىجالەتتە روھىم ئىنكىسار③دۇرمەن.

ئىخلاسىمەن ئوقۇرمەنلەر تەمەيىم يوق باھايىڭدىن،
«ئۇلۇغ رەببىم كەچۈرگىن» دەپ دۇئايىڭغا ئىنتىزاردۇرمەن.

ئىچىپ «شېرىن بۇلاق» سۈيىدىن يۈرەك تەشنالىقىڭ قانسا،
ئاتا قىلسا ساۋاب تەڭرىم خەلىلى بەختىياردۇرمەن.

2011- يىلى 4- ئاي

① ئەھدى نەبۇۋۋەت ــــ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ياشىغان دەۋر دېگەن مەنىدە (ئەھدى ــــ زامان، دەۋر مەنىسىدە).

② بۇنىڭدىن سۈرە زۇمەر 52- ئايەتنىڭ مەزمۇنى كۆزدە تۇتۇلدۇ.

③ ئىنكىسار ــــ سۇنۇق دېگەن مەنىدە.

دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقىنىڭ باش مۇدىرى مۇھەممەد ئەلى ھەرەكانىنىڭ تەبرىك سۆزى

ئاسمان ـ زېمىننى ياراتقان، قاراڭغۇ ـ زۇلمەتنى ۋە ئوچۇق ـ يورۇقلۇقنى ئورۇنلاشتۇرغان، پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بۈيۈك ئاللاھقا ھەمدۇسانالار بولسۇن. جىمىي پەيغەمبەرلەرنىڭ تۈگەنچىسى سەييىدىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاللاھ تەئالا رەھمەت قىلسۇنكى، ئۇ ئىنسانلارغا خۇش بېشارەت يەتكۈزدى، ئاگاھلاندۇردى، جەننەت بىلەن ۋەدە قىلدى ۋە دوزاختىن قورقۇتتى. ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭ بىلەن ئىنسانىيەتنى ئازغۇنلۇقتىن قۇتقۇزۇپ، ئۆزىنىڭ توغرا يولىغا ھىدايەت قىلدى. بىلىش كېرەككى، ھەممە ئىش ئاللاھ تەئالانىڭ ئىلكىدىدۇر.

ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە شاپائەت مەقامى ۋە يۇقىرى مەرتىۋە ئاتا قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى ئۇنىڭغا مۇھەببەت ۋە ھۆرمەت قىلىشقا يېتەكلىدى. ئۇنىڭغا ئەگىشىشنى ئۆزىگە مۇھەببەت قىلغانلىق دەپ بېكىتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: ﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾ «(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، ئەگەر سىلەر ئاللاھنى دوست تۇتساڭلار، ماڭا ئەگىشىڭلاركى، ئاللاھ سىلەرنى دوست تۇتىدۇ. (ئۆتكەنكى) گۇناھىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ» (3:31).

مانا بۇ كۆپلىگەن ساغلام قەلب ئىگىلىرىنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ياخشى كۆرۈشكە ۋە ئۆزى بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ كۈچەيتىش ئۈچۈن ئىزدىنىشكە تۈرتكە بولغان ئامىللارنىڭ بىرىدۇر.

ئىسلامنىڭ سۈبھى دەۋرىدىن باشلاپ، مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلەتلىرىنى ۋە شانلىق تارىخى تەرجىمھالىنى بەس ـ بەستە تونۇشتۇرۇپ نەشر قىلىپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تارىخىي تەرجىمھالى دېگەندە، چوقۇم ئۇنىڭ ھېكمەتلىك ھەدىس (سۆز ـ ئىبارە)لىرى، ئېلىپ بارغان شانلىق ئىش ـ ھەرىكەتلىرى ۋە ئېسىل مەكارىم ئەخلاق ـ پەزىلەتلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئايالى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «رەسۇلۇللاھ (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى» دەيدۇ. «قۇرئان كەرىم» — ئاللاھ تەئالانىڭ نۇقسانسىز مۇقەددەس كالامى. ھەركىم «قۇرئان كەرىم»نىڭ ئۆلچىمىگە چۈشسە، ئۇ خەلقى ئالەم ئەڭ ياقتۇرىدىغان، ئەڭ كامىل ۋە ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم بولغۇسى، ئەلۋەتتە.

مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان ئەنە شۇ قىممەتلىك مۇھەببەتكە ئەۋلادمۇئەۋلاد شۇنداق چىڭ ئېسىلىپ كەلدىكى، ئۇنىڭ سەمەرىسى سۈپىتىدە ھىجرىيە 1396 ـ يىلى (مىلادىيە 1976 ـ يىلى) پاكىستاندا «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى» باش تېما قىلىنغان تۇنجى ئىسلام ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىندا ئىتتىپاقىمىز «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى» دېگەن تېمىدا تۆۋەندىكى تەلەپلەرگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ئەڭ ياخشى بەش ئەسەرگە نەق پۇل مۇكاپاتى تارقىتىپ بېرىدىغانلىقىنى، مۇكاپات ئومۇمىي سوممىسى 150 مىڭ رىيال (سەئۇدى ئەرەبىستان پۇلى) بولىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ تەلەپلەر بولسا:

1. ئەسەر تارىخىي ۋەقەلىكلەرنى تولۇق، مۇكەممەل، رەتلىك ۋە ئۆز ئەينى بايان قىلغان بولۇشى؛

2. ئەڭ ئىلغار سەۋىيەدە يېزىلغان ۋە ئىلگىرى نەشر قىلىنمىغان بولۇشى؛

3. مۇئەللىپ ئەسەردە پايدىلانغان ئىلمىي ماتېرىياللارنى ۋە ئۆزۈندە ئالغان مەنبەلەرنى تولۇق كۆرسىتىپ ئۆتۈشى؛

4. ئەسەر ئوچۇق ۋە روشەن خەت بىلەن يېزىلىشى، ئەڭ ياخشىسى خەت ئۈرۈش ماشىنىسى بىلەن ئۈرۈلغان بولۇشى؛

5. مۇئەللىپ ئۆزىنىڭ ئىلمىي قابىلىيىتى ۋە ئەسەر ئىجادىيەتلىرىنى (بار بولغان تەقدىردە) بايان قىلىش بىلەن بىرگە، قىسقىچە تەرجىمىھالىنى يېزىپ ئەسەرگە قوشۇپ ئەۋەتىشى لازىم؛

6. ئەسەر ئەرەب تىلى ۋە ھەرقايسى جانلىق تىللاردا يېزىلسا بولىدۇ؛

7. ئەسەرلەرنى قوبۇل قىلىش ئىشى ھىجرىيە 1396 ـ يىلى رەبىئۇسسانىي (4 ـ ئاي)دا باشلىنىپ، 1397 ـ يىلى مۇھەررەم (1 ـ ئاي)دە ئاخىرلاشتۇرۇلىدۇ؛

8. ئەسەر سېلىنغان كونۋېرت (لىپاپە)نىڭ ئېغىزىنى پۇختا ئېتىپ، دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقىنىڭ مەككىدىكى كاتىبات باشقارمىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىش لازىم؛ باشقارما ئەسەرلەرگە قارىتا قوبۇل قىلىنىش رەت تەرتىپى بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم نومۇر قويۇپ چىقىدۇ؛

9. باشقارما يەنە مۇشۇ ساھەدە يېتىشكەن نوپۇزلۇق ئۆلىمالاردىن بىر كومىتېت تەشكىللەپ، ئەسەرلەرگە قارىتا كۆزدىن كۆچۈرۈپ باھالاش ئېلىپ بارىدۇ دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى.

بۇ ئېلان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇھەببىتى ئاتا قىلىنغان مۆھتەرەم ئۆلىما ـ ئالىملىرىمىزنىڭ بەس ـ بەستە ئىزدىنىپ قەلەم تەۋرىتىشىگە تۈرتكە بولدى. ئىنتىپاقىمىزمۇ ئەرەبچە، ئىنگلىزچە، ئوردۇچە ۋە باشقا تىللاردا يېزىلىدىغان بۇ ئەسەرلەرنى كۈتۈۋېلىشقا تەييارلىق كۆردى.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، ئۆلىمالىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ قىممەتلىك ئەسەرلىرىنى ئەۋەتىشكە باشلىدى. تاپشۇرۇۋېلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئومۇمي سانى 171گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەرەب تىلىدا يېزىلغىنى 84، ئوردۇ تىلىدا يېزىلغىنى 64، ئىنگلىز تىلىدا يېزىلغىنى 21، فرانسۇزچىسى بىر، ھوساۋ (نېگىرىيىدىكى ئاساسلىق بىر مىللەت)چىسى بىر بولۇپ، ئىنتىپاقىمىز بۇ ئەسەرلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈش ۋە مۇكاپاتقا لاياقەتلىكلىرىنىڭ رەت تەرتىپىنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن نوپۇزلۇق ئۆلىمالاردىن بىر كومىتېت تەشكىللەپ، بۇ شەرەپلىك خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇردى. نەتىجىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچىلەرنىڭ رەت تەرتىپى تۆۋەندىكىدەك بېكىتىلىپ چىقتى:

1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچى: سەفىيۇررەھمان مۇبارەكفورى — ھىندىستان سەلەفىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدىن. مۇكاپات سوممىسى 50 مىڭ رىيال.

2 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچى: دوكتۇر مەجىيد ئەلىخان — ھىندىستان يېڭى دېھلى ئىسلام مەھەللىيە ئۇنىۋېرستېتىدىن. مۇكاپات سوممىسى 40 مىڭ رىيال.

3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچى: دوكتۇر نەسىر ئەھمەد ناسىر — پاكىستان خەلقئارا ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىنىڭ مۇدىرى. مۇكاپات سوممىسى 30 مىڭ رىيال.

4 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچى: ئۇستاز ھامىد مەھمۇد لىمۇدى — مىسىر ئەرەب جۇمھۇرىيىتىدىن. مۇكاپات سوممىسى 20 مىڭ رىيال.

5 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچى: ئۇستاز ئابدۇسالام ھاشىم — سەئۇدى ئەرەبىستانى مەدىنە مۇنەۋۋەردىن. مۇكاپات سوممىسى 10 مىڭ رىيال.

ئىنتىپاقىمىز ھىجرىيە 1398 ـ يىلى شەئبان (8 ـ ئاي)دا، پاكىستاننىڭ كاراچى شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى قىتئەلىق ئاسىيا ئىسلام كېڭەش يىغىنىدا ۋە ھەرقايسى گېزىت ـ ژۇرناللاردا مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچىلەرنىڭ ئىسمىلىكىنى ئېلان قىلدى. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن رابىتەتۇلئىسلامى (دۇنيا ئىسلام كېڭىشى)نىڭ باش

مەمۇرىيىتى مەككىدىكى يىغىن مەركىزىدە، شۇ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل (3 ـ ئاي)نىڭ 12 ـ كۈنى شەنبە چۈشتىن ئىلگىرى مەككە مۇكەررەمەنىڭ ئەمىرى شاھزادە فەۋاز ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ ۋەكىلى ــــ شاھزادە سەئۇد ئىبنى ئابدۇلمۇھسىن ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئالىيلىرىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە كاتتا يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، شاھزادە ئالىيلىرىنى مۇكاپاتقا ئېرىشكەن مۇئەللىپ ـ ئاپتورلارغا مۇكاپات تارقىتىپ بېرىشكە ئورۇنلاشتۇردى. زىياپەت ئاخىردا ئىتتىپاقىمىز بۇ ئەسەرلەرنى پات ئارىدا باستۇرۇپ نەشر قىلدىغانلىقىنى ۋە بىر قانچە تىلغا تەرجىمە قىلدۇرۇپ تارقىتىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

مانا بۇ قولىڭىزدىكى ئەسەر ھىندىستان سەلەفىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدىن سەفىييۇررەھمان مۇباركفورىنىڭ 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن «الرحيق المختوم» (شېرىن بۇلاق) ناملىق ئەسىرى بولۇپ، بۇ ئاشۇ ئەسەرلەر ئىچىدە تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنىپ تارقىتىلغىنىدۇر. ئۇنىڭدىن باشقا ئەسەرلەرمۇ ئاللاھ خالىسا رەت تەرتىپى بويىچە ئارقا ـ ئارقىدىن نەشردىن چىققۇسى.

بىز ئاللاھ تەئالادىن جىمى ئەمەللىرىمىزنى خالىس ئۆز رازىلىقى ئۈچۈن قىلىپ بېرىشنى ۋە قوبۇل قىلىشنى تىلەيمىز. ئاللاھ تەئالا ھەممىدىن ياخشى خوجدباردۇر ۋە ئەڭ ياخشى ياردەم قىلغۇچىدۇر. ئاللاھ تەئالا مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە، ئۇنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىغا ۋە ساھابە كىراملىرىغا كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت قىلسۇن (ئامىن!).

دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقىنىڭ مۇدىرى: مۇھەممەد ئەلى ھەرەكان
ھىجرىيە 1400 ـ يىلى

مۇئەللىپنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى

1943 - يىلى 7 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ھىندىستاننىڭ شىمالىدىكى ئەئزەم كاتتا ئۆلكىسى بەنارىس شەھىرى ھۇسەين ئاباد كەنتە مۇبارەكفۇر ئايىمقىدىكى ئابدۇللاھ ئىبن مۇھەممەد ئەكبەرخان ئەنسارى ئۈچۈن ئۇنتۇلغۇسىز بىر كۈن بولدى. چۈنكى، بۈگۈن ئۇنىڭ ئائىلىسىدە كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان ۋە ناھايىتى تېتىك بىر ئوغۇل پەرزەنت دۇنياغا كەلگەنىدى.

مۇبارەكفۇردا ئەجدادتىن ئەۋلادقا ئىلىم - مەرىپەت ۋە ئەخلاق - پەزىلەت بىلەن تونۇلۇپ، ئەقىدە ۋە دىيانەتتە ئۈلگە بولۇپ كەلگەن بۇ جەمەت كىشىلىرى ئەنسارى جەمەتى نامى بىلەن مەشھۇر بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ نەسەب شەجەرىسىنى ئۇلۇغ ساھابە ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئۇلايتتى.

ئابدۇللاھ بۇ مۇبارەك ئوغۇلغا سەفىييۇررەھمان دەپ ئىسىم قويدى. سەفىييۇررەھمان ئۆزگىچە ئىقتىدار بىلەن چوڭ بولدى. ئۇ 1948 - يىلىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولدى. ئاندىن شۇ كەنتتىكى (يەنى مۇبارەكفۇردىكى) دارۇتتەئلىم مەدرىسىگە ئوقۇشقا كىردى. ئۇ يەردە ئالتە يىل ئوقۇپ باشلانغۇچ دىنىي مەلۇماتنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، 1954 - يىلى يەنە شۇ كەنتتىكى «ئىھيائۇلئۇلۇمىددىن» مەدرىسىگە كىرىپ ئەرەب تىلىغا ئائىت نەھۋى (گراممانتىكا)، سەرىف (مورفولوگىيە)، شۇنىڭدەك تەپسىر، ئۇسۇل ھەدىس، ھەدىس، ئۇسۇل فىقھى، فىقھى قاتارلىق پەنلەردە بەش يىل مەخسۇس بىلىم ئالدى. قوشۇمچە پارىس تىلى ئۆگەندى ۋە 1959 - يىلى ئەلا نەتىجە بىلەن ئوقۇش پۈتتۈردى. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن شۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى (مۇدەررىس)لىققا تەكلىپ قىلىنىپ، ئانا مەكتىپىدە فىقھى، ھەدىس، تەرجىمھال ۋە تارىخ پەنلىرى بويىچە دەرس ئۆتتى.

ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆگىتىپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، ھىندىستان دىنىي ئىشلار ۋازارىتى شەرق ئىلىم - پەن مەدەنىيىتىنى باھالاش ھەيئىتى تەرىپىدىن 1959 - يىلى «مەۋلىۋى»لىك، 1961 - يىلى «ئالىم»لىق ۋە 1976 - يىلى ئەرەب ئەدەبىياتى بويىچە «پەزىلەت» (ئالىي دەرىجىلىك ئۇستازلىق) ئۇنۋان گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشتى.

ئۇ يەنە 1961 ـ يىلى مىئۇ شەھرى فەيزئام ئۇنىۋېرستېتىغا ئوقۇشقا كىرىپ ئىككى يىل بىلىم ئالدى ۋە ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقىغا تەكلىپ قىلىندى. كېيىن ئۇ يەردىن ئەئزەم كاتتا ئۆلكىسى ئىرشاد ئۇنىۋېرستېتىغا ئوقۇشقا كىرىپ بىر يىل بىلىم ئاشۇردى.

1966 ـ يىلى بۇ يەردىن مىئۇ شەھرى دارۇلھەدىس ئۇنىۋېرستېتىغا مۇدەررىسلىككە يۆتكەلدى. كېيىن ئۇ يەردىن سىيئۇن شەھرىدىكى فەيزۇلئۇلۇم ئۇنىۋېرستېتىغا يۆتكىلىپ، مۇدەررىس، خوجىلىق بۆلۈم ۋە مالىيە بۆلۈم مۇدىرى، مۇۋەققەت مەكتەپ مۇدىرى، ئىلمىي بۆلۈم مۇدىرى ۋە ئوقۇتقۇچى ـ خادىملار تەشكىلىي مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى.

1972 ـ يىلى يۇرتىغا قايتىپ ئانا مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچى ۋە مەكتەپ مۇدىرى بولدى. 1974 ـ يىلى بەنارىستىكى سەلەفىيە ئۇنىۋېرستېتىغا تەكلىپ قىلىندى. ئۇ بۇ يەردە ئون يىل تەلىم ـ تەربىيە، تەۋھىد ئىلمى ۋە سەلەف ئەقىدىسى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇ بۇ جەرياندا مەكتەپ ئىچى ۋە سىرتىدا نۇرغۇن قېتىم لېكسىيە سۆزلىدى. ئاسىيا، ياۋروپا ۋە ئامېرىكا قىتئەلىرىدىكى نۇرغۇن ئىلمىي مۇنازىرە مۇنبەرلىرىگە ئىشتىراك قىلدى. شۇنداقلا، دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقى 1976 ـ يىلى پاكىستاننىڭ كاراچى شەھرىدە ئۆتكۈزگەن «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى» ئىلمىي مۇھاكىمە ۋە مۇكاپاتلىق مۇسابىقە ئۆتكۈزۈش يىغىنىغا قاتنىشىپ، توققۇز ئايدىن كېيىن «الرحيق المختوم» (شېرىن بۇلاق) ناملىق تەرجىمىھالنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يېزىپ چىقىپ، باھالاش كومىتېتىنىڭ تەكشۈرۈپ باھالىشىغا سۇندى.

1988 (ھىجرىيە 1409) ـ يىلى مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىنىڭ سۈننەتۇننەبەۋى ۋە سىيرەتۇلمۇئەتتەرە (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتى ۋە تەرجىمىھالى)نى تەتقىق قىلىش مەركىزىدە تەتقىقاتچى ۋە تەرجىمىھالشۇناسلار يېتەكچىسى بولۇپ ئىشلىدى. شۇنداقلا، مۇشۇ ساھەدىكى ئالىم ـ ئۇستاز ۋە كەسىپ ئەھلىلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. كېيىن بۇ يەردىن رىياز دارۇسسالام نەشرىياتىغا تەكلىپ قىلىنىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر نەشرىيات ۋە ئاخباراتچىلىق ئىلمىي تەتقىقات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىدى.

يىتۈك دىنىي ئالىم سەفىييۇررەھمان مۇباركفورى قىسقىغىنە ھاياتىدا مۇدەررىس، مەكتەپ مۇدىرى، ھىندىستان مەركىزى ئەھلى ھەدىس جەمئىيىتىنىڭ باش مۇدىرى، مەدىنە مۇنەۋۋەر ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىدىكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى تەتقىقات مەركىزىدە تەتقىقاتچى، رىياز

دارۇسسالام نەشرىياتىدا نەشرىيات ۋە ئاخباراتچىلىق تەتقىقات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى، ھىندىستان «مۇھەددىس» ئايلىق ژۇرنىلى (ئوردۇچە)نىڭ باش مۇھەررىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەندىن سىرت، ئىلمىي ساھەدە «الرحيق المختوم»، «روضة الأنوار فى سيرة النبي المختار»، «سنّة المنعم فى شرح صحيح مسلم»، «إتحاف الكرام فى شرح بلوغ المرام»، «ابراز الحق»، «أحزاب سياسية فى الإسلام»، «البشارات بمحمد فى كتب الهند والبوذين» ۋە «المعركة بين الحق والباطل» قاتارلىق 20دىن ئارتۇق كىتاب ۋە ماقالىلەر تۈپلىمىنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى ھەرقايسى تىللارغا تەرجىمە قىلىندى. بولۇپمۇ «الرحيق المختوم» (شېرىن بۇلاق) ناملىق ئەسىرى 20دىن ئارتۇق تىلغا تەرجىمە قىلىنىپ، مۇسۇلمانلار ياقتۇرۇپ ئوقۇيدىغان ۋە ئالىم-تەتقىقاتچىلار كۇتۇبخانىسىنىڭ كۆزگە چېلىقىدىغان يېرىدە ساقلايدىغان قىممەتلىك كىتاب بولۇپ قالدى.

سەفىييۇررەھمان ئۆزىنىڭ ئاتاقلىق جامائەت ئەربابى ۋە ئىجتىمائىي پائالىيەتچى بولۇش سۈپىتى بىلەن يۇقىرىقىدەك ئىلمىي ۋە ئىجتىمائىي ئەمگەكلەردىن باشقا، يەنە نۇرغۇن ياخشى ئىز-ياخشى تەسىرلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن بولۇپ، ھىندىستان مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا ئەۋج ئېلىپ كەتكەن مازارپەرەسلىك، خۇراپاتلىق، نادانلىق ۋە تەييار تاپلىق قاتارلىق ئىللەتلەرنى ئاشكارا ۋە دادىل قامچىلاپ ۋە بۇ ھەقتە ئىلمىي مۇنازىرە سورۇنلىرىنى ئويۇشتۇرۇپ ناھايىتى ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشكەن. ئۇ نۇتۇق سۆزلىگەن بەزى سورۇنىنىڭ ئۆزىدىلا نۇرغۇن كىشى ئۆتمۈشىدىن تەۋبە قىلىپ سۈننەت ئەقىدىسىگە قايتقاندى.

ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ، ئازغۇن پىرقىلەردىن قادىيانىيە، رەۋافىزە ۋە شىئەلەر بىلەن، ھەتتا ھىندى دىنى مۇرتلىرى بىلەن ئىلمىي مۇنازىرىلەرنى ئېلىپ بارغان. ھىندى دىنى نوملىرىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق ئۇنىڭدىكى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم توغرىسىدىكى بەزى قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى تېپىپ چىققان. مەلۇم بولۇشىچە، ھىندى دىنى نومى تۆت كىتابتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، نەسەب ۋە ئىبادەتتە مەلۇم شەرتلەرنى ھازىرلىغان ھىندوس لامالاردىن باشقا مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئېتىقادچى مۇرىد ئۇنىڭدا قانداق مەزمۇنلارنىڭ بارلىقىنى بىلمەيدىكەن، ھەتتا لامالارمۇ ئوقۇغان كىتابىدا نېمىلەرنىڭ دېيىلگەنلىكىنى تولۇق چۈشەنمەيدىكەن. چۈنكى، ئۇ كىتابلار سانسكرىت يېزىقى بىلەن يېزىلغان ۋە ئوقۇلىدىغان بولغاچقا، كۆپ مىللەتلىك ھىندىستاندا ھىندى دىنى ئېتىقادچىلىرى (ئاتالمىش) مۇقەددەس كىتابلىرىدىكى مەلۇماتلاردىن تامامەن مەھرۇم ئىكەن. تارىخشۇناس ئالىم ۋە دەۋەتچى سەفىييۇررەھمان ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر پەم-پاراستى

ۋە چىقشقاق مىجەز ـ خۇلقى بىلەن ئۇلارنىڭ بەزى نومۇلىرىنى تەتقىق قىلىش پۇرستىگە ئېرىشكەن. نەتىجىدە ئايان بولغانكى، ھېلىقى نومۇلاردا پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈپەتلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان بەزى تىپلار بايان قىلىنغان، ھەتتا ئۇنىڭغا ئەگىشىش تەكىتلىنىپ، ئۇنىڭ بەلگىسى ئېنىق قىلىپ «ئۇ ئۆز پەرۋەردىگارىغا ھەمدۇساناني كۆپ ئېيتىدىغان كىشى» دەپ يېزىلغان. ھىندى دىنى مۇرىتلىرىغا بۇ بېشارەتلەر ئوقۇپ بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بەزىسى شۇ يەردىلا مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جاكارلىغان. شۇنىڭدەك ئۇ، بۇ نومۇلاردىكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەققىدىكى بېشارەتلەرنى جۇغلاپ بىر كىتابچە قىلىپ بېسىپ تارقىتىپ، مۇسۇلمانلار ئاز رايونىدىكى ھىندى دىنى ئەسەبىي كۈچلىرىنىڭ مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلىشىنى توسۇشتا ياخشى ئۈنۈمنى قولغا كەلتۈرگەن.

سەفىييۇررەھمان مەدىنىدە مۇدەررىسلىك قىلىۋاتقان مەزگىلدە ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ ئۇنىڭدىن ھامىد ئەكرەم بۇخارى ۋە ئابدۇللاھ زەھرانىي قاتارلىق كاتتا ئالىملارمۇ ئىلىم تەھسىل قىلىشقاندى.

ئۇ 2000 ـ يىللارنىڭ بېشىدىلا خىزمىتىدىن ئىستىپا بېرىپ يۇرتىغا قايتىپ ئىلمىي ئەمگەكلەر بىلەن شۇغۇللانغان.

ئۇستاز سەفىييۇررەھمان ئېسىل، كەم سۆز، تەپەككۇرچان، چىقشقاق، ئۆزىنى چوڭ تۇتمايدىغان، كىچىكلەرنى تۆۋەن كۆرمەيدىغان، ئۇچۇرۇپ مەدھىيىلەشنى خالاپ كەتمەيدىغان ۋە سىن ـ فوتو ئاپپاراتلىرىنىڭ ئۆزىگە توغرىلىنىشىغا قىزىقمايدىغان كەمتەر ئادەم ئىدى.

ئۇ ۋاپاتىغا يېقىن مېڭە پەردە ياللۇغى كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قېلىپ، ئاخىر 2006 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى (ھىجرىيە 1427 ـ يىلى زۇلقەئدىنىڭ 10 ـ كۈنى) جۈمە شۇ يەر ۋاقتى چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە 63 يېشىدا ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا سەپەر قىلدى (﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ «بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز» (2:156)) ۋە ئانا يۇرتىدىكى ھۇسەين ئاباد قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىندى.

مەن (تەرجىمان) ئالىم سەفىييۇررەھمان ۋاپات بولغاندا، ھەج سەپىرى مۇناسىۋىتى بىلەن مەدىنە مۇنەۋۋەرەدىكى مەسجىدۇننەبەۋىيدە مۇجاۋىرەت (ئىستىقامەت) قىلىۋاتاتتىم. بىر شەنبە كۈنى (يەنى 2006 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى بولۇشى مۇمكىن) ئەتىگەندە بامدات نامىزىدىن كېيىن مەسجىدنىڭ ئېلان بۆلۈمىدىن «ھىندىستانلىق ئاتاقلىق دىنىي ئۆلىما، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالىنى زامانىۋىي ئۇسلۇبتا، جانلىق ۋە ئوبرازلىق يېزىپ

چىققان تەرجىمىھالشۇناس ۋە تارىخچى سەفىييۇررەھمان مۇبارەكفورى ۋاپات بولدى (ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن)، ھازىر ئۇنىڭ غائىبانە نامزى چۈشۈرۈلدۈ» دەپ ئېلان بەردى. بۇنى ئاڭلاپ ناماز ئوقۇۋېتىپ ۋە نامازدىن كېيىن ئۆزۈمنى تۇختىتالماي يىغلاپ كېتىپتىمەن. سەپەرداشلىرىم: «نېمىگە يىغلايلا؟ نامزى چۈشۈرۈلگەنلەر ئىچىدە يىغلاشقا تېگىشلىك كىشىلەر بارمىكەن؟ بار بولسا بىزمۇ يىغلايلى» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇزاق يىللاردىن بېرى ھەمىشە يېنىمدىن ئايرىمايدىغان مەزكۇر كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ، ئۇلارغا تەرجىمە قىلىپ ئوقۇپ بەردىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارمۇ بۇ ئۇلۇغ ئالىمنىڭ ۋاپاتى ئۈچۈن ئىچ-ئىچىدىن قايغۇرۇشتى.

مۇئەللىپنىڭ ۋاپاتى ماڭا چوڭقۇر تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، ھەجدىن قايتقاندىن كېيىنلا بۇ كىتابنىڭ ئىلگىرىكى تەرجىمە ئورگىنالىنى قايتا كۆرۈپ چىقتىم ۋە مۇئەللىپنىڭ تەرجىمىھالى ھەققىدە تېخىمۇ ئىزدىنىپ كىتابخانلارنى بۇ ئۇلۇغ زاتنىڭ ئىسلام دۇنياسىغا قوشقان تۆھپىلىرىدىن ھالى قۇدرەت خەۋەردار قىلماقچى بولدۇم.

ئاللاھ تەئالا ئۇستاز سەفىييۇررەھمانغا جەننەتنىڭ كەڭ قوينىدىن ئورۇن بەرسۇن ۋە ئۇنى جەننەتتىكى «الرحيق المختوم» (شېرىن بۇلاق)دىن سۇغارسۇن! ئامىن!!!

ھ 1428- يىلى سەپەر

كىتابخانلارغا ئىككى كەلىمە سۆز

جىمى ھەمدۇسانا ئاللاھ تەئالاغا بولسۇنكى، ئۇ ئۆز پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بارلىق دىنلار ئۈستىدىن غالىب قىلىش ئۈچۈن ھىدايەت ۋە ھەققانىي دىن بىلەن ئەۋەتتى. ئۇنى ئادىل گۇۋاھچى، بېشارەتچى، ئاگاھلاندۇرغۇچى، ئاللاھ تەئالا تەرىپىگە چاقىرغۇچى ۋە نۇرلۇق چىراغ قىلدى. ئاللاھ تەئالانى ۋە ئاخىرەت كۈننى ئويلايدىغانلار ئۈچۈن، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئۈلگىلىك خىسلەتلەرنى مۇجەسسەم قىلدى. ئى ئاللاھ! مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابە كىراملىرىغا ۋە قىيامەت كۈنىگە قەدەر ئۇنىڭغا سەممىي قەلب بىلەن ئەگەشكۈچىلارغا كۆپتىن-كۆپ رەھمەت، بەرىكەت ئاتا قىلغىن ۋە ئۇلارغا رىزۋان بولۇقىنى ئەبەدىي ئاتقۇرغىن! ئامىن!

مۆھتەرەم كىتابخان! كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان بىر ئىش شۇكى، دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقى ھىجرىيە 1396 - يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل (3 - ئاي)دە پاكىستاندا ئۆتكۈزگەن «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى» دېگەن تېمىدىكى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا يازغۇچى ئاپتورلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاش ۋە ئۇلارنىڭ تەپەككۇر تىرىشچانلىقىغا ئىلھام بېرىش يۈزىسىدىن «سىيرەتۇننەبەۋى» (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى) ۋە «ئەلئۇسۋەتۇلمۇھەممەدىيە» (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۈلگىلىك ئىش-ئىزلىرى) دېگەن تېمىدا خەلقئارالىق ئەسەر يېزىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلغانىدى.

مەن بۇ ئىشنىڭ سۆزلەپ تۈگەتكۈسىز چوڭ ئەھمىيىتى ۋە ئىلمىي قىممىتى بار دەپ قارايمەن. چۈنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالىغا ۋە ئۇنىڭ تارىختىكى ئورنىغا دىققەت ئېتىبارىمىز بىلەن قارايدىغان بولساق، ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھاياتلىق مەنبەسى ۋە ئىنسانلار جەمئىيىتى بەخت-سائادىتىنىڭ شېرىن بۇلىقى ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز.

مەنمۇ بۇ مۇبارەك مۇسابىقىگە قاتناشقانلىقىمنى ئۆزۈم ئۈچۈن چوڭ بەخت-سائادەت ۋە تەلىيىمنىڭ ئوڭدىن كەلگەنلىكى دەپ قارايمەن. لېكىن مەن نەدە؟

ئاۋۋالقىلار ۋە كېيىنكىلەرنىڭ سەردارى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتى تەرجىمىھالىنى بۇ ئاددىي قەلىمىم بىلەن يورۇتۇپ بېرىشتىن ئىبارەت بۇ ئۇلۇغۋار ۋەزىپىنى ئۆز لايىقىدا ئادا قىلىش دېگەن نەدە؟ مەن پەقەت زالالەت (ئازغۇنلۇق) قاراڭغۇ زۇلمەتلىرىدە ھالاك بولۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھىدايەت نۇرىدىن يورۇقلۇق ئالالىسام، ئۇنىڭ ئۈممىتى بولۇپ ياشاپ، ئۇنىڭ ئۈممىتى بولۇپ كۆز يۇمالىسام، ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭ شاپائىتى بىلەن گۇناھىمنى كەچۈرۈم قىلسا، بۇنى ئۆزۈم ئۈچۈن ئەڭ چوڭ بەخت ـ سائادەت ۋە كاتتا نىجاتلىق دەپ بىلىدىغان ئادەممەن.

مەن ئەسەرگە تۈتۈش قىلىشتىن ئاۋۋال بەك ئۇزارتىۋېتىپ مالاللىق كەلتۈرۈشتىن ۋەياكى بەك قىسقارتىۋېتىپ ئۇقۇمسىز قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئەسەرنىڭ ئوتتۇرا ھەجىملىك بولۇپ چىقىشىنى نىشان قىلدىم. بەزى پايدىلىنىش ماتېرىياللىرىدا تارىخىي ۋەقەلىكلەرنىڭ رەت تەرتىپى ياكى قىسمەن ۋەقەلىكنىڭ تەپسىلاتى تۈپتىن ئوخشاشمايدىغانلىقىنى كۆرسەم، چوڭقۇر تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلدىم ۋە ھەرقايسى تەرەپلەرگە نەزەر يۈگۈرتۈپ، «مېنىڭچە توغرا بولىدى» دەپ قارىغان تەتقىقات نەتىجەمنى بۇ ئەسەرگە كىرگۈزدۈم. گەپنىڭ ئۇزىراپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بايانلىرىمغا دەلىل ـ ئىسپات قىستۇرمىدىم. ئەمما، بەزى جايلارنى كىتابخانلارنىڭ يات سانىشىدىن ئەنسىرىگىنىمدە ياكى كۆپىنچە يازغۇچىلارنىڭ زەئىپ رىۋايەت[①]لەرنى ئاساس قىلغىنىنى كۆرگىنىمدە قىسمەن دەلىللەرگە ئىشارەت بەردىم، خالاس.

ئى ئاللاھ! ماڭا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، سەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇرسەن، دوست تۇتقۇچىدۇرسەن، كاتتا ئەرشنىڭ پەرۋەردىگارىدۇرسەن (ئامىن!).

ـــ سەفىيۇررەھمان مۇباەكفورى
ھىندىستان بەنارىس سەلەفىيە ئۇنىۋېرسىتېتى
م: 1976 ـ 7 ـ 23؛ ھ: 1396 ـ 7 ـ 24

---

① ھەدىسشۇناسلىق ئىلمىدە ھەدىسلەرنىڭ رىۋايەت قىلغۇچىلىرى مەلۇم شەرتلەرنى ھازىرلىمىغان بىر تۈرى زەئىپ رىۋايەت دەپ ئاتىلىدۇ.

مۇندەرىجە

ئەرەب خەلقلىرى ۋە ئۇلارنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى 1
ئەرەبلەرنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى 1
ئەرەب خەلقلىرى 2
ئەرەبلەردىكى ھاكىمىيەت ۋە خانلىقلار 11
يەمەن پادىشاھلىقى 11
ھىيرە پادىشاھلىقى 14
شام پادىشاھلىقى 17
ھىجازدا خىلاپەت 17
ھىجاز سىرتىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ھاكىمىيەتلىرى 24
سىياسىي ۋەزىيەت 26
ئەرەبلەرنىڭ دىنلىرى 28
يەھۇدىي دىنى 35
خرىستىئان دىنى 36
مەجۇسىيەت دىنى 37
سابىئىيەت دىنى 37
ئەرەبلەرنىڭ دىنىي ئەھۋالى 38
جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەب جەمئىيىتى 40
جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالى 40
جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى 44
جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئەخلاقى 44
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەسەبى ۋە ئائىلە كېلىپ چىقىشى 48
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەسەبى 48
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلە كېلىپ چىقىشى 49

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۇنياغا كېلىشى ۋە پەيغەمبەر بولۇشتىن ئىلگىرىكى 40 يىل 58

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۇنياغا كېلىشى 58
بەنى سەئەد قەبىلىسىدە 59
مېھرىبان ئانا باغرىدا 62
كۆيۈمچان بوۋا تەربىيىسىدە 63
شەپقەتلىك تاغا ھىمايىسىدە 64
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن سۇ تىلەش 64
راھىب بۇھەيرا 65
فۇججار ئۇرۇشى 65
خەيرىيەت ئۇيۇشمىسى 66
جاپالىق ھايات 67
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى 68
كەئبىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى ۋە ئىختىلاپنى ياراشتۇرۇش 69
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەر بولۇشتىن ئىلگىرىكى ھاياتىدىن ئومۇمىي خۇلاسە 71

پەيغەمبەرلىك سايىسىدا 74

ھىرا ئۆڭكۈرى 74
جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەھيى ئېلىپ كېلىشى 75
ۋەھيىنىڭ باشلىنىشىغا ئائىت ئەھۋاللار 76
ۋەھيىنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشى 80
ۋەھيىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى 80
ۋەھيىنىڭ تۈرلىرى ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە 81
ئىلاھىي چاقىرىق ۋە ئۇنىڭ ماددىلىرى 83

دەۋەت مەزگىلى ۋە ئۇنىڭ ھەرقايسى باسقۇچلىرى 88

بىرىنچى باسقۇچ ــ دەۋەت كۈرىشى 89

ئۈچ يىللىق يوشۇرۇن دەۋەت 89
تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار 89
ناماز 91
بۇ ھەقتىكى تولۇقسىز مەلۇمات قۇرەيش كاتتىلىرىغا ئاڭلاندى 92

ئىككىنچى باسقۇچ ـــ ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈش.....................................94
ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈش تۇنجى بۇيرۇقى 94
يېقىن خىش ـ ئەقربالار ئارىسىدىكى ئاشكارا دەۋەت 95
سەفا تېغىدا سادا 96
ھەقنى جاكارلاش ۋە مۇشرىكلارنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشى 98
قۇرەيش ئەلچىلىرى ئەبۇ تالىب قورۇسىدا 99
ھاجىلارنى دەۋەتكە قۇلاق سېلىشتىن چەكلەش تۇغرىسىدىكى كېڭەش ...100
ئىسلام دەۋىتىنى چەكلەش ئۈچۈن قوللىنىلغان چارە ـ تەدبىرلەر 102
دەھشەتلىك ئېزىش ـ ئېزىلىش 106
ئەرقەم قورۇسىدا چاقنىغان مەشئەل 116
ھەبەشىستانغا قىلىنغان تۇنجى ھىجرەت 117
قۇرەيشلەرنىڭ ھەبەشىستاندىكى مۇھاجىرلارغا چاڭ سېلىشى.............121
قۇرەيشلەر ئەبۇ تالىبقا تەھدىت سالدى 125
قۇرەيشلەر ئەبۇ تالىبنىڭ كۆزىگە يەنە كىرىشۋالدى 126
مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈش
كويىدا بولغانلىقى 127
ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى 132
ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى 133
قۇرەيش ۋەكىلى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن
كۆرۈشتى 140
ئەبۇ تالىب بەنى ھاشىم ۋە بەنى مۇتتەلىب جەمەتلىرىنى يىغدى.........143
قۇرەيشلەرنىڭ مەزكۇر ئىككى جەمەتكە جازا يۈرگۈزگەنلىكى...............145
چېكىدىن ئاشقان زۇلۇم ـ ستەم ئەھدىنامىسى 145
ئەبۇ تالىب جىلغىسىدىكى ئۈچ يىل 146
يولسىز ئەھدىنامىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى 147
قۇرەيش ئەلچىلىرىنىڭ ئەبۇ تالىب بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم
سۆزلىشىشى 151
قايغۇ-ئەلەم يىلى 154
ئەبۇ تالىبنىڭ ۋاپات بولۇشى 154
خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغا ئۇزىشى 155
قاتمۇقات قايغۇ ـ ئەلەملەر 156

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى 157

سەۋر-سۇباتلىق ئاملىلىرى 158

ئۈچىنچى باسقۇچ — ئىسلام دەۋىتى مەككە سىرتىدا 169

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىفتا 169

دەۋەتنى قەبىلە ۋە شەخسلەرگىچە كېڭەيتىش 176

ئىسلام دىنى تونۇشتۇرۇلغان قەبىلىلەر 176

مەككىلىكلەرنىڭ غەيرىدىن مۇسۇلمان بولغانلار 178

يەسرەب ئاھالىسىدىن ئالتە پاك جان 184

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى ھەققىدە قوشۇمچە ئىزاھات 186

بەيتۇلمۇقەددەسكە سەپەر ۋە مىئراج 187

تۇنجى ئەقەبە بەيئىتى 196

ئىسلام ئەلچىسى يەسرەبتە 197

خۇشاللىنارلىق نەتىجە 197

ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتى 202

سۆزلىشىشنىڭ باشلانغانلىقى ۋە ئابباسنىڭ مەسئۇلىيەتنىڭ ئېغىرلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇشى 203

بەيئەت ماددىلىرى 204

بەيئەتنىڭ مەسئۇلىيىتىنى قايتا تەكىتلەش ۋە چىڭىتىش 205

بەيئەت ئەھدىنامىسى 207

ئون ئىككى ۋەكىل 207

شەيتان يىغىلىشنى پاش قىلىپ قويىدى 208

ئەنسارلارنىڭ قۇرەيشلەرگە زەربە بېرىشكە تەييارلىنىشى 209

قۇرەيش تەرەپ يەسرەب كاتتىلىرىغا نارازىلىق ئەرزى سۇندى 209

مەزكۇر خەۋەرنىڭ راستلىقىنىڭ ئىسپاتلانغانلىقى ۋە قۇرەيشلەرنىڭ بەيئەتچىلەرنى قوغلىغانلىقى 210

ھىجرەت پېشۋالىرى 212

دارۇننەدۋەتتىكى سۈيىقەست 216

ۋەكىللەرنىڭ قىزغىن مۇزاكىرە ئېلىپ بارغانلىقى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ
ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەتل قىلىشنى قارار قىلغانلىقى 218

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشى..220

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قورۇسى قورشاۋدا.......... 221

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆيىدىن ئايرىلدى 222

ئۆيىدىن ئۆڭكۈرگە 223

ئۆككى سەپداش غاردا 224

مەدىنە يولىدا 227

قۇبا كەنتىدە شادلىق 234

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىگە كىرىشى 237

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىدىكى ھاياتى 241

بىرىنچى باسقۇچ ــ مەدىنىنىڭ ھىجرەت مەزگىلىدىكى ۋەزىيىتى 242

يېڭى جەمئىيەت قۇرۇلۇشى 253

مەسجىدۇننەبەۋى (پەيغەمبەر مەسجىدى)نىڭ بىنا قىلىنىشى 253

ئىسلام قېرىنداشلىقى 255

ئىسلامىي ئىتتىپاقداشلىق ئەھدىنامىسى 257

روھىي تەربىيىنىڭ ئىجتىمائىي تەسىرى 259

يەھۇدىيلار بىلەن ئەھدىنامە تۈزۈش... 263

قانلىق توقۇنۇش... 266

ھىجرەتتىن كېيىن قۇرەيشلەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارشى ئىغۋاگەرچىلىك
ئۇرۇشى قوزغىغانلىقى ۋە مۇناپىق ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي بىلەن
يوشۇرۇن ئالاقىلاشقانلىقى 266

مۇسۇلمانلارنى بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشتىن چەكلەش ئېلانى 267

قۇرەيشلەر مۇھاجىرلارغا يەنە تەھدىت سالدى........................ 268

زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا ئىجازەت قىلىندى..................... 269

بەدرى ئۇرۇشىنىڭ ئالدىدىكى غازاتلار ۋە ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار 270

بەدرى چوڭ غازىتى ـ ئىسلام تارىخىدىكى تۇنجى ھەل قىلغۇچ جەڭ...... 281

غازاتنىڭ سەۋەبى 281

ئىسلام قوشۇنىنىڭ ھەربىي كۈچى ۋە رەھبەرلىك قاتلىمىنىڭ
ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى 282

ئىسلام قوشۇنى بەدرىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى 283

مەككىدە جاكارچى 283

مەككىلىكلەر قايتۇرما ھۇجۇمغا تەييارلاندى 284

مەككە قوشۇنىنىڭ ھەربىي كۈچى 284

بەنى بەكرى قەبىلىلىرىنىڭ خەۋپى 285

مەككە قوشۇنى يولغا چىقتى 285

كارۋان قېچىپ كەتتى 286

مەككە قوشۇنىنىڭ قايتماقچى بولغانلىقى ۋە ئارىدا ئىختىلاپ يۈز بەرگەنلىكى 286

ئىسلام قوشۇنىنىڭ قىيىن ئۆتكىلى 287

ھەربىي كېڭەش يىغىنى 288

ئىسلام قوشۇنى داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلىدى 290

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى بىۋاستە چارلاش ئېلىپ باردى 291

مەككە قوشۇنى توغرىلىق مۇھىم بىر ئاخباراتقا ئېرىشىش 291

سىم ـ سىم يامغۇر 293

ئىسلام قوشۇنى مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنغا ئالدىن بېرىپ ئورۇنلىشىۋالدى 293

قوماندانلىق شتاب 294

قوشۇننى سەپەرۋەر قىلىش ۋە كېچىنى بىدار ئۆتكۈزۈش 295

مەككە قوشۇنى جەڭگە ئاتلىنىش ئالدىدا ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىختىلاپ يۈز بەردى 295

ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىگە كۆرۈندى 298

سائەت نۆل ۋە تۇنجى جەڭ ئۇچقۇنى 300

يەكمۇيەك ئېلىشىش 301

ئومۇمىي ھۇجۇم 302

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالاغا ئىلتىجا قىلماقتا .. 302

ياردەمچى قوشۇن 303

قايتۇرما ھۇجۇم 303

ئىبلىس جەڭ مەيداندىن چېكىندى 305

پاجىئەلىك مەغلۇبىيەت 306

ئەبۇ جەھلنىڭ مەغلۇبىيەتكە تەن بەرمەي جان ـ جەھلى بىلەن چىڭ تۇرغىنى 306

ئەبۇ جەھلنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى 307
بۇ ئۇرۇشتىكى ئىماننىڭ كاراماتى 309
ئىككى تەرەپتىن ئۆلگەنلەر 314
مەغلۇبىيەت خەۋىرى مەككىگە يېتىپ باردى 315
غەلىبە بېشارەتلىرى مەدىنىگە يېتىپ كەلدى 318
ئىسلام قوشۇنى مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقتى 319
تەبرىك ئەلچىلىرى 321
ئەسىرلەر مەسىلىسى 322
«قۇرئان كەرىم» بۇ قېتىمقى ئۇرۇش ھەققىدە توختالدى 325

بەدرى غازىتى بىلەن ئوھۇد غازىتى ئارىلىقىدىكى ھەربىي ھەرىكەتلەر..... 328

بەنى سۇلەيم غازىتى 329
ئەمەلگە ئاشمىغان سۇيىقەست 330
بەنى قەينۇقا غازىتى 333
يەھۇدىيلارنىڭ سۇيىقەستلىرىدىن ئەمەلىي بىر مىسال 333
بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلىرى «ئۆز پۇتىغا پالتا سالدى» 335
مۇھاسىرە، تەسلىم، ئاندىن سۈرگۈن 338
سەۋىق (تالقان) غازىتى 340
زىئەمرى غازىتى 341
كەئەب ئىبنى ئەشرەفنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى 342
بوھران غازىتى 347
زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى 348

ئوھۇد غازىتى 350

قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ ئۆچ ئېلىش ئۇرۇشىغا تەييارلىق كۆرۈشى 350
قۇرەيش قوشۇنىنىڭ ھەربىي كۈچى ۋە رەھبەرلىك قاتلىمىنىڭ
ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى 352
مەككە قوشۇنى يولغا چىقتى 352
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەۋەرچىلىرى دۈشمەننىڭ
ھەرىكىتىنى ئىنكاس قىلدى 352
مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي ھالەتكە ئۆتۈشى 353
مەككە قوشۇنى مەدىنە تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى 353
مۇداپىئە پىلانى ھەققىدىكى كېڭەش يىغىنى 354

ئىسلام قوشۇننى تەشكىللەش ۋە جەڭ مەيدانىغا يۈرۈش قىلىش 356

قوشۇننى كۆزدىن كەچۈرۈش 357

ئوھۇد تېغى بىلەن مەدىنە ئارىلىقىدىكى قونالغۇ 358

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئاسىيلىق قىلىشى 358

ئىسلام قوشۇنى ئوھۇد تېغىدا 360

مۇداپىئە پىلانى 361

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قوشۇنغا جەڭگىۋارلىق روھى
بەخش ئەتكەنلىكى 363

مەككە قوشۇنىنىڭ جەڭ تەييارلىقى 364

قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ سىياسىي ھۇجۇم قوزغىغانلىقى 365

قۇرەيش ئايال ئەسكەرلىرىنىڭ جەڭ قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرگەنلىكى.366

تۇنجى جەڭ ئۇچقۇنى 367

مۇشرىكلار ئەلەمنىڭ ئەتراپىدا كەسكىن جەڭ بولغانلىقى ۋە
ئەلەمدارلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر ـ بىرلەپ يەر چىشلىگەنلىكى 368

ھەرقايسى نۇقتىلاردىكى جەڭ قاينىمى 370

ئاللاھنىڭ يولۋىسى، غازىلارنىڭ سەركىسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب
رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەستكە ئۇچرىشى 372

ۋەزىيەتنى كونترول قىلىش 373

يۇمشاق ئەتىنىڭ ئىللىق قويندىن قىلىچ ـ قالقان بىسىغا 373

ئوقياچىلار قىسمىنىڭ تۆھپىسى 374

مۇشرىكلار مەغلۇبىيەتكە يۈزلەندى 374

ئوقياچىلار قىسمىنىڭ ئېغىر سەھۋەنلىكى 375

خالىد ئىبنى ۋەلىد ئىسلام قوشۇننى قورشاپ يوقىتىش ھەرىكىتىنى قايتا
قوزغىدى 376

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۈشمەننىڭ قورشاپ
يوقىتىش ھەرىكىتىگە تۇتقان مەيدانى 377

مۇسۇلمانلارنىڭ گاڭگىراپ قالغانلىقى 378

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداش جېڭى 381

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ خەتەرلىك
پەيت 382

ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا توپلاندى ..385

مۇشرىكلارنىڭ ھۇجۇمى بارغانسېرى كۈچەيدى 387

مىسلى كۆرۈلمىگەن پىداكارلىق..388
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا
يالغان خەۋەرنىڭ يامراپ كېتىشى ۋە ئۇنىڭ يامان تەسىرى.........390
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ
ۋەزىيەتنى ئوڭشىشى..391
ئۇبەي ئىبنى خەلەفنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى..............................392
تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى
يۆلىگەنلىكى..395
مۇشرىكلار قوزغىغان ئاخىرقى ھۇجۇم..............................395
شەھىدلەرنىڭ ئېچىنىشلىق كۆرۈنۈشى..............................396
مۇسۇلمان ئەزىمەتلەرنىڭ ئاخىرقى بىر نەپەس قالغۇچە ئېلىشىش
ئىرادىسى..396
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بارگاھتا....................398
ئەبۇ سۇفيانىنىڭ ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىنكى مەسخىرە كۈلكىسى ۋە
ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن جاۋابلاشقىنى.........................399
بەدرىدە ئۇچرىشىشقا ئېغىزاكى پۈتۈشۈش..........................400
مۇشرىكلارنىڭ ھەرىكەت نىشانىنى كۆزىتىش.........................400
شەھىدلەر ۋە يارىدارلارنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى ئېلىش.....................401
شەھىدلەرنىڭ جەملىنىپ دەپنە قىلىنىشى............................403
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەرۋەردىگار تەئالاغا سانا
ئېيتىپ دۇئا قىلغانلىقى..405
مەدىنىگە قايتىش، دوستلۇق ۋە پىداكارلىق روھى.......................406
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدە.....................407
ئىككى تەرەپتىن چىقىم بولغانلار.................................408
مەدىنىدە جىددىي ھالەت يۈرگۈزۈلدى..............................408
ھەمرائۇلئەسەد غازىتى..408
«قۇرئان كەرىم» بۇ ئۇرۇش ھەققىدە بايانات ئېلان قىلدى..............415
ئوھۇد غازىتىدىكى يىراق مەزگىللىك پايدا ـ مەنپەئەتلەر...............416

ئوھۇد غازىتى بىلەن ئەھزاب غازىتى ئارىلىقىدىكى ھەربىي ھەرىكەتلەر ...418

ئەبۇ سەلەمە قوشۇنى..419
ئابدۇللاھ ئىبنى ئەنىس يۈرۈشى...................................420
رەجىئ ۋەقەسى...420

بىئرى مەئۇنە پاجىئەسى 423
بەنى نەزىر غازىتى ـــ يەھۇدىيلارغا بېرىلگەن قاقشاتقۇچ زەربە.........426
نەجدى غازىتى 432
ئىككىنچى قېتىملىق بەدرى غازىتى 434
دۇمەتۇلجەندەل غازىتى 435

ئەھزاب غازىتى 438

بەنى قۇرەيزە غازىتى 459

بەنى قۇرەيزە غازىتىدىن كېيىنكى ھەربىي ھەرىكەتلەر.......................468

سەلام ئىبنى ئەبۇلھۇقەيقنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى 468
مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە قوشۇنى 470
بەنى لىھيان غازىتى 472
قوشۇن ئەۋەتىش ۋە ھەربىي يۈرۈشلەرنىڭ تېزلىتىلىشى 473

بەنى مۇستەلەق غازىتى 477

مۇناپىقلارنىڭ بەنى مۇستەلەق غازىتىدىن ئىلگىرىكى مەيدانلاردا ئوينىغان رولى 479
مۇناپىقلارنىڭ بەنى مۇستەلەق غازىتىدا ئوينىغان رولى................ 484
مۇناپىقلارنىڭ: «مەدىنىگە قايتساق، ئەڭ ئەزىز ئادەم (ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە مۇناپىقلار ئۆزلىرىنى دېمەكچى) ئەڭ خار ئادەمنى (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ۋە مۇئمىنلەرنى) مەدىنىدىن چىقىرىۋېتىدۇ» دېگەنلىكى 484
ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا چاپلانغان تۆھمەت.......................487

مۇرەيسىئ غازىتىدىن كېيىن ئەۋەتىلگەن قوشۇن ۋە ھەربىي يۈرۈشلەر 492

ھۇدەيبىيە ۋەقەسى 496

ھۇدەيبىيە ئۆمرىسىنىڭ سەۋەبى......................................496
ئۆمرە ھەج چاقىرىقى 496
مۇسۇلمانلار مەككىگە قاراپ قوزغالدى 497
قۇرەيش تەرەپنىڭ مۇسۇلمانلارنى بەيتۇللاھتىن توسۇشقا ئورۇنۇشى ...498
يول يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ قانلىق توقۇنۇشتىن ساقلىنىش 498
بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائ ئارىغا چۈشتى 499
قۇرەيش ئەلچىلىرى 500

ئاللاھ ئۇلارنى سىلەرگە قول سېلىشتىن توستى 502
ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قۇرەيش تەرەپكە ئەلچى بولۇپ
بارىدى 503
ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ھەققىدە
يالغان خەۋەر تارقالغانلىقى ۋە رىزۋان بەيئىتى 504
سۈلھى (كېلىشىم)نىڭ ئىمزالىنىشى ۋە ئۇنىڭ ماددىلىرى 505
ئەبۇ جەندەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قايتۇرۇلۇشى 507
قۇربانلىق ماللارنى زەبھى قىلىش، باش چۈشۈرۈش ۋە ئېھرامدىن
چىقىش 508
مۇھاجىر ئاياللارنى قايتۇرۇپ بېرىش تەكلىپىنىڭ رەت قىلىنىشى 509
كېلىشىمنامىنىڭ ماددىلىرى نېمىلەرنى ئۇقتۇرىدۇ؟ 510
مۇسۇلمانلارنىڭ قايغۇرۇشى ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نارازىلىقى ..513
نەزەربەند قىلىنغان مۇسۇلمانلارنىڭ قىيىنچىلىقى ھەل بولدى 514
قۇرەيشلىك بىر قانچە ئەزىمەتنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى 515

ئىككىنچى باسقۇچ — يېڭى بۇرۇلۇش 517

ھەرقايسى ئەل پادشاھ ۋە ئەمىرلىرىگە مەكتۇپ يوللاش 519

1. ھەبەشىستان پادىشاھى نەجاشىغا مەكتۇپ يوللاش 520
2. مىسىر پادىشاھى مۇقەۋقىسقا مەكتۇپ يوللاش 524
3. پارس (ئىران) شاھى كىسراغا مەكتۇپ يوللاش 526
4. رۇم پادىشاھى قەيسەرگە مەكتۇپ يوللاش 528
5. مۇنزىر ئىبنى ساۋىغا مەكتۇپ يوللاش 533
6. يەمامەنىڭ باش ۋالىيسى ھەۋزە ئىبنى ئەلىگە مەكتۇپ يوللاش 534
7. دىمەشقنىڭ ۋالىيسى ھارىس ئىبنى ئەبى شىممىرگە مەكتۇپ يوللاش .535
8. ئوممان پادىشاھىغا مەكتۇپ يوللاش 536

**ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىنكى ھەربىي ھەرىكەتلەر — غابە غازىتى
ياكى زىقەرەد غازىتى 541**

خەيبەر ۋە ۋادىلقۇرا غازىتى 544

غازات قوزغاشنىڭ سەۋەبى 544
خەيبەرگە يۈرۈش قىلىش 545
ئىسلام قوشۇنىنىڭ سانى 545

مۇناپىقلارنىڭ يەھۇدىيلارغا ئاخبارات يەتكۈزگەنلىكى....................546
خەيبەر يولى..547
يول ئۈستىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر..............................548
ئىسلام قوشۇنى خەيبەر قەلئەلىرى بويىدا............................549
جەڭ تەييارلىقى ۋە خەيبەر قەلئەلىرى..............................551
ئۇرۇشنىڭ باشلىنىشى ۋە نائىم قورغىنىنىڭ پەتھى قىلىنىشى...........552
سەئب ئىبنى مەئاز قورغىنىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى......................554
زۇبەير قەلئەسىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى..............................555
ئۇبەي قەلئەسىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى..............................556
نەزار قورغىنىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى..............................556
خەيبەر شەھىرى ئىككىنچى بۆلەك رايونىنىڭ ئېلىنىشى................557
يەھۇدىيلارنىڭ ئاق بايراق چىقارغانلىقى..............................558
ئەبلەھۇقەيقنىڭ ئىككى ئوغلى كېلىشمىگە خىلاپلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلۈمگە بۇيرۇلدى..559
خەيبەر غەنىيمەتلىرىنىڭ تەقسىم قىلىنىشى..........................560
جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئەشئەرىيلەرنىڭ قايتىپ كېلىشى..561
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى..562
زەھەرلەنگەن قوينىڭ كاشىلىسى..............................563
خەيبەر ئۇرۇشىدا ئىككى تەرەپتىن چىقىم بولغانلار....................564
فەدەك..564
ۋادىلقۇرا..565
تەيمائ..566
مەدىنىگە قايتىش..567
ئەببان ئىبنى سەئەد قوشۇنى..............................567

ھىجرىيىنىڭ 7- يىلى ئېلىپ بېرىلغان غازاتلار ۋە ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار...569
زاتۇررىقائ غازىتى..569

ھۇدەيبىيە ئۆمرىسىنىڭ قازاسى..576

مۇئتە ئۇرۇشى..580
ئۇرۇش ھارپىسى..580

قوشۇن سەركەردىلىرى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلارغا قىلغان تەۋسىيىسى..581
قوشۇننىڭ مۇسۇلمانلار بىلەن خوشلاشقىنى ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يىغىسى..................................581
قوشۇننىڭ نىشانغا قاراپ ئىلگىرلىگەنلىكى ۋە كۈتۈلمىگەن ئەھۋالغا دۇچ كەلگەنلىكى..582
مەئاندىكى ھەربىي كېڭەش..582
قوشۇن دۈشمەن تەرەپكە ئاتلاندى..................................583
ئۇرۇشنىڭ باشلىنىشى ۋە ئەمىرلەرنىڭ نۆۋەت بىلەن ۋەزىپە ئۆتىگەنلىكى 583
مۇسۇلمانلارنىڭ ئەلەمى ئاللاھ تەئالانىڭ قىلىچلىرىدىن بىر قىلىچنىڭ قولىغا ئۆتتى..585
ئۇرۇش توختىدى...586
ئىككى تەرەپتىن چىقىم بولغانلار..................................587
مۇئتە ئۇرۇشىنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى..........................587
زاتۇسسەلاسىل قوشۇنى...588
ئەبۇ قەتادە قوشۇنى..590
مەككە پەتھىسى..591
ئۇرۇشنىڭ سەۋەبى..591
ئەبۇ سۇفيان كېلىشىمنامىنى يېڭىلاش ئۈچۈن مەدىنىگە كەلدى.........593
غازات تەييارلىقى ۋە ئۇنى مەخپىي تۇتۇش چارىلىرى...................596
ئىسلام قوشۇنى مەككىگە قاراپ ئاتلاندى...........................599
ئىسلام قوشۇنى مەررى زەھراندا....................................601
ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا..601
ئىسلام قوشۇن مەررى زەھراندىن مەككىگە قاراپ يولغا چىقتى..........604
قۇرەيشلەر ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئۇشتۇمتۇت كىرگەنلىكىدىن ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى..606
ئىسلام قوشۇنى زىتۇۋەندە..607
ئىسلام قوشۇنى مەككىگە كىردى....................................608
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسجىدىلھەرەمگە كىرىپ بەيتۇللاھنى بۇت ـ ھەيكەللەردىن تازىلىدى........................609
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبە ئىچىدە ناماز ئوقۇپ چىقىپ قۇرەيش خەلقىگە نۇتۇق سۆزلىدى..........................610

سىلەر بۇگۈن ئەيىبلەشكە ئۇچرىمايسىلەر 611
بەيتۇللاھنىڭ ئاچقۇچى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇلدى 611
بىلالنىڭ ئەزان ئاۋازى كەئبە ئۈستىدە ياڭرىدى 612
غەلىبە ساناسى (ياكى تەشەككۇر نامىزى) 612
جىنايەتچىلەرنىڭ كاتتىۋاشلىرىدىن بىر قانچە ئادەمگە ئۆلۈم جازاسى بېرىش 613
سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە بىلەن فۇزالە ئىبنى ئۇمەيرنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى . 615
مەككە ئىشغال قىلىنغاننىڭ ئىككىنچى كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ
ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە نۇتۇق سۆزلىدى 616
ئەنسارلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىدە
قېپقېلىشىدىن ئەنسىرىگەنلىكى 617
بەيئەت (ئەھدىنامە) ئېلىش 617
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىدە تۇرغان مەزگىلى ۋە
ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرى 619
قوشۇن ۋە پىدائىيلارنى ئەۋەتىش 619

ئۈچىنچى باسقۇچ ــ دەۋەت سەمەرىسى 624

ھۇنەين غازىتى 625

دۈشمەن ئەۋتاس ۋادىسىغا كېلىپ چۈشتى 625
تەجرىبىلىك بىر مويسىپىتنىڭ قوماندانىنىڭ تەدبىرىنى خاتاغا چىقارغانلىقى 626
دۈشمەن تەرەپنىڭ ئاخبارات ئىگىلىشى 627
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۈشمەننىڭ ئىچكى
قىسمىدىن ئەھۋال ئىگىلىشى 627
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدىن ھۇنەينگە قاراپ ئاتلاندى 628
ئىسلام قوشۇنى دۈشمەننىڭ ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى 629
مۇسۇلمانلارنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكى ۋە جەڭ مەيدانىنىڭ بېشىباشتىن
قىزىغانلىقى 630
دۈشمەننىڭ شىددىتى بوشاپ كەڭ كۆلەمدە مەغلۇپ بولغانلىقى 631
قوغلاپ زەربە بېرىش ھەرىكىتى 631
ھۇنەين غەنىيمەتلىرى 632
تائىف غازىتى 632
جىئىرراندىكى تەقسىمات 635
ئەنسارلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن رەنجىگەنلىكى . 636

ھەۋازىن ئەلچىلىرىنىڭ كېلىشى 638

ئۆمرە ھەج قىلىپ مەدىنىگە قايتىش 640

مەككە پەتھىسىدىن كېيىن ئەۋەتىلگەن قوشۇن ۋە پىدائىيلار.................642

مۇسەددىق (مۈلكى ئەمەلدار)لەر 642

ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار 643

تەبۇك غازىتى 649

غازاتنىڭ سەۋەبى 649

رۇملۇقلار ۋە غەسسانىلارنىڭ ئۇرۇش تەييارلىقى ھەققىدىكى تولۇقسىز مەلۇمات 650

رۇم تەرەپنىڭ ھەربىي ھەرىكىتى توغرىسىدا ئەڭ يېڭى مەلۇمات 652

ۋەزىيەت تېخىمۇ جىددىيلەشتى 653

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قانـداق بولـشىدىن قەتئىينەزەر كەسكىن قارار چىقاردى 653

رۇملۇقلار بىلەن بولىدىغان جەڭگە تەييارلىق كۆرۈش چاقىرىقى 654

مۇسۇلمانلار بەس ـ بەستە غازات تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتتى 655

لەشكىرى ئىسلام تەبۇكقا قاراپ ئاتلاندى 656

ئىسلام قوشۇنى تەبۇكتا ئورۇنلاشتى 659

مەدىنىگە قايتىش 661

سەپتىن سۇغۇرۇلۇۋالغانلار 662

تەبۇك غازىتىنىڭ تەسىرى 665

«قۇرئان كەرىم» بۇ غازات ھەققىدە توختالدى 666

مۇشۇ يىلى يۈز بەرگەن مۇھىم ۋەقەلەر 666

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەج قىلىشى 668

غازاتلارغا نەزەر 670

ئادەملەر ئاللاھنىڭ دىنىغا توپ-توپ بولۇپ كىرمەكتە 674

ئەلچىلەر ئۆمەكلىرى 676

دەۋەتنىڭ ئۇتۇقى ۋە ئۇنىڭ ئىجتىمائىي تەسىرى 695

ۋىدالىشىش ھەججى 699

ئەڭ ئاخىرقى قوشۇن 707

ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغا سەپەر 709
ۋىدالىشىش بىشارەتلىرى 709
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە كېسەل تەگدى 710
ئەڭ ئاخىرقى بىر ھەپتە 710
بەش كۈن ئىلگىرى 711
تۆت كۈن ئىلگىرى 713
بىر كۈن ياكى ئىككى كۈن ئىلگىرى 714
بىر كۈن ئىلگىرى 714
ئەڭ ئاخىرقى بىر كۈن 715
سەكرات 716
ساھابىلەرنى غەم باستى 717
ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مەيدانى 718
ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەتئىي مەيدانى 718
مۇبارەك جەسەت بىلەن خوشلىشىش ۋە ئۇنى يەرلىكدە قويۇش 719
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلىسى 721
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈپەت-رەۋىشلىرى ۋە گۈزەل ئەخلاق-پەزىلەتلىرى 733
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىراي ـ تەن قۇرۇلۇشى 733
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پىسخىك كامالىتى ۋە مەكارىم ئەخلاقلىرى 738
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سېخىيلىقى 739
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ باتۇرلۇقى 739
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەرم ـ ھاياسى ۋە ئۇياتچانلىقى 740
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئادىللىقى 740
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەمتەرلىكى 741
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپادارلىقى 741
قوشۇمچە: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالىغا ئائىت سوئاللار 745

ئەرەب خەلقلىرى ۋە ئۇلارنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالى تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنى كۇپرى زۇلمىتىدىن ئىمان نۇرىغا چىقىرىش ۋە ئۆز جىنسىگە (يەنى بەندىگە) چوقۇنۇشتىن بىر ئاللاھقا قۇلچىلىق قىلىشقا چاقىرىش ئۈچۈن ئاللاھ تەئالا تەرىپىدىن ئېلىپ كەلگەن ئىلاھىي ئەلچىلىكنى ئادا قىلىش جەريانىدۇر. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇ ئەلچىلىكنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى بىلەن ئۇنىڭ ئىجتىمائىي تەسىرىنى سىېلىشتۇرۇپ كۆرگەندىلا، ئاندىن بۇ تەرجىمىھالنىڭ بەدىئىي تەسۋىرىنى تولۇق ئەكس ئەتتۈرگىلى بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەرەب خەلقلىرى، ئۇلارنىڭ ئىسلام دىنى مەيدانىغا كېلىشتىن ئىلگىرىكى تەرەققىيات ئەھۋالى ۋە مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەر بولۇش ھارپىسىدىكى ئومۇمىي ۋەزىيەت توغرىسىدا كونكرېت چۈشەنچە بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

ئەرەبلەرنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى

ئەرەب (عرب) دېگەن بۇ سۆز لېكسىكىلىق مەنادا «سەھرا»، «چۆل»، «دەشت ـ باياۋان»، «سۇ ۋە ئوت ـ چۆپتىن خالىي زېمىن» دېگەننى بىلدۈرىدۇ. بۇ نام ئەڭ قەدىمقى دەۋرلەردىن بۇيان ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ۋە بۇ ئارالدا ئەجداتتىن ـ ئەۋلادقا ياشاپ كەلگەن ۋەياكى سىرتتىن كېلىپ بۇ يەردە ماكانلاشقان خەلقلەرنىڭ نام ـ ئاتالغۇسى بولۇپ قالغان.

ئەرەب يېرىم ئارىلى غەربتە قىزىل دېڭىز ۋە سىناي يېرىم ئارىلى بىلەن، شەرقتە پارس قولتۇقى ۋە ئىراق زېمىنىنىڭ جەنۇبىي قىسمى بىلەن، جەنۇبتا ھىندى ئوكيانىغا تۇتاش ئەرەب دېڭىزى بىلەن، شىمالدا شام (سۈرىيە) ۋە قىسمەن ئىختىلاپلارنى نەزەردىن ساقىت قىلغاندا ئىراقنىڭ شىمالىي قىسمى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ئارالنىڭ ئومۇمىي يەر كۆلىمى تەخمىنەن بىر مىليون كۋادرات كىلومېتىردىن بىر مىليون 300 مىڭ كۋادرات كىلومېتىرغىچە كېلىدۇ.

بۇ ئارالنىڭ تەبىئىي جۇغراپىيىلىك جايلىشىشمۇ ئىنتايىن مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە. ئالايلى، ئارالنىڭ ھەر تەرەپتىن كەڭ كەتكەن چۆل ـ دەشتلىرى ۋە قۇم بارخانلىرى بىلەن ئىھاتە قىلىنغان ئىچكى جايلىشىش ئالاھىدىلىكى بۇ ئارالنى ئەجنەبىيلەرنىڭ تاجاۋۇزچىلىق قولىنى سۇنۇشىغا ۋە مۇستەملىكچىلىك ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزۈشكە يول قويمايدىغان مۇستەھكەم بىر قورغانغا ئايلاندۇرۇپ قويغان. شۇڭا، دۈشمەننىڭ ھۇجۇمىغا قارشى مۇشۇ قۇملۇق توسقىدىن باشقا ھېچقانداق مۇداپىئەسى بولمىغان ئارال خەلقىنىڭ ئۆز زامانىدا دەرىجىدىن تاشقىرى چوڭ ئىككى ئىمپېرىيە (رۇم ۋە پارس خاندانلىقى)گە قوشنا تۇرۇقلۇق، قەدىمدىن تارتىپ ھەممە ئىشلاردا ئەركىن بولۇپ، ئاقىۋەتتىن قىلچە ئەنسىرىمەي ناھايىتى قاپ يۈرەكلىك بىلەن پائالىيەت ئېلىپ بارغانلىقىنى كۆرىمىز.

ئەمما، سىرتقا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئەرەب يېرىم ئارىلى دۇنياغا مەشھۇر قەدىمقى ئۈچ چوڭ قىتئە ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، ئاشۇ قىتئەلەر بىلەن دېڭىز ۋە قۇرۇقلۇق ئارقىلىق تۇتىشىدۇ. ئارالنىڭ غەرب تەرىپى ئافرىقا قىتئەسىنىڭ كىرىش ئېغىزىدۇر. غەربىي شىمالى ياۋروپا قىتئەسىنىڭ ئاچقۇچىدۇر. شەرق ۋە شىمال تەرەپلىرى ئەجەم (تۈرك، پارس ۋە ھىندى) مىللەتلىرى، ئوتتۇرا شەرق ۋە يىراق شەرق دەرۋازىلىرىنى ئېچىپ، ھىندىستان ۋە جۇڭگو زېمىنلىرىغا ئۇلىنىدۇ. شۇنداقلا ئارال يەنە ھەرقايسى قىتئەلەر بىلەن دېڭىز ئارقىلىق تۇتىشىدۇ. ھەرقايسى قىتئەلەرنىڭ كېمە ـ پاراخوتلىرى ئارالنىڭ ھەرقايسى قولتۇق ۋە پورت ـ پىرىستانلىرىدا بىمالال توختىيالايدۇ. بۇ خىل ئۆزگىچە جۇغراپىيىلىك جايلىشىش ئارالنىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىي قىسمىنى تەبىئىي ھالدا ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ساياھەت ۋە دەم ئېلىش بېكىتىگە، دىن ـ مەدەنىيەت تارقىتىش بازىسىغا ۋە سودا ـ سېتىق ۋە پەن ـ تېخنىكا ئالماشتۇرۇش مەركىزىگە ئايلاندۇرۇپ قويغان.

ئەرەب خەلقلىرى

تارىخشۇناسلار ئەرەب خەلقلىرىنىڭ نەسەب شەجەرىسىنى تۆۋەندىكى ئۈچ تۈرگە ئايرىدى:

1. ئەلئەرەبۇلبائىدە (قەدىمقى ئەرەبلەر) — ئۇلار سەمۇد، تەسەم، جەدىيس ۋە ئۇملاق قاتارلىق تارىخى ھەققىدە مۇكەممەل مەلۇماتقا ئېرىشكىلى بولمىغان ئەڭ قەدىمكى ئەرەبلەردۇر.

2. ئەلئەرەبۇلئارىبە (تىپىك ئەرەبلەر) ــــ بۇلار يەشجەپ ئىبنى قەھتاننىڭ ئوغلى يەئرۇبنىڭ نەسلىدىن ئاۋۇپ كۆپەيگەنلەردۇر. بۇلار يەنە قەھتان ئەرەبلىرى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

3. ئەلئەرەبۇلمۇستەئرىبە (ئەرەبلەشكەن ئەرەبلەر) ــــ بۇلار ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسلىدىن ئاۋۇپ كۆپەيگەنلەردۇر. بۇلار يەنە ئەدنان ئەرەبلىرى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئەرەبۇلئارىبە، يەنى قەھتان ئەرەبلىرىنىڭ ئانا يۇرتى بولسا يەمەن تۇپرىقىدۇر. ئۇلار بۇ تۇپراقتا ئاۋۇپ كۆپىيىپ، قەبىلە ـ ئايماقلارغا بۆلۈنگەن ۋە ئۇلاردىن ئىككى قەبىلە مەئرىپە ـ مەشھۇر بولغان:

1) ھىميەر قەبىلىسى ــــ بۇ قەبىلىنىڭ ئايماقلىرىدىن زەيدۇلجەمھۇر، قوزائە ۋە سەكاسىك قاتارلىقلار بار.

2) كەھلان قەبىلىسى ــــ ھەمدان، ئەنمار، تەي، مۇزھىج، كىندە، لەخمى، جۇزام، ئەزدى، ئەۋس، خەزرەج ۋە شامغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان جەفنە ئەۋلادلىرى مۇشۇ كەھلان قەبىلىسىنىڭ جەمەت ۋە ئايماقلىرىدۇر. كەھلان قەبىلىسىنىڭ ئايماقلىرى يەمەندىن كۆچۈپ، ئەرەب ئارىلىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تاراپ كېتىشكەن. ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يەمەندە ئىرەم سۇ ئاپىتى يۈز بېرىشتىن خېلىلا ئىلگىرى، رۇملۇقلار مىسىر، شام زېمىنلىرىنى بېسىۋېلىپ، يەمەنلىكلەرنىڭ دېڭىز ۋە قۇرۇقلۇق يولى تىجارىتىنى توسۇۋېلىپ، ئىقتىسادىي جازا يۈرگۈزگەنلىكتىن، يۇرت ـ ماكانلىرىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان.

يەنە بىر ئېھتىماللىق شۇكى، ھىميەر قەبىلىسىنىڭ يەمەندە داۋاملىق تۇرۇپ قېلىپ، كەھلان ئايماقلىرىنىڭ كۆچۈپ كەتكىنىگە قارىغاندا، ھىميەر قەبىلىسى بىلەن كەھلان قەبىلىسى ئوتتۇرىسىدا قاتتىق تىركىشىش يۈز بېرىپ كەھلان تەرەپ يەمەندىن قوغلاپ چىقىرىلغان بولۇشىمۇ مۇمكىن.

كەھلان قەبىلىسىنى مۇنداق تۆت ئايماققا بۆلۈشكە بولىدۇ:

1) ئەزدى ئايمىقى ــــ بۇلار قەبىلە باشلىقى ئىمران ئىبنى ئەمرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە يەمەن تەۋەسىدە يۆتكىلىپ يۈرۈپ، تەرەپ ـ تەرەپلەرگە تەكشۈرگۈچىلەرنى ئەۋەتكەندىن كېيىن شىمالغا قاراپ يول ئالغان. ئۇلار ئەڭ ئاخىر ماكانلاشقان جاي نامىلىرى مۇنداق: ئەزدى ئايمىقىدىن سەئلەبە ئىبنى ئەمرى ھىجاز تەرەپكە قاراپ مېڭىپ، سەئلەبە بىلەن زىقار ئوتتۇرىسىدا بىر مەزگىل تۇرۇپ، ئەۋلادى كۆپىيىپ كۈچى زورايغاندىن كېيىن يەسرەبكە كىرىپ شۇ يەردە ماكانلاشقان. ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىلىرى ئاشۇ سەئلەبەنىڭ ئوغلى ھارىسنىڭ ئەۋلادلىرىدۇر.

ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ھارىس ئىبنى ئەمرى (ئۇ خۇزائە دېگەن كىشىدۇر) ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى ھىجاز تەۋەسىدە ئايلىنىپ يۈرۈپ ئاخىر مەررى زەھرانغا كېلىپ چۈشكەن. ئاندىن مەككىگە كىرىپ ئولتۇراقلىشىپ، مەككە ئاھالىسىدىن جورھۇملارنى قوغلاپ چىقارغان.

ئىمران ئىبنى ئەمرى ئوممانغا بېرىپ ئەۋلادلىرى بىلەن شۇ يەردە ماكانلاشقان. ئۇلار ئەزدى ئوممان دەپ ئاتالغان. لەفەر ئىبنى ئەزدى قەبىلىلىرى تەھامىدە ئولتۇراقلاشقان. بۇلار ئەزدى شەنۇئە دەپ ئاتالغان.

غەسسان پادىشاھلىقىنىڭ قۇرغۇچىسى جەفنە ئىبنى ئەمرىمۇ ئەۋلادلىرى بىلەن شامغا بېرىپ ماكانلاشقان. «غەسسان» دېگەن ئەسلىدە ئۇلار شامغا مېڭىش يولىدا چۈشۈپ ئۆتكەن ھىجاز تەۋەسىدىكى بىر سۇ مەنبەئىنىڭ نامى ئىدى. كېيىن بۇ نام ئۇلارنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى بولۇپ قالغان.

2) لەخمى، جۇزام ئايماقلىرى — ھىيرەدىكى مۇنازىر پادىشاھلىقىنىڭ قۇرغۇچىسى نەسىر ئىبنى رەبىئە لەخمى جەمەتىدىن ئىدى.

3) بەنى تەي ئايمىقى — ئۇلار ئەزدى ئايماقلىرى شىمالغا قاراپ يۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن يولغا چىقىپ، مەنزىلمۇمەنزىل كۆچۈپ يۈرۈپ، ئاخىر ئاجا ـ سەلما دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى تاغ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ چۈشكەن ۋە مۇشۇ يەردە ماكانلاشقان. كېيىن بۇ تاغلار تەي تېغى، بۇ يەردىكى خەلقلەر تەي ئەۋلادلىرى دەپ ئاتالغان.

4) كىندە ئايمىقى — ئۇلار دەسلەپ بەھرەينگە چۈشكەن. ئاندىن يەنە مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى بەھرەيندىن ئايرىلىپ ھەزرەمەۋتكە چىققان. ئەمما، ئۇلارغا بەھرەيندە يولۇققان ئوڭۇشسىزلىقلار قايتا تەكرارلىنىپ، نەجدىگە كېلىپ چۈشكەن. ئۇلار بۇ يەردە ناھايىتى قۇدرەتلىك بىر دۆلەت قۇرغانىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ بۇ دۆلىتى تېزلا يىمىرىلىپ نام ـ نىشانىمۇ قالمىغان.

يەنە يەمەندىن كۆچۈپ چىققان قەبىلىلەر ئىچىدە ھىمىيەر قەبىلىسىدىن ئىكەنلىكىدە قاراش ئوخشاش بولمىغان بىر قەبىلە (ئۇ قوزائە قەبىلىسى) بار بولۇپ، بۇلار يەمەندىن كۆچۈپ ئىراق چېگراسى بويىدىكى سەماۋە ۋادىسىغا كېلىپ چۈشكەن.

ئەمما، ئەرەبۇلمۇستەئرىبە، يەنى ئەرەبلەشكەن ئەرەبلەرنىڭ چوڭ بوۋىسى (ئاتىمىز ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام) ئىراقنىڭ كۇفە شەھرىگە يېقىن فۇرات دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا جايلاشقان قەدىمى شەھەر «ئار» دېگەن يەردىن ئىدى. بۇ شەھەر خارابىسى توغرىلىق ئېلىپ بېرىلغان قېدىرىپ تەكشۈرۈش ۋە ئارخېئولوگىيىلىك تەتقىقاتلار مۇشۇ يەردە ياشىغان خەلقلەرنىڭ، جۈملىدىن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلىسى ۋە شۇ دەۋرنىڭ دىنىي ۋە ئىجتىمائىي ئەھۋالى توغرىسىدا بىر قەدەر تەپسىلىي مەلۇماتقا ئىگە قىلدى.

مەلۇم بولۇشىچە، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ يەردىن ھاران ياكى ھىرانغا ھىجرەت قىلغان، كېيىن بۇ يەردىن پەلەستىنگە يۆتكىلىپ پەلەستىننى ئۆزىنىڭ دەۋەت بازىسى قىلىپ تۇرۇپ، مۇشۇ ئەتراپتىكى رايونلاردا دىنىي دەۋەت ئېلىپ بارغان. ئۇ بىر قېتىم مىسىرغا بارغان. بۇ چاغدا مىسىر پادىشاھى فىرئەۋن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى سارەگە يامان نىيەتتە بولغان. لېكىن، ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭ يامان نىيىتىنى ئۆز قۇدرىتى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرمىغاچقا، ئۇ سارەنىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ نەزىرىدىكى ئورنىنىڭ يۇقىرى ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئۇنىڭ پەزلىنى ئېتىراپ قىلىش يۈزىسىدىن قىزى[1] ھاجەرنى خىزمەتكارلىققا تۇتۇپ بەرگەن. كېيىن سارە بۇ قىزنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ياتلىق قىلغان.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام پەلەستىنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاللاھ تەئالا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ھاجەردىن ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى رىزىق قىلىپ بەردى. بۇنىڭغا نىسبەتەن سارەنىڭ كۆڭلىدە شەكلى تۇتۇپ، ئاخىر ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى ئەمدىلا يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقان يۈرەك پارىسى بىلەن ئۇنىڭ ئانىسى ھاجەرنى كۆزىدىن غايىب قىلىشقا مەجبۇرلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ ئانا ـ بالا ئىككىيلەننى ئېلىپ ھىجاز زېمىنىغا كەلدى ۋە بۇلارنى بەيتۇللاھنىڭ يېنىدىكى قاقاسلىققا چۈشۈردى. بەيتۇللاھ بۇ چاغدا بىر دۆڭلۈككە ئوخشاش ئېگىز دۆۋە جاي بولۇپ، ۋادىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىن سەل ـ لاتقىلار كەلسە، دۆۋىنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىدىن ئېقىپ كېتەتتى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئانا ـ بالا ئىككىسىنى ھازىرقى مەسجىدىلھەرەمنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى زەمزەم قۇدۇقىنىڭ يېنىغا جايلاشقان چوڭ دەرەخ[2] تۈۋىدە قالدۇرۇپ قويدى. شۇ كۈنلەردە مەككىدە نە ئادەم، نە سۇ مەۋجۇد ئەمەس ئىدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ ئىككى جان ئۈچۈن پەقەت بىر تۇلۇم خورما ۋە بىر تۇلۇم سۇ قالدۇرۇپ پەلەستىنگە قايتتى. ھاجەر ئانا بۇلارنى قانچە تېجەپ ئىشلەتكەن بولسىمۇ، ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتمەيلا بۇ نەرسىلەر (بولۇپمۇ سۇ) پۈتتۈنلەي تۈگەپ كەتتى. مۇشۇنداق قىيىنچىلىق پەيتىدە ئاللاھ تەئالانىڭ پەزلى مەرھەمىتى بىلەن زەمزەم قۇدۇقى ئېتىلىپ چىقىپ، بۇلارنىڭ ۋاقىتلىق قىيىنچىلىقى ۋە بىر مەزگىللىك ئوزۇقلۇق مەسىلىسى ھەل بولدى (بۇ ۋەقەنىڭ جەريانى «سەھىھ بۇخارى»دا تەپسىلىي بايان قىلىنغان).

---

① ھاجەر ئانىنىڭ مىسىر پادىشاھىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىدە قاراش ئوخشاش ئەمەس. مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئۇ فىرئەۋننىڭ ئائىلىسىدىكى بالا چىراي دېدەك ئىكەن.

② شۇ ۋاقىتتا زەمزەم قۇدۇقىنىڭ يېنىدا چوڭ بىر تۈپ دەرەخ بار ئىدى.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەمەندىن بىر قەبىلە (ئۇلار جورھۇم سانىي دەپ ئاتىلىدۇ) كېلىپ ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى ھاجەرنىڭ رۇخستى بىلەن مەككىدە تۇرۇپ قالدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى مەككە ئەتراپىدىكى ۋادىلاردا كۆچمەن چارۋىچىلىق بىلەن تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. «سەھىھ بۇخارى»نىڭ رىۋايىتى بۇ قەبىلىنىڭ ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئانا ـ بالا ئىككىسى مەككىدە ئولتۇراقلىشىپ خېلى مەزگىلدىن كېيىن كېلىپ چۈشكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ھەرھالدا ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە چۈشۈشى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بالاغەتكە يېتىشتىن خېلى بۇرۇنقى ئىش. بۇندىن ئىلگىرى مەككە ئۇلارنىڭ يول ئۈستىدىكى بىر ئۆتىڭى ئىدى، خالاس.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام پەلەستىنگە قايتقاندىن كېيىن ئۆز پۇشتىنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن مەككىگە پات ـ پات كېلىپ ـ كېتىپ تۇردى. بۇ بېرىش ـ كېلىشلەرنىڭ قېتىم سانى تازا ئېنىق ئەمەس. بىراق، تارىخى مەنبەلەردە تىلغا ئېلىنغىنى پەقەت تۆت قېتىم. ئاللاھ تەئالا «قۇرئان كەرىم»دە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ئوغلى (ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام)نى قۇربانلىق قىلىپ چۈش كۆرسەتكەنلىكىنى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دەرھال بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشقا يۈزلەنگەنلىكىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ * فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ * وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ * وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ﴾ «ئۇ ئىبراھىمنىڭ ئىش ـ كۈشلىرىگە يارىغۇدەك بولغان چاغدا، ئىبراھىم: ‹ئى ئوغلۇم! مەن سېنى بوغۇزلاپ قۇربانلىق قىلىشقا (ئەمر قىلىنىپ) چۈشەپتىمەن (پەيغەمبەرلەرنىڭ چۈشى ھەقىقەتتۇر ۋە ئۇلارنىڭ ئىشلىرى ئاللاھنىڭ ئەمرى بويىچە بولىدۇ)، ئويلاپ باققىنا! سېنىڭ قانداق پىكرىڭ بار؟› دېدى. ئۇ ئېيتتى: ‹ئى ئاتا! نېمىگە بۇيرۇلغان بولساڭ، شۇنى ئىجرا قىلغىن، خۇدا خالىسا (ئۇنىڭغا) مېنى سەۋر قىلغۇچى تاپىسەن›. ئىككىسى (ئاللاھنىڭ ئەمرىگە) بويسۇندى، ئىبراھىم ئۇنى (يەنى ئوغلىنى بوغۇزلاش ئۈچۈن) يېنى ياتقۇزدى. بىز ئۇنىڭغا: ‹ئى ئىبراھىم! (ھېلىقى) چۈشنى ئىشقا ئاشۇردۇڭ (يەنى چۈشۈڭدە بۇيرۇلغاننى بەجا كەلتۈردۈڭ)› دەپ نىدا قىلدۇق. بىز ھەقىقەتەن ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز. بۇ ھەقىقەتەن روشەن سىناقتۇر. بىز ئۇنىڭ ئورنىغا چوڭ بىر قۇربانلىقنى (يەنى جەننەتتىن چىققان قوچقارنى) بەردۇق» (37:102 ــــ 107).

«سىفرۇتتەكۋىن» (تەۋراتنىڭ باش قىسمى)دا زىكرى قىلىنىشىچە، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئىسھاق ئەلەيھىسسالامدىن 13 ياش چوڭ ئىكەن. يۇقىرىقى

قىسسىنىڭ مەزمۇنىمۇ ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى قۇربانلىق قىلىش ۋەقەسى ئىسھاق ئەلەيھىسسالام تۇغۇلۇشتىن خېلى ئىلگىرى يۈز بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، «قۇرئان كەرىم»دە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ئىسھاق بىلەن بېرىلگەن بېشارەت ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى قۇربانلىق قىلىش ۋەقەسى بايان قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن زىكرى قىلىنىدۇ. بۇ قىسسە (ئاز دېگەندىمۇ) ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام كىچىك ۋاقتىدىكى مەككىگە قىلغان بىر قېتىملىق سەپىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەمما، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ كېيىنكى ئۈچ قېتىملىق سەپىرىنى «سەھىھ بۇخارى»دىكى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ھەدىسى تەپسىلىي بايان قىلىپ بەردى. ئۇنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام چوڭ بولۇپ، جورھۇم ئەرەبلىرىدىن ئەرەبچىنى ئۆگەندى ۋە ئۇلاردىن بىر قىزغا ئۆيلەنگەندىن كېيىن ئانىسى ھاجەر ئالەمدىن ئۆتتى.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوغلىنى يوقلاش ئۈچۈن مەككىگە يەنە كەلدى. بىراق، ئۇ بۇ قېتىم ئوغلى بىلەن ئۇچرىشالماي كېلىنىدىن ئەر-خوتۇن ئىككىسىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى سورىدى. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى بۇ ناتونۇش قېيىنئاتىسىغا ئۆزلىرىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ قىيىنچىلىقتا ئۆتۈۋاتقانلىقىنى شىكايەت قىلىپ ھال ئوقۇدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ كېلىنىگە: «ئىسمائىل ئىشىكىنىڭ بوسۇغىسىنى ئالماشتۇرۇۋەتسۇن» دەپ تاپىلاپ قويۇپ پەلەستىنگە قايتتى. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئاتىسىنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، بۇ ئايالىنىڭ تالىقىنى بېرىپ ئايرىلىپ كەتتى ۋە ئەرەبلەردىن يەنە بىر قىزغا ئۆيلەندى. ئۇ جورھۇملارنىڭ كاتتىسى ئەمرى ئىبنى مەزازنىڭ قىزى ھۇبا ئىدى. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئەمرىنىڭ قىزىغا ئۆيلەنگەندىن كېيىن ئاتىسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام يەنە كەلدى. ئەپسۇس، ئۇ بۇ قېتىممۇ يەنە ئۇچرىشالماي يېڭى كېلىنچىكى بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئىككىسىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى سورىدى. تەلەيلىك بۇ ئايال ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا: «خۇداغا شۈكرى، تۇرمۇش ئەھۋالىمىز ياخشى» دەپ جاۋاب بېرىۋىدى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئىسمائىل ئەمدى ئىشىكىنىڭ بوسۇغىسىنى ئۆز جايىدا قالدۇرسۇن» دەپ قويۇپ پەلەستىنگە قايتتى.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام تۆتىنچى قېتىم كېلىپ ئاندىن ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن دىدارلىشالىدى. بۇ چاغدا ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام زەمزەم قودۇقىغا يېقىن چوڭ دەرەخنىڭ تۆۋىدە ياچاق ئوقى راسلاۋاتاتتى. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئاتىسىنى كۆرۈپ ئورنىدىن دەس تۇردى-دە، ئاتا-بالا ئىككىسى بىر-بىرىنى قۇچاقلاپ يىغلىشىپ كەتتى. بۇلارنىڭ كۆرۈشمىگىنىگە ئۇزۇن يىللار بولغاچقا،

بۇنداق ئەھۋالدا ئۆمرىنىڭ ئاخىردا پەرزەنت يۈزى كۆرگەن دىلى يۇمشاق، كۆيۈمچان ئاتا ئۆز پەرزەنتىگە، زىرەك، ئوتلۇق چوڭ بولغان ۋاپادار ئوغۇل ئۆز ئاتىسىغا قانداق قىزغىن ھېسسىياتتا بولمايدۇ دەيسىز؟

مۇشۇ قېتىمدا ئاتا ـ بالا ئىككىسى كەئبىنىڭ ھۇلىنى قوپۇرۇپ بەيتۇللاھنى بىنا قىلدى ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ پەرمانى بىلەن كىشىلەر ئارىسىدا ھەج قىلىشنى جاكارلىدى.

ئاللاھ تەئالا ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامغا مەزازىنىڭ قىزىدىن 12 ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلدى. ئۇلار نابىت، قەيدار، ئەدبائىل، مىبشام، مىشماﺋ، دوما، مىشا، ھەدەد، يەتما، يەتور، نەفىس ۋە قەيدىمانلار ئىدى. بۇلاردىن 12 قەبىلە بارلىققا كەلدى ۋە ھەممىسى دېگۈدەك بىر مۇددەت مەككىدە ئولتۇراقلاشتى. ئۇلار ئاساسلىقى يەمەندىن شامغا، شامدىن مىسىرغا قاتناپ تىجارەت ۋە سودا ـ سېتىق بىلەن كۈن كەچۈرەتتى. كېيىنچە بۇ قەبىلىلەر ئارالنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا، ھەتتا ئارالنىڭ سىرتلىرىغىچە تاراپ كۆچۈپ كېتىشتى. شۇندىن كېيىن نابىت ۋە قەيدارنىڭ ئەۋلادلىرىدىن باشقا ئەۋلادلارنىڭ ئەھۋالى جاھاننىڭ قاراڭغۇ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدا ئاستا ـ ئاستا غايىب بولۇپ كەتتى.

نابىتنىڭ ئەۋلادىدىن بولغان ئەنباتلار ھىجازنىڭ شىمالىدا گۈللەپ ياشنىدى ۋە بەتراﺋ[1]نى پايتەخت قىلىپ، قۇدرەتلىك بىر دۆلەت قۇرۇپ، ئەتراپتىكى ئەللەرنى بويسۇندۇردى. ھېچكىم ئۇلار بىلەن پۇت تىپىشىشكە پېتىنالمايتتى. ئاخىر رۇملۇقلار تاجاۋۇز قىلىپ كېلىپ ئۇلارنىڭ بۇ دۆلىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى.

شەيخ سۇلايمان نەدۋى چوڭقۇر ۋە ئىنچىكە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغاندىن كېيىن: «غەسسان پادىشاھلىرى، شۇنىڭدەك ئەۋس ۋە خەزرەج ئەنسارلىرى قەھتان ئەرەبلىرىدىن بولماستىن، بەلكى ئۇلار ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى نابىتنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادلىرىدىن شۇ دىيارلاردا ماكانلاشقانلىرى ئىدى» دەيدۇ.

ئەمما، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ يەنە بىر ئوغلى قەيدارنىڭ ئەۋلادلىرى مەككىدە داۋاملىق قېلىپ مۇشۇ زېمىندا كۆپەيدى ۋە گۈللەپ ياشنىدى. ئاخىر ئۇنىڭ نەسلىدىن ئەدنان ۋە ئۇنىڭ ئوغلى مەئدى دۇنياغا كەلدى. ئەدنان ئەرەبلىرى (ئەرەبۇلمۇستەئرىبەلەر) ئۆزىنىڭ نەسەب شەجەرىسىنى دەل مۇشۇ كىشىدىن باشلاپ يادقا ئېلىپ ئېسىدىن چىقارماي كەلگەن. ئەدنان دېگەن بۇ كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەسەب شەجەرىسىدىكى 21 ـ ئاتا ھېسابلىنىدۇ. ھەدىستە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنىڭ نەسەب شەجەرىسىنى بايان قىلىپ ئەدنانغا يەتسە توختايتتى ۋە: «نەسەبشۇناسمەن دېگەنلەر

---

[1] جاي نامى.

يالغان ئېيتىدۇ» دەيتتى ـ دە، ئەدناننىڭ يۇقىرىسىغا ئۆتۈپ نەسەب ئۇلىمايتتى دېيىلگەن. خېلى كۆپ ئالىملار يۇقىرىقى ھەدىسنى زەئىپ[1] دەپ قاراپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەدناندىن يۇقىرىدىكى نەسەب شەجەرىسىنىمۇ نەقىل قىلىشنى راۋا كۆردى ۋە ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلغاندا، ئەدنان بىلەن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە 40 ئاتا شەجەرىسى مەۋجۇد دېيىشتى.

مەئەددىنىڭ ئەۋلادلىرى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئوغلى نەزار (ئېيتىشلارغا قارىغاندا، مەئەددىنىڭ نەزاردىن ئۆزگە ئوغۇل پەرزەنتى يوق ئىكەن) تۆت بالىلىق بولدى. بۇ تۆت ئەۋلادتىن چوڭ تۆت قەبىلە بارلىققا كەلدى. ئۇلار ئەياد، ئەنمار، رەبىئە ۋە مۇزەرلەر ئىدى. رەبىئە بىلەن مۇزەرنىڭ ئايماق ۋە جەمەتلىرى كۆپەيدى. رەبىئەدىن ئەسەد ئىبنى رەبىئە، ئەنىزە، ئابدۇلقەيس، ۋائىلنىڭ ئىككى ئوغلى (بەكرى ۋە تەغلىب)، ھەنىفە ۋە باشقا قەبىلىلەر بارلىققا كەلدى.

مۇزەرنىڭ ئەۋلادلىرى چوڭ ئىككى قەبىلىگە بۆلۈندى. ئۇلار قەيس ئېيلان ئىبنى مۇزەر ۋە ئىلياس ئىبنى مۇزەرلەر ئىدى. قەيس ئېيلاندىن بەنى سۇلەيم، بەنى ھەۋازىن ۋە بەنى غەتفان قەبىلىلىرى شەكىللەندى. غەتفاندىن ئەبەس، زەبيان، ئەشجەئە ۋە غەنەبنو ئەئسۇر ئايماقلىرى بارلىققا كەلدى.

ئىلياس ئىبنى مۇزەردىن تەمىم ئىبنى مۇررە، ھۇزەيل ئىبنى مۇدرىكە، ئەسەد ئىبنى خوزەيمە جەمەتلىرى ۋە كەنانە ئىبنى خوزەيمە ئايماقلىرى بارلىققا كەلدى. كەنانە ئىبنى خوزەيمەدىن قۇرەيش قەبىلىسى شەكىللەندى. يەنى، فەھرى ئىبنى مالىك ئىبنى نەزرى ئىبنى كەنانەنىڭ ئەۋلادلىرى قۇرەيش دەپ ئاتالدى. قۇرەيشمۇ يەنە نۇرغۇن قەبىلىلەرگە بۆلۈندى. بۇ قەبىلىلەر ئىچىدىن ئەڭ مەشھۇر بولغانلىرى جۇمەھ، سەھمى، مەخزۇم، تەيم، زۆھرە ۋە قۇسەي ئىبنى كىلاب قەبىلىلىرىدۇر.

قۇسەي ئىبنى كىلاب قەبىلىسىنىڭ ئايماقلىرى ئابدۇددار ئىبنى قۇسەي، ئەسەد ئىبنى ئابدۇلئۇززا ئىبنى قۇسەي ۋە ئابدۇمەناف ئىبنى قۇسەيلەردۇر.

ئابدۇمەنافنىڭ تۆت ئوغۇل پەرزەنتى بولغان ئىدى. ئۇلار ئابدۇشەمس، نەۋفەل، مۇتتەلىب ۋە ھاشىملاردۇر. ھاشىم ئائىلىسىدىن ئاللاھ تەئالا سەييىدىمىز مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب ئىبنى ھاشىمنى پەيغەمبەرلىككە تاللىدى.

ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ خەلقنى يارىتىپ، مېنى ئۇلارنىڭ ئەرەب ـ ئەجەم پىرقىلىرى ئىچىدە ئەڭ ياخشى پىرقىدىن قىلدى.

---

[1] ھەدىسشۇناسلىق ئىلمىدە ھەدىسلەرنىڭ رىۋايەت قىلغۇچىلىرى مەلۇم شەرتلەرنى ھازىرلىمىغان بىر تۈرى زەئىپ رىۋايەت ياكى زەئىپ ھەدىس دېيىلىدۇ.

ئاندىن قەبىلىلەرنى تاللاپ، مېنى قەبىلىلەر ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى قەبىلىدىن چىقاردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئائىلىلەرنى تاللاپ، مېنى ئەڭ ياخشى ئائىلىدە دۇنياغا كەلتۈردى. شۇڭا، مەن ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتقاندىمۇ، ئائىلە كېلىپ چىقىشىمنى ئېلىپ ئېيتقاندىمۇ ئەڭ ياخشى ئادەممەن».

شۇنداق قىلىپ ئەدنان ئەۋلادلىرى ئاۋۇپ ـ كۆپەيگەندىن كېيىن، سۇ ۋە ئوت ـ چۆپ قوغلىشىپ، ئەرەب زېمىنلىرىنىڭ ھەرقايسى بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغا تاراپ كېتىشتى.

ئابدۇلقەيس جەمەتى، بەكرى ئىبنى ۋائىلنىڭ ئايماقلىرى ۋە تەمىم قەبىلىسىنىڭ قىسمەن ئايماقلىرى بەھرەينگە كۆچۈپ بېرىپ، شۇ يەردە ماكانلاشتى.

بەنۇ ھەنىفە (ئىبنى سەئەب ئىبنى ئەلى ئىبنى بەكرى) قەبىلىسى يەمامىگە كۆچۈپ چىقىپ، يەمامە تەۋەسىدىكى ھەجرى دېگەن يەرگە چۈشتى. بەكرى ئىبنى ۋائىلنىڭ قالدۇق ئاھالىسى يەمامەدىن بەھرەينغىچە ۋە سەيفى كازىمەدىن دېڭىزغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئىراق ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەبللە ۋە ھەيت قاتارلىق كەڭ زېمىنلارغا ئورۇنلاشتى.

تەغلىب قەبىلىسى فۇرات ئاراللىرىدا ماكان تۇتتى. يەنە قىسمەن ئايماقلار بەنى بەكرى ئايماقلىرى بىلەن سىغىشىپ ئولتۇراقلاشتى. بەنۇ تەيم خەلقى بەسرە تۇزلەڭلىكىگە يەرلەشتى.

بەنى سۇلەيم قەبىلىسى مەدىنىگە يېقىن جايدا ۋادىلقۇرادىن خەيبەرگىچە، مەدىنىنىڭ شەرقىدىن قوشتاغ چېگراسى ۋە ھەررە تاشلىقىغىچە بولغان ئارىلىقتا ماكان تۇتتى.

سەقىف قەبىلىسى تائىفقا، ھەۋازىن قەبىلىسى مەككىنىڭ شەرقىدىكى ئەۋتاس ئەتراپىغا ئورۇنلاشتى. ئەۋتاس مەككە بىلەن بەسرە ئوتتۇرىسىغا توغرا كېلىدۇ.

بەنى ئەسەد قەبىلىسى تەيمائىنىڭ شەرقى ۋە كۇفەنىڭ غەربىگە ئورۇنلاشتى. بەنى ئەسەد قەبىلىسى بىلەن تەيما ئوتتۇرىسىدا تەي قەبىلىسىنىڭ بەھتەر ئەۋلادلىرى جايلاشقان بولۇپ، ئۇلار بىلەن كۇفە ئارىلىقى بەش كۈنلۈك مۇساپىدۇر.

زەبيان قەبىلىسى تەيما بىلەن ھورانغىچە بولغان جايلاردا تۇرۇپ قالدى.

تەھامە تۈزلەڭلىكىدە كەنانە قەبىلىسىنىڭ قىسمەن ئايماقلىرى ماكانلاشتى.

مەككە ۋە مەككە ئەتراپىدا بولسا قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ ھەرقايسى ئايماقلىرى تارقاق ئولتۇراقلاشتى. ئۇلار سىياسى جەھەتتە ئىنتايىن چېچىلاڭغۇ بولۇپ، ھېچقانداق بىر كۈچ ئۇلارنى بىرلەشتۈرەلمىگەنىدى. ئاخىر ئۇلاردىن قۇسەي ئىبنى كىلاب دۇنياغا كېلىپ، قۇرەيش قەبىلىلىرىنى بىرلەشتۈردى ۋە ئۇلارنىڭ شەرىپى ۋە ئىنسانىي قىممىتىنى كاپالەتلەندۈرىدىغان بىرلىك روھىغا ئىگە قىلدى.

ئەرەبلەردىكى ھاكىمىيەت ۋە خانلىقلار

ئەرەبلەرنىڭ ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى ئەھۋالى بىلەن تونۇشماقچى بولساق، ئۇلارنىڭ تارىخىي دەۋرلەردە قۇرغان دۆلىتى، تۇتقان ھاكىمىيىتى، تەشكىللىگەن بەگلىك ۋە خەلىپىلىكلىرى، ئېتىقاد قىلغان دىنلىرى ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇشىنىڭ كىچىكلىتىلگەن تەسۋىرىنى قىسقىچە سۆزلەشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا، ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەن مەزگىللەردىكى ئۆتكۈنچى ۋەزىيەتنى چۈشىنىش تەسكە توختىمايدۇ.

ئىسلام قۇياشى مەككە ئاسمىنىدا پارلىغان مەزگىلدە ئەرەب ئارىلىنىڭ ھۆكۈمران سىنىپلىرى مۇنداق ئىككى قىسىمغا بۆلۈنەتتى: بىر قىسمى، تاج كىيگەن پادىشاھلار. لېكىن، ئۇلار ماھىيەتتە تولۇق مۇستەقىل ئەمەس ئىدى. يەنە بىر قىسمى، قەبىلە ۋە ئايماقلارنىڭ باشلىقلىرى. ئۇلارنىڭمۇ تاجلىق پادىشاھلارغا ئوخشاش ھوقۇق ۋە ئىمتىيازلىرى بار ئىدى. بىرلا ئارتۇقچىلىقى ئۇلارنىڭ قىسمەنلىرى (ئايرىم ئەھۋاللاردا) تاجلىق پادىشاھلارغا بېقىنسىمۇ، مۇتلەق كۆپ ساندىكىلىرى ئاساسىي جەھەتتىن تولۇق ئەركىن ئىدى. ئەينى چاغدىكى يەمەن پادىشاھلىقى، غەسسان (شام) پادىشاھلىقى ۋە ھىيرە پادىشاھلىقلىرى تاجلىق پادىشاھلىق ھېسابلىناتتى. يىرىم ئارال ھۆكۈمرانلىرى ئىچىدە يۇقىرىقىلاردىن باشقىلىرى تاجسىز پادىشاھلىق ھېسابلىناتتى.

يەمەن پادىشاھلىقى

يەمەندە ئەرەبۇلئارىبە نامى بىلەن تونۇلغان خەلقلەرنىڭ ئەڭ قەدىمقىلىرىدىن بىرى سەبەئ خەلقىدۇر. «ئۇر» خارابىلىقىدىن ئۇلارنىڭ مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 25-ئەسىرگە ئائىت مەدەنىي يادىكارلىقلىرى بايقالدى. ئۇلار مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 11-ئەسىردىن باشلاپ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت قاتارلىق ساھەلەردە گۈللىنىپ، ھۆكۈمرانلىق نوپۇزىنى تىكلەپ، دۆلەت دائىرىسىنى كېڭەيتىشكە باشلىغان.

ئۇلار ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋرلەرنى تۆۋەندىكىدەك مۆلچەرلەش مۇمكىن.

1. مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 650 ـ يىلدىن ئىلگىرىكى دەۋرلەر ــــ بۇ دەۋرلەردە ئۇلارنىڭ پادىشاھلىرى «مۇكەررىبە سەبەئ» دەپ ئاتىلاتتى. ھازىر خەرىيبە (كونا خارابىلىق) دەپ ئاتىلىدىغان مەئرەب شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىن بىر كۈنلۈك يىراقلىقتىكى سورۋاھ شەھىرى ئۇلارنىڭ پايتەختى بولغان. بۇ جاينىڭ قەدىمىي شەھەر خارابىلىرى ھېلىھەم مەۋجۇد.

يەمەن تارىخىدىكى مىسلىسىز چوڭ قۇرۇلۇش مەشھۇر «مەئرەب توغىنى» سۇ قۇرۇلۇشى شۇلارنىڭ دەۋرىدە قۇرۇلۇش قىلىنىشقا باشلىغان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، سەبەئ خەلقى ئۆزلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىق دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئەرەب زېمىنىنىڭ ئىچى ۋە تېشىدا نۇرغۇن جايلارنى مۇستەملىكە قىلغانىكەن.

2. مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 650 ـ يىلدىن مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 115 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى مەزگىللەر ــــ بۇ مەزگىللەردە ئۇلار «مۇكەررىب سەبەئ» دېگەن شاھلىق نامىنى «مولوكو سەبەئ»كە ئۆزگەرتىپ، پايتەختنى سورۋاھتىن مەئرەبكە يۆتكەپ كەلگەن. مەئرەب خارابىلىقى ھازىرقى سەنئا شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىن 60 مىل (بىر مىل 1609 مېتىرغا تەڭ) يىراقلىققا توغرا كېلىدۇ.

3. مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 115 ـ يىلدىن مىلادىيە 300 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى دەۋرلەر ــــ بۇ دەۋرلەرگە كەلگەندە ھىمىيەر قەبىلىسى باش كۆتۈرۈپ چىقىپ، سەبەئ دۆلىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولىغا ئالغان ۋە پايتەختنى مەئرەب شەھىرىدىن رەيدانغا يۆتكىگەن. رەيدان شەھىرىنىڭ نامىنى زىيپار (غەلىبە)گە ئۆزگەرتكەن. زىيپار خارابىلىقى «يەرىيم»غا يېقىن يۇمىلاق تاغ ئۈستىدە ھازىرغا قەدەر ئۆز پېتى ساقلىنىپ كەلمەكتە. بۇ دەۋرلەردە (يەنى مىلادىيە 300 ـ يىللىرىغا كەلگەندە) ئۇلارمۇ يىمىرىلىش ۋە تەنەززۇلغا قاراپ يۈزلەنگەن.

سەۋەبى: بىرىنچىدىن، ئەنباتلار ھىجازنىڭ شىمالىدا ھۆكۈمرانلىق دائىرىسىنى كېڭەيتكەنلىكتىن، ئۇلارنىڭ قۇرۇقلۇق تىجارىتى زور دەرىجىدە توسالغۇغا ئۇچرىغان.

ئىككىنچىدىن، رۇملۇقلار مىسىر، سۈرىيە ۋە ھىجازنىڭ شىمالىدىن قىسمەن جايلارنى بېسىۋېلىپ، ئۇلارنىڭ دېڭىز يولى تىجارىتىنى پۈتۈنلەي قامال قىلىۋالغان.

ئۈچىنچىدىن، قەبىلىلەر ئارا ئىچكى نىزا كۆچىيىپ كەتكەن. مانا بۇ ئامىللار قەھتان ئەرەبلىرىنىڭ پاراكەندىچىلىكى ۋە يىراق ئەللەرگە كۆچۈپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

4. مىلادىيە 300 ـ يىلدىن تاكى يەمەنگە ئىسلام دىنى كىرگۈچە بولغان ئارىلىقتىكى مەزگىللەر ــــ بۇ مەزگىللەردە يەمەن خەلقىنى پالاكەت باستى. ئۇلار كۆپلىگەن تەبىئىي ئاپەتلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى ۋە ئارقا ـ ئارقىدىن ئىنقىلاب

ۋە ئېچكى ئۇرۇشلار يۈز بېرىپ، ئەجنەبىيلەرنىڭ تەمە ئوقىغا نىشان بولۇپ قالدى. ئاخىر ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇستەقىللىقىنى يوقاتتى. شۇ مەزگىلدە رۇملۇقلار ئەدەنگە باستۇرۇپ كىردى ۋە ئۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن ھەبەشلەر يەمەندىكى ھەمدان ۋە ھىميەر قەبىلىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىچكى نىزادىن پايدىلىنىپ، يەمەننى مىلادىيە 340 ـ يىلى تۇنجى قېتىم بېسىۋالدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ بۇ ئىشغالىيىتى ئۇزاققا بارمىدى. مىلادىيە 378 ـ يىلدىن كېيىن يەمەن خەلقى يەنە تولۇق مۇستەقىللىققە ئېرىشتى. لېكىن كۆتۈلمىگەن يەردىن مەئرەب سۇ توغىنىدا چوڭ ـ كىچىك چەكلەر پەيدا بولۇپ، بارا ـ بارا چوڭىيىپ، ئاخىر مىلادىيە 450 ـ يىلى ياكى 451 ـ يىلى «قۇرئان كەرىم»دە سەيلى ئەرەم دەپ تىلغا ئېلىنغان چوڭ سۇ ئاپىتى يۈز بەردى. بۇ زور بالايى ئاپەت نۇرغۇن ئۆي ئىمارەتلەرنىڭ ۋەيران بولۇشىنى ۋە خەلقنىڭ ئۆي ماكانسىز سەرگەردان بولۇپ چېچىلىپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

مىلادىيە 523 ـ يىلى يەھۇدىي زۇنۇۋاس نەجران ئاھالىسىنىڭ خرىستىئانلىرىغا كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قوزغاپ، ئۇلارنى خرىستىئان دىنىدىن ۋاز كېچىشكە زورلىدى. ئۇلار ئەقىدىسىدىن يانغىلى ئۇنىمىغاندا، ئۇ، يەرگە قاتار ئورا قازدۇرۇپ، ئاستىدىن ئوت قويۇپ، ئۇنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلغانلارنى بىر ـ بىرلەپ ئوتقا تاشلاپ كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتتى. «قۇرئان كەرىم» سۈرە بۇرۇجدا مۇشۇ ۋەقەگە ئىشارەت بېرىپ، ﴿قُتِلَ أَصۡحَابُ ٱلۡأُخۡدُودِ﴾ «ئورەك ئىگىلىرىگە لەنەت بولسۇن» دېيىلدۇ. شۇ سەۋەبتىن كېيىنچە خرىستىئان دىنى مۇخلىسلىرى رۇم خاندانلىقىنىڭ قوللىشى بىلەن ئەرەب زېمىنلىرىدا ئۆچ ئېلىش خاراكتېرلىك كېڭەيمىچىلىك ئېلىپ باردى ۋە تەسىرىنى كېڭەيتتى. دېمىسمۇ، رۇملۇقلار ھەبەشلەرنى كۈشكۈرتىپ، ئۇلارغا دېڭىزدا جەڭ قىلغۇچى ھەربىي پىلوت بىلەن ياردەم بەردى. نەتىجىدە ھەبەشلەردىن ئەريات ئىسىملىك بىر ھەربىي قوماندان باشچىلىقىدا 70 مىڭ دېڭىز لەشكىرى ئەدەندە قۇرۇقلۇققا چىقىپ، مىلادىيە 525 ـ يىلى يەمەننى ئىككىنچى قېتىم بېسىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئەريات ھەبەش خاندانلىقى تەرىپىدىن يەمەنگە ۋالىي قىلىپ تەيىنلەندى. ئاخىر بىر كۈنى ئۇنى ئەبرەھە (ئۆزىنىڭ ھەربىي ئەمەلدارلىرىدىن بىرى) يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ھەبەش خانىنىڭ ماقۇللىقىنى ئالغاندىن كېيىن ئەرياتنىڭ ئورنىغا يەمەنگە ۋالىي بولدى. ئۇلۇغ كەئبىنى يېقىمەن دەپ قوشۇن تارتىپ كەلگەن ۋە «قۇرئان كەرىم»دە «ئەسھابۇلفىيل» (پىل ئىگىلىرى) دەپ ئاتالغان ئەبرەھە دەل مۇشۇ كىشىدۇر.

پىل ۋەقەسىدىن كېيىن يەمەنلىكلەر ئىرانلىقلاردىن ياردەم سوراپ ھەبەشلەرگە قارشى تۇردى. ئۇلار مىلادىيە 575 ـ يىلى ھىمىيەر قەبىلىسىنىڭ باشلىقى مەئدىكەرىب ئىبنى سەيف زىليەزىن دېگەن كىشىنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەبەشلەرنى

يەمەندىن قوغلاپ چىقىرىپ، قايتا مۇستەقىللىققا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن يەمەن خەلقى ئۇنى ئۆزلىرىگە پادىشاھ قىلىپ تىكلىۋالدى. مەئدىكەرىب ئۆرۈشتىن كېيىن بىر بۆلۈك ھەبەشلەرنى ئېلىپ قالغانىدى. ئۇلار مەئدىكەرىبنىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى ۋە ماڭسا ئۇلىغىنى يېتىلەيتتى. ھەبەشلەر بىر كۈنى مەئدىكەرىبنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈۋېتىشتى. ئۇنىڭ ئۆلۈشى بىلەن پادىشاھلىق زىلىيەزىن جەمەتىدىن كېتىپ قالدى. ئىران خانى كىسرا سەنئادا ئىرانلىق ئەمەلدارلارنى تۇرغۇزۇپ، يەمەننى ئىراننىڭ بىر ۋىلايىتىگە ئايلاندۇرۇۋالدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن يەمەنگە ئىرانلىق ئەمەلدارلار ئارقا ـ ئارقىدىن كېلىپ ئەلنى ئىدارە قىلىپ تۇردى. ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ۋالىيسى بازان مىلادىيە 638 ـ يىلى ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىپ مۇسۇلمان بولدى. ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى بىلەن ئىرانلىقلارنىڭ يەمەن زېمىنىغا بولغان ئىستىلاسى ئاياغلاشتى.

ھىيرە پادىشاھلىقى

ئىرانلىقلارنى قارۋاش چوڭ (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 557 — 529 ـ يىللىرى) بىرلىككە كەلتۈرگەندىن تارتىپ، ئۇلار ئىراق ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى جايلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلگەنىدى. ھېچكىم ئۇلار بىلەن يۈت تېپىشىشقا پېتىنالمايتتى. تاكى ئىسكەندەر ماكدونىسكى (ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن دەپمۇ ئاتىلىدۇ) مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 326 ـ يىلى قوشۇن تارتىپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ ھاكىمىيىتىنى تۈنجى قېتىم ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، شان ـ شەۋكىتىنى يەرگە ئۇردى. نەتىجىدە ئىران زېمىنى پارچىلىنىپ، كىچىك بۆلۈنمە ھۆكۈمرانلار بارلىققا كەلدى. ئۇلار «بۆلۈنمە خانلىقلار» دەپ ئاتىلاتتى. بۇلار تاكى مىلادىيە 230 ـ يىلىغا قەدەر ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا ھوقۇق تۇتۇپ كەلدى. مۇشۇ بۆلۈنمە ھاكىمىيەتلەر ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىللەردە قەھتان ئەرەبلىرى يەمەندىن كۆچۈپ كېلىپ، ئىراقنىڭ بىر قىسىم يېزا ـ قىشلاقلىرىغا ئورۇنلاشقانىدى. ئارقىدىنلا مەككىدىن كۆچۈپ چىققان ئەدنان ئەرەبلىرىمۇ يېتىپ كېلىپ قەھتانلار بىلەن سىقىشىپ ئولتۇراقلاشتى. ھەتتا فۇرات ئاراللىرىدىن بىر قىسىم ئاراللارنىمۇ ئىگىلىدى.

ئەردشىر (مىلادىيە 226 ـ يىلىدىكى ساسان دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى) دەۋرىدە ئىرانلىقلار قايتىدىن باش كۆتۈردى. ئەردشىر پۈتۈن ئىراننى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، ئۆز تەۋەلىكىدىكى ئەرەبلەرگىمۇ ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزدى. مانا بۇ ئۆزگىرىشلەر قوزائە قەبىلىسىنىڭ شامغا كۆچۈپ كېتىشىگە سەۋەب بولدى. ھىيرە ۋە ئەنبار ئاھالىلىرى ئىرانلىقلارغا ئەل بولدى.

ئەردەشىر دەۋرىدە جوزەيمەتۇلئەبراش ھۆكۈمرانلىقى ھىيرە ۋە ئىراق ۋادىسىدىكى بارلىق ئەرەبلەرگە، شۇنداقلا ئارالاردىكى رەبىئە ۋە مۇزەر ئاھالىلىرىگە تولۇق يۈرۈيتتى. ئەردەشىر ئەرەبلەرگە ئۆز ئىچىدىن نوپۇزلۇق بىر كىشىنى شاھ قىلىپ تەيىنلىمىگەندە، ئۇلارنى بىۋاسىتە ئىدارە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئىچكى قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇشىدىن ساقلىنىش قىيىن دەپ قارىغان بولسا كېرەك. شۇ جەھەتتىن ئۇ جۇزەيمىنى ھىيرەگە پادىشاھ قىلىپ تەيىنلىدى. يەنە بىر جەھەتتىن ئالغاندا ئىرانلىقلارغا نىسبەتەن ئۆزلىرىنىڭ كۈچلۈك رەقىبلىرى بولغان رۇملۇقلارغا قارىتا بۇلاردىن پايدىلىنىش تامامەن مۇمكىن ئىدى. چۈنكى، ئىراق ئەرەبلىرى بىلەن رۇملۇقلارنىڭ ئىشغالىيىتىدىكى شام ئەرەبلىرىگە تاقابىل تۇرغىلى بولاتتى.

ئەردەشىر ھىيرە پادىشاھلىقىدا مۇنتىزىم ھەربىي قوشۇن تۇرغۇزدى. قورچاق شاھ زۆرۈر تېپىلغاندا ئۆز شاھىغا قارشى چىققان بەدەۋى ئەرەبلەرگە قارىتا بۇ قوشۇندىن پايدىلىناتتى. جوزەيمە مىلادىيە 268 ـ يىللىرى ئەتراپىدا ئالەمدىن ئۆتتى.

جوزەيمە ئۆلگەندىن كېيىن لەخمى قەبىلىسىدىن بولغان ئەمرى ئىبنى ئەدى ئىبنى لەفەر (ئەردەشىرنىڭ ئوغلى سابور شاھنىڭ دەۋرىگە توغرا كېلىدۇ) لەخمى قەبىلىسىدىن چىققان پادىشاھلارنىڭ تۇنجىسى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن تاكى ئىراندا قەبباز ئىبنى فەيرۇز تەختكە چىققانغا قەدەر ھىيرەگە لەخمى قەبىلىسىدىن بولغان پادىشاھلار ئارقا ـ ئارقىدىن ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلدى. قەبباز ئىبنى فەيرۇز ئىرانغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە ئىراندا مەزدەك ئىسىملىك بىر كىشى باش كۆتۈرۈپ چىقىپ «ئىباھىيەت پىكرى»① سەپسەتىسىنى ئوتتۇرىغا چىقاردى. شۇنىڭ بىلەن بۇنىڭغا قەبباز ۋە ئۇنىڭ تەرەپدارلىرى ئاۋاز قوشتى ۋە بۇ ئېقىم ئومۇملىششقا باشلىدى. ئاندىن قەبباز ھىيرە پادىشاھى (شۇ ۋاقىتتا مۇنزىر ئىبنى مائىسسەمائە تەختتە ئىدى)غا خەت يېزىپ، مۇشۇ مەسىلەكنى يولغا قويۇشنى ۋە ئۇنىڭغا ئەقىدە باغلاشنى تەلەپ قىلدى. مۇنزىر قەببازنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىش شاھلىق بەدىلىگە ئېتىقاد ۋە ۋىجدانىنى ساتقانلىق، ئۇ ئىنسانىي غۇرۇرىنى يوقاتقانلارنىڭ ئىشى دەپ قاراپ ئۇنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن قەبباز ئۇنىڭ قورچاق شاھلىقىنى بىكار قىلىپ، ئورنىغا قەببازنىڭ شەرتىگە كۆنۈپ، مەزدەك ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلغان كىندى جەمەتىدىن ھارىس ئىبنى ئەمرى ئىبنى ھىجرىنى (قورچاق) شاھلىققا تەيىنلىدى.

---

① ئىباھىيەت پىكىر ئېقىمى ــــ ئادەم ھەممە ئىشلاردا چەكلىمىسىز بولۇش، توغرا-خاتا، ھالال-ھارام دەپ ئايرىماسلىق كېرەك دېگەنگە ئوخشاش چەكسىز ئەركىنلىكنى تەشەببۇس قىلىدىغان پىكىر ئېقىمى ئىدى.

قەبباز ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئورنىغا نۇشىرۋان تەختكە چىقتى. نۇشىرۋان مەزدەك ئىدىيىسىنى ئىنتايىن يامان كۆرەتتى. شۇڭا، ئۇ تەختكە چىققان ھامان مەزدەك ۋە ئۇنىڭ قوللىغۇچىلىرىدىن نۇرغۇن كىشىنى جادۇغا باستى. مەمۇرى ئىشلارنى تەرتىپكە سېلىپ، مۇنزىرنىڭ ھىيرەگە بولغان شاھلىق ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. نۇشىرۋان ئۆز ئەقىدىسىنى ئەمەلگە تېگىشكەن ھېلىقى ھارىسنى تۇتۇشقا ئادەم ئەۋەتكەن بولسىمۇ، ئۇ بەنى كەلب دىيارىغا قېچىۋېلىپ تاكى ئۆلگەنگە قەدەر شۇ يەردە خار ـ زەبۇنلۇقتا ئۆتتى.

مۇنزىر ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن تەختكە ۋارىسلىق قىلىپ كەلدى. ئاخىر نۆۋەت نۇئمان ئىبنى مۇنزىرغا كەلگەندە، زەيد ئىبنى ئەدى ئىبادى دېگەن كىشى نۇئمان ئۈستىدىن كىسراغا يالغان گەپ چېقىپ ئىران خانى كىسرانى دەرغەزەپ قىلىۋەتتى. كىسرا دەرھال نۇئماننى ئوردىغا ھازىر قىلىشقا ئادەم ئەۋەتتى. نۇئمان يولغا چىقىش ئالدىدا خان لەشكەرلىرىگە تۇيدۇرماستىن، بەنى شەيبان قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ھانىئى ئىبنى مەسئۇدنىڭ قېشىغا چىقىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بارلىق بالا ـ چاقا ۋە مال ـ مۈلۈكلىرىنى ئامانەت قويدى ـ دە، ئاندىن ئىرانغا يۈرۈپ كەتتى. نۇئمان ئىرانغا يېتىپ بېرىشىدى، كىسرا ئۇنى دەرھال زىندانغا تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋەتتى ۋە ئۇنىڭ ئورنىغا ھىيرەگە ئىياس ئىبنى قەبىسە تائىينى تىكلەپ، ئۇنى ھانىئى ئىبنى مەسئۇد (شەيبان قەبىلىسىنىڭ باشلىقى)غا ئادەم ئەۋەتىپ، نۇئمان ئامانەت قويغان ئادەم ۋە مال ـ مۈلۈكلەرنى تاپشۇرۇۋېلىشقا بۇيرىدى. ھانىئى ئامانەتكە ۋاپا قىلىش يۈزىسىدىن بۇ تەكلىپنى رەت قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئەھدىگە ۋاپا قىلىش ئۈچۈن ھەرقانداق بەدەل تۆلەشكە تەييار ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇزاق ئۆتمەي كىسرانىڭ لاۋۇ ـ لەشكەرلىرى ئىياس قوشۇنىغا قېتىلىپ باستۇرۇپ كېلىپ، زىقار دېگەن جايدا كەسكىن ئېلىشتى. جەڭدە بەنى شەيبان تەرەپ مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ، ئىرانلىقلار پاجىئەلىك مەغلۇب بولدى. مانا بۇ كۈن ئەرەبلەرنىڭ ئەجەملەر ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان تۇنجى ئۇرۇش كۈنى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ۋەقە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تۇغۇلۇپ ئازراقتىن كېيىن يۈز بەرگەن. بۇنداق دېيىشىمىزنىڭ سەۋەبى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىياس ئىبنى قەبىسە ھىيرەگە پادىشاھ بولۇپ سەككىز ئايدىن كېيىن دۇنياغا كۆز ئاچقان دېيىلىدۇ.

ئىياس ئۆلگەندىن كېيىن كىسرا ھىيرەگە ئىرانلىق بىر ئەمەلدارنى ۋالىي قىلىپ تەيىنلىدى. مىلادىيە 632 ـ يىلىغا كەلگەندە ھىيرەنىڭ ھوقۇقى بەنى لەخمى قەبىلىسىگە يەنە ئۆتتى. شۇنىڭ بىلەن ھىيرەگە ئۇلاردىن مەئرۇر نامى بىلەن مەشھۇر بولغان مۇنزىر ئىسىملىك بىر كىشى پادىشاھ بولدى. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ

قورچاق شاھلىقى سەككىز ئايلىق بولماستىنلا، خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوماندانلىقىدىكى مۇسۇلمانلار ئاتلىق قوشۇنىنىڭ ئاياغ ئاستىدا چەيلىنىپ كەتتى.

شام پادىشاھلىقى

ئەرەبلەردە قەبىلە بويىچە كۆچۈش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەن مەزگىللەردە قوزائە قەبىلىسىنىڭ بىرقانچە ئايمىقى شام تەۋەلىكىگە كېلىپ ئولتۇراقلاشقانىدى. ئۇلار «زەجائىم» نامى بىلەن تونۇلغان بەنى سۇلەھە ئايمىقىنىڭ بەنى زەجئەم ئىبنى سۇلەھە جەمەتى ئىدى. رۇملۇقلار بۇلار ئارقىلىق بەدەۋىيلەرنىڭ تۇيۇقسىز مالىمانچىلىق پەيدا قىلىشىنى چەكلەش ۋە ئىرانلىقلارغا قارشى ئالدىنقى سەپ مۇداپىئە قالقىنى بەرپا قىلىش مەقسىتىدە ئۇلارنى ئۆزىگە قارىتىۋالغانىدى ۋە ئۇلارغا ئۆز ئىچىدىن بىر پادىشاھ تىكلەپ قويغانىدى. زىياد ئىبنى ھەبۇللە ئۇلارنىڭ پادىشاھلىرى ئىچىدىكى ئەڭ داڭدار ۋە ئەڭ قابىل شاھ ئىدى. زەجائىملارنىڭ ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋرى تەخمىنەن مىلادىيە 2 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن باشلاپ، شۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغىچە داۋاملاشقان دەپ مۆلچەرلەنمەكتە. ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى غەسسان جەمەتىنىڭ شامغا كۆچۈپ كېلىشى بىلەن ئاخىرلاشتى. غەسسانلار شامغا كۆچۈپ كېلىپلا، زەجائىملارنىڭ قولىدىكى ھوقۇق ۋە ئىمتىيازلارنى تارتىۋالدى ۋە سىياسىي جەھەتتە ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى. شۇنىڭ بىلەن رۇملۇقلار غەسسانلارنى قوللاپ، ئۇلارنى شام ئەرەبلىرىگە پادىشاھ قىلىپ تەيىنلىدى. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئاساسىي بازىسى دۇمەتۇلجەندەل ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن غەسسان قەبىلىسى رۇم خاندانلىقىنىڭ شامدىكى غالچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن تاكى ھىجرىيىنىڭ 13 ـ يىلى يەرمۇك ۋەقەسى يۈز بەرگەنگە قەدەر شامغا ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلدى. ئەڭ ئاخىرقى پادىشاھى جەبىللە ئىبنى ئەيھەم ئەمىرۇلمۇئمىنىن ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدى.

ھىجازدا خىلاپەت

ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىر ئۆمۈر مەككە خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىش ۋە بەيتۇللاھنىڭ خىزمىتىنى قىلىش بىلەن 137 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭدىن

كېيىن ئۇنىڭ ئىشلىرىغا ئوغۇللىرىدىن نابىت، ئاندىن قەيدار ۋارىسلىق قىلدى. بۇ ئىككىسىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ بوۋىسى مەزاز ئىبنى ئەمرى جورھۇمى ھوقۇق تۇتتى. شۇنىڭ بىلەن مەككىنىڭ سىياسىي ھوقۇقى جورھۇملۇقلارغا ئۆتۈپ كېتىپ، شۇلارنىڭ قولىدا داۋام قىلدى. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلادلىرى پەقەت ئاتىسىنىڭ بەيتۇللاھنى بىنا قىلغانلىقى ئۈچۈنلا ھۆرمەت قىلىنىدىغان بولدى. ئەمما، ھاكىمىيەت ئىشلىرىدا ھېچقانداق ئورنى بولمىدى.

ئايلار ـ يىللار ئۆتتۈۋەردى. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ ئەھۋالى بارغانسېرى ئاجىزلاپ تاكى بۇختى نەسىر باش كۆتۈرۈشتىن سەل ئىلگىرىكى مەزگىللەرگىچە سىياسىي سەھنىدە تىلغا ئېلىنمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. شۇ مەزگىلدىن باشلاپ جورھۇملارنىڭ ئورنى تۆۋەنلەپ، ئەدنان جەمەتىنىڭ سىياسىي چولپانلىرى مەككە ئاسمىنىدا غىل ـ پال چاقناشقا باشلىدى. بۇنداق دېيىشىمىزدە بۇختى نەسىر زاتى ئىرىق دېگەن جايدا ئەرەبلەرگە قوزغىغان ئۇرۇشقا بۇ تەرەپتىن قوماندانلىق قىلغان كىشى جورھۇملۇق بولماستىن، بەلكى ئەدنان جەمەتىدىن ئىدى دەپ قارىلىدۇ.

بۇختى نەسىر ئەرەبلەرگە ئىككىنچى قېتىم (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 587 ـ يىلى) تاجاۋۇز قىلغاندا، ئەدنان جەمەتى يەمەن تەرەپكە كۆچۈپ كېتىشكەنىدى. مەئەدنى بەرمىيا پەيغەمبەر① شامغا ئېلىپ چىقىپ كەتتى. بۇختى نەسىرنىڭ زۇلۇمى پەسىيىۋىدى مەئەدى مەككىگە قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا مەككىدە جورھۇملاردىن پەقەت جورشۇم ئىبنى جەلھەملا قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن مەئەدى جورشۇمنىڭ قىزى موئاناغا ئۆيلەندى. موئانادىن نەزار دۇنياغا كەلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەككىدە جورھۇملارنىڭ ئەھۋالى كۈنسايىن يامانلاشتى. تۇرمۇشى قىيىنلىشىپ، مەككىگە ھەجگە كەلگەن ـ كەتكەنلەرنى بۇلاپ ـ تالىدى. كەئبىنىڭ مال ـ مۈلۈكىنى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىشتى. مانا بۇ ئىش ئەدنان تەرەپنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ، جورھۇملۇقلارغا بولغان ئۆچمەنلىكنى كۈچەيتىۋەتتى. شۇڭا، خۇزائە قەبىلىسى مەررىزەھرانغا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن ئەدنانلارنىڭ جورھۇملارغا بولغان ئۆچمەنلىكىدىن پايدىلىنىپ، ئەدنانلاردىن بەزى ئايماقلار (ئۇلار بەنۇ بەكرى ئىبنى ئابدۇمەناف ئىبنى كەنانە ئەۋلادلىرى ئىدى)نىڭ ياردىمى بىلەن جورھۇملارنى مەككىدىن قوغلاپ چىقىرىپ، مىلادىيە ئىككىنچى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرلىرىدا مەككىنى ئىگىلىدى.

جورھۇملار مەككىدىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغاندا، زەمزەم قۇدۇقىغا بىر

---

① بەرمىيا — ئۆز زامانىسىنىڭ پەيغەمبەرلىرىدىن بىر پەيغەمبەردۇر.

قانچە ئەتىۋارلىق مەدەنىي يادىكارلىقنى تاشلاپ تىندۇرۇپ قۇدۇقنىڭ ئىزناسىنى يوقىتىۋەتكەندىن كېيىن چىقىپ كېتىشتى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: جورھۇملارنىڭ باشلىقى ئەمرى ئىبنى هارىس ئىبنى مىزاز[1] كەئبىنىڭ ئىككى دانە ئالتۇن كىيىكنى ۋە ھەجەر ئەسۋەدنى زەمزەم قۇدۇقىغا تاشلاپ كۆمۈۋەتكەن. ئاندىن ئادەملىرىنى باشلاپ يەمەن تەرەپكە يۈرۈپ كەتكەن. كېيىن ئۇلار مەككە ۋە ئۇنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىگە قايغۇرۇپ تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇشقاندى.

ھەجۇن بىلەن سەفا ئارا يۈرگەندۇق،
مەككىنىڭ دالاسىدا شېرىن پاراڭ سۈرگەندۇق.
ئەلۋەتتە بىز ئۇلۇغ جايدا تۇرغاندۇق،
جۇدۇن شامال تەگدى بىزگە، سۈرگۈن بولدۇق.

ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ياشىغان دەۋرى مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 20- ئەسىرلەرگە توغرا كېلىدۇ. مۇشۇ بويىچە بولغاندا جورھۇملارنىڭ مەككىدە تۇرغان ۋاقتىنى تەخمىنەن 21 ئەسىر، مەككىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان ۋاقتىنى 20 ئەسىر ئۆپچۆرىسىدە مۆلچەرلەشكە بولىدۇ.

خۇزائە قەبىلىسىمۇ بەنى بەكرى ئايمىقىنى چەتكە قېقىپ، مەككىنىڭ ھوقۇقىنى يۈتۈنلەي ئۆز چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالدى. پەقەت بەنى بەكرىگە مۇنداق ئۈچ خىل ئىمتىيازنىلا بەردى:

1. ھاجىلارنى ئەرەفات تېغىدىن مۇزدەلىفەگە باشلاپ كېلىش ۋە مىنادىن قايتىش كۈنى ئۇلارغا ئىجازەت بېرىش: بۇ ئىشلارغا ئىلياس ئىبنى مۇزەر ئايمىقىدىن بەنۇ غەۋس ئىبنى مۇررە جەمەتى رىياسەتچىلىك قىلاتتى. ئۇلار سۇفە دەپ ئاتىلاتتى. ئىجازەت بېرىش دېگىنىمىز سۇفەلەردىن بىر كىشى شەيتانغا تاش ئېتىشنى باشلاپ بەرمىگۈچە ھاجىلار تاش ئېتىشقا بولمايتتى. مىنادىن قايتىش ۋاقتىدا سۇفەلەر ئەقەبەنىڭ ئىككى قاسنىقىدا تۇرۇپ بەنى غەۋس ئۆتۈپ بولغۇچە ھېچ كىشىنى ئۆتكۈزمەيتتى. ئۇلار ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن يولنى قويۇۋېتەتتى. سۇفە دەپ ئاتىلىدىغانلار تۈگەپ كەتكەندىن كېيىن بەنى تەمىم قەبىلىسىدىن سەئد ئىبنى زەيدىمانات جەمەتى ئۇلارغا ۋارىسلىق قىلدى.

2. نەھرى (قۇربانلىق قىلىش) كۈنى ئەتىگەن ھاجىلارنى مۇزدەلىفەدىن مىناغا قايتۇرۇپ كىرىش: بۇ ئىشقا بەنى ئۇدۋان جەمەتى يېتەكچىلىك قىلاتتى.

---

[1] مەزكۇر مەزاز قىسسىمىزنىڭ بېشىدا ئۆتكەن مەزاز ئەمەس.

3. ھارام ئايلارنى نېسىي (كەينىگە سۈرۈپ) قالدۇرۇش ھوقۇقى: بۇ بەنى كەنانە قەبىلىسىدىن تەمىم ئىبنى ئەدى جەمەتىنىڭ قولىدا ئىدى.

خۇزائە قەبىلىسىنىڭ مەككىگە بولغان ئىستىلاسى 300 يىلدەك داۋاملاشتى. ئۇلار ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە ئەدنان (ئەرەبۇلمۇستەئرىبە)لار نەجدى، ئىراق ئەتراپى ۋە بەھرەين قاتارلىق جايلارغا كۆچۈپ كېتىشتى. مەككە ئەتراپىدا قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ بىر قانچە ئايمىقىلا ھەرەمنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا ئاندا ـ ساندا قېپقالدى. بىر قانچە ئائىلە ئۆز پۈشتىلىرى بولغان بەنى كەنانە خەلقلىرى بىلەن سىغىشىپ ئولتۇراقلاشتى. ئۇلار تاكى قۇسەي ئىبنى كىلاب باش كۆتۈرۈپ چىققانغا قەدەر مەككىنىڭ سىياسىي ھوقۇقى ۋە بەيتۇللاھنىڭ ئىگىدارچىلىق ئىشلىرىدىن ھېچنەرسىگە ئىگە بولالمىغانىدى.

قۇسەينىڭ تەرجىمھالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: ئۇ ئانىسىنىڭ قۇچىقىدا بوۋاق ۋاقتىدىلا ئاتىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئانىسى بەنى ئۇزرە قەبىلىسىدىن بىر كىشى (ئۇ رەبىئە ئىبنى ھەرام ئىدى)گە ياتلىق بولغان. ئۇ كىشى بۇلارنى شام ئەتراپىدىكى مەھەللىسىگە ئېلىپ چىقىپ كەتكەن. قۇسەي چوڭ بولغاندىن كېيىن ئانا يۇرتى مەككىگە قايتىپ كەلگەن. بۇ چاغدا مەككىنىڭ ۋالىيسى خۇزائە قەبىلىسىدىن ھۇلەيل ئىبنى ھەبەشە ئىدى. شۇنىڭ بىلەن قۇسەي ھۇلەيلنىڭ قىزى ھۇباغا خېرىدارلىق قىلغان. ھۇلەيلمۇ قۇسەينى ياقتۇرۇپ قېلىپ، قىزى ھۇبانى ئۇنىڭغا ياتلىق قىلغان. ھۇلەيل ئۆلگەندىن كېيىن خۇزائە قەبىلىسى بىلەن قۇرەيشلەر ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش يۈز بېرىپ، ئاخىر مەككىنىڭ ھوقۇقى ۋە بەيتۇللاھنىڭ ئىشلىرى قۇسەينىڭ قولىغا ئۆتكەن.

مەزكۇر ئۇرۇشنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا مۇنداق ئۈچ خىل قاراش بار:

1. قۇسەينىڭ بالىلىرى ئاۋۇپ، ماللىرى كۆپەيدى ۋە نوپۇزى زورايغان. دەل مۇشۇنداق شارائىتتا ھۇلەيل ئالەمدىن ئۆتكەن. بۇ چاغدا قۇسەي بەيتۇللاھ ۋە مەككە ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا خۇزائە ۋە بەنى بەكرى قەبىلىلىرىدىن كۆرە ئۆزىنى ئەڭ ھەقلىق دەپ قارىغان. چۈنكى، قۇرەيشلەر ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئەۋلادلىرىنىڭ كۆزى ۋە ئىرقى بىر قەدەر ساپ جەمەت ئىدى. شۇڭا، ئۇ قۇرەيش ۋە بەنى كەنانە قەبىلىلىرى ئىچىدىكى نوپۇزلۇق كىشىلەرگە خۇزائە ۋە بەنى بەكرى قەبىلىلىرىنى مەككىدىن قوغلاپ چىقىرىش توغرىسىدا تەكلىپ بەرگەن. قۇرەيش ۋە بەنى كەنانە خەلقى ئۇنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقان ۋە بۇ ئۇرۇش يۈز بەرگەن.

2. ھۇلەيل (خۇزائە خەلقىنىڭ ئېيتىشىچە) قۇسەيگە بەيتۇللاھ ۋە مەككە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئۇنىڭ تۇتۇشى توغرىسىدا تەۋسىيە قالدۇرغانمىش، شۇڭا بۇ ئۇرۇش پارتلىغانمىش.

3. ھەلىل بەيتۇللاھقا ئىگىدارچىلىق قىلىش ئىشىنى قىزى ھۇباغا بېرىپ ئۆز جەمەتىدىن ئەبۇ غەبشان خوزائىينى قىزىنىڭ تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى قىلىپ تەيىنلىگەن. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئەبۇ غەبشان ھۇباغا ۋاكالىتەن بەيتۇللاھنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ كەلگەن. ھەلىل ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئەبۇ غەبشان بۇ ۋەزىپىنى قۇسەيگە بىر تولۇم ھاراققا سېتىۋەتكەن. خۇزائە خەلقى بۇ سودىغا نارازى بولۇپ، قۇسەينى بەيتۇللاھقا ئىگىدارچىلىق قىلىشتىن توسماقچى بولغان. شۇنىڭ بىلەن قۇسەي قۇرەيش ۋە بەنى كەنانە قەبىلىلىرىنىڭ نوپۇزلۇق كىشىلىرىگە خۇزائە قەبىلىسىنى مەككىدىن قوغلاپ چىقىرىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىپ كۈچ توپلىغان. ئۇلارمۇ قۇسەينىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئويۇشقان، نەتىجىدە بۇ ئۇرۇش يۈز بەرگەن.

قانداقلا بولمىسۇن ھەلىل ئۆلۈپ كەتتى. سۇفەلەر ئۆز ئىمتىيازىنى جارى قىلدۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. قۇسەي قۇرەيش ۋە بەنى كەنانەدىن توپلىغان ئادەملىرىنى باشلاپ ئەقەبەگە باردى ۋە ئۇلارغا: «بۇ خىزمەتلەرگە سىلەردىن كۆرە بىز لايىقراقدۇرمىز» دېدى. ئۇلار قۇسەيگە قارشىلىق بىلدۈرۈپ ئۇرۇش قوزغىدى. بۇ ئۇرۇشتا قۇسەي مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ غەلىبە قىلدى ۋە ئۇلارنىڭ قولىدىكى ئىمتىيازلارنى بىكار قىلىپ مەككىنى ئۆزى باشقۇردى. بۇ چاغدا خۇزائە ۋە بەنى بەكرى قەبىلىلىرىدىن بىر قىسىملار قۇسەيدىن ئۆزىنى قاچۇرغان بولسىمۇ. لېكىن، قۇسەي باستۇرۇپ بېرىپ ئۇلارنىمۇ ئۇرۇشۇشقا مەجبۇرلىدى. نەتىجىدە ئىككى تەرەپ تۇتۇشۇپ قېلىپ بىر-بىرىنى قاتتىق قىرغىن قىلىشتى. ھەر ئىككى تەرەپتىن نۇرغۇن ئادەم چىقىم بولدى. ئۇرۇشتىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپ بىر-بىرىنى ئۆزئارا كېلىشىم تۈزۈشكە چاقىردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بەنى بەكرى قەبىلىسىدىن يەئمۇر ئىبنى ئەۋفنى ئاردا ئادىل تۇرۇپ ماجىرانى ئايرىپ قويۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇ مۇنداق ئايرىدى:

1. بەيتۇللاھنىڭ مۇتەۋەللىيلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەش ۋە ئىدارە قىلىش ھوقۇقىنى تۇتۇشقا خۇزائە قەبىلىسىدىن كۆرە قۇسەي ھەقلىقتۇر.

2. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا قۇسەي تەرەپ خۇزائە تەرەپتىن تۆككەن قانلارنىڭ ھەممىسى بىكار قىلىندۇ. خۇزائە ۋە بەنى بەكرى قەبىلىلىرى تۆككەن قانلار بولسا، ئۇنىڭغا چوقۇم دىيەت (قان پۇلى) تۆلىتىپ ئېلىندۇ ۋە قۇسەينى كەئبە ئىشلىرىغا ئىگىدارچىلىق قىلىشتىن توسۇشقا بولمايدۇ دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى.

شۇ كۈندىن ئېتىبارەن يەئمۇر «شەدداخ» (كەسكۈچى) دەپ ئاتالدى. قۇسەينىڭ مەككە ۋە بەيتۇللاھنىڭ ئىشلىرىغا ئىگىدارچىلىق قىلىشقا باشلىشى مىلادىيە 5- ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى، يەنى 440- يىللارغا توغرا كېلىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن قۇسەينىڭ ۋە قۇرەيشلەرنىڭ مەككە تەۋەسىدە خوجىلىق ئورنى تىكلەندى ۋە ھوقۇقى يۈرىدىغان بولدى. بولۇپمۇ قۇسەي ئەمدى ئارالنىڭ جاي-جايلىرىدىن كىشىلەر ئۈزۈلمەي تاۋاپقا كېلىپ تۇرىدىغان ئاشۇ بەيتۇللاھنىڭ بىردىنبىر دىنىي داھىيسىغا ئايلاندى.

قۇسەينىڭ مەككىدە ئېلىپ بارغان مۇھىم ئىشلىرىدىن بىرى، ئۇ قۇرەيشلەرنى ئەتراپتىكى تارقاق ئولتۇراق جايلىرىدىن مەككىگە كۆچۈرۈپ كېلىپ، ئايماقلار ئارا زېمىن بۆلۈپ بەردى ۋە قۇرەيشلەرنىڭ ھەربىر ئايمىقىنى ئەينى ۋاقىتتىكى ئولتۇراق جايلىرىغا ئايرىم-ئايرىم ئورۇنلاشتۇردى. ھارام ئايلارنى ئالدى كەينىگە سۈرۈشنى يولغا قويدى. سەفۋان جەمەتى، ئۇدۋان جەمەتى ۋە مۇررە ئىبنى ئەۋف جەمەتلىرىنى بۇرۇنقى مەنسەپ ئىمتىيازلىرىدىن بەھرىمەن قىلدى. چۈنكى، ئۇ ئۆز كۆڭلىدە بۇ ئىشلار ئۆزگەرتىشكە بولمايدىغان دىنىي قائىدە-يوسۇن دەپ قارايتتى.

قۇسەي ئېلىپ بارغان مۇھىم ئىشلاردىن يەنە بىرى، ئۇ كەئبىنىڭ شىمال تەرىپىگە بىر ئىشىك ئېچىپ، ئۇنىڭ سىرتىغا بىر دارۇننەدۋەت (كېڭەش يۇرتى) تەسىس قىلدى. بۇ قۇرەيشلەرنىڭ يىغىن زالى ئىدى. مۇھىم ئىشلار مۇشۇ يەردە مۇزاكىرە قىلىنىپ ھەل قىلىناتتى. قۇرەيشلەرنىڭ پىكىر ئىختىلاپى ۋە مۇشكۇللىرىنى ھەل قىلىشتا رولى زور بولغاچقا، بۇ ئورۇن ئالاھىدە ئېتىبارغا ئىگە ئىدى.

قۇسەينىڭ تۆۋەندىكىدەك ئەمەلىي ھوقۇقلىرى بار ئىدى:

1. دارۇننەدۋەتنى باشقۇرۇش ھوقۇقى — ئۇلار بۇ يەردە پەۋقۇلئاددە يۈز بەرگەن چوڭ-چوڭ ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلىپ بىر تەرەپ قىلاتتى ۋە ئوغۇل-قىزلىرىنى ئۆيلەيتتى.

2. تۇغ چىقىرىش ھوقۇقى — ئۇرۇش تۇغىنى قۇسەي ئۆز قولى بىلەن قاداپ بېرەتتى.

3. ھىجابەت — بۇ كەئبە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ھوقۇقى بولۇپ، كەئبىنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىشقا توغرا كەلسە، قۇسەي ئۆز قولى بىلەن ئېچىپ بېرەتتى. يەنە كەئبىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ۋە ئۇنىڭغا قاراش ھوقۇقى قۇسەينىڭ قولىدا ئىدى.

4. سىقايە — بۇ ھاجىلارنى سۇ بىلەن تەمىنلەش ھوقۇقى بولۇپ، قۇرەيشلەر ھەج مەۋسۇمى يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن مەخسۇس كۆلچەكلەرنى ياساپ، سۇغا توشقۇزۇپ، ئۇنىڭغا قۇرۇق ئۈزۈم ۋە خورما مېۋىلىرىنى چىلاپ تەم كىرگۈزۈپ، ھاجىلار ئۈچۈن تەييارلاپ قوياتتى. ھەرقايسى ئەل ھاجىلىرى مەككىدە تۇرغان مەزگىللەردە شۇ ئىچىملىكتىن بەھرىمەن بولاتتى.

5. رىفادە — بۇ ھاجىلارغا زىياپەت بېرىش ئۈچۈن ئالدىن تەييارلىنىدىغان تاماق بولۇپ، قۇسەي قۇرەيش خەلقىگە ھەر يىلى ھەج مەۋسۇمىدا ماللىرىدىن

مەلۇم مىقدارنى ئايرىشنى بەلگىلىگەنىدى. ئۇ بۇ ماللار بىلەن ئۇزۇق ـ تۈلۈكى يېتىشمىگەن ھاجىلارغا ئاتاپ ئاش ـ تاماق تەييارلايتتى.

يۇقىرىقى ئىشلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقى پۈتۈنلەي قۇسەينىڭ قولىدا بولۇپ، قۇسەينىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇمەنافمۇ ئاتىسى ھايات ۋاقتىدىلا خىلى يۇقىرى ئابرۇيغا ئىگە مۆتىۋەرلەردىن بولۇپ قالغانىدى. ئەكسىچە، ئۇنىڭ قېرىندىشى ئابدۇددارنى ھېچ كىشى كۆزگە ئىلمايتتى. شۇڭا، قۇسەي ئۇنىڭغا: «مەن سېنى شەرەپتە قېرىندىشىڭغا يەتكۈزۈپ قويۇشۇم كېرەك» دېدى ۋە ئۇنىڭغا ئۆزى يېتەكچىلىك قىلىدىغان بارلىق ئىمتىيازلارنى ئىلتىپات قىلىۋەتتى. بولۇپمۇ، دارۇننەدۋەت رىياسىتى، ھىجابەت شەرىپى، تۇغ قاداش ھوقۇقى، سىقايەت (ھاجىلارنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى ھەل قىلىشقا يېتەكچىلىك قىلىش) مەنسىپى قاتارلىق قۇسەينىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە ئىمتىيازلىرىنىڭ ھەممىسىنى شۇنىڭغا بېرىۋەتتى. قۇسەي بۇيرۇقى كەسكىن، دېگىنى دېگەن قەتئىي ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ بۇيرۇقى مەيلى ھاياتىدا بولسۇن ياكى ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن بولسۇن، شەرتسىز ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك دىنىي مەجبۇرىيەت دەپ قارىلاتتى. شۇڭا، قۇسەي ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ ئوغۇللىرى ئاتىسىنىڭ پەرمانى بويىچە ئىش كۆردى. ھېچقانداق نىزا بولمىدى. بىراق، ئابدۇمەناف ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ بالىلىرى ئابدۇددارنىڭ ئوغۇللىرى (يەنى بىر نەۋرە ئاغىلىرى)دىن ھېلىقى مەنسەپ ۋە ئىمتىيازلارنى تالاشتى. نەتىجىدە، قۇرەيشلەر ئىككى پىرقىگە بۆلۈنىدى، ھەتتا ئارىدا ئىچكى ئۇرۇش پارتلاش گىرداۋىغا بېرىپ قالدى. لېكىن، ئۇلار ئاللاھ تەئالانىڭ پەزلى بىلەن ئۆزئارا سۈلھىگە چاقىرىشىپ، يۇقىرىقى مىراس ـ مەنسەپلەرنى بۆلۈشۈۋالدى. سىقايەت (ھاجىلارنى سۇغۇرۇش) ۋەزىپىسى ۋە رىفادەت (ھاجىلارنىڭ ئاش ـ تاماق ئېھتىياجىنى قامداش) مەنسىپى بەنى ئابدۇمەناف جەمەتىگە ئېلىپ بېرىلدى. دارۇننەدۋەت (كېڭەش يۇرتى)، جەڭ تۇغى قاداش ۋە ھىجابەت (بەيتۇللاھقا قاراش) قاتارلىقلار ئابدۇددار جەمەتىگە قالدى. ئاندىن كېيىن ئابدۇمەناف جەمەتى ئۆزلىرىگە نېسىپ بولغان ھېلىقى ئىمتىيازلارغا كىمنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا چەك تاشلاپ كۆرۈشتى. نەتىجىدە چەك ھاشىم ئىبنى ئابدۇمەنافقا چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ھاشىم ئىبنى ئابدۇمەناف تاكى ئۇمرى ئاخىرلاشقانغا قەدەر سىقايەت ۋە رىفادەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ كەلدى. ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ قېرىندىشى مۇتتەلىب ئىبنى ئابدۇمەناف تۇتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بوۋىسى ئابدۇلمۇتتەلىب ئىبنى ھاشىم ئىبنى ئابدۇمەناف تۇتتى. ئابدۇلمۇتتەلىبتىن كېيىن، ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى ۋارىسلىق قىلىپ كەلدى. ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەن مەزگىللەردە بۇ ئىمتىيازلار ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ قولىدا ئىدى.

قۇرەيشلەرنىڭ ئۆزئارا بۆلۈشۈۋالغان يەنە بىر قانچە خىل ئەمەل ـ مەنسەپلىرى بار بولۇپ، ئۇلار بۇ ئەمەل ـ مەنسەپلەر ئارقىلىق گويا بىر كىچىك دۆلەتنىڭ تەشكىلى ئاپپاراتىنى ھاسىل قىلغانىدى (تېخىمۇ ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، يېرىم دېموكراتىيىلەشكەن بىر دۆلەت ئاپپاراتىنى تەشكىل قىلغانىدى). بۇ دۆلەتنىڭ ھازىرقى دەۋردىكى پارلامېنت ئاپپاراتىغا ۋە كېڭەش قۇرۇلتايلىرىغا ئوخشاش خىزمەت تەقسىمات دائىرىسى ۋە مەشغۇلىيەت تۈزۈمى بار ئىدى. تۆۋەندە ئۇلارنىڭ خىزمەت تەقسىمات ئەھۋالىنى سۆزلەپ ئۆتىمىز:

1. ئىيسار (بۇتلارنىڭ ئالدىدىكى ئىش سوراش ئوقلىرىغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى) ــــ بۇ بەنى جۇمەھە قەبىلىسىدە ئىدى.

2. تەھجىيرۇلمال (بۇتلارغا ھەدىيە قىلىنغان ماللار ۋە نەزىر ـ چىراغلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقى، شۇنىڭدەك جېدەل ـ ماجىرا، ئەدلىيە ۋە دەۋا ئىشلىرىنى ئايرىش ھوقۇقى) ــــ بۇ بەنى سەھمى جەمەتىنىڭ مەسئۇلىيىتى ئىدى.

3. مەسلىھەت يىغىنى تەشكىللەش ــــ بۇ بەنى ئەسەد جەمەتىنىڭ قولىدا ئىدى.

4. ئەشناق (جىنايى ئىشلار تۆلىمى، قەرز ئىشلىرى ۋە دەۋا نىزاھى ھوقۇقى) ــــ بۇ بەنى تەيىم جەمەتىدە ئىدى.

5. ئەقاب (تۇغ ـ ئەلەملەرنى كۆتۈرۈش ھوقۇقى) ــــ بۇ بەنى ئۇمەييە جەمەتىدە ئىدى.

6. قۇببە (لەشكىرىي كۈچلەرنى تەشكىللەش، شۇنىڭدەك ئاتلىق قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىش مەنسىپى) ــــ بۇ بەنى مەخزۇم جەمەتىدە ئىدى.

7. سىفارەت (تاشقى ئالاقە، يەنى دىپلوماتىيە خىزمىتى ھوقۇقى) ــــ بۇ بەنى ئەدى جەمەتىدە ئىدى.

ھىجاز سىرتىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ھاكىمىيەتلىرى

ئالدىنقى بابلاردا قەھتان ۋە ئەدنان ئەرەبلىرىنىڭ قەبىلىلەرگە بۆلۈنۈپ ھىجرەت قىلغانلىقىنى ۋە كەڭ ئەرەب زېمىنىنى ئۆزئارا بۆلۈشۈۋالغانلىقىنى تىلغا ئالغىنىمىزدا، بۇ قەبىلىلەردىن ھىيرەگە يېقىن جايلاردا ئولتۇراقلاشقانلىرى ھىيرەدىكى ئەرەب خانىغا قارايتتى، شام ۋادىسىغا بېرىپ چۈشكەنلىرى شامدىكى غەسسان خاندانلىقىغا بېقىناتتى، لېكىن بۇ بېقىندىچىلىق پەقەت نامدىلا بولۇپ، ئەمەلىيەتتە خېلى ئەركىن ئىدى، ئەمما ئارالنىڭ ئىچكى قىسمىغا جايلاشقان بەدەۋى قەبىلىلەر بولسا تولۇق ئەركىن ئىدى دېگەنىدۇق.

ئەسلىدە بۇ قەبىلىلەرنىڭ ئۆزى ساياپ چىققان قەبىلە باشلىقلىرى بار بولۇپ، ھەربىر قەبىلە كىچىك بىر دۆلەت شەكلىدە بىرلىككە كەلگەنىدى. ئۇرۇقداشلىق، تەئەسسۇبىيەت (تەرەپبازلىق)، زېمىن تەۋەلىكىنى قوغداش ۋە تاجاۋۇزچىلىققا تەشكىللىك قارشى تۇرۇش قاتارلىق ئورتاق مەنپەئەت بۇ دۆلەتنىڭ سىياسىي جەھەتتە بىرلىككە كېلىشىنىڭ تىپىك ماھىيىتى ئىدى.

قەبىلە باشلىقلىرىنىڭ شۇ قەبىلىدىكى ئورنى پادىشاھلىق دۆلەتتىكى پادىشاھلارنىڭكىگە ئوخشىشىپ كېتەتتى. قەبىلە ئەزالىرى ئۇرۇش ۋە تىنچلىقتا قەبىلە باشلىقىنىڭ رايىغا باقاتتى. ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشقا بولمايتتى. قەبىلە باشلىقىنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ھوقۇق يۈرگۈزۈشى ۋە مۇستەبىت بيۇروكراتلىقى گويا كۆچلۈك بىر سولقانات گۇرۇھىنىڭ بۇيرۇقۋاز كاتتىۋېشىنىڭ قىلىقىغا ئوخشايتتى. قاچانكى ئۇلارنىڭ بىرى ئورۇنسىز دەرغەزەپ بولۇپ قالسا، نەچچە مىڭ سەرۋاز ئۆز باشلىقىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئاچچىقلانغانلىقىنى سورىماستىن قىلىچ سوغىراتتى. بىراق، بىر نەۋرە تۇغقانلار ئارىسىدىكى قەبىلىنىڭ خوجايىنلىق ئورنىنى تالىشىش رىقابىتى ئۇلارنى نۇرغۇن خىيرى ـ ساخاۋەتلەرنى قىلىپ مېھمانلارغا زىياپەت بېرىشكە، كەڭ قول، مۇلايىم بولۇپ كىشىلەرنىڭ كۆزىگە ئىللىق كۆرۈنۈشكە، ئۆزگىلەرنى قوغداشتا شجائەت كۆرسىتىپ، ئەلنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىشقا مەجبۇرلايتتى. بولۇپمۇ، شۇ ۋاقىتلاردىكى قەبىلىنىڭ تەشۋىقات تىلى بولغان شائىرلارنى قولغا كەلتۈرۈش تولىمۇ مۇھىم ئىدى. شۇندىلا ئۇلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ رەقىبلىرى ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيتتى.

قەبىلە باشلىقى ۋە يۇرت چوڭلىرىنىڭ بۇنىڭدىن باشقا خېلى كۆپ ھوقۇق ۋە ئىمتىيازلىرى بار بولۇپ، ئۇلار ئۇرۇش ئولجىلىرىدىن مىرباﺋ (غەنىيمەت ئومۇمىي مىقدارىنىڭ تۆتتىن بىر قىسمى)، سافايا (غەنىيمەت تەقسىم قىلىنىشتىن ئىلگىرى كۆزگە چىرايلىق كۆرۈنگىنى)، نەشىيتە (ئۇرۇشتىن ئاۋۋال قولغا چۈشكەن غەنىيمەت) ۋە فوزۇل (تەقسىم قىلىشقا ئەپسىز بولۇپ قالغان مال ـ مۈلۈك، يەنى جەۋچىلەرنىڭ سانى بويىچە تەقسىم قىلىشتا چاپسا كەلمەي ئېشىپ قالغان بىرەر تۆگە ۋە ئاتقا ئوخشاش ماللار)نى خالىغانچە ئايرىپ ئېلىۋېلىشقا ھوقۇقلۇق ئىدى. بۇ ھەقتە بىر شائىر مۇنداق يازغان:

ئى رەئىس ئالىيلىرى، سىلىنىڭ تۆتتىن بىرى،
خالىغانىنى ئالسىلا، يۈرۈيدۇ ھۆكۈملىرى.
ئالدىدا كەلگەن غەنىيمەت سىلىگىدۇر، ئۇ بىنىزاﺋ ،
ئاشقىنىگە مەرھەمەت، تەق پارچە ـ پۇتۇنلىرى.

سىياسىي ۋەزىيەت

يۇقىرىدا ئەرەب ھۆكۈمران سىنىپلىرىنى بىر قۇر تونۇشتۇرۇپ ئۆتتۇق. ئەمدى ئەرەبلەرنىڭ ئەينى چاغدىكى سىياسىي ۋەزىيىتىنى خۇلاسىلىغان ئاساستا بىر قۇر سۆزلەپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئەرەبلەرنىڭ غەيرى ئەرەب ئەللىرى بىلەن چېگرىداش بولغان ئۈچ تەرىپىنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتى ئىنتايىن چۇۋالچاق ۋە مۇقىمسىز ھالەتتە ئىدى. ئادەملەر قۇللار ۋە قۇلدارلار، ھۆكۈمرانلار ۋەياكى مەھكۇملار دەپ ئىككى تەبىقىگە بۆلۈنەتتى. قۇلدار خوجايىنلار (بولۇپمۇ ئەجنەبىي خوجاملار) ھالۋىسىنى يېسە، يەرلىك يېتىم قول-چۆرىلەر تايىقىنى يەيتتى. ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، پۇقرالار ھۆكۈمەتكە غەللە-پاراق تاپشۇرىدىغان يۇقىرى ھوسۇللۇق ئېتىزغا ئوخشايتتى. ھۆكۈمەت ئۇلارنى بەزىدە ئۆزلىرىنىڭ ھۇزۇر-ھالاۋەت ۋە ئەيشى-ئىشرەتلىرى ئۈچۈن ئويۇنچۇق ئورنىدا ئويناپ تاماشا قىلسا، يەنە بەزىدە ئۇلارنى زۇلۇم-ستەم ۋە يولسىز تاجاۋۇزچىلىقلىرىغا لاخشىگىر ئورنىدا ئىشلىتەتتى. ئەمما، نادان خەلق غەپلەت ئۇيقۇسىدا خورەك تارتىپ، ھەيرەت چۆلىدە تېڭىرقاپ يۈرمەكتە ئىدى. ئۇلارغا ھەر تەرەپتىن زۇلۇم-ستەم ئوقلىرى توختىماي يېغىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مۇداپىئەلىنىش ۋە تەدبىر قوللىنىشقا مادارى يەتمەيتتى. شۇڭا، ئۇلار خىلمۇخىل ئازاب ئوقۇبەت تەملىرىنى جىم تۇرۇپ تېتىشقا مەجبۇر ئىدى. قىسقىسى، ھۆكۈمرانلار ئىنتايىن مۇستەبىت ئىدى. كىشىلىك ئىززەت-ھۆرمەت قاتتىق ئاياغ ئاستى قىلىنغانىدى. بۇ رايونلارغا چېگرىداش قەبىلىلەرنىڭ ئەھۋالىمۇ ناھايىتى تۇراقسىز بولۇپ، ناتوغرا خاھىش ۋە يامان غەرەزلەرنىڭ ئوقىغا دائىم نىشان ئىدى. شۇڭا، ئۇلار بىردەم ئىراقلىقلارنىڭ ھىمايىسىگە كىرسە، يەنە بىردەم شام خاندانلىقىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتاتتى.

ئارالنىڭ ئىچكى قىسمىغا جايلاشقان قەبىلىلەرنىڭ ئەھۋالىمۇ چېگرا بويىدىكى قەبىلىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن قېلىشمايتتى. ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى ئىنتايىن يىرىك بولۇپ، قەبىلىۋازلىق، تەرەپبازلىق ۋە دىنىي ئىختىلاپلار كۈچلۈك ئىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ بىر ناتىقى مۇنداق دېگەن:

مەن بۇلاڭچى توپىدىن ئالدىن قاتاردا بىر كىشى،
توغرا بولسۇن يا خاتا، تەقدىرداش ھەممە ئىشى.

بۇ قەبىلىلەرنىڭ مۇستەقىللىقىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيدىغان بىرەر پادىشاھ ۋەياكى قىين كۈنلەردە باشپاناھ بولىدىغان سەردار يوق ئىدى.

ئەمما، ھىجاز ھۆكۈمىتىگە قارىتا پۈتۈن ئەرەبلەر قەدىرلەش ۋە ئۇلۇغلاش نەزىرى بىلەن قارايتتى. ئۇلارنى دىنىي پايتەختنىڭ سىياسىي ۋە دىنىي داھىيلىرى دەپ ئېتىقاد قىلاتتى. بۇ ھۆكۈمەت ماھىيەتتە سىياسىي، مەمۇرىي ۋە دىنىي رەھبەرلىك ھوقۇقىنى ئۆزىگە مەركەزلەشتۈرگەن ھۆكۈمەت بولۇپ، پۈتۈن ئەرەبلەرگە «دىنىي جەھەتتىكى يېتەكچى» بولۇش سالاھىيىتى بىلەن، ھەرەم ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى رايونلارغا «ئاللاھنىڭ مېھمانلىرىنىڭ ھوقۇق مەنپەئەتىنى قوغدايدىغان ۋە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىنى ئومۇملاشتۇرىدىغان ھۆكۈمەت» دېگەن نامدا ھوقۇق يۈرگۈزۈپ كەلگەنىدى. بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ھازىرقى ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرىغا ئوخشاش (يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك) ھۆكۈمەت تەشكىلىي ئاپپاراتى ۋە ئىش تەقسىماتلىرى بار بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئۇنىۋېرسال دۆلەت كۈچى ئاجىز بولۇپ، دۆلەتنىڭ بىخەتەرلىك ئېھتىياجىنى تولۇق قامدىيالمايتتى. بۇ ئەھۋال ھەبەشلەر باستۇرۇپ كىرگەندە روشەن ئىپادىلەندى.

ئەرەبلەرنىڭ دىنلىرى

ئەرەبلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋىتى (ئۇ ئاتىسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىغا دەۋەت قىلغان)نى قوبۇل قىلغانىدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇزۇن ۋاقىتقىچە ئاللاھنى بىر بىلەتتى، ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلاتتى ۋە ئاللاھنىڭ دىنىغا چىڭ ئېسىلاتتى. لېكىن، ئۇلار زاماننىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ غەپلەت ئۇيقۇسىغا غەرق بولدى ۋە ئەستە ساقلاشقا تېگىشلىك دىنىي قائىدە ـ يوسۇنلارنى ئاساسىي جەھەتتىن ئۇنتۇپ كەتتى. ئۇلاردا پەقەت تەۋھىد ئەقىدىسى ۋە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىدىن بىر قانچە دىنىي قائىدە ـ يوسۇنلا قېپقالغانىدى. ئاخىر خۇزائە قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ئەمرى ئىبنى لۇھەي باش كۆتۈرۈپ چىقتى. ئۇ ياخشى ئىشلارنى كۆپ قىلىش، خەيرى ـ ساخاۋەتنى كەسىپ قىلىش ۋە دىنىي ئىشلارغا قىزغىن بولۇش قاتارلىق ئالاھىدە پەزىلەت بىلەن ئۆسۈپ يېتىلگەنىدى. شۇڭا، ئۇ ئەل ئارىسىدا ھەممە سۆيىدىغان شەخسكە ئايلاندى. ئۇلار ئۇنى كاتتا ئۆلىما ۋە ئۇلۇغ ئەۋلىيا دەپ بىلىپ يۈرەك چوڭقۇر قىلىپ تىكلىۋېلىشتى. ئۇ قەبىلە باشلىقى بولغاندىن كېيىن، بىر نۆۋەت شامغا زىيارەتكە چىقتى. ئۇ زىيارەت داۋامىدا شاملىقلارنىڭ بۇت ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا چوقۇنۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بۇنى ياقتۇرۇپ قالدى ۋە ئۇنى توغرا دەپ قارىدى، چۈنكى شام پەيغەمبەرلەرنىڭ ماكانى ۋە ئىلاھىي كىتابلارنىڭ تارقىلىش ئورنى ئىدى. شۇڭا، ئۇ يېنىشىدا ھۇبۇل دېگەن بۇتنى بىرگە ئالغاچ كەلدى ۋە كەئبىنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ مەككە ئاھالىسىنى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈشكە چاقىردى. ئۇنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋۋال مەككىلىكلەر ئاۋاز قوشتى. ئۇزاق ئۆتمەي ھىجاز ئاھالىسىمۇ ئەگەشتى. چۈنكى، مەككىلىكلەر ئۇلارنىڭ نەزىرىدە بەيتۇللاھنىڭ باشقۇرغۇچىلىرى ۋە ھەرەم ئەھلىيسى ئىدى.

ئەرەبلەر چوقۇنغان بۇتلارنىڭ ئەڭ قەدىمقىلىرىدىن بىرى «مانات» بۇتى بولۇپ، ئۇ قىزىل دېڭىز ساھىلىدىكى قەدىد (جاي نامى)غا يېقىن جاي مۇشەللەل (جاي نامى)دە ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار تائىفقا «لات» دېگەن بۇتنى تىكلىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن ۋادىننەخلى (جاي نامى)گە ئۇززا دېگەن بۇتنى تىكلەشتى. مانا بۇ ئۈچى ئەرەبلەرنىڭ ئەڭ چوڭ بۇتلىرى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدىن

كېيىن مەككە تەۋەسىدە شېرىك ئەقىدىسى يامراپ كەتتى، ھەتتا كېيىنچە ھىجازنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدا چوڭ ـ كىچىك بۇتلار پەيدا بولدى. ئېيتىلىشىچە، ئەمرى ئىبنى لۇھەينىڭ جىن تائىپىلىرىدىن بىر يول كۆرسەتكۈچى شەيتىنى بار بولۇپ، ئۇ ئەمرى ئىبنى لۇھەيگە نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ (ۋەد، سۇۋائ، يەغۇس، يەئۇق ۋە نەسىر قاتارلىق) بۇتلىرىنىڭ جىددە (ھازىرقى جىددە شەھىرى)دە كۆمۈكلۈك ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئەمرى ئىبنى لۇھەي جىددىگە چىقىپ، ھېلىقى بۇتلارنى كولاپ چىقىرىپ تەھامىگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ھەج مەۋسۇمىدە ھېلىقى بۇتلارنى ھەرقايسى قەبىلىنىڭ ھەج ئۆمەكلىرىگە تارقىتىپ بەرگەن. ئۇلار بۇ بۇتلارنى ئۆز يۇرتلىرىغا ئېلىپ كېتىشكەن. نەتىجىدە ھەربىر قەبىلىنىڭ بىردىن، ھەتتا ھەربىر ئائىلىنىڭ بىردىن بۇتى بار بولغان. ئۇلار تېخى مەسجىدىلھەرەمنىمۇ بۇتلار بىلەن توشقۇزۇۋەتكەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىنى پەتھى قىلغاندا بەيتۇللاھنىڭ ئەتراپىدا 360 بۇتنىڭ قاتار تىزىپ قويۇلغانلىقىنى كۆردى ۋە ئۇ بۇتلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇرۇپ پاچاقلاپ تاشلىۋەتتى. ئاندىن پەرمان چۈشۈرۈپ مەسجىدنىڭ سىرتىغا ئېلىپ چىقىپ ئوت قويۇپ كۆيدۈرگۈزۈۋەتتى.

مانا مۇشۇنداق شېرىك ئەقىدە ۋە بۇتپەرەسلىك ئۆزلىرىنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىدا دەۋالغان جاھىلىيەت ئاھالىسىنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك دىنىي پائالىيەتلىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇتلارغا قىلىدىغان ئىبادەتلىرىدە بىرقانچە تۈرلۈك تەقلىدىي ئادەت ۋە ئۆزگىچە ئۇسلۇبلىرى بار بولۇپ، بۇ ئىشلارنىڭ كۆپىنچىسىنى ئەمرى ئىبنى لۇھەي ئىجاد قىلغان. ئۇلار ئەمرى يولغا قويغان ھەرقانداق ئىشنى «بىدئەت ھەسەنە»، يەنى ياخشى ساۋابلىق ئىش، بۇ ھەرگىزمۇ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىغا ئۆزگەرتىش كىرگۈزگەنلىك ئەمەس دەپ قارايتتى.

مۇشرىكلارنىڭ ئىبادەت مۇراسىملىرىدىن تۆۋەندىكىلەر گەۋدىلىك پائالىيەتلەر ھېسابلىنىدۇ:

1. ئۇلار مۇشۇ بۇتلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا بىزگە شاپائەت قىلىدۇ ۋە ئارزۇ ـ تىلەكلىرىمىزنى ئىشقا ئاشۇرۇپ بېرىدۇ دەپ ئېتىقاد قىلىپ، ئاشۇ بۇتلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىستىقامەت قىلاتتى ۋە ئارزۇ ـ ئۈمىدلىرىنى تىلەپ يالۋۇراتتى. ئاۋاز كۆتۈرۈپ يىغلايتتى. قىيىنچىلىقتا يولۇقسا ئۇلارغا دادۇ ـ پەريادلىرىنى ئېيتىپ ھاجىتىنى تىلەيتتى.

2. ئۇلار بۇتلارغا ئاتاپ ھەج تاۋاپ قىلىشاتتى. بۇتلار ئۈچۈن تاۋاپ ـ زىيارەت قىلاتتى ۋە بۇت ئالدىدا ئۆزىنى خارۇزار تۇتۇپ، يىقىلىپ سەجدىگە باش قوياتتى.

3. بۇتلارنىڭ نامىغا ئاتاپ قوي ۋە تۆگىلەرنى ئۆلتۈرۈپ قۇربانلىق قىلىشاتتى. مانا بۇ ئىككى خىل قۇربانلىق تۈرىنى ئاللاھ تەئالا «قۇرئان كەرىم»دە تىلغا ئېلىپ: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ... وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ﴾ «بۇتلارغا ئېلىپ بېرىلىپ ئۇنىڭ يېنىدا بۇغۇزلانغان ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېيىش ھارام قىلىندى» (5:3) دېدى. يەنە سۈرە ئەنئامنىڭ 121 ـ ئايىتىدە ﴿وَلاَ تَأْكُلُواْ مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ﴾ «ئاللاھنىڭ ئىسمى زىكرى قىلىنماي بوغۇزلانغان (يەنى بىسمىللاھ دەپ زەبھى قىلىنمىغان) ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېمەڭلار» دېدى.

4. بۇتلارغا يېقىنچىلىق ئىزھار قىلىش. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يېمەك ـ ئىچمەكلىرىدىن خالىغانلىرىنى بۇتلىرىغا ئاتاپ ئايرىيتتى. شۇنىڭدەك دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىدىن مەلۇم مىقدارنى ئاشۇ بۇتلىرىغا ئاتاپ ئايرىپ قوياتتى. تېخىمۇ قىزىقارلىق يېرى شۇكى، ئۇلار بۇتلار ئۈچۈن ئاتاپ ئايرىغان نەرسىلەرنىڭ يەنە بىر قىسمىنى ئاللاھقا خاس دەپ قارايتتى. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئاللاھنىڭ نېسۋىسىنى بۇتلىرىنىڭكىگە قوشۇۋېلىشقا تۈرلۈك باھانە ـ سەۋەبلىرى بار ئىدى. لېكىن، بۇتلارنىڭ نېسۋىسىدىن ئاللاھنىڭ نېسۋىسىگە بىرنىمۇ قوشۇشقا بولمايتتى. بۇ ھەقتە ئاللاھ تەئالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَجَعَلُواْ لِلّهِ مِمِّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُواْ هَـذَا لِلّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَـذَا لِشُرَكَآئِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلاَ يَصِلُ إِلَى اللّهِ وَمَا كَانَ لِلّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَآئِهِمْ سَاء مَا يَحْكُمُونَ﴾ «مۇشرىكلار ئاللاھ ياراتقان ئېكىنلەردىن ۋە چاھارپايلاردىن (يەنى تۆگە، كالا ۋە قويلاردىن) ئاللاھ ئۈچۈن بىر ھەسسە (بۇتلىرى ئۈچۈن بىر ھەسسە) ئايرىپ قويۇپ، ئۆز گۇمانلىرىچە (ھېچقانداق دەلىلسىزلا): ‹بۇ ئاللاھ ئۈچۈندۇر، بۇ مەئبۇدلىرىمىز ئۈچۈندۇر› دېدى. بۇتلىرىنىڭ نېسۋىسىدىن ئاللاھنىڭكىگە قوشۇشقا بولمايتتى. ئاللاھنىڭ نېسۋىسىدىن بۇتلىرىنىڭكىگە قوشۇشقا بولاتتى (مۇشرىكلار ئاللاھقا ئاتىغان ھەسسىسىدىن بۇتلارغا ئاتىغان ھەسسىسىگە بىرەر نەرسە قوشۇلۇپ قالسا، ئۇنى بۇتلىرىنىڭ ھەسسىسى ئىچىدە قالدۇراتتى ۋە: ‹ئاللاھ بۇنىڭغا مۇھتاج ئەمەس› دەيتتى. بۇتلىرىغا ئاتىغان ھەسسىسىدىن ئاللاھقا ئاتىغان ھەسسىسىگە بىرەر نەرسە قوشۇلۇپ قالسا، ئۇنى بۇتلىرىنىڭ ھەسسىسىگە قايتۇرۇۋېتەتتى). ئۇلارنىڭ قارارى نېمىدېگەن قەبىھ» (6:136).

5. بۇتلارغا قىلىنىدىغان ئىبادەت تۈرلىرىدىن يەنە دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى ۋە چاھارپايلارنى نەزىر قىلىش ئادىتى ئىدى. ئاللاھ تەئالا «قۇرئان كەرىم»دە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَقَالُواْ هَـذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لاَّ يَطْعَمُهَا إِلاَّ مَن نَّشَاء بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لاَّ يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاء عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِم بِمَا كَانُواْ يَفْتَرُونَ﴾ «ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۇمانىچە: ‹بۇ ھايۋانلار ۋە ئېكىنلەر (مەئبۇدلىرىمىزغا خاس بولۇپ،

باشقىلارغا) هارامدۇر. ئۇلارنى پەقەت بىز خالىغان ئادەملەرلا يەيدۇ، بۇ هايۋانلارنى مىنىش هارامدۇر. بۇ هايۋانلارنى بوغۇزلىغاندا، ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئېيتىشقا بولمايدۇ› دېدى. ئۇلار ئاللاھقا يالغان چاپلىدى، ئاللاھ ئۇلارنى يالغان چاپلىغانلىقلىرى ئۈچۈن جازالايدۇ» (6:138).

6. ئەرەبلەرنىڭ بۇتلارغا قىلىدىغان نەزىر ـ چىراغلىرىدىن يەنە بەھىيرە، سائىبە، ۋەسىيلە ۋە هام قاتارلىقلار بار ئىدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: بەھىيرە (قۇلىقى يېرىلغۇچى) سائىبە (ئۆزىنى ئازاد قىلغۇچى)نىڭ چىشى بوتىلىقى بولۇپ، تۆگە ئۇدا ئونىنى چىشى تۇغۇپ، ئارىدا بىرنىمۇ ئەركەك تۇغمىسا، ئۇلار ئۇنى سائىبە دەپ ئاتاپ ئىشتىن ئازاد قىلىپ ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى مىنىشكە، يۈكنى قىرقىپ پايدىلىنىشقا ۋە ئۇنىڭ سۈتىنى مېھماندىن ئۆزگىلەرنىڭ سېغىپ ئىچىشىگە بولمايتتى. تۆگە مۇشۇ نامغا ئېرىشكەندىن كېيىن، يەنىلا چىشى تۇغسا، ئۇنىڭ قۇلىقى يېرىلىپ ئانىسى بىلەن قويۇۋېتىلەتتى. بۇنىمۇ ئانىسىغا ئوخشاش مىنىشكە، يۈكنى قىرقىشقا ۋە سۈتىنى مېھماندىن ئۆزگىلەرنىڭ ئىچىشىگە بولمايتتى. مانا بۇ سائىبە (ئۆزىنى ئىشلەشتىن ئازاد قىلغان تۆگە)نىڭ كەنجى چىشى بوتىلىقى بەھىيرە (قۇلىقى يېرىلغان چىشى تۆگە) ئىدى.

ۋەسىيلە ـــ ئۇدا ئونىنى بەش قورساقتا قوش كېزەكلەپ ھەممىسىنى چىشى تۇغقان قوي بولۇپ، ئارىدا بىرنىمۇ ئەركەك تۇغمىسا، ئۇلار بۇ قوينى «ئۇلىغۇچى» دېگەن مەنىدە «ۋەسىيلە» دەپ ئاتايتتى. مۇشرىكلار ئۇ قوينىڭ شۇنىڭدىن كېيىن تۇغقان قوزىلىرىنى «بۇ ئەرلىرىمىزگە خاستۇر، خوتۇنلىرىمىز يېيىشكە بولمايدۇ» دەيتتى. ناۋادا شۇنىڭدىن بىرەرسى ئۆلۈپ قالسا، ئۇنى ئەر ـ ئايال ئورتاق يېيىشكە بولاتتى.

هام ـــ نەسىللىك ئەركەك تۆگە بولۇپ، ئۇ چاپقان چىشى تۆگە ئۇدا ئوننى چىشى تۇغسا، ئۇ هام (ئۆزىنى قوغدىغۇچى) دەپ ئاتىلاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى مىنىشكە، يۈكنى قىرقىشقا بولمايتتى. ئەمما، ئۇنىڭدىن تۆگىگە چاپتۇرۇپ پايدىلانسا بولاتتى.

ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿مَا جَعَلَ اللّهُ مِن بَحِيرَةٍ وَلاَ سَآئِبَةٍ وَلاَ وَصِيلَةٍ وَلاَ حَامٍ وَلَـكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ﴾ «ئاللاھ بەھىيرە، سائىبە، ۋەسىيلە ۋە هاملارغا (يۇقىرىقىدەك قىلىشنى) بۇيرىغىنى يوق، لېكىن كاپىرلار ئاللاھقا يالغاننى چاپلايدۇ، ئۇلارنىڭ تولىسى (بۇنىڭ يالغانلىقىنى) چۈشەنمەيدۇ» (5:103)؛ ﴿وَقَالُواْ مَا فِي بُطُونِ هَـذِهِ الأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِن يَكُن مَّيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاء﴾ «ئۇلار: ‹بۇ هايۋانلارنىڭ

قورساقلىرىدىكى باللىرى بىزنىڭ ئەر كىشىلىرىمىزگە خاستۇر، بىزنىڭ خوتۇن كىشىلىرىمىزگە ھارامدۇر» دېدى. ئەگەر توغۇلغان ھايۋان ئۆلۈك بولسا، بۇ ئەر كىشىلىرىمىز بىلەن خوتۇن كىشىلىرىمىز ئارىسىدا ئورتاقتۇر (يەنى ئۇنى ھەممەيلەن تەڭ يەيدۇ) دەپ (ھالال ـ ھارامنى تەيىنلەشتى)» (6:139).

سەئىد ئىبنى مۇسەييەب: «مەزكۇر ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى بۇتلار ئۈچۈن ئاتىۋېتىلگەن» دەپ كۆرسەتتى. سەھىھ ھەدىستە، ئەمرى ئىبنى لۇھەي تۇنجى بولۇپ تۆگىلەرنى سائىبە (ئۆز مەيلىگە ئەركىن قويۇۋېتىلگۈچى) قىلىپ قويۇۋەتكەن كىشىدۇر دېيىلگەن.

ئەرەبلەر يۇقىرىقى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بۇتلار بىزنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ، ئىش ـ ئەمەللىرىمىزنى ئاللاھقا يەتكۈزىدۇ ۋە ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا بىزگە شاپائەت قىلىدۇ دېگەن ئېتىقاد بىلەن قىلاتتى. ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ بۇ نەزەرىيىسىنى نەقىل كەلتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ «بىزنىڭ ئۇلارغا چوقۇنىشىمىز پەقەت ئۇلارنىڭ بىزنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرۇشى ئۈچۈندۇر دەيدۇ» (39:3)؛ ﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ مَا لاَ يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَـؤُلاء شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللّـهِ﴾ «ئۇلار ئاللاھنى قويۇپ ئۆزلىرىگە پايدا ـ زىيان يەتكۈزەلمەيدىغان نەرسىلەرگە چوقۇنىدۇ. ئۇلار (يەنى بۇتلار) ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا بىزگە شاپائەت قىلىدۇ دېيىشىدۇ» (10:18).

ئەرەبلەر ئەزلام (ياچاقنىڭ تىغىسىز ئوقى) بىلەن پال سالاتتى. پال سېلىش ئەزلاملىرى ئۈچ تۈرلۈك بولۇپ، بىرىگە «نعم» (بولىدۇ)، يەنە بىرىگە «لا» (بولمايدۇ) دەپ يېزىلغانىدى. ئۇلار سەپەرگە چىقىش، ئوغۇل ـ قىزلىرىنى ئۆيلەش دېگەندەك ئىشلىرىدا، شۇ ئوقلار بىلەن پال سېلىپ كۆرەتتى. ئەگەر «نعم» (بولىدۇ) چىقسا، قىلماقچى بولغان ئىشلىرىغا تۇتۇش قىلاتتى. ناۋادا «لا» (بولمايدۇ) چىقسا ۋاقتىنچە توختاپ تۇرۇپ، كېيىن قايتا كېلىپ پال ئاچاتتى. ئۈچىنچى بىر خىلى، سۇ، ئوتلاق ۋە دىيەت (خۇن تۆلىمى)لەر ئۈچۈن ئىدى. يەنە باشقا بىر خىلىغا «منكم» (سىلەردىن) ياكى «من غيركم» (باشقىلاردىن) ۋەياكى «ملصق» (چاپلىما) دەپ يېزىلغانىدى. ئۇلار قەبىلە ئىچىدە بىرەرسىنىڭ نەسەبىدىن گۇمانلىنىپ قالسا، ھۇبۇل دېگەن بۇتقا ئاتاپ 100 تۆگە ئاپىرىپ، ئۇنى ئاشۇ بۇتنىڭ پالچىسىغا بېرەتتى. ئەگەر «منكم» (سىلەردىن) چىقسا، ئۇ قەبىلە ئىچىدە ئوخشاش مەرتىۋىلىك كىشى بولاتتى. ئەگەر «من غيركم» (سىلەرنىڭ غەيرىڭلاردىن) دېگەن خەت پۈتۈلگەن ئوق چىقسا، ئىتتىپاقداش بولاتتى. ناۋادا «ملصق» (چاپلىما) چىقسا قەبىلىدە بىر كىشىلىك ئورنى بولاتتى، نەسەبى ۋەياكى ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتى بولمايتتى.

ئەرەبلەر يەنە جىنكەش كاھىنلارنىڭ ۋە مۇنەججىم ئەررافلارنىڭ خەۋەرلىرىگە ئىشىنەتتى. كاھىن دېگىنىمىز، كەلگۈسى ئىشلاردىن ئەلنى خەۋەردار قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ۋە مەخپىي سىرلارنى بىلىمىز دەپ دەۋا قىلىپ يۈرۈيدىغانلار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە غەيبىي خەۋەرلەرنى جىن ئارقىلىق بىلىمەن دەيدىغانلىرى ۋە ئۆزگىچە ئىقتىدارى بىلەن غەيبنى بىلىمەن دەيدىغانلىرى، ھەتتا سورىماقچى بولغان سوئال، قىلماقچى بولغان ئىش ياكى يۈز بېرىش ئالدىدا تۇرغان ئەھۋاللارنى مەلۇم بېشارەت ۋە مەلۇماتلار بىلەن بىلىدىغانلىقنى دەۋا قىلىدىغانلىرىمۇ بار ئىدى.

ئوغرىلىق يۈز بەرگەن ئورۇن ۋە يىتىپ كەتكەن نەرسە دېگەندەكلەرنى بىلىمەن دەيدىغانلار ئەرراف دەپ ئاتىلاتتى.

مۇنەججىم دېگىنىمىز، يۇلتۇز، سەييارىلارغا قاراپ ۋە ئۇنىڭ يۈنىلىشى ۋە ۋاقىت مىقدارىنى كۆزىتىپ، كەلگۈسىدە يۈز بېرىدىغان ۋەقەلەرنى بىلەلەيدىغانلىقنى دەۋا قىلىدىغانلار ئىدى. مۇنەججىملەرنىڭ خەۋىرىگە چىن پۈتۈش ماھىيەتتە يۇلتۇزلارغا چوقۇنغانلىق بولاتتى. مەسىلەن: پالانى يۇلتۇزنىڭ ئاسماندا پەيدا بولۇشى بىلەن يامغۇر ياغدى دەپ ھۆل-يېغىنلارنى مەلۇم يۇلتۇزغا باغلاش يۇلتۇزلارغا ئېتىقاد قىلىشنىڭ ئىپادىلىرىدىندۇر.

ئۇلاردا يەنە تىيەرە (مەلۇم شەيئىدىن شۇم پال ئېلىش) ئادىتى بار ئىدى. ئەسلىدە ئۇ مۇنداق ئىش ئىدى: ئۇلار مەلۇم ئۇچار قۇش ياكى كىيىك قاتارلىق ھايۋانلارنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنى ئۈركۈتەتتى-دە، ھايۋان ئوڭ تەرەپنى بېسىپ ماڭسا، ئىرادە قىلغان ئىشلىرىغا راۋان بولاتتى ۋە ئۇنى بەرىكەت ھېسابلايتتى. ناۋادا ئۈركۈتۈلگەن ھايۋان چەپ (سول) تەرەپنى بېسىپ ماڭسا، بۇ ئىشتىن توختايتتى ۋە ئۇنى «شۇملۇقنىڭ بېشارىتى» دەپ بىلەتتى. شۇنىڭدەك يەنە، يول ئۈستىدە ئۇچرىغان ئۇچار قۇش ۋە باشقا ھايۋانلاردىنمۇ پال ئالاتتى. ئۇلارنىڭ توشقاننىڭ ئوشۇق سۆڭىكىنى ئېسىۋېلىشى، مەلۇم ئاي-كۈنلەر، ھايۋاناتلار، تۇرالغۇ-جاي ۋە خوتۇن كىشىلەردىن شۇم پال ئېلىشلىرى، ئەدۋا (تۆگىلەردە بولىدىغان قوتۇر) كېسەلدىن ۋە مۇشۈكىياپىلاقتىن شۇملۇق ھېس قىلىشلىرى مۇشۇ تىيەرە ئەقىدىسىگە ياتىدۇ. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ قان قىساسى ئېلىنمىسا، ئۇنىڭ (كۆڭلى) تەسكىن تاپماسمىش ۋە ئۇنىڭ روھى مۇشۈكىياپىلاققا ئايلىنىپ، چۆل-جەزىرىلەردە سەرسان بولۇپ يۈرۈپ، ھەققىمنى ئېلىڭلار دېگەندەك: «ھۇق، ھۇق» دەپ تۇۋلارمىش، ئۇنىڭ قىساسى ئېلىنىپ، ھەق ئۆز جايىغا قارار تاپقۇزۇلسا، ئۇنىڭ روھى تەسكىن تېپىپ ئارام ئالارمىش ۋەھاكازالار...

جاھلىيەت ئاھالىسىنى ئەنە شۇنداق بۇزۇق ئەقىدە ۋە ئەۋھام ـ خۇراپاتلار قاپلاپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇلاردا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىدىن مەلۇم پائالىيەتلەر يەنىلا ساقلىنىپ قالغانىدى. مەسىلەن، بەيتۇللاھنى ئۇلۇغلاش ۋە ئۇنى تاۋاپ قىلىش، ھەج قىلىش، ئۆمرە قىلىش، ئەرافاتتا چىقىش، مۇزدەلىفەدە قونۇش ۋە بەيتۇللاھقا تۆگە ھەدىيە قىلىش قاتارلىقلار. لېكىن، ئۇلار بۇ پائالىيەتلەرگە نۇرغۇن بىدئەتلەرنى قوشۇۋېلىپ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام يولغا قويغان دىنىنىڭ ئوبرازىنى تولىمۇ خۇنۈكلەشتۈرۈۋەتكەنىدى.

قۇرەيشلەر ئۆزلىرىنى بىز ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلادى، ھەرەم ئەھلىيسى، بەيتۇللاھنىڭ خادىملىرى ۋە مەككە ئاھالىسىدۇرمىز، ھېچقانداق بىر ئەرەب ئورۇن ۋە مەرتىۋە جەھەتتە بىزگە يېتەلمەيدۇ دەپ ھېسابلىشىمۇ شۇ بىدئەت خۇراپاتقا ياتىدىغان ئىشلاردىن ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى «ھەمس» (ھەر جەھەتتە ئەركىن) دەپ ئاتايتتى. شۇڭا، ئۇلار ھەجدە بىزنىڭ ھەرەم زېمىنىدىن ھالال جايغا چىقىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق دەپ، ئەرافاتتا ۋۇقۇف (مەلۇم ۋاقىت تۇرۇش) قىلمايتتى ۋە ئىفازە (ئەرافاتتىن مۇزدەلىفەگە قايتىش) قىلمايتتى. مۇزدەلىفەدىنلا ھەرەمگە يېنىپ كىرەتتى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿ثُمَّ أَفِيضُواْ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ «ئاندىن كېيىن سىلەر (ئەرەفاتتىن) كىشىلەر قايتقان جاي بىلەن قايتىڭلار» (2:199).

ئاشۇ بىدئەتلەر ئىچىدە يەنە ھەمسلەر ئېھرام ئىچىدە قېتىق ۋە ياغ ئويۇتسا بولمايدۇ؛ ئېھرام ئىچىدە يۇڭ ئۆي (كىگىز ئۆي) لەرگە كىرىپ ئولتۇرسا بولمايدۇ؛ ئېھرام ئىچىدە قىرىم ۋە چەرمىلەردىن ياسالغان ئۆيلەردىن باشقا ئۆيلەردە سايىدىسا بولمايدۇ دېگەن سەپسەتىلەرمۇ بار ئىدى.

ئۇلار يەنە ھەرەمنىڭ سىرتىدىكىلەر ھەج ياكى ئۆمرىگە كەلگەندە ھەرەم سىرتىدىن بىرگە ئېلىپ كەلگەن ئاش ـ ئوزۇقلارنى ھەرەم ئىچىدە يېيىشكە بولمايدۇ دەپ قارايتتى. ھەرەم سىرتىدىن كەلگەنلەرنى بەيتۇللاھنى تۇنجى قېتىم تاۋاپ (تاۋاپى قۇدۇم) قىلغاندا «ھەمس»لەرنىڭ كىيىمىنى كىيىپ تاۋاپ قىلىشقا بۇيرۇيتتى. ئەگەر ئۇلارنىڭ كىيىمى تېپىلمىسا، ئەرلەر قىپيالىڭاچ تاۋاپ قىلاتتى. ئاياللار بولسا كىيىمىنىڭ ھەممىسىنى سېلىپ تاشلىۋېتىپ، پەقەت سىرتىغا كىيىدىغان ئالدى ئوچۇق بىر چادىر بىلەنلا تاۋاپ قىلاتتى ۋە مۇنداق دەپ مېڭىشى كېرەك ئىدى:

ئاشكارا بولۇر بۇگۈن بەزىسى يا ھەممىسى،
ھالال بولماس ئۇنىڭدىن بولغىنى ئاشكارىسى.

ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ «ئى ئادەم بالىلىرى! ھەر ناماز ۋاقتىدا (ياكى تاۋاپ ۋاقتىدا ئەۋرەتئەزالارنى سەترى قىلىپ تۇرىدىغان) كىيىمئەزالارنى كىيىئەزالار» (7:31).

ناۋادا تاۋاپچىلار ھەرەمنىڭ سىرتىدىن ئېلىپ كەلگەن كىيىمى بىلەن تاۋاپ قىلىپ سالسا، ئۇ كىيىمنى تاۋاپتىن كېيىن چوقۇم چۆرۈۋېتىش كېرەك ئىدى. ئۇنىڭدىن ھېچ كىشى پايدىلانسا بولمايتتى.

ئاشۇ بىدئەتلەردىن يەنە، ئۇلار (يەنى مەككىلىكلەر) ھەجگە ئېھرام باغلاقلىق ھالەتتە ئۆيلىرىگە كىرىپ چىقىشقا توغرا كەلگەندە، ئۆيىنىڭ ئىشىكىدىن كىرىپ چىقماي، ئۆيىنىڭ ئارقا تېمىنى تېشىپ، سۇئۇغۇچ ئېچىپ شۇ يەردىن كىرىپ چىقاتتى ۋە بۇ ئاۋارىچىلىقنى ساۋابچىلىق دەپ ئېتىقاد قىلاتتى. بۇنىمۇ «قۇرئان كەرىم» سۈرە بەقەرە 189 ـ ئايەتتە چەكلىۋەتتى.

مانا بۇ (شېرىك ئېتىقاد، بۇتلارغا چوقۇنۇش، ناتوغرا ئوي ـ خىيال، خۇراپاتلارغا ئىشىنىش) مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئەرەبلەر ئېتىقاد قىلىپ كەلگەن ديانەت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە يەھۇدىي دىنى، خرىستىئان دىنى ۋە سابىئىيەت دىنلىرىمۇ ئەرەب تۇپرىقىدا خېلى چوڭقۇر يىلتىز تارتقانىدى.

يەھۇدىي دىنى

يەھۇدىيلارنىڭ ئەرەب زېمىنلىرىغا كۆچۈپ كېلىپ ماكانلاشقان دەۋرى (ئاز دېگەندە) مۇنداق ئىككى باسقۇچنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1. يەھۇدىيلارنىڭ بابىلىيە ۋە پەلەستىندىكى ئاشۇرىيلەرنىڭ ئىشغالىيەت دەۋرىدىكى كۆچۈشى.

بۇ قېتىمقى كۆچۈش مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 587 ـ يىلى پادىشاھ بۇختى نەسر ئۇلارنىڭ يەھۇدىي ھەيكىلىنى چېقىپ تاشلاپ، يۇرت ـ ماكانلىرىنى ۋەيران قىلىپ، قاتتىق ئىسكەنجىگە ئالغانلىقتىن كېلىپ چىققان. بۇ قېتىم ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ئەسىر ئېلىنىپ بابىلغا يالاپ كېتىلگەن. ئاز بىر قىسمى پەلەستىندىن ھىجاز تەرەپكە قېچىپ كېلىپ، ھىجازنىڭ شىمالىدا ئولتۇراقلىشىپ قالغان.

2. يەھۇدىيلارنىڭ مىلادىيە 70 ـ يىلى رۇم (بۇ شەرقىي رىم ئىمپېرىيىسى ياكى شەرقىي ۋىزانتىيە ئىمپېرىيىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ)لۇق ھەربىي قوماندان بىتوتۇسنىڭ پەلەستىننى ئىشغال قىلىۋالغاندىن كېيىنكى مەزگىلدىكى كۆچۈشى.

بۇ قېتىمقى كۆچۈشمۇ ئوخشاشلا رۇملۇقلارنىڭ يەھۇدىيلارنى قىرغىن قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھەيكىلىنى چېقىپ تاشلاپ ۋە يۇرت ـ ماكانلىرىنى خاراب قىلىۋەتكەنلىكىدىن بولغان. بۇ جەرياندىمۇ بىر قانچە يەھۇدىي قەبىلىسى ئەرەب زېمىنىدىن ھىجاز تەۋەلىكىگە كۆچۈپ كېلىپ، يەسرەب (مەدىنە مۇنەۋۋەر)، خەيبەر ۋە تەيما قاتارلىق جايلاردا ئولتۇراقلاشقان ۋە بۇ يەرلەردە يېزا، كەنت، شەھەر سېپىلى ۋە ھەربىي قەلئەلەرنى تەسىس قىلغان. بۇ كۆچمەنلەرنىڭ تەسىرى سەۋەبىدىن بىر قىسىم ئەرەب ئاھالىسى يەھۇدىي دىنىغا ئېتىقاد قىلغان، ھەتتا بۇ دىن ئىسلام دىنى مەيدانغا كېلىشتىن ئىلگىرى ۋە ئىسلام دىنى مەيدانغا كېلىش ھارپىسىدا يۈز بەرگەن سىياسىي ۋەقەلەردە ئالاھىدە تەسىرى بار دىنلارنىڭ بىرى بولۇپ قالغان. ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەن مەزگىللەردە مەشھۇر يەھۇدىي قەبىلىلىرىدىن خەيبەر، نەزىر، مۇستەلىق، قۇرەيزە ۋە قەينۇقا قاتارلىق قەبىلەر بار ئىدى. سەمھۇدى «ۋەفائۇلۋەفا» دېگەن كىتابىنىڭ 116 ـ بېتىدە «ئەينى چاغدا يەھۇدىي قەبىلىلىرىنىڭ سانى 20دىن ئاشاتتى» دەپ كۆرسەتكەن.

يەھۇدىي دىنى يەمەنگە كاپىتان ئەسئەد ئىبنى ئەبى كەرىبنىڭ ۋاستىسى بىلەن كىرگەن. ئۇ ئەسلىدە يەسرەبكە ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەشكە كەلگەن ۋە ئۇ يەردە يەھۇدىي دىنىنى قوبۇل قىلىپ، قايتىشتا بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىدىن ئىككى يەھۇدىي ئالىمنى يەمەنگە بىللە ئېلىپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن يەھۇدىي دىنى يەمەن تۇپرىقىدا تارقىلىشقا ۋە كېڭىيىشكە باشلىغان. ئەسئەد ئالەمدىن ئۆتۈپ يەمەنگە ئۇنىڭ ئوغلى يۈسۈپ زۇنەۋاس تەخت ۋارىسى بولغاندىن كېيىن، ئۇ نەجران (يەمەننىڭ ئەينى چاغدىكى پايتەختى)لىق خرىستىئانلارغا ھۇجۇم قوزغاپ، ئۇلارنى يەھۇدىيەت دىنىغا ئېتىقاد قىلىشقا زورلىغان. ئۇلار يۈسۈپنىڭ چاقىرىقىغا ئۇنىمىغاندا، ئۇ ئاكوپ كولىتىپ ئوت قويۇپ، خرىستىئانلارنى چوڭ ـ كىچىك، ئەر ـ ئايال، قېرى ـ ياش، ئوغۇل ـ قىز دەپ ئايرىماي ئوتقا تاشلاپ كۆيدۈرۈۋەتكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ قېتىمقى پاجىئەدە ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ سانى 20 مىڭدىن 40 مىڭغا قەدەر ئىكەن. بۇ ۋەقە مىلادىيە 523 ـ يىلى 10 ـ ئايدا يۈز بەرگەن. «قۇرئان كەرىم»مۇ بۇ ۋەقەنىڭ بىر قىسمىنى سۈرە بۇرۇجدا ﴿قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ﴾ «ئورەك ئىگىلىرىگە لەنەت قىلىندى» دەپ زىكرى قىلغان.

خرىستىئان دىنى

خرىستىئان دىنى ئەرەب زېمىنىغا ھەبەشلەر ۋە رۇملۇقلارنىڭ مۇستەملىكچىلىك قولىنى سونۇشىغا ئەگىشىپ كىرگەن. ھەبەشلەر يەمەننى مىلادىيە 340 ـ يىلى

تۇنجى قېتىم بېسىۋېلىپ، مىلادىيە 378 ـ يىلىغىچە مۇستەملىكە قىلغان. دەل مۇشۇ مەزگىلدە خرىستىئان دىن تارقاتقۇچىلىرى يەمەن تۇپرىقىدا كەڭ كۆلەمدە دىننى تەرغىبات بىلەن شۇغۇللانغان.

ئۇنىڭدىن باشقا يەنە مۇشۇ مەزگىللەردە نەجران شەھىرىگە دۇئايى ئىجابەت خىسلەتلىك بىر زاھىد كىشى (ئۇنىڭ ئىسمى فەيمىيون دېيىلەتتى) كىرىپ كەلگەن ۋە ئۇلارنى خرىستىئان دىنىغا دەۋەت قىلغان. ئۇنىڭ توغرا سەمىمىيىتىنى ۋە دىنىي ئىخلاسىنى كۆرگەن نەجران ئاھالىسى تېزلا ئۇنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ خرىستىئان دىنىغا يۈزلەنگەن.

ھەبەشلەر يەمەننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار ئۇخدۇد ۋەقەسىنى پەيدا قىلغان يۈسۈپ زۇننۇۋاسقا قارشى يول تۇتتى. ئەبرەھە ھۆكۈمىتى سىياسىي ئۈستۈنلۈكىدىن پايدىلىنىپ، خرىستىئان دىنىنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى، ھەتتا ئۇنىڭ ئاكتىپچانلىقى شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، ئۇ يەمەنگە بىر كەئبە بىنا قىلىپ، ئەرەب ھاجىلىرىنى ئاشۇ كەئبىنى تاۋاپ قىلىشقا يۈزلەندۈرمەكچى ۋە مەككىدىكى بەيتۇللاھنى يىقىۋەتمەكچى بولدى. شۇڭا، ئاللاھ تەئالا ئۇنى ئىككى جىنايىتى (ساختا زىيانلىق كەئبە بىنا قىلغانلىقى ۋە مۇقەددەس كەئبە بەيتۇللاھنى ۋەيران قىلماقچى بولغانلىقى) ئۈچۈن بىراقلا تۇتتى.

خرىستىئان دىنىنى يەنە شامدىكى غەسسان ئەرەبلىرى، تەغلىب، تەي قەبىلىلىرى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا رۇملۇقلارغا چېگرىداش قوشنا مىللەتلەر قوبۇل قىلغان، ھەتتا ھىيرە پادىشاھلىرى ئىچىدە خرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلغۇچىلار بولغان.

مەجۇسىيەت دىنى

ئەمما، مەجۇسى (يەنى ئاتەشپەرەسلىك) دىنى ئاساسەن ئىرانغا چېگرىداش بولغان جايلاردىكى ئەرەبلەرگە تارقالغان. شۇڭا، بۇ دىننىڭ ئېتىقادچىلىرى ئىراق، بەھرەين، ھەجەر ۋە ئەرەب دېڭىز ساھىلى رايونلىرىغا يېقىن جايلاردا كۆپ سانلىقنى ئىگىلىگەن. شۇنىڭدەك يەنە ئىرانلىقلار يەمەننى مۇستەملىكە قىلغان مەزگىلدە بىر قىسىم يەمەنلىكلەرمۇ بۇ دىنغا كىرگەن.

سابىئىيەت دىنى

سابىئىيەت دىنى توغرىسىدا ئېلىپ بېرىلغان ئىراق ۋە ئۇنىڭدىن باشقا جايلاردىكى قىدىرىپ تەكشۈرۈش ۋە ئارخېئولوگىيىلىك تەتقىقاتلار بۇ دىننىڭ

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى كەلدانىيلەرنىڭ دىنى ئىكەنلىكنى ئىسپاتلىدى. بۇ دىنغا قەدىمقى ئۆتمۈشتە شام ۋە يەمەن ئاھالىلىرىدىن نۇرغۇن خەلقلەر ئېتىقاد قىلغان. بىراق، يەھۇدىي ۋە خرىستىئان دىنلىرىدىن ئىبارەت يېڭى دىنلارنىڭ ئارقمۇئارقا مەيدانغا كېلىشكە ئەگىشىپ، سابئىيەت دىنىنىڭ دىنىي قۇرۇلمىلىرى بۇزۇلۇپ، پائالىيىتى ئاجىزلىشىپ ئاستا ـ ئاستا يوقالغان. شۇنداقتىمۇ بۇ دىنىنىڭ قالدۇق تەسىرى مەجۇسىي (ئاتەشپەرەس)لار ياكى مەجۇسىيلارغا چېگرىداش ئىراق ئەرەبلىرى ۋە ئەرەب دېڭىزى بويىدىكى ئاھالىلەردە ئەينى ۋاقىتلارغىچە مەۋجۇد بولۇپ تۇرغان.

ئەرەبلەرنىڭ دىنىي ئەھۋالى

يۇقىرىدا بىز تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن دىنلار ئىسلام دىنى مەيدانغا كېلىش ھارپىسىدا ئەرەبلەر ئېتىقاد قىلىپ كېلىۋاتقان دىنلار بولۇپ، بۇ دىنلارنىڭ ھەممىسى ھەر جەھەتتىن يېمىرىلىش ۋە يوقىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغانىدى. ئۆزلىرىنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىدا دەۋالغان مۇشرىكلار ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن دىن ـ شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ ئەمرى ـ پەرمان ۋە نەھيى ـ مۇنكەر بەلگىلىمىلىرىدىن كۆپ يىراق ئىدى ۋە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىدە كۆرسىتىلگەن ئېسىل ئەخلاقلار سەل قارىلىپ، گۇناھ ـ مەئسىيەتلەر كۆپىيىپ كەتكەنىدى. زاماننىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، ئۇلارنىڭ دىنىي پائالىيەتلىرىدە بۇددىستلارنىڭكىگە ئوخشاش شىرىك ۋە خۇراپىي ئۆرپ ـ ئادەتلەر ئارقا ـ ئارقىدىن پەيدا بولدى، ھەتتا بۇ خۇراپاتلار ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە دىنىي ھاياتىغا زور دەرىجىدە تەسىر كۆرسەتتى.

يەھۇدىي دىنىنى ئالساق، ئۇ بەئەينى رىياخور، كۆز بوياماچىلىق ۋە دىنىي سۈيىئىستېمال قىلىدىغان قۇرۇق دەۋا ـ دەستۇرغا ئايلىنىپ قالغان بولۇپ، دىنىي ئۆلىمالىرى ئۇلارنىڭ ئىككىنچى خۇداسىغا ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇلار خەلق ئارىسىدا ئۆز خاھىشلىرى بويىچە ھۆكۈم چىقىرىپ، ئاۋام خەلقنىڭ كۆڭلىدىن كەچكەن ئوي ـ خىياللىرى ۋە تىل ـ ھەرىكەتلىرىدىنمۇ ھېساب ئالاتتى. ئۇلارغا نىسبەتەن دىن ـ شەرىئەت دەپسەندە قىلىنسىمۇ، خۇداسىزلىق ۋە كۇپرى ئېقىمى يامراپ ئەۋج ئېلىپ كەتسىمۇ، ھەتتا ئاللاھ تەرغىپ قىلغان ئىلاھىي تەلىماتلار سەل قارالسىمۇ مەيلى ئىدىكى، قولىدىكى ھوقۇق ۋە ماددىي مەنپەئەتتىن ئايرىلىپ قالمىسىلا باشقا ھەممە ئىش ئۇلار ئۈچۈن ھېچ نەرسە ئىدى.

خرىستىئان دىنىمۇ چۈشەنمەك قىيىن بولغان زىددىيەتلىك نەزەرىيىلەرنىڭ يىغىندىسىغا ئايلىنىپ قالغان بولۇپ، ئىبادەتلىرى بۇتپەرەسلىككە ئوخشاش خىلمۇخىل مۇراسىم ۋە رىياكارلىقلاردىن ئىبارەت ئىدى. ئۇلار ئاللاھ بىلەن بەندە ئوتتۇرىسىدا ئاجايىپ مۇجمەل بىر خىل غەلىتە مۇناسىۋەتنى بايان قىلىشاتتى. ئۇنىڭ تەلىماتلىرى ئەرەب ئېتىقادچىلىرىنىڭ كۆنگەن تۇرمۇش ئادىتىدىن كۆپ يىراق بولغاچقا، ئۇلارنىڭ دىلىدا بۇ دىندىن سۆيۈنۈش، رازىمەنلىك ۋە قانائەتلىنىش تۇيغۇسى يوق ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىشكىمۇ ھەم پېتىنالمايتتى.

ئەرەبلەرنىڭ باشقا دىندىكى ئېتىقادچىلىرىنىڭ ئەھۋالىمۇ مۇشرىكلارنىڭ ئەھۋالىغا تامامەن ئوخشايتتى. ئۇلار گويا بىر قېلىپتا قۇيۇلغاندەك، بىر جامدىن سۇ ئىچكەندەك، ئۆرپ ـ ئادەت، پىسخىكا ۋە ئەقىدە جەھەتلەردە بىر ـ بىرىدىن كۆپ پەرقلەنمەيتتى.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەب جەمئىيىتى

بىز ئالدىنقى بابلاردا ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ سىياسىي ۋە دىنىي ئەھۋالى بىلەن تونۇشۇپ چىقتۇق. ئەمدى ئارال خەلقىنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە ئەخلاقىي ئەھۋاللىرى بىلەن تونۇشۇپ باقايلى!

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالى

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەب جەمئىيىتىدە ئەھۋالى بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدىغان ئىجتىمائىي تەبىقىلەر مەۋجۇد ئىدى. باي ئاقسۆڭەكلەر تەبىقىسىدىكى ئەرلەرنىڭ ئائىلىۋى ئورنى ناھايىتى ئۈستۈن بولۇپلا قالماي، ھەتتا بۇ تەبىقىنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىمۇ تولۇق تاللاش ئەركىنلىكى ۋە سۆز ئەركىنلىكىگە ئىگە ئىدى. بۇ تەبىقىنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرى قاتتىق ھۆرمەتلىنەتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئىپپەت نومۇسى ئۈچۈن قىلىچلار شىلتىلىپ قانلار تۆكۈلەتتى. بىرەر كىشى ئەلنىڭ نەزىرىدە يۈكسەك ئورۇنغا ئىگە بولغۇسى، ساخاۋەت ۋە شىجائەت پەزىلىتى بىلەن ماختالغۇسى كەلسە، كۆپىنچە ھاللاردا قىز ـ خوتۇنلارنىڭ تىلىغا مۇراجىئەت قىلاتتى. ئاياللار خالىسا قەبىلىلەرنى تىنچلىققا باشلايتتى، خالىسا قەبىلىلەر ئارا ئۇرۇش ئوتلىرىنى ياقاتتى. شۇنداقتىمۇ ئەرلەر يەنىلا ئائىلىنىڭ تولۇق ھوقۇقلۇق باشلىقى ۋە ئائىلىنىڭ قانۇنىي ئىگىسى ئىدى. ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋەت ئادەتتە ئائىلە باشلىقىنىڭ قوشۇلىشى بىلەن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىن كۈچكە ئىگە بولاتتى. قىز ـ خوتۇنلار ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ ئىگە چاقىلىرىنىڭ گېپىنى يېرىۋېتەلمەيتتى.

يۇقىرى ئاقسۆڭەكلەر تەبىقىسىنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالى مانا مۇشۇنداق بولۇۋاتقان بىر پەيتتە، تۆۋەن ۋە ئوتتۇرا تەبىقىدىكى ئەر ـ ئاياللار ئارىسىدا بىر قىسىم پەس تەبىئەتلىك كىشىلەرنى يوق دېگىلىمۇ بولمايتتى. بىز ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالىنى پەقەت شاللاقلىق، ھاياسىزلىق، بۇزۇق پاھىشىۋازلىق ۋە شەھۋانىي باسقۇنچىلىق دېيىشتىن باشقا سۆز بىلەن ئىپادىلىيەلمەيمىز.

ئىمام ئەبۇ داۋۇد رەھىمەھۇللاھ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: جاھىلىيەتنىڭ نىكاھ ئىشلىرى تۆت تۈرلۈك ئىدى. ئۇنىڭ بىرسى كىشىلەر بۈگۈنكى كۈندە ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتقان نىكاھلىنىش قائىدىسى ئىدى، يەنى ئەر تەرەپ ئايال تەرەپكە خېرىدارلىق قىلىپ ئەلچى يوللاش ۋە قىز تەرەپنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالغاندىن كېيىن تويلۇق مەھرى بېرىپ تويلىشىش. يەنە بىر خىل نىكاھ مۇناسىۋەتى بولسا، ئاردا ئەر-خوتۇنلۇق مۇناسىۋەت بار بولغان ئىككىيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇنداق ھالەتتۇر: خوتۇنى ھەيزدىن پاك بولغاندا ئېرى خوتۇنغا: «پالانى ئەرگە خوتۇن بولۇپ ئۇنىڭ ئۇرۇغىنى ئالغىن» دەيتتى. خوتۇنى شۇ كىشىدىن ھامىلىدار بولمىغۇچە ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلمايتتى ۋە بىر جايدا ياتمايتتى. ئايالىنىڭ شۇ ئەردىن قورساق كۆتۈرگەنلىكى ئېنىقلانسا، ئاندىن خالىسا بىر ئورۇندا بولاتتى، خالىسا بولمايتتى. ئۇلار بۇنى بالىسىنىڭ قابىلىيەتلىك ۋە سۈپەتلىك تۇغۇلۇشىنى ئارزۇ قىلىپ شۇنداق قىلاتتى. شۇڭا، بۇ نىكاھ «نىكاھى ئىستىبزائ» (ئۇرۇق ئېلىش نىكاھى) دەپ ئاتىلاتتى. ئۈچىنچى بىر خىلى، بىر قانچە (سانى ئونغا قەدەر) ئادەم جەم بولۇپ، بىرلا ۋاقىتتا بىرلا خوتۇنغا ئارقا-ئارقىدىن چاپاتتى. بۇ خوتۇن قورساق كۆتۈرۈپ تۇغقاندىن كېيىن، بىر قانچە كۈننى ئۆتكۈزۈۋېتىپ، ئاشۇ ئەرلەرنىڭ ھەممىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ يىغاتتى. ھېچقايسىسىنىڭ كەلمەسلىككە ھەددى ئەمەس ئىدى. ئۇلار جەم بولغاندىن كېيىن ئايال ئۇلارغا ئۆزى رازى بولىدىغان بىرسىنىڭ نامىنى ئاتاپ: «مانا! قىلغان ئىشلار ھەممىڭلارغا ئايان، مەن تۇغدۇم، پالانى! بالا سىزنىڭكى» دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بالا ئاشۇ ئەرگە مەنسۇپ بولاتتى. تۆتىنچى بىر خىلى، نۇرغۇن بۇزۇق (شاپاقچى)لار توپلىشىپ بىرلا خوتۇن بىلەن بىرگە بولاتتى. ئۇ خوتۇنمۇ قارشىلىق بىلدۈرمەيتتى. بۇلار ئاساسەن پاھىشە، بۇزۇق خوتۇنلار بولۇپ، ئۇلار (شاپاقچى) ئەرلەرنىڭ تېپىپ كېلىشىگە قولاي بولسۇن ئۈچۈن ئىشىك دېرىزىلىرىنىڭ ئۈستىگە بايراق چىقىرىپ قوياتتى. بۇنداق خوتۇنلار قورساق كۆتۈرۈپ تۇغسا، ھېلىقى ئەرلەر ھەممىسى يىغىلىپ قاپىيكەش چاقىراتتى. ئاندىن كېيىن بۇ ھارام (ى) بالىنى ئاشۇ قاپىيكەش پەرەز قىلىپ بېكىتكەن ئادەمگە مەنسۇپ قىلاتتى ۋە شۇنىڭ بالىسى بولۇپ قالاتتى. ئاللاھ تەئالا مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىپ، جاھىلىيەت ئاھالىسىنىڭ ئاشۇ ناتوغرا نىكاھلىنىش ۋە شەھۋەت ئادا قىلىش قىلمىشلىرىنى چەكلەپ، بۈگۈنكى ئىسلام دىنى يولغا قويغان ئادىل نىكاھ تۈزۈمىنى ئورناتتى (بۇ «سۈنەن ئەبۇ داۋۇد»نىڭ «كىتابۇننىكاھ» دېگەن بۆلۈمىنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى نىكاھلىنىش ئۇسۇللىرى دېگەن بابىدا زىكرى قىلىنغان).

ئەرەبلەردە يەنە ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتنى قىلچىنىڭ بىسى ۋە نەيزىنىڭ تىغى ئورنىتىدىغان ئەھۋاللارمۇ بار ئىدى. بۇ ئاساسەن قەبىلىلەر ئارا يۈز بەرگەن ئۇرۇشلاردا غالىب تەرەپ مەغلۇب تەرەپنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىنى ئەسىرگە ئېلىپ، ئۇنى خوتۇن قىلىشتىن كېلىپ چىققان نىكاھ مۇناسىۋىتى بولۇپ، بۇ خوتۇنلاردىن دۇنياغا كەلگەن باللارنىڭ پېشانىسىدىكى نومۇس زىبدىسى ئۆمۈرۋايەت ساقايمايتتى.

ھەممىگە مەلۇمكى، ئەرەبلەر جاھىلىيەت دەۋرىدە كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشتا چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان خەلق ئىدى. شۇڭا، ئۇلاردا بىر ئەر ھەمشىرە ئاچا ـ سىڭىللارنى بىر نىكاھتا ساقلايدىغان ئىشلارمۇ بار ئىدى. ئاتىسى نىكاھىغا ئېلىپ قويۇۋەتكەن ياكى ئاتىسىدىن تۇل قالغان ئۆگەي ئانىلىرىنى ئۇيالماي نىكاھىغا ئالاتتى. ئەرلەرنىڭ تالاق ھوقۇقىغىمۇ چەكلىمە يوق ئىدى.

قىسقىسى، زىناخورلۇقتىن ئىبارەت بۇ پەسكەش قىلىق ھەرقايسى تەبىقىلەردە ئومۇملىشىپ كەتكەن بولۇپ، بىز بۇ پاھىشىۋازلىق ۋە پەسكەش قىلمىشلاردىن سەسكىنىدىغان ئايرىم تېگى پاكىز ئەر ۋە ئاياللاردىن باشقا ھېچقايسى بىر تەبىقە ۋە بىر سىنىپنى بۇ رەزىللىككە چۈشۈپ قالمىغان دەپ ئىستىسنا قىلالمايمىز. ھەرھالدا ھۆر (ئازاد) ئاياللارنىڭ ئەھۋالى دېدەكلەرنىڭكىدىن كۆپ ياخشى ئىدى. پاھىشە ئاياللارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئاساسىي جەھەتتىن دېدەكلەر بولۇپ، ئاشكارىلىنىشىچە، جاھىلىيەت ئاھالىسىنىڭ كۆپ ساندىكىلىرى بۇ پاھىشە قىلمىقلارغا چېتىلىپ قېلىشنى ئار ـ نومۇس ھېس قىلمايدىكەن. ئىمام ئەبۇ داۋۇد رەھمەھۇللاھ ئەمرى ئىبنى شۇئەيبتىن، ئۇ دادىسىدىن، ئۇ بوۋىسىدىن نەقىل قىلىپ ئېيتىدۇكى، بىر ئادەم: «ئى رەسۇلۇللاھ! پالانى مېنىڭ بالام، مەن ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن بۇرۇن جاھىلىيەت ۋاقتىدا بىرگە بولغانىدىم» دېگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئىسلامدا جاھىلىيەت دەۋاسى ئاقمايدۇ، جاھىلىيەت دەۋرى كەلمەسكە كەتتى. بالا تۆشەك ئىگىسىنىڭ، زىناخور تاش كېسەك قىلىنىدۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن. سەئدى ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئەبدى ئىبنى زەمئىنىڭ زەمئىنىڭ دېدىكىنىڭ ئوغلى (ئابدۇراھمان ئىبنى زەمئە) توغرىسىدىكى ماجىراسىنىڭ تەپسىلاتى ھەممىگە ئايان.

جاھىلىيەتتە يەنە ئاتا ـ باللار مۇناسىۋىتىمۇ كۆپ خىل ئىدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى باللىرىنى:

ئالدىمىزدا يورغىلىغان ئۇماق بالىمىز،
يەر يۈزىگە ئاجراپ چۈشكەن جىگەر پارىمىز.

دەپ ئەتىۋارلىسا، يەنە ئۇلاردىن قىزلارنىڭ نومۇس كەلتۈرۈشىدىن ۋە كۆپ چىقىمدار قىلىشىدىن قورقۇپ، ئۇلارنى تىرىك كۆمۈۋېتىدىغانلىرى، يوقسۇللۇق ۋە نامراتلىقتىن قورقۇپ باللىرىنى كىچىك ھالىتىدە جىمىقتۇرىۋېتىدىغانلىرىمۇ بار ئىدى. بۇ ھەقتە «قۇرئان كەرىم»نىڭ سۈرە ئەنئام 151 ـ ، سۈرە نەھل 58 ـــ 59 ـ ۋە سۈرە بەنى ئىسرائىل 31 ـ ئايەتلىرىدە ئېنىق بايانلار بار. لېكىن، بۇنى «جەمئىيەتتە ئومۇملاشقان ئادەت» دەپ كېسىپ ئېيتالمايمىز. چۈنكى، ئۇلار دۈشمەندىن مۇداپىئەلىنىش ئۈچۈن ئوغۇل پەرزەنتكە ھەممىدىن بەك ئېھتىياجلىق خەلق ئىدى.

ئەمما، ئۇلارنىڭ قېرىنداشلار ئارا مۇناسىۋىتى، تاغىسىنىڭ باللىرى (ئىككى تۇغقانلىرى) بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ۋە ئۆز جەمەتى ئىچىدىكى ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى ئىنتايىن مۇستەھكەم ۋە قويۇق ئىدى. ئۇلار ئىنتايىن قەبىلىۋاز بولۇپ، ئۆز قەبىلىسى ئۈچۈن ئۆلۈپ تىرىلەتتى. قەبىلە ئىچىدە ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىگەن بىرلىك روھىغا تەئەسسۇبىيەت (تەرەپبازلىق) روھى قوشۇلۇپ ئۇرۇقداشلىق ۋە قەبىلىۋازلىق ئىجتىمائىي تەرتىپنىڭ ئاساسى بولۇپ قالغانىدى. ئۇلار «قېرىندىشىڭ زالىم بولسۇن ياكى زۇلۇمغا ئۇچرىسۇن، ئوخشاشلا ياردەم بېرىشىڭ كېرەك» دېگەن ماقال ـ تەمسىلنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش كۆرەتتى. ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن، بۇ تەمسىلنىڭ «زالىمغا ياردەم بېرىش» دېگەن ئۇقۇمىنى «زۇلۇم سىلىشتىن توسۇش» دېگەنگە ئۆزگەرتتى، ئەمما تەمسىلنى بىر پۈتۈن يوقىتا چىقارمىدى.

بىراق، ھوقۇق ـ مەنسەپ رىقابىتى كۆپ ھاللاردا بىر ئاتىنىڭ نەسلىدىن كۆپىيىپ شەكىللەنگەن قەبىلىلەر ئارا ئۇرۇش ـ ماجىرا كەلتۈرۈپ چىقراتتى. ئەۋس ـ خەزرەج، ئەبەس ـ زەبيان ۋە بەكرى ـ تەغلىب قاتارلىق قەبىلىلەر ئارىسىدا يۈز بەرگەن قانلىق توقۇنۇشلار بۇنىڭ پاكىتىدۇر.

ئەمما، ئۇرۇقداشلىق مۇناسىۋىتى بولمىغان قەبىلىلەرنىڭ مۇناسىۋىتى پۈتۈنلەي يىرىك ئىدى. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق كۈچى ئۇرۇشقا سەرپ قىلىناتتى. بىراق، دىنىي جەھەتتىكى بەزى ئورتاق ئەنئەنە ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە ھۆرمەتسىزلىك قىلىپ سېلىشتىن قورقۇش ۋە غايىبانە ئەيمىنىش ئۇلارنىڭ قىلىچ نەيزىلىرىنىڭ بېسىمىنى ياندۇرۇپ، جىدەل ـ ماجىرا ئوتلىرىنى ئۆچۈرەتتى. بەزىدە دوستلۇق ئورنىتىش، ئىتتىپاق تۈزۈش ۋە رايون تەۋەلىكى قاتارلىق ئامىللارمۇ قارشىلىشىۋاتقان قەبىلىلەرنى بىرلەشتۈرۈپ قوياتتى. بولۇپمۇ ھەرەم ئايلىرى ئۇلارنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشى ۋە تۇرمۇشىنى قامدىۋېلىشىغا چوڭ پۇرسەت يارىتىپ بەرگەنىدى.

گەپنىڭ خۇلاسىسى، ئەرەبلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالى ئىنتايىن قالاق ۋە تۆۋەن دەرىجىدە بولۇپ، ئۇلارنىڭ روھىنى جاھالەت تۇمانلىرى بېسىپ

كەتكەندى. خۇراپات ئۆچۈن كەڭ مەيدان ھازىرلانغانىدى. بىدئەت، خۇراپاتلىق ۋە ئازغۇن پىكىر ـ قاراشلار ئەركىن پەرۋاز قىلماقتا، ئادەملەر ھايۋان كەبى ياشىماقتا ئىدى. ئاياللار مال ـ ماتانىڭ ئورنىدا ئېلىپ سېتىلاتتى. پۈتۈن بىر مىللەت ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا بىرلىك رىشتىسى ئاساسەن ئۈزۈلگەن بولۇپ، بار دېيىلگەن ھۆكۈمەتلەرنىڭ ئەس ـ يادىمۇ پۇقرانى بۇلاپ ئۆز خەزىنىسىنى تولدۇرۇش ياكى قارشى رەقىبلەرگە ئوت ئېچىش ئىدى.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئىجتىمائىي ئەھۋالىدىن كۆپ پەرقلەنمەيتتى. بىز ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئادىتىگە نەزەر سالىدىغان بولساق، بۇ ناھايىتى ئېنىق مەلۇم بولىدۇ. ئالايلى، تىجارەت ئۇلارنىڭ ھاياتلىق لازىمەتلىكلىرىگە ئېرىشىشىنىڭ بىردىنبىر يولى ئىدى. تىجارەت سەپىرى دېگەن ئادەتتە ۋەزىيەت مۇقىم ۋە جەمئىيەت تىنچ بولغاندىلا ئاندىن راۋاج تاپىدۇ، ئەلۋەتتە. ئەمما، بۇنداق تىنچ ئىنتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەت ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ھارام ئايلاردىن باشقىسىدا ھەرگىز تېپىلمايتتى. ئەرەبلەرنىڭ ئۇكاز، زۇلمەجاز ۋە مەجىننە قاتارلىق مەشھۇر بازارلىرى دەل مۇشۇ ئايلاردا قىزىيتتى.

قول ھۈنەرۋەنچىلىكنى ئالساق، ئەرەبلەر سانائەتتىن ئەڭ يىراق مىللەت ئىدى. ئەرەبلەردە بار دېيىلگەن سانائەتنىڭ بار ـ يوقى پەقەت قول توقۇمىچىلىق ۋە تېرە ـ خۇرۇم ئاشلاش ۋەھاكەزالار بولۇپ، بۇنىڭ كۆپ قىسمى يەمەن ۋە ھىيرە ئاھالىلىرىدا، شۇنىڭدەك شامغا يېقىن جايلاردىكى خەلقلەردە تېپىلاتتى.

ئارالنىڭ ئىچكى قىسمى پەقەت دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك ۋە چارۋىچىلىققا تايىناتتى. ئەرەب ئاياللىرى بولسا يىپ ئىگىرىش بىلەن شۇغۇللىناتتى. لېكىن، بۇ ئاياللار مىڭ جاپادا ئىگىرىپ توقۇغان يىپ ـ ماتالىرى ھەربىي ھازىرلىققا يەتمەيتتى. نامراتلىق ۋە ئاچ ـ يالىڭاچلىق جەمئىيەتتە ئومۇمىيۈزلۈك بالايىئاپەتكە ئايلانغانىدى.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئەخلاقى

جاھىلىيەت ئەرەبلىرىدە ساغلام ئەقىل ۋە پاك ۋىجدان راۋا كۆرمەيدىغان نۇرغۇن ناچار ئىللەتلەر ھەقىقەتەن بار ئىدى. ئەمما ئۇلاردا كىشىنى داڭ

قالدۇرۇپ، ئۆزگە ئىختىيارسىز رام قىلىدىغان ئاجايىپ ئېسىل ئەخلاقلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بۇ ئەخلاقلارنى ئومۇمەن تۆۋەندىكىلەرگە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1. ساخاۋەت ــــ ئەرەبلەر كەڭقورسىقلىقتا ئۆزئارا بەسلىشەتتى ۋە خەير ساخاۋەت بىلەن پەخىرلىنەتتى. ئۇلارنىڭ ساخاۋەت بىلەن ماختىنىش ۋە سېخىيلارغا مەدھىيە ئوقۇش ئۈچۈن ئىجاد قىلغان شېئىرلىرى ئەرەب شېئىرىيىتىنىڭ يېرىمىنى دېگۈدەك ئىگىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ ئۆيىگە قەھرىتان سوغۇق ۋە ئاچارچىلىق كۈنلەردە ئۇشتۇمتۇت بىر مېھمان چۈشۈپ كەلسە، ساھىبخانىنىڭ ئۆيىدە پەقەت ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ جان ــ تومۇرى بولغان بىرلا تۆگىسى بار بولسا، شۇ ئان ساخاۋەت روھى ئۇنى بىرلا ھەرىكەتلەندۈرەتتى ــ دە، ئۇ ئىككىلەنمەستىن ھېلىقى تۆگىنى بوغۇزلاپ مېھمانغا زىياپەت بېرەتتى.

ئۇلاردىكى ساخاۋەتكە ئائىت ئالىيجاناب پەزىلەتلەردىن بىرى شۇكى، ئۇلار ھەددى ــ ھېسابسىز ئېغىر دىيەت (تۆلەم) ۋە ئىقتىسادىي يۈكلەرنى ئۈستىگە ئېلىشقا رازى ئىدىكى، قان تۆكۈلۈش ۋە بىر ئىنساننىڭ ناھەق زايا بولۇپ كېتىشىگە سۈكۈت قىلىپ تۇرمايتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئىشلىرى ئارقىلىق قارشى تەرەپنىڭ ئەمەلدار ــ باشلىقلىرىغا پەخرى ــ تەپاخور قىلىشاتتى.

ساخاۋەتتىن سۆيۈنگەنلىكنىڭ نەتىجىسىدىن بولسا كېرەك، ئۇلار ھاراق ــ شاراب ئىچىش بىلەن ماختىناتتى. ئۇلار ھاراقكەشلىكنىڭ ئۆزى پەخىرلىنىشكە ئەرزىيدىغان ئىش دەپ ماختانماستىن، بەلكى ئۇ ساخاۋەت يوللىرىدىن بىر يول، ھاراقخۇمارلىق ئادەمگە كەڭ قوللۇقنى ئۆگىتىدۇ دەپ بىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئۈزۈم دەرىخىنى «كەرەم» (يەنى ساخاۋەت) دەرىخى دەپ ئاتىسا، ئۈزۈم ھارىقىنى «بىنتۇلكەرەم» (ساخاۋەت قىزى) دەپ ئاتاشقانىدى. ئەرەبلەردىكى قەدىمكى كلاسسىك شېئىر توپلاملىرىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، مەخسۇس ھاراقخۇمارلىق ھەققىدە مەدھىيە ۋە پەخرى بابلىرىنى كۆرىمىز.

ئەنتەرەتۇلئەبەسى (ئىبنى شەدداد) دېگەن شائىر ئۆزىنىڭ «مۇئەللەق» ناملىق شېئىرلار توپلىمىدا مۇنداق يازىدۇ:

مەن ھاراق ئىچكەن چېغىم ھاۋا سوۋۇپ سالقىنشىغان،
سۈپسۈزۈك پىياللەر قولدىن قولغا سۇنۇلغان،
مەستلىكىمدە مال تۆكۈپ ساخاۋەتكە تاشلىسام،
ئەس ــ ھوشۇمغا كەلگىنىمدە كەڭ قوللۇقنى باشلىغان.

ئەرەبلەرنىڭ ساخاۋەت يوللىرىدىن يەنە بىرى ــــ قىمارۋازلىقتۇر. ئۇلار قىمارنى ساخاۋەت ئۇسۇللىرىدىن بىر خىل ئۇسۇل دەپ قارايتتى. چۈنكى، ئۇلار

قىماردىن ئالغان پايدىنى ياكى تەقسىماتتىن ئاشقىنىنى پۈتۈنلەي ئاجىز ـ مىسكىنلەرگە بېگۈزەتتى. شۇ جەھەتتىن «قۇرئان كەرىم»نىڭمۇ ھاراق ۋە قىماردا پايدىلىق تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلماستىن، بەلكى ﴿فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا﴾ «بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا ماددى) پايدىمۇ بار، لېكىن ئۇلاردىكى گۇناھ پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ» (2:219) دەپ ئاگاھلاندۇرۇش بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز.

2. ئەھدىگە ۋاپا قىلىش — ئەھدە ئۇلارنىڭ نەزىرىدە چىڭ ئېسىلىشقا تېگىشلىك دىن ئىدى. ئەھدىگە ۋاپا قىلىش ئۈچۈن جان ـ جىگەر پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ۋە خانىۋەيران بولۇشى ھېچنېمە ئەمەس ئىدى. بۇنىڭغا شەيبان قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ھانىئى ئىبنى مەسئۇد، سەمۇئەل ئىبنى ئادىيا ۋە ھاجىب ئىبنى زىرارلارنىڭ قىسسىلىرى ئەمەلىي مىسال بولالايدۇ.

3. ئىززەتنەپس (ئۆز ـ ئۆزىنى قەدىرلەش، زۇلۇم ـ سىتەمگە تىز پۈكمەسلىك ۋە خورلۇققا باش ئەگمەسلىك روھى) — ئۇلاردىكى قارام شىجائەت، قەيسەر ئىرادە ۋە دەرھال ھەرىكەتكە كېلىش غەيرىتىنى ئاشۇ ئەخلاقلارنىڭ كۆزى دېيىشكە بولىدۇ. چۈنكى، ئۇلار ئىززا ـ ئاھانەت ۋە خورلۇقنىڭ پۇرىقى چىقىدىغان ھەرقانداق بىر گەپ ـ سۆزنى ئاڭلىسىلا، قوللىرىغا قىلىچ ـ نەيزىلەرنى ئېلىپ ئۇرۇش مارشىنى ياڭرىتاتتى ۋە بۇ يولدا قانچىلىك قۇربانلارنى بېرىشكە پەرۋا قىلمايتتى.

4. خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىش ۋە دادىل قەدەم بېسىش — ئۇلار شان ـ شەرەپ كەلتۈرىدۇ دەپ قارىغان ھەرقانداق بىر ئىشقا ئىرادە باغلىسا، ئۇلارنى ھېچ نەرسە توسيالمايتتى. بەلكى، ئۇلار ئۇنىڭغا خەۋپ ـ خەتەرگە قارىماي ئۆزىنى ئۇراتتى.

5. ھەلىملىق، تەمكىنلىك ۋە ئېغىر ـ بېسىقلىق — ئۇلار بۇ ئەخلاقى بىلەن ماختانسىمۇ، بىراق ئۇلاردىكى قارام تەبىئەت، شىجائەت ۋە غەيرەت ئۇلارنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىنى بېسىپ كېتەتتى.

6. سەھرالىقلارغا خاس ساددىلىق ۋە شەھەر مەدەنىيىتىنىڭ كىر ـ داغلىرى ۋە ھىيلە ـ نەيرەڭلىرى بىلەن بۇلغانماسلىق — ئۇلارنىڭ تەبىئىتىدىكى سەممىيەت، ساداقەتمەنلىك، ئەھدىگە ۋاپا قىلىش ۋە ئالدامچىلىق ۋە مەككارلىقتىن نەپرەتلىنىش قاتارلىق ئالىيجاناب پەزىلەتلەر مۇشۇ ئەخلاقنىڭ نەتىجىسىدۇر.

بىز بۇ قىممەتلىك ئېسىل ئەخلاقلار بىلەن ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ پۈتۈن دۇنياغا سېلىشتۇرغاندىكى مۇھىم جۇغراپىيىلىك جايلىشىش ئالاھىدىلىكىدىن ئىبارەت ئىككى ئامىلنى ئەرەبلەرنىڭ ئىلاھىي باش ئەلچىلىك يۈكىنى ۋە ئىنسانىيەت مىللەتلىرىگە ۋە جەمئىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىشقا

تاللانغانلىقىنىڭ بىردىنبىر سەۋەبى بولۇشى مۇمكىن دەپ قارايمىز. چۈنكى، بۇ ئەخلاقلارنىڭ قىسمەنلىرى قارىماققا يامانلىققا ئېلىپ بارىدىغاندەك ۋە ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرىدىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ئۇ ئازراق ئىسلاھ قىلىنسىلا ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە زور مەنپەئەت ۋە بەخت ـ سائادەت كەلتۈرىدىغان بىباھا گۆھەرلەر ئىدى. بۇ ئىسلاھاتنى دەل ئىسلام دىنى ھەقىقىي رەۋىشتە ئېلىپ باردى.

ئەرەبلەردىكى ئېسىل ئەخلاقلار ئىچىدە ئەھدىگە ۋاپا قىلىشتىن قالسا، ئەڭ قىممەتلىك ۋە پايدىسى ئەڭ زور بولغىنى ئىززەتۇننەپس (ئۆز ئۆزىنى قەدىرلەش) ۋە خەتەرلىك ئىشلارغا دادىل قەدەم بېسىش پەزىلىتى بولسا كېرەك. چۈنكى، يامان ئىللەت ۋە يامان ئىشلارنى چەكلەش ۋە ئادىل تەرتىپ ئورنىتىش دەل مۇشۇنداق قەتئىي ئىرادە، كەسكىن مەيدان ۋە قەيسەرانە روھ بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئەرەبلەرنىڭ يۇقىرىدا بىز تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدىن باشقا يەنە نۇرغۇنلىغان گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلەتلىرى ۋە ئالىيجاناب خىسلەتلىرى بار. ئەمما، ئۇ ھەقتىكى بايانلار كىتابىمىزدىكى ئاساسىي تېما ئەمەس.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەسىبى ۋە ئائىلە كېلىپ چىقىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەسىبى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەسەب شەجەرىسى ئۈچ قىسىمغا ئايرىلىدۇ.

بىرىنچى قىسىمنىڭ ئېنىق ھالىدىكى ئىشەنچلىك نەسەبنامە ئىكەنلىكىگە تارىخشۇناس ۋە نەسەبشۇناسلار تولۇق قايىل. ئۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن «ئەدنان»غىچە بولغان ئارىلىقتىكى نەسەب شەجەرىسىدۇر.

ئىككىنچى قىسىم نەسەب شەجەرىسى ھەققىدە بەزىلەر سۈكۈت قىلسا، يەنە بەزىلەر ئېغىز ئاچىدۇ. ھەرھالدا ئىختىلاپ بارلىقى ئېنىق. بۇ، ئەدناندىن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغىچە بولغان ئارىلىقتىكى نەسەب شەجەرىسىدۇر.

ئۈچىنچى قىسىم نەسەب شەجەرىسى ھەققىدە بىزمۇ چېغىمىزدا ئۇنىڭ رەت ـ تەرتىپىدە توغرا بولمىغان تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلمايمىز. ئۇ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن ئادەم ئاتىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى نەسەب شەجەرىسىدۇر. يۇقىرىدا بۇ نۇقتىغا ھەم ئىشارەت بەرگەنىدۇق.

مەزكۇر ئۈچ قىسىم نەسەبنامىنىڭ تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

1. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئابدۇللاھنىڭ ئوغلى، ئابدۇللاھ ئابدۇلمۇتتەلىب (ئەسلى ئىسمى شەيبە)نىڭ ئوغلى، ئابدۇلمۇتتەلىب ھاشىم (ئەسلى ئىسمى ئەمرى)نىڭ ئوغلىدۇر، ھاشىمنىڭ ئاتىسى ئابدۇمەناف (ئەسلى ئىسمى مۇغىيرە) قۇسەي (ئەسلى ئىسمى زەيد)نىڭ ئوغلىدۇر، قۇسەي كىلابنىڭ ئوغلى، كىلاب مۇررەنىڭ ئوغلى، مۇررەنىڭ ئاتىسى كەئەب لۇئەينىڭ ئوغلى، لۇئەينىڭ ئاتىسى غالىب فىھرنىڭ ئوغلىدۇر. فىھرى قۇرەيش دەپ ئاتالغان ۋە ئۇنىڭ جەمەتىمۇ شۇ نام بىلەن تونۇلغان. فىھرى مالىكنىڭ ئوغلى، مالىك نەزرى (ئەسلى ئىسمى قەيس)نىڭ ئوغلى، نەزرى كەنانەنىڭ ئوغلى، كەنانە خۇزەيمەنىڭ ئوغلى، خۇزەيمە مۇدرىكە (ئەسلى ئىسمى ئامىر)نىڭ ئوغلى،

مۇدرىكە ئىلياسنىڭ ئوغلى، ئىلياس ئىلياسنىڭ ئاتىسى مۇزەر نەزارنىڭ ئوغلى، نەزار مەئەددىنىڭ ئوغلى، مەئەدى ئەدناننىڭ ئوغلىدۇر.

2. ئەدناننىڭ يۇقىرىسى ــــ ئەدنان ئەدەدنىڭ ئوغلى، ئەددى ھۇمەيسئەنىڭ ئوغلى، ھۇمەيسئە سىيلاماننىڭ ئوغلى، سىيلامان ئىۋەسنىڭ ئوغلى، ئىۋەس بۇزنىڭ ئوغلى، بۇز قمۋالنىڭ ئوغلى، قمۋالنىڭ ئاتىسى ئۇبەي ئاۋامنىڭ ئوغلى، ئاۋام ناشىدنىڭ ئوغلى، ناشىد ھازانىڭ ئوغلى، ھازانىڭ ئاتىسى بەلداس يەدلاپنىڭ ئوغلىدۇر، يەدلاپنىڭ ئاتىسى تابىخ جاھىمنىڭ ئوغلى، جاھىم ماخىنىڭ ئوغلى، ماخى ئەيزنىڭ ئوغلى، ئەيز ئەبقەرنىڭ ئوغلى، ئەبقەر ئۇبەيدىنىڭ ئوغلى، ئۇبەيدە ئەدئانىڭ ئوغلى، ئەدئا ھەمداننىڭ ئوغلى، ھەمداننىڭ ئاتىسى سىبەر يەسرەبنىڭ ئوغلى، يەسرەب يەھزۇننىڭ ئوغلى، يەھزۇن ئەرئەۋانىڭ ئوغلى، ئەرئەۋا ئەيزنىڭ ئوغلى، ئەيز دەيشاننىڭ ئوغلى، دەيشان ئەيسۇرنىڭ ئوغلى، ئەيسۇر ئەفنادنىڭ ئوغلى، ئەفناد ئەيھامنىڭ ئوغلى، ئەيھام مۇقسىرنىڭ ئوغلى، ئۇ ناھسنىڭ ئوغلى، ناھس زارىھنىڭ ئوغلى، زارىھ سۇمەينىڭ ئوغلى، سۇمەي مەزىينىڭ ئوغلى، مەزىي ئىۋەزنىڭ ئوغلى، ئىۋەز ئارامنىڭ ئوغلى، ئارام قەيدارنىڭ ئوغلى، قەيدارنىڭ ئاتىسى ئىسمائىل ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلىدۇر.

3. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىسى ــــ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام تارىھ (ئەسلى ئىسمى ئازار)نىڭ ئوغلى، تارىھ ناخورنىڭ ئوغلى، ناخور سارۇئ (ياكى ساروغ)نىڭ ئوغلى، ساروغ رائونىڭ ئوغلى، رائو فالەخنىڭ ئوغلى، فالەخ ئابىرنىڭ ئوغلى، ئابىر شالەخنىڭ ئوغلى، شالەخ ئەرفەخشەدنىڭ ئوغلى، ئەرفەخشەد سامنىڭ ئوغلى، سام نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلىدۇر. نۇھ ئەلەيھىسسالام لامىكنىڭ ئوغلى، لامەك مۇتەۋەششەلىخنىڭ ئوغلى، مۇتەۋەششەلىخ ئوخنوخنىڭ ئوغلىدۇر. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئوخنوخ ئىدرىس ئەلەيھىسسالام ئىكەن. ئوخنوخنىڭ ئاتىسى يارىد مەھلائىلنىڭ ئوغلى، مەھلائىل قەينانىنىڭ ئوغلى، قەينان ئانوشەنىڭ ئوغلى، ئانوشە شىس ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى، شىس ئەلەيھىسسالام ئادەم ئاتا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلىدۇر.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلە كېلىپ چىقىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلە-جەمەتى (چوڭ بوۋىسى ھاشىم ئىبنى ئابدۇمەنافقا مەنسۇپ قىلىنىپ) بەنى ھاشىم جەمەتى دەپ ئاتىلاتتى.

ئۇنداقتا، بىز ھاشىم ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكىلەرنىڭ ئەھۋالى بىلەن تونۇشۇپ باقايلى.

1. ھاشىم (بىز يۇقىرىدا بەنى ئابدۇمەناف جەمەتى بىلەن بەنى ئابدۇددار جەمەتى مەككىنىڭ دىنىي ۋە سىياسىي ھوقۇق مەنسەپلىرىنى ئۆزئارا ئۆلۈشۈۋېلىشقان چاغدا، بەنى ئابدۇمەناف جەمەتىدىن ھاشىم ئىبنى ئابدۇمەنافنىڭ ھاجىلارنى سۇغۇرۇش ۋە ئۇلارنى يېمەك ـ ئىچمەك ۋە باشقا تەمىناتلار بىلەن تەمىنلەش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغانلىقىنى سۆزلەپ ئۆتكەنىدۇق) قۇرەيش قەبىلىسى ئىچىدە ئەڭ نوپۇزلۇق ۋە باي شەخسكە ئايلانغان بولۇپ، تۇنجى قېتىم مەككىدە ھاجىلارغا شورپا نان بىلەن زىياپەت بەرگەن كىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى ئەمرى بولسىمۇ، ئۇ ھاجىلارغا كۆپلەپ زىياپەت بەرگەنلىكى ئۈچۈن «مېھمانلارغا نان ئۇشتۇغۇچى» دېگەن مەنىدە ھاشىم (ئۇشتۇغۇچى) دەپ ئاتالغان. يەنە ئۇ قۇرەيشلەرنىڭ يازلىق ۋە قىشلىق ئىككى سەپىرىنىڭ يولىنى تۇنجى بولۇپ ئاچقان كىشى ئىدى. بۇ ھەقتە بىر شائىر مۇنداق يازغان:

ئەمرىدۇر تەمىنلىگەن گۆش بىلەن ئۆز قەۋمىنى،
ئاش ـ ئوزۇق ھاجى ھەرەمنى ئەيلىگەن شادۇ ـ ئامان.
يول ئېچىپ سودا تامان تىجارەتكە باش بولۇپ،
ھاشىمنىڭ تۆھپىسىدۇر قىش ۋە ياز كارۋان راۋان.

ھاشىمنىڭ تەرجىمھالىدا مۇنداق دېيىلىدۇ:

ئابدۇمەنافنىڭ ئوغلى ھاشىم تىجارەت بىلەن شامغا چىقىپ قايتىشتا مەدىنىگە چۈشكەن ۋە بۇ يەردە ئەدى ئىبنى نەججار جەمەتىدىن ئەمرى ئىسىملىك بىر كىشىنىڭ سەلما دېگەن قىزىغا ئۆيلىنىپ بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن، ئۇنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىدا قالدۇرۇپ، تىجارەت بىلەن يەنە شامغا قايتقان (بۇ چاغدا سەلما ئابدۇلمۇتتەلىبكە ئېغىر ئاياق ئىدى). ئەپسۇسكى، ھاشىم بۇ قېتىمقى سەپىرىدە پەلەستىننىڭ غەززە دېگەن يېرىدە ئۆلۈپ كەتكەن. مىلادىيە 497 ـ يىلى سەلما ساق ـ سالامەت يەڭگىپ ئوغلىنى «ئاق چاچ» دېگەن مەنىدە «شەيبە» دەپ ئاتىغان. چۈنكى، ئۇ تۇغۇلغان ۋاقتىدا بېشىدا مەلۇم مىقداردا ئاق چاچ بار ئىدى. شەيبە بوۋىسى ئەمرىنىڭ تەربىيىسىدە يەسرەب (مەدىنىنىڭ قەدىمقى نامى)تە چوڭ بولغان. ھاشىمنىڭ مەككىدە ئەسەد، ئەبۇ سەيفى، نەزلە قاتارلىق ئوغۇللىرى ۋە شىفا، خالىدە، زەئىيفە، رۇقىيە ۋە جەننە قاتارلىق قىزلىرى بار بولسىمۇ، ئۇلار ئاتىسىنىڭ يەسرەبتە يەنە بىر ئوغلى (شەيبە)نىڭ بارلىقىنى بىلمەيتتى.

2. ئابدۇلمۇتتەلىب (شەيبە) — بىز يۇقىرىدا سىقايەت (ھاجىلارنى سۇغۇرۇش) ۋە رىفادەت (ھاجىلارنى ئوزۇق بىلەن تەمىنلەشكە يېتەكچىلىك قىلىش) ھوقۇقى ھاشىم ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ قېرىندىشى مۇتتەلىب ئىبنى ئابدۇمەنافقا قالغانلىقىنى ۋە بۇ مۇتتەلىبمۇ قېرىندىشى ھاشىمغا ئوخشاشلا قەۋمى-جامائەت ئىچىدە يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە نوپۇزلۇق شەخسكە ئايلانغانلىقىنى، قۇرەيشلەر ئۇنى كەڭ قول بولغانلىقى ئۈچۈن «فەييياز» (كەلكۈن) دەپ ئاتىۋېلىشقانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتكەنىدۇق. شەيبە چوڭ بولۇپ بالاغەتكە يېتىش ئالدىدا تۇرغاندا مەزكۇر مۇتتەلىب قېرىندىشى ھاشىمنىڭ يەسرەب (مەدىنە)تە شەيبە ئىسىملىك يەنە بىر ئوغلىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ، دىدار كۆرۈشمەك ئۈچۈن مەدىنىگە كەلدى. مۇتتەلىب قېرىندىشىنىڭ بۇ ئوغلىنى كۆرۈپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ تاشلىدى ۋە ئۇنى قۇچاقلاپ باغرىغا باستى. مۇتتەلىب شەيبەنى ئۇلاغقا مىندۈرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇ: «ئانام رۇخسەت قىلمىسا بارمايمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. مۇتتەلىب ئۇنىڭ ئانىسىدىن ئۇنى ئۆزى بىلەن بىرگە مەككىگە يولغا سېلىپ قويۇشنى ئۆتۈنگەنىدى، ئۇنىڭ ئانىسى بۇ ئۇماق جىگەر پارىسىدىن ئايرىلالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۇ چاغدا مۇتتەلىب ئۇنىڭغا: «ئۇ ئاتىسىنىڭ مەككىدىكى ھوقۇقىنى قولىغا ئالغىلى بارىدۇ، ئاللاھنىڭ ھەرىمىگە بارىدۇ» دەپ ئۇنى بىرگە ئېلىپ كېتىشنىڭ سەۋەبىنى بايان قىلغاندىن كېيىن سەلما ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مۇتتەلىب قېرىندىشى ھاشىمنىڭ كەنجى ئوغلىنى تۆگىسىنىڭ كەينىگە مىندۈرۈپ مەككىگە ئېلىپ كېلىۋىدى، مۇتتەلىبنىڭ كەينىدە ناتونۇش بىر ئوغۇلنىڭ بارلىقىنى كۆرگەن مەككە ئاھالىسى ئۇنى مۇتتەلىب سېتىۋېلىپ ئېلىپ كەلگەن قول-چاكار چېغى دەپ ئويلاپ مۇتتەلىبنىڭ چاكىرى دېگەن مەنىدە «ئابدۇلمۇتتەلىب» دەپ چاقىرىشتى. مۇتتەلىب: «ئەييۇھەنناس! بۇ دېگەن قېرىندىشىم ھاشىمنىڭ ئوغلى، ئاتام ئابدۇمەنافنىڭ پۇشتى، ئۇنىڭ ئىسمى شەيبە» دەپ تونۇشتۇرغان بولسىمۇ، بۇ نام ئاسانلىقچە ئۆزگەرمىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن شەيبە تاغىسى مۇتتەلىبنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولدى. بىر مەھەلدىن كېيىن، مۇتتەلىب يەمەننىڭ رەدمان دېگەن يېرىدە تۇيۇقسىز ۋاپات بولۇپ كەتتى. بۇ چاغدا قۇرەيشلەر ئارىسىدا ئابدۇلمۇتتەلىب نامى بىلەن تونۇلغان شەيبە تاغىسى مۇتتەلىبنىڭ بارلىق ئىمتىيازلىرىغا ۋارىسلىق قىلدى ۋە قەۋمى-جامائەت ئىچىدە ئەجدادلىرى جارى قىلدۇرغان بارلىق ياخشى ئىشلارنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاپ، ئەجدادلىرى يېتەلمىگەن ئىناۋەت ۋە ئابرۇيلارغا ئېرىشتى. مەككە تەۋەسىدە ئۇنىڭ نوپۇزى ئاشتى ۋە مۇھىم شەخسكە ئايلاندى.

مۇتتەلىب ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ يەنە بىر قېرىندىشى نەۋفەل ئىبنى ئابدۇمەناف سەكرەپ چىقىپ ئابدۇلمۇتتەلىبكە تېگىشلىك بولغان بارلىق ئىمتىيازلارنى

ئۆز چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالماقچى بولدى. بۇ چاغدا ئابدۇلمۇتتەلىب قېرىنداش قەبىلىلەر ئىچىدىكى نوپۇزلۇق كىشىلەردىن ياردەم سورىغانىدى، ئۇلار: «بىز تاغاڭ بىلەن سېنىڭ ئاراڭدىكى ئىشلارغا ئارىلىشالمايمىز» دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بەنى نەججار جەمەتىدىكى تاغىلىرىغا خەت يېزىپ، شېئىر ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىنى قوزغاپ ياردەم سورىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئانا تەرەپ تاغىسى ئەبۇ سەئەد ئىبنى ئەدى مەدىنىدىن 80 ئاتلىقنى باشلاپ كېلىپ، مەككىنىڭ ئەبتەھ دېگەن يېرىگە چۈشتى. ئابدۇلمۇتتەلىب تاغىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ: «ئاۋۋال ئۆيگە، تاغا!» دېگەن بولسىمۇ، ئۇ: «ياق، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن نەۋفەل بىلەن ئۇچراشمىغىچە ئاتتىن چۈشمەيمەن» دېدى. ئاندىن ئۇدۇل كەئبىنىڭ ئالدىغا كېلىپ نەۋفەلنىڭ قېشىدا توختىدى. بۇ چاغدا نەۋفەل بەيتۇللاھنىڭ يېنىدا قۇرەيش پېشۋالىرى بىلەن بىخارامان ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئەبۇ سەئەد ئاتتىن چۈشمەي تۇرۇپ قىلىچىنى يالىڭىلىتىپ: «بەيتۇللاھنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، مۇبادا سەن ھەمشىرەمنىڭ ئوغلىغا ئۇنىڭ بارلىق ھوقۇق ـ ئىمتىيازلىرىنى قايتۇرۇپ بەرمەيدىغان بولساڭ، ئاشۇ تىغىنى قولۇمدىكى قىلىچىمغا غىلاپ قىلىۋېتىمەن» دېدى. بۇ چاغدا نەۋفەل دەرھال قايتۇرۇپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئەبۇ سەئەد نەق مەيداندىكى قۇرەيش مۆتىۋەرلىرىنى گۇۋاھ قىلىپ قويۇپ، ئاندىن ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ مەنزىلىگە چۈشتى ۋە ئۇ يەردە ئۈچ كۈن تۇرۇپ ئۆمرە قىلغاندىن كېيىن مەدىنىگە قايتتى.

بۇ بىر قاتار ئىشلار يۈز بەرگەندىن كېيىن، نەۋفەل (ئىبنى ئابدۇمەناف) جەمەتى بىلەن بەنى ئابدۇشەمس (ئىبنى ئابدۇمەناف) جەمەتى بىرلىكتە بەنى ھاشىم جەمەتىگە قارشى ئىتتىپاق تۈزۈشتى. خۇزائە قەبىلىسى بەنى نەججار قەبىلىسىنىڭ ئابدۇلمۇتتەلىبكە ياردەم بەرگەنلىكىنى ئاڭلاپ: «ئابدۇلمۇتتەلىب سىلەرنىڭ پۇشتىڭلار بولغاندەك، بىزنىڭمۇ پۇشتىمىز. ئۇنىڭغا ياردەم بېرىشكە بىز تېخىمۇ ھەقلىق» دېيىشىپ (ئۇلارنىڭ مۇنداق دېيىشى ئابدۇمەنافنىڭ ئانىسى خۇزائە قەبىلىسىدىن ئىدى)، دارۇننەدۋەتكە (يەنى قۇرەيش كېڭەش يۇرتىغا) كېلىپ، بەنى ھاشىم جەمەتى بىلەن بەنى ئابدۇشەمس ۋە بەنى نەۋفەل جەمەتلىرىگە قارشى ئىتتىپاق تۈزۈشتى. مانا بۇ ئىتتىپاق كېيىن تىلغا ئېلىنغىنىدەك مەككە ئىشغالىيىتىنىڭ سەۋەبى بولۇپ قالدى.

ئابدۇلمۇتتەلىبكە بەيتۇللاھقا مۇناسىۋەتلىك مۇنداق ئىككى ئىش ئۇدۇل كېلىپ قالدى: بىرى زەمزەم قۇدۇقىنىڭ قېزىلىشى، يەنە بىرى پىل ۋەقەسىنىڭ يۈز بېرىشى.

1) زەمزەم قۇدۇقىنىڭ قېزىلىشى — ئابدۇلمۇتتەلىب زەمزەم قودۇقىنىڭ ئورنى كۆرسىتىلىپ ۋە ئۇنى قېزىشقا ئەمرى قىلىنىپ چۈش كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ

دەرھال ئاتلىنىپ قۇدۇقنى قېزىشقا كىرىشتى. قۇدۇقنى قازغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ تېگىدىن جورھۇملار مەككىدىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلانغاندا قۇدۇققا تاشلاپ كۆمۈۋەتكەن قىلىچ، ساۋۇت ۋە ئىككى دانە ئالتۇن كىيىكنى قېزىۋالدى. ئابدۇلمۇتتەلىب ھېلىقى نەرسىلەرنى كولاپ ئېلىپ، كىيىكنى ئېرىتىپ كەئبىگە دەرۋازا سوقتۇردى. قىلىچنى ھېلىقى دەرۋازىغا گىرەلەشمە شەكىلدە قېقىپ قويدى ۋە زەمزەم سۈيى بىلەن ھاجىلارنى سۇغۇرۇشنى باشلىۋەتتى.

زەمزەم قۇدۇقى بىلەن سۇ تەمىنلەش رەسمىي باشلىنىۋىدى، قۇرەيشلەر ئۇنىڭغا: «قۇدۇقنى تەڭ باشقۇرايلى» دېيىشتى. ئابدۇلمۇتتەلىب: «بۇ ماڭا خاس ئىش، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. قۇرەيشلەرمۇ ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇردى ۋە ئاخىر دەۋالىشىپ ئۇنى بەنى سەئەد قەبىلىسىدىكى بىر كاھىننىڭ قېشىغا ئېلىپ چىقىشتى. ئۇلار تېخى قايتماي تۇرۇپ، ئاللاھ تەئالا ئۇلارغا يول ئۈستىدىلا بىر مۆجىزە كۆرسىتىپ، ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ زەمزەمنى يالغۇز باشقۇرۇشقا ھەقلىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. مۇشۇ چاغدا ئابدۇلمۇتتەلىب: «ئاللاھ ماڭا ئون ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىپ، ئۇلار ماڭا ئارقا تىرەك (يۆلەنچۈك) بولغۇدەك بولسا، ئۇلارنىڭ بىرىنى كەئبىنىڭ ئالدىدا چوقۇم قۇربانلىق قىلىمەن» دەپ نەزىر قىلدى.

2) پىل ۋەقەسى. بۇنىڭ جەريانى مۇنداق: ھەبەشىستان پادىشاھى نەجاشىينىڭ يەمەندە تۇرۇشلۇق ۋالىيسى ئەبرەھەتۇسسەبباھ ئەرەبلەرنىڭ مەككىگە ھەجگە بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، سەنئا[①]غا چوڭ بىر چېركاۋ سالدۇردى ۋە ئەرەب ھاجىلىرىنى مۇشۇ چېركاۋنى تاۋاپ قىلىشقا يۈزلەندۈرمەكچى بولدى. بۇنى ئەرەبلەرنىڭ كەنانە قەبىلىسىدىن بىر كىشى ئاڭلاپ، كېچىلەپ بېرىپ چېركاۋغا كىرىپ چوڭ تەرەت قىلىپ پېشايىنى چېركاۋنىڭ مېھرابلىرىغا سۈۋاپ قويۇپ قېچىپ كەتتى. ئەبرەھە بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق دەرغەزەپ بولدى ۋە زور قوشۇن (60 مىڭ كىشىلىك) بىلەن كەئبىنى يېقىپ تاشلاشقا ئاتلاندى. ئەبرەھە قوشۇنىدىكى توققۇز ياكى 13 پىلدىن ئەڭ چوڭ بىر پىلغا ئۆزى مىندى ۋە تېز سۈرئەت بىلەن ئىلگىرىلەپ ئاخىر مەككىنىڭ سىرتىدىكى مۇغەممەس دېگەن جايغا كېلىپ چۈشتى. بۇ يەردە ئۇ قوشۇننى قايتا رەتكە سېلىپ پىللارنى ئالدىنقى سەپكە تىزدى (پىل ھازىرقى زامان ئۇرۇشىدىكى تانكا، بىرونېۋىك ۋە بومباردىمانچى قىسمىنىڭ رولىنى ئوينايتتى) ۋە مەككىگە باستۇرۇپ كىرىشكە تەييارلاندى. دۈشمەن قوشۇنى مۇزدەلىفە بىلەن مىنا تېغى ئارىلىقىدىكى ۋادىلمۇھەسسەرگە كەلگەندە ئەبرەھە ئولتۇرغان چوڭ پىل يېتىۋالدى. ئۇلار ئۇنى قوپارسا كەئبە تەرەپكە بىر قەدەممۇ

① يەمەننىڭ پايتەختى.

ئالمايتتى. جەنۇب، شىمال ۋەياكى شەرق تەرەپكە قاراتسا ئورنىدىن دەس تــۇرۇپ يۈگۈرەيتتى. كەئبە تەرەپكە قاراتسا يەنە يېتــۋالاتتى. ئەبــرەھە قوشــۇنى پىلــلار بىلەن ھەپىلىشىپ تۇرۇۋاتقان پەيتتە ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ ئۈستىگە تــوپ ـ تــوپ قۇشلارنى ئەۋەتتى. قۇشلار ئۇلارغــا ســاپال تاشــلارنى تاشــلاپ ئــۇلارنى گويــا چاينىۋېتىلگەن سامانەدەك قىلىۋەتتى. بۇ قۇشلار خۇددى قارلىغاچ ۋە ســۇندۇكلارغا ئوخشايتتى. ھەربىر قۇش تۇمشۇقىدا بىر تال، ئىككى پۇتىدا بىر تالدىن ئىككــى تال پۇرچاق چوڭلۇقىدا ساپال تاشنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئۇلارنىڭ باشلىرىغا تاشلاشقا باشلىدى. تاش تەگكەنلا كىشىنىڭ پۇتــۈن ئەزالــىرى لەخــشە ـ لەخــشە ئــاجراپ چۇشۇپ ھالاك بولاتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىراقلا تۇگەشكەن بولماستىن، بەلكى ئۇلار قاتتىق پاتىپاراقچىلىقتا قېچىپ يۈرۈپ، ھەرقايسى يــول ئېغىزلــىرى ۋە ســۇ بويلىرىدا توپا چىشلەشكەن دېيىلىدۇ.

ئەمما، ئەبرەھەگە ئاللاھ تەئالا بىر خىل كېسەل سېلىپ، شۇ كېــسەل بىــلەن ئۇنىڭ ئۇگە ـ بارماقلىرى ئاجراپ چۈشۈشكە باشلىغان، ئۇ سەنئاغا يېتىپ بارغانــدا ھەممە ئەزالىرىدىن ئايرىلىپ، ئەمدىلا تۇخۇمدىن چىققان چۈجىگە ئوخشاش بولۇپ قالغان. ئاخىر ئۇ كۆكرىكى يېرىلىپ يــۈرىكى ســاڭگىلاپ ئــۆلگەن. بــۇ چاغــدا قۇرەيش خەلقى دۈشمەن قوشۇنىنىڭ ئاياغ ئاســتى قىلىــشىدىن قورقــۇپ، تــاغ چوققىلىرى ۋە جىلغا ـ جىرالارغا مۆكۈۋېلىــشقاندى. ئــۇلار ئەبــرەھە قوشــۇنىنىڭ كۈتۈلمىگەن تالاپەتكە يولۇققانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن ئۆيلىرىگە قايتىشقان.

بۇ ۋەقە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تۇغۇلۇشتىن 50 كۈن يــاكى 55 كۈن (كۆپ ساندىكىلەرنىڭ قارىشىدا 55 كۈن) ئىلگىرى مۇھەررەم (1 ـ ئاي)دە يۈز بەرگەن بولۇپ، مىلادىيە 571 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى ۋە 3 ـ ئاينــىڭ باشلىرىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ ۋەقەنى ئاللاھ تەئــالا ئــۆز پەيغەمبــىرى ۋە ئۇلــۇغ بەيتىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى ئۈچــۈن ئالــدىن ئــىشلىگەن تەييــارلىق دېيىــشكە بولىدۇ. چۈنكى، بەيتۇلمۇقەددەسنىڭ تارىخىغا نەزەر سالىدىغان بولــساق، ئۇنــىڭ ئاھالىسى (ئۆز زامانىسىنىڭ) مۆئمىنلىرى تۇرۇۋلۇق ئاللاھنىڭ دۈشمەنلىرى بولغــان مۇشرىكلار تەرىپىدىن ئاياغ ـ ئاستى قىلىنــدى. مەســىلەن، مىلادىيــدىن بــۇرۇنقى 587 ـ يىلى بۇختى نەسرنىڭ ۋە مىلادىــيە 70 ـ يىلــى رۇملۇقلارنــىڭ قــىرغىن قىلىشىغا ئۇچرىدى. لېكىن، بۇ قېتىم ناسارا (خرىستىئان)لار شۇ دەۋرنىڭ مۆئمىن ـ مۇسۇلمانلىرى تۇرۇۋلۇق كەئبىنى ئىشغال قىلالمىدى. ھالبۇكى، كەئبە ئاھالىسى بۇ چاغدا تېخى تامامەن مۇشرىك ئىدى.

مەزكۇر ۋەقە ھەرقانداق خەۋەر ئەينى چاغدىكى تەرەققىــي تاپقــان ئەلــلەرگە تېزدىن تارايدىغان بىر شارائىتتا يۈز بەردى. ئالايلى، ھەبەشلەر رۇملــۇقلار بىــلەن

ئىنتايىن قويۇق مۇناسىۋەتتە ئىدى. ئىرانلىقلار بولسا رۇم ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىپ رەسەتخانىدىن چىقمايتتى. بۇ ۋەقە يۈز بېرىپ ئۇزاق ئۆتمەي ئىران يەمەننى بېسىۋالدى. چۈنكى، ئەينى چاغدىكى دەرىجىدىن تاشقىرى بۇ ئىككى چوڭ دۆلەت دۇنيانىڭ خوجايىنلىق ئورنىنى تالىشىۋاتاتتى.

بۇ ۋەقە پۈتۈن دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتتى ۋە بەيتۇللاھنىڭ ھەققەتەن ئۇلۇغلاشقا ئەرزىيدىغان مۇقەددەس بەيت ئىكەنلىكىنى دۇنيا ئەھلىگە تونۇتتى. دېمەك، ئەمدى بۇ بەيتنىڭ ئاھالىسىدىن بىر كىشى پەيغەمبەرلىك دەۋاسىنى كۆتۈرۈپ چىقسا، بۇ چوقۇم ئاشۇ ۋەقە تەقەززا قىلغان ئىشنىڭ ئۆز ئەينى ۋە ئاللاھ تەئالا ئىنسانىيەتنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان يول بىلەن ئەھلى ئىمانغا قارشى مۇشرىكلارغا ياردەم بېرىشىدىكى سىرلىق تېپىشماقنىڭ يېشىلگەنلىكى بولاتتى، ئەلۋەتتە.

ئاللاھ تەئالا ئابدۇلمۇتتەلىبكە دېگەندەك ئون ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلدى. ئۇلار ھارىس، زۇبەير، ئەبۇ تالىب، ئابدۇللاھ، ھەمزە، ئەبۇ لەھەب، غەيداق، مقۋەم، سفار ۋە ئابباس قاتارلىقلاردۇر. يەنە بىر سۆزدە 11 ئىدى دېيىلىپ قەسەم ئىسىملىك بىرسى قوشۇلىدۇ. ئۈچىنچى بىر سۆزدە 13 ئوغۇل ئىدى دېيىلىپ ئابدۇلكەئبە ۋە ھەجەل دەپ ئىككىسى قوشۇلىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئابدۇلكەئبە دېگىنى مقۋەم ئىكەن، ھەجەل دېگىنى غەيداق ئىكەن. ئەمما، ئۇنىڭ قەسەم دەپ ئوغلى يوق ئىكەن. قىزلىرى ئۇممۇ ھەكىم (ئۇ بەيزا دەپ ئاتىلاتتى)، بەررە، ئاتىكە، سەفىييە، ئەرۋا ۋە ئۇمەيمەلەردۇر.

3. ئابدۇللاھ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاتىسى) ــــ ئۇنىڭ ئانىسى فاتىمە ئەمرىنىڭ قىزى ئىدى. ئەمرى ئائىزنىڭ ئوغلى، ئائىز ئىمراننىڭ ئوغلى، ئىمراننىڭ ئاتىسى مەخزۇم يەقزەنىڭ ئوغلى، يەقزە مۇررەنىڭ ئوغلى ئىدى. ئۇ ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ بالىلىرى ئىچىدە ھەممىدىن چىرايلىق، ئۇچلۇق ۋە ئېپپەت ـ نوموسلۇق چوڭ بولغاچقا، ئابدۇلمۇتتەلىبكە بەك يېقىن تۇراتتى. ئۇنىڭ زەبىھ (قۇربانلىق) دېگەن نامى بار. بۇنىڭ سەۋەبى مۇنداق: ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ ئوغۇل پەرزەنتى ئونغا يېتىپ ئۇنىڭ كەينىدە قاتار تۇرغۇدەك بولۇۋىدى، ئۇ بالىلىرىغا ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى نەزرىسىنى ئۇقتۇردى، ئوغۇللار بىردەك: «ئەلھۆكمۇللاھى» دېيىشىپ تەقدىرگە بويسۇنىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇلمۇتتەلىب ئوغۇللىرىنىڭ ئىسىملىكىنى ئىش سوراش ئوقىغا يېزىپ، ھۇبەل دېگەن بۇتنىڭ شەيخىغا بەردى. شەيخ راھىب ئوقلارنى بىر ئۆرۈپ ئېلىۋىدى، قۇربانلىقنى كۆرسىتىدىغان ئوق ئابدۇللاھنىڭ نامىغا چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇلمۇتتەلىب

قولىغا پىچاقنى ئېلىپ ئابدۇللاھنى قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈن كەئبە تەرەپكە قاراپ ماڭدى. قۇرەيشلەر ئابدۇلمۇتتەلىبنى توستى. بولۇپمۇ، ئابدۇللاھنىڭ بەنى مەخزۇم جەمەتىدىكى ئانا تەرەپ تاغىلىرى ۋە بىر قورساق قېرىندىشى ئەبۇ تالىب قاتتىق تىكىلىپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. بۇ چاغدا ئابدۇلمۇتتەلىب: «ئۇنداقتا مەن نەزرەمنى قانداق قىلىمەن؟» دېگەندى، ئۇلار ئابدۇلمۇتتەلىبكە ئەررافنىڭ قېشىغا بېرىپ مەسلەھەت سوراپ بېقىشنى ئېيتتى. ئابدۇلمۇتتەلىب ئەررافنىڭ يېنىغا كېلىپ ئەھۋالنى بايان قىلىۋىدى، ئەرراف ئۇنىڭغا ئابدۇللاھ بىلەن ئون تۆگە ئوتتۇرىسىدا چەك تاشلاپ كۆرۈشنى، ناۋادا قۇربانلىق ئابدۇللاھقا چىقىپ قالسا، تۆگىدىن يەنە ئوننى قوشۇپ تاكى ئۇنىڭ پەرۋەردىگارى رازى بولغانغا قەدەر ئونىدىنلا قوشۇپ چەك ئۆرۈشنى، چەك تۆگىگە چىققاندا، ئاندىن تۆگىنى قۇربانلىق قىلىشنى بۇيرىدى. ئابدۇلمۇتتەلىب قايتىپ كېلىپ ئابدۇللاھ بىلەن ئون تۆگە ئوتتۇرىسىدا چەك تاشلاپ كۆرۈۋىدى، چەك ئابدۇللاھقا چىقىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇلمۇتتەلىب ھەر قېتىمدا ئونىدىن تۆگە قېتىپ چەك ئۆرۈشكە باشلىدى، ئەمما چەك ئابدۇللاھقىلا چىقاتتى. ئاخىر ئونىنچى قېتىمدا ئاندىن چەك تۆگىگە چىقتى. ئابدۇلمۇتتەلىب دەرھال ھېلىقى تۆگىلەرنى قۇربانلىق ئۈچۈن زەبھى قىلدى ۋە ئۇنىڭ گۆشىنى مەيلى ئادەمزات، مەيلى گۆشخور ھايۋانات ھېچقايسىسىدىن توسمىدى. قان دىيىتى (تۆلىمى) قۇرەيش ئىچىدە، بەلكى بارلىق ئەرەب خەلقلىرى ئىچىدە شۇنىڭدىن ئىلگىرى پەقەت ئون تۆگىلا ئىدى. بۇ ۋەقەدىن كېيىن 100 تۆگە تۆلەم ئېلىش جارى قىلىندى. بۇنى ئىسلام دىنىمۇ شۇ بويىچە يولغا قويدى. بىر ھەدىستە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى نەقىل قىلىندۇ: «مەن ئىككى قۇربانلىقنىڭ ئوغلىدۇرمەن (يەنى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن ئاتىسى ئابدۇللاھنى دېمەكچى)».

ئابدۇلمۇتتەلىب بۇ تەۋەررۈك ئوغلىغا ۋەھەب ئىبنى ئابدۇمەنافنىڭ قىزى ئامىنەنى جۆرىلىككە تاللىدى. ۋەھەب ئابدۇمەنافنىڭ ئوغلى ئىدى. ئابدۇمەنافنىڭ ئاتىسى زۆھرە كىلابنىڭ ئوغلى ئىدى. ئامىنە شۇ ۋاقىتتا قۇرەيش قەبىلىلىرى ئىچىدە نەسەب ۋە ھەسەپ (ئىجتىمائىي ئورۇن) جەھەتتە ئەڭ پازىل ئايال ئىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى ۋەھەب بەنى زۆھرە قەبىلىسىنىڭ مەنسەپ تاجدارى ئىدى. ئابدۇللاھ ئامىنەگە ئۆيلىنىپ ئۇزاق ئۆتمەي، ئاتىسى ئابدۇلمۇتتەلىب ئۇنى مەدىنىگە ئاشلىق ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئەپسۇسكى، ئۇ شۇ سەپىرىدە بەختكە قارشى ئۆلۈپ كەتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئابدۇللاھ بۇ قېتىم شامغىچە بارغان ۋە قۇرەيش كارۋىنى بىلەن قايتىشتا مەدىنىگە چۈشكەن. ئۇ شۇ چاغدا قاتتىق كېسەل ئىدى ۋە شۇ كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن. نابىغەتۇلجەئدى مەھەللىسىگە

دەپنە قىلىنغان. ئۇ بۇ چاغدا 25 ياشتا بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ تېخى تۇغۇلمىغانىدى. كۆپىنچە تارىخچىلار مانا مۇشۇنداق قارايدۇ. ئەمما، يەنە بەزىلەرنىڭ سۆزىدە ئابدۇللاھ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تۇغۇلۇپ ئىككى ئايدىن كېيىن ئۆلۈپ كەتكەن دېيىلىدۇ. ھەرھالدا ئۇنىڭ ۋاپات بولغانلىقى توغرىسىدىكى شۇم خەۋەر مەككىگە يېتىپ كېلىشۇىدى، ئامىنە تۆۋەندىكى تەسىرلىك مەرسىيىسىنى ئوقۇدى:

بەتھانى قويۇپ بەردىڭ ھاشىم ئوغلى ئابدۇللاھ،
ئەل يۇرتىدا لەھەتكە كىرىپ ياتتىڭ ئابدۇللاھ.

ئۆلۈملەر چاقىرىپ كەتتى سېنى، كەلمەسكە ئەل بولدۇڭ،
ئانىلار تۇغالماس كېيىن سېنىڭدەكنى ئابدۇللاھ.

ئەرشنى كۆتۈرگەنلەر ئاخشىمى قاراڭغۇدا،
بېسىم باسماققا لىق تولدى، ئەنە شۇنچە كەڭ دالا.

كۆرۈنگەنگە ئوخشايسەن ئۆلۈم كۆڭلىگە بەك قىممەت،
كەڭ قوللۇقتا تەڭداشسىز، كىچىك كۆڭۈل ئابدۇللاھ.

ئابدۇللاھ قويۇپ كەتكەن مال ـ دۇنيانىڭ جىمىسى بەش تۆگە، بىر نەچچە تال قوي ۋە بەرىكە ئىسىملىك بىر ھەبەش چاكار قىز ئىدى. ئۇنىڭ كۇنيىتى (تەخەللۇس ئىسمى) ئۇممۇ ئەيمەن بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى باققۇچىسى بولغان.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۇنياغا كېلىشى ۋە پەيغەمبەر بولۇشتىن ئىلگىرىكى 40 يىل

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۇنياغا كېلىشى

جانابى سەرۋەرى ئالەم (جاھان خەلقىنىڭ كاتتىسى) سەييىدىمىز مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىران شاھى نۇشىرۋان ھاكىمىيىتىنىڭ 40 ـ يىلى، مەككىدە يۈز بەرگەن پىل ۋەقەسىنىڭ 1 ـ يىلى، رەبىئۇلئەۋۋەل (3 ـ ئاي)نىڭ 9 ـ كۈنى سەھەردە مەككىدىكى بەنى ھاشىم كوچىسىدا يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچتى. بۇ ئاي ۋە كۈنلەر ئاتاقلىق دىنىي ئۆلىما مۇھەممەد سۇلايمان مەنسۇر فورى ۋە ئاتاقلىق ئاسترونوم ۋە تەتقىقاتچى مەھمۇد پاشالارنىڭ ئىنچىكىلەپ ھېسابلىشىچە، مىلادىيە 571 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ياكى 22 ـ كۈنىگە توغرا كېلىدىكەن.

ئىبنى سەئەدنىڭ رىۋايىتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئانىسى مۇنداق دېگەن: «مەن ئۇ (مۇھەممەد)نى تۇغقاندا قورسىقىمدىن بىر نۇر چىققاندەك تۇيۇلدى. ئۇ نۇر بىلەن شام قەسىرلىرى يورۇپ كەتتى». ئىمام ئەھمەد رەھمەھۇللاھمۇ شۇنىڭغا يېقىن يەنە بىر ھەدىسنى نەقىل قىلغان.

نەقىل قىلىنىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تۇغۇلغان كۈنى ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىك ئالدىن بېشارەتلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن كۆرۈلگەن: ئىران خان ئوردىسىنىڭ پېشايۋىنىدىن 14 كۆز دەرىزە چۈشۈپ كەتكەن. مەجۇسى (ئاتەشپەرەس)لەر ئىبادەت قىلىۋاتقان (ئاتالمىش) مۇقەددەس ئوت شۇ كېچىسى تۇساتتىن ئۆچۈپ قالغان. ساۋە كۆلىنىڭ ئەتراپىدىكى چېركاۋلار يىقىلىپ كەتكەن ۋە كۆلنىڭ سۈيى جىمىپ كەتكەن. بۇنى ئىمام بەيھەقى رەھمەھۇللاھ رىۋايەت قىلغان.

ھەرھالدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئامان ـ ئېسەن تۇغۇلۇۋىدى، بوۋىسى ئابدۇلمۇتتەلىبكە خەۋەر قىلىندى. ئابدۇلمۇتتەلىب ئىنتايىن خۇشال بولغان ھالدا كېلىپ ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نى كەئبىنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىردى ۋە كەئبە ئىچىدە ئاللاھقا دۇئا قىلدى ۋە شۈكرى سانا ئېيتىپ

«مۇھەممەد» دېگەن ئىسمنى تاللاپ ئىسىم قويىدى (بۇ ئىسىم ئەرەبلەردە يوق دېيەرلىك ئىدى) ۋە ئەرەبلەرنىڭ ئادىتى بويىچە يەتتىنچى كۈنى خەتنە قىلدۇرۇۋەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى (ئۆز ئانىسىدىن قالسا) تۇنجى بولۇپ ئېمىتكەن ئىنىكئانا ئەبۇ لەھەبنىڭ ئازادگەردە (ئازاد قىلىۋەتكەن) دېدەكى سۇۋەيبە بولدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مەسرۇھ ئىسىملىك بىر ئوغلىنىڭ سۈتى بىلەن ئېمىتكەن. ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنىمۇ ئېمىتكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن كېيىن بەنى مەخزۇم جەمەتىدىن ئەبۇ سەلەمە ئىبنى ئابدۇلئەسەدنى ئېمىتكەن.

بەنى سەئەد قەبىلىسىدە

ئەۋلادلىرىنىڭ شەھەر بالىلىرىدا كۆرۈلىدىغان ھورۇنلۇق، تەييار تاپلىق ئىللەتلىرىدىن خالىي، بەدىنى تەمەن، ئەت-مۇسكۇللىرى چىڭ، كىچىكىدىنلا ئەرەبچىگە تىلى پىششىق چوڭ بولۇشى ئۈچۈن بوۋاقلىرىغا سەھرالاردىن ئىنىكئانا تېپىپ بېرىش ئەرەب شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتى ئىدى. شۇڭا، ئابدۇلمۇتتەلىبمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن ئىنىكئانا ئىزدىدى ۋە بەنى سەئەد قەبىلىسىدىن بىر ئايال (ئۇ ھەلىمە بىنتى ئەبى زۇئەيب)غا ئېمىتىپ بېرىشكە بەردى. ھەلىمەنىڭ ئېرى ھارىس ئىبنى ئابدۇلئۇززا «ئەبۇ كەبشە» دېگەن تەخەللۇس بىلەن مەشھۇر ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بەنى سەئەد قەبىلىسىدىكى ئېمىلدەش بىر تۇغقانلىرىدىن ئابدۇللاھ ئىبنى ھارىس، ئەنىسە بىنتى ھارىس، ھۇزافە ياكى جۇزامە بىنتى ھارىس (ئۇ شەيما دېگەن لەقەم بىلەن مەشھۇر بولغان بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىنىكئانىسىغا بېقىشىپ بەرگەن) ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ھارىس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ ئوغلى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھارىس قاتارلىقلار بار.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبمۇ بەنى سەئەد قەبىلىسىدە ئېمىتىشكە بېرىلگەن بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەلىمىنىڭ يېنىدىكى ۋاقتىدا ھەمزىنىڭ ئىنىكئانىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بىر كۈن مىقدارى ئېمىتىپ بەرگەن. شۇ

جەھەتتىن ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىككى تەرەپتىن، بىرى ئەبۇ لەھەبنىڭ دىدىكى سۇۋەيبە تەرىپىدىن، يەنە بىرى بەنى سەئەدلىك ئىنىكئانىسى تەرىپىدىن ئېمىلدەش كېلىدۇ.

ھەلىمە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئېمىتىپ بېرىشكە ئالغاندىن كېيىن، ئاجايىپ ـ غارايىپ بەرىكەتلەرنى كۆرگەن. تۆۋەندە بىز ئۇنى ئەمەلىي ئەھۋالنى ئۆزى سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلايلى ...

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ شۇ ۋاقىتتا ئېمىتىۋاتقان بالىسىنى ئېلىپ ئېرى بىلەن بىرگە شۇ قەبىلىدىن بىر قانچە خوتۇن بىلەن ھۆددىگە ئېمىتىدىغان بالا ئىزدەپ، ئۆز يۇرتلىرىدىن مەككىگە قاراپ يولغا چىققان، ھەلىمە شۇ چاغدىكى ئەھۋالنى ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: ئاشۇ يىلى قەھەتچىلىك بىر يىل بولغانىدى. بىز ھەممە نەرسىمىزدىن ئايرىلغاندۇق. بىزنىڭ بىرلا ئاق مادا ئېشىكىمىز بار بولۇپ، مەن ئاشۇ ئېشەككە مىندىم. بىزنىڭ يەنە بىر تال سۇ توشۇيدىغان تۆگىمىزمۇ بار ئىدى. ئەمما، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭدىن بىر تېمىم سۈت چىقسا كاشكى؟! قۇچىقىمدىكى ھېلىقى بالامنىڭ ئاچلىق زارىدىن پۈتۈن بىر كېچە كۆز يۇممىدۇق. نە مېنىڭ كۆكسۈمدىن، نە تۆگىنىڭ يېلىنىدىن بوۋاقنىڭ نەپسىنى ئارام ئالدۇرغۇدەك بىر نەرسە چىقمايتتى. ھەممىمىز يامغۇر يېغىپ يۇرتىمىزدا مەمۇرچىلىق بولۇشىنى تىلەيتتۇق. مەن ھېلىقى ئېشەككە مىنىپ يولغا چىقتىم. نىمجان ئېشىكىمىزنىڭ ئاستىلىقى ھەمراھلىرىمىزنىڭ تېز يول يۈرۈشكە پۈتلىكاشاڭ بولدى چېغى، ئۇلار بەزىدە غودۇرىشىپ، بەزىدە ئالدىمىزدا ئىلگىرىلەپ مېڭىپ، ئاخىر مەككىگە يېتىپ كېلىپ ھۆددىگە ئېمىتىدىغان بالا ئىزدەشكە كىرىشىپ كەتتۇق. مەن بىلەن بىللە كەلگەن ئاياللارنىڭ قايسى بىرسىگە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم توغرا قىلىنىپ، ئۇنىڭ يېتىملىقى تىلغا ئېلىنسا، ئۇنىڭدىن قاچاتتى. سەۋەبى ھەممىمىز بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن كۆپرەك خەيرخاھلىق كېلىشىنى كۈتەتتۇق. شۇڭا بىز: «يېتىم ئىكەن! تۇل خوتۇن دېگەننىڭ نېمىگە قۇربى يېتەتتى!» دەيتتۇق. ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، يېتىم باللار ئانچە خۇش ياقمايتتى. مەندىن باشقا ھەمراھلىرىمىزنىڭ ھەممىسى بىردىن بوۋاقنى ئېمىتىپ بېرىشكە ھۆددە ئېلىپ قۇچاقلىشىپ مېڭىشتى. پەقەت مەنلا قالدىم. قايتىش ۋاقتى يېقىنلاپ قالدى. شۇڭا، مەن ئېرىمگە: «بىللە كەلگەن خوتۇنلار ئارىسىدا ئېمىتىشكە بالا ئالماي قۇرۇق قول قايتىشتىن نومۇس قىلىمەن، ئەزبىرايى خۇدا[①]، شۇڭلاشقا مەن بېرىپ ئاشۇ يېتىم بالىنى ئەكىلەيمىكىن دەيمەن»

---

① بۇ ئۇيغۇر تىلىغا پارسچىدىن ئۆزلىشىپ قالغان سۆز بولۇپ، «ئاللاھ بىلەن قەسەم»، «خۇدا بىلەن قەسەم» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دېدىم. ئۇ : «ئالساڭ بولىدۇ، ئاللاھ ئاشۇ بالىنىڭ سەۋەبى بىلەن بىزگە بەرىكەت ئاتا قىلسا ئەجەب ئەمەس» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن بېرىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئېمىتىپ بېرىشنى ھۆددىگە ئالدىم. مەن ئۇنى ئۇنىڭدىن باشقا ھۆددىگە ئېمىتىدىغان بالا تاپالمىغانلىقىم ئۈچۈنلا ئالغانىدىم.

ھەلىمە سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نى ئېلىپ ياتاققا قايتىپ كېلىپ قۇچىقىمغا ئېلىۋىدىم، كۆكسۈمدىن سۈتلەر شۇرقىراپ ئېقىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېمىپ قاندى، ئارقىدىن بىز بىرگە ئېلىپ كەرگەن ھېلىقى ئوغلىمىزمۇ ئەمدى. ئاندىن ھەر ئىككىلىسى ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئارامىمىزدا ئۇخلىيالمىغاندۇق. مەن بالا ئېمىتىۋاتقان پەيتتە، ئېرىم تۆگىگە قارىغىلى بارغانىكەن، تۆگىنىڭ يېلىنى ئېسىلىپ ئېتىلغۇدەك بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۆگىنى سېغىپ ئەكەلدى. ئەر ـ خوتۇن ئىككىمىز ئىچىپ قاندۇق، قورساقلىرىمىزمۇ قاپاردى. بۇ بىز ئۈچۈن مەككىدە ئەڭ راھەتلىك ئۇخلىغان بىر كېچە بولدى. ئەتىسى ئېرىم ماڭا: «بىلەمسەن ھەلىمە! سەن مۇبارەك بىر بوۋاقنا ئانا بولۇپ قاپسەن» دېدى. مەنمۇ: «شۇنداق بولغىيتى، ئۈلاھىم!» دېدىم. ئاندىن ئېشەكلىرىمىزگە مىنىشىپ يۇرتىمىزغا راۋان بولدۇق. مەن ھېلىقى ئاق مادەمگە مىنىپ، ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نى تۇتۇپ ئولتۇردۇم. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن ئېشىپ كەتتىم، ھەتتا سەپەرداش ئايالار: «ئى ھەلىمە! ئۇزاپ كەتكىنىڭنى قارا، بىزنىمۇ ئويلاپ قويساڭچۇ؟ مەھەللىدىن مىنىپ چىققان ئېشىكىڭ مۇشۇ ئەمەسمۇ؟» دېيىشەتتى. مەن: «ھەئە شۇ» دەيتتىم. ئۇلار: «ئەزبىرايى خۇدا، ئەجەبا ئۇنىڭ ئېشىكىگە جان كىرىپ قاپتا!» دېيىشەتتى.

ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: بىز يۇرتىمىز بەنى سەئەدكە قايتىپ كەلگەندىن باشلاپ قويلىرىمىز يايلاقتىن قورساقلىرى توق، يېلىنلىرى ئېسىلگەن ھالدا قايتىپ كېلىدىغان بولدى. ھالبۇكى، بىزنىڭ زېمىنىدەك قورغاقچىلىق ۋە قەھەتچىلىك زېمىننىڭ بارلىقىنى بىلمەيتتىم. باشقىلارنىڭ قويىدىن ئەمەس، ھەتتا تۆگىسىدىنمۇ بىر تېمىم سۈت چىقمايۋاتسا، بىز قويلىرىمىزنى سېغىپ ئىچەتتۇق، ھەتتا قولۇم ـ قوشنىلار پادىچىلىرىغا: «ھەي سىلەرنى ... قويلارنى ھەلىمىنىڭ قويلىرى ئوتلىغان يەرلەردە ئوتلاتساڭلار بولمامدۇ؟» دەپ تاپىلاشقان بولسىمۇ، كەچلىكى يەنىلا ئۇلارنىڭ قويلىرى ئاچ، يېلىنلىرى قاقاچ قايتىپ كېلەتتى. بىزنىڭ قويلىرىمىز قورساقلىرى قاپارغان، يېلىنلىرى ئېسىلگەن ھالدا قايتىپ كېلەتتى. بىز تاكى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككى ياشقا توشۇپ، ئەمچەكتىن ئايرىلغانغا قەدەر خۇدايى تەئالانىڭ ئالاھىدە پەزلى ـ ئېھسانىغا نائىل بولۇپ

كەلدۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم باشقا باللارغا ئوخشىمايدىغان دەرىجىدە تېز چوڭ بولغاندەك قىلاتتى، ھەتتا ئۇ ئىككى ياشقا توشماي تۇرۇپلا، چوپچوڭ بالا سىنىغا كىرىپ قالدى.

ھەلىمە يەنە مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن بىز ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نى ئايرىپ بولغاندىن كېيىن مەككىگە ئانىسىنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلدۇق. ۋەھالەنكى، بىز (ئۇنىڭ بەرىكەتلىرىنى داۋاملىق كۆرۈپ تۇرغان بولغاچقا) ئۇنىڭ قېشىمىزدا داۋاملىق قېپقېلىشىغا تولىمۇ تەشنا ئىدۇق، شۇڭا بىز ئۇنىڭ ئانىسىغا گەپ قىلدۇق ۋە ئۆزۈم شەخسەن: «ئوغلىمىزنى ئوبدانراق چوڭ بولغىچە يېنىمىزدا قويسىڭىز! مەن ئۇنىڭغا مەككىنىڭ ۋابا (بىر خىل يۇقۇملۇق كېسەل) كېسىلىنىڭ تېگىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيمەن» دەپ يۈرۈپ ئاخىر ئۇنى بالىنى بىزنىڭ قېشىمىزدا قويۇشقا قايىل قىلدۇق.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى سەئەد دىيارىدا تۇرۇپ قالدى، ھەتتا 4 ـــ 5 ياشلارغا كىرىۋىدى، ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭ كۆكرىكى يېرىلىش ۋەقەسى يۈز بەردى. ئىمام مۇسلىم رەھىمەھۇللاھ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر كۈنى باللار بىلەن ئويناۋاتاتتى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كېلىپ ئۇنى تۇتقانچە يېقىتتى ۋە كۆكرىكىنى يېرىپ يۈرىكىنى سىرتقا ئالدى ۋە ئۇنىڭدىن كاللەك لەختە قانلارنى چىقىرىپ تاشلىۋېتىپ: «بۇ سەندىكى شەيتاننىڭ نېسىۋىسى ئىدى» دېدى. ئاندىن ئۇنى ئالتۇن داسقا سېلىپ، زەمزەم سۈيى بىلەن يۇغاندىن كېيىن ئۆز جايىغا قايتۇرۇپ ھىملىۋەتتى. بۇنى كۆرگەن باللار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ (ئىنىك ئانىسىنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ: «مۇھەممەدنى بىرسى ئۆلتۈرۈۋەتتى» دەپ چۇرۇقلاشتى. ئۇلار ئۇچقاندەك يۈگۈرۈشۈپ كەلسە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللىقاچان ھوشىدىن كەتكەن ھالدا رەڭگى ـ روبى ساماندەك سارغىيىپ ياتاتتى.

مېھرىبان ئانا باغرىدا

مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن ھەلىمە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۈتۈلمىگەن ھادىسىگە ئۇچراپ قالسا، ئۇنىڭ ئانىسىغا يۈز كېلەلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى مەككىگە ئەكىرىپ ئانىسىغا تاپشۇرۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئالتە ياشقا كىرگەنگە قەدەر ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدە بولدى.

شۇ كۈنلەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئانىسى ئامىنە ئاخىرەتكە سەپەر قىلغان مەرھۇم ئېرىنىڭ روھىي خاتىرىسى ئۈچۈن ئۇنىڭ يەسرەبتىكى تۇپراق بېشىنى زىيارەت قىلىپ كەلمەكچى بولغانىدى. شۇڭا، ئۇ يېتىم ئوغلى (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نى ۋە دېدەكى ئۇممۇ ئەيمەننى بىرگە ئېلىپ 500 كىلومېتىردەك مۇساپىنى نىشانلاپ يولغا چىقتى. ئابدۇلمۇتتەلىبمۇ بۇ دىلى سۇنۇق كېلىنىگە مەھرەم بولۇپ بىللە چىقتى. ئامىنە مەدىنىدە بىر ئاي تۇرغاندىن كېيىن قايتىش تەييارلىقى قىلىپ تۇرغاندا، تۇيۇقسىز ئېغىر كېسەل تەگدى. ئۇ يولغا چىققاندىن كېيىن كېسىلى بارغانسېرى ئېغىرلاپ مەككە بىلەن مەدىنە ئارىلىقىدىكى ئەبۋا دېگەن يەردە ئۆلۈپ كەتتى.

كۆيۈمچان بوۋا تەربىيىسىدە

ئابدۇلمۇتتەلىب ئامىنىنى ئەبۋاغا دەپنە قىلىپ قويغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئېلىپ مەككىگە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە قەلب جاراھىتى قايتا يېڭىلانغان بۇ مۇسىبەتدار نەۋرىسىگە نىسبەتەن ھېسداشلىق ۋە ئىچ ئاغرىتىش تۇيغۇسى يالقۇنجاپ تاشماقتا ئىدى. شۇڭا، ئۇ ئوغۇللىرىنىڭ ھېچقايسىسىغا كۆرسەتمىگەن ئىللىقلىقنى مۇشۇ نەۋرىسىگە يەتكۈزەتتى ۋە ئۇنى پىشانىسىگە پۈتۈلگەن يالغۇزلۇق تەقدىرىگە تاشلىۋەتمەستىن، بەلكى ئۆز بالىلىرىدىن بەكرەك ئەزىزلەيتتى.

ئىبنى ھىشام رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: كەئبە سايىسىدا ئابدۇلمۇتتەلىبكە ئاتاپ كۆرپە سېلىناتتى. ئابدۇلمۇتتەلىب كۆرپىگە چىققۇچە ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ ھەممىسى كۆرپىنىڭ ئۆپچۆرىسىدە ئولتۇرۇپ تۇراتتى. ئاتىسىغا ھۆرمەت بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھېچكىم ئۇنىڭ بىساتىغا قەدەم باسمايتتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خېلى چوڭ بولۇپ قالغان بولۇپ، ئۇ بوۋىسىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئويناقشىپ كېلىپ كۆرپىگە چىقاتتى ـ دە، ئۇنىڭ تاغىلىرى ئۇنى ئاتىسىنىڭ كۆرپىسىدىن يىراق قىلىۋەتمەكچى بولاتتى. بۇ چاغدا ئابدۇلمۇتتەلىب: «بۇ بالامنى مەن بىلەن ئولتۇرغىلى قويۇڭلار، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭدا چوقۇم بىر خىسلەت بار» دەيتتى. ئاندىن فىراشقا چىقىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئولتۇرۇپ ئۇستى ـ باشلىرىنى سىلاپ، ئۇنىڭ

شوخلۇقلىرىدىن سۆيۈنۈپ كېتەتتى ۋە ئۇنى سۆيۈپ ھەدلايتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەككىز ياشقا كىرىپ ئىككى ئاي ئون كۈن توشۇۋىدى، بوۋىسى ئابدۇلمۇتتەلىب مەككىدە ئالەمدىن ئۆتتى ۋە جان ئۈزۈش ئالدىدا بۇ نەۋرىسىگە ئۇنىڭ دادىسىنىڭ قان قېرىندىشى ئەبۇ تالىبنىڭ (چۈنكى، ئابدۇللاھ بىلەن ئەبۇ تالىبنىڭ ئانىسى بىر ئىدى) كېپىل بولۇشىنى تەۋسىيە قىلدى.

شەپقەتلىك تاغا ھىمايىسىدە

ئەبۇ تالىب ئۆز قېرىندىشىنىڭ ئوغلىنىڭ ھەققىنى ھەققىي رەۋىشتە ئادا قىلدى. ئەبۇ تالىب ئۇنى ئۆز باللىرىغا قوشۇۋالدى، بەلكى تېخى ئۇنى ئۆز باللىرىدىنمۇ چارىراق كۆردى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئالاھىدە ھۆرمەتلەيتتى ۋە قەدىرلەيتتى. ئۇ 40 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئەزىزلەپ ۋە ئۇنىڭغا ھىمايە تونىنى يېپىپ، باشقىلار بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن دوستلىشىپ ۋە ئاداۋەتلىشىپ كەلدى. بۇ ئەھۋاللار ئۆز نۆۋىتىدە بايان قىلىنىدۇ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن سۇ تىلەش

ئىبنى ئەساكىر رەھىمەھۇللاھ جەلھەم ئىبنى ئەرفەتە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە، ئۇ زات مۇنداق دېگەن: مەن بىر نۆۋەت مەككىگە كەلگەنىدىم. ئۇ ۋاقىتتا مەككىلىكلەر ئىنتايىن قەھەتچىلىك ئىچىدە ئىكەن. بىر كۈنى قۇرەيشلەر: «ئى ئەبۇ تالىب! ۋادىمىزدا قۇرغاقچىلىق يۈز بېرىپ ئەھلى ـ ئەۋلادلىرىمىز ئاچارچىلىقتا قالدى، سۇ تىلەپ بەرگەن بولساڭ» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ تالىب گويا يامغۇردىن كېيىنكى قۇياشتەك نۇرانە خۇش چىراي بىر بالىنى ئېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىر قانچە بالا بىرگە ئويناۋاتاتتى. ئەبۇ تالىب ھېلىقى ئوغۇلنى قولىغا ئېلىپ، دۈمبىسىنى كەئبىگە چاپلاپ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاللاھقا ئىلتىجا قىلدى. كۆك ئاسماندا بۇلۇتنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. بىردىنلا ئۇياق ـ بۇياقلاردىن پارچە ـ پارچە بۇلۇتلار پەيدا بولۇپ، يىغىلىپ قارا بۇلۇتقا ئۆزگىرىپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چېقىپ يامغۇر يېغىشقا باشلىدى ۋە بىردەمنىڭ ئىچىدىلا مەككە ۋادىسى ئېقىن بولۇپ ئاقتى. شەھەر ـ قىشلاق ھەممىسى كۆكلەمگە ئايلاندى.

ئەبۇ تالىب تۆۋەندىكى سۆزى بىلەن بۇ ۋەقەگە ئىشارەت قىلغانىدى:

يۈزى ئاقتۇر، ئۇنىڭ بەرىكاتىدىن ياغار يامغۇر،
يېتىملەرنىڭ باشپاناھى، تۇللارغا بولار غەمخور.

راھىب بۇھەيرا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم 12 ياشقا كىرگەندە (12 ياش ئىككى ئاي ئون كۈن دېگۈچىلەرمۇ بار) ئەبۇ تالىب ئۇنى شامغا تىجارەتكە بىللە ئېلىپ چىقىپ، بۇسرا دېگەن جايغىچە ئاپاردى (بۇسرا شامغا تەۋە زېمىن بولۇپ، ھۆراننىڭ كىرىش ئېغىزى ئىدى. ھۆران شۇ مەزگىلدە رۇملۇقلارنىڭ ئىشغالىيىتىدىكى ئەرەب زېمىنلىرىنىڭ بىر قىسمى ئىدى). بۇ شەھەردە بۇھەيرا نامى بىلەن مەشھۇر جىرجىس ئىسىملىك بىر راھىب بار ئىدى. تىجارەت كارۋىنى ھېلىقى شەھەرگە چۈشكەندىن كېيىن راھىب كارۋاننىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى بۇ راھىب تالا ـ تۈزلەرگە ئانچە چىقىپ قالمايتتى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆزىنىڭ كىتابىدىكى تونۇشتۇرۇشلىرىغا سېلىشتۇرۇپ تونۇۋالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ: «بۇ (بالا) پۈتۈن ئالەمنىڭ يېتەكچىسىدۇر. ئۇنى ئاللاھ پۈتۈن ئالەمگە رەھمەت (پەيغەمبەر) قىلىپ ئەۋەتىدۇ» دېدى. ئەبۇ تالىب: «بۇنى قانداق بىلىسەن؟» دەپ سورىغانىدى، راھىب: «سىلەر داۋاندىن ئاشقاندىن بېرى بىرمۇ تاش ـ تىكەن قالماي ھەممىسى سەجدىگە باش قويدى. بۇنداق مەرتىۋە پەقەت پەيغەمبەرگىلا ئىلتىپات قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۇنى قولىنىڭ ئوخرەك كۆمۈرچىكىنىڭ ئاستىدىكى پەيغەمبەرلىك مۆھۈرىدىن تونۇۋالدىم. بىزنىڭ كىتابلىرىمىزدا ئەنە شۇنداق تونۇشتۇرۇلغان» دېدى ۋە ئەبۇ تالىبتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى شامغا ئاپارماسلىقنى، ئۇنىڭغا يەھۇدىيلاردىن ھېزى بولۇشنى ئۆتۈندى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ تالىب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە چاكارلىرىدىن بىرىنى قېتىپ مەككىگە يولغا سېلىۋەتتى.

فۇججار ئۇرۇشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم 15 ياشقا كىرگەن يىلى قۇرەيش ۋە كەنانە قەبىلىلىرى بىلەن قەيس ئېيلان قەبىلىلىرى ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش پارتلىدى.

ئۇرۇشقا قۇرەيش ۋە كەنانە تەرەپتىن پىشقەدەم ھەم نوپۇزلۇق شەخس ھەرب ئىبنى ئۇمەييە قوماندانلىق قىلغانىدى.

ئەتىگەنلىك (بىرىنچى مەيدان) جەڭدە قەيس ئېيلان تەرەپ ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنىدى، چۈشتىكى (ئىككىنچى مەيدان) جەڭدە قۇرەيش ۋە كەنانە تەرەپ قەيس ئېيلان تەرەپنى مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن مەغلۇب قىلدى. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ھەرەم زېمىنى ۋە ھارام ئايلارنىڭ ھۆرمىتى ئاياغ ئاستى قىلىنغاچقا، بۇ ئۇرۇش «فۇججار» (گۇناھكارلار) ئۇرۇشى دەپ ئاتالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ بۇ ئۇرۇشقا قاتناشقان ۋە تاغىلىرىغا ئوق راسلاپ بەرگەن.

خەيرىيەت ئۇيۇشمىسى

ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، شۇ يىلى زۇلقەئدە ئېيىدا مەككىدە خەيرىيەت ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. ئۇيۇشمىغا قۇرەيش قەبىلىلىرىدىن بەنى ھاشىم جەمەتى، بەنى مۇتتەلىب جەمەتى ۋە بەنى تەيم جەمەتلىرى قاتناشتى. ئۇيۇشمىغا ئەزا قەبىلە ۋە ئايماقلارنىڭ مەسئۇللىرى يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە نوپۇزلۇق ئەرباب ئابدۇللاھ ئىبنى جەدئاننىڭ قورۇسىغا يىغىلىپ، مەيلى مەككىلىك، مەيلى ياقا يۇرتلۇق ھەرقانداق بىر ئادەم مەككە تەۋەسىدە ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىسا، ئەزا قەبىلىلەر ھەممەيلەن بىردەك ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغۇچى تەرەپتە تۇرۇپ ھەققى ئۆز جايىغا قارار تاپقۇزۇشقا كېلىشىم تۈزۈشتى ۋە كۈچلۈك ئەھدۇپەيمان بېرىشتى. بۇ ئۇيۇشمىغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ قاتناشقان. ئۇ پەيغەمبەرلىك شەرىپىگە ئېرىشكەندىن كېيىنمۇ: «ئابدۇللاھ ئىبنى جەدئاننىڭ قورۇسىدا بىر ئۇيۇشمىغا قاتناشقانىدىم، بۇ ماڭا نىسبەتەن قىزىل تۆگىدىنمۇ كاتتىراق ئىش بولغانىدى. ئەمدى ھازىرمۇ ئەنە شۇنداق ئىشلارغا چاقىرىلسام ئەلۋەتتە ئاۋاز قوشىمەن» دېگەنىدى.

ئۇيۇشمىنىڭ ئاساسىي نىشانى ھەممە ئادەم ھەق-ناھەق دەپ ئايرىماي ئۆز تەرەپدارىنى مۇتلەق قوللاشتەك جاھىلىيەتچە ئەسەبىي تەرەپبازلىق ئىدىيىسىگە قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ ئۇيۇشمىنىڭ قۇرۇلۇشىغا مۇنداق بىر ئىش سەۋەب بولغان: ئەرەبلەرنىڭ زۇبەيدە قەبىلىسىدىن بىر كىشى مەككىگە مەلۇم مىقداردا مال-ماتا ئەكېلىپ قۇرەيشلەرنىڭ بەنى سەھمى جەمەتىدىن ئاس ئىبنى ۋائىل دېگەن كىشىگە ساتقان. ئاس ئىبنى ۋائىل ھېلىقى

كىشىنىڭ ھەققىنى بەرگىلى ئۇنىماي ئۇنى كەينىگە سۈرۈپ قويغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بولغان ئابدۇددار، مەخزۇم، جۇمەھ، سەھمى ۋە ئەدى جەمەتلىرىدىن ئۆز ھەققىنى ئېلىشىپ بېرىشكە ياردەم سورىغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ كارى بولمىغان. شۇڭا، ئۇ مەككىدىكى ئەبۇقۇبەيس تېغىغا چىقىپ پۈتۈن ئاۋازى بىلەن تووۋلاپ ئۆزىنىڭ زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقىنى مەزمۇن قىلىپ شېئىر ـ ئەشئارلارنى ئوقۇغىلى تۇرغان. بۇنى زۇبەير ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب ئۇقۇپ: «بۇ ئادەم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىغىنى نېمىسى؟» دەپ شۇ تۇغرىلىق يول مېڭىپ، ئاخىر يۇقىرىقى جەمەتلەرنىڭ چوڭلىرىنى يىغىپ، مەزكۇر ئۇيۇشمىنى قۇرۇشقا ھەيدەكچىلىك قىلغان. ئاندىن ئۇيۇشما ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى بىراقلا بېرىپ ئاس ئىبنى ۋائىلدىن ھېلقى كىشىنىڭ تۇتۇپ قېلىنغان ھەققىنى ئېلىپ بەرگەن.

جاپالىق ھايات

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ياشلىق دەۋرىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە بىرەر كەسىپ ۋەياكى مۇقىم بىر ھۈنەر بىلەن شۇغۇللانغان ئەمەس، بىراق ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىدە بەنى سەئەد قەبىلىسىدە، كېيىنچە مەككىدە بىر قانچە قىرات (پۇل بىرلىكى) ئۈچۈن ئىجارىگە قوي باققانلىقى توغرىسىدا ھەدىس بار. ئۇ 25 ياشقا كىرگەندە خەدىجە (خۇۋەيلىدنىڭ قىزى)نىڭ مېلى بىلەن شامغا تىجارەتكە چىققان. ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: خەدىجە بىنتى خۇۋەيلىد (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) مەككە تەۋەسىدە يۇقىرى ئابرۇيغا ئىگە پۇلدار خوتۇن ئىدى. ئۇ تىجارەتكە ئېيى بار كىشىلەرنى ياللاپ ئىشلىتەتتى ۋە شېرىك تىجارەتمۇ قىلاتتى. دېمىسىمۇ قۇرەيشلەر ئومۇمىيۈزلۈك تىجارەت بىلەن تۇرمۇش كەچۈرىدىغان خەلق ئىدى. بۇ ئايال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ راستچىل، سەممىي، ئاق كۆڭۈل ۋە ئېسىل ئەخلاقلىق كىشى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ئادەم ئەۋەتتى ۋە ئۆزىنىڭ چاكىرى مەيسەرە بىلەن شامغا مال ئاچىقىپ سودا ـ سېتىق قىلىپ كىرسە، ئۇنىڭغا باشقىلارغا بەرگەندىن كۆپرەك ھەق بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئايالنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ مەيسەرە ئىسىملىك چاكىرى بىلەن نۇرغۇن مال ـ مۈلۈكلىرىنى ئېلىپ تىجارەت بىلەن شامغىچە چىقىپ كىردى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شام سەپىرىدىن قايتىپ كېلىۋىدى، خەدىجە ئەۋەتكەن ماللىرىنىڭ ئالدىنقى قېتىمدىكىگە قارىغاندا ھەم بەرىكەتلىك، ھەم پايدىسى كۆپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قېتىپ قويغان چاكىرى مەيسەرەدىن سەپەر جەريانىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خۇشخۇي مىجەزلىك، گۈزەل ئەخلاقلىق، ئۆتكۈر پىكىرلىك ، دۇرۇس سۆزلۈك ۋە توغرا يوللۇق بولۇشتەك ئالىيجاناپ پەزىلەت ۋە پەۋقۇلئاددە ئىقتىدار ئىگىسى ئىكەنلىكىنى سەزگەنلىكىنى ئاڭلاپ، گويا ئۇزۇندىن بېرى يوقىتىپ قويغان نەرسىسىنى تۇساتتىن تېپىۋالغاندەك بىر خىل شېرىن خىيالغا پاتتى (مەككىدە ئاتاقلىق بايۋەچچىلەر ۋە يۇرت بېشى مۆتىۋەرلەر ئۇنىڭ بىلەن تويلىشىشقا لەۋ چىشلەپ يۈرۈشكەن بولسىمۇ، خەدىجە ئۇلارغا ماقۇل بولماي كەلگەن ئىدى). شۇڭا، ئۇ كۆڭلىدىكى بۇ ئوينى يېقىن دوستى نەفىسە بىنتى مەنيەگە ئېيتتى. نەفىسە كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەدىجە بىلەن تۇرمۇش قۇرۇش توغرىسىدا گەپ ئاچتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭغا قوشۇلىدىغانلىقىنى ئېيتتى ۋە تاغىلىرىنى خەۋەرلەندۈردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىلىرى خەدىجىنىڭ تاغىلىرىنىڭ يېنىغا بېرىپ خېرىدارلىق قىلدى. ئارقىدىنلا توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. مۇراسىمغا بەنى ھاشىم جەمەتى ۋە مۇزەر جەمەتى ئايمىقىنىڭ كاتتىلىرى قاتناشتى. توي پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شامدىن قايتىپ كېلىپ ئىككى ئايدىن كېيىن ئۆتكۈزۈلگەندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم 20 تۆگىنى تويلۇق مەھرىگە ئاتىدى. بۇ چاغدا خەدىجە 40 ياشلار چامىسىدا بولۇپ، ئۆز قەۋمى جامائىتىنىڭ ئاياللىرى ئارىسىدا ئېسىل نەسەب، ئىقتىسادىي ئەھۋال ۋە ئەقىل-پاراسەت جەھەتتە ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئايال ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۇنجى نىكاھىغا ئالغان ئايالى بولۇپ قالدى ۋە تاكى ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەنگە قەدەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە بىر خوتۇن ئېلىپ قوش نىكاھلىق بولمىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ باللىرىنىڭ ئىبراھىمدىن باشقىسى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن بولغان. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دەسلەپ قاسىم دېگەن ئوغلىنى تۇغۇپ بەرگەنىدى (پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشۇ ئوغلىنىڭ ئىسمى بىلەن «ئەبۇلقاسىم» دەپ كۇنيەت قوللانغان). ئاندىن كېيىن زەينەب، رۇقىيە، ئۇممۇ كۇلسۇم، فاتىمە ۋە ئابدۇللاھنى تۇغۇپ بەردى. ئابدۇللاھ «تەييىب» (ئوبدان، بەلەن) ۋە «تاھىر» (پاكىز) دەپ ئاتىلاتتى. ئوغۇللىرىنىڭ ھەممىسى كىچىك ۋاقتىدىلا ئۆلۈپ كەتكەن. ئەمما، قىز پەرزەنتلىرى ئىسلام دەۋرىگە مۇشەررەپ بولغان ۋە مۇسۇلمان بولغان بولۇپ، باشقا مۇسۇلمانلار بىلەن بىللە ھىجرەت قىلغان. ئەپسۇس ئۇلارنىڭ ھەممىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھايات ۋاقتىدىلا ئالەمدىن ئۆتكەن. پەقەت فاتىمىلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن قېلىپ ئالتە ئايدىن كېيىن ۋاپات بولغان.

كەئبىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى ۋە ئىختىلاپنى ياراشتۇرۇش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم 35 ياشقا كىرگەن يىلى قۇرەيشلەر كەئبىنى يېڭىلاپ سالماقچى بولدى. چۈنكى، كەئبە ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىن تارتىپ ئۈستى ئوچۇق، ئادەم بويىدىن ئېگىزرەك، تەخمىنەن توققۇز گەز ئېگىزلىكتە قوپۇرۇپ قويۇلغان بولۇپ، كۆپ قېتىم ئوغرى ـ يالغانلار ئۇنىڭ ئىچىدىكى مال ـ مۈلۈكلەرگە سوغۇق قول تەگكۈزۈش ئەھۋاللىرى كۆرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە كەئبە قەدىمىي قۇرۇلۇش بولغاچقا، كەلكۈن ۋە بوران ـ چاپقۇن قاتارلىق تەبىئىي ئاپەتلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ، ھەر جەھەتتىن كونىراپ، تاملىرى چاك كېتىشكە باشلىدى. بولۇپمۇ، مۇشۇ يىلى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەيغەمبەر بولۇشتىن بەش يىل ئىلگىرى) مەككىدە چوڭ كەلكۈن ئاپىتى يۈز بەردى. كەلكۈن كەئبىگە ئۇدۇل كېلىپ ئۆسكەن بولغاچقا، كەئبە يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. شۇڭا قۇرەيشلەر كەئبىنىڭ كىشلەر قەلبىدىكى ئورنىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنى يېڭىلاپ سېلىشقا بەل باغلىدى ۋە ئۇنىڭ قۇرۇلۇشىغا ھالال يول بىلەن تاپقان ماللارنى سەرپ قىلىش، زىنايى ھارام، جازانىخورلۇق ۋە كىشلەرگە زۇلۇم سېلىش يولى بىلەن قولغا كەلگەن ماللارنى قەتئىي يېقىن كەلتۈرمەسلىككە كېلىشتى. ئۇلار كەئبىنى يىقىشتىن ئەيمىنىپ، ھېچكىم ئاۋۋال قول تەگكۈزۈشكە ئۇنىمىدى. ئاخىر بولماي بەنى مەخزۇم جەمەتىدىن ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرە دەسلەپ قىلىپ يىقىشنى باشلاپ بەردى. ئاندىن ئۇنىڭ غەيرى ئەھۋالغا يولۇقمىغانلىقىنى كۆرۈپ باشقىلارمۇ يىقىشقا كىرىشتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار كەئبىنى ئاخىر ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام تۇتقان ئۇلغىچە يىقتى. ئاندىن

قۇرۇلۇشقا تۇتۇش قىلىپ، كەئبە تاملىرىنى بۆلۈشۈپ قەبىلىلەر ئارا ئايرىۋېلىشتى. نەتىجىدە ھەربىر قەبىلە ئايرىم-ئايرىم تاش يىغىپ قۇرۇلۇش قىلىشقا كىرىشتى. قۇرۇلۇشنىڭ تېخنىك ئىشلىرىنى رۇملۇق باقۇم ئىسىملىك بىر قۇرۇلۇشچى باشقۇردى. قۇرۇلۇشنىڭ تېمى كۆتۈرۈلۈپ ھەجەر ئەسۋەدنىڭ ئورنىغا چىقىۋىدى، ئۇلار ئۇنى ئۆز ئورنىغا قويۇش شەرىپىنى تالىشىپ ئىختىلاپلىشىپ قالدى. تالاش-تارتىش تۆت كۈن داۋاملىشىپ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى، ھەتتا قانلىق توقۇنۇشقا ئايلىنىپ ھەرەم زېمىنىنى بۇلغىغلى تاسلا قالدى. بىراق، مەخزۇم جەمەتىدىن ئەبۇ ئۇمەييە ئىبنى مۇغىيرە ئۇلار ئىختىلاپلىشىۋاتقاندا: «ھازىر مۇشۇ ھالەتتە مەسجىد دەرۋازىسىدىن كىم بىرىنچى بولۇپ كىرسە، ئاشۇ ئايرىپ قويسا قانداق؟» دېگەن تەكلىپنى ئېيتىۋىدى، بۇنىڭغا ھەممەيلەن قوشۇلدى. ئاللاھ تەئالانىڭ ئىرادىسى شۇنداق بولسا كېرەك، مەسجىد دەرۋازىسىدىن تۇنجى بولۇپ كىرىدىغان كىشىنىڭ مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بولۇپ قېلىشىنى كىممۇ ئويلىسۇن؟! ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرۈپ: «بۇ، ئەمىن (ئىشەنچىلىك، راستچىل دېگەن مەنىدە، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى شۇنداق ئاتىۋېلىشقانىدى)، ئۇنىڭغا بىز رازى، ... ئوھوي مۇھەممەد كەلدى» دەپ توۋلىشىپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن بىر دانە رىدا (ئەرەبلەرنىڭ تاش كىيىمى)نى ئالدى-دە، ھەجەر ئەسۋەدنى ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدى، ئاندىن تالاش-تارتىش قىلىشىۋاتقان قەبىلىلەرنىڭ چوڭلىرىنى رىدانىڭ ئەتراپىنى تۇتۇپ كۆتۈرۈشكە بۇيرىدى. ئۇلار ناھايىتى رازىمەنلىك ئىلكىدە ھەجەر ئەسۋەدنى ئەسلى ئورنىغا ئاپاردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆز قولى بىلەن ھازىرقى جايىغا ئېلىپ قويدى. مۇشۇنداق قىلىپ مەسىلە جامائەتچىلىكنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك ھەل بولدى.

قۇرۇلۇش داۋامىدا قۇرەيشلەر توپلىغان ھالال مەبلەغ كەملەپ قالغاچقا، ئۇلار كەئبىنىڭ شىمالىي تەرىپىدىن ئالتە گەزدەك يەرنى تامنىڭ سىرتىدا تاشلاپ قويۇشتى (بۇ يەر ھىجرى (يەنى توساق) ۋە ھەتىم (يەنى سوقما تام) دەپ ئاتالدى) ۋە كىشىلەرنىڭ خالىغانچە كىرىپ چىقىپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن كەئبىنىڭ دەرۋازىسىنى يەردىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ئورنىتىشتى. قۇرۇلۇشنىڭ ئېگىزلىكى 15 گەزگە يېتىۋىدى، ئىچىگە ئالتە تۈۋرۈك ئورنىتىپ ئۈستىنى ياپتى. شۇنىڭ بىلەن كەئبە تەخمىنەن 15 گەز ئېگىزلىكتە تىك تۆت بۇلۇڭ شەكلىدە پۈتۈپ چىقتى. ھەجەر ئەسۋەد ئورۇنلاشتۇرۇلغان تام بىلەن ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدىكى تامنىڭ ئۇزۇنلۇقى 10 مېتىر بولدى. ھەجەر ئەسۋەد تاۋاپگاھ زېمىنىدىن بىر مېتىر 50 سانتىمېتىر ئېگىزگە

ئورۇنلاشتۇرۇلدى. دەرۋازا ئورنىتىلغان تام بىلەن ئۇنىڭ قارشى تەرىپىدىكى تامنىڭ ئۇزۇنلۇقى 12 مېتىر بولدى. دەرۋازا يەر يۈزىدىن ئىككى مېتىر ئېگىزلىككە بېكىتىلدى. بىنانىڭ سىرتقى تۆۋەنكى تەرىپىنى ئېگىزلىكى 25 سانتىمېتىر، كەڭلىكى 30 سانتىمېتىر كېلىدىغان بىنا ئۇلى پەشتىقى ئوراپ تۇردى. بۇ جاي ھازىر شازىرۋان (يەنى پەنجىرە) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ بەيتۇللاھنىڭ ئەسلى ئۇلى ئىدى. لېكىن، قۇرەيشلەر بىنانىڭ ئىچىنى نېپىزرەك قىلىپ ئىشلىگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەر بولۇشتىن ئىلگىرىكى ھاياتىدىن ئومۇمىي خۇلاسە

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كىچىكىدىنلا ئىنسانلاردا بولىدىغان ھەممە ياخشى پەزىلەتلەرنى ئۆز ۋۇجۇدىغا مۇجەسسەملەشتۈرگەنىدى. ئۇ پىكرىنىڭ ئۆتكۈرلۈكى ۋە نەزەرىيىسىنىڭ ئىلمىيلىكى جەھەتتە يۇقىرى ئورۇندا تۇراتتى. ئەقىل ـ پاراستىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، ئىدىيىسىنىڭ مۇستەھكەملىكى ۋە تەدبىرىنىڭ دانالىقى بىلەن ئۇلگە قىلىنىشقا ئەرزىيتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ جىمغۇر ۋە كەم سۆز كەيپىياتىنى پىكىر قىلىش، خىيال سۈرۈش، تەپەككۇرىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ۋە ھەقىقەتنى تونۇش ئۈچۈن ئىشلىتەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مول ئەقىل پاراستى ۋە ئوچۇق ـ يورۇق ساغلام تەبىئىتى بىلەن ھايات سەھىپىلىرىنى، ئاۋام خەلقنىڭ ئەھۋالىنى ۋە جەمئىيەتنى ئىنچىكىلەپ كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭ ناتوغرا خۇراپىي ئادەتلىرىدىن قول ئۈزگەنىدى ۋەياكى ئۆزىنى تارتقانىدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتتۇۋالغان ئاساستا ئەل ـ جامائەتچىلىك بىلەن ئارىلىشىپ، ياخشى ئىش ۋە ياخشى پائالىيەت بولسا ئاكتىپ قاتنىشاتتى. بولمىسا ئۆزىنىڭ يالغۇزلۇق قورغىنىغا قايتىپ كىرىپ مۇداپىئەدە تۇراتتى. ئۇ ھاراق ئىچمەيتتى. بۇتلارغا ئاتاپ زەبھى قىلىنغان ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېمەيتتى. بۇت ھەيكەللەر ئۈچۈن ئۇيۇشتۇرۇلغان ھېيت ـ بايرام ۋە مۇراسىملارغا قاتناشمايتتى، بەلكى ئۇ كىچىكىدىنلا بۇ يالغان ئىلاھلاردىن بەكمۇ نەپرەتلىنەتتى، ھەتتا ئۇنىڭغا مۇشۇ بۇتلاردىنمۇ ئۆچ كۆرۈنىدىغان بىرەر شەيئى يوقتەك تۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ لات ۋە ئۇززانىڭ نامى بىلەن قىلىنغان قەسەملەرنى ئاڭلاپ قېلىشقىمۇ رازىلىقى يوق ئىدى.

شۈبھىسىز، ئىنايىتى ئىلاھىي (ئاللاھنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆز پەزلى ـ مەرھەمىتى ۋە مۇھاپىزىتىدە ساقلىغانىدى. مۇبادا نەپسى ئەممارە (يامانلىققا باشلىغۇچى نەپس)نىڭ خاھىشى ئۇنى

دۇنيانىڭ بىر قىسىم ھۇزۇر ـ ھالاۋەتلىرىگە كۆز يۇگۇرتۇشكە قىزىقتۇرسا ياكى كونا ئۆرپ ـ ئادەت ئەنئەنىسى تۇپەيلى بىرەر ناچار ئىجتىمائىي ئادەتنى يۇقتۇرۇۋالغىلى قويسا، بىردىنلا ئاللاھنىڭ ئىنايىتى ئارىلىشىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۇنداق نامۇۋاپىق ئىش ـ ھەرىكەتلەردىن توسۇپ قالاتتى.

ئىبنى ئەسىرنىڭ رىۋايىتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەن ئۆمرۈمدە پەقەت ئىككى قېتىملا جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ناتوغرا پائالىيىتىگە قاتناشماقچى بولغانىدىم. لېكىن، ئىككىلا قېتىمدا ئاللاھ تەئالا مېنىڭ مەقسىتىمنى ئىشقا ئاشۇرمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مەن ئۇنداق ئىشلارنى كۆڭلۈمگە كەلتۈرمىدىم. ئاخىر ئۇ مېنى ئۆز ئەلچىلىكى بىلەن تارتۇقلىدى. بىر كېچىسى مەككىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە مەن بىلەن بىللە قوي باقىدىغان قويچى بالىغا: «مېنىڭ قويۇمغا قاراپ قويساڭ، مەن مەككىگە كىرىپ ياشلار بىلەن كېچىلىك ئويۇن ـ بەزمىسىدىن بەھىر ئېلىپ چىقۋالسام» دېۋىدىم، ئۇ: «شۇنداق قىلاي» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن مەككىگە قاراپ يول ئالدىم ۋە مەككىگە كىرىشىمگىلا كوچىنىڭ بېشىدىكى بىرىنچى ئۆيدىن نەغمە ـ ناۋانىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. مەن كىشىلەردىن: «بۇ نېمە گەپ؟» دەپ سورىسام، ئۇلار: «پالانى پۇستانىغا ئۆيلىنىپتۇ، شۇنىڭ توي كېچىلىكى» دېيىشتى. شۇ چاغدا مېنىڭ مۇزىكا ئاڭلاي دەپ ئولتۇرغىنىم ئېسىمدە. لېكىن، ئاللاھ ئۇنى ماڭا ئاڭلاتماپتۇ. مەن ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەتىسى قۇياشنىڭ تەپتى ئۇستۇمگە چۈشكەندە ئاندىن ئويغىنىپ تاغقا قايتتىم. قويچى ھەمراھىم سورىۋىدى، بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردىم. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىر كېچىسىمۇ ھېلىقى ھەمراھىمغا يەنە تاپىلاپ قويۇپ مەككىگە كىردىم. بۇ كېچىسىمۇ ئالدىنقى قېتىمقىغا ئوخشاش يەنە ئۇخلاپ قاپتىمەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق ناتوغرا ئىشلارنى ئىرادە قىلمىدىم.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنۇ ۋەقەنى رىۋايەت قىلىدۇ: كەئبە قۇرۇلۇش قىلىنىۋاتقاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغىسى ئابباس بىلەن جىددىي تاش توشۇۋاتاتتى. بۇ ۋاقىتتا ئابباس ئۇنىڭغا: «ئۇچاڭدىكى يېپىنچاڭنى مۈرەڭگە قويۇۋالساڭ، تاش ئاغرىتمايتتى» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلىدۇ ـ يۇ، شۇ ھامان ھوشىدىن كېتىپ يەرگە يىقىلىدۇ ۋە كۆزلىرى ئاسمان تەرەپكە چەكچىيىپ ھالسىزلىنىپ كېتىدۇ. بىردەمدىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ: «يېپىنچام! يېپىنچام!» دەپ كىيىمىنى بېلىگە تاڭىدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە، شۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق ئورۇندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەۋرىتى ئېچىلىپ قالغان ئەمەس دېيىلگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەۋمى جامائىتى ئىچىدە خۇش پېئىللىقى، ئەخلاق ـ پەزىلىتى ۋە ئېسىل ئادەتلىرى بىلەن تونۇلغانىدى. ئۇ ئادەمگەرچىلىكى ياخشى، ئەخلاقى گۈزەل، قوشنىدارچىلىقى بەلەن، مىجەزى يېقىملىق، تىلى تاتلىق، كۆڭلى تۈز، تەبىئىتى مۇلايىم، ئىپپەت ـ نومۇسلۇق، كەڭ قول، ياخشى ئىشلارنى كۆپ قىلىشقا ئامراق، ئەھدىسىدە تۇرىدىغان، ئامانەتكە ۋاپا قىلىدىغان كاتتا زات ئىدى، ھەتتا ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىكى ياخشى ئادەتلەرنى ۋە رازى بولۇشقا تېگىشلىك خىسلەتلەرنى ئىپادىلەش يۈزىسىدىن ئۇنى «ئەمىن» (ئىشەنچكە يارايدىغان) دەپ ئاتىۋېلىشقانىدى. قىسقىسى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۆئمىنلەرنىڭ ئانىسى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئېيتقاندەك ئېغىرچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرەتتى، يوقسۇللارغا ياردەم قىلاتتى، مېھمانلىرىنى ياخشى كۈتەتتى ۋە زۇلۇمغا ئۇچرىغانلارنىڭ ھەققىنى ئېلىشىپ بېرەتتى.

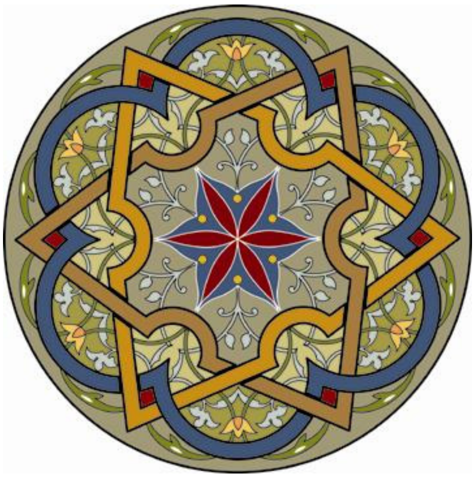

پەيغەمبەرلىك سايىسىدا

ھىرا ئۆڭكۈرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېشى 40قا يېقىنلاشقانسېرى، ئۇنىڭ ئۆتكەنكى تەئەممۇلات (ئوي ـ پىكىر)لىرى ئۇنىڭ بىلەن قەۋمى ئوتتۇرىسىدىكى مەنىۋى ھاڭنى چوڭايتىۋەتكەنىدى. ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە يالغۇزلۇقنى خالايدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇ سۇ ۋە تالقان قاتارلىق لازىمەتلىكلەرنى ئېلىپ مەككىدىن ئىككى مىل (تەخمىنەن ئۈچ كىلومېتىر) يىراقلىقتىكى نۇر تېغىغا جايلاشقان ھىرا ئۆڭكۈرى[1]گە چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئائىلىسىمۇ ئۇنىڭغا يېقىن يەردە تۇراتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئۆڭكۈردە رامىزان ئېيىدا بىر ئاي تۇرۇپ ئۆتكەن ـ كەچكەن ئاجىز مىسكىنلەرگە ئاش ـ تاماق بېرىش، ئىستىقامەت قىلىش ۋە ئەتراپىدىكى كائىناتنىڭ دەلىل ـ پاكىتلىرى ۋە كائىنات ئارقىسىدىكى ياراتقۇچىنىڭ زور كۈچ ـ قۇدرىتى توغرىسىدا تەپەككۇر يۈرگۈزۈش بىلەن ۋاقتىنى ئۆتكۈزەتتى. ئۇ ئۆز قەۋمىنىڭ تۇراقسىز شېرىك ئەقىدىسىدىن ۋە مەۋقەسىز، مۇجمەل تەسەۋۋۇرلىرىدىن خاتىرجەم بولالمايۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭمۇ ئۆزى ئىشەنچ قىلالىغۇدەك ۋە رازى بولغۇدەك ئېنىق نىشانى، مۇقىم پىلانى ۋە تۇتۇپ ماڭىدىغان توغرا يولى يوق ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇنداق يالغۇزلۇقنى ئىختىيار قىلىشىمۇ ئاللاھ تەئالانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بولۇپ، بۇ ئۇنى كەلگۈسىدىكى ئۇلۇغۋار ئىشلار ئۈچۈن يېتىشتۈرۈپ چىقىش ئۈچۈن ئىدى. بۇنداق چوڭ ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىش ئۈمىد قىلىنىۋاتقان ھەرقانداق بىر روھ ئىگىسى ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ ئەمەلىيىتىگە تەسىر كۆرسىتەلىشى ۋە ئۇ جەمئىيەتنىڭ تەتۈر ئېقىمىنى باشقا ياققا بۇرىيالىشى لازىم. ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ روھ ئىگىسى ئارىلاپ ـ ئارىلاپ يالغۇز تۇرۇشى، ھاياتلىق مەشغۇلاتلىرىدىن ۋە تۇرمۇشنىڭ بېسىمىدىن، شۇنىڭدەك كىشىلىك ھاياتنى پۈتۈنلەي چىرمىۋالىدىغان پارچە ـ پۇرات

① ئۇ ئۇزۇنلۇقى تۆت گەز، كەڭلىكى بىر گەزدىن ئىككى گەزگە قەدەر كېلىدىغان ئاددىي ئۆڭكۈر ئىدى.

غەم ـ غۇسسىلەردىن خالىي تۇرۇپ، مەلـۇم ۋاقىتنـى پىكـر ـ تەپەككـۇر بىـلەن ئۆتكۈزۈشكە توغرا كېلەتتى.

جانابى ئاللاھ پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەمنى ئاشــۇ ئۇلــۇغ ئامانەتنى ئۈستىگە ئېلىش، يەر شارى ۋەزىيىتىنى ئـاللاھ تەئالانـىڭ ئىرادىـسىگە لايىق ئۆزگەرتىش ۋە تارىخىي ئېقىمنى ئۆزگەرتــىشكە لايــىق ئــىستىداتلىق قىلىـپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش ئۈچۈن ئىشلارنى مانا شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانىدى.

ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا بۇ خىلۋەتخۇمارلىقنى ئۇنى پەيغەمبەرلىككە تەيىنلەشـتىن ئۈچ يىل ئىلگىرىلا سالغان بولۇپ، ئۇ بـۇ بىـر ئـايلىق يـالغۇزلۇق ھالىتـىدە مەۋجۇدىيەت روھى بىلەن ئەركىن ئازادە پەرۋاز قىلىپ، ئاللاھ تەئالا ئىزنى قىلـسا ئاشۇ غەيبى ئالەم بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىش ئوڭاي بولـسۇن ئۈچـۈن، مۇشـۇ دۇنيانىڭ كەينىدىكى غائىب ئالەم ھەققىدە كەڭ كۆشـادە تەپەككـۇر ۋە مـۇلاھىزە يۈرگۈزەتتى.

جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەھيى ئېلىپ كېلىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېشى 40قا توشۇۋىدى (40 يـاش ئادەتتە ئىنسانلارنىڭ راسا تاكامۇللاشقان مەزگىلى بولۇپ، ئېيتىلـىشىچە پەيغەمــبەر بولغـانلار مۇشـۇ ياشـلاردا پەيغەمــبەرلىككە ئەۋەتىلــدىكەن)، پەيغەمبەرلىكنـىڭ دەسلەپكى بېشارەتلىرى ئۇنىڭ ھايات سەھىپىلىرىدە غىل ـ پال چېلىقىشقا باشلىدى. بۇ بېشارەتلەر ئاۋۋال راست چۈشلەردىن باشلاندى. شۇڭا، ئۇ چۈش كۆرسىلا گويا تاڭ نۇرىدەك روشەن ۋە ئېنىق كۆرەتتى. بۇ ھالەت ئالتە ئايـدەك داۋاملاشـتى[1]. پەيغەمبەرلىكنىڭ مۇددىتى جەمئىي 23 يىل بولدى. شۇڭا، بۇ راست چۈشمۇ ئاشـۇ پەيغەمبەرلىكنىڭ 46 قىسمىنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ھىـرا ئۆڭكۈرىـدە ئــىستىقامەت قىلىۋاتقـان مەزگىلىنىڭ ئۈچىنچى يىلى رامزان ئېيىدا ئاللاھ تەئالا يەر شارى ئاھالىـسىنى ئـۆز رەھمىتى بىلەن تارتۇقلاشنى ئىرادە قىلدى چېغى، پەيغەمبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى

① ئىمام بەيھەقىنىڭ رىۋايىتىدە ئىبن ھەجەرى رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: «راست چۈشنىڭ داۋاملاشـقان ۋاقتـى ئـالتە ئـاي چامىــسىدا بولغـان». بۇنىڭغـا ئاساسـلانغاندا پەيغەمبەرلـىك ۋەزىپىسىنىڭ راست چۈش بىلەن باشلىنىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم 40 ياشقا توشقاندىن كېيىن، ئۇ تۇغۇلغان ئاي رەبىئۇلئەۋۋەلدە باشلانغان بولسا، ئەمما رەسمىي پەيغەمبەرلىك ۋەھيى بۇيرۇقنى شۇ يىلى رامزاندا تاپشۇرۇۋالغان.

ۋەسەللەمگە پەيغەمبەرلىكنى ۋەھيى قىلدى ۋە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئارقىلىق ئۇنىڭغا قۇرئاندىن بىر قانچە ئايەتنى نازىل قىلدى.

ۋەھيىنىڭ باشلىنىشىغا ئائىت ئەھۋاللار

مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارغا نەزەر سېلىپ كۆرگىنىمىزدە، بۇ ۋاقىتنى شۇ يىلى رامىزاننىڭ 21 ـ كۈنى دۈشەنبە كېچە ئىدى دەپ بېكىتىشكە بولىدۇ[①]. بۇ مىلادىيە

① جانابىي ئاللاھ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئەلچىلىك بىلەن ھۆرمەتلىگەن ۋە ئۇنىڭغا ۋەھيى نازىل قىلغان ئاي-كۈن توغرىسىدا ئۆلىمالار تامامەن بىرلىككە كېلەلمىدى. بىر قىسىملار رەبىئۇلئەۋۋەل، يەنى شۇ يىلى 3- ئاي دېسە، يەنە بىر قىسىملار شۇ يىلى رامىزان ئاي ئىدى دەيدۇ. يەنە بەزىلەر رەجەب ئاي ئىدى دەيدۇ. بىز ئىككىنچى قاراش «رامىزان ئېيى» دېگەننى قوللىدۇق. چۈنكى، ئاللاھ تەئالا مۇنداق دېگەن: «رامىزان ئېيىدا قۇرئان نازىل بولۇشقا باشلىدى» (2:185)؛ «بىز قۇرئاننى ھەقىقەتەن شەبى قەدرىدە نازىل قىلدۇق» (97:1). ھەممىگە مەلۇمكى، شەبى قەدرى رامىزاننىڭ ئىچىدە ئۆتىدىغان مۇبارەك كېچىدۇر. يەنە ئاللاھ تەئالا «بىز قۇرئاننى ھەقىقەتەن مۇبارەك كېچىدە (يەنى شەبى قەدرى كېچىسىدە) نازىل قىلدۇق. بىز ھەقىقەتەن ئىنسانلارنى (قۇرئان بىلەن) ئاگاھلاندۇرغۇچى بولدۇق» (44:3) دېگەن ئايىتىدە تىلغا ئالغان مۇبارەك كېچە بىلەنمۇ شەبى قەدرى مەقسەت قىلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. ئۇنىڭ ئۈستىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىرا ئۆڭكۈرىدە ئىستىقامەت قىلغان ۋە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ۋەھيى ئېلىپ چۈشكەن ۋاقىتمۇ رامىزان ئىدى.

ۋەھيىنىڭ رامىزاننىڭ قايسى كۈنى نازىل بولۇشقا باشلىغانلىقى ھەققىدىكى قاراشلارمۇ ئوخشاش ئەمەس. بەزىلەر رامىزاننىڭ 7- كۈنى، يەنە بەزىلەر 17- كۈنى ۋە يەنە بەزىلەر 18- كۈنى دەپ قارايدۇ. مۇھەممەد خۇزەرىي ئۆزىنىڭ «ئىسلام ئۈممەتلىرىنىڭ تارىخى» دېگەن كىتابىدا ئۇنى رامىزاننىڭ 17- كۈنى دەپ ئېنىق كۆرسەتتى. بىز (مۇئەللىپ) بۇ كىتابىمىزدا ۋەھيى نازىل بولغان ۋاقىت رامىزاننىڭ 21- كۈنى دەپ بېكىتتۇق (ھالبۇكى، تەرجىمھالشۇناسلارنىڭ ھېچقايسىسى بۇنى تىلغا ئالمىغاندى). چۈنكى، بارلىق ئالىملار ۋە تەرجىمھالشۇناسلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى نازىل بولغان كۈننىڭ دۈشەنبە ئىكەنلىكىگە قايىل. ئەبۇ قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسىمۇ بۇ قاراشنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. ئۇ مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللەھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ھەر دۈشەنبە روزا تۇتۇشتىكى ھېكمەت (سەۋەب) سورالغاندا، ئۇ: «دۈشەنبە كۈنى تۇغۇلۇم، دۈشەنبە كۈنى نەبۇۋۋەت (پەيغەمبەرلىك) بىلەن ھۆرمەتلەندىم»، يەنە بىر ئىبارىدە «شۇ كۈنى تۇغۇلدۇم، شۇ كۈنى (پەيغەمبەرلىككە) ئەۋەتىلدىم ۋە شۇ كۈنى ۋەھيى نازىل بولۇشقا باشلىغان» دېگەن. كالېندار كۆرسەتمىسىگە ئاساسلانغاندا شۇ يىلنىڭ رامىزان ئېيىدىكى دۈشەنبە كۈنلىرىنىڭ شۇ ئاينىڭ 7-، 14-، 21- ۋە 28- كۈنلىرىگە توغرا

610 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنىگە توغرا كېلىدۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېشى شۇ ۋاقىتتا قەمەرىيە كالىندارى بويىچە 40 ياشقا توشۇپ ئالتە ئاي 12 كۈن ئاشقانىدى. شەمسىيە كالىندارى بويىچە 39 ياشتىن 3 ئاي 12 كۈن ئاشقان بولاتتى.

بىز ئائىشە سىددىق (راستچىل) رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ سۆزىگە قۇلاق سالايلى. ئۇ بىزگە كۈپرى ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇ ـ زۇلمەتلىرىنى يېرىپ ئاخىر ھاياتلىقنىڭ ئازغۇن يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتكەن ۋە تارىخ سىزىقىنى رۇسلىغان ئىلاھىي نۇرنىڭ شولىسىنى ـــ ئاشۇ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى سۆزلەپ بېرىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى ئەڭ دەسلەپتە راست چۈشلەر بىلەن باشلانغان. ئۇ چۈش كۆرسىلا تاڭ نۇرىدەك ئوچۇق ۋە روشەن كۆرەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يالغۇزلۇقنى خالايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ھىرا ئۆڭكۈرىدە ئائىلىسىگە قايتماي، نەچچە كۈن ـ نەچچە كۈن ئىستىقامەت قىلاتتى. ئاندىن خەدىچىنىڭ يېنىغا قايتىپ يەنە ئالدىنقىغا ئوخشاش ئوزۇق ـ تۈلۈك راسلاپ چىقاتتى. ئاخىر بىر كۈنى ئۇنىڭغا ھەق پەرمانى كەلدى. ئۇ بۇ چاغدا ئاشۇ ھىرا ئۆڭكۈرىدە يەنىلا خىلۋەتتە ئىستىقامەت قىلىۋاتاتتى. شۇئان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا بىر پەرىشتە پەيدا بولۇپ: «ئوقۇ!» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەن ئوقۇشنى بىلمەيمەن» دەپ جاۋاب بەردى. ھېلىقى پەرىشتە ئۇنى قاتتىق سىقتى، ھەتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چارچاپ ھالىدىن كەتتى. ئاندىن پەرىشتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قويۇۋېتىپ: «ئوقۇ!» دېدى. ئۇ: «ئوقۇشنى بىلمەيمەن» دېگەندە، پەرىشتە يەنە ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى قېتىم سىقىپ قويۇۋەتتى، ئاندىن: ﴿إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ «ياراتقان رەببىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن. ئۇ ئىنساننى ئۇيۇل قاندىن ياراتتى. ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىكتۇر. ئۇ قەلەم بىلەن خەت يېزىشنى ئۆگەتتى. ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى» (5 ـــ 96:1) دېدى. پەيغەمبەر

كېلىدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. سەھىھ ھەدىستە شەبى قەدرى كېچىسى رامزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىنىڭ تاق سانلىق كېچىلىرىدە ئۆتىدۇ ۋە يىلمۇيىل يۆتكىلىپ تۇرىدۇ دەپ كۆرسىتىلگەن. شۇڭا، بىز يۇقىرىدىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ مەزمۇنى ۋە كالېنداردىكى كۆرسەتمىنى بىرلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلغىنىمىزدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شۇ يىلى رامزاننىڭ 21 ـ كۈنى دۈشەنبە يورۇيدىغان كېچىدە پەيغەمبەرلىك بىلەن ھۆرمەتلەنگەنلىكىنى جەزملەشتۈرەلەيمىز (ھەقىقەتنى ئاللاھ تەئالا ئالىمدۇر).

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قورقىنىدىن يۈرىكى پۇلاڭلىغان ھالدا ئۆيگە قايتىپ خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا: «مېنى يۆگەپ قويۇڭلار! مېنى يۆگەپ قويۇڭلار!» دېدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يۆگەپ قويۇشتى. بىر چاغدىن كېيىن ئۇنىڭ قورقۇنچىسى بېسىقىپ، يۈرىكى جايىغا چۈشۈۋىدى، خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپ: «ماڭا نېمە بولغاندۇ؟ مەن ئۆزۈمدىن قورقۇپ قالدىم» دېدى. خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «يوقسۇ، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئاللاھ سېنى ھەرگىز رەسۋا قىلمايدۇ، چۈنكى سەن خىش-ئەقرىبالارغا سىلە-رەھىم قىلىسەن، ئاجىز بىچارىلەرگە ياردەم قىلىسەن، يوقسۇللارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىسەن، مېھمانلارنى ياخشى كۈتىسەن، ھەق ئۈچۈن ياردەم قىلىسەن» دېدى ۋە ئۇنى ئۆزىنىڭ بىر نەۋرە تۇغقىنى (تاغىسىنىڭ ئوغلى) ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەلنىڭ قېشىغا باشلاپ باردى. ۋەرەقە جاھىلىيەت زامانىدا خرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلغان كىشى بولۇپ، ئۇ ئىبران يېزىقىنى بىلەتتى. ئىنجىلدىن ئىبرانچە كۆپ نەرسىلەرنى يېزىپ خاتىرە قالدۇراتتى. ئەمدىلىكتە بولسا ئۇ ياشىنىپ قالغان بولغاچقا، ئىككى كۆزىدىنمۇ ئايرىلىپ قالغانىدى. خەدىجە ئۇنىڭغا: «ھەي تاغامنىڭ ئوغلى! قېرىندىشىڭىزنىڭ ئوغلىغا (يەنى مۇھەممەدنىڭ سۆزىگە) قۇلاق سېلىڭ» دېدى. ۋەرەقە: «نېمە بولدى ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى!» دەپ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىۋىدى، ۋەرەقە ئۇنىڭغا: «ئاللاھ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئەۋەتكەن پەرىشتە دەل مۇشۇ. كاشكى، مەن ياش نەۋقىران بولسامچۇ! قەۋمىڭ سېنى قوغلاپ چىقارغاندا مەن ھايات بولسامچۇ؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلار مېنى قوغلاپ چىقىرارمۇ؟» دەپ سورىغانىدى، ۋەرەقە: «ھەئە، پەيغەمبەر بولغان ئادەم دۈشمەنلىك بولىدۇ. ئەگەر مەن سېنىڭ ئاشۇ كۈنلىرىڭگىچە ياشىسام، ساڭا كۈچۈمنىڭ بارىچە ياردەم قىلغان بولاتتىم» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇزۇن ئۆتمەي ۋەرەقە ئالەمدىن ئۆتتى ۋە ۋەھىيمۇ ئۈزۈلۈپ قالدى.

ئىمام تەبەرى ۋە ئىبنى ھىشام رەھىمەھۇمەللاھلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى تۇيۇقسىز كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ غاردىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى، ئاندىن يەنە قايتىپ غاردا ئىستىقامىتىنى داۋاملاشتۇرغانلىقىنى، شۇنىڭدىن خېلى كېيىن مەككىگە قايتقانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ. تۆۋەندىكىسى ئۇ رىۋايەتنىڭ تولۇق تېكىستىدۇر:

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەسلەپ ۋەھيى كەلگەن چاغدىكى ئەھۋاللارنى ئەسلەپ مۇنداق دېگەن: ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتى ئىچىدە ماڭا مەجنۇن

ۋە شائىردىن ئۆچرەك كۆرۈلىدىغان ئادەم قالمىدى، ھەتتا شائىر ۋە مەجنۇن دېگەنلەرنى كۆرمىسەم دەيتتىم. مەن كۆڭلۈمدە مېنىڭ شائىر ياكى مەجنۇن بولۇپ قېلىشىم مۇمكىن ئەمەس، ناۋادا شۇنداق بولۇپ قالسامچۇ؟! قۇرەيشلەر بۇنى مەڭگۈ ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆتۈرۈپ يۈرىدۇ. شۇ چاغدا مەن ئېگىز تاغلارغا چىقىپ ئۆزۈمنى ئېتىپ ئۆلتۈۋېلىشىم كېرەك ـ تە، مەڭگۈ راھەت ئالىمەن دەيتتىم. مەن شۇنداق قىلماقچى بولۇپ نەچچە قېتىم تاغقا چىقتىم، ھەتتا تاغنىڭ يېرىمىغا چىقىپ بولغىنىمدا ئاسماندىن: «ئى مۇھەممەد! سەن ئاللاھنىڭ ئەلچىسى! مەن جىبرىئىل!» دېگەن سادانى ئاڭلىدىم. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، جىبرىئىل ئىككى قەدىمىنى ئاسماننىڭ قەئرىدە ئىختىيارى قويغان ھالدا: «ئى مۇھەممەد! سەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، مەن جىبرىئىل» دېگىنىچە تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭغا قاراپ جىم قېتىپ قالدىم. ئويلىغانلىرىم دىلىمدىن ئۆچتى، يا ئالدىمغا، يا ئارقامغا ماڭالمىدىم. يۈزۈمنى قايسى ياققا بۇرىسام، ئاشۇ ھالەت كۆرۈندى. مەن يا ئالدىمغا، يا ئارقامغا ماڭالماي شۇ پېتىم تۇرۇۋېرىپتىمەن، ھەتتا خەدىجە مېنى ئىزدەپ ئادەم ئەۋەتىپ مەككىنى قېزىۋېتىپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن ئاشۇ ئەھۋاللار غايىب بولدى. مەنمۇ ئۆيگە قايتتىم ۋە خەدىجىنىڭ باغرىغا بېشىمنى قويۇپ ياتتىم. ئۇ ماڭا: «ئەبۇلقاسىم! نەلەردە يۈردىڭىز، ئەزبىرايى خۇدا، مەن سىزنى كۆپ ئىزدەپ كەتتىم. ئۇلار سىزنى مەككىگە كىرىپ تاپالماي چىقتى» دېدى. مەن ئۇنىڭغا كۆرگەنلىرىمنى سۆزلەپ بەردىم. خەدىجە ماڭا: «خۇش بولۇڭ ئى تاغامنىڭ ئوغلى! سابىت بەرقەدەم بولۇڭ، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن سىزنى مۇشۇ ئۈممەتنىڭ پەيغەمبىرى بولارسىزمىكى دەيمەن» دېدى. ئاندىن بېرىپ ۋەرەقەگە ئەھۋالنى يەنە ئېيتتى. ۋەرەقە: «كاتتا ئىش بوپتۇ، ناھايىتى كاتتا ئىش بوپتۇ. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭغا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا كەلگەن پەرىشتە كەپتۇ. ئۇ چوقۇم مۇشۇ ئۈممەتنىڭ پەيغەمبىرى بولغۇدەك، سىز ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇڭ، خاتىرجەم بولسۇن» دەپتۇ. خەدىجە قايتىپ كېلىپ ماڭا ۋەرەقەنىڭ ئېيتقانلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

بۇ قېتىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى غارىدىكى ئىستىقامىتىنى ئاياغلاشتۇرۇپ مەككىگە قايتىپ كېلىۋىدى، ۋەرەقە ئۇنى يوقلاپ كەلدى ۋە ئۇنىڭ ئاغزىدىن بەزى ئەھۋاللارنى ئاڭلاپ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىز چوقۇم مۇشۇ ئۈممەتنىڭ پەيغەمبىرى بولغۇدەكسىز، سىزگە مۇسا ئەلەيھىسسالامغا كەلگەن كاتتا پەرىشتە كەپتۇ» دېدى.

ۋەھيىنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشى

ئىبنى سەئەد ئابدۇللاھ ئىبنى ئاببــاس رەزىيەللاھــۇ ئەنھــۇدىن ۋەھيىنىــڭ ئۈزۈلۈپ قالغان ۋاقتىنىڭ پەقەت بىر قانچە كۈنلا داۋاملاشقانلىقىنى نەقىل قىلــدۇ. ھەرقايسى تەرەپلەرگە نەزەر سالغىنىمىزدىمۇ مۇشۇ قاراشنىڭ توغرا ھەم ئــشەنچلىك ئىكەنلىكى ئايان بولىدۇ.

ئەمما، ۋەھيىنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشى ئۈچ يــل يــاكى ئىككــى يېــرىم يــل داۋاملاشقان دېگەن سۆزلەرنىڭ ھېچقانداق بىر پاكىت ـ ئاساسى يوق. بىز بۇ يەردە ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپمۇ ئولتۇرمايمىز.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋەھيى ئۈزۈلۈپ قالغان مەزگىلــلەردە قاتتىق بىئــاراملىق ۋە غەم ئەندىــشە ھــېس قىلغانــدى. ئــۇنى ھەر تەرەپــتىن ھەيرانلىق ۋە قورقۇنچ باساتتى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئۆز كىتابىنىڭ «كىتابۇتتەئبىر» دېگەن بۆلۈمىدە بۇ ئەھۋالنى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلغان: ۋەھيى بىر مەھەل ئۈزۈلــۈپ قالــدى. (ئۇقۇشىمىزچە) بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قــاتتىق تــت ـ تت بولۇپ، ئۆزىنى تاشلىۋېلىش ئۈچۈن نەچچە قېتىم تاغنىــڭ قىيــا چوققىلىرىغــا يېتىپ بارغان. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىــدا جىبرىئىــل ئەلەيھىســسالام پەيــدا بولۇپ: «ئى مۇھەممەد! سەن ئاللاھنىڭ بەرھەق پەيغەمبىرى» دەيتتــى. شــۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەلــلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دىلى تەسكىن تېپىپ، كــۆڭلى ئارامغا چۈشەتتى ـ دە، يەنە قايتىپ كېلەتتى. ۋەھيى پات كەلمىگەنسېرى ئــۇ يەنە قايغۇ ـ ئەلەمگە پېتىپ، ئالدىنقىدەك قارارغا كېلىپ يولغــا چىقــاتتى، ھەتتــا تــاغ چوققىسىغا يېتىپ بارغاندا، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام يەنە پەيــدا بولــۇپ، ھېلىقــى سۆزىنى تەكرارلايتتى.

ۋەھيىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى

ئىبنى ھەجەرى رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: بۇ (يەنى ۋەھيىنىڭ بىر قــانچە كۈن ئۈزۈلۈپ قېلىشى) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدە ۋەھيــى نازىــل بولغان تۇيەيلى پەيدا بولغان قورقۇنچنى يوقىتىش ۋە ۋەھيىنىڭ ئەسلىگە كېلىشىنى سېغىندۇرۇش ئۈچۈن ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېڭىدىن تېخىرقاش قارا تۇمانلىرى ئاستا ـ ئاستا زايىل بولۇپ، ھەققەت داغدام يوللىرى روشەن ۋە ئېنىق كۆرۈنۈشكە باشلىغۇدى، ئۇ ئۆزىنىڭ تەڭداشسىز ۋە بۈيۈك ئاللاھنىڭ يەر شارىغا ئەۋەتكەن ئەلچىسى بولىدىغانلىقىنى ۋە ئۆزىگە ئاسمان خەۋىرىنى يەتكۈزىدىغان پەرىشتىنىڭ ۋەھيى ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋەھيىنى سىڭىنىشى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ۋەھيى ئەسلىگە كەلگەن تەقدىردە دۇچ كېلىدىغان قىيىنچىلىقلارغا قارىتا سابىت بەرقەدەملىك تۇيغۇسى ۋە مۇستەھكەم ئىرادە تىكلىنىدى، ئۇنىڭغا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئىككىنچى قېتىم ۋەھيى ئېلىپ كەلدى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەھيى ئۈزۈلۈپ قالغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى نەقىل قىلىدى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن): بىر چاغدا مەن كېتىۋاتاتتىم. ئاسمان تەرەپتىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، ھىلقى ھىرا غارىدا كەلگەن پەرىشتە ھاۋا بوشلۇقىدا چوڭ بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭدىن قاتتىق قورقۇپ يەرگە يىقىلدىم ۋە ئۆيگە قانداق كەلگەنلىكىمنى بىلەلمىدىم. كىلىپلا: «مېنى يۆگەپ قويۇڭلار! مېنى يۆگەپ قويۇڭلار!» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۆيدىكىلەر مېنى يۆگەپ قويۇشتى. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا مۇددەسسىر سۈرىسىدىن تۆۋەندىكى ئايەتلەرنى نازىل قىلدى: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ * وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾ «ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!) تۇر! (ئىنسانلارنى) ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر. پەرۋەردىگارىڭنى ئۇلۇغلا. كىيىمىڭنى پاك تۇت. ئازابتىن (يەنى ئازابقا قالدۇرىدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول» (5 ـــ 74:1). شۇنىڭدىن كېيىن ۋەھيى قىزىپ كەتتى ۋە ئۈزۈلمەي نازىل بولۇشقا باشلىدى.

ۋەھيىنىڭ تۈرلىرى ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە

بىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىك ۋە ئەلچىلىك ھاياتىنىڭ تەپسىلاتىغا تۇتۇش قىلىشتىن ئاۋۋال ئاشۇ پەيغەمبەرلىكنىڭ مەنبىئى ۋە ئىسلام دەۋىتىنىڭ ئەسلى خېمىرى تۇرۇچى بولغان ۋەھيىنىڭ تۈرلىرىنى تونۇۋېلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. ئىبنى قەييۇم رەھمەھۇللاھ ۋەھيى تۈرلىرىنى مۇنداق بىر قانچىگە ئايرىغان:

1. راست چۈش[1] . بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيىنىڭ باشلىنىشى بولغانىدى.

2. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھەدىستە، روھۇلئەمىن (جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام) مېنىڭ قەلبىمگە ھەرقانداق بىر نەپسى (جان ئىگىسى) ئۆز رىزقىنى يەپ بولمىغۇچە ھەرگىز ئۆلمەيدىغانلىقىنى ئىلقا (تاشلاش) قىلدى. شۇڭا، سىلەر تەقۋادارلىقنى لازىم تۇتۇڭلار، رىزقى تەلەپ قىلىشتا توغرا يول تاللاڭلار. رىزقىنىڭ كېچىكىپ كېلىشى ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلىپ رىزقى ئىزدەشكە ئېلىپ بارمىسۇن. ئاللاھنىڭ نازۇ ـ نېئمەتلىرىگە پەقەت ئاللاھقا ئىتائەت قىلىش بىلەنلا ئېرىشكىلى بولىدۇ دېگىنىگە ئوخشاش، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قەلبىگە ۋەھيى پەرىشتىسىنىڭ ۋەھيىنى ئىلقا قىلىشى (تاشلىشى)دۇر. ئەمما، بۇنداق چاغلاردا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ پەرىشتىنى رېئال كۆزى بىلەن كۆرمەيتتى.

3. پەرىشتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئادەم سۈرىتىدە كېلىپ يۈز تۇرانە سۆزلەيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئەستە قالدۇرۇۋالاتتى. بۇنداق چاغدا ئۇنى ساھابىلەرمۇ كۆرەلەيتتى.

4. بەزىدە ۋەھيى قوڭغۇراق ئاۋازىدەك جاراڭلىق كېلەتتى. بۇ خىلدىكى ۋەھيىنىڭ بېسىمى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە نىسبەتەن ئەڭ ئېغىر بولۇپ، ۋەھيى پەرىشتىسى ئاشۇ ئاۋاز بىلەن بىرگە كېلەتتى، ھەتتا قەھرىتان سوغۇق كۈنلەردىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پېشانىلىرىدىن چاپ ـ چاپ تەرلەر ئېقىپ چۈشەتتى. ناۋادا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاغ ئۈستىدە بولسا، ئۇلاغ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالاتتى. بىر قېتىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مۇشۇ تەرىقىدە ۋەھيى نازىل بولغانىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پۇتىنى زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پۇتىغا قويۇپ ئولتۇرۇقلۇق ئىدى. شۇئان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پۇتى قاتتىق ئېغىر بېسىپ، زەيدنىڭ پۇتىنى سۇندۇرۇۋەتكىلى تاسلا قالغان.

5. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىگە ۋەھيى ئېلىپ چۈشكەن ھېلىقى پەرىشتىنى ئەسلى قىياپىتىدە كۆرەتتى. پەرىشتە ئۇنىڭغا ئاللاھ تەئالا خالىغان ۋەھيىلەرنى يەتكۈزەتتى. بۇ خىلدىكى ۋەھيى سۈرە نەجمىدە زىكرى

---

① «سەھىھ بۇخارى»دا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى ئەڭ دەسلەپ راست چۈش بىلەن باشلانغان دېيىلگەن.

قىلىنغىنىدەك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە جەمئىي ئىككى قېتىم مۇيەسسەر بولغان.

6. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىئراجغا چىققاندا، يەتتىنچى ئاسماندا ئاللاھ تەئالانىڭ ئۇنىڭغا بىۋاستە ناماز ۋە باشقا ئەمەللەرنى پەرز قىلىپ نازىل قىلغان ۋەھيى قىلغان.

7. ئاللاھ تەئالانىڭ پەيغەمبەرلەرگە پەرىشتىنى ۋاستە قىلماستىن مۇسا ئەلەيھىسسالامغا سۆزلىگەندەك بىۋاستە سۆز قىلىشى. بۇ خىل مەرتىۋە مۇسا ئەلەيھىسسالامغا مۇيەسسەر بولغانلىقى «قۇرئان كەرىم»دە زىكرى قىلىنغان، ئەمما پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ مەرتىۋىگە مۇشەررەپ بولغانلىقى ئىسرا[①] ھەدىسى بىلەنلا سابىتتۇر.

يەنە بەزى ئالىملار ۋەھيىنىڭ سەككىزىنچى بىر خىلى بار، ئۇ بولسىمۇ ئاللاھ تەئالانىڭ پەيغەمبەرلەرگە ھىجابسىز ھالدا يۈزمۇيۈز سۆزلەشكەندۇر دېيىشتى. بۇ ئەھلى سەلەف (بۇرۇنقى ئۆلىمالار) بىلەن ئەھلى خەلەف (كېيىنكى ئۆلىمالار) ئارىسىدىكى ئىختىلاپلىق (قاراش بىرلىكى بولمىغان) مەسىلىدۇر. ئەلھەمدۇلىللاھ، ۋەھيىنىڭ بىرىنچى ۋە سەككىزىنچى مەرتىۋىسىنى ئازراق قىسقارتىپ زىكرى قىلىش بىلەن ۋەھيى تۈرلىرىنىڭ تونۇشتۇرۇلۇشى ئاياغلاشتى.

ئىلاھىي چاقىرىق ۋە ئۇنىڭ ماددىلىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالادىن ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ * وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ * وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ * وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ «ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۆمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر)! تۇر! ئىنسانلارنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر. پەرۋەردىگارىڭنى ئۇلۇغلا. كىيىمىڭنى پاك تۇت. ئازابتىن (يەنى ئازابقا دۇچار قىلىدىغان ئىشلاردىن) يىراق بول. كۆپ ئېلىش نىيىتىدە بەرمە (يەنى كىشىگە بىرەر نەرسە سوۋغا قىلساڭ، ئۇنىڭدىن كۆپرەك ئېلىشنى تەمە قىلما). پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن (قەۋمىڭدىن يەتكەن ئەزىيەتلەرگە) سەۋر قىل» (74:1 — 7) دېگەن مەزمۇندا بىر نەچچە ئىلاھىي چاقىرىقلارنى تاپشۇرۇۋالدى. بۇ چاقىرىقلار گەرچە قارىماققا ئاددىي، يۈزەكىدەك

① پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىر كېچىدىلا بەيتۇلھەرەمدىن بەيتۇلمۇقەددەسكە بارغانلىقى ئىسرا دېيىلىدۇ، ئۇ يەردىن ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەپ غەيبىي ئالەمنى زىيارەت قىلىپ قايتقانلىقى مىئراج دېيىلىدۇ.

تۇيۇلسمۇ، ئىنچىكىلەپ تەھلىل قىلغاندا مەنىسى چوڭقۇر، نىشانى ئېنىق، تەسىرچانلىقى كۈچلۈك ۋە رېئال ئەمەلىيەتچانلىققا ئىگە دانا بۇيرۇقلار ئىدى، ئالايلى:

1. ئاگاھلاندۇرۇش نىشانى — ھاياتلىق ئالەمدىكى ھەربىر شەخسنى ئاللاھ تەئالا رازى بولمايدىغان يولدا مېڭىۋېرىشنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن ئاگاھلاندۇرۇش ۋە ئۇنىڭ قەلب قاتلىمى ۋە كۆڭۈل تۆرىگە قورقۇنچ ۋە ئەيمىنىش تۇيغۇسىنى سېلىپ قويۇشتىن ئىبارەتتۇر.

2. پەرۋەردىگارنى ئۇلۇغلاش — بۇنىڭدىن مەقسەت، يەر يۈزىدە ئاللاھ تەئالانىڭ ئەزەمىتى ۋە كاتتا شانۇ ـ شەۋكىتىدىن باشقا ھەرقانداق بىر كىشىنىڭ ھاكاۋۇر چوڭچىلىقىنى قوبۇل قىلماسلىق، بەلكى ئۇنى يەر بىلەن يەكسان قىلىش ۋە جىمى ئۇلۇغلۇق ۋە بۈيۈكلۈك ئاللاھ تەئالاغىلا مەنسۇپ دېگەن ئەقىدىنى تۇرغۇزۇش.

3. كىيىمنى پاك تۇتۇش ۋە ئازابقا دۇچار قىلىدىغان ئىشلارنى تاشلاش (ئىچى ۋە تېشىنى ئۇزۇل ـ كېسىل پاكلاش) — ئىنسان ئاللاھ تەئالانىڭ رەھمىتىنىڭ سايىسى ۋە ھىدايىتىنىڭ نۇرى ئاستىدا ياشىغانىكەن، مۇمكىنقەدەر بارلىق سەلبىي ئىشلاردىن ۋە ئادەمنىڭ روھىغا داغ كەلتۈرىدىغان ئىللەتلەردىن ئۆزىنى پاك تۇتۇشى ۋە يىراق تۇرۇشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدىكى ئەڭ ياخشى ئۈلگە بولالايدۇ. بۇ چاغدا ساغلام قەلب ئىگىلىرى ئۇنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىشىدۇ. گۇمراھ ۋە رەزگى دىللارمۇ ئۇنىڭ ھەيۋىتى ۋە ئالىيجاناب پەزىلىتىنى ھېس قىلالايدۇ. نەتىجىدە پۈتۈن دۇنيا ئىختىيارى ياكى مەجبۇرىي ھالدا ئۇنىڭ رەھبەرلىكى ئەتراپىغا ئۇيۇشىدۇ.

4. قىلغان ـ ئەتكەن ياخشىلىقنى كۆپ ساناپ كەتمەسلىك — ئىنسان ئۆزىنىڭ ياخشى ئىش ـ ياخشى پائالىيەتلىرىنى ۋە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرىنى بەك چوڭ ساناپ كەتمەسلىكى، بەلكى داۋاملىق ھارماي ـ تالماي تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ ئىشلىشى، جاپا چېكىش، قۇربان بېرىش ۋە پىداكارلىق كۆرسىتىش ئىرادىسىنى تىكلىشى، ئاندىن بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ كېتىشى، بەلكى تۆلىگەن بەدەللىرىنى ۋە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرىنى ھېس قىلمايدىغان ۋە سەزمەيدىغان دەرىجىدە فەنا فىللاھ (ئاللاھ تەئالا ئۈچۈن بارلىقنى تەقدىم قىلىدىغان) بولۇشى لازىم.

5. ئاخىرقى ئايەتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پات يېقىندا زالىم دۈشمەن كۈچلەر تەرىپىدىن تۈرلۈك ئەرزىيەت ـ كۈلپەتلەرگە، مەسخىرە ـ مازاقلارغا، ئېشىپ ـ تېشىپ ئۆزى ۋە ئەسھابلىرىنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش سۇيىقەستىگە، ھەتتا

ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشقان مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلارنى تەلتۆكۈس قىرغىن قىلىش خەۋپىگە دۇچ كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا ئىشارەت ۋە بېشارەتلەر بېرىلگەن ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى شەخسىي مەنپەئەت نىسۇۋىسىنى دەپ ئەمەس، بەلكى پەقەت ۋە پەقەت ئاللاھ تەئالانىڭلا رازىلىقىنى ئىزدەپ، يۇقىرىقىدەك قىيىنچىلىق ۋە ئېغىر كۈلپەتلەرگە باتۇرانە جاسارەت ۋە سۇباتلىق بىلەن تاقابىل تۇرۇشقا بۇيرۇلغان.

ئاللاھۇ ئەكبەر (ئاللاھ ھەممىدىن كاتتا). بۇ ئەمىر پەرمانلار كۆرۈنۈشتە نېمىدېگەن ئاددىي ۋە نېمىدېگەن يۈزەكى، ئەمما تەسىرچانلىقى ۋە جەزبىدارلىقى نېمىدېگەن كۈچلۈك! ئەڭ مۇھىمى ئەمەلىياتچانلىقى نېمىدېگەن كۈچلۈك! ئۇ پۈتۈن دۇنيانى ھەرىكەتلەندۈرۈپ بىرلا نىشانغا قاراپ يۈزلەندۈرۈشتە نېمىدېگەن زور ئەھمىيەتكە ئىگە!

ئۇنىڭدىن باشقا يۇقىرىقى ئايەتلەر دەۋەت ۋە ۋەز ـ نەسىھەت مادىدىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، «ئىنزار» (ئاگاھلاندۇرۇش) دېگەن سۆزنىڭ ئۆزىلا ھاياتلىقتىكى بەزى ئەمەللەر ئۆز ئىگىلىرىگە ئىنتايىن يامان ئاقىۋەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرىدۇ. ئالايلى، ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ نامى ـ ئەمەللىرىنىڭ نەتىجىسىنى مۇشۇ دۇنيادا تولۇق ۋە نەق كۆرەلمەيدىغانلىقى ھەممىگە ئايان. ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ياخشىلىرى ئۈچۈن بېرىلىدىغان مۇكاپات، يامانلىرى ئۈچۈن بېرىلىدىغان جازا مۇشۇ دۇنيادا ھەرگىزمۇ تولۇق نەقلەشتۈرۈلمەيدۇ، ئەلۋەتتە. مۇشۇنىڭدىن قارىغاندا، «ئىنزار»نىڭ ئۆزىلا ئەمەللەرگە قارىتا چوقۇم ھېساب ـ كىتاب بولىدىغانلىقى ۋە ھاياتىي دۇنيانىڭ كۈنلىرىدىن باشقا بىر كۈننىڭ چوقۇم مەۋجۇدلۇقىنى شەرتسىز دەلىللەيدۇ. ئۇ كۈن بولسىمۇ «قىيامەت» كۈنىدۇر.

مانا بۇ كۈننىڭ مەۋجۇدلۇقى بىز ھازىر ياشاۋاتقان ھاياتتىن ئۆزگىچە بىر ھاياتلىقنىڭ مەۋجۇدلىقىنى تېخىمۇ كۈچلۈك تەلەپ قىلىدۇ.

ئايەتنىڭ داۋامى يەنە بەندىلەردىن توغرا ئەقىدىلىك بولۇشنى، ھەممە ئىشتا ئاللاھ تەئالاغا تەۋەككۇل قىلىشنى، ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىش، ئۆز مەنپەئەتىنى ئەلا بىلىشتەك شەخسىيەتچىلىكنى تەرك ئېتىشنى ۋە ئاللاھ تەئالانى نارازى قىلىش بەدىلىگە بەندىلەرنىڭ رازىلىقى ۋە قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈشتەك ناپاك ئىللەتلەرنى قەتئىي تەرك ئېتىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

دەۋەت تېمىلىرىنى يەنە تۆۋەندىكى مادىلارغا مەركەزلەشتۈرۈشكە بولىدۇ:

1. تەۋھىد، يەنى تەبىئەتنىڭ ياراتقۇچىسى ۋە باشقۇرغۇچىسى يەككە ـ يېگانە ئاللاھ دەپ ئېتىقاد قىلىش.

2. قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرۈش.

3. يامان ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ بارىدىغان مۇنكەر، پاھىشە ئىشلاردىن قول ئۈزۈش ۋە ئۇلۇغۋار، ئالىيجاناب ۋە پەزىلەتلىك ئىشلارنى كۆپلەپ قىلىش ئارقىلىق ئۆز نەپسىنى تەزكىيە قىلىش (پاكلاش).

4. ئىشلارنىڭ ھەممىسنى ئاللاھ تەئالاغا تاپشۇرۇش.

5. يۇقىرىقى بەلگىلىمىلەرنىڭ ھەممىسنى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىكىگە ئىمان كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ توغرا رەھبەرلىكى ۋە دانا يېتەكچىلىكى ئاستىدا ئېلىپ بېرىش ... قاتارلىقلار.

ئاندىن ئايەتنىڭ باشلىنىشلا بۈيۈك ئاللاھنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بۇ ئۇلۇغۋار ئىشقا تەكلىپ قىلىش ندىاسى ۋە ئۇنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ۋە بېشىنى چۈمكىۋېلىپ بىخۇد يېتىۋېلىشتىن جىھاد قىلىشقا، كۈرەش قىلىشقا ۋە جاپا ـ مۇشەققەتكە تارتىپ چىقىرىشقا چاقىرىش ندىاسى: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾ «ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر)! تۇر! (ئىنسانلارنى) ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر» (74:1 ـــ 2) بىلەن باشلىنىدۇ. بۇ چاقىرىقتا گويا: «ئى مۇھەممەد! بىر كىشىلىك نەپسى (جېنى) ئۈچۈنلا ياشىغۇچىلار جاپا تارتماي راھەتلىك ياشىشى مۇمكىن. ئەمما، ساڭا ئوخشاش بۇنداق ئېغىر يۈكنى ئۆز زىممىسىگە ئالغۇچىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئۇيقۇنىڭ نېمە كېرىكى؟ راھەت ـ پاراغەتنىڭ نېمە كېرىكى؟ ئىللىق فىراش، تىنچ تۇرمۇش ۋە كۆركەم مال ـ ماتالارنىڭ نېمە كېرىكى؟! تۇر! ئۇلۇغۋار ئىشلار سېنى كۈتمەكتە! ئېغىر يۈك (ئىلاھىي ئەلچىلىك يۈكى)نى زىممەڭگە ئېلىش ئۈچۈن تۇر! جاپا ـ مۇشەققەت ۋە قىيىن كۈلپەتلەر ئۈچۈن تۇر! ساڭا قانغىچە ئۇخلاش، راھەت ـ پاراغەت ۋە ھۇزۇر ـ ھالاۋەتنىڭ ۋاقتى كەتتى. ئەمدى بۈگۈندىن ئېتىبارەن ئۇزچىل بىدارلىق ۋە ئۇزاققا سوزۇلغان جاپالىق كۈرەش باشلىنىدۇ. تۇر! مۇشۇ ئىشلار ئۈچۈن تەييار تۇر ۋە بۇيرۇق كۈت!» دېيىلگەندى.

مانا بۇ قەتئىي ھەم كەسكىن بۇيرۇقلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئائىلە شادلىقىدىن، راھەتلىك ۋە ئىللىق كۆرپىسىدىن ۋە تىنچ ـ خاتىرجەم تۇرمۇشىدىن سۈرەپ چىقىپ، كىشىلەرنىڭ ئەدىيۇى ئەھۋالى ۋە تۇرمۇش ئەمەلىيىتىدىكى مۇقەسسىزلىك، خۇراپاتلىق ۋە ناھەقچىلىكلەر ئارىسىغا ئىختىيارسىز ئىتتىرىپ كىردى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ بۇيرۇقلارغا بىنائەن ئورنىدىن دەس تۇردى. ئۇ شۇ تۇرغانچە 20 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۇزچىل، سابىت بەرقەدەم تۇردى. ئۇھ ... دەپ راھەت سىغىنىپ ئولتۇرمىدى، زېرىكىپ توختاپ قالمىدى. ئۆز نەپسى ئۈچۈن ۋەياكى ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئۈچۈنلا ياشىمىدى.

ئۇ يەر شارىدىكى ئەڭ ئېغىر يۈك ـــ چوڭ ئامەنەت يۈكىنى، ئىنسانىيەتنىڭ ئىدىيە ـ ئېتىقاد يۈكىنى ۋە ھەرقايسى مەيدانلاردىكى جەڭ ۋە جىھاد يۈكىنى ئۆز زىممىسىگە ئېلىپ، ھارماي ـ تالماي ئىزچىل ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىغا دەۋەت قىلىپ، 20 يىلدىن كۆپرەك ھاياتىنى كۈرەش مەيدانىدا ئۆتكۈزدى. ئۇ بۇ ئىلاھىي چاقىرىقنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئەڭ ئېغىر ۋەزىپە ـــ پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغاندىن بۇيان، بىر ئىشنى يەنە بىر ئىشقا تۇتۇشتۇرۇپ قويمىدى، بىر ئىشنى دەپ يەنە بىر ئىشنى ئاقسىتىپ قويمىدى.

ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا بىز ۋە بارلىق مۇسۇلمانلار نامىدىن ئەڭ ياخشى مۇكاپات ئاتا قىلسۇن! ئامىن!

تۆۋەندىكى قۇرلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋەت ئېلىپ بارغان جەريانىدىكى جاپالىق ۋە كۈرەشچان ئۆمۈر مەنزىللىرىنىڭ كىچىكلىتىلگەن كارتىنىسىدۇر (ئۇنى كۆڭۈل ئېكرانىڭىزدىن ئۆتكۈزۈپ كۆرگەيسىز!).

دەۋەت مەزگىلى ۋە ئۇنىڭ ھەرقايسى باسقۇچلىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋەت ئېلىپ بارغان مەزگىلنى مۇنداق ئىككى دەۋر باسقۇچقا بۆلۈشىمىز مۇمكىن. بۇ ئىككى دەۋر باسقۇچ بىر بىرىدىن تامامەن پەرقلىنىدۇ:

1. مەككە دەۋرى — تەخمىنەن 13 يىل.

2. مەدىنە دەۋرى — ساق ئون يىل.

ئاندىن ھەربىر دەۋر باسقۇچ يەنە بىر قانچە پەسىل خاراكتېرلىك باسقۇچلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ پەسىل باسقۇچلارمۇ يەنە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە.

جۈملىدىن مەككە دەۋرى يەنە مۇنداق ئۈچ پەسىل خاراكتېرلىك باسقۇچقا بۆلىنىدۇ:

1) يوشۇرۇن دەۋەت باسقۇچى — بۇ ئۈچ يىل داۋاملاشقان.

2) مەككە تەۋەسىدە ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈش باسقۇچى — بۇ پەيغەمبەرلىكنىڭ تۆتىنچى يىلىنىڭ بېشىدىن ئونىنچى يىلىنىڭ ئاخىرلىرىغىچە داۋاملاشقان.

3) مەككىنىڭ سىرتىدىكى دەۋەت باسقۇچى ۋە دەۋەتنىڭ ھەرقايسى قەبىلىلەرگە كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرۇلۇشى — بۇ ئونىنچى يىلنىڭ ئاخىرلىرىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە ھىجرەت قىلغانغا قەدەر بولغان ئارىلىقتىكى مەزگىلدۇر.

مەدىنە دەۋەت دەۋرىنىڭ پەسىل خاراكتېرلىك باسقۇچلىرىنىڭ تەپسىلاتى بولسا ئۆز نۆۋىتىدە بايان قىلىنىدۇ.

بىرىنچى باسقۇچ — دەۋەت كۈرىشى

ئۈچ يىللىق يوشۇرۇن دەۋەت

ھەممىگە مەلۇم، مەككە شەھىرى ئەرەبلەرنىڭ دىنىي پايتەختى ۋە ئۇلۇغ كەئبىنىڭ مۇتەسسەددىلىرى (باشقۇرغۇچىلىرى) تۇرىدىغان جاي، پۈتۈن ئەرەب خەلقىنىڭ نەزىرىدىكى (ئاتالمىش) مۇقەددەس بۇت-ھەيكەللەرگە قارىغۇچىلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەرگە ئولتۇراقلاشقان. شۇڭا، بۇ يەردە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ ئىدىيە ۋە ئەقىدىنى توغرا يولغا سېلىشتىن ئىبارەت بۇ ئېغىر ۋەزىپىنى ئادا قىلىش مەككىنىڭ سىرتىدىكىدىن كۆپ قىيىنغا توختايتتى. بۇ ئىش ۋاقىتلىق قىيىنچىلىق ۋە توسالغۇلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمايدىغان دانا بىر تەدبىرگە موھتاج بولغاچقا، مەككىلىكلەرنى بىراقلا چۆچۈتۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ئىسلام دەۋىتى دەسلەپكى مەزگىلدە سەل-پەل يوشۇرۇن ئېلىپ بېرىلىشى ئەڭ ياخشى تاللاش ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ ئۇسۇلنى تاللىدى.

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ دىننى ئاۋۋال ئۆز ئائىلە-تاۋابىئاتى ۋە يېقىن دوست-بۇرادەرلىرىگە تەڭلىشى تەبىئىي ئەھۋال ئىدى. شۇڭا، ئۇ تۇنجى بولۇپ ئۆز ئائىلىسىنى ۋە يېقىن دوست-بۇرادەرلىرىنى، شۇنىڭدەك تونۇش-بىلىشلىرى، بولۇپمۇ ئۇلار ئىچىدىن ھەقسۆيەر، ياخشى تەبىئەتلىكلىكى بىلەن تونۇلغان، ئۇلارمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى «راستچىل»، «ھەقىقەت ياقلىغۇچى» دەپ بىلىدىغان، ۋۇجۇدىدا ياخشىلىقنىڭ ئەسىرى بار بىر قىسىم كىشىلەرنى تاللاپ ئىسلامغا چاقىردى. نەتىجىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالىيجانابلىقى، شەخسىيەتسىزلىكى ۋە راستچىللىقىدىن شەكلەنمەيدىغان بىر تۈركۈم كىشىلەر بۇ دەۋەتكە تۇنجى بولۇپ ئاۋاز قوشتى. ئۇلار ئىسلام تارىخىدا «تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار» دەپ ئاتالدى. ئۇلارنىڭ

دەسلەپ ئىبتىگاردا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئايالى خەدىجە بىنتى خۇۋەيلىد، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئازاد قىلىۋەتكەن قۇلى زەيد ئىبنى ھارىس[①] ئىبنى شۇرەھبىل كەلبى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب (ئۇ بۇ چاغدا تېخى نارەسىدە بالا بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كاپالىتىدە تۇرۇۋاتاتتى) ۋە يېقىن دوستى ئەبۇ بەكرى سىددىق (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم)لار مۇسۇلمان بولدى. بۇلار دەۋەت باشلانغان بىرىنچى كۈنلا مۇسۇلمان بولغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەبۇ بەكرىمۇ دەۋەتكە كىرىشىپ كەتتى. ئۇ خۇش پېچىم، ئاغىنىدارچىلىقى ياخشى، چىقىشقاق، ئەخلاقلىق، كەڭ قول ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ پاراسەتلىكلىكى، تىجارەتتىكى ئېپى ۋە شېرىن سۆھبەت بولۇشتەك ئالاھىدىلىكى ئۇنىڭ قەۋمى ـ جامائىتى ئارىسىدىكى باردى ـ كەلدى مۇناسىۋىتىنى قويۇۋقلاشتۇرغانىدى ۋە ئەل ئارىسىدىكى تەسىرىنى زورايتقانىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنىڭ سۆھبىتىگە ھازىرلىق قىلىدىغان قەۋمى ـ قېرىنداشلىرىدىن ئىشەنچ قىلالايدىغانلىرىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلدى. نەتىجىدە ئۇنىڭ مەسلەكداشلىرىدىن ئوسمان ئىبنى ئەففان ئۇمەۋى، زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام ئەسەدى، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف زۇھرى، سەئد ئىبنى ئەبى ۋەققاس زۇھرى ۋە تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ تەيمى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم)لار مۇسۇلمان بولدى. ھەممىدىن بۇرۇن مۇسۇلمان بولغان بۇ سەككىز شەخس تارىختا تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ۋە ئىسلام پېشۋالىرى بولۇپ قالدى.

دەسلەپ مۇسۇلمان بولغانلاردىن يەنە بىلال ئىبنى ئەبى رەباھ ھەبەشىي (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)مۇ بار ئىدى. ئاندىن بۇلارغا ئەگىشىپ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى ئەبۇ ئۇبەيدە ئامىر ئىبنى جەرراھ (بەنى ھارىس جەمەتىدىن)، ئەبۇ سەلىمە ئىبنى ئابدۇلئەسەد (بەنى مەخزۇم جەمەتىدىن)، ئەرقەم ئىبنى ئەبلئەرقەم (بەنى مەخزۇم جەمەتىدىن)، ئوسمان ئىبنى مەزئۇن ۋە ئۇنىڭ ئىككى

---

① زەيد ئەسلىدە ئەرەبلەرنىڭ بەنى كلاب قەبىلىسىدىن بولۇپ، بىر قېتىملىق قەبىلە ئۇرۇشىدا ئەسىر چۈشۈپ قېلىپ قۇل قىلىنغان. ئۇنى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا سېتىۋېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھەدىيە قىلغان. كېيىن ئۇنىڭ ئاتىسى ۋە تاغىلىرى ئۇنى قايتۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن كەلگەندە، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئايرىلمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئاتىسى بىلەن قايتىپ كەتكىلى ئۇنىمىغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئازاد قىلىۋېتىپ بالا قىلىۋالغان ۋە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئەرەبلەرنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتى بويىچە زەيد ئىبنى مۇھەممەد، يەنى مۇھەممەدنىڭ ئوغلى زەيد دەپ ئاتالغان.

قېرىندىشى قۇدامە ۋە ئابدۇللاھ، شۇنىڭدەك ئۇبەيدە ئىبنى ھارىس ئىبنى مۇتتەلىب (ئىبنى ئابدۇمەناف) ۋە سەئىد ئىبنى زەيد (بەنى ئەدى جەمەتىدىن) ۋە ئۇنىڭ ئايالى فاتىمە بىنتى خەتتاب (ئۇمەر ئىبنى خەتتابنىڭ ھەمشىرىسى)، خەبباب ئىبنى ئەرەت ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) قاتارلىق كىشىلەر مۇسۇلمان بولدى. ئۇلار قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ ھەرقايسى ئايماقلىرىدىن ئەڭ دەسلەپ مۇسۇلمان بولغانلار بولۇپ، ئىبن ھىشام رەھىمەھۇللاھ: «بۇلارنىڭ سانى قىرىقتىن ئاشاتتى» دەيدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ھېسابىدىكى بەزىلەرنى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردىن ساناشتا بىرئاز مەسىلە بار.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەر ئەر ـ ئايال ۋە توپ ـ توپ بولۇپ ئىسلامغا كىرىشكە باشلىدى. مەككىدە ئىسلام توغرۇلۇق گەپ ـ سۆزلەر تارقالدى. بارا ـ بارا ئىسلام ھەققىدىكى پاراڭ كىشىلەرنىڭ قىزىق نۇقتا سۆز تېمىسىغا ئايلاندى.

يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى يوشۇرۇن مۇسۇلمان بولغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇلار بىلەن مەخپىي ئۇچرىشىپ، دىنىي ئەھكاملارنى يوشۇرۇن ئۆگىتىپ تۇراتتى. چۈنكى، دەۋەت تېخىچە ئايرىم ـ ئايرىم شەخسلەر بويىچە يوشۇرۇن ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى. سۈرە مۇددەسسىرنىڭ باش قىسمى نازىل بولغاندىن كېيىن، ۋەھيى ئارقىمۇئارقا نازىل بولۇشقا باشلىدى. بۇ مەزگىلدە نازىل بولغان ئايەتلەر ۋە سۈرە بۆلەكلىرى لەۋزى قىسقا، قاپىيىلىك پاسىلغا ئىگە، پىكرى ئۆتكۈر، جانلىق، تەسىرچانلىقى ۋە جەزبىدارلىقى كۈچلۈك ۋە ئادەمنى ئويغا سالىدىغان بولۇپ، ئەيني دەۋرنىڭ تىنچ ۋەزىيىتىگە ماس كېلەتتى. بۇ ئايەتلەر ئىنسان نەپسىنى تەزكىيە (پاكلاش) قىلىشقا قىزىقتۇرۇش، دۇنيادىكى سەتچىلىكلەرگە چېتىلىپ قېلىشتىن سەسكەندۈرۈش، جەننەت ۋە دوزاخلارنى گويا كۆز بىلەن كۆرگەندەك تەسۋىرلەش قاتارلىقلارنى مەزمۇن قىلغان بولۇپ، مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلارنى ئۇلار ياشاۋاتقان ئاشۇ جەمئىيەتتىن باشقا بىر مۇھىتقا باشلاپ باراتتى.

ناماز

دەسلەپ نازىل بولغان ئايەتلەردە ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇلغان ئەمرى ـ پەرمانلار بار ئىدى. مۇقاتىل ئىبنى سۇلايمان رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ تەئالا ئىپتىدائىي ئىسلام دەۋرىدە (يەنى ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەن دەسلەپكى

مەزگىلدە) ئەتىگەندە ئىككى رەكئەت، كەچتە ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇشنى پەرز قىلغانىدى. «قۇرئان كەرىم»دە بۇ ھەقتە مۇنداق دېيىلگەن: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ﴾ «ئاخشىمى ـ ئەتىگىنى پەرۋەردىگارىڭغا ھەمدى بىلەن تەسبىھ ئېيتقىن» (40:55).

ئىبنى ھەجەر رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىئراجغا چىقىشتىن بۇرۇن ئۆزىمۇ ۋە ساھابە كىراملارمۇ چوقۇم ناماز ئوقۇيتتى.

لېكىن، مۇسۇلمانلار ھازىر ئادا قىلىۋاتقان بەش ۋاق ناماز پەرز قىلىنىشتىن ئىلگىرى يەنە باشقا ناماز پەرز قىلىنغانمۇ، يوق؟ بۇ توغرىدا قاراش ئوخشاش ئەمەس. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، شۇ ۋاقىتلاردا كۈن چىقىشتىن بۇرۇن ۋە كۈن پاتقاندىن كېيىن ئادا قىلىش پەرز قىلىنغان ناماز بار ئىكەن. ھارىس ئىبنى ئۇسامە ئىبنى لۇھەيئەدىن، ئۇ زەيد ئىبنى ھارىستىن نەقىل قىلغان ھەدىستە: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى نازىل بولغان دەسلەپكى كۈنلەردە، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كېلىپ ئۇنىڭغا تاھارەت ئېلىشنى ئۆگەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاھارەتتىن پارىغ بولغاندىن كېيىن، بىر ئۇرۇچ سۇنى ئېلىپ ئەۋرىتىگە چاچتى دېيىلگەن. بەرراﺋ ئىبنى ئازىب ۋە ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارمۇ شۇ ھەدىسنىڭ مەزمۇنىنى نەقىل قىلغان. ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ رىۋايىتىدە «مانا بۇ ئەڭ بۇرۇن نازىل بولغان پەرزلەر ئىدى» دېگەن سۆز قىستۇرۇلغان.

«تارىخ ئىبنى ھىشام» دېگەن كىتابتا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابىلەر ناماز ۋاقتى كىرگەندە، تاغ جىلغىلىرىغا بېرىپ، ئەل كۆزىدىن يىراق جايلاردا نامازلىرىنى يوشۇرۇن ئوقۇشۇپ كېلەتتى، بىر قېتىم ئەبۇ تالىب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ناماز ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سورىغان ۋە ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن بۇ ئىككىيلەننى سۇباتلىق بولۇشقا بۇيرۇغان دېيىلگەن.

بۇ ھەقتىكى تولۇقسىز مەلۇمات قۇرەيش كاتتىلىرىغا ئاڭلاندى

ئەينى چاغدىكى ۋەقەلىكلەرنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە نەزەر سالغىنىمىزدا، (مۇشۇ مەزگىلدە) دەۋەت گەرچە مەخپىي ۋە ئايرىم ـ ئايرىم شەخسلەر بويىچە

يوشۇرۇن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بولسىمۇ، قۇرەيش دائىرىلىرى بۇنى ئۇقماي قالمىغان. بىراق، ئۇلار بۇنىڭغا ئارتۇقچە پەرۋا قىلىپ كەتمىگەنىدى.

مۇھەممەد غەززالى رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: ئىسلام دەۋىتى ھەققىدىكى مىش ـ مىش خەۋەرلەر قۇرەيش دائىرىلىرىغا يەتكەن بولسىمۇ، ئۇلار بۇنىڭغا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمىدى. چۈنكى، ئۇلار مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۇمەييە ئىبنى ئەبى سەلت، قىس ئىبنى سائىد ۋە ئەمرى ئىبنى نۇفەيللەرگە ئوخشاش ئىلاھىيەت ۋە ئۇنىڭ ھەقلىرى ئۈستىدە گەپ قىلىدىغان دىن دەۋاگەرلىرىنىڭ بىرسى بولسا كېرەك دەپ قارىغانىدى. لېكىن، ئۇلار دەۋەت خەۋىرىنىڭ ئەتراپقا تاراپ تەسىرى كېڭىيىپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ، دەۋەت ۋە ئۇنىڭ كۈندىلىك تەرەققىيات ئەھۋالىنى كۆزىتىشكە ۋە بۇ دىنغا كىرگەنلەرنى ئاستىرتىن نازارەت قىلىشقا باشلىدى.

ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۈچ يىل ئۆتۈپ كەتتى. ئىسلام دەۋىتى گەرچە شەخسلەر ئارا يوشۇرۇن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ كەمگىچە ئىسلامى قېرىنداشلىق ۋە ئۆزئارا ھەمكارلىق ئاساسىدا ئەلچىلىكنى يەتكۈزەلەيدىغان ۋە ئۇنى ئۆز جايىغا قارار تاپقۇزۇش ۋەزىپىسىنى ئادا قىلالايدىغان بىر تۈركۈم سادىق مۇئمىنلەر ئاللىقاچان يېتىشىپ بولغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈشكە، باتىل ئىشلارغا قورقماي قارشى تۇرۇشقا ۋە بۇتپەرەسلىككە قارشى قەتئىي مەيداندا تۇرۇشقا تەكلىپ قىلىنىپ ۋەھىيلەر نازىل بولدى.

ئىككىنچى باسقۇچ ــ ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈش

ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈش تۇنجى بۇيرۇقى

ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈش ھەققىدە تۇنجى بولۇپ ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ «يېقىن خىش ـ ئەقرىبالىرىڭنى ئاگاھلاندۇرغىن» (26:214) دېگەن ئايىتى نازىل بولدى. مەزكۇر ئايەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۈرە شۇئەرادا ئاۋۋال مۇسا ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولغاندىن تارتىپ، ئۇ تاكى بەنى ئىسرائىلنى باشلاپ ھىجرەت قىلغانغا قەدەر ۋە ئۇلارنىڭ فىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قولچۇماقچىلىرىدىن قۇتۇلىشىدىن تارتىپ، فىرئەۋنىنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرى بىلەن قوشۇپ غەرق قىلىۋېتىلگىنىگە قەدەر بولغان بىر قاتار جىددىي ھەم تەسىرلىك ۋەقەلەر بايان قىلىندى. بۇ قىسسە مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ فىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قەۋمىنى ئاللاھ تەئالا تەرىپىگە دەۋەت قىلىش جەريانىدا بېشىدىن ئۆتكۈزگەن جىمىي سەرگۈزەشتىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. مېنىڭچە (ئاپتور) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈش بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋېلىش ھارپىسىدا مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەقەسىنى بۇنچىۋالا تەپسىلىي بايان قىلىپ كەلتۈرۈشتىكى مەقسەت، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابە كىراملار ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتكەندە ئۇچرايدىغان قارشىلىق، ئاھانەت ۋە زۇلۇم ـ سىتەملەر ئالدىدا بۇ قىسسەلەر ياخشى ئۈلگە بولسۇن ئۈچۈن ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە ئۇلارنىڭ ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتۈشتىن ئاۋۋال ئۆز ئىشلىرىغا تولۇق ئىدىيىۋى تەييارلىق كۆرۈپ قويۇشى ئۈچۈن ئىدى. چۈنكى، ھەقىقانىيەتنىڭ ئۆز رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدىغان شارائىتقا ئىگە بولۇشى، مۇقەررەر ھالدا ئۇنىڭ باتىلنىڭ زۇلۇم ـ سىتەم قورغانلىرىنى پاچاقلاپ تاشلىشى ۋە جاھالەت بىلەن كەسكىن كۆرەش قىلىشى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشاتتى. شۇڭا، مۇسۇلمانلاردىمۇ شۇ قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان تولۇق ئىدىيىۋى تەييارلىق بولۇشى، تەۋرەنمەس ئېتىقاد ۋە ئىرادە تۇرغۇزۇلۇشى زۆرۈر ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە بۇ سۈرە (فىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قەۋمىنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتىنى تەسۋىرلەش بىلەن بىرگە) نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى،

ئاد ۋە سەمۇد خەلقى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى، لۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى قاتارلىق ئاللاھ تەئالانىڭ پەيغەمبەرلىرىنى يالغانغا چىقارغۇچىلارنىڭ ئاقىۋىتى ۋە ئەيكە ئاھالىلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتىنىڭ تەسۋىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدى. بۇنىڭدىن مەقسەتمۇ ئەلۋەتتە پات ئارىدا ئۆز پەيغەمبىرىگە قارىغۇلارچە قارشى چىقىپ ئۇنى ئىنكار قىلغۇچىلارنىڭ ئۆز قىلمىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى بىلىشىلىشى، ھەتتا ئەكسىيەتچىل مەيداندا داۋاملىق چىڭ تۇرۇۋېرىدىغان بولسا، چوقۇم ئاللاھ تەئالانىڭ قاتتىق جازالىشىغا دۇچار بولىدىغانلىقىنى بىلىشىلىشى ۋە مۆئمىنلەر ئۆزلىرىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنىڭ چوقۇم پارلاق بولىدىغانلىقىنى ئېنىق ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشى ئۈچۈن ئىدى.

يېقىن خىش-ئەقرىبالار ئارىسىدىكى ئاشكارا دەۋەت

مەزكۇر ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاۋۋال بەنى ھاشىم جەمەتىنى چاقىردى. ئۇلارمۇ شۇئان ھازىر بولۇشتى. ئۇلارغا بەنى مۇتتەلىب ئىبنى ئابدۇمەناف جەمەتىدىن بىر قانچە ئادەم قوشۇلۇپ يىغىلدى. يىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ سانى 45 كىشىگە يەتتى. ئۇلار تولۇقلىنىپ بولماي تۇرۇپلا ئەبۇ لەھەب سورۇننىڭ كەيپىياتىنى بۇزدى. ئۇ: «بۇ ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى سېنىڭ تاغىلىرىڭ ۋەياكى تاغىلىرىڭنىڭ باللىرى، ھە ... سۆزلە! لېكىن ھېلىقى يات دىنىڭ گېپىنى قىلغۇچى بولما! شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، سېنىڭ قەۋمىڭ پۈتۈن ئەرەبلەرگە تاقابىل تۇرالمايدۇ. سېنى توسۇشقا مەن ھەقلىق. ئەمما، ھازىرچە ئۆز پۇشتىلىرىڭ كۇپايە. ئاۋادا گېپىمگە قۇلاق سالماي ئۆز بېشىمچىلىق قىلىۋېرىدىغان بولساڭ، پۈتۈن ئەرەبلەر بىر ياقتىن قول چىقىرىپ، قۇرەيشلەر باش بولۇپ ساڭا قول سالغاندىن كۆرە ئۆز جەمەتىڭنىڭ سېنى توسقىنى تۈزۈك. مەن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا سېنىڭدەك بالا ـ قازا كەلتۈرگەن ئادەمنى كۆرمىگەن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جاۋاب قايتۇرماي جىم تۇردى ۋە سورۇن ئەھلىمۇ تارقاپ كېتىشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى جەمەتداشلىرىنى يەنە بىر قېتىم يىغىپ سۆز قىلدى. ئۇ سۆزىدە: «جىمى ھەمدۇسانا ئاللاھقا خاستۇركى، مەن ئۇنىڭغا ھەمدۇسانا ئېيتىمەن. ئۇنىڭدىن مەدەت ۋە ياردەم تىلەيمەن. ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرىمەن ۋە ئۇنىڭغا تەۋەككۇل قىلىمەن. گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، ئاللاھ يەككە ـ يېگانىدۇر، شېرىكى يوقتۇر» دېدى. ئاندىن مۇنداق

دېدى: «چوقۇم ھەر قەۋمنىڭ ئەلچىسى ئۆز خەلقىگە يالغان سۆزلىمەيدۇ. يەككە ـ يېگانە ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. مەن ئاللاھنىڭ سىلەرگە ئالايىتەن، پۈتۈن ئىنسانلارغا ئومۇمەن ئەۋەتكەن ئەلچىسىدۇرمەن. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىلەر گويا ئۇخلىغاندەك ئۆلىسىلەر، ئويغانغاندەك تىرىلىسىلەر، قىلغان ـ ئەتكەن ئىش ـ ئەمەللىرىڭلاردىن ھېساب بېرىسىلەر، ھېسابتىن كېيىن ئورنۇڭلار مەڭگۈلۈك جەننەتتە بولىدۇ ۋەياكى مەڭگۈلۈك دوزاختا بولىدۇ، خالاس» دېدى. بۇنىڭغا قارىتا ئەبۇ تالىب ناھايىتى ياخشى پوزىتسىيە بىلدۈردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ساڭا ياردەمدە بولۇش بىز ئۈچۈن شەرەپ، بىز سېنىڭ نەسىھىتىڭنى ئەلۋەتتە قوبۇل قىلىمىز. سۆزۈڭگە چىن پۈتىمىز. مانا سېنىڭ بوۋاڭنىڭ ئەۋلادلىرى جەم بوپتىمىز. مەن ئۇلارنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتىم بىلەن سەن ياقتۇرىدىغان ئىشلارغا ئالدىرايمەن. سەن ئۆز ئىشىڭغا راۋان بولغىن. ئەزبىرايى خۇدا، مەن سېنى مەڭگۈ قوغدايمەن ۋە ھىمايە قىلىمەن. بىرلا ئىش ئاتام ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ دىنىدىن ئايرىلىشقا كۆڭلۈم ئۇنىمايۋاتىدۇ».

ئۇنىڭ كەينىدىن ئەبۇ لەھەب ئېغىز ئېچىپ: «يا ئاللاھ! بۇ سەتچىلىكنى؟! ئۇنى باشقىلارنىڭ توسقىنىدىن كۆرە، ئۆزەڭلار توساڭلار بولمامدۇ؟!» دېدى. بۇنىڭغا جاۋابەن ئەبۇ تالىب: «ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، بىز ھاياتلا بولىدىكەنمىز، ئۇنى جان تىكىپ قوغدايمىز» دېدى. سورۇن ئەھلى غۇلغۇلا ئىچىدە تارقاپ كېتىشتى.

سەفا تېغىدا سادا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتكەن ئەھۋالدا تاغىسى ئەبۇ تالىبنىڭ ئۇنى قانات ئاستىغا ئېلىپ ھىمايە قىلىدىغانلىقىغا تولۇق ئىشەنچ قىلغاندىن كېيىن، ئۇ بىر كۈنى سەفا تېغىغا چىقىپ: «يا سەباھاھ ...»[①] دەپ توۋلىدى. بۇ سادانى ئاڭلىغان قۇرەيش ئايماقلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن يىغىلىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى تەۋھىد (بىر خۇدالىق ئەقىدىسى)كە ۋە ئۆزىنىڭ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈشكە ۋە قىيامەت كۈنىنىڭ بەرھەقلىكىگە ئىشىنىشكە چاقىردى.

① سەباھاھ ساداسى ــــ دۈشمەن ھۇجۇمى، ھەر خىل تۇيۇقسىز ئاپەت ياكى مۇھىم خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن توۋلىناتتى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ بۇ قىسسىنىڭ بىر قىسمىنى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ «يېقىن خىش ـ ئەقرىبالىرىڭنى ئاگاھلاندۇرغىن» دېگەن ئايەت نازىل بولۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەفا تېغىغا چىقىپ: «ئى بەنى فىھرى جەمەتى! ئى بەنى ئەدى جەمەتى!» دەپ قۇرەيش ئايماقلىرىنى بىر ـ بىرلەپ چاقىردى. قۇرەيش ئاممىسى يىغىلدى. ھازىرلىق قىلالمايدىغانلار نېمە ئەھۋال ئىكەنلىكىنى ئۇقۇش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەبۇ لەھەبمۇ بار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۆز قىلىپ: «ئى قۇرەيش جامائەسى! ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ؟ ئەگەر مەن دۈشمەن ئاتلىق قوشۇنى تاغ ئارقىسىدا سىلەرگە ھۇجۇم قىلماقچى بولۇۋېتىپتۇ دېسەم، مېنىڭ گېپىمگە چىن پۈتەمسىلەر؟» دېدى. ئۇلار بىردەك: «شۇنداق، سېنىڭ گېپىڭگە چىن پۈتىمىز، سېنىڭ راستچىل، سەممىي ئىكەنلىكىڭگە ئىشىنىمىز» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق بولسا، مەن سىلەرنى قاتتىق ئازابتىن ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن» دېۋىدى، ئەبۇ لەھەب: «ھالاك بولغۇر، بىزنى مۇشۇنى دەپ يىغدىڭمۇ؟» دېدى. بۇ چاغدا ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۞ مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۞ سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۞ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۞ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ﴾ «ئەبۇ لەھەبنىڭ ئىككى قولى قۇرۇپ كەتسۇن! (ئەمەلدە) قۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا ئېرىشكەن نەرسىلىرى ئەسقاتمىدى. ئۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا (يەنى دوزاخقا) كىرىدۇ. ئۇنىڭ ئوتۇن توشۇغۇچى (يەنى سۇخەنچى) خوتۇنىمۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا كىرىدۇ. ئۇنىڭ بوينىدا مەھكەم ئېشىلگەن ئارغامچا بولىدۇ» دېگەن سۈرە نازىل بولدى.

ئىمام مۇسلىم رەھمەھۇللاھ بۇ قىسسىنىڭ يەنە بىر تەرىپىنى ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ «يېقىن خىش ـ ئەقرىبالىرىڭنى ئاگاھلاندۇرغىن» دېگەن ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شەخسلەر بويىچە ۋە كوللېكتىپلار بويىچە چاقىرىپ: «ئى قۇرەيش جامائەسى! ئۆز ـ ئۆزۈڭلارنى دوزاخ ئازابىدىن قۇتقۇزۇڭلار! ئى ئىبنى كەئەب جەمەتى! سىلەرمۇ ئۆز ـ ئۆزەڭلارنى دوزاخ ئازابىدىن قۇتقۇزۇڭلار! ئى قىزىم فاتىمە! سەنمۇ ئۆزەڭنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزغىن! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن سىلەرگە ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ھېچ نەرسىگە ئارا تۇرالمايمەن. ئارىمىزدىكى ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى ئۆز يولى بىلەن بولىدۇ» دېدى.

مانا بۇ ئېنىقلىق دەرىجىسى ناھايىتى يۇقىرى ۋە ئەڭ ئوچۇق يەتكۈزۈش (تەبلىغ) ساداسى ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ سادا ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا ئىلاھىي ئەلچىلىكنى قوبۇل قىلىش

ئوتتۇرىمىزدىكى ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ مۇھىم ھالقىسىدۇر. ئەرەبلەردە ھازىر چىققا چىققان ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق ئەسەبىيىتى (تەرەپبازلىقى) ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىدىن نازىل بولغان ئاگاھلاندۇرۇش ھارارىتىدە ئېرىپ تۈگىدى دېگەننى ئېنىق يەتكۈزگەنىدى.

ھەقنى جاكارلاش ۋە مۇشرىكلارنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشى

ھەق ئاۋازىنىڭ ياڭراق ساداسى مەككە ئاسمىنىدا جاراڭلاۋاتقان پەيتتە، ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ «ساڭا بۇيرۇلغاننى (يەنى پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەمرىنى) ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويغىن، مۇشرىكلارنىڭ مەسخىرىلىرىگە پەرۋا قىلمىغىن» (17:94) دېگەن ئايىتى نازىل بولدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ شېرىك ـ خۇراپاتلىرىنىڭ ۋە ئاساسسىز ئەپسانىلىرىنىڭ ئەپتە ـ بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلاشقا كىرىشتى. بۇت ـ ھەيكەللەرنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ۋە ئۇنىڭ نەقەدەر قەدرى ـ قىممەتسىز نەرسە ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ـ ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويۇپ، بۇتلارنىڭ ئاجىز ۋە كېرەكسىز بىرنېمە ئىكەنلىكىنى ئەمەلىي مىساللار بىلەن چۈشەندۈردى. بۇتلارغا سېغىنىش ۋە ئۇنىڭغا چوقۇنۇشنى ئۆزى بىلەن خۇدا ئوتتۇرىسىدا ۋاستە قىلىۋالغانلارنىڭ ئاپئاشكارا ئازغۇنلۇقتا ئىكەنلىكىنى روشەن دەلىل ـ پاكىتلار بىلەن بايان قىلدى.

گويا چاقماق گۈلدۈرمامىسى تىنچ ھاۋا بوشلۇقىدا ئەكس سادا پەيدا قىلغاندەك، مۇشرىكلارنىڭ ئازغۇنلۇقىنى ۋە بۇتقا چوقۇنۇشنىڭ ھاماقەتلىكلىكىنى ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويۇش مەككىلىكلەرنىڭ غەزەپ ئوتىنى لاۋۇلدىتىۋەتتى. ئۇلاردا بۇ خىل تەشەببۇسنى يات كۆرۈش ۋە ئىنكار قىلىش دولقۇنى مەۋج ئۇردى.

قۇرەيشلەر ئۇشتۇمتۇت مەيدانغا كەلگەن بۇ يېڭى ئېقىمنى توسماقچى بولدى. چۈنكى، بۇنداق قىلمىغاندا ئۇلارنىڭ كونا ئەنئەنىۋى مىراسلىرى خەۋپكە ئۇچرايتتى.

قۇرەيشلەر تەدبىر قوللانماقچى بولدى. چۈنكى، ئۇلار بىر ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈپ كۆپ ئىلاھلارنى ئىنكار قىلىش ۋە مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈپ قىيامەت كۈنىنىڭ ھەق ۋە راستلىقىغا ئىشىنىش دېگەننىڭ مەنىسى، باشقىلارنىڭ مۈلكىدە ئەمەس، ھەتتا ئۆزىنىڭ جېنى ۋە مال ـ مۈلكىدىمۇ تولۇق ئىختىيارلىقى بولمايدىغان رەۋىشتە مۇتلەق بويسۇنۇش ۋە ئۆزىنى ئاتاش ئىكەنلىكىنى، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ ئۇلارنىڭ دىنىي ئىمتىيازدىن پايدىلىنىپ ئەرەبلەر ئۈستىدىن يۈرگۈزىدىغان

خوجايىنلىق ئورنىنى يوقىتىش، ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ئۆز نەپسىنىڭ راھەت-پاراغىتىدىن ۋاز كېچىش، شۇنداقلا يەنە ئاتا-بوۋىلىرىدىن قالغان ئەنئەنىۋى ئەقىدە-قاراشلارنى تاشلاپ، ئۆزلىرىنىڭ روھىي، ئېتىقادىي، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي ھالەتلىرىدە ئۇزۇل-كېسىل ئۆزگىرىش ھاسىل قىلىش ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭدىن باشقا تۆۋەن ۋە ئوتتۇرا تەبىقىدىكىلەر ئۈستىدىن ئوينىتىدىغان قانلىق قامچىسىنى توختىتىش ۋە ئەتە-ئاخشام ئۆتكۈزۈۋاتقان گۇناھ-مەئسىيەتلەردىن قول ئۈزۈش ئىكەنلىكىنى بىلىشۋالغانىدى. شۇڭا، ئۇلار ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئۇلۇغلۇق ۋە ياخشىلىقنىڭ تەسىرىدىن ئەمەس، ﴿بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ﴾ «بەلكى ئىنسان كەلگۈسى ھاياتىدا ئەزۋەيلىمەكچى بولىدۇ» (75:5)غانلىقى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق-ئىمتىيازلىرىنى ۋاقىتلىق تۆۋەنلىتىپ قويىدىغان بۇ يېڭى ۋەزىيەتنى زادىلا قوبۇل قىلغۇسى كەلمىدى.

قۇرەيشلەر يۇقىرىقىلارنى ناھايىتى ئوبدان تونۇپ يەتكەنىدى. لېكىن، ئۇلار ئىنسانىي پەزىلەت ۋە ئەخلاقىي كامالەتتە ئەڭ يۈكسەك دەرىجىدە ئۈلگە بولالايدىغان، قەۋمى-جامائەت ۋە ئەجدادلار تارىخىدا تەڭدىشى يوق، ئەڭ ئىشەنچلىك، ئەڭ راستچىل ۋە ئەڭ سەممىي بىر ئەرگە قارىتا نېمە دەپ ئېيۋەن قويالىسۇن؟ ئۇلار نېمە قىلارنى بىلەلمەي ھەيران بولۇشتى. ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ ھەيران بولۇشقا تېگىشلىك ئىدى، ئەلۋەتتە.

ئۇلار ئۇيان ئويلاپ-بۇيان ئويلاپ، كۆپ باش قاتۇرغاندىن كېيىن ئاخىر ئەبۇ تالىبنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئاتاق ئىنىسىنىڭ ھەرىكىتىنى چەكلەشنى تەلەپ قىلماقچى بولدى. شۇڭا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ تەلىپىگە جىددىيلىك ۋە ھەققانىيەت لىباسىنى كەيدۈرۈپ، ئەبۇ تالىبقا: «مۇھەممەدنىڭ ئىلاھلىرىمىزنى تاشلاشقا دەۋەت قىلىشى، بۇ ئىلاھلىرىمىزنىڭ پايدا-زىيىنى ۋە كۈچ-قۇدرىتىنىڭ يوقلۇقىنى سۆزلەپ يۈرۈشى ئاشۇ ئىلاھلىرىمىزنى قاتتىق ھاقارەتلىگەنلىك ۋە ئەيىبلىگەنلىك. مۇشۇ دىنغا ئېتىقاد قىلىپ كەلگەن نەچچە ئەۋلاد ئەجدادلىرىمىزنى ئازغۇن-گۇمراھلارغا چىقىرىپ ئۇلارنى ئەقىل-پاراسەتسىز دەپ قارىلىغانلىق» دېمەكچى بولۇشتى ۋە شۇئان تەشكىللىنىپ ئەبۇ تالىبنىڭ قورۇسىغا كەلدى.

قۇرەيش ئەلچىلىرى ئەبۇ تالىب قورۇسىدا

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: قۇرەيش مۆتىۋەرلىرىدىن بىر نەچچە ئەرباب ئەبۇ تالىبنىڭ قورۇسىدا پەيدا بولدى. ئۇلار ئەبۇ تالىبقا: «ئى

ئەبۇ تالىب! سەن بىلىسەن. قېرىندىشىڭنىڭ ئوغلى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى ـــ ت.) بىزنىڭ ئىلاھلىرىمىزنى قاپساپ تىللاۋاتىدۇ. دىنىمىزنى ئەيىبلەپ، بىزنى ئەقىل ـ ئىدراكسىز كىشىلەرگە، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنى ئازغۇنلارغا نىسبەت بېرىۋاتىدۇ. ئۇنى ياكى ئۆزۈڭ توسقىن ياكى بىزنىڭ توسۇشىمىزغا يول قويغىن. چۈنكى، سەنمۇ بىز تەرەپتە، ئۇنى توسۇش ئىشىنى بىز ئۆزىمىز ئورۇنلايمىز» دېيىشتى. بۇ چاغدا ئەبۇ تالىب ئەلچىلەرگە چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئۆزرەخاھلىق ئېيتىپ ياندۇردى. ئۇلارمۇ قايتىپ كېتىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىنى تەشۋىق قىلىش ۋە تەۋھىد دەۋىتىنى قانات يايدۇرۇشنى بۇرۇنقىدەكلا داۋاملاشتۇرۇۋەردى.

ھاجىلارنى دەۋەتكە قۇلاق سېلىشتىن چەكلەش توغرىسىدىكى كېڭەش

مۇشۇ كۈنلەردە قۇرەيش كاتتىلىرى باشقىچە بىر غەمگە پاتتى. سەۋەبى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتكىنىگە بىر قانچە ئاي بولماي، ھەج مەۋسۇمى يېقىنلاپ قالدى. قۇرەيشلەر ھەرقايسى ئەرەب قەبىلىلىرى ھەج ئۆمەكلىرىنىڭ پات ئارىدا مەككىگە توپ ـ توپ بولۇپ كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا، ئۇلار مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەققىدە مۇۋاپىق بىر پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ، بۇ دەۋەتنىڭ ھاجىلار ئارقىلىق پۈتۈن ئەرەبلەرگە تاراپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالماقچى بولدى ۋە مۇشۇ ھەقتە بىرلىككە كېلىۋېلىش ئۈچۈن ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرەنىڭ ئۆيىگە جەم بولۇشتى. ۋەلىد ئۇلارغا: «بۇ ھەقتە ھەممىڭلار بىر پىكىرگە كېلىڭلار، گېپىڭلار بىر يەردىن چىقسۇن، بىرىڭلار يەنە بىرىڭلارنى يالغانغا چىقىرىدىغان ياكى بىرىڭلارنىڭ سۆزىنى يەنە بىرىڭلار رەت قىلىدىغان ئىش بولمىسۇن» دېدى. ئۇلار: «سەن دېگىن» دېيىشتى. ۋەلىد: «ياق، ئۆزەڭلار دەڭلار، مەن ئاڭلاپ باقاي» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇڭا ئۇلار: «كاھىن (جىنكەش) دەيلىمكىن» دېيىشتى. ۋەلىد: «ياق، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇ كاھىن ئەمەس، بىز كاھىنلارنى جىق كۆرگەن، ئۇنىڭ دېگەنلىرى كاھىنلارنىڭ قىلپىلاشقان سۆز ئىبارىلىرى ۋە سەجئى قاپىيىلىرىگە ھەرگىز ئوخشىمايدۇ» دېدى. ئۇلار ئۇنداقتا: «ساراڭ دەيلى» دېيىشكەندى، ۋەلىد: «ياق، ئۇ ساراڭ ئەمەس، بىز ساراڭ مەجنۇن بولغانلارنى كۆرگەن، ساراڭلارنىڭ روھىي ھالىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىمىز، مۇھەممەد ساراڭلاردەك بوغۇلۇپ، سىقىلىپ ئېگىز ـ پەس

سۆزلەپ يۈرمەيدۇ» دېدى. ئۇلار: «ئەمسە شائىر دەيلى» دېيىشتى، ۋەلىد: «نەدە شائىر بولسۇن! بىز قوشاق، غەزەل، نەسىر قاتارلىق شېئىر تۈرلىرى، ئۇلارنىڭ ھەر خىل قاپىيىلىرى ۋە ئاددىي ۋە مۇرەككەپ ۋەزىنلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىلىمىز. ئۇنىڭ دېگەنلىرى ھەرگىز شېئىر ئەمەس» دېدى. ئۇلار: «سېھىرگەر دەيلى» دېيىشتى، ۋەلىد: «ئۇ دېگەن سېھىرگەرمۇ ئەمەس، بىز كۆپلىگەن سېھىرگەرلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ سېھىر ئويۇنلىرىنى كۆرگەن. مۇھەممەدنىڭ ئىشى ئۇلارنىڭ دەم سېلىشى ۋە بەند قىلىشلىرىغا ئوخشىمايدۇ» دېدى. ئۇلار: «ئەمسە نېمە دەيمىز؟» دېگەندى، ۋەلىد: «ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇنىڭ گېپىنىڭ بىر خىل ھۇزۇر ـ ھالاۋىتى بار، ئۇنىڭ ئەسلى يىلتىزى بىر، تارماق شاخچىلىرى باغنىڭ باراقسان نوتىلىرىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ ھەققىدە نېمىلا دېمەڭلار ھامان چېنىپ قالىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭغا بىرئاز يېقىن كېلىدىغان سۆز شۇكى، ئۇنى سېھىرگەر دەڭلار، ئۇ سېھىرگەرگە ئوخشاش ئاتا ـ بالا، ئەر ـ ئايال، قان ـ قېرىنداش ۋە يۇرت ـ مەھەللە ئارىسىغا ئارازلىق سالىدىغان گەپ سۆزلەرنى ئېلىپ كەلدى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن سورۇن قاتناشچىلىرى شۇ بويىچە ئىش كۆرىدىغان بولۇپ تارقىلىشتى.

يەنە باشقا رىۋايەتلەردە، ۋەلىد يىغىن ئەھلىنىڭ ھەممىسىنىڭ سۆزىنى رەت قىلىپ چىققاندىن كېيىن، ئۇلار ۋەلىدكە: «دەل جايىغا چۈشىدىغان گەپ بولسا سەن دېمەمسەن؟» دېيىشكەن. شۇنىڭ بىلەن ۋەلىد: «ماڭا بىرئاز مۆھلەت بېرىڭلار، مەن بۇ ھەقتە ئويلىنىپ كۆرەي» دېگەن ۋە ئويلىنىپ ـ ئويلىنىپ بىر ھازادىن كېيىن سورۇن قاتناشچىلىرىغا يۇقىرىقى سۆزنى قىلغان.

ئاللاھ تەئالا ۋەلىد ھەققىدە مۇدەسسىر سۈرىسىدىكى 18 ـ ئايەتتىن 25 ـ ئايەتكىچە بولغان ئايەتلەرنى نازىل قىلىپ ۋەلىدنىڭ ئويلىنىپ كۆرۈش ئەھۋالىنى تەسۋىرلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ * فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ * ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ * ثُمَّ نَظَرَ * ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ * ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ * فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ * إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ﴾ «ئۇ (پەيغەمبەر ۋە قۇرئان ھەققىدە) ئويلاندى. (قۇرئان ۋە پەيغەمبەر توغرۇلۇق نېمە دېيىشنى ۋە قانداق بوھتان قىلىشنى) پىلانلىدى. لەنەت بولسۇنكى ئۇ قانداق پىلانلىدى؟ يەنە لەنەت بولسۇنكى، ئۇ قانداق پىلانلىدى؟ ئاندىن ئۇ قارىدى، ئاندىن قوشۇمىسىنى تۈردى ۋە چىرايىنى پۈرۈشتۈردى. ئاندىن (ئىماندىن) يۈز ئۆرىدى، (پەيغەمبەرگە ئەگىشىشتىن) تەكەببۇرلۇق بىلەن باش تارتتى. ‹بۇ (كالامۇللاھ ئەمەس) پەقەت ئۆگىنىلگەن سېھىردۇر، بۇ پەقەت ئىنسان سۆزىدۇر› دېدى».

يىغىن بۇ قارارنى ماقۇللىغاندىن كېيىن دەرھال ئىجرا قىلىشقا كىرىشتى. شۇنىڭ بىلەن قۇرەيش دائىرىلىرى ھاجىلار كېلىدىغان ھەرقايسى يول ئېغىزلىرىغا چازا ـ توساقلارنى قۇرۇپ ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى توختىتىپ، پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ھېزىپ بولۇشنى تاپىلىدى ۋە ئۇنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى سەلبىي تىللار بىلەن تونۇشتۇردى.

بۇ خىزمەتنى باش بولۇپ ئىشلىگۈچى يەنىلا ئەبۇ لەھەب بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئادەتتە ھەج مەۋسۇملىرىدا ئۇكاز ۋە مەجىننە بازارلىرىدا ھەرقايسى قەبىلە ۋە ئايماقلارنىڭ ياتاق ـ ئۆتەڭلىرىگە بېرىپ، ئۇلارنى ئاللاھ تەئالانىڭ تەرىپىگە چاقىراتتى ۋە ئۇلارغا قۇرئان ئوقۇپ بېرەتتى. مۇشۇنىڭ ھەممىسىدە ئەبۇ لەھەب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىدە (لالما ئىتتەك سۆرۈلۈپ) يۈرۈپ: «بۇنىڭ گېپىگە كىرمەڭلار، بۇ دېگەن ئۆز دىنىدىن ۋاز كەچكەن ئازغۇن، كەززاب» دەپ ئېغىزىنى پـوق قىلاتتـى. دەل مۇشـۇ ئەھـۋال ئەرەبلەرنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئىسلام دىنـى توغرۇلـۇق ئاڭلىغان ـ بىلگەنلىرىنى ئۆز يۇرتلىرىغا ئېلىـپ كېتىـشىگە تـۈرتكە بولـدى ـ دە، نەتىجىدە ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ توغرىدىكى گەپ ـ سۆزلەر پۈتـۈن ئەرەب دۇنياسـىغا پۇر كەتتى.

ئىسلام دەۋىتىنى چەكلەش ئۈچۈن قوللىنىلغان چارە-تەدبىرلەر

قۇرەيش دائىرىلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىسلام دەۋىتىدىن ياكى ئۇنداق ياكى مۇنداق ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسى توسيالمايدىغانلىقىنى تونـۇپ يېتىپ، بۇ ھەقتە قايتا ئويلىشىپ كۆرۈشتى ۋە بۇ دەۋەتنى ئۇنۇملـۈك چەكـلەش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك چارە ـ تەدبىرلەرنى تۈزۈپ چىقتى:

1. مەسخىرە قىلىپ كەمسىتىش، يەكلەپ چەتكە قېقىش، يالغانغا چىقىـرىش ۋە كۈلكىگە ئايلاندۇرۇپ تەسىرىنى يـوقىتىش ــــ ئـۇلار بـۇ ئۇسـۇللار ئـارقىلىق مۇسۇلمانلارنى يېتىم قالدۇرماقچى ۋە ئۇلارنىڭ مەنىۋى ئىرادىسىنى سـۇندۇرماقچى بولدى. شۇڭا، ئـۇلار پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمگە ئورۇنـسىز تۆھمەتلەرنى چاپلاپ، ئۇنى سەت تىللار بىلەن تىللـىدى. پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى چاقىرماقچى بولسا: «ئى مەجنۇن ساراڭ!» دەپ تـوۋلايتتى. بۇ سۈرە ھەجرى 6 ـ ئايەتتە بايان قىلىنغان: ﴿وَقَالُواْ يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الـذِّكْرُ إِنَّـكَ لَمَجْنُونٌ﴾ «ئۇلار ئېيتتى: ئى قۇرئان نازىل قىلىنغان ئادەم! سەن ھەقىـقەتەن بىـر مەجنۇنسەن»». ئۇلار يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەمنى سـاھىر ۋە كەززاب دەپ ئاتايتتى. ئاللاھ تەئالا سۈرە سادتا بۇنى زىكـرى قىلـىپ مۇنـداق دېگەن: ﴿وَعَجِبُوا أَن جَاءهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ﴾ «ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ

ئىچىدىن بىر ئاگاھلاندۇرغۇچى (يەنى پەيغەمبەر) كەلگەنلىكىگە ئۇلار ھەيران قېلىشتى. كاپىرلار ئېيتتى: ‹بۇ بىر يالغانچى سېھىرگەردۇر›» (38:4).

قۇرەيشلەر بۇ ئىغۋالارنى پۈتۈن كۈچى بىلەن تارقىتىشقا ئاتلاندى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچراشقاندا ھېلى يەۋېتىدىغاندەك ھومىيىپ غەزەپ بىلەن قارايتتى: ﴿وَإِن يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ﴾ «كاپىرلار قۇرئاننى ئاڭلىغان چاغلىرىدا (ساڭا بولغان دۈشمەنلىكىنىڭ قاتتىقلىقىدىن يامان) كۆزلىرى بىلەن سېنى يىقىتىۋېتىشكە تاس قالدى. سېنى شۈبھىسىزكى بىر مەجنۇن دېيىشىدۇ» (68:51).

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاجىز ـ مىسكىن ساھابىلىرى بىلەن بىللە ئولتۇرسا، ئۇلار مازاق قىلىپ: ﴿أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّن بَيْنِنَا﴾ «ئاللاھ ئارىمىزدىن (ھىدايەت قىلىش بىلەن) ئىنئام قىلغان كىشىلەر مۇشۇلارمۇ؟» (6:53) دېيىشەتتى. ئاللاھ تەئالا بۇلارغا جاۋابەن: ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ﴾ «ئاللاھ شۈكرى قىلغۇچىلارنى ئوبدان بىلىدۇ ئەمەسمۇ؟» (6:53) دېدى.

قىسقىسى، ئۇلار گويا «قۇرئان كەرىم»دە تەسۋىرلەنگەندەك ئىدى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ۞ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ۞ وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ ۞ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ۞ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ﴾ «كاپىرلار ھەققەتەن مۇئمىنلەرنى (مەسخىرە قىلىپ) كۈلەتتى. (مۇئمىنلەر) ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە ئۆزئارا كۆز قىسىشاتتى. ئۆيلىرىگە قايتقاندا (مۇئمىنلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ) مەزە قىلغان ھالدا قايتىشاتتى. مۇئمىنلەرنى كۆرگەندە: ‹بۇلار شەكسىز ئاداشقانلار› دېيىشەتتى. ئۇلار مۇئمىنلەرنى كۆزىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگىنى يوق» (33 ـــ 83:29).

2. ئىسلام تەلىماتلىرىنى خۇنۇكلەشتۈرۈپ گۇمان ۋە شەك ـ شۈبھە پەيدا قىلىش، يالغان تەشۋىقات تارقىتىپ ئاساسسىز داۋلىلارنى ئويدۇرۇپ چىقىرىش ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەخسىيىتى توغرۇلۇق تۆھمەت ۋە پىتنە ـ ئىغۋالارنى تارقىتىپ ئاممىغا ئۇنىڭ دەۋىتىنىڭ مەزمۇنىنى مۇلاھىزە قىلىشقا پۇرسەت بەرمەسلىك ـــ ئۇلار «قۇرئان كەرىم» ھەققىدە ﴿أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ «(بۇ) بۇرۇنقىلارنىڭ ئەپسانىلىرىدۇركى، بۇلارنى ئۇ يازدۇرۇۋالغان، (ھېزى قىلىۋېلىش ئۈچۈن) ئۇنىڭغا ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئوقۇپ بېرىلىۋاتىدۇ» (25:5)؛ ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ﴾ «بۇ (يەنى قۇرئان) پەقەت ئۇ (يەنى مۇھەممەد) ئۆزى توقۇغان يالغاندۇر، ئۇنىڭغا ئۇنى توقۇشقا باشقا بىر قەۋم (يەنى ئەھلى كىتاب) ياردەم بەرگەن» (25:4) ۋە ﴿إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ﴾ «ئۇنىڭغا قۇرئاننى بىر ئىنسان تەلىم بېرىدۇ» (16:103) ... دېيىشەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەخسىيىتى توغرىلىق ﴿مَالِ هَـٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ﴾ «بازارلاردا بىز تاماق يېگەندەك تاماق يەيدىغان، بىز ماڭغاندەك ماڭىدىغان بۇ قانداق پەيغەمبەر؟» (25:7) دەيتتى.

«قۇرئان كەرىم»دە ئۇلارنىڭ پىتنە ـ ئىغۋالىرىغا ئۆز ئەيىنىنى نەقىل قىلىپ ياكى نەقىل قىلماي رەددىيە بېرىلگەن نۇرغۇن ئايەتلەر بار.

3. «قۇرئان كەرىم»گە بۇرۇنقىلارنىڭ سۆز ـ چۆچەكلىرى ۋە ئەپسانىلىرى بىلەن تاقابىل تۇرۇش ۋە خالايىقنى ئاشۇ ھېكايە ـ ئەپسانىلەر بىلەن «قۇرئان كەرىم»گە بېرىلىشتىن توسۇش ـــ ئېيتىلىشىچە، نەزرى ئىبنى ھارىس بۇ قېتىم قۇرەيش جامائەسىگە: «ئى قۇرەيش خەلقى! قەسەم قىلىمەنكى، سىلەرنىڭ بېشىڭلارغا ئېغىر مۈشكۈلات كەلدى. سىلەر تېخىچە ئۇنىڭ چارىسىنى ئىزدىمەيۋاتىسىلەر. مۇھەممەد ئاراڭلاردىكى ھەممە ئېتىراپ قىلىدىغان، راستچىل ۋە ئامانەتكە ۋاپا قىلىدىغان بىر ئوبدان يىگىت ئىدى. ئۇ بېشىغا ئاق سانچىغاندا ھېلىقى يۇچۇن گەپلەرنى كۆتۈرۈپ كېلىۋىدى، سىلەر ئۇنى ساھىر (سېھىرگەر) دېدىڭلار. ئەزبىرايى خۇدا، ئۇ ھەرگىز ساھىر ئەمەس، بىز ساھىرلارنىڭ دەم سالغانلىرىنى ۋە بەند قىلغانلىرىنى كۆرگەنمىز. يەنە كاھىن دېدىڭلار، قەسەم قىلالايمەنكى، ئۇ ھەرگىز كاھىن ئەمەس. بىز كاھىنلارنى ۋە ئۇلارنىڭ بوغۇلۇپ سىقىلغانلىقىنى كۆرگەن ۋە ئۇلارنىڭ قاپىيىداش سۆز ـ ئىبارىلىرىنى ئاڭلىغان. ئۇنى شائىرمۇ دېدىڭلار، قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ ھەرگىز شائىر ئەمەس. بىز شېئىر تۈرلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىلىمىز. سىلەر ئۇنى مەجنۇن دېدىڭلار. ياق، ئاللاھ بىلەن قەسەم، ئۇ ھەرگىز مەجنۇن ئەمەس. بىز مەجنۇنلارنى كۆرگەن. مۇھەممەد مەجنۇنلاردەك بوغۇلۇپ، ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەپ، پوققا پۇرچاقنى ئىلەشتۈرۈپ يۈرمىسە. ئى قۇرەيش جامائەسى، سىلەر بۇ ئىشقا سەل قارىماڭلار. ئەزبىرايى خۇدا، سىلەر چوڭ مۈشكۈلگە دۇچ كەلدىڭلار» دېدى.

ئاندىن ئۇ ھىيرەگە بېرىپ، ئۇ يەردە پارس خان ئوردىسى ھېكايىلىرىنى، رۇستەم ۋە ئىسفەندىيارلارنىڭ جەڭنامىلىرىنى ئۆگىنىپ يادقا ئېلىپ كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەرقانداق بىر جايدا سورۇن تۈزۈپ كىشىلەرنى ئاللاھ تەئالا تەرەپكە چاقىرىپ ياكى ئاللاھ تەئالانىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئولتۇرسا، ئارقىدىنلا ئۇ بېسىپ كېلىپ: «ئەزبىرايى خۇدا، مۇھەممەد تېخى سىلەرگە مەندەك لەزىز گەپلەرنى سۆزلەپ بەرمىدى» دەيتتى. ئاندىن پارس خان ئوردىسىنىڭ ھېكايىلىرىنى، رۇستەم ۋە ئىسفەندىيارلارنىڭ جەڭنامە ئەپسانىلىرىنى سۆزلەپ كېتەتتى ۋە: «مۇھەممەدنىڭ دېگەنلىرىنىڭ بۇنىڭ ئالدىدا قانچىلىك قىزىقى بار ـ ھە؟» دەپ مەغرۇرلىنىپ كېتەتتى.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە نەزرى ئىبنى ھارىس بىر قانچە ناخشىچى دېدەكنى سېتىۋالغان بولۇپ، ئۇ بىرەر كىشى مۇھەممەد بىلەن يېقىنلىشىپتۇ دەپ ئاڭلىسا، ئاشۇ قىزلاردىن بىرىنى چىرايلىق جابدۇپ ئۇنىڭ كەينىگە سېلىپ قويىدىكەن. ئۇ قىز ھېلىقى كىشىگە ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ بېرىپ، ئۇنىڭدىكى ئىسلامغا بولغان مايىللىق يوقالغانغا قەدەر ھەمراھ بولاتتى دېيىلگەن. نەزرى ھەققىدە تۆۋەندىكى ئايەت نازىل بولدى: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا﴾ «بەزى كىشىلەر بىلىمسىزلىكتىن، (كىشىلەرنى) ئاللاھنىڭ يولىدىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن بىھۇدە گەپلەرنى سېتىۋالىدۇ ۋە ئاللاھنىڭ يولىنى مەسخىرە قىلىدۇ» (31:6).

4. سودىلىشىش ـــ ئۇلار بۇ ئويۇن ئارقىلىق مۇشرىكلارمۇ بەزى خۇراپاتلىرىنى تاشلاش، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ دەۋەت ماددىلىرىنىڭ بەزىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش بەدىلىگە ئىسلام دىنى بىلەن كۇپرى جاھالىتىنى تار كوچىدا ئۇچراشتۇرۇپ ياپسالاپ كۆرۈشتۈرمەكچى بولىدى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ﴾ «ئۇلار سېنىڭ (ئۆزلىرى بىلەن) مادارا قىلىشىڭنى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭمۇ (سەن بىلەن) مادارا قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ» (68:9). مۇشۇ باردا ئىبنى جەرىر بىلەن تەبرانىي رەھمەھۇمەللاھلار نەقىل قىلغان بىر ھەدىس مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە «ئۇ بىر يىل مۇشرىكلارنىڭ ئىلاھلىرىغا ئىبادەت قىلىش، مۇشرىكلارمۇ پەرۋەردىگار تەئالاغا بىر يىل ئىبادەت قىلىش» تەكلىپىنى بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى ھۇمەيىد رەھمەھۇللاھنىڭ يەنە بىر ھەدىسىدە، مۇشرىكلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «سەن بىزنىڭ بۇتىمىزنى بىر قېتىم سۆيۈپ بوسە قىلساڭ، بىز ساڭا ئەگىشەيلى!» دېگەنلىكى زىكرى قىلىنغان.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ نەقىل قىلغان يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر كۈنى كەئبىنى تاۋاپ قىلىۋاتاتتى. ئەسۋەد ئىبنى مۇتتەلىب، ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرە، ئۇمەييە ئىبنى خەلەف ۋە ئاس ئىبنى ۋائىل سەھمى قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئالدىنى توستى (بۇلار ئەل-يۇرت ئىچىدە تەسىرى چوڭ شەخسلەر ئىدى) ۋە: «ئى مۇھەممەد، بۇ ياققا كەلگىن، قارشىلىشىپ ئۆتتۈۋەرمەيلى، بىزمۇ سەن ئىبادەت قىلىۋاتقان خۇداغا ئىبادەت قىلايلى، سەنمۇ بىز ئىبادەت قىلىۋاتقان ئىلاھلارغا ئىبادەت قىلغىن. بىز بۇ ئىشتا ئورتاقلىشايلى. ئەگەر سېنىڭ خۇدايىڭ بىزنىڭكىدىن ياخشى چىقىپ قالسا، بىز توغرا يول تاللىغان بولارمىز. ناۋادا بىزنىڭ ئىلاھلىرىمىز سېنىڭكىدىن ياخشى

چىقىپ قالسا، سەن توغرا يول تاللىغان بولىسەن» دېيىشتى. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى سۈرىنى نازىل قىلدى: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ﴾ «(ئى مۇھەممەد!) سېنى بۇتلارغا چوقۇنۇشقا ئۈندىگۈچى كۇپپارلارغا) ئېيتقىنكى، ‹ئى كاپىرلار! سىلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارغا مەن چوقۇنمايمەن›» (2 — 109:1).

ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ ئاشۇ كۆلكىلىك يارىشىش تەكلىپىنى يۇقىرىقى كەسكىن بۇيرۇق بىلەن رەت قىلغۇەتتى.

بۇ ھەقتىكى نەقىللەرنىڭ ئوخشاشماسلىقى ئېھتىمال قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ مەزكۇر سودىلىشىش تەكلىپىنى بىر نەچچە قېتىم ئوتتۇرىغا قويغانلىقىدىن بولسا كېرەك.

دەھشەتلىك ئېزىش-ئېزىلىش

مۇشرىكلار يۇقىرىقى چارە-تەدبىرلەرنى نەبۇۋۋەت (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە پەيغەمبەرلىك ئىلتىپات قىلىنغان يىل)نىڭ 4-يىلى يىل بېشىدا ئىسلام دەۋىتى يوشۇرۇن ھالەتتىن ئاشكارا ھالەتكە ئۆتكەندىن كېيىن بىر-بىرلەپ يولغا قويۇشقا باشلىغانىدى. ۋەزىيەت شۇ بويىچە بىر قانچە ھەپتە، ھەتتا بىر قانچە ئاي داۋاملاشتى. مۇشرىكلار ئاشۇ ۋاستىلەر بىلەنلا چەكلىنىپ، بەرەر ئادەمگە دىكتاتۇرا يۈرگۈزۈش ياكى ئازابلاپ قىيناش دەرىجىسىگە يەتمىگەنىدى. لېكىن، ئۇلار بۇ ۋاستىلەرنىڭ ئىسلام دەۋىتىنى توسۇشتا ئانچە ئۈنۈم بەرمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قايتا يىغىن چاقىردى. يىغىندا قۇرەيش كاتتىۋاشلىرىدىن 25 كىشىدىن تەركىب تاپقان بىر گۇرۇپپا تەشكىل قىلىندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ئەبۇ لەھەب بۇ گۇرۇپپىنىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندى. يىغىندا گۇرۇپپا ئەزالىرى چوڭقۇر بەس-مۇنازىرە ۋە ئەتراپلىق مۇزاكىرە قىلىشقاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرىغا قارىتا مۇنداق بىر كەسكىن قارار ماقۇللىدى. قاراردا ئىسلام دىنىغا قارشى كۈرەش قىلىش ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىزا-ئاھانەت قىلىشتا بوشاشماسلىق، ئىسلام دىنىغا كىرگەن ۋە ئۇنى قوللىغانلارنى تۈرلۈك ۋاستىلەر بىلەن ئازابلاپ قىيناش، جىسمانىي جازاغا تارتىش ۋە رەھىمدىللىق قىلماسلىق كېرەك دەپ كۆرسىتىلدى.

ئۇلار بۇ قارارنى ماقۇللىغاندىن كېيىن ئىجرا قىلىش مەسىلىسىدە باش قاتۇرۇشتى. چۈنكى، بۇ قارارنى ئىجرا قىلىش مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن (بولۇپمۇ

ھىماتچىسى يوق ئاجىز مۇسۇلمانلارغا) نىسبەتەن ئوڭاي گەپ ئىدى. ئەمما، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگىچۇ؟ ئۇ دوست-دۈشمەنلەر ئارىسىدا يۇقىرى ئابرۇيغا ئىگە نوپۇزلۇق شەخس. ئۇنى ھەممە ئادەم ھۆرمەتلەيدۇ. ئايرىم يۈزسىز ۋە ئادىمىيلىك پەزىلەتتىن مەھرۇم قىزىل پاچاقلاردىن باشقا ئاق-قارىنى پەرق ئېتەلىگەن كىشىلەر بۇنداق نوپۇزلۇق ئەربابلارغا تىل تەگكۈزۈش ۋە ئىزا-ئاھانەت قىلىشنى ئار-نومۇس دەپ بىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى تاغىسى ئەبۇ تالىب قانات ئاستىغا ئېلىپ قاتتىق ھىمايە قىلماقتا. ھالبۇكى، ئەبۇ تالىب ئاتا بوۋىسىدىن تارتىپ چوڭ ئۆتكەن ئاتاقلىق شەخسلەرنىڭ بىرى. مەككە تەۋەسىدە ئۇنىڭ كېپىللىك ئورنىغا دەخلى-تەرۇز قىلىشقا ۋە ھىمات دائىرىسىگە قول ئۇزارتىشقا كىم پېتىنالايدۇ؟!

مانا بۇ سوئاللار قۇرەيش دائىرىلىرىنى گاھى ئولتۇرغۇزۇپ، گاھى قوپۇرۇپ قاتتىق دېلىغۇلدا قويدى. لېكىن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ۋە سىياسىي رەھبەرلىك ئورنىغا ۋە ماددىي مەنپەئەتىگە تاقىلىدىغان بۇنداق چوڭ پايدا-زىيان توقۇنۇشى ئالدىدا چىش-لەۋلىرىنى مەھكەم چىشلەپ، سەۋر قاچىلىرىنى چېقىشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا ئورۇنسىز چېقىلىپ يولسىزلىق قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلۈشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ باشلامچىسى يەنىلا (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى) ئەبۇ لەھەب بولدى. ئۇ قۇرەيش دائىرىلىرى يۇقىرىقى قارارنى چىقىرىپ دەۋەتنى چەكلەشتىن بۇرۇنلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشكارا دەۋەتكە ئۆتكەن تۇنجى كۈنى ئۆزىنىڭ پوزىتسىيىسىنى ئوچۇق بىلدۈرگەنىدى. ئالدىنقى بابلاردا ئۇنىڭ بەنى ھاشىم جەمەتىنىڭ ئايرىم يىغىلىشىدا ۋە سەفا تېغىدىكى يىغىلىشتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قوپاللىق بىلەن ئازار بەرگەنلىكىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتكەنىدۇق. يەنە باشقا رىۋايەتلەردە، ئۇ ئاشۇ سەفا تېغىدىكى يىغىلىشتا قولىغا تاش ئېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۇرماقچى بولغانلىقى زىكرى قىلىنىدۇ.

ئەبۇ لەھەب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەيغەمبەر بولۇشتىن ئىلگىرى ئىككى ئوغلى ئۇتبە ۋە ئۇتەيبەلەر ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىككى قىزى رۇقىيە ۋە ئۇممۇ كۇلسۇملەرنى كېلىن قىلىۋالغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەيغەمبەر بولغاندىن كېيىن ئۇ ئىككى ئوغلىغا قوپال سۆزلەر بىلەن بېسىم ئىشلىتىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىزلىرىنى تالاق قىلغۇزۇۋەتتى.

(پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىككىنچى ئوغلى) ئابدۇللاھ ئۆلۈپ قېلىۋىدى، ئەبۇ لەھەب خۇش بولغىنىدىن مىيىقىدا كۈلۈپ،

مەسلەكداشلىرىغا: «مۇھەممەدنىڭ نەسلى قۇرۇدى» دەپ ئۆيمۇئۆي كىرىپ خەۋەر يەتكۈزدى.

يۇقىرىدا ئەبۇ لەھەبنىڭ ھەج مەۋسۇمى مەزگىلىدە ۋە بازار-رەستىلەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزلىرىنى تەتۈر تالاش ئۈچۈن ئۇنىڭ كەينىدە سۆرۈلۈپ يۈرگەنلىكى بايان قىلىنغانىدى. تارىق ئىبنى ئابدۇللاھ مۇھارىبى رەھىمەھۇللاھ ئەبۇ لەھەبنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزلىرىنى تەتۈر تالاپلا قالماستىن، بەلكى بەزى دەۋەت سورۇنلىرىدا ھەددىدىن ئېشىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىدىن قوغلاپ، تاش ئېتىپ، پۇتىنىڭ ئوشۇقلىرىنى قانغا بويۇۋەتكەنلىكىنى نەقىل قىلىدۇ.

ئەبۇ لەھەبنىڭ ئايالى ئۇممۇ جەمىل (تولۇق ئىسمى ئەرۋا بىنتى ھەرب ئىبنى ئۇمەييە، ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەربنىڭ ھەمشىرىسى)مۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۆچمەنلىك قىلىشتا ئېرىدىن قېلىشمايدىغان ھازازۇل خوتۇن ئىدى. ئۇ جاڭگالدىن شۇخا-تىكەنلىك شاخلارنى ئالايىتەن يۈدۈپ ئەكېلىپ، كېچىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىك دەرۋازىلىرىنى چىتلاپ قوياتتى ۋە ئىشىك ئالدى يوللىرىغا چاچاتتى. ئۇ قاتتىق يۈزسىز خوتۇن بولۇپ، سەۋەبسىزلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تىل سالاتتى. ئىغۋا تارقىتىپ، پىتنە-پاسات ئوچىقىغا ئوت ياقاتتى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا كەڭ كۆلەملىك جامائەت پىكرى ئۇرۇشى قوزغاش كويىدا يۈرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن «قۇرئان كەرىم» بۇ خوتۇننى ﴿حَمَّالَةَ الْحَطَبِ﴾ «ئوتۇن توشۇغۇچى» (111: 4)، يەنى سۇخەنچى دەپ ئەيىبلىدى.

بۇ ئايال «قۇرئان كەرىم»دىكى ئۆزى ۋە ئېرى توغرۇلۇق نازىل بولغان ئايەتلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىزدەپ كەلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەيتۇلھەرەمدە كەئبىنىڭ يېنىدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىللە ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئۇ (خوتۇن)نىڭ قولىدا بىر چاڭگال شېغىل تاشمۇ بار ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئولتۇرغان يەرگە كېلىۋىدى، ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭ كۆزىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بەنت قىلىۋەتتى چېغى، ئۇ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئۆزگىنى كۆرمىدى. شۇڭا ئۇ: «ئى ئەبۇ بەكرى! بايامقى ھەمراھىڭ قېنى؟ ئۇ مېنى ھەجۋىي قىلىپتىكەنمىش، ئەزبىرايى خۇدا، مەن ئۇنى مۇشۇ پېتى تاپالىسام، تاش بىلەن ئۇنىڭ ئېغىزىنى يېرىۋېتەتتىم. بىلەمسەن، مەنمۇ شائىرەغۇ؟» دېدى ۋە:

مۇزەممەمگە[1] ئاسىيمىز، ئىشلىرىغا قارشىمىز،
ئۆزىنى خار، دىنىنى ئۆچ كۆرەرمىز.

دېگەن قوشاقنى ئوقۇۋېتىپ كېتىپ قالدى. بۇ چاغدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇ خوتۇن سېنى كۆرمىدىمۇ قانداق؟» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «راست، ئۇ مېنى كۆرەلمىدى، ئاللاھ ئۇنىڭ كۆزىنى مەندىن بەند قىلىۋەتتى» دېدى.

ئەبۇ بەكرى بەززارى رەھمەھۇللاھمۇ بۇ قىسسىنى نەقىل قىلغان. ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۇممۇ جەمىل ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئى ئەبۇ بەكرى، سېنىڭ ھېلىقى ئادىمىڭ بىزنى ھەجۋىي قىلىپ سۆز توقۇپتۇ» دېگەن. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ياق، مۇشۇ بىنا (كەئبە)نىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇنداق ئىش يوق. ئۇ ھەجۋىي قىلىپ شېئىر توقۇمايدۇ، ھەتتا شېئىر دېگەنلەرنى ئېغىزىغىمۇ ئالمايدۇ» دېگەن. ئۇممۇ جەمىل: «سەنىڭغۇ راست ئېيتىسەن» دېگەچ قايتىپ كەتكەن.

ئەبۇ لەھەب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆز تاغىسى ۋە تام ئېلىشما قوشنىسى تۇرۇقلۇق يات قوشنىلىرىغا ئوخشاشلا ئاشۇنداق ئەزىيەتلەرنى قىلاتتى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن قۇسۇر ئىزدەپ ئۇنىڭ ئۆيىگىچە باستۇرۇپ كىرىپ، ئورۇنسىز جېدەل تېرىپ ئەزىيەت قىلىدىغانلاردىن ئەبۇ لەھەب، ھەكەم ئىبنى ئەبىلئاس، ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيت، ئەدى ئىبنى ھەمرائۇسسەقەفى ۋە ئىبنى ئەسدائۇلھۇزەلى قاتارلىقلار بار ئىدى. بۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېقىن قوشنىلىرى بولۇپ، ھەكەم ئىبنى ئەبىلئاستىن باشقىلىرى ئىسلامغا مۇشەررەپ بولالمىغان. ئۇلارنىڭ بىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناماز ئوقۇۋاتقاندا، قوينىڭ ھەمرىيىنى[2] ئەكېلىپ ئۇنىڭ دولىسىغا ئارتىپ قويسا، يەنە بىرى ھېلىقى مەينەتنى ئۇنىڭ قايناۋاتقان قازىنىغا تاشلاپ قوياتتى، ھەتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەخەسرەك ناماز ئوقۇش ئۈچۈن ئايرىم ھۇجرا تەييارلىغانىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار تاشلىغان ھېلىقى مەينەتنى تاياققا

---

① مۇزەممەم —— ئەل نەزىرىدىن ساقىت قىلىنغۇچى دېگەن مەنىدە.
② قوزا توغۇلغاندىن كېيىن چۈشىدىغان نىجاسەت قوي ھەمرىيى دەپ ئاتىلىدۇ.

ئېلىپ ئىشىك تۈۋىگە ئاچىقىپ: «ئى ئابدۇمەناف جەمەتى! مۇشۇمۇ قوشنىدارچىلىقمۇ؟» دەيتتى ۋە يىراققا ئېتىۋېتىپ كىرىپ كېتەتتى.

ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيت شاقاۋەت ۋە بەدبەختلىكتە ھەددىدىن ئاشقان مەلئۇن ئىدى. ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر كۈنى بەيتۇللاھنىڭ يېنىدا ناماز ئوقۇۋاتاتتى. ئەبۇ جەھىل ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بىر چەتتە ئولتۇرۇۋاتاتتى. تۇساتتىن ئۇلارنىڭ بىرى: «قايسىڭلار بېرىپ پالانىنىڭ تۆگىسىنىڭ يىنىنى ئېلىپ كېلىپ مۇھەممەد سەجدىگە بارغاندا، ئۇنىڭ گەجگىسىگە تاشلاپ قويالايدۇ؟» دېگەن گەپنى چىقاردى. بۇ چاغدا قەۋمىنىڭ ئەڭ شەقىي ئادىمى (ئۇ ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيت ئىدى) ئورنىدىن تۇرۇپ، ھېلىقى يىننى راستلا سۆرەپ كېلىپ قاراپ تۇردى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەجدىگە بېرىۋىدى، ئۇ يىننى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۈمبىسىدىن غول تەرىپىگە ئارتىپ قويدى. مەن بۇنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ تۇرغان بولساممۇ، تۇسۇشقا چامىم يەتمەيتتى. كاشكى، چەكسىز كۈچ ـ قۇدرىتىم بولسىچۇ؟ دەپ قالدىم. ئۇلار كۈلۈشۈپ قورساقلىرىنى تۇتۇشۇپ، بىر ـ بىرىنىڭ ئۈستىگە يىقىلىپ كېتىشتى (يەنى ئۇلار كۆپ كۈلگىنىدىن ھەممىسى ئۆز خۇدىنى يوقۇتۇپ بىر ـ بىرىگە يۆلىنىپ قېلىشتى)، ھەتتا بىر چاغدا فاتىمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) كېلىپ ئۇنى ئېلىۋەتكەنگە قەدەر رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بېشىنى كۆتۈرەلمەي سەجدىدە يېتىپ قالدى. فاتىمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) كېلىپ ھېلىقى ئۆپكە ـ قېرىنلارنى ئېلىپ تاشلىۋەتكەندىن كېيىن ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بېشىنى كۆتۈرەلىدى ۋە: «ئى ئاللاھ! قۇرەيشنى تۇتقىن» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى. بۇ دۇئا ئۇلارنى جىمىقتۇرۇۋەتتى. چۈنكى، ئۇلار بۇ جايلاردا قىلىنغان دۇئالار ئىجابەت بولىدۇ دەپ بىلەتتى. ئارقىدىنلا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئىسمىلىكىنى بىر ـ بىرلەپ ئاتاپ: «ئى ئاللاھ! ئەبۇ جەھلنى تۇتقىن، ئۇتبە ئىبنى رەبىئەنى تۇتقىن، شەيبە ئىبنى رەبىئەنى تۇتقىن، ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرەنى تۇتقىن، ئۇمەييە ئىبنى خەلەفنى تۇتقىن، ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيتنى تۇتقىن» دەپ دۇئا قىلدى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەتتە كىشىنى ساناپ تىلغا ئالغانىكەن، ئەمما ھەدىسنى رىۋايەت قىلغۇچى يەتتىنچىسىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ). ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تىلغا ئالغان ئاشۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈپ، بەدرى قۇدۇقىغا تۆپە ـ تۆپىلەپ تاشلىنىپ كۆمۈۋېتىلگەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم.

ئۇمەييە ئىبنى خەلەف پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرسىلا مازاق قىلىپ كۆز قىساتتى ۋە مەسخىرە قىلاتتى. ئۇنىڭ ھەققىدە ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾ «(كىشىلەرنى) ئەيىبلىگۈچى سۇخەنچىگە ۋاي» (104:1) دېگەن ئايەت نازىل بولدى.

مەزكۇر ئۇمەييىنىڭ قېرىندىشى ئۇبەي ئىبنى خەلەف ۋە ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيتلەر بەئەينى بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى ئىدى. بىر قېتىم ئۇقبە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەجلىسىدە ئۇنىڭ ۋەز-نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ قالدۇ. بۇنى ئۇبەي ئۇققاندىن كېيىن ئۇقبەگە قاتتىق تاپا-تەنە قىلىپ ئاچچىقلايدۇ ۋە ئۇنىڭدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزىگە مىشقىرىپ، تۈكۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇقبە ئۇبەينىڭ دېگىنىدەك قىلىدۇ[①].

مۇشۇ بەدبەخت يەنە بىر كۈنى چىرىپ كەتكەن كونا بىر ئۇستىخاننى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئۇۋۇپ، شامال يۆنىلىشىگە قارىتىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە چاچىدۇ[②].

ئەخنەس ئىبنى شۇرەيقمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئورۇنسىز چېقىلىپ ئەزىيەت قىلىدىغانلاردىن ئىدى. «قۇرئان كەرىم» ئۇنىڭدىكى بارلىق سەلبىي سۈپەتلەرنى مۇنۇ توققۇز سۈپەتكە يىغىنچاقلاپ بايان قىلغان: ﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ * هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ * مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ * عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ﴾ «قەسەمخور، پەس، غەيۋەتخور، سۇخەنچى، بېخىل، ھەددىدىن ئاشقۇچى، گۇناھكار، قوپال، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھارامدىن بولغان ئادەمگە ئىتائەت قىلمىغىن» (68:10 ـــ 13).

ئەبۇ جەھل بەزىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ قۇرئان تىلاۋىتىنى ئاڭلاپ كېتەتتى. لېكىن، ئۇنىڭدا ئىمان، ئىتائەت، ئەدەپ-ئەخلاق ۋە قىلچە ئەيمىنىش پەيدا بولماستىن، بەلكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاھانەت قىلىپ ئۇنى دەۋەت يولىدىن توساتتى، ھەتتا ئۇ ھەددىدىن ئېشىپ، جەمئىيەتكە ئۇلۇغۋار بىر تۆھپە قوشۇۋاتقان قەھرىماندەك، ئۆز جىنايى قىلمىشىدىن مەغرۇرلىنىپ پەخىرلىنەتتى. ئۇنىڭ ھەققىدە ﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ﴾ «ئۇ

---

① ئېيتىلىشىچە، مەزكۇر ئۇقبە ئىبن ئەبى مۇئەيت ئۇبەينىڭ تەلىپى بويىچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزىگە نەچچە رەت تۈكۈرگەن بولىسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ نىجىس تۈكۈرۈكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزىگە چۈشمىگەن.

② ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى ئاللاھ تەئالا «قۇرئان كەرىم»دىكى ياسىن سۈرىسىدە بايان قىلغانغا ئوخشاش، «مۇشۇنداق چىرىپ كەتكەن ئۇستىخانمۇ قايتا تىرىلىدۇ؟» دەپ، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش ئەقىدىسىنى ئىنكار قىلىش ئۈچۈن ئىدى.

(كاپىر) ئىنسانىدى ۋە ناماز ئوقۇمىدى» (75:31) دېگەن ئايەت نازىل بولدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەرەمدە ناماز ئوقۇغىنىنى كۆرگەن كۈندىن باشلاپلا، ئۇنى ناماز ئوقۇشتىن توسقاندى. بىر قېتىم ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ «ماقامى ئىبراھىم» ئالدىدا ناماز ئوقۇۋاتقان يېرىگە كېلىپ قالدى ۋە: «ئى مۇھەممەد! مەن سېنى بۇنداق دوملاپ يۈرۈشتىن توسمىدىممۇ؟» دېدى ۋە: «ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيسەن» دەپ تەھدىت سالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇنىڭغا بوش كەلمەي تېگىشلىك دەككىسىنى بەرگەندى، ئۇ: «ئى مۇھەممەد! سەن نېمىگە تايىنىپ چوك سۆزلەيسەن، بىلەمسەن؟ مەن مۇشۇ ۋادىدىكى سورۇنداشلىرى (قوللىغۇچىلىرى) ئەڭ كۆپ ئادەممەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ﴿فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ﴾ «ئۇ ئۆزىنىڭ سورۇنداشلىرىنى (ياردەمگە) چاقىرسۇن» (96:17) دېگەن ئايەت نازىل بولدى. يەنە بىر رىۋايەتتە، بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا!» دېگەچ ئۇنىڭ پوكىنىدىن سىقىپ يەرگە ئاتقان. بۇ چاغدا خۇدانىڭ دۈشمىنى مەلئۇن ئەبۇ جەھىل: «ئى مۇھەممەد! سەن چېغىڭدا مېنى قورقىتماقچى دەمسەن؟ ئەزىبرايى خۇدا، سەن ۋە سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ مېنى ھېچنېمە قىلالمايسىلەر. مەن مۇشۇ ئىككى تاغ ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ نوپۇزلۇق ئادەممەن» دېگەن.

بۇ ئەبلەخ مۇشۇنداق دەككىسىنى يېگەندىن كېيىنمۇ مۇغەمبەرلىك ۋە ھاكاۋۇرلۇق مەستلىكىدىن ھوشىغا كېلىش ئۈمىدىدە تۇرسۇن، بەلكى تېخىمۇ ھەددىدىن ئاشتى. ئىمام مۇسلىم رەھمەھۇللاھ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: بىر كۈنى ئەبۇ جەھىل نۇتۇق سۆزلەپ: «مۇھەممەد كۆز ئالدىمىزدا يەرگە ئۈسسۈپ، يۈزىنى توپىغا پۇچۇلاپ يۈرۈۋاتىدۇ، شۇنداقمۇ؟» دېدى. سۆزىنى ئاڭلاپ تۇرغانلار: «شۇنداق» دېيىشتى، ئۇ: «لات ۋە ئۇززا (بۇتلارنىڭ نامى — ت.) بىلەن قەسەمكى، ئەمدى ئۇنىڭ شۇنداق يوچۇن ئىشلارنى قىلىپ يۈرگىنىنى كۆرسەم، ئۇنىڭ گەجگىسىگە راسا دەسسەپ، ئۇنىڭ يۈزىنى توپىغا ئوبدانراق مىلەپ قويىمەن» دېدى ۋە ئۇدۇل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلدى. بۇ دەل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ناماز ئوقۇۋاتقان ۋاقتى ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گەجگىسىگە يانچىماقچى بولۇپ كەلدى. كۆپچىلىك قارىشىپ تۇراتتى. ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭ ئۆز قولى بىلەن بىر نەرسىدىن مۇداپىئەلىنىپ كەينىگە داجىغانلىقى كۆپچىلىكنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى. بىرقانچە كىشى ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ: «ئى ئەبۇلھەكەم (ئەبۇ جەھىلنىڭ

كۈنىيتى)، نىمە بولدۇڭ؟» دەپ سوراشقانىدى، ئۇ: «مۇھەممەد بىلەن مىنىڭ ئوتتۇرامىغا يالقۇنلاپ تۇرغان بىر ئوتلۇق خەندەك پەيدا بولدى. مانا بۇلار ئوتنىڭ ئۇچقۇنلىرى» دىدى. شۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەگەر ئەبۇ جەھل ماڭا يېقىنلاپ كېلىۋەرگەن بولسا، پەرىشتىلەر ئۇنى تىتما ـ تىتما قىلىپ پارچىلىۋېتەتتى» دېگەن.

مانا بۇ ناھەق ئەزىيەت ـ كۈلپەتلەر، ئېغىر ھاقارەتلەر، ئورۇنسىز چېقىلىش ۋە دىل ئازار بىرىشلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككە جەمئىيىتىدىكى يۇقىرى تۆۋەن ھەممە ئادەمنىڭ قەلبىدە ئىززەت ۋە ھۆرمەت سۆيىسىدىن ئورۇن ئالغان كىشى تۇرۇقلۇق، مەككە ئاقساقاللىرى ئىچىدە تەسىرى ئەڭ چوڭ ۋە ئەڭ ئابرۇيلۇق شەخس ئەبۇ تالىب ھىمايىسىگە ئالغان تۇرۇقلۇق تارتقان ئەزىيەت ـ كۈلپەتلىرىدۇر.

ئەمما، مۇسۇلمانلار، بولۇپمۇ ئىگە چاقسىز ئاجىزلار ۋە ھىماتچىسى يوقلارغا نىسبەتەن مەزكۇر قارارنىڭ ئىجراسى تېخىمۇ ئېغىر ھەم ئېچىنىشلىق بولدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھەر تەرەپتىن بېسىم ۋە ئەزا ـ ئاھانەتلەر يېغىۋاتقان ئاشۇ كۈنلەردە، ھەرقايسى قەبىلىلەر ئۆز تەۋەسىدىن ئىسلام دىنىغا كىرگەن ياكى مايىل بولغانلارنى سەزگەن ھامان تۈرلۈك قەبىھ ۋاستىلەر بىلەن قىيناپ جازاغا تارتتى. قەبىلە تەۋەلىكى بولمىغانلارنى جەمئىيەت داشقاللىرى ۋە قۇلدار خوجايىنلار ئۆزلىرى خالىغانچە قىيناپ ئازابلىدى. بۇ ۋەھشىيانە قىلمىشلار ۋە ئېچىنىشلىق جەريانلار نى ـ نى تاش يۈرەك ئادەملەرنىمۇ ئېچىندۇردى ۋە تېنىنى شۈركەندۈردى، ئەلۋەتتە.

ئەبۇ جەھل ئۆز تەۋەسىدە نوپۇزلۇقراق ياكى ھىماتچىلىرى كۈچلۈكرەك كىشىلەرنىڭ مۇسۇلمان بولغىنىنى ئاڭلىسا، بېرىپ ئاگاھلاندۇرۇش بېرەتتى ياكى ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ، ئۇنىڭغا ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي جەھەتتە زور زىيان يېتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇراتتى. ناۋادا جەمئىيەتتە ئورنى يوق ۋە ئاجىز كىشى مۇسۇلمان بولسا، ئۇنىڭغا كەلگىنىچە قول سېلىپ ئۇراتتى ۋە باشقىلارنى ئۇلارغا قارشى ھەرىكەت قىلىشقا كۈشكۈرتەتتى.

ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۇنىڭ تاغىسى خورما شاخلىرىدىن توقۇلغان چىغ پالازغا يۆگەپ ئاستىدىن ئىس قويۇپ ئازابلىدى.

مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئانىسى ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن ئۇنىڭغا نان بەرمەي نەچچە كۈن ئاچ قويدى ۋە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپ سەرگەردانلىق يولىغا ھەيدىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاچلىق ۋە دالا تۇرمۇشىنىڭ دەستىدىن، يىلان تېرە تاشلىغاندەك بىر قات تېرىسىنى تاشلىدى. ھالبۇكى، ئۇنىڭ ئائىلىسى خېلى زەردار ھاللىق ئائىلە ئىدى.

بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەسلىدە ئۇمەييە ئىبنى خەلەفنىڭ قۇلى ئىدى. ئۇ مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن ئۇمەييە ئۇنىڭ بوينىغا ئارغامچا سېلىپ باغلاپ، كەپسىز ناتوسان باللارغا تۇتۇپ بەردى. نادان گۆدەك باللار بىلالنى مەككىنىڭ تاغلىرىدا سۆرەپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ بويىنىنى زېدە قىلىۋەتتى. كەچلىكى باللار زېرىكىپ قايتىپ كەلسە، ئۇمەييە ئىبنى خەلەف ئۇنى مەھكەم باغلىۋېتىپ ھارغىچە ئۇراتتى. بەزىدە تومۇز كۈنلىرى ئۇنى ئاپتاپقا قاقلاپ قىيىنسا، يەنە بەزىدە قورسىقىغا نان بەرمەي: «ئىماندىن يانساڭ نان يەيسەن» دەپ تۇرۇۋالاتتى. ئۇنىڭدىنمۇ ئېچىنىشلىق بولغىنى، ئۇ ھەر كۈنى كۈن راسا قىزىغاندا بىلالنى باغلاپ مەككىنىڭ سېيىغا ئاچىقىپ ياتقۇزۇپ، مەيدىسىگە قاتتىق قىزىغان قورام تاشلارنى ئېلىپ قويۇپ: «ئەزبىرايى خۇدا، بۈگۈن ياكى مۇھەممەدنى ئىنكار قىلىپ لات ـ ماناتقا باش قويىسەن ياكى مۇشۇ پېتىڭ ئۆلىسەن» دەيتتى. بىلال مۇشۇنداق ئېغىر ئازاب ئىچىدە: «ئەھەد (بىر)، ئاللاھ بىر» دەپ تۇراتتى. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەنە شۇنداق ئازاب چېكىۋاتقان چاغلارنىڭ بىرىدە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەردىن ئۆتۈپ قالدى ـ دە، ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئائىلىسىدە بىر ئۇبدان خىزمىتىنى قىلىۋاتقان بىر قارا قۇلغا تېگىشىپ ئازاد قىلىۋەتتى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى يەتتە ئۇقىيە ياكى بەش سەر كۈمۈش تەڭگىنى نەق ساناپ بېرىپ سېتىۋېلىپ ئازاد قىلىۋەتكەن دېگەن سۆزمۇ بار.

ئەممار ئىبنى ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بەنى مەخزۇم جەمەتىدىكى بىر كىشىنىڭ ئازادگەردىسى (سېتىۋېلىپ ئازاد قىلىۋەتكەن قۇلى) بولۇپ، ئەممار، ئەممارنىڭ ئاتىسى ۋە ئانىسى بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ ھەممىسى مۇسۇلمان بولغانىدى. مۇشرىكلار (بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ كاتتىۋېشى ئەبۇ جەھل) بۇ ئۈچ كىشىنى مەككىنىڭ سىرتىدىكى تاشلىققا ھەيدەپ چىقىپ، سايىنىڭ تاشلىرى راسا قىزىغاندا، يالىڭاچلاپ تاشقا ياتقۇزۇپ ئازابلاشقا باشلىدى ۋە قىزىغان تاشلارنى ئەكېلىپ ئۇلارنىڭ تۆپىسىگە دۆۋىلەپ قويىدى. ئۇلار مۇشۇنداق ئازاب چېكىۋاتقان پەيتلەرنىڭ بىرىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ: «سەۋر قىلىڭلار ياسىر ئائىلىسى! جەننەت سىلەرنى كۈتمەكتە» دېدى. راست دېگەندەك ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاشۇ ئازاب ئىچىدە ئۆلۈپ كەتتى. قىيناپ ئۆلتۈرۈشنە جېنى چىقماي قالغان سۇمەييە (ئەممارنىڭ ئانىسى) رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئەۋرىتىگە ئەبۇ جەھل نەيزە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىسلام دىنى مەيدانىغا كەلگەندىن كېيىنكى تۇنجى شەھىدە (ئايال شەھىد) بولۇپ قالدى. مۇشرىكلار ئەممار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بىردەم ئاپتاپقا سېلىپ كۈن نۇرىغا

قاقلىسا، يەنە بىردەم سۇغا پىشىپ دىمىقتۇرۇپ ئازابلايتتى. بىر قېتىم ئۇلار: «بۇگۈن بىز سېنى ياكى مۇھەممەدنى تىللاپ ئەيىبلىمىگۈچە، ياكى لات، ئۇززا ھەققىدە مەدھىيە ئوقۇمىغىچە قويۇۋەتمەيمىز، ئۆلتۈرۈۋېتىمىز» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئەممار مەجبۇرىي ھالدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئەيىبلەشكە قوشۇلدى ۋە ئۇلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپلا ئۇدۇل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا يىغلىغان پېتى ئۆزرە ئېيتىپ كەلدى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿مَن كَفَرَ بِاللّهِ مِن بَعْدِ إيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ وَلَـكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ «كىمكى ئاللاھقا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن ئىماندىن يېنىۋالسا ــــ قەلبى ئىمان بىلەن مۇستەھكەم تۇرسىمۇ، مەجبۇرلاش ئاستىدا (ئاغزىدىلا) ئىماندىن يانغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا ــــ كۇپرى بىلەن كۆڭلى ئازادە بولسا (يەنى ئىختىيارى يوسۇندا مۇرتەد بولسا)، ئۇ ئاللاھنىڭ غەزىپىگە دۇچار بولىدۇ ۋە چوڭ ئازابقا قالىدۇ» (16:106).

ئەبۇ فۇكەيھە (تولۇق ئىسمى ئەفلەھ) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئابدۇددار جەمەتىدىكىلەرنىڭ ئازادگەردىسى ئىدى. ئۇلار ئۇنى پۇتىدىن باغلاپ ئاتقا سۆرىتىپ ئازابلىغانىدى.

خەبباب ئىبنى ئەرەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇممۇ ئەنمار بىنتى سىبائ خۇزائىنىڭ قۇلى ئىدى. مۇشرىكلار ئۇنى تۈرلۈك ۋاستىلەر بىلەن ئازابلايتتى. ئۇلار خەبباب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ چېچىدىن تۇتۇپ سۆرەيتتى ۋە ئالدى-كەينىگە دوقۇسلىتىپ دۈشكەللەيتتى. ئۇنى نەچچە قېتىم قىزىق قوقاسقا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۈستىگە كۆتۈرۈپ قوپالمىغۇدەك ئېغىر تاشلارنى ئارتىپ قويغانىدى.

زەنىيرە، نەھدىيە ۋە ئۇنىڭ قىزى، شۇنىڭدەك ئۇممۇ ئەبىيسە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار مۇسۇلمان بولغان دېدەك-چۆرىلەر ئىدى. مۇشرىكلار ئۇلارغىمۇ ئوخشاشلا ئازاب-ئوقۇبەتلەرنى ياغدۇرۇپ، قىيىن-قىستاققا ئالدى. بەنى مۇئەممىل جەمەتى (ئۇلار بەنى ئەدى قەبىلىسىنىڭ بىر ئايمىقى)دىن بىر دېدەك مۇسۇلمان بولغانىدى، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (ئۇ بۇ ۋاقىتتا تېخى مۇسۇلمان بولمىغان ئىدى) ئۇنى ئۇرۇپ، ھارغاندا ئاندىن قويۇۋەتتى ۋە: «ھېرىپ قالمىغان بولسام يەنە ئۇراتتىم» دېگەنىدى.

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلال ۋە ئامىر ئىبنى فۇھەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنى سېتىۋېلىپ ئازاد قىلىۋەتكەندەك، مەزكۇر چۆرە قىزلارنىمۇ سېتىۋېلىپ ئازاد قىلىۋەتتى.

مۇشرىكلار بەزى ساھابىلەرنى تۆگە تېرىسى ۋە كالا تېرىسگە يۆگەپ قۇياشنىڭ تومۇز ئاپتىپىغا تاشلاپ قوياتتى ۋە بەزىلىرىگە تۆمۈر ساۋۇتلارنى كىيگۈزۈپ، پاژ ـ پاژ قىزىغان تاشلار ئۈستىدە ياتقۇزۇپ قىيىنايتتى.

خۇدا يولىدا ئازابلانغانلارنىڭ سانى كۆپ، ئەھۋالى ئېچىنىشلىق ئىدى. چۈنكى، مۇشرىكلار كىمدىكىمنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئۇقسا، ئۇنى تۇتۇپ جازاغا تارتاتتى ۋە ئەزىيەت ـ كۈلپەت يەتكۈزەتتى.

ئەرقەم قورۇسىدا چاقنىغان مەشئەل

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ قاتمۇقات زۇلۇم ـ ستەملەر ئالدىدا مۇسۇلمانلارنى سۆز ياكى ھەرىكەت ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ئېتىقادىنى ئاشكارىلاشتىن توسۇشى ۋە ئۇلار بىلەن مەخپىي رەۋىشتە ئۇچرىشىشى ئىنتايىن دانا تەدبىر بولغانىدى. چۈنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن ئاشكارا «باردى ـ كەلدى» قىلىپ يۈرگەندە، مۇشرىكلار ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارغا قۇرئان ئۆگىتىپ، دىنىي سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ۋە ئۇلارنىڭ نەپسىنى تەزكىيە قىلىش ئىشلىرىغا توسقۇنلۇق قىلاتتى، ھەتتا ئىككى تەرەپنىڭ توقۇنۇشۇپ قېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. نەبۇۋۋەتنىڭ (پەيغەمبەرلىك نازىل بولغان يىل)نىڭ 4 ـ يىلى ئەنە شۇنداق ئەھۋاللار ھەقىقەتەن يۈز بەردى. ساھابىلەر تاغ ـ جىرالارغا يىغىلىپ، مۇشرىكلارنىڭ كۆزىدىن يىراق يەرلەردە ناماز ئوقۇيتتى. بىر كۈنى قۇرەيش كاپىرلىرىدىن بىر بۆلۈك كىشىلەر ئۇلارنى كۆرۈپ قېلىپ قاتتىق ھاقارەتلىدى ۋە مۇشت كۆتۈرۈپ ئۇرۇشتى. ئۇرۇش ـ تالاش جەريانىدا سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇشرىكلاردىن بىر كىشىنى ئۇرۇپ يارىلاندۇرۇپ قويىدى. شۇ قېتىمقى توقۇنۇشتا تۆكۈلگەن قان ئىسلام تارىخىدا قارشى تەرەپتىن تۆكۈلگەن تۇنجى قان بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

شۇنىسى ئېنىقكى، ناۋادا بۇنداق توقۇنۇش ۋە ئۇرۇشلار كۆپ قېتىم يۈز بەرسە ياكى ئۇزۇنغا سوزۇلسا، مۇشرىكلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى قاتتىق باستۇرۇشى ۋە تەلتۆكۈس يوقىتىپ، قەتلىئام قىلىۋېتىشى تامامەن مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، يوشۇرۇن پائالىيەت ئېلىپ بېرىش ھەرھالدا دانالىق بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپلىگەن ساھابىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىسلامىي ئىبادىتىنى، دۇئا ـ تىلاۋەتلىرىنى ۋە يىغىلىش پائالىيەتلىرىنى مەخپىي تۇتاتتى. ئەمما، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمچۇ؟ ئۇ مۇشرىكلار يىغىلغان سورۇنلاردا ئاشكارا دەۋەت ئېلىپ بېرىۋېرەتتى

ۋە ئاشكارا ئىبادەت قىلمىغۇچى. ئۇنى بۇ ئىشىدىن ھېچكىم توسالمايتتى. لېكىن، ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ ۋە ئىسلام دىنىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئاشۇ مۇسۇلمانلار بىلەن ئىنتايىن مەخپىي ئۇچرىشاتتى. ئەرقەم ئىبنى ئەبىلئەرقەم مەخزۇمىينىڭ قورۇسى سەفا تېغىنىڭ كەينىدە بولۇپ، زالىم جاللاتلارنىڭ كۆزىدىن ۋە ئۇلارنىڭ يىغلىش سورۇنلىرىدىن بىرقەدەر يىراق ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يەرنى بىئسەتنىڭ 5 ـ يىلىدىن باشلاپ، ئۆزىنىڭ دەۋەت بازىسى ۋە مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇچرىشىش مەركىزى قىلدى.

ھەبەشىستانغا قىلىنغان تۇنجى ھىجرەت

مۇشرىكلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى ناھەق جازالاپ قىيناشلىرى بىئسەتنىڭ 4 ـ يىلىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ يولغا قويۇلۇپ، شۇنىڭدىن كېيىن كۈندىن كۈنگە، ئايدىن ئايغا تەدرىجىي كۈچىيىپ، 5 ـ يىلىنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا بارغاندا رەسمىي چېكىدىن ئاشتى. ۋەزىيەتتە چىداپ تۇرغۇسىز ھالەت شەكىللەندى، ھەتتا مەككىدە تۇرۇش مۇمكىن بولماي قالدى. نەتىجىدە مۇسۇلمانلارنى بۇ ئېغىر ئازابتىن قۇتقۇزىدىغان بىر چارە ـ تەدبىر تېپىشقا توغرا كەلدى. مانا مۇشۇنداق زۇلمەتلىك كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قويغان سوئاللىرىغا جاۋابەن سۈرە كەھف نازىل بولدى. بۇ سۈرە ئاز دېگەندىمۇ ئۈچ قىسسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئۇ قىسسىلەردە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن مۆئمىن بەندىلەرگە چوڭقۇر ئىشارەت ۋە بېشارەتلەر بېرىلىدى. سۈرىدىكى ئەسھابۇلكەھف قىسسىسى مۆئمىن ئادەم ئۆز دىنىنىڭ پىتنە ـ پاساتقا ئۇچرىشىدىن قورقسا، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىپ، كۇپرى ۋە زۇلۇم ئەۋج ئالغان جايلاردىن ھىجرەت قىلىپ چىقىپ كېتىشكە ئىشارەت قىلىدۇ: ﴿وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا﴾ «(ئى يىگىتلەر!) سىلەر ئۇلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ ئاللاھتىن باشقا ئىبادەت قىلىدىغان بۇتلىرىدىن ئايرىلغان ئىكەنسىلەر، غارنى پاناھ جاي قىلىڭلار، پەرۋەردىگارىڭلار سىلەرگە كەڭ رەھمەت قىلىدۇ، ئاللاھ سىلەرنىڭ ئىشلىرىڭلارنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ» (18:16).

خىزىر بىلەن مۇسا ئەلەيھىمەسسەلام ئىككىيلەننىڭ قىسسىسى بولسا، جاھاننىڭ رەپتارى ھەرگىز بىر پەلەكتە ئايلانمايدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ شەرت ـ شارائىتلىرى ھەممىشە كىشى مۆلچەرلىگەندەك چىقماي، بەزى ئىشلار تاشقى كۆرۈنۈشىنىڭ تامامەن ئەكسىچە نەتىجە بېرىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ قىسسىدە يەنە ھازىر مۇسۇلمانلارغا

قارشى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئۇرۇش ۋە قىيىن قىستاقلار پات ئارىدا تامامەن ئەكسىگە ئۆرۈلۈپ، بۇ زالىم، قانخور مۇشرىكلار (ئەگەر مۇسۇلمان بولۇپ تەۋبە قىلىۋالمىغان تەقدىردە) ئاشۇ ئازاب چەككەن ۋە خارلانغان ئاجىز مۇسۇلمانلار ئالدىدا قاتتىق جاۋابكارلىققا تارتىلىدىغانلىقىغا نازۇك ئىشارەت ۋە بېشارەتلەر بېرىلگەن.

زۇلقەرنەين قىسسىسى بولسا، زېمىن ئاللاھ تەئالانىڭ زېمىنى، ئۇنى ئاللاھ تەئالا ئۆزى خالىغان بەندىلەرگە تۇتقۇزىدۇ، نىجاتلىق ۋە ئاقىۋەتنىڭ خەيرلىك بولۇشى كۇپرىنىڭ تويۇق كوچىسىدا ئەمەس، بەلكى ئىمان ـ ئىسلامنىڭ داغدام يولىدا تېپىلىدۇ، ئاللاھ تەئالا ئۆز بەندىلىرى ئىچىدىن ھەرقايسى دەۋرنىڭ يەئجۇجى ۋە مەئجۇجلىرىنىڭ تۆمۈر تاپىنىدىن شۇ دەۋرنىڭ ئاجىز بىچارىلىرىنى قۇتقۇزىدىغان ھەققىي جەسۇر، مەرد مۇئمىنى كامىللارنى دەۋرمۇدەۋر مەيدانغا كەلتۈرۈپ يېتىشتۈرۈپ بېرىدۇ. ئاللاھ تەئالانىڭ زېمىنغا ئىگىدارچىلىق قىلىشقا ئۇنىڭ سالىھ (ياخشى) بەندىلىرى ئەڭ لايىقتۇر دېگەننى ئۇقتۇرىدۇ.

سۈرە كەھفنىڭ ئارقىسىدىنلا ھىجرەت قىلىشقا ئىشارەت بېرىپ ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ زېمىنىنىڭ تار ئەمەسلىكىنى ئۇقتۇرۇپ سۈرە زۇمەر نازىل قىلىندى: ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ «بۇ دۇنيادا ياخشى ئىش قىلغانلار (ئاخىرەتتە) ياخشىلىققا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ. ئاللاھنىڭ زېمىنى كەڭدۇر (كۇپپارلار ئارىسىدىن شۇ يەرگە ھىجرەت قىلىڭلار)» (39:10).

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەبەشىستان پادىشاھى ئەسھەمە نەجاشىنىڭ ئادىل پادىشاھ ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ تەۋەلىكىدە ھەرقانداق بىر دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى زۇلۇمغا ئۇچرىمايدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. شۇڭا، ئۇ مۇسۇلمانلارنى ئۆز دىنىنى پىتنە ـ پاسات، زۇلۇم ۋە بېسىمدىن خالىي ساقلاش ئۈچۈن ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلىشقا بۇيرىدى.

بېئسەتنىڭ 5 ـ يىلى رەجەب (7 ـ ئاي) ئېيىدا 12 نەپەر ئەر ۋە تۆت نەپەر ئايالدىن تەركىپ تاپقان تۇنجى تۈركۈمدىكى مۇھاجىرلار ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلدى. ئۇلارغا ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باش بولدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئايالى رۇقىيە (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىزى) رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىرگە ھىجرەت قىلغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئىككىيلەن ھەققىدە: «بۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە لۇت ئەلەيھىسسالامدىن قالسا، تۇنجى بولۇپ ئاللاھ يولىدا ھىجرەت قىلغان بىر ئائىلىلىكلەردۇر» دېگەنىدى.

بۇلار قۇرەيشلەرگە تۈيدۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن تۈن نىسپىدە شىپىر ـ شىپىر سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ قىزىل دېڭىز بويىدىكى بىر پورتقا توپلاشتى. ئاللاھ تەئالانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بۇلارغا ئىككى تىجارەت كېمىسى ئۇچراپ قېلىپ، ئــۇلارنى ھەبەشىستانغا ئۆتكۈزۈپ قويدى. مۇھاجىرلار ئويلىغىنىدەك قــۇرەيش دائىرىلىــرى ئەھۋالنى ئۇقۇپ قېلىپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ چىقتى. لېكىن، ئــۇلار دېڭىــز بويىغا يېتىپ بارغانــدا، مۇھــاجىرلار ئالىقاچــان دېڭىــز ســاھىلىدىن ئايرىلىــپ بولغانىدى. مۇسۇلمانلار ھەبەشىستاندا ناھــايىتى ياخــشى كۈتۈۋېلىنــدى ۋە بىــر ئوبدان تۇرۇپ قالدى.

شۇ يىلى رامىزان ئېيىدا مۇنداق بىر ۋەقە يۈز بەردى. پەيغەمبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر كۈنى ھەرەمگە چىقتى. بۇ يەردە نۇرغۇن كــشىلەر يىغىلىــپ سورۇن تۈزۈپ ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە چوڭ ـ چوڭ ئەربابلار ۋە قەبىلــە ئاقساقاللىرىمۇ بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوتتۇرىغا چىقىپلا سۈرە نەجمنى تىلاۋەت قىلىشقا باشلىدى. مۇشرىكلار ﴿لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيــهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ﴾ «بۇ قۇرئانغا قۇلاق سالماڭلار، ئۇنى ئېلىشتۇرۇۋېتىڭلار، سىلەر غەلىبە قىلىشىڭلار مۇمكىن» (41:26) دېگەن نەزەرىيىسى بويىچە ئۆزئــارا پۇتۇشــۇۋالغان ئەھدىلىرىگە ئاساســەن، بۇنىڭــدىن ئىلگىــرى قۇرئــاننى زەڭ ســېلىپ تىڭــشاپ باقمىغانىدى. بۇ قېتىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئۇشتۇمتۇت بۇ سۈرىنى ئوقۇپ بېرىۋىدى، (تىل گۈزەللىكى ۋە شېرىن زابانلىقنى تەســۋىرلەپ بولمايدىغان كۈچلۈك جەزبىدارلىققا ئىگە) بۇ ئىلاھىي كالام ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرىدىن رۇخسەتسىز كىرىپ دىل تارلىرىنى چەكتى چېغى، ئۇلار ئىختىيارسىز ھالدا بۇ مۇئەللىق تىلاۋەتكە ئەسىر بولۇپ قېلىشتى. ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە قۇرئان مەزمۇنىدىن باشقا ھېچ نەرسە كىرمەيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ســۈرىنىڭ ئــاخىرىدىكى ﴿فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا﴾ «ئاللاھقا سەجدە قىلىڭلار ۋە ئىبــادەت قىلىڭــلار» (53:62) دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلىپلا سەجدىگە باش قويۇۋىدى، ھەممىيــلەن پەيغەمــبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەگىشىپ ئىختىيارسىز سەجدىگە كېتىشتى.

ئەسلىدە بۇلارنىڭ ئۆز خۇدىنى تۇيمايلا سەجدىگە كېتىشى تېگى ـ تەكتــدىن ئالغاندا، ھەققەت كۈچىنىڭ ئاشۇ ھاكاۋۇر ۋە مەسخىرىچى خۇمسىيلارنىڭ دىلىدىكى بۇيۇنتاۋلۇق تۇغىنىنى پاچاقلاپ تاشلىغانلىقى ئىدى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ھېچقايىســى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي بىئىختىيار ھالدا سەجدىگە كېتىشكەنىدى.

كېيىن، ئۇلار ئاللاھنىڭ كالامىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بويــۇن چۇلــۇۋۇرىنى تارتــىپ بويــسۇندۇرغانلىقىنى، نەتىجىــدە ئــۆزلىرى يوقاتمــاقچى بولــۇپ ناھــايىتى زور تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىۋاتقان ئىشنى ئۆزلىرىنىڭ ئىختىيارسىز قىلىپ سالغانلىقىنى

سېزىشىپ قوللىرىنى چىشلەشتى ھەمدە ئۇلارغا سورۇنغا ھازىر بولمىغانلار تەرىپىدىن قاتمۇقات تاپا ـ مالامەتلەر ياغدى. بۇ چاغدا ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تۆھمەت چاپلاپ: «مۇھەممەد بىزنىڭ بۇتلىرىمىزغا مۇئەييەن دەرىجىدە ئورۇن بېرىشكە قوشۇلدى ۋە بۇتلار ھەققىدە: ‹ئاشۇ بۇتلار ئۇلۇغ پەرىشتىلەردۇر، ئۇلارنىڭ شاپائىتى چوقۇم ئۈمىد قىلىنىدۇ› دېدى» دېگەندەك بىر نىمىلەرنى ئويدۇرۇپ چىقاردى. ئۇلار بۇ قاپقارا تۆھمەتنى ئۆزلىرىنىڭ ھېلىقى سورۇندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىرگە سەجدىگە باش قويۇپ سالغانلىقلىرىنى ئاقلاش يۈزىسىدىن ئويدۇرۇپ چىقارغانىدى.

ئەمەلىيەتتە، يوچۇق تاپسىلا يالغاننى توقۇپ، ھىيلە ـ نەيرەڭ ئىشلىتىپ تۆھمەت چاپلاشقا ئادەتلەنگەن بۇ مۇشرىكلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇنداق ئىشنى يات سانىغىلى بولمايتتى، ئەلۋەتتە.

بۇ خەۋەر ھەبەشىستاندىكى مۇھاجىرلارغىمۇ ئاڭلاندى. لېكىن، ئۇ ئەمەلىيەتنىڭ تامامەن ئەكسىچە «قۇرەيشلەر بىر پۈتۈن مۇسۇلمان بولۇپ كېتىپتۇ» دېگەن مەزمۇندا ئاڭلانغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ھەبەشىستاندىكى مۇھاجىرلار مۇشۇ يىلى شەۋۋال ئېيى (10 ـ ئاي)دا مەككىگە قايتىپ كەلدى. ئۇلار مەككىگە كىرگىلى بىرەر ئاش پىشىمچە يول قالغاندىلا ئاندىن ھەقىقي ئەھۋالنى ئۇقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار شۇ يەردىلا كەينىگە ئۆرۈلۈپ ھەبەشىستانغا قايتىپ كەتتى. ئاز بىر قىسمى يوشۇرۇن ھالەتتە ياكى قۇرەيشلەردىن بىرەر كىشىنىڭ ھىمايىسىدە ئاندىن مەككىگە كىرەلىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن قۇرەيشلەرنىڭ ھەبەشىستاندىن قايتىپ كەلگەنلەرگە بولسۇن ياكى مەككىدە مۇقىم تۇرغانلارغا بولسۇن جازا يۈرگۈزۈپ قىيىن قىستاققا ئېلىشى تېخىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى. ھەرقايسى قەبىلە ـ ئايماقلار ئۆز تەۋەسىدىن مۇسۇلمان بولغانلارنى ئىسكەنجىگە ئالدى. ئەسلىدە ھەبەشىستان پادىشاھى نەجاشىنىڭ مۇسۇلمان مۇھاجىرلىرىنى قىزغىن كۈتۈۋېلىپ، ياخشى ئورۇنلاشتۇرغانلىقى قۇرەيش دائىرىلىرىگە قاتتىق ئەلەم بولغانىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرگە ھەبەشىستانغا قايتا ھىجرەت قىلىشتىن باشقا چارە يوقلۇقىنى ئېيتتى. لېكىن، بۇ قېتىمقى ھىجرەت ئالدىنقى قېتىمدىكىدەك ئوڭايغا توختىمىدى. قۇرەيش دائىرىلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ ھىجرەت پىلانىنى سېزىپ قېلىپ، ئۇلارنى توسۇۋېلىشنى قارار قىلىشقانىدى. بىراق، مۇسۇلمانلارمۇ بوش كەلمەي، چاپسان تەييارلىنىپ ئۆز يولىغا راۋان بولۇشتى ۋە ئاللاھنىڭ ئاسانلىق بېرىشى بىلەن ھېچبىر تۇسالغۇسىز ھەبەشىستانغا يېتىپ بېرىۋېلىشتى.

بۇ قېتىمدا ئەرلەردىن 83 كىشى (ئەممار ئىبنى ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار دېيىلسە[1])، ئاياللاردىن 18 ياكى 19 كىشى ھىجرەت قىلدى.

قۇرەيشلەرنىڭ ھەبەشىستاندىكى مۇھاجىرلارغا چاقىر سېلىشى

مۇھاجىر مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ جىسمانىي بىخەتەرلىكى ۋە دىنى ئېتىقاد ئەركىنلىكى ئۈچۈن تىنچ ـ خاتىرجەم بىر ماكان تېپىۋالغانلىقى مۇشرىك كاپىرلارنىڭ ئوغۇزىنى ئېچىتتى. شۇڭا، ئۇلار ئەقىل ـ پاراسەتلىك ۋە جەسۇر ئىككى يىگىت (ئۇلار ئەمرى ئىبنى ئاس ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى رەبىئەلەر بولۇپ، بۇ ئۇلارنىڭ تېخى مۇسۇلمان بولمىغان چاغلىرى ئىدى)نى تاللىدى. ئۇلاردىن نەجاشى ۋە ئۇنىڭ ۋەزىر ـ ۋۇزەرالىرىغا ۋە دۆلەت ئەركانلىرىغا كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ئېسىل سوۋغا ـ سالاملارنى يوللىدى. ئەلچىلەر ئاۋۋال ۋەزىر ئەركانلار بىلەن كۆرۈشۈپ، سوۋغا تارتۇقلارنى تاپشۇرۇپ بەردى ھەمدە ئۇلارنى مۇسۇلمانلارنى قوغلاپ چىقىرىشنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا دەلىل ـ پاكىتلار بىلەن تەمىنلىدى. ئۇلارنى بۇ توغرىدا پادىشاھقا تەكلىپ بېرىشكە قايىل قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككىسى نەجاشىنىڭ سەيناسىدا پەيدا بولدى ۋە ئۇنىڭغا مەككىدىن ئېلىپ كەلگەن سوۋغا ـ سالام ۋە ھەدىيە ـ تارتۇقلارنى تەقدىم قىلدى. ئاندىن پادىشاھقا سۆز ئېچىپ مۇنداق دېيىشتى:

ــــ پادىشاھ ئالىيلىرى! سىلىنىڭ دۆلەتلىرىگە بىر قىسىم ياماان غەرەزلىك ئادەملەر كېلىۋاپتۇ. ئۇلار ئۆز قەۋمى ئېتىقاد قىلىپ كېلىۋاتقان ئەنئەنىۋى دىنىنى تاشلىغانلاردۇر. ئۇلار سىلىنىڭ دىنلىرىغىمۇ ھەم كىرمەيدۇ. ئۇلار شۇنداق يۇچۇنلا بىر دىننى كۆتۈرۈپ چىقتىكى، ئۇنىڭ تەلىماتىنى بىزمۇ ئۇقمايمىز، سىلىمۇ ئۇقمايلا! بىزنى ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى، قەبىلە ئاقساقاللىرى ۋە ئەل يۇرت مۆتىۋەرلىرى ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئەلۋەتتە، چوڭلار يىراقنى كۆزلەيدۇ ۋە بۇلارنىڭ بىزگە قويغان ئەيىبلىرىنى ۋە چىقىشالمىغان تەرەپلىرىنى ئاشۇلار ئوبدان بىلىدۇ. شۇڭا، بۇلارنى بىز بىلەن قايتۇرۇۋېتىشلىرىنى ئىلتىماس قىلىمىز!

ۋەزىر ـ ۋۇزەرالارمۇ:

---

[1] چۈنكى، ئۇنىڭ بۇ مۇھاجىرلار ئارىسىدا بار ـ يوقلۇقى توغرىسىدىكى قاراشلار ئوخشاش ئەمەس.

— شۇنداق پادىشاھ ئالىيلىرى! بۇ پەيداۋايلارنى مۇشۇ ئەلچىلەرگە تاپشۇرۇپ بەرسىلە، ئۇلارنى ئۆز ماكانلىرىغا قايتۇرۇپ كەتسۇن، — دېيىشتى.

لېكىن، نەجاشى مەسىلىنى ئېنىقلاپ، ئەتراپلىقراق ئاڭلاپ بېقىش كېرەكلىكىنى زورۇر تاپتى چېغى، مۇسۇلمانلارغا ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىپ كەلدى. مۇسۇلمانلار سورۇنغا ھازىر قىلىندى. ئۇلار ئۆزئارا پىكىرلىشىپ، قانداقلا بولمىسۇن راست گەپ قىلايلى دېگەن قارارغا كەلگەنىدى.

نەجاشى مۇسۇلمانلاردىن:

— ئۆزۈڭلارنىڭ قەۋمى ـ جامائىتى ۋە يۇرت ـ مەھەللىسىدىن ئايرىلىپ تۇرۇپ، يا مېنىڭ دىنىمغا كىرمەي، يا باشقا مىللەتلەرنىڭ دىنىغا كىرمەي ئېتىقاد قىلىۋاتقىنىڭلار قايسى دىن ئۇ؟ — دەپ سورىدى.

شۇنىڭ بىلەن جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمانلارغا ۋاكالىتەن سۆز قىلىپ:

— پادىشاھ ئالىيلىرى! بىز جاھالەت پاتقىقىغا پېتىپ كەتكەن نادان خەلق ئىدۇق، بۇتقا چوقۇناتتۇق، ئۆزى ئۆلگەن ماللارنىمۇ يەيتتۇق، زىنا ـ پاھىشىگە ئۆزىمىزنى ئۇراتتۇق. ئۇرۇق ـ تۇغقانلار ئارا سىيلە ـ رەھىم ئۈزۈلۈپ قوشنىدارچىلىقىمىز يامانلاشقانىدى، كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنى يەيتتى. بىز مۇشۇنداق ياشاۋاتقان بىر پەيتتە ئاللاھ بىزگە ئۆز ئىچىمىزدىن بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتتى. بىز ئۇنىڭ راستچىل، سەممىي ۋە پاك نەسەبلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىمىز. ئۇ بىزنى ئاللاھنى يەككە ـ يېگانە بىلىشكە، ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىشقا، بىز ۋە بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئۇزاقتىن بىرى قارىغۇلارچە چوقۇنۇپ كېلىۋاتقان ياغاچ ـ تاش (بۇت)لارنى تەرك ئېتىشكە چاقىردى ۋە بىزنى راست سۆزلەشكە، ئامانەتنى ئۆز جايىغا قارار تاپقۇزۇشقا، ئاجىزلارغا سىيلە ـ رەھىم قىلىشقا، قولۇم ـ قوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىشقا ئۈندىدى. ھارامخورلۇق ۋە ناھەق قان تۆكۈشتىن قەتئىي ساقلىنىشقا بۇيرىدى. پاھىشىۋازلىق، يالغانچىلىق، يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ مىلىنى يەۋېلىش ۋە ئىپپەتلىك ئاياللارغا بوھتان قىلىشلاردىن توستى. ناماز ئوقۇشقا، زاكات بېرىشكە ۋە روزا تۇتۇشقا بۇيرىدى، — دەپ بىر قانچە دىنىي ئەمەللەرنى تىلغا ئالدى. ئاندىن يەنە:

— بىز ئۇنى تەستىقلىدۇق (راست دەپ چىن پۈتتۇق)، سۆزىگە ئىشىنىپ ئۇ ئېلىپ كەلگەن توغرا دىنغا كىردۇق ۋە ئاللاھنى بىر بىلىپ، ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلدۇق. ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرمىدۇق. بىز ئاللاھ ھارام قىلغان شەيئىلەرنى ھارام، ھالال قىلغان شەيئىلەرنى ھالال دەپ ئېتىقاد قىلدۇق. بىزنىڭ قەۋمى ـ جامائىتىمىز مۇشۇنىڭ ئۈچۈنلا بىزگە ئاچچىقلاندى. بىزنى يولسىز ئازابلىدى. ئۇلار بىزنى ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشنىڭ ئورنىغا بۇت ـ ھەيكەللەرگە چوقۇندۇرۇپ، ئىلگىرى راۋا

كۆرگەن رەزىللىكلەرنى يەنە راۋا كۆرىدىغان ئىدىيىگە ئەكېلىپ، بىزنى دىنىمىزدىن ياندۇرماقچى بولۇشتى. ئۇلار بىزگە زۇلۇم سېلىپ دىنىمىزنى ئىشلىرىمىزنى ئەركىن ئېلىپ بارغىلى قويمىغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىنى باشقىلاردىن ئەلا بىلىپ ۋە ئاتىدارچىلىق قىلىدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىپ جانابلىرىنىڭ دۆلىتىگە پاناھ ئىزدەپ كەلدۇق. ئۆزلىرىنىڭ سايىلىرىدا زۇلۇمغا ئۇچرىماسلىقىمىزنى ئۈمىد قىلىمىز، ـــ دەپ گېپىنى تۈگەتتى.

بۇ چاغدا نەجاشى ئۇنىڭدىن سورىدى:

ـــ ئۇ پەيغەمبىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىن ئېلىپ كەلگەن ھېلىقى دىنىنىڭ ۋەسىقىلىرىدىن سەندە بىرەر نەرسە بارمۇ؟

ـــ ھەئە، بار.

ـــ ئۇنداق بولسا ئۇنى ماڭا ئوقۇپ بەرگىن.

شۇنىڭ بىلەن جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نەجاشىغا «كهيعص»، يەنى سۈرە مەريەمنىڭ باش قىسمىنى ئوقۇپ بېرىۋىدى، نەجاشى يىغلاپ كەتتى، ھەتتا يېشى ساقىلىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئىنجىل تىلاۋىتى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان باش روھانىيلارمۇ جەئفەر تىلاۋەت قىلغان قۇرئاننىڭ مەزمۇنىدىن تەسىرلىنىپ بۇقۇلداپ يىغلىشىپ كەتتى، كۆزلىرىدىن ئاققان ياش ئالدىدىكى ئىنجىل ۋاراقلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى. بىرھازادىن كېيىن نەجاشى ئەمرى ئىبنى ئاس بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھىغا خىتاب قىلىپ:

ـــ بۇ ئايەتلەر بىلەن ئىيسا ئېلىپ كەلگەن ئايەتلەر چوقۇم بىر مەنبەدىن كەپتۇ. سىلەر ئىككىڭلار چىقىپ كېتىڭلار، مەن ئۇلارنى سىلەرگە قەتئىي قايتۇرۇپ بەرمەيمەن، ـــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئىككى ئەلچى تۈنجى قېتىملىق سۆھبەتتە مەغلۇپ بولۇپ، ئورددىن دەككىسىنى يەپ چىقىپ كېتىشتى. چىقىپ كېتىۋېتىپ ئەمرى ئىبنى ئاس ئابدۇللاھ ئىبنى رەبىئەگە:

ـــ ئەزبىرايى خۇدا، مەن ئەته ئەتىگەن كىرىپ بۇ قاچقۇنلارنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلايدىغان بىر دەۋانى ئوتتۇرىغا قويىمەن، ـــ دېگەنىدى، ئابدۇللاھ ئىبنى رەبىئە:

ـــ ئۇنداق قىلمايلى، ئۇلارنىڭ بىز بىلەن گەرچە دىنىي ئىختىلاپى بولسىمۇ، يەنىلا ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىقىمىز بار، ـــ دېدى. لېكىن، ئەمرى ئىبنى ئاس ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ ئەتىسى ئەتىگەن نەجاشىنىڭ ئوردىسىغا كەلدى ۋە:

ـــ پادىشاھ ئالىيلىرى! بۇ كىشىلەر تېخى ئىيسا پەيغەمبەر ھەققىدە ئادەم تىلغا ئالغىلى بولمايدىغان قوپال گەپلەرنى قىلىشىدۇ ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى. بۇنى

ئاڭلىغان نەجاشى مۇسۇلمانلارغا ئىيسا (ئەلەيھىسسالام)غا قانداق قارايدىغانلىقىنى سوراپ ئادەم ئەۋەتتى. مۇسۇلمانلار دەماللىقچە بىرئاز قورقۇشتى. بىراق، نېمىلا بولسۇن راست گەپ قىلايلى دېگەن قارارغا كېلىپ، پادىشاھنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ كەلدى. پادىشاھ ئۇلاردىن ھېلقى ئىشنى سورىۋىدى، يەنە جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە جاۋاب بېرىپ:

— بىز ئىيسا (ئەلەيھىسسالام) ھەققىدە پەيغەمبىرىمىز نېمە دەپ چۈشەنچە بەرگەن بولسا شۇنداق دەيمىز: «ئۇ ئاللاھنىڭ بەندىسى، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە ئاللاھ تەرەپتىن كەلگەن بىر روھ، شۇنداقلا ئاللاھنىڭ ياتلىق بولۇشتىن ۋاز كەچكەن مەريەمگە ئىلقا (تاشلاش) قىلغان كەلىمىسىدۇر»، — دېدى. بۇ چاغدا نەجاشى قولىغا ھاسىنى ئېلىپ:

— ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىنىڭ دېگەنلىرىڭ ئۇنىڭ ئەھۋالىغا مۇشۇ ھاسىدا چىنىگەندەك كەلدى، — دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ۋەزىر-ۋۇزرالىرى بىر-بىرىگە قارىشىپ جىمىپ قېلىشتى. نەجاشى ئۇلارغا:

— ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، گەرچە سىلەرنىڭ ئىدىيەڭلاردىن ئۆتمىسىمۇ شۇنداق، — دېدى. ئاندىن مۇسۇلمانلارغا قاراپ:

— قايتىڭلار، سىلەر مېنىڭ دۆلىتىمدە ئامان-ئېسەندۇرسىلەر. سىلەرگە ئازار بەرگەنلەر جازالىنىدۇ، سىلەرگە ئازار بەرگەنلەر جازالىنىدۇ، سىلەرگە ئازار بەرگەنلەر جازالىنىدۇ. سىلەردىن بىر كىشىگە ئەزىيەت يېتىش بەدىلىگە تاغدەك ئالتۇننىڭ مېنىڭ بولۇپ قېلىشىنى خالىمايمەن، — دېدى. ئاندىن كېيىن ئۇ يېنىدا دېۋەيلەپ تۇرغان نەۋكەرلىرىگە:

— بۇ ئىككىسىنىڭ سوۋغا-سالاملىرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار. ئۇ نەرسىلەر ماڭا بىھاجەت. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئاللاھ ماڭا ھاكىمىيەتنى ئاتا قىلغاندا مەندىن پارا ئالغان ئەمەس، شۇندىلا مەنمۇ ئۇنى ئالار ئىدىم. ئاۋام پۇقرا ماڭا ئۆزلۈكىدىن ئىتائەت قىلغان ئەمەس، شۇنداق بولسىدى مەنمۇ ئۇلارغا ئىتائەت قىلار ئىدىم، — دېدى.

بۇ قىسسىنى سۆزلەپ بەرگەن ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا سۆزىنى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ئەلچى ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ پادىشاھ ئوردىسىدىن ئىنتايىن ئوسال ئەھۋالدا چىقىپ كېتىشتى. بىزلەر نەجاشىنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ، ناھايىتى ئوبدان تۇرۇپ قالدۇق.

يۇقىرىقىلار ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتى. ئۇنىڭدىن باشقا تارىخشۇناسلار ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ نەجاشىيغا ئەلچى بولۇپ بارغىنى بەدرى

غازىتىدىن كېيىن بولغان دەيدۇ. يەنە قىسمەن تارىخچىلار ئەلچىلىك ئىككى قېتىم بولغان دەپ ئىختىلاپنى تۇگىتىدۇ. لېكىن، ئۇلارنىڭ دېگىنىدىكى ئىككىنچى قېتىملىق ئۇچرىشىشتا جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن نەجاشى ئوتتۇرىسىدىكى سوئال ـ جاۋابلار تەخمىنەن ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ زىكرى قىلغان سوئال ـ جاۋابلارغا بىر قەدەر ئوخشاپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ سوئاللارنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇش جەريانىدىن قارىغاندا، بۇ ئۇلارنىڭ نەجاشىنىڭ ھوزۇرىغا تۇنجى قېتىم دەۋا قىلىپ بارغاندا ئوتتۇرىغا قويغان ئەرزىنىڭ سوئال ـ جاۋاب تېكىستى ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ.

ھاسىلكالام، بۇ قېتىم مۇشرىكلارنىڭ ھىيلىسى پۈتۈنلەي مەغلۇب بولدى. ئۇلار مۇسۇلمانلارغا پەقەت ئۆزلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىق دائىرىسى ئىچىدىلا ئۆچمەنلىك نەشتىرىنى سانجىيالايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلاردا ئادەمنى چۆچىتىدىغان مۇنداق بىر خىل يامان ئوي ـ پىكىر پەيدا بولدى. ئۇ بولسىمۇ بۇ «بالايى ئاپەت»تىن قۇتۇلۇش پەقەت مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دەۋەتتىن ئۇزۇل ـ كېسىل چەكلەش ياكى ئۇنى ئۆجۈقتۇرۇۋېتىش ئارقىلىق ئاندىن مۇمكىن بولىدىكەن دېگەن ئوي ـ پىكىرلەر ئىدى. لېكىن، بۇ خام خىياللارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مۇمكىنمۇ؟ ھالبۇكى، ئۇنىڭ تاغىسى ئەبۇ تالىب ئۇنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن قوغدىماقتا ۋە ئۇلار ئۇچۇن چوڭ بىر توسالغۇ بولۇپ تۇرماقتا ئىدى. شۇڭا، ئۇلار بۇ توغرىدا ئەبۇ تالىب بىلەن يۈزتۇرانە كۆرۈشۈپ سۆزلىشىپ باقماقچى بولدى.

قۇرەيشلەر ئەبۇ تالىبقا تەھدىت سالدى

قۇرەيش كاتتىۋاشلىرى ئەبۇ تالىبنىڭ قېشىغا كېلىشتى ۋە ئۇنىڭغا: «ئەي ئەبۇ تالىب! سەن ئارىمىزدىكى پېشقەدەم، نوپۇزلۇق ۋە ئورۇن مەرتىۋىسى يۇقىرى شەخس. بىز ساڭا ئۆز قېرىندىشىڭنىڭ ئوغلىنى بۇ ئىشتىن توسقىن دەپ بىر قانچە قېتىم ئېيتقان بولساقمۇ، سەن ئۇنى توسمىدىڭ. ئەزبىرايى خۇدا، ئەمدى بىز ئۇنىڭ ئەجدادلىرىمىزنى تىللاپ، بىزنى ئەقىلسىز، ھاماقەتكە چىقىرىپ، ئىلاھلىرىمىزنى ئەيىبلەپ يۈرۈشىگە چىداپ تۇرالمايمىز. سەن ئۇنى بىز بىلەن ئۆچەكىششتىن توسقىن، بولمىسا بىز بىر تەرەپ، سىلەر ئىككىڭلار بىر تەرەپ بولۇپ، ئىككى تەرەپنىڭ بىرسى تۈگەشكەنگە قەدەر ئۇرۇشىمىز» دەپ تەھدىت سالدى.

ئەبۇ تالىبقا ئۇلارنىڭ بۇ ھەيۋىسى ۋە تەھدىت سېلىشلىرى قاتتىق ئېغىر كەلدى چېغى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىپ كەلدى ۋە ئۇنىڭغا: «ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى! بۈگۈن قەۋمى-جامائەتلەر يېنىمغا كېلىپ پالان-پۇستان گەپلەرنى قىلدى. شۇڭا، سىز مېنىمۇ، ئۆزىڭىزنىمۇ ئاسرىسىڭىز، قولۇمدىن كەلمەيدىغان ئىشلارغا مېنى تەڭلىكتە سالمىسىڭىز» دېدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغامۇ ھامىيلىقتىن ۋاز كېچىدىغان ئوخشايدۇ، ئۇ ماڭا ياردەم قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن چېغى دەپ ئويلاپ: «ئى تاغا! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ماڭا مۇشۇ ئىشنى تاشلاش بەدىلىگە ئوڭ قولۇمغا قۇياشنى، سول قولۇمغا ئاينى تۇتقۇزسىمۇ ئاللاھ بۇ ئىشنى (يەنى ئىسلام دىنىنى) ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلمىغۇچە ياكى مەن مۇشۇ يولدا ھالاك بولۇپ تۈگىمىگىچە ئۇنى ھەرگىز تاشلىمايمەن» دېدى-يۇ، كۆزلىرىدىن تارام-تارام ياشلار تۆكۈلۈپ يىغلىغان پېتى چىقىپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ يېنىدىن چىقىپ تېخى يىراققا بارمىغانىدى، ئەبۇ تالىب ئۇنى يەنە چاقىردى. ئۇ يېنىپ كېلىۋىدى، ئەبۇ تالىب: «بارغىن ئوغلۇم! خالىغىنىڭنى تەشۋىق قىلغىن، ئىشىڭنى داۋاملاشتۇرغىن، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ھەرقانداق ئەھۋالدا سېنى قەتئىي تاشلىۋەتمەيمەن» دېدى ۋە تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇدى:

قەسەم ئاللاھ زاتى بىرلە، تېگەلمەيدۇ ياۋ ساڭا،
مەن توپا ئىچرە كىرىپ ئورۇن ئېلىپ ياتقۇچە،
بار ۋە ھەقنى جاكارلا، ھېچ كىشى ئار تۇرالماس،
شادلىنىپ يۈزۈ-كۆزۈڭ خۇشاللىققا پاتقىچە.

قۇرەيشلەر ئەبۇ تالىبنىڭ كۆزىگە يەنە كىرىشۋالدى

قۇرەيش دائىرىلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆز ئىشىنى قىلچە بوشاشتۇرماي ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئەبۇ تالىبنىڭ ئۇنى تاشلىۋەتكۈسى كەلمىگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا قۇرەيشلەردىن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈشكە ۋە ئاداۋەتلىشىشكە بەل باغلىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى. شۇڭا، ئۇلار ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرىنىڭ ئوغلى ئەممار ئىبنى ۋەلىدنى ئېلىپ ئەبۇ تالىبنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە:

ــــ ئى ئەبۇ تالىب! بۇ يىگىت قۇرەيش ئىچىدە ناھايىتى ئوتلۇق ھەم كېلىشكەن يىگىت، سەن ئۇنى ئەمچىلەپ بالا قىلىپ بېقىۋالغىن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەقىل ـ پاراستى ۋە يېقىندىن ھەمدەمدە بولۇشى بىلەن سېنى رازى قىلىدۇ. بىزگە ماۋۇ سېنىڭ ۋە ئەجدادلىرىڭنىڭ ئەنئەنىۋى دىنىدىن ئايرىلغان ۋە جامائەتچىلىكنىڭ بىرلىكىنى بۇزۇپ، ئارىغا تەپرىقچىلىك سالغان قېرىندىشىڭنىڭ ئوغلىنى تاپشۇرۇپ بەرگىن، بىز ئۇنى يوقىتىۋېتەيلى! ساڭا زىيان يوق. چۈنكى، سەن ئوغۇلسىز قالمايسەن، ــــ دېيىشتى. ئەبۇ تالىب ئۇلارغا جاۋاب بېرىپ:

ــــ ئەزبىرايى خۇدا، بۇ نېمىدېگەن يولسىزلىق، سىلەر ماڭا بالاڭلارنى بېرىسىلەر، مەن ئۇنىڭغا ئاش ـ گۆش بېرىپ باقىمەن. مەن سىلەرگە بالامنى تۇتۇپ بېرىمەن، سىلەر ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىسىلەر؟ ئاللاھ بىلەن قەسەم، بۇ مۇمكىن ئەمەس، مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس، ــــ دېدى. بۇ چاغدا مۇتئىم ئىبنى ئەدى ئىبنى نەۋفەل ئىبنى ئابدۇمەناف:

ــــ ئى ئەبۇ تالىب! قەۋمى ـ جامائەت ساڭا ئىنساپ بىلەن تەكلىپ بەردى ۋە ساڭىمۇ ياقمايدىغان ئاشۇنداق ئىشلاردىن قۇتۇلۇشنى ئويلىدى. نېمە دەپ سەن ئۇلارنىڭ تەكلىپىنىڭ ھېچقايسىسىنى قوبۇل قىلمايسەن؟ ــــ دېۋىدى، ئەبۇ تالىب:

ــــ ئەزبىرايى خۇدا، سىلەر قەتئىي ئىنساپ قىلمىدىڭلار. لېكىن، سەنمۇ گېپىڭدىن قارىغاندا مەندىن يۈز ئۆرۈپ ئاشۇلارغا بولۇشماقچى بولغاندەك قىلىسەن. ئىختىيارىڭ، قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىلغىن، ــــ دېدى ـ دە، گەپنى ئۈزۈۋەتتى.

تارىخىي مەنبەلەردە بۇ ئىككى قېتىملىق سۆھبەتنىڭ ۋاقتى ئېنىق زىكرى قىلىنمىغان، لېكىن ئالاقىدار ئەھۋاللار ۋە ئىلمىي پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا، بۇ ئىككى قېتىملىق سۆھبەتنىڭ بىئسەتنىڭ 6 ـ يىلىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بولغانلىقى ۋە ئىككى قېتىملىق سۆھبەتنىڭ ئارىلىقىدا كۆپ ۋاقىت ئۆتمىگەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈش كويىدا بولغانلىقى

قۇرەيش دائىرىلىرى يۇقىرىقى ئىككى قېتىملىق ئۇچرىشىشتا كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتەلمىگەندىن كېيىن، يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ قاتتىق جازالاش ۋە قىيىن قىستاققا ئېلىش ھەرىكەتلىرىنى بۇرۇنقىدىن بەكرەك جىددىيلەشتۈردى ۋە مۇشۇ

جەرياندا ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم چېكىدىن ئاشقان قارا نىيەت ئەسەبىي بەدبەختلەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى باشقا بىر يول بىلەن ئۆچۈرۈۋېتىش پىكرى پەيدا بولدى. مانا بۇ خام ـ خىيال ۋە چېكىدىن ئاشقان زوراۋانلىق مەككە ئەزىمەتلىرىدىن ئىككى ئەزىمەتنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، ئىسلام دىنىنىڭ تېخىمۇ كۈچىيىشىگە سەۋەب بولدى. بۇ ئىككى ئەزىمەت بولسا ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتەللىب ۋە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار ئىدى.

قۇرەيش كاپىرلىرىنىڭ ئاشۇ كۆڭلىدىكى چېكىدىن ئاشقان زوراۋانلىقلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۇتەيبە (ئەبۇ لەھەبنىڭ چوڭ ئوغلى) بىر كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «مەن ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ ‹ئاندىن ئاستا ـ ئاستا (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە) يېقىنلىشىپ تۆۋەنگە ساڭگىلىدى› (53:8) دېگەن ئايەتلەرنى ئىنكار قىلىمەن، قانداق؟» دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قول ئۇزالتىپ ئۇنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ سىلكىشلەپ كۆڭلىكىنى يىرتىۋەتتى. ئۇ يەنە تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىرايىغا تۈكۈرۈپ ـ مەشقىرغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ نىجىس تۈكۈرۈكلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىرايىغا چۈشمەيۋاتاتتى. شۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا دۇئايىبەد قىلىپ: «ئى ئاللاھ! ئۇنىڭغا سېنىڭ ئىتلىرىڭدىن بىر ئىتنى مۇسەللەت[①] قىلغىن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ دۇئاسى ھەقىقەتەن ئىجاۋەت بولغانىدى. ئۇ شۇنىڭدىن ئازراق كېيىن قۇرەيشلەرنىڭ كارۋىنى بىلەن شام (سۈرىيە)غا تىجارەتكە چىقىپ زەرقائ دېگەن يەرگە چۈشكەندە، كەچلىكى بىر يولۋاس ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا ھۇۋۇلاپ كېتەلمەي قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇتەيبە: «ۋاي ئىست، قېرىنداشلىرىم! ئەزبىرايى خۇدا، ئۇ يولۋاس مېنى چوقۇم يەۋېتىدىغان بولدى. مۇھەممەد ماڭا شۇنداق دۇئا قىلغانىدى. ئۇ مەككىدە تۇرۇپ مېنى شامدا ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان بولدى» دەپ ئەنسىرەشكە باشلىدى. دېگەندەك شۇ كېچىسى يولۋاس ئۇرغۇن ئادەملەر ئارىسىدىن ئاشۇنى تېپىپ بېشىنى ئۈزۈپ تاشلىۋەتتى.

مۇشرىكلارنىڭ نىيىتى بۇزۇلغانلىقىنىڭ ئىپادىلىرىدىن يەنە بىرى شۇكى، ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازدا سەجدىگە بارغاندا ئۇنىڭ گەجگىسىگە دەسسەپ تۇرۇۋالغان، ھەتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىككى كۆزى چاچراپ چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالغان.

① مۇسەللەت ـــ مۇيتىلا قىلىش، مەسئۇل قىلىش دېگەن مەنىدە.

يەنە ئۇلارنىڭ كاتتىۋاشلىرىنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىش قەستىدە بولغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان پاكىتلاردىن بىرى ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ ئۇزۇن بىر ھەدىستە زىكرى قىلغان مۇنداق بىر ۋەقەلىكتۇر: بىر كۈنى ئەبۇ جەھل سۆز قىلىپ: «ئى قۇرەيش جامائەسى! كۆرۈپ تۇرۇۋاتىسىلەر، مۇھەممەد دىنىمىزنى ئەيىبلەش، ئەجدادلىرىمىزنى تىللاپ سۆكۈش، بىزلەرنى ئەقىلسىز ھاماقەتلەرگە چىقىرىش ۋە ئىلاھلىرىمىزنى يوققا چىقىرىش قىلمىشلىرىدىن يانغىنى يوق. مەن شۇنداق ئەھدى بېرىمەنكى، قولۇمغا چوڭ تاشتىن بىرنى ئېلىپ ئۇنى كۈتىمەن. ئۇ نامازدا سەجدىگە باش قويغان ھامان تاش بىلەن ئۇنىڭ كاللىسىنى يانجىيمەن. شۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئابدۇمەناف جەمەتىگە تۇتۇپ بېرەمسىلەر ياكى مېنى قوغدامسىلەر ئۆز ئىختىيارىڭلار. شۇ چاغدا ئابدۇمەناف جەمەتى قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن» دېدى. ئۇلار: «ۋا ... ي، ھەرگىز ئۇنداق ئىش بولمايدۇ. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز سېنى ئۇ جەمەتنىڭ ئادەملىرىگە مەڭگۈ يولاتمايمىز، ياخشى ئويلاپسەن، ئەمەلدە كۆرسەتكىن» دېيىشتى.

ئەبۇ جەھل ئەتىسى ئەتىگەن ئالدىنقى كۈنى ئوتتۇرىغا قويغىنى بويىچە قولىغا راسا ئەپچىل چوڭ تاشتىن بىرنى ئېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۈتۈپ ئولتۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئادىتى بويىچە ئەتىگەن مەسجىدىلھەرەمگە كېلىپ نامازغا تۇردى. قۇرەيشلەرمۇ ئەتىگەن يىغىلىپ ئەبۇ جەھلنىڭ نېمە قىلارىنى كۈتۈپ ئولتۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازدا سەجدىگە بېرىۋىدى، ئەبۇ جەھل ھېلىقى تاشنى كۆتۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى-دە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرەپكە مەغرۇرانە قەدەم تاشلىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يېقىنلاپ بېرىۋاتاتتى، بىر چاغدا تۇيۇقسىز رەڭگى-رويى تاتىرىپ، ھالسىرىغان پېتى كەينىچىلەپ ياندى. قارىغاندا ئۇنىڭ قولىدىكى تاشنى تاشلىۋېتىشكىمۇ ئەقلى بارمىغاندەك قىلاتتى. بىر چاغدا ئاندىن ئۇ قولىدىكى تاشنى تاشلىۋەتتى. بۇنى كۆرگەن قۇرەيش كىشىلىرى: «ئى ئەبۇلھەكەم، ساڭا نېمە بولدى؟ ساڭا نېمە بولدى؟ ...» دېيىشىپ ئورنىدىن تۇرۇشتى. ئەبۇ جەھل: «مەن سىلەرگە تۈنۈگۈن دېگەنلىرىمنى ئەمەلدە كۆرسىتەي دەپ مۇھەممەدكە يېقىنلاپ بېرىۋىدىم، ئەزبىرايى خۇدا، بىر دانە چوڭ نار تۆگە پەيدا بولۇپ ماڭا ئېتىلدى. ياق ... ئەزبىرايى خۇدا، مەن ئۇنداق يوغان باش، ئۇزۇن مەگەنلىك، چالۋا تۆگىنى كۆرمىگەن، ئۇ مېنى يەۋەتكىلى تاسلا قالدى» دېدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئېيتىلىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭ كۆرگىنى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئىدى،

ئەگەر ئۇ يېقىنلاپ كېلىۋەرگەن بولسا، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئۇنى ھالاك قىلىۋېتەتتى» دېگەن.

شۇنىڭدىن كېيىن ئەبۇ جەھل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان بىر ئەسكىلىكنى قىلدى. ئۇ ۋەقە ئۆز نۆۋىتىدە بايان قىلىنىدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا قۇرەيش مۇستەبىتلىرىنىڭ قەلبىدىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يوقىتىۋېتىش ئويى داۋاملىق يىرىڭداپ تاشماقتا ئىدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن بىر قېتىم قۇرەيشلەرنىڭ ھىجرى (كەئبىنىڭ يۇقىرى تېمىغا بويلىتىپ يېرىم قوپۇرۇلغان تام)دىكى يىغىلىشىغا قاتناشقانىدىم. ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تىلغا ئېلىپ قاپسىشقا باشلىدى. ئۇلار تەرەپ-تەرەپتىن سۆز قېتىپ: «بىز بۇ ئادەمنىڭ قىلمىشىغا سەۋر قىلغاندەك ھېچقانداق بىر ئىشقا ئۇنچە كۆپ سەۋر قىلىپ كۆتمىگەنىدۇق. بىز ئۇنىڭغا پەۋقۇلئاددە چوڭ ئىشتا سەۋر قىلدۇق» دېيىشىپ تۇراتتى. تۇساتتىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ ئۇدۇل بېرىپ ئاۋۋال رۇكنى[1]نى بوسە[2] قىلدى، ئاندىن بەيتۇللاھنىڭ ئەتراپىنى تاۋاپ قىلغاچ ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتتۈۋىدى، ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەزى بولمىغۇر گەپلەر بىلەن تىل سالدى. بۇ چاغدا مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قاتتىق ئاھانەت تارتقانلىقىنى ھېس قىلدىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئايلىنىپ ئىككىنچى قېتىم كېلىۋىدى، ئۇلار يەنە شۇنداق قىلىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىرايى يەنە شۇنداق ئۆزگەردى، ئاندىن ئۈچىنچى قېتىم ئايلىنىپ كېلىۋىدى، ئۇلار يەنە شۇنداق ئاھانەت قىلىشتى. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم توختاپ تۇرۇپ: «ئى قۇرەيش جامائەسى! ئاڭلاۋاتامسىلەر؟ ئەزبىرايى خۇدا مەن چوقۇم ئۆلۈمنى ئېلىپ كەلدىم» دېدى. ئېھتىمال كۆپچىلىككە ئۇنىڭ سۆزى تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، ھەممىسى گويا بېشىدا ئۇچار قۇش قونۇپ تۇرغاندەك جىمىپ قېلىشتى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئەڭ ئەشەددىي بەدبەشىلىرىمۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ئىسسىقچىلىق قىلىشقا تىرىشتى ۋە: «ئى ئەبۇلقاسىم! (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ

---

[1] كەئبىنىڭ بۇلۇڭى، ماقامى ئىبراھىم ۋە ھەتىم قاتارلىقلار رۇكنى دەپ ئاتىلىدۇ.

[2] بوسە قىلىش ـــ سۆيۈش، قۇچاقلاش دېگەن مەنىدە.

ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۈنىيتى — ت.) سەن ھەرگىز نادانلارچە سۆزلىمەيسەن» دېيىشتى. ئەتىسى ئۇلار ئالدىنقى كۈنگە ئوخشاشلا بىر يەرگە جەم بولۇپ، يەنە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى غاجىشىۋاتاتتى، ئۇشتۇمتۇت رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەرگە يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار «ھۇررا» دېيىشىپ قوپقىنىچە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئارىغا ئېلىپ قورشىۋېلىشتى. مەن ئۇلاردىن بىرسىنىڭ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىۋالغانلىقىنى كۆردۈم. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئوتتۇرىغا چۈشۈپ يىغلىغان ھالدا: «ھاي، ... سىلەرنى، ھاي، بىر ئادەمنى پەرۋەردىگارىم ئاللاھ دېگەنلىكى ئۈچۈن ئۆلتۈرمەكچىمۇسىلەر» دېدى. بىردەمدىن كېيىن ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تاشلاپ تارقىلىپ كېتىشتى. راۋى ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئاشۇ ۋەقە مەن كۆرگەن ۋەقەلەر ئىچىدە قۇرەيشلەرنىڭ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەڭ قاتتىق تەگكەن بىر قېتىملىق يولسىز قىلمىشىدۇر.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان ھەدىستە ئۇ مۇنداق دېگەن: مەن ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ئاس (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)تىن مۇشرىكلارنىڭ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سالغان زۇلۇملىرىنىڭ ئەڭ قەبىھ بولغانلىرىنى سۆزلەپ بېرىشىنى ئۆتۈنگەنىدىم، ئۇ مۇنداق دېدى: بىر كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبىنىڭ ھىجرى دېگەن يېرىدە ناماز ئوقۇۋاتاتتى. تۇساتتىن ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيت پەيدا بولۇپ، ئۈستىدىكى كىيىمنى سېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گېلىنى ناھايىتى قاتتىق بوغدى. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇقبەنىڭ گەجگىسىدىن تارتقىنىچە ئارقىغا ئىتتىرىۋەتتى ۋە: «بىر ئادەمنى پەرۋەردىگارىم ئاللاھ دېگەنلىكى ئۈچۈنلا ئۆلتۈرگەن بارمۇ؟» دېدى. ئەسما بىنتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ ھەدىسىدە، جارچى ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ يېنىغا: «بىرسى سېنىڭ ھېلىقى ھەمراھىڭنى ئۆلتۈرۈۋەتكىلى ئاز قالدى، قۇتقۇزۇۋالغىن» دەپ توۋلاپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يېنىمىزدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ بېشىدا تۆت ئۆرۈم چېچى بار ئىدى. ئۇ: «بىر ئادەمنى پەرۋەردىگارىم ئاللاھ دېگەنلىكى ئۈچۈنلا ئۆلتۈرمەكچىمۇسىلەر؟» دېگەچ يۈگۈرۈپ چىققانىدى. ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قويۇپ ئۇنىڭغا ئولىشىپ كېتىپتۇ. كېيىن ئۇ ئۆيگە قايتقاندا، ئۇنىڭ ئۆرۈم چاچلىرى تۇتساقلا قولىمىزغا ئاجراپ چىقىدىغان بولۇپ كېتىپتىكەن دېيىلگەن.

ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى

مەككە ئاسمىنى زۇلۇم ـ ستەم قارا تۇمانلىرى بىلەن قاپلىنىپ كەتكەن ئاشۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىلارنىڭ يولىنى يورۇتۇپ، نۇرلۇق بىر چاقماق چاقنىدى. ئۇ بولسىمۇ ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى بىلەن غېرىب غۇرۋالار قەلبىدە چاقنىغان شادلىق چاقمىقى ئىدى. ھەمزە بېئسەتنىڭ 6 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا مۇسۇلمان بولدى. ئۇنىڭ شۇ يىلى زۇلھەججە ئېيىدا مۇسۇلمان بولغانلىقى سەھەھراق.

ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇش جەريانى مۇنداق بولدى: بىر كۈنى ئەبۇ جەھىل سەفا تېغىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇنى ناھايىتى سەت تىللار بىلەن ھاقارەتلىدى. بۇنىڭغا قارىتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم گەپ قىلماي جىم تۇرغانىدى، ئۇ تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ قولىغا بىر تال تاشنى ئېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ ئېغىر جاراھەتلەندۈردى، ھەتتا شۇرقىراپ قان ئېقىپ كەتتى. ئاندىن ئۇ كەئبە يېنىدىكى قۇرەيشلەرنىڭ مەجلىسىگە قايتىپ، ئاشۇلار بىلەن بىرگە ئولتۇردى. ئابدۇللاھ ئىبنى جەدئاننىڭ بىر دېدەكى سەفا تېغىدىكى تۇرالغۇسىدا يۇقىرىقى ئەھۋاللارنى باشتىن ئاخىر كۆرۈپ تۇرغانىدى. ھەمزە ئوقيا ـ ياراغلىرىنى تەتۈر ئېسىپ ئوۋدىن قايتىپ كېلىۋاتقاندا، ھېلىقى دېدەك ھەمزىگە ئەبۇ جەھىلنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قىلغان يولسىزلىقلىرىنى ئەيىنەن دەپ بەردى. بۇنى ئاڭلاپ ھەمزىنىڭ قاتتىق غەزىپى كەلدى ـ دە، ئەبۇ جەھىلنى ئىزدەپ يۈگۈرگەن پېتى كېتىپ قالدى (ئۇ قۇرەيش ئىچىدە غورۇرى بەك كۈچلۈك ئەزىمەت ئىدى). ئۇ ھېچ بىراۋغىمۇ توختىمىدى. قارىغاندا ئۇ ئەبۇ جەھىلنى ئۇچراتسا، دەرھال قول سالىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ مەسجىدكە كىرگەن پېتى ئۇدۇل ئەبۇ جەھىلنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى ۋە ئۇنىڭغا: «ئى خەتنىچى[1] قىرىنىڭ بالىسى! تېخى سەن مېنىڭ قېرىندىشىمنىڭ ئوغلىنى تىللاۋاتامسەن، ھالبۇكى مەن ئۇنىڭ دىنىدا تۇرسام» دېدى. ئاندىن ئۇنىڭ بېشىنى ئوقيا بىلەن ئۇرۇپ ئېتىلدۇرۇۋەتتى. نەتىجىدە بەنى مەخزۇم (ئەبۇ جەھىلنىڭ قەبىلىسى) كىشىلىرى بىلەن بەنى ھاشىم (ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەبىلىسى) كىشىلىرى قوزغىلىپ

---

① ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئەمرى ئىبنى ھىشام (ئەبۇ جەھىل)نىڭ ئانىسى قىز-خېنىملارنى خەتنە قىلىدىغان خەتنىچى خوتۇن ئىكەن.

كەتتى. بۇ چاغدا ئەبۇ جەھل: «ئەبۇ ئەممارغا (ھەمزىنىڭ كۇنيىتى) چىقىلماقچىلار، مەنمۇ ئۇنىڭ قېرىندىشىنىڭ ئوغلىنى ئاشۇنداق تىللىغان ۋە ئۇرغانىدىم» دېدى.

ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى دەسلەپتە ئۆز نەسەبىدىن بىر كىشىنىڭ خورلىنىشىغا چىدىمىغانلىقىدىن بولغانىدى، كېيىن ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭ قەلبىنى ئىسلام نۇرى بىلەن يورۇتتۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزۈلمەس ئارقانغا چىڭ ئېسىلدى ــ دە، ئۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار زور دەرىجىدە ئىززەت ۋە كۈچ ــ قۇۋۋەتكە ئىگە بولدى.

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى

قاتمۇقات قارا تۇمانلار بىلەن غۇۋالىشىپ كەتكەن مەككە ئاسمىنىدا ئۇشتۇمتۇت يەنە بىر چاقماق چاقنىدى. ئۇنىڭ نۇرى ئاۋۋالقىدىن ئۆتكۈر ھەم يورۇقتەك قىلاتتى. ئۇ بولسىمۇ ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ «مەن مۇسۇلمان بولدۇم» دېگەن سۆزىنىڭ ئەكس ساداسىدىن چاقنىغان چاقماق نۇرى ئىدى. ئۇ بېئسەتنىڭ 6 ـ يىلى زۇلھەججە ئېيىدا ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئۈچ كۈن كېيىن مۇسۇلمان بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ھىدايەت تېپىشىغا دۇئا قىلغانىدى. ئىمام تىرمىزى رەھمەھۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن ۋە ئىمام تەبرانى رەھمەھۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ۋە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالاردىن نەقىل قىلغان ھەدىستە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ ئەسنادا دۇئا قىلىپ: «ئى ئاللاھ! ئىسلام دىنىنى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ياكى ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشامدىن ئىبارەت ئىككى كىشىنىڭ ساڭا يېقىنراق بىرى بىلەن ئەزىزلىگىن» دېگەنىدى. بۇ ئىككى كىشىنىڭ ئىچىدە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ئاللاھقا بەكرەك يېقىن ئىكەن دېيىلگەن.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇش جەريانىغا ئائىت ھەدىسلەرنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە چوڭقۇر نەزەر سېلىپ كۆرگىنىمىزدە، ئۇنىڭ قەلبىگە ئىسلام نۇرىنىڭ داخىل بولۇشى تەدرىجىي بولغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. بىز ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇش جەريانىنى بايان قىلىشتىن ئاۋۋال ئۇ زاتنىڭ روھىي دۇنياسىدا كەسكىن جەڭ قىلىۋاتقان مۇرەككەپ ئىدىيۋى توقۇنۇش ۋە روھىي داۋالغۇشلارنى سۆزلەپ ئۆتىمىز.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مىجەزى چۇس، تەبىئىتى ئىتتىك، قارام قەيسەرلىكى بىلەن ھەممىگە تونۇشلۇق، روھلۇق، جۇشقۇن ۋە تىمەن ئادەم ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا

مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ دەردىنى ئاز تارتمىغان. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۆڭلىدە قارىمۇقارشى ھېس تۇيغۇلار كەسكىن تىركىشىپ كەلگەن. ئۇ بەزىدە ئەجدادلار ئۇزۇندىن بېرى ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتقان ئەنئەنىۋى ئادەتلىرىنى ھۆرمەتلەپ، قان ـ تومۇرىغا سىڭىپ كەتكەن ئويۇن ـ تاماشا مەستلىكىگە بېرىلسە، يەنە بەزىدە مۇسۇلمانلارنىڭ جەسۇر قىياپىتى ۋە ئەقىدە يولىدا چەككەن ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە بەرداشلىق بېرىشلىرىدىن ئەجەبلىنەتتى. ئاندىن ئۇنىڭ كۆڭلىدە (ئۇ بىر ئەقىل ئىگىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن) ئىسلام دىنى تەشەببۇس قىلغان ئەقىدە ۋە تۇتۇپ ماڭغان يول باشقا دىنلاردىكى ھەرقانداق بىر ئەقىدە ۋە ئىجتىمائىي تەرتىپتىن ئىلغار ھەم ئاقىۋىتى خەيرلىك بولۇشى مۇمكىن دېگەن ئوي ـ پىكىر ئۇنىڭ باشقا ئوي ـ خىياللىرى بىلەن كۈچ سىنىشاتتى. شۇڭا، ئۇ مۇشۇلارنى ئويلىسىلا، بىر قىسمىلا بولۇپ، ئاخىرنى چىقىرالماي غەمگە پېتىپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ جىمىپ قالاتتى.

ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى توغرىسىدىكى ھەدىسلەرنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، ئۇ بىر كۈنى ئۆيگە قايتماي، سىرتتا قونۇشقا توغرا كېلىپ ھەرەمگە كەلدى ۋە كەئبىنىڭ يوپۇقى ئىچىگە كىرىپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا خېلى يېقىن جايدا قىيامدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇۋاتاتتى. ئۇ نامازدا سۈرە ھاققەنى تىلاۋەت قىلغانىدى. بۇ چاغدا ئۇمەر ئۇنى تىڭشاپ، ئۇنىڭ گۈزەل پاساھىتىدىن زوق ئېلىشقا باشلىدى. ئۇ مۇنداق دېگەن: ئەزبىرايى خۇدا، مەن (كۆڭلۈمدە): «بۇ چوقۇم قۇرەيشلەر ئېيتقىنىدەك شائىر» دېدىم. ئۇ ئوقۇپ كېلىپ قىرائەت داۋامىدا ﴿ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴾ «بۇ قۇرئان ئەلچەتتە ھۆرمەتلىك پەيغەمبەرنىڭ (ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىن يەتكۈزگەن سۆزىدۇر)، ئۇ شائىرنىڭ سۆزى ئەمەستۇر، سىلەر ناھايىتى ئاز ئىشىنىسىلەر» (69: 40 ـــ 41) دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى. مەن كۆڭلۈمدە: «ئۇنداق بولسا، ئۇ چوقۇم كاھىن (جىنكەش)» دېدىم. ئۇ: ﴿وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ * تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾ «ئۇ كاھىننىڭ سۆزىمۇ ئەمەس، سىلەر ناھايىتى ئاز نەسىھەت ئالىسىلەر، ئۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر» (69: 42 ـــ 43) دېگەن ئايەتنى سۈرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئوقۇدى. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ قەلبىمگە ئىسلام نۇرى تەجەللى قىلىپ كىردى.

مانا بۇ ئىسلام نۇرىنىڭ ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەلبىگە تۇنجى قېتىم بىخ تارتىپ كىرىشى ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭدىكى جاھىلىيەت ئېقىمىغا بولغان مايىللىق، كونا ئەنئەنىگە بولغان ئىخلاس ۋە ئەجدادلارنىڭ يولىغا ۋارىسلىق قىلىش ئىددىيىسىنىڭ قارا كۆلەڭگىلىرى ئۇنىڭ قەلبىدە ئۆرتەۋاتقان ھەققانىيەت يالقۇنىنى

يىپپۇالغانلىقتىن، ئۇ بۇ قارا كۆلەڭگە ئارقىسىغا يۇگۈلۈپ قالغان پاك ھېس-تۇيغۇلارغا پەرۋا قىلماستىن ئىسلامغا قارشى ھەرىكىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋەرگەندى.

ئۇمەر تەبئىتىنىڭ ئېتىكلىكى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان ئۆچمەنلىكىنىڭ چېكىدىن ئاشقانلىقىدىن بىر كۈنى قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ئۆيىدىن چىقتى. يولدا ئۇنىڭغا نۇئەيم ئىبنى ئابدۇللاھ نەھھام (بەنى ئەدى جەمەتىدىنمۇ، ياكى بەنى زۆھرەدىنمۇ، ياكى بەنى مەخزۇمدىنمۇ رىۋايەت قىلغۇچى جەزملەشتۈرەلمەيدۇ) دېگەن كىشى يولۇقۇپ:

ــــ قەيەرگە كېتىۋاتىسەن؟ ئى ئۇمەر! ــــ دەپ سوراپ قالدى. ئۇمەر:

ــــ مۇھەممەدنى ئۆلتۈرۈۋېتەي دەپ ماڭدىم.

ــــ مۇھەممەدنى ئۆلتۈرۈپ قويساڭ، بەنى ھاشىم جەمەتى بىلەن بەنى زۆھرە جەمەتى سېنىمۇ ئامان قويماسمىكىن.

ــــ سەنمۇ ئۆز دىنىڭنى تاشلاپ مۆرتەد بولغان ئوخشىمامسەن، ئەجەب مۇھەممەدنىڭ ئېرىقىنى ياقىلاپ قالدىڭغۇ؟

ــــ ئۇنداق بولسا، مەن ساڭا بۇنىڭدىنمۇ ئەجەبلىنەرلىك بىر ئىشنى ئېيتمايمۇ؟ سېنىڭ ھەمشىرەڭ ۋە كۈيئوغلۇڭ ئىككىلىسى يېڭى دىننى قوبۇل قىلىپ، سېنىڭ دىنىڭنى تاشلىۋېتىشتى.

بۇنى ئاڭلاپ ئۇمەر ئۇچقاندەك ئۇلارنىڭ ئۆيىگە باردى. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئۆيىدە خەبباب ئىبنى ئەرەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىدا سۈرە تاھا پۈتۈلگەن ۋاراقنى تۇتۇقلۇق ھالدا، ئۇلارغا قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بېرىپ ئولتۇراتتى (ئۇ خېلىدىن بېرى مۇشۇ ئۆيگە كېلىپ، ئۇلارغا قۇرئان ئۆگىتىپ قويۇپ كېتەتتى). خەبباب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇمەرنىڭ ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلاپلا ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا مۆكۈنۈۋالدى. فاتىمە (ئۇمەرنىڭ ھەمشىرىسى) رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھېلىقى سۈرە تاھا پۈتۈلگەن ۋاراقنى پالاسنىڭ ئاستىغا تىقىۋەتتى. ئۇمەر ئۆيگە يېقىنلاپ كەلگەندە، خەبباب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىرائەت ئاۋازىنى ئاڭلىغانىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆيگە كىرىپلا: «مەن بايام ئاڭلىغىنىم كىمنىڭ ئاۋازى ئۇ؟» دەپ سورىدى. ئەر-خوتۇن ئىككىلىسى: «مۇشۇ ئىككىمىزنىڭ پارىڭى، خالاس، باشقا ئاۋاز ئاڭلىمىدۇق» دەپ جاۋاب بېرىشتى. ئۇمەر: «ئەھۋالدىن قارىغاندا سىلەر ئىككىيلەن ئۆز دىنىڭلارنى تاشلاپ مۆرتەد بولغان ئوخشىمامسىلەر؟» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۈيئوغلى: «ئى ئۇمەر! ئەگەر ھەقىقەت سېنىڭ دىنىڭنىڭ غەيرىدە بولسا قانداق قارايسەن؟» دېۋىدى، ئۇمەر غەزەپ بىلەن ئېتىلىپ بېرىپ كۈيئوغلىنى يىقىتىپ ئاستىغا بېسىۋېلىپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن مۇشتلىغىلى تۇردى. بۇ چاغدا فاتىمە رەزىيەللاھۇ

ئەنھا كېلىپ، ئۇمەرنى ئېرىنىڭ ئۈستىدىن ئاجراتتى. ئۇمەر تەتۈر مۇشت بىلەن بىرنى قويۇپ ئۇنىڭ يۈزىنى ئېتىلدۇرۇۋەتتى. ئۇنىڭ ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىدىن قان ئېقىشقا باشلىدى (ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە ئۇمەر ھەمشىرىسىنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ يېرىۋەتكەن دېيىلىدۇ). شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرغەزەپ بولۇپ: «ئى ئۇمەر! ئەگەر ھەقىقەت سېنىڭ دىنىڭنىڭ غەيرىدە بولسىچۇ؟ أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله (مەن ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە پەيغەمبىرىدۇر دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن)» دېدى.

ئۇمەر بۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جەزملەشتۈردى ۋە سىڭلىسىنىڭ يۈزىدىن ئېقىۋاتقان قانلارنى كۆرۈپ قاتتىق پۇشايمان قىلدى ۋە خىجالەتتىن: «ھېلىقى ۋاراقچىڭلارنى ئېلىپ كېلىڭلار، مەن ئوقۇپ كۆرەي» دېدى. فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنىڭغا يىغلىغان ھالدا: «سەن دېگەن بىتاھارەت، ئۇنى بىتاھارەتلەر تۇتۇشقا بولمايدۇ. شۇڭا، ئاۋۋال غۇسۇل تاھارەت ئېلىپ كەلگىن، ئاندىن...» دېدى. ئۇمەر ئورنىدىن تۇرۇپ غۇسۇل تاھارەت ئېلىپ كەلدى. ئاندىن ھېلىقى ۋاراقنى قولىغا ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى: ﴿بسم الله الرحمن الرحيم * طه﴾ «ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن (باشلايمەن)». ئۇمەر بۇنى ئوقۇپ: «ناھايىتى گۈزەل ئىسىملاركەنغۇ!» دېدى. ئاندىن سۈرە تاھانى ئوقۇشقا باشلىدى، ھەتتا ئۇ ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ «مەن ھەقىقەتەن (ئىبادەتكە لايىق) ئاللاھتۇرمەن، مەندىن باشقا ھېچ مەئبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، (يالغۇز) ماڭا ئىبادەت قىلغىن. مېنى زىكرى قىلىش ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن» (20:14) دېگەن يەرگە كېلىۋىدى، ئۇ: «بۇ نېمىدېگەن لەزىز، شېرىن كالام! بۇ نېمىدېگەن ئۇلۇغ سۆز! مېنى مۇھەممەدنىڭ قېشىغا باشلاپ بېرىڭلار» دەۋەتتى.

خەبباب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇمەرنىڭ ھېلىقى سۆزىنى ئاڭلاپ ئاستا ئۆيدىن چىقتى ۋە: «خۇش خەۋەر ئى ئۇمەر! مەن سېنىڭ رەسۇلۇللاھ پەيشەنبە كېچىسى قىلغان: ‹ئى ئاللاھ! ئىسلامنى ئۇمەر ئىبنى خەتتاب ياكى ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام بىلەن ئەزىز قىلغىن› دېگەن دۇئاسىنىڭ ئىجابىتى بولۇپ قېلىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھازىر سەفا تېغىنىڭ يېنىدىكى قورۇدا» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمەر قولىدىكى يالاڭ قىلىچنى قىنىغا سېلىپ يېنىغا ئاستى. ئاندىن خەبباب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دېگەن قورۇغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇ بىر هازادىن كېيىن ھېلىقى قورۇ ئالدىغا كېلىپ دەرۋازىنى چەكتى. بىرەيلەن دەرۋازىنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ، ئۇمەرنىڭ قىلىچ ئاسقان ھالدا دەرۋازا ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى ـ دە، دەرھال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەۋەر

قىلدى. قورۇ ئىچىدە ئازادە ئولتۇرۇشقانلارمۇ گۇرۇردە پاتىپاراق بولۇشتى. ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ تاراق-تۇرۇقنى كۆرۈپ: «سىلەرگە نېمە بولدى؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇلار: «ئۆمەر كەپتۇ، ئۆمەر كەپتۇ» دېيىشتى. ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئۆمەر كەلسە نېمە بوپتۇ، ئىشىكنى ئېچىڭلار، ئەگەر ياخشى نىيەتتە كەلگەن بولسا، بىزمۇ ياخشىلىق قىلىمىز. ناۋادا يامان نىيەت بىلەن كەلگەن بولسا، ئۆز قىلىچى بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرىمىز» دېدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى نازىل بولۇۋاتقان بولۇپ، ئۆيىنىڭ ئىچكىرىسىدە ئىدى. ئۇ كەمگىچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۆمەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن تاشقىرىقى ئۆيدە ئۇچراشتى ۋە ئۇنىڭ بەل تاسمىسىدىن تۇتۇپ قاتتىق سىلكىشىدى ۋە مۇنداق دېدى: «ئى ئۆمەر! ئاللاھ سېنىڭ ھەققىڭدە ۋەلىد ئىبنى مۇغىيرە ھەققىدە نازىل قىلغاندەك سېنى رەسۋا قىلىدىغان ئازاب ئايىتى نازىل قىلمىغۇچە بۇ يامان پەيلىڭدىن يانمامسەن؟ ئى ئاللاھ! مانا بۇ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئى ئاللاھ! ئىسلام دىنىنى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب بىلەن ئەزىزلىگىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر: «أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله (مەن ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە پەيغەمبىرىدۇر دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن)» دەپ مۇسۇلمان بولدى. قورۇدىكىلەر ھاياجىنىنى باسالماي «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ تۇۋلىۋەتتى. بۇ ئاۋازنى كەئبە ئەتراپىدا يىغىلىشىپ ئولتۇرغان مۇشرىكلارمۇ ئاڭلىدى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناھايىتى قارام، غۇرۇرى كۈچلۈك ئادەم ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى مۇشرىكلار ئارىسىدا قاتتىق داۋالغۇش ۋە خۇرسىنىش كەيپىياتىنى قوزغىدى. مۇسۇلمانلارغا ئىززەت-ھۆرمەت ۋە شاد-خۇراملىق لىباسىنى كىيدۈردى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە ئۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى نەقىل قىلىنىدۇ: مەن ئىسلامغا مۇشەررەپ بولغاندىن كېيىن مەككىلىكلەردىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھەممىدىن بەك ئۆچمەنلىك قىلىدىغانلارنى كۆڭۈل ئەينىكىمدىن تاساقاپ ئۆتكۈزدۈم. ئۆز-ئۆزۈمگە: «ئەبۇ جەھل رەسۇلۇللاھقا بەك ئۆچلۈك قىلىدۇ» دەپ پىچىرلىدىم ۋە ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئىشىكنى قاقتىم، ئۇ چىقىپ: «ئى ئۆمەر! سېنى قايسى شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟» دېدى. مەن ئۇنىڭغا: «مەن ساڭا ئۆزۈمنىڭ ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىمان كەلتۈرگەنلىكىمنى ۋە ئۇ ئېلىپ كەلگەن دىنغا چىن پۈتۈپ ئىشەنگەنلىكىمنى ئۇقتۇرۇپ قوياي دەپ كەلدىم» دېدىم. ئۇ ئىشىكنى يۈزۈمگىلا

يېپىۋېتىپ: «يوقال! كۆزۈمدىن يوقال! خۇدا سېنىمۇ، سەن ئېلىپ كەلگەن خەۋەرىڭنىمۇ خەيرلىك قىلمىسۇن» دېدى.

ئىبنى جەۋزى رەھمەھۇللاھنىڭ نەقىل قىلىشىچە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەنىكەن: مۇشرىكلار ئاۋام خەلقتىن بىرەر كىشىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئاڭلىسا، ئۇنىڭغا ھەممىسى ئولىشىپ ئۇراتتى. ئەمما، بىر ئادەمنىڭ ھەممە ئادەمگە تاقابىل تۇرۇشقا مادارى يەتمەيتتى. مەن (مۇسۇلمان بولغان چېغىمدا) تاغام (ئاس ئىبنى ھىشام)نىڭ قېشىغا باردىم ۋە ئۇنىڭغا ئۆزۈمنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىمنى ئۇقتۇرۇۋىدىم، ئۇ جاۋاب قايتۇرمايلا ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە مۇنداق دېگەن: ئاندىن يەنە قۇرەيش كاتتىلىرىدىن بىرىنىڭ قېشىغا (ئۇ ئەبۇ جەھل بولسا كېرەك) باردىم ۋە ئۇنىڭغا ئۆزۈمنىڭ ئىسلامغا مۇشەررەپ بولغانلىقىمنى دېۋىدىم، ئۇ ئۆرۈلۈپلا كىرىپ كەتتى.

تارىخشۇناس ئىبنى ھىشام ۋە ئىبنى جەۋزى رەھمەھۇمەللاھلار خۇلاسىلىغان ھالدا مۇنداق دېيىشتى: ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن جەمىل ئىبنى مەئمەر جۇمەھى دېگەن كىشىنىڭ قېشىغا بېرىپ (ئۇ قۇرەيش خەلقى ئىچىدە گەپ توشۇش ماھىرى دېگەن نامى بار كىشى ئىدى) ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پۈتۈن ئاۋازى بىلەن: «ئۆمەر مۇرتەد بولۇپتۇ» دەپ توۋلىغىلى تۇردى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (كەينىدە تۇرۇپ): «بۇ يالغان ئېيتىدۇ، بەلكى مەن ئىسلامغا مۇشەررەپ بولدۇم» دەيتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ ئۇنى ئۇردى. ئۆمۇ كۈچىنىڭ بارىچە ئۇردى، ھەتتا كۈن چۈش بولاي دېگەندە، ئاخىر ئۇ ھېرىپ قېلىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئۇلار ئۇنىڭ بېشىدا قاراپ تۇرۇشاتتى. ئۇ ئۇلارغا: «قولۇڭلاردىن كەلگىنىنى قىلىڭلار، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر بىزنىڭ سانىمىز 300گە يەتكەن بولسا، مەككىنى يا سىلەر بىزگە قويۇپ بېرەتتىڭلار، يا بىز سىلەرگە قويۇپ بېرەتتۇق» دېدى.

مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن مۇشرىكلار ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇشۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كەلدى. ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنۇ ھەدىسنى نەقىل قىلىدۇ: بىر چاغدا ئۇ (يەنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) قورۇدا بىز بىلەن بىللە ئىدى. قارىغاندا ئۇ تازا خاتىرجەم ئەمەستەك قىلاتتى. ئۇشتۇمتۇت قورۇغا ئاس ئىبنى ۋائىل كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۈستىگە يوللۇق رەختتە رىدا ۋە يىپەكتىن كەشتىلەنگەن كۆڭنەك كىيىۋالغانىدى. ئۇ ئىبنى سەھمى جەمەتىدىن بولۇپ، ئۇلار ئەزەلدىن بىزنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىمىز ئىدى. ئۇ كىرىپلا ئاتامغا: «ساڭا نېمە بولدى؟» دەپ سورىدى. ئاتام: «سېنىڭ

تەرەپدارلىرىنىڭ مېنى مۇسۇلمان بولغانلىقىم ئۈچۈنلا ئۆلتۈرمەكچىمىش» دەپ جاۋاب بېرىپتۇدى، ئاس: «مۇمكىن ئەمەس، مەن ھەرگىز يول قويمايمەن» دېدى ـ دە (ئۇ مۇشۇ گەپنى قىلغاندىن كېيىن مېنىڭمۇ يۈرىكىم جايىغا چۈشتى دەيدۇ ئابدۇللاھ)، قورۇدىن سىرتقا چىقتى. قارىسا ئادەملەر سەلدەك ئېقىپ كېلىۋېتىپتۇ. ئاس ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ: «نەگە بارىسىلەر؟» دەپ سورىدى. ئۇلار: «ئۇمەرنىڭ ئۆيىگە، ئاشۇ مۇرتەدنىڭ ئۆيىگە» دەپ جاۋاب بېرىشتى. ئاس ئۇلارغا: «مەن ئۇنىڭغا يول قويمايمەن» دېۋىدى، ھېلىقى غەۋغاچىلار قايتىپ كېتىشتى. ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئۇمەر (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ ئەتراپىدىن سالدۇرۇلغان كىيىمدەكلا يوقىلىشتى دېيىلدۇ.

مانا بۇ مۇشرىكلار ئارىسىدا پەيدا بولغان غۇلغۇلا ۋە غەزەپ دولقۇنى ئىدى. مۇجاھىد رەھىمەھۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن نەقىل قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلدۇ: مەن ئۇمەر ئىبنى خەتتاب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)تىن: «سەن نېمە ئۈچۈن فارۇق دەپ ئاتالدىڭ؟» دەپ سورىسام، ئۇ بۇنىڭ سەۋەبىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: ھەمزە مەندىن ئۈچ كۈن بۇرۇن مۇسۇلمان بوپتىكەن. شۇنىڭ بىلەن مەن (مۇسۇلمان بولغان چېغىمدا): «ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ئۆلسەكمۇ ھەقىقەت ئۈستىدە، ياشىساقمۇ ھەقىقەت ئۈستىدە ياشايمىز ئەمەسمۇ؟» دېگەنىدىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەلۋەتتە شۇنداق، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىلەر ئۆلسەڭلارمۇ، ياشىساڭلارمۇ ھەقىقەت ئۈستىدە» دېدى. بۇ چاغدا مەن: «ئەمىسە يوشۇرۇنۇپ يۈرۈشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ سېنى ھەق دىن بىلەن ئەۋەتكەن ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز چوقۇم ئاشكارىلىنىشىمىز كېرەك» دېدىم ـ دە، دەرھال ئۇلارنى ئىككى سەپ قىلىپ تىزىپ كوچىغا چىقتۇق. بىرىگە ھەمزە باش بولدى، يەنە بىرىگە مەن باش بولدۇم. مەغرۇر ۋە سۈباتلىق قەدەم بىلەن ئىلگىرىلەپ، ئاخىر مەسجىدكە كىرىپ ئولتۇردۇق. قۇرەيشلەر مېنى ۋە ھەمزىنى مۇسۇلمانلار سېپىدە كۆرۈپ ئېغىر خۇرسەندى ۋە قاتتىق غەمگە پېتىشتى. شۇ كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى «فارۇق» (ھەق ـ ناھەقنى ئايرىغۇچى) دەپ ئاتاپ قويغان.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىز ئۇمەر مۇسۇلمان بولغانغا قەدەر كەئبە يېنىدا ئاشكارا ناماز ئوقۇشقا پېتىنالمايتتۇق.

سۇھەيب ئىبنى سىنان رومى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە ئۇ مۇنداق دېگەن: ئۇمەر مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن ئىسلام ئاشكارا بولدى. بىز شۇنىڭدىن باشلاپ ئوچۇق ئاشكارا دەۋەت ئېلىپ بارالىدۇق، بەيتۇللاھنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىپ ھەلقە بولۇپ ئولتۇرالىدۇق، ئىختىيارى تاۋاپ قىلالىدۇق،

يولسىزلىق قىلغانلارغا تاقابىل تۇرۇپ، ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنلەرگە رەددىيە بېرەلىدۇق.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان يەنە بىر ھەدىستە، بىز ئۇمەر (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) مۇسۇلمان بولغاندىن بېرى قەددىمىز كۆتۈرۈلۈپ، ئەزىزلىنىپ قالدۇق دېيىلگەن.

قۇرەيش ۋەكىلى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشتى

قۇرەيش ئىچىدە تەسىرى زور بۇ ئىككى ئەزىمەت (ئۇمەر ئىبنى خەتتاب ۋە ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن مەككە ئاسمىنىدىكى زۇلۇم-ستەم قارا تۇمانلىرى ئاستا-ئاستا تارقىلىپ ھاۋا ئېچىلىشقا باشلىدى. مۇشرىكلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمانلارنى ناھەق ئازابلاپ قىيناش ۋە زىيانكەشلىك قىلىش «مەستلىك»ىدىن بىرئاز يېشىلىپ، ھوشىغا كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەرقانداق تەلىپى بولسا، مۇمكىنقەدەر ئورۇنلاپ، ئۇنىڭ بەدىلىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن دىنىي دەۋەتنى توختىتىش ھەققىدە سودىلىششقا ئورۇندى. بۇ (پۇل-مالنىڭ قۇلى، بىچارە) مىسكىنلەر قۇياش نۇرىدىن بەھىر ئالىدىغان ھەرقانداق نەرسىنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋەت نىشانى ئالدىدا پاشىنىڭ قانىتىچىلىك ۋەزنىگە ئولتۇرمايدىغانلىقىنى بىلىشمىگەنىدى. شۇڭا، ئۇلار كۆزلىگەن نىشانغا يېتەلمەيلا قالماستىن، بەلكى تۇمشۇقىغا يەپ مەغلۇب بولدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ يەزىد ئىبنى زىيادتىن، ئۇ مۇھەممەد ئىبنى كەئبىلقۇرەزىدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئۇتبە ئىبنى رەبىئە قۇرەيش ئىچىدە تەسىرى بىر قەدەر زور شەخس ئىدى. ئۇ بىر كۈنى قۇرەيشلەرنىڭ سورۇنىدا سۆز قىلىپ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاغدا مەسجىدتە ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇۋاتاتتى) مۇنداق دېدى: «ئى قۇرەيش جامائەسى! مەن مۇھەممەدنىڭ يېنىغا بېرىپ سۆزلىشىپ باقاي ۋە بىر قانچە تۈرلۈك ئىشنى ئۇنىڭ ئالدىغا سالاي، ئۇ بۇلارنىڭ بىرىنى بولسىمۇ قوبۇل قىلىپ قالار، بىز ئۇنىڭ تەلىپىنى قاندۇرساق، ئاندىن ئۇمۇ بۇ دەۋىتىدىن توختار».

بۇ چاغ ھەمزە مۇسۇلمان بولغان مەزگىل بولۇپ ئىسلامنى قوبۇل قىلغۇچىلار كۈنسېرى كۆپىيىۋاتقان پەيت ئىدى. ئۇلار: «بولىدۇ، ئى ئەبۇلۋەلىد (ئۇتبەنىڭ

كۇنيتى)! ئورنۇڭدىن تۇر، بىرىپ سۆزلىشىپ كەلگىن» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇتبە ئورنىدىن تۇرۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ، يۆكۈنۈپ ئەدەپ بىلەن ئولتۇردى ۋە: «ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى! سىز بىلىسىز، قەبىلە ئىچىدە ئىناۋەت ۋە ئورنىڭىز ئالاھىدە يۇقىرى، ھەسەب ـ نەسەبىڭىزمۇ ئۈستۈن. سىز قەۋمى ـ قېرىنداشلىرىڭىزغا شۇنداق بىر ئىشنى ئېلىپ كەلدىڭىزكى، ئۇنىڭ بىلەن جامائەتچىلىكنىڭ بىرلىكىنى بۇزدىڭىز. ئۇلارنىڭ ئىلاھلىرىنى ۋە ئېتىقاد قىلىپ كەلگەن دىنىنى ئەيىبلىدىڭىز، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى كۇپرىلىق دېدىڭىز. قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇڭ، مەن بىر قانچە تۈرلۈك ئىشنى ئالدىڭىزدا قوياي، قاراپ بېقىڭ، بىرەرسى سىزگە يېقىپ قالار» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئېيتىڭ، ئى ئەبۇلۋەلىد! قۇلىقىم سىزدە» دېۋىدى، ئۇتبە: «ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى! ئەگەر سىز بۇ ئىشلارنى مال ـ دۇنيانى دەپ قىلغان بولسىڭىز، بىز سىزگە كۆپلەپ مال ـ دۇنيا يىغىپ بېرىپ ئارىمىزدىكى ئەڭ بايلاردىن قىلىۋېتەيلى، ئەگەر ئورنىڭىزنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى مەقسەت قىلغان بولسىڭىز، سىزنى باشلىق قىلىۋالايلى. سىزنىڭ پىكرىڭىزنى ئالماي ئىش بېجىرمەيلى. پادىشاھ بولغۇڭىز بولسا، تاج كەيدۈرۈپ پادىشاھ قىلايلى. ناۋادا سىزدىكى ئىللەت جىن ـ شەيتانلارنىڭ ئاپىتىدىن بولغان بولسا، بىز جىنكەش چاقىرىپ سىزگە زىمات قىلدۇرايلى، سىز سالامەت بولغۇچە قانچىلىك بەدەل تۆلىسەك ئەرزىيدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر مۇشۇ خىلدىكى كېسەلدىن داۋالىنىپ قۇتۇلغان (ساقايغان دېدىمۇ، ھەرھالدا شۇنىڭغا يېقىن بىر گەپنى)» دېدى. ئۇتبە سۆزىنى ئاياغلاشتۇرۇپ توختىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «گېپىڭىز تۈگىدىمۇ؟» دەپ سورىدى. ئۇتبە: «ھەئە، تۈگىدى» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ئەمدى مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاپ بېقىڭ» دېدى. ئۇتبە: «ئەلۋەتتە ئاڭلايمەن» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ ئاندا ﴿بسم اللَّهِ الرحمن الرحيم * حم * تَنزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ * بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ * وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ﴾ «ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن. ھامىم. بۇ ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان (ۋەھيىدۇر). ئايەتلىرى ئوچۇق بايان قىلىنغان كىتابتۇر. بىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن نازىل بولغان ئەرەبچە قۇرئاندۇر. (مۇئمىنلەرگە جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگۈچىدۇر، (كاپىرلارنى دوزاخ بىلەن) ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇر، ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار)نىڭ تولىسى (ئۇنىڭ ئايەتلىرىنى پىكىر قىلىشتىن) يۈز ئۆرىدى، ئۇلار ئۇنىڭغا قۇلاق سالمايدۇ. ئۇلار

(پەيغەمبەرگە): ‹بىزنىڭ دىللىرىمىز سەن بىزنى دەۋەت قىلغان نەرسىلەردىن پەردىلەنگەن، قۇلاقلىرىمىز ئېغىر، سەن بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا پەردە (يەنى دىنىي جەھەتتە ئوخشىماسلىق) بار، سەن ئۆز ئىشىڭنى قىل، بىزمۇ ئۆز ئىشىمىزنى قىلايلى دەيدۇ ...» (5 — 41:1) دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. ئاندىن ھېلىقى ئايەتنىڭ داۋامىنى ئوقۇپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇتبە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تىلاۋىتىنى ئاڭلاپ جىمىپ كەتتى. ئۇ ئىككى قولى بىلەن كەينىگە تايىنىپ، قىرائەتنىڭ ھۇزۇر ـ ھالاۋىتىدە داڭ قېتىپ قالغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ سۈرىدىكى سەجدە ئايىتىگە بېرىپ سەجدە قىلدى. ئاندىن: «ئاڭلىدىڭىزمۇ، ئى ئەبۇلۋەلىد! ئاڭلىغان بولسىڭىز ئەھۋال مانا مۇشۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇتبە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆز ئادەملىرىنىڭ قېشىغا ماڭدى. ئاڭغىچە ئۇلار بىر ـ بىرىگە: «قەسەم قىلالايمىزكى، ئەبۇ ۋەلىد چوقۇم ئۆزگىرىپ كەلدى» دېيىشىپ ئولتۇرۇشقانىدى. ئۇتبە كېلىپ ئولتۇردى. ئۇلار: «قانداق خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭ؟ ئى ئەبۇلۋەلىد ئېيتقىن» دېگىلى تۇردى. ئۇتبە: «ئەزبىرايى خۇدا، مەن بېرىپ قەتئىي ئاڭلاپ باقمىغان بىر خىل سۆزلەرنى ئاڭلىدىم، ئۇ شېئىرمۇ ئەمەس، سېھىرمۇ ئەمەس ۋە جىنكەشلىكمۇ ئەمەس، ئى قۇرەيش خەلقى مېنىڭ گېپىمگە ئۇناڭلار، ماڭا ئىتائەت قىلىڭلار، بۇ ئادەمنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماڭلار، ئۇنىڭ بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن بايام ئۇنىڭدىن ئاڭلىغان سۆزلەر چوقۇم زور بىر ۋەقە پەيدا قىلىدىكەن، ئەگەر ئۇنى ئەرەبلەر (مەككىلىكتىن باشقا ئەرەبلەر — ت.) بىر تەرەپ قىلىۋەتسە خوپ ياخشى ئىش، ئىش باشقىلارنىڭ قولى بىلەن پۈتكەن بولىدۇ. ناۋادا ئۇ پۈتۈن ئەرەبلەرگە باش بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ غەلىبىسى سىلەرنىڭ غەلىبەڭلار ۋە ئۇنىڭ ئىززىتى سىلەرنىڭ ئىززىتىڭلار. تېخى سىلەر ئۇنىڭ سەۋەبى بىلەن ئەڭ سائادەتمەنلەردىن بولۇپ كېتەمسىلەر، ئۇنى كىشى بىلمەيدۇ» دېۋىدى، ئۇلار: «ئەزبىرايى خۇدا، مۇھەممەد سېنى تىلى بىلەن ئۆزىگە بەند قىلىۋېتىپتۇ» دېيىشتى. ئۇتبە ئۇلارغا: «بۇ مېنىڭ قارىشىم، سىلەرنىڭ ئىختىيارىڭلار ئۆزۈڭلاردا، نېمە قىلساڭلار مەيلى، مېنىڭ كارىم يوق» دېدى.

يەنە بىر رىۋايەتتە، ئۇتبە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تىلاۋىتىنى ئاڭلاپ مۈگدىنىپ ئولتۇرۇپ كەتكەن. بىر چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾ «(ئەگەر ئۇلار بۇ باياناتلاردىن كېيىن ئىماندىن يۈز ئۆرۈسە) سەن ئۇلارغا: ‹سىلەرنى ئاد ۋە سەمۇد قەۋملىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئازابقا ئوخشاش ئازابتىن ئاگاھلاندۇرىمەن› دېگىن» (41:13) دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلىۋىدى، ئۇ

چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاغزىنى تۇتۇۋېلىپ: «خۇدا ھەققى، ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىقنىڭ ھۆرمىتى!» دېدى. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى بايامقى ئايەتتە ئاگاھلاندۇرۇلغان ئازاب ھېلى چۈشۈپ قالامدىكىن دەپ قاتتىق ئەنسىرىگەنلىكىدىن ئىدى. ئۇ يۇقىرىقى ئەھۋاللاردىن كېيىن قۇرەيشلەرنىڭ يېنىغا بېرىپ يۇقىرىدىكى سۆزنى قىلغان دېيىلىدۇ.

ئەبۇ تالىب بەنى ھاشىم ۋە بەنى مۇتتەلىب جەمەتلىرىنى يىغدى

ۋەزىيەت بىرئاز ئۆتۈشلۈپ، شەرت ـ شارائىت ئانچە ـ مۇنچە ياخشىلىنىشقا قاراپ يۈزلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئەبۇ تالىب يەنىلا ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغلىدىن خاتىرجەم بولالمايۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇ ئالدىنقى بىر مەزگىلدە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ ئېسىگە ئالدىكى، ئۇلار ئاۋۋال ئوچۇقتىن ئوچۇق ئەبۇتالىبقا ئۇرۇشىمىز دەپ تەھدىت سالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغلىنى ئەممارە ئىبنى ۋەلىدقا ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن سودىلىششقا ئورۇندى. ئەبۇ جەھل چوڭ بىر تاشنى كۆتۈرۈۋېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كاللىسىنى مىجىۋەتمەكچى بولدى. ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گېلىنى رىداسى بىلەن بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكىلى تاسلا قويدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا ھىدايەت بەرمىگەن بولسا) ئۆيىدىن قىلچىنى يالىڭاچلاپ، بۈگۈن مۇھەممەدنى چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىمەن دەپ چىققانىدى ...

ئەبۇ تالىب بۇ بىر قاتار ئىشلارنى ھەربىر ئويلىسا، شۇملۇقنىڭ بەدبۇيى ھىدى ئۇنىڭ دىمىقىغا گۈپپىدە ئۇرۇلاتتى ـ دە، يۈرىكى سىقىلىپ، كۆڭلى باشقىچىلا بولۇپ قالاتتى. ئۇنىڭ كاللىسىدا مۇشرىكلار مېنىڭ ھىمايە دائىرەمگە دەخلى ـ تەرۇز قىلىشى ۋە قېرىندىشىمنىڭ ئوغلىنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈۋېتىشى مۇمكىن، ئۇ چاغدا ئۆمەر، ھەمزە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) ۋە باشقىلارمۇ ئامالسىز قېلىشى مۇمكىن ... دېگەن ئويلار مۇقىمدىلىپ قالدى. ئەبۇ تالىبنىڭ ئويلىغانلىرى ئورۇنلۇق ئىدى. چۈنكى، ئۇلار شۇ ئەسنادا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنى قارار قىلىشقانىدى. ئۇلارنىڭ بۇ قارارىغا ئاللاھ تەئالا قۇرئاندا ﴿أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ﴾ «ئۇلار (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سۇيىقەست قىلىشتا) بىر ئىشنى قارار قىلغان بولسا، بىز (مۇھەممەد

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە) ياردەم بېرىشتە بىر ئىشنى قارار قىلىمىز» (43:79) دەپ ئىشارەت بەردى.

بۇنداق ئەھۋالدا ئەبۇ تالىب قانداق قىلىشى كېرەك؟!

ئۇ قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ ئۆز قېرىندىشىنىڭ ئوغلىغا قارشى جامائەت پىكرى تۇپلاپ، قارا كۈچ بولۇپ ئۇيۇشۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چوڭ بوۋىسى ئابدۇمەنافنىڭ ئىككى ئوغلىنىڭ ئەۋلادلىرى بولغان بەنى ھاشىم جەمەتى بىلەن بەنى مۇتتەلىب جەمەتىنى يىغدى ۋە ئۇلارنى قېرىندىشىنىڭ ئوغلى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداش ۋە ئۇنىڭغا خەۋپ-خەتەر يېتىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئورتاق كۈچ چىقىرىشقا چاقىردى. نەتىجىدە ئۇنىڭ چاقىرىقىغا بۇ ئىككى جەمەتنىڭ مۇسۇلمانلىرىمۇ، كاپىرلىرىمۇ ئەرەب ئۇرۇقداشلىقى ۋە تەرەپبازلىق ئىدىيىسى بىلەن ئاۋاز قوشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدىن پەقەت ئەبۇ لەھەبلا بۇ تەكلىپكە قوشۇلماي قۇرەيش تەرەپتە تۇردى.

قۇرەيشلەرنىڭ مەزكۇر ئىككى جەمەتكە جازا يۈرگۈزگەنلىكى

مۇشۇ بىرنەچچە ھەپتە ئىچىدە مۇشرىكلارغا نىسبەتەن زور ۋەقەلەردىن ئارقا-ئارقىدىن مۇنداق تۆت ۋەقە يۈز بەردى: ھەمزە مۇسۇلمان بولۇۋالدى، ئارقىدىنلا ئۆمەر مۇسۇلمان بولۇپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بولسا ئۇلارنىڭ تەكلىپ لايىھىسىگە قوشۇلماي سودىلىشىشنى رەت قىلدى. ئەمدىلىكتە بولسا، بەنى ھاشىم جەمەتى بىلەن بەنى مۇتتەلىب جەمەتى مۇسۇلمان ياكى غەيرى مۇسۇلمان دەپ ئايرىلماي ھەممىسى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ھىمايە قىلىش ۋە ئۇنى جان تىكىپ قوغداشقا قەسەمياد قىلىشتى. شۇڭا، مۇشرىكلار بۇ تەرەققىياتلاردىن ھەيران بولۇشتى. بۇ ھەقىقەتەن ھەيران قېلىشقا تېگىشلىك ئىدى. چۈنكى، ئۇلار ناۋادا مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولسا، مەككە ۋادىسىغا قان تولۇپ ئاقىدىغانلىقىنى، ھەتتا ئىككىلا تەرەپنىڭ بىر-بىرىنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋېتىش ئېھتىماللىقىنىڭ بارلىقىنى تونۇپ يەتتى. شۇڭا، ئۇلار بۇ ئاقىۋەتلەرنى ئويلاپ بىۋاسىتە قانلىق ئۇرۇشۇش ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى باشقىچە بىر خىل ئۇسۇل بىلەن بۇ ئىككى جەمەت كىشىلىرىنى جازالاشقا تۇتۇش قىلدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ بۇ ئۇسۇلى ئىلگىرىكىدىن قەبىھ ھەم رەزىل ئىدى.

چېكىدىن ئاشقان زۇلۇم-ستەم ئەھدىنامىسى

قۇرەيش دائىرىلىرى ۋادىلمۇھەسسەب (يەر نامى)تىكى بەنى كەنانە يېغىن مەركىزىگە يىغىلىپ، بەنى ھاشىم ۋە بەنى مۇتتەلىب جەمەتلىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرمىگىچە، بۇ ئىككى جەمەت بىلەن تويلاشماسلىق، سودا-سېتىق قىلماسلىق، ئۆزئارا ئۇچرىشىپ ئارىلاشماسلىق، باردى-كەلدى قىلماسلىق ۋە ئۆيلىرىگە كىرىپ چىقماسلىق، ھەتتا سالام-سەھەت سورىماسلىققا قەسەمياد قىلىشتى ۋە مۇشۇ ھەقتە مەخسۇس بىر ئەھدىنامە يېزىپ،

بەنى ھاشىم جەمەتىدىن قەتئىي سۆلھى (يارىشىش) قوبۇل قىلماسلىققا ۋە مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى رازىمەنلىك بىلەن ئۆلۈمگە تاپشۇرمىغۇچە ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتماسلىققا ھۆججەت تۈزۈشتى. ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ھۆججەتنىڭ تېكىستىنى مەنسۇر ئىبنى ئىكرەمە ئىبنى ئامىر ئىبنى ھاشىم يازغان. يەنە بىر رىۋايەتتە نەزر ئىبنى ھارىس يازغان دېيىلىدۇ. سەھىھ رىۋايەتتىن كۆرە، ئۇنى بەغىز ئىبنى ئامىر ئىبنى ھاشىم دېگەن كىشى يازغان بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا دۇئايىبەد قىلغانىكەن، نەتىجىدە ئۇنىڭ قولى قۇرۇپ قالغان.

توختامنامە كەئبىنىڭ ئىچىدىكى بىر تۈۋرۈككە ئېسىپ قويۇلدى ۋە شۇ كۈنى، يەنى بىئسەتنىڭ 7 ـ يىلى مۇھەررەم ئېيى كۆرۈنگەن كېچىسى بەنى ھاشىم جەمەتى بىلەن بەنى مۇتتەلىب جەمەتىنىڭ ئادەملىرى مۇسۇلمان ـ كاپىر ھەممىسى (ئەبۇ لەھەبتىن باشقىسى) بىردەك مەككىدىكى ئەبۇ تالىب جىلغىسىغا قامال قىلىندى.

ئەبۇ تالىب جىلغىسىدىكى ئۈچ يىل

قامال قاتتىق كۈچەيتىلىپ، ئۇلاردىن ئاشلىق ۋە باشقا ئوزۇق ـ تۈلۈكلەر ئۈزۈپ تاشلاندى. مۇشرىكلار (مەككىگە كىرگەن ئاشلىق ۋە باشقا ماددىي ئەشيالارنى قويماي سېتىۋالغانلىقتىن، قىيىنچىلىق شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، ئۇلار دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماق ـ غازاڭلىرىنى ۋە تېرىلەرنىڭ كىرگەتلىرىنى يېيىشكە مەجبۇر بولدى، ھەتتا قىز ـ خوتۇنلارنىڭ ۋە نارەسىدە بوۋاقلارنىڭ ئاچلىقتىن نالە ـ پەرياد قىلىشلىرى جىلغىنىڭ كەينىدىن ئاڭلىنىپ تۇردى. ئۇلارغا يەتكۈزۈلىدىغان تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، خىش ـ ئەقرىبالار ياكى ئىنسانپەرۋەر كىشىلەر ئارقىلىق ئىنتايىن مەخپىي رەۋىشتە يەتكۈزۈلەتتى. ئۇلار ئېھتىياجلىق نەرسە ـ كېرەكلەرنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن پەقەت ھارام ئايلاردىلا جىلغىنىڭ سىرتىغا چىقالايتتى. چىققاندىمۇ مەككىنىڭ سىرتىغا چىقىپ سېتىۋېلىشقا توغرا كېلەتتى. چۈنكى، مۇشرىكلار مەككە ئىچىدە ئۇلاردىن بىر كىشى نەرسە سېتىۋالماقچى بولسا، ئۇلارنى ئالدۇرماسلىق ئۈچۈن سودىغا تۆپىلەپ پۇل قېتىپ، مالنىڭ باھاسىنى ئۆرلىتىۋېتەتتى.

ھەكىم ئىبنى ھىزام ھاممىسى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا پات ـ پات بۇغداي قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇراتتى. بىر قېتىم ئەبۇ جەھل ئۇچراپ قېلىپ ئۇنىڭغا ئېسىلىۋالدى ۋە ئۇنى بۇ ئىشتىن چەكلىمەكچى بولدى. ئەبۇلبەختەرى ئارىغا چۈشۈپ، ملك تەسلىكتە ھەكىمنى ھېلىقى بۇغداينى ھاممىسىغا يەتكۈزۈپ

بېرىشكە ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەردى. ئەبۇ تالىب يۇقىرىقى ئازاب-ئوقۇبەتلەرنى تارتىۋاتقان بولسىمۇ، يەنىلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن خاتىرجەم ئەمەس ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى كەچ كىرىپ كىشىلەر ئۆز كەپىلىرىدىن ئورۇن ئېلىشقا باشلىغاندا (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سۇيىقەست قىلىش مەقسىتى بارلارنى باپلاش ئۈچۈن) ئۇنى يېتىپ قېلىشقا بۇيرۇيتتى. قاراڭغۇ چۈشۈپ ئەل ئايىغى جىمىققاندا بولسا، ئوغۇللىرىدىن ياكى ئۆز قېرىنداشلىرىدىن ۋەياكى نەۋرە ئىنىلىرىدىن بىرىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئورنىدا ياتقۇزۇپ قويۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۇنىڭ ئورنىغا بېرىپ يېتىشقا بۇيرۇيتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە مۇسۇلمانلار ھەج مەۋسۇمىدا قامالدىن بوشىنىپ چىقىپ، كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشالايتتى ۋە ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلاتتى. يەنە مۇشۇ ئازغىنا كۈنلەردىكى دەۋەت جەريانىدىمۇ ئەبۇ لەھەبنىڭ نېمىلەرنى قىلىپ يۈرىدىغانلىقىنى ئالدىنقى بابلاردا زىكرى قىلىپ ئۆتتۇق.

يولسىز ئەھدىنامىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى

تولۇق ئۈچ يىل ئۆتۈپ كەتتى. ۋەزىيەت يەنىلا مۇسۇلمانلارغا پايدىسىز ھالدا داۋاملىشىۋاتقان ئىدى. بىئسەتنىڭ 10- يىلى مۇھەررەم ئېيىدا[①] ھېلىقى تەڭسىز ئەھدىنامە ھۆججىتى بىردىنلا يىرتىپ تاشلىنىپ ئىتتىپاق بۇزۇلدى.

ئۇنىڭ جەريانى مۇنداق: قۇرەيش خەلقى ئىچىدە مەزكۇر ئەھدىنامىگە نىسبەتەن رازى بولغۇچىلارمۇ ۋە نارازى بولغۇچىلارمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى نارازى بولغۇچىلار بۇ ھۆججەتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭغا قول قويغۇچى «ئىتتىپاق»نى بۇزۇپ تاشلاش ئۈچۈن يول ماڭدى.

بۇ ئىشنى باش بولۇپ ۋۇجۇدقا چىقارغۇچى ئامىر ئىبنى لۇئەي جەمەتىدىن ھىشام ئىبنى ئەمرى دېگەن كىشى ئىدى (ئۇ بەنى ھاشىم جەمەتى قامالدا تۇرۇۋاتقان مەزگىللەردە ئۇلارغا كېچىلىرى يوشۇرۇن ئاش-تاماق يەتكۈزۈپ بېرىپ

---

① بۇ يولسىز ئەھدىنامىنى بىئسەتنىڭ 10- يىلى مۇھەررەم (1- ئاي)دە ئەمەلدىن قالغان دەپ جەزملەشتۈرۈشنىڭ دەلىلى شۇكى، ئەبۇ تالىب ئاشۇ ئەھدىنامە بۇزۇلۇپ ئالتە ئايدىن كېيىن، يەنى شۇ يىلى رەجەب ئېيىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئەبۇ تالىبنى شۇ يىلى رامىزاندا ئۆلۈپ كەتتى دېگۈچىلەر مەزكۇر ئەھدىنامە بۇزۇلۇپ سەككىز ئايدىن كېيىن ئۆلۈپ كەتكەن دەيدۇ.

تۇرغانىدى). ئۇ بىر كۈنى زۇھەير ئىبنى ئەبى ئۇمەييە مەخزۇمى (ئۇنىڭ ئانىسى ئاتىكە ئەبۇ تالىبنىڭ ھەمشىرىسى ئىدى)نىڭ قېشىغا بېرىپ:

— ئى زۇھەير، سەن تويغۇچە يەپ، قانغۇچە ئىچىپ ئۆتۈشكە رازىمۇ؟ ھالبۇكى، سېنىڭ تاغىلىرىڭنىڭ ئەھۋالى ئاشۇنداق تۇرسا؟! — دېدى. زۇھەير ئۇنىڭغا:

— ھەي سېنى، مەن نېمە قىلالايتتىم، مەن دېگەن بىر ئادەم تۇرسام، ئەمما مەن بىلەن يەنە بىر ئادەم بىللە بولغان بولسا، ئەزبىرايى خۇدا، چوقۇم ئاشۇ تەڭسىز شەرتنامىنى بىكار قىلىشقا ئورۇنۇپ كۆرەتتىم.

— ئۇنداق بولسا، سەن بىلەن بىللە تۇرىدىغان ئادەمنى تېپىپ بولدۇڭ.

— ئۇ كىم؟

— ئۇ مەن.

— يەنە بىر ئادەم ئىزدەپ باققىن.

شۇنىڭ بىلەن ھىشام مۇتئىم ئىبنى ئەدىنىڭ قېشىغا باردى ۋە ئۇنىڭغا ئابدۇمەنافنىڭ پۇشتى بولغان بەنى ھاشىم ۋە بەنى مۇتتەلىب جەمەتلىرى بىلەن بولغان ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ئەسلەتتى. ئۇنىڭ بىر ئەقىل ئىگىسى تۇرۇپ، قۇرەيشلەرنىڭ مۇشۇ زۇلۇمغا رازى بولۇپ تۇرغانلىقىغا تاپا ـ مالامەت قىلدى. مۇتئىم ئۇنىڭغا:

— ھەي سېنى، مەن نېمە قىلالايتتىم؟ مەن دېگەن بىرلا ئادەم تۇرسام، — دېدى. ھىشام:

— ئىككىنچىسىنىمۇ تاپالايسەن.

— ئۇ كىم؟

— ئۇ مەن.

— ئۇنداق بولسا ئۈچ بولايلى، يەنە بىرىنى ئىزدەپ باققىن.

— تېپىپ بولدۇم.

— ئۇ كىم؟

— زۇھەير ئىبنى ئەبى ئۇمەييە.

— ئەمىسە تۆت بولسۇن، يەنە بىرىنى ئىزدەپ باققىن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەبۇلبەختەرى ئىبنى ھىشامنىڭ قېشىغا باردى ۋە ئۇنىڭغىمۇ مۇتئىمغا دېگەندەك گەپلەرنى قىلدى. ئەبۇلبەختەرى:

— بۇ ئىشقا ئاۋاز قوشىدىغان بىرەر ئادەم چىقارمۇ؟ — دەپ سورىغانىدى، ھىشام:

— ھەئە، ئەلۋەتتە چىقتى.

— ئۇ كىم؟

— زۇھەير ئىبنى ئەبى ئۇمەييە، مۇتئىم ئىبنى ئەدى ۋە مەن.

— ئۇنداق بولسا يەنمۇ ئىزدەپ كۆرگىن، قانچە كۆپ بولساق شۇنچە ياخشى.

بۇنىڭ بىلەن ھىشام زەمئە ئىبنى ئەسۋەد (ئىبنى مۇتتەلىب ئىبنى ئەسەد)نىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭغا شۇ ھەقتە گەپ قىلدى. ئاشۇ جازاغا ئۇچرىغۇچىلار بىلەن بولغان يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ئەسلىتىپ، زىممىسىدىكى ھەقلەرنى زىكرى قىلىۋىدى، زەمئە:

— سەن دەۋاتقان بۇ ئىشنى قوللايدىغان بىرەر ئادەم بارمىدۇ؟ — دېدى.

ھىشام:

— ھەئە، ئەلۋەتتە بار، — دەپ ئۇنىڭغا يۇقىرىقىلارنىڭ ئىسىملىرىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھەجۇن دېگەن جايغا يىغىلىپ، ئاشۇ زوراۋانلار ئىتتىپاقىنىڭ ھۆججىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا كۈچ چىقىرىشقا كېلىشتى ۋە بۇنى تۈنجى بولۇپ زۇھەير ئوتتۇرىغا قويماقچى بولدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ھەممەيلەن قۇرەيش كىشىلىرى بىلەن ئادەتتىكىدەك ئۆز سورۇنلىرىغا جەم بولۇشتى. زۇھەير ئۇچىسىغا ئېسىل بىر تونىنى كىيىپ كېلىپ، بەيتۇللاھ (كەئبە)نى يەتتە قېتىم تاۋاپ قىلدى. ئاندىن توپقا قاراپ: «ئى مەككە خەلقى! بىز قورسىقىمىز توق، كىيىمىمىز پۈتۈن يۈرۈۋاتىمىز. بەنى ھاشىم جەمەتى ئېختىيارى ھالدا يا ئالالماي، يا ساتالماي ھالاك بولۇپ كېتىۋاتىدۇ؟ ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن بۇگۈن ئاشۇ ناھەق يولسىز شەرتنامە يىرتىلىپ ئەمەلدىن قالدۇرۇلمىغۇچە سورۇنۇڭلاردا ئولتۇرمايمەن» دېدى.

ئەبۇ جەھل (مەسجىدنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇراتتى) زۇھەيرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ: «يالغان، كاپىسىما! ئەزبىرايى خۇدا، ئۇنى ھەرگىز يىرتىپ تاشلاشقا بولمايدۇ» دېدى. بۇ چاغدا زەمئە ئىبنى ئەسۋەد ئورنىدىن تۇرۇپ: «سەن كاپىسىما، بىز باشتىن ـ ئاخىر ئۇنىڭ پۈتۈلۈشىگە نارازى ئىدۇق» دېدى. ئەبۇلبەختەرى يەنە بىر تەرەپتىن قوپۇپ: «زەمئە راست ئېيتىدۇ، بىز ئۇنىڭغا نارازى ھەم قەتئىي قوشۇلمايمىز» دېدى. مۇتئىم ئىبنى ئەدى يەنە بىر بۇلۇڭدىن قوپۇپ: «سىلەر ئىككىڭلارنىڭ دېگىنى توغرا، غەيرى قاراشتا بولغانلار يالغان ئېيتىدۇ. بىز بۇ شەرتنامە ۋە ئۇنىڭ ماددىلىرى دېگەنلەرنى تونۇمايمىز، خۇدا ئالدىدىمۇ چىكارىگەر[①] بولىمىز» دېدى. ھىشام ئىبنى ئەمرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بىر گەپلەرنى قىلىپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن ئاۋاز چىقىپ كەتتى.

① چىكارىگەر بولماق — مۇناسىۋەتسىز بولماق، ئادا ـ جۇدا بولماق دېگەن مەنىدە.

شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ جەھل ھەيران قىلىپ: «بۇ چوقۇم مەخپىي ئورۇنلاشتۇرۇلغان تەشكىللىك ئىش ئىكەن» دېدى.

بۇ چاغدا ئەبۇ تالىبمۇ مەسجىدنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇرۇۋاتاتتى. سەۋەبى، شۇ كۈنلەردە ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى شەرتنامە ھۆججىتى توغرىلىق خەۋەرلەندۈرۈپ، ھۆججەتنىڭ قەغىزىگە قۇرت چۈشۈرۈلگەنلىكىنى ۋە «ئاللاھ» دېگەن خەتتىن باشقا زوراۋانلىق، زىيانكەشلىك ۋە ناھەقچىلىك بىلەن تولغان ئەھدىنامە ماددىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئويغاندەكلا قۇرتقا يېگۈزۈۋەتكەنلىكىنى ئۇقتۇرغان. بۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغىسى ئەبۇ تالىبقا ئېيتقان. شۇڭا، ئۇ بۇ خەۋەرنى قانداق قىلىپ مەيدانغا چىقىرىش كويىدا بۇ يەرگە كەلگەن. ئەبۇ تالىب بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپلا قۇرەيشلەرنىڭ ئالدىغا چىقتى ۋە: «مېنىڭ قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى ماڭا مۇنداق بىر خەۋەرنى يەتكۈزگەندى. ئەگەر ئۇ يالغان سۆزلىگەن بولسا، بىز ئۇنى سىلەرنىڭ ئۆلتۈرۈشۈڭلارغا تاپشۇرىمىز. ناۋادا راست چىقسا، بىزگە يۈرگۈزۈۋاتقان جازانى بىكار قىلىسىلەر، قانداق؟» دېدى. قۇرەيشلەرمۇ: «توغرا دېدىڭ، ئىنساپ بىلەن گەپ قىلدىڭ» دېيىشتى.

ئەبۇ جەھل بىلەن ھېلىقى كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا بىر قۇر تالاش-تارتىشلار بولغاندىن كېيىن مۇتئىم ئىبنى ئەدى ئورنىدىن تۇرۇپ، ھېلىقى شەرتنامە قەغىزىنى قولىغا ئېلىۋىدى، ياغاچ قۇرتىنىڭ ھۆججەتتىكى «بسمك اللهم» (ئى ئاللاھ! سېنىڭ ئىسمىڭ بىلەن باشلايمەن) دېگەن كەلىمە ۋە ئاللاھنىڭ ئىسمىدىن باشقا خەت ئىزناسى قويماي ھەممە يەرنى يەۋەتكەنلىكى بايقالدى. نەتىجىدە مۇشۇ كۈندىن ئېتىبارەن بۇ ئەھدىنامە ئەمەلدىن قالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئۇنىڭ جىلغىغا قامالغان ئىككى جەمەت كىشىلىرى ئەركىنلىككە چىقتى. مۇشرىكلار مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ «پەيغەمبەرلىك» ئالامەتلىرىدىن ئەڭ كاتتا بىر مۆجىزىنى كۆردى. لېكىن، ئۇلار ئاللاھ تەئالا «قۇرئان كەرىم»دە: ﴿وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾ «(قۇرەيش كۇپپارلىرى) بىرەر مۆجىزىنى كۆرسىلا (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈپ: ‹بۇ داۋاملاشقۇچى سېھىردۇر› دېيىشىدۇ» (54:2) دەپ خەۋەر قىلغىنىدەك، بۇ مۆجىزىدىنمۇ يۈز ئۆرۈشتى.

«سوغۇق سۇ ئۆز ئەكسىنى تارتتى». ئۇلارنىڭ قەلب كېسەللىرى ئەدىدى. كۇپرى ئۈستىگە كۇپرى قوشۇلۇپ، چېكىدىن ئاشقان كاپىرلاردىن بولۇپ يۈرۈۋەردى.

قۇرەيش ئەلچىلىرىنىڭ ئەبۇ تالىب بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم سۆزلىشىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قامالدىن بوشىنىپ چىقتى ۋە بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە دەۋەت ئىشىنى باشلىۋەتتى. قۇرەيش تەرەپ گەرچە جازانى بىكار قىلغان بولسىمۇ، لېكىن مۇسۇلمانلارغا بېسىم ئىشلىتىش ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىدىن چەكلەش زومىگەرلىكىنى بۇرۇنقىدەكلا داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى. ئەبۇ تالىب ئۆز قېرىندىشىنىڭ ئوغلىنى كىرپىك كۆز قارچۇقىنى قوغدىغاندەك قوغداۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ يېشى 80دىن ھالقىغانىدى ۋە مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بېرى ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن چوڭ ـ كىچىك دەرت ئەلەملەر (بولۇپمۇ جىلغا مۇھاسىرىسى) ئۇنىڭ بەدىنىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، بېلىنى رۇسلىيالمايدىغان قىلىپ قويغانىدى. شۇڭا، ئۇ جىلغا مۇھاسىرىسىدىن بوشانغىلى بىر قانچە ئاي بولمايلا، ئۇشتۇمتۇت كېسەل تېگىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى ۋە كېسىلى بارا ـ بارا ئېغىرلىشىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا مۇشرىكلار ناۋادا ئەبۇ تالىب ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئاتاق ئوغلىغا تېگىش قىلسا، ئۆزلىرىنىڭ ئەرەبلەر ئارىسىدا سەت نام بىلەن ئاتىلىپ قېلىشىدىن قورقۇپ، ئەبۇ تالىبنىڭ كۆز ئالدىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن يەنە بىر قېتىم سۆھبەتلىشىپ كۆرۈشكە ئورۇندى ۋە ئىلگىرى قايىل بولماي كەلگەن بەزى مەسىلىلەردە يول قويماقچى بولۇشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق «ئەلچىلەر ئۆمىكى» تەشكىللەپ، ئەبۇ تالىبنىڭ قېشىغا كىرگۈزدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ تالىبنىڭ كېسىلىنىڭ ئېغىرلىشىپ قالغانلىقى قۇرەيش دائىرىلىرىغا يېتىۋىدى، ئۇلار ئۆزئارا پىكىرلىشىپ: «ئۆمەر بىلەن ھەمزە مۇسۇلمان بولۇپ كېتىپ، مۇھەممەدنىڭ ئىشى قەبىلىلەرنىڭ ھەممىسىگە تارقالدى. شۇڭا، بىز ئەبۇ تالىبنىڭ قېشىغا بارايلى، قېرىندىشىنىڭ ئوغلىدا بولسا ئۇ تۈزەتسۇن. بىزدە بولسا بىز تۈزىتەيلى. ئەزبىرايى خۇدا، بىز ئۇلارنىڭ قولىمىزدىكى ھوقۇقىمىزنى تارتىۋېلىشىدىن ئەمىن بولالمايمىز» دېيىشتى. يەنە بىر ئىبارىدە، «بۇ قېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغلىغا بىر ئىش بولۇپ قالسا، ئەرەبلەر بىزنى ئەيىبلەپ، ئۇلار مۇھەممەدنى ئۆز ۋاقتىدا بولۇشىغا قويۇۋېتىپ، ئەمدى تاغىسى ئۆلگەن ھامان ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى دېيىشىدىن قورقىمىز» دېيىشتى دېيىلگەن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇتبە ئىبنى رەبىئە، شەيبە ئىبنى رەبىئە، ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام، ئۇمەييە ئىبنى خەلەف ۋە ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب قاتارلىق چوڭ كاتتىۋاشلار ۋە قەبىلە سەردارلىرىدىن بولۇپ نەچچە ئون كىشى (ئۇلار تەخمىنەن 25 تەك ئادەم ئىدى) ئەبۇ تالىبنىڭ قېشىغا كىرىپ گەپ تەشتى: «ئى ئەبۇ تالىب! ھەممىمىزگە مەلۇم، سەن بىزنىڭ پېشقەدەم ئەربابىمىز. ساڭا بۇ رەھمىسىز كېسەل چاڭگال ساپتۇ، سېنىڭدىن ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمىز. ئاتاق ئوغلۇڭ بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدىكى ئىختىلاپنى سەن بىلسەن، شۇڭا سەن ئۇنى چاقىرتقىن. بىزدە بولسا ئوچۇق دەۋەرگىن، بىز تۈزىتەيلى. ئەگەر ئۇنىڭدا بولسا ئۇ تۈزەتسۇن. ئۇمۇ بىزگە چېقىلمىسۇن، بىزمۇ ئۇنىڭغا چېقىلمايلى، ئۇمۇ بىزنىڭ دىنىمىزنى ئەيىبلىمىسۇن، بىزنىڭمۇ ئۇنىڭ دىنى بىلەن كارىمىز بولمىسۇن». شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ تالىب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىپ كەلدى ۋە: «ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى! بىلىسىز، ئۇلتۇرغانلار ئۆز قەۋمى-جامائىتىمىزنىڭ كاتتىلىرى، ئۇلار بەزى ئىشلاردا سىزگە يول قويماقچى ۋە بەزى ئىشلاردا سىزنى توسماقچى بولۇپ كەپتۇ» دېدى. ئاندىن ئۇنىڭغا قۇرەيش ئەلچىلىرىنىڭ ئۇ كېلىشنىڭ ئالدىدا ئېيتقانلىرىنى ۋە ھەر ئىككى تەرەپ بىر-بىرىگە چېقىلماسلىق تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى ئۇقتۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «قاراڭلار! مەن سىلەرگە بىر جۈملە سۆزنى توغرا قىلاي، ئەگەر ئۇنى قوبۇل قىلساڭلار، ئەرەبلەرگە شاھ بولۇسىلەر، ئەجەملەر (غەيرى ئەرەب) سىلەرگە ئەل بولىدۇ» دېدى. يەنە بىر ئىبارىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ تالىبنىڭ ھېلىقى سۆزىگە جاۋابەن: «مەن ئۇلارنى مۇنداق بىر جۈملە سۆزگە كېلىشكە تەكلىپ قىلىمەن. ئۇلار بۇنى قوبۇل قىلسا، پۈتۈن ئەرەبلەر ئۇلارغا بويسۇنىدۇ ۋە ئەجەملەر باج-جاساق تاپشۇرىدۇ» دېدى دېيىلگەن؛ ئۈچىنچى بىر ئىبارىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ تالىبقا: «ئى تاغا! سىز ئۇلارنى ئۇلارغا ياخشىلىق ئېلىپ كېلىدىغان بىر سۆزگە دەۋەت قىلسىڭىز بولمامدۇ؟» دېگەن. ئەبۇ تالىب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئۇلارنى نېمىگە دەۋەت قىلىسىز؟» دېگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلارنى پۈتۈن ئەرەبلەرگە خوجايىن بولالايدىغان، ئەجەملەرنى ئەل قىلالايدىغان بىر سۆزنى دېيىشكە دەۋەت قىلىمەن» دېگەن دېيىلگەن. ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدىن كۆرە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «سىلەر مۇنداق بىر جۈملە سۆزگە بىرلىككە كەلسەڭلار، پۈتۈن ئەرەبلەرگە خوجايىن بولىسىلەر، ئەجەملەرمۇ ئەل بولىدۇ» دېگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ گەپنى دېگەندىن كېيىن، ئۇلار

جىمپىلا قېلىشقان ۋە پايدىسى مۇنچە كۆپ بىر ئېغىز گەپنى رەت قىلىشنى بىلەلمەي ھەيران بولۇشقان. ئاندىن ئەبۇ جەھل: «قايسى سۆز ئۇ؟ ئاتاڭ بىلەن قەسەمكى، ھېلىغۇ بىر ئەمەس، ئون كەلىمە بولسىمۇ دەيمىز، سەن بىلەن بىرلىككە كېلەلەيمىز» دېگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «لا الـه الا الله (بىر ئاللاھتىن باشقا مەئبۇد بەرھەق يوق) دەيسىلەر ۋە يالغان مەئبۇدلارنى قەتئىي تاشلايسىلەر» دېگەندە، ئۇلار قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ: «ئى مۇھەممەد! سەن بىزنىڭ نۇرغۇن ئىلاھلىرىمىزنى بىر ئىلاھ قىلىپ بەرمەكچىمۇ؟ سېنىڭ بۇ ئىشىڭ ئەجەب قىزىق ئىشكەن» دېيىشكەن.

ئاندىن ئۇلار ئۆزئارا: «ئەزبىرايى خۇدا، بۇ ئادەم بىز كۆزلىگەن نىشانلارنىڭ ھېچبىرىگە قوشۇلمايدىغاندەك قىلىدۇ. شۇڭا، ھەممىمىز قايتىپ كېتىپ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى دىنىغا مەھكەم ئېسىلىپ ماڭايلى. ئاللاھ بىر كۈنى بىز بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىپ قويار» دېيىشىپ تاراپ كېتىشكەن. شۇنىڭ بىلەن بۇلار ھەققىدە تۆۋەندىكى ئايەتلەر نازىل قىلىنغان: ﴿ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ * بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ * كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ * وَعَجِبُوا أَن جَاءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ * أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ * وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ * مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ﴾ «ساد، شانلىق قۇرئان بىلەن قەسەمكى، (بۇ قۇرئان ھەقىقەتەن مۆجىزىدۇر) بەلكى، كاپىرلار ئىماندىن باش تارتماقتا ۋە (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە) مۇخالىپەتچىلىك قىلماقتا. ئۇلاردىن ئىلگىرى (كۇپرى تۈپەيلى) نۇرغۇن ئۈممەتلەرنى ھالاك قىلدۇق. ئۇلار (ئازابنى) كۆرگەندە پەرياد قىلدى، ھالبۇكى (بۇ) قاچىدىغان ۋاقىت ئەمەس. ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدىن بىر ئاگاھلاندۇرغۇچى (يەنى پەيغەمبەر) كەلگەنلىكىگە ئۇلار ھەيران قېلىشتى. كاپىرلار ئېيتتى: ‹بۇ بىر يالغانچى سېھىرگەردۇر. ئۇ نۇرغۇن ئىلاھلارنى بىر ئىلاھ قىلماقچىمۇ؟ بۇ ھەقىقەتەن غەلىتە ئىش›. ئۇلارنىڭ (يەنى قۇرەيشلەرنىڭ) كاتتىلىرى (سورۇنلىرىدىن) قوزغىلىپ چىقىپ ئېيتتى: ‹سىلەر مېڭىڭلار، مەئبۇدلىرىڭلارغا ئىبادەت قىلىشتا چىڭ تۇرۇڭلار، بۇ ھەقىقەتەن (بىزدىن) ئىرادە قىلىنىدىغان بىر ئىش (يەنى مۇھەممەد سىلەرنى دىنىڭلاردىن تاندۇرۇپ، سىلەرگە ئۆزىنىڭ ئۈستۈنلۈك قازىنىشىنى ئىرادە قىلىدۇ). بۇنى بىز باشقا بىر دىندىن (يەنى ناسارا دىنىدىكىلەردىن ئاڭلىمىدۇق، بۇ پەقەت ئويدۇرمىدۇر ...›» (38:1 — 7).

قايغۇ-ئەلەم يىلى

ئەبۇ تالىبنىڭ ۋاپات بولۇشى

ئەبۇ تالىبنىڭ كېسىلى كۈنسايىن ئېغىرلىشىپ، بىئسەتنىڭ 10 - يىلى رەجەبتە، جىلغىدىكى مۇھاسىرىدىن چىقىپ ئالتە ئايدىن كېيىن، بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالاشتى. يەنە بىر رىۋايەتتە، شۇ يىلى رامىزان ئېيىدا خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى ۋاپات بولغان دېيىلىدۇ. «سەھىھ بۇخارى»دا مۇسەييەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە، ئەبۇ تالىب جان ئۈزۈش ئالدىدا تۇرغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ قېشىغا كىرگەن (بۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىدا ئەبۇ جەھل بار ئىكەن) ۋە: «ئى تاغا! ‹لا اله الا الله› (بىر ئاللاھتىن باشقا مەئبۇد بەرھەق يوق) دېگىن، مەن مۇشۇ بىر ئېغىز سۆزۈڭ بىلەن سەن ئۈچۈن ئاللاھنىڭ ئالدىدا گۇۋاھلىق بېرىمەن» دېگەن. ئەبۇ جەھل بىلەن ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى ئۇمەييە ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىشىۋېلىپ: «ئى ئەبۇ تالىب! ئۆلەر ۋاقتىڭدا ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ يولىدىن ۋاز كەچمەكچى بولامدۇ؟» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈپ، ئاخىر ئەبۇ تالىب جان ئۈزۈش ئالدىدا: «ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ تۇتقان يولى بىلەن ...» دېگەن ۋە شۇئان كۆز يۇمغان. بۇنىڭغا قارىتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەن ئاللاھ تەرىپىدىن چەكلەنمىسەملا، ساڭا مەغپىرەت تىلەيمەن» دېگەندە، تۆۋەندىكى ئايەتلەر نازىل بولغان: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَن يَسْتَغْفِرُواْ لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُواْ أُوْلِي قُرْبَى مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ «پەيغەمبەرگە ۋە مۇئمىنلەرگە مۇشرىكلارنىڭ ئەھلى دوزاخ ئىكەنلىكى ئېنىق مەلۇم بولغاندىن كېيىن، مۇشرىكلار ئۇلارنىڭ يېقىن تۇغقىنى بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلارغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىشى دۇرۇس ئەمەس» (9:113)؛ ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ﴾ «شەك - شۈبھىسىزكى، سەن ئۆزۈڭ خالىغان ئادەمگە ھىدايەت قىلالمايسەن» (28:56).

ئەبۇ تالىبنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قانات ئاستىغا ئېلىپ مۇھاپىزەت قىلىش ۋە قوغداش جەريانىنى «ئۇنداق قوغدىغان»، «مۇنداق مۇھاپىزەت قىلغان» دەپ سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. قىسقىسى، ئۇ ئىسلام دەۋىتىنىڭ زالىم مۇستەبىتلەر ۋە ئوت قۇيرۇقى قىزىل پاچاقلارنىڭ

ھۇجۇمىدىن قوغدىنىدىغان مۇستەھكەم بىر پولات قورغىنى بولغانىدى. لېكىن، ئـۇ ئەجدادلىرىنىڭ يولىغا ۋارىسلىق قىلىش ئىدىيىسىدە قېپقالغان بولغاچقـا، ئـۇزۇل ـ كېسىل نىجاتلىق تاپالمىدى. ئاببا‍س ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھـۇدىن نەقىل قىلىنغان سەھىھ ھەدىستە، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمگە: «تاغاڭ ئەبۇ تالىبقا نېمىگە ئەسقاتتىڭ؟ ئۇ سـېنى قوغـدايتتى ۋە سـەن ئۈچـۈن خەلقلەر بىلەن دۈشمەنلىشەتتى» دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ئۇ دوزاخنىڭ ئەڭ تېيىز يېرىدە بولىدۇ. ئەگەر مەن بولمىغـان بولسام، ئۇ دوزاخنىڭ ئەڭ چوڭقۇر ئازگىلىدا ئازابلىناتتى» دېگەن.

ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇ پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا تاغىسىنىڭ گېپـى بولغانـدا ئۇنـىڭ مۇنـداق دېگەنلىكىنـى ئاڭلىغان: «ئېھتىمال قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا مېنىڭ شاپائىتىم ئەسقېتىپ، دوزاخنـىڭ تېيىز يېرىدە ھوشۇقىغا قەدەر ئوتتا ئازاب قىلىنىشى مۇمكىن».

خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغا ئۆزىشى

ئەبۇ تالىب ۋاپات بولۇپ ئىككى ئايدىن كېيىن ياكى (يـۇقىرىقى ئىختىلاپـى رىۋايەتكە ئاساسەن) ئۈچ كۈندىن كېيىن مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسـى خەدىـچە كـۇبرا رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغا ئۆزىدى. ئۇ بىئسەتنىڭ 10 ـ يىلـى رامىزان ئېيىدا 65 يېـشىدا ئالەمـدىن ئـۆتتى. پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەم بۇ چاغدا 50 ياشتا ئىدى.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئاللاھ تەئالانـىڭ پەيغەمـبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاتا قىلغان كاتتا نېئمەتلىرىنىڭ بىرى ئىـدى. ئـۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن 25 يىلدەك بىرگە ياشـاپ، ئۇنـىڭ ئەنسىزلىك سائەتلىرىدە كۆڭلىنى ياساپ ھېسداشلىق قىلدى؛ قىـيىن ۋە ھـالقىلىق پەيتلەردە قوللاپ قۇۋۋەتلىـدى؛ پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمنىڭ ئەلچىلىك ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشىغا ياردەملەشتى؛ جاھاننىڭ ئـاچچىق ـ چۈچـۈك بەدەللىرىنى تەڭ تۆلىدى ۋە ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ھايـاتى ۋە ئىقتىـسادىنى ئاتىـدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ھەققىـدە: «ھەممـە ئـادەم ماڭـا ئىشەنمەي ئىنكار قىلغاندا، ئۇ (خەدىچە) ماڭا ئىشەنگەن. ھەممە ئـادەم مـاللىرىنى مەندىن قاچۇرۇپ قىسقاندا، ئۇ مېنى ئۆز مېلىغـا شـېرىك قىلغـان. ئـاللاھ ماڭـا

ئۇنىڭدىن بىرقانچە پەرزەنت ئاتا قىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا ئاياللاردىن تۇغۇلغان باللىرىم تۇرمىدى» دېگەن.

«سەھىھ بۇخارى»دا ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ، خەدىچە قولىدا قاچا كۆتۈرۈپ قوشۇمچە يېمەكلىك (تائام دېدىمۇ ياكى شاراب دېدىمۇ) ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ كەلگەن هامان ئۇنىڭغا پەرۋەردىگار تەئالادىن سالام ئېيتقىن ۋە ئۇنىڭغا جەننەتتە ئۈنچە ـ مارجاندىن ياسالغان ۋاراڭ ـ چورۇڭسىز بىر ئۆي بىلەن بېشارەت بەرگىن» دېگەن.

قاتمۇقات قايغۇ-ئەلەملەر

قايغۇلۇق بۇ ئىككى ئىش بىر قانچە كۈن ئىچىدىلا يۈز بەرگەنلىكتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قەلبىدە دەرت ـ ئەلەم تۇيغۇلىرى ئىختىيارسىز يالقۇنجاپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قەۋمى جامائەت تەرىپىدىنمۇ قاتمۇقات ئەزىيەت ـ كۈلپەتلەر كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەبۇ تالىب ھايات ۋاقتىدا قىلىشقا پېتىنالمىغان ئەسكىلىكلەرگە ئەمدى جۈرئەت قىلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇ غەم ئۈستىگە غەم تارتىپ، ئاخىر ئۇلاردىن ئۈمىدىنى ئۈزدى ۋە تائىف ئاھالىسى دەۋىتىمگە ئاۋاز قوشار ياكى ماڭا ئورۇن بېرىپ بۇلارنىڭ ئۈستىدىن ياردەمدە بولار دېگەن ئۈمىدتە تائىفقا چىقتى. لېكىن، ئۇلاردىنمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە پاناھلىق بېرىدىغان ياكى ياردەم قىلىدىغانلار چىقمىدى. بەلكى، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قۇرەيشلەر قىلمىغان ئەسكىلىكلەرنى قىلىپ قاتتىق دەشنام بەردى.

مەككە مۇشرىكلىرىنىڭ زۇلۇملىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا مۇشۇنداق كۈچەيگىنىگە ئوخشاش، ساھابىلەرگىمۇ كۈچەيگەنىدى، ھەتتا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ مەككىدىن ھىجرەت قىلىپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ ھەبەشىستانغا بارماقچى بولۇپ بەركولغىماد دېگەن يەرگە بارغاندا ئىبنى دەغنى دېگەن كىشى پاناھلىقىغا ئېلىپ مەككىگە قايتۇرۇپ كەلدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ تالىب ئۆلۈپ كېتىۋىدى، قۇرەيشلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇ ھايات ۋاقتىدا قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىغان يامانلىقلارنى قىلىشقا پېتىندى، ھەتتا بىر بەدبەخت پەيغەمبەر

سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلۇپ تۇپا چاچتى. پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يۈز ـ كۆزلىرى توپىغا يۇقى ھالدا ئۆيگە كىرىۋىدى، قىزلىرىدىن بىرسى يىغلىغاچ ئاتىسىنىڭ چاچ ـ تۇزان ۋە توپا ـ تۇمان بولۇپ كەتكەن باش ـ كۆزىنى يۇيۇپ قويدى. پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «يىغلىماڭلار قىزلىرىم! ئاللاھ ئاتاڭلارنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ» دېدى. ئۇ يەنە پات ـ پات: «ئەبۇ تالىب ھايات بولغان بولسا قۇرەيشلەر ماڭا مۇنچە قوپاللىق ۋە ئەسكىلىكلەرنى قىلالمىغان بولاتتى» دەيتتى.

بۇ يىلى پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بېشىغا ئەنە شۇنداق دەرد ـ ئەلەملەر قاتمۇقات ياغقانلىقى ئۈچۈن، ئۇ بۇ يىلنى «قايغۇ ـ ئەلەم يىلى» دەپ ئاتىدى. بۇ يىل تارىختا ھەم مۇشۇ نام بىلەن تونۇلدى.

پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى

پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ يىلى (بىئسەتنىڭ 10 ـ يىلى) شەۋۋال ئېيىدا زەمئىنىڭ قىزى سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلەندى. سەۋدە ئەڭ دەسلەپ مۇسۇلمان بولغان پېشقەدەم مۇسۇلمان ئاياللاردىن بولۇپ، ھەبەشىستانغا قىلىنغان ئىككىنچى قېتىملىق ھىجرەتكە قاتناشقان. ئۇنىڭ بۇرۇنقى ئېرى سەكران ئىبنى ئەمرىمۇ مۇسۇلمان بولغان بولۇپ، ئۇلار ئەر ـ خوتۇن بىرگە ھىجرەت قىلىپ چىقىپ، كېيىن ئۇنىڭ ئېرى ھەبەش زېمىنىدا (ياكى مەككىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن) ۋاپات بولۇپ كەتكەن. ئۇنىڭ ئىددىتى چىققاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا خېرىدارلىق قىلىپ ئەمرىگە ئالدى. ئۇ پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن كېيىن تۇنجى نىكاھىغا ئالغان خوتۇنىدۇر. ئۇ بىر قانچە يىلدىن كېيىن ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر سەلەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىر ياستۇقتا بولىدىغان نۆۋىتىنى ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆتۈنۈپ بەرگەن.

سەۋر-سۇباتلىق ئامىللىرى

مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ھەرقانچە كەڭ قورساق ۋە سەۋرچان ئادەممۇ ھەيران بولماي تۇرالمايدۇ ۋە ھەر قانچە كاتتا بىلىملىك دانىشمەنلەرمۇ: «مۇسۇلمانلارنىڭ سەۋر-چىداملىقلىقىنى مۇنچە يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرگەن زادى قايسى ئامىلدۇ؟ ئۇلار ئادەمنىڭ تېنى جۇغۇلداپ، يۈرەكلىرى زەردە بولىدىغان بۇ زۇلۇم-سىتەملەرگە قانداق سەۋر قىلالىغاندۇ؟» دەپ سورىشىپ قالىدۇ، ئەلۋەتتە. تۆۋەندە ئادەمنىڭ كۆڭلىدىن چىقمايدىغان ئاشۇ سوئاللارنى نەزەردە تۇتۇپ، بۇ سەۋرچانلىق ۋە چىدامچانلىقنىڭ سەۋەب-ئامىللىرىنى ئاددىي قىلىپ تونۇشتۇرۇپ ئۆتمەكچىمىز:

1. بۇنىڭدىكى بىردىنبىر ئاساسىي سەۋەب مۇسۇلمانلارنىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ بار ۋە بىرلىكىگە كەلتۈرگەن ئىمانىنىڭ كۈچلۈكلۈكى، ئۇنىڭغا بولغان تونۇشىنىڭ ھەقىقەتەن چوڭقۇرلۇقى ئىدى. چۈنكى، مۇكەممەل ئىمان كىشىلەر قەلبىگە سىڭىپ كىرسە، تاغنىمۇ كۆتۈرۈپ كېتىدۇ. بۇنداق كۈچلۈك ئىمان ۋە مۇستەھكەم ئىرادە ئىگىسى دۇنيانىڭ جاپا-مۇشەققەتلىرى مەيلى قانچىلىك ئېغىر، چىدىغۇسىز مۈشكۈل ۋە قورقۇنچلۇق بولغان تەقدىردىمۇ، (ئۆزىنىڭ مۇستەھكەم ئىمانى بىلەن) ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەزمۇت قوپۇرۇلغان توغان ياكى بىتون قەلئەلەرگە ئۇرۇلغان كۆپۈك ۋە لاۋا-لەشتىن ئىبارەت دەپ قارايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزى لەززەتلەنگەن ئىمان ھالاۋىتى، ئىسلام ئىشتىياقى ۋە مۇستەھكەم ئىرادىسى بىلەن ئاشۇ قىيىنچىلىقلارنىڭ ھېچقايسىسىغا پەرۋا قىلمايدۇ: ﴿فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاء وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ﴾ «كۆپۈك بولسا ئېقىپ تۈگەيدۇ، ئىنسانلارغا پايدىلىق نەرسە زېمىندا قېلىپ قالىدۇ» (13:17).

بۇ ئاساسىي سەۋەبتىن باشقا يەنە مۇنداق بىر قانچە قوشۇمچە سەۋەبلەرنىمۇ يەكۈنلەشكە بولىدۇ:

2. ئۇيۇشتۇرۇش كۈچىگە ئىگە توغرا رەھبەرلىك — (ئىسلام ئۈممەتلىرىنىڭ، بەلكى پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئالىي رەھبىرى) مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىگە ياخشى ئادەت، پىسخىك كامالەت، مەكارىم ئەخلاق، ئېسىل پەزىلەت ۋە ئالىيجاناپ خىسلەتلەرنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئۆزلەشتۈرگەنلىكى، ئۇ بارلىق ھەقسۆيەر قەلبلەرنى ئۆز ئەتراپىغا ماگنىتتەك تارتقانىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن

جان پىدا قىلىشقا تەييار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاتا قىلىنغان يۇقىرى كامالەت باشقا ھېچقانداق بىر ئىنسانغا مۇيەسسەر بولغان ئەمەس. ئۇ ئىناۋەت ـ ئابرۇيى، دەبدەبە ـ ھەيۋەت، خەير ـ خاھلىق ۋە ئېسىل ـ پەزىلەتلەردە تەڭداشسىز ئىدى؛ ئىپپەت ـ نومۇسچان، پاك ـ دىيانەتلىك، ۋاپادار ۋە سەممىي بولۇپ، خەيرىيەت يوللىرىنىڭ جىمىسىدە ھەممىدىن ئالدىن قاتاردا تۇراتتى. ئۇنىڭ دوستلىرى، ئەل ـ ئاغىنىلىرى ۋە سەپداشلىرىلا ئەمەس، ھەتتا ئۇنى ئۆچ كۆرىدىغان دۈشمەنلىرىمۇ ئۇنىڭ بۇ پەزىلىتىنى ئېتىراپ قىلاتتى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېغىزىدىن چىققان ھەرقانداق سۆزنىڭ ئەمەلدە راست بولىدىغانلىقىغا جەزم قىلىشاتتى.

بىر قېتىم قۇرەيش كاتتىۋاشلىرىدىن (بىر ـ بىرىدىن يوشۇرۇن ھالدا قۇرئانغا قۇلاق سالغان) ئۈچ كىشى بىر يەرگە جەم بولدى. ئاندىن ئۇلارنىڭ بۇ سىرى ئاشكارىلىنىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ بىرى ئەبۇ جەھلدىن (ئۇمۇ ئاشۇ ئۈچ كىشىنىڭ بىرى ئىدى): «سەن مۇھەممەدتىن ئاڭلىغان ئىشلارغا قانداق قارايسەن؟» دېۋىدى، ئەبۇ جەھل: «قانداق قارايتتىم؟ بىز ئابدۇمەناق جەمەتى بىلەن شەرەپ قوغلاشتۇق. ئۇلار مېھماندارچىلىق قىلىپ ئاچ قورساقلارغا تائام بەرسە، بىزمۇ تائام بەردۇق. ئۇلار ئۇلاغسىز پىيادە قالغانلارنى ئۇلاغقا مىندۈرسە، بىزمۇ مىندۈردۇق. ئۇلار خەير ـ ساخاۋەت قىلسا، بىزمۇ خەير ـ ساخاۋەت قىلدۇق، ھەتتا بەسلىشىپ ئاخىر بەيگىدە باراۋەر كېتىۋاتقان ئىككى ئاتنىڭ مىسالى بولۇپ قېلىۋېدۇق، ئۇلار بىزنىڭ ئاسمان ۋەھيىسىنى قوبۇل قىلىدىغان پەيغەمبىرىمىز بار دەپ قوپتى. ئەمدى بىز بۇ بوشلۇقنى قانداق تولدۇرىمىز، ئەزبىرايى خۇدا، بىز ئۇنىڭغا مەڭگۈ ئەگەشمەيمىز ۋە ئىشەنمەيمىز» دېدى.

ئەبۇ جەھلنىڭ داۋاملىق دەيدىغىنى: «ئى مۇھەممەد! بىز سېنى يالغانچى دېگىنىمىز يوق، لېكىن سەن ئېلىپ كەلگەن ئاشۇ بىرنېمىڭنى ئىنكار قىلىمىز» دېگەندەك سۆز ئىدى. شۇڭا، ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭ ھەققىدە ﴿فَإِنَّهُمْ لاَ يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللّهِ يَجْحَدُونَ﴾ «ئۇلار سېنى (ئىچىدە) ئىنكار قىلمايدۇ، (لېكىن ئۇلار تەرسالىقتىن ئىنكار قىلىدۇ)، (ھەقىقەتتە) زالىملار ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ» (6:33) دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

بىر كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبىنى تاۋاپ قىلىۋاتاتتى. كاپىرلار ھەر قېتىم ئۆزلىرىنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە مەسخىرە ۋە مازاق قىلىشىپ كۈلۈشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئۈچىنچى قېتىم ئايلىنىپ كەلگەندە توختاپ تۇرۇپ: «ئى قۇرەيش خەلقى! مەن سىلەرگە ئۆلۈم ئېلىپ كەلدىم» دېگەنىدى، بۇ سۆز ئۇلارغا قاتتىق تەسىر قىلدى چېغى، ئۇلارنىڭ

ئەڭ ئەسكى دېگەنلىرىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە چىرايلىق گەپلەرنى قىلىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساشقا تىرىشتى.

قۇرەيش كاپىرلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەجدىدە تۇرۇۋاتقاندا تۆگىنىڭ يېنىنى ئەكېلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ قويغان چاغدا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا دۇئايىبەد قىلغانىدى، بىردىنلا ئۇلارنىڭ كۈلكىسى بېسىقىپ، غەم ـ قايغۇغا ئەسىر بولۇشقان ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئەمدى چوقۇم بىر كۈنى ھالاك بولىدىغانلىقىغا جەزم قىلىشقان.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ لەھەبنىڭ ئوغلى ئۇتەيبىگە دۇئايىبەد قىلغاندا، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ دۇئاسىنىڭ چوقۇم تېگىدىغانلىقىغا جەزم قىلغانىدى. ئاخىر ئۇ شامغا چىققاندا، بىر يولۋاسنىڭ كارۋاننىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ: «ۋاي تووۋا! ئۇ (مۇھەممەد) مەككىدە تۇرۇپ مېنى ئۆلتۈرىدىغان بولدى» دېگەن.

ئۇبەي ئىبنى خەلەف دائىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «مەن سېنى ئۆلتۈرىمەن» دەپ تەھدىت سالاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ئاللاھ خالىسا، بەلكى مەن سېنى چوقۇم ئۆلتۈرىمەن» دەيتتى. ئوھۇد ئۇرۇشىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا نەيزە ئۇرغاندا، نەيزە دەل تەگمەي قېلىپ، ئۇنىڭ گەجگىسىنى ئازراق زېدە قىلىۋەتكەنىدى. بۇ ۋاقىتتا ئۇ: «مۇھەممەد ماڭا ئۆز ۋاقتىدا سېنى مەن چوقۇم ئۆلتۈرىمەن دېگەنىدى. ئەزبىرايى خۇدا ئۇ ھازىر ماڭا قاتتىق بىرنى تۈكۈرسىمۇ مېنى ئەلۋەتتە ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ» دەپ يىغلاشقا باشلىغان (ۋەقەنىڭ تەپسىلاتى ئۆز نۆۋىتىدە كېلىدۇ). سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (مەككىگە ئۆمرە ھەجگە بارغاندا) ئۇمەييە ئىبنى خەلەفكە: «مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ‹ئۇلار (يەنى مۇسۇلمانلار) ئۇمەييە ئىبنى خەلەفنى چوقۇم ئۆلتۈرىدۇ› دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم» دېگەندە، ئۇمەييە قاتتىق چۆچىگەن ۋە ئۆزىگە مەككىنىڭ سىرتىغا چىقماسلىقنى ئەھدى قىلغان. بەدرى ئۇرۇشىدا ئەبۇ جەھل ئۇنى جەڭگە چىقىشقا زورلىغاندا، ئۇ قېچىشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن مەككە تەۋەسىدىكى ئەڭ چاپقۇر بىر تۆگىنى تاللاپ سېتىۋېلىپ مىنىپ چىققان. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئايالى: «ئى ئەبۇ سەفۋان (ئۇمەييىنىڭ كۇنيىتى)! يەسرەب (مەدىنە)لىك ھېلىقى ئاغىنەڭ دېگەن گەپنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟» دېگەندە، ئۇمەييە: «ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق، مەن پەقەت ئۇلارغا ئۆزەمنى شۇنداق بىر كۆرسىتىپ قويۇپلا قايتىپ كېلىمەن» دېگەن. مانا بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ باھاسى ۋە ئۇنىڭغا تۇتقان پوزىتسىيىسى ئىدى.

ئەمما، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەسھابلىرى ۋە قەدىناس دوست ـ بۇرادەرلىرىگە نىسبەتەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ جېنى ۋە تېنى بولۇپ، قەلبى ۋە كۆز قارچۇغىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىگەنىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ بارلىقى، مېھىر ـ مۇھەببىتى، دوستلۇقى ۋە قان ـ قېرىنداشلىقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بېغىشلانغانىدى. قەلبلەر بولسا ئۇنىڭغا تۆمۈر ماگنىتقا چاپلاشقاندەك رام بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا، بىر شائىر مۇنداق يازغان:

كۆرۈنمەككە رەسۇلۇللاھ ئادەمزات،
ھەقىقەتتە قەلبلەرنىڭ ماگنىتىدۇر.

مانا مۇشۇنداق ھەقىقي مېھىر ـ مۇھەببەت ۋە ئۆزىنى پىدا قىلىش روھىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۇلار بېشى كېسىلىپ ئۆلۈشكە رازى ئىدىكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تىرنىقى يېرىلىپ ياكى پۇتىغا تىكەن كىرىپ دەرد تارتىشىغا چىدىمايتتى.

بىر كۈنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەككىدە قاتتىق ئۇرۇۋېتىلگەنلىكتىن، ئېغىر زەخىملەنگەنىدى. ئۇتبە ئىبنى رەبىئە ياردەر يېتىۋاتقان ئەبۇ بەكرىنىڭ بېشىغا كېلىپ قېلىن چەملىك توقاي ئايىغى بىلەن ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىگە ئۇرۇپ، تېپىپ، قورساقلىرىغا دەسسەپ، ھەتتا ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى تونىغلى بولمايدىغان دەرىجىدە تۇپتۈز قىلىۋەتتى. بەنۇ تەيم (ئەبۇ بەكرىنىڭ جەمەتى ئۇنى بىر پالاسقا سېلىپ، تۆت تەرىپىدىن كۆتۈرۈپ، ئاران تەسلىكتە ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇشتى. ئۇلار ئۇنىڭ ھاياتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنىدى. ئۇ كەچ بولغاندا ھوشىغا كېلىپ گەپ قىلدى. ئۇنىڭ: «رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى قانداق بولۇپ كەتتى؟» دېگەن سۆزىنى تەسلىكتە ئۇقۇقلى بولاتتى. ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان ئەھلى ئەۋلادلىرى ھەيرانلىقتىن ئېغىزلىرىنى تۇتۇشۇپ قالدى ۋە ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ دەردىنى تارتىش ھەققىدە نەسىھەت قىلىشتى. ئاندىن ئۇلار ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇممۇلخەير (ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئانىسى)گە ئۇنىڭغا ئازراق يېمەكلىك ۋە ئىچمىلىك بېرىشنى تاپىلاپ قويۇپ چىقىپ كېتىشتى. ئۇممۇلخەير ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىدا يالغۇز قېلىۋىدى، ئۇ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاماققا ھەيدىدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى قانداق بولدى؟» دەپ تاماققا ھېچ قارىمايتتى. ئۇممۇلخەيرى: «ئەزبىرايى خۇدا، مېنىڭ ئۇ دوستىڭنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋىرىم

يوق» دېيىشتى. ئەبۇ بەكرى: «ئەمىسە ئۇممۇ جەمىل بىنتى خەتتابنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇقۇپ كەلگىن» دېدى. ئۇممۇلخەيرى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ياتقۇزۇپ قويۇپ ئۇممۇ جەمىلنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە: «ئەبۇ بەكرى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ ئەھۋالىنى سوراۋاتىدۇ» دېيىشتى، ئۇ: «مەن ئەبۇ بەكرى ۋە مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ دېگەنلەرنى تونۇمايمەن، خالىسىڭىز مېنى ئاشۇ ئەبۇ بەكرى دېگەننىڭ قېشىغا باشلاپ بېرىڭ» دېدى. ئۇممۇلخەيرى ماقۇل بولۇپ ئۇنى باشلاپ كەلدى. ئۇلار ئۆيگە كىرگەندە ئەبۇ بەكرى گويا ئۆلۈكتەك بىھوش ياتاتتى. ئۇممۇ جەمىل ئۇنى كۆرۈپلا تولۇقلىۋەتتى ۋە: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ساڭا مۇشۇنداق قاتتىق تەگكەن بەدبەختلەر چوقۇم پاسىق ۋە ۋىجدانسىز كاپىرلاردۇر. ئاللاھ ساڭا ئۇلاردىن ئىنتىقامىڭنى چوقۇم ئېلىپ بېرەر» دېدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناھايىتى تەسلىكتە: «رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى نىچۈك؟» دەپ سورىدى. ئۇممۇ جەمىل: «ئاناڭ ئاڭلاپ قالسا مەيلىمۇ؟» دېگەندەك قىلىپ ئۇممۇلخەيرىگە قارىغانىدى، ئەبۇ بەكرى: «كېرەك يوق، دەۋېرىڭ» دېدى. ئۇممۇ جەمىل:

— رەسۇلۇللاھتىن خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇ ساق ـ سالامەت، — دېدى. ئەبۇ بەكرى:

— ئۇ ھازىر نەدە؟

— ئىبنى ئەرقەمنىڭ قورۇسىدا.

بۇ چاغدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مەن رەسۇلۇللاھ بىلەن يۈز كۆرۈشمىگۈچە ئېغىزىمغا تاماق ياكى سۇ ئالماسلىقنى خۇدا ئۈچۈن نەزىر قىلدىم» دەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىرئاز تەخىر قىلىپ تۇردى، ھەتتا بىر چاغدا ئەل ئايىغى جىمىقىپ، كوچىلار تىنچلىنىۋىدى، ئىككىيلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئىككى قولتۇقىدىن يۆلەپ، مىڭ تەسلىكتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بار قورۇغا ئېلىپ كېلىشتى.

بىز يەنە بۇ ئۇلۇغ ساھابە كىراملارنىڭ ھەقىقىي ساداقەتمەنلىك روھى ۋە ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن جان پىدا قىلىش روھىنىڭ نادىر نامايەندىلىرىنى، بولۇپمۇ ئوھۇد ئۇرۇشىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالغان پەيتتە ئۆزلىرىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىش بەدىلىگە ئۇنى قوغدىغانلىقىنى ۋە خۇبەيب ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ساھابىلەرنىڭ ئىش ـ ئىزلىرىنى ئۆز نۆۋىتىدە بايان قىلىمىز.

3. يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق روھى — ساھابە كىراملار ئۆزلىرىنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەن بۇ مەسئۇلىيەتنىڭ نەقەدەر ئېغىر ھەم ئۇلۇغۋار ئىكەنلىكىنى،

بۇ مەسئۇلىيەتتىن ھېچقانداق بىر ئەھۋالدا باش تارتىشقا ۋەياكى ئۆزىنى قاچۇرۇشقا قەتئىي بولمايدىغانلىقنى تونۇپ يەتكەندى. بۇ مەسئۇلىيەتنى زىممىسىگە ئېلىشتىن قاچقاندا كېلىپ چىقىدىغان يامان ئاقىۋەتلەر ھازىر تارتىۋاتقان زۇلۇم ۋە جەبىر - جاپالارغا سېلىشتۇرغاندا تولىمۇ ئېچىنىشلىق ھەم خەتەرلىك بولىدىغانلىقىنى، قىسقىسى بۇنداق مەسئۇلىيەتتىن بىنومۇسلارچە قېچىشنىڭ مۇسۇلمانلارغا (بەلكى ئىنسانىيەتكە) كەلتۈرىدىغان زىيىنىنى مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىش يولىدا چەككەن جەبىر - جاپالارغا قەتئىي سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى تولۇق تونۇپ يەتكەندى.

4. قىيامەت كۈنىگە بولغان كامىل ئىمان — ساھابىلەر (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) ئۆزلىرىنىڭ ئالەملەرنىڭ رەببىلئالەمىن (پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ)نىڭ ئالدىغا چوقۇم بارىدىغانلىقىغا، ئۇ يەردە چوڭ - كىچىك ئىش - ئەمەللىرىنىڭ جىمىسىدىن ھېساب بېرىپ، يا مەڭگۈلۈك راھەت - پاراغەت (جەننەت)كە، يا ئەبەدىلئەبەد ئازاب - ئوقۇبەت (جەھەننەم)كە قالىدىغانلىقىغا تولۇق ئىشەنچ قىلاتتى. شۇڭا، ئۇلار ھاياتىنى خەۋپ ۋە رىجا (ئۈمىد ۋە قورقۇنچ) ئىچىدە ئۆتكۈزۈشەتتى. ئاللاھ تەئالانىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدۋار بولاتتى ۋە ئازابىدىن قورقاتتى. ئۇلار ئاللاھ تەئالا ئېيتقاندەك: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ﴾ «سەدىقە بېرىدىغان ۋە پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) قايتىپ بارىدىغانلىقىدىن دىللىرى قورقۇپ تۇرىدىغان كىشىلەر ...» (23:60) ئىدى. شۇنىڭدەك، ئۇلار بۇ دۇنيانىڭ ئازاب - ئوقۇبەت ۋە راھەت - پاراغەتلىرىنىڭ ئاخىرەتنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرى ئالدىدا پاشىنىڭ قانىتىغا تەڭ كەلمەيدىغانلىقىنى ھەقىقىي رەۋىشتە چۈشەنگەنىدى. دەل مۇشۇ تونۇش ۋە كۈچلۈك جەزمىيەت ئۇلارغا دۇنيانىڭ جاپا - مۇشەققەتلىك يۈكلىرىنى ۋە ئېغىر ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى يېنىك ھېس قىلدۇرغان، ھەتتا ئۇلار دۇنيالىق ئىشلارغا پەرۋا قىلماس كەتمەيدىغان ۋە ئۇنىڭغا ئارتۇقچە كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمەيدىغان بولغان.

5. «قۇرئان كەرىم» — ئاشۇ بوران - چاپقۇنلۇق ۋە بالايى - ئاپەتلىك يىللاردا نازىل بولغان ئايەت ۋە سۈرىلەر (دەۋەتنىڭ ئاساسى تېمىسى بولغان) ئىسلام دىنىنىڭ ئەقىدە پرىنسىپلىرىنى پولاتتەك پاكىت ۋە قايىل قىلارلىق دەلىل - ھۆججەتلەر بىلەن تەمىن ئېتىپ، مۇسۇلمانلارنى دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئەڭ ئۈلگىلىك جەمئىيەت قۇرۇشنىڭ (ئۇ بولسىمۇ مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدۇر) ئىجتىمائىي ئاساسلىرىغا يېتەكلەيتتى. شۇنداقلا، ئۇلارنىڭ جاسارىتىنى قوزغاپ، سەۋرلىك، چىداملىق بولۇشقا ئىلھاملاندۇراتتى ۋە بۇنىڭغا ئائىت ئەمەلىي مىساللارنى كەلتۈرۈپ ئۇنىڭدىكى ھېكمەت ۋە نىشانلارنى بايان قىلاتتى: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا

الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْاْ مِن قَبْلِكُم مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاء وَالضَّرَّاء وَزُلْزِلُواْ حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللّهِ أَلا إِنَّ نَصْرَ اللّهِ قَرِيبٌ﴾ «سىلەر تېخى ئىلگىرىكىلەر ئۇچرىغان كۈلپەتلەرگە ئۇچرىماي تۇرۇپ جەننەتكە كىرىشنى ئويلامسىلەر؟ سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن (مۇئمىن)لەر ئېغىرچىلىقلارغا، كۈلپەتلەرگە ئۇچرىغان ۋە چۆچۈتۈلگەندى، ھەتتا پەيغەمبەر ۋە مۇئمىنلەر: ‹ئاللاھنىڭ (بىزگە ۋەدە قىلغان) ياردىمى قاچان كېلىدۇ؟› دېگەندى. بىلىڭلاركى، ئاللاھنىڭ ياردىمى ھەقىقەتەن يېقىندۇر» (2:214)؛ ﴿الم * أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ * وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ «ئەلىف، لام، مىيم. ئىنسانلار (ئىمان ئېيتتۇق) دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلىمىز دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق. ئاللاھ (ئىماندا) راستچىللارنى چوقۇم بىلىدۇ، (ئىماندا) يالغانچىلارنىمۇ چوقۇم بىلىدۇ» (29:1 — 3).

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە بۇ ئايەتلەر كاپىرلار ۋە ھەقىقەتكە قايىل بولماي جېدەللەشكۈچىلەرنىڭ پۇچەك سەپسەتىلىرىگە كەسكىن رەددىيە بېرىپ، ئۇلارغا يوچۇق قويمايتتى. ئۇلارغا بىردەم ئاللاھ تەئالانىڭ نېمەتلىرى ۋە دوست ـ دۈشمەنلىرىگە يۈرگۈزىدىغان تارىخىي قانۇنىيەتلىرى بىلەن دەلىل كەلتۈرۈپ، كەلگۈسىدىكى (ئۇلار ئازغۇنلۇق ۋە ھەقىقەتكە بويسۇنماسلىق جىنايىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋەرگەن تەقدىردىكى) ئېچىنىشلىق يامان ئاقىۋەتتىن ھەزەر ئەيلەتسە، يەنە بىردەم ئاشۇ ئازغۇنلارنىڭ مېڭىۋاتقان زالالەت يولىدىن قايتىپ توغرا يول تېپىۋېلىشى ئۈچۈن، ھەقىقەتنى سىلىق ـ مۇلايىم سۆزلەر بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنى ھەقنى تونۇشقا يېتەكلەيتتى.

«قۇرئان كەرىم» يەنە مۇسۇلمانلارنى باشقا بىر دۇنياغا باشلاپ بېرىپ، ئۇلارغا كائىنات مۆجىزىلىرى، پەرۋەردىگار تەئالانىڭ گۈزەل جامالى، ئىلاھىي كامالەت، رەھمەتدىللىك ۋە مېھرىبانلىق بېشارەتلىرى ۋە رازىمەنلىك تەجەللىياتلىرىنى كۆرسىتىپ، ئۇلاردا ھېچقانداق توسالغۇ كار قىلالمايدىغان كۈچلۈك روھىي ھۇزۇر ـ ھالاۋەت ئىشتىياقىنى قوزغىغانىدى.

بۇ ئايەتلەردە يەنە مۇسۇلمانلارغا قارىتىلغان خىتابنامىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تەئالا ئۇلارغا ئۆزىنىڭ رەھمىتى، رازىلىقى ۋە تۈگىمەس نازۇ ـ نېمەتكە توشقان جەننىتى بىلەن بېشارەت بېرەتتى ۋە زالىم كاپىرلارنىڭ پات يېقىندا قاتتىق سوتلىنىپ، پۈتۈن ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنىدىغانلىقى، ئاندىن دوزاخقا دۇم تاشلىنىپ: «دوزاخ ئوتىنىڭ تەمىنى تېتىڭلار» دېيىلىدىغانلىقى ھەققىدىكى ئاگاھلاندۇرۇشلارنى ناھايىتى روشەن ئوتتۇرىغا قوياتتى.

6. غەلىبە بېشارەتلىرى ــــ يۇقىرىقى ئامىللاردىن باشقا يەنە، مۇسۇلمانلار چەتكە قېقىلغان ۋە قىيىن ـ قىستاقتا ئېلىنغان كۈننىڭ دەسلەپىدىن باشلاپ (بەلكى ئۇنىڭدىن خېلىلا ئىلگىرىدىن باشلاپ) «ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىش» دېگەننىڭ مەنىسى «ئۆزگە بىھۇدە خاپىلىق تېپىۋېلىش» ياكى «ناھەق بالايى ـ قازاغا ئۆزىنى نىشان قىلىش» ئەمەسلىكىنى، بەلكى ئىسلام دەۋىتىنىڭ ــــ ئۇ يولغا قويۇلغان تۇنجى كۈندىن باشلاپ ــــ ئاساسلىق نىشانى جاھىلىيەتنىڭ قالاق قىياپىتى ۋە ئۇنىڭ زومىگەرلىك تۈزۈمىنى ئۆزگەرتىش، يەر شارى مىقياسىدا بۇ دىنىنىڭ نوپۇزىنى كېڭەيتىپ ۋە دۇنيادىكى سىياسىي ئورنىنى مۇستەھكەملەپ، ئىنسانىيەت مىللەتلىرىنى ئاللاھ تەئالانىڭ رازىلىقىغا يېتەكلەش ۋە ئۇلارنى ئۆز جىنسىغا (ئادەم ئادەمگە) چوقۇنۇشتىن قۇتقۇزۇپ، ياراتقۇچىسى بولغان بىر ئاللاھ تەئالاغىلا ئىبادەت قىلىشقا يۈزلەندۈرۈشنى مەقسەت قىلىدىغانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتى.

«قۇرئان كەرىم»دە بۇ بېشارەتلەر ــــ بىر دەم ئوچۇق بايان قىلىنسا، يەنە بىر دەم كىنايە سۆزلەر ئارقىلىق ئىشارەت قىلىنىپ ــــ نازىل بولاتتى. مۇسۇلمانلارنى ھەر جەھەتتىن سىقىپ، بۇ كەڭ جاھاننى تارچىلىق ھېس قىلدۇرغان، ھەتتا ئۇلارنىڭ ھاياتىنى خەۋپ ئىچىدە قالدۇرغان ئاشۇ بوران ـ چاپقۇنلۇق كۈنلەردە نازىل بولغان ئايەتلەر ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەر بىلەن ئۇلارنى يالغانغا چىقىرىپ كاپىر بولغان قەۋملەر ئوتتۇرىسىدىكى ماجىرالارنى بايان قىلاتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ئايەتلەردە بايان قىلىنغان ئەھۋاللار مەككە مۇسۇلمانلىرى بىلەن مۇشرىكلار ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن ئىشلارغا ئوخشىشىپ كېتەتتى. ئاندىن بۇ ئايەتلەر ئاشۇ ئەھۋاللارنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسى بولغان كاپىر ـ زالىملارنىڭ ھالاك قىلىنىش، شۇ زېمىنلارغا ئاللاھ تەئالانىڭ سالىھ بەندىلىرىنىڭ ۋارىسلىق قىلىش جەريانىنى تەپسىلىي زىكرى قىلاتتى. قىسقىسى، بۇ قىسسىلەردە مەككە كاپىرلىرىنىڭ پات ئارىدا چوقۇم مەغلۇب بولۇپ، چوڭ زىيانغا دۇچار بولىدىغانلىقى ۋە ئىسلام دەۋىتى ئومۇملىشىپ، مۇسۇلمانلار چەكسىز غەلىبىگە ئېرىشىدىغانلىقى توغرىسىدا ئوچۇق ئىشارەتلەر بار بولۇپ، مۇشۇ مەزگىللەردە مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلارنىڭ ھامان غەلىبە قىلىدىغانلىقىنى جاكارلايدىغان كۆپلىگەن ئايەتلەر نازىل بولغانىدى: ﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ * إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ * وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ * فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ * وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ * أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ * فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ﴾ «بىزنىڭ پەيغەمبەر بەندىلىرىمىز ھەققىدىكى سۆزلىرىمىز ئالدىنئالا ئېيتىلغان، ئۇلار چوقۇم نۇسرەت تاپقۇچىلاردۇر. بىزنىڭ قوشۇنىمىز چوقۇم غەلىبە قىلغۇچىلاردۇر. ئۇلار (يەنى مەككە كۇپپارلىرى)دىن ۋاقىتلىق يۈز ئۆرۈپ تۇرغىن، ئۇلارنى (ئۇلارغا ئازاب نازىل بولغان چاغدا) كۆرگىن، ئۇلارمۇ ئۇزۇنغا قالماي (كۇفرىنىڭ

ئاقىۋىتىنى) كۆردۇ. ئۇلار ئازابىمىزنىڭ بالدۇر نازىل بولۇشىنى تەلەپ قىلامدۇ؟ ئازاب ئۇلارنىڭ ھويلىسىغا چۈشكەن چاغدا، ئاگاھلاندۇرۇلغۇچىلارنىڭ ئەتىگىنى نېمىدېگەن يامان» (177 ـــ 37:171)؛ ﴿جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ﴾ «ئۇلار (رەسۇلۇللاھقا قارشى) جامائەلەردىن ئويۇشقان مەغلۇب قىلىنىدىغان قوشۇندۇر» (38:11). ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغانلار ھەققىدە تۆۋەندىكى ئايەت نازىل بولدى: ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُواْ فِي اللّهِ مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُواْ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ﴾ «زۇلۇمغا ئۇچرىغىنىدىن كېيىن ئاللاھ يولىدا ھىجرەت قىلغانلارنى دۇنيادا چوقۇم ياخشى جايغا ئورۇنلاشتۇرىمىز. ئۇلار بىلىدىغان بولسا ئاخىرەتنىڭ ساۋابى تېخىمۇ چوڭدۇر» (16:41).

ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى سوراشقاندى، بۇنىڭغا جاۋابەن ئاللاھ تەئالا سۈرە يۈسۈپنى نازىل قىلدى. ئۇنىڭدا يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى داۋامىدا مۇنۇ ئايەتمۇ بار: ﴿لَّقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِّلسَّائِلِينَ﴾ «يۈسۈپنىڭ ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ (قىسسىسىدە) سورىغۇچىلار ئۈچۈن (ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان) ھەقىقەتەن نۇرغۇن ئالامەتلەر بار» (12:7). بۇ، مەككىلىكلەرمۇ يۈسۈپنىڭ قېرىنداشلىرى مەغلۇبىيەتكە يولۇققىنىدەك چوڭ مەغلۇبىيەتكە يولۇقۇپ مات بولۇشىدۇ ۋە يۈسۈپنىڭ قېرىنداشلىرى يۈسۈپنىڭ پەزلىگە قول قويۇپ تەسلىم بولغىنىدەك، بۇلارمۇ سېنىڭ پەزلىڭگە ھامان قول قويىدۇ دېگەنلىك بولاتتى.

ئاللاھ تەئالا يەنە ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەھۋالىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دېدى: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ * وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الأَرْضَ مِن بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ﴾ «كاپىرلار پەيغەمبەرلەرگە: ‹سىلەرنى زېمىنىمىزدىن چوقۇم ھەيدەپ چىقىرىمىز ياكى چوقۇم بىزنىڭ دىنىمىزغا قايتىشىڭلار كېرەك› دېدى. ئۇلارغا پەرۋەردىگارى (مۇنداق) ۋەھيى قىلدى: ‹زالىملارنى چوقۇم ھالاك قىلىمىز، ئۇلارنى ھالاك قىلغاندىن كېيىن، زېمىندا چوقۇم سىلەرنى تۇرغۇزىمىز. بۇ (غەلىبە) مېنىڭ ئالدىمدا تۇرۇشتىن (سوراققا تارتىلىشتىن) ۋە ئازابىمدىن قورققانلار ئۈچۈندۇر›» (14 ـــ 14:13).

ئىران بىلەن رۇم (شەرقىي ۋىزانتىيە) ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش پارتلىغاندا، مەككە كاپىرلىرى ئۆزلىرىنىڭ «مۇشرىك» بولۇش سۈپىتى بىلەن مەسلەكدىشى بولغان ئىرانلىقلارنىڭ غەلىبە قىلىشىنى ئۈمىد قىلدى. مۇئمىنلەر رۇملۇقلارنىڭ ئاللاھقا، پەيغەمبەرگە، ۋەھيىگە، ئاللاھنىڭ كىتابلىرىغا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان ئالاھىدىلىكلىرىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ غەلىبە قىلىشىنى ئۈمىد قىلدى. ئەپسۇسكى، ئۇرۇشتا ئىرانلىقلار غەلىبە قىلىپ كەتتى. نەتىجىدە مۇشرىكلار

شادلاندى، مۇئمىنلەر يەرگە قاراپ قالدى. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا مۇشۇ بىرقانچە يىل ئىچىدە رۇملۇقلارنىڭ چوقۇم غەلىبە قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا بېشارەت نازىل قىلدى. يەنە بۇ بېشارەت بىلەن چەكلىنىپ قالماي، مۇئمىنلەرنىڭمۇ چوقۇم غەلىبە قىلىدىغانلىقى ھەققىدە قوشۇمچە ئىشارەت بېرىپ: ﴿وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ * بِنَصْرِ اللَّـهِ﴾ «شۇ (ئاللاھنىڭ نۇسرىتى نازىل بولغان) كۈندە مۇئمىنلەر ئاللاھنىڭ بەرگەن ياردىمى بىلەن خۇشال بولىدۇ» (30:4 — 5) دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۆزى بىۋاستە بۇنداق بېشارەتلەرنى ئارىلاپ ـ ئارىلاپ بېرىپ تۇراتتى. ئۇ ھەج مەۋسۇمىدە بولمىسۇن ياكى ئۇكاز، مەجىننە ۋەياكى زۇلمەجاز بازارلىرىغا دەۋەتكە بارمىسۇن، خالايىقلارغا پەقەت جەننەتنىڭ بېشارىتى توغرىسىدىلا گەپ قىلماستىن، بەلكى ئۇلارغا ئوچۇق قىلىپ: «ئى خالايىق! بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ مەئبۇد بەرھەق يوق دەڭلار، نىجات تاپىسىلەر ھەم بۇنىڭ بىلەن ئەرەبلەرگە خوجايىن بولىسىلەر، ئەجەملەر سىلەرگە ئەل بولىدۇ، ئۆلسەڭلار جەننەتتە پادىشاھ كەبى ياشايسىلەر» دەيتتى.

بىز يۇقىرىدا ئۇتبە ئىبنى رەبىئە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دۇنياۋى زىبۇ ـ زىننەت ۋە مال ـ ماتالارغا قىزىقتۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن سودىلاشماقچى بولغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇنىڭغا كەسكىن رەددىيە بەرگەنلىكىنى ۋە ئۇتبەنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ئىشنىڭ چوقۇم غەلىبە قىلىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنلىكىنى سېزىپ ئۆتتۇق.

شۇنىڭدەك، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ تالىبنىڭ قېشىغا كەلگەن ھېلىقى قۇرەيش ئەلچىلىرىگە ئۆزىنىڭ ئۇلاردىن بىرلا كەلىمە سۆزنى تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى، ئۇلار بۇنىڭغا بىرلىككە كەلسە، پۈتۈن ئەرەبلەرگە شاھ بولىدىغانلىقىنى ۋە ئەجەملەرنىڭمۇ ئەل بولىدىغانلىقىنى ئوچۇق ئېيتقانلىقىنى دېدۇق.

خەبباب ئىبنى ئەرەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن بىر كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم. ئۇ كەئبىنىڭ سايىسىدا بىر چاپىنىنى يىنىغا قويۇپ، ئۇنىڭغا يۆلىنىپ سايىداپ ئولتۇرغانىكەن. بىز شۇ كۈنلەردە مۇشرىكلارنىڭ قاتتىق خورلىشىغا يولۇققاندۇق. مەن: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھقا دۇئا قىلساڭچۇ؟» دېدىم. ئۇ يېنى ياتقان يېرىدىن دەس تۇرۇپ ئولتۇردى. ۋەھالەنكى، ئۇنىڭ چىرايى غەزەپتىن قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «سىلەردىن ئىلگىرىكى مۇئمىنلەرنىڭ ئىچىدە بەدىنى تۆمۈر تاغاق بىلەن تارىلىپ، گۆش پەيلىرى ئۇستىخان ـ سۆڭەكلىرىدىن جۇدا قىلىنغانلار بولغان. بۇ ئىشلار ئۇلارنى ئۆز دىنىدىن قايتۇرالمىغان. ئاللاھ بۇ ئىش (ئىسلام

دىنى)نى شۇنداق غەلبە قىلدۇردۇكى، ھەتتا بىر يولۇچى سەنئادىن ھەزرىمەۋتكىچە ئاللاھتىن باشقا ھېچ كىشىدىن قورقماي سەپەر قىلالايدىغان دەرىجىدە ئەمىنلىك بولىدۇ، لېكىن سىلەر ئالدىراپ كېتىۋاتىسىلەر».

بۇ بېشارەتلەر مەخپىي ۋە يوشۇرۇن بولماستىن، بەلكى ئاشكارا، ھەممىگە مەلۇملۇق ئىدى. مۇسۇلمان ـ كاپىر ھەممىسى بىلەتتى، ھەتتا ئەسۋەد ئىبنى مۇتتەلىب ۋە ئۇنىڭ مەجلىسداشلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەسھابىلىرىنى كۆرسە، ئۇلارنى كۆز ئىشارىتى بىلەن مەسخىرە قىلىپ: «ئەنە يەر ـ جاھاننىڭ پادىشاھلىرى كەلدى. ئۇلار پات ئارىدا ئىران ۋە رۇم پادىشاھلىقىنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلماقچى ...» دېيىشەتتى. ئاندىن چاۋاك چېلىپ ۋە ئىسقىرتىپ ھۆرمەت قاراۋۇللىرىدەك قارشى ئالغان قىياپەتتە ئۆتەتتى.

ساھابە كىراملار ئاخىرقى ھېسابتا جەننەتتىن ئىبارەت رىزىۋان باغچىسىغا باشلاپ بارىدىغان ئۇلۇغۋار ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بىلەن كەلگۈسى كېلەچەكتىكى پارلاق ئىستىقبالغا بولغان بېشارەتلەر ئالدىدا، ئۈستى باشلىرىغا ھەر تەرەپتىن يېغىۋاتقان قاتمۇقات تاياق ـ توقماقلار ۋە تالاي بالايىئاپەتلەرنى «ئۆزاقتا بارماي يوقىلىدىغان باھارنىڭ قارا بۇلۇتلىرى» دەپ بىلەتتى.

ئۇنىڭدىن باشقا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىمانىي ئوزۇقلار بىلەن غىزالاندۇرۇش، ئىلىم مەرىپەت ئۆگىتىش ۋە قۇرئان تەلىم قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ روھىنى تازىلاپ تۇراتتى. چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق تەربىيە بېرىپ، ئۇلارنى نەپسى پاك، ئالىيجاناب، قەلبى ساغلام، ئەخلاقى گۈزەل، ماددىۋىي قەپەستىن ئازاد، شەھۋانىيلىققا قارشى، ئاسمان ـ زېمىننىڭ پەرۋەردىگارىغا مايىل ئۇلۇغۋار شەخسلەردىن بولۇپ يېتىشىپ چىقىشقا يېتەكلەيتتى. شۇنداقلا، ئۇلارنىڭ قەلب چوغىنى ياندۇرۇپ، جاھالەتنىڭ قاراڭغۇ زۇلمىتىدىن «ئىمان نۇرى»نىڭ ئوچۇق يورۇقلۇقىغا باشلاپ چىقاتتى. ئۇلارنى ئەزىيەت كۈلپەتلەرگە سەۋر قىلىش، ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق ئەپۇ قىلىش، ئۆز كۆمچىگە چوغ تارتىشتىن ساقلىنىش ۋە ئاچكۆزلۈك تەبىئىتىگە خاتىمە بېرىش قاتارلىق تەرەپلەردە چىڭ تۇتاتتى.

شۇڭا، ئۇلار دىندا مۇستەھكەم، شەھۋەتپەرەسلىكتىن قول ئۈزگەن، ھەققانىيەت يولىدا پىداكار، جەننەت ـ بېھىشكە مۇشتاق، ئىلىم ـ مەرىپەتكە تەشنا، دىن ئۆگىنىشكە قىزغىن، ئۆز ـ ئۆزىدىن ھېساب ـ كىتاب قىلىپ تۇرىدىغان، بولمىغۇر ئوي ـ خىياللاردىن خالىي، تەبىئىتىنى تىزگىنلىيەلەيدىغان، ھېسسىياتى ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدىغان، ھەر خىل ئېگىز ـ پەس داۋالغۇش ۋە دولقۇنلاردا ئۆزىنى سەۋرلىك، ئېغىر ـ بېسىق ۋە تەمكىن تۇتالايدىغان قابىل ۋە مەرد ئادەملەردىن بولۇپ يېتىشىپ چىققانىدى.

ئۈچىنچى باسقۇچ ــــ ئىسلام دەۋىتى مەككە سىرتىدا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىفتا

بىئسەتنىڭ 10 ـ يىلى شەۋۋال ئېيى (مىلادىيە 619 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى 6 ـ ئاينىڭ باشلىرى)دا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىفقا چىقتى. تائىف مەككىدىن 100 كىلومېتىردەك كېلەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يولنى ئازادگەردىسى[①] زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىللە باشتىن ـ ئاخىر پىيادە باستى. ئۇ يول ئۈستىدە ھەربىر قەبىلە مەنزىلىدىن ئۆتسە، ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلاتتى. ئەمما، ئۇلاردىن بىرمۇ كىشىدىن قوبۇل قىلىش ئەسىرى كۆرۈلمىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ سەپىرىنىڭ ئاخىرقى نۇقتىسىدا تائىفقا يېتىپ بېرىپ، سەقىف قەبىلىسىنىڭ سابىق باشلىقى ئەمرى ئىبنى ئۇمەيرنىڭ ئوغۇللىرى (تائىفنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى كاتتىۋاشلىرى) ئابدىيالەيل، مەسئۇد ۋە ھەبىيبلار بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئۇلارنى ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈشكە ۋە ئىسلامنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەشكە چاقىردى. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ بىرى: «ئاللاھ سېنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن بولسا، مانا كۆرگىن» دەپ قولىدىكى كەئبىنىڭ يوپۇق پارچىسىنى يىرتىپ تاشلىدى. يەنە بىرسى: «ئاللاھ پەيغەمبەر قىلىشقا سەندىن بۆلەك ئادەم تاپالمىغانمىدۇ؟» دېدى. ئۈچىنچىسى: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مېنىڭ ساڭا گەپ قىلىدىغان ئېغىزىم يوق، ئەگەر سەن راست پەيغەمبەر بولساڭ، ساڭا جاۋاب قايتۇرۇش مەن ئۈچۈن خەتەرلىك. ناۋادا يالغانچى بولساڭ، مېنىڭ ساڭا گەپ قىلىپ يۈرۈشۈمنىڭ ھاجىتى يوق» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئورنىدىن تۇردى ۋە ئۇلاردىن بۇ ئىشنى مەككىلىكلەردىن سىر تۇتۇشنى ئۆتۈنۈپ قويۇپ بۇ يەردىن چىقىپ كەتتى.

---

① ئازادگەردىسى ــــ ئازاد قىلىنغان قۇلى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىفتا ئون كۈندەك تۇردى. ئۇ بۇ جەرياندا تائىفلىقلارنىڭ ئابرۇيلۇق كىشىلىرىنىڭ ھەممىسى بىلەن ئۇچراشتى ۋە ئۇلارغا ئىسلام توغرىلىق سۆزلىدى. ئەپسۇسكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىردەك: «يۇرتىمىزدىن چىقىپ كەت!» دېيىشىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قوپال تەگدى ۋە ئۇنىڭغا يالاقچى ۋە يۈزسىز ئاكتىپلارنى كۈشكۈرتۈپ قويدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىفتىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، بۇ يالاقچى نادانلار ۋە يۈزسىز قۇل-چۆرە داشقاللار ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ چۇقان سېلىشىپ تىللاشقا باشلىدى، ھەتتا تېخىمۇ ئەسەبىيلىشىپ يولنىڭ ئىككى چېتىگە كىشىلەر بىلىپ-بىلمەي يىغىلىپ سەپ تارتىپ تۇرۇشۇپ، ئۇدۇلىغا كەلگىنى بىر تەرەپتىن تاش كېسەكلەرنى ئاتتى ۋە ئېغىزدىن چىققۇسىز سەت گەپلەرنى قىلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ھاقارەتلىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پۇت ئوشۇقلىرىنى تاش-كېسەك ئېتىپ يېرىۋەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ كەشى قانغا تولدى. زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قاياندىن زەربە كەلسە، شۇ تەرەپكە ئۆتۈپ ئۆزىنى قالقان قىلىپ ئۇنى قوغدايتتى، ھەتتا ئۇنىڭمۇ كاللا-باشلىرىدىن نەچچە يېرى ئېتىلىپ كەتتى. بۇ ئەقىلسىز بەدبەختلەر داۋاملىق شۇنداق خۇمسىلىق قىلىپ تائىفتىن تۆت كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئۇتبە ۋە شەيبەلەر (مەككىلىك رەبىئە دېگەن كىشىنىڭ ئوغۇللىرى)نىڭ بېغىغىچە قوغلاپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناھايىتى تەسلىكتە دېمى ئۈزۈلۈپ قالاي دېگەندە بۇ باغقا كىرىۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىلىكلەرنىڭ ئىگىلىك دائىرىسىگە كىرىۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن بۇ نائەھلى شۇم پېشانىلەر قايتىپ كېتىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ باغقا ئۆزىنى ئېلىپ تام تۈۋىگە ــــ بىر تۈپ تال سايىسىغا ھالسىرىغان پېتى ئۆزىنى تاشلىدى ۋە تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ نەپسى ئازراق جايىغا چۈشۈۋىدى، تارتقان جەۋر-جاپالىرىغا ئىچى سىقىلغانلىقىنى ۋە بىرمۇ ئادەمنىڭ ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولماي، ئەجىر-مېھنەتلىرىنىڭ ئۈنۈمى بولمىغانلىقىغا دىلى ئاھانەت يېگەنلىكىنى ئىزھار قىلىپ، ئىلتىجاغا توشقان مۇنۇ مەشھۇر دۇئاسىنى ئوقۇدى: «أللهم إني أشكو إليك ضعف قوتي وقلة حيلتي وهواني على الناس يا أرحم الراحمين أنت رب المستضعفين وأنت ربي إلى من تكلني؟ إلى بعيد يتجهمني؟ أم إلى عدو ملكته أمري؟ إن لم يكن بك على غضب فلا أبالى ولكن عافيتك هي أوسع لي أعوذ بنور وجهك الذي أشرقت له الظلمات وصلح عليه أمر الدنيا والآخرة من أن ينزل بي غضبك أو يحل علي سخطك لك العتبي حتى ترضى ولا حول ولا قوة إلا بك» «ئى ئاللاھ! مەن ساڭا ئۆزۈمنىڭ كۈچ-قۇۋۋەتسىز، ئاجىزلىقىمنى، ئامالسىز قالغانلىقىمنى ۋە خەلقلەر

ئارىسىدا خار ـ زار بولغانلىقىمنى شىكايەت قىلىمەن. ئى مېھرىبان ئاللاھ! سەن ئاجىزلارنىڭ پەرۋەردىگارىدۇرسەن ۋە مېنىڭمۇ پەرۋەردىگارىمدۇرسەن. مېنى كىمگە تاپشۇرىسەن؟ مېنى كۆزگە ئىلمايدىغان يات (ناتونۇش)قىمۇ ياكى مېنىڭ ئىشىمغا چاڭ سېلىۋالغان دۈشمەنگىمۇ؟ ئەگەر سېنىڭ ماڭا غەزىپىڭ بولمىسىلا، بۇنىڭ ھېچ كارايىتى يوق. لېكىن، سېنىڭ تىنچ ـ ئامانلىق ئاتا قىلىشىڭ ماڭا ھەممىدىن مۇھىمدۇر. قاراڭغۇ ـ زۇلمەتلەرنى يورۇتقان، دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرغان ئۇلۇغ زاتىڭنىڭ نۇرى بىلەن ماڭا غەزەپ قىلىشىڭدىن ياكى جازالىشىڭغا ئۇچراپ قېلىشىمدىن پاناھ تىلەيمەن. يامان ئىشلاردىن ساقلىنىش ۋە ياخشى ئىشلارغا مۇۋەپپەق بولۇش پەقەت سېنىڭ ياردىمىڭ بىلەنلا مۇمكىندۇر، ئى ئاللاھ!».

باغ ئىگىلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ئىچى سىيرىلدى ۋە ئەدداس ئىسىملىك بىر خىرىستىئان چاكىرىنى چاقىرتىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىر ساپ ئۈزۈم ئاپىرىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. ئەدداس ئۈزۈمنى ئۈزۈپ كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا قويۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈزۈمگە «بسم الله» دەپ قول ئۇزاتتى ۋە يېيىشكە باشلىدى. بۇنى ئاڭلىغان ئەدداس: «بۇ كەلىمە (سۆز)نى بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى دېمەيدۇ؟» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن: «سېنىڭ يۇرتۇڭ قەيەر؟ قايسى دىنغا ئېتىقاد قىلىسەن؟» دەپ سورىدى. ئەدداس: «مەن ئۈزۈم خىرىستىئانمەن، نەينىۋادىن» دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سالىھ بەندە يۇنۇس ئىبنى مەتتانىڭ يۇرتىدىن ئىكەنسەن» دېۋىدى، ئەدداس: «يۇنۇس ئىبنى مەتتانى قانداق بىلىسەن؟» دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇ دېگەن مېنىڭ مەسلەكدىشىم قېرىندىشىم بولىدۇ. ئۇمۇ پەيغەمبەر بولغان، مەنمۇ پەيغەمبەر» دەپ جاۋاب بەردى. ئەدداس بۇنى ئاڭلاپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، ئۇستى باشلىرىغا سۆيۈپ كەتتى. ئايىغىغا يىقىلىپ پۇتلىرىنى قۇچاقلاپ ئۆزىنىڭ چوڭقۇر ھۆرمەت تۇيغۇسىنى بىلدۈردى.

بۇ چاغدا رەبىئەنىڭ ئوغۇللىرى بىر ـ بىرىگە قارىشىپ: «مانا قارا، ئۇ چاكىرىڭنى ئازدۇرغىلى تۇرۇدى» دېيىشتى. ئەدداس قايتىپ كېلىۋىدى، ئۇلار ئەدداسقا: «قويە سېنى، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟» دەپ ئاچچىقلاندى. ئەدداس ئۇلارغا چۈشەندۈرۈپ: «خوجىدار! يەر يۈزىدە بۇ ئادەمدىن ئۇلۇغ كىشى يوق. ئۇ ماڭا پەيغەمبەردىن ئۆزگە ئادەم بىلمەيدىغان بىر ئىشنى خەۋەر قىلدى» دېدى. ئۇلار ئەدداسقا: «ئى ئەدداس! ئۇ سېنى ئۆز دىنىڭدىن يۈز ئۆرۈتۈپ قويمىسۇن، ھەر قاچان سېنىڭ دىنىڭ ئۇنىڭ دىنىدىن ياخشى» دەپ نەسىھەت قىلىشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم باغدىن چىقىپ مەككىگە قاراپ راۋان بولدى. ئۇ ناھايىتى دىلى سۇنۇق، غەمكىن ۋە پەرىشان ئىدى. ئۇ بىر چاغدا قەرنۇلمەنازىل دېگەن يەرگە يېتىپ كېلىۋىدى، ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى تاغ مۇئەككىلى پەرىشتىسى بىلەن مەككىلىكلەرنى «ئەخشەبەين»①گە باستۇرۇۋېتىشكە مەسلىھەت سېلىشقا ئەۋەتتى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئارقىلىق ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۇرۋىگە سۆزلەپ بېرىشىچە، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: «ئى رەسۇلۇللاھ! ساڭا ئوھۇد ئۇرۇشىدىكىدىنمۇ دىشۋارراق بىر كۈن كەلگەنمۇ؟» دەپ سورىغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ: «مەن سېنىڭ قەۋمىڭ تەرىپىدىن شۇنداق ئېغىر كۈلپەتلەرگە يولۇققانكى، ئۇنىڭ ماڭا نىسبەتەن ئەڭ ئېغىر تۇيۇلغىنى ئەقەبە كۈنىدىكى ئىش ئىدى. مەن ئۇ چاغدا ئەبدىيالەيل ئىبنى كولالغا مېنى ھىمايىسىگە ئېلىشنى ئۆتۈنگەنىدىم، ئۇ ئىلتىماسىمنى قوبۇل قىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن (قاتتىق دەرد ـ ئەلەم ئىچىدە) قايسى ياققا ماڭغىنىمنى ئاڭقىرالماي مېڭىپ كېتىپتىمەن. بىر ھازادىن كېيىن ھوشۇمغا كەلسەم، قەرنۇسسەئالىب (ھازىرقى قەرنۇلمەنازىل)قا كېلىپ قاپتىمەن. بېشىمنى كۆتۈرسەم، بىر پارچە بۇلۇت ئۈستۈمدە ماڭا سايە تاشلاپ تۇرۇپتۇ. قارىسام ئۇنىڭدا جىبرىئىل تۇرىدۇ، ئۇ ماڭا نىدا قىلىپ: ‹ئى مۇھەممەد! ئاللاھ سېنىڭ قەۋمىڭنىڭ ساڭا دېگەن سۆزلىرىنى ۋە ساڭا قايتۇرغان رەددىيىلىرىنى ئەلۋەتتە ئاڭلىدى. ئۇ ساڭا تاغ مۇئەككىلى پەرىشتىلىرىنى مۇسەخخەر (بويسۇندۇرۇپ) قىلىپ ئەۋەتتى. ئۇنى ئۆزۈڭ خالىغان ئىشقا بۇيرىغىن› دېدى. شۇنىڭ بىلەن ماڭا تاغ مۇئەككىلى پەرىشتە نىدا قىلدى ۋە سالام بېرىپ ئېيتتىكى: ‹ئى مۇھەممەد! ئەھۋال شۇ، نېمىنى خالايسەن؟ مەككىدىكى ئەبىلقۇبەيس تېغى بىلەن ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىكى قەئەيقىئان تېغىنى دۈم كۆمتۈرىمەن› دېدى. مەن ئۇنىڭغا: ‹بەلكى، مەن ئاللاھتىن ئۇلارنىڭ سۇلبى (نەسلى)دىن ئاللاھنى بىر بىلىپ ئىبادەت قىلىدىغان، شېرىك كەلتۈرمەيدىغان ئەۋلادلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشنى تىلەيمەن› دېدىم» دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ جاۋابىدىن ئۇنىڭ ئۇلۇغ گىگانت شەخسىيىتى، تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلىتى ۋە ئىنسانپەرۋەر روھى نامايان بولىدۇ.

---

① مەككىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى چوڭ ئىككى تاغ.

بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايتا ھوشىغا كەلگەندەك بولۇپ، ئۆمدۋارلىقا چۆمدى ۋە يەتتە قات ئاسماننىڭ ئۈستىدىن كەلگەن بۇ غەيبىي ياردەم ۋە مەدەتلەر بىلەن قەلبى خېلىلا تەسكىن تېپىپ قالدى.

ئاندىن ئۇ مەككىگە قاراپ يول ئالدى ۋە ۋادىننەخلىگە يېتىپ كېلىپ ئۇ يەردە بىر نەچچە كۈن تۇردى. ۋادىننەخلىدە ئىقامەت قىلىشقا ئەپلىك ئىككى جاي (بىرى چوڭ ئېقىن بويى، يەنە بىرى زەيمە دېگەن جاي) بار ئىدى. چۈنكى، بۇ ئىككى جايدا سۇ ۋە ئوت ـ چۆپلەر خېلى مول بولۇپ، ھازىرچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ئىككى جاينىڭ قايسى بىرىدە ئىقامەت قىلغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرىدىغان مۇكەممەل بىر تارىخىي ماتېرىيالغا ئېرىشەلمىدۇق. ھەرھالدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋادىننەخلىدە ئىقامەت قىلىپ تۇرغان مەزگىلدە ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا بىرقانچە نەپەر جىننى ئۆز قەۋملىرىگە ۋاكالىتەن ئەلچىلىككە ئەۋەتتى. ئاللاھ تەئالا بۇلارنى قۇرئاندا ئىككى ئورۇندا زىكرى قىلدى. بىرى، سۈرە ئەھقافتا: ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ * قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ * يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ «(ئى مۇھەممەد!) ئۆز ۋاقتىدا بىر تۈركۈم جىنلارنى ساڭا قۇرئان تىڭشاشقا ئەۋەتتۇق، ئۇلار قۇرئان تىلاۋىتىگە ھازىر بولغاندا (بىر ـ بىرىگە): ‹جىم تۇرۇڭلار› دېيىشتى. قۇرئان تىلاۋەت قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلار ئۆز قەۋمىگە ئاگاھلاندۇرغۇچى بولۇپ قايتىشتى. ئۇلار ئېيتتى: ‹ئى قەۋمىمىز! ھەقىقەتەن بىز مۇسادىن كېيىن نازىل بولغان، ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى كىتابلارغا ئۇيغۇن كېلىدىغان، ھەق دىنغا ۋە توغرا يولغا باشلايدىغان كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) تىڭشىدۇق. ئى قەۋمىمىز! ئاللاھقا دەۋەت قىلغۇچى (يەنى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار ۋە ئاللاھقا ئىمان ئېيتىڭلار، ئاللاھ بەزى گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ، سىلەرنى قاتتىق ئازابتىن ساقلايدۇ» (46:29 ــــ 31)؛ يەنە بىرى، سۈرە «جىن»دا: ﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا * يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا * ...﴾ «(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭگە) ئېيتقىنكى، بىر قانچە نەپەر جىننىڭ (مەندىن قۇرئان تىڭشاپ (ئىمان ئېيتقانلىقى) ماڭا ۋەھيى قىلىندى. ئۇلار (قەۋمىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن) ئېيتتى: ‹بىز توغرا يولغا باشلايدىغان ئاجايىپ قۇرئاننى ھەقىقەتەن ئاڭلىدۇق، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق، پەرۋەردىگارىمىزغا ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمەيمىز ...›» (72:1 ــــ 15).

مەزكۇر ئايەتلەرنىڭ مەزمۇنىدىن (ۋە شۇنىڭدەك مۇشۇ ۋەقە توغرىسىدىكى ھەدىسلەرنىڭ مەزمۇنىدىن) قارىغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ بىر قانچە نەپەر جىننىڭ ئۆزىنىڭ قېشىغا ھازىر بولغانلىقىنى ئۇقمىغانلىقى، ئۇنى كېيىن ئاللاھ تەئالا مۇشۇ ئايەتلەر بىلەن خەۋەر قىلغاندا ئاندىن بىلگەنلىكى ۋە ئۇلارنىڭ بۇ قېتىمقى قۇرئان ئاڭلىشى تېخى تۇنجى قېتىم ئىكەنلىكى ئاشكارا بولىدۇ. بۇ ھەقتىكى رىۋايەتلەرنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا يەنە بۇ جىنلارنىڭ شۇنىڭدىن كېيىن بىر قانچە قېتىم ئەلچى بولۇپ كەلگەنلىكىمۇ مەلۇم بولىدۇ.

بۇ ۋەقە ئاللاھ تەئالانىڭ غائىب قوشۇن ئارقىلىق پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىلتىپات قىلغان يەنە بىر چوڭ غەلىبىسى ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇشۇ ۋەقەنى چۆرىدىگەن ھالدا نازىل بولغان ئايەتلەرنىڭ داۋامىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ دەۋىتى چوقۇم غەلىبە قىلىدىغانلىقى ۋە ھېچقانداق بىر دۈشمەن كۈچ دەۋەتنىڭ غەلىبىسىرى ئالغا ئىلگىرىلىشىنى قەتئىي توساپ قالالمايدىغانلىقى ھەققىدە ئىشارەت ۋە بېشارەتلەر بېرىلىدى: ﴿وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَولِيَاء أُوْلَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ «كىمكى ئاللاھقا (ئىمان ئېيتىشقا) دەۋەت قىلغۇچىنىڭ (يەنى رەسۇلۇللاھنىڭ) دەۋىتىنى قوبۇل قىلمىسا ئازابتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئاللاھتىن باشقا (يەنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ساقلىغۇچى) ياردەمچىلەر بولمايدۇ. ئۇلار (يەنى رەسۇلۇللاھنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلمىغۇچىلار) ئوپئوچۇق گۇمراھلىقتىدۇر» (46:32)؛ ﴿وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّن نُّعجِزَ اللَّـهَ فِي الْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُ هَرَبًا﴾ «بىز جەزمەن ئىشەندۇقكى، ئاللاھنى (ئۆز ئىرادىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن) ھەرگىز ئاجىز قىلالمايمىز، ئۇنىڭ (ئازابى)دىنمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايمىز» (72:12).

مانا بۇ ئىلاھىي غەلىبە بېشارەتلىرى ئالدىدا (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىفتىن قوغلاپ چىقىرىلغاندىن بېرى) ئۇنىڭ كۆڭۈل ئاسمىنىنى قاپلىۋالغان قارا تۇمانلار بارا-بارا زايىل بولۇشقا باشلىدى. ئۇ كۆپ ئىككىلەنگەندىن كېيىن ئاخىر مەككىگە قايتىپ ئىسلام دەۋىتىنى ئەسلىدىكى يۆنىلىش بويىچە قايتا باشلاش ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ ئەلچىلىكىنى خەلقى ئالەمگە يەتكۈزۈش ئىشىنى يېپيېڭى قىزغىنلىق ۋە جۇشقۇن روھ بىلەن تېخىمۇ ئوبدان قانات يايدۇرۇش قارارىغا كەلدى.

بۇ چاغدا ئۇنىڭغا زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلارنىڭ قېشىغا قانداق كىرەلەيسەن؟» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى زەيد! ئاللاھ ساڭا مۇشكۈل كۆرۈنگەن بۇ ئىشلارغا چوقۇم چىقىش يولى ئاتا قىلغۇسى، ئاللاھ ئۆز دىنىنى چوقۇم غالىب قىلغۇسى ۋە ئۆز پەيغەمبىرىگە

چوقۇم ياردەم بەرگۈسى» دېدى. ئاندىن يولغا چىقىپ مەككىگە يېقىنلاپ ھىيرا ئۆڭكۈرىگە چۈشۈپ تۇرۇپ، خۇزائە قەبىلىسىدىن بىر ئادەمنى ئەخنەس ئىبنى شۇرەيقكە ئۆزىنى پاناھلىققا ئېلىشنى ئۆتۈنۈپ ئەۋەتتى. ئۇ: «مەن قۇرەيشلەرنىڭ ئىتتىپاقدىشى، ئىتتىپاقداشلار بىرى يەنە بىرىگە قارشى باشپاناھ بولالمايدۇ» دېدى. ئۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۇھەيل ئىبنى ئەمرىگە ئادەم ئەۋەتتۇردى، سۇھەيل: «بەنى ئامىر جەمەتى بەنى كەئەب جەمەتىگە پاناھلىق بېرەلمەيدۇ» دەپ جاۋاب قايتۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن كېيىن مۇتئىم ئىبنى ئەدىگە ئەلچى ئەۋەتىپ ئۆزىنى پاناھلىقىغا ئېلىشنى ئۆتۈنگەنىدى، مۇتئىم قوشۇلدى ۋە ھەربىي ياراغلىرىنى ئېسىپ، ئەھلى ـ ئەۋلاد ۋە قەۋمى جامائەتنى ھەممەمدە بولۇشقا چاقىردى ۋە: «ھەممىڭلار قوراللىنىپ بەيتۇللاھنىڭ ئەتراپىدا تۇرۇڭلار، مەن مۇھەممەدكە پاناھلىق بەردىم» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە «كىرسۇن» دەپ ئادەم ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىللە مەككىگە كىردى. ئۇ بەيتۇللاھقا يېقىنلاپ كەلگەندە، مۇتئىم تۆگىسىگە مىنىپ پۈتۈن كۈچى بىلەن توۋلاپ: «ئى قۇرەيش خەلقى! مەن مۇھەممەدكە باشپاناھ بولدۇم، ھېچكىم ئۇنىڭغا چېقىلمىسۇن» دەپ ئېلان قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رۇكنى (بەيتۇللاھنىڭ بوسۇغا تېمى)غا يېتىپ بېرىپ، ئۇنى بوسە قىلدى ۋە ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇغاندىن كېيىن ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. مۇتئىم ئىبنى ئەدى ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىنى قوراللىق قورشاپ، ئۆيىگە قەدەر بىللە ئاپىرىپ قويدى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئەبۇ جەھل مۇتئىم ئىبنى ئەدىدىن: «سەن ئۇنى قوللىغۇچىمۇ؟ (يەنى مۇسۇلمان بولدۇڭمۇ) ياكى باشپاناھ بولدۇڭمۇ؟» دەپ سورىغان. مۇتئىم: «باشپاناھ بولدۇم» دېگەندە، ئەبۇ جەھل: «سېنىڭ باشپاناھلىقىڭغا ھۆرمەت قىلىمىز» دەپ جىمىپ قالغان.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇتئىم ئىبنى ئەدىگە ئۇنىڭ بۇ ياخشىلىقىنىڭ تۈزىنى ساقلىغان. شۇڭا، ئۇ بەدىردە ئەسىر ئېلىنغانلار ھەققىدە: «ئەگەر مۇتئىم ئىبنى ئەدى ھايات بولۇپ، بۇ سېسىقلار ھەققىدە ماڭا گەپ قىلغان بولسا ئىدى، بۇلارنى ئاشۇنىڭ يۈزىدىن قويۇۋەتكەن بولاتتىم» دېگەن.

دەۋەتنى قەبىلە ۋە شەخسلەرگىچە كېڭەيتىش

بېئسەتنىڭ 10 ـ يىلى زۇلقەئدە ئېيى (مىلادىيە 619 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ ئاخىرى، 7 ـ ئاينىڭ باشلىرى)دا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىسلام دەۋىتىنى يېڭىباشتىن قايتا جانلاندۇرۇش ۋە ئۇنى قەبىلىلەر ۋە شەخسلەرگىچە كېڭەيتىش مەقسىتىدە مەككىگە قايتىپ كەلدى.

ھەج مەۋسۇمى يېقىنلاپ كەلگەن بولغاچقا، كىشىلەر مەخسۇس پەرۋىش قىلىپ ئورۇقلىتىلغان تۆگىلىرىگە مىنىشىپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن ھەج پەرزىنى ئادا قىلىش، ئۆزلىرىگە پايدىلىق ئىشلارغا قاتنىشىش ۋە بەلگىلىك كۈنلەردە ئاللاھ تەئالاغا زىكرى ئېيتىش ئۈچۈن توپ ـ توپ بولۇپ مەككىگە كېلىۋاتاتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ھەرقايسى قەبىلە ھاجىلىرى چۈشكەن ئۆتەڭلەرگە بىرمۇبىر بېرىپ بېئسەتنىڭ 4 ـ يىلىدىن كېيىنكى ئادىتى بويىچە ئۇلارغا ئىسلام دىنىنى توغرا قىلىپ تونۇشتۇرماقچى ۋە دەۋەت ئېلىپ بارماقچى بولدى.

ئىسلام دىنى تونۇشتۇرۇلغان قەبىلىلەر

زۆھرى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: بىزنىڭ ئۇقۇشىمىزچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىرمۇبىر بېرىپ ئىسلامغا دەۋەت قىلغان ۋە ئۆزىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەشنى ئۆتۈنگەن قەبىلىلەردىن بەنۇ ئامىر ئىبنى سەئسەئە، مۇھارىب ئىبنى خەسفە، پەزارە، غەسسان، مۇررە، ھەنىفە، سۇلەيم، ئەبەس، بەنۇ نەسر، بەنۇ بەككائ ، كىندە، كەلب، ھارىس ئىبنى كەئب، ئۇزرە ۋە ھەزارىمە قاتارلىق قەبىلىلەر بار بولۇپ، ئۇلاردىن بىرمۇ ئادەم دەۋەتنى قوبۇل قىلمىغان.

زۆھرى رەھىمەھۇللاھ تىلغا ئالغان يۇقىرىقى قەبىلىلەرگە ئىسلام دەۋىتىنىڭ توغرا قىلىنىشى بىر يىل ياكى بىر ھەج مەۋسۇمىدا بولغان بولماستىن، بەلكى بېئسەتنىڭ 4 ـ يىلىدىن باشلاپ ھىجرەتنىڭ ئالدىنقى ھەج مەۋسۇمىغا قەدەر

بولغان ئارىلىقتىكى مەزگىللەردە بولغان بولۇپ، مەلۇم بىر قەبىلىگە ئىسلام دەۋىتى پالانى يىلى يەتكۈزۈلگەن دەپ مۇئەييەن بىر يىلنى مۇقىملاشتۇرغىلى بولمايدۇ.

ئەمما، بۇ يەردە ئەللامە مەنسۇر فورى رەھمەھۇللاھ بىئسەتنىڭ 10 ـ يىلى ھەج مەۋسۇمىدا ئىسلام دەۋىتى يەتكۈزۈلگەن دەپ بىر قانچە قەبىلىنىڭ ئىسمىلىكىنى مۇقىملاشتۇردى. ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ ئاشۇ قەبىلىلەرگە ئېلىپ بېرىلغان دەۋەتنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ جاۋابىنى مۇنداق زىكرى قىلغان. تۆۋەندىكىسى ئۇنىڭ قىسقارتىلمىسىدۇر:

1. بەنۇ كەئب قەبىلىسى — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بەنى ئابدۇللاھ دەپ ئاتىلىدىغان بىر جەمەت كىشىلەرنىڭ چۈشكەن ئۆتەڭگە كېلىپ، ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلدى ۋە ئۇلاردىن ئۆزىنى ھىمايە قىلىشنى تەلەپ قىلدى، ھەتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «ئى بەنى ئابدۇللاھ جەمەتى! ئاللاھ سىلەرنىڭ ئاتائلارنىڭ نامىنى چىرايلىق قىلدى» دېگەن بولسىمۇ، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ چاقىرىقىنى قوبۇل قىلمىدى.

2. بەنۇ ھەنىفە قەبىلىسى — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قەبىلە چۈشكەن جايغا بېرىپ، ئۇلارنى ئاللاھ تەئالا تەرىپىگە چاقىرغان ۋە ئۇلاردىن ئۆزىنى قوللاشنى ئۆتۈنگەن. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەكلىپىنى شۇنداق قەتئىي رەت قىلغانكى، ھېچقانداق بىر ئەرەب قەبىلىسى بۇلاردەك قوپال رەت قىلغان ئەمەس ئىدى.

3. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە ئامىر ئىبنى سەئسەئ جەمەتى چۈشكەن مەنزىلگە كېلىپ ئۇلارنى ئاللاھ تەئالا تەرەپكە چاقىردى ۋە ئۆزىنى ھىمايە قىلىشنى ئۆتۈندى. بۇھەير ئىبنى فىراس دېگەن (شۇ قەبىلىدىن بىر كىشى): «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر مەن بۇ يىگىتنى قۇرەيشلەردىن (ھىمايەمگە) ئالىدىغان بولسام، ئەرەبلەر مېنى يەۋېتىدۇ» دېدى. ئاندىن ئۇ يەنە: «ئېيتىپ باقە! ئەگەر بىز ساڭا مۇشۇ ئىشقا بەيئەت بەرسەك، ئاندىن ئاللاھ سېنى مۇخالىپ كۈچلەر ئۈستىدىن غالىب قىلسا، سەندىن قالغاندا ھوقۇق بىزنىڭ بولالامدۇ، يوق؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھوقۇق ـ مەنسەپ خۇدانىڭ ئىلكىدە، ئۇنى ئاللاھ ئۆزى خالىغانچە ئورۇنلاشتۇرىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىۋىدى، ھېلىقى كىشى: «بىز سېنى دەپ ئۆزىمىزنى ئەرەبلەرنىڭ ھۇجۇم ئوقىغا نىشان قىلىمىز، ئاندىن ئاللاھ سېنى غالىب قىلسا، ئۇنىڭ سەمەرىسى باشقىلارغا مەنسۇپ بولىدۇ، شۇنداقمۇ؟ بىزنىڭ بۇ ئىشقا ھاجىتىمىز يوق» دېيىشىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋىتىدىن يۈز ئۆرۈشتى.

بەنۇ ئامىر جەمەتى ھەج پائالىيەتلىرىنى ئادا قىلىپ يۇرتىغا قايتقاندىن كېيىن بىر مويسىپىت كىشىگە مەۋسۇم مەزگىلىدە كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىشتى. ئۇ كىشى قېرىلىق ئەھۋالى بىلەن مەۋسۇمغا كېلەلمىگەنىدى. ئۇلار ھېلىقى مويسىپىتكە: «قېشىمىزغا قۇرەيشلەرنىڭ بەنى ئابدۇلمۇتتەلىب جەمەتىدىن بىر يىگىت كەپتۇ. ئۇ ئۆزىنى پەيغەمبەر دەيدىكەن. ئۇ بىزنى ئۇنىڭ بىلەن بىر تەرەپ تۇرۇپ ئۇنى قوغداشقا ۋە ئۇنى يۇرتىمىزغا ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە دەۋەت قىلدى» دېيىشىۋىدى، ھېلىقى مويسىپىت: «يا ئاللاھ!» دەپ كاللىسىنى تۇتتى، ئاندىن ئۇلارغا: «ئى بەنى ئامىر خەلقى! بۇ نېمىدېگەن چوڭ بىخەستىلىك، ئەمدى بۇ زىياننىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولامدۇ؟ ئەزىبىرايى خۇدا، ئىسمائىل ئەۋلادلىرى بۇنداق چوڭ ئىشتا يالغان ئېيتمايتتى. ئۇنىڭ دېگىنى راست ئىدى. سىلەرنىڭ ئەقلىڭلار نەگە كەتكەندۇ؟» دەپ كايىدى.

مەككىلىكلەرنىڭ غەيرىدىن مۇسۇلمان بولغانلار

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىسلام دەۋىتىنى ھەرقايسى قەبىلە ۋە ئايماق ئۆمەكلىرىگە تەكلەپ تەشۋىق قىلىپ كۆرگىنىگە ئوخشاش، خۇسۇسىي ئەرباپلار ۋە ئايرىم شەخسلەرگىمۇ يەتكۈزۈپ تونۇشتۇرۇپ كۆردى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىدىن چىرايلىق جاۋابلارغا ئېرىشتى، بەزىلىرى مۇشۇ مەۋسۇمدىن ئازراقتىن كېيىنلا مۇسۇلمان بولۇپ كەلدى. تۆۋەندە ئۇلارنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى تونۇشتۇرۇلدۇ:

1. سۇۋەيد ئىبنى سامىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — ئۇ يەسرەب (مەدىنە)لىك يېتىشكەن شائىر ئىدى. ئۇنىڭ قورقماس جاسارىتى، شېئىرىيەتتىكى تالانتى، شەرەپ ۋە ھەسەب-نەسەب جەھەتتىكى ئورنى ئۈچۈن ئەل جامائەت ئۇنى «كامىل» (يېتىشكەن كىشى) دەپ ئاتاشقانىدى. ئۇ مەككىگە ھەج قىلغىلىمۇ ياكى ئۆمرە قىلغىلىمۇ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنى ئىسلامغا دەۋەت قىلغانىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مۇنداق دېدى: «سېنىڭ دەۋاتىڭنىڭ ئېھتىمال مەندىكىگە ئوخشاش ئىش بولسا كېرەك». پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەندىكى نېمە ئىش ئۇ؟» دېۋىدى، سۇۋەيد: «لوقماننىڭ ھېكمىتى» دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ماڭا ئېيتىپ بەرگىن» دېۋىدى، سۇۋەيد پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىلىدىغانلىرىنى ئېيتىپ بەردى. پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «بۇمۇ ياخشى كالام ئىكەن، مەندىكىسى بۇنىڭدىنمۇ ئەۋزەل، ئۇ ئاللاھ ماڭا نازىل قىلغان پۈتۈن ھىدايەت ـــ نۇرلۇق قۇرئاندۇر» دېدى ۋە ئۇنىڭغا قۇرئان ئوقۇپ بېرىپ مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلغاندى، ئۇ شۇئان مۇسۇلمان بولدى ۋە: «بۇ ھەقىقەتەنمۇ لەزىز، ياخشى كالام ئىكەن» دېدى. كېيىن ئۇ مەدىنىگە قايتىپ بېرىپ ئۆزاق ئۆتمەي «بۇئاس»① ئۇرۇشىغا يەم بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولغان ۋاقتى بېئسەتنىڭ 11 ـ يىلىنىڭ باشلىرىغا توغرا كېلىدۇ.

2. ئىياس ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ ئۇمۇ يەسرەبلىك ئۇقۇمۇشلۇق يىگىت ئىدى. ئۇ ئەۋس ھەج ئۆمىكى بىلەن بىللە خەزرەجلەرگە قارشى قۇرەيشلەر بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈش ئۈچۈن مەككىگە كەلگەن. ئۇ بېئسەتنىڭ 11 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا بۇئاس ئۇرۇشى پارتلاشنىڭ سەل ئالدىدىكى ئىش بولۇپ، ئەينى چاغدا يەسرەبتە ئەۋس ۋە خەزرەجتىن ئىبارەت ئىككى قەبىلە ئوتتۇرىسىدا ئاداۋەت ئوتلىرى يامراۋاتاتتى (ئەۋس قەبىلىسى سان جەھەتتە خەزرەج قەبىلىسىدىن خېلىلا ئاز ئىدى). پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇلارنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇلار چۈشكەن يەرگە بېرىپ، ئۇلار بىلەن ئەھۋاللاشتى ۋە مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ: «سىلەر مەقسەت قىلىپ كەلگەن ھېلىقى پىلانىڭلاردىنمۇ ياخشىراق بىر ئىشقا رىغبەت قىلامسىلەر؟» دېدى. ئۇلار: «نېمە ئىش ئۇ؟» دەپ سورىشىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، ئۇ مېنى بەندىلەرنى ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىشقا، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتتى ۋە ماڭا كىتاب نازىل قىلدى» دېدى. ئاندىن ئۇلارغا قۇرئان ئوقۇپ بەردى. بۇ چاغدا ئىياس ئىبنى مەئاز: «ئى قەۋمىم! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مانا بۇ سىلەر پىلانلاپ كەلگەن ئىشتىن چوقۇم ياخشىكەن» دېگەنىدى، ئەبۇلھەيسەر (تولۇق ئىسمى ئەنەس ئىبنى رافىئە بولۇپ، ئۆمەك ئەزالىرىنىڭ بىرى) ئولتۇرغان يېرىدىن بىر سىقىم شېغىل تۇپىنى ئېلىپلا ئىياسنىڭ يۈزىگە چاچتى ۋە: «بىزدىن يىراق كەت، ئەزبىرايى خۇدا، بىز باشقا ئىش ئۈچۈن كەلدۇق» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئىياسمۇ جىمىپ قالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ كېتىپ قالدى. كېيىن ئۇلار قۇرەيشلەر بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈشتە كېلىشەلمەي قايتىپ كەتتى.

ئۇلار يەسرەبكە قايتىپ ئۆزاق ئۆتمەي ئىياس ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ ئۆلەر ۋاقتىدا «لا إله إلا الله والله أكبر سبحان الله والحمد لله» (بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق،

① بۇئاس ئۇرۇشى ـــ مەدىنىدە ئولتۇرۇشلۇق ئەۋس ۋە خەزرەجتىن ئىبارەت ئىككى قەبىلە ئوتتۇرىسىدىكى قەبىلە ئۇرۇشى ئىدى.

ئاللاھ ھەممىدىن ئۇلۇغدۇر، ئاللاھ پاكتۇر، بارلىق ھەمدۇسانا ئاللاھقا خاستۇر) دەپ تەھلىل ۋە تەكبىر ئېيتقانىكەن. شۇڭا، مەدىنە خەلقى ئىياسىنىڭ مۇسۇلمان ھالەتتە ئۆلگەنلىكىگە شەك قىلمايدۇ.

3. ئەبۇ زەر غىفارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — ئەبۇ زەر مەدىنە ئەتراپىغا جايلاشقان ئاھالىلەرنىڭ غىفار قەبىلىسىدىن. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم توغرىسىدىكى خەۋەرنى سۇۋەيد ئىبنى سامىت ۋە ئىياس ئىبنى مەئازلار ئارقىلىق ئاڭلىغان ۋە مۇشۇ خەۋەر ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىغا تۈرتكە بولغان. ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئىبنى ئاببا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە، ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن غىفار قەبىلىسىدىن ئاددىي بىر كىشى ئىدىم. بىزگە مەككىدە بىر ئادەم ئۆزىنى پەيغەمبەر دەپ چىقىپتۇ دېگەن خەۋەر ئاڭلاندى. شۇڭا، مەن قېرىندىشىمغا: «يۈر! سەن بۇ ئادەمنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۆز ئېغىزىڭ بىلەن سۆزلىشىپ، ماڭا ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كەلگىن» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن قېرىندىشىم يۈرۈپ كەتتى. ئۇ مەككىگە بېرىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. ئاندىن قايتىپ كەپتۇ. مەن ئۇنىڭدىن: «ئەھۋال قانداق؟» دەپ سورىسام، ئۇ: «ئەزبىرايى خۇدا، مەن پەقەت ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇيدىغان، يامان ئىشلاردىن توسىدىغان بىر ئادەمنى كۆردۈم، خالاس» دەپ تۇمتاقلا جاۋاب بەردى. شۇڭا، مەن: «سەن ماڭا قانائەتلىنەرلىك جاۋاب ئېلىپ كەلمەپسەن...» دەپ قويۇپ، بىر تولۇم ئوزۇقلۇق ۋە بىر تال ھاسا تاياق ئېلىپ مەككىگە كەلدىم. ئەمما، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تونۇمايتتىم. بىرەر كىشىدىن سوراشنى ئەپسىز كۆردۈم. شۇڭا، مەن ئۇسسسام زەمزەم سۈيىدىن ئىچىپ، مەسجىدتە ئولتۇردۇم. شۇ ئەسنادا قېشىمغا ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) كېلىپ: «مۇساپىر ئوخشىماسەن؟» دەپ سورىدى. مەن: «ھەئە، مۇساپىرمەن» دېسەم، ئۇ: «ئۆيگە بارايلى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆيىگە باردىم. ئۇمۇ گەپ سورىمىدى، مەنمۇ ئۇنىڭدىن گەپ سورىمىدىم ياكى ئۆزۈمنى تونۇشتۇرمىدىم. ئەتىسى ئەتىگەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بىر ئۇقاي دېگەن ئۈمىدتە مەسجىدكە كەلدىم. ئەمما، ئۇنى ماڭا تونۇشتۇرۇپ قويىدىغان كىم بار دەيسىز؟

ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بايانىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: بۇ كۈنىمۇ كەچ كىرىپ كەتتى. ئەلى يەنە كېلىپ: «جانابىڭىز تېخىچە بارىدىغان يېرىنى تاپالمىدىمىكىن؟» دەپ سورىدى. مەن: «ياق، تېخىچە تاپالمىدىم» دېدىم، ئۇ يەنە مېنى ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى.

ئۇ يەنە داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ئەلى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) كېتىۋېتىپ: «سەن نېمە ئادەم؟ بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كەلگەن؟» دەپ سورىدى. مەن

ئۇنىڭغا: «ئەگەر سىر تۇتساڭ ئېيتىپ بېرىمەن» دېۋىدىم، ئۇ: «چوقۇم سىر تۇتىمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭغا: «بىزگە مۇشۇ يەردىن بىر كىشى ئۆزىنى پەيغەمبەر دەپ چىقىپتۇ دېگەن خەۋەر ئاڭلاندى. مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ كېلىش ئۈچۈن بىر قېرىندىشىمنى ئەۋەتكەنىدىم، ئۇ مەككىگە كېلىپ قايتىپ بېرىپتۇ. لېكىن، قانائەتلىنەرلىك جاۋاب ئېلىپ بارماپتۇ. شۇڭا، مەن ئۆزۈم بىۋاستە بېرىپ كۆرۈشۈپ كېلەي دەپ كەلگەنىدىم» دېدىم. ئەلى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ماڭا: «سەن ھەقىقەتەن توغرا ئىش قىلىپسەن، مەن ھازىر شۇنىڭ قېشىغا كېتىپ بارىمەن. ماڭا ئەگىشىپ ماڭ، ناۋادا مەن ئېھتىيات قىلىشقا تېگىشلىك بىرەر ئادەمنى كۆرسەم، كەشمىنى ئوڭشىغان بولۇپ تام تۈۋىگە ئۆتۈپ تۇرىمەن، سەن ماڭا توختىماي ئۆتۈپ كېتىۋەر» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئالدىمدىراق، مەن كەينىدىرەك سوگدىشىپ ماڭدۇق. بىر چاغدىن كېيىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بار مەنزىلگە كىردۇق. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ماڭا ئىسلامنى تونۇشتۇرغىن» دېدىم. ئۇ ماڭا ئىسلامنى تونۇشتۇرغاندىن، مەن شۇ يەردىلا مۇسۇلمان بولدۇم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: «ئى ئەبۇ زەر! سەن بۇ ئىشنى سىر تۇتۇپ يۇرتۇڭغا قايتقىن، بىزنىڭ زوھۇر (ئاشكارا بولغان) قىلغان خەۋىرىمىزنى ئاڭلىساڭ، ئاندىن كەلگىن» دېدى. مەن: «سېنى ھەق دىن بىلەن ئەۋەتكەن ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن بۇ دىننى ئۇلارنىڭ ھەممىسى بار يەردە جاكارلايمەن» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن مەن مەسجىدكە كەلدىم. قۇرەيشلەر ھەممىسى يىغىلىپ پاراڭغا چۈشكەنىكەن. مەن ئۇلارنىڭ سورۇنىغا بېرىپ: «ئى قۇرەيش خەلقى! أشهد أن لآ إله إلا الله وأشهد أن محمد عبده ورسوله (بىر ئاللاھتىن باشقا مەئبۇد بەرھەق يوق دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن ۋە مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە ئاللاھنىڭ بەندىسى دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن)» دەپ توۋلىدىم. ئۇلار بىردەك: «تۇرۇڭلار! بۇ مۇرتەدنى ئۇرۇڭلار» دەپ چۇقان كۆتۈرۈشتى ـ دە، ھەممىسى يامىشىپ مېنى ئۆلگۈدەك ئۇردى. بىر چاغدا ئابباس كېلىپ مېنى ئاستىغا بېسىپ يېتىۋالدى ۋە ئۇلارغا كايىپ: «ۋاي سىلەرگە! غىفارلىق بىر ئادەمنى ئۆلتۈرمەكچىمۇسىلەر؟ سىلەرنىڭ تىجارەت بازىرىڭلار ۋە ئۆتۈش يولۇڭلار غىفار تۇرسا» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار مېنى ئۇرۇشتىن توختىدى. ئەتىسى تاڭ ئېتىۋىدى، مەسجىدكە يەنە باردىم ۋە ئالدىنقى كۈنى دېگەنلىرىمنى يەنە دېدىم. ئۇلار يەنە: «ئۇرۇڭلار، بۇ مۇرتەدنىڭ ئەدىپىنى بېرىڭلار!» دەپ ۋارقىراشتى. شۇنىڭ بىلەن ماڭا ئالدىنقى كۈنگە ئوخشاشلا تاياق ـ توقماقلار يېغىپ كەتتى ۋە بىر ھازادىن كېيىن يەنە ئاتباس كېلىپ، ئۆزىنى ئۈستۈمگە تاشلاپ ئالدىنقى كۈندە دېگەنلىرىنى تەكرارلاپ ئۇلارنى ھەيدىۋەتتى.

4. تۇفەيل ئىبنى ئەمرى دەۋسى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — ئۇ پۈتۈن ئەرەبلەرگە تونۇشلۇق كاتتا جامائەت ئەربابى، تالانتلىق شائىر ۋە دەۋس قەبىلىسىنىڭ قەبىلە باشلىقى ئىدى. يەمەننىڭ ئەتراپىغا جايلاشقان بۇ قەبىلىنىڭ خەلىپىلىك ياكى يېرىم خەلىپىلىك ئورنى بار ئىدى. تۇفەيل مەككىگە بىئسەتنىڭ 11 ـ يىلى كەلدى. ئۇ مەككىگە يېتىپ كەلگەندە، مەككىلىكلەر ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى، ئۇنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقى ئۈچۈن ئالىي ئىھتىرام بىلدۈرۈشتى ۋە ئۇنىڭغا دېدىكى: «ئى تۇفەيل! سىز بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلدىڭىز، ئارىمىزدىن چىققان بۇ ئادەم بىزگە نۇرغۇن ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەردى. ئەل جامائىتىمىز ئارىسىغا تەپرىقىچىلىق سالدى. ئىشلىرىمىزغا پۈتلىكاشاڭ پەيدا قىلدى. ئۇنىڭ سۆزلىرى سېھىرنىڭ ئۆزى. ئاتا ـ بالا، ئاكا ـ ئۇكا ۋە ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سالدۇ. بىز سىزگە ۋە سىزنىڭ قەۋمىڭىزگە بىزنىڭ بېشىمىزغا كەلگەن كەلمىشلەر كېلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيمىز. شۇڭا، سىز ئۇنىڭغا گەپ قىلماڭ ۋە گېپىگە قۇلاق سالماڭ!».

تۇفەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇلار ماڭا سۆزلەۋېرىپ، ئاخىر مەن ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماسلىق ۋە ئۆزەممۇ ئۇنىڭغا گەپ قىلماسلىق قارارىغا كەلدىم، ھەتتا مەن ئۇنىڭ گېپىنى تاسادىپىي ئاڭلاپ قالماسلىق ئۈچۈن مەسجىدكە بارغاندا قۇلىقىمنى پاختا بىلەن ئېتىۋېلىپ باردىم.

ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: مەن شۇنداق قىلىپ بىر كۈنى ئەتىگەن مەسجىدكە باردىم. ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) مەسجىدىلھەرەمدە كەئبىنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرۇپ ناماز ئوقۇۋاتقانىكەن. مەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۇنىڭغا يېقىن يەرگە بېرىپ تۇرۇپ قالدىم. ئاخىر ئاللاھ ماڭا ئۇنىڭ بەزى گەپلىرىنى ئاڭلاتماي قويمىدى. تىڭشىسام قۇلىقىمغا مۇڭلۇق ھەم ئاجايىپ تەسىرلىك سۆزلەر كىرىۋاتىدۇ. شۇڭا، مەن كۆڭلۈمدە: «ۋاي سېنى! ئانىسىدىن قارغىش ئالغان[1]! ئەزبىرايى خۇدا، مەن بىر ئەقىل ئىگىسى، شېئىرىيەتتىن خەۋىرىم بار ئادەم تۇرسام، ياخشى بىلەن ياماننى پەرق ئېتەلمەمتىم؟ بۇ ئادەمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ باققاننىڭ نېمىسى يامان؟ ياخشى گەپ بولسا قوبۇل قىلارمەن، يامان گەپ بولسا ئۆز پېتى قالامتى» دېدىم ۋە ساقلاپ تۇرۇپ ئۇ قايتقاندا ئەگىشىپ ماڭدىم، ھەتتا بىر چاغدا ئۇ بىر ئۆيگە كىرىۋىدى، مەنمۇ كىردىم ۋە ئۇنىڭغا كېلىش جەريانىمنى ۋە كىشىلەرنىڭ مېنى ئۇنىڭدىن قورقۇتقىنىنى، ھەتتا قۇلىقىمغا

---

① ئۆزىنى دېمەكچى — ت.

پاختا تىقىپ ئېتىۋالغانلىقىمنى، يەنە شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ بەزى گەپلىرىنى ئاڭلاپ قالغانلىقىمنى ئېيتىپ بەردىم ۋە ئۇنىڭغا: «سەن تەشەببۇس قىلىۋاتقان ھېلىقى ئىشىڭنى ماڭا تونۇشتۇرۇپ باققىن» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا ئىسلامنى تونۇشتۇردى ۋە ماڭا قۇرئان ئوقۇپ بەردى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنىڭدىن ھۆزۈرلۈق ۋە ئۇنىڭدىن ئادىل ھەم قانائەتلىنەرلىك بىر كالامنى ئاڭلاپ باققان ئەمەس. شۇڭا، مەن دەرھال مۇسۇلمان بولدۇم ۋە شەھادەت ئېيتىپ گۇۋاھلىق بەردىم ۋە دېدىمكى: «ئى رەسۇلۇللاھ! مەن خەلقىم ئىچىدە ئىناۋەتلىك ئادەممەن. مەن قايتىپ ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلاي دەيمەن. شۇڭا ئاللاھقا دۇئا قىلساڭ، ماڭا بىر مۆجىزە ئاتا قىلسا». رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا دۇئا قىلدى.

ئاللاھ تەئالا تۇفەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئاتا قىلغان مۆجىزە شۇ بولدىكى، ئۇ مەھەللىسىگە يېقىنلاپ بارغاندا ئۇنىڭ يۈزىدە گويا چىراغ نۇرىدەك بىر خىل ئۆتكۈر نۇر پەيدا بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «ئى ئاللاھ! ئۇ (مۆجىزە)نى يۈزۈمنىڭ غەيرىدە قىلساڭ، ئۇلارنىڭ بۇ تەبدىل سۈرەت (يەنى تاشقى قىياپىتى ئۆزگىرىپ كېتىش)لىك دېيىشىدىن قورقىمەن» دەپ دۇئا قىلغانىدى، شۇئان ھېلىقى نۇر ئۇنىڭ قولىدىكى قامچىسىغا يۆتكەلدى.

تۇفەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىرىپ ئاتىسىنى ۋە ئايالىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلغانىدى، ئۇلار مۇسۇلمان بولدى. ئەمما، ئۇنىڭ قەۋمى ئۇنىڭ بىلەن تاقابىلشىپ ئىسلامنى دەرھال قوبۇل قىلمىدى. لېكىن، ئۇ ئۇلار بىلەن داۋاملىق ھەپىلىشىپ يۈرۈپ، ئاخىر خەندەك غازىتىدىن كېيىنلا 70 ياكى 80 ئۆيلۈك مۇسۇلمانىنى باشلاپ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلدى. تۇفەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىسلام ئۈچۈن قاتتىق سىناقلاردىن ئۆتتى ۋە يەمامە ئۇرۇشىدا شەھىد بولدى.

5. زىمادىل ئەزدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — ئۇ يەمەننىڭ ئەزدى شەنۇئە قەبىلىسىدىن بولۇپ، شامال دارىپ قالغانلارغا دۇئا ئوقۇيدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ مەككىگە كېلىپ مۇشرىكلاردىن: «مۇھەممەد مەجنۇن، مۇھەممەد ساراڭ» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدى ۋە كۆڭلىدە: «بۇ ئادەمنىڭ قېشىغا بېرىپ بىر دۇئا ئوقۇپ كۆرەي، ئاللاھ ئۇنىڭغا مېنىڭ قولۇمدا شىپالىق ئاتا قىلىۋەتسە ئەجەپ ئەمەس» دېدى-دە، ئۇنى ئالايتەن ئىزدەپ كېلىپ: «ئى مۇھەممەد! مەن بۇ جىن سوقۇش كېسىلىگە دۇئا ئوقۇيمەن. سېنىڭ دۇئايىمغا رىغبىتىڭ بارمۇ؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «بارلىق ھەمدۇسانا ئاللاھقا خاستۇر! بىز ئاللاھقا ھەمدۇسانا ئېيتىمىز. ئاللاھتىن مەدەت ۋە ياردەم تىلەيمىز. كىمنىكى ئاللاھ ھىدايەت قىلسا، ئۇنى ئازدۇرغۇچى بولمايدۇ ۋە كىمنىكى ئاللاھ ئازدۇرۇۋەتسە،

ئۇنىڭغا ھىدايەت ئاتا قىلغۇچى بولمايدۇ. گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، بىر ئاللاھتىن باشقا مەئبۇد بەرھەق يوقتۇر. ئاللاھ يەككە-يېگانىدۇر. شېرىكى يوقتۇر ۋە گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، مۇھەممەد ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسىدۇر، ئەمما بەئدۇ[1] ...» دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ سۇكۇتكە چۆمگەن زىماد: «بۇ سۆزلەرنى ماڭا قايتا بىر ئېيتىپ بەرگىن!» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ھېلقى كەلىمە شەرىفلەرنى قايتا-قايتا ئۈچ مەرتىۋە ئېيتىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «مەن جىنكەش كاھىنلارنىڭ، ساھىر-جادۇگەرلەرنىڭ ۋە شائىر سۆزمەنلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانىمەن. لېكىن، سېنىڭ بۇ سۆزلىرىڭدەك شېرىن ۋە ياخشى كالامنى ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن. بۇ سۆزلىرىڭ كۆڭلۈمنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالدى. قولۇڭنى ئەكەلگىن، ساڭا ئىسلامغا بەيئەت بېرىمەن» دېدى-دە، قولنى سۇنۇپلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىسلام ئۈچۈن بەيئەت قىلدى.

يەسرەب ئاھالىسىدىن ئالتە پاك جان

بىئسەتنىڭ 11-يىلى (مىلادىيە 620-يىلى ئىيۇل ئايلىرى) ھەج مەۋسۇمىدا ئىسلام دەۋىتى ناھايىتى ياخشى ۋە ئېسىل ئۇرۇقلار بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ ئۇرۇقلار تېزلا بۈك-باراقسان چوڭ دەرەخلەرگە ئايلىنىپ، مۇسۇلمانلار بۇ دەرەخلەرنىڭ سايىسىدا نەچچە يىل داۋاملاشقان زۇلۇم-ستەم ياللۇنلىرىنىڭ زەھەرلىك تەپتىدىن ئۆزىنى دالدىغا ئالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىلىكلەرنىڭ ئىنكارى ۋە ئاللاھنىڭ يولىدىن توسۇپ زىيانكەشلىك قىلىشلىرىغا قارىتا قوللانغان دانا تەدبىرلىرىدىن بىرى شۇ ئىدىكى، ئۇ مۇشرىكلار بىلىپ قېلىپ توسالغۇ بولماسلىقى ئۈچۈن دەۋەت قىلماقچى بولغان قەبىلىلەر چۈشكەن مەنزىلگە تۈن قاراڭغۇسىدا مەخپىي چىقاتتى. ئۇ بىر كېچىسى تۈن نىسپىدە، ئەبۇ بەكرى ۋە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئىككىيلەن بىلەن شۇ مەقسەتتە زۇھەل ۋە شەيبان ئىبنى سۇئلەبە قەبىلىلىرىنىڭ چېدىرلىرىغا باردى ۋە ئۇلار بىلەن ئىسلام توغرىلىق سۆزلەشتى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن زۇھەل قەبىلىسىدىن بىر ئادەم ئوتتۇرىسىدا قىزغىن ئەجايىپ سوئال-جاۋابلار بولۇپ ئۆتتى. بەنۇ شەيبان

---

[1] «ئەمما بەئدۇ» سۆزى ئەرەب تىلىدا ئاللاھ تەئالاغا ھەمدۇسانا ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دۇرۇد ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن ئاساسىي مەقسەتكە ئۆتۈش ئالدىدا دېيىلىدىغان سۆز بولۇپ، خاتىبلار، مۇبەللىغ-دەۋەتچىلەرنىڭ نۇتۇقلىرىدا كۆپرەك قوللىنىلىدۇ.

قەبىلىسىدىن كەلگەنلەر كىشىنى ئۈمىدۋار قىلىدىغان جاۋابلارنى بەرگەن بولىسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئىسلامنى قوبۇل قىلىشتىن ھازىرچە توختاپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىنا تېغى داۋىنىنى بويلاپ ماڭدى ۋە شۇ ئەتراپتا بىر نەچچەيلەننىڭ «گۇدۇڭ ـ گۇدۇڭ» ئاۋازىنى ئاڭلىدى ـ دە، بۇرۇلۇپلا شۇلارنىڭ قېشىغا باردى.

ئۇلار يەسرەب ياشلىرىدىن مۇنۇ ئالتە نەپەر ئوغلان ئىدى:

1. ئەسئەد ئىبنى زۇرارە — بەنى نەججار جەمەتىدىن؛

2. ئەۋن ئىبنى ھارىس — بەنى نەججار جەمەتىدىن؛

3. رافىئە ئىبنى مالىك ئىبنى ئەجلان — بەنى زۇرەيق جەمەتىدىن؛

4. قۇتبە ئىبنى ئامىر ئىبنى ھەدىيدە — بەنى سەلىمە جەمەتىدىن؛

5. ئۇقبە ئىبنى ئامىر ئىبنى نابى — بەنى ھەرام ئىبنى كەئب جەمەتىدىن؛

6. جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى رىئاب — بەنى ئۇبەيد ئىبنى غەنەم جەمەتىدىن.

يەسرەب ئاھالىسىنىڭ تەلىيى ئۇلاردىن كەلگەنلىكىنىڭ ئالامىتى شۇكى، ئۇلار ئىتتىپاقدىشى بولغان مەدىنە يەھۇدىيلىرىنىڭ: «پات يېقىندا ئاخىر زامان پەيغەمبىرى زوھۇر قىلىپ چىقىدۇ. بىز ئۇنىڭغا تۇنجى بولۇپ ئەگىشىپ، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدە سىلەرنى ئاد ـ ئىرەم قەۋملىرىدەك ئۆلتۈرىمىز» دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ قالاتتى.

بۇ قېتىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ: «سىلەر كىملەر؟» دەپ سورىدى. ئۇلار: «بىز خەزرەج قەبىلىسىدىن» دەپ جاۋاب بېرىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «يەھۇدىيلارنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى (يەنى ئىتتىپاقداشلىرى)!» دەپ قوشۇپ قويدى. ئۇلار: «ھەئە، شۇنداق» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئولتۇرامسىلەر، سىلەرگە گەپ قىلاي!» دېۋىدى، ئۇلار: «بولىدۇ» دېيىشىپ ئولتۇرۇشتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى شەرھلىدى ۋە ئۆزىنىڭ دەۋەت نىشانىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇلارنى ئاللاھ تەئالانىڭ تەرىپىگە چاقىردى ۋە قۇرئان ئوقۇپ بەردى. شۇئان ئۇلار بىر ـ بىرىگە: «بىلەمسىلەر ئى قەۋمداشلار! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بۇ چوقۇم يەھۇدىيلار بىزگە تەھدىت سالغان پەيغەمبەر شۇ. شۇڭا، ئۇلار بۇ پەيغەمبەرگە بىزدىن بۇرۇن ئەگىشىۋالماسلىقى كېرەك» دېيىشىپ، ئۇنىڭ دەۋىتىگە تېزلا ئاۋاز قوشۇپ شۇئان مۇسۇلمان بولدى.

ئۇلار يەسرەبنىڭ يىراقنى كۆرەر ئاقىللىرى بولۇپ، ئەمدىلا ئاياغلاشقان، ئەمما يەنىلا يامراش ئېھتىمالى بولغان ئىچكى ئۇرۇش ئوتى ئۇچقۇنلىرى يەسرەب خەلقىنى قاتتىق جۇدىتىۋەتكەن بولغاچقا، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمنىڭ بۇ دەۋىتىنىڭ ئۇرۇشنىڭ تەلتۆكۈس ئاخىرلىشىشىنىڭ ئاساسى بولۇپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىشتى. شۇڭا ئۇلار: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ھازىر خەلقىمىزنى تاشلاپ بۇ يەرگە كەلدۇق. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكىدەك ئۆچ ـ ئاداۋەت ۋە يامانلىقلار ھېچقانداق بىر قەۋم ئارىسىدا بولماس، ئۈمىدىمىز شۇكى ئاللاھ سېنىڭ سەۋەبىڭ بىلەن ئۇلارنى بىرلەشتۈرۈۋەتسە ئەجەب ئەمەس. بىز قايتىپ ئۇلارنى بۇ ئىشقا دەۋەت قىلىمىز ۋە بىز قوبۇل قىلغان بۇ دىننى ئۇلارغىمۇ تونۇشتۇرىمىز. ئەگەر ئاللاھ ئۇلارنى سەن ئارقىلىق بىرلەشتۈرۈۋەتسە، ئۇ چاغدا بىز ئۈچۈن سەندىن ئەزىز ئادەم بولمايدۇ» دېيىشتى.

ئۇلار مەدىنىگە قايتقاندا ئىسلام ئەلچىلىكىنى بىرگە ئېلىپ كېلىشتى. نەتىجىدە ئەنسار ئائىلىلىرىنىڭ ھەممىسىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گېپىدىن باشقا پاراڭ بولمايدىغان ھالەت شەكىللەندى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى ھەققىدە قوشۇمچە ئىزاھات

مۇشۇ يىلى (بىئسەتنىڭ 11 ـ يىلى) شەۋۋال ئېيىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى ئائىشە سىددىق (راستچىل) رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلەندى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بۇ چاغدا ئالتە ياشقا كىرگەنىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ بىلەن ھىجرىيىنىڭ 1 ـ يىلى شەۋۋال ئېيىدا بىر تەكىيدە باش قويدى. ئۇ بۇ چاغدا توققۇز ياشقا توشقانىدى.

بەيتۇلمۇقەددەسكە سەپەر ۋە مىئراج

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋتى مۇشرىكلارنىڭ زۇلـۇم ۋە زىيانكەشلىكلىرى تۈپەيلى غەلىبە ۋە مەغلۇبىيەت ئوتتۇرىسىدا قەدرى ئەھۋال يـول ئېچىپ ئىلگىرىلەۋاتقان ۋە يىراق ئۇپۇقلاردا غەلىبە يۇلتۇزلىرى غـال ـ پـال نـۇر چېچىپ كۆرۈنۈۋاتقان بىر پەيتتە، ئۇنىڭغا بەيتۇلھەرەمـدىن بەيتۇلمـۇقەددەس[1]كە سەپەر قىلىش ۋە ئۇ يەردىن ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغـا مىئـراج[2]قـا چىقىش سەپىرى مۇيەسسەر قىلىندى.

مىئراجنىڭ ۋاقتىنى مۇقىم بىر ۋاقىتقا بېكىتىشتە تۆۋەندىكىدەك ئوخشاشمىغان قاراشلار بار:

1. ئىسراﺋ (مەككىدىن بەيتۇلمۇقەددەسكە سەير قىلىش، ئاندىن ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغا مىئراجقا چىقىش) شەرىپى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە پەيغەمبەرلىك ۋەھيى نازىل بولغان يىلى مۇيەسسەر قىلىنغان ـــ بۇ ئىمام تەبەرى رەھىمەھۇللاھنىڭ قارىشى.

2. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەيغەمبەر بولۇپ بەشىنچى يىلى مۇيەسسەر بولغان ـــ بۇنى نەۋەۋى قۇرتۇبى رەھىمەھۇللاھ قۇۋۋەتلىدى.

3. بېئسەتنىڭ 10 ـ يىلى رەجەپ ئېيىنىڭ 27 ـ كۈنى مۇيەسسەر قىلىنغان ـــ بۇ ئەللامە مەنسۇر فورى رەھىمەھۇللاھنىڭ تاللىغىنىدۇر.

4. ھىجرەتتىن 16 ئاي ئىلگىرى، يەنى بېئسەتنىڭ 12 ـ يىلى رامىزان ئېيىدا بولغان.

5. ھىجرەتتىن 14 ئاي ئىلگىرى، يەنى بېئسەتنىڭ 13 ـ يىلى مۇھەررەم ئېيىدا بولغان.

---

① بەيتۇلمۇقەددەس ـــ پەلەستىننىڭ يېروسالىم (قۇددۇس) شەھىرىدىكى پەيغەمبەرلەر مەسجىدى.

② پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىر كېچىدىلا مەككىدىن بەيتۇلمۇقەددەسكە بېرىپ، ئۇ يەردىن ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەپ، جەننەت، دوزاخ ۋە دەرگاھى ئىلاھىينى زىيارەت قىلىشى مىئراج دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەردىكى مىئراج، ئىسرا، سەير دېگەنلەر بىر مەنىدە.

6. ھجرەتتىن ساق بىر يىل بۇرۇن، يەنى بىئسەتنىڭ 13 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل ئېيىدا بولغان.

ئالدىدىكى 1 ـ ، 2 ـ ۋە 3 ـ قاراش بىردەك رەت قىلىندى. چۈنكى، خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىئسەتنىڭ 10 ـ يىلى رامىزان ئېيىدا ۋاپات بولغان. ئۇ چاغدا تېخى بەش ۋاق ناماز پەرز قىلىنمىغان ئىدى. ۋەھالەنكى، بەش ۋاق نامازنىڭ مىئراج كېچىسىدە پەرز قىلىنغانلىقىدا شەك يوق. ئەمما، كېيىنكى ئۈچ خىل قاراشقا كەلسەك، مەن (ئاپتور) ئۇنىڭ ھېچقايسىسىنى قۇۋۋەتلەيدىغان دەلىلگە ئىگە ئەمەسمەن. بىراق، سۈرە ئىسرانىڭ سىياقىدىن قارىغاندا، مىئراجنىڭ ھجرەتكە ناھايىتى يېقىن ئارىلىقتا يۈز بەرگەنلىكى مەلۇم. ھەدىسشۇناس ئالىملار ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلدى. ئۇنى قىسقارتىپ سۆزلەپ ئۆتىمىز.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (سەھىھ رىۋايەتكە ئاساسلاندا) مۇبارەك جىسمى بىلەن بۇراق[1]قا مىندۇرۇلۇپ، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەمراھلىقىدا مەسجىدىلھەرەمدىن بەيتۇلمۇقەددەسكە سەير قىلدۇرۇلدى ۋە ئۇ يەردە پەيغەمبەرلەرگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇدى. بۇراقنى بولسا مەسجىد دەرۋازىسىنىڭ بىر ھالقىسىغا باغلاپ قويدى. ئاندىن شۇ كېچىسى يەنە بەيتۇلمۇقەددەستىن بىرىنچى ئاسمانغا ئۆرلىتىلدى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن ئاسماننىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىشنى تەلەپ قىلغانىدى، ئاسمان دەرۋازىسى ئېچىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەردە ئادەم ئاتىنى كۆردى ۋە ئۇنىڭغا سالام بەردى. ئادەم ئاتا ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قىزغىن قارشى ئالدى، ئۇنىڭ سالىمىغا «ئەلەيكە» ياندۇردى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەر بولغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە شەھىدلەرنىڭ ئەرۋاھ (جان)لىرىنى ئوڭ ياندىن ۋە شەقىي ناكەسلەرنىڭ ئەرۋاھ (جان)لىرىنى سول ياندىن كۆرسەتتى.

ئاندىن ئۇ ئىككىنچى ئاسمانغا ئۆرلىتىلدى. ئىككىنچى ئاسمان دەرۋازىسىمۇ ئېچىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەردە يەھيا ئىبنى زەكەرىيا ۋە ئىيسا ئىبنى مەريەم ئەلەيھىسسالاملارنى كۆردى ۋە ئۇلار بىلەن مۇلاقات بولۇپ، ئۇلارغا سالام بەردى. ئۇلارمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سالام قايتۇردى. ئۇنىڭ مىئراجنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەر بولغانلىقىنى تەبرىكلەشتى.

---

① بۇراق ــــ ئاتتىن كىچىكرەك، ئېشەكتىن ئېگىزرەك بولغان بىر خىل ھايۋان.

ئاندىن ئۈچىنچى ئاسمانغا ئۆرلىتىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەردە يۇسۇپ ئىبنى يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنى كۆردى ۋە ئۇنىڭغا سالام قىلدى. يۇسۇپ ئەلەيھىسسالامنۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە «ئەلەيكە» ياندۇردى ۋە ئۇنى قىزغىن قارشى ئېلىپ پەيغەمبەر بولغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

ئاندىن تۆتىنچى ئاسمانغا ئۆرلىتىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەردە ئىدرىس ئەلەيھىسسالامنى كۆردى ۋە ئۇنىڭغا سالام بەردى. ئىدرىس ئەلەيھىسسالامنۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قارشى ئېلىپ، ئۇنىڭ پەيغەمبەر بولغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن بەشىنچى ئاسمانغا ئۆرلىتىلدى. بەشىنچى ئاسماندا ھارۇن ئىبنى ئىمران ئەلەيھىسسالامنى كۆردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا سالام قىلدى، ھارۇن ئەلەيھىسسالامنۇ ئۇنى قارشى ئالدى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى تەبرىكلىدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئالتىنچى ئاسمانغا ئۆرلىتىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەردە مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئۇچراشتى ۋە ئۇنىڭغا سالام قىلدى. مۇسا ئەلەيھىسسالامنۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەر بولغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدىن ئازراق ئۆتۈۋىدى، مۇسا ئەلەيھىسسالام يىغلاپ تاشلىدى. ئۇنىڭغا: «نېمىشقا يىغلايسەن؟» دېيىلگەنىدى، ئۇ: «بىر ئوغلان مەندىن كېيىن پەيغەمبەرلىككە ئەۋەتىلدى. ئەمما، ئۇنىڭ ئۈممىتىدىن جەننەتكە كىرىدىغانلار مېنىڭ ئۈممىتىمدىن جەننەتكە كىرىدىغانلاردىن جىق كۆپ، شۇڭا يىغلايمەن» دېدى.

ئاندىن يەتتىنچى ئاسمانغا ئۆرلىتىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەردە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇچراشتى ۋە ئۇنىڭغا سالام قىلدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى تەبرىكلىدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سىدرەتۇلمۇنتەھا[1]غا كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن بەيتۇلمەئمۇر[2]غا ئۆرلىتىلدى. ئاندىن جەببار تائالا (بەندىلەرگە ئۆزى خالىغاننى قىلدۇرۇلايدىغان ئەزىمەتلىك تەڭرى تائالا)نىڭ دەرگاھىغا ئۆرلىتىلدى ۋە ئۇنىڭغا

① سىدرەتۇلمۇنتەھا ــــ ئاللاھ تەئالانىڭ ئەرشىگە يېقىن جايدىكى بىر تۈپ دەرەخنىڭ نامى بولۇپ، بۇ يەردە ئاخىرقى نۇقتا دېگەن مەنىدە چۈشىنىشكە بولىدۇ.

② بەيتۇلمەئمۇر ــــ ئاسماندىكى پەرىشتىلەر ئىبادەت قىلىدىغان مەسجىد.

يېقىنلىشىپ، ھەتتا بىر ـ ئىككى ياچاق ئوقى مىقدارى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يېقىن تۇردى. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا ئۆز بەندىسى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)گە ئۆزى خالىغان ۋەھيىلەرنى ۋەھيى قىلدى ۋە ئۇنىڭغا 50 ۋاق نامازنى پەرز قىلدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىدىن قايتىپ مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدىن ئۆتتۈۋىدى، مۇسا ئەلەيھىسسالام: «ئاللاھ سىزنى نېمىگە بۇيرىدى؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «50 ۋاق نامازغا» دەپ جاۋاب بەردى. مۇسا ئەلەيھىسسالام: «سىزنىڭ ئۈممىتىڭىز بۇنىڭغا تاقەت قىلالمايدۇ. سىز ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىپ ئۇنىڭدىن ئۈممىتىڭىزگە يەڭگىللىتىپ بېرىشنى تىلەڭ» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامغا مەسلىھەت سالغاندەك قىلىپ قارىۋىدى، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام: «ھەئە، خالىسىڭىز» دەپ ئىشارەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يۇقىرىغا ئۆرلىتىپ جەببار تائالانىڭ دەرگاھىغا ئېلىپ چىقتى. ۋەھالەنكى، ئاللاھ تەئالا ئۆزىگە خاس ماكاندا ئىدى (بۇ ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھنىڭ بەزى لەۋزىدىكى ئىبارىسى). شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭدىن ئون ۋاق نامازنى كۆتۈرۈۋېتىپ بەردى. ئاندىن تۆۋەن چۈشتى ۋە مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ ئۇنىڭغا خەۋەر قىلدى. مۇسا ئەلەيھىسسالام يەنە: «پەرۋەردىگارىڭىزنىڭ دەرگاھىغا قايتىپ يەنىمۇ يېنىكلىتىپ بېرىشنى تىلەڭ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھى ئارىلىقىدا بېرىپ ـ كېلىپ يۈرۈپ ئاخىر ئاللاھ تەئالا ئۇنى بەش ۋاققا قالدۇرۇپ بەردى. شۇ چاغدىمۇ مۇسا ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغا يەنە قايتىپ يەنىمۇ يەڭگىللىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشقا بۇيرىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەن پەرۋەردىگارىمدىن ھايا قىلدىم، ئەمدى مەن ئۇنىڭ قىسمىتىگە رازى بولىمەن ۋە ئۇنىڭ پەرزىگە تەسلىم بولىمەن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدىن يىراقلاپ مېڭىۋىدى، غايىبتىن: «پەرزىمنى بېكىتتۇەتتىم ۋە بەندىلىرىمدىن كۆپ يېنىكلەتتىم» دەپ نىدا كەلدى.

ئاندىن ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاللاھ تەبارەك ۋە تائالانى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكى توغرىسىدا ئىختىلاپ (ئوخشاشمىغان قاراشلار) بارلىقىنى ئېيتتى ۋە ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھنىڭ مۇشۇ ھەقتىكى سۆزىنى زىكرى قىلدى. تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنىڭ نەتىجىسى شۇ بولدىكى، ئاللاھ تەئالانى مۇشۇ كۆز بىلەن كۆرۈش پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمگە ئەسلا نىسپ بولغان ئەمەس ھەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاللاھ تەئالانى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن دېگەننى ھېچبىر ساھابە ئىسپاتلىمىغان. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن نەقىل قىلىنغان «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھنى كۆردى» ۋە «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھنى دىلى بىلەن كۆردى» دېگەن ھەدىسلەر بىر ـ بىرىگە زىت ئەمەس.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ: ئەمما، ئاللاھ تەئالانىڭ سۈرە نەجمىدىكى ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ «ئاندىن ئۇ ئاستا ـ ئاستا يېقىنلىشىپ تۆۋەنگە ساڭگىلىدى» (53: 8) دېگەن سۆزىدىكى يېقىنلىشىش مىئراج قىسسىسىدە زىكرى قىلىنغان يېقىنلىشىش بىلەن بىر ئەمەس. سۈرە نەجمىدە زىكرى قىلىنغان يېقىنلىشىش بولسا، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ يېقىنلىشىشى ۋە ئۇنىڭ تۆۋەن چۈشۈشىدۇر. ئائىشە ۋە ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئۇنھۇمالارمۇ ھەم شۇ قاراشتا. ئايەتنىڭ سىياقمۇ ھەم شۇنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما، مىئراج ھەدىسىدە زىكرى قىلىنغان «يېقىنلىشىش ۋە تۆۋەن چۈشۈش» دېگەنلەر بولسا ئاللاھ تەبارەك ۋە تائالانىڭ تۆۋەن چۈشۈشى ۋە يېقىنلىشىشى ئىكەنلىكى ناھايىتى ئېنىق. شۇڭا، بۇ سۈرە نەجمىدە زىكرى قىلىنغان «تۆۋەن چۈشۈش» بىلەن تەئارۇز (زىت) كەلمەيدۇ. چۈنكى، سۈرە نەجمىدىكى «ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) ئۇنى سىدرەتۇلمۇنتەھانىڭ يېنىدا يەنە بىر قېتىم كۆردى» دېگىنى، چوقۇم ئۇ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى كۆردى دېگەن بولىدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى ئەسلى سۈرىتىدە ئىككى قېتىم كۆرگەن. بىر قېتىم مۇشۇ زېمىندا، يەنە بىر قېتىم مىئراجدا — سىدرەتۇلمۇنتەھانىڭ قېشىدا كۆرگەن (ئاللاھ تەئالا ھەممىدىن ئالىمدۇر).

مۇشۇ قېتىم مىئراجدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆكرىكى يېرىلىش ۋەقەسى يۈز بەردى ھەمدە زىيارەت داۋامىدا تۆۋەندىكى بىر قانچە ئىشلارغا دۇچ كەلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا سۈت ۋە ھاراق كەلتۈرۈلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككىلەنمەستىن سۈتنى تاللىغانىدى، ئۇنىڭغا: «توغرا يولغا ھىدايەت قىلىندىڭ» ۋەياكى «توغرا يولنى تاپتىڭ، ناۋادا سەن ھاراقنى ئالغان بولساڭ، ئۈممىتىڭ ئېزىپ كەتكەن بولاتتى» دېيىلدى. ئۇ جەننەتتە تۆت دەريانى كۆردى. ئىككىسى ئاشكارا ۋە ئىككىسى يوشۇرۇن ئىدى. ئاشكارا ئىككى دەريا نىل دەرياسى ۋە پۇرات دەرياسى دەپ تونۇشتۇرۇلدى. بۇنىڭ مەنىسى — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەلچىلىكى نىل ۋە پۇرات دەرياسى ۋادىلىرىدىكى كەڭ مۇنبەت زېمىنلاردا يىلتىز

تارتىپ، ئۇنىڭ ئاھالىسىنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالىدۇ ۋە بۇ جايلارنىڭ ئاھالىسى يېقىن كەلگۈسىدىن باشلاپ ئەۋلادمۇئەۋلاد ئىسلام تۇغىنى ئېگىز كۆتۈرگۈچىلەردىن بولىدۇ دېگەن بولاتتى. ئەكسىچە، بۇ دەريالارنىڭ كېلىش مەنبئى جەننەتتىن كېلىدۇ دېگەنلىك بولمايتتى.

زىيارەت داۋامىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دوزاخنىڭ مالىكى خازىن (باش گوندىپاي)نى كۆردى. ئۇ قەتئىي كۈلمەيتتى ۋە ئۇنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇم ۋە خۇشخۇيلۇقتىن قىلچە ئەسەر يوق ئىدى. شۇنىڭدەك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە جەننەت ۋە دوزاخنىڭ تەپسىلاتىدىن خەۋەردار بولدى.

ئۇ يەنە يېتىملەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى ناھەق يەۋالغانلارنىڭ ئېغىز، بۇرۇن ۋە لەۋلىرىنى تۆگىنىڭ كامشۇكلىرىغا ئوخشاش قوپال ۋە كۆرۈمسىز ھالەتتە كۆردى. ئۇلارنىڭ ئېغىز ۋە بۇرۇنلىرىغا ھاۋانچا تاشلىرىدەك چوغ پارچىلىرى تۆپە ـ تۆپىلەپ تىقىلاتتى. ئاندىن ئۇ تاشلار شۇ ھامان ئۇلارنىڭ ئارقا مەقئەتلىرىدىن ئېتىلىپ چىقاتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جازانىخورلارنىڭ قورساقلىرى يوغىناپ، تولۇم قورساق بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ قورساقلىرى بەك چوڭىيىپ كېلەڭسىزلىشىپ كەتكەنلىكتىن، ئۆز ئورۇنلىرىدىن تەمشىلەلمەيتتى ۋە يۆتكىلىشكىمۇ ماجالى يەتمەيتتى. فىرئەۋن جەمەتى ۋە ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى دوزاخقا قاقلىنىش ئۈچۈن ئېلىپ چىقىلغاندا، ئۇ جازانىخورلارنىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈپ، ئۇلارنى دەسسەپ ئاياغ ئاستى قىلىپ ماڭاتتى.

زىناخور ـ پاھىشىۋازلارنىڭ ئالدىدا مەززىلىك، پۇراقلىق ۋە سېمىز گۆش قورۇملىرى تۇرماقتا، يەنە بىر چەتتە شاللەت، ئۇرۇق، بەتبۇي، سېسىق ۋە مەينەت گۆشلەر تۇرماقتا. ۋەھالەنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى مەززىلىك ۋە ھىد پۇراقلىق گۆشلەرنى يېمەي، يېنىدىكى مەينەت ۋە پاسكىنا گۆشلەرنى ماكىلدىتىپ چايناپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە مەھرەملىك[1] سالاھىيىتى بولمىغان ئەرلەر بىلەن تارتىنماستىن ئارىلىشىپ يۈرىدىغان شاللاق ۋە ھاياسىز خوتۇن ـ قىزلارنىڭ ئەمچەكلىرىدىن ئېسىپ قويۇلغانلىقىنى كۆردى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە بەيتۇلمۇقەددەسكە بېرىش ـ كېلىشتىكى ئىككىلا قېتىمدا مەككىلىكلەرنىڭ شام تەرەپتىن كېلىۋاتقان بىر تىجارەت

---

① ئىسلام دىنىدا شۇ ئايال بىلەن نىكاھلىنىشقا بولمايدىغان ئەرلەر مەھرەم دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، دادىسى، ئەر بىر تۇققانلىرى، كۈيئوغلى، ئېمىلدەش بىر تۇققانلىرى ... دېگەندەك.

كارۋىنىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ تويتىن ئايرىلىپ ئېزىپ قالغان بىر تۆگىسىنى كۆرسىتىپ قويدى ۋە ئۇلار ئۇخلاپ قالغاندا، ئاغزى ئېتىپ قويۇلغان بىر تۇڭدىن سۇ ئىچىپ، ئاندىن قاچىنى ئۆز پېتىچە مەھكەم ئېتىپ قويدى. دەل مۇشۇ ئىش پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مىئراج كېچىسىنىڭ ئەتىگىنى ئۇنىڭ سۆزىنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلايدىغان بىردىنبىر ماددىي پاكىت بولۇپ قالدى.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئەتىسى ئەتىگەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرەيش خەلقىگە ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا كۆرسەتكەن بۇ كاتتا مۆجىزىنى بايان قىلىپ بېرىۋىدى، ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان گۇمانى تېخىمۇ كۈچەيدى. ئەزىيەت كۆلىپەت يەتكۈزۈش ۋە زىيان ـ زەخمەت سېلىشى ئېشىپ باردى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بەيتۇلمۇقەددەسنى تەسۋىرلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلغاندى، ئۇ بەيتۇلمۇقەددەسنى كۆز ئالدىدا كۆرۈپ تۇرغاندەك مۇھىم جايلىرىنى ئېنىق ۋە ئەينەن سۈپەتلەپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە رەددىيە قايتۇرالماي داڭ قېتىپ قېلىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە ئۇلارنىڭ كارۋىنىنىڭ سەپەر يۆنىلىشىنى ۋە قايتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. بولۇپمۇ كارۋاننىڭ يېتىپ كېلىدىغان ۋاقتىنى ئېيتىپ بەردى، ھەتتا كارۋاننىڭ ئەڭ ئالدىدا مېڭىپ كېلىۋاتقان تۆگىنىمۇ ئېيتىپ بەردى. ئەمەلىيەتمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېگەندەك چىقتى، لېكىن بۇ ئۇلارنىڭ نەپرىتىنى ئاشۇرۇۋەتتى ۋە كاپىر زالىملار كۇپرىنىڭ غەيرىگە ئىبا[1] قىلىشتى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ «سىددىق» (راستچىل) دەپ ئاتىلىشى بۇ ۋەقەنىڭ چىنلىقىدىن ھەممە ئادەم دەرگۇمان بولغاندا، ئۇنىڭ ئىككىلەنمەستىن «راست» دەپ تەستىقلىغانلىقى ئۈچۈن ئىكەن.

خوش، ئەمدى بۇ سەپەر نېمە ئۈچۈن ئورۇنلاشتۇرۇلغان؟ دېگەن سوئالغا بېرىلگەن ئەڭ قايىل قىلارلىق ۋە ئىخچام جاۋاب ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا﴾ «ئۇنىڭغا بىزنىڭ قۇدرەت ئالامەتلىرىمىزنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ...» (17:1) دېگەن ئايىتىدۇر. ئاللاھ تەئالانىڭ ئۆز دەرگاھىنى زىيارەت قىلدۇرۇش ئىشى ئۇنىڭ جىمى پەيغەمبەرلەرگە يولغا قويغان قانۇنىدۇر. ئاللاھ تەئالا سۈرە ئەنئامدا: ﴿وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ﴾ «ئىبراھىمنىڭ (تەۋھىد بارىسىدا) قەتئىي ئىشەنگۈچىلەردىن بولۇشى ئۈچۈن (ئۇنىڭغا ئاتىسى بىلەن قەۋمىنىڭ گۇمراھلىقىنى كۆرسەتكىنىمىزدەك) بىز ئىبراھىمغا ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ ئاجايىباتلىرىنى كۆرسىتىمىز» (6:75) دېدى. سۈرە تاھادا مۇسا

---

[1] ئىۋا قىلدى، ئىبا قىلدى دېگەن ئىككى سۆز بىر مەنىدە، يەنى ئۇنىمىدى، باش تولغىدى.

ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ: ﴿لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى﴾ «ساڭا چوڭ مۆجىزىلىرىمىزدىن بىر قىسمىنى كۆرسىتىمىز» (20:23) دېدى. ئاللاھ تەئالا بۇ ئىرادىسىنى ئۆزىنىڭ ﴿وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ﴾ «قەتئىي ئىشەنگۈچىلەردىن بولۇشى ئۈچۈن» دېگەن ئايىتى ئارقىلىق چۈشەندۈردى.

پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىلمىي تونۇشى مۆجىزىلەرنى ئەمەلىي كۆرۈش بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىن مۆلچەرلىگۈسىز دەرىجىدە جەزملىشىدۇ. «ئاڭلىغان كۆرگەنگە يەتمەيدۇ». شۇڭا، ئۇلار (يەنى پەيغەمبەرلەر) خۇدا يولىدا باشقىلار سەۋر قىلالمايدىغان ئېغىرچىلىقلارغا سەۋر قىلالايدۇ، پۈتۈن دۇنيا دۈشمەن كۈچلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇلارغا جاپا ـ مۇشەققەت كۆلەڭگۈلىرىنى قانچە ھەيۋە بىلەن پۈلەڭلاتسىمۇ، بۇ ئۇلارنىڭ نەزىرىدە پاشىنىڭ قانىتىچىلىك ۋەزنىگە ئولتۇرمايدۇ.

مىئراج سەپىرىنىڭ باشقا ساھەلىرىگە چېتىلىدىغان ھېكمەت ۋە سىرلارنى تەتقىق قىلىش گەرچە ئىسلام پەلسەپىسىگە ئائىت ئىلىملەر بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردە ئاشۇ مۇبارەك زىيارەتنىڭ بۇلىقىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھايات باغچىسىغا قويۇلغان بىر قانچە توغرا يەكۈنلەر تامچىسىنى قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتىمىز.

سۈرە ئىسرانى تىلاۋەت قىلغان ھەرقانداق بىر قارى بۇ سۈرىدە ئاللاھ تەئالا مىئراج ۋەقەسىنى پەقەت بىرلا ئايەتتە تىلغا ئېلىپ قويۇپلا، ئارقىدىن يەھۇدىيلارنىڭ رەسۋاچىلىقلىرى ۋە جىنايى قىلمىشلىرىنى بايان قىلىشقا ئۆتۈش قىلىپ كەتكەنلىكىنى، ئاندىن ئۇلارغا: «قۇرئان توغرا يولغا باشلايدۇ» دەپ ئاگاھلاندۇرۇش بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. بۇ چاغدا ئۇ قارى بۇ ئىككى ئايەتنىڭ ئۆزئارا ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق ئىكەنغۇ؟ دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىن. ۋەھالەنكى، ئىش قارىنىڭ ئويلىغىنىدەك ئەمەس. ئاللاھ تەئالا بۇ خىل ئىبارە كەلتۈرۈش ۋە ئىپادىلەش ئۇسلۇبى ئارقىلىق مىئراجنىڭ تۈنجى بېكىتىنىڭ بەيتۇلمۇقەددەس قىلىپ بېكىتىلىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرمەكچى، يەنى يەھۇدىيلار ھوقۇق ـ مەنسەپ تۇتۇش سالاھىيىتىنى يوقىتىدىغان قەبىھ جىنايەتلەرنى سادىر قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئىنسانىيەتكە رەھبەرلىك قىلىش ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلىنىدىغانلىقى، بۇ ھوقۇق ۋە مەنسەپنى چوقۇم ئۆز پەيغەمبىرىگە ئېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭغا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام دەۋەت ئېلىپ بارغان مەركىزىي بازىلارنىڭ ئىككىلىسىنى بىرلەشتۈرۈپ بېرىدىغانلىقى ۋە ئىنسانىيەتنى روھىي جەھەتتىن يېتەكلەش ھوقۇقىنىڭ ئۆز تارىخىنى ئالدامچىلىق، خىيانەتكارلىق، گۇناھ ـ مەئسىيەت ۋە ھەددىدىن ئېشىش جىنايەتلىرى بىلەن توشقۇزۇۋەتكەن بىر مىللەتتىن، ۋۇجۇدىدىن ياخشىلىق ۋە پەزىلەت ئۇرغۇپ تۇرىدىغان، پەيغەمبىرى

ھىدايەت نۇرى بولغان قۇرئان ۋەھيىسىدىن بەھرىمەن بولۇۋاتقان ئۇلۇغ بىر مىللەتكە يۆتكىلىش ۋاقتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىگە ئىشارەت قىلماقچى ئىدى.

لېكىن، بۇ ھوقۇق قانداق ئۆتكۈزۈۋېلىندۇ؟ ھالبۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككە تاغلىرىدا كىشىلەر تەرىپىدىن قوغلاندى قىلىنىپ، ئۆزىنىڭ كىشىلىك ئەركىنلىكىگە ئىگە بولالماي سەرسان ھالەتتە يۈرۈۋاتسا؟ مانا بۇ سوئال تۈگۈنچىنى يېشىپ، يەنە بىر ھەقىقەتنى ئېچىپ بېرىدۇ. ئۇ بولسىمۇ ئىسلام دەۋىتىنىڭ بىرىنچى باسقۇچى ئاياغلىشىش ۋە تامام بولۇشقا ئاز قالدى. ئەمدى ئۇسۇلى ئاۋۋالقىغا تۈپتىن ئوخشىمايدىغان يەنە بىر باسقۇچلۇق دەۋەت يېقىندا باشلىنىدۇ دېگەن ھەقىقەت ئىدى. شۇڭا، بىز بەزى ئايەتلەرنىڭ مۇشرىكلارغا قارىتا ئوچۇق ـ ئاشكارا ئاگاھلاندۇرۇش بېرىۋاتقانلىقىنى ۋە قاتتىق تەنبىھ بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز: ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُواْ فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾ «بىرەر شەھەر (ئاھالىسى)نى ھالاك قىلماقچى بولساق، ئۇنىڭدىكى دۆلەتمەن ئادەملەرنى (بىزگە ئىتائەت قىلىشقا) بۇيرۇيمىز، ئۇلار ئىتائەت قىلماي پىسقى قىلىدۇ ـ دە، ئۇلارغا ئازابىمىز ھەق بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى قورقۇنچلۇق رەۋىشتە ھالاك قىلىمىز» (17:16)؛ ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِن بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا﴾ «نۇھتىن كېيىن (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان) نۇرغۇن ئۈممەتلەرنى ھالاك قىلدۇق. پەرۋەردىگارىڭ بەندىلىرىنىڭ گۇناھلىرىنى تولۇق بىلىپ تۇرۇشتا، كۆرۈپ تۇرۇشتا يېتەرلىكتۇر» (17:17). ئاللاھ تەئالا بۇ ئايەتلەرگە ئۇلاپلا مۇسۇلمانلار خۇددى ئايرىم بىر زېمىننى ئىگىلەپ، ئۇ زېمىندا ئۆز ئىشلىرىنى ھەرقايسى جەھەتتىن پۇختىلاپ، مۇكەممەل بىر ئىجتىمائىي تەرتىپ ئورنىتىپ بولغاندەك، ئۇلارغا تەرەققىيات قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى ۋە ئىسلامى جەمئىيەت بەرپا قىلىشنىڭ ئاساسلىرىنى بايان قىلىدىغان ئايەتلەرنى كەلتۈرىدۇ. بۇنىڭدىن مەقسەت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پات ئارىدا دەۋەت ئىشلىرى قىزغىن قارشى ئېلىنىدىغان بىخەتەر بىر پاناھگاھنى تېپىۋالىدۇكى، ئۇ جاي يېقىن كەلگۈسىدە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا دىن تارقىتىش مەركىزى بولۇپ قالىدۇ دېگەننى ئۇقتۇرىدۇ.

مانا بۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ مۇبارەك سەپىرىنىڭ بىزنىڭ تەتقىق قىلىشىمىزغا ئەرزىيدىغان سىر ـ ئەسرارلىرىدۇر. بىز بۇ يەردە ئۇنى ۋاقىپلاندۇرۇپ ئۆتۈشنى ئىختىيار قىلىپ قالدۇق، خالاس.

خوش، مانا مۇشۇنداق ئەسرار ۋە ھېكمەتلەرنىڭ جەھەتىدىن ئىسرا ۋەقەسى بىرىنچى ئەقەبە بەيئىتىنىڭ ئالدىدا ياكى ئىككى بەيئەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇۋەپپەق قىلىنغان دەيمىز (والله أعلم).

تۇنجى ئەقەبە بەيئىتى

يۇقىرىدا بەسرەبىلىك ئالتە نەپەر كىشى بىئسەتنىڭ 11 ـ يىلى ھەج مەۋسۇمىدا مۇسۇلمان بولغان بولۇپ، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بۇ ئەلچىلىكنى ئۆز قەۋملىرىگە چوقۇم يەتكۈزۈشكە ۋەدىلەشكەن دېگەندۇق.

بۇنىڭ نەتىجىسىدە كېيىنكى يىلى ھەج مەۋسۇمى (بىئسەتنىڭ 12 ـ يىلى، مىلادىيە 621 ـ يىلى ئىيۇل)دا يەسرەبتىن 12 ئادەم ھەجگە كەلدى. ئۇلارنىڭ بەشى ئالدىنقى يىلى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشكەنلەر (بۇ يىل كېلەلمىگەن بىر كىشى جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى رىئاب ئىدى)، قالغان يەتتىسى يېڭىدىن قوشۇلۇپ كەلگەنلەر ئىدى. ئۇلار:

1. مۇئاز ئىبنى ھارىس ئىبنى ئەفرائ ــــ خەزرەج قەبىلىسى، بەنى نەججار جەمەتىدىن؛

2. زەكۋان ئىبنى ئابدۇلقەيس ــــ خەزرەج قەبىلىسى، بەنى زۇرەيق جەمەتىدىن؛

3. ئۇبادە ئىبنى سامىت ــــ خەزرەج قەبىلىسى، بەنى غەنەم جەمەتىدىن؛

4. يەزىد ئىبنى سەئلەبە ــــ خەزرەج قەبىلىسى، بەنى غەنەم جەمەتىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىدىن؛

5. ئابباس ئىبنى ئۇبادە ئىبنى نەزلە ــــ خەزرەج قەبىلىسى، بەنى سالىم جەمەتىدىن؛

6. ئەبۇلھەيسەم ئىبنى تەيھان ــــ ئەۋس قەبىلىسى، بەنى ئابدۇلئەشھەل جەمەتىدىن؛

7. ئۇۋەيم ئىبنى سائىدە ــــ ئەۋس قەبىلىسى، بەنى ئەمرى ئىبنى ئەۋف جەمەتىدىن؛

بۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىككىسى ئەۋس قەبىلىسىدىن، قالغانلىرى خەزرەج قەبىلىسىدىن ئىدى.

ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن مىنا تېغىدىكى ئەقەبە دېگەن جايدا ئۇچرىشىپ، ئاياللار بەيئەت قىلغاندەك (يەنى مەككە پەتھى قىلىنغاندا نازىل بولغان ئاياللار بەيئەت قائىدىسى بويىچە) بەيئەت بەردى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئۇبادە ئىبنى سامىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە: «كېلىڭلار! ماڭا ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك قىلماسلىققا، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا ـ پاھىشە قىلماسلىققا، باللىرىڭلارنى (كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ) ئۆلتۈرمەسلىككە، ئۆز ئالدىڭلارغا بوھتان ئويدۇرۇپ چىقماسلىققا ۋە ياخشىلىق ئىشتا ماڭا ئاسىيلىق قىلماسلىققا بەيئەت بېرىڭلار. كىمكى ئۆز ۋەدىسىگە ۋاپا قىلسا، ئۇنىڭ ئەجرىنى ئاللاھ بېرىدۇ ۋە كىمكى شۇ ئىشلارنىڭ بىرەرسىگە چېتىلىپ قېلىپ، شۇ سەۋەبتىن دۇنيادا جازالانسا، ئۇ جازا شۇنىڭغا كەپپارەت بولىدۇ. كىمكى شۇ ئىشلاردىن بىرەرسىنى سادىر قىلىپ، ئاللاھ ئۇنىڭ بۇ ئەيىبىنى ياپسا، ئۇنىڭ ئىشى ئاللاھنىڭ ئىلكىدە بولىدۇ. ئۇ خالىسا ئازابلايدۇ، خالىسا ئۇنى كەچۈرۈم قىلىدۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن (يەنە بىر نۇسخىدا بىز) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاشۇ ماددىلارنىڭ ھەممىسىگە بەيئەت قىلدىم (ياكى قىلدۇق) دېيىلگەن.

ئىسلام ئەلچىسى يەسرەبتە

بەيئەت تامام بولۇپ، ھەج پائالىيەتلىرىمۇ ئاخىرلىشىپ، ھاجىلار ئۆز ۋەتەنلىرىگە قايتىشقا باشلىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەسرەبتىكى مۇسۇلمانلارغا ئىسلام شەرىئىتىنى ئۆگىتىش، دىنى ئەھكاملارنى چۈشەندۈرۈش ۋە شۇ يەردە تېخىچە شېرىك ئەقىدىدە تۇرۇۋاتقان ئادەملەر ئارىسىدا ئىسلام دەۋىتى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ تۇنجى ئەلچىسىنى ئاشۇلارغا قېتىپ مەدىنىگە يولغا سالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئەلچىلىككە ئەڭ دەسلەپ مۇسۇلمان بولغان ئىسلام ياش ئاۋانگارتلىرىدىن بىرى بولغان مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاللىغانىدى.

خۇشاللىنارلىق نەتىجە

مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىگە چۈشتى ۋە ئۇ ئىككىسى بىرلىكتە يەسرەب ئاھالىسىغا تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن دىن تارقىتىشقا باشلىدى. مۇسئەب ئۇزاق ئۆتمەي يەسرەب خەلقى ئارىسىدا «مۇقرىئۇن» (قۇرئان ئۆگەتكۈچى) دېگەن نام بىلەن تونۇلدى.

ئۇنىڭ ئىسلام دەۋىتىدە ئەڭ زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغان سورۇنلىرىنىڭ بىرى شۇكى، ئۇ بىر كۈنى ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بەنى ئابدۇلئەشھەل ۋە بەنى زەپەر مەھەللىلىرىگە دەۋەتكە چىققانىدى. ئۇلار بەنى زەپەر جەمەتىدىن بىر كىشىنىڭ بېغىغا كىرىپ، ئۇ يەردە «بىئرى مىرق» دەپ ئاتىلىدىغان بىر قۇدۇقنىڭ لېۋىدە سورۇن تۈزۈپ ئولتۇردى. ئۇلارنىڭ قېشىغا بىر بۆلۈك مۇسۇلمانلار جەم بولدى. شۇ كۈنلەر تېخى بەنى ئابدۇلئەشھەل جەمەتىنىڭ باشلىقى ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير بىلەن سەئەد ئىبنى مەئازلارنىڭ مۇسۇلمان بولمىغان چاغلىرى ئىدى. ئۇلار بۇنى ئاڭلاپ، سەئەد ئۇسەيدكە دېدىكى: «يۈر! بىزنىڭ سادda ئادەملىرىمىزنى ئەخمەق قىلغىلى كەلگەن ئاۋۇ ئىككىيلەننى توسقىن. ئۇلار بىزنىڭ بۇ يەرلىرىمىزگە كېلىپ يۈرمىسۇن! مەن باراي دېسەم ئەسئەد ئىبنى زۇرارە ھاممائاچامنىڭ ئوغلى، ئاشۇنداق بولمىغان بولسا، سېنى ئەۋەتمەي ئۇلارغا ئۆزۈملا تېتىيتتىم». شۇنىڭ بىلەن ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير نەيزىسىنى ئېلىپ ھېلىقى باغ تەرەپكە قاراپ چاپتى. ئەسئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇسەيدنىڭ يىراقتىن كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «بۇ كىشى بىر جەمەت خەلقىنىڭ باشلىقى، سېنىڭ قېشىڭغا كەلدى چېغى، ئۇنىڭغا خۇدالىق ئۈچۈن تەسىرلەنگۈدەك ئىككى ئېغىز سۆز قىلىپ قويغىن» دېدى. مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئەگەر ئولتۇرسا شۇنداق قىلاي» دېدى. ئۇسەيد ھېلىلا تىل سالىدىغاندەك ئاچچىقى بىلەن كېلىپ، ئۇلارنىڭ بېشىدا توختىدى ۋە: «سىلەرنى بۇ يەرگە كىم چاقىرىپ كەلدى؟ ئىش ئۇقمايدىغان ئاجىزلىرىمىزنى ئەخمەق قىلماقچىمۇسىلەر؟ ئۆزۈڭلارنىڭ خۇسۇسىي ھاجىتىڭلار بولسا ئېيتىڭلار، بولمىسا كۆزىمىزدىن يوقىلىڭلار!» دېدى. بۇ چاغدا مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «ئاۋۋال ئولتۇرۇپ تىڭشاپ باقمامسەن، سەن رازى بولغىدەك ئىش بولسا قوبۇل قىلارسەن، ناۋادا ياقتۇرمىغۇدەك بولساڭ ساڭا تاڭمايمىز» دېدى. ئۇسەيد: «گېپىڭ ئورۇنلۇق» دېدى-دە، نەيزىسىنى ئالدىغا سانجىپ قويۇپ ئولتۇردى. مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا ئىسلام دىنىنى قىسقىچە تونۇشتۇردى ۋە مۇيەسسەر بولغان مىقداردا قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بەردى.

ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز ئۇسەيدنىڭ ئېغىزىدىن گەپ چىقىپ بولغۇچە، ئۇنىڭ چىرايىنىڭ جىلۋىلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا ئىسلام نۇرى تەسىر قىلغانلىقىنى ھېس قىلغاندۇق.

تىلاۋەتتىن كېيىن، ئۇسەيد: «بۇ نېمىدېگەن مەزمۇنلۇق كالام ۋە نېمىدېگەن ياخشى دىن! بۇ دىنغا كىرمەكچى بولسا نېمە ئىش قىلىش كېرەك؟» دەپ سورىدى.

مۇسئەب بىلەن ئەسئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئىككىيلەن: «ئاۋۋال غۇسۇل تاھارەت ئالسەن ۋە كىيىمڭنى پاكلايسەن، ئاندىن شەھادەت ئېيتىپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇيسەن» دېدى. ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير ئورنىدىن تۇرغانچە خالىي بىر ماكانغا بېرىپ غۇسۇل قىلدى. ئۇستىدىكى كىيىمنى پاكىز كىيىمگە ئالماشتۇردى ۋە سورۇنغا كېلىپ شەھادەت ئېيتتى. ئارقىدىن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى. ئاندىن ئۇ: «مېنىڭ كەينىمدە بىر ئادەم بار، ئەگەر ئۇ سىلەرگە تابىي بولسا، ئۇنىڭ قەۋمىدىن بىرمۇ ئادەم بۇ ئىشتىن بويۇن تولغىمايدۇ. مەن ئۇنى ھازىرلا قېشىڭلارغا ئەۋەتەي» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ نەيزىسىنى ئېلىپ سەئەدنىڭ قېشىغا قايتتى. سەئەد ئىبنى مەئاز قەۋمى ـ جامائەتلىرى بىلەن ئۆز سورۇنىدا ئۇسەيد كەتكەن پېتى ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئۇ ئۇسەيدنى يىراقتىن كۆرۈپ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇسەيد چوقۇم كەتكەن ھالىتى بىلەن قايتىپ كەلمىدى» دېدى.

ئۇسەيد سورۇنغا كېلىپ توختىۋىدى، سەئەد: «ئۇلارنى قانداق قىلدىڭ؟» دەپ سورىدى. ئۇسەيد: «مەن ئۇلار بىلەن سۆزلەشتىم، قەسەم قىلىپ ئېيتالايمەنكى، ئۇلاردا قوبۇل قىلغىلى بولمىغۇدەك يامانلىقنى كۆرمىدىم، ئەمما ئۇلارنى كەسكىن توسۇۋەتتىم. ئۇلار: ‹سېنىڭ دېگىنىڭدەك قىلىمىز› دېيىشىپ قالدى» دېدى.

ئۇسەيد گېپىگە ئۇلاپ: «ئۇقۇشۇمچە، بەنى ھارىس جەمەتى ئەسئەد ئىبنى زۇرارەگە قارشى چىقىپ (ئۇنىڭ سېنىڭ ھاممائاچاڭنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ)، سېنىڭ يۈزۈڭنى قىلماي ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپتۇ (مش)» دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ سەئەد دەرغەزەپ بولۇپ ئورنىدىن تۇردى ۋە قولىغا نەيزىسىنى ئېلىپ ھېچ يانغا قارىماي، ئۇ ئىككىيلەننىڭ قېشىغا باردى. سەئەد ئۇ ئىككىيلەننىڭ بىخارامان ئولتۇرۇۋاتقانلىقنى كۆرۈپ، ئۇسەيد مېنى بۇ ئىككىيلەننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باقسۇن دەپتۇ دېگەننى كۆڭلىگە كەلتۈردى ـ دە، غەزىپىنى زورىغا بېسىپ ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىدى ۋە ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئەزىبرايى خۇدا، ئى ئەبۇ ئۇمامە (ئەسئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۇنيىتى)! ئەگەر ئوتتۇرىمىزدىكى ئاشۇ ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىق قىرابىتىمىز بولمىغان بولسىدى، سەن مۇنچىۋالا ئەدەپ كەتمىگەن بولاتتىڭ. بىزگە ياقمايدىغان ئىشلارنى ئىشىك ئالدىمىزدا ئەكېلىپ قىلغىنىڭ نېمىسى؟» دېدى.

ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەئەد يىراقتىن كېلىۋاتقان چاغدىلا مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مانا ئالدىڭىزغا بىر قەۋمنىڭ سەردارى كەلدى. ئۇ سىزگە تابىي بولسىلا ئۇنىڭ قەۋمىدىن بىرمۇ ئادەم ئىماندىن باش تارتمايدۇ» دېگەنىدى. شۇڭا، مۇسئەب

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەئەدكە: «ئۆلتۈرمامسەن؟ ئاڭلاپ كۆرگىن، ئەگەر سەن رازى بولغۇدەك ئىش بولسا قوبۇل قىلارسەن، ناۋادا ساڭا ياقمىسا بىز كەتمەمدۇق» دېدى. سەئەد: «سۆزۈڭ ئورۇنلۇق» دېدى-دە، نەيزىسىنى يەرگە سانجىپ قويۇپ، مۇسئەبنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا ئىسلامنى چۈشەندۈردى ۋە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بەردى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ئېغىزىنى ئېچىپ ئىپادە بىلدۈرگىچە، ئۇنىڭ چىرايى جىلۋە قىلىپ مەمنۇن بولغانلىقىدىن ئۇنىڭغا ئىسلام تەسىر قىلدى دەپ ئويلىغانىدۇق. تىلاۋەت ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئۇ: «بۇ نېمىدېگەن گۈزەل ۋە شېرىن كالام، نېمىدېگەن ياخشى دىن! بۇ دىنغا كىرمەكچى بولسا نېمىلەرنى قىلىدۇ؟» دەپ سورىدى. مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «غۇسۇل تاھارەت ئالىسەن، كىيىمىڭنى پاكلايسەن ۋە گۇۋاھلىق (كەلىمە شەھادەت) ئېيتىسەن، ئارقىدىن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇيسەن» دېدى. سەئەد ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلدى. ئاندىن نەيزىسىنى قولىغا ئېلىپ ئۆز قەۋمىنىڭ مەجلىسگە كەلدى. ئۇلار سەئەدنى كۆرۈپ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇ چوقۇم باشقا ھالەت بىلەن يېنىپ كەلدى» دېيىشىپ ئولتۇرغانىدى. سەئەد ئۇلارنىڭ بېشىغا كېلىپ توختىدى ۋە: «ئى بەنى ئابدۇلئەشھەل جەمەتى، سىلەر ماڭا قانداق قارايسىلەر؟» دېدى. ئۇلار: «سەن بىزنىڭ باشلىقىمىز ۋە دانا پىكىرلىك ياخشى ئادىمىمىز» دېيىشتى. سەئەد: «ئۇنداق بولسا، سىلەرنىڭ ئەر-ئايال ھەرقاندىقىڭلار ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرمىگىچە ماڭا گەپ قىلىش ھارام» دەۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن شۇ كۈنى كەچ كىرگەنگە قەدەر بەنى ئابدۇلئەشھەل جەمەتىدە پەقەت بىرلا ئەر (ئىسمى ئۇسەيرەم)دىن باشقا مۇسۇلمان بولمىغان بىرمۇ ئادەم قالمىدى. پەقەت ئۇ (ئۇسەيرەم)نىڭ مۇسۇلمان بولۇشى ئۇھۇد ئۇرۇشىغىچە كېچىكىپ، ئۇ ئاشۇ ئۇرۇش بولىدىغان كۈنىلا مۇسۇلمان بولۇپ جەڭگە قاتناشتى. ئۇسەيرەم مۇشرىكلارنى نۇرغۇن تالاپەتكە ئۇچرىتىپ ئاخىر شەھىد بولۇپ كەتتى. دېمەك، ئۇ ئاللاھ تەئالا ئۈچۈن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇپ بېشىنى سەجدىگە قويۇپ باقمىغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ھەققىدە: «ئۇ ئاز ئەمەل قىلىپ كۆپ ئەجىرگە ئېرىشىدىغان بولدى» دېگەن.

مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ كىشىلەرنى ئىسلامغا دەۋەت قىلدى. بۇنىڭ بىلەن مەدىنىدە ئەنسار ئايماقلىرىدىن مۇسۇلمان يوق بىرمۇ ئۆي ياكى ئائىلە قالمىدى. ھەممىسىدە مۇسۇلمان ئەر-ئاياللار بار بولدى. پەقەت بەنى ئۇمەييە ئىبنى زەيد، خەتىيمە ۋە ۋائىل مەھەللىسىدە بىر قانچە ئائىلىلا قېپقالدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە

قەيس ئىبنى ئەسلەت ئىسملىك بىر شائىر (ئۇلار ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلاتتى) بار بولۇپ، ئۇ ئۆز قەۋمى بىلەن ئىسلامنى قوبۇل قىلىشنى كېچىكتۈرۈپ، تاكى ھىجرىيىنىڭ بەشىنچى يىلى خەندەك ئۇرۇشى ئالدىدا مۇسۇلمان بولدى.

كېيىنكى يىلى (بېئسەتنىڭ 13- يىلى) ھەج مەۋسۇمى يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن، مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇۋەپپەقىيەت خۇش بېشارەتلىرىنى ئېلىپ مەككىگە قايتىپ كەلدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يەسرەب قەبىلىلىرىنىڭ خەۋەرلىرىنى ۋە ئۇ خەلقتىكى يوشۇرۇن كۈچ- قۇۋۋەت ۋە ياخشى خىسلەتلەرنى، شۇنداقلا ئۆز- ئۆزىنى قەدىرلەش ۋە خورلۇققا باش ئەگمەسلىكتەك ئالاھىدىلىكلەرنى سۆزلەپ بەردى.

ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتى

بىئسەتنىڭ 13 ـ يىلى (مىلادىيە 622 ـ يىلى ئىيۇن) ھەج مەۋسۇمىدا يەسرەبلىك مۇسۇلمانلاردىن 70 نەچچە كىشى ھەج قىلىش ئۈچۈن مەككىگە كەلدى. ئۇلار يەسرەبتىكى تېخىچە مۇسۇلمان بولمىغان مۇشرىك ھاجىلار بىلەن بىللە كەلگەنىدى. ئۇلار يەسرەبتىكى چېغىدا بولمىسۇن ياكى يولدا كېلىۋاتقاندا بولمىسۇن ئىزچىل: «بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مەككە تاغلىرىدا قوغلاندى بولۇپ، دەككە ـ دۈككە ئىچىدە يۈرۈشكە قاچانغىچە تاشلاپ قويىمىز؟» دەپ سوئال قويۇشاتتى. ئۇلار مەككىگە كەلگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن يوشۇرۇن ئالاقىلىشىپ، تەشرىق[1] كۈنلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، مىنا تېغىدىكى جەمرە ئۇلا[2] دېگەن يەردە ئەقەبە (داۋان) يېنىدىكى جىلغا ئىچىدە ئۇچرىشىشقا، ئۇچرىشىشنى تۈن قاراڭغۇسىدا ئىنتايىن مەخپىي ئېلىپ بېرىشقا كېلىشتى.

بىز ھازىر ئەنسار رەھبەرلىرىدىن بىرىنى ئىسلام دىنى بىلەن بۈتپەرەسلىك كەسكىن ئېلىشىۋاتقان ئاشۇ ھايات ـ ماماتلىق كۈنلەردە تارىخ چاقىنى ئۇڭغا بۇرىغان بۇ ئەھمىيەتلىك ئۇچرىشىشنى سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلايلى ...

كەئب ئىبنى مالىك ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىز مەككىگە ھەجگە باردۇق ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن تەشرىق كۈنلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئەقەبەدە ئۇچرىششقا ۋەدىلەشتۇق. بىز بىلەن جەمەتىمىزنىڭ باشلىقى ئابرۇيلۇق زات ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ھەرام بىرگە بار ئىدى. بىز ئۇنى ھەجگە بىللە ئېلىپ كەلگەنىدۇق (بىز مۇشرىك سەپەرداشلىرىمىزدىن بۇ ئۇچرىشىشنى باشتىن ـ ئاخىر سىر تۇتقانىدۇق). شۇڭا، بىز ئۇنىڭغا: «ئى ئەبۇ جابىر (ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرىنىڭ كۇنيىتى)! سەن بىزنىڭ باشلىقىمىز ۋە جەمەتىمىزنىڭ نوپۇزلۇق ئەربابى. سەن مۇشۇ پېتى غەپلەتتە كېتىۋېرىپ، ئاخىر دوزاخقا كۆيۈندە بولۇپ كېتىشىڭگە چىداپ تۇرالمايمىز»

[1] تەشرىق كۈنلىرى ــــ زۇلھەججىنىڭ 11-، 12- ۋە 13- كۈنلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

[2] جەمرە ئۇلا ــــ ھازىر بۇ يەرنى ئۇيغۇر ھاجىلار كىچىك شەيتان، كىچىك شەيتانغا تاش ئاتىدىغان جاي دەپ ئاتىشىدۇ.

دېدۇق. ئاندىن ئۇنى ئىسلامغا دەۋەت قىلدۇق ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەقەبەدە ئۇچرىشىدىغانلىقىمىزنى ئۇقتۇردۇق. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن ئابدۇللاھ شۇئان مۇسۇلمان بولدى ۋە بىز بىلەن ئەقەبە ئۇچرىشىشىغا قاتنىشىپ جەمەتىمىزنىڭ ۋەكىلى بولۇپ سايلاندى.

كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن بىز يەسرەبتىن بىللە كەلگەن مۇشرىك سەپەرداشلار بىلەن ياتاقلىرىمىزغا كىرىپ ئۇخلاپ قالدۇق. كېچىنىڭ ئۈچتىن بىرى ئۆتتۈۋىدى، ياتقان جايلىرىمىزدىن ھېچ كىشىگە تۇيدۇرماي شىپىر ـ شىپىر سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئەقەبەدىكى ھېلىقى جىلغىغا توپلاندۇق. بىز 73 ئەر ۋە ئىككى ئايال (نەسىبە ـــ كەئبنىڭ قىزى، بەنى مازىن جەمەتىدىن؛ ئەسما ـــ ئەمرىنىڭ قىزى، بەنى سەلىمە جەمەتىدىن) ئىدۇق.

ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: بىز جىلغىغا يىغىلىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردۇق. ئۇزاق ئۆتمەي رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ بىلەن (تاغىسى) ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب بىللە كەپتۇ. ئۇ ئاشۇ كۈنلەردە تېخى مۇسۇلمان بولمىغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ قېرىندىشىنىڭ ئوغلىنىڭ بۇ ئىشىغا قاتنىشىپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەھدۇپەيمان ئېلىپ، ئىشنى پۇختىلاش ئۈچۈن كەلگەنىكەن. شۇڭا، ئۇ تۇنجى بولۇپ سۆز قىلدى.

سۆزلىشىشنىڭ باشلانغانلىقى ۋە ئاتباسنىڭ مەسئۇلىيەتنىڭ ئېغىرلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇشى

يىغىنغا قاتنىشىشقا تېگىشلىكلەر تولۇق كېلىپ بولغاندىن كېيىن، دىنىي ۋە سىياسىي ئەھدىلەرنى تۈزۈش ئۈچۈن سۆزلىشىش باشلاندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ئاتباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب دەسلەپ قىلىپ سۆز قىلدى. ئۇ كۆپچىلىككە بۇ ئىنتىپاق ئەھدىسىنى تۈزگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنىدىغان مەسئۇلىيەتنىڭ ئېغىرلىقىنى (ئوچۇق) ئوتتۇرىغا قويۇپ مۇنداق دېدى: «ئى خەزرەج خەلقى (ئەرەبلەر ئەۋس ۋە خەزرەجتىن ئىبارەت بۇ ئىككى قەبىلىنى خەزرەج دەپلا ئاتايتتى)! ئۇ (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نىڭ جەمەتىمىزدىكى ئورنىنى بىلىسىلەر، گەرچە بىز ئۇنىڭ دىنىدا

بولمىساقمۇ، ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك قىلغۇچى مۇخالىپ كۈچلەردىن قوغداپ كېلىۋاتىمىز. ھېلھەم قېشىمىزدا تۇرسا داۋاملىق ئەزىزلىنىدۇ ۋە پىداكارلىق بىلەن قوغدىلىدۇ. ئۇ سىلەرگە قېتىلىپ شۇ تەرەپلەرگە كەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ. شۇڭا، سىلەر ئۇنىڭغا بەرگەن ۋەدەڭلارغا ئەمەل قىلساڭلار ۋە ئۇنى دۈشمەنلىرىدىن قوغدىيالىساڭلار بارسا بارسۇن، ناۋادا سىلەر ئۇنى ئۆز يۇرتىدىن ئېلىپ چىقىپ بولغاندىن كېيىن تاشلىۋېتىپ، دۈشمەنلىرىگە پۇرسەت يارىتىپ بېرىدىغانىدەك بولساڭلار مانا ھازىردىن باشلاپ قېپقالسۇن. ئۇ ئۆز جەمەتى ۋە ئۆز ۋەتىنىدە ئوبدان ئەزىزلىنىدۇ ۋە قوغدىلىدۇ».

كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن بىز ئۇنىڭغا: «سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلىدۇق، ئەمدى سەن بىر گەپ قىلىپ باققىن ئى رەسۇلۇللاھ! ئۆزۈڭ ئۈچۈن ۋە پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن قانداق شەرتلىرىڭ بولسا ئوتتۇرىغا قويغىن» دېدۇق.

مانا بۇ جاۋاب ئۇلارنىڭ بۇ ئۇلۇغۋار مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىشتا ۋە ئۇنىڭ خەتەرلىك ئاقىۋەتلىرىنى ئۈستىگە ئېلىشتا يۈكسەك ئىرادە، قەتئىي نىيەت، باتۇرانە جاسارەت ۋە كامىل ئىمانغا ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۆزىنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئاندىن بەيئەت تامام بولدى.

بەيئەت ماددىلىرى

ئىمام ئەھمەد رەھمەھۇللاھ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلدى، جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى رەسۇلۇللاھ! ساڭا نېمىگە بەيئەت قىلىمىز؟» دېگەنىدۇق، ئۇ مۇنداق دېدى:

«1. مەيلى روھلىنىپ كۆتۈرەڭگۈ، جۇشقۇن ھالەتتە بولسۇن ۋەياكى روھسىز، بوشاڭ ھالەتتە بولسۇن، گېپىمنى ئاڭلاشقا ۋە ئىتائەت قىلىشقا؛

2. مەيلى قىيىنچىلىق، مەيلى كەڭرىچىلىك مەزگىللىرى بولسۇن ھەممىسىدە پۇل ـ ماللىرىڭلارنى ئايىماسلىققا؛

3. ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇشقا، يامان ئىشلاردىن توسۇشقا؛

4. ئاللاھ يولىدا سابىت بەرقەدەم بولۇشقا ۋە ئاللاھ ئۈچۈن ھەرقانداق تاپا ـ مالامەتتىن قورقماسلىققا؛

5. مەن ئۇ يەرگە بارغىنىمدا ماڭا ياردەم قىلىشقا ۋە مېنى ئۆز نەپسىڭلارنى، خوتۇن ـ قىزلىرىڭلارنى ۋە بالا ـ چاقاڭلارنى قوغدىغاندەك قوغداشقا بەيئەت قىلىسىلەر ۋە ئۇنىڭ بەدىلىگە سىلەرگە جەننەت بار».

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ كەئب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە، مۇشۇ ماددىلاردىن ئەڭ ئاخىرقى بىر ماددىدا مۇنداق دېيىلگەن: شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۆز قىلدى، قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بەردى، ئاللاھ تەئالا تەرەپكە دەۋەت قىلدى ۋە ئىسلامنى چۈشەندۈردى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «مەن سىلەردىن مېنى خوتۇن ـ قىزلىرىڭلارنى ۋە بالا ـ چاقلىرىڭلارنى قوغدىغاندەك ھەرقانداق بىر كىشىمەسلىكتىن قوغداشقا بەيئەت ئالىمەن». شۇنىڭ بىلەن بەرراﺋ ئىبنى مەئرۇر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ: «شۇنداق، سېنى ھەق دىن بىلەن (پەيغەمبەر قىلىپ) ئەۋەتكەن ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز سېنى جېنىمىزنى قوغدىغاندەك قوغدايمىز. بىزنىڭ بەيئىتىمىزنى قوبۇل قىلغىن ئى رەسۇلۇللاھ! ئەزبىرايى خۇدا، بىز جەڭ مەيدانىدا چوڭ بولغانلارمىز، جەڭگىۋارمىز، جەڭ بىزنىڭ ئاتا مىراسىمىزدۇر» دېدى.

كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بەرراﺋ (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يۇقىرىقى گەپنى دەپ تۇراتتى، ئەبۇلھەيسەم ئىبنى تەيھان (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) گەپنى بۆلۈۋەتتى. ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىزنىڭ ئا ... ئادەملەر (يەھۇدىيلارنى دېمەكچى) بىلەن تونۇشتام ئەھدىلىرىمىز بار. بىز ئۇنى بۇزۇپ تاشلىماقچى بولۇۋاتىمىز. ئەگەر شۇنداق قىلساق، كېيىنكى كۈنلەردە ئاللاھ سېنى غالىب قىلسا، بىزنى تاشلاپ مەككىدىكى قېرىنداشلىرىڭنىڭ يېنىغا كېتىۋالارسەنمۇ؟» دېۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبەسسۇم قىلىپ كۈلۈپ قويىدى ۋە مۇنداق دېدى: «ياق، مەن سىلەر بىلەن گۆش (بىلەن) قان(دەك) ۋە خىش (بىلەن) لاي(دەك). بەلكى، مەن سىلەرنىڭ، سىلەر مېنىڭ، سىلەرنىڭ دۈشمەنلىرى مېنىڭ دۈشمىنىم، سىلەرنىڭ دوستۇڭلار مېنىڭ دوستۇم».

بەيئەتنىڭ مەسئۇلىيىتىنى قايتا تەكىتلەش ۋە چىڭىتىش

بەيئەتنىڭ شەرتلىرى ھەققىدە سۆزلىشىش ئاياغلىشىپ، كۆپچىلىك بەيئەت بېرەيلى دەپ تۇرغاندا، ئالدىنقى ئىككى يىل (يەنى بىئسەتنىڭ 11 ـ ۋە 12 ـ

يىللىرى)دا مۇسۇلمان بولغان پىشقەدەم مۇسۇلمانلاردىن ئىككى كىشى كۆپچىلىككە ئەھۋالنى ياخشى چۈشەنمەي تۇرۇپ بەيئەت قىلىپ سالماسلىق ئۈچۈن بەيئەت ئەھدىسىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى تەكىتلەش ۋە ئۇلارنىڭ قۇربان بېرىش ئىرادىسىنى سىناپ بېقىش مەقسىتىدە ئارقا ـ ئارقىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ سۆز قىلدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار بەيئەتكە قول بېرىشكە تەييار تۇرغاندا ئاbbاس ئىبنى ئۇبادە ئىبنى نەزلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: «(قېرىنداشلار!) بۇ ئادەمگە نېمىگە بەيئەت بېرىۋاتقىنىڭلارنى بىلەمسىلەر؟» دېۋىدى، كۆپچىلىك: «ھەئە، بىلىمىز» دېيىشتى. ئاbbاس ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «شۈبھىسىزكى، سىلەر ئۇنىڭغا دۇنيادىكى بارلىق ئاق تەنلىك ۋە قارا تەنلىكلەر بىلەن دۈشمەنلىشىشكە بەيئەت قىلىۋاتىسىلەر، ئەگەر ئىقتىسادىڭلار زىيانغا ئۇچراپ، يېقىن قېرىنداشلىرىڭلار چىقىم بولۇپ كەتكىلى تۇرسا، ئۇنى تاشلىۋېتىدىغاندەك بولساڭلار، مانا ھازىر ئۇچۇقىنى دەڭلار، مۇشۇ يەردە قالسۇن، ئۇنداق قىلىش (ئىلاھىم ساقلىغاي) دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە سەتچىلىكتۇر. ئەمما، مال ـ مۈلۈك، جان ـ تەن دېمەيمىز، پەيغەمبەرگە بەرگەن ۋەدىمىزگە ۋاپا قىلىمىز دېسەڭلار، بۇ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك نىجاتلىقنىڭ بېشارىتىدۇر» دېدى. ئۇلار: «مال ـ مۈلكىمىزدىن ئايرىلساقمۇ، ئەڭ مۆتىۋەر كىشىلىرىمىزدىن جۇدا بولساقمۇ، رەسۇلۇللاھنى چوقۇم ئېلىپ كېتىمىز. ئى رەسۇلۇللاھ! ئەگەر بىز ۋەدىمىزگە ۋاپا قىلساق، بىزگە قانداق مۇكاپات بار؟» دېيىشۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «جەننەت» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇلار تەرەپ ـ تەرەپتىن: «قولۇڭنى چىقارغىن» دېيىشىپ، قوللىرىنى سۇنۇپ بەيئەت قىلىشقا باشلىدى.

جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايىتىدە مۇنداق دېيىلگەن: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەيئەت قىلىش ئۈچۈن ئورنىمىزدىن تۇرۇۋېدۇق، ئەسئەد ئىبنى زۇرارە (ئۇ ھەممىمىزدىن كىچىك ئىدى) رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «ئى يەسرەب خەلقى! ئالدىرىماڭلار، بىز بۇ كىشىنىڭ ئاللاھنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىگە ئىمان ئېيتقانلىقىمىز ئۈچۈنلا ئۇنىڭ يېنىغا تۆگىلىرىمىزنى ھاسىرىتىپ يۈگۈرۈشۈپ كەلدۇق. بۈگۈن ئۇنى ئېلىپ چىقىپ كېتىش دېگەنلىك بارلىق ئەرەبلەر بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈش، باتۇر ئەزىمەتلىرىمىزنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىش دېگەنلىكتۇر. مۇشۇنىڭغا سەۋر قىلىپ بەرداشلىق بېرەلىسەڭلار ئېلىپ چىقىپ كېتەيلى، ئەجرىمىزنى خۇدا كامىل بېرەر، ياق ئەمدى كۆڭلۈڭلاردا ئاز ـ تولا غۇبار باردەك بولسا، مۇشۇ يەردە قالسۇن. بۇ سىلەر ئۈچۈن ئاللاھنىڭ ئالدىدا ئەڭ ياخشى ئۆزرىدۇر» دېدى.

بەيئەت ئەھدىنامىسى

بەيئەت ماددىلىرى بېكىتىلىپ قايتا ـ قايتا تەكىتلەنگەندىن كېيىن، قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈش ئۇسۇلى ئارقىلىق بەيئەت باشلاندى.

جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئەسئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يۇقىرىقى سۆزىنى نەقىل قىلىپ بولغاندىن كېيىن) مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار: «ئى ئەسئەد! رەسۇلۇللاھنىڭ قولىنى قويۇۋەت، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز بۇ بەيئەتنى قولدىن بەرمەيمىز، بەيئەتتىن كېيىن خىيانەتمۇ قىلمايمىز» دېيىشتى. بۇ چاغدا ئەسئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆپچىلىكنىڭ نەقەدەر قىزغىن، پىداكار ۋە ئىرادىسىنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، ئۇ (مەدىنىدە مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىللە دەۋەتچى بولغاندى. ئەمدى ئۇ بۇ قېتىم بەيئەت قىلغۇچىلارنىڭ دىنىي رەئىسى بولۇپ) دەسلەپ قىلىپ بۇ بەيئەتكە قول بەردى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: بەنى نەججار جەمەتى ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىنى تۇنجى بولۇپ تۇتقان كىشى دېيىشىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئومۇمىيۈزلۈك بەيئەت قىلىش باشلاندى.

جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا بىردىن ـ بىردىن بېرىپ بەيئەت قىلدۇق، بىزدىن بەيئەت پائالىيىتىگە قاتناشقان ھېلىقى ئىككى ئايال ئېغىزاكى بەيئەت قىلدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىرمۇ يات ئايالنىڭ قولىنى تۇتمىغانىدى.

ئون ئىككى ۋەكىل

بەيئەت ئاياغلاشقاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن بەيئەت ماددىلىرىنى ئىجرا قىلىشتا ئۆز قەۋملىرىگە مەسئۇل بولالايدىغان نوپۇزلۇق كىشىدىن ئون ئىككى كىشىنى ۋەكىل قىلىپ كۆرسىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «سىلەر ماڭا قەۋمىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ئىشلارغا مەسئۇل بولىدىغان ئون ئىككى كىشىنى كۆرسىتىپ بېرىڭلار». شۇنىڭ بىلەن دەرھاللا ئۇلارنىڭ نامزاتى كۆرسىتىلىپ، ۋەكىللەر سايلاپ چىقىلدى. ئۇلار خەزرەج

قەبىلىسىدىن توققۇز، ئەۋس قەبىلىسىدىن ئۈچ كىشى ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىسىملىرى تۆۋەندىكىچە:

خەزرەج قەبىلىسىنىڭ ۋەكىللىرى:

1. ئەسئەد ئىبنى زۇرارە؛

2. سەئد ئىبنى رەبىئە ئىبنى ئەمرى؛

3. ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە ئىبنى سۇئلەبە؛

4. رافىئە ئىبنى مالىك ئىبنى ئەجلان؛

5. بەرراﺋ ئىبنى مەئرۇر ئىبنى سەخرى؛

6. ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ھەرام؛

7. ئۇبادە ئىبنى سامىت ئىبنى قەيىس؛

8. سەئد ئىبنى ئۇبادە ئىبنى دەلىم؛

9. مۇنزىر ئىبنى ئەمرى ئىبنى خۇنەيس.

ئەۋس قەبىلىسىنىڭ ۋەكىللىرى:

1. ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير ئىبنى سىماك؛

2. سەئد ئىبنى خەيسەمە ئىبنى ھارىس؛

3. رىفائە ئىبنى ئابدۇلمۇنزىر.

مەزكۇر ۋەكىللەر سايلاپ چىقىلغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ۋەكىللەرگە مەسئۇل باشلىق بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇلاردىن قايتا ئەھدۇپەيمان ئېلىپ مۇنداق دېدى: «ھەۋارىيۇن (ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى)لار ئۆز قەۋملىرىگە كېپىل بولغاندەك، سىلەرمۇ ئۆز قەۋمىڭلارغا كېپىل، مەنمۇ ئۆز قەۋمىم (ئومۇمىي مۇسۇلمانلارغا)گە كېپىل». ۋەكىللەر: «ئەلۋەتتە شۇنداق» دېيىشتى.

شەيتان يىغلىشنى پاش قىلىپ قويدى

ئەھدىنامىنى چىڭىتىش ئىشى ئاياغلىشىپ بەيئەتچىلەر تارقىلىش ئالدىدا تۇرغاندا، بىر شەيتان بۇ يىغىلىشنى پاش قىلىپ قويدى.

بۇ شەيتان مەزكۇر ئەھۋالنى ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتلاردا بايقاپ قالغان بولغاچقا، تېخى جىلغىدىن ئايرىلىپ بولالمىغان بەيئەتچىلەرنى تۆپىلەپ تۇتۇپ، ئەدىپىنى بەرگۈزۈش ئۈچۈن قۇرەيشلەرگە يوشۇرۇن خەۋەرلەندۈرۈشكە ئۈلگۈرەلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ ئېگىز بىر دۆۋىگە چىقىپ، ئەڭ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن: «ئى يەرلىك

ئاھالىلەر! سىلەر مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئەھدىلەشكەن بىر ئوچۇم كىشىلەر بىلەن كارىڭلار يوقمۇ؟ ئۇلار سىلەرگە قارشى جەڭگاھتا ئۇچرىشىشقا كېلىشتى» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ: «بۇ، مۇشۇ ۋادىنىڭ رەزىلى ئىدى، خەپ توختاپتۇر، خۇدانىڭ دۈشمىنى! سەن بىلەن ئايرىم ئېلىشىمىسام» دېدى. ئاندىن ئۇلارنى تارقىلىپ كېتىشكە بۇيرىدى.

ئەنسارلارنىڭ قۇرەيشلەرگە زەربە بېرىشكە تەييارلىنىشى

ھېلىقى شەيتاننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئاببىاس ئىبنى ئۇبادە ئىبنى نەزلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «سېنى ھەق دىن بىلەن ئەۋەتكەن ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سەن ماقۇل كۆرسەڭ، بىز ئەتە ئەتىگەن مىناغا قىلىچلىرىمىزنى كۆتۈرۈپ چىقىمىز» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بىز ھازىر ئۇنداق قىلىشقا بۇيرۇلمىدۇق، ھازىرچە ياتاقلىرىڭلارغا قايتىپ تۇرۇڭلار» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ياتاقلىرىغا قايتىپ ئۇخلاپ قېلىشتى.

قۇرەيش تەرەپ يەسرەب كاتتىلىرىغا نارازىلىق ئەرزى سۇندى

شەيتان مەلئۇننىڭ بۇ ساداسى قۇرەيشلەرگە ئاڭلىنىۋىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە تەشۋىش ۋە ئەنسىزلىك پەيدا بولدى. چۈنكى، ئۇلار بۇنداق بەيئەتنىڭ ئاقىۋىتى ئۆزلىرىنىڭ ھاياتى ۋە مال-مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىگە نىسبەتەن قانچىلىك ئېغىر تەھدىت بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا، ئۇلار ئەتىسى تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن تەڭ مەككە كاتتىۋاشلىرى ۋە بىر قىسىم ئوت قۇيرۇقى ئاقساقاللاردىن بىر گۇرۇپپا تەشكىللەپ ھېلىقى توختامغا نارازىلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن يەسرەبلىكلەر چۈشكەن مەنزىلگە كەلدى ۋە: «ئى خەزرەج خەلقى! ئۇقۇشىمىزچە، سىلەر بىزنىڭ ھېلىقى ئادىمىمىزنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنى بۇ يەردىن ئېلىپ كەتمەكچى بولۇۋېتىپسىلەر ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن بىز بىلەن ئۇرۇشۇشقا ئۆلۈمگە ئەھدى بېرىپسىلەر. ئەزبىرايى خۇدا، ھەرقانداق بىر ئەرەب قەبىلىسىگە سىلىشتۇرغاندا سىلەر بىلەن قىلىچ ئەڭلىشىش كۆڭلىمىزگە ياقمايتتى» دېيىشتى.

بەيئەت تۈن نىسپىدە ئىنتايىن مەخپىي رەۋىشتە ئېلىپ بېرىلغاچقا، ھەج ئۆمىكى ئىچىدىكى مۇشرىكلار بۇنىڭدىن قىلچە خەۋەرسىز ئىدى. شۇڭا، ئۇلار

ھاڭ ـ تاڭ بولۇشۇپ: «بۇ نېمە گەپ، بۇ يەردە ھېچ ئىش بولمىدى» دېيىشىپ قەسەم ئىچىپ بېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىبنى سەلۇلنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇ كۆپچىلىكنىڭ ئالدىغا چىقىپ: «بۇ دېگەن يالغان گەپ، بىزدە بۇنداق ئىش بولمىدى. مېنىڭ قەۋمىم بۇ يەردە ئەمەس، ھەتتا يەسرىبتىكى چاغدىمۇ مەندىن بىسوراق ئىش قىلمايتتى» دېدى. مۇسۇلمانلار بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ قويۇپ، بىرسىمۇ ئېغىز ئېچىپ «شۇنداق» ياكى «ئەمەس» دېمەي جىم تۇرۇشتى. شۇنىڭ بىلەن قۇرەيش تەرەپ ئاشۇ مۇشرىكلارنىڭ گېپىگە ئىشىنىشكە مەجبۇر بولۇپ، ئامالسىز قايتىپ كېتىشتى.

مەزكۇر خەۋەرنىڭ راستلىقىنىڭ ئىسپاتلانغانلىقى ۋە قۇرەيشلەرنىڭ بەيئەتچىلەرنى قوغلىغانلىقى

قۇرەيش ۋەكىللىرى ھېلىقى چاغدا خەۋەرنىڭ (راست) يالغانلىقىنى جەزملەشتۈرەلمەي قايتقانىدى. لېكىن، ئۇلار مەككىگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن داۋاملىق سۈرۈشتۈرۈپ (تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ)، ئاخىر خەۋەرنىڭ راستلىقىنى، بەيئەتنىڭ ھەقىقەتەن يۈز بەرگەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئەمما، بۇ چاغدا ھاجىلار ئاللىبۇرۇن مەككىدىن ئايرىلىپ بولغانىدى. شۇڭا، ئۇلاردىن بىر توپ ئاتلىق تېزدىن تەييارلىنىپ يەسرىبلىكلەرنى قوغلاپ تۇتۇشقا ئاتلاندى. لېكىن، پۇرسەت قولدىن كەتكەن بولغاچقا، سەئد ئىبنى ئۇبادە بىلەن مۇنزىر ئىبنى ئەمرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما)دىن باشقا ھېچكىمنى ئۇچرىتالمىدى. ئۇلار بۇ ئىككى كىشىنى كۆرۈپ قېلىپ قوغلاشقا باشلىدى. ئاخىر سەئد ئىبنى ئۇبادىنى تۇتۇۋېلىپ، قوللىرىنى ئۆز ئۇلىغىنىڭ چۇلۋۇرى بىلەن بويىنىغا قايرىپ باغلاپ، ئۇرۇپ ـ تىللاپ، چاچ ـ ساقاللىرىدىن سۆرەپ مەككىگە ئېلىپ كىردى. لېكىن، ئۇ شۇ ھامانلا مەككە پېشۋالىرىدىن مۇتئىم ئىبنى ئەدى ۋە ھارىس ئىبنى ھەرب ئىبنى ئۇمەييەلەرنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپ، ئۇلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ يەسرىبكە قايتتى. چۈنكى، سەئد بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇلارنىڭ كارۋانلىرىنىڭ مەدىنىدىن بىخەتەر ئۆتۈشىگە كۆپ قېتىم كاپالەتلىك قىلغانىدى. ئەنسارلار يول ئۈستىدە سەئدنىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى ئۇقۇپ، مەككىگە قايتىپ سەئدنى قۇتقۇزۇپ چىقىشنى ئويلىشىۋاتقاندا، سەئد يىراقتىن پەيدا بولۇپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەن ساق ـ سالامەت مەدىنىگە يېتىپ بېرىۋالدى.

مانا بۇ بەيئەت (تارىختا چوڭ ئەقەبە بەيئىتى دەپ ئاتالغان) ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتىدۇر. ئۇ تارقاق ھالەتتە ياشاۋاتقان مۇئمىنلەر ئوتتۇرىسىدا دوستلۇق، ئىگىدارچىلىق ۋە ئۆزئارا ياردەمدە بولۇش ئەھدىنامىسى ئورناتقان، تولۇپ تاشقان ئىشەنچ، ماددىي ۋە مەنىۋى جاسارەت ئاتا قىلغان ۋە ئۇلارنى مۇشۇ يولدا بارلىقىنى ئاتاش ئىرادىسىگە ئىگە قىلغان ئەھمىيەتلىك چوڭ بىر بەيئەت بولغانىدى. ئائىلى، يەسرەبلىك بىر مۇئمىن مەككىدە بوزەك قىلىنىۋاتقان يەنە بىر مۇئمىن قېرىندىشىغا ئىچ ئاغرىتىۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا بولۇشۇپ، زالىم كۈچلەردىن ئۇنىڭ ئەنتىنى ئېلىپ بەرمەكچى بولۇۋاتىدۇ ۋە ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئاللاھ تەئالا ئۈچۈن دوستلاشقان بۇ قېرىندىشىغا نىسبەتەن ھەقىقىي كۆيۈنۈش ھېسسىياتى جۇش ئۇرۇپ جەۋلان قىلىۋاتىدۇ.

بۇ خىل ھېسسىيات ۋە بۇ خىل دوستلۇق تۇيغۇسى ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئاستا ـ ئاستا ئاجىزلاپ بارىدىغان ئۆتكۈنچى (يەنى ۋاقىتلىق) مايىللىقنىڭ مەھسۇلى بولماستىن، بەلكى دوستلۇقنىڭ ئاساسىي مەنبىئى ئاللاھقا، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە ئاللاھ نازىل قىلغان كىتابقا ھەقىقىي ئىخلاس بىلەن ئىمان كەلتۈرۈشنىڭ ئەمەلىيەتتىكى جۇلاسى ئىدى. مانا مۇشۇنداق ئىمان زۇلۇم، بېسىم ۋە ھەرقانداق ياۋۇز كۈچ ئالدىدا سۇنۇپ كەتمەيدۇ. مانا مۇشۇنداق چىن خالىس ئىمان ھەرىكەتكە كەلسە، ئەقىدە ۋە ئەمەلدە ئۆز كارامىتىنى ھەقىقىي رەۋىشتە كۆرسىتىدۇ.

مۇسۇلمانلار مانا مۇشۇنداق كامىل ئىمان ئارقىلىق دۇنيا تارىخ بېتىگە شۇنداق ئۇلۇغۋار ۋە شۇنداق كاتتا ئىشلارنى پۈتەلىدىكى، ئۇزاق ئۆتمۈشمۇ ۋە ھازىرقى (ئاتوم) دەۋرىمۇ ئۇنىڭ مىسلى (ئوخشىشى)گە مۇيەسسەر بولالمىدى ۋە يىراق كەلگۈسىمۇ ئۇنداق تۆھپىلەرنى يارىتالىشى ناتايىن.

ھىجرەت پېشۋالىرى

ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكۈزۈلۈپ، ئىسلام دىنى كۈپرى ۋە جاھالەت دولقۇنىدا مەۋج ئۇرۇۋاتقان ئاشۇ سەھرانىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن ئۆزىگە مۇستەقىل بىر ۋەتەن تۇتۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇۋىدى، (ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ بەيئەت ئىسلامى دەۋەت ئېلىپ بېرىلىۋاتقاندىن بۇيان قولغا كەلتۈرۈلگەن ئەڭ زور مۇۋەپپەقىيەت ئىدى) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارغا مۇشۇ يېڭى ۋەتەنگە ھىجرەت قىلىشقا ئىجازەت بەردى.

ھىجرەت قىلىش دېگەنلىك نۇقۇل ماددىي مەنپەئەتتىن ۋاز كېچىش، مال-مۈلۈك ۋە پاراۋان تۇرمۇشنى قۇربان بېرىپ، ئۆز جېنىنى جايلاپ قېچىپ كېتىش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى مۇھاجىر بولغان كىشىنىڭ مال-مۈلكى تالان-تاراج قىلىنىشى، ھەتتا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ مۇشۇ يولدا ھالاك بولۇپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇ كەلگۈسى ئىستىقبالى تېخىچە نامەلۇم بىر نىشانغا قاراپ يول ئالىدۇ. بۇ يولدا قانچىلىك تراگېدىيىلەر، جاپا-مۇشەققەتلەر ۋە ئازاب-دىشۋارچىلىقلارنىڭ ئۇنى كۈتۈپ تۇرىدىغانلىقىنى كىشى بىلمەيدۇ.

دېمەك، ھىجرەت مانا مۇشۇنداق ئاللاھ تەئالاغا تەۋەككۇل قىلىدىغان مۇسۇلمانلارنى مۇستەقىل بىر بازىغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن ئورۇنلاشتۇرۇلغان ناھايىتى ھېكمەتلىك بىر ھەرىكەت بولغانىدى.

مۇسۇلمانلار مانا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىپ، ئۇقۇپ تۇرۇپ ھىجرەت قىلىشقا باشلىدى. مۇشرىكلار بۇ دولقۇننىڭ كېيىنكى خەتىرى ۋە تەھدىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇلارنى ھىجرەتتىن توسماقچى بولۇشتى.

1. ئەڭ دەسلەپ ھىجرەت قىلغانلاردىن بىرى ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى (ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە ئۇ ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتىدىن بىر يىل بۇرۇن ھىجرەت قىلغان دېيىلىدۇ). ئۇ ئايالى ۋە ئوغلى ئۈچ كىشى بىرلىكتە ھىجرەت قىلماقچى بولغان ئىدى. ئۇلار تەييارلىنىپ يولغا چىقىش ئالدىدا تۇرغاندا، ئۇنىڭ قېيىنئاغىلىرى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ: «ئۆزۈڭ يالغۇز چىقىپ كەت، بىز ھەمشىرىمىزنى ھەرگىز ماڭدۇرمايمىز، ئۇنى نەلەردە سۆرەپ يۈرۈيسەن» دەپ ئۇنىڭ ئايالىنى سالدۇرۇۋالدى. ئەبۇ سەلەمەنىڭ جەمەتى ئۇنىڭ ئايالى ۋە ئوغلىدىن

ئايرىلىپ قالغانلىقىدىن غەزەپلىنىپ (ئايال تەرەپكە): «سىلەر ساھىبىمىزدىن ئۇنىڭ ئايالىنى سالدۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئوغلىدا نېمە ھەققىڭلار بار؟» دەپ بالىنى تارتىشىپ ئۇنىڭ قولىنى چىقىرىۋەتتى. ئاخىر بالىنى ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ تۇغقانلىرى ئېلىپ كەتتى. ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بولسا ئۆزى تەنھا مەدىنىگە قاراپ يول ئالدى. ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بولسا ئېرىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ۋە ئوغلىنىڭ قولىنىڭ ناكا بولۇپ كەتكەنلىكىدىن ھەسرەت چېكىپ، ھەر كۈنى ئەتىگەن ئەبتەھ (مەككىنىڭ شىمالىدىكى تاشلىق)كە چىقىپ مەدىنە تەرەپكە قاراپ ياش تۆكەتتى، تاكى كەچ كىرگەندە ئاندىن قايتىپ كىرەتتى. مۇشۇنداق قىلىپ بىر يىل ئۆتتى. ئاخىر ئۇنىڭغا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىن بىرسى ئىچ ئاغرىتىپ: «بۇ بىچارىنى يولغا سېلىپ قويايلى، ئۇنى ئېرىدىن ۋە جىگەر پارىسىدىن ئايرىۋەتتۇق» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا: «خالىساڭ ئېرىڭنىڭ قېشىغا كەتكىن» دېيىشتى. ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا شۇ ھامانلا ئېرى تەرەپتىن ئوغلىنى ئاجرىتىپ ئېلىپ (500 كىلومېتىردەك يىراقلىقتىكى) مەدىنىگە ئۆزى يالغۇز يولغا چىقتى. ئۇ تەنئىم دېگەن يەرگە بارغاندا شامىدىن كېلىۋاتقان ئوسمان ئىبنى تەلھە ئىبنى ئەبى تەلھە بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن، كەينىگە يېنىپ ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ مەدىنىگە ئاپىرىپ قويدى. ئوسمان ئىبنى تەلھە ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا قۇبا (كەنت)نى يىراقتىن كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «يۈرۈڭ، كىرىپ كېتىڭ، ئاللاھ ئامان قىلغاي، ئېرىڭىز مۇشۇ كەنتتە» دەپ قويۇپ مەككىگە قايتتى.

2. سۇھەيب ئىبنى سىنان رۇمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ. ئۇ مەككىدىن ھىجرەت قىلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولغاندا، قۇرەيش كاپىرلىرى ئۇنىڭغا كۆز قىزارتتى ۋە: «سەن يۇرتىمىزغا ھېچ نەرسىسى يوق ياللاتۇش ھالەتتە پەيدا بولغانىدىڭ، بىزنىڭ قوللاپ، ئارىغا ئېلىشىمىز بىلەن پۇل ـ ماللىق بولدۇڭ. ئىناۋەت ـ ئابرۇيغا ئېرىشتىڭ، ئەمدىلىكتە سەن ھەممە نەرسەڭنى ئېلىپ بۇ يەردىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋاتامسەن؟ ياق، ئەزبىرايى خۇدا، ھەرگىز ئۇنداق ئىش بولمايدۇ» دەپ ئالدىنى توستى. بۇ چاغدا سۇھەيب ئۇلارغا: «مال ـ دۇنيالىرىمنى سىلەرگە تاشلاپ چىقىپ كەتسەم، يولۇمنى بوشىتامسىلەر؟» دېگەندى، ئۇلار: «شۇنداق» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن سۇھەيب: «ئۇنداق بولسا مەن ماللىرىمنى سىلەرگە قالدۇرۇپ چىقىپ كېتەي» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ: «سۇھەيب (بۇ سودىدا) پايدا ئالدى، سۇھەيب (بۇ سودىدا) پايدا ئالدى» دەپ كەتتى.

3. ئۇمەر ئىبنى خەتتاب بىلەن ئەيياش ئىبنى رەبىئە ۋە ھىشام ئىبنى ئاس (ئىبنى ۋائىل) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار مەككە سىرتىدىكى بىر جايدا قونۇپ، ئەتىسى

شۇ يەردىن ئۇدۇل مەدىنىگە قاراپ يۈرۈپ كېتىشكە ۋەدىلەشكەنىدى. ئەمما، كەچتە ئۇمەر بىلەن ئىياش رەزىيەللاھ ئەنھۇمالار كېلەلىدى، ھىشام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىيلەن مەدىنىگە كېلىپ قۇبا دېگەن كەنتكە چۈشۈپ تۇرغاندا، ئەبۇ جەھل بىلەن ئۇنىڭ قېرىندىشى ھارىس ئىياش رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ (بۇلارنىڭ ئانىسى بىر ئىدى) كەينىدىن ئىز بېسىپ قوغلاپ كېلىپ: «ئانىمىز سېنى كۆرمىگۈچە بېشىغا تاغاق سالماسلىقنى، ئىسسىقتىن سايىدىماسلىقنى ئۆزىگە نەزىر قىلىپ تۇرۇۋالدى، شۇڭا قايتىپ كېتەيلى» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئانىسىغا ئىچى ئاغرىپ قايتىش قارارىغا كەلدى. بۇ چاغدا ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «ئى ئىياش! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ھەقچان سېنى دىنىڭدىن ياندۇرماقچىمىكىن دەيمەن، شۇڭا ئۇلاردىن ھېزى بولغىن، قەسەم قىلىمەنكى، ئاناڭنىڭ كاللىسىنى پىت بوغسا، چوقۇم بېشىغا تاغاق سالىدۇ. مەككىنىڭ ئاپتىپىدا كۆيسە ئەلۋەتتە سايىدايدۇ» دېگەن بولسىمۇ، ئىياش رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھازىرچە ئۇلار بىلەن قايتىپ كېتىپ، يەنە كېلىدىغانلىقنى ئېيتىپ ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ گېپىگە ئۇنىمىدى. ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «ئۇنداقتا، دېگىنىمنى قىلمەن دەپ تۇرۇۋالساڭ ماۋۇ تۆگەمنى ئېلىۋال، بۇ يۈۋاش، ئايىغى ئىتتىك، ئوبدان تۆگە. ئىلاج بار تۆگىدىن چۈشمىگىن، ناۋادا بۇلاردىن سەل غەيرىلىك سەزسەڭ ئۇنىڭ بىلەن جېنىڭنى جايلارسەن» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئىياش رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ[①] ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ تۆگىسىگە مىنىپ ئۇلار بىلەن يولغا چىقتى. ھەتتا بىر يەرگە كەلگەندە، ئەبۇ جەھل ئۇنىڭغا: «ئى قېرىندىشىم! مەن بۇ تۆگەمگە بەكمۇ جاپا سېلىۋەتتىم، مېنى كەينىڭگە مىندۈرۈۋالساڭ؟» دېۋىدى، ئۇ: «بولىدۇ» دەپ تۆگىسىنى چۆكتۈردى. ئەبۇ جەھل بىلەن ھارىسمۇ تەڭ چۆكتۈردى. ئۇلار يەرگە چۈشۈپ، ھەممىسى تۆگىدىن ئايرىلىۋىدى، ئەبۇ جەھل بىلەن ھارىس ئىياش رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تەڭ

① مەزكۇر ئىياش بىلەن ھىشام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار شۇ كۈندىن ئېتىبارەن پۇت-قوللىرىغا كىشەن سېلىنىپ كۇپپارلارنىڭ نەزەربەند قىلىشىغا ئۇچرىدى. تاكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ بارغاندىن كېيىن بىر كۈنى ساھابىلەرگە: «ئىياش بىلەن ھىشامنى كىم قۇتۇلدۇرۇپ چىقالايدۇ؟» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ۋەلىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، مەن قۇتقۇزۇپ چىقالايمەن» دەپ يوشۇرۇن مەككىگە كەلدى ۋە ئۇلارغا تاماق يەتكۈزۈپ بېرىدىغان بىر ئايالنىڭ بارلىقىنى ئۇقۇپ، ئۇنىڭ كەينىگە چۈشتى ۋە ئۇلارنىڭ ئورنىنى بىلىۋالدى. ئۇلار پۇت-قوللىرىغا كىشەن-تاقاقلارنى سېلىپ، ئۈستى ئوچۇق بىر ئۆيگە سولاقلىق ئىدى. كەچ كىرىۋىدى، ۋەلىد ھېلىقى ئۆينىڭ تېمىدىن سەكرەپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ پۇت-قوللىرىدىكى كويزا-كىشەنلەرنى چېقىۋېتىپ، قاماقتىن ئېلىپ چىقىپ، تۆگىگە مىندۈرۈپ مەدىنىگە ئېلىپ كەلدى.

ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنى ياتقۇزۇپ چەمبەرچەس باغلىۋەتتى. ئاندىن شۇ پېتى تۆگىگە چېتىپ ھەيدەپ، كوچىكوچىلاردا مەككىگە ئەكىردى ۋە «ئەييۇھەننـــاس» چاقىرىــپ: «ئى خالايىق! ئى مەككە ئەھلى! توغرا ـ خاتانى ئايرىيالمايدىغان ئەخمەقلەرنى مانا مۇشۇنداق قىلغۇلۇق، سىلەرمۇ مۇشۇنداق قىلىڭلار» دەپ ئەلگە ئىبرەت قىلدى.

مانا بۇ ئۈچ ئىش مۇشرىكلارنىڭ ھىجرەت قىلماقچى بولغانلارنى بىلىپ قالسا قوللىنىدىغان ۋاستىلىرىنىڭ مىساللىرىدۇر. لېكىن، كىشىلەر يەنىلا ئارقىمۇئارقا مەككىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئەقەبە چوڭ بەيئىتــى ئۆتكۈزۈلــۈپ ئىككى ئايــدىن كېيىن، مەككىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھــۇ ئەنھۇ، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (بۇ ئىككىــيلەن پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەسەللەمنىڭ ئەمرى بىلەن توختاپ تۇرغانــدى) ۋە يەنە مۇشــرىكلار مەجبــۇرىي تۇتۇپ قالغانلاردىن باشقا ھــېچكىم قالمــدى. پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەسەللەممۇ ئاللاھ تەئالا تەرىپىدىن ھىجرەت بۇيرۇقىنى كۈتۈپ سەپەر تەييارلىقىنى تەل قىلىپ تۇردى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ھەم شۇنداق قىلدى.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىــۋايەت قىلغــان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارغا: «ماڭا ســىلەرنىڭ ھىجــرەت دىيــارىڭلار ئىككــى تاشــلىق ئوتتۇرىــسىدىكى بىــر خورمىزارلىق زېمىنى ئىكەنلىكى كۆرسىتىلدى» دېگەنىدى. شۇڭا، ھىجرەت قىلماقچى بولغانلار مەدىنە تەرەپكە ھىجرەت قىلدى. چــۈنكى، مەدىنىنــىڭ ئىككــى تەرىپــى تاشلىق زېمىن ئىدى. ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغانلارنىڭمۇ كۆپىنچىسى مەدىــنىگە قايتىپ كەلدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشقا تەييار بولغانىدى. ئەمما، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەســەللەم ئۇنىڭغــا: «توختــاپ تۇرغىن، مەنمۇ ئاللاھنىڭ ئىجــازىتىنى كۈتــۈۋاتىمەن» دېــدى. ئەبــۇ بەكــرى: «شۇنداقمۇ؟ ئى رەسۇلۇللاھ! سەنمۇ ھىجرەتنى ئۈمىد قىلامسەن؟ ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدادۇر» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەســەللەم: «ھەئە» دەپ جــاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ بەكــرى رەزىيەللاھــۇ ئەنھــۇ پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن توختاپ تۇردى ۋە ئۆزىنــىڭ ئىككــى تۆگىسىگە تۆت ئايدەك سۆمرى دەرىخىنىڭ غازىڭىنى بېرىپ باقتى[1].

---

① ئېيىتىشلارغا قارىغاندا سۆمرى دەرىخىنىڭ غازىڭىنى ھەلەپ قىلغان ئۇلاغ چىدامىلىق ۋە تېز ماڭىدىغان بولۇپ يېتىشىدىكەن ـــــ ت.

دارۇننەدۋەتتىكى سۇيىقەست

مۇشرىكلار مۇسۇلمانلارنىڭ كىچە ـ كۈندۈزلەپ تەييارلىق قىلىپ مال ـ دۇنيا ۋە بالا ـ چاقىلىرىنى ئېلىپ يەسرەبكە كۆچۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بىر خىل قورقۇنچ ۋە غەم ـ ئەندىشىگە پاتتى ۋە بۇنى چوڭ شۇملۇقنىڭ بېشارىتى دەپ بىلدى. ئەنسىزلىك ۋە ساراسىمە ئۇلارغا مىسلىسىز ۋەھىمە بىلەن دېۋەيلەپ كەلمەكتە ئىدى. قىسقىسى، ئۇلارنىڭ دىنىي ۋە ئىقتىسادىي مەۋجۇدىيىتىگە تەھدىت سالىدىغان چوڭ بىر خەۋپ ـ خەتەر ئەمدىلىكتە كۆز ئالدىدىلا نامايان بولۇشقا باشلىغانىدى.

مۇشرىكلار مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى توغرا رەھبەرلىك ئىقتىدارىنى، خەلق ئارىسىدىكى غايەت زور تەسىرىنى ۋە ساھابە كىراملاردىكى قەتئىي ئىرادە، سەممىي ساداقەت ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن جان پىدا قىلىش روھىنى، ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىلىرىدىكى يوشۇرۇن كۈچ ـ قۇۋۋەت بىلەن بۇ قەبىلىلەردىكى ئاقىللارنىڭ تىنچلىق ۋە يارىشىشقا تەلپۈنۈۋاتقانلىقىنى، ئەڭ مۇھىمى ئۇلار ئۇزۇن يىللار داۋام قىلغان ئىچكى ئۇرۇشنىڭ دەردىنى كۆپ تارتقانلىقىنى، ئەمدى ئۆزئارا ئاداۋەتلىشىشنى تاشلاپ، ئەپ ئۆتۈشكە چاقىرىق قىلىشقانلىقلىرىنى ناھايىتى ئوبدان بىلەتتى. ئەڭ يامان بولغان يېرى شۇكى، مەدىنە قىزىل دېڭىز بويىدىكى يەمەندىن شامغا ماڭىدىغان يول بويىغا جايلاشقان مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئورۇن ئىدى. تائىف ۋە باشقا ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ تىجارەت ئوبوروت سوممىسىنى قويۇپ تۇرايلى، پەقەت مەككىلىكلەرنىڭلا شام بىلەن بولىدىغان تىجارىتىدە يىلىغا 250 مىڭ دىنار قىممىتىدىكى مال ـ مۈلۈك شۇ يول ئارقىلىق ئايلاندۇرۇلاتتى. ھەممىگە مەلۇمكى، بۇنداق تىجارەتنىڭ مۇقىم راۋاجلىنىشى ۋە روناق تېپىشى، مۇشۇ يولنىڭ ئامان ـ ئېسەنلىكى ۋە بىخەتەرلىكى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك، ئەلۋەتتە.

ناۋادا ئىسلام دەۋىتى يەسرەبنى مەركىزىي بازا قىلىپ، يەرلىك ئاھالىلەر بىلەن بىرلىكتە مەككىلىكلەرگە قارشى تۇرسا، قۇرەيشلەرنىڭ سودا تىجارىتىنىڭ چوڭ خىرىسقا دۇچ كېلىدىغانلىقى ناھايىتى ئېنىق.

مانا مۇشۇلارنى ئويلاپ مۇشرىكلار ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇدىيىتىگە تەھدىت سېلىۋاتقان چوڭ بىر خەۋپ ـ خەتەرنىڭ ئىز بېسىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشتى

ۋە بۇ خەۋپ ـ خەتەرنىڭ بېشى، ئىسلام دەۋىتىنىڭ يول باشچىسى مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئەڭ ئۈنۈملۈك تىزگىنلەيدىغان بىر چارە ـ تەدبىر ئىزدەشكە باشلىدى. نەبۇۋۋەت (بىئسەت دەپمۇ ئاتىلىدۇ)نىڭ 14 ـ يىلى سەپەر ئېيى (2 ـ ئاي)نىڭ 20 ـ كۈنى (مىلادىيە 622 ـ يىلى سېنتەبىرنىڭ 12 ـ كۈنىگە توغرا كېلىدۇ. يەنى، ئەقەبە چوڭ بەيئىتىدىن ئىككى يېرىم ئاي كېيىن) پەيشەنبە ئەتىگەندە، دارۇننەدۋەت (قۇرەيش كېڭەش يۇرتى) ئىسلام دەۋىتىنىڭ يول باشچىسى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى نۇقتىلىق مۇزاكىرە قىلىپ، ئۇنى تېزدىن بىر تەرەپ قىلىشقا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدىغان ۋە ئۇ تارقاتقان دەۋەت نۇرىنى يەر يۈزىدىن تەلتۆكۈس ئۆچۈرەلەيدىغان كەسكىن بىر تەدبىر ئۈستىدە ئۆز تارىخىدىكى ئەڭ قاباھەتلىك بىر يىغىننى چاقىردى. يىغىنغا قۇرەيش قەبىلىسىگە تەۋە ھەرقايسى جەمەت ۋە ئۇرۇقداش ئايماقلارنىڭ ۋەكىل خاراكتېرىگە ئىگە كىشىلىرى قاتناشتى.

قۇرەيش قەبىلىلىرىدىن بۇ قاباھەتلىك يىغىنغا قاتناشقان ئاساسلىق ۋەكىللەر تۆۋەندىكىلەر:

1. ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام — بەنى مەخزۇم جەمەتىدىن؛

2. جۇبەير ئىبنى مۇتئىم، تۇئەيمە ئىبنى ئەدى ۋە ھارىس ئىبنى ئامىر — بەنى نەۋفەل ئىبنى ئابدۇمەناف جەمەتىدىن؛

3. شەيبە، ئۇتبە (بۇلار رەبىئەنىڭ ئىككى ئوغلى) ۋە ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب — بەنى ئابدۇشەمس ئىبنى ئابدۇمەناف جەمەتىدىن؛

4. نەزر ئىبنى ھارىس (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گەجگىسىگە تۆگىنىڭ يىنىنى تاشلاپ قويغان كىشى) — بەنى ئابدۇددار جەمەتىدىن؛

5. ئەبۇلبەختەرى ئىبنى ھىشام، زەمئە ئىبنى ئەسۋەد ۋە ھەكىم ئىبنى ھىزام — بەنى ئەسەد ئىبنى ئابدۇلئۇززا جەمەتىدىن؛

6. نەبىھ ۋە مۇنەببىھ (ھەججاجنىڭ ئىككى ئوغلى) — بەنى سەھمى جەمەتىدىن؛

7. ئۇمەييە ئىبنى خەلەف — بەنى جۇمەھ جەمەتىدىن.

ئۇلار بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا[①] دارۇننەدۋەتكە يېتىپ كېلىشۋىدى، ئىبلىس مەلئۇن

① قىسسىنىڭ سىياقىدىن قارىغاندا، يىغىن ئەتىگەن تەرەپتە ئېچىلغان بولۇشى ئېنىق. چۈنكى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھەدىسىدە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بۇ يىغىننىڭ سۈيىقەستىنى ئۇقتۇرۇپ ھىجرەت قىلىشقا رۇخسەت قىلغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىگە چاشگاھ ۋاقتىدىن سەل كېيىنرەك بارغان.

بۆزچەكمەن تون كيىپ، سالاپەتلىك بىر مويسىپىت سۈرىتىدە ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۇچراپ دەرۋازا ئالدىدا پەيدا بولدى. ئۇلار: «جانابى ئاقساقال كىم بولىدىكىن؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇ: «مەن ئۆزۈم نەجدلىك، سىلەرنىڭ بۇ يەرگە يىغىلىشقا پۈتۈشكەنلىكىڭلار سەممىگە يەتكەنىدى، شۇڭا سورۇنۇڭلارغا قاتنىشىپ پىكىرىڭلارنى ئاڭلاپ باققۇم كەلدى. ياخشىراق بىرەر ئەقىل كۆرسىتىپ قالسام ئەجەب ئەمەس» دېدى. ئۇلار: «ناھايىتى ياخشى، مەرھەمەت! داخىل بولغايلا!» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قۇرەيشلەرنىڭ بۇ يىغىنغا نەجدلىك ۋەكىل سۈپىتىدە ئىشتىراك قىلدى.

ۋەكىللەرنىڭ قىزغىن مۇزاكىرە ئېلىپ بارغانلىقى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەتل قىلىشنى قارار قىلغانلىقى

يىغىن قاتناشچىلىرى تولۇقلىنىپ بولغاندىن كېيىن تەكلىپ ـ پىكىرلەر ۋە ئوخشاشمىغان تەھلىللەر مۇزاكىرىگە قويۇلدى. ئۇلار كوللىكتىپ ھالدا بىردەم قىزغىن غۇلغۇلا قىلىشقاندىن كېيىن، شەخسلەر بويىچە پىكىر بايان قىلىشقا باشلىدى. ئەبۇلئەسۋەد سۆز قىلىپ: «ئۇنى ئارىمىزدىن قوغلاپ چىقىرايلى، سۈرگۈن قىلىۋېتەيلى، نەگە بېرىپ، نەدە ئولتۇراقلىشىپ قېلىشى بىلەن كارىمىز بولمىسۇن، بىز ئۆز ئىشىمىزنى قىلىپ ‹كۆنگەن خۇي، مەنگەن ئۇي› بولۇپ يۈرۈۋېرەيلى؟!» دېۋىدى، ئۆزىنى نەجدلىك دەپ ئاتىۋالغان ھېلىقى موي‌سىپىت كىشى: «بولمايدۇ ...، بولمايدۇ، ئەزبىرايى خۇدا، بۇ دانا پىكىر بولمىدى. ئۇنىڭ شېرىن سۆزلىكىگە، جەلىكار، خۇشخۇيلۇقىغا ۋە ھېلىقى دەۋاسى بىلەن ئۇرغۇن ئادەملەرنىڭ قەلبىنى ئۆزىگە رام قىلىۋالغانلىقىغا قارىمامسىلەر. قەسەم قىلىپ ئېيتالايمەنكى، ئەگەر ئاشۇنداق قىلىدىغان بولساڭلار، ئۇ بىرەر ئەرەب قەبىلىسىگە بېرىپ چۈشۈپ (ئۇلارنى ئۆزىگە ئەگەشتۈرگەندىن كېيىن)، سىلەرگە ھۇجۇم قىلىشتىن، ھەتتا سىلەرنى قانلىق باستۇرۇپ خالىغانچە ئاياغ ئاستى قىلىشتىن ئەمىن بولغىلى بولمايدۇ. شۇڭا، باشقىچە پىكىرىڭلار بولسا ئاڭلاپ باقايلى!» دەپ كاللىسىنى چايقىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئەبۇلبۇختەرى: «مېنىڭچە ئۇنى تۇتۇپ تۆمۈر ئىشكاللار بىلەن باغلاپ، ھەپسىگە ئېلىپ سولىۋېتەيلى، ئاندىن ئۇنىڭ ئىلگىرىكى مەسلەكداشلىرى

(زۇھەيرا ۋە نابىيغە قاتارلىقلار)[1]غا يەتكەن ئۆلۈم ئۇنىڭغىمۇ يەتكىچە قويۇپ بەرمەيلى!» دېدى.

نەجدلىك ھېلىقى كىشى: «ياق، ياق، ئەزىبىرايى خۇدا، بۇمۇ ھەرگىز ئاقىلانە تەدبىر ئەمەس، مەن قەسەم قىلىپ بېرەلەيمەنكى، ناۋادا سىلەر ئۇنى (دېگىنىڭلاردەك) ھەپسىگە ئېلىپ تۇتقۇن قىلساڭلار، ھەر قانچە يوشۇرۇن سىر تۇتقان تەقدىردىمۇ، بۇنى ئۇنىڭ ئادەملىرى چوقۇم ئۇقۇپ قالىدۇ ـ دە، ئۇلار ئۇشتۇمتۇت قول سېلىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ ئەپچىقىپ كېتىدۇ. ئاندىن توپلىنىپ كېلىپ، سىلەرنى ئاخىر مەغلۇب قىلماي قويمايدۇ. بۇ ئوبدان پىكىر بولمىدى، شۇڭا باشقىچىرەك ئويلاپ كۆرۈڭلار» دېدى.

كېڭەش ئەزالىرى مەزكۇر ئىككى تەكلىپ لايىھەسىنى رەت قىلىۋەتكەندىن كېيىن، ھەممەيلەننىڭ بىردەك قوللىشىغا ئېرىشكەن ئىنتايىن قاباھەتلىك بىر تەكلىپ ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ ۋەھشىيانە تەكلىپنى مەككە مۇشرىكلىرىنىڭ كاتتىۋېشى، باش جىنايەتچى، تاغۇت ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئەزىبىرايى خۇدا، بۇ ھەقتە مېنىڭ مۇنداق بىر تەكلىپىم بار، ھازىرچە ھېچ كىشىنىڭ ئويىغا كەلمىدى». ۋەكىللەر: «قانداق تەكلىپ ئۇ، ئى ئەبۇلھەكەم (ئەبۇ جەھلنىڭ كۇنىيتى)!» دېيىشكەندى، ئەبۇ جەھل: «ھەربىر قەبىلە ئۆز تەۋەلىكىدىكى نوپۇزلۇق ئائىلىلەردىن قاۋۇل، جاسارەتلىك ۋە چەبدەس يىگىتتىن بىردىن يىگىتنى چىقىرىپ بەرسە، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە راسا ئۆتكۈر قىلىچتىن بىردىن قىلىچنى تۇتقۇزساق، ئاندىن ئۇلار ئۇ (مۇھەممەد)نىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىپ، تەڭلا قىلىچ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسە، شۇئان ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولىمىز. چۈنكى، مۇشۇنداق قىلغاندا، ئۇنىڭ (قىساس) قېنى ھەممە قەبىلىلەرگە چېچىلىپ كېتىدۇ ـ دە، نەتىجىدە ئابدۇمەناف جەمەتى قۇرەيش قەبىلىلىرىنىڭ ھەممىسى بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا مادارى يەتمەي، خۇن ھەققى (تۆلەم)گە رازى بولماقتىن باشقا ئامال تاپالمايدۇ. بىز ئۇلارغا تۆلەم تۆلەپ بېرىمىز، ئىش ساقىيدۇ، خالاس» دېۋىدى، ئۆزىنى نەجدلىك دەۋالغان ھېلىقى ئاقساقال باشقىچە روھلىنىپ: «مانا ماۋۇ كىشىنىڭ گېپى ئورۇنلۇق بولدى، بۇنىڭدەك دانا تەدبىر بولمايدۇ. بۇ ھەقىقەتەن ئاقىلانە پىلانكەن» دەپ بۇ قاباھەتلىك پىلاننى ماختاپلا كەتتى ۋە مەككە كېڭىشى بۇ قاباھەتلىك پىلاننى تولۇق ئاۋاز بىلەن ماقۇللىدى. ھەرقايسى قەبىلە ۋەكىللىرى ئۆيلىرىگە قايتىپ بۇ قارارنى تېزدىن ئىجرا قىلىشقا تۇتۇندى.

---

① بۇلار تارىختىكى ئادالەتپەرۋەر شائىرلار بولۇپ، ئۆز زامانىسىنىڭ مۇستەبىتلىرى تەرىپىدىن ئۆمۈرلۈك ھەپسىگە ئېلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشى

قۇرەيش ۋەكىللىرى دارۇننەدۋەتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈۋېتىش قارارىنى ماقۇللاۋاتقان پەيتتە، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىدىن ۋەھيى ئېلىپ كېلىپ، قۇرەيشلەرنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سۇيىقەست پىلانلاۋاتقانلىقىنى ۋە ئاللاھ ئەززە ۋەجەللەنىڭ ئۇنىڭغا مەككىدىن چىقىپ كېتىشكە رۇخسەت قىلغانلىقىنى ئۇقتۇردى ۋە: «بۈگۈن كېچە ئادەتتىكى ئورنۇڭدا ياتمىغىن» دەپ ھىجرەت ۋاقتىنىمۇ بەلگىلەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ ھامان چاشگاھ ۋاقتىدىلا سەپەر پىلانىغا باش قوشۇۋېلىش ئۈچۈن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىگە باردى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: شۇ كۈنى چاشگاھ ۋاقتىدا ئۆيدە ئەبۇ بەكرى (ئاتام)نىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋاتاتتۇق. بۇ چاغدا ھاۋا ئىنتايىن قىزىپ كەتكەنىدى. تۇساتتىن بىرسى: «رەسۇلۇللاھ ھېچقاچان كەلمەيدىغان سائەت، ۋاقىتتا كېلىۋاتىدۇ، تېخى بېشىنىمۇ ئوراۋاپتۇ» دېدى. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «ئۇنىڭغا ئاتا ـ ئانام پىدادۇر. ئۇ بۇنداق غەيرى ۋاقىتتا چوقۇم مۇھىم بىر ئىش بىلەن كەلدى» دېدى. ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: ھايال ئۆتمەي رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېتىپ كەلدى ۋە ئۆيگە كىرىشكە رۇخسەت سورىدى. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئىجازەت قىلىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆيگە كىردى ۋە ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)گە: «قېشىڭدىكى ئادەملەرنى سىرتقا چىقىرىۋەتكىن، مۇھىم گەپ بار» دېدى. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «ئى رەسۇلۇللاھ! ساڭا ئاتام پىدادۇر، بۇلار ئۆز ئەھلىلىرىڭ» دېگەنىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ماڭا بۈگۈن چوقۇم چىقىپ كەت دەپ ۋەھيى قىلىندى» دېدى. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «ماڭا ھەمراھ بولغىن دېمەكچىمۇسەن، ئى رەسۇلۇللاھ! سەن ئۈچۈن ئاتا ـ ئانام پىدادۇر» دېگەنىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، شۇنداق» دېدى ۋە ئىككىيلەن ھىجرەت پىلانىنى پۈتتۈشۈپ بولغاندىن

كېيىن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قاراڭغۇ چۈشۈشنى كۈتۈپ ئۆيىگە قايتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قورۇسى قورشاۋدا

قۇرەيش كاپىرلىرىنىڭ كاتتىۋاشلىرى يىغىندىن قايتقاندىن كېيىن پۈتۈن بىر كۈن مەككە پارلامېنتى (دارۇننەدۋەت ئەزالىرى) بۈگۈن ئەتىگەن ماقۇللىغان ۋەھشىيانە پىلاننى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈش بىلەن ئاۋارە بولۇپ ئۆتتى. بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا ھېلىقى ياۋۇز كاتتىۋاشلاردىن 11 كىشى تاللاپ چىقىلدى. ئۇلار تۆۋەندىكىلەر ئىدى:

1. ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام؛
2. ھەكەم ئىبنى ئەبىلئاس؛
3. ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيت؛
4. نەزرى ئىبنى ھارىس؛
5. ئۇمەييە ئىبنى خەلەف؛
6. زەمئە ئىبنى ئەسۋەد؛
7. تۇئەيمە ئىبنى ئەدى؛
8. ئەبۇ لەھەب ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب؛
9. ئۇبەي ئىبنى خەلەف؛
10. نەبىھ ئىبنى ھەججاج؛
11. مۇنەببەھ ئىبنى ھەججاج قاتارلىقلار.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: شۇ كۈنى كېچىدىن بىر مەھەل ئۆتكەندە، ھېلىقى 11 قارا نىيەت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا پەيدا بولۇپ، قاچانكى ئۇخلاپ قالسا، ئاندىن باستۇرۇپ كىرەيلى دەپ پايلاپ تۇردى. ئۇلار بۇ رەزىل سۈيىقەستنىڭ چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىغا تولۇق ئىشەنچ قىلاتتى، ھەتتا ئەبۇ جەھل مەغرۇرانە قىياپەتتە ئورنىدىن تۇرۇپ مەسخىرە ۋە مازاق ئاھاڭىدا ئادەملىرىگە: «مۇھەممەد: ‹ئەگەر سىلەر ماڭا ئەگەشسەڭلار، ئەرەب ۋە ئەجەم مىللەتلىرىگە خوجايىن بولىسىلەر، ئاندىن ئۆلۈپ تىرىلسەڭلار، سىلەرگە ئىئوردانىيە باغچىلىرىدەك باغ ـ ۋارانلار ئاتا قىلىنىدۇ. ناۋادا مەن دېگەندەك قىلمىساڭلار مۇشۇ دۇنيادا ئاللاھ تەئالانىڭ جازاسىغا دۇچار بولىسىلەر، يەنى ئۆلتۈرۈلىسىلەر، ئاندىن قىيامەت كۈنى

تىرىلدۈرۈلۈپ ئوتقا تاشلىنىسىلەر، دەپ گەپ ساتاتتى. ئەمدى كىم كىم تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلىدىغان بولدىكىن؟ ...» دېگەنىدى.

مەزكۇر سۆيىقەستكە قول سېلىش ۋاقتى كېچىنىڭ كېيىنكى يېرىمىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولغاچقا، ئۇلار سائەت نۆلنى كۈتۈپ كېچىنى بىدار ئۆتكۈزدى. لېكىن، ئاللاھ ئۆز ئىشىغا ھامان غالىبتۇر، ئاسمان زېمىننىڭ ھوقۇقى ئۇنىڭ ئىلكىدىدۇر. ئۇ خالىغىنىنى قىلىدۇ، ئۆزى خالاپ پاناھلىق بېرىدۇكى، ئۇنىڭغا قارشى پاناھلىق بەرگۈچى بولمايدۇ. ئۇ مۇشۇ ھالقىلىق پەيتتە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّهُ وَاللّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ﴾ «(ئى مۇھەممەد!) ئۆز ۋاقتىدا كاپىرلار سېنى قاماقتا ئېلىش، ياكى ئۆلتۈرۈش ۋەياكى (مەككىدىن) ھەيدەپ چىقىرىش ئۈچۈن مىكىر ئىشلەتتى، ئۇلار مىكىر ئىشلىتىدۇ. ئاللاھ ئۇلارنىڭ مىكرىنى بەربات قىلىدۇ. ئاللاھنىڭ تەدبىرى ئۇلارنىڭ مىكرىدىن ئۈنۈملۈكتۇر» (8:30) دەپ ۋەھيى قىلغانىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆيىدىن ئايرىلدى

ھېلىقى قارا نىيەتلەر بۇ رەزىل پىلاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ناھايىتى پۇختا تەييارلىق بىلەن تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار نومۇسسىزلارچە مەغلۇپ بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاغدا ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)قا: «سەن مېنىڭ (ھەزرەمى) يېشىل تونۇمنى يېپىنىپ ئورنۇمدا ئۇخلاپ تۇرغىن، ئۇلار ساڭا ھەرگىز يامانلىق يەتكۈزەلمەيدۇ» دەپ قويۇپ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇخلىغاندا ئاشۇ يېشىل تونىنى يېپىنىپ ئۇخلايتتى)، قولىغا بىر سىقىم توپا ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئۈستى باشلىرىغا چېچىۋېتىپ، سەپلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿وَجَعَلْنَا مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ «ئۇلارنىڭ ئالدىغا بىر توسۇق، كەينىگە بىر توسۇق قىلدۇق، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىنى پەردىلىدۇق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار (ئىماننىڭ يوللىرى توسۇلۇپ كەتكەنلىكتىن) ھېچ نەرسىنى كۆرەلمەيدۇ» (36:9) دېگەن ئايىتىنى توختىماي تىلاۋەت قىلىپ ماڭاتتى. ھەقىقەتەنمۇ ئاللاھ تەئالا مۇشرىكلارنىڭ كۆزلىرىنى بەند قىلىۋەتكەنىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرەلمىدى، ھالبۇكى ئۇنىڭ چاچقان توپا چاڭلىرى ئۇلارنىڭ ئۈستى باشلىرىنى تولۇق پۈر ئالغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ

سەپلىرىدىن سۇغۇرۇلۇپ ئۆتكىنىچە ئۇدۇل ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىگە باردى. ئاندىن ئۇ يەردىن ئىككىيلەن بىرلىكتە قورۇنىڭ ئارقا ئىشكى بىلەن چىقىپ كەتتى. ئۇلار كېچىلەپ يول يۈرۈپ ئاخىر يەمەن (مەككىنىڭ جەنۇبى) تەرەپتىكى «سۇر» ئۆڭكۈرگە بېرىپ ئورۇنلاشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆيىنى مۇھاسىرىگە ئالغۇچىلار بەلگىلەنگەن ۋاقىت ـــ سائەت نۆلنى كۈتۈپ داۋاملىق بىدار تۇردى. ئەمما، سائەت نۆل بولۇشىنىڭ سەل ئالدىدىراق ئۇلارنىڭ مەغلۇب بولغانلىقى ۋە زىيان تارتقانلىقى ئاشكارىلاندى. ئەسلى ئىش مۇنداق بولغاندى: ئۇلارنىڭ يېنىدىن بۇ ئىش بىلەن ئالاقىسى بولمىغان بىر كىشى ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆيىنىڭ ئەتراپىنى پايلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆردى ۋە: «نېمىگە ئىنتىزار بولۇپ يۈرۈسلەر؟» دەپ سورىدى، ئۇلار: «مۇھەممەدكە» دېيىشكەندى، ھېلىقى كىشى: «ئۇنداق بولسا سىلەر زىيان تارتىپسىلەر ۋە قۇرۇق ئاۋارە بولۇپسىلەر، ئەزبىرايى خۇدا، ئۇ ھازىر مۇشۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ تېخى ئۈستى ـ باشلىرىڭلارنى توپا ـ چاڭلار بىلەن كۆمۈۋېتىپتۇ. ئۇ ھازىر ئۆز يولىغا راۋان بولۇپ بولدى» دېدى. ئۇلار: «ئەزبىرايى خۇدا، بىز ئۇنى كۆرمەپتۇققۇ؟» دېيىشىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرغانىدى، توپا ـ چاڭلار ئۇلارنىڭ ئۈستى ـ باشلىرىدىن بۇخسۇپ چۈشتى.

لېكىن، ئۇلار ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ بىر كىشىنىڭ يېشىل تونىنى يېپىنىپ يېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى ۋە: «ئاللاھ بىلەن قەسەم، ئەنە شۇ چوقۇم مۇھەممەد، ئۇ ھازىر ئۇخلاۋاتىدۇ، ئۈستىدىكى ئۇنىڭ ئادەتتە يېپىنىپ ياتىدىغان تونى» دېيىشتى ۋە شۇنداق دەتالاشلار بىلەن تاڭ يورۇپ كەتتى. بۇ چاغدا ھېلىقى ئادەم ئورنىدىن تۇرۇۋىدى، ئۇنىڭ ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىكەنلىكى ئاشكارا بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قوللىرىنى چىشلىشىپ ئەلىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى سورىغانىدى، ئۇ: «ئۇقمايمەن، ماڭا دەپ بەرمىگەن» دېدى.

ئۆيدىن ئۆڭكۈرگە

بىئسەتنىڭ 14 ـ يىلى سەپەر[①] (2 ـ ئاي)نىڭ 27 ـ كۈنى (مىلادىيە 622 ـ

① مەزكۇر سەپەر ئاي يىل بېشىنى مۇھەررەم ئېيى دەپ پەرەز قىلغىنىمىزدا بىئسەتنىڭ 14- يىلى 2- ئاي ھېسابلىنىدۇ. ئەمما يىل بېشىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە پەيغەمبەرلىك شەرىپى ئىلتىپات قىلىنغان ئايدىن ھېسابلىساق، بۇ سەپەر ئېيى چوقۇم

يىلى سېنتەبىرنىڭ 12 ـ ياكى 13 ـ كۈنى) كېچىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆيىدىن ئايرىلىپ ئۆزىنىڭ سەپىرىدىكى (ئۆز سۆھبىتىدە ۋە مال ـ مۈلكىدە ئەڭ ئىشەنچلىك ئادىمى) ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئاندىن ئىككىيلەن بىرلىكتە تاڭ ئېتىشتىن سەل ـ پەل ئىلگىرىرەك مەككىدىن ئايرىلىپ كېتىش مەقسىتىدە ئالدىراپ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قورۇسىنىڭ ئارقا ئىشىكىدىن چىقىپ كېتىشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ قاتتىق ئىز قوغلايدىغانلىقىنى ۋە پايلاقچىلارنىڭ نەزىرى ئالدى بىلەن مەككىنىڭ شىمالىغا ماڭىدىغان مەدىنە يولىغا چۈشىدىغانلىقىنى بىلگەن بولغاچقا، ئەسلى نىشانىنىڭ تامامەن ئەكسى تەرىپىگە يول ئالدى. ئۇ بولسىمۇ مەككىنىڭ جەنۇبىغا سوزۇلغان مەككە ـ يەمەن چوڭ يولى ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يول بىلەن بەش كىلومېتىردەك جەنۇبقا قاراپ مېڭىپ «سۇر» تېغى دەپ ئاتىلىدىغان بىر تاغقا يېتىپ باردى. بۇ ئۆزى ئېگىز، يوللىرى ئەگرى ـ توقاي، تىك قىيا تاغ بولۇپ، ئەتراپى پۈتۈنلەي قورام تاشلار بىلەن ئورالغانلىقتىن قەدەم ئېلىش تولىمۇ قىيىن ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىككى پۇتىدىن بىر قانچە يەرنى ئۇچلۇق تاشلار تىلىۋەتتى. ئېيتىلىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىزنى يوقىتىش ئۈچۈن پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ مېڭىپ، ئۇنىڭ پۇتىنىڭ ئۇچى يېرىلىپ كەتكەنىكەن.

قانداقلا بولمىسۇن تاغ يېقىن قالغاندا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ھاپاشلاپ يۈدۈپ، كۈچىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈپ، تاغ چوققىسىدىكى ئۆڭكۈرگە ئەكىرىۋالدى. بۇ ئۆڭكۈر تارىختا «غارى سۇر»، يەنى سۇر تېغى ئۆڭكۈرى دەپ ئاتالدى.

ئىككى سەپداش غاردا

ئىككىيلەن غارغا يېتىپ بېرىۋىدى، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، سىز كىرمەي تۇرغىن، ئاۋۋال مەن كىرىپ چىقاي، ئەگەر زىيانداش

بىئسەتنىڭ 13- يىلىدىكى سەپەر ئېيى بولغان بولىدۇ. مۇشۇ جەھەتتىن بەزى تارىخچىلار ئالدىنقى يىل نامىنى تۇتقا قىلسا، يەنە بەزىلىرى كېيىنكى يىل نامىنى تۇتقا قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ۋەقەلىكلەرنىڭ تەرتىپىدە كۆپلەپ خاتالىقلار كېلىپ چىقىدۇ. دەل مۇشۇنى نەزەردە تۇتۇپ، بىز يىللارنىڭ باشلىنىشىنى مۇھەررەم ئېيىدىن باشلىدۇق.

ھاشارەتلەر بولسا سەندىن كۆرە ماڭا تەگكىنى ياخشى» دېدى. ئاندىن غارغا كىرىپ، مەلۇم يەرنى سىرىپ ـ سۈپۈردى. ئۇنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى تۆشۈككە كۆڭلىكىنى يىرتىپ تىقتى. يەنە بىر چەتتىكى ئىككى تۆشۈككە ئىككى پۇتىنى تىقىپ ئۇنى ئەتتى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كىرىشكە تەكلىپ قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غارغا كىردى ۋە قاتتىق ھېرىپ چارچاپ كەتكەنلىكىدىن بېشىنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قۇچىقىدا قويدى ـ دە، كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى. بۇ چاغدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ تۆشۈككە تىقىپ تۇرغان پۇتىنى يىلان چېقىۋالدى، لېكىن ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئويغىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ چىداپ مىدىر ـ سىدىر قىلماي تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاغرىق ئازابى تۈپەيلى تۆكۈلگەن ياش تامچىلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەڭزىگە تېمىپ كېتىپ ئۇنى ئويغىتىۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن «نېمە بولدۇڭ؟ ئى ئەبۇ بەكرى!» دەپ سورىدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «يىلان چېقىۋالدى، ھېچ ۋەقەسى يوق، سەن ئۈچۈن ئاتا ـ ئانام پىدادۇر»[1] دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ پۇتىغا تۈكۈرۈپ قويۇۋېدى، ئۇنىڭ پۇتىدىكى ئاغرىق پەسەيدى.

ئۇلار غاردا ئۈچ كۈن (جۈمە، شەنبە، يەكشەنبە) يوشۇرۇنۇپ تۇردى. بۇ جەرياندا ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئۇلارنىڭ قېشىغا ھەر كېچە كېلىپ ـ كېتىپ تۇردى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: ئابدۇللاھ (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) زېرەك، چېچەن، تېتىك ۋە پۇختا يىگىت ئىدى. ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ يېنىدىن كېچىنىڭ ئاخىردا قايتىپ كىرىپ، ئەتىگىنى گويا مەككىدە قونغان كىشى سۈپىتىدە سەھەر تۇرۇپ قۇرەيشلىكلەرگە ئارىلىشىپ يۈرەتتى. ئاتىسى بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەققىدە دېيىلگەن گەپ ـ سۆز، سۇيىقەست ۋە پىلانلارنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە تاغقا چىقىپ ئۇلارغا يەتكۈزەتتى. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ چاكىرى ئامىر ئىبنى فۇھەيرە ئۇنىڭ بىر توپ قويىنى شۇ ئەتراپتا بېقىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۇ گۇگۇم چۈشكەندە قويلارنى

① ئىمام رەزىيىن رەھمەھۇللاھنىڭ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىشىچە، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ شۇ قېتىم زەھەرلەنگەن زەھەر ئەسىرى قايتا قوزغىلىپ، ئاخىر شۇ سەۋەب بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن دېيىلىدۇ.

ھەيدەپ ئاپىرىپ سېغىپ ئۇلارنى سۇغۇراتتى (بۇ ئۇلارنىڭ چۇشلۇك ۋە كەچلىك غىزاسى ئىدى). ئۇلار شۇ بىر ئۇتلام سۈت بىلەن ئۇخلاپ قالاتتى. ئامىر ئەتىسى ئەتىگەن تاڭ ئاتماستا بۇلارنىڭ يېنىدىن «لاي ـ لاي»نى ئېيتىپ قوينى تۆۋەنگە باساتتى. ئۇ ئۇدا ئۈچ كۈن شۇنداق قىلدى، ئامىر ئىبنى فۇھەيرىنىڭ بۇ قويلارنى كېچىدە قوزغىتىشى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەبى بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ يېنىدىن مەككىگە قاراپ ماڭغان ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى بەكرىنىڭ ئىزنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىدى.

ئەمما، قۇرەيشلەر ھېلقى قاباھەتلىك پىلاننى ئىجرا قىلىدىغان ئەتىگىنى ئۇنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن ساراڭنىڭ ئۆزى بولۇپ كەتتى. ئۇلار ئاۋۋال ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نى ئۇردى ۋە كەئبىنىڭ يېنىغا سۆرەپ ئەكېلىپ، بىرەر يېپ ئۇچىغا ئېرىشىپ قالارمىز دەپ بىر سائەتچە سولاپ قويۇشتى. ئاخىر ئەلى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)دىنمۇ ھېچقانداق جاۋابقا ئېرىشەلمىگەندىن كېيىن، ھەممىسى توپلىشىپ ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇنىڭ ئىشىكىنى قېقىۋىدى، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەبى بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ قىزى ئەسما (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) چىقتى. ئۇلار ئۇنىڭدىن قوپاللىق بىلەن: «ئاتاڭ نەدە؟» دەپ سورىغانىدى، ئۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئاتامنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيمەن» دېدى. بۇ چاغدا ئەبۇ جەھىل قولىنى شىلتىپ، ئۇنىڭ مەڭزىگە بىر كاچات ئۇرۇپ ئۇنىڭ قۇلىقىدىكى مونچىقنى ئۈچۈرۈۋەتتى.

ئارقىدىنلا قۇرەيشلەر جىددىي يىغىن چاقىرىپ مەزكۇر ئىككى كىشىنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن تېزدىن ھەرىكەتكە كېلىپ، مۇمكىن بولغان بارلىق ۋاستىلەرنى قوللىنىشنى قارار قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مەككىگە كىرىپ چىقىدىغان بارلىق يول ئېغىزلىرىنى قوراللىق تەكشۈرۈپ، قاتتىق نازارەت ئاستىغا ئالدى. شۇنداقلا بۇ ئىككىيلەننىڭ قايسى بىرسىنىڭ مەيلى ئۆلۈك، مەيلى تىرىكىنى قۇرەيش تەرەپكە تاپشۇرۇپ بەرگەنلەرگە 100 تۆگە مۇكاپات بېرىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بۇ چاغدا پۇل ـ مال ئۈچۈن ھەممىنى قىلىدىغان بىر بۆلۈك ئاتلىق چەۋەندازلار ۋە پىيادە ئىز قوغلىغۇچىلار ئۇلارنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئۇلار تاغنى ئېگىز، ئويمانلىنى چوڭقۇر، سەھرانى يىراق، شەھەرنى قىستاڭ دېمەي، پىت تارىغاندەك تاراپ پىتراپ كېتىشتى. لېكىن، ھېچبىر ياقتىن «مانا مەن تاپتىم ياكى كۆردۈم» دېگەن سادا ئاڭلانمايتتى.

بىر كۈنى چارلىغۇچى قوشۇن غارنىڭ ئېغىزىغا يېتىپ باردى، لېكىن ئاللاھ تەئالا ئۆز ئىشىغا ھامان غالىبتۇركى، ئۇ ئۇلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمنى كۆرسەتمىدى. ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن، ئۇ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن غاردا تۇرۇۋاتاتتىم، بېشىمنى ئازراق كۆتۈرۈپ قارىسام، بىر مۇنچە ئادەملەرنىڭ پۇت ـ پاچاقلىرىنى كۆردۈم. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى رەسۇلۇللاھ، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرسى ئۆزىنىڭ بېشىنى شۇنداق تۆۋەن قىلسىلا بىزنى چوقۇم كۆرۈپ قالىدۇ»[1] دېدىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: «جىم تۇرغىن، ئى ئەبۇ بەكرى! بىز ئىككى، ئاللاھ ئۈچىنچىمىزدۇر» دېدى. يەنە بىر ئىبارىدە: «ئى ئەبۇ بەكرى، ئاللاھ ئۈچىنچىسى بولغان ئىككىيلەندىنمۇ ئەنسىرەمسەن؟» دېدى دېيىلگەن.

بۇ يەردە ھەقىقەتەنمۇ كاتتا بىر مۆجىزە يۈز بەردى. ئاللاھ تائالا بۇ مۆجىزە بىلەن ئۆز پەيغەمبىرىنى ئەزىزلىدى. چارلىغۇچىلار بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئارىلىقىدا پەقەت بىر قانچە قەدەم يەر قالغاندا ئۇلار قايتىپ كېتىشتى.

مەدىنە يولىدا

ئۈچ كۈندىن كېيىن جەددىي ئىز قوغلاش ئارقىلىقمۇ ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ ئاچچىقى بىرئاز پەسكويىغا چۈشۈپ، ئىز ئىزدەش نىسبەتەن بېسىقىپ، نۆۋەت ئالمىشىپ چارلاش، تەكشۈرۈش ھەرىكەتلىرى ئاز ـ تولا توختىغاندەك قىلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەدىنىگە قاراپ يول ئېلىشقا تەييارلاندى.

ئۇلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇرەيقىتنى يول باشلاش ئۈچۈن ياللىدى. ئابدۇللاھ ئۇستا يول باشلىغۇچى بولۇپ، گەرچە ئۇ قۇرەيشلىكلەرنىڭ دىنىدا بولسىمۇ

[1] ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېيىشى ھەرگىز ئۆزىدىن ئەنسىرىگەنلىكىدىن بولغان ئەمەس. نەقىل قىلىنىشچە، ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىز قوغلىغۇچىلارنىڭ يېقىن ئەتراپقا كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن قاتتىق ئەنسىرىگەن ۋە: «ئى رەسۇلۇللاھ، مەن ئۆلتۈرۈلسەمغۇ ھېچ گەپ يوق، چۈنكى مەن دېگەن پەقەت بىرلا ئادەم، ئەمما سەن ئۆلتۈرۈلسەڭ پۈتۈن ئۈممەت ھالاك بولىدۇ» دېگەن. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «غەم قىلمىغىن، ئاللاھ بىز بىلەن بىللە» دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئىشەنگەندى ۋە ئۈچ كۈندىن كېيىن سۈر تېغىنىڭ ئۆڭكۈرىدە ئۇچرىششقا ۋەدىلەشىپ، ئۇنىڭغا ئۇلاغلىرىنى تاپشۇرۇپ بېرىپ بۇيان چىققانىدى.

راست دېگەندەك دۈشەنبە كۈنى تاڭ سەھەردە (يەنى ھىجرىيىنىڭ 1 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل ئېيىنىڭ 1 ـ كۈنى، مىلادىيە 622 ـ يىلى سېنتەبىرنىڭ 16 ـ كۈنى) ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇرەيقىت ئىككى تۆگىنى يېتىلەپ سۈر تېغىنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى. بۇ چاغدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ساڭا ئاتام پىدادۇر ئى رەسۇلۇللاھ، بۇ ئىككى تۆگىنىڭ بىرىنى تاللىغىن» دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئۇ ئىككى تۆگىنىڭ ئېسىلرەكىنى تەڭلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «بولىدۇ، پۇلغا ئالاي» دېدى.

ئەسما بىنتى ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئاتىسى بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇلارنىڭ سەپەر تەييارلىقىنى ئېلىپ چىققانىدى. لېكىن، ئۇ ئوزۇقلۇق سېلىپ چىققان قاچىغا باغلانچا بىكتىشنى ئۇنتۇپ قالغاچقا، ئۇلار ماڭغىلى تەمشەلگەندە ئوزۇقلۇق بار بوغچىنى يۈك ـ تاققا ئېسىپ قويۇشقا مۇمكىن بولماي قالدى. شۇڭا، ئۇ دەرھال بېشىدىكى ئۆرۈمە چېچىنى ئىككىگە ئايرىپ بىرىنى كېسىپلا ئوزۇقلۇق قاچىسىنى تۆگىگە ئېسىپ بەردى ۋە يەنە بىرىنى ئۆز جايىغا ئۆرۈپ قويدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ «زاتۇننىتاقەيىن» (قوش ئۆرەملىك) دەپ ئاتالدى.

ئاندىن ئۇلار يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار بىلەن ئامىر ئىبنى فۇھەيرەمۇ بىللە يولغا چىقتى. يول باشلىغۇچى (ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇرەيقىت) ئۇلارنى دېڭىز ساھىلى تەرەپكە باشلاپ ماڭدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇرەيقىتنىڭ ئۇلارنى غاردىن چىقىپلا ئۇدۇل باشلاپ ماڭغان يولى مۇنداق ئىدى: ئۇ ئاۋۋال جەنۇبقا قاراپ يەمەن تەرەپكە داۋاملىق ئىلگىرلىدى، ئاندىن غەربكە بۇرۇلۇپ دېڭىز ساھىلىغا قاراپ ماڭدى. ھەتتا بىر چاغدا كىشىلەر ئانچە بىلىپ كەتمەيدىغان بىر يولغا يېتىپ بېرىۋىدى، قىزىل دېڭىز بويىغا يېقىن بىر يەردىن شىمالغا بۇرۇلدى ۋە ئۇ يەردە ئادەملەر كەمدىن ـ كەم ماڭىدىغان بىر يولدىن باشلاپ ماڭدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇشۇ يول ئۈستىدە بېسىپ ئۆتكەن ئۆتەڭ ۋە يەر جاي نامىلىرىنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دەيدۇ: يول باشلىغۇچى ئۇلارنى جىلغىدىن ئېلىپ چىققاندىن كېيىن داۋاملىق مەككىنىڭ تۆۋەن تام تەرىپىگە باشلاپ ماڭدى. ئاندىن دېڭىز ساھىلى

تەرەپكە بۇرۇلۇپ ئۇسپان (يەر نامى)نىڭ ئاستىدىكى بىر يولنى كېسىپ ئۆتتى. ئاندىن ئۇلارنى ئەمەج (يەر نامى)نىڭ تۆۋەن تەرىپى بىلەن باشلاپ مېڭىپ، ئۇ يەردىن قەدىد (يەر نامى)قا باردى. قەدىدتىن ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى يولنى يەنە كېسىپ ئۆتۈپ خەرار (يەر نامى)، مۇررە داۋىنى (يەر نامى)، ئاندىن لەقف (يەر نامى) قاتارلىق جايلار بىلەن باشلاپ ماڭدى ۋە لەقف قونالغۇسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتتى. ئاندىن مەجاھ قونالغۇسىدىن، ئاندىن مەرجەھۇمەھاجتىن، ئۇ يەردىن مەرجەھوزىلغۇزۋەيندىن، ئاندىن بەتنۇزىكشەر (يەر نامى)دىن، ئاندىن جەداجىد (يەر نامى)تىن ئۆتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەجرەد (يەر نامى)تىن، ئاندىن زىسەلەمدىن ئۆتتى. ئۇ يەردىن ئەبابىد دېگەن جايغا كەلدى. ئۇ يەردىن پاجە (يەر نامى)گە ئۆتۈپ، ئاندىن ئەرەج دېگەن جايغا چۈشتى. ئەرەجتىن قوزغۇلۇپ (رەكۇبە دېگەن جاينىڭ ئوڭ تەرىپى بىلەن) سەنىيتۇلئائىر دېگەن جايدىن ئۆتتى. ئاندىن بەتنى رەسم دېگەن جايغا بېرىپ چۈشتى ۋە ئۇ يەردىن قۇباغا كىرىپ كەتتى.

يول ئۈستىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر:

1. ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: بىز پۈتۈن بىر كېچە-كۈندۈز ۋە ئەتىسى ئەتىگەندىن تاكى ئالەم چۈش بولغانغا قەدەر يول يۈردۇق، ھەتتا بىر چاغدا يوللار تىنچلىنىپ تولا-تىېرىم ئادەم ئۇچرىمايدىغان بولۇۋىدى، بىزگە يىراقتىن چوڭ بىر تاش كۆرۈندى. بىز ئۇنىڭ سايە تاشلىغان تەرىپىگە ئۆتۈپ چۈشتۇق. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۆز قولۇم بىلەن ئارام ئالىدىغان جاي راسلىدىم-دە، ئۈزۈن بىر چاپاننى سېلىپ: «ئۇخلىسىلا ئى رەسۇلۇللاھ، مەن ئەتراپنى كۆزىتەي» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇخلاپ قالدى. مەن تۇرۇپ ئەتراپنى كۆزەتتىم. بىر چاغدا بىر پادىچى بالا قويىنى بىز تەرەپكە ئۇدۇل ھەيدەپ كەلدى. ئەسلىدە ئۇمۇ بىزگە ئوخشاش سايىداش ئۈچۈن كەلگەنىكەن، مەن ئۇنىڭغا: «ئى قويچى بالا، كىمنىڭ قويى بۇ؟» دەپ سورىدىم. ئۇ: «مەككىلىك دېدىمۇ ياكى مەدىنىلىك دېدىمۇ بىر كىشىنىڭ قويى» دېدى. مەن: «قويلىرىڭ ئارىسىدا سېمىز قوي بارمۇ؟» دېدىم، ئۇ: «ھەئە، بار» دېدى. مەن: «ساغقىلى بولامدۇ؟» دېسەم، ئۇ: «بولىدۇ» دېدى ۋە بېرىپ بىر قويىنى تۇتتى. مەن ئۇنىڭغا: «قويىنىڭ ئەمچىكىنى توپا چاڭلاردىن ۋە مەينەت يۇڭلاردىن تازىلىۋېتىپ ئاندىن ساغقىن!» دېدىم. ئۇ يېنىدىكى بىر تاش قاچىغا ئازراق سۈت سېغىپ بەردى. مەندە رەسۇلۇللاھ

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاھارەت ئېلىشى ۋە سۇ ئىچىشى ئۈچۈن ئېلىۋالغان بىر قاچا بار ئىدى. سۈتنى شۇ قاچىغا قۇيۇپ ئېلىپ كەلدىم. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تاتلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىشنى خالىمايتتىم. لېكىن، ئۇ مېنىڭ كېلىشىمگىلا ئويغاندى. شۇنىڭ بىلەن سۈتكە ئازراق سۇ قۇيۇپ ئاستى تەرىپىنى سوغۇتتۇم ۋە: «سۈت ئىچسىلە! ئى رەسۇلۇللاھ» دېدىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۈتنى قولۇمدىن ئېلىپ ئىچتى. مەن ئۇنىڭ ئىچىشىدىن مەمنۇن بولدۇم، ئاندىن ئۇ: «ماڭىدىغان ۋاقىت بولمىدىمۇ؟» دەپ سورىدى، مەن: «ھەئە، ماڭىدىغان ۋاقىت بولدى» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن يەنە بۇ يەردىن قوزغىلىپ يولىمىزغا راۋان بولدۇق.

2. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئادىتى — ئۇ يول بويى تۆگىسىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۆگىسىنىڭ كەينىگە چېتىپ ماڭاتتى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەممە ئادەم تونۇيدىغان مەئرۇف كىشى ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بولسا باشقا يۇرتنىڭ ئادەملىرى ئۇنى ئانچە تونۇپ كەتمەيتتى. شۇڭا يولدا ئۇچرىغان بەزى كىشىلەر ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن: «ئالدىڭدىكى بۇ كىشى كىم؟» دەپ سوراپ قالاتتى. بۇ چاغدا ئۇ: «ئۇ مېنىڭ يول باشچىم» دەپ جاۋاب بېرەتتى. ئۇقمىغانلار ئۇنى «سەپەر يولىنى» دەيدۇ دەپ ئويلايتتى. ئەمما، ئۇ «ھىدايەت يولىنى» مەقسەت قىلاتتى.

3. يولدا بۇلارغا سۇراقە ئىبنى مالىك يېتىشىۋالغىلى تاس قالدى. سۇراقە مۇنداق دېگەن: بىر كۈنى مەن ئۆز قەۋمىم بەنى مۇدلىج جەمەتىنىڭ سورۇنلىرىدىن بىرىدە ئولتۇراتتىم. سىرتتىن بىر ئادەم كىرىپ سورۇننىڭ بېشىدا ئۆرە تۇردى ۋە: «ئى سۇراقە! مەن بايا دېڭىز ساھىلى يولىدا كېتىۋاتقانلارنى كۆرۈپ قالدىم، ئۇ چوقۇم مۇھەممەد[1] ۋە ئۇنىڭ سەپەرداشلىرىمىكىن دەيمەن» دېدى. سۇراقە مۇنداق دەيدۇ: مەن شۇ ھامانلا ئۇلارنىڭ راست شۇلار ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىم، لېكىن مەن ئۇنىڭغا: «ئۇلار سەن دېگەنلەر ئەمەس، سەن چوقۇم ھازىر مۇشۇ يولدىن ئۆتۈپ كەتكەن پالان-پۇستانلارنى كۆرۈپسەن» دەپ قويدۇم. ئاندىن بىردەم ئۆزۈمنى زورىغا بېسىپ ئولتۇردۇم. كېيىن سورۇندىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ئۆيگە كىردىم ۋە ئۆيدىكى خىزمەتچى دېدەكىمگە ئاتنى ئېلىپ چىقىپ ئارقىدىكى قۇم دۆۋىسىنىڭ كەينىدە تۇتۇپ تۇرۇشنى بۇيرۇدۇم، ئاندىن قولۇمغا نەيزەمنى ئېلىپ ئۆينىڭ ئارقا تەرىپى بىلەن نەيزىنىڭ ئۇچىدىن تۇتۇپ سۆرىگەن پېتى

---

[1] بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قەدىدىن ئۆتۈۋاتقان چېغى ئىدى. چۈنكى، بەنى مۇدلىجنىڭ مەنزىلى قەدىدقا يېقىن يەردە ئىدى.

يۇگۇرۇپ چىقتىم ــ دە، ئاتنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىپلا مىنگەن پېتى ئىز قوغلىتىپ قويۇۋەتتىم. ئات ئۇچقاندەك چېپىپ ماڭاتتى، ھەتتا بىر چاغدا ئۇلارغا يېقىنلاپ بېرىۋىدىم، تۇيۇقسىزلا ئېتىم پۇتلىشىپ يىقىلدى. مەن ئۇنىڭ ئۈستىدىن موللاق ئېتىپ چۈشتۈم. شۇنىڭ بىلەن مەن ئورنۇمدىن تەسىرەك تۇرۇپ، قولۇمنى يېنىمدىكى ئوقدانغا ئۇزاتتىم ۋە ئۇنىڭدىن بىر قانچە تال پال ئوقلىرىنى چىقىرىپ «مەن ئۇلارغا يېتىشەلەيمەنمۇ، يوق؟» دەپ پال سېلىپ باقتىم. ئەپسۇسكى، پال ئوقى مەن ئارزۇ قىلغاندەك چىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن پال ئوقلىرىغا پەرۋا قىلماي يەنىلا ئېتىمغا مىنىپ چاپتۇرۇشقا باشلىدىم، ھەتتا مەن يېقىنلاپ ـ يېقىنلاپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىرائىتىنى (رەسۇلۇللاھ ماڭا قاراپمۇ قويمايتتى، ئەبۇ بەكرى پات ـ پات قارايتتى) ئاڭلىيالىغۇدەك دەرىجىدە يېقىن كېلىۋىدىم، تۇيۇقسىز ئېتىمنىڭ ئىككى پۇتى تىزىغىچە يەرگە پېتىپ كەتتى. مەن ئات ئۈستىدىن يەرگە دومىلاپ چۈشتۈم. ئورنىمدىن تۇرۇپ ئاتنى دېۋىتتىم. ئات پۇتىنى يەردىن ناھايىتى تەس تارتىپ ئېلىپ قامىتىنى رۇسلىۋىدى، ئۇنىڭ ئالدىدىن گويا قارا تۇتۇندەك ۋەھىمىلىك بىر چاڭ توزاڭ ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن يېنىمدىكى پال ئوقلىرىنى ئۆرۈپ يەنە سىناپ كۆردۈم. نەتىجە مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىدەك چىقمىدى. شۇڭا، مەن ئۇلارغا ئامانلىق ئېلان قىلدىم، ئۇلار توختىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئېتىمغا مىنىپ ئۇلارنىڭ يېنىغا باردىم. مەن مېنى ئالغا ئىلگىرىلەشتىن توسۇپ قويغان بايامقى ئالامەتلەرنى كۆرۈپ ئۇنىڭ بۇ ئىشى چوقۇم غەلىبە قىلىدىكەن دېگەن قاراشقا كەلگەنىدىم. شۇڭا، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى رەسۇلۇللاھ! قۇرەيشلەر سېنى تۇتۇش ئۈچۈن نۇرغۇن مۇكاپاتلارنى ئېلان قىلدى» دېدىم ۋە ئۇنىڭغا ئادەملەرنىڭ قانچىلىك تەقەززالىق بىلەن ئىزدىشىپ كەتكەنلىكىنى خەۋەر قىلدىم. ئۇلارغا يېنىمدىكى ئازراق ئوزۇقلۇق ۋە لازىمەتلىكلەرنى ئېلىۋېلىشقا تەكلىپ قىلدىم. ئۇلار بۇنى قوبۇل قىلمىدى. ئۇلار پەقەت مەندىن: «بىز بىلەن ئۇچراشقانلىقىڭنى يوشۇرغىن» دەپ ئۆتۈندى. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ماڭا ئامانلىق خېتى يېزىپ بېرىشنى سورىدىم. ئۇ ئامىر ئىبنى فۇھەيرىنى بۇيرۇپ ماڭا بىر تال چەرمە رەختكە ئامانلىق خېتى يازدۇرۇپ بەردى. ئاندىن ئۇلاغلىرىغا مىنىشىپ جىددىي يۈرۈپ كېتىشتى.

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: بىز يولغا چىقىۋەردۇق، ھالبۇكى مۇشرىكلار بىزنى قاتتىق ئىزدەۋەتاتتى. شۇنداقتىمۇ بىزنى سۇراقە ئىبنى مالىكتىن باشقا ھېچكىم بايقىيالمىدى. ئۇ بىزگە ئات بىلەن يېتىشىۋالدى. بۇ چاغدا مەن: «ئى رەسۇلۇللاھ، مانا ئىز قوغلىغۇچىلار

بىزگە يېتىشۋالدى» دېگەنىدىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «خاتىرجەم بولغىن، ئاللاھ بىز بىلەن بىللە» دېدى.

سۇراقە قايتىپ كەتتى. ئۇ كىشىلەرنىڭ توختىماي ئىزدەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «مەن سىلەرگە ۋاكالىتەن خەۋەرنىڭ راست ياكى يالغانلىقىنى ئېنىقلاپ كەلدىم، بۇ ئەتراپتا ھېچ گەپ يوق» دەپ كىشىلەرنى ئىزدەشتىنياندۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ شۇ كۈنىنىڭ ئەتىگىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قارشى كۈرەش قىلغۇچىلاردىن ئىدى، كەچلىكى بۇ ئىككەيلەننى قوغدايدىغان پاسبانغا ئايلاندى.

4. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ يېتى يول يۈرۈپ، ھەتتا بىر چاغدا خۇزائە قەبىلىسىدىن ئۇممۇ مەئبەد ئىسىملىك بىر ئايالنىڭ كەپىسىنىڭ يېنىدىن ئۆتتى. ئۇ شىجائەتلىك ۋە قەيسەر ئايال بولۇپ، ئاشۇ سەھرادىكى كەپىسىدە تىرىكچىلىك قىلاتتى. ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە ئاش ـ تاماق ۋە ئۇسسۇلۇق بېرىپ يولغا سالاتتى. ئۇلار ئۇممۇ مەئبەدتىن: «بىز يېگۈدەك نەرسە بارمىكىن؟» دەپ سورىغانىدى، ئۇ: «ئەزبىرايى خۇدا، ئەگەر يېنىمدا ئازراق بىر نەرسە بولغان بولسا ئىدى، ھەرگىز سىلەردىن ئايىمايتتىم، قويلار بولسا ئورۇق» دېدى. شۇ يىلى ھەقىقەتەن قۇرغاقچىلىق ۋە قەھەتچىلىك يۈز بەرگەن يىل ئىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەپىنىڭ بىر چېتىدە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرۇۋاتقان بىر قوينى كۆردى ـ دە: «بۇ نېمە قوي ئى ئۇممۇ مەئبەد؟» دەپ سورىدى. ئۇممۇ مەئبەد: «ئۇ ئورۇق ئاۋارىلىقىدىن ھەمراھلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان قوي» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭدا سۈت بارمىدۇ؟» دېگەنىدى، ئۇممۇ مەئبەد: «ئۇ دېگەن بەك ئاۋارە، سۈت چىقماسمىكىن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەمىسە ئۇنى مېنىڭ سېغىشىمغا رۇخسەت قىلامسىز؟» دېۋىدى، ئۇممۇ مەئبەد: «ئەلۋەتتە ئاتا ـ ئانامنىڭ ھەققىدە تۇنتۇم، ئەگەر ئۇنىڭدا سۈت بار دەپ قارىسىڭىز مىڭ مەرتىۋە سېغىۋېلىڭ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ قوينىڭ ئەمچىكىنى قولى بىلەن سىلاپ «بسم الله الرحمن الرحيم» دەپ دۇئا قىلىۋىدى، شۇئان ھېلىقى قوينىڭ ئەمچىكىدىن سۈت ئېتىلىپ چىقىپ قولغا تۆكۈلۈشكە باشلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر قانچە ئادەمگە تائام سىغىدىغان بىر ئارا قاچىنى ئەكېلىپ، ئۇ قوينى سېغىشقا باشلىدى. بىردەمدىلا قاچىنىڭ يۈزىگە قايماقلار لەيلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۈتنى ئالدى بىلەن ھېلىقى ئايالغا سۇندى، ئۇ ئايال ئىچىپ قاندى. ئاندىن يېنىدىكى ھەمراھلىرىنى سۇغاردى، ئۇلارمۇ ئىچىپ قېنىشتى. ئەڭ ئاخىردا ئۆزى ئىچتى. يەنە

سىغىپ قاچىنى لىقمۇلىق توشقۇزۇۋەتتى ۋە ئۇ سۈتنى ھېلىقى ئايالنىڭ يېنىدا قالدۇرۇپ يولغا راۋان بولدى.

ئۇزاق ئۆتمەي، ئۇ خوتۇننىڭ ئېرى (ئەبۇ مەئبەد) ئورۇقلۇقتىن قەدەم ئېلىشقا ماجالى قالمىغان بىر قانچە تال شاخپاي ساغلىقنى ھەيدەپ پەيدا بولدى. ئۇ ئۆيىدىكى سۈتنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ۋە: «بۇ سۈتنى نەدىن پەيدا قىلدىڭ، ئۆيدە قالغان قوي ئورۇق، ئاۋارە تۇرسا، ئۆيدە ئۇنىڭدىن باشقا سىغىن بولمىسا؟» دەپ سورىدى. ئۇممۇ مەئبەد: «ياق، ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، باياتىن بىزنىڭ چېدىرىمىزغا مۇبارەك بىر كىشى چۈشۈپ ئۆتتى. ئۇ مۇنداق-مۇنداق سۆزلەرنى دېدى ۋە پالان-پالان ئىشلارنى قىلدى» دەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بىر قۇر تونۇشتۇرۇۋىدى، ئەبۇ مەئبەد: «ئەزبىرايى خۇدا، قۇرەيشلەر ئىزدەۋاتقان كىشى شۇ بولۇپ قالمىسۇن يەنە! ئى ئۇممۇ مەئبەد، ئۇنى ماڭا تەپسىلىيرەك تونۇشتۇرغىنە» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇممۇ مەئبەد پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى گويا ئاڭلىغۇچنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندەك ھېسسىياتقا كەلتۈرىدىغان يۇقىرى پاساھەتلىك سۆز ماھارىتى (ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئەسلى تېكستىنى كىتابىمىزنىڭ ئاخىردا تەپسىلىي بېرىمىز) بىلەن سۈپەتلەپ بەردى. بۇ چاغدا ئەبۇ مەئبەد: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، قۇرەيشلەر گېپىنى قىلىپ يۈرگەن كىشى چوقۇم شۇ ئىكەن، مەن ئۇنىڭغا ھەمسۆھبەت بولاي دېگەنىدىم، پۇرسەت بولسا چوقۇم شۇنداق قىلىمەن» دېدى.

شۇ كۈنلەردە مەككىدە كىشىلەر غايىبتىن مۇنداق بىر ياڭراق ئاۋازنى ئاڭلىدى. ئەمما، ئۇنىڭ ئېيتقۇچىسى كۆرۈنمەيتتى.

ئىلاھا! قىل مەرھەمەت ئۇممۇ مەئبەد ئۆيىگە،
ئىككى سەپداش ھەمنەپەس قەدەم قويغان كۈنگە.

قەدىناسلار مۇئەددىشىپ راۋان بولدى يولىغە،
نىجات تاپقاي ھەر كىشى ھەمراھ بولسا ئۇنىڭغە.

ئى قۇسەي ئەۋلادلىرى! نېمە كەتتى قولۇڭدىن،
كېتىپ قالدى ئۇلۇغلۇق تەڭ قىلىنماس نەرسىگە.

خار بولۇپ بەنى كەئب ئاياللارچە باش ئېگەر،
ماكانلىرى غەنىيمەت مۇسۇلمانۇ-مۇئمىنگە.

سورىساڭلار ئۇنىڭدىن ئۇمىۇ مەيدە ئېيتىدۇ:
«مەندىن كۆرە سوئالنى قويۇڭلارچۇ قويۇمگە».

ئەسمائ بىنتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قايسى تەرەپكە يۈزلەنگەنلىكىنى بىلەلمەي قالغانىدۇق، ئۇشتۇمتۇت بىر جىن مەككىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن يۇقىرىقى مىسرالارنى ئوقۇپ پەيدا بولدى. ئادەملەر «سۆزى بار، ئۆزى يوق» بۇ ئاۋازغا ئەگىشىپ مېڭىشاتتى، ھەتتا ئۇ مەككىنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە چىقىپ كەتتى. بىز شۇئان رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قايسى تەرەپكە يۈزلەنگەنلىكىنى، يەنى مەدىنىگە قاراپ يول ئالغانلىقىنى بىلىۋالدۇق.

5. سەپەر داۋامىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ بۇرەيدىگە يولۇقتى. ئۇ قەۋمى-جامائىتى ئىچىدە كاتتا ئابرۇيلۇق كىشى ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم قۇرەيش دائىرىلىرى ئېلان قىلغان زور مىقداردىكى مۇكاپاتنى قولغا كەلتۈرۈش تەمەسىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئىزدەپ چىققان. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن يۈز تۇرانە كۆرۈشۈپ پىكىرلەشكەندىن كېيىن، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا بىللە چىققان 70 كىشى بىلەن مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئېلان قىلدى ۋە دەرھال بېشىدىكى سەللىسىنى ئېلىپ نەيزىسىگە چىگىپ، ئەمنلىك ۋە تىنچلىق ئەلچىسى جاھاننى ئەدلى-ئادالەتكە تولدۇرۇش ئۈچۈن كەلدى دېگەننى بىلدۈرىدىغان ئەلەم قىلىپ كۆتۈرۈۋالدى.

6. مەدىنىگە بارغۇچە بولغان ئارىلىقتا يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ شامدىن قايتىپ كېلىۋاتقان تىجارەت كارۋىنى بىلەن بىللە ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بىردىن ئاق رەختتە تون كىيگۈزۈپ يولغا سالدى.

قۇبا كەنتىدە شادلىق

بىئسەتنىڭ 14-يىلى (بۇ ھىجرىيىنىڭ 1-يىلى ھېسابلىنىدۇ) رەبىئۇلئەۋۋەلنىڭ 8-كۈنى (مىلادىيە 622-يىلى 23-سېنتەبىر) دۈشەنبە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇبا كەنتىگە يېتىپ كەلدى.

ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەدىنىدىكى مۇسۇلمانلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدى، شۇڭا ئۇلار ھەر كۈنى ئەتىگەن مەدىنىنىڭ سىرتىدىكى «ھەررە» دېگەن سايلىققا چىقىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كېلىشىنى كۈتەتتى، ھەتتا كۈن قىزىپ سايدا تۇرۇش مۇمكىن بولمىغاندا ئاندىن قايتىپ كىرىشەتتى. ئۇلار بۇگۈنمۇ خېلى ئۇزاق ساقلىغاندىن كېيىن قايتىپ كىرىشتى. ئۇلار قايتىپ ئۆيلىرىگە تارقالغاندىن كېيىن، يەھۇدىيلاردىن بىر كىشى ئۆزىنىڭ بىر ئىشى بىلەن ئۇلارنىڭ قەلئەلىرىدىن بىر قەلئە ئۈستىگە چىققانىكەن، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ كەڭ كەتكەن سايدا ئاپئاق كىيىم بىلەن بىر كۆرۈنۈپ، بىر كۆرۈنمەي كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي: «ئى ئەرەبلەر جامەئەسى! سىلەر مۇنتەزىر بولۇۋاتقان مۆتىۋەرلىكلار ئەنە!» دەپ توۋلىۋەتكەن. بۇنى ئاڭلىغان مۇسۇلمانلار دەرھال قورغىلىپ قورال-ياراغلىرىنى ئېلىپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ئاتلانغان.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: خۇشاللىق ساداسى ۋە تەكبىر ئاۋازى بەنى ئەمرى ئىبنى ئەۋف مەھەللىسىدە ياڭراپ كەتتى. مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساق-سالامەت يېتىپ كەلگەنلىكىگە خۇشال بولۇپ تەكبىر ئېيتاتتى. كىشىلەر تەرەپ-تەرەپتىن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن كەلمەكتە ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا قىزغىن سالام بېرەتتى ۋە ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك ئېھتىرامىنى بىلدۈرەتتى. ئۇلار ئەتراپىنى ئورىۋېلىپ جومباق-جومباق بولۇپ مېڭىشاتتى. تەمكىنلىك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تولىمۇ ياراشقانىدى. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭغا ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ﴾ «ھەقىقەتەن ئاللاھ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر، جىبرىئىلمۇ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر، ئۇلاردىن باشقا سالىھ مۇئمىنلەر ۋە پەرىشتىلەرمۇ (ئۇنىڭغا) يۆلەنچۈكتۇر» (66:4) دېگەن ئايىتى نازىل بولۇۋاتاتتى.

ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە مۇنداق دېگەن: ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا چىقىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن ئوڭ تەرەپكە بۇرۇلۇپ مېڭىپ، بەنى ئەمرى ئىبنى ئەۋف مەھەللىسىگە بېرىپ چۈشتى. بۇ كۈن رەبىئۇلئەۋۋەل ئېيىنىڭ 8- كۈنى دۈشەنبە ئىدى[①]. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆرە تۇرۇپ كىشىلەرنى قوبۇل

① مۇشۇ كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەم-زىيادىسىز 53 ياشقا توشقانىدى. شۇنداقلا پىل ۋەقەسىنىڭ 41- يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلنىڭ 9- كۈنى نەبۇۋۋەت بىلەن

قىلىۋاتاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ يېنىدا جىم ئولتۇراتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن چىققان ئەنسارلاردىن بۇرۇن ئۇنى كۆرمىگەنلەر ئۇدۇل ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بېرىشكە باشلىدى، تاكى بىر چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئولتۇرغان يەرگە ئاپتاپ چۈشۈپ قېلىۋىدى، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۈستىدىكى رىداسىنى سېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سايىۋەن قىلىپ سايىدىتىپ تۇردى، شۇئان كىشىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تونۇۋېلىشتى.

پۈتۈن مەدىنە ئاھالىسى قىزغىن كەيپىياتقا چۆمدى. چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن چىققانىدى. بۇ كۈن مەدىنە تارىخىدا مىسلىسىز شادلىققا تولغان بىر كۈن بولدى. يەھۇدىيلارمۇ ھەبقۇق پەيغەمبەرنىڭ: «ھەقىقەتەن ئاللاھ (نىڭ رەھمىتى) تەيمان تەرىپىدىن كەلگەن، قۇددۇس (يەنى ئەيىب نۇقساندىن خالىي روھ) فاران تاغلىرىدىن كېلىدۇ» دېگەن بېشارەتلىرىنىڭ راستلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋېلىشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇبادا كۇلسۇم ئىبنى ھەدەم دېگەن كىشىنىڭ ئۆيىگە چۈشتى (ئىبنى خەيسەمەنىڭ ئۆيىگە چۈشتى دېگۈچىلەرمۇ بار).

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئايرىلىپ مەككىدە ئۈچ كۈن تۇرۇپ كىشىلەرنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىكى ئالغۇ ـ بەرگۈلىرىنى ئۆز جايىغا قارار تاپقۇزۇۋېتىپ پىيادە يولغا چىقتى. ئاخىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىدىن قۇبا كەنتىدە يېتىپ كۇلسۇم ئىبنى ھەدەمنىڭ ئۆيىدە ئۇچراشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇبادا دۈشەنبە، سەيشەنبە، چارشەنبە ۋە پەيشەنبە تۆت كۈن تۇردى ۋە بۇ جەرياندا قۇبا مەسجىدىنى تەسىس قىلىپ، ئۇنىڭدا ناماز ئوقۇدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەسجىد بىئسەتتىن كېيىن تەقۋادارلىق ئاساسىدا بىنا قىلىنغان تۇنجى مەسجىد بولۇپ قالدى. بەشىنچى كۈنى (جۈمە كۈنى) بولۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالانىڭ ئەمرى بىلەن تۆگىسىگە مىندى ۋە تۆگىسىنى بەنى نەججار (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بوۋىسىنىڭ ئانا تەرەپ تاغىلىرى) مەھەللىسى تەرەپكە ھەيدىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى چاقىرىش ئۈچۈن ئادەم

ھۆرمەتلەنگەن دېگۈچىلەرنىڭ قارىشىدا، ئۇنىڭ پەيغەمبەر بولغىنىغا ساق 13 يىل توشقان، ئەمما پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پىل ۋەقەسى يىلىنىڭ 41- يىلى رامىزاندا پەيغەمبەرلىك شەرىپى بىلەن ھۆرمەتلەنگەن دېگۈچىلەرنىڭ قارىشى بويىچە ئۇنىڭ پەيغەمبەر بولغىنىغا ساق 12 يىل بەش ئاي 22 كۈن توشقان ئىدى (ئاللاھ ھەممىدىن ئالىمدۇر).

ئەۋەتكەنىدى، ئۇلار قىلىچلىرىنى ئېسىپ، نەيزىلىرىنى كۆتۈرۈپ (ھۆرمەت قاراۋۇللىرى سۈپىتىدە) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ھازىر بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ئەگەشتۈرۈپ مەدىنە تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلىدى. بەنى ئەمرى ئىبنى ئەۋف مەھەللىسىگە كەلگەندە جۈمە نامىزىنىڭ ۋاقتى بولدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن (ھازىرقى) بەتنىۋادى دېگەن جايدىكى مەسجىدنىڭ ئورنىدا جۈمە نامىزىنى ئوقۇدى. ئۇلار يۈزدەك ئادەم ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىگە كىرىشى

جۈمە نامىزىدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە كىردى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن «يەسرەب» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ قەدىمىي شەھەر «مەدىنەتۇننەبەۋىييە»، يەنى «پەيغەمبەر شەھىرى» دەپ ئاتالدى. تۆۋەندە بۇنى قىسقارتىپ مەدىنە (شەھەر) دەپلا ئاتايمىز. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قەدەم تەشرىپ قىلغان بۇ كۈن تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ۋە ئۇنتۇلغۇسىز شادلىق كەيپىياتىغا چۆمگەن بىر قۇتلۇق كۈن بولدىكى، ئۆيلەر، ھويلا ـ ئاراملار، كوچا ـ كويلار ۋە رەستە ـ دوقمۇشلار قىزغىن مەدھىيە سادالىرى ۋە تەبرىك ـ ئالقىشلىرى بىلەن تولدى. ئەنسارلارنىڭ قىزلىرى شادلىق ۋە خۇشاللىق تەنتەنىسىگە ماس كەلتۈرۈپ تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇيتتى:

رەسۇلۇللاھ تولۇن ئايدەك چېچىپ نۇر،
چىقىپ كەلدى سەنىيەتۇلۋىدادىن.

خۇداغا شۈكرى قىلماق بىزگە لازىم،
بىرەر ئادەم قول ئۇزمىسىلا دۇئادىن.

مۇسۇلمانلارغا مەقبۇل ئۇشبۇ دىننى،
رەسۇلۇللاھ ئېلىپ كەلدى خۇدادىن[①].

---

① بۇ شېئىر ئۇستاز مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىمنىڭ «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى» دېگەن تەرجىمە ئەسىرىدىن ئەينەن كۆچۈرۈپ ئېلىندى ــــ ت.

ئەنسارلار گەرچە ھەممىسى ئۆي ـ ئاراملىرى ئازادە، دۆلەتمەن زەردار كىشىلەر بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەر قاندىقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆز ئۆيىگە چۈشۈرۈشنىڭ كويىدا ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەربىر كوچا، ھەربىر قورۇننىڭ ئالدىدىن ئۆتسە، ئۇلار دەرھال ئۇنىڭ تۆگىسىنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتۇۋېلىپ ھەش ـ پەش دېگۈچە خالتا ـ خورجۇن، قورال ـ ياراغ ۋە ئەسۋاب ـ سەرامجانلارنى تارتىپ بولاتتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «تۆگىنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇۋېتىڭلار، ئۇ ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن ماڭىدۇ» دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن تۆگە ئىختىيارى ھالدا مېڭىپ تۇردى. ھەتتا بىر چاغدا ھازىرقى پەيغەمبەر مەسجىدىنىڭ ئورنىغا يېتىپ كېلىۋىدى، تۆگە تاقلا چۆكۈپ ياتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تېخى تۆگىسىدىن چۈشكىچە بولمىغانىدى، تۆگە يەنە قوزغىلىپ ئازراق مېڭىپ توختىدى. ئاندىن ئۇ يەنە ئىككى يېنىغا بىر قارىۋېتىپ كەينىگە يېنىپ كېلىپ دەسلەپكى ئورنىغا چۆكۈپ ياتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تۆگىدىن چۈشتى. بۇ جاي (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىلىرى) بەنى نەججار جەمەتىنىڭ تەۋەلىكى بولۇپ، تۆگىنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ توختىشى ئاللاھ تەئالانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بولغان ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم باشتىلا ئۆز تاغىلىرىنىڭكىگە چۈشۈپ، بۇ ئارقىلىق ئۇلارنى ھۆرمەتلىگۈسى بار ئىدى. بۇ چاغدا ھەممە ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى: «بىزنىڭكىگە بارايلى! بىزنىڭكىگە بارايلى!» دەپ ئائىلىسىگە تەكلىپ قىلىش بىلەن بولۇپ قالدى. لېكىن، بۇ ئارىدا ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئالدىراپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈك ـ تاقلىرىنى چۈشۈرۈپ ئۆيىگە ئەكىرىپ بولدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «كىشى يۈك ـ تاقلىرى بىلەن بىللە بولىدۇ» دېدى. ئەسئەد ئىبنى زۇرارە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۆگىسىنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتۇپ ئۆيىگە يېتىلەپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن تۆگە ئۇنىڭكىدە تۇردى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇرۇق ـ تۇغقانلاردىن قايسىسىنىڭ ئۆيى يېقىنراق» دەپ سورىغان ئىدى، ئەبۇ ئەييۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مېنىڭ ئۆيۈم يېقىنراق ئى رەسۇلۇللاھ! مانا بۇ ئالدىمىزدىكى بىزنىڭ ئۆي، ئاۋۇ كۆرۈنگىنى بىزنىڭ دەرۋازا» دېدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق بولسا سەن بېرىپ بىزگە ئارام ئالىدىغان جاي تەييارلىغىن» دېۋىدى، ئەبۇ ئەييۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئەمىسە ئاللاھنىڭ

بەرىكىتى بىلەن ئورنۇقلاردىن تۇرۇقلار» دەپ ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ كەتتى. بىرقانچە كۈندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئايالى سەۋدە، قىزلىرىدىن فاتىمە، ئۇممۇ كۇلسۇم، ئۇسامە ئىبنى زەيد ۋە ئۇممۇ ئەيمەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار مەدىنىگە يېتىپ كەلدى. ئۇلار بىلەن بىللە ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاتىسىنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى بىللە ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھامۇ بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يەنە بىر قىزى زەينەب ئېرى ئەبۇلئاسنىڭ يېنىدا قېلىپ قالدى. ئۇ بۇ قېتىم ھىجرەت قىلالمىدى، بەدرى ئۇرۇشىدىن كېيىن ئاندىن ھىجرەت قىلىپ چىقتى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرى مەدىنىگە كەلگەندىن كېيىن بىتاپ، بەتھاللىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قېلىشتى. جۈملىدىن ئەبۇ بەكرى ۋە بىلال (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما)لارمۇ بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولدى. بىر كۈنى مەن بۇلارنىڭ يېنىغا كىرىپ: «ئاتا! ئۆزۈڭ قانداراق؟ ئى بىلال! سېنىڭ ئەھۋالىڭچۇ؟» دەپ سورىدىم. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)گە تەپ كېسىلى يەتسىلا مۇنۇ مىسرالارنى ئېيتاتتى:

ھەممە ئادەم ئۆز ئۆيىدە شېرىن ياتار،
بىراق ئۆلۈم قاش ـ كىرپىكتە ئۇنى مارار.

بىلال (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ دەرت ـ ئەلەمى بىرئاز پەسىيىسە، ياڭراق ئاۋازى بىلەن مۇنداق شېئىرلارنى ئوقۇيتتى:

ئايا ناخشام بىلەن يايراپ قونارمەنمۇ باياۋاندا،
يېنىمدا مۇئەددەشىم ئىزخىر[1] جەلىيلى[2] ھەم ھاياتىمدا.

كېلۇرمەنمۇ ھامان بىر كۈن مەجننە[3] سۇ بۇلاقىغا،
كۆرۈنگەيمۇ ئايان كۆزگە شامە، تەپىيل[4] ھاياتىم يا ماماتىمدا.

① ئىزخىر ـــ مەككىدە ئۆسىدىغان بىر خىل خۇش پۇراقلىق ئۆسۈملۈك.
② جەلىيلى ـــ مەككىدىكى يەرلىك گۈللۈك دەرەخ.
③ مەجننە ـــ مەككىدىكى سۇ مەنبەئىنىڭ نامى.
④ شامە، تەپىيل ـــ يەر جاي ناملىرى.

شۇنىڭ بىلەن مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ ئەھۋالنى دېۋىدىم، ئۇ: «ئى ئاللاھ! بىز مەككىنى ياخشى كۆرگىنىمىزدەك مەدىنىنىمۇ بىزگە ياخشى كۆرسەتكىن، ياكى ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرسەتكىن، مەدىنىنى كېسەللىكلەردىن خالىي قىلغىن، مەدىنىنىڭ ئۆلچەم-تارازىلىرىغا بەرىكەت ئاتا قىلغىن ۋە ئۇنىڭدىكى تەپ كېسەللىكىنى جۇھفىگە يۆتكىۋەتكىن» دەپ دۇئا قىلدى.

(ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن!) مانا مۇشۇ يەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋەت ھاياتىدىن بىر قىسمى، يەنى ئىسلام دەۋىتىنىڭ مەككە دەۋرى ئاساسەن ئاياغلاشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىدىكى ھاياتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىدىكى ھاياتىنى تۆۋەندىكىدەك ئۈچ باسقۇچقا بۆلۈش مۇمكىن.

1. مەدىنىدە پاراكەندىچىلىك ۋە ھەر خىل پىتنە ـ پاساتلار يامراپ، ئىچكى جەھەتتە قالايمىقانچىلىقلار كۆپ يۈز بەرگەن، تاشقى جەھەتتە دۈشمەن كۈچلەر مەدىنىگە تاجاۋۇز قىلىپ كېلىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتى ۋە مال ـ مۈلكى ئېغىر خەۋپ ئاستىدا قالغان ئۆتكۈنچى دەۋر باسقۇچ. بۇ ئەنسىز باسقۇچ ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى زۇلقەئدە (11 ـ ئاي) ئېيىدا «ھۇدەيبىيە شەرتنامىسى»نىڭ ئىمزالىنىشى بىلەن ئاياغلاشتى.

2. مەككە بۇتپەرەسلىرى بىلەن تىنچلىق كېلىشىمى ئورنىتىش باسقۇچى. بۇ باسقۇچ ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى رامىزان ئېيىدا مەككە ئىشغال قىلىنىش بىلەن ئاخىرلاشتى ھەم بۇ دەۋر ھەرقايسى ئەل پادىشاھلىرىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش باسقۇچى بولۇپ قالدى.

3. جىمى خالايىقلار توپ ـ توپ بولۇپ ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىغا كىرىش باسقۇچى. بۇ ھەرقايسى قەبىلە ـ ئايماقلار ۋە قەۋم ـ جامائەتلەرنىڭ مەدىنىگە ئەل بولۇپ ئەلچى ئەۋەتىش دولقۇنى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگەن باسقۇچتۇر. بۇ باسقۇچ ھىجرىيىنىڭ 11 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل (3 ـ ئاي) ئېيىدىن باشلىنىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولغانغا قەدەر داۋاملاشتى.

بىرىنچى باسقۇچ — مەدىنىنىڭ ھىجرەت مەزگىلىدىكى ۋەزىيىتى

ھىجرەت قىلىش دېگەنلىك — ھەر خىل پىتنە-پاسات ۋە مەسخىرە مازاقلاردىن قۇتۇلۇش دېگەن مەنىنىلا بىلدۈرۈپ قالماستىن، بەلكى يەنە تىنچ-ئامان شەھەردە يېڭى بىر جەمئىيەت بەرپا قىلىشقا ئورتاق كۈچ چىقىرىش دېگەنلىك بولاتتى. شۇڭا، بۇ يېڭى ۋەتەننى قۇرۇشقا قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە كۈچ چىقىرالايدىغان ۋە ئۇنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى مۇستەھكەملەش ۋە شانۇ-شەۋكىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە بىر كىشىلىك ھەسسە قوشالايدىغان ھەرقانداق بىر مۇئمىن-مۇسۇلمانغا ھىجرەت قىلىش پەرز قىلىپ بېكىتىلدى. چۈنكى، ئىسلام دەۋىتىنى پۈتۈن دۇنياغا يۈزلەندۈرۈش، ئىسلام نۇرى بىلەن جاھالەت زۇلمىتىنى يورۇتۇش ۋە ھەق ئارقىلىق باتىلنى يوقىتىش ئۈچۈن چوقۇم سىستېمىلىق، بىرلىككە كەلگەن ۋە قۇدرەتلىك بىر كۈچنىڭ بولۇشى زۆرۈر ئىدى. پارچە-پۇرات ھەرىكەتلەر بىلەن بۇ مەقسەتلەرگە يەتكىلى بولمايتتى. مەدىنىدە دەل مانا مۇشۇ كۈچنىڭ تەشكىللىنىشى ئۈچۈن يېتەرلىك شارائىت ھازىرلىنىش ئالدىدا تۇرۇۋاتاتتى.

شۈبھىسىزكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يېڭى جەمئىيەتنى بەرپا قىلىشتا كۆپچىلىكنىڭ دىنىي داھىيسى، ھەربىي قوماندانى ۋە سىياسىي رەھبىرىگە ئايلانغان بولۇپ، بارلىق ھوقۇق ئۇنىڭ قولىغا نىزاسىز مەركەزلەشكەنىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىدە ئەھۋالى بىر-بىرىگە تۈپتىن ئوخشاشمايدىغان مۇنداق ئۈچ خىل سىنىپتىكى ئادەملەر بىلەن توغرا ۋە ئادىل مۇناسىۋەت ئورنىتىشقا توغرا كەلدى. ئۇ يەنە ھەربىر سىنىپتىكى كىشىلەردىن خاراكتېرى ئوخشاشمايدىغان تۈرلۈك مەسىلىلەرگە دۇچ كەلدى.

1. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاق كۆڭۈل ۋە ساپ دىل ساھابىلىرى (ئاللاھ تەئالا ئۇلاردىن رازى بولسۇن).

2. تېخىچە ئىمان ئېيتماي تۇرۇۋاتقان مۇشرىكلار — ئۇلار مەدىنىدىكى يەرلىك قەبىلە ئاھالىلىرى ئىدى.

3. يەھۇدىيلار — ئۇلار ئەرەبلەرگە نىسبەتەن يات مىللەت ئىدى.

ئەسھابىلارغا نىسبەتەن دۇچ كەلگەن مەسىلىلەر شۇكى، مەدىنىنىڭ شارائىتى مەككىدىكىگە ئوخشاشمايتتى. ئۇلار مەككىدىكى چېغىدا گەرچە پىكىر جەھەتتە بىرلىككە كەلگەن، ئۈم-ئىناق، بىرلا مەقسەت، بىرلا نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ كېلىپ-چىقىشى بىر-بىرىگە ئوخشاشمايدىغان خىلمۇخىل ئائىلىلەردىن ئىدى. ئۇ كوچىدىن بۇ كوچىغا قوغلىنىپ يۈرەتتى. ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا ئازراقمۇ ئارىلىشىش ھوقۇقى بولمىغانىدى. بارلىق ھوقۇق دۈشمەن كۈچلەرنىڭ قولىدا ئىدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇ يەر (يەنى مەككە)دە ھەرقانداق بىر ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدە بولۇشقا تېگىشلىك ئېسىل پەزىلەتلەر مۇجەسسەملەشكەن بىر ئىسلامىي جەمئىيەت بەرپا قىلىشقا قادىر بولالمىغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ «قۇرئان كەرىم»نىڭ مەككىدە نازىل بولغان سۈرىلىرىنىڭ پەقەت ئىسلامىي ئەقىدە-پرىنسىپلار ۋە ھەربىر شەخس ئەمەل قىلالىشى مۇمكىن بولغان شەرىئەت ئەھكاملىرىنى بايان قىلىش ۋە ياخشى ئادەم بولۇش، خەيرى-ئېھسانلىق بولۇش، ئەخلاقلىق بولۇش ۋە رەزىل-پەسكەشلىكلەردىن خالىي بولۇشقا تەرغىب قىلىش بىلەنلا چەكلەنگەنلىكىنى كۆرىمىز.

ئەمما مەدىنىدىچۇ؟ بۇ يەردە مۇسۇلمانلارنىڭ ھوقۇقى باشتىن-ئاخىر ئۆزىنىڭ قولىدا بولدى. ھېچ كىشى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق قامچىسىنى ئوينىتالمىدى. ئەمدى ئۇلارغا يۈكسىلىش، تەرەققىيات، تۇرمۇشنى ياخشىلاش، ئىگىلىك تىكلەش، سىياسەت بەلگىلەش، ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىش، تىنچلىق ئورنىتىش ۋە تىنچلىق ئورنىتىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىش، ھالال-ھارام، تائەت-ئىبادەت ۋە ئەدەپ-ئەخلاق دېگەنگە ئوخشاش ھاياتىي دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى ئىنچىكىلەپ تەرتىپكە سېلىش ۋە ئوخشاش ئۈچۈن بارلىقى بىلەن ئاتلىنىش پۇرستى يېتىپ كەلگەنىدى ۋە ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ، ھەرقايسى جەھەتتە جاھىلىيەت جەمئىيىتىگە ئوخشىمايدىغان، ئىنسانىيەت دۇنياسىدىكى ھەرقانداق بىر ئىلغار جەمئىيەتتىن ئالاھىدە ئۈستۈن تۇرىدىغان ۋە ئون يىل مابەينىدە مۇسۇلمانلار مىسلىسىز جاپا-مۇشەققەت بەدىلىگە تارقاتقان بۇ ئىسلام دەۋىتىنىڭ ۋەكىللىك مەھسۇلى بولالايدىغان يېڭىچە بىر ئىسلامىي جەمئىيەت قۇرۇپ چىقىشنىڭ ۋاقتى-سائىتى يېتىپ كەلگەنىدى.

ھەممىگە ئايانكى، ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنى مۇشۇ يوسۇندا بەرپا قىلىپ قۇرۇپ چىقىش بىر كۈن، بىر ئاي ياكى بىر يىلدا پۈتىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى، بەلكى ئۇنىڭغا جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ ئاڭ-سەۋىيىسىنى تەدرىجىي يۇقىرى كۆتۈرۈش، ئالىيجاناب پەزىلەتلىك ئىشلارغا كۆندۈرۈش ۋە تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق يېتەكلەش بىلەن بىرگە، دىن ۋە شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ تەكامۇللىشىشى ۋە قانۇن، ئەمرى-پەرمانلار تولۇقلىنىپ، كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىنىڭ شەرىئەت

ئەندىزىسىگە چۈشۈشى ئۈچۈن مەلۇم جەريان كېتەتتى. ئاللاھ تەئالا بۇ شەرىئەتنىڭ ئەمىر ـ پەرمان ۋە قانۇن ـ نىزاملىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ بېرىشكە كېپىل بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالانىڭ ئاشۇ شەرئىي قانۇننى ئىجرا قىلىشقا، ئۇنىڭغا ئاتلىق رئايە قىلىشقا يېتەكلەشكە ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ «ئاللاھ ئۇممىيلەرگە (يەنى يېزىشنى ۋە ئوقۇشنى ئۇقمايدىغان ئەرەبلەرگە) ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر پەيغەمبەرنى (يەنى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى) ئەۋەتتى. ئۇ (يەنى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) ئۇلارغا قۇرئان ئايەتلىرىنى ئوقۇپ بېرىدۇ، ئۇلارنى (گۇناھلاردىن) پاك قىلىدۇ، ئۇلارغا كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ۋە ھېكمەتنى (يەنى پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىنى) ئۆگىتىدۇ» (62:2) دېگەن ئايىتىدە بايان قىلىنغاندەك مۇسۇلمانلارنى تەربىيىلەپ ۋە توغرا نىشانغا بويلاپ يول باشلاپ مېڭىشقا مەسئۇل بولدى.

ساھابە كىرام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار «قۇرئان كەرىم»گە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن يۈزلەندى. ئۇلار «قۇرئان كەرىم»نىڭ ئەھكام ۋە ئەمرى ـ پەرمانلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشكە ئالدىرايتتى ۋە ھەرقانداق بىر ئەھكام نازىل بولسا، خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلاتتى. شۇڭىمۇ ئاللاھ تەئالا بۇلار ھەققىدە: ﴿وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ «ئۇلارغا ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا، ئىمانى (تېخىمۇ) كۈچىيىدۇ» (8:2) دېگەن.

خوش، بۇ مەسىلىلەرنى تەپسىلىي بايان قىلىش بىزنىڭ نۆۋەتتىكى تەتقىقات ماۋزۇيىمىز ئەمەس. شۇڭا، بىز بۇ ھەقتە مۇشۇنچىلىك توختىلىمىز.

گەرچە يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئىشلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن ھەممىدىن ئاۋۋال قىلىشقا تېگىشلىك ئىشى، شۇنداقلا ئىسلام دەۋىتى ۋە ئىلاھىي ئەلچىلىكنىڭ ئاساسىي نىشانى بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا ئۇنداق جىددىي مەسىلە ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ئۇنىڭدىن باشقا بۇ يەردە يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك جىددىي ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بىر قانچە مەسىلە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇۋاتاتتى.

1. مۇسۇلمانلار مەسىلىسى — ئۇلار ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرى ئۆزىنىڭ توغۇلۇپ ئۆسكەن ماكانى، ئانا يۇرتى ۋە مال ـ دۇنياسى ئىچىدە ئامان ـ ئېسەن ۋە غەمسىز ياشاۋاتقانلار. ئۇنداقلارنىڭ كۆڭۈللۈك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىدىن ئۆزگە غەم ـ ئەندىشىسى يوق بولۇپ، ئۇلار مەدىنىدىكى يەرلىك مۇسۇلمانلار بولغان ئەنسارلار ئىدى. ئەنسارلار ئۆز ئارىسىدا ئەزەلدىنلا قاتتىق سۈركىلىش ۋە ئاداۋەت ئوتلىرى ئۆچمەي كەلگەن بىر خەلق ئىدى.

ئۇلارنىڭ يېنىدا يەنە بىر بۆلۈك مۇسۇلمانلار بار ئىدى (ئۇلار مۇھاجىرلاردۇر). ئۇلارنىڭ ھەممە نەرسىسى يوقالغان، ئۇلار مەدىنىگە ئارانلا جېنىنى جايلاپ چىقىۋېلىشقان. ئۇلارنىڭ نە پاناگاھى، نە تۇرمۇشىنى قامداش ئۈچۈن ئىشلەيدىغان ئىش ئورنى، نە جاھاندارچىلىق قىلىپ تۇرغىدەك مەبلىغى يوق ئىدى. بۇ مۇساپىرلارنىڭ سانىمۇ ئاز ئەمەس، بەلكى تېخى كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىۋاتاتتى. چۈنكى، ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلىغا ئىمان كەلتۈرگەن ھەرقانداق بىر كىشىنىڭ ھىجرەت قىلىپ چىقىشى پەرز قىلىپ بېكىتىلگەنىدى.

ھەممىگە مەلۇمكى، مەدىنە ئىقتىسادى تەرەققىي قىلغان باي شەھەر ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ ئىقتىسادى ۋەزىيىتى تېزلا داۋالغۇشقا ئۇچرىدى ۋە مۇشۇنداق قىيىنچىلىق پەيتىدە ئىسلام دىنىغا ئۆچمەنلىك قىلغۇچى دۈشمەن كۈچلەر مەدىنىگە قارىتا يېرىم ئىقتىسادىي جازا يۈرگۈزگەنلىكتىن، مەدىنىنىڭ سىرتتىن كىرىدىغان تاۋار مىقدارى ئازلاپ كېتىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى زور دەرىجىدە دەخلىگە ئۇچرىدى.

2. مەدىنىدىكى يەرلىك خەلقلەر ئارىسىدىكى تېخىچە مۇسۇلمان بولماي تۇرىۋاتقان مۇشرىكلار مەسىلىسى ــ ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلار بىلەن ھۆكۈمرانلىق تالاشقۇدەك كۈچ ـ مادارى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىملار بۇ يېڭى دىنغا نىسبەتەن دەرگۇمان بولۇپ، ئەجدادلىرىنىڭ تۇتقان يولىنى تاشلىغۇسى كەلمەي ئىككىلىنىپ يۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئىسلام دىنىغا ۋە مۇسۇلمانلارغا قارىتا دىللىرىدا ئاداۋەت ۋە سۇيىقەست پىلانلاپ يۈرمەيتتى. ئۇنداقلار ئۇزاق ئۆتمەيلا ئىخلاسمەن مۇئمىن بەندىلەردىن بولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە مۇسۇلمانلارغا قارىتا كۆڭلىدە قاتتىق ئۆچمەنلىك ۋە ئېغىر ئاداۋەت ساقلاپ يۈرىدىغان بىر بۆلۈك كىشىلەرمۇ بار ئىدى. لېكىن، ئۇلار مۇسۇلمانلارغا ئاشكارا جەڭ ئېلان قىلالمايتتى، بەلكى تېخى زاماننىڭ شەرت ـ شارائىتىغا بېقىپ، مۇسۇلمانلارغا قارىتا نائىلاج دوستلۇق ۋە ساداقەت ئىزھار قىلىپ يۈرەتتى. بۇلارنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىبنى سەلۇل دېگەن كىشى بولۇپ، ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىلىرى بۇ ئاس ئۇرۇشىدىن كېيىنلا ئۇنى ئۆزلىرىگە سەردار ـ پادىشاھ قىلىپ تىكلىۋالماقچى بولغان (بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇلار بىرەر كىشى ئەتراپىغا بۇنداق ئۇيۇشۇپ بىرلىككە كەلگەن ئەمەس) ۋە ئۇنىڭغا تاج كىيگۈزۈپ خانلىق مەقامىغا كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئۈنچە ـ مارجان تىزىپ خانلىق تاج تەييارلاۋاتاتتى. ئۇشتۇمتۇت مەدىنىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىپ قېلىپ كىشىلەر ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يۈزلىنىپ كەتتى. شۇنداق بولمىغان بولسا، ئۇ مەدىنە خەلقىگە پادىشاھ بولاي دەپ قالغانىدى. شۇڭا، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمنى مېنىڭ بولغۇسى خانلىق ئورنۇمنى تارتىۋالدى دەپ قارايتتى ۋە ئۇنىڭغا ئاستىرتىن ئۆچمەنلىك ساقلاپ يۈرەتتى. ئەمما، ئۇ بەدرى ئۇرۇشىدىن كېيىن ۋەزىيەتنىڭ ئۇنىڭ ئۆچۈن پايدىسىز تەرەپكە يۈزلىنىۋاتقانلىقىنى ۋە مۇشۇنداق شېرىك ئەقىدىسى بىلەن تۇرۇۋەرسە دۇنياۋى مەنپەئەتلەردە نۇرغۇن نەپتىن قۇرۇق قالىدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ تاشقى جەھەتتە مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئېغىزاكى جاكارلاپ قويغانىدى.

لېكىن، ئۇ دىلىدا كۇپرىدىن ۋاز كەچمىگەنىدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە مۇسۇلمانلارغا زىيانكەشلىك قىلغۇدەك پۇرسەت بولسىلا قولدىن بەرمەيتتى ۋە ئۇنىڭ (ئۇ پادىشاھ بولغان تەقدىردە ئېرىشىش ئېھتىمالى بولغان ئەمەل ـ مەنسەپلەردىن مەھرۇم قالغان كاندىدات ئەمەلدار) ئادەملىرى ئۇنىڭغا يېقىندىن ھەمدەمدە بولۇپ، ئۇنىڭ سۇيىقەستلىك پىلانلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا كۈچەپ مەدەت بېرەتتى. تېخى ئۇلار بەزىدە ئۆزلىرىنىڭ بۇ رەزىل پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئايرىم ۋەقەلەرنى پەيدا قىلىپ، قىسمەن ساددا مۇسۇلمانلارنى قالقان ۋە لاخشىگىر ئورنىدا ئىشلىتەتتى.

3. يەھۇدىيلار مەسىلىسى ــــ ئۇلار يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك ھىجاز[1] تەۋەلىكىگە ئاشۇرىلەر ۋە رۇملۇقلارنىڭ زۇلۇمىدىن قېچىپ كېلىپ قالغان خەلقتۇر. ئۇلار ئەسلىدە ئىبران مىللىتىگە تەۋە خەلق بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ھىجازغا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، كىيىم ـ كېچەك، تىل ۋە مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردە تامامەن ئەرەبلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ قەبىلە ناملىرى ۋە شەخسلەرنىڭ ئىسىملىرىمۇ ئەرەبچە ئاتالغانىدى، ھەتتا ئۇلار بىلەن ئەرەبلەر ئارىسىدا قۇدا ـ باجىلىق مۇناسىۋەتلىرىمۇ بارلىققا كەلگەنىدى. لېكىن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مىللەت ـ ئىرق تەۋەلىكىنى قەتئىي ئېسىدىن چىقارماي، ئەرەبلەرگە مۇتلەق قوشۇلۇپ كەتمىگەنىدى. بەلكى، ئۆزلىرىنىڭ ئىسرائىل (يەھۇدىي) مىللىتى بولغانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى. ئەرەبلەرنى بولسا ئىنتايىن ھەقىر (تۆۋەن) كۆرەتتى. ئۇلارنى مەدەنىيەتسىز ياۋايى مەخلۇقلار، تۆۋەن تەبىقىدىكى ساۋاتسىز تومپايلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدىغان «ئۇممىي» (تۇغۇلما خەلق) دېگەن ئاتالغۇ بىلەن ئاتايتتى. ئۇلار ئەرەبلەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى يەۋېلىش دۇرۇس، قانداق ئۇسۇل بىلەن يەۋالسا بولىدۇ دەپ قارايتتى: ﴿قَالُواْ لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ﴾ «ئۇلار: ‹ئۇمميىلەرنىڭ مېلىغا خىيانەت قىلساق بىزگە گۇناھ بولمايدۇ (يەنى بىزنىڭ دىنىمىزدا بولمىغانلارنىڭ ماللىرى بىزگە ھارام ئەمەس)› دېدى» (3:75). ئۇلارنىڭ دىن تارقىتىش قىزغىنلىقىمۇ يوق ئىدى.

---

① ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ئوتتۇرا غەربىي قىسمى ھىجاز دەپ ئاتىلىدۇ.

ئۇلارنىڭ دىنى سەرمايىسىنىڭ بار ـ يوقى پەقەت پالچىلىق، سېھىرگەرلىك، دەمكەشلىك، دۇئاخۇنلۇق ۋەھاكەزالار بولۇپ، ئۇلار شۇ نەرسىلەر ئارقىلىق ئۆزلىرىنى بىلىملىك پازىل روھىي يېتەكچىلەر دەپ قارايتتى.

ئۇلار ھۈنەرۋەنچىلىك، تىجارەت ۋە مەئىشەت پەنلىرىگە ماھىر خەلق ئىدى. شۇڭا، ئاشلىق ـ دان، يەل ـ يېمىش، شېكەر ـ ھاراق ۋە كىيىم ـ كېچەك قاتارلىقلارنىڭ تىجارىتى ئاساسلىقى شۇلارنىڭ قولىدىن چىقاتتى. ئۇلار ئاشلىق، رەخت ۋە ھاراق ـ شارابلارنى سىرتتىن كىرگۈزۈپ، خورما قاتارلىق يەرلىك مەھسۇلاتلارنى سىرتقا چىقىراتتى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە نۇرغۇن پۇل تېپىش ئۇسۇللىرى بار بولۇپ، بۇنىڭ بىلەن ئەرەبلەردىن ھەسسىلەپ پايدا ئالاتتى. ئۇلار يەنە بۇنىڭ بىلەنلا قانائەتلىنىپ قالماي، جازانىخورلۇق بىلەنمۇ شۇغۇللىناتتى. ئۇلار ئەرەب پېشۋالىرى ۋە يۇرت ئاقساقاللىرىغا شائىرلارنىڭ مەدھىيىلىرىگە ئېرىشىۋېلىشى ۋە خالايىق ئارىسىدا ياخشى نام قازىنىۋېلىشلىرى ئۈچۈن سەرپ قىلىشقا ئۇزۇن مۇددەتلىك قەرز بېرىپ، ئۇلارنىڭ يەر ـ زېمىن، باغ ـ ۋاران ۋە دەل ـ دەرەخلىرىنىڭ ھەممىسىنى گۆرۈگە تۇتاتتى. كېيىنچە، ئاستا ـ ئاستا ھېلىقى يەر ـ زېمىنلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلىرىنىڭ مۈلۈك ـ زېمىنىغا ئايلاندۇرۇۋالاتتى.

ئۇلار يەنە ھىيلىگەر، قارا نىيەت، سۇيىقەستچى، پىتنىخور ۋە ئالدامچى تەبىئەتلىك خەلق بولۇپ، ھەدېسىلا قوشنا ئەرەب قەبىلىلىرى ئوتتۇرىسىدا ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك ئۇرۇقىنى چاچاتتى ۋە بۇ قەبىلىلەرگە سەزدۈرمەستىن ئۆزلىرىنىڭ يوشۇرۇن ھىيلە ـ نەيرەڭلىرىنى ئىشقا سېلىپ، ئۇلارنى ئۆزئارا چۇقۇشتۇراتتى. شۇڭا، ئۇلارغا قوشنا ئەرەب قەبىلىلىرى نەچچە ئەۋلاد داۋام قىلغان قانلىق ئۇرۇش قاتناشچىلىقلىرىدا داۋاملىق جىددىي ھالەتتە ئۆتكەنىدى. قاچانكى بۇ ئۇرۇشلارنىڭ ئوتلىرى ئۆچۈپ، ئىس ـ تۈتەكلىرى تارقىلىشقا باشلىسا، ئۇلار زەھەرلىك قوللىرىنى يەنە كۆسەي بولۇپ، ئۇرۇش زېدىلىرىنى قايتا تاتىلاپ، ئەرەب قەبىلىلىرىنى راسا كۈشكۈرتۈپ قويغاندىن كېيىن، دەرھال ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ بۇ بىچارىلەرگە كەلگەن كەلمىشلەرنى تاماشا قىلىپ قاراپ ئولتۇراتتى.

ئۇلار تېخى بۇنى ئاز دەپ ئۇرۇشۇۋاتقان ھەرقايسى تەرەپلەر چىقىمىدىن قورقۇپ ئۇرۇش توختاتمىسۇن ئۈچۈن، يۇقىرى ئۆسۈملۈك قەرزلەر بىلەن تەمىنلەپ تۇراتتى. ئۇلار بۇ سۇيىقەستى ئارقىلىق بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى تەڭ سوقاتتى، يەنى ئۇلار بىر جەھەتتىن ئۆزلىرىگە خاس (تۇپىلاڭدىن تۇغاچ ئوغرىلايدىغان) خۇسۇسىيەتكە ۋارىسلىق قىلسا، يەنە بىر جەھەتتىن ھەسسىلەپ ئۆستۈرۈپ جازانىغا پۇل بېرىپ زور ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشەتتى.

ھجرەت مەزگىلىدە يەسرەب (مەدىنە)تە ئاساسلىقى ئۈچ چوڭ يەھۇدىي قەبىلىسى بار ئىدى. ئۇلار:

1. بەنى قەينۇقا قەبىلىسى — ئۇلار خەزرەج قەبىلىسىدىكىلەرنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بولۇپ، ئولتۇراق ئورنى مەدىنىنىڭ ئىچىگە جايلاشقانىدى.

2. بەنى نەزىر.

3. بەنى قۇرەيزە — بۇ ئىككى قەبىلە ئەرەبلەردىن ئەۋس قەبىلىسىدىكىلەرنىڭ ئىتتىپاقدىشى ئىدى. بۇ ئىككى قەبىلىنىڭ ئولتۇراق جايى مەدىنىنىڭ سىرتىدىرەك بولۇپ، شەھەر ئەتراپىغا يېقىن ئىدى.

مانا بۇ ئۈچ يۇتلۇق يەھۇدىيلار ئوچقى ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىلىرى ئوتتۇرىسىدا ئۇزاق زامانلاردىن بېرى ئۇرۇش ئوتلىرىنى يالقۇنجىتىپ، پەسىيىپ قالسا ئۇلغايتىپ كەلدى، ھەتتا تېخى بۇئاس ئۇرۇشىدا ھەرقايسى يەھۇدىي قەبىلىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن بىر تەرەپ بولۇپ بىۋاستە جەڭگىمۇ قاتناشتى.

يەھۇدىيلارنىڭ ئىسلام دىنىغا قارىتا ئۆچمەنلىك ۋە ئاداۋەت نەزىرى بىلەن قارايدىغانلىقى تەبىئىي ئىدى. چۈنكى، بۇ دىنىنىڭ پەيغەمبىرى ئۇلارنىڭ مىللىتىدىن بولماي قالدى. شۇنداق بولغان بولسىدى، ئۇلارنىڭ نەپسانىيىتى، بىلەرمەنلىكى ۋە چېكىدىن ئاشقان مىللەتچىلىك ئەسەبىيلىكى ئاز ـ تولا تەسكىن تېپىپ قالار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلام دەۋىتى كىشىلەر ئارىسىدىكى گىنە ـ ئاداۋەت داغلىرىنى يۇيۇپ، چېچىلاڭغۇ قەبىلىلەرنى ئىناق ئۇيۇشكە تەشەببۇس قىلىدۇ ۋە ئىشلاردا سەممىي ۋە ئاق كۆڭۈل بولۇشقا، تىجارەتتە توغرا ۋە ئادىل يولنى تاللاپ، ھالال ۋە پاكىز رىزىق بىلەن كۈپايىلىنىشكە چاقىرىدۇ. بۇ تەشەببۇس يەسرەب (مەدىنە) تەۋەلىكىدە ئۇزۇندىن بېرى تىركىشىپ كېلىۋاتقان ئەرەب قەبىلىلىرىنى ئۆزئارا ئەپلەشتۈرۈپ، ئۇم ـ ئىناق قېرىنداشلاردىن قىلىپ قويۇشى مۇمكىن. بۇ چاغدا بۇ قەبىلىلەر يەھۇدىيلارنىڭ زەھەرلىك چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىقىۋالىدۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ تىجارەت بازىرى كاساتلىشىدۇ ۋە بايلىق تۈگمىنىنى چۆرگىلىتىۋاتقان جازانىخورلۇق بازىرىدىنمۇ مەھرۇم قالىدۇ. بەلكى تېخى، بۇ قەبىلىلەر ئويغىنىپ يەھۇدىيلار جازانىخورلۇق يولى بىلەن بۇلىۋالغان ئاشۇ مال ـ مۈلۈكلىرىنى ھېسابلاپ چىقىشى، ئاندىن ئۆسۈم ئۈچۈن يەھۇدىيلارغا تۇتقۇزۇپ قويغان يەر ـ زېمىن ۋە باغ ـ ۋارانلىرىنى قايتۇرۇۋېلىشقا ھەرىكەت قىلىشىمۇ مۇمكىن.

يەھۇدىيلار ئىسلام دەۋىتى يەسرەبتە يىلتىز تارتىشقا باشلىغاندىن بېرى، يۇقىرىقى ئېھتىماللىقلارنى ئالدىن پەملەپ بولغان ئىدى. شۇڭا، ئۇلار بۇ ئويىنى دەماللىققا ئاشكارىلىيالمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئىسلام دىنىغا ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا، ئۇ مەدىنىگە كەلگەن تۇنجى كۈندىن ئېتىبارەن ناھايىتى قاتتىق ئۆچمەنلىك قىلىپ كەلدى.

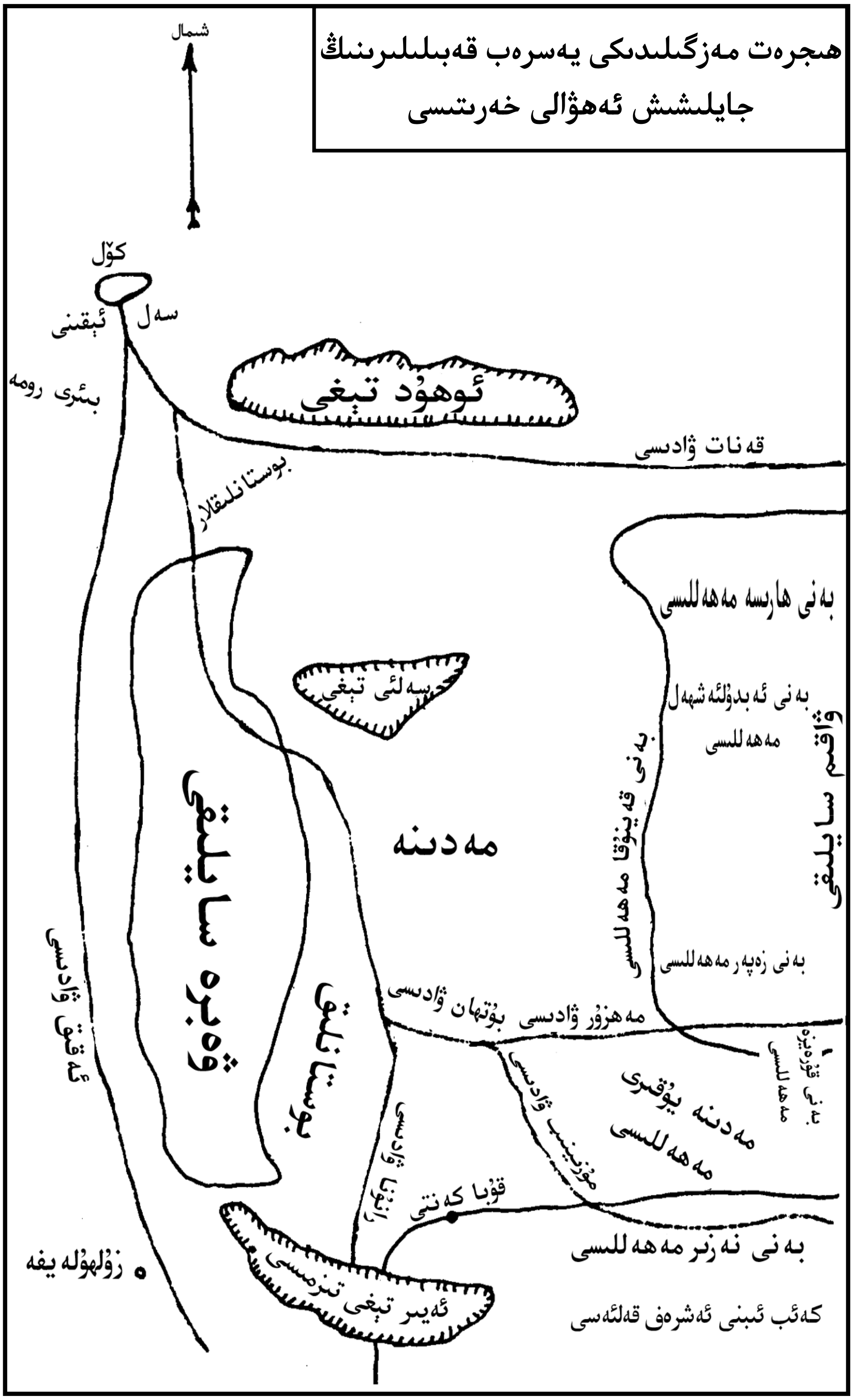
ھىجرەت مەزگىلدىكى يەسرەب قەبىلىلىرىنىڭ
جايلىشىش ئەھۋالى خەرىتىسى
شىمال
كۆل
سەل
ئىقنى
بىئرى رومە
ئۇھۇد تېغى
قەنات ۋادىسى
بوستانلىقلار
بەنى ھارىسە مەھەللىسى
سەلئى تېغى
بەنى ئەبدۇلئەشھەل
مەھەللىسى
ۋاقىم سايلىقى
بەنى قەينۇقا مەھەللىسى
مەدىنە
ۋەبرە سايلىقى
بوستانلىق
بەنى زەپەر مەھەللىسى
بۇتھان ۋادىسى
مەھزۇر ۋادىسى
ئەقىق ۋادىسى
مۇزەينىب ۋادىسى
مەدىنە يەھۇدىي
مەھەللىسى
بەنى قۇرەيزە
مەھەللىسى
رانۇنا ۋادىسى
قۇبا كەنتى
بەنى نەزىر مەھەللىسى
زۇلھۇلەيفە
ئەير تېغى
كەئب ئىبنى ئەشرەف قەلئەسى

ئۇلارنىڭ بۇ قورساق ئاغرىقلىرى ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ ئۇممۇلمۇئمىنىين سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن نەقىل قىلغان مۇنداق بىر ۋەقەلىك بىلەن ئېنىق ئاشكارىلىنىدۇ: مەن ئاتامنىڭ ۋە تاغام ياسىرلارنىڭ ئەڭ ئارزۇلۇق قىزى ئىدىم. ھەر قاچان بۇلارنىڭ قېشىدىن ئۆتسەم، ئۇلار مېنى قولدىن-قولغا ئېلىپ ئوينىتاتتى. باشقا بالىلار بىلەن ئانچە كارى بولمايتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قەدەم تەشرىپ قىلىپ قۇبا كەنتىدە بەنى ئەمرى ئىبنى ئەۋف مەھەللىسىگە چۈشكەندە ئاتام ھۇيەي ئىبنى ئەختەب بىلەن تاغام ئەبۇ ياسىر ئىبنى ئەختەف ئىككىسى بىر كۈنى ئەتىگەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كىرىپ كەتتى. ئۇلار كۈن ئولتۇراي دېگەندە ئاندىن قايتىپ چىقىشتى. ئۇلار روھى چۈشكۈن ۋە باشلىرىنى تۆۋەن سالغان ھالدا ناھايىتى روھسىز پايپاسلاپ ماڭاتتى. بۇ چاغدا مەن ئادىتىم بويىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئويناقشىپ باردىم. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى مېنى قولىغا ئېلىپمۇ قويمىدى. ئەزبىرايى خۇدا، مەن ئۇلارنىڭ قوشۇمىسىنىڭ ئەنسىز تۈرۈلۈپ قالغانلىقىدىن ھېچقايسىسىغا ئەركىلەپ قارىيالمىدىم. مەن تاغام ئەبۇ ياسىرنىڭ ئاستا كېتىۋېتىپ ئاتام (ھۇيەي ئىبى ئەختەف) بىلەن:

— ئاشۇ شۇمۇ؟

— ھەئە، ئاللاھ بىلەن قەسەم، ئاشۇ شۇ.

— ئۇنى تونۇمسەن ۋە چوقۇم شۇ دەپ جەزملەشتۈرەلەمسەن؟

— ھەئە، ئەلۋەتتە.

— ئۇنىڭغا قارىتا قانداق قارارغا كەلدىڭ؟

— ھاياتلا بولىدىكەنمەن ئۇنىڭغا قارشى كۈرەش قىلىمەن، — دېيىشىپ ماڭغانلىقىنى ئاڭلىدىم.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى ھەققىدە رىۋايەت قىلغان ھەدىسى بۇنى كۆچەيتىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەھۇدىيلارنىڭ كاتتا ئۆلىمالىرىدىن بىرى ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىگە كېلىپ بەنى نەججار مەھەللىسىگە چۈشكەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا پەيغەمبەردىن باشقا ھېچ كىشى بىلمەيدىغان بىر قانچە سوئالنى تاشلىدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سوئاللارغا بەرگەن جاۋابلىرىنى ئاڭلاپ، شۇ ھامان ئۇنىڭ راست پەيغەمبەرلىكىگە ئىمان كەلتۈردى. ئاندىن ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، يەھۇدىيلار تۆھمەتخور، يۈزسىز خەلق، ئۇلار مېنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىمنى بىلىپ قالسا، سېنىڭ ئالدىڭدىلا قارىلىغىلى تۇرىدۇ. شۇڭا، ئاۋۋال ئۇلاردىن مېنىڭ ئەھۋالىمنى سوراپ باققىن» دېدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەھۇدىيلارنى چاقىرىشقا ئادەم ئەۋەتتى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلار

يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا ئابدۇللاھ ئىبنى سالام ئۆيگە كىرىۋالغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن: «ئابدۇللاھ ئىبنى سالام قانداق ئادەم؟» دەپ سورىدى. ئۇلار: «ئۇ بىزنىڭ كاتتا ئۆلىمايىمىز، ئۆلىمانىڭ ئوغلى، پازىل، ياخشى ئادىمىمىز، ياخشى ئادىمىمىزنىڭ ئوغلى (يەنە بىر ئىبارىدە بىزنىڭ كاتتىمىز ھەم كاتتىمىزنىڭ ئوغلى، يەنە بىر ئىبارىدە ياخشى كىشىمىز، ياخشى كىشىمىزنىڭ ئوغلى، ئۆزى پازىل ھەم پازىل كىشىنىڭ ئوغلى)» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ناۋادا ئابدۇللاھ ئىبنى سالام مۇسۇلمان بولسا قانداق قارايسىلەر؟» دېۋىدى، ئۇلار بىردەك چۇقان كۆتۈرۈشۈپ: «ئاللاھ ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي (ئىككى ياكى ئۈچ قېتىم)» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى ـ دە: «أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أنّ محمدا عبده ورسوله» (بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، ھەقىقەتەن مۇھەممەد ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسىدۇر دەپ گۇۋاھلىق بېرىمەن) دېدى. يەھۇدىيلار: «ھۇ نومۇسسىز، نومۇسسىزنىڭ پۇشتى» دېيىشىپ ئۇنىڭغا ھاقارەت قىلغىلى تۇردى. يەنە بىر ئىبارىدە، ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى يەھۇدىيلار جامائەسى، ئاللاھتىن قورقۇڭلار، يەككە ـ يېگانە ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىلەر بىلىسىلەر، ئۇ چوقۇم ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، ئۇنىڭ ئېلىپ كەلگىنى ھەق دىن» دېگەنىدى، ئۇلار: «يالغان ئېيتتىڭ، يالغان» دەپ چۇرقىرىشىپ كەتتى.

مانا بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە كىرگەن كۈنىدىلا يەھۇدىيلاردىن ئالغان تۇنجى سىناق ئىدى.

دېمەك، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىچكى جەھەتتىكى پايدىسىز ئامىللار ئىدى. ئەمما، تاشقى جەھەتتە يەنىلا ئىسلام دىنىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى قۇرەيش كاپىرلىرى بولۇپ، ئۇلار ئون يىل مابەينىدە (يەنى مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ قول ئاستىدا مەھكۇم بولۇپ تۇرۇۋاتقان مەزگىلدە) مۇسۇلمانلارغا قورقۇتۇش، تەھدىت سېلىش، ھەر جەھەتتىن قىسىش، ئاچ قويۇش ۋە جازالاش سىياسەتلىرىنى يۈرگۈزۈپ، چىدىغۇسىز ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى ياغدۇردى ۋە ئۇلارغا تەرتىپلىك ۋە نىشانلىق تەتۈر تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، ئىدىيە جېڭى قوزغىدى. مۇسۇلمانلار مەدىنىگە ھىجرەت قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلۈك، ئۆي ـ بىسات ۋە يەر ـ زېمىنلىرىگە چاڭ سېلىپ مۇسادىرە قىلىۋالدى. ئۇلارنى بالا ـ چاقا ۋە خوتۇن ـ قىزلىرىدىن ئايرىۋەتتى. بەلكى تېخى، قولىغا چۈشۈپلا قالغانلارنى ھەپسىگە ئالدى ۋە قىيناپ ئازابلىدى. ئۇلار بۇنىڭلىق بىلەنلا چەكلەنمەي، دەۋەت يېتەكچىسى (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنى ۋە ئۇنىڭ دەۋىتىنى بىراقلا يوق قىلىش سۇيىقەستىنى پىلانلاشتى. بۇ سۇيىقەستنى ئىجرا قىلىشتا قىلچە بىخەستىلىك قىلمىدى، بەلكى قولىدىن كېلىدىغان بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتتى ۋە مۇشۇ ئىشلاردىن كېيىن

(مۇسۇلمانلار 500 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر زېمىنغا جېنىنى جايىلاپ بېرىۋېلىۋىدى)، ئۇلار يەنە ئۆزىنىڭ ھەرەم ئاھالىسى ۋە بەيتۇللاھنىڭ باشقۇرغۇچىلىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەرەبلەر ئارىسىدىكى دىنىي ۋە سىياسىي ئورنى جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىدىن پايدىلىنىپ كەڭ كۆلەمدە سىياسىي ھۇجۇم قوزغاپ، ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ھەرقايسى بولۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدىكى ئەرەب مۇشرىكلىرىنى مەدىنىگە قارشى تۇرۇشقا كۈشكۈرتۈپ، ھەتتا مەدىنىنى يېرىم ئىقتىسادىي جازا يۈرگۈزۈلۈش ھالىتىگە قىستاپ كەلدى. نەتىجىدە بۇ يەرگە پاناھلىنىپ كېلىۋاتقان مۇساپىرلارنىڭ سانى كۈندىن ـ كۈنگە ئېشىۋاتقان بىر پەيتتە، ئۇنىڭ سىرتتىن كىرىدىغان كىرىم مىقدارى بارغانسېرى ئازلاپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەككىلىك زومىگەر تاغۇتلار بىلەن مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا بۇ يېڭى ۋەتەندە پات ئارىدا چوڭ بىر ئۇرۇشنىڭ يۈز بېرىشى مۇقەررەرلىشىپ قالدى. ئەھۋال شۇنداق تۇرسا، قانداقسىگە يۈز بېرىشى مۇقەررەرلىشىپ قالغان بۇ ئۇرۇشقا مۇسۇلمانلارنى سەۋەبچى دېگىلى بولسۇن؟

مۇسۇلمانلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ مال ـ مۈلۈك ۋە ئۆي ـ زېمىنلىرى مۇسادىرە قىلىنغىنىدەك بۇ زالىملارنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرىنى مۇسادىرە قىلىشى ۋە ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن ئويناتقان قانلىق قامچىلىرىنى ئۇلارغىمۇ تەڭلىشى يوللۇق، خۇددى مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىمۇ ئېغىر خەۋپ ئاستىدا قالدۇرۇلغىنىدەك، ئۇلارنىڭ ھاياتىمۇ خەۋپ ئىچىدە قالدۇرۇلۇشى ۋە تۇرمۇش يوللىرىغا توسالغۇ ـ قىيىنچىلىقلارنىڭ پەيدا قىلىنىشى زۆرۈردۇر، ئەلۋەتتە.

قىسقىسى، مۇسۇلمانلارمۇ ئۇلارغا ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا تۇتقان پوزىتسىيە ۋە ھەرىكەتلىرىگە ئاساسەن مۇئامىلە قىلىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇلار مۇسۇلمانلارنى يوقىتىش ۋە ئۇلارنى «تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلاش» دېگەن خام خىيالدىن ۋاز كېچىپ تىنچلىق يولىنى تاللىشى مۇمكىن.

مانا بۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ ئەلچىسى، ئۈممەتنىڭ دىنى رەھبىرى ۋە قوشۇننىڭ قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن مەدىنىگە قەدەم باسقان دەسلەپكى مەزگىلدە دۇچ كەلگەن ھەل قىلىش زۆرۈر بولغان مەسىلىلەر ئىدى.

ھەقىقەتەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدە ئۆزىنىڭ پەيغەمبەرلىك رولىنى ئوبدان جارى قىلدۇردى ۋە ھەربىر قەۋمگە ئۆزىگە لايىق مېھىر ـ شەپقەت مۇكاپاتىنى يەتكۈزدى ۋەياكى جازا شارابىنى ئىچكۈزدى. كەڭ قوللۇق، ئەپۇچانلىق ۋە مەرھەمەتلەر ئۆچ ئېلىش ۋە قاتتىق قوللۇق قىلىشتىن ھەمىشە غالىب كەلدى. ئاخىر بىر قانچە يىل ئىچىدىلا يېرىم ئارالنىڭ سىياسىي ھوقۇقى ئىسلام دىنىنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۆتتى. مۆھتەرەم كىتابخان! تۆۋەندىكى قۇرلاردا بۇلارنى تېخىمۇ روشەن كۆرۈۋالالايسىز.

يېڭى جەمئىيەت قۇرۇلۇشى

بىز ئالدىنقى بابلاردا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىدىكى بەنى نەججار مەھەللىسىگە چۈشكەن ۋاقتىنىڭ جۈمە كۈنى (ھىجرىيىنىڭ بىرىنچى يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلنىڭ 12 ـ كۈنى، مىلادىيە 622 ـ يىلى 27 ـ سېنتەبىر)گە توغرا كەلگەنلىكىنى ۋە بەنى نەججار مەھەللىسىدە ئەبۇ ئەييۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قورۇسى ئالدىدىكى بىر پارچە تاشلاندۇق يەرگە چۈشۈپ: «خۇدا خالىسا تۇرالغۇمىز مۇشۇ يەردە بولىدۇ» دېگەنلىكىنى، ئاندىن ئەبۇ ئەييۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئورۇنلاشقانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتكەنىدۇق.

مەسجىدۇننەبەۋى (پەيغەمبەر مەسجىدى)نىڭ بىنا قىلىنىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شۇنىڭدىن كېيىن باشقان تۇنجى قەدىمى مەسجىدۇننەبەۋىنى بىنا قىلىش بولدى. ئۇ تۆگىسى قايتا ـ قايتا ئىككى قېتىم چۆكۈۋالغان ھېلىقى يەرنى ئىككى يېتىم بالىدىن سېتىۋېلىپ، ئۇ يەرگە مەسجىد بىنا قىلىشقا بۇيرىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسجىد قۇرۇلۇشىغا ئۆزى بىۋاستە قاتناشتى. ئۇ ئۆز قولى بىلەن خىش ـ تاشلارنى يۆتكەۋېتىپ مۇنداق دەيتتى:

ئى ئاللاھ! چىن ھايات ــــ ھاياتى ئاخىرەت،
مۇھاجىر ـ ئەنسارغا ئەيلە مەغپىرەت.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە:

كۆتۈرگىنىمىز خەيبەر يۈكىگە ئوخشىماس،
ملك ھىزار كۆپ ياخشىدۇر پەرۋەردىگارىم قاقشىماس.

دەيتتى. بۇ مۇئلۇق مەسرالار ساھابىلەرنىڭ قۇرۇلۇش قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرەتتى ـ دە، ھەتتا ئۇلارنىڭ بىرى جاۋاب قايتۇرۇپ مۇنداق دەيتتى:

گەر دېسەك بىز ئولتۇرۇپ، پەيغەمبىرىم ئىشلىسۇن،
ئازغۇن ئەمەل ئۆزى شۇ، تاش ۋە تۇپراق چىشلىسۇن.

مەسجىدكە تەييارلىغان ئورۇندا مۇشرىكلارنىڭ كونا قەبرىلىرى، خارابە، ئازگاللار، ئاندا ـ ساندا خورما ۋە غەرقەد دەرەخلىرى بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەبرىلەرنى كولاتقۇزۇۋەتتى، ئازگاللار تىندۇرۇلدى. خورما ۋە باشقا دەل ـ دەرەخلەرنى كېسلىپ مەسجىدنىڭ ئالدى تېمغا تىزىلدى. مەسجىدنىڭ قىبلىسى بەيتۇلمۇقەددەسكە ئۇدۇللاندى. ئىشىكنىڭ ئىككى يان بايىنىسى تاش بىلەن، ئەتراپ تاملىرى خىش ـ لاي بىلەن قوپۇرۇلدى. ئۈستى خورما شاخ ـ شۇمبىلىرى بىلەن يېپىلدى. تۈۋرۈك خورما ياغىچىنىڭ غولى ۋە بادرا ـ چوتالىرىدىن ئېتىلدى. ئاستىغا قۇم ـ شېغىللار ياتقۇزۇلدى ۋە ئۈچ يەرگە ئىشىك ئېچىلدى، مەسجىدنىڭ قىبلە تېمىدىن ئالدى تامغىچە بولغان ئارىلىق ئۇزۇنلۇقى 100 گەز، كەڭلىكمۇ شۇنچىلىك ياكى سەل تاررارق پۈتۈپ چىقتى. مەسجىد تېمىنىڭ ئاساسىي ھۇلى ئۈچ گەزگە يېقىن تۇتۇلدى.

مەسجىد پۈتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ يان تەرىپىگە خام خىشلار بىلەن بىر قانچە كىچىك ـ كىچىك ئۆيلەر سېلىنىپ، ئۈستىگە خورمىنىڭ شاخ ـ شۇمبىلىرى يېپىلدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاياللىرى ئۈچۈن سېلىنغان ھۇجرىلار ئىدى. ھۇجرىلار پۈتكەندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ ئەييۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىدىن ئۇ يەرگە كۆچۈپ چىقتى.

بۇ مەسجىد ناماز ئادا قىلىش ئورنى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى مۇسۇلمانلارغا ئىسلام دىنى تەلىماتلىرى ۋە ئەمرى ـ پەرمانلىرى يەتكۈزۈلىدىغان ئىجتىمائىي سورۇن، ئەدەپ ـ ئەخلاق ئۆگىنىدىغان ئالىي بىلىم يۇرتى، ئۇزاقتىن بېرى جاھىلىيەت ۋە ئىچكى ئۇرۇشلار يىراقلاشتۇرۇۋەتكەن، بىر ـ بىرىگە ئۆچمەنلىكى ئاشقان قەبىلە ـ ئايماقلارنىڭ ئۇچرىشىپ، ئۆزئارا چۈشىنىش ۋە ئۈلپەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈن توپلىنىدىغان يىغىلىش مەركىزى، ئىجتىمائىي ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىدىغان، دۈشمەنگە قارشى قوشۇن تەشكىللەيدىغان ھەربىي بازا، مەسلىھەت ـ كېڭەش يۇرتى ۋە ئىجرائىيە مەجلىسلىرىنى ئۆتكۈزىدىغان پارلامېنت (قۇرۇلتاي) ئورگىنى بولغان ئىدى. شۇنداقلا يۇرت ـ ماكانلىرىدىن، مال ـ دۇنيالىرىدىن ۋە ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىدىن ئايرىلىپ مۇساپىر بولۇپ كەلگەن زور بىر تۈركۈم كەمبەغەل مۇھاجىرلارنىڭ تۇرالغۇ جايىمۇ بولغانىدى.

ھجرەتنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ھەر كۈنى بەش قېتىم ئوقۇلۇپ، جاھاننى لەرزىگە سالىدىغان مۇئەززىن بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئاۋازىدىكى «ئەزان» تۇۋلاش يولغا قويۇلدى. ئىمام تىرمىزى، ئىمام ئەبۇ داۋۇد، ئىمام ئەھمەد ۋە ئىمام ئىبنى خۇزەيمە رەھىمەھۇمۇللاھلار رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە تىلغا ئېلىنغان ئابدۇللاھ ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەزان توغرىلىق كۆرگەن چۈشى ھەممىگە مەلۇملۇق.

ئىسلام قېرىنداشلىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يىغىلىش ۋە بىرلىشىش مەركىزى (مەسجىد)نىڭ قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش بىلەن بىرگە، يەنە مۇھىم تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە، ئۇلۇغۋار ۋە ئاجايىپ خاسىيەتلىك مۇنداق بىر ئىشنى رويابقا چىقاردى. ئۇ بولسىمۇ مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارلار ئوتتۇرىسىدا قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىش ئىشى ئىدى.

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئارقىدىنلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەنسارلار بىلەن مۇھاجىرلارنى يىغىپ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قورۇسىدا قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى. بۇ پائالىيەتكە 90 كىشى قاتناشتى. ئۇلارنىڭ يېرىمى ئەنسارلاردىن، يېرىمى مۇھاجىرلاردىن ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ئۆزئارا كۆيۈنسۇن ۋە ئۆزئارا ياردەمدە بولسۇن ئۈچۈن قېرىنداش قىلىپ قويدى. بەدرى ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ۋاقىتقا قەدەر ئۇرۇق-تۇغقانلار بىر-بىرىگە مىراسخور بولۇشماستىن، ئاشۇ ئىسلام قېرىنداشلىقى ئورناتقانلار بىر-بىرىگە ۋارىس (مىراسخور) بولۇشقانىدى. ئاللاھ تەئالا سۈرە ئەنفالدا ﴿وَأُولُواْ الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ﴾ «ئۇرۇق-تۇغقانلار بىر-بىرىگە مىراسخور بولۇشقا (ياتلاردىن) ئەڭ ھەقلىقتۇر» (8:75) دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن بۇ خىل دىنىي قېرىنداشلار بىر-بىرىگە مىراسخور بولۇش قائىدىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇرۇق-تۇغقانلار بىر-بىرىگە مىراسخور بولۇش قائىدىسى ئەسلىگە كەلدى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككىنچى قەدەمدە مۇھاجىرلارنىمۇ ئۆزئارا بىر-بىرىگە چېتىپ قېرىنداش قىلىپ قويغان. ئەمما، ئاۋۋالقى قاراش تېخىمۇ توغرىدۇر. چۈنكى، مۇھاجىرلار ئارىسىدا يۇرتداشلىق، نەسەب ۋە ئۇرۇق-تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بار بولغاچقا، ئۇلار ئارىسىدا قايتا قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، ئەلۋەتتە.

ئەمما، ئەنسارلار بىلەن مۇھاجىرلار ئوتتۇرىسىدا بۇ پائالىيەتنى ئېلىپ بېرىش تولىمۇ زۆرۈر ۋە ئەھمىيەتلىك ئىش بولغانىدى.

بۇ قېرىنداشلىقنىڭ نىشانى (ئىمام غەززالى رەھمەھۇللاھ ئېيتقانىدەك) جاھىلىيەتچە ئەسەبىيلىكنى تۈگىتىش ئىدى. بۇ، ئۆز تەرەپدارىنى پەقەت ئىسلام ئۈچۈنلا ھىمايە قىلىش ۋە قوغداش، شۇنداقلا نەسەب، ئىرق ۋە يۇرت پەرقلىرىنى پۈتۈنلەي تۈگىتىش دېگەنلىك بولاتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلىرى ئارىسىدا ئورناتقان بۇ قېرىنداشلىق مۇناسىۋەت ئېغىزدىن چۈشۈرمەي تۇۋلايدىغان قۇرۇق شوئار بولماستىن، بەلكى كۈچلۈك ئەھدۇپەيمان ئاساسىدا جانغا ۋە مالغا چېتىلىدىغان ئەمەلىي ھەرىكەتكە ئايلانغانىدى. ئۆز مەنپەئەتىدىن باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىنى ئەلا بىلىش، ئۆزئارا كۆيۈنۈش ۋە بىر ـ بىرىگە بولغان مېھىر ـ مۇھەببەت ۋە ئۆزئارا ئۈنسى ـ ئۈلپەت بۇ قېرىنداشلىق ئەھدىسىگە شۇنداق چوڭقۇر سىڭگەن ئىدىكى، ئۇنىڭ ئەمەلىيىتى بۇ يېڭى جەمئىيەتنى ئاجايىپ تەسىرلىك ئىش ـ ئىزلار بىلەن توشقۇزۇۋەتكەن.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ نەقىل قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: مۇھاجىرلار مەدىنىگە كەلگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن ئەنسارلارنىڭ ئارىسىنى قېرىنداش قىلىپ چېتىپ قويىدى. ئابدۇررەھمان ئىبنى ئەۋف بىلەن سەئد ئىبنى رەبىئە (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن) قېرىنداش قىلىپ قويۇلغانىدى. سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئابدۇررەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «مەن ئەنسارلار ئىچىدە ئەڭ مالدار ئادەممەن، ماللىرىمنى ئىككى ھەسسە قىلىپ بىرىنى سەن ئالغىن، ئىككى ئايالىم بار، ساڭا قايسىسى چىرايلىق كۆرۈنسە ماڭا ئېيتقىن، ئۇنىڭ تالىقى (سۆزى)نى بېرەي، ئىددىتى چىققاندا سەن نىكاھىڭغا ئالغىن» دېدى. ئابدۇررەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن: «ئاللاھ سېنىڭ ئائىلەڭگە ۋە مال ـ دۇنيالىرىڭغا بەرىكەت بەرسۇن، ماڭا بازىرىڭلارنى كۆرسىتىپ قويساڭلار كۇپايە» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئابدۇررەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بەنى قەينۇقا بازىرىغا باشلاپ باردى. ئابدۇررەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەردە ئۈنى ئېلىپ، بۇنى سېتىپ دېگەندەك ئىشلار بىلەن بىردەمدىلا مەلۇم مىقداردا قۇرۇت ۋە ئازراق ياغ پايدا ئالدى. ئەتىسى ئەتىگەن يەنە باردى. شۇنداق قىلىپ بىر كۈنى ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلگەنىدى، ئۇنىڭدىن ئۆيلەنگۈچىنىڭ ئالامەتلىرى مەلۇم بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن: «نېمە ئىش بۇ؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇ: «ئۆيلىنىۋالدىم» دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭغا قانچىلىك

تويلۇق ئاپاردىڭ؟» دېۋىدى، ئۇ: «ئۇكچە چوڭلۇقىدا ئالتۇن مەھرى بەردىم» دېدى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: ئەنسارلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «خورمىزارلىقنى بىز بىلەن مۇھاجىر قېرىنداشلىرىمىزغا بۆلۈپ بەرگىن» دېگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ياق، ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ» دەپ ئۇنىمىغان. بۇ چاغدا مۇھاجىرلار: «خورمىلىقنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزۈڭلار قىلىڭلار، ئەمما ھوسۇلغا تەڭ شېرىك بولايلى» دېگەندە، ئەنسارلار ماقۇل بولۇشقان.

ئەنسارلارنىڭ بۇ جاۋابى ئۇلارنىڭ مۇھاجىر قېرىنداشلىرىنى قانچىلىك قىزغىن كۈتۈۋالغانلىقىنى، ئۇلار ئۈچۈن ھەرقانداق بەدەل تۆلەشكە، ئۆز مەنپەئىتىدىن ۋاز كېچىشكە ۋە سەممىي ساداقەتمەن بولۇشقا ھەر زامان ـ ھەرماكان تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. شۇنداقلا، مۇھاجىرلارنىڭمۇ بىر ھۆرمەتنى توغرا قەدىرلىگەنلىكىنى ۋە ئەنسارلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى (خۇدايىم بەردى دەپ) بۇسۇرۇۋالماستىن، ئېھتىياجىغا چۇشلۇق ئېلىپ سەرپ قىلغانلىقىنى ئۇقتۇرىدۇ.

بۇ «قېرىنداشلىق ئورنىتىش» ھەرىكىتى مۇسۇلمانلار دۇچ كەلگەن (بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن) ھەر خىل مۇشكۇلاتلارنى ئۈنۈملۈك ھەل قىلىشتا يىراقنى كۆرەلىك بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان دانا تەدبىر ۋە توغرا سىياسەت بولغانىدى.

ئىسلامىي ئىتتىپاقداشلىق ئەھدىنامىسى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى ئورناتقاندەك، ئۇلار ئارىسىدا يەنە ئىسلامىي ئىتتىپاقداشلىق ئەھدىنامىسىنىمۇ ئورناتتى. بۇ ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ۋۇجۇدىدا قېپقالغان جاھىلىيەتنىڭ كونا ئەسەبىي قاراشلىرىنى ۋە قەبىلە تالاش ـ تارتىشلىرىنى تۈگىتىپ، جاھىلىيەتنىڭ قالاق ئەنئەنىلىرىگە خاتىمە بەردى.

ئەھدىنامىنىڭ ماددىلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت ئىدى:

بۇ مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قۇرەيش ۋە يەسرەب (مەدىنە)لىك مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ۋە بۇلارغا ئەگىشىپ

كېيىن قوشۇلغان ۋە ئۇلار بىلەن بىر تام بولۇپ جىھاد قىلغانلار ئوتتۇرىسىدا توختاتقان ئىتتىپاقداشلىق ئەھدىنامىسىدۇر:

1. مۇئمىن-مۇسۇلمانلار بىر ئۇممەت ھېسابلىنىدۇ، ئۇ يات دىندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ.

2. قۇرەيشلىك مۇھاجىرلار ئۆز تەۋەلىكى بويىچە دىيەت-تۆلەم ئىشلىرىنى ئۈستىگە ئالىدۇ. مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ئەسىر قۇتۇلدۇرۇش ئىشلىرىغا ئائىتلىق كۈچ قوشىدۇ. ئەنسارلارنىڭ ھەرقايسى قەبىلىلىرى ئۆزلىرىنىڭ تۆلەم-دىيەت ئىشلىرىنى ئاۋۋالقىدەكلا ئۆزلىرى ئۈستىگە ئالىدۇ. ھەرقايسى ئايماق-جەمەتلەر مۇئمىن-مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ئەسىر قۇتقۇزۇش ئىشىغا ئاكتىپ كۈچ قوشىدۇ.

3. مۇئمىن مۇسۇلمانلار ئەسىر قۇتقۇزۇش ياكى تۆلەم ئىشلىرىدا نەسەب-تۇغقانچىلىقنى ئۆلچەم قىلىۋالمايدۇ.

4. تەقۋادار مۇئمىن-مۇسۇلمانلار تاجاۋۇزچى دۈشمەن كۈچلەرگە ۋە چوڭ سۇيىقەست، مالىمانچىلىق، دۈشمەنلىك، پىتنە-پاسات ۋە ئىغۋاگەرچىلىك پەيدا قىلماقچى بولغانلارغا ئورتاق قارشى تۇرىدۇ.

5. مەزكۇر يامان ئىش، يامان ھەرىكەتلەرگە قارىتا ھەممەيلەن ئورتاق قارشى تۇرۇشى، ئاتىسى ياكى بالىسىنىڭ بۇ ئىشلارغا چېتىلىپ قېلىشى ئۇنى ئەھدىگە ۋاپا قىلىشتىن توسۇپ قويماسلىقى لازىم.

6. مۇئمىن ئادەم كاپىرنىڭ قىساسى ئۈچۈن يەنە بىر مۇئمىننى ئۆلتۈرمەيدۇ.

7. مۇئمىن-مۇسۇلمان كىشى باشقا بىر مۇسۇلمانغا قارشى كاپىرغا ياردەم بەرمەيدۇ.

8. ئاللاھنىڭ باشپاناھلىقى ھەممىگە ئورتاق بولۇپ، يۇقىرى-تۆۋەن دەپ ئايرىلمايدۇ.

9. يەھۇدىيلاردىن بىزگە تابىي بولغانلارنى (باشقا يەھۇدىيلارغا ناھەق ئۇۋال قىلىنمىغان ۋە زۇلۇم قىلىنمىغان ئاساستا) قوغداش ۋە قوللاش لازىم.

10. مۇئمىن-مۇسۇلمانلارنىڭ تىنچلىقى بىر پۈتۈن جامائەتچىلىكنىڭ ئورتاق تىنچلىقىدۇر. شۇڭا، ئاللاھ يولىدىكى جىھادتا بىر مۇئمىن يەنە بىر مۇئمىننىڭ پىكرىنى ئاڭلىماي تۇرۇپ، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن سۈلھى تۈزمەسلىكى لازىم. بىراق، تەڭ-باراۋەرلىك ۋە ئادالەت ئۈچۈن بولسا ئۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر.

11. مۇئمىن- مۇسۇلمانلار جەڭگاھتا خاتا ئۆلتۈرۈپ قويغان مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ دىيەت (تۆلەم) ھەققىنى ئۈستىگە ئالىدۇ.

12. ھەرقانداق بىر يەسرەبلىك مۇشرىك قۇرەيشلىكلەرنىڭ مېلىغا، نە جېنىغا پاناھلىق بېرەلمەيدۇ ۋە ئۇنى مۇئمىنلەردىن قوغداپ قالالمايدۇ.

13. ھەرقانداق كىشى بىر مۇئمىننى قەستەن ناھەق ئۆلتۈرسە، ئۇ قىساس ئۈچۈن ئۆلتۈرۈلىدۇ. بىراق، ئۆلگۈچى تەرەپنىڭ ئىگە چاقىلىرى ئەپۇ قىلسا، ئۇ بۇ ھۆكۈمدىن مۇستەسنادۇر.

14. بۇ ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىشتا ھەممە مۇئمىن- مۇسۇلمانىنىڭ ئورتاق مەجبۇرىيىتى بار. ئىجرا قىلىشقا كۈچ چىقىرىشقا بولىدۇكى، ھەرگىز ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا بولمايدۇ.

15. مۇئمىن- مۇسۇلمانلار بۇزۇق نىيەتلىك ئادەملەرگە ياردەم بېرىشكە ۋە ئۇلارغا سورۇن ھازىرلاپ بېرىشكە بولمايدۇ. كىمدىكىم شۇنداق ئادەملەرگە ياردەم بېرىدىكەن ياكى سورۇن ھازىرلاپ بېرىدىكەن، قىيامەت كۈندە ئۇ ئاللاھنىڭ لەنىتى ۋە غەزىپىگە دۇچار بولۇشقا لايىق بولۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن نە پەرز، نە نەپلى ئىبادەت (سەدىقە) قوبۇل قىلىنمايدۇ.

16. مۇسۇلمانلار ھەرقانداق بىر ئىشتا ئىختىلاپلىشىپ قالسا، ئۇنى ئاللاھنىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا (بىر تەرەپ قىلىپ) قويۇشقا سۇنىدۇ.

روھي تەربىيىنىڭ ئىجتىمائىي تەسىرى

مانا مۇشۇنداق ھېكمەتلىك دانا تەدبىر ۋە پۇختا ئاساسلار بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يېڭى جەمئىيەتنىڭ ئۇل- ئاساسىنى تۇرغۇزدى. بۇ بۈيۈك يۈزلىنىش ماھىيەتتە، ئاشۇ ئۇلۇغ ساھابىلەرنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەرىپەتلىك سۆھبەت بۇلىقىدىن ئالغان روھى ئوزۇقىنىڭ ئەمەلىي مەھسۇلى ئىدى، ئەلۋەتتە. چۈنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئەتە- ئاخشىمى ئىلىم- بىلىم ئۆگىتەتتى، تەلىم- تەربىيە بېرىپ ئۇلارنىڭ روھىيىتىنى پاكلاپ، ئېسىل ئەخلاقلارغا تەرغىپ قىلىپ تۇراتتى. ئۇلارغا دوستلۇق، قېرىنداشلىق، شەرەپ- نومۇس، ئەخلاق- پەزىلەت ۋە تائەت- ئىبادەت قائىدىلىرىنى ئۆگىتەتتى.

بىر كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: «ئىسلامدا قايسى ئىش ياخشى؟» دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاچلارغا تاماق بېرىشەن، تونۇغان ـ تونۇمىغان ھەممىگە سالام قىلىشەن» دەپ جاۋاب بەرگەن.

ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قەدەم تەشرىپ قىلغان كۈنىلا مەن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەنىدىم، ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ ھەرگىز يالغان ئېيتمايدىغانلىقىنى بەلىلىدىم. ئۇ تۇنجى سۆزلىگەن نۇتۇقىدا: «ئى خالايىق! سالامنى ئۇنلۇك ۋە ئاشكارا قىلىڭلار، ئاچلارغا تائام بېرىڭلار، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا سىلە ـ رەھىم قىلىڭلار، كېچىدە ھەممە ئادەم ئۇخلىغاندا سىلەر ناماز ئوقۇڭلار، ئامان ـ ئېسەن جەننەتكە كىرىسىلەر» دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە مۇنداق دەيتتى:

«قولۇم ـ قوشنىلىرى يامانلىقىدىن ئەمىن بولالمايدىغان ئادەم جەننەتكە كىرەلمەيدۇ»؛

«مۇسۇلمان — باشقا مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ تىلى ۋە قولىدىن ئەمىن بولالىغان ئادەمدۇر»؛

«بىر كىشى ئۆزىگە ياخشى كۆرگەننى باشقا مۇئمىن قېرىندىشىغىمۇ ياخشى كۆرمىگۈچە (كامىل) مۇئمىن بولالمايدۇ»؛

«مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار گويا بىر تەن ـ بىر گەۋدىگە ئوخشايدۇ، كۆزى ئاغرىسىمۇ پۈتۈن بەدەن سىرقىرايدۇ، بېشى ئاغرىسىمۇ ھەم شۇنداق»؛

«مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار ئۆزئارا ھەممەدەم بولۇشتا گويا چوڭ بىر بىناغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ خىشلىرى بىر ـ بىرىنى چىڭىتىدۇ».

ئۇ يەنە مۇنداق دەيتتى:

«ئاداۋەتلەشمەڭلار، ھەسەتخورلۇق قىلماڭلار، دۈشمەنلەشمەڭلار. ئى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى! ھەممىڭلار بىر تۇغقان قېرىنداشتەك بولۇڭلار، مۇسۇلمان ئادەمنىڭ يەنە بىر مۇسۇلمان قېرىندىشىنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق تاشلىۋېتىشى توغرا بولمايدۇ»؛

«مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار ئۆزئارا قېرىنداشتۇر، بىرسى ـ بىرسىگە زۇلۇم قىلمىسۇن ۋە ئۇنى دۈشمەنگە تۇتۇپ بەرمىسۇن. كىمكى قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش يولىدا ماڭسا، ئاللاھ ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىپ بېرىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلمان قېرىندىشىنى غەمدىن خالاس قىلسا، ئاللاھ ئۇ ئادەمدىن قىيامەت كۈنىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىدىن چوڭ بىر قىيىنچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلماننىڭ ئەيىبىنى ياپسا، ئاللاھ قىيامەت كۈنىدە ئۇ ئادەمنىڭمۇ ئەيىبىنى ياپىدۇ»؛

«زېمىندىكى كىشىلەرگە مېھىر ـ شەپقەت قىلغىنىلار، ئاللاھ سىلەرگە رەھىم قىلىدۇ»؛

«ئەتراپىدىكى قولۇم ـ قوشنىلىرى ئاچ ـ يالىڭاچ يۈرۈۋاتسا، ئۆزىلا يەپ ـ ئىچىپ قورسىقىنى بېقىپ يۈرگەن كىشى مۆئمىن ئەمەس، مۆئمىننى تىللاش پاسىق (دىندىن چىققان)لىقتۇر، ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇش كۇپرىلىقتۇر».

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە يوللاردىن زىيانلىق نەرسىلەرنى يوقىتىشنى سەدىقە قىلغانغا باراۋەر ۋە ئۇنى ئىماننىڭ بىر تارمىقى دەپ ھېسابلايتتى. ئۇ يەنە مۆئمىن ـ مۇسۇلمانلارنى خەيرى ـ ساخاۋەت قىلىشقا رىغبەتلەندۈرەتتى. سەدىقە ۋە ساخاۋەتنىڭ پەزىلەتلىرى ھەققىدە كىشىنىڭ قەلبى ئېرىگۈدەك ياخشى ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى قىلاتتى. ئۇ زات: «سەدىقە بېرىش گۇناھ ـ مەئسىيەتلەرنى گويا سۇ ئوتنى ئۆچۈرگەندەك ئۆچۈرىدۇ» دېگەن.

ئۇ يەنە مۇنداق دېگەنىدى:

«قايسى بىر مۇسۇلمان يالىڭاچ (يېلىڭ) قالغان بىر مۇسۇلمانغا كىيىم كىيدۈرۈپ قويسا، ئاللاھ ئۇ مۇسۇلمانغا قىيامەت كۈنى جەننەتنىڭ يېشىل تونلىرىدىن بىر تون ياپىدۇ. قايسىبىر مۇسۇلمان ئاچ قالغان بىر مۇسۇلماننى تويغۇزسا، ئاللاھ ئۇنى جەننەتنىڭ مېۋىلىرىدىن غىزالاندۇرىدۇ. قايسى بىر مۇسۇلمان ئۇسسۇز ـ تەشنا مۇسۇلمانغا سۇ بەرسە، ئاللاھ ئۇنى (جەننەتتىكى) شېرىن بۇلاقتىن سۇغىرىدۇ»؛

«بىر خورمىنىڭ يېرىمى (نى سەدىقە قىلىش) بىلەن بولسىمۇ، ئۇنى تاپالمىساڭلار چىرايلىق گەپ بىلەن بولسىمۇ دوزاخ ئوتىدىن ساقلىنىڭلار».

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە تىلەمچىلىك قىلىش ۋە باشقىلارنىڭ قولىغا قارايدىغان تەييار تاپ بولۇپ قېلىشتىن قاتتىق ساقلىنىشقا بۇيرۇيتتى ۋە سەۋرچان، قانائەتچان بولۇشنىڭ پەزىلەتلىرىنى چۈشەندۈرەتتى. ئۇ: «باشقىلارنىڭ قولىدىن بىر نەرسە تىلەپ يېيىش قىيامەت كۈنىدە تىلەمچىنىڭ يۈزىدە ئۆچمەس داغ ياكى ئەتسىز (ئۇسكىلەت) ھالەت ۋەياكى ساقايماس زىدە ـ جاراھەت پەيدا قىلىدۇ، (بىراق) مەجبۇرلۇق ھالەت بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر» دېگەنىدى.

ئۇ زات يەنە ساھابىلەرگە ئاللاھ تەئالا تەرىپىدىن ئىبادەتكە بېرىلىدىغان كاتتا ئەجىر ـ ساۋابلارنى سۆزلەپ بېرىش بىلەن بىرگە، ئۆزىگە نازىل بولغان ۋەھىيلەرنى (يەنى قۇرئاننى) ئوقۇپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىلاھىي ۋەھيى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى چىڭىتاتتى. ئۇلارمۇ كۈنلۈك ۋەھيىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا ئوقۇش ۋە ئايرىم مۇزاكىرە ـ مۇلاھىزە قىلىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئىلاھىي ۋەھيىگە بولغان تونۇشىنى ئوستۇرەتتى. بۇ خىل دەرس ـ

مۇزاكىرە ئۇلارنىڭ بىلىم ـ چۈشەنچىسىنى ئاشۇرغاندىن سىرت، ئۇلارغا ئىسلامىي دەۋەتنىڭ تەلىپى ۋە ئىلاھىي ئەلچىلىكنىڭ مەسئۇلىيىتىنى تونۇتاتتى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرنىڭ روھىي دۇنياسىنى ۋە ئەخلاق رەۋىشلىرىنى پۈتۈنلەي ئىسلامىي ئاڭ ۋە ئىسلامىي قائىدە ـ يوسۇن ئىچىدە يۇقىرى كۆتۈردى. ئۇلارنى كىشىلىك قەدرى ـ قىممەت، دۇنيا قاراش ۋە خالىس تەۋھىد قوشۇش قارىشى بىلەن قوراللاندۇرۇپ ۋە تەربىيىلەپ، ئاخىر ئۇلارنى ئىنسانىيەت تارىخىدىكى پەيغەمبەرلەردىن قالسا ئەڭ يۇقىرى ساپالىق ئۆگىنىش ئۈلگىلىرى قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرنىڭ يولىدا ماڭماقچى بولغانلار چوقۇم ئۆلۈپ كەتكەن ياخشىلارنىڭ يولىدا ماڭسۇن. چۈنكى، ھايات كىشىلەر پىتنە ـ پاساتتىن خالىي ئەمەس، ئەنە شۇلار (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرى) مۇشۇ ئۇممەتنىڭ ئەڭ ئەۋزەل كىشىلىرىدۇر. ئۇلار قەلبى پاك، ئىلمى چوڭقۇر ۋە قورۇق تەكەللۇپتىن خالىي كىشىلەر ئىدى. ئاللاھ تەئالا ئۇلارنى ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ سۆھبىتى ۋە ئۆز دىنىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن تاللىغان. ئۇلارنىڭ پەزىلىتىنى تونۇڭلار ۋە ئۇلارغا ئەگىشىڭلار. قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۇلارنىڭ ئەخلاق ـ پەزىلەتلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈڭلار. چۈنكى، ئاشۇلارلا توغرا ھىدايەت بىلەن كەتكەنلەردۇر» دېگەن.

ئەڭ مۇھىمى، مۇشۇ ئۇممەتنىڭ ئەڭ ئالىي رەھبىرى بولغان مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىدە يۈكسەك كامالەت، تەبىئىي ئىقتىدار، ئالىيجاناب روھ، ئېسىل پەزىلەت، گۈزەل ئەخلاق ۋە بۈيۈك خىسلەتلەرنى كىشىنىڭ قەلبىنى رام قىلغۇدەك دەرىجىدە ئۆزلەشتۈرگەن ئىدى. شۇڭا، ئۇ ھەرقانداق بىر گەپنى دېسە، ساھابىلەر ئۇنى ئورۇنداشقا ئالدىرايتتى. بىر خىزمەت ياكى بىرەر ئىشنى ئورۇنلاشتۇرسا بەس ـ بەستە بەجا كەلتۈرەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مانا مۇشۇنداق ئەتراپلىق تۇتۇش ۋە تەربىيىلەش ئارقىلىق بۇ يېڭى ۋەتەندە ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ گۈزەل، ئەڭ بەخت ـ سائادەتلىك ۋە ئەڭ ئىناق بىر جەمئىيەتنى بەرپا قىلىپ قۇرۇپ چىقتىكى، بۇ جەمئىيەت ئارقىلىق ئەزەلدىن ئىنسانلارنىڭ شىللىسىگە مىنىپ، ئۇلارنى دەرد ـ ئەلەمدە قىينىغان نۇرغۇن مەسىلە ۋە مۈشكۈلاتلارغا جاۋاب ۋە ھەل قىلىش چارىسى تېپىلدى.

مۇشۇنداق يۈكسەك مەنىۋى تەلىم ـ تەربىيە زامانىنىڭ ھەر خىل دولقۇنلىرىغا دادىل تاقابىل تۇرالايدىغان بۇ يېڭى جەمئىيەتنىڭ ئاساسىنى پەيدىن ـ پەي تۇرغۇزدى. ئاخىر بۇ جەمئىيەت زامانىنىڭ تەتۈر ئېقىمىنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ ۋە تارىخنىڭ گەردىشىنى يېڭى يۆنىلىشكە قاراپ ئايلاندۇرالىدى.

يەھۇدىيلار بىلەن ئەھدىنامە تۈزۈش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كېلىپ، مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئىدىيىۋىي ۋە سىياسىي بىرلىك ھەم ئىجتىمائىي تەرتىپ ئورنىتىش ئارقىلىق بۇ يېڭى جەمئىيەتنىڭ ئاساسىنى مۇستەھكەملىۋالغاندىن كېيىن، مەدىنە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپ رايونلىرىدىكى غەيرى مۇسۇلمان خەلقلەر بىلەن سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي ئالاقىلەرنى رەتكە سېلىش قارارىغا كەلدى. ئۇنىڭدىن مەقسەت ئىناق قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىش ئارقىلىق تىنچلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ئىسلامىي دەۋەتنىڭ پۇختا ئاساسىنى تۇرغۇزۇش، شۇنداقلا پۈتكۈل ئىنسانىيەت ئۈچۈن بەختەر، تىنچ، بەخت ـ سائادەتلىك ۋە ئىللىق تۇرمۇش مۇھىتى يارىتىشتىن ئىبارەت ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقتە شۇنداق كەڭ قورساقلىق ۋە شۇنداق يول قويۇش سىياسىتىنى قوللاندىكى، ئېغىر تەئەسسۇبىيەت ۋە تەرەپبازلىق شوئارى بىلەن توشۇپ كەتكەن ئاشۇ دەۋردە، ئۇنداق دانا ۋە كەڭرى سىياسەت ھەرگىز تېپىلمايتتى.

غەيرى مۇسۇلمانلاردىن مەدىنىگە ئەڭ يېقىن جايدا ئولتۇراقلاشقانلار (يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك) يەھۇدىيلار ئىدى. گەرچە ئۇلار مۇسۇلمانلارغا كۆڭلىدە يوشۇرۇن ئۆچمەنلىك ساقلاپ يۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلاردىن ھازىرچە ھېچقانداق قارشىلىق ياكى ئەمەلىي دۈشمەنلىشىش ئالامەتلىرى كۆرۈلمىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن دىنىي ئېتىقاد ۋە مال ـ مۈلۈك ئىگىدارچىلىقى جەھەتتە مۇتلەق ئەركىنلىك بېرىلگەن مۇنداق بىر كېلىشىمنامە ئىمزالىدى. بۇ كېلىشىم كەمسىتىش، يەكلەش، چەتكە قېقىش، ناھەقچىلىق، ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىش ۋە بېسىم ئىشلىتىش دېگەندەك بىتەرەپلىملىكلەردىن تامامەن خالىي ئىدى.

بۇ كېلىشىم مۇسۇلمانلار ئارىسىدا تۈزۈلگەن ئەھدىنامە قاتارىدا بىرلىكتە ئىمزالىنىپ يولغا قويۇلدى.

بۇ كېلىشىمنامىنىڭ ماددىلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت ئىدى:

1. بەنى ئەۋف يەھۇدىيلىرى مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار بىلەن پۈتۈن بىر گەۋدە، ھەممەيلەننىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بولىدۇ، مۇسۇلمانلار

يەھۇدىيلارنى كەمسىتمەيدۇ. چەتكە قاقمايدۇ. ئۆزى ۋە ئىگە چاقىلىرىنىڭ ھاياتىي بىخەتەرلىكى چوقۇم كاپالەتلەندۈرۈلىدۇ. بەنى ئەۋف يەھۇدىيلىرىدىن باشقا يەھۇدىيلارمۇ مۇشۇ بويىچە ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت ئۆتىسە بولىدۇ.

2. يەھۇدىيلارمۇ، مۇسۇلمانلارمۇ ئۆز-ئۆزىنى باقىدۇ (ئالۋان-سېلىق قويۇلمايدۇ).

3. مۇشۇ ئەھدىنامىگە قول قويغۇچى تەرەپلەر بىر-بىرىنىڭ دۈشمىنىگە ئورتاق قارشى تۇرىدۇ.

4. يەھۇدىيلار بىلەن مۇسۇلمانلار بىر-بىرىگە سەممىي ۋە سادىق بولىدۇ. ئۆزئارا بىر-بىرىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيدۇ. ئەمما، گۇناھ بولىدىغان ئىشلار بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر.

5. ھەركىم ئۆز ئىتتىپاقدىشىغا ئاسىيلىق قىلمايدۇ.

6. بىر تەرەپ زۇلۇمغا ئۇچرىسا يەنە بىر تەرەپ ياردەم بېرىدۇ.

7. مۆئمىن-مۇسۇلمانلار ئۇرۇش ھالىتىدە تۇرىدىكەن، يەھۇدىيلار چوقۇم مۇسۇلمانلار تەرەپتە تۇرىدۇ.

8. مۇشۇ ئەھدىنامىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يەسرەب (مەدىنە) تەۋەلىكى ھارامدۇر[①].

9. كېلىشىمنامىگە ئىمزا قويغان ھەرقايسى تەرەپ ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن ھەرقانداق ۋەقە ياكى جېدەل-ماجىرا، ئىختىلاپلار ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا سۇنۇلىدۇ.

10. ئىمزا قويغۇچى ھەرقايسى تەرەپ ئەزالىرى قۇرەيش ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىغا پاناھلىق بەرمەيدۇ.

11. يەسرەب (مەدىنە)نى قوغداش ئۈچۈن ھەرقايسى تەرەپ ئورتاق كۈچ چىقىرىدۇ. بولۇپمۇ، ئۆز تەۋەلىكى ۋە ئۆز رايونىنى قوغداش مەجبۇرىيىتىنى ئۆزلىرى ئادا قىلىدۇ.

12. ئەھدىنامە زالىمنىڭ زۇلۇمى ياكى خىيانەتكار ئاسىينىڭ بىخەستىلىكى تۈپەيلىدىن ئەمەلدىن قالدۇرۇلمايدۇ.

---

① يەنى ناھەق قان تۆكۈش، بۇلاڭچىلىق، قاراقچىلىق، باسقۇنچىلىق، گۈل-گىياھ، دەل-دەرەخ ۋە ئاممۇۋى ئەسلىھەلەرگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش قاتارلىقلار گويا مەككىدە ھارام بولغاندەك مەدىنىدىمۇ ھارام بولىدۇ. مەككە ۋە مەدىنىنىڭ «ئىككى ھەرەم» دەپ ئاتىلىشى مۇشۇ سەۋەبتىندۇر ــــ ت.

مانا بۇ ئەھدىنامىنىڭ ئىمزالىنىشى بىلەن مەدىنە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپ رايونلىرى بىرلىككە كەلگەن مۇستەقىل بىر دۆلەتكە ئايلاندى. مەدىنە شەھىرى دۆلەتنىڭ پايتەختى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ دۆلەتنىڭ رەئىسى (ئەگەر مۇشۇنداق ئاتاش توغرا بولسا) بولدى. ھاكىمىيەت ۋە ھوقۇقنى مۇسۇلمانلار ئىگىلىدى.

كېيىنچە رايون تىنچلىقى ۋە بىخەتەرلىك دائىرىسىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمەلىي شەرت ـ شارائىتقا بېقىپ، ئەتراپتىكى باشقا قەبىلىلەر بىلەنمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تىنچلىق ۋە بىخەتەرلىك كېلىشىملىرىنى ئىمزالىدى. ئۇنىڭ تەپسىلاتىنى كېيىنكى بەتلەردىن كۆرگەيسىز.

قانلىق توقۇنۇش

ھىجرەتتىن كېيىن قۇرەيشلەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارشى ئىغۋا-گەرچىلىك ئۇرۇشى قوزغىغانلىقى ۋە مۇناپىق ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي بىلەن يوشۇرۇن ئالاقىلاشقانلىقى

ئالدىنقى بابلاردا بىز مەككە مۇشرىكلىرىنىڭ مۇسۇلمانلارغا سالغان زۇلۇملىرىنى ۋە ۋەھشىيانە قىيناشلىرىنى، بولۇپمۇ ھىجرەت مەزگىلىدە مۇسۇلمانلارغا قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىغانلىقىنى قەيت قىلىپ ئۆتكەندۇق. لېكىن، ئۇلار بۇنىڭلىق بىلەنلا ئەس-ھوشىنى يىغىپ، تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلىرىنى توختاتماستىن، بەلكى تېخى مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىگە ۋە ئۇلارنىڭ ئۈچۈن مەدىنىدە بىخەتەر ۋە تىنچ ماكان تېپىۋالغانلىقىغا چىدىماي كەتتى. شۇڭا، ئۇلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي[1] ۋە ئۇنىڭ مۇشرىك تايانچىلىرىغا خەت يېزىپ ئۈچۈقتىن-ئۈچۈق مۇنداق دېدى:

> *«سىلەر بىزنىڭ ھېلىقى ئادىمىمىزگە ئورۇن بېرىپسىلەر، ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، سىلەر ئۇنى ئۆزۈڭلار جازالاپ بىر تەرەپ قىلىۋەتمىسەڭلار ياكى يۇرتۇڭلاردىن قوغلاپ چىقارمىساڭلار، بىز ئومۇميۈزلۈك قوزغىلىپ چىقىپ ئەرلىرىڭلارنى ئۆلتۈرىمىز، ئاياللىرىڭلارنى خوتۇن قىلىمىز ...»*.

بۇ خەتنىڭ يېتىپ كېلىشى بىلەن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي مەككىلىك قەدىناسلىرىنىڭ پەرمانىنى ئىجرا قىلماقچى بولدى (چۈنكى، ئۇ پەيغەمبەر

---

① ئۇ بۇ چاغدا ئەنسارلارنىڭ ھىجرەت ھارپىسىدىكى باشلىقى بولۇش سۈپىتى بىلەن يەنىلا شېرىك ئېتىقادىدا تۇرۇۋاتاتتى. ئەسلىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كېلىپ ئەنسارلار ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مۇئمىن بولۇپ كەتمىگەن بولسا، ئۇلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشۇپ، ئۇنى ئۆزلىرىگە پادىشاھ قىلىپ كۆتۈرمەكچى بولۇشقانىدى.

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بولغۇسى پادىشاھلىق تەختىنى تارتىۋالىدى دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا مىرام ساقلاپ يۈرەتتى).

ئابدۇرەھمان ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بۇ خەت ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ بۇتپەرەس سەپداشلىرىنىڭ قولىغا تېگىشىدى، ئۇلار توپلىنىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارشى ئۇرۇش قوزغىماقچى بولۇشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ دەرھال ئۇلار بىلەن ئۇچراشتى ۋە ئۇلارغا: «قۇرەيشلىكلەرنىڭ دەبدەبە ھەيۋىسى سىلەرنى چۆچۈتىۋېتىپتۇ. ئۇلار سىلەرگە ھازىر ئۆز قولۇڭلار بىلەن ئۆزۈڭلارغا سالماقچى بولغان زىياندىن چوڭ زىيان سالالمايدۇ. سىلەر ھازىر ئۆز پۇشتۇڭلار ۋە ئۆز قەۋم-قېرىنداشلىرىڭلار بىلەن ئۇرۇشماقچى بولۇۋاتىسىلەر» دېدى. ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ ئاستاغىنا تاراپ كېتىشتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئادەملىرىنىڭ كۆڭلىدىكى ھىدايەت تېپىپ مۇسۇلمانلار سېپىگە قوشۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇرۇشۇش نىيىتىدىن يانغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ يۈرىكى يەنىلا قۇرەيشلەرنىڭ يۈرىكى بىلەن تەڭ سوقۇۋاتاتتى. شۇڭا ئۇ، پۇرسەت تاپسىلا مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سېلىپ ۋەقە پەيدا قىلىشقا ئورۇناتتى. ئۇ بۇ خىل بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىدە يەھۇدىيلارنى ئۆز يېنىغا قىسىۋالغانىدى. لېكىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دانا تەدبىرلىرى ئۇلارنىڭ يامانلىق ئوتلىرىغا سوغۇق سۇ سېپىپ، قايىنىغان قازانلىرىنى توختىتىپ قويىۋاتاتتى.

مۇسۇلمانلارنى بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشتىن چەكلەش ئېلانى

مۇشۇ ۋەقەدىن ئازغىنا ۋاقت كېيىن سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن مەككىگە باردى ۋە مەككىدە ئۇمەييە ئىبنى خەلەفنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ ئۇنىڭغا: «خىلۋەت بىر ۋاقىتنى تاللاپ قاراپ تۇرساڭ، مەن كەئبىنى تاۋاپ قىلىۋالغان بولسام» دېدى. شۇڭا ئۇ، سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كەچكە يېقىن بىر ۋاقىتتا ھەرەمگە ئېلىپ چىقتى. لېكىن، «ئاغرىقتىن قېچىپ ئۆلۈمگە يولۇقتى» دېگەندەك، ئۇلار ئەبۇ جەھلگە ئۇچراپ قالدى. ئەبۇ جەھل ئۇمەييىدىن: «ئى ئەبۇ سەفۋان! يېنىڭدىكى بۇ كىمۇ؟» دەپ سورىغانىدى،

ئۇمەييە: «بۇ سەئەد، يەسرەبلىك دوستۇم» دېدى. بۇ چاغدا ئەبۇ جەھىل سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئەجەبا سەن مەككىدە خاتىرجەم ئايلىنىپ يۈرۈيسەنا؟ ھالبۇكى سەنلەر دىنىي قاچقۇنلارنى ئارىغا ئېلىشتىڭ، تېخى ئۇلارغا ياردەم بەرمەكچى ۋە ئۇلارنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىمەكچى! ئاگاھ بولۇش، ئەزبىرايى خۇدا، ناۋادا سەن ھازىر ئەبى سەفۋان (ئۇمەييە ئىبنى خەلەف) بىلەن بىللە بولمىغان بولساڭ، ھەرگىز ساق-سالامەت قايتالمايتتىڭ» دېدى. سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن ئۈنلۈك توۋلاپ: «ھەي! مەنمۇ ئېسىڭگە سېلىپ قوياي، ئەگەر سەن مېنى بۇ ئىشتىن توسىدىغان بولساڭ، قەسەم قىلىمەنكى، مەن سېنىڭ بۇنىڭدىنمۇ ئەجەللىك ۋە ئەڭ مۇھىم نەرسەڭنى — مەدىنىدىن ئۆتۈپ شامغا بارىدىغان تىجارەت يولۇڭنى توسىمەن» دېدى.

قۇرەيشلەر مۇھاجىرلارغا يەنە تەھدىت سالدى

شۇنىڭدىن كېيىن قۇرەيش تەرەپ مۇسۇلمانلارغا يەنە خەت يېزىپ: «سىلەر يەسرەبكە كېلىۋالدۇق دەپ مەغرۇرلانماڭلار. بىز يېقىندا شۇ تەرەپكە قوشۇن تارتىپ بېرىپ سىلەرنى يوقىتىمىز ۋە ئۆي-ئارام، باغ-ۋارانلىرىڭلارنى كۆيدۈرۈپ كۆل قىلىۋېتىمىز» دېدى.

بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇق ھەيۋە ۋەياكى پوپوزىلا ئەمەس ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلۋەتتە قۇرەيشلەرنىڭ توختىماي سۇيىقەست پىلانلاۋاتقانلىقىنى ۋە نىيىتىنى يامان قىلىۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ تۇراتتى. شۇڭا، ئۇ نەچچىلىگەن كېچىلەرنى بىدار ئۆتكۈزدى ياكى مۇھاپىزەت ئاستىدا تاڭ ئاتقۇزدى.

ئىمام مۇسلىم رەھىمەھۇللاھ «سەھىھ مۇسلىم»دا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە كەلگەن دەسلەپكى كېچىلەرنى ئۇخلىماي بىدار ئۆتكۈزگەنىدى. ئۇ: «كاشكى ساھابىلەردىن سالىھ (ياخشى) بىر كىشى مېنى بۈگۈن كېچە مۇھاپىزەت قىلغان بولسا» دېدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىز شۇ گەپلەرنى قىلىشىپ ئولتۇراتتۇق، سىرتتا قورال-ياراغنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «كىم بۇ؟» دېگەنىدى، سىرتتىن: «سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «نېمە دەپ كەلدىڭ؟» دېۋىدى، سەئەد (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «ئى رەسۇلۇللاھ، سەندىن ئەنسىرەپ دىلىم ئۈيەپ قالدى. شۇڭا، بۈگۈن

سىنى مۇھاپىزەت قىلاي دەپ كەلدىم» دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا خەيرلىك بىلەن دۇئا قىلدى ۋە شۇندىلا ئارامدا ئۇخلىدى.

بۇ خىل مۇھاپىزەت ۋە قوغداش ئايرىم كېچىلەرگىلا خاس بولماستىن، بەلكى خېلى زامان داۋاملاشقانىدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن نەقىل قىلىنغان يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېچىلىرى داۋاملىق قوغدىلاتتى، تاكى ﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ «ئاللاھ سېنى كىشىلەرنىڭ سۇيىقەستىدىن ساقلايدۇ» (5:67) دېگەن ئايەت نازىل بولغاندىلا، ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چېدىردىن بېشىنى چىقىرىپ: «ئى خالايىق! قايتىڭلار، ئاللاھ مېنى ئۆز ھىمايىسىدە ساقلىماقچى بولدى» دېدى.

بۇ خىل خەۋپ ۋە ئەندىشە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەنلا چەكلەنمىدى. بەلكى، مەدىنە تەۋەسىدىكى جىمى مۇسۇلمانلار ئەنسىزلىك ۋە ۋەھىمە ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزدى. ئۇبەي ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرى مەدىنىگە كېلىپ ئەنسارلار ئۇلارنى ئارىغا ئالغاندىن كېيىن، پۈتۈن ئەرەبلەر «بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ» ئۇلارغا قارشى تۇردى، ھەتتا ئۇلار شۇ مەزگىللەردە ئولتۇرسىمۇ، قوپسىمۇ قورال ـ ياراغدىن ئايرىلمايتتى.

زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا ئىجازەت قىلىندى

مۇسۇلمانلارنىڭ مەدىنىدىكى مەۋجۇدىيىتىگە ئېغىر تەھدىتلەر سېلىنىۋاتقان ۋە قۇرەيشلەر زومىگەرلىك ۋە زوراۋانلىق يولىدىن يانمايۋاتقان ئاشۇ پەيتتە، ئاللاھ تەئالا مۇسۇلمانلارغا زۇلۇمغا قارشى كۈرەش قىلىشقا ئىجازەت بەردى، ئەمما پەرز قىلىپ بېكىتمىدى: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ «(مەجبۇرىي) ئۇرۇش تېڭىلغانلارغا زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) رۇخسەت قىلىندى، ئاللاھ ئۇلارغا ياردەم بېرىشكە ئەلۋەتتە قادىردۇر» (22:39).

بۇ ئايەت قارشىلىق كۆرسىتىشكە رۇخسەت قىلىش پەقەت ناتوغرا ئىش ـ ھەرىكەتلەرنى چەكلەش ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ شەرىئەت ـ ئەھكاملىرىنى ئادىل ئىجرا قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ دېگەن مەزمۇندىكى ئايەتلەر قاتارىدا نازىل قىلىندى. ئاللاھ تەئالا ئېيتتىكى: ﴿الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا

بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ﴾ «(ئاللاھنىڭ ياردىمىگە ئېرىششكە ھەقلىق بولغانلار) شۇنداق كىشىلەركى، ئەگەر ئۇلارنى يەر يۈزىدە ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلساق نامازنى ئادا قىلىدۇ، زاكاتنى بېرىدۇ، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ» (22: 41).

شۇنىسى ئېنىقكى، قارشىلىق كۆرسىتىشكە رۇخسەت قىلىش ھەققىدىكى ئايەتلەر چوقۇم مەدىنىدە نازىل بولغان، ھەرگىز مەككىدە نازىل بولغان ئەمەس. لېكىن، نازىل بولغان ۋاقىت ـ سائەتنى ئېنىق بېكىتەلمەيمىز، خالاس.

ھەرھالدا زالىم تاغۇتلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا رۇخسەت قىلىندى. ئەلۋەتتە، ئەينى چاغدا قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي كۈچى ئۇلارنىڭ كۆرەڭلىشى ۋە ھەددىدىن ئېشىشىدىكى ئاساسىي ئامىل بولغاچقا، ئۇلارنىڭ مەككىدىن شامغا بارىدىغان تىجارەت يولىنى ئۈزۈپ تاشلاش مۇسۇلمانلارنىڭ قۇرەيشلەرگە زەربە بېرىشىدىكى ئەڭ ئاقلانە تەدبىر ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يوللارنى قامال قىلىش ئۈچۈن مۇنداق ئىككى خىل تەدبىر قوللاندى.

بىرى، مۇشۇ يول بويىغا جايلاشقان ۋەياكى مەدىنە بىلەن مۇشۇ يول ئارىلىقىدا ئولتۇراقلاشقان قەبىلىلەر بىلەن ئىتتىپاقداشلىق كېلىشىمى ياكى ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە چېقىلماسلىق ئەھدىنامىسى ئورناتتى.

بىز يۇقىرىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يەھۇدىيلار بىلەن تىنچلىق ئەھدىنامىسى تۈزگەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتكەندۇق. شۇنىڭدەك، ئۇ يەنە لەشكىرى يۈرۈشلەرگە تۇتۇش قىلىشتىن ئاۋۋال جۇھەينە قەبىلىسى بىلەن ئىتتىپاقداشلىق ئەھدىنامىسى ۋە ئۆزئارا چېقىلماسلىق كېلىشىمى ئىمزالىدى. ئۇلارنىڭ يۇرتى بولسا مەدىنىدىن ئۈچ كۈنلۈك يىراقلىقتا جايلاشقانىدى. ئۇ يەنە كېيىنكى ھەربىي يۈرۈشلىرى جەريانىدا بىر قانچە قەبىلە بىلەن كېلىشىمنامە ئىمزالىدى. ئۇنىڭ تەپسىلاتى كېيىن بايان قىلىنىدۇ.

ئىككىنچىسى، مۇشۇ يول بويىغا ئارقىمۇئارقا قوشۇن ئەۋەتىپ چارلاشنى كۈچەيتتى.

بەدرى ئۇرۇشىنىڭ ئالدىدىكى غازاتلار ۋە ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار

زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا رۇخسەت قىلىنغاندىن كېيىن، مۇسۇلمانلار ئارىسىدا مەزكۇر ئىككى لايىھەنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ھەربىي ھەرىكەتلەر جانلىنىپ

كەتتى. ئۇلار (ھازىرقى زاماندىكى) چارلاپ كۆزىتىش پائالىيەتلىرىگە ئوخشاش بىر تۈرلۈك ھەربىي ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ باردى. بۇنىڭدىن مەقسەت بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك (مەككە ـ شام) ئاساسلىق يولنى كۆزىتىش، مەدىنە ئەتراپىدىكى چوڭ ـ كىچىك يوللار ۋە مەدىنىدىن مەككىگە بارىدىغان يوللارنىڭ (جۇغراپىيىلىك) يۆنىلىشىنى تونۇۋېلىش ۋە مۇشۇ يول بويلىرىغا جايلاشقان قەبىلىلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئەھدىنامىلەرنى تۈزۈش ئىدى. شۇنىڭدەك يەسرەب (مەدىنە) مۇشرىكلىرى ۋە يەھۇدىيلىرىغا ھەمدە شۇ ئەتراپتىكى قاراقچى بەدەۋىيلەرگە: «ئەمدى مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي كۈچى بار بولدى، كونا زەئىپلىكىدىن قۇتۇلدى» دېگەننى ئۇقتۇرۇپ قويۇش ۋە قۇرەيش دائىرىلىرىنى غەپلەت ئۇيقۇسىدا خورەك تارتىپ يېتىۋېرىشنىڭ ۋە مۇغەمبەرلىك مەستلىكىدە دەلدەڭشىپ يۈرۈۋېرىشنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇش ئىدى. شۇنداق قىلغاندا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىقتىسادى ۋە تۈرمۇش يوللىرىنىڭ چوڭ خەۋپ ـ خەتەرگە يولۇقىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، تىنچلىققا مايىل بولۇشى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مەھەللىسىگە بېسىپ كېلىپ ئۇرۇشۇش پەيلىدىن يېنىشى، مۇسۇلمانلارنىڭ بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشىنى چەكلەشتىن ھەمدە مەككىدىكى ئاجىز مۇسۇلمانلارغا زۇلۇم سېلىشتىن توختىشى مۇمكىن ئىدى. شۇ چاغدىلا مۇسۇلمانلار بۇ ئارالنىڭ ھەممە يېرىدە ئاللاھ تەئالانىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزۈشتە ئەركىن ـ ئازادە بولالايتتى.

تۆۋەندە مۇشۇ مەقسەتتە ئەۋەتىلگەن قوشۇن① لارنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرىمىز.

1. سەيفۇلبەھرى قوشۇنى — ھىجرىيىنىڭ 1 ـ يىلى رامىزان ئېيى (مىلادىيە 623 ـ يىلى ئاپرېلغا توغرا كېلىدۇ)دا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەخسۇس مۇھاجىرلاردىن تەشكىللەنگەن 30 كىشىلىك بىر قوشۇنغا ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەمىر قىلىپ، قۇرەيشلەرنىڭ شامدىن كېلىۋاتقان بىر تىجارەت كارۋىنىنى توسۇشقا ئەۋەتتى. كارۋاندا ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام باشچىلىقىدا 300 ئادەم بار ئىدى. قوشۇن ئېيىس② تەۋەلىكىدىن سەيفۇلبەھرى دېگەن جايغا يېتىپ بېرىپ كارۋان بىلەن ئۇچراشتى ۋە ھەر ئىككى تەرەپ سەپ تارتىپ جەڭگە تەييار بولغاندا، مەجدى ئىبنى ئەمرى (جۇھەينە قەبىلىسىدىن بولۇپ، ئۇ ھەر ئىككىلى تەرەپنىڭ ئىتتىپاقدىشى بولۇش سۈپىتى بىلەن) ئارىغا چۈشۈپ ئۇلارنى ئۇرۇشتىن توسۇپ قالدى.

---

① پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى بىۋاستە قاتناشمىغان ھەربىي ھەرىكەت قوشۇن دەپ ئاتىلىدۇ.

② قىزىل دېڭىز بويىدىكى يەئىبۇئ بىلەن مەرۋەت ئوتتۇرىسىدىكى جاي.

ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدىكى بۇ قوشۇننىڭ ئەلمىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز قولى بىلەن قادىغان تۇنجى ئەلەم بولۇپ، رەڭگى ئاق ئىدى. ئۇنى ئەبۇ مەرسەد كەناز ئىبنى ھۇسەين غەنەۋى كۆتۈرگەن.

2. رابىغ قوشۇنى ــــ ھىجرىيىنىڭ 1- يىلى شەۋۋال (10- ئاي) ئېيى (مىلادىيە 623- يىلى ئاپرېل)دا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇبەيدە ئىبنى ھارىس ئىبنى مۇتتەللىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مۇھاجىرلاردىن تەشكىللەنگەن 60 كىشىلىك بىر ئاتلىق قوشۇنغا باش قىلىپ بەتنى رابىغ دېگەن جايغا ئەۋەتتى. ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بەتنى رابىغدا ئەبۇ سۇفيان (ئۇ 200 ئادەم بىلەن بىللە ئىدى) بىلەن ئۇچراشتى ۋە ئىككى تەرەپ يىراقتىن كۈچ كۆرسىتىپ ئانچە- مۇنچە ئوق ئېتىشتى، ئەمەلىي جەڭ بولمىدى. بۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە مۇشرىكلار قوشۇنىدىن ئىككى كىشى، يەنى مىقداد ئىبنى ئەمرى بوھرانى بىلەن ئۇتبە ئىبنى غەزۋان مازىنىيلار مۇسۇلمانلار سېپىگە قوشۇلۇۋالدى. ئۇلار خېلى بۇرۇنلا مۇسۇلمان بولغان بولۇپ، بۇ قېتىم ئۇلار مۇشرىكلار بىلەن بىللە مۇسۇلمانلار تەرەپكە ئۆتۈۋېلىش ئامالىنى ئىزدەپ چىققانىدى. ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەلەممۇ ئاق رەڭلىك بولۇپ، ئۇنى مىستەھ ئىبنى ئۇساسە (مۇتتەلىب جەمەتىدىن) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆتۈرگەن.

3. خەرار قوشۇنى ــــ ھىجرىيىنىڭ 1- يىلى زۇلقەئدە (مىلادىيە 623- يىلى ماي) ئېيىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا 20 كىشىلىك ئاتلىق قوشۇننى قۇرەيشلەرنىڭ بىر تىجارەت كارۋىنىنى توسۇشقا ئەۋەتتى ۋە سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا خەراردىن ئۆتۈپ كەتمەسلىكنى ئالاھىدە تاپىلىدى.

قوشۇن ئۇلاغلىق ۋە پىيادىلىك يولغا چىقىپ كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ، كېچىسى يول يۈرۈپ بەشىنچى كۈنى سەھەردە خەرارغا يېتىپ باردى. ئۇلار يېتىپ بارغاندىن كېيىن كارۋاننىڭ بۇ يەردىن ئالدىنقى كۈنى ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى. سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەلەممۇ ئاق رەڭدە بولۇپ مىقداد ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆتۈرگەنىدى.

4. ئەبۋائ ياكى ۋەددان غازىتى① ــــ ھىجرىيىنىڭ 2- يىلى سەپەر (2- ئاي) (مىلادىيە 623- يىلى ئاۋغۇست) ئېيىدا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا سەئد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ مەخسۇس مۇھاجىرلاردىن تەشكىللەنگەن 70 كىشىلىك قوشۇن بىلەن قۇرەيشلەرنىڭ

---

① پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى بىۋاسىتە قاتناشقان جەڭ ياكى ھەربىي ھەرىكەت غازات دەپ ئاتىلىدۇ.

بىر تىجارەت كارۋىنىنى توسۇش ئۈچۈن چىقتى ۋە ۋەددان دېگەن يەرگىچە باردى. ئەمما، بۇ قېتىممۇ ئۇرۇش بولمىدى.

بۇ غازاتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمرى ئىبنى مەخشى ئەلزەمەرى بىلەن ئىتتىپاقداشلىق كېلىشىمى ئىمزالىدى. ئەمرى شۇ چاغدا بەنى زەمرە قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ئىدى. كېلىشىمنامىنىڭ تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

«بۇ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدنىڭ بەنى زەمرە خەلقىگە يېزىپ بەرگەن پۈتۈكنامىسىدۇر. بەنى زەمرە خەلقى ئاللاھنىڭ دىنىغا قارشى ھەرىكەت قىلمىسىلا، سۈيە دېڭىزى ئېقىپ تۇرسىلا، ئۇلارنىڭ مال-مۈلكى ۋە ھاياتىنىڭ بىخەتەرلىكى تولۇق كاپالەتكە ئىگە قىلىنىدۇ. دۈشمىنىگە قارشى ياردەم بېرىلىدۇ ۋە رەسۇلۇللاھمۇ ئۇلارنى ياردەمگە چاقىرسا، ئۇلار چاقىرىققا ئاۋاز قوشىدۇ. ۋەسسالام».

مانا بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېلىپ بارغان تۇنجى غازات بولۇپ، مەدىنىدىن يولغا چىقىپ 15 - كۈنى قايتىپ كەلگەن. ئەلەم يەنىلا ئاق رەڭدە بولۇپ، ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆتۈرگەنىدى.

5. بەۋات غازىتى ـــ ھىجرىيىنىڭ 2 - يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل (مىلادىيە 623 - يىلى سېنتەبىر) ئېيىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەردىن 200 كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ قۇرەيشلەرنىڭ بىر تىجارەت كارۋىنىنى توسۇش ئۈچۈن چىقتى. كارۋاندا ئۈمەييە ئىبنى خەلەف جۇمەھى ۋە يەنە 100 دەك ئادەم ۋە مال ھېسابىدا 2500 تۆگە بار ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇن بىلەن رىزۋا[1] تەۋەلىكىدىن بەۋات دېگەن يەرگىچە باردى. ئەمما، ئۇلارنى ئۇچرىتالمىدى.

ئۇ بۇ قېتىم مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرغان، ئاق رەڭلىك ئەلەمنى سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزغانىدى.

6. سەفۋان غازىتى ـــ ھىجرىيىنىڭ 2 - يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل (مىلادىيە 623 - يىلى سېنتەبىر) ئېيىدا كۇرز ئىبنى جابىرىل فىھرى مۇشرىكلاردىن بىرقانچە قاراقچى بىلەن مەدىنە يايلىقىغا ھۇجۇم قىلىپ، بىر بۆلۈك چارۋا ۋە قوي - تۆگىلەرنى بۇلاپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭدىن خەۋەر

① رىزۋا ۋە بەۋات دېگەنلەر مەدىنىنىڭ شىمالىدىكى جۇھەينە قەبىلىسىنىڭ تاغلىرىدىن ئىككى تاغنىڭ نامى. مەككە-شام يولى شۇ يەردىن ئۆتىدۇ.

تاپقاندىن كېيىن ساھابىلەردىن 70 كىشى بىلەن ئۇنى قوغلاشقا ئاتلانـدى، ھەتتـا بەدرى تەۋەلىكىدىن سەفۋان دېگەن يەرگىچە قوغلاپ باردى. لېكىن، ئۇ كـورز ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى قولغا چۈشۈرەلمەي قايتىپ كەلدى. بۇ غـازات بىرىنچـى بەدرى غازىتى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ قېتىمقى غازاتتا مەدىنىدە ئـۆز ئورنىغـا زەيـد ئىبنـى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ قويدى. ئەلەمنىڭ رەڭگـى ئـاق بولـۇپ، ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزغانىدى.

7. ئۇشەيرە غازىتى ـــ شۇ يىلـى جەمـادىيەلئەۋۋەل يـاكى جەمـادىيەلئۇخرا (مىلادىيە 623 ـ يىلى نويابىر ياكى دېكابىر) ئېيىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەم مەخسۇس مۇھاجىرلاردىن تەشكىللەنگەن 150 كىشى (200 ئىدى دەپمـۇ قارىلىدۇ) بىلەن 30 تۆگىگە نۆۋەتلىشىپ مىنىپ، قۇرەيشلەرنىڭ شامغا كېتىۋاتقان بىر كارۋىنىنى توسۇشقا ئاتلاندى. چقىش ياكى چىقماسلىقنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىختىيارىغا قويدى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كارۋاننىڭ نۇرغۇن ماللارنى ئېلىـپ مەككىدىن يولغا چىققانلىقى توغرىسىدا مەلۇمـات تاپـشۇرۇۋالغانىدى). شـۇڭا، ئـۇ جىددىي يول يۈرۈپ زىلئۇشەيرە دېگەن يەرگە يېتىپ بـاردى. لـېكىن، كارۋاننـىڭ بىرقانچە كۈن ئىلگىرى بۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى. بـۇ كـارۋان شامدىن قايتىپ كېلىشتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم ئۇنـىڭ ئالـدىنى توسۇش ئۈچۈن قوشۇن تارتىپ چىقىپ چوڭ بەدرى غازىتىنىڭ يۈز بېرىشىگە سەۋەب بولدى. ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەم جەمادىيەلئۇلا (5 ـ ئاي)نىڭ ئاخىرلىرى يولغا چىقىپ جەمـادىيەلئۇخرا (6 ـ ئاي)نىڭ باشلىرى قايتىپ كەلگەن دېيىلىدۇ. ئېھتىمال، بۇ تارىخشۇناسلارنىڭ مۇشۇ غازاتنىڭ ۋاقتىنى بېكىتىشتىكى قارىشىنىڭ ئوخشاشماسلىقى بولسا كېرەك.

بۇ غازات جەريانىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم بەنـى مـۇدلىج قەبىلىسى ۋە ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بولغان بەنى زەمرە قەبىلىسى بىلەن ئۆزئارا دۈشمەنلەشمەسلىك كېلىشىمى ئىمزالىدى.

ئۆز ئورنىغا مەدىنىدە ئەبۇ سەلەمە ئىبنى ئابدۇلئەسەد رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇنى قالدۇرغانىدى.

بۇ غازاتتىكى ئەلەممۇ ئاق رەڭلىك بولۇپ، ھەمـزە ئىبنـى ئابـدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆتۈرگەن.

8. نەخلە قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 2 ـ يىلى رەجەب (مىلادىيە 624 ـ يىلـى يانۋارغا توغرا كېلىدۇ) ئېيىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم ئابـدۇللاھ ئىبنى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مۇھاجىرلاردىن 12 كىشى بىلەن نەخلە دېـگەن جايغا ئەۋەتتى. ئۇلار ھەر ئىككى كىشى بىر تۆگىگە نۆۋەتلىشىپ مىنىپ ماڭدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بىر پارچە خەت يېزىپ تۇتقۇزۇپ، ساق ئىككى كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ئاندىن خەتنى ئېچىپ، شۇ بويىچە ئىش كۆرۈشكە بۇيرىغانىدى. ئابدۇللاھ ئاتلىنىپ ئىككى كۈندىن كېيىن خەتنى ئېچىپ ئوقۇدى. خەتتە مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«بۇ خېتىمنى ئوقۇغان بولساڭ، سەن يەنە توختىماي مېڭىپ، تائىف بىلەن مەككە ئارىلىقىدىكى نەخلە دېگەن يەرگە بېرىپ چۈشۈڭ، ئۇ يەردە قۇرەيشلەرنىڭ كارۋىنىنى كۈزىتىڭ ۋە بىزگە شۇ توغرىلىق مەلۇمات يەتكۈزۈڭ. ۋەسسالام».

ئابدۇللاھ خەتنى ئوقۇپ: «بولىدۇ، پەرمانبەردارمىز» دېدى ۋە ھەمراھلىرىغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەرمانىنى ئۇقتۇرۇپ: «مەن چوقۇم بارىمەن، بىراق سىلەرنى مەجبۇرلىمايمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ھەممىسى بارىدىغان بولدى. لېكىن، سەپەر داۋامىدا سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۇتبە ئىبنى غەزۋان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلار نۆۋەتلىشىپ مىنگەن تۆگىسىنى يىتتۈرۈپ قويۇپ، ئىككىيلەن ئاشۇ تۆگىنى ئىزدەپ قوشۇندىن ئايرىلىپ قالدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمراھلىرى بىلەن توختىماي يول يۈرۈپ، ئاخىر نەخلە دېگەن جايغا كېلىپ چۈشتى. شۇ ئەسنادا بۇ يەردىن قۇرەيشلەرنىڭ قۇرۇق ئۈزۈم، ئاشلىق ۋە تىجارەت ماللىرىنى ئېلىپ ماڭغان بىر كارۋىنى ئۆتتى. كارۋاندا ئەمرى ئىبنى ھەزرەمى، ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغىرەنىڭ ئىككى ئوغلى ئوسمان بىلەن نەۋفەل ۋە بەنى مۇغىرە جەمەتىنىڭ خىزمەتچى چاكىرى ھەكەم ئىبنى كەيسانلار بار ئىدى. مۇسۇلمانلار مەسلىھەتلىشىپ مۇنداق دېيىشتى: «بۈگۈن رەجەپ (ھارام) ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنى. ئۇلارغا تېگىش قىلساق ھارام ئاينىڭ ھۆرمىتىنى بۇزغان بولىمىز، ئەگەر قويۇۋەتسەك، ئۇلار بۈگۈن كېچە ھەرەم زېمىنىغا كىرىۋالىدۇ». ئۇلار شۇنداق دېيىشىپ، ئاخىر قول سېلىش قارارىغا كەلدى ـ دە، بىرسى ئوقيا بىلەن ئەمرى ئىبنى ھەزرەمىيگە ئوق ئۈزۈپ ئۇنى ئۆلتۈردى ۋە ئوسمان بىلەن ھەكەمنى ئەسىر ئالدى. نەۋفەل قېچىپ كەتتى. ئاندىن كارۋاندىكى بارلىق مال ـ مۈلۈك ۋە ئىككى ئەسىرنى ھەيدەپ مەدىنىگە ئېلىپ كەلدى. ئۇلار بۇ غەنىيمەتتىن بەشتىن بىرىنى ئايرىشتى. بۇ ئىسلام دىنى پارلىغاندىن بۇيانقى تۇنجى قېتىم بەشتىن بىرى ئايرىلغان غەنىيمەت، تۇنجى ئۆلتۈرۈلگەن مەقتۇل ۋە تۇنجى ئەسىر ئېلىنغان ئەسىرلەر بولۇپ قالدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننىڭ بۇنداق ھەرىكەت قوللانغانلىقىدىن نارازى بولدى. ئۇ: «مەن سىلەرنى ھارام ئايلاردا ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇمىغان ئىدىمغۇ؟» دەپ كايىدى ۋە ئېلىپ كېلىنگەن مال ۋە ئەسىرلەرنى تەسەررۇپ قىلىشتىن چەكلىدى.

مۇشرىكلار بۇ ۋەقەدىن كېيىن مۇسۇلمانلارنى قارىلاش ئۈچۈن ئوبدان بىر پۇرسەت تاپتى. ئۇلار مۇسۇلمانلارنى خۇدا ھارام قىلغان ئاي كۈنلەرنىڭ ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلدى دەپ ئەيىبلىدى ۋە بۇ ھەقتە ھەر خىل سۆز-چۆچەكلەرنى تارقاتتى. ئاخىر ئاللاھ تەئالا ۋەھيى نازىل قىلىپ، مۇشرىكلارنىڭ سادىر قىلغان ئەسكىلىكلىرى مۇسۇلمانلار ئۆتكۈزگەن سەھۋەنلىككە قارىغاندا خاراكتېرى ئېغىر ۋە ئاقىۋىتى يامان جىنايەت ئىكەنلىكىنى بېكىتتى ھەمدە ھېلىقى پىتنە-ئىغۋا ئۆسەك سۆزلەرگە كەسكىن رەددىيە بەردى: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ﴾ «(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن: ‹ھارام قىلىنغان ئايدا ئۇرۇش قىلىشقا بولامدۇ؟› دەپ سورايدۇ. ئېيتقىنكى، بۇ ئايدا ئۇرۇش قىلىش چوڭ گۇناھتۇر، ئاللاھنىڭ يولىدىن توسۇش، ئاللاھقا كۇپرىلىق قىلىش، مەسجىدىلھەرەمدا (ئىبادەت قىلىشتىن) توسۇش ۋە مەسجىدىلھەرەمدىكى ئاھالىنى ھەيدەپ چىقىرىش ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا تېخىمۇ چوڭ گۇناھتۇر، پىتنە (يەنى مۇئمىنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش) ئادەم ئۆلتۈرۈشتىنمۇ قاتتىق گۇناھتۇر...» (2:217).

بۇ ئايەت مۇشرىكلار ئىسلام قوشۇنىنىڭ ھەربىي ئىستىلى ھەققىدە تارقاتقان ھەر خىل پىتنە-پاساد ئىغۋالىرىنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى جاكارلىدى. چۈنكى، ئاشۇ مۇقەددەس ھارام ئايلارنىڭ ئىززەت ھۆرمىتى مۇشرىكلارنىڭ ئىسلام دىنىغا قارشى كۆرەش قىلىشى ۋە ئۇنىڭ ئېتىقادچىلىرىنى خالىغانچە ئازابلاپ قىيناشلىرى بىلەن ئاللىقاچان دەپسەندە قىلىنىپ بولغانىدىغۇ؟! ئۇلار ئەينى چاغدا ئاشۇ مۇقەددەس ئاي-كۈنلەردە، ھەتتا ھارام قىلىنغان مەككە زېمىنىدىلا مۇسۇلمانلارنىڭ مال-مۈلكىنى تالان-تاراج قىلىشتىغۇ؟ يەنە شۇ ئاي، شۇ كۈنلەردە، ھەرەم زېمىنىدا ئاللاھ تەئالانىڭ پەيغەمبىرىنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈشنى قارار قىلمىدىمۇ؟ بۇ ھەرەمنىڭ ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلغانلىق بولماي نېمە؟ ئەجەبا ئەمدى بىردىنلا ئۇ ھارام (قىلىنغان زېمىن ۋە ئاي)لارنىڭ ھۆرمىتى ۋە مۇقەددەس ئىززەت-ئابرۇيى ئەسلىگە كېلىپ قاپتىغۇ؟ ئۇنىڭغا دەخلى-تەرۇز يەتكۈزۈش ئەڭ چوڭ گۇناھ ۋە قەبىھ جىنايەت بولۇپ قاپتىغۇ؟ بۇندىن ئىلگىرى ئۇنىڭ شۇنچىۋالا كاتتا ئىززەت-ھۆرمىتى زادى نەگە كەتكەن؟ شەك-شۈبھىسىزكى، مۇشرىكلارنىڭ ھەدەپ كۆچەپ داۋراڭ سېلىۋاتقان ھېلىقى ئىغۋالىرى تولىمۇ بىمەنىلىك ۋە يۈزسىزلىكتىن ئۆزگە ئىش ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە.

شۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىلقى ئىككى ئەسىرنى قويۇۋەتتى ۋە مەقتۇلنىڭ ئىگە ـ چاقىلىرىغا دىيەت تۆلىمى (خۇن پۇلى)نى تۆلەپ بەردى.

مانا بۇلار بەدرى ئۇرۇشىدىن ئىلگىرىكى قوشۇن ئەۋەتىش ھەرىكەتلىرى ۋە ئېلىپ بېرىلغان غازاتلاردۇر. ھېچقايسىسىدا مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن (يىراقتىن ھەيۋە كۆرسىتىپ ئاگاھلاندۇرۇش بېرىشتىن باشقا) مۇشرىكلارنىڭ ماللىرىنى تارتىۋېلىپ مۇسادىرە قىلىش ۋە ئەرلىرىنى ئۆلتۈرۈپ ئەسىر ئېلىش ھادىسىسى سادىر بولمىدى. پەقەت نەخلە ۋەقەسىدە مۇشرىكلار جابىر ئىبنى فىھرى باشچىلىقىدا مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىپ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلغاندىن كېيىن، شۇنىڭغا قارىتا ئازراق تېگىپ قويۇش بولدى، خالاس.

دېمەك، مۇشرىكلار ئىلگىرى كېيىن بولۇپ نۇرغۇن قەبىھ ئەسكىلىكلەرنى قىلغاندىن سىرت، يەنە بۇ قېتىم مۇشتنى دەسلەپ ئاتقان بولغاچقا، شۇنىڭغا قارىتا مۇۋاپىق تەدبىر قوللانماي بولمىدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى جەھشى قوشۇنىدا يۈز بەرگەن ۋەقەدىن كېيىن مۇشرىكلارنىڭ غەم ئەندىشىسى ئەمەلىي خەۋپكە ئايلاندى. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا چوڭ بىر خەتەر كۆلەڭگىسى پەيدا بولۇشقا باشلىدى ۋە ئۇلار يۈز بېرىش ئېھتىمالىدىن قورقۇپ تۇرۇۋاتقان ئىش ھەقىقەتەن يۈز بەردى. ئۇلار بۇنىڭدىن مەدىنە تەرەپنىڭمۇ ئويغاق ياتمىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئىنتايىن سەگەكلىك بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ھەرىكەت ـ تىنىشلىرىنى تۇيۇپ تۇرغانلىقىنى ۋە تەخمىنەن 300 كىلومېتىر يىراقلىقچە باستۇرۇپ كېلىپ، ئادەملىرىنى ئۆلتۈرۈپ، ماللىرىنى مۇسادىرە قىلىپ، يەنە ئامان ـ ئېسەن قايتىپ كېتەلىگۈدەك دەرىجىدە جاسارەتكە ئىگە بولغانلىقىنى بىلىۋېلىشتى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ شام بىلەن بولىدىغان سودا ـ تىجارىتىنىڭ داۋاملىق خەۋپكە ئۇچرايدىغانلىقىنى جەزملەشتۈرۈۋېلىشتى. لېكىن، ئۇلار مۇغەمبەرلىك ۋە مۇشتۇمزورلۇقتىن ھوشىنى يىغىپ (جۇھەينە ۋە بەنى زەمرە قەبىلىلىرىدەك) تىنچ ئىتتىپاق ياكى ئۆزئارا ئېتىراپ قىلىش ئاساسىدا ياشاش يولىنى تۇتماي، بەلكى تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ ئۆچمەنلىك ۋە ئاداۋەت ئوتىدا تولغىنىشقا باشلىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ كاتتىۋاش ئەمەلدارلىرى بۇرۇن تۇۋلىغان مۇسۇلمانلارنى «ئۆز مەھەللىسىگە بېرىپ قىرىپ تاشلايمىز» دېگەن تەھدىت شوئارىنى ئەمەلدىلىكتە ئەمەلىيەتتە ئورۇنداش قارارىغا كېلىشتى ۋە بۇ مۇغەمبەرلىك ئاخىر ئۇلارنى بەدرىگە سۆرەپ چىقتى.

ئەمما، ئابدۇللاھ ئىبنى جەھشى قوشۇنى ۋەقەسىدىن كېيىن، يەنى ھىجرىيىنىڭ 2 ـ يىلى رامىزان ئېيىدا ئاللاھ تەئالا مۇسۇلمانلارغا جىھاد قىلىشنى

پەرز قىلىپ بېكىتتى ۋە مۇشۇ ھەقتە روشەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى: ﴿وَقَاتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُواْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبِّ الْمُعْتَدِينَ * وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلاَ تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاء الْكَافِرِينَ * فَإِنِ انتَهَوْاْ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ * وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّهِ فَإِنِ انتَهَواْ فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ «سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى ئاللاھ ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. ئۇلارنى (يەنى مۇشرىكلارنى) (ئۇلار ھەرەمدە بولسۇن، باشقا يەردە بولسۇن، ئۇرۇش ھارام قىلىنغان ئايلاردا بولسۇن) ئۇچراتقان يەردە ئۆلتۈرۈڭلار، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن (يەنى مەككىدىن) چىقىرىۋەتكەندەك، سىلەرمۇ ئۇلارنى يۇرتىدىن چىقىرىۋېتىڭلار، زىيانكەشلىك قىلىش ئۇرۇشتىنمۇ ياماندۇر. تاكى ئۇلار ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچمىغۇچە مەسجىدىلھەرەم ئەتراپىدا ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماڭلار، ئەگەر ئۇلار (مەسجىدىلھەرەم ئەتراپىدا) ئۆزلىرى ئۇرۇش ئاچسا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېرىڭلار، كاپىرلارنىڭ جازاسى شۇنداق بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشنى توختاتسا (سىلەرمۇ ئۇرۇشتىن قول يىغىڭلار)، ئاللاھ (تەۋبە قىلغۇچىلارغا) ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. تاكى زىيانكەشلىك تۈگىگەن ۋە ئاللاھنىڭ دىنى يولغا قويۇلغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار، ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشنى توختاتسا، زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن باشقىلارغا دۈشمەنلىك قىلىشقا بولمايدۇ» (2:190 — 193).

بۇ ئايەتلەر نازىل بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئاللاھ تەئالا يەنە باشقىچە ئۇسلۇبتا ئايەت نازىل قىلىپ، جىھاد قىلىش يوللىرىنى ئۆگەتتى ۋە جىھادقا تەرغىپ قىلدى ھەمدە جىھادقا ئائىت بەزى ئەھكاملارنى بايان قىلدى. ئېيتتىكى: ﴿فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاء حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاء اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ * سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ * وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ «سىلەر كۇپپارلارغا (جەڭ مەيدانىدا) ئۇچراشقان چېغىڭلاردا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈڭلار. سىلەر ئۇلارنى قىرىپ (مەغلۇب قىلىپ، ئۇلاردا سىلەرگە قارشىلىق كۆرسىتىدىغان كۈچ قالمىغان چاغدا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توختاپ)، ئۇلارنى ئەسىر ئېلىڭلار. ئاندىن ئۇلارنى ئېھسان قىلىش يۈزىسىدىن قويۇپ بېرىڭلار، ياكى پىدىيە ئېلىپ قويۇپ بېرىڭلار، تاكى ئۇرۇش ئۆزىنىڭ ئېغىر يۈكىنى تاشلىغانغا قەدەر (يەنى ئۇرۇش توختىغانغا قەدەر) ئىش مانا شۇنداقتۇر. ئەگەر ئاللاھ خالىسا، ئەلۋەتتە (سىلەرنى ئۇرۇشقا تەكلىپ قىلماستىنلا) ئۇلارنى جازالىغان بولاتتى. لېكىن، ئاللاھ بەزىڭلارنى بەزىڭلار بىلەن سىناش ئۈچۈن (يەنى

ئىمانىڭلارنى سىناش ئۈچۈن جىھادقا ئەمرى قىلدى)، ئاللاھنىڭ يولىدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنى (يەنى شەھىدلەرنىڭ) ئەمەللىرىنى ئاللاھ بىكار قىلىۋەتمەيدۇ. ئاللاھ ئۇلارنى ھىدايەت قىلىدۇ ۋە ھالىنى ياخشىلايدۇ. ئاللاھ ئۇلارنى جەننەتكە كىرگۈزىدۇ. ئاللاھ ئۇنى ئۇلارغا تونۇتتى (يەنى جەننەتكە كىرگەن ئادەم ئۆزىنىڭ ئۇ يەردىكى جايىنى ئىلگىرى كۆرگەندەكلا بىلىدۇ). ئى مۇئمىنلەر! سىلەر ئاللاھقا (يەنى ئاللاھنىڭ دىنىغا) ياردەم بەرسەڭلار، ئاللاھ سىلەرگە (دۈشمىنىڭلارغا قارشى) ياردەم بېرىدۇ، قەدەمىڭلارنى (ئۇرۇش مەيدانلىرىدا) بەرقارار قىلىدۇ» (7 — 47:4).

ئارقىدىن ئاللاھ تەئالا ئۇرۇش پەرمانىنى ئاڭلىسا، قورقۇپ، يۈرىكى ئېغىپ، رەڭگى-رويى تاتىرىپ كېتىدىغان قورقۇنچاق پوق يۈرەك يارىماسلارنى ئەيىبلەپ مۇنداق دېدى: ﴿وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُّحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ * طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ﴾ «مۇئمىنلەر (جىھادنى تەلەپ قىلىش يۈزىسىدىن): ‹نېمىشقا (جىھادقا ئەمرى قىلىنغان) بىرەر سۈرە نازىل قىلىنمىدى؟› دەيدۇ. جىھاد زىكرى قىلىنغان ئېنىق سۈرە نازىل قىلىنغاندا، دىللىرىدا كېسەل بارلار (يەنى مۇناپىقلار)نىڭ ساڭا ئۆلۈم ئالدىدا (ئۆلۈمدىن قورقۇپ) ئايلىنىپ كەتكەن ئادەمدەك قاراۋاتقانلىقىنى كۆرىسەن، (ئى مۇھەممەد!) (ئۇلارنىڭ ساڭا) ئىتائەت قىلىشى ۋە چىرايلىق سۆز قىلىشى ئۇلار ئۈچۈن ئەلۋەتتە ياخشى ئىدى. ئۇرۇش قارار قىلىنغان چاغدا، ئۇلار ئاللاھقا سادىق بولۇشسا، ئەلۋەتتە ئۇلار ئۈچۈن ياخشى ئىدى» (21 — 47:20).

زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنى پەرز قىلىپ بېكىتىش ۋە ئۇنىڭغا تەرغىب قىلىش ھەمدە جىھاد قىلىش ئۈچۈن ھەر تەرەپلىمە تەييارلىق كۆرۈشكە پەرمان چۈشۈرۈش ئەينى چاغدىكى ۋەزىيەتنىڭ جىددىي تەقەززاسى ئىدى. ناۋادا شۇ چاغدا ۋەزىيەتنى توغرا مۆلچەرلىيەلەيدىغان ئادەتتىكى بىر ھەربىي قوماندان مەسئۇل بولغان ھالەتتىمۇ، ئەلۋەتتە قوشۇننى دەرھال تەرتىپكە سېلىپ، يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ۋەقەلەرگە قارىتا تېزدىن ئىنكاس قايتۇرۇش ھالىتىدە تۇرۇشقا بۇيرۇق چۈشۈرەر ئىدى. مانا ھازىر ۋەزىيەت ھەق بىلەن ناھەق ئوتتۇرىسىدىكى قانلىق توقۇنۇشنى تەقەززا قىلىۋاتقان پەيتتە، ھەممىنى بىلگۈچى بۈيۈك پەرۋەردىگار تەئالا قانداقمۇ جىھادقا پەرمان چۈشۈرمەي قالسۇن؟ ھالبۇكى، ئابدۇللاھ ئىبنى جەھشى قوشۇنى ۋەقەسى مۇشرىكلارنىڭ ھەيۋىسىنى قاتتىق يەرگە ئۇرۇپ، ئۇلارنىڭ زەردىسىنى قايىنتىۋاتقان ۋە ئۇلارنى پۈتى كۆيگەن توخۇدەك دەرد-ئەلەم چوغلىرىغا دەسسىتىپ قويغان تۇرسا؟!

زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇش قىلىش پەرمانى بايان قىلىنغان ئايەتلەر قانلىق ئۇرۇشلارنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىمالىنىڭ ناھايىتى يېقىن قالغانلىقىدىن، نۇسرەت ۋە غەلىبىنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا مۇسۇلمانلارغا مەنسۇپ بولىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. ئالايلى، ئاللاھ تەئالا مۇسۇلمانلارغا مۇشرىكلار ئۇلارنى نەدىن قوغلاپ چىقارغان بولسا، مۇسۇلمانلارمۇ ئۇلارنى شۇ يەردىن قوغلاپ چىقىرىشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈۋاتىدۇ ۋە ئۇلارغا غالىب قوشۇنىنىڭ ئەسىرلەر ھەققىدە زۆرۈر بىلىشكە تېگىشلىك ئەھكاملىرىنى، شۇنداقلا تاكى ئۇرۇش توختىغانغا قەدەر رەھمەدىللىك قىلماي چېپىپ ئۆلتۈرۈپ قاتتىق قول بولۇشنىڭ زۆرۈرلىكىنى تەلىم بېرىۋاتىدۇ. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاخىرقى ھېسابتا مۇسۇلمانلارنىڭ ھامان غالىب كېلىدىغانلىقىنىڭ بېشارىتى ئىدى، ئەلۋەتتە. لېكىن، بۇنىڭ يېپىق ھالەتتە ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ھەممە ئادەمنىڭ ئاللاھ يولىدا قولىدىن كېلىشىچە كۈچ چىقىرىشى ۋە تېگىشلىك جاسارىتىنى كۆرسىتىشى ئۈچۈن ئىدى.

دەل مۇشۇ كۈنلەر (يەنى ھىجرىيىنىڭ 2 - يىلى شەئبان، مىلادىيە 624 - يىلى فېۋرال)دە ئاللاھ تەئالا مەسجىدۇننەبەۋىينىڭ قىبلىسىنى بەيتۇلمۇقەددەس تەرەپتىن مەسجىدىلھەرەم (كەئبە) تەرەپكە ئۆزگەرتىشكە بۇيرىدى. نەتىجىدە مۇسۇلمانلار سېپىگە مالىمانچىلىق ۋە پاراكەندىچىلىك سېلىش مەقسىتىدە سوقۇنۇپ كىرىۋالغان ئىمانى ئاجىزلار ۋە يەھۇدىي مۇناپىقلار مۇسۇلمانلار سېپىدىن ئايرىلىپ ئەسلى نەسلىگە قايتتى. بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي سەپلىرى نۇرغۇنلىغان ئالدامچى ۋە خىيانەتكار كۆشەندىلەردىن تازىلاندى.

قىبلىنىڭ ئۆزگەرتىلىشى مۇسۇلمانلار تاكى مۇشۇ يېڭى قىبلىنى ئىشغال قىلغانغا قەدەر داۋاملىشىدىغان يېڭى بىر دەۋر باسقۇچىنىڭ باشلانغانلىقىنى كۆرسىتەتتى. ئالايلى، بىر قەۋمنىڭ قىبلىسى دۈشمەنلىرىنىڭ قولىدا قېپقېلىش شۇ قەۋم ئۈچۈن نومۇس ئىش ئەمەسمۇ؟ ئۇنى ھامان بىر كۈن ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرماي بولامدۇ؟

مانا بۇ بېشارەت - ئىشارەتلەر ۋە ئەمرى - پەرمان، بۇيرۇقلارنىڭ تۈرتكىسىدە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئاكتىپچانلىقى ئاشتى ۋە ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىش ۋە ھەل قىلغۇچ جەڭلەردە دۈشمەن بىلەن تىغمۇتىغ ئېلىشىش قىزغىنلىقى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

بەدرى چوڭ غازىتى ــ ئىسلام تارىخىدىكى تۈنجى ھەل قىلغۇچ جەڭ

غازاتنىڭ سەۋەبى

ئالدىنقى بابتا ئۇشبۇ غازىتى ھەققىدە سۆز قىلغاندا، مەككىدىن شامغا كېتىۋاتقان قۇرەيش تىجارەت كارۋىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىغا چۈشمەي قېچىپ قۇتۇلۇۋالغان دېگەنىدۇق. بۇ كارۋاننىڭ شامدىن مەككىگە قايتىش ۋاقتى يېقىنلاپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شىمال تەرەپكە تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن سەئىد ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كارۋاننىڭ خەۋىرىنى ئېلىشقا ئەۋەتتى. ئۇلار ھەۋرائ دېگەن يەرگىچە بېرىپ كارۋاننىڭ يولىنى كۆزىتىپ تۇردى. بىر چاغدا ئەبۇ سۇفيان كارۋاننى باشلاپ شام تەرەپتىن كىرىپ كېلىۋىدى، ئۇلار ئۇچقاندەك يول يۈرۈپ، مەدىنىگە قايتىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى.

كارۋان مەككىلىكلەرنىڭ 1000 تۆگىگە قاچىلانغان زور مىقداردىكى مال-مۈلۈكلىرىنى ئېلىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئومۇمىي قىممىتى كەم دېگەندە 50 مىڭ دىنار ئالتۇندىن ئاشاتتى. كارۋاندا پەقەت 40تەك ئادەم بىللە ئىدى.

بۇ مەدىنە ئۈچۈن ئېيتقاندا ئالتۇن پۇرسەت، مۇشرىكلار ئۈچۈن ئېيتقاندا مۇشۇ مالنى قولدىن بېرىپ قويسا، ھەربىي، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتە قاقشاتقۇچ زەربە ھېسابلىناتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارنى چاقىرىق قىلىپ: «ئى خالايىق! مانا بۇ قۇرەيش كارۋىنى ئۇلارنىڭ پۈتۈن مال-مۈلۈكلىرىنى ئېلىپ كەپتۇ. ئۇنى توسۇشقا ئاتلىنىڭلار، ئاللاھ ئۇنى سىلەرگە ئولتىپات قىلىۋەتسە ئەجەب ئەمەس» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاقىرىقنى ئېلان قىلغاندا بەدرىدە (كارۋاننىڭ بەدىلىگە) قۇرەيش قوشۇنى بىلەن بۇنچە قاتتىق تۇتۇشۇپ قالارىنى ئويلىمىغانىدى. شۇڭا، ئۇ ھېچ كىشىنى چىقىشقا زورلىمىغان، بەلكى چىقىش-چىقماسلىق ئىشنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەركىن ئىختىيارىغا قويۇۋەتكەن. شۇنداق

بولغاچقا، ساھابە كىراملارنىڭ كۆپىنچىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ قېتىمقى يۈرۈشنى ئالدىنقى قېتىمدىكى يۈرۈشلەردىن پەرقلەنمەيدۇ دەپ ئويلاپ مەدىنىدە قېپقالغانىدى. شۇڭا، غازاتتىن كېيىن ھېچ كىشى بۇ غازاتقا قاتناشتى ياكى قاتناشمىدى دەپ ئەيىبلەنمىدى.

ئىسلام قوشۇنىنىڭ ھەربىي كۈچى ۋە رەھبەرلىك قاتلىمىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدىن يولغا چىقتى. ئۇنىڭ بىلەن 313 (ياكى 314 ۋەياكى 319) كىشى بىرگە ئاتلانغانىدى. 82 (ياكى 83، ياكى 86)سى مۇھاجىرلاردىن، 61ى ئەۋس قەبىلىسىدىن، 170ى خەزرەج قەبىلىسىدىن ئىدى. مۇسۇلمانلار بۇ قېتىمقى يۈرۈشكە ئانچە چوڭ ھەشەم قىلىپ كەتمىدى. شۇڭا، ئۇلاردا پەقەت ئىككىلا ئات بار ئىدى. بىرى زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ، يەنە بىرى مىقداد ئىبنى ئەسۋەد كىندى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئىدى. يەنە 70 تۆگە بار بولۇپ، ئىككى ـ ئۈچ ئادەم بىر تۆگىگە نۆۋەتلىشىپ مىنىشەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب ۋە مىرسەد ئىبنى مىرسەد غەنەۋىلەر (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) بىلەن بىر تۆگىنى نۆۋەتلىشىپ مىندى.

مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا ۋە ناماز ئوقۇپ بېرىشكە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاتلىنىپ رەۋھا دېگەن يەرگە چىققاندا، ئەبۇ لۇبابە ئىبنى ئابدۇلمۇنزىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قايتۇرۇپ ئۆز ئورنىدا مەدىنىدە ئىش باشقۇرۇشقا بەلگىلىدى.

باش قوماندانلىق ئەلەمنى مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (قۇرەيش قەبىلىسى ئابدۇددار جەمەتىدىن)غا تۇتقۇزدى. ئەلەم ئاق رەڭدە ئىدى. قوشۇن ئىككى «قىسىم»غا بۆلۈندى:

1. مۇھاجىرلار قىسمى ـــ ئۇنىڭ ئەلىمى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزۇلدى.

2. ئەنسارلار قىسمى ـــ ئۇنىڭ ئەلىمى سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزۇلدى.

قوشۇننىڭ ئوڭ قانات قىسمىنىڭ قوماندانلىقىغا زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، سول قانات قىسمىنىڭ قوماندانلىقىغا مىقداد ئىبنى ئەسۋەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسئۇل قىلىندى (چۈنكى بۇلار قوشۇندىكى بىردىنبىر ئاتلىقلار ئىدى). ئارقا

سەپ مۇداپىئەسىگە قەيس ئىبنى ئەبى سەئسەئە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسئۇل قىلىندى. پۈتكۈل قوشۇننىڭ ئالىي باش قوماندانى بولۇش سۈپىتى بىلەن مەركىزىي باش قوماندانلىق پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىدا قالدى.

ئىسلام قوشۇنى بەدرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرنىڭ تولۇق تەييارلىق قىلىشىنى كۈتۈپ ئۇلتۇرمايلا يولغا چىقتى. ئۇ مەدىنە تاغ يولى بىلەن ئاتلىنىپ، تاكى بىئرى رەۋھا دېگەن يەرگە بارغۇچە مەككىگە بارىدىغان چوڭ يولنى بويلاپ ماڭدى. بىئرى رەۋھادىن قوزغالغاندا مەككە يولىنى سولغا تاشلاپ، نازىيە تەرەپكە (ئوڭغا) بۇرۇلۇپ (بەدرگە قاراپ)، نازىيىنىڭ بىر چېتىدىن يول ئالدى ۋە نازىيە بىلەن سەپرا جىلغىسى دېگەن يەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى رەھقان دەپ ئاتىلىدىغان بىر ۋادىنى كېسىپ ئۆتتى. ئاندىن بىر تار جىلغىدىن ئۆتۈپ، تۆۋەنگە قاراپ مېڭىپ سەپرا دېگەن يەرگە يېقىنلاشتى ۋە مۇشۇ يەردە توختاپ بەسبەس ئىبنى ئەمرىلجۇھەنى بىلەن ئەدى ئىبنى زەغبا ئەلجۇھەنى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما)نى بەدرى كەنتىگە كارۋاننىڭ ئەھۋالىنى مەخپىي رازۋېدكا قىلىشقا ئەۋەتتى.

مەككىدە جاكارچى

ئەمما، كارۋاننىڭ ئەھۋالى مۇنداق بولدى. ئەبۇ سۇفيان بۇ كارۋاننىڭ باش مەسئۇلى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىنتايىن پەخەس بولۇپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن يول تۇتتى. ئۇ مەككە - شام يولىنىڭ خەۋپ - خەتەردىن خالىي ئەمەسلىكىنى بىلگەچكە، كارۋاننىڭ ئالدىدا پايلاقچى ۋە ئايغاقچىلارنى ئەۋەتىپ ئەھۋال ئىگىلەپ ماڭدى ۋە ئۆتكەن - كەچكەن يولۇچىلاردىن سوراپ تۇردى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ پايلاقچىلىرى: «مۇھەممەد كارۋانغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن ئادەملىرىنى باشلاپ چىقىپتىمىش» دېگەن ئاخباراتنى يەتكۈزدى. بۇ چاغدا ئەبۇ سۇفيان زەمزەم ئىبنى ئەمرىلغىفارىنى سېتىۋېلىپ، مەككىگە قۇرەيشلەرنى كارۋاندىكى ماللىرىنى ۋە ئادەملىرىنى قوغداش ئۈچۈن لەشكەر چىقىرىشقا چاقىرىق قىلغىلى ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن زەمزەم ئىنتايىن تېز سۈرئەتتە يول يۈرۈپ ئاخىر مەككىگە يېتىپ كەلدى ۋە بەتنى ۋادى دېگەن يەردە توختاپ، تۆگىسىنىڭ بۇرنىنى كېسىپ، توقۇمىنى تەتۈر

ئۆردى. ئۈستىدىكى كىيىمنى يىرتىپ تاشلاپ (بۇنداق قىلىش خەۋەر قىلماقچى بولغان ئىشنىڭ جىددىيلىكىنى بىلدۈرەتتى)، تۆگىدىن چۈشمەي تۇرۇپ ئاللا ـ تـوۋا چاقىرغىلى تۇردى. ئۇ مۇنداق دەيتتى: «ئـاھ ... ئىـسست، ۋاي ... ئىـسست، مېلىڭلارغا مۇھەممەدنىـڭ ئـادەملىرى قـول سـالدى، ئۈلگۈرەلەمسىلەر يـوق، بىلمەيمەن، ئەلمەدەت ...، ئەلمەدەت، ۋاي ... ئىسست، ۋاي ... ئىسست».

مەككىلىكلەر قايتۇرما ھۇجۇمغا تەييارلاندى

مەككىلىكلەر چاقماق تېزلىكىدە ھەرىكەتكە كەلدى. كوچىلار ناھايىتى جىددىي كۆرۈنەتتى ۋە: «مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بۇنى (يەنى كـارىۋاننى) ئەمـرى ئىبنى ھەزرەمىينىڭ كارۋىنىدىكىدەك ئىش بولار دەپ ئويلامدۇ؟ ھەرگـىز ئۇنـداق ئىش يوق. ئەزبىرايى خۇدا، بىز ئۇنىڭغا ئۆزىمىزنى بىر تونۇتۇپ قويمىساق ...» دېيىشەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىـر ئۆيـدە ئىككـى ئەر بولـسا، چوقـۇم ھەر ئىككىلىسى ئاتلاندى ۋەياكى ئىككىسىنىڭ بىرى ئاتلىنىپ، يەنە بىرى ئورنىغا ئادەم ياللاپ ئەۋەتتى. كىشىلەرنىڭ چىقىش ـ چىقماسلىق ئىختىيـارى بولمـىدى. ھەممـە ئادەمنىڭ چوقۇم ئاتلىنىشى تەلەپ قىلىندى. شۇڭا، مەككە مۆتىۋەرلىرىـدىن ئەبـۇ لەھەبتىن باشقا بىرمۇ ئادەم ئايرىلىپ قالالمىدى. پەقەت ئەبـۇ لەھەب زىممىـسىدە قەرزى بار بىر كىشىنى قەرزىنى كۆتۈرۈۋېتىش شەرتى بىلەن ئۆز ئورنىغا سـەپلەپ چىقارتتى. مەككىلىكلەر ئۆز ئەتراپىدىكى ئەرەب قەبىلىلىرىنىمۇ سەپەرۋەر قىلغانىدى. ئۇلاردىنمۇ قۇرەيش جەمەتىگە تەۋە بىرمـۇ قەبىلـە ۋەيـاكى ئايمـاق ئايرىلىـپ قالالمىدى. پەقەت بەنى ئەدى جەمەتىلا ئادەم قاتناشتۇرمىدى.

مەككە قوشۇنىنىڭ ھەربىي كۈچى

بۇ قېتىم مەككە قوشۇنىنىڭ يولغا چىقىش ئالدـىدىكى ھەربـىي كـۈچى 1300 كىشى ئەتراپىدا تەشكىللەندى. بۇنىڭ ئىچىدە 100 ئـات، 600 سـاۋۇت، سـانى ئېنىق بولمىغان نۇرغۇن تۆگە تايلاقلار بار ئىدى. قوشۇننىڭ باش قوماندانى ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام بولدى. قوشـۇننىڭ ئـوزۇق ـ تۈلـۈك تەمىنـاتىنى قـۇرەيش بايلىرىدىن توققۇز كىشى ئۈستىگە ئالدى. قوشۇن بىر كۈن توققۇز تۆگە، يەنە بىر كۈن ئون تۆگە سويۇپ ئوزۇقلىنىپ ماڭدى.

بەنى بەكرى قەبىلىلىرىنىڭ خەۋپى

قوشۇن يولغا چىقىش ئالدىدا، قۇرەيش بىلەن بەنى بەكرى قەبىلىسى ئوتتۇرىسىدىكى كونا ئاداۋەت ۋە ھەربىي سۈركىلىشلەر تىلغا ئېلىندى. شۇنىڭ بىلەن بۇ قەبىلىلەر ئارقا تەرەپتىن زەربە بەرسە قۇرەيش ئىككى تاشنىڭ ئوتتۇرىسىدا قېلىپ چوڭ تالاپەتكە يولۇقۇشتىن قورقۇپ، ئىرادىسىدىن يېنىۋالماقچى بولۇشقاندى. لېكىن، بۇ چاغدا ئىبلىس مەلئۇن سۇراقە ئىبنى مالىك جۇئشۇمىنىڭ سىياقىدا پەيدا بولۇپ كېلىپ: «مەن سىلەرگە بەنى كەنانە قەبىلىسى (بەنى بەكرى بەنى كەنانەنىڭ بىر ئايمىقى)نىڭ ھەرقانداق يامانلىقىدىن باشپاناھ بولىمەن» دەپ ئۇلارنى يول ئۈستىدىكى كۈتۈلمىگەن دۈشمەندىن خاتىرجەم قىلدى.

مەككە قوشۇنى يولغا چىقتى

قۇرەيشلەر شەيتاننىڭ ۋەدىسى بىلەن كۆڭلىنى تىندۇرغاندىن كېيىن، ئاللاھ تەئالا تەسۋىرلىگەندەك «تەكەببۇرانە ھالدا كىشىلەرگە كۆز ـ كۆز قىلىش ۋە ئاللاھنىڭ يولىدىن توسۇش مەقسىتىدە»، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېيتقىنىدەك «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلىشىش ئۈچۈن قىلىچ ـ قالقان ۋە نەيزىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، (مۇسۇلمانلار)نى چوقۇم توسۇۋالايمىز دېگەن ئوي بىلەن ئەتىگەن تۇرۇشۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ قۇرەيش كارۋىنىغا قول سېلىشقا جۈرئەت قىلغىنىدىن قاتتىق خورلۇق ھېس قىلغان ۋە غەزەپ ـ نەپرەتتە تاشقان ھالدا» مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقتى.

ئۇلار شىمال تەرەپتە بەدرىگە قاراپ ئىنتايىن يۇقىرى سۈرئەت بىلەن يول يۈرۈپ، يول ئۈستىدە ۋادىئۇسپان، قەدىد، ئاندىن جۇھفەلەرنى بېسىپ ئۆتتى ۋە جۇھفەگە بارغاندا ئەبۇ سۇفياننىڭ ئۇلارغا يېڭىدىن يوللىغان مۇنداق بىر ئاخباراتىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئاخباراتتا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«سىلەر كارۋاندىكى ئادەم ۋە مال ـ مۈلۈكلەرنى قوغداش ئۈچۈن چىققان ئىكەنسىلەر، ئاللاھ ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىدى، شۇڭا قايتىڭلار، ۋەسسالام».

كارۋان قېچىپ كەتتى

كارۋاننىڭ قېچىپ كېتىش جەريانى مۇنداق بولدى: ئەبۇ سۇفيان (مەككە ـ شام) چوڭ يولدا جەنۇبقا قاراپ ئىنتايىن ئېھتىياتچانلىق ۋە سەگەكلىك بىلەن قەدەم بېسىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئالدىن كۆزىتىش ۋە ئاخبارات ئىگىلەش ھەرىكەتلىرىنى ھەسسىلەپ جىددىيلەشتۈرگەنىدى. ئۇ بىر چاغدا بەدرىگە يېقىنلاپ كېلىۋىدى، ئۆزى بىۋاستە بەدرى كەنتىگە كارۋاندىن ئالدىدىراق كېلىپ مەجدى ئىبنى ئەمرى بىلەن ئۇچراشتى ۋە ئۇنىڭدىن مەدىنە تەرەپ توغرىلىق گەپ سورىدى. مەجدى ئۇنىڭغا: «مەن غەيرى ئەھۋال سەزمىدىم، بىراق ئۇلاغلىق ئىككى كىشى كېلىپ ئاۋۇ دۆۋىنىڭ كەينىگە تۆگىلىرىنى چۆكتۈرۈپ قويۇپ، تۇلۇملىرىغا سۇ قاچىلاپ قوپۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈم» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان دەرھال مەجدى ئىشارەت قىلغان ھېلىقى يەرگە كېلىپ ئۇ يەردىكى تۆگىنىڭ يېڭى ماياقلىرىنى قولىغا ئېلىپ ئۇۋۋاپ باقتى ۋە ئۇنىڭدىكى خورما ئۇرۇقچىلىرىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە: «ئەزىبىرايى خۇدا، بۇ چوقۇم يەسرەب (مەدىنە) ھەلپىنى يېگەن تۆگىنىڭ مايىقى» دېدى ـ دە، دەرھال كارۋاننىڭ ئالدىغا قايتىپ، بەدرىدىن ئۆتىدىغان چوڭ يولدىن كارۋاننىڭ يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ كۆن پېتىش تامغا (يەنى دېڭىز ساھىلى تەرەپكە) قايرىلىپ ماڭدى ۋە بۇ ئارقىلىق كارۋاننى مەدىنە قوشۇنىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشتىن ساقلاپ قالدى ھەمدە مەككە قوشۇنى جۇھفەدە تاپشۇرۇۋالغان ھېلىقى ئاخباراتنى يوللىۋەتتى.

مەككە قوشۇنىنىڭ قايتماقچى بولغانلىقى ۋە ئاردا ئىختىلاپ يۈز بەرگەنلىكى

مەككە قوشۇنى ئەبۇ سۇفياننىڭ يېڭى ئاخباراتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن قايتماقچى بولۇشتى. لېكىن، باش جىنايەتچى، مۇستەبىت تاغۇت ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام ھاكاۋۇرلۇق بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ: «قەسەم قىلىمەنكى، بىز بەدرىگە بېرىپ، ئۇ يەردە ئىككى ـ ئۈچ كۈن تۇرۇپ، تۆگىلەرنى سويۇپ لەشكەرلەرگە زىياپەت بېرىپ، ھاراق ـ شاراپلارنى ئىچىپ، قىز ـ خېنىملارنى ئوينىتىپ، پۈتۈن ئەرەبلەرگە بىزنىڭ قوشۇن تارتقانلىقىمىزنى ۋە ھەربىي كۈچ قۇۋۋىتىمىزنى كۆرسىتىپ قويماي قايتمايمىز. شۇنداق قىلغاندا ئاندىن ئۇلار بىزدىن مەڭگۈ تەپتارتىدىغان بولىدۇ»

دېدى. لېكىن، ئەخنەس ئىبنى شۇرەيق ئەبۇ جەھلنىڭ گېپىگە قارىماي قايتىپ كېتىش پىكرىدە چىڭ تۇرۇۋالدى. ئۇلار بۇنىڭغا ئۇنىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەخنەس بەنى زۆھرە قەبىلىسىنى باشلاپ (ئۇ بۇ قەبىلىدىكىلەرنىڭ ئىتتىپاقدىشى ھەمدە مۇشۇ يۈرۈشتىكى مەسئۇلى ئىدى) قايتىپ كەتتى. نەتىجىدە بەدرى ئۇرۇشىغا بەنى زۆھرە قەبىلىسىدىن بىرمۇ ئادەم قاتناشمىدى. ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ سانى 300گە يېتەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بەنى زۆھرە جەمەتى ئەخنەسنىڭ پىكرىدىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى ئۇلۇغلايدىغان ۋە ھۆرمەتلەيدىغان بولدى.

بەنى ھاشىم جەمەتى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ جەمەتى)مۇ قايتماقچى بولغانىدى، ئەمما ئەبۇ جەھل ئۇلارغا بېسىم ئىشلىتىپ: «بىز قاچان قايتساق، بۇ تائىپىلەرمۇ شۇ چاغدا قايتىدۇ» دەپ تۇرۇۋالدى.

شۇنىڭ بىلەن بەنى زۆھرە قەبىلىسى قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، 1000 كىشى ئەتراپىدىكى قوراللىق قوشۇن بەدرنى نىشانلاپ يولغا چىقتى. ئۇلار داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ، ئاخىر بەدرگە يېقىن جايغا (يەنى بەدرى ۋادىسىنىڭ مەدىنىگە يىراق كېلىدىغان چېگراسى بويىغا جايلاشقان دۆۋىلىكلەردىن بىر دۆۋىنىڭ كەينىگە) كېلىپ چۈشتى.

ئىسلام قوشۇنىنىڭ قىسىن ئۆتكىلى

مەدىنە قوشۇنىنىڭ ئاخباراتچىلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە (ئۇ ۋادىلزەفران دېگەن جايدا كېتىۋاتقان چېغىدىلا) كارۋاننىڭ قېچىپ كەتكەنلىكى ۋە مەككىدىن زور كۆلەمدە قوشۇن تەشكىللىنىپ چىققانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات يەتكۈزگەنىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئارقا ـ ئارقىدىن تاپشۇرۇۋالغان بۇ مەلۇماتلارنى ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر تەھلىل قىلغاندىن كېيىن، ھامان قانلىق توقۇنۇشتىن ساقلانغىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم جاسارەت ۋە شىجائەت بىلەن يۈرەكلىك ھالدا ئالغا ئىلگىرىلەشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى جەزملەشتۈردى.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، ناۋادا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قېتىم مەككە قوشۇنىنىڭ مۇشۇ ئەتراپتىكى رايونلاردا مالىيقايلاپ يۈرۈشكە يول قويىدىغان بولسا، بۇ قۇرەيش تەرەپنىڭ ھەربىي كۈچى ۋە سىياسىي جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىگە مەدەت بەرگەنلىك، ھەتتا ئۇنى ئاسترتىن قوللىغانلىق ھەمدە مۇسۇلمانلارنىڭ نام ـ شۆھرىتىنى يەرگە ئۇرغانلىق ۋە ئۇنى خۇنۇكلەشتۈرگەنلىك بولاتتى. بەلكى تېخى،

بۇنىڭدىن كېيىن ئىسلام ھەرىكىتى جانسىز جەسەتكە ئايلىنىپ قېلىپ، مۇشۇ ئەتراپتىكى ئىسلام دىنىغا ئۆچمەنلىك بىلەن قارايدىغانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ يۈرىكى تومىلىشىپ، يامانلىققا جۈرئەت قىلىدىغان بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

بۇ نام ـ شۆھرەت ۋە خورلۇق دېگەنلەرنى قويۇپ تۇرۇپ، ئەڭ مۇھىمى كۆز ئالدىمىزدىكى ھازىرقى ۋەزىيەتنى ئالايلى، ناۋادا مۇسۇلمانلار بۇ قېتىم جەددىي پوزىتسىيە تۇتمىسا، مەككە قوشۇنى داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ، مەدىنىگە باستۇرۇپ كىرىپ، قولىدا قۇرالىنىڭ سۇنۇقى بولمىغان ئاممىغا ئۇرۇش ئوتى ئاچمايدۇ ۋە مۇسۇلمان ئاھالىلەرنى ئۆز مەھەللىسىدە قىرغىن قىلمايدۇ دەپ كىم كاپالەتلىك قىلالايدۇ؟

شۇنداق ئىكەن مەدىنە تەرەپ ئازراقلا بىخەستىلىك قىلىپ ئۆزىنى ئۇرۇشتىن قاچۇرىدىغان بولسا، مۇسۇلمانلارنىڭ نام ـ شۆھرىتىگىلا ئەمەس، ھەتتا مەۋجۇدىيىتىگىمۇ ئېغىر خەۋپ يېتەتتى، ئەلۋەتتە.

ھەربىي كېڭەش يىغىنى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىۋاتقان بۇ خەتەرلىك ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى نەزەردە تۇتۇپ، قوشۇن ئىچىدە كېڭەيتىلگەن ھەربىي مەسلىھەت كېڭەش يىغىنى چاقىردى. ئۇ يىغىندا قوشۇنغا ھازىرقى ۋەزىيەتنى تونۇشتۇردى ۋە قوشۇندىكى بارلىق جەڭچى ـ قوماندانلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇردى.

بۇ چاغدا ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەر قورقۇپ قانلىق توقۇنۇشتىن ئەنسىرىدى. ئاللاھ تەئالا بۇلارنىڭ ئەھۋالىنى مۇنۇ ئايەتلەردە تىلغا ئالغان: ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِن بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقاً مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ ۞ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ﴾ «(غەنىيمەت تەقسىماتى توغرىسىدىكى ھۆكۈمنىڭ ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە خاس قىلىنغانلىقىنى ئۇلارنىڭ ياقتۇرمىغانلىقى) پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنى ھەقلىق رەۋىشتە ئۆيۈڭدىن (يەنى ئۆيۈڭ جايلاشقان مەدىنىدىن ئۇرۇشقا) چىقارغانلىقىنى ئۇلارنىڭ ياقتۇرمىغانلىقىغا ئوخشايدۇ، مۆئمىنلەردىن بىر گۇرۇھ ئادەم (دۈشمەنگە قارشى ئۇرۇشقا چىقىشنى) ئەلۋەتتە يامان كۆرىدۇ. ئۇلار گويا (ئالامەتلىرى) كۆرۈنۈپ تۇرۇۋاتقان ئۆلۈمگە ھەيدىلىۋاتقاندەك، ھەقىقەت ئايدىڭلاشقاندىن كېيىن ھەقىقەت (يەنى ئۇرۇشقا چىقىش مەسىلىسى) ئۈستىدە سەن بىلەن مۇنازىرىلىشىدۇ» (6 — 5:8).

ئەمما، قوشۇن سەركەردىلىرىدىن ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ناھايىتى ياخشى سۆز قىلدى. ئارقىدىن ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىپادە بىلدۈردى ۋە ياخشى پىكىر بەردى. ئاندىن مىقداد ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! سەن ئاللاھنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ماڭغىن، بىز سەن بىلەن بىللە بولىمىز. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز ساڭا بەنى ئىسرائىل مۇسا ئەلەيھىسسالامغا دېگەندەك ﴿فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾ ‹سەن پەرۋەردىگارىڭ بىلەن بىللە بېرىپ ئىككىڭلار ئۇرۇشۇڭلار، بىز بۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇرايلى› (5:24) دېمەيمىز. بەلكى، سەن پەرۋەردىگارىڭ بىلەن بېرىپ ئۇرۇش قىلغىن، بىزمۇ سەن بىلەن بىللە تۇرۇپ ئۇرۇش قىلىمىز دەيمىز. سېنى ھەق دىن بىلەن ئەۋەتكەن ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر سەن بىزنى بەركولغىماد[1]قا تارتساڭ، ئاشۇ يەرگە يەتمىگۈچە ھەرگىز توختىمايمىز» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ناھايىتى ياخشى» دېدى ۋە خەيرلىك بىلەن دۇئا قىلدى.

بۇ ئۈچەيلەن مۇھاجىرلاردىن ئىدى. ھالبۇكى، مۇھاجىرلار قوشۇندا ئاز سانلىقنى ئىگىلەيتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەنسارلارنىڭ باشلىقلىرىنىڭ پىكرىنى ئېلىپ باقماقچى بولدى. چۈنكى، ئۇلار قوشۇندا كۆپ سانلىقنى تەشكىل قىلاتتى. ئەڭ مۇھىمى، ئەنسارلار بىلەن ئەقەبە كۈنى پۈتۈشكەن بەيئەت ماددىلىرىدا «ئەنسارلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مەدىنىنىڭ سىرتىدىمۇ قوغداپ ئۇرۇش قىلىش مەجبۇرىيىتى بار» دەپ بېكىتىلمىگەندى ھەمدە بۇ قېتىم ئۇرۇش يۈز بېرىپ قالسا، جەڭ مەيدانىنىڭ ئەڭ ئېغىر يۈكى ئاشۇلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنەتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئۈچ رەھبەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئەنسارلارغا قارىتىپ: «ئى خالايىق! توغرا مەسلىھەتىڭلار بولسا بېرىڭلار» دېدى. بۇنى سەزگەن ئەنسارلار قىسمىنىڭ قوماندانى سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئەزىبىرايى خۇدا، بىزنى دېمەكچىمۇسەن ئى رەسۇلۇللاھ!» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، شۇنداق» دېگەنىدى، ئۇ: «بىز ساڭا ئىمان كەلتۈردۇق، سېنى راست پەيغەمبەر دەپ چىن پۈتتۇق، سەن ئېلىپ كەلگەن دىنىنىڭ ھەقلىقىگە گۇۋاھلىق بەردۇق ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن سۆزۈڭنى ئاڭلاشقا، ئەمرىڭگە ئىتائەت قىلىشقا ئەھدۇپەيمان بەردۇق. ئى رەسۇلۇللا! ئىرادەڭ بويىچە ئىش قىلغىن، سېنى ھەق دىن بىلەن ئەۋەتكەن ئاللاھ بىلەن قەسەمكى،

[1] بەركولغىماد ــــ يەمەندىكى بىر جاينىڭ نامى.

ئەگەر سەن بىزنى مۇشۇ (قىزىل) دېڭىزغا كىرىشكە بۇيرىساڭ، چوقۇم باش تارتماي كىرىمىز. بىرسىمىزمۇ ئايرىلىپ قالمايمىز. ئەتىلىكتە دۈشمەن بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىشنى ھەرگىزمۇ يامان كۆرمەيمىز. بىز چىدامچان، سۇباتلىق كىشىلەردۇرمىز. ئىنشائاللاھ بىزلەردىن مەمنۇن بولىدىغان ئىشلارنى كۆرىسەن. شۇڭا، ئىشلىرىڭنى ئاللاھقا تاپشۇرۇپ يولۇڭنى داۋاملاشتۇرغىن» دېدى.

يەنە بىر رىۋايەتتە سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئېھتىمال سەن ئەنسارلار پەقەت ماڭا ياردەم بېرىش ۋە مېنى قوغداشنى مەدىنە ئىچىدىلا مەجبۇرىيەت دەپ بىلىدۇ دەپ قورقۇۋاتقان بولۇشۇڭ مۇمكىن. مەن ئەنسارلارغا ۋاكالىتەن سۆز قىلاي ھەم جاۋاب بېرەي: سەن بىزنى خالىغان يەرگە باشلاپ بارغىن، خالىغان كىشى بىلەن ئەھدى ـ ئالاقە ئورناتقىن، خالىغان كىشىدىن ئالاقە ـ رىشتىڭنى ئۈزگىن، مال ـ دۇنيالىرىمىزدىن ئۆزۈڭ خالاپ ئالغىن، ئۆزۈڭ خالاپ قويۇپ قويغىن، ھەرھالدا سېنىڭ ئېلىۋالغىنىڭ بىز ئۈچۈن قويۇپ قويغىنىڭدىن چارىراق. بىزنىڭ ھەرقانداق ئىشىمىز سەن بۇيرىغان ئىشقا تابىي (ئەگەشكۈچى)دۇر. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر سەن غەمدانىنىڭ ‹بەرىكە› دېگەن يېرىگە يول ئالساڭ، بىزمۇ چوقۇم سەن بىلەن بىرگە ئاتلىنىمىز ۋە قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر بىزنى مۇشۇ دېڭىزغا كىرىشكە بۇيرىساڭ، ئىككىلەنمەستىن كىرىمىز» دېگەن.

سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سۆزى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە زور ئىلھام بولدى چېغى، ئۇ بۇ گەپتىن ناھايىتى مەمنۇن بولدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئالغا ئىلگىرىلەيلى، ئۈمىدۋار بولايلى، ئاللاھ ماڭا ئىككى تائىپىنىڭ بىرىنى ۋەدە قىلغان. قەسەم قىلىمەنكى، گويا مەن شۇ تاپتا مۇشرىكلارنىڭ مەلەقتەك ياتقان ئۆلۈكلىرىنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن».

ئىسلام قوشۇنى داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلىدى

يىغىن ئاياغلاشقاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زەفىراندىن يولغا چىقىپ، ئەسافىر دەپ ئاتىلىدىغان بىر داۋاندىن ئاشتى. ئۇ يەردىن دەببە دەپ ئاتىلىدىغان كىچىك بىر كەنتكە چۈشتى ۋە ھەنان (چوڭ تاغدىن قېلىشمايدىغان بىر دۆڭلۈك)نى ئوڭغا تاشلاپ مېڭىپ، بەدرىگە يېقىن بىر يەرگە كېلىپ ئورۇنلاشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى بىۋاستە چارلاش ئېلىپ باردى

مۇشۇ يەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىجرەت سەپەردىشى ۋە غاردىكى ھەمراھى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىللە ئۆزى بىۋاستە چارلاش ئېلىپ باردى. ئىككىيلەن مەككە قوشۇنىنىڭ بارگاھى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىنىۋاتقان يەرنىڭ ئەتراپىدا يىراقتىن كۆزىتىپ رازۋېدكا قىلىۋاتقاندا، ئۇشتۇمتۇت بىر پېشقەدەم ئەرەب بوۋايغا ئۇچراپ قالدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن: «قۇرەيش قوشۇنى ۋە مۇھەممەدنىڭ ئادەملىرى ھازىر نەلەرگە يېتىپ كەلگەندۇ؟» دەپ سورىدى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن ئۆزىنىمۇ سوراپ قويۇشى ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىنى ئاشكارىلىماسلىق ئۈچۈن ئىدى). لېكىن ھېلىقى بوۋاي: «سىلەر ماڭا ئۆزۈڭلارنىڭ كىملىكىنى ئېيتىپ بەرمىگۈچە مەن ئېيتىپ بەرمەيمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ئاۋۋال سىز ئېيتىپ بېرىڭ، ئاندىن بىز ئېيتىپ بېرىمىز» دېگەندى، بوۋاي: «ئاۋۋال مەن، ئاندىن سىلەر، شۇنداقمۇ؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، شۇنداق» دېيىشى، بوۋاي: «ئاڭلىشىمچە، مۇھەممەد ئادەملىرى بىلەن پالانى كۈنى يولغا چىققانمىش، ماڭا خەۋەر قىلغان كىشىنىڭ گېپى راست بولسا، ئۇلار بۈگۈن پالانى يەردە» دېدى (مەدىنە قوشۇنى ئورۇنلاشقان ئورۇننى تىلغا ئېلىپ). يەنە ئاڭلىشىمچە، قۇرەيشلەر پالانى كۈنى يولغا چىققانىكەن، ئاشۇ خەۋەر راستلا بولسا، ئۇلار بۈگۈن چوقۇم پالانى يەردە» دېدى (قۇرەيش قوشۇنى چۈشكەن يەرنى ئاتاپ). ئۇ بۇ خەۋەرنى ئېيتىپ بېرىپلا: «سىلەر ئىككىڭلار كىم بولىسىلەر؟» دەپ سورىغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بىز سۇدىن» دەپ جاۋاب بەردى-دە، ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتقىنىچە كېتىپ قالدى. بوۋاي «سۇدىن دېگەن نېمە ئۇ؟ ئىراق سۈيىدىنمۇ ياكى ...؟» دەپ ئېغىزىنى ئۇچلاپلا قالدى.

مەككە قوشۇنى توغرىلىق مۇھىم بىر ئاخباراتقا ئېرىشىش

شۇ كۈنى كەچتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېڭىدىن رازۋېدكىچىلارنى تەيىنلەپ دۈشمەن ئەھۋالىنى ئىگىلەشكە ئەۋەتتى. بۇ ۋەزىپىنى

مۇھاجىرلارنىڭ پېشقەدەملىرىدىن ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب، زۇبەير ئىبنــى ئەۋۋام ۋە سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) قاتارلىق ئۈچ كىشى ئۆز ئۈستىگە ئالغانىدى. ئۇلار بەدرى كەنتىنىڭ سۇ ئېقىنى بويىغا بېرىۋىدى، مەككە قوشــۇنىنىڭ سۇ توشۇغۇچى ئىككى ئادىمنى ئۇچرىتىپ قالدى. رازۋېدكىچىلار دەرھال ئــۇلارنى تۇتۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا ھەيدەپ كەلــدى. بــۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەم نامــاز ئوقۇۋاتــاتتى. باشــقىلار ئالدىراپ ئۇلارنى سوراق قىلىشقا باشلىدى. ئۇلار (يەنى ئىككــى ئەســىر): «بىــز قۇرەيش قوشۇنىنىڭ سۇ توشــۇغۇچىلىرى، ئــۇلار بىزنــى ســۇ ئېلىــپ كېلىــشكە ئەۋەتكەن» دېــدى. بــۇ گەپ مۇســۇلمانلارغا ياقمــدى. چــۈنكى، ئــۇلار بــۇ ئىككىيلەننىڭ ئەبۇ سۇفياننىڭ ئادەملىرى بولــۇپ قېلىــشىنى (چــۈنكى، ئــۇلاردا تېخىچە كارۋاننى قولغا چۈشۈرۈش ئۈمىدى ئۈزۈلمىگەنىدى) ئۈمىد قىلاتتى. شۇڭا، مۇسۇلمانلار ھېلىقى ئىككى ئەسىرنى قاتتىق ئۇردى. ھەتتــا ئــۇلار: «بىــز ئەبــۇ سۇفياننىڭ ئادەملىرى» دېگەندىن كېيىن ئاندىن ئۇرۇشنى توختاتتى.

ئۇنىڭغىچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ نامازدىن پارىغ بولــدى ۋە كۆپچىلىككە ئاچچىقلانغاندەك: «ئۇلار راست گەپ قىلــسا ئــۇردۇڭلار، يالغــان ئېيتسا قويۇۋەتتىڭلار، ئەزبىرايى خۇدا، ئۇلار ئاۋۋال راســت ئېيتقانــدى. ئــۇلار چوقۇم قۇرەيش قوشۇنىنىڭ ئادەملىرى» دېدى. ئاندىن ئۇلارنى ئــۆزى بىۋاســتە سوراق قىلدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ـــ ئېيتىڭلار قۇرەيش قوشۇنى نەدە؟ ـــ دەپ سورىدى. ئەسىرلەر:

ـــ ئۇلار ئاۋۇ كۆرۈنۈپ تۇرغان يىراق دۆڭلۈكنىڭ كەينىدە.

ـــ ئازمۇ ـ كۆپمۇ؟

ـــ بەك كۆپ.

ـــ سانى قانچىلىك؟

ـــ بىلمەيمىز.

ـــ ئۇلار بىر كۈندە نەچچە تۆگە سويىدۇ؟

ـــ بىر كۈنى توققۇز، يەنە بىر كۈنى ئوننى سويىدۇ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ: «ئۇلارنىڭ سانى 900 بىلەن 1000نــىڭ ئارىلىقــدا ئــىكەن» دېــدى. ئانــدىن كېــيىن يەنە ســوراقنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ قۇرەيش كاتتىلىرىدىن كىم ـ كىملەر بار؟

ـــ ئۇتبە بىلەن شەيبە (رەبىئەنىڭ ئىككــى ئــوغلى)، ئەبــۇلبەختەرى ئىبنــى ھىشام، ھەكەم ئىبنى ھىزام، نەۋفەل ئىبنى خۇۋەيلىــد، ھــارىس ئىبنــى ئــامىرى،

تۇئەيمە ئىبنى ئەدى، نەزرى ئىبنى هارىس، زەمئە ئىبنى ئەسۋەد، ئەبۇ جەهىل ئىبنى هىشام ۋە ئۇمەييە ئىبنى خەلەف قاتارلىقلار بار دەپ يەنە بىرقانچە كىشىنىڭ ئىسمىلىكىنى تاپشۇردى.

سوراقتىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇن ئالدىدا سۆز قىلىپ: «مەككە سىلەرگە جىگەر پارىلىرىنى چىقارتىپتۇ» دېدى.

سىم-سىم يامغۇر

شۇ كېچىسى ئاسمان بۇلۇتلىنىپ يامغۇر ياغدى. ئاللاھ تەئالا يامغۇرنى مۇشرىكلار چۈشكەن جايلارغا كۆپ ياغدۇرۇۋەتكەنلىكتىن، ئۇلار ئالغا ئىلگىرىلەشتىن توسۇلۇپ قالدى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە سىم ـ سىم يامغۇر ياغدى. بۇ ئۇلارنى پاكلىدى ۋە شەيتاننىڭ پاسكىنا مەينەتچىلىكلىرىنى كەتكۈزدى. يەر قاتتى، قۇملار چىڭدىلىپ، ئادەم ۋە هايۋانلارنىڭ قەدىمى پىتىپ كەتمەيدىغان بولدى ۋە چېدىر ـ بارگاھلارنى تىكىشكە شارائىت هازىرلىنىپ قوشۇننىڭ ئىرادىسى مۇستەھكەملەندى.

ئىسلام قوشۇنى مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنغا ئالدىن بېرىپ ئورۇنلىشۋالدى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدرى سۈيىگە مۇشرىكلاردىن بۇرۇن بېرىپ ئورۇنلىشىۋېلىش ۋە ئۇلارنىڭ بۇ ئورۇننى ئالدىن ئىگىلىۋېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قوشۇنى قوزغىدى ۋە جىددىي يول يۈرۈپ ئاخشىمى بىر مەھەللىدە بەدرى سۇ مەنبەلىرىدىن بىرىنىڭ يېنىغا كېلىپ چۈشتى. بۇ چاغدا هۇباب ئىبنى مۇنزىر رەزىيەللاھۇ ئەنهۇ گويا بىر ھەربىي مۇتەخەسسىستەك ئورنىدىن تۇرۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ يەرگە ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەن چۈشتۇڭمۇ؟ ياكى جەڭ تەدبىرى ئۈچۈن ئۆز رايىڭ بىلەن چۈشتۇڭمۇ؟» دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «جەڭ تەدبىرى ئۈچۈن ئۆز رايىم بىلەن چۈشتۇم» دېۋىدى، ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ يەرگە چۈشۈش مۇۋاپىق ئەمەس، قوشۇنغا بۇيرۇق قىلغىن، بىز بۇ يەردىن قوزغىلىپ بەدرى سۇلىرىدىن مۇشرىكلارغا يېقىنراق بىر سۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئورۇنلىشىپ، بىر كۆل ياساپ سۇ چىڭقىۋالايلى، ئاندىن

باشقا قۇدۇق ۋە كۆللەرنى كۆمۈۋېتەيلى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇش قىلساق، بىز سۇ قىيىنچىلىقى تارتمايمىز، دۈشمەن سۇ ئىچەلمەي قىينىلىدۇ» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «توغرا ئېيتتىڭ» دېدى-دە، قوشۇننى تېزدىن ھەرىكەتلەندۈرۈپ، دۈشمەن قوشۇنىغا ئانچە يىراق بولمىغان بىر سۇ بويىغا تۈن نىسپىدە كېلىپ چۈشتى. ئاندىن كۆل كولاپ سۇ چىڭقۇۋېلىپ، باشقا سۇ مەنبەلىرىنى تىندۇرۇۋەتتى.

قوماندانلىق شتاب

مۇسۇلمانلار سۇ بويىغا كېلىپ ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن، سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە كۈتۈلمىگەن ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىمالىغا قارىتا ئالدىن تەييارلىق كۆرۈش ۋە غەلىبە قىلالمىغان تەقدىردە، قويۇپ قېچىش نۇقتىسىنى بېكىتىش ئۈچۈن بولۇشى كېرەك دەپ قارىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن مەخسۇس بىر قوماندانلىق ئۆيى تەسىس قىلىپ بېرىش تەكلىپىنى بەردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ساڭا بىر ياغاچ قورشام ئۆي بىنا قىلىپ، يېنىغا ئات-ئۇلاغلىرىمىزنى تەل قىلىپ قويۇپ، ئاندىن جەڭگە كىرەيلى. ئەگەر ئاللاھ بىزگە غەلىبە-نۇسرەت ئاتا قىلىپ، دۈشمەن ئۈستىدىن غالىب كەلسەك، كۆڭلىمىزدىكىدەك ئىش بولغىنى. ناۋادا ئەكسىچە ئىش بولۇپ قالسا، ئېتىڭغا منگەن پېتى مەدىنىدە قېپقالغان مۇسۇلمانلارنىڭ قېشىغا بېرىۋالىسەن-دە، ئاللاھ سېنى ئۇلار بىلەن قوغدايدۇ. چۈنكى، مەدىنىدە سېنى بىزدىن بەكرەك سۆيىدىغان ۋە جان پىدا قىلىدىغان نۇرغۇن كىشىلەر قېلىپ قالدى. ئۇلار سېنىڭ دۈشمەن بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىشىڭنى بىلگەن بولسىدى، ھەرگىز ئايرىلىپ قالمايتتى».

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ سۆزىگە ئاپىرىن ئوقۇدى ۋە ئۇنىڭغا خەيرلىك بىلەن دۇئا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار ھەرىكەتلىنىپ ئۇرۇش مەيدانىنىڭ شەرقىي شىمال تەرىپىگە جايلاشقان ئېگىز بىر دۆۋە ئۈستىگە جەڭ مەيدانىغا قارىتىپ ياغاچتىن قورشام قىلىپ بىر ئۆي بىنا قىلدى. شۇنداقلا، سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا ئەنسار ياشلىرىدىن بىرقانچە ئەزىمەت مەخسۇس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداش ئۈچۈن قوماندانلىق شتاب ئەتراپىدا قاراۋۇللۇق قىلدى.

قوشۇننى سەپەرۋەر قىلىش ۋە كېچىنى بىدار ئۆتكۈزۈش

شىتاب يۈتكەندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى سەپەرۋەر قىلدى. ئۇ جەڭ مەيدانىدا سالماق قەدەم تاشلاپ مېڭىپ: «ئىنشائاللاھ ئەتە ماۋۇ پالانى ئۆلتۈرۈلىدىغان جاي، ئاۋۇ ئىنشائاللاھ پالانى بېشىنى يەيدىغان جاي ...» دەپ قولى بىلەن كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئاندىن شۇ يەردىن بىر تۈپ دەرەخ تۈۋىگە بېرىپ ناماز ئوقۇش بىلەن كېچىنى بىدار ئۆتكۈزدى. مۇسۇلمانلار كۆڭۈللىرى خاتىرجەم، ئوچۇق-يورۇق ۋە تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن، يۈرەكلىرىنى توختاتقان ھالدا يېتىپ ئاللاھ تەئالانىڭ مۇنۇ ئايىتىدىكى بېشارەتلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش ئارزۇسىدا راھەتلىك ئۇخلىۋالدى: ﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّن السَّمَاء مَاء لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الأَقْدَامَ﴾ «ئۆز ۋاقتىدا ئاللاھ تىنچلاندۇرۇش يۈزىسىدىن سىلەرگە ئۇيقۇ بېغىشلىدى، (تاھارەت ئېلىپ، غۇسۇل قىلىپ) پاك بولۇشۇڭلار ئۈچۈن، سىلەردىن شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىنى كەتكۈزۈش ئۈچۈن، (ئاللاھنىڭ ياردىمىگە ئىشەنچ قىلىپ) كۆڭلۈڭلارنىڭ توق تۇرۇشى ئۈچۈن، قەدەمڭلارنىڭ (قۇمغا پېتىپ كەتمەي) مەزمۇت تۇرۇشى ئۈچۈن ئاللاھ سىلەرگە بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردى» (8:11).

بۇ ھىجرىيىنىڭ 2-يىلى رامىزان (9-ئاي)نىڭ 17-كۈنى (جۈمە)گە تاڭ ئاتىدىغان كېچە ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ ئاينىڭ 8-ياكى 12-كۈنى يولغا چىقىپ، پەيشەنبە كەچ مۇشۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن.

مەككە قوشۇنى جەڭگە ئاتلىنىش ئالدىدا ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىختىلاپ يۈز بەردى

قۇرەيش تەرەپ بەدرى ۋادىسىنىڭ مەدىنىگە يىراق چېتىگە جايلاشقان بارگاھىدا كېچىنى بىخارامان ئۇخلاپ ئۆتكۈزدى. ئەتىسى ئەتىگەن قوشۇنلىرىنى رەتكە سېلىپ، ناغرا-سۇناي، داقا-دۇمباقلىرىنى چېلىپ، دۆڭلۈك تەرەپتىن ھەيۋە بىلەن بەدرى ۋادىسىغا قاراپ تۆۋەن چۈشتى ۋە ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرقانچە كىشى ئۇدۇل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆلىگە قاراپ ئۆزىنى ئاتتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلارنى سۇ ئىچكىلى

قويۇۋېتىلار» دېدى. ئۇلاردىن شۇ كۈنى سۇ ئىچكەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۆلتۈرۈلدى. پەقەت ھەكىم ئىبنى ھىزام ئامان قېلىپ، كېيىن مۇسۇلمان بولدى ۋە مۇسۇلماندارچىلىقى ناھايىتى ياخشى بولۇپ كەتتى. ئۇ قەسەمنى مۇبالىغە قىلماقچى بولسا، «مېنى بەدرىدە ئامان قويغان ئاللاھ بىلەن قەسەم» دەيتتى.

(ئەسلى گېپىمىزگە كېلەيلى) قۇرەيش قوشۇنى تۆۋەنگە چۈشۈپ توختىغاندىن كېيىن، ئۇلار ئۇمەير ئىبنى ۋەھەب جۇمەھىنى مەدىنە تەرەپنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتى ۋە سان ـ سۈپىتىنى ئىگىلەشكە ئەۋەتتى. ئۇمەير ئېتىغا مىنىپ، قوشۇننىڭ ئەتراپىنى يىراقتىن ئات چاپتۇرۇپ بىر ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن قايتىپ بېرىپ: «تەخمىنەن 300 ئادەم ئىكەن، بەلكىم ئازراق كەم ياكى زىيادە چىقىدۇ. ئۇنىڭدىن جىق ئەمەس، لېكىن توختاپ تۇرۇڭلار، مەن قاراپ باقاي، ئۇلارنىڭ بۆكتۈرمە قوشۇنى ياكى ياردەمچى قوشۇنى بارمۇ تېخى؟» دېدى ـ دە، ئېتىنى يەنە چاپتۇرۇپ ئويمانلىقنىڭ يىراق چېتىگىچە بېرىپ كەلدى ۋە غەيرى ئەھۋال سەزمىگەندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ: «مەن ھېچ نەرسىنى بايقىمىدىم، لېكىن ئى قۇرەيش جامائەسى! بالا ـ قازانىڭ ئاشكارا ئۆلۈمنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى، يەسرەب تۆگىلىرىنىڭ ئوچۇق ئاشكارا ئۆلۈم توشۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن. ئۇلارنىڭ قىلىچلىرىدىن باشقا ھېچقانداق مۇداپىئەلىنىش ئەسلىھەسى ياكى پاناھلىنىش قارارگاھى يوق ئىكەن. ئەزبىرايى خۇدا، سىلەردىن بىرسى ئۆلمىگۈچە ئۇلاردىن بىرنى ئۆلتۈرگىلى بولمايدۇ. ناۋادا ئۇلار بۇ قېتىم سىلەرنىڭ ئىقتىدارلىق ئادەملىرىڭلارنى يوقىتىۋەتسە، ئۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتنىڭ نېمە لەززىتى، شۇڭا ئوبدان ئويلاپ كۆرۈڭلار» دېدى.

بۇ چاغدا (باشتىن ـ ئاخىر ئۇرۇش قىلىش پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ كەلگەن) ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشامغا قارشى قوشۇننى قايتۇرۇپ كېتىشنى تەشەببۇس قىلىدىغان يەنە بىر قارشىلىق پىكىر ئېقىمى پەيدا بولدى. ئۇنىڭ جەريانى مۇنداق بولدى: ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ھەكىم ئىبنى ھىزام قوشۇن سەركەردىلىرى بىلەن ئايرىم ـ ئايرىم سۆزلەشتى ۋە ئۇتبە ئىبنى رەبىئەنىڭ قېشىغا كىلىپ: «ئى ئەبۇ ۋەلىد (ئۇتبەنىڭ كۇنىيەت ئىسمى)! سەن قۇرەيش خەلقىنىڭ كاتتىسى، ھۆرمەتكە سازاۋەر باشلىقى، سەن ئەبەدىلئەبەد ياخشى نامىڭ قالىدىغان بىر ئىشقا قىزىقامسەن؟» دېدى. ئۇتبە: «قانداق ئىش ئۇ ئى ھەكىم؟» دېگەندى، ھەكىم ئىبنى ھىزام: «قوشۇننى قايتۇرۇپ كېتىسەن ۋە ئىتتىپاقدىشىڭ ئەمرى ئىبنى ھەزرەمى (نەخلە قوشۇنى ۋەقەسىدە مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن)نىڭ خۇن ھەققىنى ئۈستۈڭگە ئالىسەن» دېدى. ئۇتبە: «چوقۇم قىلىمەن، بۇ ئىشقا سەن ماڭا كېپىل بولغىن، ئۇ دېگەن مېنىڭ ئىتتىپاقدىشىم، ئۇنىڭ خۇن ھەققلىرى ۋە بۇلاپ

كېتىلگەن ماللىرى مېنىڭ زىممەمگە قالسۇن» دېدى. ئاندىن ئۇ يەنە ھەكىم ئىبنى ھىزامغا: «سەن ھازىرلا ئىبنى ھەنزەل (يەنى ئەبۇ جەھل، ھەنزەل دېگەن ئۇنىڭ ئانىسى)نىڭ قېشىغا بارغىن. مەن كۆپچىلىكنىڭ ئىشنى شۇنىڭ پۇچىلىۋېتىشىدىن قورقىمەن» دېدى. ئاندىن ئۇتبە ئورنىدىن تۇرۇپ قوشۇن ئىچىدە سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئى قۇرەيش خەلقى! سىلەر مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ نېمە قىلىسىلەر؟ قەسەم قىلىپ ئېيتىمەنكى، ئەگەر ئۇنى يەڭمەكچى بولساق ئادەم قاراپ تۇرۇپ ئۆز تاغىسىنىڭ ئوغلىنى ياكى ھاممىسىنىڭ ئوغلىنى ۋەياكى ئۆز جەمەتىدىن بىر كىشىنى ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇر بولىدۇ. بۇ قانداق بولىدۇ؟ شۇڭا بىز قايتىپ مۇھەممەدنىڭ ئىشىنى باشقا ئەرەب قەبىلىلىرىگە قالدۇرايلى. ئۇلار غالىب كېلىپ مۇھەممەدنىڭ ئەدىپىنى بەرسە ناھايىتى ياخشى بولغىنى، ناۋادا ئەكسىچە مۇھەممەد غەلىبە قىلىپ قالسا، ئۇنىڭ غەلىبىسى سىلەرنىڭ غەلىبەڭلار». ئاڭغىچە ھەكىم ئىبنى ھىزام ئەبۇ جەھلنىڭ يېنىغا بېرىپ (ئەبۇ جەھل بۇ چاغدا ساۋۇتلىرىنى كىيىپ جەڭ تەييارلىقى قىلىۋاتاتتى): «ئى ئەبۇلھەكەم (ئەبۇ جەھلنىڭ كۇنيەت ئىسمى)، ئۇتبە ئىبنى رەبىئە مېنى قېشىڭغا مۇنداق ـ مۇنداق گەپلەر بىلەن ئەۋەتتى» دېگەندى، ئەبۇ جەھل قوپاللىق بىلەن: «ئەزبىرايى خۇدا، ئۇتبە مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى كۆرۈپلا قورقۇپ يۈرىكى ئېغىپ كېتىپتۇ. ھەرگىز ئۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ. ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئاللاھ بىز بىلەن مۇھەممەدنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئادىل ھۆكۈم بىلەن ئايرىپ قويمىغۇچە قەتئىي قايتمايمىز. ئۇتبەنىڭ ئۇنداق دېيىشى، مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ قوشۇنىمىزغا ناشتىلىق بولۇپ قالىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن، ئەسلىدە ئۇنىڭ ئوغلى (ئەبۇ ھۇزەيفە ئىبنى ئۇتبە بۇرۇنلا مۇسۇلمان بولغان بولۇپ، ھىجرەت قىلىپ كەلگەن) شۇلارنىڭ قېتىدا. شۇڭا، ئۇ ئۆز بالىسىدىن ئەنسىرىگەن گەپ» دېدى.

ئۇتبەگە ئەبۇ جەھلنىڭ «ئەزبىرايى خۇدا، ئۇتبە قورقۇپ يۈرىكى ئېغىپ كېتىپتۇ» دېگەن ھاقارەت سۆزى ئاڭلىنىۋىدى، ئۇ: «ئاز قالدى، كىمنىڭ قورقۇپ يۈرىكى ئېغىپ كەتكەنلىكى ھېلى مەلۇم بولىدۇ، مېنىڭمۇ ياكى ئۇنىڭمۇ؟» دېدى. ئەبۇ جەھل بۇ قارشىلىق پىكىر ئېقىمىنىڭ تېخىمۇ كۈچىيىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ھەكىم ئىبنى ھىزام بىلەن شۇنچىلىك سۆزلىشىپلا ئامىر ئىبنى ھەزرەمى (نەخلە قوشۇنىدا ئۆلتۈرۈلگەن ئەمرى ئىبنى ھەزرەمىنىڭ قان قېرىندىشى)گە دەرھال ئادەم ئەۋەتتى ۋە: «سېنىڭ ئىنتىپاقدىشىڭ (يەنى ئۇتبە دېمەكچى) قوشۇننى ئۇرۇشماي قايتۇرۇپ كەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ، ھالبۇكى سەن قېرىندىشىڭنىڭ ئۆلۈمىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرگەن ئەمەسمۇ؟ شۇڭا دەرھال قېرىندىشىڭنىڭ قىساسىنى ئېلىشىپ بېرىشنى تەلەپ قىلغىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئامىر دەرھال قوشۇن ئارىسىغا

چىقىپ كاسىسىنى ئاچتى (بۇ دەرد ـ ئەلەمگە چىدىمىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى) ۋە: «ۋاي ئەمرى، ۋاي ئەمرى، ۋاي قېرىندىشىم، ۋاي قېرىندىشىم» دەپ توۋلىغىلى تۇردى. بۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىكنىڭ ئەسەبىيىتى قايىندى، نىيەتلىرى بۇزۇلدى، ئىش تەتۈرىگە ياندى ۋە ئۇتبە تەشەببۇس قىلغان ئاقىلانە تەدبىر تەنتەكلىك بىلەن چۆرۈپ تاشلاندى. قىسقىسى، تەنتەكلىك تەدبىر ئۈستىدىن غالىب كەلدى ۋە تىنچلىق ئۈچۈن كۆرسىتىلگەن بۇ تىرىشچانلىق ھىيلە ـ مىكىر بىلەن بېسىقتۇرۇۋېتىلدى.

ئىككى تەرەپ بىر-بىرىگە كۆرۈندى

مۇشرىكلار ھەيۋە بىلەن دۆڭ تەرەپتىن چۈشۈپ كېلىپ ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىگە كۆرۈنۈۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاللاھ! مانا بۇ قۇرەيش ئۆزىنىڭ تەكەببۇرلىقى ۋە چوڭچىلىقى بىلەن ساڭا قارشىلاشقىلى ۋە سېنىڭ پەيغەمبىرىڭنى ئىنكار قىلغىلى كەلدى. ئى ئاللاھ! سەن ماڭا ۋەدە قىلغان ياردىمىڭنى نازىل قىلغىن، ئى ئاللاھ! ئۇلارنى ھازىرلا ھالاك قىلغىن» دەپ دۇئا قىلدى ۋە يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۈشمەن قوشۇنى ئىچىدە قىزىل تۆگىگە مىنىۋالغان ئۇتبە ئىبنى رەبىئەنى كۆرۈپ: «ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياخشىلىق بار دېيىلسە، چوقۇم قىزىل تۆگىلىك كىشىدە بار ئىدى. ئۇلار شۇنىڭ گېپىگە ئۇنىغان بولسا توغرا قىلغان بولاتتى» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارنىڭ سەپلىرىنى تەرتىپكە سالدى. ئۇ سەپلەرنى ئوڭشاپ تۇرۇۋاتقاندا مۇنداق بىر قىزىقارلىق ئىش يۈز بەردى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىدا سەپ تۈزۈش ئۈچۈن ئىشلىتىۋالغان بىر تال تىغسىز ئوق بار ئىدى. ئۇ سەۋاد ئىبنى غۇزىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سەپتىن چىقىپ تۇرۇۋالغىنىنى كۆرۈپ: «تۈز تۇر! ئى سەۋاد!» دەپ ئۇنىڭ قورسىقىغا نوقۇپ قويۇۋىدى، سەۋاد: «ئى رەسۇلۇللاھ! مېنى ئۇردۇڭ، قىساس ئالىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مانا قىساس ئالغىن» دەپ قورسىقىنى ئېچىپ بەرگەنىدى، سەۋاد پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قۇچاقلاپ، قورساقلىرىغا سۆيۈپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ نېمە قىلغىنىڭ ئى سەۋاد؟» دەپ سورىغانىدى، سەۋاد: «ئى رەسۇلۇللاھ! كۆرۈپ تۇرۇپسەن، ئالدىمىزدا ئۆلۈم كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ، شۇڭا ھاياتىمنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىدا مېنىڭ تېنىم سېنىڭ تېنىڭگە تەگسۇن دېدىم» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەۋادقا خەيرلىك بىلەن دۇئا قىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەپلەرنى تۈزەپ بولغانــدىن كېــيىن قوشۇنغا ئەڭ ئــاخىرقى بــۇيرۇقنى تاپــشۇرۇپ ئــالمىغۇچە دۈشــمەنگە ھۇجــۇم قىلماسلىق توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. ئانــدىن ئۇلارغــا جەڭ قىلــىش ئۇســۇلى توغرىسىدا ئالاھىدە يولــيورۇق بېرــىپ: «دۈشــمەن باســتۇرۇپ كەلــسە، يەنــى ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇم قىلسا، يەر بېغىرلىتىپ ئوق ئۈزۈڭلار، ئاتقانــدىمۇ ئارقــا-ئارقىدىن ئــارام بەرمەي ئېــتىڭلار ۋە ئۇســتۈڭلارغا بېــسىپ كەلمىگــىچە قىلىــچ سۇغارماڭلار» دېدى. ئاندىن ئەبــۇ بەكــرى رەزىيەللاھــۇ ئەنھــۇ بــىلەن بىلــلە قوماندانلىق شتابىغا قايتتى. سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ مۇھــاپىزەتچى ئەزىمەتلەرنى باشلاپ شتاب دەرۋازىسى ئالدىغا كېلــىپ، قىلىچــــلىرىنى شــمايلاپ جەڭگىۋار ھالەتتە تۇردى.

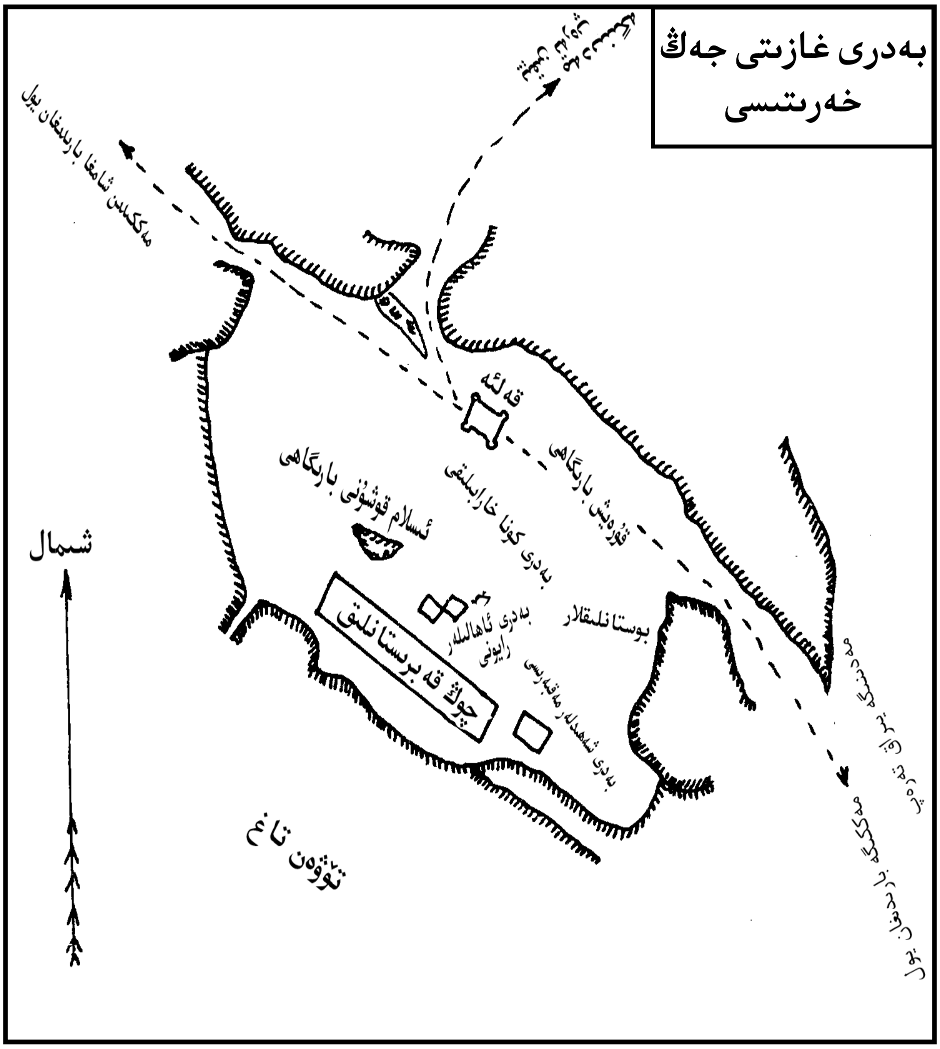

ئەمما، مۇشرىكلارنىڭ ئىچىدىن ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ: «ئى ئاللاھ! ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى — ت.) بىزدىن سىلە ـ رەھىمنى ئۈزدى. بىز ئۇقمايدىغان بىر نېمىنى دىن دەپ ئېلىپ كەلدى. ئۇنى ھازىرلا ھالاك قىلغىن. ئى ئاللاھ! ئىككى تەرەپنىڭ قايسىمىزنىڭ ئىشى سېنىڭ دەرگاھىڭدا مەقبۇل كۆرۈلسە ۋە ئۇنىڭدىن رازى بولساڭ، بۈگۈن نۇسرەت ۋە ياردىمىڭنى شۇ تەرەپكە ئاتا قىلغىن» دېدى. بۇ ھەقتە ئاللاھ تەئالا تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿إِن تَسْتَفْتِحُواْ فَقَدْ جَاءكُمُ الْفَتْحُ وَإِن تَنتَهُواْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَعُودُواْ نَعُدْ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ «(ئى كۇپپارلار جامائەسى!) ئەگەر سىلەر غەلىبىنى تىلىسەڭلار، غەلىبە ئاللىقاچان سىلەرگە كېلىپ بولدى (يەنى ئۇ سىلەرنىڭ زىيىنىڭلارغا كەلدى)، ئەگەر (پەيغەمبەر بىلەن دۈشمەنلىشىشتىن) يانساڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر، ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن يەنە ئۇرۇشساڭلار، بىز ئۇنىڭغا يەنە ياردەم بېرىمىز، قوشۇنۇڭلار كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ سىلەردىن ھېچ نەرسىنى دەپئى قىلىپ بېرەلمەيدۇ. ئاللاھ ھەقىقەتەن مۇئمىنلەر بىلەن بىللىدۇر» (8:19).

سائەت نۆل ۋە تۇنجى جەڭ ئۇچقۇنى

جەڭ پىلىكىگە تۇنجى بولۇپ ئوت ياققۇچى مۇشرىكلار تەرەپتىن ئەسۋەد ئىبنى ئابدۇلئەسەد مەخزۇمى بولدى (ئۇ مىجەزى قوپال، بەتقىلىق ئادەم ئىدى). ئۇ جەڭ مەيدانىغا: «ئاللاھقا ئەھدى بېرىمەنكى، چوقۇم ئۇلارنىڭ كۆلىدىن سۇ ئىچىمەن ياكى ئۇنى بۇلغايمەن ۋەياكى شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلىمەن» دەپ سەكرەپ چۈشتى. ئۇ مەيدانغا چۈشۈۋىدى، بۇ تەرەپتىن ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چۈشتى. ئىككىيلەن بىر ـ ئىككىچە قىلىچ سوقۇشتۇردى ـ دە، ھەمزە بىر ئۇرۇپلا ئۇنىڭ بىر پاچىقىنى ئۈزۈۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. ئۇنىڭ كېسىلگەن پۇتى جىرت ـ جىرت قان تۆكمەكتە ئىدى. ئۇ يىقىلغان ئورۇن كۆلدىن خېلى يىراق بولسىمۇ، بىراق ئۇ قەسىمىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن، ئۈچ پۇتلۇق بولۇپ كۆل تەرەپكە ئۆمىلەپ ئۆزىنى ئاتتى. لېكىن، ھەمزە ئۇنى قوغلاپ كېلىپ، كۆلنىڭ ئىچىدە قىلىچلىۋەتتى.

يەكمۇيەك ئېلىشىش

ئەسۋەد ئىبنى ئابدۇلئەسەدنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ئوت ئېلىش ئالدىدا تۇرغان جەڭ پىلىكىگە چاقماق چاقتى. شۇنىڭ بىلەن قۇرەيش چەۋەندازلىرىدىن ئۈچ كىشى مەيدانغا چۈشۈپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر ئائىلىلىك كىشىلەر بولۇپ، ئۇتبە، ئۇنىڭ قېرىندىشى شەيبە ۋە ئۇتبەنىڭ ئوغلى ۋەلىد قاتارلىقلار ئىدى. ئۇلار سەپتىن ئېتىلىپ چىقىپلا يەكمۇيەك ئېلىشىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ چاغدا ئۇلارغا ئەنسار ياشلىرىدىن ئۈچ يىگىت ــ ئەۋف، مۇئەۋۋىز (ھارىسنىڭ ئىككى ئوغلى) ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار مەيدانغا چۈشكەندى، مۇشرىكلار تەرىپىدىن چۈشكەنلەر: «سىلەر كىم بولىسىلەر؟» دەپ سورىدى. بۇ تەرەپتىن چىققانلار: «ئەنسار يىگىتلىرىمىز» دەپ جاۋاب بەرگەندى، ئۇلار: «يارايسىلەر، لاياقەتلىك ھەمتەڭلەر ئىكەنسىلەر، ئەپسۇسكى، بىز سىلەر بىلەن ئۇرۇشماقچى ئەمەسمىز، بىزگە قۇرەيشلەردىن چىقسۇن» دېدى. ئۇنىڭغىچە ئۇلارنىڭ ئېلانچىلىرى: «ئى مۇھەممەد! بىزگە قۇرەيشتىن ئادەم چىقارغىن، بىزگە ئۆزىمىزنىڭ تەڭ دېمەتلىرىمىزنى چىقىرىپ بەرگىن» دەپ چۇقان كۆتۈرۈشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئەبۇ ئەبەيدە ئىبنى ھارىس، ئى ھەمزە، ئى ئەلى، چىقىڭلار! » دېدى. ئۇلار سەپتىن ئايرىلىپ مۇشرىكلارنىڭ ئالدىغا يېقىنلاپ بېرىۋىدى، مۇشرىك تەرەپتىكىلەر: «سىلەر كىم بولىسىلەر؟» دەپ سورىدى، مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنى تونۇشتۇرۇۋىدى، ئۇلار: «يارايسىلەر، ئەمدى تېخى لاياقەتلىك تەڭ دېمەتلەر چىقىپسىلەر» دېيىشتى ـ دە، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە تۇتۇشۇپ كېتىشتى. ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئۇ ھەممىدىن يېشقەدەم ياشانغان كىشى ئىدى) ئۇتبە ئىبنى رەبىئە بىلەن تۇتۇشتى. ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شەيبە بىلەن تۇتۇشتى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋەلىد ئىبنى ئۇتبە بىلەن تۇتۇشتى. ھەمزە بىلەن ئەلى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) ئۆز رەقىبلىرىگە ئامانلىق زامانغا بەرمەي، قىلىچ ئۇرۇپ بىردەمدىلا تۈپا چىشلىتىۋەتتى. ئەمما، ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەقىبى ئۇتبە بىلەن قاتتىق ئېلىشىپ، ھەر ئىككىلىسى بىر ـ بىرىنى ئېغىر يارىلاندۇرۇپ ھالسىزلىنىپ كەتتى. شۇڭا، ھەمزە بىلەن ئەلى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) ئۇتبەگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى جەھەننەمگە ئۇزاتتى. ئاندىن ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆتۈرۈپ مەيداندىن قايتىپ كىردى. ئۇنىڭ بىر پۇتى ئۈزۈۋېتىلگەندى، ئۇ بەدرى ئۇرۇشى ئاياغلىشىپ 4 ــ 5 كۈندىن كېيىن مۇسۇلمانلار مەدىنىگە قايتىشتا سەپرا دېگەن يەرگە كەلگەندە ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭغىچە بىر ئېغىز

دەرد ـ ئەلەم شكايىتى قىلمىغانىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قەسەم قىلغان ھالدا: «﴿هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ﴾ ‹(مۇئمىنلەر ۋە كۇپپارلاردىن ئىبارەت) بۇ ئىككى پىرقە پەرۋەردىگارى توغرىسىدا مۇنازىرىلەشتى› (22:19) دېگەن ئايەت شۇلار ھەققىدە نازىل بولغان» دەيتتى.

ئومۇمىي ھۇجۇم

بۇ بىر مەيدان يەكمۇيەك ئېلىشىشنىڭ نەتىجىسى مۇشرىكلارغا نىسبەتەن تالاپەتلىك باشلىنىش بولدى. ئۇلار ئەڭ ياخشى ماھىر چەۋەندازلىرىدىن ۋە قابىل قوماندانلىرىدىن بىراقلا ئۈچ كىشىدىن ئايرىلىپ قالدى. شۇڭا، ئۇلار غەزەپ ئوتىدا يانىدى ۋە مۇسۇلمانلارغا كەڭ كۆلەمدە ئومۇمىي ھۇجۇم قوزغىدى. ئەمما، مۇسۇلمانلار ئاللاھ تەئالاغا سېغىنىپ ياردەم ۋە مەدەت تىلەپ، ئۆز ئورۇنلىرىدىن قوزغالماي مۇداپىئەدە تۇرۇپ دۈشمەننى ئېغىر چىقىمغا ئۇچراتتى. ئۇلارنىڭ جەڭ مارشى «ئەھەد»، «ئەھەد» (ئاللاھ بىر، ئاللاھ بىر) ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالاغا ئىلتىجا قىلماقتا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننىڭ سەپلىرىنى رەتكە سېلىپ، جەڭ مەيدانىغا ئائىت تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ بولۇپ، قوماندانلىق شتابىقا قايتقاندىن كېيىن، ئاللاھ تەئالانىڭ ئۇنىڭغا ۋەدە قىلغان ياردەم ۋە نۇسرەتلىرىنى تىلىدى. ئۇ ئىلتىجا قىلىپ: «ئى ئاللاھ! ماڭا ۋەدە قىلغان ياردىمىڭنى نازىل قىلغىن، ئى ئاللاھ! مەن سېنىڭدىن ئۆز ۋەدەڭنى ئىشقا ئاشۇرۇشۇڭنى تىلەيمەن» دەيتتى. بىر چاغدا جەڭ راسا قىزىپ كەسكىنلىشىشكە باشلىغۇدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە قول كۆتۈرۈپ: «ئى ئاللاھ! بۇگۈن مۇشۇلار (يەنى مۇسۇلمانلار)نىڭ ھالاكىتىنى خالىساڭ، زېمىندا ساڭا ئىبادەت قىلغۇچىلار قالمايدۇ» دېدى، ھەتتا ئىلتىجاغا غەرق بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ئۈستىدىكى رىداسى چۈشۈپ كەتتى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىدانى يەردىن ئېلىپ يېپىندۇرۇپ قويۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئەمدى بولدى قىلسىلا، پەرۋەردىگار تەئالاغا كۆپ ئىلتىجا قىلدىلا» دېدى.

بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا ئۆزىنىڭ پەرىشتىلىرىگە ۋەھيى قىلىپ: ﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلآئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُواْ الرَّعْبَ فَاضْرِبُواْ فَوْقَ الأَعْنَاقِ وَاضْرِبُواْ مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ﴾ «مەن سىلەر بىلەن بىللە، مۇئمىنلەرنى (ئۇرۇش مەيدانىدا) ساباتلىق قىلىڭلار، كاپىرلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالىمەن. (قىلىچ بىلەن كاپىرلارنىڭ) گەدەنلىرىگە چېپىڭلار (يەنى باشلىرىنى كېسىڭلار)، ئۇلارنىڭ بارماقلىرىغا (ھەممە ئەزاسىغا چېپىڭلار» (8:12) دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى قىلىپ: ﴿أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلآئِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾ «مەن سىلەرگە ئارقىمۇئارقا (چۈشىدىغان) 1000 پەرىشتە بىلەن ياردەم بېرىمەن» دېدى.

ياردەمچى قوشۇن

شۇئان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆزىنى يۇمۇپ، بىر نەچچە دەقىقە سۈكۈتكە چۆمدى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ: «خۇش خەۋەر، ئى ئەبۇ بەكرى! مانا جىبرىئىل چاڭ ـ توزاڭ ئۆرلىتىپ كېلىۋاتىدۇ» دېدى. ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «خۇش خەۋەر، ئى ئەبۇ بەكرى! ئاللاھنىڭ ياردىمى كەلدى. مانا بۇ جىبرىئىل تۇلپىرىنى چاپتۇرۇپ، چاڭ ـ توزاڭلارنى ئۆرلىتىپ كېلىۋاتىدۇ» دېدى. ئاندىن كەيپىدىن ساۋۇتىنى قوشلاپ كىيىپ: «مۇشرىكلار تۈپى مەغلۇپ قىلىنىدۇ ئارقىغا قاراپ قاچىدۇ» (54:45) دېگەچ سەكرەپ چىقتى ۋە يەردىن بىر سىقىم شېغىل تۇپىنى ئېلىپ قۇرەيشلەرگە قارىتىپ: «ئاللاھ خار قىلغاي» دەپ ئاتقاندى، كۆز، بۇرۇن، قۇلاقلىرىغا توپا كىرمىگەن بىرمۇ مۇشرىك قالمىدى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَـكِنَّ اللّهَ رَمَى﴾ «(ئى مۇھەممەد! بىر سىقىم توپىنى مۇشرىكلارغا) ئاتقىنىڭدا سەن ئاتمىدىڭ، بەلكى ئەمەلدە ئۇنى (مۇشرىكلارنىڭ كۆزلىرىگە) ئاللاھ ئاتتى» (8:17).

قايتۇرما ھۇجۇم

دەل مۇشۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇنغا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش توغرىسىدا ئەڭ ئاخىرقى بۇيرۇقنى چىقىرىپ: «ئالغا...!» دەپ توۋلىدى ۋە ئۇلارنى جەڭگە رىغبەتلەندۈرۈپ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بۈگۈن

مۇشرىكلارغا قارشى چېكىنمەي سۇباتلىق بىلەن جەڭ قىلغان ئادەمگە ئاللاھ جەننەتنى ئاتا قىلدۇ» دېدى. ئۇ يەنە قوشۇنغا ئىلھام بېرىپ: «كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىنچە كېلىدىغان جەننەتكە قاراپ ئالغا!» دېدى. ئۇمەير ئىبنى ھۇمام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۇرۇپ: «ھەببەللى، ھەببەللى» دەپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «نېمە دەپ ھەببەللى، ھەببەللى دەيسەن؟» دەپ سورىدى. ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! مەن ئاشۇ جەننەت ئەھلىدىن بولارمەنمىكىن دەيمەن» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەن چوقۇم جەننەت ئەھلىدىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يېنىدىن بىرقانچە خورما قېقىنى ئېلىپ ئېغىزىغا سالدى، ئاندىن: «ئەگەر مەن مۇشۇلارنى يەپ ياشاۋېرىدىغان بولسام، بۇ تولىمۇ ئۇزۇن ھايات بولۇپ كېتىدىكەن» دېدى ـ دە، قولىدا قالغانلىرىنى يەرگە تاشلىۋېتىپ، گىرەلەشمە جەڭگە كىرىپ كەتتى. ئۇ دۈشمەن بىلەن ئۇرۇشۇپ ـ ئۇرۇشۇپ، ئاخىر شەھىد بولدى.

شۇنىڭدەك، يەنە ئەۋف ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئەفرانىڭ ئوغلى) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھنى بەندىلەرنىڭ قايسى ئەمەلى خۇشال قىلىدۇ؟» دەپ سورىغانىدى ـ دە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بەندىنىڭ يەڭ ـ پەشلىرىنى شىمايلاپ دۈشمەنگە قول سالغىنى» دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمۇ ئۈستىدىكى تۆمۈر كىيىمنى سېلىپ تاشلىۋېتىپ، قىلىچنى سۇغۇرغىنىچە دۈشمەن توپىغا قاراپ ئېتىلدى. ئۇمۇ ئۇرۇشۇپ ـ ئۇرۇشۇپ ئاخىر شەھىد بولۇپ كەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇنغا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش بۇيرۇقىنى چىقارغاندا مۇشرىكلارنىڭ شىددىتى ئاللىقاچان بوشاپ، ھۇجۇم قىلىش قىزغىنلىقى يوقالغانىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ تەدبىرىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ جەڭ مەيدانىدا ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىشىگە ناھايىتى زور رولى بولدى. چۈنكى، ئۇلار ھۇجۇمغا ئۆتۈش بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋالغان ھامان (تېخى بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ جەڭ قىزغىنلىقى ياش ھالىتىدە ئىدى) دەھشەت يۇقىرى جاسارەت بىلەن ھۇجۇم قوزغىدىكى، دۈشمەن سەپلىرىنى ئۆكتەي ـ توكتەي قىلىپ، ئۇلارنىڭ باشلىرىنى كېسىپ سۇر توقاي قىلىشقا باشلىدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۈستىگە قوش ساۋۇت كىيىپ تولۇپ تاشقان ئىشەنچ ۋە ئۈنلۈك ئاۋازدا: «مۇشرىكلار توپى مەغلۇب قىلىنىدۇ ۋە چوقۇم چېكىندۈرۈلىدۇ» دەپ قوماندانلىق شتابىدىن ئېتىلىپ چىققانلىقى قوشۇننىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇۋەتتى. نەتىجىدە مۇسۇلمانلار يولۋاستەك ئېتىلىپ جاسارەت بىلەن جەڭ قىلدى ۋە پەرىشتىلەرمۇ ھەمدەمگە كەلدى.

ئىبنى سەئەدنىڭ ئىكرەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسىدە، شۇ كۈنى بەزى ئادەملەرنىڭ كاللىسى ئۈزۈلۈپ چۈشەتتى، كىمنىڭ قولىدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. يەنە بەزىلەرنىڭ قولى كېسىلىپ كېتەتتى، كىمنىڭ قىلىچ ئۇرغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى دېيىلگەن. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: بىر چاغدا مۇسۇلمانلاردىن بىر كىشى ئالدىدا قېچىپ كېتىۋاتقان بىر مۇشرىكنى قوغلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇشتۇمتۇت ئۈستى تەرىپىدىن قامچىنىڭ ئۇرۇلغان ئاۋازىنى ۋە بىر ئاتلىقنىڭ: «دىت چۇھ، دىت چۇھ» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلىدى. ئۇ ئالدىغا قارىغۇدەك بولسا، بىردەمدىلا ھېلىقى قېچىۋاتقان مۇشرىك ئۆلۈك ياتاتتى. بۇ كىشى كېلىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «راست دەيسەن، ئاشۇلار ئۈچىنچى ئاسماننىڭ ياردەمچى قوشۇنلىرى» دېدى.

ئەبۇ داۋۇد مازىنى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: شۇ كۈنى مەن بىر مۇشرىكنى قوغلاپ كېتىۋاتاتتىم، قىلىچنى ئۇنىڭغا چۆرۈپ بولغۇچە ئۇنىڭ بېشى يەرگە چۈشۈپ بولدى. مەن ئۇنى باشقىلار ئۆلتۈرگەن چېغى دەپتىمەن. شۇ ئەسنادا ئەنسارلاردىن بىر كىشى ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى)نى ئەسىر ئېلىپ كەلدى. ئابباس: «ئەزىبرايى خۇدا، مېنى بۇ كىشى ئەسىر ئالمىدى. مېنى ناھايىتى ئېسىل چىلان تورۇق ئاتقا مىنىۋالغان، بەستىلىك، قاۋۇل ۋە چىراي ـ ۋەسلى كېلىشكەن بىر كىشى ئەسىر ئالغان، ئۇ ئادەم ھازىر كۆرۈنمەيدۇ» دەيتتى. ئەنسارى: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇنى مەن ئەسىر ئالدىم» دەيتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «جىم تۇر، ساڭا ئاللاھ كاتتا پەرىشتىلەر بىلەن ياردەم بەرگەن گەپ» دېدى.

ئىبلىس جەڭ مەيداندىن چېكىندى

ئىبلىس پەرىشتىلەرنىڭ مۇشرىكلارغا زەربە بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ (ئۇ يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك سۇراقە ئىبنى مالىك جۇئشۇمىينىڭ سىياقىدا كېلىپ تا ھازىرغىچە مۇشرىكلار سېپىدىن ئايرىلمىغانىدى) كەينىگە ياندى ۋە ئاستا سۇغۇلۇپ تىكىۋەتمەكچى بولدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭغا ھارىس ئىبنى ھىشام (ئۇنى ھەقىقىي سۇراقە دەپ ئويلىغان) ئېسىلىۋالغانىدى، ئۇ ھارىسنىڭ مەيدىسىگە قاتتىق بىر مۇشت ئۇرۇپ يىقىتىۋەتتى ۋە ئالمان ـ تالمان قېچىشقا باشلىدى. بۇنى كۆرگەن مۇشرىكلار: «نەگە ئى سۇراقە؟ سەن بىزگە ... باشپاناھ بولىمەن ۋە باشتىن ئاخىر

ئايرىلمايمەن دېگەنتىڭغۇ؟» دەپ توۋلاشقاندى، ئىبلىس: «مەن سىلەر كۆرمىگەن ئىشلارنى كۆرۈۋاتىمەن، مەن ئاللاھتىن قورقىمەن، ئاللاھنىڭ ئازابى ناھايىتى قاتتىق» دېگىنىچە قېچىپ دېڭىز ساھىلى تەرەپكە غايىب بولدى.

پاجىئەلىك مەغلۇبىيەت

مۇشرىكلارنىڭ سەپلىرىدە پارچىلىنىش ۋە يىمىرىلىش ئالامەتلىرى كۆرۈلۈشكە باشلىدى. ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى ئالدىدا بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئۇرۇش ئاخىرلىشاي دەپ قالغانىدى، مۇشرىكلار تويپى تەرەپ-تەرەپكە جېنىنى ئېلىپ تىكىۋېتىشكە باشلىدى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يۈرۈپ، تەسلىم بولغانلارنى ئەسىر ئېلىپ، قارشىلىق كۆرسەتكەنلىرىنى ئۆلتۈرۈپ، ئاخىر تەلتۆكۈس مەغلۇب قىلدى.

ئەبۇ جەھلنىڭ مەغلۇبىيەتكە تەن بەرمەي جان-جەھلى بىلەن چىڭ تۇرغىنى

ئەمما، بۇ قېتىمقى ئۇرۇشنىڭ باش جىنايەتچىسى، چوڭ تاغۇت ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشام ئۆز قوشۇنىنىڭ سەپلىرىدىكى يىمىرىلىش ۋە پاتىپاراقچىلىق ئالامەتلىرىنى كۆرۈپ، بۇ خىل پايدىسىز ئېقىمنىڭ ئالدىنى ئالماقچى بولدى. ئۇ ھەدەپ قوشۇننى ئىلھاملاندۇرۇپ ئۇلارغا بۇيرۇق چۈشۈرەتتى ۋە: «سۇراقەنىڭ خائىنلىقى سىلەرنى ئۈمىدسىزلەندۈرمىسۇن، بۇ دېگەن مۇھەممەد بىلەن ئالدىن كېلىشىۋالغان پىلانلىق سۇيىقەست، شەيبە، ئۇتبە ۋە ۋەلىدلەرنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىدىن ھودۇقۇپ كەتمەڭلار، ئۇلار ئالدىراپ كەتتى. لات ۋە ئۇززا بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بىز ئۇلارنى ئارغامچا ۋە تانىلار بىلەن باغلاپ ئېلىپ كېتىشىمىز كېرەك. ھېچقايسىڭلار ئۇلاردىن بىر ئادەم ئۆلتۈرۈپلا بولدى قىلماڭلار، ئۇلارنى ئەسىر ئېلىڭلار، بىز ئۇلارغا يامانلىقنىڭ ئاقىۋىتىنى راسا بىر تونۇتۇپ قويايلى» دەيتتى.

لېكىن، ئۇنىڭ مۇغەمبەرلىكىنىڭ ھەقىقىي ئەپتى بەشىرىسى تېزلا ئاشكارىلىنىپ قالدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلارنىڭ سەپلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى ئالدىدا پارچىلىنىشقا باشلىدى ۋە ئۇلارنىڭ تويىدا پاتىپاراقچىلىق يۈز بەردى.

شۇنداق، ئۇنىڭ يېنىدا پەقەت بىرقانچە مۇشرىكلا قېپقالغان بولۇپ، ئۇلار ئۇنىڭ ئەتراپىغا قىلىچ-نەيزىلەر بىلەن مۇستەھكەم بىر قورغان شەكىللەندۈرگەنىدى. لېكىن، مۇسۇلمانلارنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمىنىڭ بەھەيۋەت دولقۇنى ئالدىدا بۇ قورغانلارمۇ بۇزۇۋېتىلدى ۋە نەيزە-قىلىچ توساقلىرىمۇ پاچاقلاپ تاشلاندى. دەل مۇشۇ چاغدا، بۇ قانخور جاللات توپ ئارىسىدا ئاق تۆگىدەك ئېچىلىپ قالدى. مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ ئات ئۈستىدە چېپىپ يۈرگىنىنى چېلىقتۇردى. ۋەھالەنكى، ئۆلۈم ئىككى ئەنسارى ئەزىمەتنىڭ قولى بىلەن ئۇنىڭ قېنىنى ئىچىشكە ئىنتىزار ئىدى.

ئەبۇ جەھلنىڭ ئۆلتۈرۈلىشى

ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بەدرى كۈنى مەن سەپتە تۇرۇۋاتاتتىم، شۇنداق قارىسام ئوڭ يېنىمدا بىر، سول يېنىمدا بىر — ئىككى ئەنسار يىگىتى پەيدا بولدى. گويا مەن بۇلارغا ئىشەنمەي قالدىم. ئۇلارنىڭ بىرسى يەنە بىرسىدىن يوشۇرغاندەك قىلىپ: «ئى تاغا! ماڭا ئەبۇ جەھل دېگەننى كۆرسىتىپ قويغان بولسىڭىز» دېدى، مەن ئۇنىڭغا : «ئىنىم! ئۇنى نېمە قىلىسەن؟» دېسەم، ئۇ : «ئاڭلىشىمچە، ئۇ رەسۇلۇللاھقا قاتتىق ئەزىيەت قىلاركەندۇق، خەپ ... بۇگۈن ئۇنى كۆرۈپلا قالىدىغان بولسام، ئىككىمىزنىڭ بىرسى ئۆلۈم شارابىنى ئىچمىغۇچە ئۇنى قاچۇرۇپ قويمايمەن» دېدى. مەن بۇ يىگىتنىڭ جاسارىتىگە راستىنلا ئەجەبلەندىم. شۇنداق تۇراتتىم، مېنى يەنە بىرى نوقۇدى ۋە ئالدىنقىغا ئوخشاش بىر گەپنى دېدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئەبۇ جەھلنىڭ دۈشمەن توپى ئىچىدە ئوڭ-سولغا قاتراپ يۈرگەنلىكىنى كۆردۈم-دە، ھېلىقى ئىككى يىگىتكە: «كۆردۈڭلارمۇ؟ ئەنە ئاۋۇ سىلەر ئىزدىمەكچى بولغان ئادەم شۇ» دەپ ئەبۇ جەھلنى كۆرسىتىپ قويدۇم. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قىلىچلىرىنى ئوينىتىپ ئەبۇ جەھل بار تەرەپكە ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى ۋە ھەر ئىككىيلەن ئۇنى تەڭلا ئۇرۇپ يىقىتتى، ئاندىن قايتىپ كېلىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەلۇم قىلىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى قايسىڭلار ئۆلتۈردۈڭلار» دەپ سورىغانىدى، ھەر ئىككىلىسى: «ئى رەسۇلۇللاھ، مەن ئۆلتۈردۈم» دېيىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئىككىلىڭلار تەڭ سالدىڭلارمۇ يە؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇلار: «ياق» دېيىشتى. بۇ چاغدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ قىلىچلىرىغا قاراپ: «ئىككىڭلار تەڭ ئۇرۇپسىلەر» دېدى ۋە (ئۇرۇشتىن كېيىن) ئەبۇ

جەھلدىن ئولجا ئېلىنغان نەرسىلەرنى مۇئاز ئىبنى ئەمرى ئىبنى جەمۇھ (مەزكۇر ئىككى يىگىتنىڭ بىرى)قا بۇيرۇپ بەردى، چۈنكى ئۇلارنىڭ يەنە بىرى كېيىن جەڭ داۋامىدا شەھىد بولۇپ كەتكەنىدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە مۇئاز ئىبنى ئەمر ئىبنى جەمۇھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن كىشىلەرنىڭ: «ئەبۇ جەھىل مۇستەھكەم مۇداپىئە ئىچىدە، ئۇنىڭ قېشىغا ھېچكىم يېتىپ بارالمايدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ قالدىم (چۈنكى ئۇ بۇ چاغدا نەچچە يۈزلىگەن مۇشرىكنىڭ قاتمۇقات نەيزە ـ قىلىچلىرىدىن شەكىللەندۈرۈلگەن كۈچلۈك تۆمۈر رىشاتكا ئىستىھكامى بىلەن مۇداپىئەلىنىۋالغان ئىدى). مەن بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئەبۇ جەھىل بىلەن بىۋاستە بېرىپ ئېلىشىشنى بىردىنبىر نىشانىم قىلدىم. شۇنىڭ ئۈچۈنلا كۆرەش قىلدىم. ھەتتا بىر چاغدا، ماڭا ئۇنىڭ بىلەن بىۋاستە ئېلىشىش ئىمكانىيىتى تۇغۇلۇۋىدى، پۈتۈن كۈچۈم بىلەن ئۇنىڭغا ئېتىلدىم ۋە بىر قىلىچ ئۇرۇپلا ئۇنىڭ بىر پۇتىنى قاق پاچاقتىن ئۈزۈۋەتتىم. ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇنىڭ پۇتىنىڭ ئۈزۈلگەن قىسمى بازغان ئاستىدىن ئۈچقان خورما ئۇرۇقچىسىغا ئوخشاش چاچراپ كەتتى. مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: بۇ چاغدا ئەبۇ جەھلنىڭ ئوغلى ئىكرەمە ماڭا قىلىچ ئۇردى. ئۇنىڭ قىلىچى مۈرەمگىلا تەگكەن بولۇپ، بىر قولۇمنى مۈرەمدىن يېرىم ئاجرىتىۋەتتى، ئۇنى پەقەت بېقىنمىنىڭ ئازراق تېرىسىلا تۇتۇپ قالغان ئىدى. ئۇنى ھەرىكەتلەندۈرۈشكە قەتئىي مۇمكىن بولمىدى. پۈتۈن بىر كۈن ئاشۇ بىر قولۇمنى سۆرەپ يۈرۈپ جەڭ قىلدىم، ئاخىر بولالماي ئېگىشىپ تۇرۇپ كېسىلگەن قولۇمنىڭ ئۇچىغا پۈتۈن كۈچۈم بىلەن مەھكەم دەسسىدىم ـ دە، بىر تارتقانچە ئۇنى ئۈزۈپ تاشلىۋەتتىم. ئاندىن ئۇ (ئەبۇ جەھل)نىڭ يېنىدىن مۇئەۋۋىز ئىبنى ئەفرا ئۆتۈپتۇ ۋە ئۇنى قىلىچلاپ ئازراق جېنىنى قويۇپتۇ، ئاندىن كېيىن يەنە داۋاملىق ئۇرۇشۇپ ئاخىر شەھىد بولۇپ كېتىپتۇ.

ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەبۇ جەھلنىڭ قانداق بولغانلىقىغا كىم قاراپ باقىدۇ؟» دېدى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئۇنى ئىزدەپ تەرەپ ـ تەرەپكە تارىدى. بىر چاغدا ئۇنى ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تېپىۋالدى، ھالبۇكى ئۇ ئاخىرقى نەپەسلىرىدە جان تالىشىۋاتاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ گەجگىسىگە دەسسەپ، قولى بىلەن ئۇنىڭ ساقىلىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ: «خوپ بولدىمۇ؟ ئى خۇدانىڭ دۈشمىنى» دېگەندە، ئۇ: «نېمىگە خوپ بولاتتى، سىلەر مەندىن كاتتا ئادەمنى ئۆلتۈرگەنمۇ؟ (ياكى سىلەر ئۆلتۈرگەن ئادەمدىن كاتتا كىم

بار؟ دېدىمۇ — رىۋايەت قىلغۇچىنىڭ ئېسىدە يوق)» دېدى ۋە يەنە: «كاشكى مېنى دېھقانىنىڭ غەيرىدىن بىرەيلەن ئۆلتۈرسىچۇ؟[①]» دېدى. ئۇ يەنە بىر دەم توختىۋالغاندىن كېيىن: «ئېيتە، بۈگۈن ئاخىرقى ھېسابتا كىم غەلىبە قىلدى؟» دەپ سورىدى. ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «كىم غەلىبە قىلاتتى، ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى غەلىبە قىلدى، ئەلۋەتتە» دەپ جاۋاب بېرىۋىدى، ئۇ ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا (ئابدۇللاھ ئۇنىڭ گەجگىسىگە دەسسەپ يەرگە مىختاپ تۇرۇۋاتاتتى): «ئى پادىچى بالا، سەن مۇشۇ پۇرسەتكە نېمىدېگەن تەس ئېرىشتىڭ ـ ھە؟» دېدى. ئەسلىدە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەككىدە ئىجارىگە قوي باقاتتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئەبۇ جەھل ئارىسىدا يۇقىرىقى سوئال ـ جاۋابلار بولۇپ ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ قىلىچ بىلەن ئەبۇ جەھلنىڭ بېشىنى ئۈزۈۋالدى ۋە ئۇنى ساقلىدىن كۆتۈرۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! مانا بۇ ئاللاھنىڭ دۈشمىنى ئەبۇ جەھل ئىبنى ھىشامنىڭ كاللىسى» دەپ يەرگە تاشلىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ يەككە ـ يېگانىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى. ئاندىن تەشەككۇر ئېيتىپ: «ئاللاھۇ ئەكبەر، گۈزەل مەدھىيە ۋە ھەمدۇسانالار ئاللاھقا خاستۇر، ئۇ ۋەدىسىنى ئىشقا ئاشۇردى. ئۇ بەندىسىگە (ماڭا دېمەكچى — ت.) ياردەم بەردى. كۆپ قوشۇننى ئۆزى يالغۇز مەغلۇب قىلدى، يۈر ئۇنى ماڭا كۆرسەتكىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە بېرىپ ئۇنى كۆرسىتىپ قويۇۋېدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ ئەبلەخ مۇشۇ ئۈممەتنىڭ فىرئەۋنى ئىدى» دېدى.

بۇ ئۇرۇشتىكى ئىماننىڭ كارامىتى

ئالدىنقى بابلاردا ئۇمەير ئىبنى ھۇمام بىلەن ئەۋف ئىبنى ھارىس (ئىبنى ئەفرا) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنىڭ تەسىرلىك ئىش ـ ئىزلىرىدىن ئىككىلا مىسالنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇق. ھەقىقەتەن بۇ ئۇرۇشتا تەسىرلىك ۋە ھەيران قالارلىق ئاجايىپ مەنزىرىلەر بارلىققا كەلدىكى، ئۇ كۆرۈنۈشلەردە ئىمان ـ ئېتىقادنىڭ كارامىتى ھەقىقىي نامايان بولدى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مەيداننىڭ مۇستەھكەملىكى ئۆز رولىنى ھەقىقىي رەۋىشتە

① مەدىنىلىكلەر دېھقانلار ھېسابلىناتتى.

جارى قىلدۇرۇپ، ئاتلار باللىرى بىلەن، ئاكىلار ئۇكىلىرى بىلەن دوق كېلىپ قالغان ئەھۋالدىمۇ، بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پرىنسىپاللىق ئىختىلاپلارنى قولىرىدىكى قىلىچ ۋە نەيزىلەر كەسكىن ئايرىپ قويىدى. تۆۋەندە شۇلارغا مىسال قىلىپ يەنە بىرقانچە ۋەقەلىكنى سۆزلەپ ئۆتىمىز.

1. ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرگە ئۇرۇش داۋامىدا دىققەت قىلىدىغان ئىشلارنى سۆزلەپ: «مەن جەزم قىلىمەنكى، بەنى ھاشىم جەمەتىدىن ۋە يەنە باشقا جەمەتلەردىن نۇرغۇن كىشىلەر بۇ يەرگە مەجبۇرىي ئېلىپ چىقىلدى. ئۇلارنىڭ بىز بىلەن ئۇرۇشقۇسى يوق، شۇڭا قايسى بىرىڭلار ئۇلارغا يولۇقۇپ قالساڭلار ئالدىراپ ئۆلتۈرۈپ قويماڭلار، كىمدە كىم ئەبۇلبەختەرى ئىبنى ھىشامغا يولۇقۇپ قالسا ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويمىسۇن. ئاbbاس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبكە ئۇچراپ قالسا ئۇنىمۇ ئۆلتۈرمىسۇن، چۈنكى ئۇ زورلاپ ئېلىپ چىقىلدى» دېدى. بۇ چاغدا ئەبۇ ھۇزەيفە ئىبنى ئۇتبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «بىز ئاتىلىرىمىزنى، قان ـ قېرىنداشلىرىمىزنى ۋە ئۇرۇق ـ جەمەتىمىزنى ئۆلتۈرىدىكەنمىز ـ يۇ، ئاbbاسنى ئۆلتۈرمەي ساق قويامدىكەنمىز؟ ئەزبىرايى خۇدا، ناۋادا مەن ئاbbاسقا ئۆزەم يولۇقۇپ قالسام، ئۇنى گۆش (ياكى قىلىچىمغا غىلاپ) قىلىۋېتىمەن» دېدى. بۇ گەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاڭلىنىۋىدى، ئۇ ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئى ئەبۇ ھەفسە (ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۇنىيەت ئىسمى)، رەسۇلۇللاھنىڭ تاغىسىغا قىلىچ ئۇرۇلسا بولامدۇ؟» دېدى، ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، ماڭا ئىجازەت قىلسىلا، مەن ئۇنىڭ بېشىنى ئالاي، ئۇ مۇناپىق بولاي دەپتۇ» دېدى. ئەبۇ ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مەن شۇ گېپىمدىن خاتىرجەم بولالمايۋاتىمەن، بۇ سۆزۈمگە پەقەت (ئاللاھ يولىدا) شەھىد بولۇش كەپپارەت بولارمىكى دەيمەن» دېگەن. ئۇ ئاخىر يەمامە ئۇرۇشىدا شەھىد بولغان.

2. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەبۇلبەختەرىنى ئۆلتۈرۈشتىن توسۇشى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدىكى چېغىدا ئۇ كىشىلەرنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەزىيەت قىلىشتىن توساتتى ۋە ئۆزىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئازار بەرمەيتتى. قىسقىسى ئۇنىڭغا ئەبۇلبەختەرىدىن ئازراقمۇ يامانلىق كەلمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ قۇرەيشلەرنىڭ بەنى ھاشىم ۋە بەنى مۇتتەلىب جەمەتلىرىگە يۈرگۈزگەن ئىقتىسادى جازانى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا يول ماڭغانلارنىڭ بىرى ئىدى.

لېكىن، ئەبۇلبەختەرى شۇنداقتىمۇ يەنىلا ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. سەۋەبى، مۇجەززەر ئىبنى زىيادىلبەلەۋى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇرۇش جەريانىدا ئەبۇلبەختەرى بىلەن

تىكلىشىپ قالدى. ئەبۇلبەختەرى بىلەن ئۇنىڭ يەنە بىر سەپدىشى بىللە بولۇپ، ئۇلار بىر ـ بىرىگە ھەمقام بولۇپ ئۇرۇش قىلىشىۋاتاتتى. مۇجەززەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دېدىكى: «ئى ئەبۇلبەختەر! رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنى سېنى ئۆلتۈرۈشتىن توستى، شۇڭا سەن مەن بىلەن تىكلەشمىگىن» دېدى. ئەبۇلبەختەرى: «ئەمسە سەپدىشىم بىلەن بىللە قويۇۋەت» دەپ تۇرۇۋالدى. مۇجەززەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ياق، ئەزبىرايى خۇدا، ئۇنى قويۇۋەتكىلى بولمايدۇ» دېۋىدى، ئەبۇلبەختەر: «ئۇنداق بولسا ئىككىمىز بىرگە ئۆلىمىز» دەپ قىلىچ سۇغاردى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن قاتتىق ئېلىشتى، ئاخىر مۇجەززەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇر بولدى.

3. ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمان بولۇشنىڭ ئالدىدا ئۇمەييە ئىبنى خەلەف بىلەن مەككىدىكى ئەڭ قەدىناس دوستلاردىن ئىدى. بەدرى ئۇرۇشىدا ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇمەييىنى ئۇچرىتىپ قالدى. ئۇ ئوغلى ئەلى ئىبنى ئۇمەييەنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇراتتى. ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىدا مۇشرىكلاردىن ئولجا ئالغان بىرقانچە ساۋۇت بار بولۇپ، ئۇ بۇ ساۋۇتلارنى يۆدۈۋالغانىدى. ئۇمەييە ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆرۈپلا: «مېنى ھىمايىگە ئېلىۋالامسەن، مەن بۇ ساۋۇتلاردىن كۆپ پۇلغا يارايمەن. مەن بۈگۈنكىدەك دىشۋارچىلىقنى كۆرمىگەن، سۈت ـ قايماقنا ھاجىتىڭلار يوقمۇ؟ (مېنى ئەسىر ئېلىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغان كىشىگە تۆگە تۆلەم بېرىمەن دېمەكچى)» دېگىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىدىكى ساۋۇتلارنى تاشلىۋېتىپ ئۇمەييە بىلەن ئۇنىڭ ئوغلىنى ئالدىغا سېلىپ ئەسىر قىلىپ ماڭدى. ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۇمەييە بىلەن ئۇنىڭ ئوغلىنى ئىككى بىقىنىمغا ئېلىپ يېتىلەپ كېتىۋاتسام ئۇمەييە مەندىن: «ئاراڭلاردىكى مەيدىسىگە تۆگە قۇشنىڭ پېيىنى تاقىۋالغان كىشى كىم ئۇ؟» دەپ سورىدى، مەن: «ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب» دېسەم، ئۇ: «بىزنى پالاكەتكە يۈزلەندۈرگىنى دەل ئاشۇ ئادەم» دېدى. ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: ئەزبىرايى خۇدا، مەن ئۇمەييە ئاتا ـ بالا ئىككىيلەننى يېتىلەپ كېتىۋاتاتتىم، تۇساتتىن ئۇنى بىلال (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) كۆرۈپ قالدى. ئۇمەييە ئۇنى مەككىدە داۋاملىق ئازابلايتتى. شۇنىڭ بىلەن بىلال: «كۇپرىنىڭ كاتتىۋېشى ئۇمەييە ئىبنى خەلەفمۇ؟ ئەزبىرايى خۇدا، ئەگەر ئۇ ساق قالىدىكەن، مەن بىلال بولماي كېتەي» دېدى. مەن: «ئى بىلال، بۇ دېگەن مېنىڭ ئەسىرلىرىم، ئۇنىڭغا چېقىلما» دېسەم، ئۇ: «ئەگەر ئۇمەييە قۇتۇلۇپ قالىدىكەن، مەن بىلال بولماي كېتەي» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن مەن: «ئاڭلاۋاتامسەن ئى قاراۋاش قېرىنىڭ بالىسى، بۇلار مېنىڭ

ئەسرلىرىم» دېسەم، بىلال يەنە: «ناۋادا ئۇمەييە ئۆلۈمدىن قوتۇلۇپ قالسا، مەن بىلال بولماي كېتەي» دېدى ـ دە، جېنىنىڭ بارىچە تovۋلاپ: «ئى ئەنسارلار، كۇپرىنىڭ كاتتىۋېشى ئۇمەييە ئىبنى خەلەف ھىمايىگە ئېلىنىۋالدى. ئۇ ھايات قالسا مەن بىلال بولماي كېتەي» دەپ چۇقان كۆتۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ بىزنى قورشىۋالدى، ھەتتا ئۇلار بىزنى قەپەسكە سولىۋالغاندەك قىمىرلىماس قىلىۋەتتى. مەن ئۇنى كۈچۈمنىڭ بارىچە قوغداپ مۇداپىئە قىلىۋاتاتتىم. تۇيۇقسىز ئارقىدىن بىرەيلەن ئۇمەييەنىڭ ئوغلىنىڭ پۇتىغا قىلىچ ئۇرۇپ ئۈزۈۋەتتى ـ دە، ئۇ يىقىلدى. ئۇمەييە ئوغلىنىڭ يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق چىرقىراپ تovۋلىۋەتتى. مەن ئۇنداق قەبىھ ئاۋازنى ئاڭلىمىغانىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا: «ئۆزەڭنى چەتكە ئالغىن، ساڭا ئارا تۇرالمىغۇدەكمەن، ئەزبىرايى خۇدا، ساڭا نىجاتلىق يوق ئىكەن» دېدىم. ئۇنىڭغىچە ئاللىقاچان ئۇلار بۇ ئاتا ـ بالا ئىككىيلەنگە قىلىچ ئۇرۇپ پارچە ـ پارچە قىلىۋېتىپ بولدى.

ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيتتى: «بىلالغا ئاللاھ رەھىم قىلسۇنكى، ئۇ مېنى ساۋۇتلىرىمدىن ئاجرىتىۋەتتى ۋە ئەسىرلىرىمنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ مېنى ھەسرەتتە قويدى».

«زادۇلمەئاد» دېگەن كىتابتا قەيت قىلىنىشىچە، ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ چاغدا ئۇمەييەگە: «ياتقىن» دېگەن. ئۇمەييە ياتقان، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنى ئۇمەييەنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ قوغدىماقچى بولغان. شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئۇمەييەگە ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يان ـ بېقىنلىرىدىن قىلىچ سانجىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكەن، ھەتتا بەزىلەرنىڭ قىلىچى ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پۇتىغا تېگىپ كېتىپ، ئۇنىمۇ يارىلاندۇرۇپ قويغان.

4. شۇ كۈنى ئۇرۇش جەريانىدا ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئانا تەرەپ تاغىسى ئاس ئىبنى ھىشام ئىبنى مۇغىرە بىلەن دوق كەپقېلىپ، ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇر بولغان.

5. ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغلى ئابدۇرەھماننى تovۋلاپ (ئۇ شۇ كۈندىكى جەڭگە مۇشرىكلار تەرىپىدە تۇرۇپ قاتناشقانىدى): «ئى خەبىس! مال ـ مۈلۈكلىرىم قېنى؟» دەپ سورىغانىدى، ئۇ ئاتىسىغا:

قالدى نەيزە، قالدى تۇلپار جەڭگاھتا مەن مىنگىلى،
قالدى شەمشەر، قالدى خەنجەر ئازغۇن قېرى ئۆلتۈرگىلى.

دەپ جاۋاب بەردى.

6. مۇجاھىدلار ئۆلتۈرۈشنى تاشلاپ ئۇچرىغاننى باغلاپ ئەسىر ئېلىشقا باشلىشىدى (بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوماندانلىق شتاب ئىچىدە تۇرۇۋاتاتتى. سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شتاپ ئىشىكى ئالدىدا قىلىچنى تۇتۇپ مۇھاپىزەتچىلىك قىلىۋاتاتتى)، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ چىرايىدا ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىقىغا نارازىلىق ئىپادىسىنى كۆرۈپ قالدى-دە: «ئى سەئەد، ئۇلارنىڭ بۇ قىلغانلىرىغا نارازى بولۇۋاتامسەن؟» دەپ سورىدى، سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «شۇنداق ئى رەسۇلۇللاھ، بۇ ئاللاھنىڭ مۇشرىكلارغا بەرگەن تۇنجى زەربىسى بولغانىدىكىن، مېنىڭچە بۇلارنى رەھىم قىلماي ئۆلتۈرۈش ئۇلارنى ھايات قالدۇرغاندىن كۆپ ياخشى ئىدى» دېدى.

7. شۇ كۈنى ئۇرۇش داۋامىدا ئۇكاشە ئىبنى مىھسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىلىچى سۇنۇپ كېتىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا بىر دانە ياغاچ چوماقنى تۇتقۇزۇپ: «ئى ئۇكاشە، مانا بۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلغىن» دېگەنىدى، ئۇكاشە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھېلىقى ياغاچ چوماقنى ئېلىپ بىر شىلتىۋىدى، چوماق ئۇنىڭ قولىدا بىر پارقىراق پولات تىغلىق شەمشەرگە ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇرۇش ئاخىرلاشقىچە شۇ شەمشەر بىلەن جەڭ قىلدى. كېيىن ئۇ ئۇنى «ئەۋن» (ياردەم) دەپ ئاتىغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ شۇ شەمشەر بىلەن نۇرغۇن جەڭلەرگە قاتناشتى، ھەتتا ئۇ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدىكى مۇرتەدلەر ئۇرۇشىدا شەھىد بولغاندىمۇ ئاشۇ شەمشەر ئۇنىڭ قولىدا بار ئىدى.

8. ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير ئەبدەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمانلارغا قارشى جەڭگە قاتناشقان قېرىندىشى ئەبۇ ئەزىز ئىبنى ئۇمەير ئەبدەرىگە ئۇچراپ قالدى. بىر ئەنسارى ئۇنىڭ قولىنى باغلاپ يالاپ ئېلىپ كېتىۋاتاتتى. مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەنسارىغا: «ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم باغلىغىن، ئۇنىڭ ئانىسى پۇلدار خوتۇن، ساڭا تۆلەم بېرىپ قۇتۇلدۇرۇۋالىدۇ» دېدى. بۇ چاغدا ئەبۇ ئەزىز ئۇنىڭغا: «مۇشۇمۇ قان-قېرىنداشلارنىڭ بىر-بىرىگە دەيدىغان سۆزىمۇ؟» دېگەنىدى، مۇسئەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئۇ (يەنى ئەنسارى) مېنىڭ قېرىندىشىم، سەن بىلەن قېرىنداش ئەمەسمەن» دېدى.

9. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشرىكلارنىڭ جەسەت-تاپلىرىنى قۇدۇق-ئورەكلەرگە تاشلىۋېتىشكە بۇيرىغانىدى. ئۆلۈكلەر قاتارىدا ئۇتبە ئىبنى رەبىئە (ئەبۇ ھۇزەيفىنىڭ ئاتىسى)مۇ سۆرەپ ئېلىپ كېلىنىپ قۇدۇققا تاشلاندى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ ھۇزەيفىنىڭ

چرايىدا ئۆزگىچە غەمكىنلىك ئالامەتلىرىنى سەزدى ـ دە، ئۇنىڭدىن: «ئاتاڭنىڭ ئەھۋالىغا ئىچىڭ ئاغرىۋاتامدۇ؟» دەپ سورىدى. ئەبۇ ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ياق، ئەزبىرايى خۇدا، ئۇنداق ئەمەس، مەن ئاتامنىڭ بۇ ھالغا ۋە ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىگە باشقىچە قارىمايمەن، لېكىن مەن ئاتامنى ئەقىللىق ھەم پازىل كىشى دەپ قارايتتىم. شۇڭا، ئۇنىڭ بۇ خىسلىتى ئۇنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلىپ ئەكىرەر دەپ ئارزۇ قىلاتتىم. مەن ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى شۇنچە ئارزۇ قىلغىنىمنىڭ ئەكسىچە، ئۇنىڭ كۇپرى يولىدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ قايغۇردۇم» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا خەيرلىك بىلەن دۇئا قىلدى ۋە چىرايلىق تەسەللىي بەردى.

ئىككى تەرەپتىن ئۆلگەنلەر

ئۇرۇش مۇشرىكلارنىڭ پاجىئەلىك مەغلۇبىيىتى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ غەلىبە قىلىشى بىلەن ئاخىرلاشتى. مۇسۇلمانلاردىن 14 ئادەم شەھىد بولدى. ئۇلارنىڭ ئالتىسى مۇھاجىر، سەككىزى ئەنسارى ئىدى. ئەمما، مۇشرىكلار ئەڭ زور چىقىم تارتتى. ئۇلاردىن 70 كىشى ئۆلتۈرۈلۈپ، 70 كىشى ئەسىرگە ئېلىندى. ئۇلارنىڭ تولىسى سەركەردە ـ قوماندان ۋە كاتتىۋاشلار ئىدى.

ئۇرۇش چاڭ ـ توزانلىرى بېسىقىپ جەڭ مەيدانى ئېچىلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شتاب ئۆيىدىن سالماق قەدەم بىلەن چىقىپ كېلىپ، ئۆلۈكلەرنىڭ يېنىدا توختىدى ۋە: «سىلەرنىڭ پەيغەمبىرىڭلارغا قىلغان مۇئامىلەڭلار نېمىدېگەن قوپال ئىدى ـ ھە؟ سىلەر مېنى ئىنكار قىلدىڭلار، باشقىلار ئېتىراپ قىلدى، سىلەر مېنى تاشلىۋەتتىڭلار، باشقىلار ياردەم بەردى، سىلەر مېنى يۇرتۇمدىن چىقىرىپ تاشلىدىڭلار، باشقىلار مېنى ئارىغا ئېلىپ جاي بەردى» دېدى. ئاندىن بۇيرۇق بېرىپ ئۆلۈكلەرنى بەدرى قۇدۇقلىرىدىن بىر قۇدۇققا تاشلاتقۇزۇۋەتتى.

ئەبى تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: بەدرى كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇيرۇق بېرىپ قۇرەيش كاتتىۋاشلىرىدىن 24 ئادەمنىڭ ئۆلۈكنى بەدرىنىڭ سېسىق ۋە مەينەت قۇدۇقلىرىدىن بىر قۇدۇققا تاشلاتقۇزۇۋەتتى. ئۇ بىر قەۋم ئۈستىدىن غالىب كەلسە، شۇلارنىڭ مەھەللىسىدە ئۈچ كۈن تۇراتتى. بۇ قېتىممۇ ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ ئۈچىنچى كۈنى بولۇۋىدى، تۆگە ـ ئۇلاغلىرىنى توقۇشقا بۇيرىدى. شۇنىڭ بىلەن تۆگىلەر توقۇلۇپ تەييارلاندى، ئاندىن ئۇ تۆگىسىنى يېتىلەپ ماڭدى. ساھابىلەر

ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى. ھەتتا بىر چاغدا ئۇ ھېلىقى قۇدۇقنىڭ يېنىغا بېرىپ تۇختىدى ۋە ئۆلۈكلەرنى ئىسىم-فامىلىسى بىلەن قوشۇپ چاقىرىپ: «ئى پالانىنىڭ ئوغلى پۇستانى ۋە پۇستانىنىڭ ئوغلى پالانى، ئەمدى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلمىغىنىڭلارغا خۇشال بولۇۋاتامسىلەر؟ بىز رەببىمىزنىڭ ۋەدىسىنىڭ راستلىقىنى بىلدۇق، سىلەرمۇ رەببىڭلارنىڭ ۋەدىسىنىڭ راستلىقىنى بىلدىڭلارمۇ؟» دېدى.

بۇ چاغدا ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ جانسىز جەسەتلەرگە گەپ قىلىپ نېمە قىلىسەن؟» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار تېخى سىلەردىنمۇ ئوبدانراق ئاڭلايدۇ، لېكىن جاۋاب قايتۇرالمايدۇ» دېدى.

مەغلۇبىيەت خەۋىرى مەككىگە يېتىپ باردى

مۇشرىكلار جەڭ مەيدانىدىن پىتراپ كەتكەن پاتىدەك ئىنتايىن چۇۋالچاق ۋە تەرتىپسىز ھالدا قاچقانىدى. ئۇلار چوڭقۇر ئويمانلىق ياكى تاغ جىلغىلىرىغا قاراپ، ئەقىل-ھوشىنى يوقاتقان ھالدا جەڭ مەيدانىدىن گاھىدا توپلىشىپ، گاھىدا پاتىپاراق بولۇپ جەنۇب تەرەپكە ماڭدى. ئۇلار نومۇستىن مەككىگە قانداق كىرىشنى بىلمەيتتى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: قۇرەيشلەرنىڭ مەغلۇبىيەت خەۋىرىنى مەككىگە تۇنجى بولۇپ ئېلىپ كىرگەن كىشى ھەيسمان ئىبنى ئابدۇللاھ خۇزائى بولدى. ئۇ مەككىگە كىرىۋىدى، كىشىلەر يىغىلىپ: «كەينىڭدىكىلەر قېنى؟» دەپ سوراشتى. ھەيسمان ئىنتايىن ھالسىرىغان ھالدا: «ئۇلار يوق، ئۇتبە ئىبنى رەبىئە، شەيبە ئىبنى رەبىئە، ئەبۇلھەكەم (ئەبۇ جەھىل) ئىبنى ھىشام، ئۇمەييە ئىبنى خەلەف، ... لەر ئۆلتۈرۈلدى» دەپ قۇرەيش كاتتىلىرىدىن بىرقانچە كىشىنى تىلغا ئالدى.

ھەيسمان قۇرەيش كاتتىلىرىدىن بەدرىدە ئۆلتۈرۈلگەنلەرنى «پالانى ئۆلتۈرۈلدى، پۇستانى ئەسىر ئېلىنىپ كېتىلدى» دەپ بىر-بىرلەپ ساناپ بەرگىلى تۇرىۋىدى، سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە (ئۇ بۇ چاغدا كەئبىنىڭ ھىجرى تەرىپىدە ئولتۇرۇۋاتاتتى): «ئەزبىرايى خۇدا، بۇ ئەقلىدىن ئادىشىپ قاپتۇ. ئۇنىڭدىن مېنى سوراپ بېقىڭلار» دېدى. كىشىلەر ئۇنىڭدىن: «سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە قانداق بولدى؟» دەپ سورىۋىدى، ھەيسمان: «مانا سەفۋان دېگەن ئاۋۇ ھىجرىدە

ئۆلتۈرۈۋاتامدۇ؟ ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن ئۇنىڭ ئاتىسى ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم» دەپ سەفۋاننى سەگىدىتىپ قويدى.

ئەبۇ رافىئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئازادگەردىسى) مۇنداق دېگەن: مەن ئەسلىدە ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ قۇلى (چاكىرى) ئىدىم. بىزنىڭ ئائىلىگە ئىسلام خېلى بۇرۇنلا نۇر چاچقان ئىدى. ئابباس، ئۇممۇلفەزلى ۋە مەن ئاللىبۇرۇن مۇسۇلمان بولغاندۇق. بىراق، ئاببىاس ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى يوشۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. بەدرى ئۇرۇشىدا ئاببىاسنىڭ قېرىندىشى ئەبۇلەھەب ئۇرۇشقا چىقماي مەككىدە قالغانىدى. ئۇ ھەيسىمان ئېلىپ كەلگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ يەر بىلەن تەڭ بولۇپ كەتتى ۋە قاتتىق خورلۇق ھېس قىلىپ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى. بىز كۆڭلىمىزدە خۇشال بولدۇق. كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە شەرەپ ھېس قىلدۇق. مەن تېنىم ئاجىز بىر قۇل بولۇپ، پەقەت ئاياقچىلىق[1] ھۈنىرىم بىلەن شۇغۇللىناتتىم. مەن ئۇنى زەمزەم قۇدۇقىنىڭ يېنىدىكى بىر ھۇجرىدا ئويۇپ سۈپەتلەيتتىم. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن شۇ كۈنى ئاشۇ ھۇجرىدا ئۆز ھۈنىرىم بىلەن مەشغۇل ئىدىم. يېنىمدا ئۇممۇلفەزلى (ئاببىاسنىڭ ئايالى) ئولتۇراتتى. ئىككىمىز قىزىق ھېلىقى خەۋەرنى دېيىشىپ ئولتۇراتتۇق. ئۇشتۇمتۇت ئەبۇ لەھەب ئىنتايىن غەمكىن ھالدا ئېغىر قەدەملەر بىلەن پايپاسلاپ كەلدى ۋە ھۇجرىنىڭ ئالدىدا ئولتۇردى. مەن ھۇجرىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ كەينىدىلا تۇرۇۋاتاتتىم. ئاشۇ پۇرسەتتە كىشىلەر ئۇنىڭغا: «مانا بۇ ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھارىس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب قايتىپ كەپتۇ» دېيىشتى. ئەبۇ لەھەب تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ: «بۇياققا كەل ئوغلۇم! جەزم قىلىمەنكى، سەن ھەقىچان ياخشى خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھارىس ئەبۇ لەھەبنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئادەملەر سانجاق ـ سانجاق بولۇپ ئەتراپتا ئۆرە تۇراتتى. ئەبۇ لەھەب ئۇنىڭغا: «ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى (ئەبۇ لەھەب بىلەن مۇشۇ ئەبۇ سۇفياننىڭ دادىسى ھارىس ئانا بىر قېرىنداشلار ئىدى)، مۇشۇ ئادەملەرنىڭ ئەھۋالى قانداق بولۇپ كەتتى؟ ماڭا ئەينەن بىر سۆزلەپ بەرگىنە» دېدى. ئەبۇ سۇفيان: «قانداق بولاتتى؟ بىز ئۇلارغا ئاۋۋال قول سالدۇق، ئارقىدىن بولالماي دۈمبىمىزنى تۇتۇپ بەردۇق. ئۇلار خالىغانچە چېپىپ، خالىغانچە ئەسىر ئالدى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن شۇنداقتىمۇ گۇناھنى ھەرگىز ئۆز ئادەملىرىمىزگە قويمايمەن. چۈنكى، بىز ئاسماننىڭ قەئرىدە چىلان تورۇق ئاتلارغا مىنىۋالغان ئاق تونلۇق يوچۇنلا ئادەملەر بىلەن ئۇرۇشتۇق، ئۇلارغا ھېچ نەرسە كار قىلمايدىكەن» دېدى.

---

① ئاياقچىلىق ــــ قاچا ـ قۇچا ياساش كەسپى.

ئەبۇ رافىئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە مەن ھۇجرىنىڭ پەردىسنى ئۆرۈپ تۇرۇپ: «ئەزبىرايى خۇدا، ئاشۇلار چوقۇم پەرىشتىلەر» دېدىم. ئەبۇ لەھەب قولنى شىلتىپ ئېڭىكىمگە قاتتىق بىرنى ئۇردى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭغا ئېتىلدىم. ئۇ مېنى كۆتۈرۈپ يەرگە ئاتتى. ئاندىن ئاستىغا بېسىپ ئۇرغىلى تۇردى. ئۇنىڭغا كۈچۈم يەتمىدى. بۇ چاغدا ئۇممۇلفەزلى ئورنىدىن تۇرۇپ ھۇجرىنىڭ ياغاچلىرىدىن بىر بالداقنى قولىغا ئالدى-دە، ئۇنىڭ بىلەن ئەبۇ لەھەبنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ ئۇنى يارىلاندۇردى ۋە: «ئۇنى خوجايىنى يوق دەپ بوزەك قىلماقچىمۇسەن؟» دەپ ئىزا ياغدۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ لەھەب بېشىنى تۇتقان ھالدا ئۇسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قايتىپ كەتتى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇ شۇنىڭدىن 7 ــ 8 كۈندىن كېيىن ئەدەس كېسىلى[1]گە مۇپتىلا بولۇپ ئۆلدى. ئەدەس كېسىلى ئەرەبلەر شۇم پال ئالىدىغان بىر خىل قەبىھ جاراھەت كېسىلى ئىدى. شۇڭا، ئۇنى ئەۋلادلىرىمۇ تاشلىۋەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ ئۆلۈكى شۇ پېتى ئۈچ كۈن تۇرۇپ قالدى. ئاخىر بولماي كىشىلەر ئۇنى ئۆلگەن يېرىدىن يېقىن بىر جايغا ئورەك كولاپ تاياق-توقماقلار بىلەن ئىتتىرىپ، تاش-كېسەكلەر بىلەن كۆمۈۋەتتى.

مەككىلىكلەر بەدرى جەڭ مەيدانىدىكى پاجىئەلىك مەغلۇبىيەت خەۋىرىنى مانا مۇشۇنداق خورلۇق ۋە قايغۇ-ئەلەم ئىچىدە تاپشۇرۇۋالدى ۋە بۇ ئىش ئۇلارغا ئىنتايىن ئېغىر كەلدى، ھەتتا ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ خۇشال بولۇپ كۈلمەسلىكى ئۈچۈن ئۆلۈكلىرىگە يىغلاشنى ۋە مەرسىيە ئوقۇشنى چەكلىدى.

ھەممىدىن قىزىق بولغىنى شۇكى، مەككىلىك ئەسۋەد ئىبنى مۇتتەلىب دېگەن كىشىنىڭ ئۈچ ئوغلى بەدرىدە تولۇق ئۆلتۈرۈلگەنىدى. ئۇ ئوغۇللىرىغا يىغلاپ مەرسىيە ئوقۇپ، كۆڭۈل پۇخسىنى چىقىرىۋالغۇسى كېلەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ كۆزى كور ئەما كىشى ئىدى. بىر كېچىسى ئۇ بىر خوتۇننىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىدى-دە، چاكىرىغا: «دەرھال بېرىپ يىغلاشقا رۇخسەت قىلىنىپتىمۇ؟ ئۇقۇپ كەلگىن، مەنمۇ (ئوغلۇم) ئەبۇ ھەكىمگە يىغلىۋالاي، مېنىڭ ئىچ باغرىم كۆيۈپ كۆل بولۇپ كەتتى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن چاكار بېرىپ: «ئۇ دېگەن تۆگىسى يوقاپ كەتكەن خوتۇن ئىكەن، شۇنىڭغا يىغلاۋېتىپتۇ» دەپ كېلىۋىدى، ئەسۋەد ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى ۋە مۇنۇ مەرسىيەنى ئوقۇدى:

---

[1] ئەدەس كېسىلى بىر خىل پۇرچاق شەكلىدىكى يۇقۇملۇق جاراھەت كېسەللىكى بولۇپ، ئەرەبلەر بۇ كېسەل بىلەن ئاغرىغان كىشىدىن شۇم پال ئالاتتى.

تۆگەڭ ئازغانغا يىغلامسەن ئۆزۈڭنى قىلىپ بىدار،
تۆگە ئەمەس بەدرگە يىغلاش كېرەك زارۇ ـ زار.

بەنى ھەسىيس ۋە مەخزۇم ئەبۇلۋەلىد جەمەتى،
بەدرىدە بولدى ھالاك ئۇلار ئەمەسمىدى زەردار.

يىغلاشقا كېرەك بولسا يىغلاڭ سىز ئۇقەيلىمغا،
ھارىسقا ئوقۇپ مەرسىيە ئىش ـ ئىزىنى قىلىپ ئىزھار.

ھەممىگە يىغلاش كېرەك نامىنى قىلىپ تەسمى،
بولۇپمۇ ئەبۇلھەكىم تەڭداشسىز ئىدى زىنھار.

ئۇلاردىن كېيىن بۇ دۇنياغا خوجا بولدى يوچۇن ئەللەر،
ئەگەر بولمىسا بەدرى بۇلار بولماس ئىدى سەردار.

غەلىبە بېشارەتلىرى مەدىنىگە يېتىپ كەلدى

ئۇرۇش غەلىبىلىك ئاياغلاشقاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنە خەلقىگە ئالدىن خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئىككى بېشارەتچىنى يولغا سالدى. ئۇلارنىڭ بىرى — ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەدىنىنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە، يەنە بىرى — زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەدىنىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە ئەۋەتىلدى.

بۇ ئىككىيلەن مەدىنىگە كەلگۈچە يەھۇدىيلار ۋە مۇناپىقلار ئۆزئارا ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ، پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ، مەدىنىدە ئېغىر ئەنسىزلىك ۋەزىيىتى شەكىللەندۈرگەندى، ھەتتا ئۇلار ھېچقانداق ئاساسسىزلا: «مۇھەممەد ئۆلتۈرۈلۈپتىمىش» دېگەن شۇم خەۋەرنى تارقاتتى. بىر مۇناپىق زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قەسۋائ دېگەن تۆگىسىگە مىنىپ يىراقتىن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «مەن دېمىدىممۇ؟ مۇھەممەد چوقۇم ئۆلۈپتۇ. مانا ئاۋۇ ئۇنىڭ بىز بىلىدىغان تۆگىسى، ئۈستىدە

زەيد ئىبنى ھارىس قورقۇنچىدىن نېمە دېيەرىنى بىلەلمەي روھى سۇنۇق، بېشى تۆۋەن كېلىۋاتامدۇ؟» دېدى.

ئەلچىلەر يېتىپ كېلىۋىدى، مۇسۇلمانلار ئۇلارنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ، خۇش خەۋەرلەرنى كەينى ـ كەينىدىن ئاڭلاشقا باشلىدى. ئاڭلىغانلار ئاڭلىمىغانلارغا يەتكۈزەتتى. ئاخىر ئۇلارنىڭ كۆڭلى تىندى. ئاما شاد ـ خۇراملىققا چۆمدى ۋە مەدىنە كوچىلىرىنىڭ ھەممە يېرىدە تەكبىر ۋە تەھلىل ساداسى ياڭرىدى.

(مەدىنىدە قالغان) مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەكىللىرى تەشكىللىنىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ غەلىبىسىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن بەدرى يولىغا قاراپ ئاتلاندى. ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوسمان ئىبنى ئەففان (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)دىكى قىزى رۇقىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى دەپنە قىلىۋاتقاندا ھېلىقى خۇش خەۋەرنى ئاڭلىدۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى ئوسمان (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) بىلەن بىللە قىزى رۇقىيە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا)نىڭ كېسىلىگە قاراشقا قالدۇرغانىدى.

ئىسلام قوشۇنى مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقتى

جەڭ ئاخىرلاشقاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدرىدە ئۈچ كۈن تۇرۇپ، تۆتىنچى كۈنى ئەتىگەن قوزغالماقچى بولۇۋىدى، يولغا چىقىش ئالدىدا قوشۇن ئىچىدە غەنىيمەت توغرىلىق ئىختىلاپ يۈز بەردى. بۇ ئىختىلاپ بارغانسېرى كۆچەيگىلى تۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇنغا قوللىرىدىكى بارلىق غەنىيمەتلەرنى ئومۇمغا تاپشۇرۇپ بېرىشكە بۇيرىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دېگىنىدەك قىلدى، ئاندىن بۇ ھەقتە ۋەھيى نازىل بولدى.

ئۇبادە ئىبنى سامىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن چىقىپ بەدرى ئۇرۇشنى قىلدۇق. ئىككى تەرەپ كەسكىن ئېلىشتۇق. ئاخىر ئاللاھ تەئالا دۈشمەننى مەغلۇب قىلىپ بەردى. بۇ چاغدا بىر بۆلۈك كىشىلەر دۈشمەننى قوغلاپ زەربە بېرىشكە كىرىشتى. يەنە بىر بۆلۈك كىشىلەر دۈشمەن تاشلاپ قاچقان مال ـ مۈلۈكلەرنى ۋە ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ ھەربىي قورال ـ ياراغلىرىنى يىغىشقا باشلىدى. ئۈچىنچى بىر تۈركۈمدىكىلەر رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن

ئايرىلماي ئۇنى دۈشمەننىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىدىن قوغدىدى، ھەتتا بىر چاغدا كەچ كىرىپ ھەممەيلەن جەم بولۇۋىدى، غەنىيمەت ـ ئولجىلارنى يىغىپ توپلىغانلار: «غەنىيمەتنى بىز يىغىپ جۇغلىدۇق، بۇنىڭدا باشقىلارنىڭ ھەققى يوق» دېيىشتى. دۈشمەننى قوغلاپ چىقىپ كەتكەنلەر: «غەنىيمەتكە بىز ئەڭ ھەقلىق، چۈنكى دۈشمەننى بىز چېكىندۈردۇق، باشقىلانىڭ ‹تەييارغا ھەييار› بولۇۋېلىشى دۇرۇس ئەمەس» دېيىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداپ تۇرغانلار: «بىز رەسۇلۇللاھقا دۈشمەن تۇيۇقسىز قول سېلىشتىن ئەنسىرەپ بۇ يەردە قاپتۇق» دېيىشتى. دەل مۇشۇ چاغدا ئاللا ۋەھيى نازىل قىلىپ: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَنفَالِ قُلِ الأَنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُواْ اللّهَ وَأَصْلِحُواْ ذَاتَ بِيْنِكُمْ وَأَطِيعُواْ اللّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ «(ئى مۇھەممەد! ساھابىلىرىڭ) غەنىيمەتلەر (نى قانداق تەقسىم قىلىشىڭ) توغرىلىق سەندىن سورىشىدۇ. (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى: ‹غەنىيمەتلەر (توغرىسىدا ھۆكۈم چىقىرىش) ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە خاستۇر. ئاللاھتىن قورقۇڭلار (ئىختىلاپ قىلىشماي ئىتتىپاق بولۇپ) ئاراڭلارنى تۈزەڭلار، ئەگەر سىلەر مۆئمىن بولساڭلار، ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار» (8:1) دېدى. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غەنىيمەتلەرنى يىغىۋېلىپ مۇسۇلمانلارغا ئاللاھ تەئالانىڭ مۇشۇ كۆرسەتمىسى بويىچە تەقسىم قىلىپ بەردى.

بەدرىدە ئۈچ كۈن تۇرغاندىن كېيىن قوشۇن مەدىنىگە قاراپ قوزغالدى. ئەسىرلەر ياندا يالاپ بىرگە ئېلىپ مېڭىلدى ۋە مۇشرىكلاردىن تارتىۋېلىنغان غەنىيمەتلەرگە ئابدۇللاھ ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسئۇل قىلىندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدرى ۋادىسىدىن چىقىپ سەفرائ جىلغىسىدىن ئۆتۈپ، سەفرائ بىلەن نازىيە ئوتتۇرىسىدىكى تۈزلەڭلىككە چۈشۈۋىدى، بۇ يەردە غەنىيمەتلەردىن بەشتىن بىرىنى ئايرىۋېلىپ، مۇجاھىدلارغا باباراۋەر تەڭشەپ تەقسىم قىلىپ بەردى.

سەفرائقا يېتىپ بارغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نەزرى ئىبنى ھارىسنى ئۆلۈمگە بۇيرىدى (ئۇ بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا مۇشرىكلار قوشۇنىنىڭ ئەلەمدارى ۋە قۇرەيش كاپىرلىرىنىڭ كاتتىۋېشى بولغانىنىڭ ئۈستىگە، ئىلگىرى ئىسلام دىنىغا ھاقارەت قىلغان ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىنتايىن ئېغىر كۆلپەتلەرنى يەتكۈزگەن ۋە ئەشەددىي دۈشمەنلىك قىلغان بەدبەخت ئىدى). شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېلىپ چىقىپ قىلىچ بىلەن چېپىپ ئۆلتۈردى.

ئاندىن يولنى داۋاملاشتۇرۇپ ئىرقى زەبيە دېگەن جايغا يېتىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى توختىتىپ ئۇقبە ئىبنى ئەبى

مۇئەيتنى ئۆلۈمگە بۇيرىدى. ھەممىگە مەلۇمكى، (ئالدىنقى بابلاردا تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك) ئۇقبە ئىبنى ئەبى مۇئەيتنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قىلغان ئەزىيەت ـ كۈلپەتلىرى ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى. بىر كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبە يېنىدا نامازدا سەجدىگە باش قويغىنىدا تۆگىنىڭ يىنلىرىنى ئەكېلىپ ئۇنىڭ بويىنىغا ئارتىپ قويغان بەدبەخت دەل مۇشۇ كىشى؛ يەنە بىر كۈنى بىلىدىكى پوتىسى بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گېلىنى بوغقان، ئەبۇبەكرى توسۇۋالمىغان بولسا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈۋەتكىلى تاس قويغانمۇ شۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى، ئۇ: «ئى مۇھەممەد! كىچىك نارەسىدە باللىرىمنى كىمگە قالدۇرىسەن؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «دوزاخقا» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇنى سابىت ئىبنى ئاسىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈردى. يەنە بىر سۆزدە ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈرگەن دېيىلىدۇ.

بۇ ئىككى جىنايەتچىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىش ھەربىي ئىنتىزام نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا تولىمۇ زۆرۈر بولۇپ قالغانىدى. چۈنكى، ئۇلار ئەسىرلەر قاتارىدىكى ئىككى ئەسىرلا ئەمەس، بەلكى ھازىرقى زامان ئاتالغۇسى بويىچە ئېيتقاندىمۇ بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتىكى ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىنىڭ ئەڭ چوڭ كاتتىۋاشلىرىدىن ئىككى كاتتىۋاش ئىدى.

تەبرىك ئەلچىلىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رەۋھاغا يېتىپ كەلگەندە (مەدىنىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ غەلىبىسىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن چىققان) مۇسۇلمانلارنىڭ ئەلچىلىرىگە يولۇقتى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن قىزغىن تەبرىك سادالىرىنى ياڭراتتى. بۇ چاغدا سەلەمە ئىبنى سەلامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دېگەن ساھابە ئۇلارغا: «بىزنى نېمىگە تەبرىكلەيتتىڭلار؟ بىز پەقەت جانسىز جەسەتتەك پاينەكۋاش، قېرى خوتۇن كەبى ئادەملەر بىلەن ئېلىشتۇق، خالاس» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۈلۈپ سالدى ۋە: «ئۇلار دېگەن تولۇق قورال‌لانغان كۈچلۈك قوشۇن، بۇرادەر!» دەپ قويدى.

ئۆمەك ئەزالىرىدىن ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! خۇداغا شۈكرى، ئۇ ساڭا نۇسرەت ئاتا قىلىپتۇ ۋە سېنى خۇشال

قايتىپ كەلگىلى نېسىپ ئېتىپتۇ. بىز سېنى كارۋاننى توسقىلى چىقىپ كەتتى دەپ ئويلاپتۇق. دۈشمەن بىلەن ئۇتۇشۇپ قالار دېمەپتۇق. ئۆزۈمنى ئالسام سېنىڭ دۈشمەن بىلەن قوراللىق ئۇتۇشۇپ قېلىشىڭنى بىلسەم ئىدىم، ھەرگىز ئايرىلىپ قالمايتتىم» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «راست دەيسەن» دېدى.

ئاندىن يولنى داۋاملاشتۇرۇپ مەدىنىگە غەلىبە قىلغان ۋە زەپەر قۇچقان ھالدا كىرىپ كەلدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭدىن مەدىنە ئىچى ۋە سىرتىدىكى دۈشمەن كۈچلەر قورقۇپ ئەيمىنىدىغان بولدى. مەدىنە ئاھالىسىدىن نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جاكارلىدى، ھەتتا شۇ كۈنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ يان تاياقچىلىرىمۇ كۆرۈنۈشتە مۇسۇلمان بولۇپ قويىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە يېتىپ كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسى ئەسىرلەرمۇ ئېلىپ كېلىندى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ساھابىلەرگە تارقىتىپ بەردى ۋە ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشنى تەۋسىيە قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ساھابىلەر ئۆزى خورما ۋە مېۋە-چېۋىلەرنى يەپ، ئەسىرلەرگە ئاش-نان بېرىپ باقتى.

ئەسىرلەر مەسىلىسى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ساھابىلەرگە ئەسىرلەر توغرىسىدا مەسلىھەت سالدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: «ئى رەسۇلۇللاھ! بۇلار ئۆز تاغىلىرىمىز ۋە ئۆز قەۋمى-قېرىنداشلىرىمىز، مېنىڭچە ئۇلاردىن تۆلەم ئېلىپ قويۇۋەتسەكمىكىن، ئۇ بىز ئۈچۈن بىر ئوبدان مەبلەغ بولۇپ قالغۇدەك، كۈچىمىزنى تولۇقلىۋالغۇدەكمىز. بۇلارنىمۇ ئاللاھ تەئالا ھىدايەت قىلىپ ياخشى ئادەم قىلىۋەتسە ئەجەپ ئەمەس».

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قاراپ: «سەن قانداق قارايسەن؟ ئى ئىبنى خەتتاب!» دەپ سورىدى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن مەن تۇرۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئەبۇ بەكرىدەك قارىمايمەن. مەن شۇنداق قارايمەنكى، ماڭا پالاننى بەرگىن (ئۇ ئۆزۈمنىڭ يېقىن بىر تۇغقىنى ئىدى)، ئۇنى ئۆزۈم ئۆلتۈرەي. ئەلىيغا ئۇقەيل ئىبنى ئەبى تالىبنى بەرگىن، ئۇنى ئەلى ئۆلتۈرسۇن. ھەمزىگە ئۇنىڭ قېرىندىشى پالاننى (ئابباسنى دېمەكچى) بەرگىن،

ئۇنى ھەمزە ئۆلتۈرسۇن. شۇنداق قىلغاندا، ئاندىن ئاللاھنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ دىلىمىزدا مۇشرىكلارغا قارىتا قىلچە يول قويۇش مەۋجۇد ئەمەسلىكى ئىسپاتلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇلارنىڭ ھەممىسى دىگۈدەك كاتتىۋاش ئەمەلدارلار ۋە ئالدى پەش ئوت قويرۇقلار» دېدىم. شۇنداقتىمۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ پىكرىگە مايىل بولۇپ، مېنىڭ پىكرىمنى قوللىمىدى ۋە ئۇلاردىن تۆلەم تۆلىتىپ ئالدى. ئەتىسى ئەتىگەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بارسام، ئۇ ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) بىلەن يىغلاۋېتىپتۇ. مەن: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئىككىڭلار نېمىشقا يىغلايسىلەر؟ ماڭا ئېيتىپ بېرىڭلار، يىغلىغۇدەك ئىش بولسا مەنمۇ يىغلارمەن، يىغا تاپالمىسام كۆزۈمنى يىغىغا زورلارمەن» دېسەم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ماڭا ئاشۇ سەپداشلىرىڭ ئەسىرلەردىن تۆلەم ئالغانلىقى سەۋەبىدىن كۆرسىتىلگەن كۆرۈنۈشلەر ئۈچۈن يىغلايمىز، ماڭا ئۇلارنىڭ ئازاب قىلىنىۋاتقانلىقى مۇشۇ دەرەختىن يېقىن يەردە كۆرسىتىلدى» دېدى (يېقىن بىر دەرەخنى كۆرسىتىپ).

بۇ ھەقتە ئاللاھ تەئالا تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ * لَّوْلاَ كِتَابٌ مِّنَ اللّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ «پەيغەمبەرگە زېمىندا دۈشمەننى كۆپرەك ئۆلتۈرمەي تۇرۇپ (يەنى مۇشرىكلارنىڭ ھەيۋىسىنى يوقۇتۇپ، ئىسلامغا قۇۋۋەت بەرمەي تۇرۇپ) ئەسىرلەردىن پىدىيە ئېلىش لايىق ئەمەس ئىدى. (ئى مۇئمىنلەر! سىلەر پىدىيە ئېلىش بىلەن) دۇنيا مەنپەئەتىنى كۆزلەيسىلەر، ئاللاھ سىلەرگە ئاخىرەتنى (يەنى ئاخىرەتنىڭ ساۋابىنى) ئىرادە قىلىدۇ. ئاللاھ غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ئاللاھنىڭ (ئوچۇق چەكلەنمىگەن ئىشنى قىلغانلارنى جازالىماسلىق دېگەن) ھۆكمى ئەزەلىيسى بولمىسا ئىدى، (ئەسىرلەردىن) پىدىيە ئالغانلىقىڭلار ئۈچۈن ئەلۋەتتە زور ئازابقا دۇچار بولاتتىڭلار» (68 — 8:67).

بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان «ئاللاھنىڭ ھۆكمى ئەزەلىيسى» ئاللاھ تەئالانىڭ ﴿فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاء﴾ «ئۇلارنى ئەسىر ئېلىڭلار، ئاندىن ئۇلارنى ئېھسان قىلىش يۈزىسىدىن قويۇپ بېرىڭلار، ياكى پىدىيە ئېلىپ قويۇپ بېرىڭلار» (47:4) دېگەن سۆزىدىكى ھۆكۈم ئىدى. بۇنىڭدا ئەسىرلەردىن پىدىيە ئېلىشقا رۇخسەت بار ئىدى. شۇڭا، ئۇلار ئازابقا دۇچار قىلىنمىدى، پەقەت تاپا ـ مالامەتكە يولۇقتى. چۈنكى، ئۇلار زېمىندا مۇشرىكلارنى كۆپرەك ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرماي تۇرۇپ، كۇپپارلارنى ئەسىر ئېلىشقا تۇتۇشۇپ كەتتى. ئاندىن ئۇلار يەنە بۇ جىنايەتچى ئۇنسۇرلاردىن پىدىيە ئېلىشنى راۋا كۆردى. ھالبۇكى، بۇلار پەقەت ئۇرۇش ئەسىرلىرىلا ئەمەس، بەلكى ھازىرقى زامان ئاتالغۇسى بىلەن ئېيتساق،

ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىنىڭ كاتتىۋاشلىرى ئىدى. بۇنداقلارنى ھازىرقى زامان ئۇرۇش قانۇنىمۇ قەتئىي سوتلايدۇ ۋە جازالايدۇ. بۇلارغا كۆپىنچە ھاللاردا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدۇ ياكى ئۆمۈرلۈك قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىدۇ، ئەلۋەتتە.

دېمەك، ئاخىرقى كېڭەش نەتىجىسى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رايىغا قارار تاپتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن پىدىيە ئېلىپ قويۇۋەتتى. پىدىيە مىقدارى 4000 دىرھەم (كۈمۈش پۇل بىرلىكى) بىلەن 3000 دىرھەم ئارىلىقىدا بولدى. ئەڭ تۆۋەن بولغاندا 1000 دىرھەم تۆلىدى. مەككىلىكلەر خەت يازالايتتى. شۇڭا، ئەسىرلەر ئىچىدىن تۆلەم تۆلەشكە ئىقتىسادى يەتمەيدىغانلار مەدىنىلىكلەرنىڭ بالىلىرىدىن ئون ئۆسمۈرگە خەت يېزىش ۋە ئوقۇشنى پىششىق ئۆگىلەتكەندىن كېيىن قويۇۋېتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە بىرقانچە ئەسىرگە ئالاھىدە كەچۈرۈم ئېلتىپات قىلىپ تۆلەمسىز قويۇۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇتتەلىب ئىبنى ھەنتەپ، سەيفى ئىبنى ئەبى رىفائە ۋە ئوھۇد ئۇرۇشىدا يەنە ئەسىرگە چۈشۈپ ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان (تەپسىلاتى كېيىن كېلىدۇ) ئەبۇئىززە جۇمەھىلەرمۇ بار ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە كۈيئوغلى ئەبۇلئاستىن زەينەبنىڭ يولىنى بوشىتىپ قويۇش شەرتى بىلەن تۆلەمنى كەچۈرۈم قىلدى. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئېرىنىڭ پىدىيە ھەققىنى تۆلەش ئۈچۈن مەلۇم مىقداردا مال ـ ماتا ئەۋەتكەنىدى. ئۇ ئەۋەتكەن ماللار ئىچىدە توي كۈنى ئۇنىڭ ئانىسى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بويىنىغا ئېسىپ قويغان بىر تال مونچاقمۇ بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مونچاقنى كۆرۈپ قاتتىق ئىچى سىيرىلدى ۋە ساھابىلەردىن ئەبۇلئاسنى پىدىيىسىز قويۇۋېتىشنى ئۆتۈندى. ساھابىلەر قوشۇلغاندىن كېيىن ئۇنى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانى مەدىنىگە يولغا سېلىۋېتىش شەرتى بىلەن قويۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇلئاس مەككىگە بېرىپلا ئۇنى يولغا سېلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھىجرەت قىلىپ چىقتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئەنسارلاردىن بىر ئادەمنى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئالدىغا چىقارتىپ: «سىلەر بەتنى يەئجەج دېگەن يەرگە بېرىپ زەينەبنى ساقلاپ تۇرۇڭلار، ئۇ مەككىدىن چىقسا ھەمراھ بولۇپ ئېلىپ كېلىڭلار» دېگەنىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دېگىنىدەك قىلىشتى ۋە ئۇنى مەدىنىگە ئېلىپ كەلدى. لېكىن، زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ سەپەر جەريانى قىيىن ھەم مۇشكۈل بولغانىدى.

ئەسىرلەر ئىچىدە يەنە قۇرەيشلەرنىڭ يېتىشكەن ناتىقى سۇھەيل ئىبنى ئەمرىمۇ بار ئىدى. نۆۋەت بۇنىڭغا كەلگەندە ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ

ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ماڭا رۇخسەت قىلغىن، مەن سۈھەيلنىڭ ئىككى چىشىنى سۇغۇرۇۋالاي، ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى بىر سورۇندا ۋالاقلاپ ساڭا تىل ئۇزىتىپ يۈرمىسۇن» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ تەلەپكە قوشۇلمىدى. چۈنكى، بۇنداق قىلىش مۇسلە قىلغانلىق، يەنى تەن جازاسى بەرگەنلىك بولاتتى. بۇ ئاللاھ تەئالانىڭ غەزىپىنى كەلتۈرىدىغان ئىش ئىدى.

شۇ مەزگىللەردە يەنە سەئد ئىبنى نۇئمان دېگەن كىشى مەككىگە ئۆمرى ھەجگە بارغان بولۇپ، ئەبۇ سۇفيان ئۇنى تۇتقۇن قىلىۋالغانىدى. ئەبۇ سۇفياننىڭ بىر ئوغلى ئەمرى ئىبنى ئەبى سۇفيان مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا ئەسىر ئىدى. شۇڭا، مۇسۇلمانلار ئۇنى ئەمرى ئىبنى ئەبى سۇفيانغا ئالماشتۇردى.

«قۇرئان كەرىم» بۇ قېتىمقى ئۇرۇش ھەققىدە توختالدى

شۇ ئەسنادا، بۇ قېتىمقى ئۇرۇشنى چۆرىدىگەن ھالدا سۈرە ئەنفال نازىل بولدى. بۇ سۈرە مۇشۇ ئۇرۇشقا قارىتا ئېلان قىلىنغان ئىلاھىي ئوبزور (ئەگەر مۇشۇنداق ئاتاش توغرا بولغان تەقدىردە) بولۇپ، ئادەتتىكى پادىشاھ ۋە قوماندانلارنىڭ غەلبىدىن كېيىن ئېلان قىلىدىغان بايانات ۋە ئوبزورلىرىدىن كۆپ پەرقلىنىدۇ.

ئالايلى، ئاللاھ تەئالا بۇ باياناتىدا بىرىنچى قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى ئۆزلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ۋە كەمچىلىكلىرىنى تولۇقلاشقا تىرىشسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ نەزىرىنى ئۆزلىرىدە ساقلىنىۋاتقان ۋە ھېلىھەم سادىر بولۇۋاتقان كەمچىلىكلەرگە ۋە ئەخلاقىي مەسىلىلەرگە قاراتتى.

ئىككىنچى قىلىپ، ئاللاھ تەئالا بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا مۇسۇلمانلارغا ئىلتىپات قىلغان زور غايىبىي ياردەم ۋە مەدەتلىرىنى تىلغا ئېلىپ، ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ شىجائەت ۋە جاسارىتىگە ئىشىنىپ كېتىپ، مەغرۇرلۇق ۋە تەكەببۇرلۇق پاتقىقىغا پېتىپ قالماسلىق، بەلكى ھەممە ئىشتا ئاللاھ تەئالاغا تەۋەككۇل قىلىش، ئاللاھ تەئالاغا ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىتائەت قىلىشنىڭ زۆرۈرلىكى توغرىسىدا ئاگاھلاندۇرۇش بەردى.

ئۇنىڭدىن كېيىن، مۇسۇلمانلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ قانلىق توقۇنۇشقا قەدەم قويۇشىدىكى يۈكسەك غايە ۋە ئۇلۇغۋار نىشانلارنى بايان قىلدى ھەمدە ئۇلارغا جەڭ مەيدانلىرىدا ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەش ۋە غەلىبە قازىنىشقا سەۋەب بولىدىغان ئالىيجاناب سۈپەتلەر ۋە ئەخلاقىي پەزىلەتلەرنى تونۇشتۇردى.

ئۇچىنچى قەدەمدە، مۇشرىكلار، مۇناپىقلار، يەھۇدىيلار ۋە رىجىم ئاستىدىكى ئەسىرلەرگە خىتاب قىلىپ، ناھايىتى بەلىغ سۆز ئىبارىلەر بىلەن ئۇلارغا چىرايلىق ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى قىلدى. ئۇلارنى ھەقىقەتكە تەن بېرىپ ۋە ئەمەلىيەتكە بويسۇنۇپ تىنچلىق يولىنى تۇتۇشقا چاقىردى.

ئارقىدىن، مۇسۇلمانلار ئامىمىسىغا غەنىيمەت توغرۇلۇق سۆز قىلىپ، بۇ مەسىلىگە ئالاقىدار پرىنسىپ ۋە قانۇنلارنى يولغا قويدى. ئاندىن ئىسلام دەۋىتى ئۇرۇش دەۋرىگە قەدەم قويغاندىن كېيىنكى ئىسلامىي غازات ۋە جىھادلارنى جاھىلىيەتچە ئۇرۇش ۋە تاجاۋۇزچىلىقلاردىن پەرقلەندۇرۇش، مۇسۇلمانلاردا ئەخلاق، قىممەت قارىشى ۋە ياخشى ئىش ـ ھەرىكەتلەردە ئۈلگە بولۇش روھىنى يېتىلدۈرۈش ۋە خەلقئالەمگە ئىسلام دىنىنىڭ پەقەت قۇرۇق نەزەرىيە تەشۋىقاتىلا ئەمەس، بەلكى ئېتىقادچىلارنى ئۆزى تەشەببۇس قىلغان قائىدە ـ قانۇن ۋە پرىنسىپلار بىلەن ئەمەلىي تەربىيىلەيدىغان مۇكەممەل دىن ئىكەنلىكىنى ئوقتۇرۇش ئۈچۈن، ئۇرۇش ۋە تىنچلىق دەۋرىگە جەددىي زۆرۈر بولغان باشقا قانۇن ـ نىزاملارنى بايان قىلدى ۋە يولغا قويدى.

ئاخىردا، ئىسلام دۆلىتى تەۋەلىكىدە ياشايدىغان مۇسۇلمانلار بىلەن چېگرا سىرتىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئوتتۇرىسىنى پەرقلەندۈرىدىغان ئىسلام دۆلىتى ئاساسىي قانۇنىنىڭ قوشۇمچە ماددىلىرىنى بېكىتىپ بەردى ۋە ئۇنى ئېلان قىلدى.

يەنە شۇ يىلى، يەنى ھىجرىيىنىڭ 2 ـ يىلى رامىزان ئېيىدا روزا تۇتۇش پەرز قىلىندى ۋە پىترى سەدىقىسنى ئادا قىلىش بەلگىلەندى. شۇنداقلا، باشقا پەرز زاكاتلارنىڭ ئۆلچەم ـ ئەندىزىلىرىمۇ ئېلان قىلىندى. بۇ سەدىقە پىترى ۋە باشقا پەرز زاكات قاتارلىق مەجبۇرىي ۋە يېرىم مەجبۇرىي ئىقتىسادىي ھۆكۈملەرنىڭ يولغا قويۇلۇشى تىجارەت ۋە كەسىپ قىلىشقا قۇربى يەتمىگەن نۇرغۇن كەمبەغەل مۇھاجىرلار ۋە مۇساپىرلارنىڭ تۇرمۇش قىيىنچىلىقىنى يەڭگىللەتتى.

مۇسۇلمانلار تارىخىدىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك ۋە قالتىس خۇشاللىق بەخش ئەتكەن ئۇنتۇلغۇسىز ئىشلارنىڭ بىرى، ئۇلار بەدرى غازىتىدا قولغا كەلتۈرگەن غايەت زور غەلىبىنىڭ ئارقىسىدىنلا شەۋۋال ئېيىدا يولغا قويۇلغان روزى ھېيت خۇشاللىقى بولدى. بۇ ھېيت ئاللاھ تەبارەك ۋەتائالا مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا غەلىبە ۋە ئىززەت تاجىسىنى كىيگۈزگەندىن كېيىنلا ئۆلتىپات قىلغان ئەڭ مەنىلىك ۋە خۇشال ـ خۇرام ھېيت ـ ئايەم بولغانىدى.

مۇسۇلمانلار ئاللاھ تەئالانىڭ ئۇلارغا ئىلتىپات قىلغان نېئمەتلىرىگە، ئاتا قىلغان غەلىبە ـ نۇسرەتلىرىگە ۋە ئۇلارنى مۇنۇ ئايىتىدە ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ

تَشْكُرُونَ﴾ «ياد ئېتىڭلاركى، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر (مەككە) زېمىنىدا ئاز سانلىق بولۇپ، بوزەك قىلىنغان ئىدىڭلار. كىشىلەر (يەنى مۇشرىكلار)نىڭ تالان ـ تاراج قىلىشىدىن قورقاتتىڭلار، شۇكۇر قىلىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھ سىلەرنى (مەدىنىدە) يەرلەشتۈردى. (بەدرى ئۇرۇشىدا) ئۆز ياردىمى بىلەن سىلەرنى كۈچلەندۈردى. سىلەرگە ھالال نەرسىلەر (يەنى غەنىيمەتلەر)نى رىزىق قىلىپ بەردى» (8:26) دەپ ئالاھىدە تىلغا ئالغانلىقىغا قاتتىق سۆيۈنۈپ، ئۆيلىرىدىن تارتىپ تەكبىر ۋە تەھلىل سادالىرىنى ياڭرىتىپ بېرىپ، داغدۇغىلىق كەيپىيات ئىچىدە ئادا قىلغان ئاشۇ ھېيت نامىزى نېمىدېگەن ھەيۋەتلىك ۋە ھۇزۇر ـ ھالاۋەتلىك ... ھە!

بەدرى غازىتى بىلەن ئۇھۇد غازىتى ئارىلىقىدىكى ھەربىي ھەرىكەتلەر

بەدرى غازىتى تارىختا مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن تۇنجى قوراللىق توقۇنۇش، شۇنداقلا مۇسۇلمانلارنىڭ مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنلىكىنى پۈتۈن ئەرەبلەرگە ئېتىراپ قىلدۇرغان بىر قېتىملىق ھەل قىلغۇچ جەڭ مەيدانى بولدى. بۇ جەڭ مەيداندىكى غەلىبە مېۋىسىدىن شۇملۇق ھېس قىلغۇچىلار يەنىلا جەڭگاھتا تالاپەتكە يولۇققان مۇشرىكلار ۋەياكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىززەت ۋە غەلىبىسىنى ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ۋە ئىقتىسادىي تومۇرىغا ئۇرۇلغان ئۆتكۈر نەشتەر دەپ قارايدىغان يەھۇدىيلار ئىدى. شۇڭا، بۇ ئىككى سىنىپ دۈشمەن كۈچلەر شۇ كۈندىن ئېتىبارەن مۇسۇلمانلارغا قارىتا غەزەپ ئوتىدا لاۋۇلداپ كۆيۈپ، دەرد ـ ئەلەم چوغلىرىدا پۇچىلىنىشقا باشلىدى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُواْ الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُواْ﴾ «(ئى مۇھەممەد!) يەھۇدىيلار ۋە مۇشرىكلارنىڭ مۇئمىنلەرگە ھەممىدىن قاتتىق دۈشمەن ئىكەنلىكىنى چوقۇم بايقايسەن ...» (5:82). مەدىنىدە ئاشۇ ئىككى سىنىپ دۈشمەننىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي باشچىلىقىدىكى بىر تۈركۈم ئوت قۇيرۇق غالچىلىرىمۇ بار بولۇپ، ئۇلار ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن مۇسۇلمان بولۇپ قويغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ئىسلام دىنىغا تۇتقان مەيدانى ئالدىنقى ئىككى سىنىپنىڭكىدىن ھەرگىز قېلىشمايتتى.

بۇ يەردە يەنە تۆتىنچى تۈركۈمدىكى بىر پىرقە قارا كۈچلەرمۇ خەۋپ ـ خەتەر بولۇپ تۇرماقتا ئىدى. ئۇلار مەدىنە ئەتراپى رايونلىرىدا ئولتۇراقلاشقان بەدەۋى ئەرەبلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىمان ـ كۇپرى دېگەنلەر بىلەن كارى ـ بارى يوق. ئۇلار پەقەت بۇلاش ـ تالاش ۋە قاراقچىلىق قىلىشقىلا ئادەتلەنگەن. شۇڭا، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ غەلىبىسىنى كۆرۈپ ساراسىمىگە چۈشتى. ئۇلار مەدىنىدە كۈچلۈك بىر دۆلەت قۇرۇلۇپ قېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ قاراقچىلىق ۋە بۇلاڭچىلىق بىلەن تۇرمۇش كەچۈرۈش يولىنى توسۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، مۇسۇلمانلارغا ئۆچمەنلىك قىلىشقا باشلىدى، ھەتتا ئەمەلىي دۈشمەنلىشىش مەيدانىغا ئۆتتى.

خــوش، مانــا مۇشــۇنداق ھەر خــىل خەۋپ ـ خەتەرلەر مۇســۇلمانلارنى ھەر تەرەپتىن قورشاۋغا ئالدى. لېكىن، بۇ سىنىپلارنىڭ تاللىغان يــولى بىــر ـ بىــرىگە قەتئىي ئوخشاشمايدىغان بولۇپ، ھەربىر پىرقە ئۆزلىرىنىڭ نــىشان ـ مەقــسەتلىرىگە يېتىش ئۈچۈن ئۆزىگە خاس بىر خىل يول ۋە بىر خىل مەســىلەكنى تاللىغانــىدى. مەدىنە ئىچىدىكى مۇناپىقلار كۆرۈنۈشتە ئىسلامنى ئىزھار قىلىپ، ئاستىرتتىن ئىسلام دىنىغا قارشــى سۇيىقەســت، ھــىيلە ـ مىكــىر، قۇتراتقۇلــۇق ۋە ئىغۋاگەرچىلــىك ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بىر پەيتتە، بىر بۆلۈك يەھۇدىيلار قەســتەنگە ئۆچەكىشىپ، دۈشمەنلىشىش ۋە قارشىلىشىش يولىنى تۇتتى.

مەككە دائىرىلىرىمۇ «كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم قوزغاپ ئىنتىقــامىمىزنى ئــالىمىز» دەپ داۋراڭ سېلىپ، ئومۇمىيۈزلۈك ئۇرۇش تەييارلىقى چاقىرىقىنى ئــېلان قىلــدى ھەمدە مۇسۇلمانلارغا ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى مۇنداق ئۇقتۇردى:

جاھان بىر كۈن بىزگىمۇ قىلۇر ئالدىنى،
ياۋلار بىزنىڭ ھەيۋىمىزدىن ئىزدەر دالدىنى.

ئەمەلىيەتتىمۇ، ئۇلار مەدىنە تەۋەسىگە كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم قوزغاپ كېلىــپ، تارىختىكى ئوھۇد ئۇرۇشىنى قوزغىدى. بۇ ئۇرۇشتا مۇسۇلمانلار ئېغىــر تــالاپەتكە يولۇقتى ۋە ئۇلارنىڭ نام ـ ئابرۇيىمۇ زور دەخلىگە ئۇچرىدى.

مۇسۇلمانلار مانا مۇشــۇنداق خەۋپ ـ خەتەرنــىڭ ئالــدىنى ئــېلىش ئۈچــۈن ئاجايىپ زور بەدەللەرنى تۆلىدى ۋە مۇھىم روللارنى ئوينىدىكى، بۇنىڭدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەلــلەمنىڭ يۈكسەك ھەربىي قوماندانلىق تالانتى، سىياسىي مەسىلىلەرگە بولغان يۇقىرى سەزگۈرلۈكى ۋە ھەر خىل خەۋپ ـ خەتەرلەرنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن دانا تەدبىر قوللىنىدىغان ئۆتكۈر ئەقىل ـ پاراســتى يەنە بىر قېتىم نامايان بولدى. تۆۋەندىكى قۇرلار شۇنىڭ كىچىكلىتىلگەن تەسۋىرىدۇر.

بەنى سۇلەيم غازىتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدرى غازىتىدىن قايتىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي، غەتفان قەبىلىسى بەنى سۇلەيم جەمەتىنىــڭ مەدىــنىگە ھۇجــۇم قىلــىش ئۈچۈن كۈچ تەشكىللەۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. شۇڭا، ئۇ 200 ئاتلىق قوشــۇن بىلەن ئۇلار توپلىنىۋاتقان يەرگە ئۇشتۇمتۇت باســتۇرۇپ بېرىــپ، كــدر دېــگەن

جايدىكى قارارگاھىغىچە ئېچكىرىلەپ كىردى. بۇ چاغدا بەنى سۇلەيم خەلقى يايلاقتىكى 500دەك تۆگە چارۋىلىرىنى تاشلاپ، ئاللىبۇرۇن جىنىنى جايلاپ تىكىۋېتىشكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ماللارغا مەدىنە تەرەپ ئىگىدارچىلىق قىلدى ۋە ئۇنىڭدىن بەشتىن بىرى ئايرىلىپ بولغاندىن كېيىن قوشۇن ئىچىدە تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. ھەربىر ئادەمگە ئىككىدىن تۆگە تەگكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يەسار ئىسىملىك بىر قۇل تەقسىم بولغان بولۇپ، ئۇ ئۇنى ئازاد قىلىۋەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يەردە ئۈچ كۈن تۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن مەدىنىگە قايتتى. بۇ غازات ھىجرىيىنىڭ 2 ـ يىلى شەۋۋال ئېيىدا بەدرى ئۇرۇشىدىن قايتىپ كىرىپ يەتتە كۈندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز ئورنىغا مەدىنىدە سىبائ ئىبنى ئەرفەتە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرغان. يەنە بىر سۆزدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرغان دېيىلىدۇ.

ئەمەلگە ئاشمىغان سۇيىقەست

مۇشرىكلار بەدرىدىكى پاجىئەلىك مەغلۇبىيەتتىن غەزەپ ئوتىدا كۆيۈۋاتاتتى. پۈتكۈل مەككە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا قازاندەك قاينىماقتا ئىدى. ئاخىر مەككىنىڭ قارام تەلۋىلىرىدىن ئىككى نوچى بۇ ئىختىلاپ ۋە جېدەل ـ ماجىرانىڭ باش كاللىسى ۋە ئاشۇ خورلۇق ۋە ئار ـ نومۇسنىڭ (ئۆزلىرىنىڭ قارىشىچە) مەنبئى مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىدى.

ئۇنىڭ جەريانى مۇنداق بولدى: بەدرى ۋەقەسىدىن ئازغىنىدىن كېيىن ئۇمەير ئىبنى ۋەھەبىلجۇمەھى بىلەن سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە كەئبىنىڭ ھىجرى دېگەن يېرىدە ئولتۇرۇپ كەچلىك پاراڭغا چۈشتى. ئۇمەير پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تولا ئەزىيەت يەتكۈزىدىغان ئوت قۇيرۇقى شەيتانلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇنىڭ ئوغلى ۋەھەب ئىبنى ئۇمەير بەدرىدە مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن ئەسىر ئېلىنغانىدى. شۇڭا، ئۇلار پاراڭ داۋامىدا بەدرى پاجىئەسىنى ۋە قۇدۇققا تاشلاپ كۆمۈۋېتىلگەنلەرنىڭ ئېچىنىشلىق كۆرۈنۈشلىرىنى ئەسلەشتى. سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە مۇنداق دېدى: «ئەزبىرايى خۇدا، بىزنىڭ ھايات قالغىنىمىز چوقۇم ياخشى بولدى». ئۇنىڭغا جاۋابەن ئۇمەير ئىبنى ۋەھەب: «راست دەيسەن، ئىلاھىم! مەن

قەسەم قىلالايمەنكى، ناۋادا مېنىڭ زىممەمدە نۇرغۇن قەرزلىرىم بولمىغان بولسا ھەم بالا ـ چاقىلىرىمنىڭ خانىۋەيران بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرىمىگەن بولسام، مۇھەممەدنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتىم. چۈنكى، مېنىڭ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىشىمغا تولۇق باھانەم (ئاساسىم) بار. ئوغلۇم ئۇلارنىڭ قولىدا ئاسارەتتە تۇرماقتا» دېدى. بۇ چاغدا سەفۋان بۇ ئالتۇن پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلدى ـ دە: «ئۇنداق ياخشى نىيىتىڭ بولسا، قەرزلىرىڭ مېنىڭ ئالدىمدا قالسۇن، ئۇنى مەن ئادا قىلىۋېتەي، بالا ـ چاقاڭغا كەلسەك، ئۇنى مەن ئۆز بالا ـ چاقىلىرىمغا ئوخشاش كۆرەي ياكى ئۇلارغا مەڭگۈلۈك ئاتىدارچىلىق قىلاي، ئۇلارنىڭ ھەرقانداق ئىشى مېنىڭ زىممەمگە قالسۇن ...» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمەير ئۇنىڭغا: «ئۇنداق بولسا بۇ ئىشنى قەتئىي سىر تۇتقىن، ۋۇجۇدقا چىققۇچە ئىككىمىزدىن ئۆزگە ئىنسى ـ جىن ئۇقمىسۇن» دېدى. سەفۋان: «ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمەن» دېدى. ئۇلار بۇ سۇيىقەست پىلانىنى ئىنتايىن مەخپىي رەۋىشتە پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئۇمەير قىلىچىنى ئالايىتەن جىكىلەپ چاقالاتتى ۋە كۈچلۈك زەھەر بىلەن سۇغۇرۇپ، قىنىغا سالدى. ئاندىن يولغا چىقىپ ئۇن ـ تۇنسىز سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاخىر مەدىنىگە يېتىپ كەلدى. ئۇمەير مەدىنىدە ئۇدۇل مەسجىدۇننەبەۋىنىڭ ئالدىغا بېرىپ مەسجىد دەرۋازىسى ئالدىغا تۆگىسىنى چۆكتۈرۈۋاتاتتى، ئۇنى ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (بۇ چاغدا ئۇ بىر بۆلۈك مۇسۇلمانلار بىلەن جەڭ ۋە جىھاد ھەققىدە پاراڭلىشىۋاتاتتى) كۆرۈپ قالدى ۋە: «خۇدانىڭ دۈشمىنى ئىت ــــ ئۇمەير چوقۇم ياخشى نىيەت بىلەن كەلمىدى» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كىرىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھنىڭ دۈشمىنى ئۇمەير قىلىچى ئېسىقلىق كەپتۇ» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى مېنىڭ قېشىمغا باشلاپ كىرگىن» دېدى. ئۇنىڭغىچە ئۇمەير پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆيىگە ماڭغانىدى، ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا قىلىچىنى تەڭلەپ توختىتىپ قويدى ۋە ئەنسار يىگىتلىرىدىن بىرقانچەيلەنگە: «سىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كىرىپ تۇرۇڭلار ۋە بۇ خەبىستىن پەخەس بولۇڭلار، ئۇنىڭدىن ئەمىن بولغىلى بولمايدۇ» دېدى. ئاندىن ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى كۆرۈپ (ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تېخىچە ئۇنىڭ گەجگىسىگە قىلىچىنى تەڭلەپ تۇراتتى): «ئۇنى قويىۋەت ئى ئۇمەر! ئۇمەير! سەن يېقىنىراق كەل» دېدى. ئۇمەير پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يېقىن كېلىپ: «خەيرلىك سەھەر مۇھەممەد!» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئى ئۇمەير، ئاللاھ بىزگە سېنىڭ بۇ سالىمىڭدىن ياخشىراق بىر سالامنى ئىلتىپات قىلدى — ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم — بۇ جەننەت ئەھلىنىڭ سالىمىدۇر» دېدى. ئاندىن ئۇنىڭدىن: «نېمە دەپ كەلدىڭ؟» دەپ سورىدى. ئۇمەير: «سىلەر تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان ئاشۇ ئەسىرنى دەپ كەلدىم، ئۇنىڭغا ئېھسان قىلىپ قويۇۋەتسەڭلار» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق بولسا يېنىڭغا قىلىچ ئېسىپ كەلگىنىڭنىڭ نېمىسى؟» دەپ سورىدى. ئۇمەير: «مۇنداق قىلىچلارنى دات بېسىپ كەتكەي ئىلاھىم، بۇ قاغىش تەگكۈر قىلىچلار بىزگە نېمە كارغا كەلدى» دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «راست گەپ قىل! زادى نېمىدەپ كەلدىڭ؟» دېگەندى، ئۇمەير: «راست ئېيتتىم، مەن پەقەت مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا كەلدىم، خالاس» دەپ تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق ئەمەستۇ؟ بەلكى سەن سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە بىلەن ھىجىردە ئولتۇرۇپ بەدرىدە قۇدۇققا تاشلاپ كۆمۈۋېتىلگەنلەرنى ئەسلەشكەنسەن، ئاندىن سەن گەدىنىمدە قەرزىم بولمىغان بولسا ۋە كىچىك باللىرىمنىڭ خانىۋەيران بولۇپ كېتىشىدىن قورقمىغان بولسام، ئەلۋەتتە مەدىنىگە بېرىپ مۇھەممەدنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتىم دېگەنسەن، شۇنىڭ بىلەن سەفۋان سەن مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىش شەرتى بىلەن سېنىڭ زىممەڭدىكى قەرزلىرىڭنى ۋە بالا-چاقىلىرىڭنىڭ نەپىقاتىنى ئۈستىگە ئالغاندۇ؟ ئاللاھ سىلەرنىڭ (ئۈچىنچى شەخس ئۇقمىغان) بۇ سىرىڭلارنى ماڭا خەۋەر قىلدى» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇمەير پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى مۇھەممەد! مەن سېنىڭ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىڭگە ئەمدى ئىقرار قىلدىم. ئى رەسۇلۇللاھ! سەن بىزگە يەتكۈزگەن ئاللاھنىڭ ۋەھيىلىرىنى يالغان دەپ ئىنكار قىلىپ كەپتىكەنمىز، بۇ قېتىمقى ئىشىمىزنى مەن ۋە سەفۋاندىن ئۆزگە ئىنسى-جىن ئۇقمىغانىدى. ئەمدى بىلدىمكى، بۇنى ساڭا چوقۇم ئاللاھ خەۋەر قىلىپ قويۇپتۇ. خۇداغا شۈكرى، ئۇ مېنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلىپتۇ ۋە مېنى مۇشۇ يەرگە ئۆزى باشلاپ كەپتۇ» دېدى. ئاندىن كەلىمە شەھادەت ئېيتىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدىلا مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جاكارلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ قېرىندىشىڭلارغا دىنىدىن تەلىم بېرىڭلار ۋە ئۇنىڭغا قۇرئان ئۆگىتىپ قويۇڭلار ۋە ئەسىرنى قويۇپ بېرىڭلار» دېدى.

ئەمما، سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە مەككىدە بەدرى پاجىئەسى تىلغا ئېلىنسىلا، ئاغزىنى تاتلىق قىلىپ تولۇق ئىشەنچ بىلەن: «ئاز قالدى، بۈگۈن ياكى ئەتە بەدرىدىكى قانلىق ئار-نومۇسنى ئاقلايدىغان بىر خۇش خەۋەر يېتىپ كېلىدۇ» دەپ ئۇلارغا تەسەللىي بېرەتتى. كىشىلەر بۇنىڭ نېمە گەپ ئىكەنلىكىنى سورىسا:

«بولغاندا كۆرۈڭلار، ھازىر ۋاقتى ئەمەس» دەپ ئۇلارنى تەقەززالىقتا قويىاتتى. ئۇ كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھېچ خۇش خەۋەرگە ئېرىشەلمىگەندىن كېيىن، شىمال تەرەپتىن كەلگەن كارۋانلاردىن ئۇمەير توغرىلىق خەۋەر ئىگىلىدى ۋە ئۆتكەن ـ كەچكەنلەردىن سوراشقا باشلىدى. ئاخىر بىر كۈنى مەدىنە تەرەپتىن كەلگەن بىر يولۇچى ئۇمەيرنىڭ مۇسۇلمان بولۇپ كەتكەنلىكىنى ۋە كىچە ـ كۈندۈز مەسجىدتىن چىقماي ئىلىم ـ مەرىپەت ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. سەفۋان بۇنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا مەڭگۈ گەپ قىلماسلىققا ۋە ئەبەدى نەپ يەتكۈزمەسلىككە قەسەم ئىچتى. ئازراقتىن كېيىن ئۇمەير مەككىگە قايتىپ كېلىپ كىشىلەرنى ئىسلام دىنىغا دەۋەت قىلىپ تۇرۇپ قالدى ۋە ئۇنىڭ قولىدا نۇرغۇن خەلق مۇسۇلمان بولدى.

بەنى قەينۇقا غازىتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قەدەم تەشرىپ قىلغاندىن كېيىن يەھۇدىيلار بىلەن تۈزگەن كېلىشىمنامە ماددىلىرىنى بىر ئالدىنقى بابلاردا تەپسىلىي بايان قىلىپ ئۆتتۇق. شۇنىڭدىن بېرى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ كېلىشىمنامىدىكى پرىنسىپلارغا باشتىن ـ ئاخىر قەتئىي ئەمەل قىلىپ كەلدى. مۇسۇلمانلار تەرەپتىن بۇ كېلىشىمگە خىلاپ بىرمۇ غەيرى ئەھۋال كۆرۈلمىدى. لېكىن، ئۇلار تارىخنى ئالدامچىلىق، خىيانەتكارلىق ۋە ئۆز قولى بىلەن تۈزگەن ئەھدۇپەيمانلىرىغا ئۆز ئىختىيارى بىلەن خىلاپلىق قىلىش جىنايەتلىرى بىلەن توشقۇزۇۋەتكەن بۇ يەھۇدىيلار ئۇزاق ئۆتمەي «ئەسكى تاز كولاسى»نى قايتا كىيىپ قويتى ۋە ئاسانلا ئۆز ئەكسىنى تارتىپ، سۈيىقەست، ھىيلە ـ مىكىر، ئىغۋاگەرچىلىك ۋە قۇتراتقۇلۇق يولىنى تۇتتى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىك سېپىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىشقا باشلىدى. تۆۋەندىكى قۇرلىرىمىزدا ئۇنىڭدىن ئەمەلىي بىر مىسالنى سۆزلەپ ئۆتىمىز!

يەھۇدىيلارنىڭ سۇيىقەستلىرىدىن ئەمەلىي بىر مىسال

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: يەھۇدىيلاردىن شاس ئىبنى قەيس (ئۇ ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغىنىغا باقماي مۇسۇلمانلارغا قاتتىق ئۆچمەنلىك قىلىدىغان ۋە ئۇلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە چىدىماي كەتكەن قارا نىيەت كاپىر

ئىدى) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىلىرىدىن بولۇپ بىر بۆلۈك كىشىلەرنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇپ خاتىرجەم ۋە كەڭ ـ كۇشادە پاراڭلىشىپ، ئوچۇق ـ يورۇق ئولتۇرۇشقان بىر مەجلىسىدىن ئۆتۈپ قالدى. بۇ ھالەت ئۇنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇردى. چۈنكى، تېخى تۈنۈگۈنلا ئۆزئارا ئۇرۇشۇپ، قىرغىن قىلىشىپ يۈرىدىغان ئىككى قەبىلە ئادەملىرى مانا بۈگۈن ئىسلامغا مۇشەررەپ بولۇش بىلەن ئىناق ـ ئىتتىپاق كەيپىياتتا خۇشال ـ خۇرام ئولتۇرماقتا ئىدى. ئۇ كۆڭلىدە: «بۇ زېمىندىكى يەرلىك خەلق (ئەرەبلەرنى دېمەكچى) ئىتتىپاقلىشىپ قاپتۇ، بۇ بولماپتۇ، ئەزبىرايى خۇدا، ئۇلار بىرلىشىپلا قالىدىكەن بىزگە بۇ يەردە كۈن يوق» دېگەن ئويغا كەلدى ـ دە، يېنىدىكى بىر يەھۇدىي يىگىتنى بۇيرۇپ: «سەن ئاۋۇلارنىڭ مەجلىسىگە بېرىپ بىردەم ئولتۇرغىن، نۆۋىتى كەلگەندە گەپ قىستۇرۇپ بۇئاس[1] پاجىئەسى ۋە ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى يىغلىق كۈنلەرنى ئەسلەپ ئۆتكىن ۋە شۇنىڭغا ئائىت شېئىر ـ ئەشئارلارنى ئوقۇپ قويغىن» دېدى. ھېلىقى يىگىت بېرىپ ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلغۇدى، كىشىلەرنىڭ ئېغىزى ئېچىلىپلا كەتتى. بىرسى بۇنى، بىرسى ئۇنى دەپ تالاش ـ تارتىشقا چۈشتى ۋە ئۇ كۈنلەردە كىم كىملەرنى بەك قىرغانلىقلىرىدىن پەخىرلەندى، ھەتتا ئېتىشىپ ـ تېتىشىپ ئىككى تەرەپتىن ئىككى ئادەم مەيدانغا چىقىپ ئۆزئەگگە سوقۇشتۇرۇپ قاتتىق دېيىشىپ قالدى. ئۇلارنىڭ زاكۇنلىششلىرى تەرەققىي قىلىپ، ئاخىر بىرسى: «خالىساڭلار ئۇنىڭغا (ئۇرۇشقا) بىز تەييار» دەپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككى تەرەپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ غەزىپىنى بېسالماي: «زاھىردا كۆرۈشەيلى، زاھىردا كۆرۈشەيلى (زاھىر مەدىنە سىرتىدىكى بىر تاشلىق ساي ئىدى)» دېيىشىپ قورال ـ ياراغ، قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى كۆتۈرۈپ ئۇ يەرگە ئاتلاندى (ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇرۇش پارتلىغىلى تاسلا قالدى).

ئۇنىڭغىچە بۇ خەۋەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاڭلانغانىدى. شۇئان، ئۇ يېنىدا بار بولغان مۇھاجىر ۋە ئەنسارى ساھابىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئۇلار سەپ تارتىپ تۇرۇشقان يەرنىڭ ئۇستىگىلا يېتىپ باردى ۋە: «ئى مۇسۇلمانلار جامائەسى! ئىھ خۇدا، ئىھ خۇدا، ئاللاھ سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغان ۋە ئىسلام بىلەن ھۆرمەتلىگەن تۇرسا، جاھىلىيەتتىكى ئىشلارنى ئالليبۇرۇنلا تۈگىتىۋەتكەن ۋە ئەڭ مۇھىمى سىلەرنى كۇپرىدىن خالاس قىلىپ، دىللىرىڭلارنى ئىسلام نۇرى بىلەن يورۇتقان تۇرسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن تېخى

---

[1] بۇئاس ـــ ئەۋس بىلەن خەزرەج قەبىلىسى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن قىرغىنچىلىق ئەڭ كۆپ بولغان ئۇرۇش كۈنى ئىدى.

ئاراڭلاردا ھايات تۇرسام، مۇشۇنداق نادانلارچە جاڭجاللىشامسىلەر؟» دەپ كايىدى. نەتىجىدە كۆپچىلىك بۇنىڭ ھەممىسى شەيتاننىڭ ئىغۋاگەرچىلىكى ۋە ئادىمى شەيتان ــــ دۈشمەن يەھۇدىيلارنىڭ سۇيىقەستى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى ـ دە، پۇشايمان قىلىشىپ كۆز يېشى قىلىشتى ۋە ئەۋس ۋە خەزرەج ئىككى قەبىلىنىڭ ئادەملىرى ئۆزئارا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ ئەپۇ سوراشتى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە دىللىرىدا قىلچە غەم ـ غۇدۇر قالمىغان ھالەتتە قايتىپ كىرىشتى. ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ دىلىدىن خۇدانىڭ دۈشمىنى شاس ئىبنى قەيسنىڭ سۇيىقەست ئوچقۇنلىرىنى ئۆچۈرۈۋەتكەنىدى.

مانا بۇ يەھۇدىيلارنىڭ مۇسۇلمانلار ئارىسىغا ئەمەلىي سىڭلۇۋاتقان ۋە سىڭلىشقا ئورۇنۇۋاتقان ھەمدە ئىسلام دەۋىتى يوللىرىغا توسالغۇ پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىۋاتقان قۇتراتقۇلۇق ۋە ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكەتلىرىدىن ئەمەلىي بىر مىسالدۇر. ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن باشقا خىلمۇخىل چارە ـ تەدبىرلىرى بار بولۇپ، ئۇلار يالغان تەتۈر تەشۋىقاتلارنى تارقىتاتتى. ئىمانى ئاجىز مۇسۇلمانلارنىڭ دىلىغا شەك ۋە گۇمان ئۇرۇقلىرىنى تېرىش ئۈچۈن ئەتىگىنى مۇسۇلمان بولۇپ، كەچقۇرۇنى يېنىۋالاتتى. ئىقتىسادىي مۇئامىلىسى بار كىشىلەر مۇسۇلمان بولسا ئۇنى ھەر جەھەتتىن قىساتتى. مەسىلەن، ئۆزىنىڭ بولسا ئەتە ـ ئاخشىمى سۈيلەپ ئامانى زامانىغا بەرمەي ئالاتتى. ئۇنىڭدا بولسا بەرگىلى ئۇنىماي ھارام يەۋالاتتى ۋە: «سەن ئەجدادىڭنىڭ دىنىدىكى ۋاقتىڭدا سېنىڭ بىزدە ھەققىڭ بار ئىدى، ئەمما ئەمدى سەن ئۆز دىنىڭنى تاشلىۋەتكەندىن كېيىن بىزدە ھېچ نەرسەڭ يوق ...» دەپ باھانە كۆرسىتەتتى.

يەھۇدىيلار مۇشۇ يولسىزلىقلارنىڭ ھەممىسىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئىمزالاشقان كېلىشىمگە خىلاپ ھالدا بەدرى غازىتىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە قىلىۋەرگەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابە كىراملار بۇلارنىڭ ھامان بىر كۈنى ھىدايەت تېپىشىغا ئۈمىد باغلاپ ۋە مەدىنە رايونىنىڭ مۇقىملىقى ۋە تىنچلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ چىشىنى چىشلەپ سەۋر قىلىپ كەلگەنىدى.

بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلىرى «ئۆز پۇتىغا پالتا سالدى»

لېكىن، يەھۇدىيلار مۇسۇلمانلارنىڭ بەدرى مەيدانىدا مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن غەلىبە قىلغانلىقى ۋە يىراق ـ يېقىن ھەممىنىڭ دىلىدا مۇسۇلمانلارنىڭ

ئىززەت ـ ھۆرمىتى ۋە شانۇ ـ شەۋكىتى ئورۇن ئالغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەسەت ئوتىدا ئىچ ـ باغرى كۆيۈپ كۆل بولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆچمەنلىكى ھەسسىلەپ ئېشىپ ئاشكارا دۈشمەنلىشىش مەيدانىغا ئۆتتى ۋە قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇش ۋە پاراكەندىچىلىك سېلىشقا ئورۇندى.

شەخسلەر ئىچىدە مۇسۇلمانلارغا ئەڭ ئۆچمەنلىك ۋە يامانلىق قىلىدىغىنى كەئەب ئىبنى ئەشرەف (تەپسىلاتى كېيىن كېلىدۇ) بولدى. مەدىنىدە ئولتۇراقلاشقان يەھۇدىي قەبىلىلىرى ئىچىدە بەنى قەينۇقانىڭ غالجىرلىقى ھەممىدىن بەك ئاشتى. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى زەرگەرچىلىك، تۆمۈرچىلىك ۋە قاچا ـ قۇچا، چاق ـ چۇق سانائىتى بىلەن شۇغۇللىناتتى ۋە شۇ تۈپەيلى ئۇلارنىڭ ھەر قاندىقى ئۆز يېنىدا ھەر خىل ھەربىي قورال ـ ياراغلارنى ئېلىپ يۈرەتتى. ئۇلار مەدىنە يەھۇدىيلىرى ئىچىدە ئەڭ جەسۇر، ئەڭ شىجائەتلىك قوشۇنغا ئىگە قەبىلە بولۇپ، جەڭگە قاتنىشالايدىغان مۇنتىزىم ئادىمىنىڭ سانى 700دىن ئاشاتتى. شۇڭا، ئۇلار يەھۇدىيلار ئىچىدە ئەھدىنامىنى تۇنجى بولۇپ بۇزۇپ ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا سالغان ناكەسلەردىن بولۇپ قالدى.

ئاللاھ تەئالا بەدرىدە مۇسۇلمانلارنى غالىب قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىناۋەت ـ ھۆرمىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈۋىدى، بۇ يەھۇدىيلارنىڭ ئەسەبىيلىكى ئېشىپ، كەڭ كۆلەمدە كۈشكۈرتۈش ۋە ئىغۋاگەرچىلىك ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇلار ھەدېسىلا قالايمىقانچىلىق ۋە پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرۇپ، يالغۇز ماڭغان مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ، مەسخىرە ۋە مازاق قىلىپ بوزەك ئەتتى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ بازىرىغا سودا ـ سېتىق بىلەن كېلىپ قالسا، ئۇلارغا ئەزىيەت يەتكۈزدى ۋە چەتكە قاقتى، ھەتتا تېخىمۇ چەكتىن ئېشىپ ئۇلارنىڭ قىز ـ خوتۇنلىرىغا چېقىلىشقا ئورۇندى.

ئۇلارنىڭ ئەسكىلىكى چېكىگە يېتىپ، بۇ خىل جىنايەتلىرىگە چىداپ تۇرغىلى بولمىغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى يىغىپ چىرايلىقچە نەسىھەت قىلدى. تىنچ بولۇش ۋە توغرا يولدا مېڭىشقا چاقىردى. ئۇلارنى قارشىلىشىش ۋە دۈشمەنلىشىشنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن ھەزەر ئەيلەتتى. لېكىن، بۇ ياخشى نەسىھەتلەر ئۇلارغا ئەكس تەسىر بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئوت قۇيرۇقلۇقىنى ۋە مۇغەمبەرلىكىنى ئاشۇرۇۋەتتى.

ئىمام ئەبۇ داۋۇد رەھىمەھۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدرى غازىتىدا قۇرەيش قوشۇنىنى يېڭىپ زەپەر قۇچۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مەدىنە تەۋەسىدىكى يەھۇدىيلارنى قەينۇقا بازىرىغا يىغىپ سۆز قىلدى. ئۇ: «ئى

يەھۇدىيلار جامائەسى! مۇسۇلمان بولۇڭلار! قۇرەيشلەرگە كەلگەن نەسلىك سىلەرگىمۇ كېلىپ قالمىسۇن!» دېگەندى، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزىگە جاۋاب قايتۇرۇپ: «ئى مۇھەممەد! سەن قۇرەيشلەردىن جەڭ قىلىشنى بىلمەيدىغان بىرقانچە سۆل ـ لايغەزەللەرنى ئۆلتۈرۈپ ئۆزۈڭنى چوڭ چاغلاپ كەتمىگىن، سەن بىز بىلەن ئۇرۇشۇپ باقساڭ، ئاندىن كېيىن بىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىمىزنى ۋە ئۇرۇش دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالىسەن، سەن تېخى بىزدەكلەرگە يولۇقۇپ باقمىدىڭ» دېيىشتى. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا: ﴿قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ * قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَن يَشَاء إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لَّأُوْلِي الأَبْصَارِ﴾ «(ئى مۇھەممەد!) كاپىرلارغا ئېيتقىنكى: ‹سىلەر (دۇنيادا) مەغلۇب قىلىنىسىلەر ۋە ئاخىرەتتە جەھەننەمگە توپلىنىسىلەر، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان تۆشەك›. (ئى يەھۇدىيلار جامائەسى بەدرىدە جەڭ ئۈچۈن) ئۇچراشقان قوشۇندا سىلەر ئۈچۈن ئىبرەت بار، بىرى ئاللاھ يولىدا ئۇرۇشۇۋاتقان گۇرۇھتۇر، يەنە بىرى مۇسۇلمانلارنى (سانىنى) ئۆزلىرىدەك ئىككى باراۋەر ئوپئوچۇق كۆرگەن كاپىرلار گۇرۇھىدۇر (يەنى ئاللاھ كاپىرلارغا قورقۇنچ سېلىش بىلەن ئۇلارنى ئۇرۇشتىن قول يىغدۇرۇش ئۈچۈن كاپىرلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ سانىنى جىق كۆرسەتتى). ئاللاھ خالىغان كىشىگە ياردەم بېرىپ قوللايدۇ. بۇنىڭدا ھەقىقەتەن ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئىبرەت بار» (3:12 — 13) دېگەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى.

يەھۇدىيلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قايتۇرغان بۇ جاۋابىنىڭ مەنىسى «يامان بولساڭ مەيدانغا چىققىن، ئۇرۇشىمىز» دەپ جەڭ ئېلان قىلغانلىق بولاتتى. لېكىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاچچىقىنى يۇتۇپ سەۋر قىلدى، مۇسۇلمانلارمۇ سەۋر قىلدى ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ نېمىلەرنى ئورۇنلاشتۇرىدىغانلىقىنى كۈتتى. ئەمما، بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلىرى بارغانسېرى ھەددىدىن ئېشىپ، نوخۇلىسى ئۆسۈشكە باشلىدى. ئۇلار شۇنىڭدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا مەدىنىدە قالايمىقانچىلىق ۋە مۇقىمسىزلىق تۇغدۇرۇپ، ئۆز پۇتىغا ئۆزلىرى پالتا سېلىپ، بويۇنلىرىغا ئۆلۈم سىرتمىقىنى ئۆز قولى بىلەن سېلىشتى.

ئىبنى ھىشام رەھىمەھۇللاھ ئەبۇ ئەۋندىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: ئەرەبلەردىن بىر ئايال قەينۇقا بازىرىغا كۆكتات ۋە باشقا نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىپ ساتقان ۋە زىننەت بۇيۇمى ياسىتىش ئۈچۈن بىر يەھۇدىي زەرگەرنىڭ دۇكىنىغا كېلىپ ئولتۇرغان. ئۇياق ـ بۇياقتىن 4 — 5 يەھۇدىي پەيدا بولۇپ كېلىپ، ھېلىقى ئايالنىڭ يۈزىنى ئېچىشقا ئۇرۇنغان. ئايال قاتتىق گەپ قىلىپ

ئۇلارنىڭ دەككىسىنى بەرگەن. ئارىدىن بىردەم ئۆتكەندىن كېيىن زەرگەر يەھۇدىي (ھېلىقى بىر دەملىك جىمجىتلىقتا مۇسۇلمان ئايالنىڭ بىخۇدلۇقىدىن پايدىلىنىپ) ئۇنىڭ كىيىمىنىڭ پېشىنى دۇكاننىڭ بىر قوزۇقىغا باغلاپ قويغان. ئايال بۇنى تۇيماي ئورنىدىن دەس تۇرغاندا، قوزۇق ئۇنىڭ كىيىمىنى ئېلىپ قالغانلىقتىن قىپيالىڭاچ بولۇپ قالغان، ھەتتا ئۇنىڭ ئۇياتلىق يەرلىرىمۇ ئېچىلىپ قالغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كۈلۈشۈپ ۋالىقى يېرىلىپ كەتكەن. ئۇ ئايال ئىزاغا چىدىماي تووۋلاپ داد ـ پەرياد ئېيتقان، بۇنى كۆرگەن بىر مۇسۇلمان يىگىت كېلىپ زەرگەر (يەھۇدىي)نى ئۆلتۈرۈپ قويغان. شۇنىڭ بىلەن مۇشۇ ئەتراپتىكى يەھۇدىيلار ھېلىقى مۇسۇلمان يىگىتكە ھۇجۇم قىلىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى مۇسۇلماننىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرى مۇسۇلمانلارنى ياردەمگە چاقىرغان. يەھۇدىي تەرەپ يەھۇدىيلارنى تەق تۇرۇشقا ئۈندىگەن. نەتىجىدە بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلىرى بىلەن مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا جىددىي توقۇنۇش يۈز بەرگەن.

مۇھاسىرە، تەسلىم، ئاندىن سۈرگۈن

سەۋرىنىڭمۇ چېكى بولىدۇ. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭمۇ سەۋر قاچىسى تاشتى ۋە ئەمدىكى سەۋرنى ئۆلۈمدىن قورققانلىق ۋە خورلۇققا رازى بولغانلىق دەپ بىلدى. شۇڭا، ئۇ مەدىنىدە ئۆز ئورنىدا ئەبۇ لۇبابە ئىبنى ئابدۇلمۇنزىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ، ئاللاھ تەئالانىڭ قوشۇننى باشلاپ بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلىرىغا ھۇجۇم قوزغىدى. قوشۇننىڭ ئەلىمىنى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى. يەھۇدىيلار مۇسۇلمانلارنى كۆرۈپ دەرھال سېپىل ـ قورغانلىرىغا كىرىپ مۇداپىئەدە تۇرۇۋالدى. مۇھاسىرە 15 كۈن داۋاملاشتى. ئۇلار ھىجرىيىنىڭ 2 ـ يىلى شەۋۋال ئېيىنىڭ 15 ـ كۈنى مۇھاسىرىگە ئېلىنغانىدى. مۇھاسىرە زۇلقەئدىنىڭ يېڭى ئېيى كۆرۈنگەنگە قەدەر داۋاملاشتى. ئاخىر ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ دىلىغا (بىرەر قەۋمنى ھالاك قىلماقچى بولغاندا ۋەياكى مەغلۇبىيەتكە يۈزلەندۈرگەندە تاشلايدىغان) قورقۇنچنى تاشلىدى چېغى، نەتىجىدە ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھاياتى، مال ـ مۈلكى ۋە خوتۇن ـ بالىلىرى ھەققىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۆكۈم چىقىرىشىغا قايىل بولىدىغان بولۇشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى باغلاپ قورالسىزلاندۇردى.

ئش مۇشۇ يەرگە يېتىپ، زوراۋان قارا نىيەتلەر ئۆز جازاسىنى تاپاي دېگەندە، يەنىلا مۇناپىق ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىبنى سەلۇل ئۆزىنىڭ مۇناپىقلىق رولىنى ئويناپ سەھنىدە پەيدا بولدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئۇلارنى كەچۈرۈم قىلىشنى تىلەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئى مۇھەممەد! مېنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىمغا ياخشىلىق قىلغىن» (بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلىرى مەدىنىدىكى خەزرەج قەبىلىسىدىكىلەرنىڭ ئىتتىپاقدىشى ئىدى). پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىماسقا سالدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي يۇقىرىقى سۆزنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆزىگە كىرىۋالدى. رەسۇلۇللاھ يەنىلا ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي ئۆزىنىڭ ئىشى بىلەن بولغانىدى، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساۋۇتىنىڭ تۇتقۇچىدىن تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى ماڭغىلى قويمىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «مېنى قويۇۋەتكىن» دېدى ۋە قاتتىق غەزىپى كەلدى، ھەتتا ئەتراپتا تۇرغانلارمۇ بۇنى سەزدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم: «ھەي سېنىڭ بۇ قىلىقىڭنى، مېنى قويۇۋەت» دېگەنىدى، لېكىن بۇ قېلىن مۇناپىق قىلچە بوشاشماستىن: «ياق، ئەزبىرايى خۇدا، مەن سېنى مېنىڭ ئاشۇ ئىتتىپاقداشلىرىمغا كەڭچىلىك قىلمىغۇچە قويۇۋەتمەيمەن، 400دەك يارىدەمچى قوشۇن، 300دەك جەڭگىۋار قوشۇننى بىراقلا قىرىپ تاشلىماقچىمۇسەن؟ ئۇلار مېنى ئاق ۋە قارىلار[1]نىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلاپ كەلگەن. مەن جاھاننىڭ تەتۈر ئايلىنىشىدىن قورقىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (مۇسۇلمان بولدۇم دەپ يۈرگىلى تېخى تولۇق بىر ـ ئىككى ئاي بولمىغان) بۇ مۇناپىقنىڭ يۈزىنى ئاياپ، ئۇلارنىڭ ھاياتىنى شۇنىڭغا ئىلتىپات قىلىۋەتتى ۋە ئۇلارنى مەدىنىدىن چىقىپ كېتىشكە، ئىككىنچى مەدىنىدە كۆزگە چېلىقماسلىققا بۇيرىدى. نەتىجىدە ئۇلار شام (سۈرىيە)نىڭ ئەزرۇئات دېگەن يېرىگە كۆچۈپ كېتىشتى. ئەمما، ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئۆلۈپ كەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلۈك ۋە قورال ـ ياراغلىرىنى يىغىۋېلىپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىگە ئۈچ دانە ئوقيا، ئىككى قۇر ساۋۇت، ئۈچ دانە قىلىچ ۋە ئۈچ دانە نەيزە ئېلىپ قالدى. قالغان غەنىيمەتلەرنى قوشۇن ئىچىدە تەقسىم قىلىپ بۆلۈپ بەردى. غەنىيمەتلەرنى جۇغلاش ۋە تىزىمغا ئېلىش ئىشلىرىغا مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسئۇل بولغانىدى.

---

① ئەرەب ۋە ئەجەملەرنى دېمەكچى ـــ ت.

سەۋىق (تالقان) غازىتى

سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە ۋەھەب ئىبنى ئۇمەيرنى كۆسەي ئورنىدا ئىشلەتمەكچى بولۇۋاتقان، يەھۇدىيلار ۋە مۇناپىقلار ئۆزلىرىنىڭ رەزىل سۈيقەستى ۋە ئوت قۇيرۇقلۇق ھەرىكەتلىرىنى توختاتمايۋاتقان بىر پەيتتە، مەككە دائىرىلىرىنىڭ كاتتىۋېشى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب ئۆز قەۋمىنىڭ سىياسىي ئورنىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ھەربىي كۈچىنى كۆز-كۆز قىلىش ۋە ئازراق بەدەل تۆلەپ تەسىرى زورراق بىر ئىش قىلىشنى ئويلاپ يۈرەتتى. ئۇ: «مۇھەممەدكە قارشى بىر قېتىم ئۇرۇش قوزغىمىغىچە، ئايال كىشىگە يېقىن كەلمەيمەن» دەپ قەسەم ئىچتى. شۇڭا، ئۇ بۇ قېتىم ئۆز قەسىمىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن 200 ئاتلىقنى باشلاپ مەدىنىدىن 20 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى «نەيىق» دەپ ئاتىلىدىغان بىر تاغ باغرىغا كېلىپ چۈشتى. لېكىن، ئۇ مەدىنىگە ئاشكارا ھۇجۇم قوزغاشقا جۈرئەت قىلالماي، قاراقچىلارنىڭ ھەرىكىتىگە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر تۈرلۈك بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ باردى. ئۇ تۈن نىسپى بولغاندا مەدىنە تەۋەسىگە ئوغرىلىقچە كىرىپ، يەھۇدىيلارنىڭ كاتتىۋېشى ھۇيەي ئىبنى ئەختەبنىڭ ئۆيىگە كەلدى ۋە ئۇنىڭ ئىشىكنى چەكتى. ھۇيەي تۈن نىسپىدىكى چاقىرىلمىغان مېھماندىن شۈملۈق ھېس قىلىپ ئىشىكنى ئاچقىلى ئۇنىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ يەردىن يېنىپ، سەلام ئىبنى مۇشكەم (ئۇ شۇ ۋاقىتتىكى بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنىڭ كاتتىسى ۋە قوشۇمچە خەزىنە بېگى ئىدى)نىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئىشىكنى چەكتى. سەلام ئىبنى مۇشكەم ئۇنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۆيىگە باشلاپ كىرىپ زىياپەت بەردى ۋە ئۇنىڭ شەرىپىگە ھاراق تارتتى. ئاندىن ئۇنىڭغا مەدىنە ۋەزىيىتى ۋە ھازىرقى ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردى. تۈن نىسپىدىن ئۆتكەندە، ئەبۇ سۇفيان ئۆزىنىڭ چۈشكەن ئۆتىڭىگە قايتىپ كېلىپ، ئۆز ئادەملىرىدىن بىرقانچە كاللا كېسەرنى تاللاپ مەدىنىنىڭ «ئەرىز» تەۋەلىكىگە ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتى. ئۇلار بۇ يەردە بىر تەرەپتىن دەل-دەرەخلەرنى كېسىپ تاشلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئوت قويۇپ، دەل-دەرەخ ۋە باغ-ۋارانلارغا بۇزغۇنچىلىق سالدى ۋە كەچتە باغ ئايلىنىپ قونۇپ قالغان بىر ئەنسارى بىلەن ئۇنىڭ بىر ئاغىنىسىنى ئۇچرىتىپ قېلىپ، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ مەككىگە قاراپ تىكىۋەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال ھەرىكەتكە كېلىپ، ئەبۇ سۇفيان ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى قوغلاشقا ئاتلاندى. لېكىن، ئۇلار يەڭگىلرەك قېچىش ئۈچۈن ئوزۇقلۇق ۋە باشقا

تەمىناتلىرىدىن تالىقان قاتارلىقلارنى تاشلىۋېتىپ، ناھايىتى تېز قاچقانلىقى ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا چۈشمەي قالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەرقەرەتۇل كىدرى دېگەن جايغىچە قوغلاپ بېرىپ، ئاندىن قايتتى. مۇسۇلمانلار قايتىشىدا مۇشرىكلار يول بويى تاشلاپ قاچقان تالقان بوقچىلىرىنى تېرىپ ئېلىپ كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ قېتىمقى ھەرىكەت سەۋىق (تالقان) غازىتى دەپ ئاتالدى. ۋەقە بەدرى غازىتىدىن ئىككى ئايدىن كېيىن زۇلھەججە ئېيىدا يۈز بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قېتىم مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا ئەبۇ لۇبابە ئىبنى ئابدۇلمۇنزىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرغانىدى.

زىئەمرى غازىتى

زىئەمرى غازىتى ئۇھۇد غازىتىدىن ئىلگىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى بىۋاستە رەھبەرلىك قىلغان بىر قېتىملىق چوڭ ھەربىي ھەرىكەت بولۇپ، ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى مۇھەررەم (1 ـ ئاي)دە ئېلىپ بېرىلغانىدى.

ۋەقەنىڭ سەۋەبى مۇنداق: مەدىنە ئاخباراتچىلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەنى سۇئلەبە ۋە مۇھارىب قەبىلىلىرىدىن زور بىر تۈركۈم كىشىلەر توپلىنىپ مەدىنە ئەتراپى رايونلىرىغا ھۇجۇم قىلماقچى بولۇۋېتىپتۇ دېگەن مەلۇماتنى يەتكۈزدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارنى غازاتقا چاقىردى ۋە ئاتلىق ۋە پىيادىلىك بولۇپ 450 كىشىلىك قوشۇننى باشلاپ، دۈشمەننى ئۇۋۇسىدىلا تۇنجۇقتۇرۇۋېتىشكە ئاتلاندى. ئۆز ئورنىدا مەدىنىدە ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى.

يول داۋامىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىن چارلىغۇچى قىسمى بەنى سۇئلەبە قەبىلىسىدىن جەببار ئىسىملىك بىر كىشىنى تۇتۇۋېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرگەنىدى، ئۇ كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋىتى بىلەن مۇسۇلمان بولدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى بىلالغا تاپشۇردى ۋە بىلالنىڭ نازارىتىدە قوشۇننىڭ يول باشلىغۇچىسى بولدى.

دۈشمەن مەدىنە قوشۇنىنىڭ يولغا چىققانلىقىنى ئاڭلاپلا، تاغ ـ قىرلارغا تاراپ، ئۆزىنى چەتكە ئېلىۋېلىشقانىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار توپلانغان زىئەمرى دېگەن سۇ بويىغا يېتىپ بېرىپ، (شۇ يىلى) سەپەر ئېيىدا شۇ يەردە ساق بىر ئاي (ياكى ئازراق كەم) تۇرۇپ، بەدەۋىلەرگە مۇسۇلمانلارنىڭ

ھەربىي كۈچ ـ قۇدرىتىنى كۆرستىپ قويىدى ۋە ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرۇپ، دىللىرىغا قورقۇنچ ئۇرۇقىنى تېرىپ قويغاندىن كېيىن زەپەر بىلەن مەدىنىگە قايتتى.

كەئەب ئىبنى ئەشرەفنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى

كەئەب ئىبنى ئەشرەف يەھۇدىيلار ئىچىدىكى ئىسلام دىنىغا ۋە مۇسۇلمانلارغا ئۆچمەنلىك قىلىشتا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تىل تەگكۈزۈپ ئازار بېرىشتە ۋە ئىسلامغا قارشى تەتۈر تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ قۇتراتقۇلۇق قىلىشتا ئەڭ ئەشەددىي ئوت قويغۇچى شەيتان ئىدى. ئۇ ئاتا تەرەپتىن ئەرەبلەرنىڭ بەنى تەي قەبىلىسى (بەنى نەبھان جەمەتى)دىن، ئانىسى بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىدىن ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ باي ـ زەردارلىقى، دۆلەتمەن ـ باياشاتلىقى، كېلىشكەن قامىتى ۋە يېتىشكەن شېئىرىي تالانتى بىلەن پۈتۈن ئەرەبلەرگە تونۇلغان شائىر بولۇپ، مەدىنىنىڭ شەرقى جەنۇبىدا بەنى نەزىر مەھەللىسىنىڭ ئارقا كوچىسىدىكى ھەشەمەتلىك بىر قورۇقتا ئولتۇراتتى.

بۇ ئەبلەخ «مۇسۇلمانلار بەدرىدە قۇرەيش قوشۇنى بىلەن تۇتۇشۇپ ئۇلارنى يېڭىپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ يۇقىرى كاتتىۋاشلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ «پۈتى كۆيگەن توخۇدەك» بىئارام بولۇپ كەتتى ۋە: «بۇ راست خەۋەرمۇ؟ بۇلار دېگەن (قۇرەيشلەرنى دېمەكچى — ت.) ئەرەبلەرنىڭ كۆزى، ئەلنىڭ سەركىلىرى، قەسەم قىلىمەنكى، مۇھەممەد ئاشۇلارنى يېڭىپ غالىب كەلگەن بولسا، يەر يۈزىدە ئۆملەپ يۈرگەندىن يەرنىڭ تېگىگە (يەنى گۆرگە دېمەكچى — ت.) كىرىپ ياتقان مىڭ ياخشى» دېدى. ئۇ ئاڭلىغان خەۋەرنىڭ بەرھەق راستلىقىنى جەزملەشتۈرگەندىن كېيىن قايتىدىن ئەزۋەيلەپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ۋە مۇسۇلمانلارنى ھەجۋىي قىلىپ شېئىر ئوقۇپ كاپشىغىلى تۇردى. ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ دۈشمەنلىرىنى كۆككە كۆتۈرۈپ، ئۇلارنى مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇرۇشقا كۈشكۈرتتى. ئۇ بۇنىڭ بىلەن قانائەت قىلماي، تۆگە بىلەن مەككىگە كەلدى. ئۇ مەككىدە مۇتتەلىب ئىبنى ئەبى ۋەدائە (بەنى سەھمى جەمەتىدىن)نىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ، قۇرەيشلەرنىڭ بەدرىدە ئۆلتۈرۈلگەن ئۆلۈكلىرىگە يىغلاپ، ئۇلارنىڭ ئىچىنى ئېچىتىدىغان مەرسىيە ـ غەزەللەرنى ئوقۇدى. ئۇ شېئىرلىرىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا ئۇلارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى قوزغاپ، دەرھال ئۇرۇشقا ئاتلىنىشقا چاقىردى. ئۇ مەككە كاتتىلىرى بىلەن ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ يۈرۈۋاتقان مەزگىلدە ئەبۇ سۇفيان ۋە باشقا مەككە

مۇشرىكلىرى ئۇنىڭدىن: «ساڭا بىزنىڭ دىنىمىز ياقامدۇ؟ ياكى مۇھەممەدنىڭ دىنى ياقامدۇ؟ ئىككى تەرەپنىڭ قايسىمىزنىڭ تۇتقان يولى توغرا؟» دەپ سورىغاندا، ئۇ تەپتارتماستىن: «سىلەرنىڭ تۇتقان يولۇڭلار نەچچە ھەسسە توغرا ھەم ئەۋزەل، بۇنىڭدىن ھەرگىز ئىككىلەنمەڭلار» دەپ جاۋاب بەردى. بۇ ھەقتە ئاللاھ تەئالا تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَؤُلاء أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُواْ سَبِيلاً﴾ «ئۇلار كاپىرلارنى كۆرسىتىپ: ‹بۇلار (يەنى قۇرەيش كۇپپارلىرى)نىڭ يولى ئىمان ئېيتقانلارنىڭكىدىن تېخىمۇ توغرىدۇر› دەيدۇ» (4:51).

كەئەب مەدىنىگە قايتىپ كېلىپ، ئۆز شېئىرلىرىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئاياللىرىغا تىل ئۇزاتتى ۋە ئۇلارنى ئىنتايىن قەبىھ تىللار بىلەن ھاقارەتلەشكە باشلىدى. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرنى يىغىپ: «كەئەب ئىبنى ئەشرەف ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئازار يەتكۈزۈۋاتىدۇ، ئۇنى قايسىڭلار بىر تەرەپ قىلىۋېتەلەيسىلەر؟» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىشقا مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە، ئابباد ئىبنى بىشرى، ئەبۇ نائىلە (ئەسلى ئىسمى سەلكان ئىبنى سەلامە، ئۇ كەئەب ئىبنى ئەشرەفنىڭ ئېمىلدەش قېرىندىشى ئىدى)، ھارىس ئىبنى ئەۋس ۋە ئەبۇ ئەبەسە ئىبنى ھىبرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار ئۆزلىرىنى ئاتىدى ۋە مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ پىدائىيلارنىڭ باش قوماندانى بولدى.

كەئەب ئىبنى ئەشرەفنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ھەققىدىكى رىۋايەتلەرنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «كەئەب ئىبنى ئەشرەفنى كىم ئۇجۇقتۇرۇۋېتىدۇ؟ ئۇ ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە كۆپ ئەزىيەت قىلدى» دېگەن. شۇنىڭ بىلەن مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۇرۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! كەئەبنى ئۆلتۈرۈشۈمنى خالامسەن؟» دېگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، ئەلۋەتتە خالايمەن» دېگەندە، مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، ئۇنداق بولسا مېنىڭ ئۇنى ئىشەندۈرۈشۈم ئۈچۈن بەزى يالغان-يوپۇر سۆزلەرنى قىلىشىمغا رۇخسەت قىلغىن» دېگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بولىدۇ» دېگەن.

شۇنىڭ بىلەن مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كەئەب ئىبنى ئەشرەفنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— بۇ ئادەم (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى — ت.) بىزدىن تولا سەدىقە ۋە ئىئانە سوراپ جاق تويغۇزۇۋەتتى، — دېگەنىدى، كەئەب مۇنداق دېدى:

— بۇ سىلەرگە تېخى ئا ... ز، بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ تويىسىلەر ...

ــــ ئەمدى بىز ئۇنىڭغا باشتا ئەگىشىپ قويۇپتۇق، ھازىرچە ئۇنى تاشلىۋەتسەك سەت بولىدۇ. شۇڭا، ئۇنى ھازىرچە تاشلىۋەتمەي تۇرايلى، كېيىن ئەھۋالغا قاراپ بىر ئىش قىلارمىز، بىزگە بىر ئىككى تاتلىق خورما ئۆتنە بېرىپ تۇرغىن.

ــــ بولىدۇ، ئەمما بىرەر نەرسەڭلارنى مېنىڭ يېنىمدا گۆرۈگە قويۇشۇڭلار كېرەك.

ــــ نېمىنى گۆرۈگە قويۇشىمىزنى خالايسەن؟

ــــ ئاياللىرىڭلارنى قويۇڭلار.

ــــ سەن دېگەن ئەرەبلەر ئىچىدە ئەڭ كېلىشكەن شەخس تۇرساڭ، سېنىڭ يېنىڭدا قىز ـ خوتۇنلىرىمىزنى قالدۇرۇپ، قانداقمۇ خاتىرجەم ئولتۇرغىلى بولىدۇ؟

ــــ ئۇنداق بولسا ئوغۇللىرىڭلارنى قويۇڭلار.

ــــ ئوغۇللىرىمىزنى گۆرە قويساقمۇ بولىدۇ، بىراق كىچىك باللار ئۆزئارا تىللىشىپ قالسا، بىر ئىككى تاتلىق خورمىغا گۆرە قويۇلغان دەپ ھاقارەتكە قالىدۇ. بۇ ئەۋلادلىرىمىز ئۈچۈن ئۆچمەس ئار ـ نومۇس كەلتۈرىدۇ. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى بىز ساڭا قورال ـ ياراغلىرىمىزنى گۆرۈگە قويايلى، ــــ دېدى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا قورال ـ ياراغلىرىنى گۆرۈگە قويۇشقا كېلىشتى.

ئارقىدىن ئەبۇ نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتقان سۆزلەرنى ئېيتتى. ئۇ كەئبنىڭ يېنىدا بىردەم شېئىر ـ ئەشئار ھەققىدە پاراڭلاشتى، ئاندىن ئۇنىڭغا:

ــــ ئى بەگزادەم (كەئب)! مەن يېنىڭغا بىر ھاجەت بىلەن كېلىۋىدىم، ئۇنى ئېيتسام باشقىلاردىن سىر تۇتۇشقا كاپالەتكىلىك قىلغان بولساڭ، ــــ دېدى. كەئب:

ــــ شۇنداق قىلاي، ــــ دېدى. ئەبۇ نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــــ بۇ ئادەم (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى ــــ ت.)نىڭ كەلگىنى بىز ئۈچۈن بىر بالا بولدى. پۈتۈن ئەرەبلەر بىزنى دۈشمەن تۇتۇپ، بىر يەردىن قول چىقاردى. مەئىشەت يوللىرىمىز ئېتىلىپ، بالا ـ چاقىلىرىمىز ئاچلىقتا قالدى. تەنلىرىمىز ئۇرۇقلاپ بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالدۇق. قىسقىسى، بىز ئۆزىمىزنىمۇ، بالا ـ چاقىلىرىمىزنىمۇ جاپا ـ مۇشەققەتكە تىقتۇق، ــــ دېدى ۋە مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدەك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇستىدىن ئۇنىڭغا شىكايەت قىلغان كىشى بولۇۋالدى، ئاندىن ئۇ يەنە پاراڭ داۋامىدا:

ــــ مېنىڭ بىرقانچە يېقىن ئاغىنىلىرىم بار، ئۇلارمۇ ماڭا ئوخشاشلا ھاجەتمەن، دەردمەنلەردىن، شۇڭا مەن ئۇلارنىمۇ ئالدىڭغا باشلاپ كەلسەم، ئازراق بىر نەرسە

سېتىپ بېرىپ، خەير ـ ساخاۋەتمەنلىكىڭنى كۆرسىتىپ قويساڭ بوپتىكەن، ــ دېدى.

ھەقىقەتەنمۇ قالتىس ئىش بولدى. ئىبنى مەسلەمە بىلەن ئەبۇ نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىشتى. چۈنكى، كەئەب ئىبنى ئەشرەف ئەمدى بۇلارنىڭ بىر توپ ئادەمنى باشلاپ قورال ـ ياراغلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ كېلىشىنى يات سانىمايتتى.

ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلنىڭ 14 ـ كۈنى كەچ ھاۋا ئىنتايىن ئوچۇق، ئايئاق ئايدىڭ كېچە بولغانىدى. مەزكۇر پىدائىيلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆيىگە جەم بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن بەقىيئۇلغەرقەد دېگەن يەرگىچە بىللە چىقىپ، ئۇلارنى: «بىسمىللاھ (ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن) دەپ مېڭىڭلار، ئى ئاللاھ! بۇلارغا ياردەم قىلغىن!» دەپ ئۇزىتىپ قويدى. ئاندىن ئۆيىگە قايتىپ كېچىچە ناماز ئوقۇپ، پەرۋەردىگار تەئالاغا ئىلتىجا قىلىپ چىقتى.

پىدائىيلار كەئەب ئىبنى ئەشرەف تۇرۇۋاتقان قەلئە ئالدىغا يېتىپ بېرىشىدى، ئاردىن ئەبۇ نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۈنلۈك توۋلاپ كەئەبنى چاقىردى. ئۇ چۈشمەكچى بولۇۋىدى، ئايالى (ئۇ بۇ ئايال بىلەن توي قىلغىلى ئۇزاق بولمىغانىدى) ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ: «بۇنداق ئالەم بىمەھەل بولغاندا نەگە بارىسەن؟ بۇ ئاۋاز ماڭا گويا قاننىڭ ھىدىنى تارقىتىۋاتقاندەك يوچۇنلا ئاڭلىنىۋاتىدۇ» دېدى، كەئەب: «ئۇلار دېگەن مېنىڭ دوستۇم مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە ۋە ئېمىلدەش قېرىندىشىم ئەبۇ نائىلەلەردۇر. ئۇنداق بولمىغاندىمۇ ‹مەرد دېگەن ئۆلۈمگە ۋەدە قىلىسىمۇ ۋاپا قىلىدۇ› دېگەن گەپ بار» دېدى ـ دە، ئەتىر ـ پەتىرلىرىنى چېچىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. كىشىنىڭ دىمىقىنى غىدىقلىغۇدەك ئېسىل پۇراقلار ئۇنىڭ تەرىپىدىن لاپ ـ لاپ كېلىپ تۇراتتى. كەئەب چۈشۈپ بولغۇچە ئەبۇ نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمراھلىرىغا: «كەئەب چىققاندا، مەن ئۇنى پۇرىغان بولۇپ چېچىدىن تۇتىمەن، مەن ئۇنىڭ كاللىسىنى مەھكەم تۇتۇۋالغانلىقىمنى كۆرسەڭلار، دەرھال قىلىچ ئۇرۇڭلار» دەپ ئورۇنلاشتۇرۇش قىلدى. كەئەب تۆۋەنگە چۈشۈۋىدى، ئۇلار بىلەن قىزغىن سالام ـ سەھەت سوراشتى ۋە چاقچاق قىلىشتى. ئاندىن ئەبۇ نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەكلىپ ئاھاڭدا سۆز ئېچىپ: «ئى كەئەب! ماقۇل كۆرسىڭىز پاراڭلاشقاچ شىئبۇلئەجۇز (جاي نامى)غىچە بېرىپ كېچىلىك ئايدىڭ سەيلىسى قىلىپ كەلگەن بولساق؟» دېۋىدى، كەئەب: «ئىختىيارىڭلار» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پاراڭ سېلىشىپ تۆۋەنگە قاراپ مېڭىشتى. ئۇلار كېتىۋېتىپ بىر ئەگىمگە بارغاندا ئەبۇ

نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مەن بۈگۈنكىدەك خۇشپۇراق ھىدنى ھىدلىمىغانىدىم، ئەجەب ئېسىل ئەتىر ئىكەن؟» دەپ قويۇۋىدى، كەئەب ئىبنى ئەشرەفكە يەل ماڭدى. دەرھال ئۇ مەغرۇر قىياپەتكە ئۆتۈپ: «ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ-دە، چۈنكى بۈگۈن ئەڭ گۈزەل ئەرەب قىزى ئەتىر-پەتىرلىرىنى چېچىپ مېنى كۈتىدۇ ئەمەسمۇ؟» دېدى. ئەبۇ نائىلە: «ماڭا بېشىڭنى پۇرۇۋېلىشىمغا رۇخسەت قىلارسەنمۇ؟» دېگەنىدى، كەئەب ئىبنى ئەشرەف: «بولىدۇ» دەپ توختاپ بەردى. ئەبۇ نائىلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كەئەبنىڭ بويىنىنى مەھكەم ئىگىپ قۇچاقلاپ پۇرىغاننى قىلدى ۋە ھەمراھلىرىغىمۇ پۇراتتى. ئاندىن يەنە يولنى داۋاملاشتۇردى ۋە بىردەم ماڭانغاندىن كېيىن: «يەنە بىر پۇرۇۋالسام» دېۋىدى، كەئەب توختاپ بېشىنى ئىگىپ بەردى. ئۇ ئۇنىڭ بېشىنى ئوبدان سىقىپ بىر پۇرۇۋالغاننى قىلدىيۇ، يەنە قويۇپ بېرىپ يولنى داۋاملاشتۇردى. يەنە ئازراق ماڭغاندىن كېيىن ئۇ يەنە پۇرۇۋالاي دېگەنىدى، كەئەب توختاپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كەئەبنىڭ بېشىنى ئوبدان تارتىپ راسا ئەگدى-دە: «ھە! چاپ» دەپ بۇيرۇق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ پۇت-قول، دۈمبە-كاسىلىرىغا قىلىچ ۋە تاياق-توقماقلار يېغىپ كەتتى. لېكىن، تۈن قاراڭغۇسىدىكى ئېگىز-پەس چۈشكەن تاياق-توقماق ئۇنىڭغا جىق كار قىلمىدى. شۇڭا، مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىدىكى جوتۇ شەكلىدىكى چومىقى بىلەن ئۇنىڭ دۈمبىسىگە قاتتىق بىرنى ئۇردى-دە، جوتۇنىڭ بىسى ئۇنىڭ ئالدى ئەزاسى (زەكىرى)نىڭ يېنىدىن تېشىپ چىقتى. نەتىجىدە خۇدانىڭ دۈشمىنى كەئەب ئىبنى ئەشرەف جان ئۈزۈپ يىقىلدى. ئۇ ئۈستى باشلىرىغا قىلىچ-نەيزىلەر ياغقىلى تۇرغاندا سەت چىقىراپ ئەتراپتىكىلەرنى چۆچۈتىۋەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇ يەرگە يىقىلىپ توپا چىشلەپ بولغۇچە ئەتراپتىكى بارلىق قەلئە ۋە قوۋۇقلاردا غىل-پال ئوت يورۇقى يورۇدى.

پىدائىيلار ئالمان-تالمان قايتىشتى. بىراق، قوشۇن ئەزالىرىدىن ھارىس ئىبنى ئەۋسكە ئۆز ھەمراھلىرىدىن بىرىنىڭ قىلىچى تېگىپ كەتكەنلىكتىن يارىلىنىپ قانسىراپ يېتىپ قالدى. پىدائىيلار قوشۇنى ھەررەتۇلئەرىز دېگەن يەرگە كەلگەندە ئاندىن ھارىسنىڭ يوقلۇقىنى بايقاشتى. شۇڭا، ئۇلار بىر دەم ساقلاپ تۇرۇپ ھارىسنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتتى، ھەتتا بىر چاغدا ئۇ ئۆملەپ ئاستا كېلىۋىدى، كۆپچىلىك ئۇنى كۆتۈرۈۋېلىشتى ۋە بەقىئۇلغەرقەد دېگەن يەرگە يېتىپ كېلىۋىدى، ھەممەيلەن تەڭ سادا كۆتۈرۈپ: «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ تۇۋلاشتى. ئۇ يەردە بۇلارنى ساقلاپ تۇرغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ تەكبىر ئاۋازىنى ئاڭلاپلا، ئۇلار كەئەبنى ئۆلتۈرۈپتۇ دەپ بىلدى-دە، ئاۋازىنى ئۈنلۈك كۆتۈرۈپ:

«ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ تووۋلىۋەتتى. ئىككى تەرەپ ئۇچرىشىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ياشاپ كەتكەيسلەر!» دېدى. پىدائىيلار: «سەنمۇ ياشاپ كەت ئى رەسۇلۇللاھ!» دېيىشتى ۋە مەلئۇن كەئەبنىڭ كېسىۋېلىنغان بېشىنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خۇدانىڭ دۈشمىنى كەئەبنىڭ كاللىسىنىڭ كۆز ئالدىدا تومپا چىشلەپ ياتقىنىنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن: «خۇداغا شۈكرى، خۇداغا شۈكرى» دېدى. ئاندىن ھارسىنىڭ يارىسىغا تۈكۈرۈپ قويغانىدى، يارا شۇ ھامان ساقىيىپ كەتتى، كېيىن پەقەت ئاغرىمىدى.

كېچە تاڭ ئاتتى. يەھۇدىيلار ئۆز كاتتىۋېشىنىڭ ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن ئۆجۇقتۇرۇۋېتىلگەنلىكىنى ئۇقۇپ سەراسىمىگە پاتتى ۋە قورقۇنچىدىن ئۆينى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئادىل-ھەققانىي ئىكەنلىكىنى، مۇقىملىققا بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرماقچى بولغانلارغا، ئوتتۇرىدىكى ئەھدىگە خىلاپلىق قىلىشقا ئۇرۇنغانلارغا چىرايلىق نەسىھەت كار قىلمىغاندا، قورال كۈچى ئىشلىتىشتىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقىنى بىلىپ قېلىشتى. شۇڭا، ئۇلار بۇ كاتتىۋېشىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىگە ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرماي جىمجىت يۈرۈشتى ۋە ئەھدۇپەيمانلارغا رىئايە قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشۈپ جىمىپ قېلىشتى. قىسقىسى، بۇ زەھەرلىك يىلان-چايانلار ھوپۇل-توپۇل ئۇۋىلىرىغا كىرىپ يوشۇرۇنۇۋېلىشتى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنە ئىچى ۋە سىرتىدا يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان خەتەرلەرگە ئالدىن قول سېلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتە ھەر خىل قىيىنچىلىقلاردىن زور دەرىجىدە يېنىكلەپ قالدى.

بوھران غازىتى

بوھران غازىتى ھىجرىيىنىڭ 3- يىلى رەبىئۇلئاخىر ئېيىدا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى بىۋاستە قوماندانلىق قىلغان 300 كىشىلىك چوڭ ھەربىي يۈرۈش بولۇپ، ئۇ بوھران (ھىجازنىڭ غەرب تەرىپىدىكى بىر كان چىقىدىغان جاي)دا رەبىئۇلئاخىر ۋە جەمادىيەلئەۋۋەل ئايلىرىدا بىر مەزگىل تۇرۇپ قايتىپ كىردى. ئۇرۇشقا دۇچ كەلمىدى.

زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى

بۇ مۇسۇلمانلار ئوھۇد ئۇرۇشىنىڭ ئالدىدا قوزغىغان ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك، زەربىدارلىقى ئەڭ زور بىر قېتىملىق ھەربىي ھەرىكەت بولۇپ، ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى جەمادىيەلئاخىر ئېيىدا ئېلىپ بېرىلغان.

ۋەقەنىڭ تەپسىلاتى شۇكى، قۇرەيش دائىرىلىرى بەدرى پاجىئەسىدىن كېيىن قاتتىق دەرد ـ ئەلەمگە غەرق بولغانلىقتىن ئىچى قان ئىدى. ياز كېلىپ ئۇلارنىڭ شامغا قىلىدىغان يازلىق سەپەر ۋاقتى يېتىپ كېلىۋىدى، ئۇلارنى قايتا غەم باستى. بۇ چاغدا سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە (ئۇ قۇرەيشلەرنىڭ بۇ يىلقى تىجارەت سەپىرىنىڭ مەسئۇلى بولغانىدى) قۇرەيش كاتتىلىرىغا: «مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بىزنىڭ دېڭىز بويىدىكى تىجارەت يولىمىزنى ئەتتى. ئۇنىڭ ئادەملىرى دېڭىز بويىدىن ئايرىلماي تۇرۇۋاتىدۇ. بىز زادى قانداق قىلىشىمىز كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاشۇ تەرەپتىكى قەبىلىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۇنىڭ بىلەن ئەھدىنامە تۈزۈشۈپ بىر تام بولۇۋالدى. زادى قەيەردىن مېڭىش كېرەك؟ ئەقىل كۆرسىتىڭلار، بۇ يەردە تۇرۇۋەرسەك، بار ـ يوق مېلىمىزنى يەپ تۈگىتىمىز. بۇ مال بىزگە ھەمىشە باقىي ئەمەس. بىز مەككىلىكلەر يازدا شامغا، قىشتا ھەبەشىستانغا بېرىپ تىجارەت قىلىش بىلەن كۈن كەچۈرىدىغان خەلقمىز» دېدى.

بۇ ھەقتە قىزغىن مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىلدى ۋە غۇلغۇلا قىلىندى. ئاخىردا ئەسۋەد ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب سەفۋان ئىبنى ئۇمەييەگە يول كۆرسىتىپ مۇنداق دېدى: «ئۇنداق بولسا سەن دېڭىز بويىدىكى يولدىن ماڭماي ئىراق يولى بىلەن ماڭغىن» (ئىراق يولى مەدىنىنىڭ شەرقىدىن خېلى يىراق جايدىن كېسىپ ئۆتۈپ، ئىراقنىڭ غەرب تەرىپى، ئاندىن نەجدى ئارقىلىق شامغا باراتتى. قۇرەيشلەر بۇنىڭدىن ئىلگىرى بۇ يول بىلەن مېڭىپ باقمىغاچقا يول يۆنىلىشىنى ئوبدان بىلمەيتتى). شۇڭا، ئەسۋەد ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب سەفۋانغا بەنى بەكرى قەبىلىسىدىن فۇرات ئىبنى ھەببانىنى يول باشلىغۇچىلىققا ئېلىۋېلىشقا كۆرسەتتى.

شۇنىڭ بىلەن قۇرەيش كارۋىنى ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرىنى قاچىلاپ ئىراق يولىنى نىشانلاپ شەرقىي شىمال تەرەپ بىلەن ئاستاغىنا يولغا چىقتى. لېكىن، بۇ كارۋان ۋە ئۇنىڭ يۆنىلىشى ھەققىدىكى مەلۇمات ئاللىقاچان مەدىنىگە ئۇچۇپ كېلىپ بولغانىدى. ئۇنىڭ جەريانى مۇنداق بولدى: سەلىت ئىبنى نۇئمان (ئۇ خېلى بۇرۇن مۇسۇلمان بولغانىدى) بىلەن نۇئەيم ئىبن مەسئۇد ئەشجەئى (ئۇ تېخى مۇسۇلمان بولمىغان چېغى ئىدى) بىر ھاراق سورۇنىدا بىللە (ئۇ چاغدا تېخى ھاراق ھارام قىلىنمىغانىدى) بولۇپ قالدى. نۇئەيم ھاراقنى راسا ئىچىپ

مەس بولۇۋىدى، كارۋان توغرىسىدىكى تالاش ـ تارتىشلارنى ۋە ئۇنىڭ يۆنىلىشى ھەققىدىكى تەپسىلاتلارنى جۆيلۈەتتى. بۇنى ئاڭلىغان سەلىت ئىبنى نۇئمان ئىنتايىن چاپسان يول يۈرۈپ مەدىنىگە كېلىپ بۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەۋەر قىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئۇققاندىن كېيىن دەرھال زەيد ئىبنى ھارىس كەلبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا 100 كىشىلىك قوشۇن تەشكىللەپ يولغا سالدى. زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىنتايىن جىددىي يول يۈرۈپ ئاخىر كارۋاننىڭ نەجدى زېمىنىدىكى قەردە دەپ ئاتىلىدىغان بىر سۇ بويىدا ئىكەنلىكىنى بايقىدى ـ دە، ئۇلارغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىپ، كارۋاننى پۈتۈنلەي قولغا چۈشۈردى. سەفۋان قاتارلىق كارۋاننىڭ مەسئۇللىرى ھېچقانداق قارشىلىق كۆرسىتەلمەيلا تىكىۋەتتى.

زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدىكى قوشۇن كارۋاننىڭ يول باشلىغۇچىسى فۇرات ئىبنى ھەييان (يەنە بىر سۆزدە ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىككى كىشى)نى ئەسىر ئالدى. 100 مىڭ دىنار قىممىتىدىكى نۇرغۇن قاچا ـ قۇچا، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئولجا ئېلىپ مەدىنىگە قايتىپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غەنىيمەتلەرنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، بەشتىن بىرىنى ئايرىۋالغاندىن كېيىن قوشۇن ئەزالىرىغا تەقسىم قىلىپ بەردى. فۇرات ئىبنى ھەييان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دالالىتى بىلەن مۇسۇلمان بولدى.

قەردە ۋەقەسى قۇرەيش تەرەپ ئۈچۈن ئېيتقاندا، بەدرى پاجىئەسىدىن قالسا ئەڭ ئېغىر، ئەڭ تالاپەتلىك بىر قىممەتلىق يوقىتىش بولدى. بۇ ۋەقەدىن قۇرەيشلەر قاتتىق چۆچۈدى ۋە قايغۇ ـ ئەلەمگە پاتتى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەقەت ئىككىلا يول قالغانىدى. بىرى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يولسىز تەكەببۇرلۇقى ۋە ياۋۇز نىيىتىدىن يېنىپ، مۇسۇلمانلار بىلەن ئەپ ۋە ئىناق ئۆتۈش يولىنى تاللاش؛ يەنە بىرى، كەڭ كۆلەمدە قايتۇرما ھۇجۇم قوزغاپ، ئۆزلىرىنىڭ تارىخىي شان ـ شەرىپى ۋە قەدىمىي ئىززەت ـ ئابرۇيىنى قايتىدىن تىكلەش، شۇنداقلا مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي كۈچىنى بىر قېتىم تەلتۆكۈس يوقىتىپ، ئۇلارنىڭ غەربتە قىزىل دېڭىز يولىنى، شەرقتە ئىراق يولىنى قامال قىلالىغۇدەك ماغدۇرىنى قويماسلىق ئىدى. ئەپسۇسلىنارلىقى، مەككە دائىرىلىرى بۇ قېتىم ئىككىنچى يولنى تاللاپ قالدى. ئۇلارنىڭ قىساس ئېلىش قىزغىنلىقى كۈنسايىن ئېشىپ، مۇسۇلمانلار بىلەن قاتتىق بىر ئېلىشىش ۋە ئۇلارنىڭ دىيارىغا باستۇرۇپ بېرىپ، پۈتۈنلەي خانىۋەيران قىلىۋېتىش ئىرادىسى تېخىمۇ كۈچەيدى.

دېمەك، مانا بۇ بىر قاتار ئەھۋاللار قۇرەيشلەرنىڭ ئوھۇد ئۇرۇشىغا كەڭ كۆلەمدە تەييارلىق كۆرۈشىگە تۈرتكە بولدى.

ئوھۇد غازىتى

قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ ئۆچ ئېلىش ئۇرۇشىغا تەييارلىق كۆرۈشى

مەككىلىكلەر بەدرى پاجىئەسىدىكى ئېغىر تالاپەتكە، بولۇپمۇ مۇھىم ئادەملىرىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالغىنىغا خورسىنىپ، مۇسۇلمانلارغا قارىتا غەزەپ ئوتىدا كۆيمەكتە ئىدى. ئۇلاردىكى ئىنتىقام ئېلىش كەيپىياتى بارغانسېرى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى، ھەتتا مەسئۇل دائىرىلەر مۇسىبەت ئىگىلىرىنى ئۆلۈكلىرىگە يىغلاپ ئاۋاز كۆتۈرۈشتىن مەنئىي قىلدى ۋە قارشى تەرەپكە ئۆزلىرىنىڭ قايغۇ-ئەلەملىرىنى سەزدۈرمەسلىك ئۈچۈن ئەسىرلەرنىمۇ ئالدىراپ تۆلەم تۆلەپ قۇتقۇزۇپ كەلمەسلىكنى تاپىلىدى.

بەدرى ۋەقەسىدىن كېيىنلا قۇرەيشلەر مۇسۇلمانلارغا قارىتا كەڭ كۆلەملىك ئۆچ ئېلىش ئۇرۇشى قوزغاپ، يۇقىرىدىن چىققۇدەك بىر ئىش تېرىش ئارقىلىق ئەنتىنى ئېلىشنى قارار قىلىشقانىدى. شۇڭا، ئۇلار تېزلىك بىلەن ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشكە تۇتۇش قىلدى.

ئىكرەمە ئىبنى ئەبى جەھل، سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە، ئابدۇللا ئىبنى ئەبى رەبىئە ۋە ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب قاتارلىق قۇرەيش مۆتىۋەرلىرى بۇ ئۇرۇش تەييارلىقىغا ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى.

ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتە ئىشلىگەن تۇنجى خىزمىتى ئەبۇ سۇفيان قۇتقۇزۇپ كەلگەن، بەدرى پاجىئەسىگە سەۋەب بولغان ھېلىقى كارۋاننىڭ ماللىرىنى ئىگىسىگە تۇتۇش بولدى. ئۇلار مال ئىگىلىرىگە سۆزلەپ: «قۇرەيش خەلقىگە ئايانكى، مۇھەممەد بىزگە تىغ تەڭلىدى. يارامлиق ۋە قابىلىيەتلىك ئادەملىرىمىزنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، شۇڭا بۇ ماللىرىڭلارنى ئۇنىڭدىن قىساس ئېلىش ئۇرۇشىغا ئىئانە قىلىڭلار. بۇ قېتىم ئۇنىڭدىن ئىنتىقامىمىزنى ئالالىساق ئەجەپ ئەمەس» دېدى. مال ئىگىلىرى مەسئۇل دائىرىلەرنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇ ماللارنى سېتىپ ئۇرۇشقا كېرەكلىك قورال-ياراغ ۋە قاتناش ئەسلىھەلىرىنى سەپلىدى. نەتىجىدە 1000 تۆگە ۋە 50 مىڭ دىنار ئالتۇن تەل قىلىندى. بۇ ھەقتە ئاللاھ تەئالا تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ

لِيَصُدُّواْ عَن سَبِيلِ اللّهِ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُواْ إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ﴾ «شۈبھىسىزكى، كاپىرلار مال ـ مۈلۈكلىرىنى (باشقىلارنى) ئاللاھنىڭ يولىدىن توسۇش ئۈچۈن سەرپ قىلىدۇ. سەرپ قىلىنغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرى ئۇلارغا ھەسرەت ئېلىپ كېلىدۇ، ئاخىر ئۇلار يېڭىلىدۇ. كاپىرلار جەھەننەمگىلا ھەيدەپ كىرگۈزۈلىدۇ» (8: 36).

ئۇلار يەنە باشقىلاردىنمۇ كەڭ كۆلەمدە ئىئانە توپلىدى. ئاققۇن ھەبەشلەردىن ۋە ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ كەنانە ۋە تەھامە ئايماقلىرىدىن مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇرۇشنى خالايدىغانلارنىڭ ھەممىسى بىلەن ئالاقىلىشىپ ئىئانە يوللىرىنى كېڭەيتتى. ئۇلار بۇ ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن ھەر خىل ئۇسۇللارنى قوللاندى، ھەتتا سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە شائىر ئەبۇ ئىززە (بەدرى ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشۈپ قالغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تۆلەمسىز قويۇۋەتكەن ۋە ئۇنىڭدىن مۇسۇلمانلارغا قارشى ھەرقانداق ھەركەتتە قاتناشماسلىققا ئەھدى ئالغان)نى سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭ شېئىرىيەت جەھەتتىكى تالانتىدىن پايدىلىنىپ ئەرەب قەبىلىلىرىنى مۇسۇلمانلارغا قارشى كۈشكۈرتۈشكە ۋە ئۇلارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى قوزغاش خىزمىتىگە سالدى ۋە ئۇنىڭغا ئۇرۇشتىن كېيىن نۇرغۇن مال ـ دۇنيا بېرىپ باي قىلىۋېتىدىغانلىقىنى، بولمىغاندىمۇ قىزلىرىنىڭ كېيىنلىكىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى. ئەبۇ ئىززە ئۇنىڭ گېپىگە ئالدىنىپ، ھەرقايسى قەبىلە خەلقىنى ئۆزىنىڭ ھەجۋىي شېئىرلىرى ۋە ھېسسىياتلىق ئاھاڭلىرى بىلەن مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇرۇشقا كۈشكۈرتتى. ئۇ بۇ قېتىم مۇسىبەتدار خەلقنىڭ يارىسىغا تۇز سېپىدىغان گەپ ـ سۆزلەر بىلەن ئۇلارنىڭ جەڭ قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈردى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە مۇسافىئ ئىبنى ئابدۇمەناف ئىسىملىك يەنە بىر شائىر كىشىمۇ مۇشۇ خىزمەتنى ئىشلىدى.

ئەبۇ سۇفيان سەۋىق (تالقان) غازىتىدا كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتەلمەيلا قالماستىن، بەلكى كۆپلىگەن تەمىناتىدىن ئايرىلىپ، نۇرغۇن چىقىمدار بولۇپ قايتىپ كەلگەن بولغاچقا، بۇ قېتىمقى ئۇرۇش تەييارلىقىغا ئالاھىدە كۈچىدى.

يېقىندا زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى ئېلىپ بارغان قەردە ۋەقەسى قۇرەيشلەرنىڭ ئىقتىسادىي كۈچىنىڭ جان ـ تومۇرىنى ئۈزۈپ تاشلىغان بولغاچقا، بۇ ئۇلارنىڭ دەرد ـ ئەلەم زېدىسىگە تۇز سېپىپ، ھەسرەت ئوتىنى تېخىمۇ ئۇلغايتىۋەتتى ـ دە، ئۇلار تەسۋىرلىگۈسىز ئاچچىق نادامەتكە قالدى. شۇنىڭ بىلەن قۇرەيشلەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارشى قوزغايدىغان ھەل قىلغۇچ ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش خىزمەتلىرى جىددىي ئىشلەندى.

قۇرەيش قوشۇنىنىڭ ھەربىي كۈچى ۋە رەھبەرلىك قاتلىمىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى

بەدرى پاجىئەسىگە ساق بىر يىل توشقان كۈنلەردە مەككە دائىلىرىمۇ ئاللىقاچان تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈپ بولغانىدى. مەككە تەۋەسىدىكى ھەرقايسى قۇرەيش قەبىلىلىرى، ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ھەممە ئاققۇن ھەبەشلەردىن بولۇپ 3000 مۇشرىك رەسمىي سەپكە تىزىلىپ ئاتلىنىش بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇردى. قۇرەيش رەھبەرلىرى باتۇر-ئەزىمەتلەر ئۆزىنىڭ ئار-نومۇسى ۋە ئىززەت-ھۆرمىتىنى قوغداش ئۈچۈن بولسىمۇ جان پىدا قىلىپ ئۇرۇشسۇن ئۈچۈن، ئاياللاردىنمۇ جەڭگە قاتنىششىنى خالايدىغانلارنى بىرگە ئېلىۋېلىشنى مۇۋاپىق كۆردى. شۇنىڭ بىلەن 15 ئايال سەپكە قېتىلدى.

قوشۇنىڭ قاتناش قورالى ئۈچۈن 3000 تۆگە جەم قىلىندى. ئاتلىقلار قوشۇنى ئۈچۈن 200 ئات ھازىرلاندى. ئۇلار بۇ ئاتلارنى يول بويى چوڭ قوشۇنغا قاتماي، باشقا يوللار بىلەن ئايرىم ئېلىپ ماڭدى. مۇداپىئە قورالىدىن 700 ساۋۇت تەقلەندى.

مەركىزى باش قوماندانلىق ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەربكە مەركەزلەشتى. خالىد ئىبنى ۋەلىد ئاتلىقلار قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى، ئىكرەمە ئىبنى ئەبى جەھىل مۇئاۋىن باش قوماندان بولدى. ئەلەم يەنىلا ئابدۇددار جەمەتىگە تۇتقۇزۇلدى.

مەككە قوشۇنى يولغا چىقتى

مەككە قوشۇنى مانا مۇشۇنداق تولۇق تەييارلىق ۋە ھەربىي ھازىرلىقلار بىلەن مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقتى. كونا-يېڭى قىساس ئوتلىرى ۋە ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئاداۋەت ئۇچقۇنلىرى ئۇلارنىڭ دىللىرىدا چاقماق چېقىپ، پات ئارىدا يۈز بېرىدىغان دەھشەتلىك بىر قان تۆكۈلۈشتىن دېرەك بېرىۋاتاتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەۋەرچىلىرى دۈشمەنىنىڭ ھەرىكىتىنى ئىنكاس قىلدى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب دۈشمەن (قۇرەيش)نىڭ بارلىق ھەرىكەتلىرىنى ۋە ھەربىي

تەييارلىقلىرىنى باشتىن ـ ئاخىر كۆزىتىپ تۇرغانىدى. دۈشمەن مەككىدىن قوزغىلىپ يولغا چىققان ھامان، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە جەددىي مەكتۇپ يوللاپ، دۈشمەن ئەھۋالىنى تەپسىلىي خەۋەر قىلدى.
ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەلچىسىمۇ مەسىلىگە جەددىي قاراپ، ئىنتايىن تېز سۈرئەت بىلەن يول يۈرۈپ، مەككە بىلەن مەدىنە ئوتتۇرىسىدىكى (500 كىلومېتىردەك) مۇساپىنى ئۈچ كۈندىلا بېسىپ، ئامانەتنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ساق ـ سالامەت يەتكۈزۈپ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاغدا قۇبا مەسجىدىدە ئىدى. ئۇ خەتنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ئۇبەي ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئوقۇتقۇزۇپ مەزمۇنىدىن ۋاقىپلاندى ۋە ئۇنى ھېچ كىشىگە تىنماسلىقنى تاپىلاپ قويۇپ ئالدىراپ مەدىنىگە قايتتى. ئاندىن مۇھاجىر ۋە ئەنسارلارنىڭ پېشقەدەملىرى بىلەن بۇ ھەقتە پىكىرلەشتى ۋە مەسلىھەتلەشتى.

مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي ھالەتكە ئۆتۈشى

پۈتۈن مەدىنە ئومۇمىيۈزلۈك ھەربىي ھالەتكە ئۆتتى. ئەرلەر كېچە ـ كۈندۈز قوراللىق يۈردى، ھەتتا تۇيۇقسىز ۋەقەلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن نامازلاردىمۇ قورالدىن ئايرىلمىدى.
ئەنسارلاردىن بىر بۆلۈك كىشىلەر (ئۇلارنىڭ ئىچىدە سەئەد ئىبنى مەئاز، ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير ۋە سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارمۇ بار ئىدى) تەشكىللىنىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۆتىدى. ئۇلار كېچىلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىك تۈۋىدە قوراللىق تۇرۇپ مۇھاپىزەتچىلىك قىلاتتى.
يەنە دۈشمەننىڭ ئۇشتۇمتۇت باستۇرۇپ كىرىپ مەدىنىدە ۋەقە پەيدا قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، مەدىنىنىڭ ھەرقايسى كىرىش ئېغىزلىرىغا ۋە چېگرا يوللارغا چارلىغۇچى ۋە مۇھاپىزەتچىلەر قويۇلدى.
مۇسۇلمانلار چارلىغۇچى قىسمى (دۈشمەن ھەرىكىتىنى كۆزىتىش ئۈچۈن) مۇشرىكلار مەدىنىگە ھۇجۇم قىلغان تەقدىردە مېڭىش ئېھتىمالى بولغان بارلىق يوللارنى نۆۋەت بىلەن ئايلىنىپ چارلاپ تۇردى.

مەككە قوشۇنى مەدىنە تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى

مەككە قوشۇنى ئەسلىدىكى غەربىي چوڭ يولنى بويلاپ مېڭىپ داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ ئەبۋا دېگەن يەرگە يېتىپ كەلگەندە، ھىندى بىنتى ئۇتبە (ئەبۇ

سۇفيان ئىبنى ھەربنىڭ ئايالى) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئانىسىنىڭ قەبرىسىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ جەسىتىنى كولاپ تاشلىۋېتىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىراق، قوشۇن رەھبەرلىرى بۇنداق قىلغاندا ئۆزلىرىگە يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ئەنسىرەپ بۇ تەكلىپنى رەت قىلدى. ئاندىن يەنە يولنى داۋاملاشتۇرۇپ مەدىنىگە يېقىنلاپ كەلدى. بۇ يەردە ئەقىق ۋادىسىدىن ئۆتۈپلا ئوڭغا بۇرۇلۇپ مېڭىپ، ئۇھۇد تېغىغا يېقىن (مەدىنىنىڭ شىمالىدىكى) تۈزلەڭ شورلۇق زېمىننىڭ ئەينەين دەپ ئاتىلىدىغان بىر يېرىگە كېلىپ چۈشتى ھەمدە مۇشۇ يەرگە ھەربىي بارگاھ تىكىپ ئورۇنلاشتى. بۇ ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى شەۋۋال ئېيىنىڭ 6 ـ كۈنى جۈمە ئىدى.

مۇداپىئە پىلانى ھەققىدىكى كېڭەش يىغىنى

مەدىنە ئاخباراتچىلىرى مەككە قوشۇنى توغرىلىق ئارقىمۇئارقا خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇردى. ئاخباراتچىلار ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئۇلارنىڭ ئەينەينگە بارگاھ تەسىس قىلغانلىقىنى دوكلات قىلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەر ئىچىدە يۇقىرى دەرىجىلىكلەر ھەربىي كېڭەش يىغىنى چاقىردى. يىغىندا دۈشمەننىڭ بۇ قېتىمقى تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتىگە قارىتا قانداق تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە يىغىن قاتناشچىلىرى بىلەن پىكىر ئالماشتۇردى ۋە ئۇلارغا شۇ كېچىسى كۆرگەن مۇنداق بىر چۈشنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «مەن ئىنشائاللاھ ياخشى چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە بىر كالا بوغۇزلىغىلىقمىش، قىلىچىمنىڭ بىسى ئازراق ئۇچۇقمىش ۋە قولۇمدا ناھايىتى مەزمۇت بىر ساۋۇتنى مەھكەم تۇتۇۋاتقۇدەكمەن» دېدى ۋە ھېلىقى بوغۇزلانغان كالىنى ئۆز ئەسھابلىرىدىن بىرقانچە كىشىنىڭ شەھىد بولۇپ كېتىدىغانلىقىغا، قىلىچىدىكى ئازراق ئۇچۇقلۇقنى ئۆز جەمەتىدىن بىرسىنىڭ چىقىم بولىدىغانلىقىغا ۋە قولىدا چىڭ تۇتۇۋالغان ھېلىقى ساۋۇتنى مەدىنە مۇنەۋۋەرگە ئۆرۈپ ئۆز چۈشىگە تەبىر بەردى.

ئۇ مۇنداق دېدى: «مېنىڭچە بىز مەدىنىدىن چىقماي پۇختا مۇداپىئەلىنىپ تۇرۇۋېرەيلى، ناۋادا مۇشرىكلار ھۇجۇم قىلىپ كىرسە، ئەرلەر كوچا دوقمۇشلىرىدا تۇرۇپ زەربە بەرسۇن، ئاياللار ئۆي ـ ئىمارەت ئۆگزىلىرىدىن تاش تاشلاپ زەربە بەرسۇن. ئەمما، ئۇلار بارگاھىدا يېتىۋەرسە بىزگە ھېچ پايدا ـ زىيىنى يوق، مۇشرىكلار ئۆزلىرى چىقىمدار بولىدۇ، خالاس» دېدى. مانا بۇ دانا پىكىر بولغان ئىدى. بىراق، ئويلىمىغان يەردىن بۇ پىكىرگە تۈنجى بولۇپ ئابدۇللاھ ئىبنى

ئۇبەي ئىبنى سەلۇل (مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋىشى) قوشۇلدى. ئۇ بۇ يىغىنغا ئۆزىنىڭ خەزرەج پىشۋالىرىنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن قاتناشقانىدى. ئېنىقكى، ئۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ پىكرىنى ئېغىزدىن چىقىرىپ بولغۇچە دەرھال قوللاپ ئىپادە بىلدۈرۈشى ھەرگىز ئۇنىڭ ھېلىقى پىكرنى ھەربىي ئىستراتېگىيە جەھەتتىن توغرا ۋە دانا پىكىر بولدى دەپ ئەمەس، بەلكى ئۆزىنى ئۇرۇشتىن قاچۇرۇپ قېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشىشىش ئۈچۈن شۇنداق قىلغانىدى. ئەمما، ئۇنىڭ ئوي ـ پىلانلىرىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئاللاھ تەئالا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى مۇسۇلمانلار ئالدىدا (تۆنجى قېتىملىق ھىيلىسىدىلا) رەسۋا قىلىشنى، ئۇلارنىڭ ئېغىزىدا ئىسلامنى دەۋا قىلىپ، ئەمما دىللىرىدا كۇپرى ۋە مۇناپىقلىقنى يوشۇرۇپ يۈرۈۋاتقان رەزىللىك نىقابىنى ئېچىپ تاشلاشنى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە تون ـ سەللىلىرى ئىچىدە تېپىرلاپ قالىدىغان زەھەرلىك يىلان ـ چايانلارنى مۇسۇلمانلارغا بىر قېتىم تونۇتۇپ قويۇشنى خالىدى چېغى، ئويلىمىغان يەردىن بۇ پىكىر رەت قىلىنىپ كەتتى.

بەدرى ئۇرۇشىدا جەڭگە قاتنىشىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالغان بىر بۆلۈك پازىل ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دۈشمەننىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇرۇشۇش تەكلىپىنى بېرىپ قاتتىق چىڭ تۇردى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى سۆز قىلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ئۆزۈندىن بېرى مۇشۇنداق بىر شەرەپلىك كۈننى ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتاتتۇق ۋە ئاللاھتىنمۇ تىلەپ يۈرەتتۇق. ئاخىر ئاللاھ بۇ كۈننى بىزگە مۇيەسسەر قىلىپتۇ، ئارزۇيىمىز ئەمەلگە ئاشىدىغان بوپتۇ. بىزنى دۈشمەننىڭ ئالدىغا باشلاپ چىققىن. ئۇلار بىزنى قورقتى دەپ قالمىسۇن» دېدى.

مۇشرىكلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ نەق مەيداندا بىر تەرەپ بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان جەڭخۇمار ئەزىمەتلەر ئىچىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى (بەدرى ئۇرۇشىدا ئۆزىنىڭ قىلچۋازلىقى بىلەن داڭ چىقارغان) ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ساڭا قۇرئاننى نازىل قىلغان ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇلار بىلەن مەدىنە سىرتىدا قىلىچ سوقۇشتۇرمىغۇچە ئېغىزىمغا ئۇۋاق سالمايمەن» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆپ سانلىق جامائەتنىڭ پىكرى ئالدىدا ئۆز رايىنى ئىزاھلاپ ئولتۇرمىدى. نەتىجىدە ئاخىرقى قارار مەدىنىدە دۈشمەننىڭ تېگىش قىلىشنى كۈتۈپ ئولتۇرماي، مەيدانغا چىقىپ تىغمۇتىغ مەردانە ئېلىشىپ بىر تەرەپ بولۇشقا تەيىن تاپتى.

ئىسلام قوشۇننى تەشكىللەش ۋە جەڭ مەيدانىغا يۈرۈش قىلىش

ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆپچىلىك بىلەن جۈمە نامىزىنى ئوقۇدى. ئۇ ئۆز خۇتبىسىدە جامائەتچىلىككە ۋەز ـ نەسىھەت قىلدى ۋە ئۇلارنى سەپەرۋەرلىككە كېلىپ، جەڭگىۋار ۋە جىددىي ھالەتتە تۇرۇشقا چاقىردى. مۇسۇلمانلار سەۋرلىك، سۇباتلىق ۋە ئىرادىلىك بولسىلا، غەلىبە ـ نۇسرەتنىڭ ئۇلارغا مەنسۇپ بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى ھەمدە ھەممەيلەننى بىر نىيەت ـ بىر مەقسەتتە تاجاۋۇزچىلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە چاقىردى. كۆپچىلىك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشارەت ۋە بېشارەتلىرىدىن مەمنۇن بولۇشتى.

جۈمە نامىزىدىن كېيىن كىشىلەر تۈپ ـ تۈپ بولۇپ يىغىلىشقا باشلىدى. مەدىنىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى ئاھالىلارمۇ كېلىپ بولدى. بۇنىڭغىچە ناماز ئەسرنىڭ ۋاقتىمۇ كىرگەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلار بىلەن ئەسىر نامىزىنى ئوقۇدى. ئاندىن ئۇ ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار بىلەن ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئۇلار ئۆيدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سەللە ۋە جەڭ كىيىملىرىنى كىيگۈزدى. ئاندىن ئۇ ئىككى ساۋۇتنى قوشلاپ كىيىپ، قىلىچىنى يانغا ئېسىپ، ھەيۋەت بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىغا چىقتى.

بۇ چاغدا كىشىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تېزراق چىقىشىنى كۈتۈۋاتاتتى. چۈنكى، سەئەد ئىبنى مەئاز بىلەن ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار كۆپچىلىككە تاپا قىلىپ: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دۈشمەننىڭ ئالدىغا چىقىشقا زورلىدىڭلار، ئىختىيارنى ئۇنىڭغا قويساق ياخشى بولاتتى» دېگەن بولغاچقا، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا ئاقساقاللىق قىلىپ سالغانلىقلىرىغا پۇشايمان قىلىشىپ تۇرغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇجرىسىدىن چىقىپ كېلىۋىدى، ئۇلار: «ئى رەسۇلۇللاھ! سىنىڭ پىكرىڭگە قوشۇلماسلىقىمىز ھەددىمىز ئەمەس، شۇڭا ئۆزۈڭ چاغلاپ بۇيرۇق قىلغىن، ئەگەر مەدىنىدە تۇرۇشنى ياقتۇرساڭ، شۇنداق قىلايلى» دېيىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «پەيغەمبەر بولغان كىشى ئۇرۇش كىيىمىنى كىيىپ بولغاندىن كېيىن، ئاللاھ ئۇنىڭ بىلەن دۈشمەن ئوتتۇرىسىنى بىر تەرەپ قىلمىغۇچە ئۇنى سېلىۋېتىشكە بولمايدۇ» دېدى ۋە قوشۇننى رەتكە سېلىپ ئۇلارنى ئۈچ قىسىمغا بۆلدى.

1. مۇھاجىرلار قىسمى ـــ بۇلارنىڭ ئەلەمنى مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئابدۇددار جەمەتىدىن)غا تۇتقۇزدى.

2. ئەۋس ئەنسارلار قىسمى ــــ بۇلارنىڭ ئەلەمىنى ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى.
3. خەزرەج ئەنسارلار قىسمى ــــ بۇلارنىڭ ئەلەمىنى ھۇباب ئىبنى مۇنزىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى.

قوشۇن زەبەردەست 1000 كىشىدىن تەركىب تاپتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 100 ساۋۇتلۇق (تۆمۈر كىيىملىك) ۋە 50 ئاتلىق بار ئىدى (يەنە بىر سۆزدە بىرمۇ ئاتلىق يوق ئىدى دېيىلگەن). مەدىنىدە ئۆز ئورنىدا جامائەتچىلىككە ناماز ئوقۇپ بېرىشكە ۋە شەھەر مەمۇرىيىتىگە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممى مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بەلگىلىدى. ئاندىن قوشۇنغا قوزغىلىشقا بۇيرۇق بەردى. قوشۇن شىمال تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتى. سەئەد ئىبنى ئۇبادە بىلەن سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئىككىسى تولۇق قوراللىنىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا ھەيۋەت بىلەن قەدەم تاشلاپ كېتىپ باراتتى.

قوشۇن مەدىنىدىن ئايرىلىپ سەنىيەتۇلۋىدا دېگەن جايدىن ئۆتتۈۋىدى، خېلى يىراقتا ئىسلام قوشۇنىدىن ئايرىم سەرخىل بىر قوشۇننىڭ شۇ يۆنىلىشتە قارا كۆرۈنۈش كېتىۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ كىملەر؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇلارنىڭ خەزرەج قەبىلىسىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بولغان يەھۇدىيلار ئىكەنلىكى، مۇشرىكلارغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشماقچى ئىكەنلىكى خەۋەر قىلىندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلار مۇسۇلمان بوپتىمۇ؟» دەپ سورىۋىدى، ساھابىلەر: «ياق، ئۇلار مۇسۇلمان بولغىنى يوق» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «كاپىرلاردىن مۇشرىكلارغا قارشى پايدىلىنىشقا بولمايدۇ» دەپ ئۇلارنىڭ ئۇرۇشقا قاتنىشىشىغا قوشۇلمىدى.

قوشۇننى كۆزدىن كەچۈرۈش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شەيخان دەپ ئاتىلىدىغان بىر يەرگە يېتىپ بارغاندا قوشۇننى توختىتىپ، ئۇلارنى بىر ـ بىرلەپ كۆزدىن كەچۈردى. يېشى كىچىك، جەڭ مەيدانىنىڭ جاپالىرىغا تاقەت قىلالمايدۇ دەپ قارىغانلىرىنى قايتۇرۇۋەتتى. قايتۇرۇلغانلار ئىچىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئۇسامە ئىبنى زەيد، ئۇسەيد ئىبنى زۇھەير، زەيد ئىبنى سابىت، زەيد ئىبنى ئەرقەم، ئەرابە ئىبنى ئەۋس، ئەمرى ئىبنى ھەزمى، ئەبۇ سەئىد خۇدرىي، زەيد ئىبنى ھارىس ئەنسارى ۋە سەئەد ئىبنى ھەببە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) قاتارلىقلار بار ئىدى. زىكرى

قىلىنىشچە، ئۇلارنىڭ ئىچىدە يەنە بەرراﺋ ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار ئىكەن. بەراق، ئۇنىڭ «سەھىھ بۇخارى»دىكى ھەدىسى ئۇنىڭ جەڭگە قاتناشقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رافىئ ئىبنى خەدىج بىلەن سۇمرە ئىبنى جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارغا ئۇلارنىڭ يېشى كىچىك بولسىمۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا رۇخسەت قىلدى. سەۋەبى رافىئ ئىبنى خەدىج رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇستا مەرگەن ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ جەڭگە قاتنىشىشقا رۇخسەت قىلىنغانىدى، بۇنى كۆرگەن سۇمرە ئىبنى جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: «مەن رافىئتىن كۈچلۈك، چېلىشسام ئۇنى چوقۇم يېقىمەن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈلۈپ سالدى ۋە: «ئۇنداق بولسا كۆز ئالدىمىزدا چېلىشىپ بېقىڭلار» دېگەنىدى، رافىئ ئىبنى خەدىج بىلەن سۇمرە ئىبنى جۇندۇب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) ئورنىدىن تۇرۇپ چېلىشتى ـ دە، ھەش ـ پەش دېگۈچە سۇمرە ئىبنى جۇندۇب رافىئنى يېقىتىپ تاشلىدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۇمرە ئىبنى جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغىمۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا رۇخسەت قىلدى.

ئوھۇد تېغى بىلەن مەدىنە ئارىلىقىدىكى قونالغۇ

مۇشۇ يەردە كەچ كىرىپ گۇگۇم چۈشۈپ قالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇن بىلەن ناماز شامنى ئوقۇدى. ئارقىدىن خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇپ، شۇ جايدا قونۇپ قالدى ۋە 50 كىشىنى تاللاپ بارگاھ ئەتراپىنى قوغداشقا قويدى. ئۇلار شۇ ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرۈپ قاراۋۇللۇق قىلدى. بۇلارغا مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (كەئب ئىبنى ئەشرەفنى ئۆلتۈرۈش ھەرىكىتىدىكى پىدائىيلار باشلىقى) مەسئۇل قىلىندى ۋە زەكۋان ئىبنى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەخسۇس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداشقا مەسئۇل بولدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئاسىيلىق قىلىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاڭ يورۇشتىن خېلى ئىلگىرى قوزغىلىپ شەۋت دېگەن يەرگە يېتىپ بارغاندا بامدات نامىزىنى ئوقۇدى. بۇ چاغدا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۈشمەنگە خېلى يېقىن بېرىپ قالغان بولۇپ، ھەر ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىنى ئېنىق كۆرەلەيتتى. دەل مۇشۇ يەرگە كەلگەندە مۇناپىق ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىسيان كۆتۈرۈپ: «بىز قاچانغىچە ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىپ يۈرىمىز. ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى بولغان كىشىمۇ ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرالماي، باشقىلارنىڭ گېپىگە كىرىپ كەتسە» دېگەننى باھانە قىلىپ قوشۇننىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى (300دەك جەڭگە يارايدىغان كىشىنى) قايتۇرۇپ كەتتى.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇنىڭ بۇنداق ھالقىلىق پەيتتە قوشۇندىن ئايرىلىپ ئۆزىنى چەتكە ئېلىشى ھەرگىز بۇ مۇناپىق ئېيتقاندەك، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرالماي باشقىلارنىڭ گېپىگە كىرىپ كەتكەنلىكىدىن بولغان ئەمەس. ئەگەر ئىش ئۇ دېگەندەك بولىدىغان بولسا، ئۇ ئىسلام قوشۇنى بىلەن مۇشۇ يەرگىچە ھەرگىز بىللە چىقمىغان بولاتتى، بەلكى قوشۇن مەدىنىدىن قوزغالغاندىلا قېپقالسا بولاتتى. بىراق، ئۇنىڭ مۇشۇ يەرگىچە ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئالدىنقى سېپىگە تىزىلىپ چىقىپ، مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتكە كەلگەندە قوشۇنغا ئاسىيلىق قىلىپ جەڭ ئالدىدىن چېكىنىپ چىقىپ كېتىشتىكى مەقسىتى دۈشمەننىڭ كۆزىگە كۆرسىتىپ، قولىقىغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ، مۇسۇلمانلار قوشۇنى ئىچىدە مالىمانچىلىق ۋە ئىدىيىۋى داۋالغۇش پەيدا قىلىش ئىدى. شۇنداق قىلغاندا ئىسلام قوشۇنىنىڭ كۆپ قىسمى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تاشلاپ كېتىپ قالاتتى ـ دە، قالغانلىرىنىڭمۇ روھى سۇنۇپ ئىرادىسى بوشايتتى. ئەكسىچە، بۇنداق مەنزىرىنى كۆرگەن دۈشمەن تەرەپ قىيىن ـ قىنغا پاتماي قالاتتى ـ دە، نەتىجىدە بۇ ۋەزىيەت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى چىن دىلىدىن سۆيگۈچى سەممىي، ئاقكۆڭۈل ساھابىلەرنى يوقىتىشقا پايدىلىق بولاتتى. بۇلار يەر يۈزىدىن غايىب بولسا، مەدىنە تەۋەسىدىكى ھوقۇق ـ رىياسەت دېگەنلەر ئاشۇ مۇناپىق ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ قولىغا قايتىپ كېلىشكە شارائىت ھازىرلىناتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ مۇناپىق كۆزلىگەن مەقسىتىگە يەتكىلى تاسلا قالدى. ئۆز ۋاقتىدا ئەۋس قەبىلىسىدىن بەنى ھارىسە ئايمىقى ۋە خەزرەج قەبىلىسىدىن بەنى سەلەمە ئايمىقى قاتارلىق ئىككى جەمەت كىشىلىرىمۇ چېكىنىپ قايتماقچى بولغانىدى. لېكىن، ئاللاھ تەئالا بۇ ئىككى قەبىلە كىشىلىرىنى ئۆز پاناھىدا ساقلىدى. ئۇلار ئىدىيە جەھەتتە قاتتىق داۋالغۇپ، ئىچكى ـ تاشقى ئىغۋالارنىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تاشلاپ قايتىش ئىرادىسىگە كەلگەندىن كېيىن توختاپ قېلىشتى. بۇلار ھەققىدە ئاللاھ تەئالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلاَ وَاللّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

الْمُؤْمِنُونَ﴾ «ئۆز ۋاقتىدا سىلەردىن ئىككى گۇرۇھ (يەنى سەلەمە ئايمىقى بىلەن بەنى ھارىسە ئايمىقى) ئاجىزلىق كۆرسەتمەكچى (يەنى قورقۇپ ئۇرۇش مەيداندىن قايتماقچى) بولدى. ئاللاھ ئۇلارنىڭ مەدەتكارى ئىدى، (مۆئمىنلەر جىمى ئەھۋالى ۋە جىمى ئىشلىرىدا) ئاللاھقىلا تەۋەككۇل قىلسۇن!» (3:122).

ئابدۇللاھ ئىبنى ھەرام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئاتىسى) بۇ مۇناپىقلارغا مۇشۇنداق جىددىي پەيتتىكى مەجبۇرىيىتىنى ئەسلىتىپ قويماقچى بولۇپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن باردى ۋە ئۇلارغا سەپكە قايتىش توغرىسىدا نەسىھەت قىلىپ: «قايتىڭلار! ئاللاھنىڭ يولىدا ئۇرۇشقا قاتنىشىڭلار، ھېچبولمىغاندا مۇداپىئەدە بولسىمۇ تۇرۇپ بېرىڭلار» دېدى. ئۇلار: «بىز ئۇرۇش بولىدىغانلىقىنى بىلسەك قايتمايتتۇق، ئەمدى بۇ يەرگە كېلىپ بولدۇق» دەپ يۈز ئۆرۈپ مېڭىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇللاھ ئىبنى ھەرام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئاللاھ سىلەرنى يىراق قىلسۇن، ئى خۇدانىڭ دۈشمەنلىرى! ئاللاھ ئۆز پەيغەمبىرىنى سەنلەرنىڭ ياردىمىدىن چوقۇم بىھاجەت قىلغۇسى!» دەپ قويۇپ قوشۇنغا قايتتى. بۇ مۇناپىقلار ھەققىدە ئاللاھ تەئالا مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُواْ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْاْ قَاتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أَوِ ادْفَعُواْ قَالُواْ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لاَّتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ﴾ «مۇناپىقلارنى بىلىش (يەنى ئايرىش) ئۈچۈندۇركى، ئۇلارغا: ‹كېلىڭلار، ئاللاھ يولىدا ئۇرۇش قىلىڭلار ياكى (ئۆزەڭلارنى) قوغداڭلار› دېيىلسە، ئۇلار: ‹ئۇرۇشتىن خەۋەر تاپقان بولساق، ئەلۋەتتە سىلەرگە ئەگىشەتتۇق (يەنى سىلەر بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ئۇرۇش قىلاتتۇق)› دېدى. ئۇ كۈندە ئۇلار ئىمانغا قارىغاندا كۇپرىغا يېقىن ئىدى. ئۇلار كۆڭۈللىرىدە يوق نەرسىلەرنى ئېغىزلىرىدا دېدى. ئۇلار يوشۇرغاننى (يەنى نىفاق بىلەن مۇشرىكلىكنى) ئاللاھ ئوبدان بىلىدۇ» (3:167).

ئىسلام قوشۇنى ئوھۇد تېغىدا

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي باشچىلىقىدىكى مۇناپىقلار قىيىن پەيتتە ئىسيان كۆتۈرۈپ جەڭ مەيداندىن چېكىنىپ كەتكەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قالغانلار بىلەن دۈشمەن تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلىدى. مۇشرىكلار قوشۇنىنىڭ بىرقانچە جايىدىكى ھەربىي بارگاھلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئوھۇد تېغى ئارىلىقىنى تۇسۇپ تۇراتتى. شۇڭا، ئۇ: «كىم بىزنى دۈشمەنگە ئۇچراشتۇرماي، ئۇلارنىڭ ئارقا تەرىپىگە باشلاپ چىقالايدۇ» دېگەندى،

ئەبۇ خەيسەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مەن باشلاپ چىقاي، ئى رەسۇلۇللاھ!» دەپ قوشۇننىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ يول باشلاپ ماڭدى. ئۇ دۈشمەننىڭ بارگاھىنى كۆن پېتىش (سول تەرەپ)كە تاشلاپ ئوڭ قولنى بېسىپ مېڭىپ، بەنى ھارىسە ئايىمقى تەۋەسىدىكى تاشلىق ۋە ئېتىزلىقلار بىلەن ئوھۇد تېغىغا ئاسانلا چىققىلى بولىدىغان بىر چىغىر يولنى بويلاپ ماڭدى.

قوشۇن بۇ يول داۋامىدا مىربەئ ئىبنى قەيزى (ئۇ كۆزى كور مۇناپىق ئىدى)نىڭ بېغىدىن كېسىپ ئۆتۈشكە توغرا كەلدى. ئۇ ئىسلام قوشۇنىنىڭ ھويلىسىغا كىرگەنلىكىنى سەزگەندىن كېيىن قاتتىق چالۋاقاپ، مۇسۇلمانلارنىڭ يۈزىگە توپا چېچىپ ئاھانەت قىلغىلى تۇردى. ئۇ مۇنداق دەيتتى: «ھەرقانچە رەسۇلۇللاھ (ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى) بولساڭمۇ بېغىمغا كىرىشكە يول قويمايمەن». بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر نەچچە كىشى ئۇنى ئۆلتۈرگىلى قىلىچلىرىنى سۇغۇرغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى ئۆلتۈرمەڭلار! ئۇ دىگەن دىلى كور، كۆزى قارىغۇ ئادەم ئىكەن» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇن بىلەن بۇ يەردىن ئۆتۈپ ۋادىنىڭ مەدىنىگە يىراق چېتىدىكى ئوھۇد تېغى باغرىغا بېرىپ چۈشتى ۋە مۇشۇ يەرگە ئالدىنى، ئوھۇد تېغىغا كەينىنى قارىتىپ بارگاھ تىكتى. نەتىجىدە دۈشمەن قوشۇنى مۇسۇلمانلار بىلەن مەدىنە ئوتتۇرىسىدا پاسىل بولۇپ تۇردى.

مۇداپىئە پىلانى

بۇ يەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى سەپەرۋەر قىلدى ۋە ئۇلارنى سەپكە تىزىپ جەڭگە تەييار تۇرغۇزدى. ئاندىن ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن 50دەك ئوقياچى مەرگەننى تاللاپ، ئوقياچى قىسىم تەشكىللىدى ۋە ئالدىنقى يىلى بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشقان ئابدۇللاھ ئىبنى جۇبەير ئىبنى نۇئمان ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇ قىسىمنىڭ قوماندانى قىلىپ تەيىنلەپ، قەنات ۋادىسىنىڭ جەنۇپ قىرغىقىغا — مۇسۇلمانلار قوشۇنى قوماندانلىق شتابىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا تەخمىنەن 150 مېتىر كېلىدىغان يەردىكى تاغ (تۆۋەندە بۇ تاغ ئوقياچىلار تېغى دەپ ئاتىلىدۇ) ئۈستىدىن ئورۇن ئېلىشقا بۇيرىدى. بۇنىڭدىن مەقسەت، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوقياچىلار قىسمىغا ئېيتقىنىدەك، دۈشمەن ئاتلىق قوشۇنىنىڭ ئارقىدىن ھۇجۇم قىلىپ زەربە بېرىشىنى توسۇش ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قىسىمنىڭ قوماندانى ئابدۇللاھ ئىبنى جۇبەير

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئالاھىدە تاپىلاپ: «بىزنى ئوقيا كۈچى بىلەن دۈشمەن ئاتلىق قوشۇنىنىڭ زەربىسىدىن قوغدىغىن، ئۇلار ئارقا تەرىپىمىزدىن كېلەلمىسۇن، مەيلى غەلىبە قىلايلى، مەيلى مەغلۇپ بولايلى، سەن ئورنۇڭدىن ئايرىلمىغىن، بىز سەن تەرەپتىن خاتىرجەم بولايلى!» دېدى. ئاندىن ئوقياچىلارغا ئومۇمىيۈزلۈك بۇيرۇق قىلىپ: «سىلەر ئارقا تەرىپىمىزنى ئوبدان قوغداڭلار، ناۋادا بىز مەغلۇپ بولۇپ كەتسەك ياردەمگە كەلمەڭلار، غەنىيمەت ئالغىلى باشلىساق يىغىشىپ بېرەيلى دېمەڭلەر» دېدى. ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «گەرچە بىزنىڭ جەسەتلىرىمىزنى يىرتقۇچ قۇشلارنىڭ تىتىپ يېگەنلىكىنى كۆرسەڭلارمۇ، مەيلى غەلىبە قىلىپ دۈشمەننىڭ گەجگىسىگە قىلىچ ئۇرساقمۇ، مەن ئادەم ئەۋەتمىگۈچە ئورنۇڭلاردىن ئايرىلماڭلار» دېگەن دېيىلىدۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوقياچىلار قىسمىنى يۇقىرىقىدەك كەسكىن ھەم قەتئىي بۇيرۇقلار بىلەن ئىستراتېگىيىلىك ئورنى ئەنە شۇنداق مۇھىم بولغان بۇ تاغقا ئورۇنلاشتۇرۇش ئارقىلىق مۇشرىكلار ئاتلىق قوشۇنىنىڭ مۇسۇلمانلارغا ئارقىدىن ھۇجۇم قىلىپ، پىيادىلىكلەر قوشۇنى ئالدىدىن ھۇجۇم قىلىپ تەڭ قول سېلىش ۋە قورشاپ يوقىتىش خەۋپى بولغان بىردىنبىر چوڭ يوچۇقنى ئەتتى. ئاندىن قالغانلارنى قىسىمغا بۆلۈپ، ئوڭ قانات قىسىمغا مۇنزىر ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى، سول قانات قىسىمغا زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قوماندان قىلىپ تەيىنلىدى. مىقداد ئىبنى ئەسۋەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ياردەمچى قىلىپ بەردى. زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدىكى قىسىمغا ئاساسلىقى خالىد ئىبنى ۋەلىد باشچىلىقىدىكى دۈشمەن ئاتلىق قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇش ۋەزىپىسى يۈكلەندى. قوشۇن ئىچىدىن بىر بۆلۈك باتۇر-ئەزىمەتلەرنى تاللاپ ئالدىنقى سەپكە ئورۇنلاشتۇردى.

بۇ ھەقىقەتەنمۇ توغرا ۋە ئىنچىكە ئورۇنلاشتۇرۇش بولغانىدىكى، بۇنىڭدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەربىي ئىشلارغا يېتەكچىلىك قىلىشتىكى قابىلىيىتى يەنە بىر قېتىم نامايان بولدى. ھەرقانداق ھەربىي ئالىم مەيلى ئۇنىڭ ئىقتىدارى قانچىلىك يۇقىرى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بۇنىڭدىن پۇختا ۋە تەپسىلىي ئورۇنلاشتۇرۇش قىلالىشى ناتايىن. ئالايلى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جەڭ مەيدانىغا دۈشمەن قوشۇنىدىن خېلى كېيىن يېتىپ كەلگەن تۇرۇقلۇق، جەڭ قىلىشقا ئەڭ ئەپلىك جاينى تاللاپ ئىگىلىدى. ئارقا ۋە ئوڭ تەرىپىنى ئېگىز تاغ تىزمىلىرى بىلەن ئەتتى. سول تەرەپتىكى يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان تۈزلەڭلىك خەۋپى بوشلۇقنى ئوقياچىلار قىسمىنى ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن تولدۇردى. ئۆزىنىڭ

قوماندانلىق شتابى ئۈچۈن، تاساددىپىي مۇسۇلمانلارغا مەغلۇبىيەت يۈزلىنىپ قالسا، دۈشمەننىڭ قوغلاپ زەربە بەرگۈچى قىسمىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالماي قېچىپ مۇداپىئەلىنىۋالغىلى بولىدىغان، ئەمما دۈشمەن تەرەپ بۇ جايىنى ئىگىلىمەكچى بولسا ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرايدىغان، ئورنى ئېگىز، ئىستراتېگىيىلىك بىر جايىنى تاللاپ بېكىتتى. دۈشمەنلەرنى بولسا ئۇلار مۇسۇلمانلارغا غالىب كەلگەن تەقدىردىمۇ ئاسانلىقچە ئۇرۇش مەيدانىنى قولغا چۈشۈرەلمەيدىغان، مەغلۇب بولغان تەقدىردە مۇسۇلمانلار قوغلاپ زەربە بەرگۈچى قىسمىنىڭ چاڭگىلىدىن قېچىپ قوتۇلالمايدىغان تۆۋەن بىر ئويمانلىقتا قالدۇردى. شۇنداقلا قوشۇننىڭ سان جەھەتتىكى ئازلىقىنى ساھابىلەر ئىچىدىكى يارامىلىق باتۇر ئەزىمەتلەردىن بىر بۆلۈك كىشىلەرنى تاللاپ ئالدىنقى سەپكە ئورۇنلاشتۇرۇش ئارقىلىق تولۇقلىدى. مانا مۇشۇنداق قىلىپ، ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى شەۋۋالنىڭ 7 ـ كۈنى شەنبە سەھەر مەدىنە قوشۇنىنىڭ جەڭ تەييارلىقى ئاساسىي جەھەتتىن پۈتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قوشۇنغا جەڭگىۋارلىق روھى بەخش ئەتكەنلىكى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى تاكى ئۆزى بۇيرۇق چۈشۈرمىگۈچە ئالدىراپ قول سېلىشتىن توستى. ئۈستىگە ئىككى ساۋۇتنى قوشلاپ كىيىپ، جەڭگىۋار قىياپەتتە قوشۇننىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇلارنى جەڭگە رىغبەتلەندۈردى ۋە ئەمەلىي كۈچ چىقىرىپ، دۈشمەنگە يولۇققاندا قەتئىي سۇباتلىق بولۇش ۋە جاسارەت كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ قوشۇننىڭ جەڭگىۋارلىق روھىنى ئۇرغۇتۇپ، قولىدىكى يالتىراپ تۇرغان قىلىچىنى پۇلاڭلىتىپ: «كىم بۇ قىلىچنى قولغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ھەققىنى ئۆز جايىدا ئادا قىلالايدۇ؟» دېگەندە، بىرقانچەيلەن (ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب، زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارمۇ بار ئىدى): «مەن، ئى رەسۇلۇللاھ!» دەپ ئالدىغا چىقتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ھېچقايسىغا تېخىچە ئىپادە بىلدۈرمىگەنىدى، ئەبۇ دۇجانە (ئەسلى ئىسمى سىماك ئىبنى خەرشەنە) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەپتىن چىقىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ قىلىچنىڭ قانداق ھەقلىرى بار؟» دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «تاكى دۈشمەن ئارقىغا چېكىنگۈچە توختىماي ئۇرسەن، ئۇنىڭ ھەققى شۇ» دېۋىدى، ئۇ: «ئۇنداق بولسا ماڭا بەرگىن، ئۇنىڭ ھەققىنى مەن ئادا قىلاي»

دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قىلىچنى ئەبۇ دۇجانە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بەردى.

ئەبۇ دۇجانە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەڭخۇمار باتۇر ئەزىمەت ئىدى. جەڭنى كۆرسە تەنلىرى يايراپ، يۈرەكلىرى ئويناقشىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ بىر قىزىل بەلبېغى بار بولۇپ، ئۇ ھېلىقى بەلباغنى بېشىغا ئورىسىلا، كىشىلەر ئۇنى ئۆلۈش ئۈچۈن ئۇرۇشماقچى دەپ بىلەتتى. بۇ قېتىم ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىلىچىنى قولىغا ئېلىپلا، ھېلىقى قىزىل بەلبېغىنى بېشىغا ئورىدى ۋە تەكەببۇرانە قىياپەتتە ئوتتۇرىغا چىقىپ، سالماق قەدەم تاشلاپ، سەپلەرنى ئارىلاپ مېڭىپ چىقتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاغدا: «ئاللاھ ئۇنىڭ بۇ مېڭىشلىرىنى مۇشۇنداق سورۇندا ياقتۇرىدۇ» دېدى.

مەككە قوشۇنىنىڭ جەڭ تەييارلىقى

ئەمما، مۇشرىكلارمۇ قوشۇنلىرىنى ھەربىي ئىنتىزام بويىچە ئورۇنلاشتۇردى. ئەبۇ سۇفيان قوشۇننىڭ ئالىي باش قوماندانى بولدى. ئوڭ قانات قىسمىغا خالىد ئىبنى ۋەلىد (بۇ چاغدا ئۇ تېخى مۇشرىك بولۇپ، مۇشرىكلار تەرەپتە تۇرۇپ جەڭگە قاتناشقانىدى)، سول قانات قىسمىغا ئىكرىمە ئىبنى ئەبى جەھل، پىيادىلىكلەرگە سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە، ئوقياچىلار قىسمىغا ئابدۇللاھ ئىبنى رەبىئەلەر مەسئۇل قوماندان بولدى. ئەلەم ئابدۇددار جەمەتىدىن سۇۋاتلىق دەپ تونۇلغان بىر تۆركۈم كىشىلەرگە تاپشۇرۇلدى. ئەلەمدارلىق (كىتابىمىزنىڭ بېشىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئابدۇمەنافنىڭ ئەۋلادلىرى بوۋىسى قۇسەي ئىبنى كىلابتىن مىراس قالغان ئەمەل ـ مەنسەپلەرنى بۆلۈشۈۋالغاندىن بېرى) شۇ جەمەتنىڭ ئۆتەپ كېلىۋاتقان ئاتا مىراس ۋەزىپىسى ئىدى. ئەجدادتىن ئەۋلادقا مىراس قالغان تارىخىي ئەنئەنىگە ھۆرمەت قىلىش يۈزىسىدىن، ھېچ كىشى بۇ ئىمتىيازنى تارتىۋېلىشقا پېتىنالمايتتى. لېكىن، بۇ قېتىم قوشۇننىڭ ئالىي رەھبىرى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب بۇ جەمەت كىشىلىرىنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتىنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى ئېچىشتۇرۇپ، ئىرادىسىنى چىڭىتىش مەقسىتىدە بەدرى ۋەقەسىدە قۇرەيشلەرگە يەتكەن ئېغىر تالاپەتنى شۇ جەمەتتىن بولغان ئەلەمدار نەزر ئىبنى ھارىسنىڭ مۇسۇلمانلارغا ئەسىر چۈشۈپ قالغانلىقىغا باغلاپ مۇنداق دېدى: «ئى ئابدۇددار جەمەتى! ئەلەمنى بەدرى كۈنىمۇ سىلەر كۆتۈرگەنىدىڭلار، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، بەدرىدە بىزگە ئېغىر تالاپەت يۈزلەندى. قوشۇننىڭ ھايات ـ ماماتى ئەلەمگە

باغلىق، ئەلەم يىقىلسا قوشۇن يىقىلىدۇ دېگەن گەپ بار. شۇڭا، ئەلەمنى چىڭ تۇتۇپ بىزنى خاتىرجەم قىلىڭلار ياكى ئۇنى بىزگە ئۆتكۈزۈپ بېرىڭلار، بىز سىلەرنى خاتىرجەم قىلايلى». ئەبۇ سۇفيان بۇ قېتىم چوتنى دەل جايىدا سوققاندى. ئابدۇددار جەمەتىنىڭ ئادەملىرى ئۇنىڭ گېپىدىن قاتتىق غەزەپلىنىپ نارازى بولدى ۋە ئۇنىڭغا يوپۇرۇلۇپ: «تېخى بىز ئەلەمنى ساڭا تاپشۇرۇپ بېرەمىزمۇ؟ بىزنىڭ نېمە قىلىدىغانلىقىمىزنى ئۇرۇش بولغاندا كۆرگىن» دېيىشتى.

ئابدۇددار جەمەتى ئۆز ۋەدىسىگە ھەقىقىي ئەمەل قىلدى. ئۇلار جەڭ راسا كەسكىنلىشىپ، ئاساسلىق يوقىتىش نىشانى قىلىنغان ئەھۋالدىمۇ، جان ـ جەھلى بىلەن چىڭ تۇرۇپ ئاخىر ھەممىسى يوقىتىلدى.

قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ سىياسىي ھۇجۇم قوزغىغانلىقى

جەڭ چاقمىقى چېقىلىش ئالدىدا قۇرەيش دائىرىلىرى مۇسۇلمانلار قوشۇنىنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش ۋە ئۇلارنىڭ سېپىدە بۆلگۈنچىلىك ۋە ئىناقسىزلىق پەيدا قىلىش ئۈچۈن بىر مەيدان سىياسىي ھۇجۇم قوزغىدى. دۈشمەننىڭ ئالىي رەھبىرى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب ئەنسارلارغا مەكتۇب يوللاپ: «بىزگە ئۆز پۇشتىمىز (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى)نى تاپشۇرۇپ بېرىڭلار، بىز قايتىپ كېتەيلى، سىلەر بىلەن ئۇرۇشۇش نىيىتىمىز يوق» دېدى. لېكىن، تاغدەك مۇستەھكەم ئىمان ئالدىدا بۇنداق ھىيلە ـ نەيرەڭلەر نېمىگە كار قىلاتتى؟! ئەنسارلار ئەبۇ سۇفيانغا جاۋاب قايتۇرۇپ قاتتىق دەككىسىنى بەردى ۋە قۇلىقىغا ئاڭلىتىپ ئاھانەت قىلدى. سائەت نۆل يېقىنلىشىپ ئىككى تەرەپ دېۋەيلەپ كەلمەكتە ئىدى. قۇرەيش دائىرىلىرى ئالدىنقىغا ئوخشاش يەنە بىر مەيدان سىياسىي ھىيلە ـ نەيرەڭ ئويۇنى ئوينىدى. غالچا، خائىن ئەبۇ ئامىر (ئەسلى ئىسمى ئابدۇئەمرى ئىبنى سەيفى، جاھىلىيەتتە ئۇ راھىب دەپ ئاتىلاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى پاسىق دەپ ئاتىغان، ئۇ ئەنسارلارنىڭ ئەۋس قەبىلىسىدىن بولۇپ، جاھىلىيەتتە شۇ قەبىلىنىڭ قەبىلە باشلىقى ئىدى. مەدىنىدە ئىسلام دىنى ئومۇملىشىۋىدى، ئۇ بۇنىڭغا چىدىمىدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا ئاداۋەت ئېلان قىلىپ مەدىنىدىن چىقىپ كەتتى. ئاندىن ئۇدۇل مەككىگە بېرىپ قۇرەيش دائىرىلىرى بىلەن ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ، ئۇلارنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارشى ئۇرۇش قوزغاشقا چاقىردى ھەمدە ئۇلارغا: «مېنىڭ قەۋمىم سىلەرنى باشلاپ چىققانلىقىمنى كۆرسە، چوقۇم مۇھەممەدنى

تاشلاپ بىز تەرەپكە ئۆتىدۇ» دەپ ۋەدە قىلغانىدى. ئاندىن ئۇ تۇنجى بولۇپ ئاققۇن ھەبەشلەر ۋە مەككىلىك ياللانما سەسكەرلەر قاتارىغا ئۆزىنى تىزىملىتىپ، مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقانىدى) ئۇنلۇك توۋلىدى ۋە ئۆز قەۋمىگە تونۇشلۇق بېرىپ: «ئى ئەۋس جامائەسى! مەن ئەبۇ ئامىر بولىمەن» دېدى. ئەۋس قەبىلىسىنىڭ ئادەملىرى ئۇنىڭغا: «ياخشىلىق كۆرمىگەيسەن، ئەي پاسىق!» دېيىشتى. ئۇ: «ئىسىت قەۋمىم! مەندىن قېلىپ قاتتىق بۇزۇلۇپسىلەر» دېدى (كېيىن ئۇرۇش راسا قىزىغاندا، ئۇ ئالايىتەن ئۆز جەمەتىنى ئىزدەپ تېپىپ، شۇلارغا قىلىچ تەڭلىدى ۋە تاش ئاتتى). مانا مۇشۇنداق قىلىپ قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ مۇسۇلمانلار سېپىگە تەپرىقچىلىك سېلىش ئۈچۈن قوزغىغان ئىككىنچى مەيدان سىياسىي ھۇجۇممۇ بەربات بولدى.

قۇرەيشلەرنىڭ بۇ ھىيلە ـ نەيرەڭ ئويۇنلىرىنى ئوينىشى سان ۋە سۈپەت جەھەتتە مۇسۇلمانلاردىن كۆپ ئۈستۈن بولغىنى بىلەن يەنىلا قورقۇنچ ۋە ۋەھىمىدىن يۈرەكلىرى پۇلاڭلاپ، خەۋپسىرەپ كەتكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى.

قۇرەيش ئايال ئەسكەرلىرىنىڭ جەڭ قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرگەنلىكى

قۇرەيش ئايال ئەسكەرلىرى بۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە ئۆز رولىنى تولۇق جارى قىلدۇردى. ئەبۇ سۇفياننىڭ ئايالى ھىندى بىنتى ئۇتبە بۇلارغا يېتەكچىلىك قىلاتتى. ئۇلار جەڭ سەپلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ، غەزەل ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، داپ چېلىپ، ئەسكەرلەرنىڭ جەڭگىۋارلىق ئىرادىسىنى يۇقىرى كۆتۈردى ۋە ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇپ، قارام تەلۋىلەرنىڭ قەھر ـ غەزىپىنى، قىلىچۋاز مۇبارىزچىلار[1]نىڭ قېنىنى قىزىتتى. ئۇلار بىردەم ئەلەمدارلارغا قارىتىپ:

ئابدۇددار يىگىتلىرى! ھوي، ھوي، ھوي ... .،
ئارقا سەپ ھىماتلىرى! ھوي، ھوي، ھوي ... .،

يالتىراق شەمشەر بىلەن،
ئېچىڭلار قىساس ئوتى! ھوي، ھوي، ھوي ... .،

---

① جەڭ باشلىنىشتىن بۇرۇن ئىككى تەرەپ قوشۇنى ئوتتۇرىسىدا يەكمۇ-يەك ئېلىشقۇچىلار.

دېگەن شېئىرلارنى ئوقۇسا، يەنە بىر دەم قوشۇننى جەڭگە قىزىقتۇرۇپ:

ئالغا باسساق سۆيەرمىز، ھوي، ھوي، ھوي ... .،
چۇشەك بولۇپ باغاشلاپ، ھوي، ھوي، ھوي ... .،
ئەگەر قاچساق قاچۇرمىز، ھوي، ھوي، ھوي ... .،
ئۇرۇپ، تېپىپ، كاچاتلاپ، ھوي، ھوي، ھوي ... .،

دېگەن شېئىرلارنى ئوقۇيتتى.

تۇنجى جەڭ ئۇچقۇنى

ئىككى تەرەپ دېۋەيلەپ كېلىپ ئارىلىق يېقىنلىشىۋىدى، ھەر ئىككىلىسى قاتار سەپ تارتىپ تۇرۇشتى. دەل مۇشۇ پەيتتە سائەتنىڭ ستىرېلكىسى ئۇرۇش پەيتىگە قەدەم قويدى ـ دە، مۇشرىكلارنىڭ ئەلەمدارى تەلھە ئىبنى ئەبى تەلھە مەيدانغا سەكرەپ چىقىپ، تۇنجى بولۇپ جەڭ پىلىككىگە ئوت ياقتى. ئۇ قۇرەيش چەۋەندازلىرى ئىچىدە ئەڭ قارام، ئەڭ باتۇر دېگەن نام بىلەن تونۇلغان تەلۋە پالۋان ئىدى. مۇسۇلمانلار ئۇنى قوشۇن سەركىسى دەپ ئاتايتتى. تەلھە راسا كېلىشكەن بىر نار تۆگىگە مىنىپ، مۇبارىزە تەلەپ قىلىپ مەيدانغا چۇشتى. كىشىلەر ئۇنىڭ يۇقىرى شىجائىتىنى بىلگەچكە بىرئاز تەپتارتقان چېغى، سەپ تىمتاسلىققا چۆمدى. لېكىن، سەپلەرنى ئارىلاپ ئالدىغا چىققان زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ جىمجىتلىقنى بۇزدى. ئۇ تەلھەگە قارشى مەيدانغا چۇشۇپلا، يۈگۈرگەن پېتى يولۋاستەك سەكرەپ بېرىپ، ئۇنىڭ كەينىگە مىنىۋالدى، ئاندىن ئۇنى ھەش ـ پەش دېگۈچە پومىداقلاپ يەرگە يىقىتىپ، قىلىچ بىلەن كاللىسىنى ئۇزۇپ تاشلىۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئاجايىپ ئېلىشىشنى كۆرۈپ: «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ تۇۋلىۋەتتى. مۇسۇلمانلارمۇ تەڭ: «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ تۇۋلاشتى. مەيداندا پەلەككە يەتكەن گۈلدۈراس تەكبىر ساداسى ياڭرىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ ھىممىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپ: «ھەربىر پەيغەمبەرنىڭ قوغدىغۇچىسى بولىدۇ، مېنىڭ قوغدىغۇچۇم زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام» دېدى.

مۇشرىكلار ئەلىمىنىڭ ئەتراپىدا كەسكىن جەڭ بولغانلىقى ۋە ئەلەمدارلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر-بىرلەپ يەر چىشلىگەنلىكى

تەلھەنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى بىلەن تەڭ ئۇرۇش ئوتى يامراپ كەتتى. جەڭ مەيدانىنىڭ ھەممە يېرىدە ئىككى تەرەپ كەسكىن تۇتۇشتى. ئۇرۇشنىڭ ئۆلۈش ۋە ئۆلتۈرۈش چاقى مۇشرىكلار ئەلىمىنىڭ ئەتراپىدا كۆپرەك ئايلاندى. ئابدۇددار جەمەتىنىڭ ئادەملىرى ئۆزلىرىنىڭ باش سەركەردىسى تەلھە ئىبنى ئەبى تەلھە ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئارقا-ئارقىدىن مەيدانغا چۈشۈپ، ئەلەمنى يېقىتماي كۆتۈرۈپ ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلدى. ئەلەمنى تەلھەدىن كېيىن ئۇنىڭ قېرىندىشى ئوسمان ئىبنى ئەبى تەلھە كۆتۈردى. ئۇ مەيدانغا چۈشۈپ مۇنداق ئىككى مىسرا شېئىر ئوقۇدى:

ئەلەمدارلارغا مەجبۇرىيەت ئەلەمنى قەد كۆتۈرتمەكتۇر،
زەپەر ئىلە قۇچۇپ غەلىبە يا شەرەپ ئىلە ئۆلمەكتۇر.

ئۇنىڭغا قارشى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەيدانغا چۈشۈپ، ھەش-پەش دېگۈچە ئۇنىڭ بىر قولىنى بىرقانچە يان قوۋۇرغىسى بىلەن بوقۇرۇپ، كىندىك تۈۋىگىچە يېرىۋەتتى. نەتىجىدە ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئاشكارا كۆرۈنۈپ قالدى. ئاندىن ئەلەمنى ئەبۇ سەئەد ئىبنى ئەبى تەلھە قولغا ئېلىپ، ئېگىز كۆتۈرۈپ پۇلاڭلاتقىلى تۇردى. ئۇنىڭغا سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ راسا چەنلەپ بىر پاي ئوق ئۈزگەندى، ئوق گەجگىسىگە نەق تېگىپ ئۇنىڭ تىلىنى چىقىرىۋەتتى. ئۇ ئورنىدىن قوزغالالمايلا جان ئۈزدى (يەنە بىر رىۋايەتتە ئەبۇ سەئەد مەيدانغا چۈشۈپ مۇبارىزە تەلەپ قىلغان. ئۇنىڭغا قارىتا ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چۈشۈپ، بىر-ئىككى قىلىچ سوقۇشتۇرۇپلا، ھايال قىلماي جەھەننەمگە ئۇزىتىۋەتكەن دېيىلىدۇ).

ئەبۇ سەئەد ئىبنى ئەبى تەلھە يەر چىشلىگەندىن كېيىن ئەلەمنى مۇسافىئ ئىبنى تەلھە ئىبنى ئەبى تەلھە كۆتۈردى. ئۇ ئەلەمنى قولغا ئېلىشىغىلا ئاسىم ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر پاي ئوق ئۈزۈپ، ئۇنىڭ پور تېرىكنى ياچاق ئوقى بىلەن شاخلىتىپ قويدى-دە، ئۇمۇ موللاق ئاتتى. ئۇ يىقىلغان ھامان ئەلەمنى

ئۇنىڭ قېرىندىشى كىلاب ئىبنى تەلھە كۆتۈردى. ئۇنىڭغا زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چىققاندى، ئىككىيلەن ئازراق تىركىشىپ، ئاخىر زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ غالىب كېلىپ، ئۇنىڭ بېشىنى ئۈزۈۋەتتى. ئاندىن ئەلەمنى مەزكۇر ئىككىيلەننىڭ ئۈچىنچى قېرىندىشى جەللاس ئىبنى تەلھە كۆتۈرگەندى، ئۇنىڭغا مۇسۇلمانلاردىن تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چىقىپ بىر نەيزە ئۇرۇپ جېنىدىن جۇدا قىلدى (يەنە بىر رىۋايەتتە ئۇنى ئاسىم ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوق بىلەن بىر تەرەپ قىلغان دېيىلدۇ).

مانا بۇ ئالتە نەپەر ئەلەمدار بىر ئائىلە كىشىلىرى بولۇپ، ھەممىسى ئەبى تەلھە (ئەسلى ئىسمى ئابدۇللاھ ئىبنى ئوسمان ئىبنى ئابدۇددار)نىڭ ئەۋلادلىرى ئىدى. ئۇلار مۇشرىكلارنىڭ ئەلىمى ئەتراپىدا قاتار ياتقۇزۇۋېتىلدى. بۇ بىر ئائىلە كىشىلىرى تولۇق تۈگىگەندىن كېيىن ئەلەمنى ئابدۇددار جەمەتىدىن ئەرتەئە ئىبنى شۇرەھبىل دېگەن كىشى كۆتۈردى. ئۇنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈردى (يەنە بىر رىۋايەتتە ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈرگەن دېيىلدۇ). ئاندىن ئەلەمنى شۇرەيھ ئىبنى قارىز كۆتۈرگەندى، ئۇنى قەزمان (ئۇ گەرچە مۇناپىق بولسىمۇ، تەرەپبازلىق ئىدىيىسى بىلەن جەڭگە قاتناشقانىدى) ئۆلتۈردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەلەمنى ئەبۇ زەيد (ئەسلى ئىسمى ئەمر ئىبنى ئابدۇمەناف) قولىغا ئېلىۋىدى، ئۇنىمۇ قەزمان ئۆلتۈردى. ئاندىن ئەلەمنى شۇرەھبىل ئىبنى ھاشىم (ئەبدەرىينىڭ يەنە بىر ئوغلى) كۆتۈرگەندى، ئۇنىمۇ قەزمان ئۆلتۈردى.

مانا بۇ ئەلەمدارلار جەمەتىدىن بولغان ئون كىشى بىرسىمۇ قالدۇرۇلماي تولۇق يوقىتىلغاچقا، ئەلەمنى كۆتۈرىدىغانغا بۇ جەمەتتىن ئادەم چىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇشۇ جەمەت كىشىلىرىنىڭ بىرسىنىڭ سەۋۋاب ئىسىملىك بىر قارا تەنلىك قۇلى ئالدىغا چىقىپ ئەلەمنى تىك كۆتۈردى. ئۇ شۇنداق جاسارەت ۋە شىجائەت كۆرسەتتىكى، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۆلتۈرۈلگەن ئەلەمدار خوجايىنلىرىنىڭ ھېچقايىسىسى بۇنىڭدەك سۇباتلىق ۋە چىدامچانلىق كۆرسەتمىگەنىدى. ئۇ ئەلەمنى كۆتۈرۈپ داۋاملىق ئۇرۇشتى. ھەتتا بىر چاغدا قولى كېسىپ تاشلىنىۋىدى، ئەلەم خادىسىنى بوينى بىلەن مۈرىسىگە قىسىپ، ئەلەمنى يىقىلىشتىن قوغداپ تۇردى. شۇنداقتىمۇ ئەجەل قىلىچى ئاخىر ئۇنى ئارزۇسىغا يەتكۈزمىدى. ئەلەم خادىسى ئۇنىڭ بوينىدىن ئاجراپ يىقىلدى. ئۇ ئۇستى-بېشىغا قىلىچ چۈشۈۋاتسا: «ئەي ئاللاھ! بۇرچۇمنى ئادا قىلدىممۇ؟» دەيتتى. سەۋۋاب ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئەلەم يەرگە تاشلىنىپ، ئۇنى كۆتۈرىدىغانغا ئادەم چىقماي، تۇپىغا مىلىنىپ پاتىپاراقچىلىقتا دەسسىلىپ كەتتى.

ھەرقايسى نۇقتىلاردىكى جەڭ قايىنمى

ئۇرۇش چاقى مۇشرىكلارنىڭ ئەلمى ئەتراپىدا جىددىي ئايلىنىۋاتقان پەيتتە، جەڭ مەيدانىنىڭ ھەرقايسى نۇقتىلىرىدىمۇ دەھشەتلىك سوقۇشۇشلار بولۇۋاتاتتى. ئىمان روھى مۇسۇلمانلارنىڭ سەپلىرىنى غالىب ئورۇنغا كۆتۈرگەنىدى. ئۇلار كۆپرى قوشۇننى سۇر ـ توقاي قىلىپ شۇنداق ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتتىكى، ئۇلۇغ كەلكۈنگە توغان كار قىلمىغاندەك دۇشمەن سەپلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۆڭتەي ـ تۈڭتەي بولۇپ كەتتى.

ئۇلار: «ئەمىت، ئەمىت» دەيتتى. بۇ ئۇلارنىڭ ئوھۇد ئۇرۇشىدىكى مەخپىي بەلگىسى ئىدى.

ئەبۇ دۇجانە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بېشىغا ھېلىقى قىزىل بەلبېغىنى ئوراپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ھەققىي ئىرادە بىلەن جەڭ مەيدانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ دۈشمەن بىلەن باتۇرلۇق بىلەن ئۇرۇشۇپ، ھەتتا ئۇلارنىڭ سەپلىرىگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتتى. ئۇ ئالدىغا كەلگەنلا مۇشرىكنى ئۆلتۈرۈپ، مۇشرىكلار سېپىنى پاتىپاراق قىلىۋەتتى.

زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن قىلىچنى ماڭا بېرىشنى ئۆتۈنگەن بولسامۇ، ئۇنى ماڭا بەرمەي ئەبۇ دۇجانىگە بەرگەن چېغىدا ئۇنىڭدىن ئاغرىنغانىدىم. كۆڭلۈمدە: «مەن ئۇنىڭ ھاممائاچىسى سەفىييەنىڭ ئوغلى، قۇرەيشتىن تۇرسام، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ئالدىغا قىلىچقا قول تەڭلەپ ئەبۇ دۇجانىدىن بۇرۇن بارغان تۇرسام، يەنىلا ئۇ قىلىچنى ماڭا بەرمەي ئۇنىڭغا بەردى. ئەزبىرايى خۇدا، ئۇنىڭ نېمە قىلىدىغانلىقىنى بىر كۆرمىسەم» دېدىم ـ دە، ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە دىققەت قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يېنىدىن ھېلىقى قىزىل بەلبېغىنى چىقىرىپ بېشىغا ئورىدى. ئەنسارلار بۇنى كۆرۈپ: «ئەبۇ دۇجانە ئۆلۈم سەللىسىنى بېشىغا ئورىدى» دېيىشتى. ئۇ سەللىنى ئوراۋېتىپ مۇنداق ئىككى مىسرا شېئىر ئوقۇدى:

مەنكى دوستۇم ۋەدە ئالغان مەردتۇرمەن،
تاغ باغرىدا ئەزىمەتلەر ئالدىدا.
خۇدا ـ رەسۇل قىلىچىنى ئۆيىنىتىپ،
تۇرمىغايمەن ئارقا سەپتە، دالدىدا.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ جەڭ مەيدانىغا ئېتىلىپ كىرىپ، ئۇدۇل كەلگەنلا مۇشرىكنى جەھەننەمگە ئۇزىتىپ ماڭدى. مۇشرىكلار قوشۇنىدا بىزنىڭ ياردارلىرىمىزغىمۇ رەھىم قىلماي قىلىچ ئۇرۇپ كېتىۋاتقان بىر كىشى كۆزگە چېلىقتى. كەسكىن جەڭ داۋامىدا بۇ ئىككى كىشى بىر ـ بىرىگە يېقىنلاپ قالدى. مەن شۇئان ئاللاھ تەئالادىن: «بۇ ئىككىسى بىر ئۇچراشقىيدى» دەپ تىلىدىم. دېگەندەك بۇ ئىككىيلەن تۇتۇشۇپ قالدى ـ دە، بىر ـ بىرىگە بىر ـ ئىككىدىن قىلىچ ئۇرۇشتى. مۇشرىك كىشى ئەبۇ دۇجانىگە قىلىچ ئۇرغانىدى، ئەبۇ دۇجانە قالقان بىلەن قوغدانىدى. نەتىجىدە قالقان ئۇنىڭ قىلىچىنى چىشلىۋېلىپ، ئەبۇ دۇجانىگە پۇرسەت يارىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ دۇجانە ئۇنىڭغا بىر قىلىچ ئۇرۇپ ئۇنى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى.

ئاندىن دۇشمەن پىيادىلىكلەر قىسمىنىڭ ئىچكى قىسمىغا قىلىچ ئۇرۇپ ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتتى، ھەتتا بىر چاغدا قۇرەيش ئايال قوشۇنىنىڭ باشلىقى ھىندى بىنتى ئۇتبىنىڭ يېنىغا بېرىپ قالدى. ئۇ كۆز ئالدىدا تىكلىشىۋاتقان بۇ كىشىنىڭ ئايال كىشى چىقىپ قېلىشىنى ئويلىمىغانىدى.

ئەبۇ دۇجانە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئوھۇد كۈنى بىر كىشىنىڭ بىز تەرەپتىن ياردار بولغانلارنىڭ ھەممىسىنى قايتا قىلىچلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئېتىلىپ بېرىپ قىلىچ ئۇرماقچى بولغانىدىم، ئۇ چىرقىراپ تاشلىدى. قارىسام، ئۇ ئايال كىشى ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىلىچىنى ئايال كىشىنىڭ قېنى بىلەن بۇلغاشتىن نومۇس قىلدىم ـ دە، ئۇنىڭدىن قىلىچىمنى تارتتىم. بۇ خوتۇن ئەبۇ سۇفيانىنىڭ ئايالى ھىندى بىنتى ئۇتبە ئىكەن.

زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەبۇ دۇجانىنىڭ ھىندى بىنتى ئۇتبىنىڭ بېشىغا قىلىچىنى راسا تەڭلەپ بولۇپ، ئۇنى ئاستا تارتىۋالغانلىقىنى كۆردۈم ۋە ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى بىلەر دېدىم.

ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ گويا دەرغەزەپ بولغان يولۋاستەك تەڭداشسىز جاسارەت بىلەن ئۇرۇشتى. ئۇ مۇشرىكلار قوشۇنىنىڭ ئوتتۇرىغىلا بۆسۈپ كىرىپ، ئاجايىپ قارام، ئاجايىپ باتۇرلۇق بىلەن ئۇرۇشتىكى، جەڭدە ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشۇپ قالغان خېلى ـ خېلى باتۇرلارنىڭ بېشىمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا گويا ئۇششۇك تەگكەن غازاڭدەك تۆكۈلۈپ كەتتى. ئۇ مۇشرىكلارنىڭ ئەلەمدارلىرىنى يوقىتىشتا زور تۆھپىلەرنى قوشقىنىغا ئوخشاش، باشقا نۇقتىلاردىكى دۇشمەن سەركەردە سەرۋازلىرىغا قاقشاتقۇچ زەربىلەرنى بېرىۋاتقاندا، ئۇشتۇمتۇت يىقىلىپ چۈشتى. ھالبۇكى، ئۇ بۇ چاغدا مۇبارىزچىلارنىڭ ئالدىنقى سېپىدە ئۇرۇش

قىلىۋاتاتتى. ئۇ جەڭ مەيدانىدا تىغمۇتىغ ئېلىشىپ، رەقىبى تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنىپ يېقىتىلغان بولماستىن، بەلكى ئاتاقلىق شەخسلەرنىڭ تۇن قاراڭغۇسىدىكى قەستلەپ ئۇخشاش قەستلەپ ئۆلتۈرۈلدى.

ئاللاھنىڭ يولۋىسى، غازىلارنىڭ سەركىسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەستكە ئۇچرىشى

ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاتىلى ۋەھشىي ئىبنى ھەرب مۇنداق دېگەن: مەن ئەسلىدە جۇبەير ئىبنى مۇتئىمنىڭ قۇل-چاكىرى ئىدىم. جۇبەيرنىڭ تاغىسى تۇئەيمە ئىبنى ئەدى بەدرى ئۇرۇشىدا ئۆلتۈرۈلگەنىدى. شۇڭا، ئۇ كېيىنكى يىلى قۇرەيشلەر ئوھۇد ئۇرۇشىغا ئاتلانغاندا مېنى ئالايىتەن چاقىرتىپ: «ئەگەر بۇ قېتىم تاغام تۇئەيمىنىڭ بەدىلىگە مۇھەممەدنىڭ تاغىسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ قىساسىنى ئېلىپ بېرەلىسەڭ، سەن ئازاد» دەۋەتتى. مەن بىر نېگىر يىگىت بولۇش سۈپىتىم بىلەن نېگىرلارغا خاس نەيزىۋازلىق ماھارىتى بىلەن تونۇلغانىدىم، نەيزە ئۇرسام ھامان نەق تەگكۈزەتتىم. شۇڭا، مەن قۇرەيشلەر توپىغا قېتىلىپ چىقتىم. ئىككى تەرەپ ئۇچرىشىپ گىرەلەشمە جەڭ باشلىنىۋىدى، مەن چىقىپ ھەمزىنى كۆزلىتىپ قارىغا ئېلىشقا باشلىدىم، ھەتتا ئۇ بىر چاغدا كىشىلەر ئارىسىدا گويا ئاق تۆگىدەكلا كۆرۈنۈپ قېلىۋىدى، بىر تۈپ دەرەخ (ياكى بىر قورام تاش)نىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، ئۇنى قارىغا ئېلىپ ئولتۇردۇم. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇ ئالدىغا كەلگەننى ئۆلتۈرۈپ ماڭاتتى، ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرالمايۋاتاتتى. ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭ ئالدىغا سىباﺋ ئىبنى ئەرفەتە قىلىچ تەڭلەپ باردى. ھەمزە ئۇنى كۆرۈپ: «كېلە! ئى خەتنىچى قېرىنىڭ بالىسى!» دېدى-دە، ئېتىلىپ كېلىپ سىباﺋقا بىر قىلىچ ئۇرۇپلا ئۇنىڭ بېشىنى دومىلىتىۋەتتى. ئۇنىڭ تېنى دەلدەڭشىپ بىر-ئىككى قەدەم ئېلىپ يىقىلدى. مەن نەيزەمنى راسا چەنلەپ كۆچەپ ئاتتىم. نەيزە بىرىپ ئۇنىڭ سۆڭگىچىگە نەق تەگدى، ھەتتا نەيزىنىڭ ئۇچى ئۇنىڭ ئالدى تەرىپىدىن چىقىپ قالدى. ئۇ بۇ چاغدا ماڭا ئېتىلىپ ھۇجۇم قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بەرداشلىق بېرەلمەي يىقىلدى. مەن ئۇنى شۇ پېتى قويۇپ قويدۇم. ئۇ ئاخىر جان ئۈزدى. ئاندىن كېلىپ ئۇنىڭدىن نەيزىنى سۇغۇرۇۋالدىم-دە، بارگاھقا قايتىپ ياتتىم. ھەمزىدىن باشقا ھېچ كىشى بىلەن كارىم بولمىدى.

چۈنكى، مەن ھەمزىنى پەقەت قۇللۇقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا ئۆلتۈرگەنىدىم. ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ مەككىگە قايتىپ كېلىشىدۇق، جۇبەير مېنى ئازاد قىلىۋەتتى.

ۋەزىيەتنى كونترول قىلىش

ئاللاھ تەئالانىڭ يولۇسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ شەھىد قىلىنىشى مۇسۇلمانلارغا قارىتا زور يوقىتىش بولغان بولسىمۇ، ئەمما مۇسۇلمانلار يەنىلا غەزەپنى كۆچكە ئايلاندۇرۇپ، جەڭ قىلىپ ۋەزىيەتنى تامامەن كونترول قىلدى. شۇ كۈنى ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب، زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام، مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير، تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ، ئابدۇللاھ ئىبنى جەھش، سەئەد ئىبنى مەئاز، سەئەد ئىبنى ئۇبادە، سەئەد ئىبنى رەبىئە ۋە ئەنەس ئىبنى نەزرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) قاتارلىق كاتتا ساھابىلەر شۇنداق قاتتىق، شۇنداق باتۇرانە جەڭ قىلدىكى، ئۇلارنىڭ جاسارىتى ئالدىدا مۇشرىكلارنىڭ جەڭگىۋارلىقى سۇنۇپ، ئىرادىسى بوشاپ كەتتى.

يۇمشاق ئەتىنىڭ ئىللىق قوينىدىن قىلىچ-قالقان بىسىغا

شۇ كۈنى ئۆزىنىڭ ھايات ـ ماماتى بىلەن قىلىچە ھېسابلاشمىغان جەسۇر ئوغلانلاردىن بىرى (پەرىشتىلەر غۇسۇل قىلدۇرۇپ قويغان) ھەنزەلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار ئىدى (ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى ھەنزەلە ئىبنى ئەبى ئامىر. ئۇنىڭ ئاتىسى ئەبۇ ئامىر يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان پاسىق راھىب ئەبۇ ئامىردۇر). شۇ كۈنلەردە ھەنزەلە تېخى يېڭىلا ئۆيلەنگەن بولۇپ، ئايالى بىلەن ئەمدىلا بىر تەكىيگە باش قويغانىدى. ئۇ جەڭ تاراڭ ـ تۇرۇڭلىرىنى ئاڭلاپ، ئايالىنىڭ قوينىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپچە ئالدىراپ جەڭ مەيدانىغا ئات چاپتۇرغان. ئۇ جەڭ مەيدانىدا مۇشرىكلار بىلەن قاتتىق ئۇرۇشۇپ، سەپلەرنى بۆسۈپ يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپ، ئاخىر بىر چاغدا مۇشرىكلارنىڭ ئالىي باش قوماندانى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەربنىڭ قېشىغا بېرىپ قالدى ۋە ئۇنى ئۆلتۈرەي دېگەندە ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا شەھىدلىك مەرتىۋىسى ئاتا قىلدى. ئۇ ئەبۇ سۇفيانغا ھۇجۇم قىلىپ، ھەر تەرەپتىن قىستاپ باش ئەگدۈرەي دېگەندە، شەدداد ئىبنى ئەسۋەد (مۇشرىكلارنىڭ تەلۋە پالۋىنى) كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭغا قىلىچ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى.

ئوقياچىلار قىسمىنىڭ تۆھپىسى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغ ئۈستىگە ئورۇنلاشتۇرغان ھېلىقى ئوقياچى مەرگەنلەرنىڭ جەڭ پەللىسىنى ياخشى ئىدارە قىلىشتا زور تۆھپىسى بولدى. خالىد ئىبنى ۋەلىد ۋە خائىن ئەبۇ ئامىر باشچىلىقىدىكى دۈشمەن ئاتلىق قوشۇنى ئىسلام قوشۇنىنىڭ سول قانات قىسمىنى بىتچىت قىلىپ، ئۇلارنىڭ كەينى تەرىپىگە ئۆتۈپ، مۇسۇلمانلارنى قورشاپ يوقىتىش شارائىتى ھازىرلاش ئۈچۈن ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈدا ئۈچ قېتىم ھۇجۇم قوزغىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ مەرگەن ئەزىمەتلەر ئۇلارغا قار ـ يامغۇردەك ئوق ياغدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈچ قېتىملىق ھۇجۇمىنى ئۈنۈملۈك توسۇپ، ئۇلارنى مەقسىتىگە يەتكۈزمىدى.

مۇشرىكلار مەغلۇبىيەتكە يۈزلەندى

شىددەتلىك ئۇرۇش چاقى مانا مۇشۇنداق جىددىي ھەم كەسكىن ئايلانماقتا ئىدى. سانى ئازغىنا ئىسلام قوشۇنى جەڭ مەيدانىدا ئاساسىي جەھەتتىن ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ، ئۇلارنىڭ غەلىبە قىلىش مۇمكىنچىلىكى مۇقەررەرلىشىپ قالدى. دۈشمەن قوشۇنىنىڭ قەھرىمان ـ پالۋانلىرىنىڭمۇ ئىرادىسى بوشاپ، جان قۇتقۇزۇپ قېچىش كويىغا چۈشكەنىدى. ئۇلارنىڭ جەڭ سەپلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى ئالدىدا ئوڭ ـ سول، ئالدى ـ كەينى ھەممە تەرەپتىن ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە بىمەرلىپ، 3000دىن ئارتۇق مۇشرىك قوشۇنى نەچچە 100 مۇسۇلمان بىلەن ئەمەس، بەلكى گويا 30 مىڭ مۇسۇلمان بىلەن جەڭ قىلىۋاتقاندەك ھالسىراپ كەتتى ۋە مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ كۆزىگە جاھاندا تەڭدىشى يوق باتۇر ـ پالۋانلار سۈرىتىدە كۆرۈندى.

قۇرەيش قوشۇنى مۇسۇلمانلارنىڭ سەلدەك كېلىۋاتقان ھۇجۇمىنى توسۇش ئۈچۈن بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئاخىر تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى، ئادەملىرىنىڭ ئىرادىسى بوششىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ (ئەمەلىيەتتىمۇ قول ئەلەمدار سەۋۋاب ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئەلەم يەرگە تاشلىنىپ، تۇغنى ھېچكىم كۆتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغانىدى) چېكىنىشكە باشلىدى ۋە جان قۇتقۇزۇپ قېچىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇزۇندىن بېرى ئۇلارنىڭ دىللىرىدا يالقۇنجاۋاتقان قىساس ئوتلىرى بىردىنلا ئۆچۈپ، يوقالغان شان ـ شەرەپ

ۋە ئىززەت ھۆرمىتىنى قايتا تىكلەش شېرىن خىياللىرى قاغا ـ قۇزغۇن بولۇپ ئۇچماقتا ئىدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: بىر مەيدان كەسكىن جەڭدىن كېيىن ئاللاھ تەئالا مۇسۇلمانلارغا غەلىبە ئاتا قىلدى ۋە ئۆز ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنى قىلىچ بىلەن بۇغداي ئورىغاندەك ئوراپ، ئاخىر جەڭ مەيدانىدىن قوغلاپ چىقاردى. شەك ـ شۈبھىسىزكى، مۇسۇلمانلار مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن غەلىبە قىلغانىدى، مۇشرىكلار جان قايغۇسىغا چۈشكەنىدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير (ئىبنى ئەۋۋام) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە ئۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن شۇ كۈنى مۇشرىك ئايال ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىقى ھىندى بىنتى ئۇتبە ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ بار ـ يوق نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ، كىيىملىرىنى شىمايلاپ قېچىپ كېتىۋاتقانىدا، پۇتلىرىدىكى بىلەيزۈك ۋە خالخال[①]لارنىڭ ئېچىلىپ پارقىراپ قالغانلىقىنى ۋە ئۇلارنىڭ ھېچ نەرسىگە قارىماي قېچىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدىم» دېگەن.

«سەھىھ بۇخارى»دا بەرراء ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە، بىز مۇشرىكلار بىلەن بىر مەيدان كەسكىن جەڭ قىلىشتۇق، ئۇلار تىكىۋېتىشتى، ھەتتاكى مەن ئايال ئەسكەرلەرنىڭ يۈگۈرۈشكىنىدىن پۇتلىرىدىكى خالخال بىلەيزۈكلىرىنىڭ ئېچىلىپ قالغانلىقىنى كۆرگەنىدىم. مۇسۇلمانلار بىر تەرەپتىن قوغلاپ ئۆلتۈرۈپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئەسىر ئېلىپ، ئولجىلارنى يىغىشقا باشلىغانىدى دېيىلگەن.

ئوقياچىلار قىسمىنىڭ ئېغىر سەھۋەنلىكى

سان ۋە سۈپەت جەھەتتە رەقىبلىرىدىن كۆپ تۆۋەن تۇرىدىغان ئىسلام غازاتچى قوشۇنى مەككە قوشۇنى ئۈستىدىن مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن غەلىبە قىلىپ، بەدرى كۈنىدىكىدىن غەلىبىسى زور، تەسىرى تېخىمۇ چوڭ يەنە بىر غەلىبىنى تارىخ بېتىگە پۈتەي دەپ تۇرغانىدا، ئوقياچىلار قىسمىدىكى كۆپ سانلىق كىشىلەر ئىنتايىن ئېغىر بىر سەھۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ، ۋەزىيەتنى تۈپتىن ئۆزگەرتىۋەتتى ۋە مۇسۇلمانلارغا ئۇنتۇلغۇسىز شۇنداق ئېغىر مۇسىبەتلەرنى كەلتۈردىكى، ھەتتا جانابىي رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىمۇ خەۋپكە ئۇچرىغىلى تاسلا قالدى.

① خالخال ـــ قىز ـ خېنىملار پۇت ـ پاقالچاقلىرىغا سالىدىغان قول بىلەيزۈككە ئوخشاش ھالقا زىننەت بۇيۇمى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوقياچىلار قىسمىغا ئالدىنقى سەپ مەيلى غەلىبە قىلسۇن ياكى مەغلۇب بولۇپ چېكىنسۇن تاغ ئۈستىدىكى ئورنىدىن قەتئىي ئايرىلماسلىق ھەققىدىكى ھەربىي بۇيرۇقىنىڭ تولۇق تېكىستىنى ئالدىنقى مەزمۇنلاردا بايان قىلىپ ئۆتتۇق. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ دۈشمەن مال ـ مۈلۈكلىرىنى غەنىيمەت ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ ئەمرى ـ پەرمانلارغا سەل قاراپ، دۇنيا ـ ئوقەت توپلاش قىزغىنلىقىغا ئەسىر بولۇپ قېلىشتى، ھەتتا ئۇلارنىڭ بەزىسى بەزىسىگە: «غەنىيمەت يىغايلى، غەنىيمەت...، ئادەملىرىمىز غەلىبە قىلىپ بولغان تۇرۇقلۇق يەنە نېمىگە قاراپ تۇرىمىز؟» دېيىشىپ ۋەسۋەسە تارقاتتى. ئەمما، ئوقياچىلار قوماندانى ئابدۇللاھ ئىبنى جۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇيرۇقىنى ئەسلىتىپ: «ئى مۇسۇلمانلار! رەسۇلۇللاھنىڭ سىلەرگە نېمە دېگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالدىڭلارمۇ؟» دېگەن بولسىمۇ، لېكىن كۆپ ساندىكى كىشىلەر قوماندانىنىڭ بۇ ئەسلەتمىسىگە قۇلاق سالماي: «بىزمۇ ئۇلارنىڭ كەينىدىن يېتىۋېلىپ، غەنىيمەت يىغىۋېلىشىمىز كېرەك» دېيىشىپ 40 كىشى تاغدىن چۈشۈپ قوشۇنغا قوشۇلۇۋالدى. شۇنداق قىلىپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقا سېپى مۇداپىئەسىز قالدى. ئارقا سەپتە ئابدۇللاھ ئىبنى جۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشلىق 10 نەپەر ئادەم ئاخىرقى نەپەسكىچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەلگىلىگەن ئورۇندىن ئايرىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشۈپ مۇستەھكەم تۇردى.

خالىد ئىبنى ۋەلىد ئىسلام قوشۇنىنى قورشاپ يوقىتىش ھەرىكىتىنى قايتا قوزغىدى

دۈشمەن ئاتلىق قوشۇنىنىڭ قوماندانى خالىد ئىبنى ۋەلىد بۇ ئالتۇن پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلدى ـ دە، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقا سېپىگە ئاتلىرىنى ئۇچۇرتتى. ئۇ ھېلىقى تاغ ئېغىزىدىكى ئۆتتۈشمىدە جىق كۈچ سەرپ قىلمايلا ئابدۇللاھ ئىبنى جۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ مۇداپىئەسىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقا سېپىگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇنىڭ ئاتلىق چاپارمەنلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ كەينىدىن يېتىپ كېلىپ بىر چۇقان كۆتۈرۈۋىدى، جان قۇتقۇزۇپ قېچىۋاتقان مۇشرىك ئەسكەرلىرى ئۆزگىچە يېڭى بىر بۇرۇلۇش بولغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، ئارقىغا بۇرۇلۇپلا كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئۇلارغا

قىلىچ تەڭلىدى. ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن بۇ قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ، مۇشرىك ئايال ئەسكەرلىرىدىن بىرى (ئىبنىشلارغا قارىغاندا، ئۇ بەنى ھارىس جەمەتىدىكى ئۇمرە بىنتى ئەلقەمە ئىكەن) ئالمان ـ تالمان يۈگۈرۈپ بېرىپ، مۇشرىكلارنىڭ ئاياغ ـ ئاستىدا دەسسىلىپ تۇپىغا مىلىنىپ كەتكەن ئەلەمنى كۆتۈرۈپ پۇلاڭلىتىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن قېچىپ كېتىۋاتقان ياكى ۋەزىيەتتىن خەۋەردار بولۇپ قايتقان بىرقانچە مۇشرىك ئەسكىرى ئەلەم ئەتراپىغا جەم بولدى ۋە بىرلىشىپ كۈچ ئۇيۇشتۇردى. ئۇزئارا چاقىرىشىپ سەپ تەشكىللىدى، ھەتتا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا خېلى زور بىر توپ مۇشرىك قوشۇنى تەشكىللىنىپ، مۇسۇلمانلارغا قايتۇرما زەربە بېرىشكە ئۆتتى. نەتىجىدە مۇسۇلمانلار ئالدى ـ كەينى ھەر ئىككىلى تەرەپتىن قورشىلىپ ئىككى تاش ئارىلىقىدا سوقۇلۇشقا باشلىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۈشمەننىڭ قورشاپ يوقىتىش ھەرىكىتىگە تۇتقان مەيدانى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاغدا بىرقانچە كىشى (توققۇز ساھابە) بىلەن قوشۇننىڭ كەينىدىرەك بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ جەڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ مۇشرىكلارنى قوغلاپ يوقىتىش ئەھۋالىنى كۆزىتىۋاتقانىدى. ئۇشتۇمتۇت خالىد ئىبنى ۋەلىد ئاتلىق قوشۇنى بېسىپ كەلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا پەقەت ئىككىلا يول قالغانىدى:

بىرى، ئۇ ئۆزىنى ۋە يېنىدىكى توققۇز نەپەر كىشىنى ئېلىپ (تېزدىن) بىخەتەر قولايلىق ماكانغا بېرىۋېلىپ، قورشاۋدا قالغانلارنى پېشانىسىگە پۈتۈلگەن قىسمەتكە تاشلىۋېتىپ ئۇلار بىلەن كارى بولماسلىق.

يەنە بىرى، ئۇ ئۆزىنىڭ خەۋپ ـ خەتەرگە يولۇقۇشىغا قارىماي، ئەتراپتا نېمە قىلارنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قېلىۋاتقان مۇسۇلمانلارنى چاقىرىپ، ئۆز ئەتراپىغا ئۇيۇشتۇرۇپ، تاغ باغرىدا قورشاۋدا قالغان مۇسۇلمانلارنىڭ يېنىغا يول ئېچىپ ئىلگىرىلەيدىغان كۈچلۈك بىر ئالدىنقى سەپ قالقىنى بەرپا قىلىش.

مانا مۇشۇنداق ھايات ـ ماماتلىق جىددىي پەيتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاللاھ تەئالادىن ئۆزگە ھېچنېمىدىن قورقماس جەسۇر قىياپىتى ۋە تەڭداشسىز باتۇرانە شجائىتى ئىنتايىن تەسىرلىك رەۋىشتە يەنە بىر قېتىم نامايان بولدى. ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن: «عباد الله!»، «عباد الله!» (ئى

ئاللاھنىڭ بەندىلىرى! ئى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى!) دەپ توۋلىدى. ھالبۇكى، ئۇ بۇ ئاۋازنى مۇسۇلمانلار ئاڭلاپ بولغۇچە، مۇشرىكلارنىڭ ئاڭلاپ قالدىغانلىقىنى ئاللىقاچان بىلەتتى. لېكىن، ئۇ مۇشۇنداق جىددىي ھەم ھالقىلىق پەيتتە خەتەرگە تەۋەككۈل قىلدى ۋە ئۇلارنى چاقىرىپ كۈچ تەشكىللەش ۋە قايسىلىپ قالغانلارنى قۇتقۇزۇشقا ئاتلاندى.

راست دېگەندەك مۇشرىكلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاۋازىنى تونۇپ قېلىپ، مۇسۇلمانلار ئاڭلاپ يېتىپ كەلگۈچە ئاللىبۇرۇن باستۇرۇپ كېلىپ بولدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ گاڭگىراپ قالغانلىقى

ئەمما، مۇسۇلمانلار تەرەپ دۈشمەن قوشۇنىنىڭ قورشاۋىغا چۈشۈپ قالغاندىن كېيىن قاتتىق گاڭگىراپ قېلىپ، بىر بۆلۈكلىرىنىڭ ئەقىل ـ ھوشى ئۇچتى. ئۇلارنىڭ ئەس ـ يادى پەقەت ئۆز جېنىنى مۇھاپىزەت قىلىشلا بولۇپ، جەڭ مەيدانىنى تاشلاپ تىكىۋېتىش ئويىدا بولدى. ئۇنداق قىلغاندا قانداق ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى يادىغىمۇ كەلتۈرمىدى. بۇنداقلارنىڭ بىر قىسمى ئۇدۇل مەدىنىگە قاراپ تىكىۋېتىشتى، ھەتتا مەدىنىگە كىرىپ ئاندىن توختىدى. يەنە بىر قىسمىلىرى دەرھال تاغقا ئۆزىنى ئېلىپ پاناھلاندى. ئۈچىنچى بىر تۈركۈملىرى بولسا مۇشرىكلار قوشۇنىغا ئارىلىشىپ كەتتى. نەتىجىدە ئىككى تەرەپ قالايمىقانلىشىپ كەتكەنلىكتىن مۇسۇلمان ـ كاپىرنى ئايرىغىلى بولمىدى. بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئانچە ـ مۇنچە بىر ـ بىرىنى ئۆلتۈرۈپ سېلىش ھادىسىسىمۇ كۆرۈلدى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: ئوھۇد كۈنى مۇشرىكلار ئاشكارا مەغلۇب بولغاندى، بۇ چاغدا ئىبلىس: «ئى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى! ئارقاڭلارنى ... (يەنى كەينىڭلاردىن پەخەس بولۇڭلار)» دەپ توۋلىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ راسا ئالغا ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتقانلىرى كەينىگە يېنىپ ئۆزلىرىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇشتى. بۇ چاغدا ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاتىسى يەمانى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆردى ـ دە: «ئى مۇسۇلمان قېرىنداشلار! ئاتام! ئاتام!» دەپ توۋلىدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈرۈپ ئاندىن توختىدى. ھۇزەيفە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئۇلارغا: «ئاللاھ سىلەرگە مەغپىرەت قىلار» دەپ قويدى.

ئۆرۈە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ھۇزەيفە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ۋاپات بولغانغا قەدەر، ئۇنىڭدا ياخشىلىقنىڭ ئەسىرى زايىل بولماي كەلدى[1].

بۇ بىر بۆلۈك مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا قاتتىق چاۋالچاقلىق يۈز بېرىپ ئېغىر داۋالغۇش بولدى. نۇرغۇنلىرى تېئىرقاپ قاياققا مېڭىشنى بىلەلمىدى. مۇشۇنداق تۇرۇۋاتقان بىر پەيتتە «مۇھەممەد ئۆلدى» دەپ توۋلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. بۇنىڭ بىلەن بەزىلەرنىڭ چىقالماي قالغان جېنى نەچچە چىقىپ، روھىي قۇۋۋىتى سۇندى ياكى يوقىلىش گىرداۋىغا بېرىپ قالدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئايرىم بىر قىسمىلىرى ئۇرۇش قىلىش نىيىتىدىن يېنىپ قورالىنى تاشلاپ بىچارە بولۇپ ئولتۇردى. يەنە بەزىبىر قىسمىلار دەرھال ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي (ئاسىيلىق قىلىپ قايتىپ كەتكەن مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋېشى) بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئەبۇ سۇفياندىن ئامانلىق ئېلىپ بېرىشكە سۆزلىشىشنى ئويلىدى.

شۇ ۋاقىتتا بۇلارنىڭ يېنىغا ئەنەس ئىبنى نەزرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ قالدى ۋە ئۇلارنىڭ قورالسىز بىچارە تۇرۇۋاتقىنىنى كۆرۈپ: «نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر؟» دېدى، ئۇلار: «رەسۇلۇللاھ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ» دېيىشىۋىدى، ئۇ ئۇلارغا: «رەسۇلۇللاھتىن كېيىن ھايات قېلىپ نېمە قىلىسىلەر؟ تۇرۇڭلار رەسۇلۇللاھ ئۆلگەن يولدا سىلەرمۇ ئۆلۈڭلار» دېدى. ئاندىن يەنە: «ئى ئاللاھ! مەن بۇلارنىڭ (يەنى بۇ بىر قىسىم مۇسۇلمانلارنىڭ) قىلغانلىرىدىن ساڭا ئۆزرە ئېيتىمەن ۋە بۇلار (يەنى مۇشرىكلار)نىڭ قىلمىشلىرىدىن ھەم ئادا ـ جۇدامەن» دېدى ـ دە، يولغا راۋان بولدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭغا سەئد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچراپ: «نەگە؟ ئى ئەبۇ ئەمرى! (ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۇنيەت ئىسمى ئىدى)» دەپ سورىۋىدى، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «نەگە ئىدى، قارىماسەن جەننەتنىڭ ھىد ـ پۇراقلىرى ئوھۇد تەرىپىدىن كېلىۋاتىدۇ» دەپ قويۇپ ئىلگىرىلەپ كەتتى ۋە باستۇرۇپ دېۋەيلەپ كېلىۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئۇرۇشۇپ ـ ئۇرۇشۇپ ئاخىر شەھىد قىلىۋېتىلدى. ئۇنى (جەڭ ئاخىرلاشقاندىن) كېيىن ھېچكىم تونۇيالماي، ئاخىر ئۇنىڭ ھەمشىرىسى ئۇنىڭ بارمىقىدىكى بىر بەلگىسىدىن تونۇۋدى. ئۇنىڭدا نەيزە نەشتىرى، قىلىچ يارىسى ۋە ئوق جاراھىتى بولۇپ، 80 نەچچە يەر ئېغىر ۋە يېنىك زەخىملەندۈرۈلگەنىدى.

سابىت ئىبنى دەھداھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆز قەۋمىنى جەڭگە چاقىرىپ: «ئى ئەنسارلار جامائەسى! ئەگەر رەسۇلۇللاھ ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئاللاھ تىرىك، ھەرگىز ئۆلمەيدۇ. سىلەر دىنىڭلار ئۈچۈن جەڭ قىلىشىڭلار كېرەك. ئاللاھ سىلەرنى

---

① يەنى ئاتىسىنىڭ ئۆز ئادەملىرى تەرىپىدىن بىخەستىلىك بىلەن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىگە ھېچقانداق غەلۋە ـ غۇدۇرسىز سەۋر قىلدى.

چوقۇم زەپەر تاپقۇزغۇسى ۋە سىلەرگە غەلىبە ـ نۇسرەت ئاتا قىلغۇسى» دېدى. بۇنىڭ بىلەن ئەنسارلاردىن بىرقانچە ئەزىمەت ئاۋاز قوشۇپ مەيدانغا چىقتى. سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇلار بىلەن بىرلىكتە خالىد ئىبنى ۋەلىدنىڭ ئاتلىق قوشۇنغا ھۇجۇم قىلدى، ئۇرۇشۇپ ـ ئۇرۇشۇپ ئاخىر ئۇنى خالىد ئىبنى ۋەلىد نەيزە ئۇرۇپ شەھىد قىلىۋەتتى ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىمۇ بىر ـ بىرلەپ شەھىد قىلىۋېتىلدى.

مۇھاجىرلاردىن بىر كىشى جېنى ھەلقۇمغا كېلىپ قالغان، ئۆز قېنىغا مىلىنىپ ياتقان بىر ئەنسارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قالدى. مۇھاجىر ئۇنىڭغا: «ئى پالانى! رەسۇلۇللاھ ئۆلۈپ كېتىپتۇمىش، ئۇنى ئۇقتۇڭمۇ؟» دېۋىدى، ئەنسارى بوغۇق ئاۋازدا: «رەسۇلۇللاھ ئۆلتۈرۈلگەن بولسا ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلىپ ئۆلدى، ئەمدى سىلەر دىنىڭلار ئۈچۈن جەڭ قىلىشىڭلار لازىم» دېدى.

مانا مۇشۇنداق ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمايدىغان ئىرادە ۋە تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ روھىي قۇۋۋىتى ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى ۋە ئەقىل ـ ھوشى جايىغا چۈشۈپ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسى قايتا تىكلەندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار تەسلىم بولۇش ياكى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي بىلەن ئالاقىلىشىش ئويىدىن ۋاز كېچىپ قولىرىغا قورال ئالدى ۋە مۇشرىكلار توپىغا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى.

ئۇلار قوماندانلىق شتاب تەرىپىگە يول ئېچىپ ئىلگىرىلەشكە ئورۇنۇۋاتقان پەيتتە «رەسۇلۇللاھ ئۆلۈپتۇ» دېگەن خەۋەرنىڭ يالغان ئىغۋا ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. بۇ خەۋەر ئۇلارنىڭ كۆچىگە كۈچ قوشتى چېغى، ئۇلار مىسلىسىز باتۇرلۇق ۋە ئاجايىپ جاسارەت بىلەن قان كېچىپ ئۇرۇشۇپ، ئاخىر مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا قورشاۋدىن قۇتۇلۇپ، باش قوماندان (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) ئەتراپىغا توپلىنىش ھەرىكىتىدە مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

بۇ يەردە يەنە پۈتۈن ئەس ـ يادى پەقەت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدە قالغان ئۈچىنچى بىر تۈركۈم كىشىلەرمۇ بار ئىدى. ئۇلار دۈشمەننىڭ قورشاپ يوقىتىش ھەرىكىتى سېزىلگەن ھامان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا قايتقان. بۇلارنىڭ ئالدىن قاتارىدا يەنىلا ئەبۇ بەكرى سىددىق، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار بار ئىدى. ئۇلار ئەسلىدە ئالدىنقى سەپتە دۈشمەنگە قوغلاپ زەربە بېرىۋاتقانلاردىن بولسىمۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتى خەتەرگە ئۇچراش خەۋپى پەيدا بولغاندا، ئۇلار دەرھال ئۇنىڭ قېشىغا قايتىپ مۇستەھكەم مۇداپىئە قورغىنى شەكىللەندۈردى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداش جېڭى

ھەرقايسى ئــورۇنلاردا جەڭ قىلىۋاتقــان مۇجاھــدلار دۈشــمەننىڭ قورشــاپ يوقىتىش سىرتمىقىدا بوغۇلۇپ، دۈشمەن ئاتلىق ۋە پىيادىلىك قوشۇنى ھۇجۇمنىڭ تۆگمىنىدە ئېزىلىۋاتقان بىر پەيتتە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەمنىڭ ئەتراپىدا جەڭ ئەڭ شىددەتلىك ۋە ئەڭ كەسكىن بولۇۋاتاتتى.

يۇقىرىدا مۇشرىكلار مۇسۇلمانلارنى قورشاۋغا ئالغاندا، پەيغەمبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا پەقەت توققۇز نەپەر كىشىلا بار ئــىدى دېگەنــدۇق. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارنى: «بۇياققــا كــېلىڭلار! مەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد بۇ يەردە» دەپ تووۋلىدى، ئۇنىڭ بۇ ئــاۋازىنى مۇشرىكلار ئاۋۋال ئاڭلاپ قالدى ـ دە، دەرھال ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى ئاۋاز تەرەپكە بۇراپ ھۇجۇم قىلدى. ئۇلار ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىغا جەم بولۇپ بولغۇچە ئىشنى تۈگىتىش ئۈچۈن ئومۇمىيۈزلۈك باســتۇرۇپ كەلدى. نەتىجىدە مۇشرىكلار بىلەن بۇ توققۇز نەپەر ساھابە ئوتتۇرىسىدا شــۇنداق قاتتىق، شۇنداق دەھشەت ئۇرۇش بولدىكى، بۇ ئۇرۇشتا ساھابىلەرنىڭ پەيغەمــبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى نەقەدەر سۆيىدىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىــك جان پىدا قىلىدىغانلىقى ۋە قانچىلىك جاسارەت ۋە شىجائەت كۆرسىتىدىغانلىقى يەنە بىر قېتىم نامايان بولدى.

ئىمام مۇسلىم رەھىمەھۇللاھ ئەنەس ئىبنــى مالــك رەزىيەللاھــۇ ئەنھــۇدىن رىۋايەت قىلىپ ئېيتىدىكى، شۇ كۈنى (يەنى ئوھۇد كــۈنى) پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەنسارلاردىن يەتتە، قۇرەيشتىن ئىككى، جەمئىي توققــۇز كــىشى بىلەن بىر يەرگە قاپسىلىپ قالغانىدى. مۇشرىكلار باســتۇرۇپ كەلــدى. پەيغەمــبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلارنى كىم توسىدۇ؟ ئۇنىڭغا جەننەت تەييار (ياكى ئۇ مېنىڭ جەننەتتىكى ھەمراھىم بولىدۇ دېدىمۇ)» دېۋىدى، ئەنسارلاردىن بىر كىشى ئالدىغا چىقىپ دۈشمەن بىلەن قاتتىق ئېلىشىپ ئاخىر شەھىد بولۇپ كەتتى. دۈشمەن يەنە باستۇرۇپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە ئادەم چىقاردى. ئىش شۇنداق داۋاملىشىپ، ھەتتاكى يەتتەيلەننىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرلەپ تۈگىدى.

بۇ چاغدا پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەم يېنىــدىكى ھېلىقــى (قۇرەيشلىك) ئىككى ھەمراھىغا: «قېرىنداشلىرىمىزغا ئىنساپ قىلمىدۇق» دېدى.

بۇ يەتتە ئەزىمەتنىڭ ئەڭ كېيىنكىسى ئەممــار ئىبنــى يەزىــد ئىبنــى ســەكەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بولۇپ، ئۇ دۈشمەن بىلەن ئۇرۇشۇپ ـ ئۇرۇشۇپ ئاخىر قــاتتىق يارىلىنىپ يىقىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ خەتەرلىك پەيت

ئىبنى سەكەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يىقىلغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوغدىغۇچىلاردىن ئىككى ھەمراھى بىلەنلا قېپقالدى. ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رەھىمەھۇمەللاھلار ئەبۇ ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: قاتتىق جەڭ بولۇۋاتقان ئاشۇ مىنۇتلارنىڭ بىرىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ ۋە سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما)لاردىن باشقا ھېچ كىشى قالمىغانىدى.

بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ خەتەرلىك پەيت، مۇشرىكلارغا نىسبەتەن ئەڭ قىممەتلىك ئالتۇن پۇرسەت بولۇپ قالدى. ئەمەلىيەتتىمۇ مۇشرىكلار بۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇشتا ھەرگىز بىپەرۋالىق قىلمىدى. ئۇلار ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇم قىلىپ بارلىق كۈچى بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يوقىتىشنى نىشان قىلدى. ئۇتبە ئىبنى ئەبى ۋەققاس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تاش ئېتىپ ئۇنى يېقىتىۋەتتى ۋە ئۇنىڭ ئاستىنقى ئۇتتۇر چىشىنى سۇندۇرۇۋەتتى. ئابدۇللاھ ئىبنى شىھاب زوھرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھۇجۇم قىلىپ ئۇنىڭ پېشانىسىنى زەخىملەندۈردى. مۇشرىكلار ئاتلىق قوشۇنىنىڭ ئەڭ قارام تەلۋە سەركىسى ئابدۇللاھ ئىبنى قەمىئە يىراقتىن شىددەت بىلەن ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۈرىسىگە قاتتىق بىر قىلىچ ئۇرغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭ دەردىنى بىر ئايدىن كۆپرەك تارتتى. بىرلا ياخشى يېرى ئۇنىڭ قىلىچى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قوش ساۋۇتىنى كېسىپ ئۆتەلمىگەنىدى. ئىبنى قەمىئە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزىگە يەنە قاتتىق بىر قىلىچ ئۇرغان ئىدى، ئۇنىڭ بېشىدىكى مىس قالپاقنىڭ ئىككى ھالقا مىخى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەڭزىگە پېتىپ كەتتى. ئىبنى قەمىئە: «مانا كۆر، مەن دېگەن ئىبنى قەمىئە» دەيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يۈزىدىن قاننى سۈرتىۋېتىپ: «ئاللاھ سېنى پارچە-پارچە قىلىۋەتسۇن» دېدى. ھەدىستە، شۇ قېتىمقى زەربىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇتتۇر چىشلىرى سۇنغان، بېشى يارىلىنىپ قاناشقا باشلىغان دېيىلگەن. شۇڭا، ئۇ يۈز-كۆزلىرىدىن قاننى ئېرتىۋېتىپ: «ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ

باش ـ كۆزىنى قانغا بويىغان ۋە چىشىنى چاققان قەۋم قانداقمۇ نىجاتلىق تاپار؟ ھالبۇكى پەيغەمبەر ئۇلارنى نىجاتلىققا چاقىرىۋاتسا» دېدى. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ «ھېچ ئىش سېنىڭ ئىختىيارىڭدا ئەمەس، ئاللاھ يا ئۇلارنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، يا ئۇلار زالىم بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى ئازابقا دۇچار قىلىدۇ» (3:128) دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

ئىمام تەبەرانىي رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كۈنى: «ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ يۈز ـ كۆزىنى قانغا بويىغان قەۋمگە ئاللاھنىڭ غەزىپى قاتتىق بولىدۇ» دېگەن. ئاندىن بىردەم تۇرغاندىن كېيىن يەنە: «ئى ئاللاھ! قەۋمىمنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغىن، ئۇلار بىلمەيدۇ» دېگەن.

ئىمام مۇسلىم رەھىمەھۇللاھ رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ ۋاقىتتا: «ئى پەرۋەردىگارىم! قەۋمىمنىڭ قىلمىشىنى كەچۈرگىن، ئۇلار بىلمەيدۇ» دېدى دېيىلگەن. قازى ئىيازنىڭ «شىفا» ناملىق كىتابىدىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاللاھ! قەۋمىمنى ھىدايەت قىلغىن، چۈنكى بۇلار بىلمەيدى قىلدى» دېدى دېيىلگەن.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، مۇشرىكلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىنى مۇشۇ يەردە ئاخىرلاشتۇرۇشنى قەستلىگەن بولسىمۇ، لېكىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قۇرەيشلىك ھېلىقى ئىككى ساھابىسى (سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس ۋە تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) ئاجايىپ قەھرىمانلىقلارنى كۆرسىتىپ ۋە مىسلىسىز جاسارەت ۋە شجائەت بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئۇلار (پەقەت ئىككىلا ئادەم تۇرۇپ) مۇشرىكلارنىڭ مەقسىتىنى خام ـ خىيالغا ئايلاندۇردى. بۇ ئىككى ئەزىمەت ئەڭ ماھىر مەرگەنلەردىن بولغاچقا، مۇشرىكلارغا ئۆزلۈلدۈرمەي ئوق ئۈزۈپ، ئاخىر ئۇلارنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىدىن چېكىندۈردى.

سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز سادىقىنى تاشلاپ: «ئاتە سەئەد! ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدادۇر» دەيتتى. بۇ ئۇنىڭ نەقەدەر تالانتلىق يېتىشكەن مەرگەن ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئۆزگە ھېچ كىشىگە ئاتا ـ ئانىسىنى جەملەپ پىدا بولسۇن دېمىگەنىدى.

ئەمما، تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا كەلسەك، ئىمام نەسەئى رەھىمەھۇللاھ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان ھەدىستە، مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىغا ئولىشۋالغانلىقى ۋە ئۇنىڭ

يېنىدا بىرقانچە نەپەر ئەنسارى يىگىتنىڭلا قېپقالغانلىقى، مۇشرىكلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بار يېرىنى بايقىۋالغاندىن كېيىن، ھەممىسى بىراقلا يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ھۇجۇم قوزغىغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: «ئۇلارنى كىم چېكىندۇرىدۇ؟» دېگەنلىكى، بۇ ۋاقىتتا تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ: «مەن» دېگەنلىكى بايان قىلىنغان. ئاندىن جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەنسار يىگىتلىرىنىڭ بىر ـ بىرلەپ مەيدانغا چۈشكەنلىكىنى ۋە ھەممىسىنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن شەھىد بولۇپ كەتكەنلىكىنى («سەھىھ مۇسلىم»نىڭ رىۋايىتىدە بايان قىلىنغانغا ئوخشاش) بايان قىلغان، ئاندىن مۇنداق دېگەن: ئەنسارلار تولۇق ئۆلۈپ تۈگىگەندىن كېيىن تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەيدانغا چۈشتى. ئۇ ئۆزى يالغۇز 11 ئادەم بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئاخىر بىر قىلىچ ئۇنىڭ قولىغا تېگىپ ئۇنىڭ بارماقلىرى كېسىلىپ كېتىشىدى: «ھەببەللى، ھەببەللى» دېدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ئەگەر سەن ‹بسم الله› دېگەن بولساڭ، سېنى پەرىشتىلەر كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا كۆرسىتىپ تۇرۇپ كۆتۈرۈپ كېتەتتى» دېگەن.

جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىردەمدىن كېيىن ئاللاھ تەئالا مۇشرىكلارنى مەغلۇب قىلدى.

ئىمام ھاكىم رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدىكى ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە، شۇ كۈنى تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بەدىنىنىڭ 35 ~ 39 يېرى ئوخشاشمىغان دەرىجىدە يارىلانغان ۋە ئىككى بارمىقى (كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن نامسىز بارمىقى) سەزمەس (چولاق) بولۇپ قالغان دېيىلگەن.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ قەيس ئىبنى ئەبى ھازىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «مەن تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھنىڭ قولىنى تۇتماس (يەنى چولاق) ھالەتتە كۆردۈم. ئۇقۇشۇمچە، ئۇ بۇ قولىنى ئوھۇد ئۇرۇشىدا رەسۇلۇللاھقا ئۇرۇلغان قىلىچقا قالقان ئورنىدا تۇتۇپ بەرگەنىكەن».

ئىمام تىرمىزى رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە مۇنداق كېلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كۈنى تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە: «يەر يۈزىدە تىرىك مېڭىپ يۈرگەن شەھىدنى كۆرگۈسى بار كىشى تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھنى كۆرۈۋالسۇن» دېگەن.

ئىمام ئەبۇ داۋۇد رەھىمەھۇللاھ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە، ئۇ مۇنداق دېگەن: ئەبۇ بەكرى (يەنى ئاتام دېمەكچى) ئوھۇد ئۇرۇشى تىلغا ئېلىنسىلا: ‹بۇ كۈننىڭ ھەممىسى (يەنى بارلىق پەزىلىتى) تەلھە ئىبنى

ئۇبەيدۇللاھنىڭ بولۇپ كەتكەن› دەيتتى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە ئۇنىڭ ھەققىدە مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇغان:

ئى تەلھە ئۇبەيدۇللاھ! ساڭا تەييياردۇر جىنان[①]،
ھۆر ـ پەرى قىلىپ تەييار، كەتتىڭغۇ ئىسمەن ـ ئامان.

بۇ قىين شارائىت ۋە ھالقىلىق پەيتتە ئاللاھ تەئالا پەيغەمبىرىگە ئۆزىنىڭ غەيبىي ياردىمىنى نازىل قىلدى. «سەھىھ مۇسلىم» ۋە «سەھىھ بۇخارى»دا سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: مەن ئوھۇد ئۇرۇشى جەريانىدا رەسۇلۇللاھ بىلەن ھەمقام بولۇپ، ناھايىتى شىددەت بىلەن ئۇرۇشۇۋاتقان ئاق كىيىملىك ئىككى كىشىنى (يەنە بىر رىۋايەتتە جىبرىئىل ۋە مىكائىلنى دېيىلگەن) كۆردۈم. مەن ئۇلارنى بۇرۇنمۇ كېيىنمۇ كۆرمىدىم.

ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا توپلاندى

يۇقىرىقى قاباھەتلىك پاجىئەلەر كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ناھايىتى تېز سۈرئەتتە يۈز بېرىپ بولدى. ۋەھالەنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ (ئالدىنقى سەپتە جەڭ قىلىۋاتقان) ساپ دىل، سەممىي ۋە ئاق كۆڭۈل ساھابىلىرى ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى كۆرگەنمۇ (پەملىگەنمۇ) ياكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغانمۇ؟ ھەرھالدا ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىرەر پېشكەللىك يېتىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، دەرھال ئۇنىڭ بار يېرىگە يېتىپ كەلگەنىدى. بىراق، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ يارىلىنىدىغان يەرلىرى ئاللىقاچان يارىلىنىپ، ئەنسارلاردىن ئالتە كىشى شەھىد بولۇپ يىقىلىپ، يەتتىنچىسىمۇ قاتتىق يارىلىنىپ ئۆز قېنىغا مىلىنىپ بىھوش ھالەتتە ياتاتتى. سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇشرىكلار بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىۋاتاتتى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىغا ئۆزىنىڭ تېنى ۋە قورال ـ ياراغلىرى

① جىنان ـــ جەننەتنىڭ يەنە بىر خىل ئاتىلىشى.

بىلەن مۇستەھكەم بىر مۇداپىئە قورغىنى شەكىللەندۈردى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دۈشمەننىڭ زەربىسىدىن قوغداش ۋە ئۇلارنىڭ ھۇجۇمىنى توسۇشتا مىسلىسىز پىداكارلىقلارنى كۆرسەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا تۇنجى بولۇپ يېتىپ كەلگەن كىشى يەنىلا ئۇنىڭ غاردىكى ھەمراھى، ھىجرەت سەپىدىشى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بولدى.

ئىبنى ھەببان رەھمەھۇللاھ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى بايان قىلىنغان: ئوھۇد ئۇرۇشىدا كىشىلەر جەڭ بىلەن بولۇپ كېتىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كارى بولماي قاپتۇ. شۇ چاغدا مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا تۇنجى بولۇپ يېتىپ بېرىپتىمەن، كېلىۋېتىپ ئۇنىڭ ئالدىدا بىر ئادەمنىڭ قاتتىق ئېلىشىپ ئۇنى قوغداۋاتقانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ يېنىغا ھېچ كىشىنى يېقىن كەلتۈرمەيۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. كۆڭلۈمدە دېدىمكى: «سەن تەلھە بولغىيتتىڭ، ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدا بولسۇن! سەن تەلھە بولغىيتتىڭ، ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدا بولسۇن». ئاندىن ئۇززۇن ئۆتمەي كەينىمدىن ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) يېتىپ كەلدى. ئۇ گويا ئۇچار قۇشتەك چاپاتتى. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا ئىككىمىز تەڭلا ھازىر بولدۇق. قارىساق، ئالدىمىزدىلا تەلھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئېغىر يارىلىنىپ يىقىلىپ چۈشتى. بىزنى كۆرۈپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «قېرىندىشىڭلارنى يۆلەڭلار، ئۇ ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلدى» دېدى.

مۇشرىكلار تەرىپىدىن ئېتىلغان بىر تاش پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەڭزىگە قاتتىق تەگكەچكە، ئۇنىڭ بېشىدىكى مىس قالپاقنىڭ ئىككى دانە ھالقا تۆمۈرى ئۇنىڭ مەڭزىگە پېتىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن ھېلىقى ھالقىلارنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەڭزىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىۋەتمەكچى بولۇۋىدىم، ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «خۇدا ھەققى، ئى ئەبۇ بەكرى! مېنى ئالغىلى قويغىن!» دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ جاراھىتىنى ئاغرىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن ئېغىزنى يېقىن ئەكىلىپ، ھېلىقى تۆمۈر پارچىلىرىنىڭ بىرىنى چىشى بىلەن چىشلەپ ئاۋايلاپ تارتىپ ئالدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئوتتۇرا چىشىنىڭ بىرى مىدىرلاپ قالدى. ئاندىن يەنە بىرىنى مەن ئالاي دەپ تەمشىلىۋىدىم، ئەبۇ ئۇبەيدە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «خۇدا ھەققى! مېنى ئالغىلى قويغىن دېدىمغۇ» دەپ تۇرۇۋالدى ۋە ئۇنىمۇ ئۆزى چىشلەپ تارتىپ ئالدى. بۇ قېتىم ئەمدى ئۇنىڭ يەنە بىر چىشى قوزغىلىپ

مىدىرلاپ قالدى. مىخ پارچىلىرى يۈزىدىن ئېلىۋېتىلگەندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «قېرىندىشىڭلارنى يۆلەڭلار، ئۇ ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلدى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قويۇپ تەلھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنى يۆلەپ جاراھەتلىرىنى تاڭدۇق. ھالبۇكى، ئۇنىڭ ئون نەچچە يېرى ئوخشاشمىغان دەرىجىدە يارىلانغانىدى (مانا بۇمۇ تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ شۇ كۈنى نەقەدەر جاسارەت ۋە شىجائەت كۆرسەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ).

مۇشۇ جىددىي پەيتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىغا بىر بۆلۈك مۇسۇلمان ئەزىمەتلەر توپلاندى. جۈملىدىن ئەبۇ دۇجانە، مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير، ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب، سەھل ئىبنى ھۇنەيف، مالىك ئىبنى سىنان (ئەبۇ سەئىد خۇدرىينىڭ دادىسى)، ئۇممۇ ئەممارە (ئەسلى ئىسمى نەسىبە بىنتى كەئب مازىنى)، قەتادە ئىبنى نۇئمان، ئۇمەر ئىبنى خەتتاب، ھاتەب ئىبنى ئەبى بەلتەئە ۋە ئەبۇ تەلھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) قاتارلىقلار ...

مۇشرىكلارنىڭ ھۇجۇمى بارغانسېرى كۈچەيدى

مۇشرىكلارنىڭ سانى كۆپىيىشكە ئەگىشىپ، ئۇلارنىڭ ھۇجۇممۇ كۈچەيدى ۋە بارغانسېرى مۇسۇلمانلارنى قىستاپ كەلدى، ھەتتا بىر چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قاچقۇن پاسىق ئەبۇ ئامىر كولاپ ئۈستىنى يېپىپ قويغان ئورەك (قاپقان)گە چۈشۈپ كېتىپ، تىزى قىرىلىپ بەردى. بۇنى كۆرۈپ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دەرھال ئۇنىڭ قولىدىن تارتتى. تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بېقىنىدىن يۆلىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ ئېلىپ ماڭدى. نافىئ ئىبنى جۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن مۇھاجىرلاردىن بىر كىشىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: مەن ئوھۇد ئۇرۇشىغا قاتناشقانىدىم. ئاشۇ قىزىق جەڭ نۇقتىلىرىنىڭ بىرىدە رەسۇلۇللاھقا ھەر تەرەپتىن ئوق يېغىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. لېكىن، بۇ ئوقلارنىڭ ھەممىسى تولۇق پاچاقلاپ تاشلىناتتى. يەنە ئابدۇللاھ ئىبنى شىھاب زوھرىينىڭ شۇ كۈنى: «مۇھەممەد نەدە؟ ئۇنى تاپىدىغان بولسام ... يا ئۇ ئۆلىدۇ، يا مەن ...» دەپ چۇقان كۆتۈرۈپ يۈرگەنلىكىنى كۆردۈم. ۋەھالەنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ يېنىدىلا ئۆزى يالغۇز تۇرۇۋاتاتتى. ئۇ شۇنداق دېگەچ رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. كېيىن سەفۋان ئىبنى

ئۇمەييە ئۇنىڭغا تاپا ـ مالامەت قىلغانىدى، ئۇ: «ئەزبىرايى خۇدا! ئــۇنى چوقــۇم كۆرمىدىم، ئەزبىرايى خۇدا، ئۇ بۈگۈن ئامان قالىدىغان ئوخشايدۇ، بىــز تــۆت نەپەر كىشى مەخسۇس ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە ئەھدى قىلىــشىپ چىققــان تۇرۇقلــۇق مەقسىتىمىزگە يېتەلمەپتۇق» دېدى.

مىسلى كۆرۈلمىگەن پىداكارلىق

جەڭ ۋەزىيىتى دەل مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مۇسۇلمانلار ئاجايىــپ جاســارەت ۋە ئاجايىپ قەھرىمانلىقلارنى كۆرسەتتى ۋە بەس ـ بەســتە شــۇنداق قۇربــانلارنى بەردىكى، ئۇنداق ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىش بەدىلىگە باشــقىلارنى قوغــداش مەنزىرىسى تېخى ئىنسانىيەت تارىخىدا كۆرۈلۈپ باقمىدى. ئەبۇ تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دۈشــمەننىڭ ئوقــدىن ســاقلاش ئۈچۈن كۆكرەك كېرىپ ئالدىغا چىقىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەســەللەمگە قالقان بولۇپ تۇردى.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېــگەن: ئوھــۇد كــۈنى مۇســۇلمانلارغا ئۇشتۇمتۇت مەغلۇبىيەت يۈزلىنىــپ قېلىــپ، رەســۇلۇللاھ ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەسەللەم يالغۇز قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ تەلھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھــۇ) قولــدىكى قالقىنىنى كۆتــۈرۈپ يــۈرۈپ، رەســۇلۇللاھ ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەمنى دۈشمەننىڭ ئوقىدىن قوغداپتۇ. ئەبۇ تەلھە (رەزىيەللاھــۇ ئەنھــۇ) ئۇســتا مەرگەن ئىدى. ئۇ شۇ كۈنى ياچاقلارنى كۆپ ئىشلىتىپ، قــاتتىق تارتقانلىقــدىن ئىككــى ياكى ئۈچ ياچاقنىڭ زېيىنى ئۈزۈلۈپ تاشلاپتۇ ياكى كامانىنى ســۇندۇرۇپ قويۇپتــۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەنلەرگە: «ئــوقنى ئەبۇ تەلھەگە تاشلاپ كەت! ئەبۇ تەلھەگە تاشلاپ كەت!» دەيدىكەن.

ئۇ يەنە مۇنــداق دېــگەن: رەســۇلۇللاھ ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەم ئېگىزلىنىپ دۈشمەننىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ باقىدىكەن. بۇ چاغــدا ئەبــۇ تەلــھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدا بولسۇن ئى رەســۇلۇللاھ! دۈشــمەن تەرەپكە قارىمىغىن، ساڭا ئوق تېگىپ كەتمىسۇن، مەن ئالدىڭــدا تــۇراي، ئــوق تەگسە ماڭا تەگسۇن، ساڭا تېگىپ كەتمىسۇن» دەيدىكەن.

يەنە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە، ئەبۇ تەلــھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككىسى بىر قالقان بىلەن مۇداپىئەلەنگەن. ئەبۇ تەلھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھــۇ) ناھــايىتى ئۇســتا

مەرگەن بولۇپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئاتقان ئوقىنىڭ زايا كەتمىگەنلىكىنى كۆرۈپ مەمنۇن بولاتتى دېيىلگەن.

ئەبۇ دۇجانە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا تىك تۇرۇپ ئۆزىنىڭ دۈمبىسىنى قالقان قىلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دۈشمەننىڭ ئوقىدىن قوغدىغان. ئوق ئۇنىڭ ئۈستى ـ باشلىرىغا قار ـ يامغۇردەك يېغىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ مىدىر ـ سىدىر قىلماي چىڭ تۇرغان.

ھاتىب ئىبنى ئەبى بەلتەئە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇتبە ئىبنى ئەبى ۋەققاس (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇبارەك چىشلىرىنى تۆكۈۋەتكەن)نى قوغلاپ يۈرۈپ، ئاخىر ئۇنى كېلىشتۈرۈپ بىر قىلىچ ئۇرۇپ كاللىسىنى دومىلىتىۋەتكەن. ئاندىن ئۇنىڭ ئېتى ۋە قىلىچىنى غەنىيمەت ئېلىپ قايتىپ كەلگەن. سەئەد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ (بۇ) قېرىندىشىنىڭ كاللىسنى ئۆز قولى بىلەن بەكمۇ ئالغۇسى بار ئىدى. بىراق، ئۇ بۇ ئارزۇسىغا يېتەلمىدى. بەلكى، ئۇنىڭ مەقستىنى ھاتىب ئىبنى ئەبى بەلتەئە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەمەلگە ئاشۇردى.

سەھل ئىبنى ھۇنەيف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ كۆزگە كۆرۈنگەن باتۇر ـ ئەزىمەتلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تا ئۆلگۈچە ئېلىششقا قول بەرگەن. بۇ قېتىم ئۇ مۇشرىكلارنىڭ ھۇجۇمنى توسۇشتا پەۋقۇلئاددە قەھرىمانلىق كۆرسەتتى.

ئاشۇ جىددىي ئېلىشش بولۇۋاتقان پەيتتە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ قولىغا قورال ئېلىپ دۈشمەننى ئوققا تۇتتى. قەتادە ئىبنى نۇئمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، شۇ كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ياچقىنى ئېلىپ دۈشمەنگە ئوق ئاتقاندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى قاتتىق بەتلىگەنلىكتىن ياچاق كامىنى سۇنۇپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ياچاقنى ئېلىپ قويۇپ، خېلى كېيىنگىچە ساقلىغان. شۇ كۈنى يەنە ئۇنىڭ بىر كۆزى يارىلىنىپ، كۆزىنىڭ گۆھىرى سىرتىغا چىقىپ قالغاندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ بۇ كۆزىنى ئۆز جايىغا سېلىپ قويۇۋىدى، ئۇنىڭ بۇ كۆزى ئەڭ چىرايلىق ھەم روشەن كۆرىدىغان كۆز بولۇپ قالدى.

شۇ كۈنى يەنە ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىنتايىن جەسۇرلۇق بىلەن ئۇرۇشتى، ھەتتا ئۈستى باشلىرى ئېغىر يارىلىنىپ، چىشلىرى تۆكۈلۈپ كوماك بولۇپ قالدى. بەدىنىنىڭ 20 نەچچە يېرى يارىلاندى، پۇتى ئېغىرراق زەخملەنگەچكە، كېيىن ئاقساق (توكۇر) بولۇپ ساقايدى.

ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئاتىسى مالىك ئىبنى سىنان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەڭزىدىكى قانلارنى شوراپ تازىلىغانىدى. ئۇ بۇ قانلارنى يۇتۇۋالماقچى بولغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «تۈكۈر! تۈكۈر!» دېۋىدى، مالىك ئىبنى سىنان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەم، ھەرگىز تۈكۈرۈۋەتمەيمەن» دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرغانچە جەڭ قايىنمىغا ئۆزىنى ئاتتى. بۇنى كۆرۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەركىم ئەھلى جەننەتتىن بىر كىشىنى كۆرۈشنى خالىسا مالىكنى كۆرسۇن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاللاھ يولىدا شەھىد بولۇپ يىقىلدى.

ئۇممۇ ئەممارە (ئايال) رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىر توپ مۇسۇلمان ئەسكەرلەر بىلەن بىرلىكتە مەلئۇن ئىبنى قەمىئە بىلەن تۇتۇشۇپ قالدى. ئىبنى قەمىئە بۇ ئايالنىڭ مۈرىسىگە قىلىچ ئۇرۇپ، جاراھەتنىڭ كاتەك ئىزلىرىنى قالدۇردى. ئۇممۇ ئەممارە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئىبنى قەمىئەگە بىر نەچچە قىلىچ ئۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ قوش ساۋۇت كىيىۋالغاچقا قىلىچ ئۆتمىدى. ئۇممۇ ئەممارە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يەنە داۋاملىق ئۇرۇشۇپ، بەدىنىنىڭ 12 يېرى ئېغىر يارىلاندى.

مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىبنى قەمىئە ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ ھۇجۇمىدىن قوغداپ مىسلىسىز جاسارەت بىلەن ئۇرۇشتى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئەلمى ئۇنىڭ قولىدا ئىدى. ئۇلار ئۇنىڭ ئوڭ قولىغا ئۇرۇپ ئۇنى كېسىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەلەمنى سول قولى بىلەن كۆتۈرۈپ، تاكى ئۇمۇ كېسىلىپ تاشلانغا قەدەر كاپىرلارنىڭ ئالدىدا پولاتتەك مۇستەھكەم تۇردى. ئاندىن ئۇ تىزلىنىپ يېتىپ، ئەلەم خادىسىنى مۈرىسى بىلەن بويىنىغا قىسىپ، قەد كۆتۈرتۈپ تۇردى. لېكىن، ئاخىر شەھىد قىلىۋېتىلدى. ئۇنى ئىبنى قەمىئە ئۆلتۈرگەنىدى. ئۇ مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى رەسۇلۇللاھ (ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەئەينى ئوخشايتتى) دەپ ئويلىغانىدى. شۇڭا ئۇ، مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆلتۈرۈپ بولۇپلا، مۇشرىكلار توپىغا قايتىپ: «مۇھەممەد ئۆلدى ...» دەپ توۋلىغان.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا يالغان خەۋەرنىڭ يامراپ كېتىشى ۋە ئۇنىڭ يامان تەسىرى

ئىبنى قەمىئە تەنتەكلىك بىلەن ھېلىقىدەك جار سېلىپ، بىرنەچچە دەقىقە ئۆتمەيلا «رەسۇلۇللاھ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ» دېگەن خەۋەر مۇشرىك ـ مۇسۇلمان

ھەممەيلەننىڭ ئارىسىدا پۇر كەتتى. مانا مۇشۇ پەيتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بىرئاز يىراق جايلاردا قورشاۋدا قالغان ساھابىلەردىن نۇرغۇنلىرىنىڭ ئىرادىسى بوشاپ، مەنىۋى روھى يىمىرىلدى، جەڭگىۋارلىقى سۇۋۇدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئېغىر چاۋالچاقلىق يۈز بېرىپ، قالايمىقانچىلىق ۋە داۋالغۇش كۆرۈلدى، سەپلەر بۇزۇلدى. بىراق، بىرلا ياخشى يېرى، ئىبنى قەمىئەنىڭ بۇ ئېلانىنىڭ قىسمەن ئىجابىي رولىمۇ بولدى. مۇشرىكلار: «مەقسىتىمىزگە يەتتۇق» دەپ ئويلاپ، ھۇجۇم شىددىتىنى ئاستىلىتىپ، نۇرغۇنلىرى قورال-ياراغلىرىنىڭ تىغ ئۇچچىنى مۇسۇلمان شەھىدلەرنىڭ جەسەتلىرىنى چېپىپ پارچىلاشقا قاراتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ ۋەزىيەتنى ئوڭشىشى

مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسىبەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بايراقنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تاپشۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قاتتىق ئۇرۇشتى ۋە شۇ يەردىكى باشقا ساھابىلەرمۇ تەڭداشسىز قەھرىمانلىقلارنى كۆرسەتتى ۋە قاتتىق ئېلىشىپ مۇداپىئەدە تۇردى.

نەتىجىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېقىن يەردە قاپسىلىپ قالغان قوشۇنىنىڭ يېنىغا يول ئېچىپ ئىلگىرىلىيەلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ قېشىغا يېتىپ بېرىۋىدى، ئۇنى (تۇنجى قېتىم) كەئب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆرۈپ تونۇۋالدى-دە، خۇشاللىقنى باسالماي: «ئى مۇسۇلمانلار! خۇش خەۋەر ... مانا رەسۇلۇللاھ ھايات ئىكەن» دەپ تۇۋلىۋەتتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا (مۇشرىكلار ئۇنىڭ بار يېرىنى ئۇقۇپ قالمىسۇن ئۈچۈن) جىم تۇرۇشنى ئىشارەت قىلدى. ئەمما، بۇ ئاۋاز مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسىگە يەتتى. نەتىجىدە ئۇنىڭ ئەتراپىغا مۇسۇلمانلار تەرەپ-تەرەپتىن يىغىلىشقا باشلىدى. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە 30دەك ساھابە توپلاندى. بۇلار توپلىنىپ بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنتىزىم ۋە تەرتىپلىك ھالدا تاغ باغرى تەرەپكە چېكىنىشكە باشلىدى. ئۇ چېكىنىش داۋامىدا مۇشرىكلارنىڭ قورشاپ زەربە بەرگۈچى قىسمىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن يول ئېچىپ ئىلگىرىلىدى. بۇ چاغدا مۇشرىكلار ھۇجۇمنى كۈچەيتىپ، چېكىنىش يولىنى قاتتىق توسماقچى بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئىسلام يولۋاسلىرىنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى ئالدىدا كەلكۈنگە ئۇچرىغان ئەخلەتتەك سۈپۈرۈلۈپ كەتتى.

مۇشرىك چەۋەندازلىرىنىڭ بىرى بولغان ئوسمان ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغىرە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھۇجۇم قىلىپ: «ئۇ ھايات قالغىچە مېنىڭ ئۆلگىنىم ياخشى» دەپ ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرماقچى بولغانىدى، ئۇنىڭغىچە ئوسماننىڭ ئېتى ئۆزلىرى كولىغان بىر ئورەك (قاپقان)كە سىيپىلىپ كېتىپ يىقىلدى. شۇنىڭ بىلەن ھارىس ئىبنى سىممەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى ئاتتىن تارتىپ يىقىتىپ، پۇتىغا قىلىچ ئۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، ئاندىن داۋاملىق دۇمبالاپ جېنىنى ئېلىپ جەھەننەمگە ئۇزىتىۋەتتى ۋە ئۇنىڭ قورال ـ ياراغ، ئات ـ جابدۇقلىرىنى غەنىيمەت ئېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىدىن يەتتى.

شۇ ئەسنادا (مەككە ئاتلىق قوشۇنىنىڭ يەنە بىر ئەسكىرى بولغان) ئابدۇللاھ ئىبنى جابىر ئوقتەك ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ ھارىس ئىبنى سىممەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇ ھارىسنىڭ مۈرىسىگە قىلىچ ئۇرۇپ ئۇنى ئېغىر يارىلاندۇرۇۋەتكەنلىكى ئۈچۈن مۇسۇلمانلار ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆتۈرۈۋېلىشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن، قىزىل سەللىلىك قارام پالۋان ئەبۇ دۇجانە كېلىشتۇرۇپ بىر قىلىچ ئۇرۇپ ئۇنىڭ كاللىسىنى ئۇچۇرىۋەتتى.

مۇشۇنداق جەڭدە ئۇرۇش بولۇۋاتقان ئەسنادا «قۇرئان كەرىم»دە كۆرستىلگەندەك مۇسۇلمانلارنى ئاللاھ تەئالانىڭ ئەمىنلىكى بولغان ئۇيقۇ (مۈگدەك) تۇتتى. ئەبۇ تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن شۇ كۈنى ئۇيقۇ (مۈگدەك) تۇتقانلارنىڭ بىرى ئىدىم، ھەتتا قولۇمدىكى قىلىچىم بىر نەچچە قېتىم چۈشۈپ كەتتى. ئۇ چۈشۈپ كېتەر، مەن ئالارمەن، ئۇ چۈشۈپ كېتەر، مەن ئالارمەن، شۇنداق نەچچە قېتىم تەكرارلاندى.

مانا مۇشۇنداق شىر كەبى جاسارەت ۋە ئۆلۈمدىن قورقماس شجائەت بىلەن بۇ ئازغىنە قوشۇن (ناھايىتى مۇنتىزىم ۋە تەرتىپلىك چېكىنىش ئۇسۇلى بىلەن) تاغ جىلغىسىغا يېتىپ بېرىۋالدى ۋە تېخىرقاش ئېچىدە قالغانلار ئۈچۈن بۇ بىخەتەر ماكانغا يول ئېچىلدى. نەتىجىدە خېلى كۆپ كىشى بۇ جايغا ئۆزىنى ئېلىپ جېنىنى جايلىدى. قىسقىسى، خالىد ئىبنى ۋەلىدنىڭ جەڭ تاكتىكىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دانا تەدبىرى ئالدىدا بەربات بولدى.

ئۇبەي ئىبنى خەلەفنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنى تاغ باغرىغا ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ئۇبەي ئىبنى خەلەف:

«مۇھەممەد قېنى؟ بۈگۈن يا ئۇ ئۆلىدۇ، يا مەن ئۆلىمەن» دەپ قاتتىق ئەزۋەيلەپ قوغلاپ كەلدى. بۇ چاغدا كىشىلەر: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇنىڭغا بىرىمىز چۈشەيلىمۇ؟» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «توختاڭلار، ئۇنى ماڭا قويۇڭلار» دېدى. ئۇبەي ئىبنى خەلەف تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ يېقىنلاپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھارىس ئىبنى سىممەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نەيزىسىگە قول ئۇزاتتى ۋە ئۇنى قولىغا ئېلىپ شۇنداق قاتتىق سىلكىنىپ قوزغالدىكى، ئەتراپتا يېقىنراق تۇرغانلارمۇ گويا تۆگە گۈپشۈنسە يۈڭ ئۇچقاندەك تۇزۇپ كېتىشتى. ئۇبەي ئىبن خەلەف كىيىۋالغان ساۋۇت (تۆمۈر كىيىم) بىلەن باش قالپىقى ئارىلىقىدىكى يوچۇقتىن ئۇنىڭ بويۇن سۆڭىكى دەل كۆرۈندى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى بوشلۇققا ئۇدۇللاپ بىرلا نەيزە ئۇرۇۋىدى، ئۇ بۇ نەيزىنىڭ زەربىسىدىن ئېتىدىن نەچچە دومىلاپ يىقىلىپ، نەچچە تۇرۇپ، ناھايىتى ئالاقزادىلىك ئىلكىدە قاچتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قۇرەيش بارگاھىغا قايتىپ كېلىپ (ۋەھالەنكى، ھېلىقى نەيزە زەربىسى ئۇنىڭ بويىنىنى ئازراقلا زېدە قىلغان بولۇپ، قېنىمۇ توختاپ قالغانىدى): «ئەزبىرايى خۇدا، مۇھەممەد مېنى ھامان ئۆلتۈرىدىغان بولدى، مۇھەممەد مېنى ئۆلتۈرىدىغان بولدى» دەپ جۆيلۈشكە باشلىدى. ئۇلار ئۇبەيگە: «بىرئاز قورقۇپ كېتىپسەن، خالاس. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، جاراھىتىڭ ھەرگىز ئېغىر ئەمەس» دېگەن بولسىمۇ، ئۇ: «مۇھەممەد ماڭا مەككىدىكى ۋاقتىدا سېنى ھامان ئۆلتۈرىمەن» دېگەندى[1]. شۇڭا جەزم قىلىمەنكى، ئەگەر ئۇ ماڭا قاتتىقراق بىرنى تۈكۈرسىمۇ ئۆلتۈرىدۇ» دېدى. دەرھەقىقەت ئاللاھ تەئالانىڭ دۈشمىنى بۇ مەلئۇن ئۇرۇشتىن قايتىشتا سەرىب دېگەن يەرگە كەلگەندە ھالاك بولۇپ يىقىلدى.

ئەبۇ ئەسۋەد رەھمەھۇللاھنىڭ ئۇرۋە رەھمەھۇللاھتىن نەقىل قىلغان بىر سۆزىدە مۇنداق دېيىلگەن: ئۇ يول بويى كالىدەك مۆرەپ، ئاللا ـ تووۋا چاقىرىپ ماڭغان ۋە ناھايىتى خورسىنىپ: «ئەزبىرايى خۇدا، ئەگەر مېنىڭ ھازىرقى دەرد ـ ئەلەملىرىم زىلمەجاز ئەھلىگە تاشلانسا، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھالاك بولغان بولاتتى» دېگەن.

---

① ئۇنىڭ تەپسىلاتى مۇنداق: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدىكى ۋاقتىدا مەزكۇر ئۇبەي ئىبنى خەلەف بىلەن ئۇچرىشىپ قالاتتى ـ دە، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى مۇھەممەد، مېنىڭ ماۋۇ ئېتىمغا كۈنىگە بىر ئىسكەت قوناق بېرىپ بېقىۋاتىمەن، ئۇنى مىنىپ سېنى ئۆلتۈرەرمەن دەيمەن» دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇنىڭغا: «ئىنشائاللاھ، سېنى مەن ئۆلتۈرىمەن» دەپ قوياتتى.

ئوھۇد غازىتى جەڭ خەرىتىسى

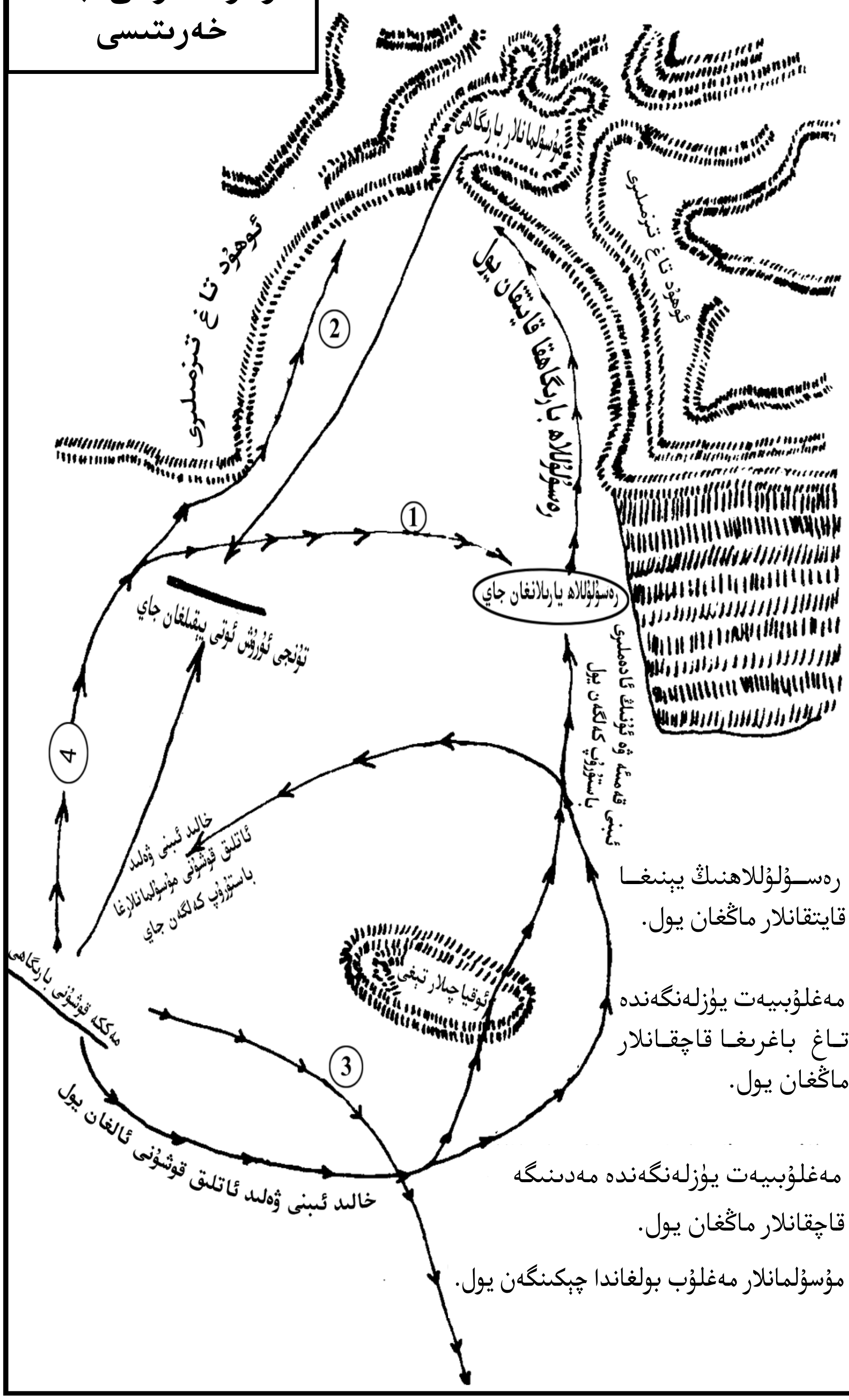

① رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىغا قايتقانلار ماڭغان يول.

② مەغلۇبىيەت يۈزلەنگەندە تاغ باغرىغا قاچقانلار ماڭغان يول.

③ مەغلۇبىيەت يۈزلەنگەندە مەدىنىگە قاچقانلار ماڭغان يول.

④ مۇسۇلمانلار مەغلۇب بولغاندا چېكىنگەن يول.

تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يۆلىگەنلىكى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغ جىلغىسىغا چىكىنىش داۋامىدا چوڭ بىر قورام تاش ئۇنىڭ يولىغا توغرا تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاشتىن ئاتلاپ ئۆتمەكچى بولۇۋىدى، ئەمما ماجالى يەتمىدى. چۈنكى، ئۇ شۇ مەزگىللەردە بىرئاز سەمرىپ، ئۇستىخانلىرى ئېغىرلىشىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ قوش ساۋۇت كىيۋالغان بولغاچقا، ئۇ بۇنىڭ بىلەنمۇ راسا قولۇشالمايۋاتاتتى. ئەڭ يامان بولغىنى ئۇ ئىبنى قەمىئەنىڭ ھۇجۇمىدا خېلى ئېغىر يارىلانغانىدى. شۇنىڭ بىلەن تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دەرھال كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ بەردى ـ دە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ دولىسىغا دەسسىگەنچە تاش ئۈستىگە چىقىپ ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتتى ۋە: «تەلھەگە (جەننەت) ۋاجىب بولدى، تەلھەگە (جەننەت) ۋاجىب بولدى» دېدى.

مۇشرىكلار قوزغىغان ئاخىرقى ھۇجۇم

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغ جىلغىسىدىكى قوماندانلىق شتابىغا يېتىپ بېرىۋالغاندىن كېيىن، مۇشرىكلار ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىم كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قوزغاپ، مۇسۇلمانلارنىڭ قالدۇق كۈچلىرىنى تازىلاپ يوقاتماقچى بولدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر چاغدا ئۆزىنى جىلغىغا ئېلىپ تۇرۇۋىشىغىلا ئۇشتۇمتۇت تاغ ئۈستىدە (خالىد ئىبنى ۋەلىد ۋە ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب باشچىلىقىدا) بىر بۆلۈك كىشىلەر پەيدا بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇلارنى كۆرۈپ: «ئى ئاللاھ! ئۇلار بىزدىن ئۈستۈن تۇرسا بولمايتتى» دەپ تىلىدى. بۇلارغا قارشى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە مۇھاجىرلاردىن بىر بۆلۈك كىشىلەر ھۇجۇم قوزغاپ، ئاخىر ئۇلارنى تاغدىن قوغلاپ چۈشۈردى.

«مەغازىلئۇمەۋى» دېگەن كىتابتا زىكرى قىلىنىشىچە، بىر چاغدا مۇشرىكلار تاغ ئۈستىدە پەيدا بولغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئۇلارنى قورقۇتقىن (يەنى چېكىندۈرگىن)» دېگەن. سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «مەن يالغۇز ئۇلارنى قانداق چېكىندۈرىمەن؟»

دېگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلقى گېپىنى ئۈچ ياكى تۆت قېتىم تەكرارلىغان. شۇنىڭ بىلەن سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يېنىدىكى سادىقىدىن بىر ئوقنى چىقىرىپ، ئۇلارنىڭ بىرىگە راسا چەنلەپ ئاتقان، ئوق نەق تېگىپ ئۇلاردىن بىرى جەھەننەمگە يول ئالغان. سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئاندىن ساداقلىرىمنى ئاختۇرۇپ يەنە بىر تال ئوق تاپتىم ـ دە، ئۇنىڭ بىلەنمۇ يەنە بىر مۇشرىكنى جېنىدىن جۇدا قىلدىم. ئارقىدىن قولۇمنى تىقىپ ساداقتىن يەنە بىر تال ئوق تېپىپ، بىر مۇشرىكقا ئاتقاندىم، ئۇمۇ يەر چىشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ھەممىسى تىكىۋەتتى. مەن كۆڭلۈمدە: «بۇ چوقۇم مۇبارەك ئوق ئىكەن» دېدىم ۋە ئۇنى ساداقتا ساقلاپ قويدۇم.

ھېلقى ئوق ئۇ ئۆلمىگىچە ئۇنىڭ يېنىدا ساقلىنىپ كەلدى. ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ ئوقنى ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى ساقلىدى.

شەھىدلەرنىڭ ئېچىنىشلىق كۆرۈنۈشى

يۇقىرىقىسى مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يوقىتىش ئۈچۈن قوزغىغان ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق ھۇجۇمى ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم توغرىلىق ھېچقانداق مەلۇماتقا ئېرىشەلمىگەچكە (ئۆلدىمىكى ياكى تىرىكمىكى دېگەن ئىككىلىنىشتە بولغاچقا)، قارارگاھىغا قايتىپ بېنىش تەييارلىقىغا تۇتۇش قىلىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بىر ئۈچۈملىرى (بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئايال ئەسكەرلەر) مۇسۇلمانلارنىڭ شەھىدلىرىنى مۇسلە (ئەزالىرىنى كېسىپ تاشلاش) قىلىشقا باشلىدى. ئۇلار شەھىدلەرنىڭ قولاق ـ بۇرۇنلىرىنى، ھەتتا جىنسىي ئەزالىرىنى كېسىپ، قورساقلىرىنى يېرىپ، يۈرەكلىرىنى يۇلۇۋالدى. ھىندى بىنتى ئۇتبە ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۆكرىكىنى يېرىپ، ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئېلىپ، چايناپ يۇتالماي تۈكۈرۈۋەتتى ۋە قول ـ پۇتلىرىغا شەھىدلەرنىڭ قۇلاق، بۇرۇن ۋە باشقا ئەزالىرىنى زىرە ـ مونچاق ۋە بولايكىلارغا تەقلىد قىلىپ ئېسىۋالدى. ئەزالىرى كېسىۋېلىنغان شەھىدلەرنىڭ جەسەتلىرى تولىمۇ ئېچىنىشلىق بولۇپ كەتكەنىدى.

مۇسۇلمان ئەزىمەتلەرنىڭ ئاخىرغىچە ئېلىشىش ئىرادىسى

مۇشۇ سائەتلەر (يەنى جەڭ ئاخىرلىشاي دېگەن)دە، مۇسۇلمان ئەزىمەتلەرنىڭ داۋاملىق جەڭگىۋار ھالەتتە تۇرىدىغانلىقىنى ۋە ئۇلارنىڭ خۇدا يولىدا ئۆلۈمنى

مەنستمەيدىغان ئىرادىسىنىڭ بارلىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان مۇنداق ئىككى ۋەقە يۈز بەردى:

1. كەئب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئوھۇد ئۇرۇشى ئاخىرلىشاي دېگەندە مۇشرىكلارنىڭ مۇسۇلمان شەھىدلەرنى پارچىلاپ، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ۋەھشىيانە قىلمىشنى سادىر قىلغۇاتقانلىقىنى كۆردۈم-دە، ئورنۇمدىن تۇرۇپ جەڭ مەيدانىنىڭ ئۇ چېتىگە ئۆتتۈم. ئۇ يەردە بىر مۇشرىك مۇسۇلمان شەھىدلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئۇلارغا: «پۇتى چېتىلغان قوي‌دەك تەييار يېتىڭلار» دېگەچ ئۇلارنىڭ ساۋۇت-دۇبۇلغىلىرىنى يىغىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭدىن يىراق بولمىغان يەردە بىر مۇسۇلمان دۇبۇلغىسىنى يۈزىگە تاشلاپ، ئۇنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ يېتىپتۇ. شۇڭا مەن ئۇنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، ھەر ئىككى تەرەپنى كۆزەتتىم. قارىماققا مۇشرىك تەرەپ مۇسۇلماندىن كۆپ ئۈستۈن كۆرۈنەتتى. مەن ئۇلاردىن نەزىرىمنى ئۈزمەي قاراپ تۇردۇم، ھەتتا بىر چاغدا ئۇلار ئاخىر تۇتۇشۇپ قالدى ۋە مۇسۇلمان ھېلىقى قاۋۇل، بەستلىك كەلگەن مۇشرىكنى بىر قىلىچ ئۇرۇپلا ساغرىسىغىچە پىچىپ، ئىككى پارچە قىلىپ تاشلىۋەتتى. ئاندىن يۈزىنى ئېچىپ: «قانداقراق ئى كەئب! مانا مەن ئاكاڭ قارىغاي ئەبۇ دۇجانە» دېدى.

2. ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن بىر مۇنچە مۇسۇلمان ئاياللار جەڭ مەيدانىغا يېتىپ كەلدى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئەسلەپ مۇنداق دېگەن: مەن ئائىشە (ئەبۇ بەكرنىڭ قىزى) ۋە ئۇممۇ سۇلەيم (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما)لارنىڭ پۇت-قوللىرىنى شىمايلاپ، سۇ تۇلۇملىرىنى يۈدۈپ سۇ ئەكېلىپ يارىلانغان ۋە ھالىدىن كەتكەنلەرنىڭ ئېغىزىغا سۇ تېمىتىۋاتقانلىقىنى، سۇ تۈگىسە يەنە بېرىپ ئەكېلىپ ياردارلارنى سۇغىرىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم.

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئۇممۇ سەلىت (ئايال) ئوھۇد كۈنى بىزگە تۇلۇمدا يۈدۈپ سۇ توشۇپ بېرەتتى.

مانا بۇ باتۇر ئانىلار ئىچىدە ئۇممۇ ئەيمەن رەزىيەللاھۇ ئەنھامۇ بار ئىدى. ئۇ ئەسلىدە مەدىنىدە قالغان بولۇپ، قىسمەن مۇسۇلمانلارنىڭ مەدىنىگە قېچىپ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق ئېچىندى ۋە ئۇلارنىڭ يۈزىگە توپا چېچىپ: «مېڭىش، تېزدىن ئۆيۈڭگە كىرىپ يىپ، يىڭنە ۋە يىك-چاقلارنى قولۇڭغا ئېلىش! قىلىچنى بىزگە بەر، ئۇرۇشقا بىز چىقىمىز» دەپ ئەيىبلىدى. ئاندىن ئۇ ئىنتايىن تېز سۈرئەت بىلەن يول يۈرۈپ ئوھۇد تېغى جەڭ مەيدانىغا يېتىپ كەلدى ۋە مۇسۇلمان ئاياللار بىلەن بىرلىكتە ياردار ۋە ھالسىزلارنى سۇغىرىش ئىشىنى باشلىۋەتتى. ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭغا ھەببان ئىبنى ئەرقە ئىسىملىك بىر (كاپىر)

ئەبلەخ ئوق ئېتىپ يىقىتۋەتتى. بۇ چاغدا ئۇ كىيىمدىن ئايرىلىپ يالىڭاچلىنىپ قالدى. خۇدانىڭ دۈشمىنى ھەببان بۇنى كۆرۈپ كۈلۈپ ۋالقى يېرىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ يولسىزلىقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قاتتىق ئېغىر كەلگەن چېغى، ئۇ يېنىدىن بىر تال تىغسىز ئوقنى سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئۇزىتىپ: «مانا! بۇنى ئاۋۇ ئەبلەخكە ئات!» دېدى. ئۇنى سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىغا ئېلىپ ئاتقانىدى، ئوق ھەببانىڭ يۈرىكىگە نەق تېگىپ، ئۇنى يىقىتتى. ئۇ ئۇيان-بۇيان پۇچىلىنىپ موزايدەك يالىڭاچلىنىپ قالدى. بۇنى كۆرۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ كۈلۈپ سالدى، كۈلگەندىمۇ قاقاقلاپ كۈلدى. ئاندىن: «يارايسەن سەئەد! ئۇنىڭ قىساسىنى ئېلىپ بەردىڭ، ئاللاھ دۇئايىڭنى ئىجابەت قىلسۇن» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بارگاھتا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغ جىلغىسىدىكى بارگاھقا قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چىقىپ بېشىدىكى دوبۇلغا بىلەن مېھراس (چوڭ تاش قاچا، يەنە بىر سۆزدە ئوھۇد جىلغىسىدىكى سۇ مەنبىئىنىڭ نامى)تىن ئۇنىڭ ئىچىشى ئۈچۈن سۇ كەلتۈردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۇنى قولىغا ئېلىپ ئىچمەكچى بولغانىدى، سۇنىڭ بەدبۇي پۇرىقى ئۇنى سەسكەندۈرۈپ قويغان چېغى، ئىچمەي قايتۇرۇۋەتتى ۋە ئۇ سۇ بىلەن چىرايىدىكى قاننىڭ قالدۇقلىرىنى ۋە بېشىنى يۇيۇۋېتىپ: «ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ باش-كۆزلىرىنى قانغا بويىغان كىشىلەرگە ئاللاھ تەئالانىڭ غەزىپى قاتتىق بولسۇن» دېدى.

سەھل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: قەسەم قىلىپ ئېيتىمەنكى، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بېشىدىكى قانلارنى كىمنىڭ يۇغانلىقىنى، كىمنىڭ سۇ قۇيۇپ بەرگەنلىكىنى ۋە نېمە بىلەن دورىلانغانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن. فاتىمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) يۇغانىدى، ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) بېشىدىكى دوبۇلغىسى بىلەن سۇ ئەكىلىپ قويۇپ بەرگەنىدى. فاتىمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) يۇغانسېرى جاراھەتنىڭ قانسىراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بورىدىن ئازراق ئېلىپ كۆيدۈرۈپ جاراھەتكە باستى. شۇنىڭ بىلەن قان توختىدى. شۇ ئارىلىقتا مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) بېرىپ تاتلىق، سوغۇق سۇدىن تېپىپ كەلگەنىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ سۇدىن

ئېچىپ مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)گە خەيرلىك بىلەن دۇئا قىلدى. ئاندىن ئۇنىڭ يارىلانغان ئەزالىرى قاتتىق ئاغرىپ كەتكەنلىكتىن، پىشىن نامىزىنى ئولتۇرۇپ ئوقۇدى ۋە مۇسۇلمانلارمۇ ئولتۇرۇپ ئىقتىدا قىلدى.

ئەبۇ سۇفيانىنىڭ ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىنكى مەسخىرە كۈلكىسى ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن جاۋابلاشقىنى

مۇشرىكلارنىڭ قايتىش تەييارلىقى پۈتكەندىن كېيىن، ئەبۇ سۇفيان تاغقا چىقىپ ئۈنلۈك ئاۋازدا: «مۇھەممەد بارمۇ؟» دەپ توۋلىدى، مۇسۇلمانلار ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرماي جىمجىت تۇرۇشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «ئىبنى ئەبى قۇھاپە (ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۇنيىتى) بارمۇ؟» دەپ توۋلىدى. كۆپچىلىك يەنە جىم تۇرۇشتى. ئاندىن يەنە: «ئۆمەر ئىبنى خەتتابچۇ؟» دەپ توۋلىغاندى، ھېچ سادا چىقمىدى (ئەسلىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ئەبۇ سۇفيانغا جاۋاب قايتۇرۇشتىن توسقانىدى).

ئەبۇ سۇفيان ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ئىسلام مۇشۇ ئۈچ كىشى بىلەن بەرپا بولۇپ تۇردۇ دېگەننى بىلگەچكە، ئۇنىڭ ئاۋۋال مۇشۇلارنى سورىشى مۇقەررەر ئىدى. بۇ چاغدا ئەبۇ سۇفيان: «ھە ... ياخشى! بۇلارنىڭ ھەممىسى تۈگەپتۇ» دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىنى تۇتالماي: «ئى خۇدانىڭ دۈشمىنى! سەن تىلغا ئالغانلارنىڭ ھەممىسى تېخى ھايات. ئاللاھ سېنىڭ ئەدىپىڭنى بېرىدىغانلارنى يەنىلا ھايات قويدى» دەپ جاۋاب قايتۇردى. ئاندىن ئەبۇ سۇفيان: «سىلەرنىڭ ئۆلۈكلىرىڭلار پارچىلاپ تاشلىنىپتۇ. مەن بۇنداق قىلىشقا بۇيرىمىغان ھەم قايغۇرۇپمۇ كەتمىدىم» دېدى ۋە ئۈنلۈك ھالدا: «ئۇئلۇ ھوبۇل (بۇتنىڭ ئىسمى)، ئۇئلۇ ھوبۇل» (ياشا ھوبۇل، ياشا ھوبۇل) دېيىشكە باشلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ: «ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرمامسىلەر؟» دېدى، ساھابىلەر: «نېمە دەپ جاۋاب قايتۇرىمىز؟» دېگەندەك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قاراشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ ئالىي ھەم ئۇلۇغ دەپ جاۋاب بېرىڭلار» دېدى.

ئاندىن يەنە ئەبۇ سۇفيان: «بىزگە ئۇززا[1] ئىلاھ بار، سىلەرگە ئۇززا ئىلاھ يوق» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭغا جاۋاب

[1] ئۇززا — ئەرەبلەرنىڭ تائىفتىكى بۇتى بولۇپ، جاھىلىيەتتە ئۇلارنىڭ چوقۇنىدىغان ئەڭ چوڭ ئىلاھلىرىنىڭ بىرى ھېسابلىناتتى.

قايتۇرۇشلار» دېدى. ساھابىلەر: «نېمە دەپ جاۋاب قايتۇرىمىز» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ بىزنىڭ ئىگىمىز، سەنلەر قالدىڭ ئىگىسىز دەڭلار» دېدى.

ئاندىن ئەبۇ سۇفيان يەنە: «بۈگۈن ناھايىتى ئوبدان ئىش بولدى، بەدرى ئۇرۇشىدىكى ئىنتىقامىمىزنى ئالدۇق، غەلبە دېگەن بىر كۈن ماڭا، بىر كۈن ساڭا يۈزلىنىدۇ، مانا بۈگۈن تەڭمۇتەڭ بولدى» دېگەندى، ئۇنىڭغا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جاۋاب قايتۇرۇپ: «ھەرگىزمۇ تەڭ ئەمەس، بىزنىڭ (شەھىد بولغان) قېرىنداشلىرىمىز جەننەتتە بولىدۇ، سىلەرنىڭ تاپلىرىڭلار دوزىخى بولىدۇ» دېدى. يۇقىرىقى كەسكىن مۇنازىرە ۋە جاۋابلىشىشتىن كېيىن ئەبۇ سۇفيان ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «بۇياققا كەل، ئى ئۆمەر!» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «بېرىپ قاراپ باققىن، نېمە گېپى باركىن؟» دېدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەبۇ سۇفيانغا يېقىن بېرىۋىدى، ئەبۇ سۇفيان: «ئى ئۆمەر، مەن سەندىن ئاللاھنى ئارىغا سېلىپ تۇرۇپ سوراپ باقاي، بىز مۇھەممەدنى ئۆلتۈردۇقمۇ، يوق؟» دەپ سورىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ھەرگىز ئۇنداق ئىش يوق، ئۇ شۇ تاپتا سېنىڭ مۇشۇ گەپلىرىڭنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. ئەبۇ سۇفيان: «مېنىڭ نەزىرىمدە سەن ئىبنى قەمىئەدىن راستچىل ھەم ئىشەنچلىك، سېنىڭ گېپىڭگە ئىشىنىمەن» دېدى.

بەدرىدە ئۇچرىششقا ئېغىزاكى پۈتۈشۈش

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ سۇفيان ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى تاغدىن چۈشۈش ئالدىدا ئېلانچىسى ئارقىلىق توۋلاپ: «سىلەرگە دەيدىغان گەپ: كېلەر يىلى بەدرىدە ئۇچرىشىمىز» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېنىدىراق تۇرغان بىر ساھابىسى ئارقىلىق: «بولىدۇ، بۇ ھەر ئىككىمىزگە ۋەدە بولسۇن» دەپ جاۋاب قايتۇردى.

مۇشرىكلارنىڭ ھەرىكەت نىشانىنى كۆزىتىش

مەزكۇر ۋەدە ئېغىزاكى پۈتۈشۈلۈپ، ئەبۇ سۇفيان بارگاھقا قايتقاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا:

«سەن دۈشمەننىڭ ئارقىسدىن چىقىپ، ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىنى ۋە نېمە ئىش قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى نازارەت قىلغىن، ئۇلار ئاتنى يانغا ئېلىپ، تۆگىگە مىنىپ ماڭغان بولسا ئۇدۇل مەككىگە ماڭغان بولىدۇ. ناۋادا ئاتلىرىغا مىنىشىپ، تۆگىلىرىنى بىكار ھەيدەپ مېڭىشقان بولسا، چوقۇم مەدىنىنى نىشانلاپ ماڭغان بولىدۇ. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ئۇلار مەدىنىگە ماڭغان بولسا، كەينىدىن قوغلاپ كىرىپ ئاخىرقى نەپەسكىچە ئېلىشىمەن» دەپ، ئۇنى مۇشرىكلاردىن خەۋەر ئۇقۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن مەن مۇشرىكلارنىڭ كەينىدىن چىقىپ ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزەتتىم. ئۇلار ئاتلىرىنى يېتىلەپ، تۆگىلىرىگە مىنىپ مەككىگە قاراپ يۈرۈپ كېتىشتى.

شەھىدلەر ۋە يارىدارلارنىڭ ئىز-دېرىكىنى ئېلىش

قۇرەيش كاپىرلىرى ئوھۇد تەۋەسىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، مۇسۇلمانلار شەھىدلەر ۋە يارىدارلارنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى ئېلىشقا باشلىدى. زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇ كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى سەئد ئىبنى رەبىئ (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نى ئىزدەشكە ئەۋەتتى ۋە ئۇنى كۆرسەڭ مەندىن سالام دېگىن ھەمدە ئۇنىڭغا: «رەسۇلۇللاھ سەندىن ‹قانداقراق؟› دەپ سورايدۇ دېگىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن جەسەتلەر ئارىسىنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئاخىر ئۇنى تاپتىم. ۋەھالەنكى، ئۇ ئاخىرقى نەپەسكە چۈشۈپ قالغانىكەن. ئۇنىڭ بەدىنىدىن نەيزە ئۇرۇلغان، قىلىچ كەسكەن ۋە ئوق تەگكەن جاراھەت بولۇپ 70 نەچچە يەر ئوخشاشمىغان دەرىجىدە يارىلانغانىكەن. ئۇنىڭغا دېدىمكى: «ئى سەئد! رەسۇلۇللاھ ساڭا سالام يوللىدى ۋە ئېيتتىكى، ئەھۋالىڭ قانداقراق؟ ماڭا ئېيتقىن». سەئد (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ناھايىتى تۆۋەن ئاۋازدا: «رەسۇلۇللاھقىمۇ سالام بولسۇن، ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويغىنكى: ‹ئى رەسۇلۇللاھ، مەن جەننەتنىڭ ھىدىنى پۇراۋاتىمەن›. قەۋمىم ئەنسارلارغا يەتكۈزۈپ قويغىنكى: ‹سىلەرنىڭ كۆزۈڭلار مىدىرلاپلا تۇرىدىكەن، رەسۇلۇللاھ بىرەر پېشكەللىككە يولۇقۇپ قالسا، قىيامەت كۈنى ئاللاھنىڭ ئالدىدا ئۆزۈڭلارنى ئاقلاشقا يۈزۈڭلار قالمايدۇ›» دېدى ـ دە، شۇ ھامان جان ئۈزدى.

ساھابىلەر يەنە يارىدارلار ئارىسىدا ئۇسەيرەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (كالتا شەمشەر، ئەسلى ئىسمى ئەمرى ئىبنى سابىت)نى تاپتى. ئۇمۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا تۇرۇۋاتاتتى. مۇسۇلمانلار ئۇنى بۇنىڭدىن ئىلگىرى كۆپ قېتىم ئىسلامغا دەۋەت

قىلغان بولسىمۇ، ئۇ رەت قىلىپ كەلگەنىدى. شۇڭا، ئۇلار ئۆزئارا غۇلغۇلا قىلىشىپ: «ئۇسەيرەمنى بۇ يەرگە نېمە ئېلىپ كەلگەندۇ؟ بىز ئۇنى مەدىنىدە تاشلاپ چىققاندا، ئۇنىڭ بۇ دىنغا ئىنكارى خېلى كۈچلۈك ئىدى» دېيىشتى. ئاندىن ئۇنىڭدىن سوراپ كۆردى: «سېنى بۇ يەرگە نېمە ئېلىپ كەلدى؟ ئۆز خەلقىڭنى دەپ چىقتىڭمۇ ياكى ئىسلام دىنىغا قىزىقىپ، ئۇنى قوغداش ئۈچۈن چىقتىڭمۇ؟». ئۇسەيرەم: «ئەلۋەتتە ئىسلامغا بولغان رىغبىتىم مېنى بۇ يەرگە ئېلىپ چىقتى. مەن ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈردۈم، ئاندىن رەسۇلۇللاھنىڭ سېپىدە تۇرۇپ جەڭ قىلدىم، ئاخىر مۇشۇ ھالغا كېلىپ ياتتىم» دېدى-دە، گېپى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا جان ئۈزدى. بۇ ئەھۋال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەۋەر قىلىنىۋىدى، ئۇ: «ئۇ (ئۇسەيرەم) ئەھلى جەننەتتى» دېدى. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئۇ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇپ، ئاللاھقا باش قويۇپ سەجدە قىلىپ باقمىغانىدى.

ياردارلار ئارىسىدا يەنە قەزمان ئۇچرىتىلدى. ئۇ (جەڭ مەيدانىدا ئاجايىپ قەھرىمانلىق بىلەن ئۇرۇشۇپ يەتتە ياكى سەككىز مۇشرىكنى يەر چىشلەتكەندىن كېيىن) يارىلىنىپ يىقىلغانىدى. شۇڭا، مۇسۇلمانلار ئۇنى بەنى زۇفەر دىيارىغا يۆتكىدى ۋە ئۇنىڭغا ئىسلام يولىدا تارتقان دەرد-ئەلەمنىڭ ئەجرى-مۇكاپاتى بىلەن بېشارەت بېرىۋىدى، ئۇ: «مەن دېگەن ئۆز خەلقىمنىڭ ۋە ئۆز ۋەتىنىمنىڭ شان-شەرىپىنى دەپ ئۇرۇشتۇم، شۇنى دېمىسەم ھەرگىز ئۇرۇشمايتتىم» دېدى ۋە شۇ ئارىلىقتا ئاغرىققا چىدىماي ئۆزىنى بوغۇزلىۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا قەزمان تىلغا ئېلىنسا، ئۇ: «ئۇ ئەھلى دوزىخى» دەيتتى.

مۆھتەرەم كىتابخان! مانا بۇ مىللەتچىلىك ياكى يۇرتۋازلىق ۋەياكى ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىنى ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىرىشتىن باشقا ھەرقانداق بىر مەسلەك ئىگىلىرى بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ئۇرۇشقانلارنىڭ ئاقىۋىتىدۇر. گەرچە ئۇلار ئىسلام تۇغى ئاستىدا ئۇرۇشۇپ ئۆلگەن بولسىمۇ ...، ھەتتاكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋەياكى ساھابە كىراملار تەشكىللىگەن ھەربىي سەپلەردە بولسىمۇ شۇنداق بولىۋېرىدۇ، ئەلۋەتتە.

بۇنىڭ ئەكسىچە شەھىدلەر ئارىسىدا بەنى سۇئەلەبە يەھۇدىيلىرىدىن بىر كىشىنىڭ جەستى بايقالدى. ئۇ ئۆز قەۋمىگە: «ئى يەھۇدىيلار جامائەسى! ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلالايمەن، سىلەر بىلىسىلەر، مۇھەممەدكە ياردەم بېرىش زىممەڭلاردىكى مەجبۇرىيەت» دېگەن. ئۇلار جاۋاب بېرىپ: «دېگىنىڭ راست، لېكىن بۈگۈن كۈنگە شەنبە» دېيىشكەن. شۇڭا، ئۇ قىلىچ ۋە باشقا ياراغلىرىنى

ئېلىپ: «ئەگەر مەن جەڭدە مۇسىبەتكە ئۇچرىسام، مېنىڭ بارلىق مال ـ مۈلكۈم مۇھەممەدكە مەنسۇپ، ئۇ بۇ مىلىنى ئۆزى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلسۇن» دەپ قويۇپ تاڭ سەھەردە ئاتلىنىپ جەڭ مەيدانىغا چىقىپ ئۇرۇشۇپ، ئاخىر مۇشرىكلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈپ تاشلانغان. ئۇنىڭ ھەققىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مۇخەيرىق يەھۇدىيلارنىڭ ياخشىسى» دەيتتى.

شەھىدلەرنىڭ جەملىنىپ دەپنە قىلىنىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شەھىدلەرگە بىر ـ بىرلەپ قاراپ چىقتى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «مەن بۇلارغا گۇۋاھمەن، كىمكى ئاللاھنىڭ يولىدا يارىلىنىدىكەن، ئاللاھ ئۇنى قىيامەت كۈنى يارىسى قان تۆككەن ھالدا تىرىلدۈرىدۇ. قانىنىڭ رەڭگى قىزىل، ئەمما ئۇنىڭدىن ئىپارنىڭ ھىدى پۇراپ تۇرىدۇ». ساھابىلەرنىڭ بەزىسى بەختسىزلىككە ئۇچرىغان ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلىرىنى مەدىنىگە يۆتكەپ كەتكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شەھىدلەرنى ئۆز جايىغا قايتۇرۇپ، تىرە ـ تۇمۇر دېگەندەك قوشۇمچە كىيىملىرىنى سالدۇرۇۋېتىپ، ئەسلى كىيىمى بىلەنلا، يۇيۇپ ـ تارىماي يىقىلغان يېرىگە دەپنە قىلىشقا بۇيرىدى. ئىككى ـ ئۈچ كىشى بىر قەبرىگە قويۇلدى. ھەتتا بىر كېپەنگە ئىككى كىشىنى ئېلىشقىمۇ توغرا كەلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلارنىڭ قايسىسى قۇرئاننى كۆپرەك يادقا بىلىدۇ؟» دەپ سورايتتى. ئۇلار: «پالانى» دەپ بىرىنى كۆرسەتسە، شۇنى لەھەتكە بۇرۇن قويۇاتتى ۋە: «قىيامەتتە مەن بۇلارغا گۇۋاھچى بولىمەن» دەيتتى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ھەرام بىلەن ئەمرى ئىبنى جەمۇھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئوتتۇرىسىدا قويۇق دوستلۇق مۇناسىۋىتى بولغاچقا، بۇ ئىككى دوست بىر قەبرىگە قويۇلدى. ساھابىلەر يەنە جەسەتلەر ئارىسىدا ھەمزەلە (ئىبنى ئامىر) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جەسەتىنى تاپالماي كۆپ ئىزدىدى. ئاخىر بىر چاغدا ئۇنى بىر تۆپىلىكتىن بەدىنىدىن سۇ تامچىلاپ تۇرغان ھالەتتە ئۇچراتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ھەمزەلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى پەرىشتىلەر غۇسۇل قىلدۇرۇپ قويغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. ئاندىن كېيىن: «ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇنىڭ ئەھلىيىسىدىن سوراپ بېقىڭلار» دېدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئەھلىيىسىدىن سورىغانىدى، ئۇ: «ھەمزەلە جىنابەتتە ئىدى، ئۇ جەڭ چاقىرىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غۇسۇل قىلىشقا ئۈلگۈرەلمەي چىقىپ كەتكەن» دېدى. شۇ ۋەجىدىن ھەمزەلە «غەسىلۇلمەلائىكە» (پەرىشتىلەر غۇسۇل قىلدۇرۇپ قويغان

ئادەم) دەپ ئاتالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ئۆز تاغىسى ھەم ئېمىلدەش قېرىندىشى) ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆرگەندە ناھايىتى قايغۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاممىسى سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا (ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەمشىرىسى) كېلىپ قېرىندىشى ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆرۈۋالماقچى بولۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئوغلى زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇيرۇپ: «ئاپاڭنى قايتۇرۇپ كەتكىن، قېرىندىشىنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىتىنى كۆرۈپ قالمىسۇن» دېدى. بۇ چاغدا سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «نېمە ئۈچۈن كۆرمىگۈدەكمەن؟ ئاڭلىشىمچە ئۇ پارچىلىنىپ مۇسلە[1] قىلىنىپتۇ. بۇنىڭ ھەممىسى ئاللاھ يولىدا كەلگەن مۇسىبەت، ئاللاھ ئۈچۈن بىز ھەممىگە رازى، مەن ئىنشائاللاھ ئۆزەمنى تۇتۇۋالىمەن ۋە ساۋاب ئۈمىد قىلىمەن» دېدى ـ دە، كېلىپ ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىم كۆرۈۋالدى ۋە ئۇنىڭغا دۇئا قىلىپ ئىستىرجا ئېيتتى ۋە مەغپىرەت تىلىدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ھەمشىرىسىنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ ئىبنى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىر قەبرىگە دەپنە قىلىشقا بۇيرىدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)كە يىغلىغىنىدەك يەنە بىراۋغا يىغلىغىنىنى كۆرمىگەنىدۇق. ئۇ ھەمزىنى قىبلە تەرەپكە قويۇپ، جەسەتنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ بوقۇلداپ يىغلاپ كەتتى، ھەتتاكى ھۆڭرەپ تاشلىدى.

شەھىدلەرنىڭ قاتار ياتقان كۆرۈنۈشى ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ھەم پاجىئەلىك بولۇپ يۈرەكنى ئېزەتتى. خەبباب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ھەمزە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)گە پەقەت ئاددىي بىر تال تون چاپاندىن باشقا كېپەنلىك تېپىلمىدى. ئۇنىڭ بىلەن باش تەرىپى يۆگەلسە ئاياغ تەرىپى ئېچىلىپ قالاتتى، ئاياغ تەرىپى يۆگەلسە باش تەرىپى ئېچىلىپ قالاتتى. ئاخىر بولماي كىيىم ئۇنىڭ باش تەرىپىگە تارتىلىپ، ئاياغ تەرىپىگە ئىزخىر (ئۆسۈملۈك نامى) پاخلى قويۇلدى.

كېيىنكى كۈنلەردە ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەپ بەرگەنىدى: مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)مۇ مۇسىبەتكە ئۇچرىدى. ئۇ مەندىن كۆپ ياخشى كىشى ئىدى. ئۇ بىرلا توندا كېپەنلەندى. تون ئۇنىڭ بېشىغا يېپىلسا پۇتى ئوچۇق قالاتتى، پۇتىغا يېپىلسا بېشى ئوچۇق قالاتتى. خەبباب

[1] مۇسلە قىلماق ــــ ئەتراپى ئەزالىرىنى كېسىپ تاشلىماق.

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايىتىدىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بايانلار بار. ئۇنىڭدا يەنە، بۇ چاغدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە: «ئۇ كىيىم بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى يۆگەڭلار، پۇتىغا ئىزخىر پاخلى سېلىڭلار» دېدى دېيىلگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەرۋەردىگار تەئالاغا سانا ئېيتىپ دۇئا قىلغانلىقى

ئىمام ئەھمەد رەھمەھۇللاھ نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: ئوھۇد كۈنى ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ مۇشرىكلار ئۆز يولىغا راۋان بولۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلىرىگە: «سەپكە كېلىڭلار، مەن ئاللاھقا سانا ئېيتىۋالاي» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىگە سەپ بولۇپ تۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاللاھ! جىمى ھەمدۇسانا ساڭا مەنسۇپتۇر، ئى ئاللاھ! سەن كەڭ قويۇۋەتكەننى يىغىپ قورىغۇچى يوقتۇر، سەن يىغىۋالغاننى قويۇۋەتكۈچى يوقتۇر. سەن ئازدۇرغاننى ھىدايەت قىلغۇچى يوقتۇر، سەن ھىدايەت قىلغاننى ھېچ كىشى ئازدۇرالمايدۇ. سەن بەرمىگەننى بەرگۈچى يوقتۇر، سەن بەرگەننى كىشى توسالمايدۇ. سەن يىراق قىلغاننى يېقىن قىلغۇچى يوقتۇر، سەن يېقىن قىلغاننى ھېچ كىشى يىراقلاشتۇرالمايدۇ. ئى ئاللاھ! بىزگە بەرىكەتلىرىڭنى، رەھمىتىڭنى، پەزلى ـ كەرەمىڭنى ۋە رىزقى ئىنئامىڭنى كەڭ يايغىن (ئامىن!). ئى ئاللاھ! مەن سەندىن تۈزىمايدىغان، يوقالمايدىغان مۇقىم نېئمەت تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! مەن سېنىڭدىن قىيىن كۈنلەردە ياردەم بېرىشىڭنى، خەۋپ ـ خەتەرلەردىن ئامان قىلىشىڭنى تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! مەن سەندىن بىزگە ئاتا قىلغان ۋەياكى ئاتايىڭدىن ساقىت قىلغان نەرسىلەرنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! بىزگە ئىماننى ياخشى كۆرسەتكىن، دىللىرىمىزنى ئىمان بىلەن زىننەتلىگىن، بىزگە كۇپرىنى، پىسقى ـ فۇجۇرنى ۋە گۇناھ ـ مەئسىيەتلەرنى سەت (يامان) كۆرسەتكىن ۋە بىزلەرنى تەۋپىق ـ ھىدايەت تاپقۇچىلاردىن قىلغىن (ئامىن!). ئى ئاللاھ! بىزنى ۋاپات قىلدۇرساڭمۇ مۇسۇلمان ھالەتتە ۋاپات قىلدۇرغىن، ھايات قويساڭمۇ مۇسۇلمان ھالەتتە ھايات قويغىن. بىزنى رەسۋايى جاھان بولمىغان، زىيان تارتمىغان ۋە پىتنە ـ پاساتلارغا مۇپتىلا قىلمىغان ھالەتتە سالىھ (ياخشى)لارغا يېتىشتۈرگىن. ئى ئاللاھ! سېنىڭ پەيغەمبىرىڭنى ئىنكار قىلغان، سېنىڭ ھەق يولۇڭدىن توسقان كاپىرلارغا لەنەت قىلغىن، سېنىڭ غەزىپىڭنى ۋە ئازابىڭنى شۇلارغا قىلغىن. ئى

ئاللاھ! كىتاب نازىل قىلىنغان كاپىرلارغا لەنەت قىلغىن، سەن ھەققانىي ئىلاھتۇرسەن» دەپ تىلىدى.

مەدىنىگە قايتىش، دوستلۇق ۋە پىداكارلىق روھى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شەھىدلەرنى دەپنە قىلىش ۋە ئاللاھ تەئالاغا ھەمدۇسانا ئېيتىشلاردىن پارىغ بولغاندىن كېيىن مەدىنىگە قاراپ يول ئالدى. ئۇ جەڭ مەيدانىدا مۇسۇلمان ئەزىمەتلەردىن ئاجايىپ ساداقەت ۋە مىسلىسىز پىداكارلىقلارنى كۆرگىنىدەك، مەدىنىگە يېتىپ كەلگىنىدە سەممىي ۋە سادىق مۇسۇلمان ئاياللاردىن ئىنسانلار تەبىئىتىدە كەم كۆرۈلىدىغان مېھىر - مۇھەببەت ۋە ئۆزىنى ئۇنتۇغان پىداكارلىق روھىنى ھېس قىلدى.

ھەمنە بىنتى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ھال سوراپ چىققانىدى. يول ئۈستىدە ئۇنىڭغا قېرىندىشى ئابدۇللاھ ئىبنى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇسىبەت خەۋىرى ئۇقتۇرۇلدى. ھەمنە بۇنى ئاڭلاپ ئىستىرجا («﴿إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ « بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز» دېيىش) ئېيتتى ۋە مەغپىرەت تىلىدى. ئارقىدىن ئۇنىڭغا (ئانا تەرەپ) تاغىسى ھەمزە ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆلۈمى خەۋەر قىلىنىۋىدى، يەنە ئىستىرجا ئېيتتى ۋە مەغپىرەت تىلىدى. ئاندىن ئۇنىڭغا ئېرى مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭمۇ بەختسىزلىككە ئۇچرىغانلىقى ئېيتىلىۋىدى، ئۇ تۇۋلاپ تاشلىدى ۋە يىغلاپ كەتتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئايال كىشىنىڭ قەلبىدە ئۇنىڭ ئېرى چوڭقۇر ئورۇن ئالغان بولىدۇ» دېدى.

بەنى دىنار جەمەتىدىن بىر ئايال مۇجاھىدلارنىڭ ئالدىغا چىققانىدى. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ئۇنىڭ ئېرى، بىر تۇغقان قېرىندىشى ھەمدە ئاتىسى قاتار شەھىد بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئەھۋالدىن ۋاقىپلانغاندىن كېيىن: «رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى قانداق بولدى؟» دەپ سورىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا: «ياخشى، ئى ھەمشىرەم! ئاللاھقا شۈكرى، ئۇ سىز ئارزۇ قىلغىنىڭىزدەك ياخشى تۇرۇۋاتىدۇ» دېگەنىدى، ئۇ: «مېنى رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىغا باشلاپ بېرىڭلار، مەن ئۇنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرەي» دېدى. ئۇنىڭغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆرسىتىپ قويۇلۇۋىدى، ئۇ: «سەن ھايات بولساڭلا، ھەر قانچە مۇسىبەت ھېچقانچە (يەنى مۇسىبەت ئەمەس)» دېدى (ئاللاھ بۇ ئايالدىن رازى بولسۇن).

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قايتىپ كېلىۋىدى، سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئانىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى. بۇ چاغدا سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېتىنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتۇپ كېتىۋاتاتتى. سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئانىسىنى كۆرۈپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئانام» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى قارشى ئالىمىز» دېدى ۋە ئۇنىڭغا توختاپ تۇردى. ئۇ خوتۇن يېقىنلاپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئوغلى ئەمرى ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ توغرىلىق تەسەللى بەردى. ئۇ خوتۇن: «ئى رەسۇلۇللاھ! سىنىڭ ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلگىنىڭنى كۆرۈپ بارلىق مۇسىبەتنى ھېچنېمە سانىمىدىم» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوھۇد جېڭى مەيدانىدا شەھىد بولغانلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا دۇئا قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئى سەئەدنىڭ ئاپىسى! سىزگە ۋە بارلىق شەھىدلەرنىڭ ئەھلى ئەۋلادلىرىغا خۇش خەۋەركى، ئۇلارنىڭ مۇسىبەتكە ئۇچرىغان ھەممە قېرىنداشلىرى بىر يەرگە جەم بولۇشتى ۋە ھەممىسى ئۆز ئەھلىگە شاپائەت قىلىدىغان مەرتىۋىگە ئېرىشتى». سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئاپىسى بۇنى ئاڭلاپ: «بىز رازى بولدۇق، ئى رەسۇلۇللاھ! بۇنى ئاڭلاپ تۇرۇپ ئۇلارغا يەنە كىممۇ يىغلىسۇن؟» دېدى. ئاندىن ئۇ يەنە: «ئى رەسۇلۇللاھ! شەھىدلەرنىڭ ئەھلى بالا ـ چاقىلىرىغا دۇئا قىلسىلا» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاللاھ! مۇسىبەت ئىگىلىرىنىڭ قەلبىدىن غەم ـ قايغۇلىرىنى كەتكۈزگىن، ئۇلارنىڭ مۇسىبەت، دەرد ـ ئەلەمنى يېنىكلەتكىن، ۋارىسلىرىغا ياخشى ئىزباسار ئاتا قىلغىن» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدە

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كۈنى (ھىجرەتنىڭ 3 ـ يىلى شەۋۋالنىڭ 7 ـ كۈنى شەنبە) كەچ زاۋال بىلەن مەدىنىگە يېتىپ كەلدى. ئۇ ئۆيىگە يېتىپ كېلىپلا قىزى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا قىلىچىنى ئۇزىتىپ: «قىزىم! بۇنىڭدىكى قانلارنى يۇيۇۋەت، ئۇ بۈگۈن ماڭا بەك ئەسقاتتى» دېدى. ئۇنىڭغا يەنە ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ قىلىچىنى ئۇزىتىپ: «بۇنى ھەم يۇيۇۋەتكىن، ئەزبىرايى خۇدا، بۇ ماڭا بۈگۈن بەك ئەسقاتتى» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «سەن بۈگۈن ئۇرۇشتا سۇباتلىق بىلەن جەڭ قىلىپ ئەسقاتقىنىڭدەك سەھل ئىبنى ھۇنەيف ۋە ئەبۇ دۇجانىلەرمۇ بەك ئەسقاتتى» دېدى.

ئىككى تەرەپتىن چىقىم بولغانلار

ئوھۇد غازىتىغا ئائىت رىۋايەتلەرنىڭ ھەممىسى شۇنىڭغا بىرلىككە كەلـدىكى، بۇ غازاتتا مۇسۇلمانلار تەرەپتىن چىقىم بولغانلارنــىڭ ئومۇمى ســانى 70 كــىشى بولۇپ، مۇتلەق كۆپ قىسمى ئەنسارلاردىن ئىـدى. ئـۇلار جەمئىـي 65 كـىشى بولۇپ، 41ى خەزرەج ئەنسارلىرىدىن، 24ى ئەۋس ئەنسارلىرىدىن ئىدى. قالغـان بەش كىشىنىڭ بىرى يەھۇدىيلاردىن، تۆتى مۇھاجىرلاردىن ئىدى. ئەمما مۇشرىكلار تەرەپتىن ئۆلگەنلەرنىڭ سانى (ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ زىكرى قىلىــشىچە) پەقەت 22لا ئادەم ئىكەن. لېكىن، ئىنچىكىلەپ ئىستاتىستىكىلىغاندا (مۇشۇ غازاتقـا ئائىت تارىخشۇناسلارنىڭ نەقىللىرىگە ۋە ھەرقايسى جەڭ نۇقتىلىرىــدا مۇشــرىكلار تەرەپتىن يەر چىشلىگەنلەرنىڭ ئەھۋالى زىكرى قىلىنغان ۋەسىقىلەرگە ئاساسلانغاندا) ئۆلگەنلەرنىڭ سانى 22 ئەمەس، بەلكى 35 كــىشى ئىكەنلىكــى مەلــۇم (ھەقىقەتنى ئاللاھ تەئالا ئۆزى ئالىمدۇر).

مەدىنىدە جىددىي ھالەت يۈرگۈزۈلدى

مۇسۇلمانلار مەدىنىگە قايتىپ كېلىپ شۇ كېچىنى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى شەۋۋالنىڭ 8 ـ كۈنى يەكشەنبە يورۇيدىغان كېچىنى) جىددىي ھالەتتە ئۆتكــۈزدى. ئۇلار پۈتۈن بىر كېچە (ئۆزلىرىنىڭ قاتتىق چارچاپ ھارغانلىقلىرىغا، جــاراھەت ۋە يارىلىرىنىڭ تاقەتسىز ئاغرىۋاتقانلىقلىرىغا قارىمــاي) مەدىــنە يــول ئېغىزلــىرى ۋە كىرىش ئۆتەڭلىرىدە قاراۋۇللۇقتا تۇرۇپ چىقتى. بولۇپمۇ ئالىي باش قومانــدانىمىز مۇھەممەددۇن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قوغداپ، بىدار تــۇرۇپ قاراۋۇللۇق قىلدى. چۈنكى، بۇگۈن ھەر خىل ئېھتىماللىقلارنىــڭ يــۈز بېرىــشىنى چەتكە قاققىلى بولمايتتى.

ھەمرائۇلئەسەد غازىتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم گەرچە ئۆيىگە كىرىپ ئارام ئېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ كېچىچە ھازىرقى ۋەزىيەت توغرىسىدا ئويلىنىپ، تاكى سەھەرگە

قەدەر كىرىپك قاقمىدى. ئۇ كېچىدىن بىرى ناۋادا مۇشرىكلار جەڭ مەيدانىدا قولغا كەلتۈرگەن غەلىبە ۋە ئۈستۈنلۈكىدىن تولۇق پايدىلىنالمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئالدىراپ مەككىگە قايتقانلىقىغا پۇشايمان قىلىشىپ قالسا، مەدىنىگە قايتا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن يولدىن يېنىپ كېلىشى مۇمكىنلىكى توغرىسىدا ئويلاندى. شۇڭا، ئۇ كۆپ ئويلىنىپ، ئاخىر مەككە قوشۇنىغا قارىتا «قوغلاپ زەربە بېرىش ھەرىكىتى» قوزغاش قارارىغا كەلدى.

تارىخشۇناسلار شۇنداق خۇلاسىلىدىكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېيىنكى كۈنى ئەتىگەن تاڭ سەھەردە (يەنى ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى شەۋۋالنىڭ 8 ـ كۈنى يەكشەنبە سەھەردە) مۇسۇلمانلارغا ئېلان چىقىرىپ، ئۇلارنى دۈشمەنگە قوغلاپ زەربە بېرىشكە چاقىردى. ئۇ ئاتلىنىش ئالدىدا: «بىز بىلەن پەقەت ئوھۇد ئۇرۇشىغا قاتناشقانلارلا چىقسۇن» دېگەنىدى، دەرھال ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي: «مەن چىقمەنمۇ؟ يا رەسۇلۇللاھ!» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ تەلپىنى: «بولمايدۇ» دەپ ئۇزۇۋەتتى. مۇسۇلمانلار ئومۇميۈزلۈك ھەرىكەتكە كېلىپ، يارا ـ جاراھەتلىرىنى تېڭىپ، ھەر تەرەپتىن يىغىۋاتقان خەۋپ ـ خەتەر ۋەھىمىسىگە پىسەنت قىلماي ئۇنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشتى ۋە ھەممىسى بىردەك قىلىپ: «سۆزۈڭنى ئاڭلايمىز ھەم ئىتائەت قىلىمىز» دېيىشتى. بۇ قېتىم جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! مەن سەن قوزغىغان ھەرقانداق ھەرىكەتكە قاتنىشىشنى چىن دىلىمدىن ئارزۇ قىلاتتىم. بىراق، بۇ قېتىم ئاتام مېنى قىزلىرىغا قاراشقا قالدۇرۇپ قويغانىدى. شۇڭا، ئوھۇد غازىتىغا قاتنىشالمىدىم. ماڭا ئىزنى قىلساڭ سەن بىلەن بىرگە چىقسام» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلدى.

ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارنى باشلاپ مەدىنىدىن يولغا چىقتى. ئۇلار داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ ھەمرائۇلئەسەد (مەدىنىدىن 15 كىلومېتىردىن كۆپرەك كېلىدۇ) دېگەن جايغا بېرىپ چۈشۈپ مۇشۇ يەرگە قارارگاھ تىكتى ۋە گازارما تەسىس قىلدى.

دەل مۇشۇ پەيتتە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا مەئبەد ئىبنى ئەبى مەئبەد خۇزائى كېلىپ مۇسۇلمان بولدى (ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ بۇ يەردە مۇسۇلمان بولمىغان، بەلكى ئۇ شىرىك ئەقىدىدە بولسىمۇ، لېكىن بەنى ھاشىم جەمەتى بىلەن خۇزائە قەبىلىسى ئوتتۇرىسىدىكى كونا ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋەت ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ساداقەتمەنلىك بىلدۈرۈشكە ئۈندىگەن) ۋە: «ئى مۇھەممەد! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ساڭا كەلگەن بۇ كېلىشمەسلىك بىزگە بەكمۇ ئېغىر كەلدى. ئاللاھ ساق ـ سالامەتلىك ئاتا

قىلىسچۇ؟ دەپ ئارزۇ قىلدۇق» دەپ تەسەللىي ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئەبۇ سۇفياننىڭ كەينىدىن يېتىپ بېرىپ، ئۇنىڭغا سىياسىي ھۇجۇم بىلەن قورقۇتۇپ ئۈركۈتۈشكە بۇيرىدى.

شۇنداق ... پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇشرىكلار قوشۇنىنىڭ يولدىن يېنىپ كېلىپ مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىش خىيالىدا بولۇشىدىن ئەنسىرىگىنى ھەرگىزمۇ ئارتۇقچە ئويلاپ كەتكەنلىك ئەمەس ئىدى. ھەقىقەتەنمۇ ئۇلار مەدىنىدىن 36 مىل (58 كىلومېتىردەك) يول يۈرۈپ رەۋھا دېگەن جايغا چۈشكەندىن كېيىن، ئۆزئارا تاپا ـ مالامەت قىلىشىپ: «ھېچ ئىش قىلالماي كەلدۇق. پەقەت شان ـ شەۋكىتىنىلا يەرگە ئۇرالدۇق، خالاس. ئاندىن يەنە تاشلاپ كەلدۇق. ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىزگە قارشى ئادەم توپلىيالىغۇدەك كىشىلەر يەنە قېلىپ قالدى. شۇڭا، قايتىشىمىز كېرەك ۋە ئۇلارنى تەلتۆكۈس يوقىتىشىمىز كېرەك» دەپ داۋراڭ سېلىشتى.

قارىغاندا، بۇ پىكىر ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ھەربىي ئىقتىدارىنى ۋە مەنىۋى كۈچىنى راسا ياخشى مۆلچەرلەپ كېتەلمەيدىغان پوررەكچى كىشىلەر تەرىپىدىن مۇنداقچە ئوتتۇرىغا قويۇلغان يۈزەكى سۆزدەك قىلاتتى. شۇڭا، بۇ پىكىرگە قوشۇن مەسئۇلى سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە دەرھال قارشى چىقتى. ئۇ : «ئى خالايىق! مەن ئۇلار (يەنى مۇسۇلمانلار)نىڭ (ئوھۇد جەڭ مەيدانىغا) چىقىشتىن قېپقالغانلىرىنىڭمۇ بىرگە توپلىنىپ چىقىشىدىن ئەنسىرەيمەن. شۇڭا قايتايلى، غەلىبە ھامان بىزگە مەنسۇپ، قايتا جەڭ قوزغىغاندا ئۇرۇش چاقى بىزگە قارشى چۆرگىلەپ قېلىپ، كېلىشمەسلىك يۈز بېرىشىدىن ئەمىن بولغىلى بولمايدۇ» دېدى. بىراق، بۇ پىكىر مۇتلەق كۆپ ساندىكى غوۋغاچىلارنىڭ چۇقان ـ سۈرەنلىرى ئالدىدا تاشلىنىپ قالدى ۋە بۇنى قوللايدىغانغا ئادەم چىقمىدى. نەتىجىدە مەككە قوشۇنى رەۋھادىن ئايرىلىپ مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ئاتلىنىشقا تەييار بولدى. لېكىن، ئەبۇ سۇفيان ئاتلىنىش بۇيرۇقى چىقىرىش ئالدىدا ئۇشتۇمتۇت مەئبەد ئىبنى ئەبى مەئبەد خۇزائى يېتىپ كەلدى. ئەبۇ سۇفيان مەئبەدنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئۇقمايتتى. شۇڭا، ئۇ ئاددىيلا سالام ـ سەھەتتىن كېيىن: «ئى مەئبەد! يولدا بىرەر غەيرى ئەھۋال ئۇچراتتىڭمۇ؟» دەپ سورىدى. بۇ چاغدا مەئبەد ئۇنىڭغا (سىياسىي ھۇجۇم قوزغاپ): «مۇھەممەدنى ئۇچراتتىم، ئۇ سىلەرنى قوغلاپ شۇنداق كۆپ قوشۇن بىلەن چىقىپتۇكى، مەن ئۇنداق قوشۇننى كۆرمىگەنىدىم. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن قىساس ئوتى چاقماق چېقىۋېتىپتۇ. ئوھۇد مەيدانىغا قاتناشمىغانلارمۇ قوشۇلۇپ چىقمىدار بولغىنىغا ھەسرەت ـ نادامەت چېكىپ، مىسلىسىز قەھرى ـ غەزەپ بىلەن ئىلگىرىلەپ كېلىۋېتىپتۇ. مەن ئۇنداق قارام تەلۋىلەرنى كۆرمىگەنمەن» دەپ

جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان: «ھوي مەئبەد! نىمە دەيدىغانسەن؟» دەپ چۆچۈپ كەتتى.

بۇ چاغدا مەئبەد يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا (ھۇجۇم قوزغاپ): «ئەزىبرايى خۇدا، سەن مۇشۇ يەردىن قوزغىلىپ بولغۇچە، ئاللىقاچان ئاتلىق قوشۇنلارنىڭ سىماسىنى كۆرۈپ قالىسەن (ياكى مۇشۇ دۆۋىلەرنىڭ كەينىدىن ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ قالىسەن)» دېدى. ئەبۇ سۇفيان: «بىز تېخى مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىپ ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئويلىشىۋاتاتتۇق» دېگەندى، مەئبەد: «ئۇنداق خىيالدا بولما، مەن ساڭا كۆيۈنۈپ شۇنداق دەۋاتىمەن» دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ مەككە قوشۇنىنىڭ ئىرادىسى بوشاپ، بەدەنلىرىنى تىترەك باستى. يۈرەكلىرى ئېغىپ، پۇتلىرى سىقراشقا باشلىدى. شۇڭا، ئۇلار كۆپ باش قاتۇرۇپ ئولتۇرمايلا خاتىرجەملىك پەقەت مەككىگە قاراپ داۋاملىق قوشۇن چېكىندۇرگەندىلا ھاسىل بولىدىكەن دېگەننى تونۇپ يەتتى. لېكىن، ئەبۇ سۇفيانمۇ ئىسلام قوشۇنىغا قارىتا سىياسىي ھۇجۇم قوزغاپ، ئۇلارنىڭ قوغلاپ زەربە بېرىش ھەرىكىتىنى توسىغىلى بولمىغاندىمۇ قانلىق توقۇنۇشقا تەۋەككۇل قىلىشتىن ساقلىنىشقا دەۋەت قىلماقچى بولدى. ئۇلار تېخى رەۋھادىن ئايرىلمىغان ئىدى. ئەرەبلەرنىڭ ئابدۇلقەيس قەبىلىسىنىڭ بىر سودا كارۋىنى رەۋھاغا كېلىپ چۈشتى. بۇ چاغدا ئەبۇ سۇفيان ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ: «مېنىڭ بىر ئامانىتىمنى مۇھەممەدكە يەتكۈزۈپ قويالامسىلەر، ناۋادا مەككىگە بېرىپ قالساڭلار مەن سىلەرنى قۇرۇق ئۈزۈم بىلەن تارتۇقلايمەن» دېدى. ئۇلار ماقۇل بولۇۋىدى، ئەبۇ سۇفيان: «ئۇنداق بولسا، مۇھەممەدكە ئېيتىپ قويۇڭلاركى، بىز كەينىمىزگە يېنىپ ئۇنى ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى تۈگىتىپ يوقىتىش قارارىغا كەلدۇق» دېدى ۋە شۇ ھامان قوشۇنىنى ھەرىكەتلەندۇرۈپ مەككىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن كارۋان بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئاخىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چۈشكەن ئۆتەڭدىن ئۆتتى ۋە ئۇلارغا ئەبۇ سۇفياننىڭ ئېيتقانلىرىنى يەتكۈزۈپ: «مەككىلىكلەر سىلەرگە قارشى ئادەم توپلاۋېتىپتۇ، ئۇلاردىن ھېزى بولۇڭلار» دېيىشتى. بۇ گەپ ئۇلار (مۇسۇلمانلار)نىڭ ئىمانىنى زىيادە قىلدى. ئۇلار: «بىزگە ئاللاھ كۇپايە، (ئۇ ئاللاھ) ئەجەب ياخشى ۋەكىل» دېيىشتى. نەتىجىدە ئۇلار ئاللاھنىڭ پەزلى بىلەن قايتتى، ئۇلارغا ھېچ يامانلىق يەتمىدى. ئۇلار ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ئەگەشتى، ئاللاھ كاتتا پەزلى ئىگىسىدۇر.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەمرائۇلەسەدتە ئۈچ كۈن (يەكشەنبە كېلىپ، دۈشەنبە، سەيشەنبە ۋە چارشەنبە، يەنى ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى شەۋۋالنىڭ 9 ـ ، 10 ـ ۋە 11 ـ كۈنلىرى) تۇرۇپ، ئاندىن مەدىنىگە قايتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەمرائىۇلئەسەدتىن قوزغىلىش ئالدىدا شائىر ئەبۇ ئىززەلجۇمەھى (ئۇ ئالدىنقى يىلى بەدرى ئۇرۇشىدا ئەسىر چۈشۈپ قالغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى كەمبەغەللىكى ۋە قىز باللىرىنىڭ كۆپلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، بۇنىڭدىن كېيىن رەسۇلۇللاھقا ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى ھېچ كىشىگە ياردەم بەرمەسلىككە ۋە ھەمقام بولماسلىققا ئەھدى ئېلىپ تۆلەمسىز قويۇۋەتكەنىدى، لېكىن ئۇ ئالدىنقى بابلاردا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك ئەھدىسىدە تۇرماي، قارا يۈزلۈك قىلىپ، ئۆزىنىڭ شېئىرىي تالانتى بىلەن مۇشرىكلارنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش قوزغاشقا تەرغىب قىلغان ۋە تولۇق قوراللىنىپ بۇ قېتىمقى ئوھۇد ئۇرۇشىغا قاتنىشىش ئۈچۈن چىققان)نى تۇتۇۋالىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا يالاپ ئېلىپ كېلىنىۋىدى، ئۇ: «ئى مۇھەممەد! مېنىڭ گۇناھىمدىن ئۆتكىن، ماڭا يەنە بىر قېتىم ياخشىلىق قىلغىن، قىزلىرىم ئۈچۈن بولسىمۇ مېنى قويۇۋەتكىن، مەن ساڭا ئىككىنچى قېتىم قارشى ھەرىكەت قىلماسلىققا ئەھدى بېرەي» دەپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ياق، ئەمدى سېنىڭ مەككىگە ساق-سالامەت قايتىپ بېرىپ: ‹مۇھەممەدنى ئىككىنچى قېتىممۇ يەنە ئالدىۋەتتىم› دەپ پېشانەڭنى سىلاپ، كوكۇلاڭنى تاراپ يۈرۈشۈڭگە يول قويۇلمايدۇ. مۆئمىن ئادەم چايان چاققان تۆشۈككە ئىككىنچى قېتىم قول سالمايدۇ» دېدى. ئاندىن زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇيرىدىمۇ ياكى ئاسىم ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇيرىدىمۇ، بىرىنى بۇيرۇپ ئۇنىڭ بېشىنى ئالدى. شۇنداقلا مەككە جاسۇسلىرىدىن يەنە بىر جاسۇسقا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىپ، نەق مەيداندا ئىجرا قىلىندى. بۇ جاسۇس (كېيىنكى دەۋردىكى ئۇمەۋىييە خەلىپىلىكىنىڭ 3- خەلىپىسى) ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋاننىڭ (ئانا تەرەپ) بوۋىسى مۇئاۋىيە ئىبنى مۇغىرە ئىبنى ئەبىلئاس ئىدى.

ۋەقەنىڭ تەپسىلاتى مۇنداق: ئوھۇد كۈنى ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ مۇشرىكلار مەككىگە قاراپ يول ئالغاندا، مۇئاۋىيە ئۇدۇل مەدىنىگە كىرىپ، بىر نەۋرە ئىنىسى (تاغىسىنىڭ ئوغلى) ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ۋاقىتلىق ئامانلىق ئىقامىتى (ۋاقىتلىق تۇرۇش ئىجازىتى) بېرىشنى ئۆتۈندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئۈچ كۈنلۈكلا ئامانلىق ئىقامىتى بېرىپ: «ناۋادا ئۈچ كۈندىن كېيىن چىلىقتۇرۇلسا بېشى ئېلىنىدۇ» دېگەننى ئۇقتۇرۇپ قويۇپ، ھەمرائىۇلئەسەد غازىتىغا چىقىپ كەتكەنىدى. نەتىجىدە ئىسلام قوشۇنى مەدىنىدىن ئايرىلىپ مەدىنە ئۇنىڭغا بوش قېلىۋىدى، بۇ جاسۇس مەدىنىدە

ئۈچ كۈندىن ئارتۇق تۇرۇپ، قۇرەيشلەر ئۈچۈن ماتېرىيال ۋە ئاخبارات توپلاپ تاكى ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئالدى مەدىنىگە قايتىپ كەلگەندىلا ئاندىن ئاستاغىنە تىكىۋەتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، زەيد ئىبنى ھارىس ۋە ئەممار ئىبنى ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنى مۇئاۋىيىنى قوغلاشقا بۇيرىدى. بۇ ئىككىيلەن ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يېتىپ، ئاخىر ئۆلتۈرۈۋېتىپ قايتىپ كەلدى.

مۇشۇنىڭدىن قارىغاندا، ھەمرائۇلئەسەد غازىتى ئايرىم مۇستەقىل بىر غازات بولماستىن، بەلكى ئوھۇد غازىتىنىڭ بىر قىسمى ۋە تولۇقلىمىسى، بەلكى ئوھۇد غازىتى بابىنىڭ بىر بېتى دېيىشكە بولىدۇ.

خوش، مانا بۇلار ئوھۇد غازىتىنىڭ ئالدىنقى تەييارلىق باسقۇچى ۋە تەپسىلىي جەريانىدۇر. تەتقىقاتچىلار بۇ غازاتنىڭ تارىخى ئارقا كۆرۈنۈشى توغرىسىدا كۆپ ئىزدەندى. زادى بۇ مەغلۇبىيەتمۇ يا يوق؟ ھەرھالدا ئۇرۇشنىڭ ئاخىرقى باسقۇچلىرىدا قۇرەيش تەرەپ مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنلىكىدە گەپ يوق. چۈنكى، ئۇلار مۇسۇلمانلارنى جەڭ مەيدانىدىن قوغلاپ چىقاردى. ئۆلۈم-يېتىم ۋە شكەستىلىك مۇسۇلمانلاردا ئېغىر ھەم پاجىئەلىك بولدى. بىر بۆلۈك مۇسۇلمانلار ھەقىقەتەن شكەستە يېدى. ئۇرۇش پەللىسىدە مەككە دائىرىلىرىنىڭ مەنپەئەتى ئاساسى جەھەتتىن ئۈستۈن تۇردى، ۋەھاكازالار ... لېكىن بۇ يەردە بىزنى مۇشرىكلار تامامەن ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى دېيىشتىن توسۇيدىغان مۇنداق بىرقانچە تۈرلۈك ئاساسلار بار.

1. مەككە قوشۇنىنىڭ مۇسۇلمانلار بارگاھىنى ئىشغال قىلىۋالالمىغانلىقى ئېنىق.

2. مەدىنە قوشۇنىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى (جەڭ سەپلىرى ئىنتايىن قالايمىقان ۋە چاۋالچاقلىشىپ كەتكەن ئەھۋالدىمۇ) جان قۇتقۇزۇپ قېچىش يولىنى تۇتماستىن، بەلكى جان پىدالىق بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئاخىر قارارگاھقا توپلىنىۋالدى. جەڭ ئەھۋالى مۇسۇلمانلارنى جەڭ مەيدانىدىن تەلتۆكۈس قوغلاپ چىقىرىش دەرىجىسىگە يەتمىدى (بەلكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرەپ بىر تەرەپتىن ئۇرۇشۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن چېكىنىپ تەرتىپلىك ھالدا بارگاھقا بېرىۋالدى). مۇسۇلمانلار تەرەپتىن بىرمۇ ئادەم دۈشمەن قولىغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالمىدى. مۇشرىك تەرەپ مۇسۇلمانلارنىڭ ماللىرىدىن ھېچ نەرسىنى غەنىيمەت ئالالمىدى ۋە يەنە ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ بارگاھىغا ئۈچىنچى باسقۇچلۇق ھۇجۇمنى قوزغاپ، ئەڭ ئاخىرقى غەلبىنى قولغا كەلتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىدى. ئەڭ مۇھىمى ئۇلار جەڭ مەيدانىدا (شۇ دەۋرلەردىكى غالىب كەلگۈچى تەرەپنىڭ ئادىتى

بويىچە) ئۆچ ـ تۆت كۈن تۇرۇپ ئۆز كۈچىنى نامايان قىلىپ ئاندىن قايتماستىن، بەلكى شىكەستە يېگەن تەرەپ جەڭ مەيدانىدىن ئايرىلىپ بولغۇچە، ئۇلار ئالدىراپ ـ تېنەپ جەڭ مەيدانىدىن ئايرىلىپ بولدى. تېخىمۇ ئەجەبلىنەرلىك يېرى شۇكى، ئۇلار مەدىنىدىكى ئاياللار ۋە باللارنى ھەمدە مال ـ مۈلۈك ۋە باغ ـ ۋارانلارنى تالان ـ تاراج قىلىش ئۈچۈن باستۇرۇپ كىرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. ھالبۇكى، ئۇلار مەدىنىگە بىرقانچە قەدەم ئالسىلا كىرەلەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەدىنە پۈتۈن ھەربىي كۈچ ۋە باشقا مۇداپىئە توسالغۇلاردىن خالىي ئىدى.

مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى بىزگە شۇنى چۈشەندۈرىدۇكى، قۇرەيش تەرەپ قورشاپ يوقىتىش ھەرىكىتىدە ئىسلام قوشۇنىنى تەلتۆكۈس يوقىتىش مەقسىتىگە ئاساسىي جەھەتتىن يېتەلمىدى، بەلكى مۇسۇلمانلارغا زور چىقىم ۋە ئېغىر تالاپەت يەتكۈزۈش پۇرسىتىگە ئېرىشتى، خالاس (مۇسۇلمانلار يولۇققان بۇنداق ئېغىر تالاپەتلەرگە جەڭدە غالىب كەلگەن تەرەپ ئادەتتە كۆپ ئۇچرايدۇ). مۇشۇلارنى نەزەردە تۇتقاندا، مۇشرىكلارنىڭ بۇ قېتىمقى غەلىبىسىنى غەلىبە ۋە نۇسرەت دېگىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە.

يەنە كېلىپ ئەبۇ سۇفيانىڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ قوشۇن چېكىندۈرۈپ يانغانلىقى ئۇنىڭ ئۈچىنچى مەيدان ئۇرۇش پارتلىسا، مەغلۇبىيەتنىڭ ئۆز ئادەملىرىگە يۈزلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى ئۇقتۇرىدۇ. بىز يەنە ئەبۇ سۇفيانىڭ ھەمرائۇلئەسەد غازىتىدىكى پوزىتسىيىسىگە قارايدىغان بولساق، يۇقىرىقى ھۆكۈممىزنىڭ توغرىلىقىغا تېخىمۇ زور ئىشەنچ بىلەن جەزم قىلالايمىز.

قىسقىسى، بۇ غازات (يەنى ئوھۇد غازىتى) ھەر ئىككى تەرەپ نۇسرەت ۋە تالاپەتتىن ئۆز نېسىۋىسىنى ئالغان، بارگاھنى قارشى تەرەپنىڭ ئىشغال قىلىشىغا تاشلاپ بېرىپ جەڭ مەيدانىدىن قاچماي، بەلكى ھەر ئىككىلىسى ئۇرۇشتىن يالتايغان بىر قېتىملىق ئاخىرى چىقمىغان ئۇرۇش بولۇپ، بۇنداق ئۇرۇشنى كەسكىن بىر تەرەپ بولمىغان ئۇرۇش دېيىشكە بولىدۇ.

مانا بۇ ھۆكۈممىزگە ئاللاھ تەئالانىڭ مۇنۇ ئايىتى دەلىل بولالايدۇ: ﴿وَلاَ تَهِنُواْ فِي ابْتِغَاء الْقَوْمِ إِن تَكُونُواْ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّهِ مَا لاَ يَرْجُونَ وَكَانَ اللّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ «دۈشمەنىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشقا سۇسلۇق قىلماڭلار. ئەگەر سىلەر قىينالساڭلار، ئۇلارمۇ خۇددى سىلەرگە ئوخشاش قىينىلىدۇ. سىلەر ئۇلار ئۈمىد قىلمايدىغان نەرسىنى (يەنى شەھىد بولۇشنى، ساۋابنى ۋە غەلىبىنى) ئاللاھتىن ئۈمىد قىلىسىلەر. ئاللاھ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر» (4:104). بۇ ئايەتتە ئاللاھ تەئالا ھەر ئىككى تەرەپ يارىلىنىش ۋە دەرد ـ ئەلەم چېكىشتە بىر ـ بىرىگە ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىنى، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئەھۋالى

بىر ـ بىرىدىن كۆپ پەرقلەنمەيدىغانلىقىنى ۋە ھېچقايسى تەرەپنى غالىب كەلگۈچى تەرەپ دېگىلى بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردۇ.

«قۇرئان كەرىم» بۇ ئۇرۇش ھەققىدە بايانات ئېلان قىلدى

«قۇرئان كەرىم»نىڭ بۇ قېتىمقى ئۇرۇش توغرىسىدىكى ئايەتلىرى ئۇرۇشنىڭ ھەرقايسى مۇھىم جەڭ نۇقتىلىرىنى باسقۇچلارغا بۆلگەن ھالدا قەدەممۇ ـ قەدەم تەسۋىرلەپ نازىل بولدى. ئاۋۋال بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتىكى تولدۇرغۇسىز زىياننى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئامىللارغا نىسبەتەن تەپسىلىي ئىزاھات بەردى. ئاندىن مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلارنىڭ مۇشۇنداق ھەل قىلغۇچ مەيدانلاردا زىممىسىگە يۈكلەنگەن شەرەپلىك ھەم ئېغىر ۋەزىپىگە نىسبەتەن، بولۇپمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئەڭ ياخشى ئۈممەت (مىللەت) بولۇش سۈپىتى بىلەن باشقا مىللەتلەردىن ئالاھىدە پەرقى بولغان بۇ ئۈممەتتە بولۇشقا تېگىشلىك ئۇلۇغۋار غايە ۋە يۈكسەك ئېسىل پەزىلەتلەرگە زىت بولغان ۋە تېخىچە ساقلىنىۋاتقان ئاجىزلىقلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتى. شۇنداقلا «قۇرئان كەرىم» يەنە مۇناپىقلارنىڭ بۇ غازاتقا تۇتقان پوزىتسىيىسى ھەققىدە توختىلىپ، ئۇلارنىڭ رەزىل ئەپتى ـ بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىدى ھەمدە مۇناپىقلار ۋە ئۇلارنىڭ يەھۇدىي (سۇيىقەست ۋە ھىيلە ـ مىكىرچى) مەسلەكداشلىرى تارقاتقان پىتنە ـ ئىغۋا ۋە شەك ـ شۈبھىلەرنىڭ ئايرىم ساندىكى ئىمانى ئاجىزلارنىڭ ئىدىيىسىگە كۆرسەتكەن يامان تەسىرىنى تازىلاش بىلەن بىرگە، بۇ مۇناپىقلارنىڭ كۆڭلىدە ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە يوشۇرۇن ساقلاپ كەلگەن ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىكلىرىنى پاش قىلدى.

ئاخىردا بۇ ئۇرۇشتىكى ئىلاھىي ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە كەلگۈسى ئۇلۇغۋار نىشانلارغا ئىشارەت بەردى.

بۇ ئۇرۇشنى چۆرىدىگەن ھالدا يەنە سۈرە ئال ئىمراندىن 60 ئايەت نازىل بولغان، ئاللاھ تەئالا ئۇنى ﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ «(ئى مۇھەممەد!(ئۆز ۋاقتىدا سەن ئەتىگەندە ئۆيۈڭدىن (ئوھۇدقا) چىقىپ مۇئمىنلەرنى ئۇرۇش سەپلىرىگە ئورۇنلاشتۇردۇڭ، ئاللاھ (سۆزۈڭلارنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (ئەھۋالىڭلارنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر» (3:121) دېگەن ئايەت بىلەن ئۇرۇش تەييارلىقىنىڭ بىرىنچى باسقۇچىدىكى خىزمەتلەرنى تىلغا ئېلىشتىن باشلاپ، ئاخىرىنى بۇ ئۇرۇشنىڭ كەلگۈسى ئەجابىي نەتىجىلىرى ۋە ياخشى ئاقىۋەتلىرىنى ناھايىتى مەزمۇنلۇق ۋە ئىخچام سۆز ـ ئىبارىلەر بىلەن خۇلاسىلەپ ئاياغلاشتۇردى.

ئاللاھ تەئالا ئاخىردا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مَّا كَانَ اللّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىَ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاء فَآمِنُواْ بِاللّهِ وَرُسُلِهِ وَإِن تُؤْمِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ «ئاللاھ ياماننى (يەنى مۇناپىقنى) ياخشىدىن (يەنى مۇئمىندىن) ئايرىمىغىچە مۇئمىنلەرنى (يەنى سىلەرنى) ھازىرقى پېتىڭلارچە قويمايدۇ. ئاللاھ سىلەرنى غەيبتىنمۇ خەۋەردار قىلمايدۇ ۋە لېكىن ئاللاھ پەيغەمبەرلىرىدىن خالىغىنىنى تاللاپ، ئۇنىڭغا (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مۇناپىقلارنىڭ ھالىنى بىلدۈرگەندەك) غەيبنى بىلدۈرىدۇ؛ ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان ئېيتىڭلار، ئەگەر سىلەر ئىمان ئېيتساڭلار ۋە (پەرۋەردىگارىڭلاردىن) قورقساڭلار، چوڭ ساۋابقا ئېرىشىسىلەر» (3:179).

ئوھۇد غازىتىدىكى يىراق مەزگىللىك پايدا-مەنپەئەتلەر

ئىمام ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ بۇ ھەقتە ناھايىتى تەپسىلىي توختالىدى. ئىمام ئىبنى ھەجەر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېدى: ئۆلىمالارنىڭ بىرلىككە كەلگەن قارىشى شۇكى، ئوھۇد غازىتىدا مۇسۇلمانلارغا يەتكەن ئاشۇ تالاپەتلەرگە نۇرغۇنلىغان يىراق مەزگىللىك مەنپەئەتلەر ۋە ئىلاھىي سىر-ھېكمەتلەر يوشۇرۇنغان:

1. مۇسۇلمانلارغا بۇيرۇققا بويسۇنماي ھەر كىشى خالىغانچە باشباشتاقلىق بىلەن ئىش كۆرۈشنىڭ يامان ئاقىۋىتىنى تونۇتۇپ قويۇش. چۈنكى، يۇقىرىقى ئېغىر تالاپەتلەرنىڭ ھەممىسى ئاشۇ ئوقياچى قىسىمنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەلگىلىگەن ئورۇننى تاشلاپ قويۇپ، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئىش تۇتقانلىقىدىن كېلىپ چىققان.

2. پەيغەمبەرلەر ئەنە شۇنداق سىنىلىدۇ، ئەمما ئاخىرقى ھېسابتا شۇلار غەلىبە قىلىدۇ. بۇنداق سىناشتىن مەقسەت، ئەگەر ئۇلار داۋاملىق ئىزچىل تۈردە غالىب كېلىۋەرسە، ئۇلارنىڭ قېتىغا مۇئمىن ئەمەس كىشىلەرمۇ سوقۇنۇپ كىرىۋالىدۇ-دە، سەممىي، سادىق، ئاق كۆڭۈل بەندىلەرنى پۇل-مال، نام-شۆھرەت ۋە ھوقۇق-مەنسەپنىڭ قۇللىرىدىن ئايرىغىلى بولماي قالىدۇ. ناۋادا داۋاملىق مەغلۇبىيەتكە يولۇقۇپ شىكەستلىك بولۇۋەرسە، ئاللاھ تەئالانىڭ پەيغەمبەر ئەۋەتىشتىكى مەقسىتى ئەمەلگە ئاشماي قالىدۇ. شۇڭا، ئاللاھ تەئالانىڭ تەدبىر-ھېكمىتى سەممىي ۋە سادىق بەندىلەرنى ساختا ۋە دىلى قارا كەززابلاردىن ئايرىش ئۈچۈن غەلىبە ۋە مەغلۇبىيەتتىن ئىبارەت ھەر ئىككى ئىشنىڭ ئوتتۇرىسىنى

بىرلەشتۈرۈشنى تەقەززا قىلغان. ئالايلى، مۇناپىقلارنىڭ نىفاق كېسىلى بۇ ۋەقەدىن ئىلگىرى مۇسۇلمانلارغا نامەلۇم ئىدى. بۇ ۋەقە يۈز بېرىۋىدى، بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغان مەرەزلەر سۆز ـ ھەرىكىتى ۋە ئەمەلىي پوزىتسىيىسى ئارقىلىق دىلىدىكى يوشۇرۇن ئىللەتلەرنى ئاشكارلىدى ۋە گەپ ئەگىتىپ ئىككى بىسلىق قىلىپ ئىپادىلەيدىغان زەھەرخەندە سۆزلىرىنى تەپتارتماستىن ئوچۇق ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويۇپ جار سالىدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدا، ھەتتا تام ئېلىشما قوشنىلىرى ئارىسىدا ئۆزلىرىگە چىش ـ تىرنىقى بىلەن ئۆچمەنلىك قىلىدىغان دۈشمەنلەرنىڭ بارلىقىنى بىلىۋالدى. مۇسۇلمانلار ئەمدى ئۇلارغا نىسبەتەن ھەر ۋاقىت، ھەر زامان ئېھتىياتچان يول تۇتىدىغان ۋە ئۇلارنىڭ سۇيىقەست ۋە ھىيلە ـ مىكىرلىرىدىن ھەزەر ئەيلەيدىغان ۋە ھوشيار تۇرىدىغان بولدى.

3. بەزى جەڭ مەيدانلىرىدا غەلىبە ـ نۇسرەتنى كېچىكتۈرگەندە، كىشىلەرنىڭ ئىرادىسى سىنىلىدۇ ۋە بۇنىڭ بىلەن ئۆز ئۆزىنى چوڭ چاغلاپ كېتىش خاھىشىنى تۈزەتكىلى بولىدۇ. ئالايلى، بۇ قېتىم مۆئمىن ـ مۇسۇلمانلار ئېغىر مۇسىبەتكە مۇپتىلا قىلىنىۋىدى، ھەقىقىي مۆئمىنلەر سەۋر قىلدى، مۇناپىقلار ئالال ـ تۇۋا چاقىرىپ، قاتتىق ئالاقزادە بولۇپ تىكىۋەتتى.

4. ئاللاھ تەئالا ئۆزىنىڭ مۆئمىن بەندىلىرى ئۈچۈن راھەت ـ پاراغەت دىيارى بولغان جەننەتتە ئالىي مەرتىۋە ۋە مەنزىللەرنى تەييارلىغانىدى. ئەمما، ئۇ مەرتىۋىلەرگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى كەملىك قىلاتتى. شۇڭا، ئاللاھ تەئالا ئۇلارنى ئاشۇ مەرتىۋىلەرگە لايىقلاشتۇرۇش ئۈچۈن جاپاسى كۆپ، ئەمما ساۋابى ئارتۇق ئەمەللەرنى بەجا كەلتۈرۈشكە ئورۇنلاشتۇردى، يەنى شەھىدلىق مەقامى ئەۋلىيا (ئاللاھ تەئالاغا ئەڭ يېقىن دوستلۇق)لىق مەرتىۋىسىنىڭ ئەڭ ئالىي دەرىجىسى ئىدى. ئاللاھ تەئالا بۇ ئىش ئارقىلىق ئۇلارغا شۇ مەقامنى ئىلتىپات قىلدى.

5. ئاللاھ تەئالا ئۆز دۈشمەنلىرىنى ھالاك قىلىشنى ئىرادە قىلدى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ھالاكىتىگە سەۋەبچى بولىدىغان كۇپرىلىق، تاجاۋۇزچىلىق ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ ئەۋلىيا (سەممىي، سادىق ۋە دوست) بەندىلىرىگە ئازار ـ كۈلپەت يەتكۈزۈش قاتارلىق يامان قىلمىشلارنى قىلىشقا ئىمكان بەردى. بۇ ئارقىلىق مۆئمىن ـ مۇسۇلمانلارنى گۇناھدىن پاكلىدى، كاپىرلارنى ھالاكەت غارىغا تىقىپ ئىزىنى ئۆچۈردى.

ئوھۇد غازىتى بىلەن ئەھزاب[①] غازىتى ئارىلىقىدىكى ھەربىي ھەرىكەتلەر

ئوھۇد غازىتىدىكى مەغلۇبىيەتنىڭ سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي تەسىرى مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن ئىنتايىن يامان بولدى. ئۇلارنىڭ كىشىلەر نەزىرىدىكى غالىب ئورنى ئېتىباردىن ساقىت بولدى ۋە ئەل قەلبىدىكى دەبدەبە ـ ھەيۋىتى قۇرۇق دەۋاغا ئايلىنىپ قالاي دېدى. ئىچكى ـ تاشقى قىيىنچىلىقلار كۈنسېرى ئېشىپ باردى. قىسقىسى، مەدىنە شەھىرى خەۋپ ـ خەتەر ئىچىدە قالدى. بۇ ۋاقىتقا قەدەر ئۇۋىسىدا جىم ياتقان يەھۇدىي يىلان ـ چايانلىرى ۋە (ئۇلارنىڭ شايىكلىرى بولغان) مۇناپىقلار، ھەتتا بەدەۋى (قاراقچى) ئەرەبلەر يەنە ئاشكارا دۈشمەنلىشىش مەيدانىغا ئۆتتى ۋە ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا ھەرىكەت قىلىپ، مۇسۇلمانلارغا تېگىش قىلماقچى بولدى. ھەتتا بەزىلىرىنىڭ تېخمۇ خورىكى ئۆسۈپ، مۆئمىن ـ مۇسۇلمانلارنى تەلتۆكۈس يوقاتماقچى ۋە تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلىماقچى بولۇشتى.

بۇ ئۇرۇشقا ئىككى ئاي بولماي تۇرۇپ بەنى ئەسەد قەبىلىسى مەدىنىگە ھۇجۇم قوزغاش كويىدا بولدى. ئارقىدىنلا ئەزەل ۋە قارە قەبىلىلىرى تىل بىرىكتۈرۈپ ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى سەپەر ئېيىدا بىر سۇيىقەست پىلانلاپ، ساھابىلەردىن ئون كىشىنىڭ ئۆلتۈرۈلىشىگە سەۋەب بولدى. مۇشۇ ئاينىڭ ئۆزىدە يەنە بەنۇ ئامىر قەبىلىسى چوڭ بىر سۇيىقەستچىلىك ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىپ، بىراقلا 70 ساھابىنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلتۈرۈلۈشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇ ۋەقە تارىختا «بىئرى مەئۇنە پاجىئەسى» دەپ ئاتالدى. بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىمۇ مۇشۇ جەرياندا ئىنچىل ئاداۋەتلىشىپ ۋە ئۆچەكىشىپ تۇردى، ھەتتا شۇ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈشنى مەقسەت قىلغان بىر سۇيىقەستنى پىلانلىدى. بەنۇ غەتفان قەبىلىسىنىڭمۇ خورىكى ئۆسۈپ،

---

① ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى مەككە دائىرىلىرى باشچىلىقىدا پۈتۈن ھىجاز تۇزلەڭلىكى تەۋەلىكىدىكى ئەرەب قەبىلىلىرى بىرلەشمە قوشۇن تەشكىللەپ، مەدىنىگە بىرلىكتە ھۇجۇم قىلغان ئۇرۇش بولۇپ، بۇ ئۇرۇش ئەھزاب (كۆپ قەبىلە بىرلەشمە قوشۇنى) ئۇرۇشى دەپ ئاتالغان.

مۇشۇ يىلى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى) جەمادىيەلئەۋۋەلدە مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىشقا تەييار بولدى.

قىسقىسى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەل نەزىرىدىكى غالىب ئورنى ئوھۇد ئۇرۇشىدا قولدىن كەتكەن بولغاچقا، ئۇلار مەدىنىدە ھەر تەرەپتىن خەۋپ ـ خەتەر ئوقىغا نىشان بولۇپ قالدى.

لېكىن، ئۇلۇغ يولباشچىمىز مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاشۇ جىددىيلەشىپ كەتكەن ۋەزىيەتكە قارىتا قوللانغان دانا تەدبىرلىرى ۋە يۈرگۈزگەن توغرا سىياسەتلىرى بۇ خەۋپ ـ خەتەر كۆلەڭگىلىرىنىڭ بەھەيۋەت دولقۇنلىرىنى قايىنغان قازانغا سۇ قۇيغاندەكلا پەسەيتىمەكتە ۋە مۇسۇلمانلارغا قايتىدىن ئۇستۇنلۇك ۋە غەلىبە نۇسرەت ئاتا قىلماقتا ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ھەقتە ئالغان تۇنجى قەدەمى ھەمرائۇلئەسەدكە قوزغىغان «قوغلاپ زەربە بېرىش ھەرىكىتى» بولدى. ئۇ بۇ ھەرىكەت ئارقىلىق ئىسلام قوشۇنىنىڭ نام ـ شۆھرىتىنى زور دەرىجىدە قوغداپ قالدى ۋە ئۇلارنىڭ سىياسىي ھەيۋىسىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، يەھۇدىيلار ۋە مۇناپىقلارنى ساراسىمىدە قالدۇردى. ئارقىدىنلا بىرقانچە ھەربى ھەرىكەتلەرنى قوزغاپ، مۇسۇلمانلارنىڭ شان ـ شەۋكىتىنى قايتىدىن تىكلىدى، بەلكى تېخى ئىلگىرىكىدىن زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈردى. ئۇنىڭ تەپسىلاتىنى تۆۋەندىكى قۇرلاردىن كۆرۈۋالغايسىز!

ئەبۇ سەلەمە قوشۇنى

ئوھۇد ئۇرۇشى تراگېدىيىسىدىن كېيىن مۇسۇلمانلارغا قارشى ھەرىكەت ئېلىپ بارغانلارنىڭ تۇنجىسى ئەسەد ئىبنى خۇزەيمە جەمەتى بولدى. مەدىنە تەرەپ ئىگىلىگەن ئاخباراتتىن قارىغاندا، خۇۋەيلىدنىڭ ئىككى ئوغلى تەلھە ۋە سەلەمەلەر ئۆز جەمەتى ئەسەد ئىبنى خۇزەيمىدىن ۋە باشقا جەمەتلەردىن ئادەم تەشكىللەپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارشى ئاتلانغانلىقى مەلۇم بولدى.

شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەرھال ھەرىكەتكە كېلىپ، مۇھاجىر ۋە ئەنسارلاردىن بولۇپ 150 كىشىلىك قوشۇن تەشكىللىدى. قوشۇنغا ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەمىر قىلىپ تەيىنلەپ ئۇنىڭغا بىر تۇغ قاداپ بەردى. ئەبۇ سەلەمە قوشۇنى بەنى ئەسەد قەبىلىسى ئۆز تەۋەلىكىدىن قوزغىلالغۇچە باستۇرۇپ بېرىپ ھۇجۇم قوزغىدى. بەنى ئەسەد خەلقى تۇلۇمدىن توقماق

چىققاندەك ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن بۇ بالايى ـ ئاپەتتىن ئالاقزادە بولۇپ، تېتىرقاپ تەرەپ ـ تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ نۇرغۇن تۆگە ۋە قوي چارۋىلىرىنى غەنىيمەت ئېلىپ، ئامان ـ ئېسەن مەدىنىگە قايتتى. ئاردا ئۇرۇش يۈز بەرمىدى. بۇ قوشۇن ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى مۇھەررەمنىڭ ھىلال (يېڭى) ئېيى كۆرۈنگەن كۈنلەردە ئەۋەتىلگەنىدى. قوشۇن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئوھۇد ئۇرۇشىدا يارىلانغان جاراھىتى يامانلىشىپ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەي ئۆلۈپ كەتتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەنىيس يۈرۈشى

مۇشۇ ئاي (يەنى ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى مۇھەررەم)نىڭ 5 ـ كۈنى خالىد ئىبنى سۇفيان ھۇزەلىينىڭ مۇسۇلمانلارغا قارشى قوشۇن توپلاۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر مەدىنىگە يېتىپ كەلدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئابدۇللاھ ئىبنى ئەنىيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۇنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشكە ئەۋەتتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەنىيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يولغا چىقىپ 18 كۈندىن كېيىن مۇھەررەمنىڭ 23 ـ كۈنى شەنبە مەدىنىگە قايتىپ كەلدى. ئۇ ۋەزىپىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاپ، خالىدنى ئۆلتۈرۈپ كاللىسىنى بىرگە ئېلىپ كەلدى. ئۇ خالىدنىڭ بېشىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا تاشلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا بىر ھاسا تاياقنى بېرىپ: «بۇ قىيامەت كۈنى ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تونۇشۇش بەلگىسى بولسۇن» دېدى. ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ھاسىنى ساقلاپ يۈرۈپ ئۆمرى ئاخىرلاشقاندا ۋارىسلىرىغا بۇ ھاسىنى جەسىتى بىلەن بىللە دەپنە قىلىشقا تەۋسىيە قىلدى.

رەجىئ ۋەقەسى

مۇشۇ يىلى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى) سەپەر ئېيىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا ئەرەبلەرنىڭ ئەزەل ۋە قارە قەبىلىلىرىدىن بولۇپ بىر تۈركۈم كىشىلەر كەلدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى بىلدۈرۈشۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئۇلارغا دىننى تەلىم بېرىدىغان ۋە قۇرئان ئوقۇشنى ئۆگىتىدىغان ئادەم قوشۇپ قويۇشنى ئۆتۈندى. شۇڭا، پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئالتە نەپەر (ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە ۋە «سەھىھ بۇخارى»دا ئون نەپەر) كىشىنى قوشۇپ قويىدى ۋە ئۇلارغا مەرسەد ئىبنى ئەبى مەرسەد غەنەۋى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى، ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە ۋە «سەھىھ بۇخارى»دا ئاسىم ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېينئاتىسى)نى ئەمىر قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇلار مەزكۇر دەۋەت پىدائىيلىرىنى ئېلىپ رەجىئ (ھىجاز تەۋەلىكىدىكى رابىغ بىلەن جىددە ئارىلىقىدا بولۇپ، ھۇزەيل قەبىلىسىدىكىلەرنىڭ سۇ مەنبىئىنىڭ نامى ئىدى) دېگەن يەرگە بارغاندا بىردىنلا نىيىتىنى بۇزۇپ، ھۇزەيل قەبىلىسىنىڭ بەنى لىھيان ئايمىقىنى بۇلارنى ئۆلتۈرۈشكە چاقىردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلاردىن يۈزدەك قوراللىق ئادەم چىقىپ پىدائىيلارنىڭ ئىزىغا چۈشتى ۋە ئىز قوغلاپ كېلىپ ئاخىر يېتىشىۋېلىپ ئۇلارنى قورشىۋالدى (پىدائىيلار بۇ چاغدا ئېگىز بىر قىياغا چىقىۋالغانىدى) ۋە ھىيلە ئىشلىتىپ: «ئەگەر تەسلىم بولۇپ قىردىن چۈشسەڭلار سىلەردىن بىرمۇ ئادەمنى ئۆلتۈرمەسلىككە ئەھدۇپەيمان بېرىمىز» دېيىشتى. بۇ چاغدا پىدائىيلار باشلىقى ئاسىم ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كاپىرلارنىڭ ئەھدىسىگە ئەل بولۇپ قىردىن چۈشمەي قارشىلىق بىلدۈرگەندى، ئۇلار قىرنى ئوققا تۇتۇپ، مۇسۇلمانلاردىن يەتتە كىشىنى شەھىد قىلىۋەتتى. پەقەت خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، زەيد ئىبنى دەسىنە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە يەنە بىر ئادەملا قېپقالدى. دۈشمەنلەر يەنە بىر قېتىم نەيرەڭۋازلىق قىلىپ، ئۇلارغا قاتتىق ئەھدۇپەيمان بەرگەندى، بۇ ئۈچ كىشى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چۈشتى. لېكىن، بۇ كاپىرلار ئۇلارغا بەرگەن ئەھدۇپەيمانلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ ئۇلارنى ياچاق زەيلىرى بىلەن چەمبەرچەس باغلىۋەتتى. بۇ چاغدا ھېلىقى ئۈچىنچى كىشى: «مانا بۇ ئەھدىگە تۇرمىغانلىق بولماي نېمە؟» دەپ ماڭغىلى ئۇنىمىدى. كاپىرلار ئۇنى ئۇرۇپ، دۈشكەلەپ سۆرەپ مېڭىشقا زورلىغان ئىدى، ئۇ ئۇلارنىڭ تەلپىگە كۆنمىدى. شۇڭا، ئۇلار بۇ كىشىنى قىلىچلاپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ، خۇبەيب ۋە زەيد ئىبنى دەسىنە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانى ھەيدەپ كەتتى. كېيىن ئۇلارنى مەككىگە ئاپىرىپ قۇللار بازىرىدا ساتتى. بۇ ئىككى ئەزىمەت بەدرى ئۇرۇشىدا مەككىلىكلەرنىڭ يۇقىرى قاتلام ئەمەلدارلىرىدىن بىر قانچىنى دوزاخقا ئۇزاتقانىدى. شۇڭا، ئۇلار خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى سېتىۋېلىپ ئۇنى ھەپسىگە ئالدى. ئاندىن خېلى ئۇزاقتىن كېيىن ئۇنى ھەرەمنىڭ ئېچىدىن (ھەرەمنىڭ سىرتىدىكى) تەنئىم دېگەن جايغا ئېلىپ چىقىپ دارغا ئاسماقچى بولۇۋىدى، خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مېنىڭ پۈت ـ قولۇمنى بوشىتىۋەتسەڭلار، مەن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇۋالاي» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇنى بوشىتىپ قويۇپ قاراپ تۇرۇشتى.

خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەڭگىل قىلىپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى. نامازدىن سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارغا: «ئـاللاھ بىـلەن قەسـەمكى، ئەگەر مەن سىلەرنىڭ ‹ئۆلۈمدىن قورقۇپ ئۇزۇن ئوقۇدى› دېيىشىڭلاردىن قورقمىـسام ئـىدىم، ئەلۋەتتە ئۇزۇنراق ئوقۇغان بولاتتىم» دېدى ۋە: «ئى ئاللاھ، ئۇلارنىـڭ سـاننى ئالغىن، ئۇلارنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممىسىنى يوقـاتقىن، بىرىنىمـۇ قالـدۇرمىغىن» دېدى. ئاندىن تۆۋەندىكى بېيىتلارنى ئوقۇدى:

يىغىلدى بارچە دۈشمەنلەر ئەتراپىمغا ھەر ياندىن،
بولۇپ توپ ـ توپ جەمەت ـ ئايماق، قەبىلە تاغ ـ باياۋاندىن.
تاماشا بولدى ياۋلەرگە، يىغىلدى ئەر ـ ئايال خۇش ھال،
ئورۇن ئالغان چېغىمدا مەن جازا مەيدانىدا داردىن.
خۇدايىمغا تۇتاي ئەرزىم شىكايەت ياكى بار دەردىم،
بۇدۇر دۈشمەنگە خۇي ـ پەيلى، ئۆزۈلدۈم قارشى ئىمكاندىن.
ئۆلۈغ تەڭرىم ئاتا قىلغىن ماڭا سەۋر ـ سۇباتلىقنى،
تېنىمنى تىتسىمۇ پارچە، يېلىنماسمەن قورقۇپ ئەجەلبى خاندىن.
ئۇلار تەڭلىدى مەنگە كۇفرى يا ئۆلۈم تەييار،
تېنىم يىغلىدى ياشسىز جۇغۇلداپ ئۇشبۇ كۇفراندىن.
يەقەت ئىمان بىلەن ئۆلسەم بولدى، يوقكى پەرۋايىم،
شەھىد بولۇپ يىقىلسام سول تەرەپ ياكى ئوڭ ياندىن.
خۇدانىڭ يولىدا ئۆلدۈم، ئەگەر ئۇ خالىسا شەكسىز،
ئورۇن ئالغاي بۇ قىينالغان ۋۇجۇدۇم باغۇ رىزۋاندىن①.

بۇ چاغدا ئەبۇ سۇفيان ئۇنىڭدىن: «ناۋادا بىز مۇھەممەدنى تۇتـۇپ كېلىـپ سېنىڭ ئورنۇڭدا جازالىساق، سەن ئـائىلەڭگە قايتىـپ ئامـان ـ ئېـسەن ياشاشـنى خالامسەن؟» دەپ سورىغانىدى، خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كەسكىن قىلىپ: «ياق، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئائىلەمگە ئامان ـ ئېسەن قايتىـپ بېـرىش بەدىلىـگە رەسۇلۇللاھنىڭ بىر تال تىكەن بىلەن ئازار يېيىشىنى خالىمايمەن» دېـدى. شـۇنىڭ بىلەن ئۇلار خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى دارغا ئاستى ۋە ئۇنىڭ جەستىنى ساقلاشقا ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ مەككىگە قايتىشتى. ئەمـرى ئىبنـى ئـۇمەييە زەمەرى

---

① مەزكۇر شېئىر ئۇستاز مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىمنىڭ «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھـالى» ۋە «سەھىھ بۇخـارى جەۋھەرلـىرى» دېگەن تەرجىمە ئەسەردىكى تېكىستكە ئاساسەن ئۆزلەشتۈرۈپ كۆچۈرمە قىلىندى ـــ ت.

كېچىلەپ كېلىپ قاراۋۇللارغا تۇيدۇرماي خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جەسىتىنى داردىن بوشىتىپ ئېلىپ چۈشۈپ دەپنە قىلىۋەتتى. خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆلتۈرۈش ئىشىغا ئاساسلىقى ئۇقبە ئىبنى ھارىس ئىگىدارچىلىق قىلدى. چۈنكى، ئۇ ئۇنىڭ ئاتىسى ھارىسنى بەدرى ئۇرۇشىدا ئۆلتۈرگەنىدى.

سەھىھ ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈرۈلۈش ئالدىدا ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇشنى تۇنجى بولۇپ سۈننەت قىلىپ قالدۇرغان كىشىدۇر. باشقىلار ئۇنىڭ مەككىدە ئەسىرلىكتە تۇرۇۋاتقان مەزگىلىدە يېگىلى ئۈزۈلگەن ھۆل ئۈزۈمنى يەۋاتقانلىقىنى كۆرگەن. ۋەھالەنكى، شۇ كۈنلەردە مەككىدە قۇرۇق خورمىمۇ تېپىلمايتتى.

زەيد ئىبنى دەسىنە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بولسا سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە سېتىۋېلىپ، ئاتىسى ئۇمەييە ئىبنى خەلەفنىڭ قىساسى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈۋەتتى.

قۇرەيش دائىرىلىرى ئاسىم ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ بېقىش ئۈچۈن (چۈنكى، ئۇ بەدرىدە ئۇلار تەڭداشسىز پەلۋان دەپ ئاتايدىغان بىر كىشىنى ئۆلتۈرگەنىدى)، ئۇنىڭ بىرەر ئەزاسىنى كېسىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى. شۇئان ئاللاھ تەئالا ئاسىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جەسىتىگە بىر توپ ھاشارات (سېرىق ھەرە)لارنى ئەۋەتىپ، قۇرەيش ئەلچىلىرىنى ئۇنىڭ جەسىتىگە يېقىن كەلتۈرمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قۇرۇق قول قايتىشتى. كاپىرلار ئاسىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قىردىن چۈشۈشكە ئۈندىگەنىدە، ئۇ ئاللاھ تەئالاغا كاپىرلارنىڭ قولىنى تۇتماسلىققا ئەھدى بەرگەن ۋە ئۆزىگىمۇ كاپىرلارنى يېقىن يولاتماسلىقنى تىلىگەنىدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندا: «ئاللاھ تەئالا بۇ مۆئمىن بەندىسىنى ھايات ۋاقتىدا مۇھاپىزەت قىلغىنىدەك، ۋاپاتىدىن كېيىنمۇ ئۆز پاناھىدا ساقلاپتۇ» دېگەن.

بىئرى مەئۇنە پاجىئەسى

رەجىئ ۋەقەسى يۈز بەرگەن ئاينىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر ھەم ئۇنىڭدىنمۇ ئېچىنىشلىق يەنە بىر پاجىئە يۈز بەردى. ئۇ تارىختا بىئرى مەئۇنە پاجىئەسى دەپ ئاتالدى. ۋەقە مۇنداق يۈز بەرگەنىدى: شۇ كۈنلەردە يەنە نەيزىۋازلار پادىشاھى دەپ نام ئالغان ئەبۇ بەرراﺋ (تولۇق ئىسمى ئامىر ئىبنى مالىك، بەنى ئامىر قەبىلىسىدىن) مەدىنىگە كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشتى. كۆرۈشۈش جەريانىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى

مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلغانىدى، ئۇ ھازىرچە تەخىر قىلىدىغانلىقىنى، ئەمما مۇسۇلمان بولۇشنى چەتكىمۇ قاقمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئەسھابلىرىڭنى نەجدى تەرەپكە ئەۋەتكەن بولساڭ، ئۇلار ئەھلى نەجدىنى دىنىڭغا دەۋەت قىلغان بولسا، ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىدا ئۈمىد بار ئىدى» دەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تەكلىپ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەن ئۇلارغا نەجدى ئاھالىسىنىڭ سۇيىقەستىدىن قورقىمەن» دېۋىدى، ئەبۇ بەرراﺋ : «خاتىرجەم بولغىن، مەن ئۇلارغا باشپاناھ بولىمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا 40 (ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە ۋە «سەھىھ بۇخارى»دا 70) ئادەمنى قېتىپ يولغا سالدى ۋە ئۇلارغا بەنى سائىدە ئايمىقىنىڭ باشلىقى مۇنزىر ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئۆلۈم ئۈچۈن ئازاد قىلىنغان دېگەن نامى بار)نى ئەمىر قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ ياخشىلىرى، پازىل سالىھلىرى ۋە ئەڭ ديانەتلىك قارى قۇرئانلىرىدىن تەركىب تاپقانىدى. ئۇلار يولغا چىقىپ كۈندۈزى ئوتۇن تېرىپ سېتىپ، ئەھلى سۇففە[①]نىڭ يېمەكلىكلىرىنى غەملىسە، كېچىسى «قۇرئان كەرىم»نى دەرس مۇزاكىرە قىلىشاتتى ۋە نامازدا قىيامدا تۇراتتى. ئۇلار شۇ رەۋىشتە يول يۈرۈپ، ئاخىر بىر كۈنى بىئرى مەئۇنە (ئۇ بەنى ئامىر قەبىلىسىنىڭ زېمىنى بىلەن بەنى سۇلەيم ۋادىسى ئارىلىقىدىكى ئۆتەڭ)گە كېلىپ چۈشتى. ئاندىن ئۇلار ھەرام ئىبنى مىلھان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئۇممۇ سۇلەيم رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قېرىندىشى)دىن خۇدانىڭ دۈشمىنى ئامىر ئىبنى تۇفەيلگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەكتۇبىنى ئەۋەتتى. خۇدانىڭ دۈشمىنى مەلئۇن ئامىر ئىبنى تۇفەيل خەتكە قاراپمۇ قويماي بىر ئادەمنى بۇيرۇپ، ھەرام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كەينى تەرىپىدىن نەيزە ئۇرغۇزدى. ھەرام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كەينىدىن ئۇرۇلغان نەيزىنىڭ ئالدى تەرىپىدىن قان بىلەن تېشىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ: «ئاللاھۇ ئەكبەر، كەئبىنىڭ رەببى بىلەن قەسەمكى، مەن ئارزۇيۇمغا يەتتىم» دېدى ـ يۇ، سىيرىلىپ يىقىلدى.

بۇ خۇدانىڭ دۈشمىنى ھەرام ئىبنى مىلھان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى شەھىد قىلىۋەتكەندىن كېيىن، دەرھال چىقىپ بەنى ئامىر خەلقىنى ھەرام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەمراھلىرى بىلەن ئۇرۇشۇشقا چاقىردى. لېكىن، ئۇلار شۇ جەمەتتىن

---

① ئەھلى سۇففە ـــ يۇرت ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ، دىن ئۆگىنىش ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەسجىدىدىن ئايرىلماي، «قۇرئان كەرىم» ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەلىماتلىرىنى ئۆگىنىش بىلەن مەشغۇل بولغۇچىلار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۆيى بولمىغاچقا مەسجىد پېشايۋىنىنىڭ ئاستىدىكى سۇپىلاردا يېتىپ قوپاتتى.

بولغان ئەبۇ بەررائىنىڭ پاناھلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشمىدى. مەلئۇن ئامىر بۇنىڭ بىلەن توختىماي بەنى سۇلەيمنى جەڭگە (ياردەمگە) چاقىرغانىدى، ئۇلاردىن ئۇسەييە، رەئىل ۋە زەكۋان ئايماقلىرى قوزغىلىپ كېلىپ، دەۋەت ئۆمىكىنى قورشىۋالدى ۋە ئۇلارنى ئۇرۇشقا مەجبۇرلاپ قاتتىق جەڭ بولدى. مۇسۇلمانلار تەرەپتىن پەقەت كەئەب ئىبنى زەيد ئىبنى نەججار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن باشقىسى پۈتۈنلەي شەھىد قىلىنىۋېتىلدى. ئۇ ئۆلۈكلەر ئارىسىدا ھايات قالغان بولۇپ، خېلى ئۇزاق ئۆمۈر كۆرگەندىن كېيىن خەندەك ئۇرۇشىدا شەھىد بولدى.

شۇ كۈنلەردە ئەمر ئىبنى ئۇمەييە ئىبنى زەمرى بىلەن مۇنزىر ئىبنى ئۇقبە ئىبنى ئامىر شۇ ئەتراپتا مۇسۇلمانلارنىڭ پادىلىرىنى بېقىۋاتاتتى. تۇساتتىن ئۇلار بىر توپ يىرتقۇچ قۇشلارنىڭ كۆكتە پەرۋاز قىلىپ كېلىپ، بىر جايدىن ئەگىپ كېتەلمەي قالغانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئەھۋالنى ئۇقۇپ بېقىش ئۈچۈن كېلىپ، مۇنزىر مۇشرىكلار بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىپ ئاخىر شەھىد قىلىنىۋېتىلدى. ئەمرى ئىبنى ئۇمەييە زەمرى ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى. مەلئۇن ئامىر ئەمرى ئىبنى ئۇمەييىنىڭ مۇزەر جەمەتىدىن ئىكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كوكۇلا چېچىنى قىرقىۋېتىپ، ئانىسى ئۈچۈن ئازاد قىلىپ قويۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئەمرى ئىبنى ئۇمەييە زەمەرى ئاشۇ 70 قارىنىڭ بىھۇدە بەختسىزلىككە يولۇققانلىقىدەك ئېغىر مۇسىبەت خەۋرىنى ئېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇلارنىڭ بۇنداق بىراقلا يوقىتىلىشى مۇسۇلمانلارغا ئوھۇد تراگېدىيىسىنى قايتا ئەسلەتتى، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر قايغۇ ـ ئەلەمگە پاتقۇزدى. چۈنكى، ئوھۇد ئۇرۇشىدا بولسا، 70 مۇجاھىد ئاشكارا جەڭ مەيدانىدا باتۇرانە ئېلىشىپ، مەردلەرچە شەھىد بولغانىدى. ئەمما، بۇلار رەزىللەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا كىرىپ قېلىپ، بىھۇدە كېتىپ قالدى. ئەمرى ئىبنى ئۇمەييە قايتىش يولىدا قەرقەرە دېگەن يەردىكى كارىز بېشىغا كېلىپ، بىر دەرەخ تۈۋىدە سايىداپ ئولتۇرۇۋاتاتتى، بەنى كىلاب قەبىلىسىدىن ناتونۇش ئىككى ئادەم كېلىپ بۇ دەرەخ تۈۋىگە چۈشتى. ئۇلار ئۇخلاپ قالغاندىن كېيىن ئەمرى ئىبنى ئۇمەييە «قېرىنداشلىرىمنىڭ ئىنتىقامىنى ئالدىم» دەپ ئويلاپ، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ يېنىپ كەلدى. ئەسلىدە بۇلاردا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلارغا يېزىپ بەرگەن ئامانلىق مەكتۇبنامىسى بار ئىكەن. ئەمرى بۇنى ئۇقمىغانىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشۈپ، يولدا يۈز بەرگەن ۋەقەنى ئېيتىپ بېرىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلارنى مېنى تۆلەم تۆلىسۇن دەپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپسەن» دېدى ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ، ئۇلارنىڭ تۆلىمى ئۈچۈن مۇسۇلمانلاردىن ۋە ئىتتىپاقداش يەھۇدىيلاردىن مەبلەغ توپلاشقا كىرىشىپ كەتتى.

دەل مۇشۇ ئىش بەنى نەزىر غازىتىنى قوزغاشنىڭ سەۋەبى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ تەپسىلاتى كېيىنكى بابلاردا بايان قىلىنىدۇ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ بىرقانچە كۈن ئىچىدە ئارقا-ئارقىدىن يۈز بەرگەن رەجىئ ۋە بىئرى مەئۇنە پاجىئەلىرى ئۈچۈن قاتتىق قايغۇردى ۋە ئېغىر ئازاب تارتتى[1]، ھەتتا بىرقانچە كۈن ئىچ پۇشۇقىنى باسالماي، ئۆز ئەسھابلىرىغا سۇيىقەست قىلغان ۋە ئالداپ يوقاتقان ئاشۇ قەبىلە ۋە ئايماقلارغا دۇئايىبەد قىلدى[2]. «سەھىھ بۇخارى»دا ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان ھەدىستە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىئرى مەئۇنەدە ئۆز ئەسھابلىرىغا سۇيىقەست قىلغان رەئىل، زەكۋان، لىھيان ۋە ئۇسەييە ئايماق جەمەتلىرىگە ھەر كۈنى بامدات نامىزىدا 30 كۈنگىچە دۇئايى قۇنۇت (دۇئايىبەد) ئوقۇدى. ئۇ دۇئاسىدا: «ئى ئاللاھ! ئۇسەييە جەمەتى ئاللاھقا ۋە پەيغەمبەرگە ئاسىيلىق قىلدى» دەيتتى دېيىلگەن. شۇ ئارىدا ئاللاھ تەئالا «قۇرئان كەرىم»دە ئايەت نازىل قىلدى، بىز ئۇنى تىلاۋەت قىلدۇق. كېيىن بۇ ئايەت ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى: ﴿أن بلّغوا قومنا إنا لقينا ربنا فرضى عنّا ورضينا عنه﴾ «قەۋمىمىزگە يەتكۈزۈپ قويۇڭلاركى، بىز پەرۋەردىگارىمىزغا مۇلاقات بولدۇق، ئۇ بىزدىن رازى بولدى، بىزمۇ ئۇنىڭدىن رازى بولدۇق». بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بامدات نامىزىدا قۇنۇت ئوقۇشنى (دۇئايىبەد قىلىشنى) توختاتتى.

بەنى نەزىر غازىتى — يەھۇدىيلارغا بېرىلگەن قاقشاتقۇچ زەربە

ئالدىنقى بابلاردا بىز يەھۇدىيلار ئىسلام دىنىنىڭ مەدىنە تۇپرىقىدا يىلتىز تارتقانلىقىغا ۋە مۇھاجىر مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ يەردە يەرلىشىپ قالغانلىقىغا قاتتىق ئاچچىق ساقلاۋاتاتتى ۋە ھەسەت ئوتىدا پۇچىلىنىۋاتاتتى دېگەنىدۇق. ئەمما، ئۇلار مۇسۇلمانلارغا شۇنچە ئۆچ بولسىمۇ، لېكىن ئۇلاردا مۇسۇلمانلار بىلەن قارشىلاشقۇدەك يۈرەك ۋە جاسارەتنىڭ يوقلۇقى، ئۇلارنىڭ پەقەت يەرنىڭ تېگىدىن

[1] ۋاقىدى رەھمەھۇللاھنىڭ زىكرى قىلىشىچە، بىئرى مەئۇنە پاجىئەسىنىڭ خەۋىرى بىلەن رەجىئ ۋەقەسىنىڭ خەۋىرى بىرلا كۈندە يېتىپ كەلگەنىكەن.

[2] ئىبنى سەئەد رەھمەھۇللاھ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىئرى مەئۇنە پاجىئەسىگە قايغۇرۇپ دەرد-ئەلەم تارتقىنىدەك ئىككىنچى بىر ئىشقا قايغۇرغىنىنى كۆرمىگەنىدىم».

ئىس قويۇش، سۇيىقەستچىلىك، ئالدامچىلىق ۋە ئىغۋاگەرچىلىكنىلا ئوخشىتالايدىغانلىقى ئۈچۈن، مۇسۇلمانلار بىلەن تۈزۈلگەن كېلىشىم ۋە ئەھدۇپەيمانلارغا ئاشكارا خىلاپلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي، ئاستىرتىن زىيان سېلىش ۋە سۇيىقەست قىلىش مەقسىتىدە ھەر خىل ھىيلە ـ نەيرەڭلەرنى ئويىنىتىپ، پۇرسەت تاپسىلا دىللىرىدىكى يوشۇرۇن ئاداۋەت زەھەرلىرىنى چېچىپ يۈرەتتى ۋە بۇ ئارقىلىق كۆڭلىنى تەسكىن تاپقۇزۇۋاتاتتى. بولۇپمۇ ئۇلار بەنى قەينۇقا ۋەقەسىدىن كېيىن ۋە ئۇلارنىڭ ئوت قۇيرۇقى كاتتىۋېشى كەئەب ئىبنى ئەشرەف يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋېتىلگەندىن كېيىن ئۆز ھورىغا جىمىقىپ، سىڭگەن نېنىنى يەپ، تىنچلىق يولىنى تۇتقانىدى. لېكىن، ئوھۇد ئۇرۇشىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ بىردىنلا خورىكى ئۆسۈپ، ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق مۇسۇلمانلار بىلەن ئۆچەكىشىشكە باشلىدى. مۇناپىقلار ۋە مەككىلىك مۇشرىكلار بىلەن مەخپىي ئالاقىلىشىپ، ئېغىز ـ بۇرۇن يالاشتى. مۇسۇلمانلارغا قارىتا ئەكسىيەتچىل ھەرىكەتلەرنى تېزلەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا قارىتا قاتتىق ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش ۋە سەۋر قىلىش پوزىتسىيىسىنى تۇتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار رەجىئە ۋە بىئرى مەئۇنە پاجىئەلىرىدىن كېيىن تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ، يۈرەكلىرىنى قاپتەك قىلىپ مەيدانغا چىقتى. ئاخىر ئۆز پۇتىغا ئۆزلىرى پالتا ئۇرۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش سۇيىقەستى (ئەمەلگە ئاشمىغان)نى پىلانلىدى.

ئۇنىڭ تەپسىلاتى مۇنداق: ھېلىقى بەنى كىلاب قەبىلىسىدىن ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن ئىككى كىشىنىڭ تۆلىمى ئۈچۈن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىرقانچە ساھابىسى بىلەن بەنى نەزىر قەبىلىسىگە ئىئانە توپلاشقا چىققانىدى. بۇ تۆلەمدىن مۇسۇلمانلار بىلەن يەھۇدىيلار ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن كېلىشىمنىڭ روھى بويىچە ئۇلارغىمۇ مەلۇم ئۈلۈش يۈكلىنەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا بۇ ھەقتە گەپ قىلىۋىدى، ئۇلار بىردەك: «بولىدۇ، ئى ئەبۇلقاسىم! بىز سەن دېگەندەك قىلىمىز، سەن مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇرغىن، بىز بېرىپ يېتەرلىك مەبلەغ غەملەپ كېلەيلى» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ، بىر يەھۇدىينىڭ تېمىنىڭ تۈۋىدە ئولتۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەبۇ بەكرى، ئۇمەر، ئەلى ۋە ئۇلاردىن باشقا بىرقانچە ساھابە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) بىللە چىققانىدى. ئۇلارمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتى. يەھۇدىيلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن ئايرىلىپ ئۆزئارا پىچىرلاشتى. قىسقىسى، شەيتان ئۇلارغا پېشانىسىگە پۈتۈلگەن

شەقاۋەتلىك قىسمەتنى لەززەتلىك كۆرسەتتى چېغى، ئاخىر ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش سۇيىقەستىنى پىلانلىدى. ئۇلار ئۆزئارا پىچىرلىشىپ: «بىرەرسىمىز بۇ تاشنى (خېلى يېقىندىكى بىر ياغۇنچاقنىڭ پارچە تېشىنى كۆرسىتىپ) ئېلىپ ئۆگزىگە چىقىپ، ئۇنىڭ بېشىغىلا تاشلىساق، ئۇنىڭ بويىنىنى سۇندۇرغان بولاتتۇق» دېيىشكەندى، ئۇلارنىڭ ئەڭ شەقىي بەدبەختى بولغان ئەمرى ئىبنى جەھھاش: «بۇنى مەن قىلاي» دەپ ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ چاغدا ئۇلارغا سالام ئىبنى مۇشكەم (يەھۇدىيلارنىڭ بىرى): «ئۇنداق قىلمايلى، ئاللاھ بىلەن قەسەم، بۇ ئىش ھامان پاش بولۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قىلغىنىمىز مۇھەممەد بىلەن ئوتتۇرىدا تۈزۈلگەن كېلىشىمنى بۇزغانلىق» دېگەندى، ئۇلار سالام ئىبنى مۇشكەمنىڭ نەسىھىتىگە قۇلاق سالماي ئۆزلىرىنىڭ رەزىل مەقسىتىگە يەتمەكچى بولۇشتى. لېكىن، ئويلىمىغان يەردىن ئىش پاش بولۇپ قالدى. يەنى، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىدىن ۋەھيى ئېلىپ كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇلارنىڭ سۇيىقەستىنى ئۇقتۇرۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئورنىدىن تۇرغانچە ھېچنېمىگە قارىماي مەدىنە تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ساھابىلەر ئۇنىڭ كەينىدىن يېتىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! سەن بۇ يەرگە كېلىپ بولۇپسەن، بىز سېنىڭ ئورنۇڭدىن تۇرغىنىڭنىمۇ تۇيماي قاپتۇق» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا يەھۇدىيلارنىڭ سۇيىقەست پىلانلىغانلىقىنى ئېيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ ھامان ئۇلارغا مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتىپ: «بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرى ئون كۈن ئىچىدە مەدىنىدىن چىقىپ كەتسۇن، ئۇلارنىڭ مەدىنىدە تۇرۇشىغا قەتئىي يول قويۇلمايدۇ. ئون كۈندىن كېيىن ئۇچرىتىلغانلارنىڭ كاللىسى ئېلىنىدۇ» دەپ ئۇلتىماتۇم تاپشۇردى. يەھۇدىيلارمۇ چىقىپ كەتمەكتىن باشقا ئامال تاپالماي، بىر نەچچە كۈن كۆچۈش تەييارلىقىنى قىلىپ تۇرغاندا، مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيي ئۇلارغا ئادەم ئەۋەتىپ: «چىڭ تۇرۇڭلار، سىلەر چوقۇم قوللاشقا ئېرىشىسىلەر، يۇرت ـ ماكانىڭلاردىن چىقىپ كەتمەڭلار، مېنىڭ قول ئاستىمدا 2000 يىگىتىم بار، ئۇلار سىلەر بىلەن قورغانغا تەڭ كىرىپ ھايات ـ ماماتتا بىللە بولىدۇ. سىلەر يۇرتۇڭلاردىن چىقىرىپ تاشلانساڭلار، بىزمۇ بىرگە چىقىپ كېتىمىز. سىلەرنىڭ زىيىنىڭلارغا باشقىلارغا ئىتائەت قىلمايمىز، سىلەرگە ئۇرۇش ئېچىلسا چوقۇم ياردەم بېرىمىز. بەنى قۇرەيزە، ئىتتىپاقداشلاردىن غەتفان قەبىلىسى ۋە بەدەۋىلەرمۇ سىلەرنى قوللايدۇ» دەپ ئۇلارغا يەل بېرىپ قويدى. بۇنى ئاڭلاپ يەھۇدىيلارنىڭ ئىشەنچىسى ئېشىپ، ئاللىقاچان سۇنغان ئىرادىسىگە جان كىرىپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار جان تىكىپ ئېلىشىش قارارىغا

كېلىشتى. يەھۇدىيلارنىڭ باشلىقى ھۇيەي ئىبنى ئەختەب ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ قۇتراتقۇلىقىغا ئىشىنىپ كېتىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئوچۇقتىن ئوچۇق: «بىز يۇرت ـ ماكانلىرىمىزنى ساڭا تاشلاپ چىقىپ كەتمەيمىز، قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىلغىن، بىز تەييار» دەپ خەۋەر كىرگۈزدى.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، ھازىرقى ۋەزىيەت مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن تولىمۇ جىددىي ھەم خەۋپلىك ئىدى. چۈنكى، ئۇلارغا ئۆز تارىخىدىكى بۇنداق ھەر تەرەپتىن خەۋپ ـ خەتەرنىڭ سىېسق ھىدى پۇراپ كېلىۋاتقان بىر پەيتتە ئۆز رەقىبلىرى بىلەن قانلىق تۇتۇشۇپ قېلىشى ياخشى ئاقىۋەت كەلتۈرمەيدىغاندەك قىلاتتى. چۈنكى، پۈتۈن ئەرەبلەر بىر تام بولۇپ مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇرۇۋاتقانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ دەۋەت پىدائىيلىرىنى قەستلەپ ئۆلتۈرگەنلىكى ھەممىگە ئايان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرى ھەربىي كۈچ جەھەتتە خېلىلا كۈچلۈك بولۇپ، ئۇلارنى تەسلىم قىلىش ئېھتىمالدىن كۆپ يىراق ئىدى. قىسقىسى، ئۇلارغا ئۇرۇش ئوتى ئېچىش نۇرغۇن ئاۋارىچىلىقلارنى كەلتۈرەتتى. لېكىن، بىئرى مەئۇنە پاجىئەسى ۋە ئۇنىڭ ئالدى ـ كەينىدە يۈز بەرگەن كوللىكتىپ (رەجىئ ۋەقەسىگە ئوخشاش) ۋە شەخس (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش سۇيىقەستىگە ئوخشاش)لەرگە قارىتىلغان تېررورلۇق ۋە قەستلەپ ئۆلتۈرۈش ھادىسىلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ جىنايى قىلمىشلارغا قارىتا قاراپ تۇرسا بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇراتتى. قىسقىسى، ھازىرقى ۋەزىيەت جىنايەتچى ئۇنسۇرلاردىن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى جىددىي تەلەپ قىلىۋاتاتتى. شۇڭا، مۇسۇلمانلار ئاقىۋەتنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىغانىكەن، ئۇلار بىلەن تىغمۇتىغ ئېلىشىپ، ئۆز پەيغەمبىرىگە سۇيىقەست قىلىش نىيىتىدە بولغانلارنىڭ ئەدەپ ـ جازاسىنى بېرىش قارارىغا كەلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇيەي ئىبنى ئەختەبنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ: «ئاللاھۇ ئەكبەر» دېدى. مۇسۇلمانلارمۇ: «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ توۋلاشتى. ئاندىن ئۇلار بىلەن نەق مەيداندا ئېلىشىپ ئاشكارا بىر تەرەپ بولۇش ئۈچۈن ئاتلاندى ۋە ئۆز ئورنىدا مەدىنىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى. ئەلەمنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى. ئاندىن يولغا چىقىپ بەنى نەزىر مەھەللىسىگە يېتىپ بېرىپلا ئۇلارنى مۇھاسىرىگە ئېلىۋەتتى. بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرى ئاشكارا ئېلىشىشتىن قورقۇپ، قەلئە ۋە قورغانلىرىغا چېقىۋېلىپ، مۇسۇلمانلارغا ئوق ۋە تاشلارنى ئېتىپ قارشىلىق كۆرسىتىشكە باشلىدى. قەلئە ئەتراپىغا جايلاشقان خورمىزارلىق ۋە

ئۆزۈمزارلىقلار ئۇلارنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشكە قولايلىق شارائىت يارىتىپ بەرگەن بولغاچقا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ خورما ۋە ئۈزۈم تاللىرىنى كېسىپ تاشلاشقا بۇيرىدى. بۇ ھەقتە ھەسسان ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇغانىدى:

ئېلىپ كەلدى ئەجەب ھەيۋەت بەنى لۇئەيگە[1] خارلىقنى،
كۆيۈش ـ كۆيدۈرۈش دەھشەت بۇۋەيرە[2] خورمىزارلىقنى.

ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ﴾ «(ئى مۇسۇلمانلار!) سىلەر مەيلى (بەنى نەزىرنىڭ) خورمىلىرىنى كېسىڭلار، مەيلى ئۇنى بۇرۇنقى پېتى ئۆرە قالدۇرۇڭلار، ھەممىسىگە ئاللاھ رۇخسەت قىلدۇ، (ئاللاھنىڭ رۇخسەت قىلىشى) ئاللاھنىڭ ئىتائەتتىن چىققۇچىلارنى (يەنى يەھۇدىيلارنى) رەسۋا قىلىش ئۈچۈندۇر» (59:5).

بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنىڭ بېشىغا كۆن چۈشكەندە بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىمۇ ئۆزىنى چەتكە ئالدى. مۇناپىق، خائىن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەييمۇ ۋە غەتفانلىق ئىتتىپاقداشلىرىمۇ ۋەدىسىگە ئەمەل قىلمىدى. قىسقىسى، ھېچ كىشى ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش ياكى يامانلىقنى دەپئى قىلىشقا پېتىنالمىدى. شۇڭا، ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى شەيتان بىلەن ئازغۇن ئىنساننىڭ ئەھۋالىغا ئوخشىتىپ مۇنداق دېدى: ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ «ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار يەھۇدىيلارنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇشتا) شەيتانغا ئوخشايدۇ. ئۆز ۋاقتىدا شەيتان ئىنسانغا: ‹كاپىر بولغىن› دېدى. ئىنسان كاپىر بولغان چاغدا، شەيتان: ‹مەن سەندىن ئادا ـ جۇدامەن، مەن ھەقىقەتەن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھتىن قورقىمەن› دېدى» (59:16).

مۇھاسىرە ئۇزۇنغا سوزۇلمايلا (پەقەت ئالتە كۈن داۋام قىلغان، يەنە بىر رىۋايەتتە 15 كۈن داۋاملاشقان دېيىلىدۇ) ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ تاشلىغان چېغى، ئۇلار ئۆزرىچىلا بوشىشىپ، قورال تاشلاپ تەسلىم بولۇشقا تەييار بولدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەلچى ئەۋەتىپ: «بىز مەدىنىدىن كۆچۈپ كېتىمىز، ئۇرۇشنى توختاتساڭ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر

---

① بەنى لۇئەي ــــ بەنى نەزىر قەبىلىسىنىڭ يەنە بىر ئاتىلىشى.

② بۇۋەيرە ــــ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوت قويغۇزۇۋەتكەن ھېلىقى خورمىلىقنىڭ نامى.

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئۆزىنى ۋە خوتۇن ـ بالىلىرىنى (قورال ـ ياراغلىرىدىن باشقا) ۋە تۆگىگە قاچىلىغىلى بولىدىغان نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىش شەرتى بىلەن سېپىل دەرۋازىسىنى بوشاتتى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەرتىگە كۆنۈپ قەلئەدىن چۈشتى. كېشەك، دېرىزە ۋە ئىشىك جاھازلىرىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ئۆيلىرىنى ئۆز قوللىرى بىلەن يىقىپ، بۇزۇشقا باشلىدى، ھەتتا بەزىلىرى ئۆيلىرىنىڭ سىنجىي ـ بالارلىرىغىچە كۆتۈرۈۋېلىشتى. ئاندىن خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىپ، 600 تۆگىگە نەرسە كېرەكلىرىنى ئارتىپ مەدىنىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى، بولۇپمۇ ھۇيەيي ئىبنى ئەختەب ۋە سەلام ئىبنى مۇشكەم قاتارلىق كاتتىۋاشلار خەيبەرگە كۆچتى. بىر بۆلۈكلىرى شام (ھازىرقى سۈرىيە)غا قاراپ يول ئالدى. ئۇلاردىن پەقەت ئىككىلا كىشى (يامىن ئىبنى ئەمرى ۋە ئەبۇ سەئەد ئىبنى ۋەھەب)لا مۇسۇلمان بولغان بولۇپ، ماللىرىنى ئۆز جايىدا ساقلاپ قالدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنىڭ بارلىق قورال ـ ياراغلىرىنى يىغىۋالدى ۋە مال ـ مۈلۈك ۋە ئۆي ـ ئىمارەتلىرىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. نەتىجىدە ھەربىي ئەسلىھە قاتارىدا 50 دانە ساۋۇت، 50 دانە مىس قالپاق ۋە 340 دانە نەيزە ـ قىلىچ قولغا چۈشتى.

بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىدىن تارتىۋېلىنغان ماللار، يەر ـ زېمىن ۋە ئۆي ـ ئىمارەتلەرنىڭ ھەممىسى مەخسۇس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆزى خالاپ، ئىختىيارى ھالدا تەسەررۇپ قىلاتتى. ئۇ ماللاردىن بەشتىن بىرىنى ئايرىش كەتمىدى. چۈنكى، ئاللاھ تەئالا ئۇ ماللارنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مېھنەتسىز ئاتا قىلغانىدى. ئۇنىڭغا مۇسۇلمانلارنىڭ ئات چاپتۇرۇش ۋە نەيزە سوقۇشتۇرۇشى ھاجەت بولمىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ ماللارنى مەدىنىگە ئەڭ بۇرۇن كۆچۈپ كەلگەن مۇھاجىرلارغا مەخسۇس بۆلۈپ بەردى. پەقەت ئەنسارلاردىن ئىككىلا كىشى — ئەبۇ دۇجانە ۋە سەھل ئىبنى ھۇنەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنىڭ ئالاھىدە قىيىنچىلىقى بولغاچقا ئۇلارغىمۇ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى نەزىر ماللىرىنىڭ يىللىق مەھسۇلات كىرىمىدىن ئۆز ئائىلىسى ئۈچۈن بىر يىل يەتكۈدەك مىقدارىنى ئايرىۋالغاندىن كېيىن، قالغان قىسمىنى خۇدا يولىدا جىھاد تەييارلىقى ئۈچۈن قورال ـ ياراغ ۋە ئات ـ ئۇلاغ چىقىمىغا ئىشلەتتى.

بەنى نەزىر غازىتى ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلدە (مىلادىيە 625 ـ يىلى ئاۋغۇستتا) ئېلىپ بېرىلدى.

ئاللاھ تەئالا بۇ غازات ھەققىدە سۈرە ھەشرنى بىر پۈتۈن نازىل قىلدى. بۇ سۈرىدە يەھۇدىيلارنىڭ مەدىنىدىن قوغلاپ چىقىرىلغانلىق ۋەقەسى ناھايىتى جانلىق تەسۋىرلەندى. بۇ سۈرە يەنە مۇناپىقلارنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلاپ، ئۇلارنى رەسۋايى جاھان قىلدى. غەنىيمەت ۋە ئولجىلارنى باشقۇرۇش تۈزۈمىنى ئورناتتى. مۇھاجىر ۋە ئەنسارلارنىڭ جاسارەت ۋە شىجائىتىگە ئاپىرىن ئوقۇدى ھەمدە جەڭ تەدبىرى سۈپىتىدە دۈشمەن زېمىنىدا ئوت قويۇش ۋە دەل ـ دەرەخلەرنى كېسىپ تاشلاش قاتارلىق ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىشنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنى، بۇنداق قىلىشنىڭ زېمىندا پاسادچىلىق قىلىش (قىرغىنچىلىق)قا ياتمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئاللاھ تەئالا ئاخىردا مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلارغا تەقۋادارلىقنى لازىم تۇتۇشنى ۋە ئاخىرەت ئۈچۈن ياخشى تەييارلىق قىلىشنى تەۋسىيە قىلغاندىن كېيىن، سۆزنى ئۆزىگە مەدھىيە ئوقۇش ۋە گۈزەل ئىسىم ـ سۈپەتلىرىنى بايان قىلىش بىلەن ئاخىرلاشتۇردى. شۇڭا، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۈرە ھەشرنى «سۈرە بەنى نەزىر» دەپ ئاتايتتى.

نەجدى غازىتى

مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ قېتىمقى (بەنى نەزىر) غازىتىدا ئارتۇقچە بەدەل تۆلىمەيلا قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىسى ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ مەدىنىدىكى سىياسىي ئورنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەندى. مۇناپىقلار ئاشكارا گەپ يورغىلىتىش ۋە ئىغۋاگەرچىلىك قىلىش جىنايى ھەرىكەتلىرىدىن ۋاقىتىنچە توختىدى. ئوھۇد ئۇرۇشىدىن كېيىن مۇسۇلمانلارغا قارشى ھەرىكەتتە بولغان، ھەتتا ئىسلام دەۋىتى پېدائىيلىرىغا رەزىل ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، نومۇسسىزلارچە قەستلەپ ئۆلتۈرگەن، بەلكى تېخى يۈرىكىنى قاپتەك قىلىپ مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىش خام ـ خىيالىدا يۈرگەن ئاشۇ ئەرەب بەدەۋى قاراقچى ـ ئوغرىلىرىنىڭ ئەدىپىنى بېرىش پۇرسىتى ئەمدى پىشىپ يېتىلگەندى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشۇ قارا يۈز ئالدامچىلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرغاندا، غەتفان قەبىلىسىنىڭ بەنى مۇھارىب ۋە بەنى سەئلەبە ئايماقلىرىدىن بىر توپ قاراقچى بەدەۋىلەر توپلىنىپ، مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىش كويىدا بولۇۋاتقانلىق خەۋىرى ئاڭلاندى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەرھال ھەرىكەتلىنىپ، بۇ قارا قورساق سەھرالىقلارنىڭ يولسىز قىلمىشلىرىنىڭ قايتا تەكرارلانماسلىقى ئۈچۈن نەجدى سەھراسىنى ئارىلاپ ئات

چاپتۇرۇپ تازىلاش ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ دىلىغا قورقۇنچ ئۇرۇقىنى تېرىپ قويۇپ كەلمەكچى بولدى.

تاغ قىرلىرىدا ۋە چۆل - جەزىرىلەردە قاراقچىلىق ۋە بۇلاڭچىلىققا ئادەتلىنىپ كەتكەن بۇ ياۋايىلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئاتلىرىنىڭ كىشنىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپلا، قورقۇپ يۈرىكى قېپىدىن چىقتى. شۇنىڭ بىلەن تاغ قىرلىرى ۋە ئېگىزلىكلەرگە مۆكۈنۈپ پاناھلىنىۋالدى. بۇ ئارقىلىق مۇسۇلمانلار مەدىنىگە پاراكەندىچىلىك سېلىش ئېھتىمالى بولغان ئاشۇ قەبىلىلەرگە تەنبىھ بەردى ۋە ئۇلارنىڭ ھېس - تۇيغۇلىرىغا ۋەھىمە خۇرۇچلىرىنى چېچىپ قويۇپ، ئەكسىيەتچىلىكنىڭ يامان ئاقىۋىتىگە ئاگاھلاندۇرۇش سىگنالى بەرگەندىن كېيىن ئامان - ئېسەن مەدىنىگە قايتتى.

تەرجىمىھال ۋە تارىخشۇناسلار مۇسۇلمانلارنىڭ ھىجرىيىنىڭ 4 - يىلى رەبىئۇسسانى ياكى جەمادىيەلئەۋۋەلدە مۇشۇ مەقسەت (يەنى قاراقچى ۋە بولاڭچى بەدەۋىيلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىش مەقستى)تە نەجدى تەرەپتە ئېلىپ بارغان يەنە بىر غازاتنى تىلغا ئېلىشىدۇ ۋە بۇ غازاتنى زاتۇررىقائ غازىتى دەپ ئاتىشىدۇ. دۇرۇس، مۇشۇ مەزگىلدە مەلۇم بىر غازاتنىڭ ئېلىپ بېرىلغانلىقى ئېنىق. بۇنىڭدا شەك - شۈبھى يوق. بۇنى مەدىنىنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى سىياسىي ۋەزىيىتى ھەقىقەتەن تەقەززا قىلاتتى. چۈنكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوھۇد ئۇرۇشى ئاخىرلاشقاندا ئەبۇ سۇفيان بىلەن بەدرىدە ئۇچرىشىشقا ۋەدىلەشكەن ۋاقىت يېقىنلاپ قالغانىدى. بۇنداق ئەھۋالدا مەدىنە ئەتراپى رايونلىرىدىكى بەدەۋىي قاراقچىلارنى خورىكى ئۆسۈك ۋە پاراكەندىچىلىك سېلىش ئېھتىماللىقى يۇقىرى ھالەتتە قويۇۋېتىپ، مەدىنىنى ئادەمسىز تاشلاپ قويۇپ مۇشۇنداق چوڭ ئۇرۇشقا چىقىپ كېتىش ئۇرۇش دەۋرى ھەربىي ئىستراتېگىيىسىگە قەتئىي ئۇيغۇن كەلمەيتتى. بەلكى، تېخى بەدرى سەھنىسىدە ئىلگىرىكى ھەرقانداق چاغدىكىدىن تېخىمۇ زور ۋە دەھشەتلىك ئۇرۇش بولۇش ئېھتىمالى بولغان بۇنداق چوڭ ھەربىي يۈرۈشكە ئاتلىنىش ئالدىدا، ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرۇپ، ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرۇش تولىمۇ زۆرۈر ئىدى، ئەلۋەتتە.

ئەمما، مېنىڭ (ئاپتور) قارىشىمچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىجرىيىنىڭ 4 - يىلى رەبىئۇسسانى ياكى جەمادىيەلئەۋۋەلدە قوزغىغان بۇ غازاتنىڭ زاتۇررىقائ غازىتى بولۇشى ناتايىن، چۈنكى زاتۇررىقائ غازىتىغا ئەبۇ ھۇرەيرە ۋە ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارمۇ قاتناشقان. ۋەھالەنكى، ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەيبەر غازىتىدىن بىرقانچە كۈن ئىلگىرى مۇسۇلمان بولغان، شۇنىڭدەك ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن تۇنجى قېتىم خەيبەردە ئۇچراشقان. ئۇنداقتا زاتۇررىقائ غازىتى

خەيبەر غازىتىدىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان بولىدۇ ۋە يەنە زاتۇررىقائ غازىتىنىڭ ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلىدىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغانلىقىنىڭ كۈچلۈك بىر دەلىلى شۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غازاتتا نامازنى سالاتۇلخەۋپ (خەۋپ نامىزى ياكى ھەربىي ھالەت نامىزى) تەرىقىسىدە ئوقۇغان. ھالبۇكى نامازنى سالاتۇلخەۋپ تەرىقىسىدە ئوقۇش تۇنجى بولۇپ ئۇسپان غازىتىدا يولغا قويۇلغان. ئۇسپان غازىتى خەندەك غازىتىدىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان. ھەممىگە مەلۇمكى، خەندەك غازىتى ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى يىل ئاخىردا يۈز بەرگەن.

ئىككىنچى قېتىملىق بەدرى غازىتى

مۇسۇلمانلار ئەتراپتىكى قاراقچى ۋە بۇلاڭچى بەدەۋى باندىتلارنىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرۇپ، ئۇلارنىڭ پاراكەندىچىلىك سېلىش ھەرىكەتلىرىنى چەكلىگەندىن كېيىن، چوڭ دۈشمىنى بىلەن بولىدىغان ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى. يېڭى يىل كىرىپ قۇرەيش تەرەپ بىلەن (ئالدىنقى يىلى ئوھود غازىتىدا) پۈتۈشكەن مۇددەت كۇنسايىن يېقىنلاپ كەلگەنىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابىلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، كېلىشىمگە ئاساسەن ئەبۇ سۇفياننىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇرۇش چاقمىقىنى قايتا ياندۇرۇپ، ئىككى تەرەپتىن يولى ئەڭ توغرا، ھاياتلىق سەھنىسىدە باقىي تۇرۇشقا ئەڭ لايىق بىرىگە رەھبەرلىك ھوقۇقى ئۆتكەنگە قەدەر بىر ئىزدا قانائەتلىنىپ توختاپ قالماسلىق تولىمۇ ھەقلىق ئىدى.

شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى شەئبان ئېيىدا (مىلادىيە 626 ـ يىلى يانۋار)دا ئۆزىنىڭ ۋەدىسىگە ئاساسەن 1500 كىشىلىك قوشۇن بىلەن بەدرىگە قاراپ يول ئالدى. قوشۇندا پەقەت ئون دانە ئاتلىق بار ئىدى. ئەلەمنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆتۈردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز ئورنىدا مەدىنىدە ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى باشلاپ بەدرىگە يېتىپ بېرىپ، مۇشرىكلارنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇردى.

ئەمما، ئەبۇ سۇفيان مەككە مۇشرىكلىرىدىن 2000 ئادەمنى ئەگەشتۈرۈپ (ئۇلارنىڭ ئىچىدە 50 ئاتلىق بار ئىدى) چىقىپ، مەككىدىن بىر كۈنلۈك يىراقلىقتا جايلاشقان مەررىزەھراندىكى مەجىننە دەپ ئاتىلىدىغان بىر سۇ بويىغا چۈشتى.

ئەبۇ سۇفيان مەككىدىن يولغا چىققاندىن بېرى، «مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇشساق ئاقىۋەت قانداق بولار؟» دېگەن ھەقتە ئويلىنىپ، گويا جازا مەيدانىغا

ياللاپ ئېلىپ كېتىلگەنىدى. ئەسىردەك تېنىنى قورقۇنچ بېسىپ، بىر خىل ۋەھىمە بىلەن جۇغۇلداپ تىترەيتتى. ئۇ مەرىزەھرانغا چۈشكەندىن كېيىن تېخىمۇ ئەنسىزلەپ چۈشۈپ كەيپىياتى يامانلاشتى ۋە ئىرادىسى بوشاپ، بىر ئامال قىلىپ قايتىشنىڭ چارىسىنى ئىزدىدى. شۇڭا، ئۇ ئادەملىرىگە: «ئى قەۋرەيش جامائەسى! ئۇرۇش دېگەننى مەمۇرچىلىق ۋە مولچىلىق يىللاردا قىلىدىغان ئىش ئىدى. ئۇ چاغدا ئات ـ تۆگىلەرنى يايلىتىپ، سۈت ـ قايماقلىنى ئىچىپ، روھلۇق جەڭ قىلغىلى بولاتتى. بۇ يىل بىز بىلەن قېرىشقاندەك قەھەتچىلىك ـ قۇرغاقچىلىق يىل بولۇپ قالدى. مەن مۇشۇ يەردىن قايتساقمىكىن دەيمەن» دېدى.

ئەھۋالدىن قارىغاندا قوشۇن ئەزالىرىنىمۇ قورقۇنچ ۋە ۋەھىمە ئەسىر قىلىپ بولغاندەك قىلاتتى. چۈنكى، ئەبۇ سۇفياننىڭ ھېلىقى نۇتۇقى بارلىق مۇشرىكلارغا «قېرى كالىغا پىچاق خۇش ياققاندەك» يېقىپ كەتتى. ئۇلار ئەبۇ سۇفياننىڭ ئاشۇ پىكرى بىلەنلا قايتىپ كېتىشتى. ھېچقانداق قارشى سادا ياكى ئۇرۇشۇش قىزغىنلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلمىدى.

ئەمما، مۇسۇلمانلار تەرەپ بەدرىدە سەككىز كۈن تۇرۇپ، دۈشمەننىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتتى. شۇ جەرياندا تىجارەت ئۈچۈن بىرگە ئېلىۋالغان ماللىرىنى سېتىپ، كۆپ پايدا ئېلىپ (ئۇلار بىر دىرھەملىك مالنى ئاز بولغاندا ئىككى دىرھەمگە ساتقانىدى)، ئاندىن مەدىنىگە قايتتى. ئۇلار بۇ قېتىمقى ھەرىكەت ئارقىلىق، ئەھۋال سېزىلگەن ھامان ھەرىكەتكە ئۆتۈش، باش كۆتۈرگەن ھامان قول سېلىشتەك سىياسىي ئۈستۈنلۈكنى قولغا كەلتۈردى. كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى شان ـ شەۋكىتى مەزمۇت بېكىدى ۋە ۋەزىيەتنى كونترول قىلىشتا مۇداپىئەدە تۇرۇشتىن ھۇجۇمغا ئۆتۈش دەرىجىسىگە تەرەققىي قىلدى.

بۇ غازات تارىختا «بەدرى كېلىشمى غازىتى» ياكى «ئىككىنچى بەدرى غازىتى» ۋەياكى «بەدرى كىچىك غازىتى» دېگەن ناملار بىلەن ئاتالدى.

دۇمەتۇلجەندەل غازىتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدرىدىن قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا مەدىنە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى رايونلاردا تىنچلىق ۋە مۇقىملىق ئومۇملىشىپ، پۈتۈن تەۋەلىك خاتىرجەم بولدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەرەب زېمىنى چېگراسىنىڭ ئەڭ يىراق چەت جايلىرىغىچە قوشۇن تارتىپ بېرىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەزىيەتنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ كونترول قىلىپ، ئىسلام

دەۋتى ئۇچۇن ياخشى مۇھىت يارىتىش ۋە ئۇنى يېقىن ئەتراپتىكى دوست ـ دۈشمەنلەرنىڭ ھەممىسىگە ئۇقتۇرۇپ قويۇشقا ئوبدان پۇرسەت يارىتىلدى. ئۇ بەدردىن قايتىپ كېلىپ، مەدىنىدە ئالتە ئاي تۇرغاندىن كېيىن، دۇمەتۇل جەندەل (شامغا يېقىن جاي) ئەتراپىدىكى قەبىلىلەر يولنى توسۇپ، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى بولاپ ـ تالاپ، يولۇچىلارغا جەۋرى ـ جاپا سالىتۇ ۋە يەنە مەدىنىگە يۈرۈش قىلىش مەقسىتىدە جەددىي كۆچ توپلاۋېتىپتۇ دېگەن خەۋەر ئاڭلاندى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز ئورنىدا مەدىنىدە سىباۇ ئىبنى ئەرفەتەتۇلغىفارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ، ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلنىڭ 25 ـ كۈنى مۇسۇلمانلاردىن 1000 كىشى بىلەن يولغا چىقتى ۋە بەنى ئۇزرە قەبىلىسىدىن مەدكۇر ئىسىملىك بىر كىشىنى يولباشلىغۇچىلىققا ئېلىۋالدى.

قوشۇن دۈشمەنگە تۇيۇقسىز زەربە بېرىش ئۈچۈن كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ، كېچىسى يول ـ يۈرۈپ مېڭىپ، ھەتتا بىر چاغدا ئۇلارنىڭ تەۋەلىكىگە يېقىنلاپ بېرىۋىدى، ئۇلاردىن ھېچ كىشى چېلىقتۇرۇلمىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلانىڭ چارۋا ـ ماللىرىغا ۋە قويچى ـ پادىچىلىرىغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ بەزىسى قولغا چۈشتى، بەزىسى قېچىپ كەتتى. دۇمەتۇلجەندەل ئاھالىسى مۇسۇلمانلارنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلاپ، تەرەپ ـ تەرەپكە تىكىۋېتىشكەندى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ مەنزىلىگە يېتىپ بارغاندا، ئۇلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ يەردە بىرقانچە كۈن تۇرۇپ تەرەپ ـ تەرەپكە چارلىغۇچىلارنى ئەۋەتىپ ۋە ئارقىمۇئارقا قوشۇنلارنى چىقىرىپ، ئاختۇرۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، بىرمۇ ئادەم ئۇچرىتىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەدىنىگە قايتتى. قايتىش سەپىرىدە ئۇيەينە ئىبنى ھەسنى بىلەن (مۇناسىۋەتلىك) كېلىشىملەرنى ئىمزالاشتى.

دۇمەتۇلجەندەل شام چېگراسى بويىغا جايلاشقان مەشھۇر قەدىمى ئۆتەڭ بولۇپ، بۇ يەر بىلەن دىمەشق (شام پايتەختى)نىڭ ئارىلىقى 15 كۈنلۈك مۇساپە ئىدى. مەدىنە بىلەن بولغان ئارىلىقمۇ ئوخشاشلا 15 كۈنلۈك مۇساپە كېلەتتى.

خوش، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مانا مۇشۇنداق چاپسان ھەم جەددىي ھەربىي يۈرۈشلەرنى قوزغاش ۋە مۇشۇنداق دانا ھەم پۇختا تەدبىرلەرنى قوللىنىش ئارقىلىق رايون تەۋەلىكىنىڭ تىنچ ۋە مۇقىم بولۇشىنى، ۋەزىيەتنى ئىدارە قىلىپ دەۋر چاقىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن ئايلىنىشىنى ھەمدە مۇشۇ بىر يىل مابەينىدە مۇسۇلمانلارنى ئارقا ـ ئارقىدىن تالاپەتكە ئۇچرىتىپ، ھەر تەرەپتىن ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغان ئىچكى ـ تاشقى قىيىنچىلىقلارنى زور دەرىجىدە يېنىكلىتىشتەك نەتىجە ۋە مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى.

ئالايلى، ئەينى ۋاقىتتا تىپىرلاپ قالغان مۇناپىقلار ئەمەلىيەتتە بىردىنلا ھورىغا جىمىقىپ يۇۋاشلىشىپ قالدى. يەھۇدىيلارنىڭ بىر قەبىلىسىنى (يەنى بەنى نەزىرنى) سۈرگۈن قىلىش ئىشى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملىنىۋىدى، يەنە بىرسى (يەنى بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى) قوشنىدارچىلىق ھەققىگە ۋە مۇناسىۋەتلىك كېلىشىم ۋە ئەھدۇپەيمانلارغا ۋاپا قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشۈپ ئوبدانلاپ كەتتى. قاراقچى ـ بۇلاڭچى بەدەۋىيلەرمۇ تىنجىدى، ھەتتا ئەڭ چوڭ دۈشمەن قۇرەيش دائىرىلىرىمۇ مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلىشتىن يالتايدى. دېمەك، مۇسۇلمانلارغا ئىسلام دەۋىتىنى قانات يايدۇرۇش ۋە پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھۇ زۇلجەلالنىڭ ئەلچىلىكىنى ئۆز لايىقىدا يەتكۈزۈش ئۈچۈن مۇۋاپىق شەرت ـ شارائىت ھازىرلاندى.

ئەھزاب غازىتى

يېقىنقى بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بېرى ئېلىپ بېرىلغان ھەربىي ھەرىكەتلەردە قوللىنىلغان ماددىي ۋە مەنىۋى چارە ـ تەدبىرلەر ئارقىلىق ئاراللىنىڭ ۋەزىيىتى ئوبدان تىنچلىنىپ قالغانىدى. ئەمنىلىك ۋە خاتىرجەملىك ئاساسىي جەھەتتىن ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنىدى. ئەپسۇسكى، (ئۆز تارىخىنىڭ بەتلىرىنى ئالدامچىلىق، سۈيىقەستچىلىك، خىيانەت، بۇزغۇنچىلىق، ئىغۋاگەرچىلىك ۋە كەززابلىق قارا داغلىرى بىلەن بويىۋەتكەن) ئاشۇ يەھۇدىيلار ئازغۇنلۇق ئۇيقۇسىدىن يەنىلا ئويغانمىدى. ئۇلارغا ياخشىلىق ياراشمىدى. ئۇلار ئالدامچىلىق ۋە سۇيىقەست قىلىش سەۋەبىدىن تارتقان ئازاب ـ ئۇقۇبەتلىرىدىن ئاچچىق ساۋاق ۋە ئىبرەتمۇ ئالمىدى. نەتىجىدە ئۇلار (بولۇپمۇ بەنى نەزىر كاتتىۋاشلىرى) خەيبەرگە كۆچۈپ بارغاندىن كېيىن، مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان جەڭدىي توقۇنۇشلارنىڭ نەتىجىسىگە تۆت كۆزى بىلەن قاراپ تۇردى. دەۋر ئېقىمى مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىگە قاراپ يۆزلىنىپ، ئۇلارنىڭ سىياسىي نوپۇز دائىرىسى كۆلىنىپ كېڭىيىشكە ۋە ھاكىمىيەت ئاساسى بارغانسېرى پۇختىلىنىشقا باشلىۋىدى، ئۇلار ھەسەت خۇمدانلىرىدا دۆمىلىنىپ، زەھەر قوقاسلىرىغا كۆمۈلگەندەك بولۇپ كېتىشتى. ئۇلار مۇسۇلمانلارغا قارىتا يېڭىباشتىن باشقىچە بىر خىل سۇيىقەست پىلانلاشقا كىرىشتى ھەمدە ئۇلارنى تەلتۆكۈس يوقىتىدىغان چوڭ بىر زەربىگە تەييارلىق كۆرۈشكە تۇتۇشۇپ كەتتى.

يەھۇدىيلار ئەمدى مۇسۇلمانلار بىلەن بىۋاسىتە قارشىلىشىشقا مادارى يەتمەيدىغان بولغاچقا، ئاشۇ رەزىل مەقسىتى ئۈچۈن ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ۋە ئاجايىپ قەبىھ مۇنداق بىر پىلاننى تۈزۈپ چىقتى.

خەيبەرلىك يەھۇدىيلارنىڭ كاتتىۋاشلىرى ۋە بەنى نەزىر يۇقىرى قاتلام ئەمەلدارلىرىدىن بولۇپ يىگىرمىدەك ئادەم ئۈمەك سۈپىتىدە تەشكىللىنىپ مەككىگە باردى. ئۇلار مەككە مۇشرىكلىرىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارشى ئۇرۇش قوزغاشقا چاقىردى ۋە ئۇلار بىلەن سىياسىي دوستلۇق ۋە ھەمكارلىق ئورنىتىپ، ئۆزلىرىمۇ بىۋاسىتە جەڭگە قاتنىشىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى. قۇرەيش تەرەپ دەرھال ماقۇل بولدى. ئۆتكەن يىلى بەدرىدە ئۇچرىشىش ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلغان قۇرەيش دائىرىلىرى بۇ قېتىمقى زەربىدە كۆپرەك رول ئويناش ئارقىلىق، شۇ چاغدا دەخلىگە ئۇچرىغان ئار ـ نومۇسىنى ئاقلىماقچى بولدى.

ئۆمەك ئەزالىرى قۇرەيش دائىرىلىرىنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇدۇل غەتفان قەبىلىسىگە چىقىپ ئۇلارنىمۇ مۇشۇ نىشانغا ئۈندىگەنىدى، غەتفان تەرەپ خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى. ئاندىن بۇ ئۆمەك مۇشۇ ئەتراپتىكى ئەرەب قەبىلىلىرىدە تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىپ، يۇقىرى ـ تۆۋەن قاتراپ يۈرۈپ، مۇسۇلمانلارغا قارشى جامائەت پىكرى تۇپلىدى. قىسقىسى، مانا مۇشۇنداق ھىيلە ـ نەيرەڭلەر بىلەن يەھۇدىي سىياسىيونلىرى ۋە قوماندان ئەمەلدارلىرى كۇپرى كۈچلىرىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارشى بىرلەشتۈرۈپ تەشكىللەشتە مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

ئۇزاق ئۆتمەي ھەرقايسى تەرەپ ۋەدىسىگە ئاساسەن مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقتى. قۇرەيش ۋە كەنانە قەبىلىلىرى ھەممە ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بولۇپ 4000 كىشى (ئەبۇ سۇفياننىڭ قوماندانلىقىدا) جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ ئاتلاندى. ئۇلار مەررىزەھرانغا كەلگەندە بەنى سۇلەيم قەبىلىسى قوشۇلدى. شەرقتىن غەتفان قەبىلىلىرىدىن بەنى فەزارە (ئۇيەينە ئىبنى ھەسنى باشچىلىقىدا)، بەنى مۇررە (ھارىس ئىبنى ئەۋف باشچىلىقىدا) ۋە بەنى ئەشجەئە قاتارلىق جەمەت ۋە ئايماقلار (مىسئەر ئىبنى رەخىيلە باشچىلىقىدا) غەربكە قاراپ ماڭدى. شۇنىڭدەك بەنى ئەسەد ۋە باشقىلارمۇ قوزغالدى.

شۇنداق قىلىپ، ھەرقايسى قەبىلە ۋە ئايماقلارنىڭ قوشۇنلىرى توپ ـ توپ بولۇپ، بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە مەدىنىگە قاراپ يول ئالدى. ئەمدىكى ئىش مەدىنىدە قالغانىدى. بىرقانچە كۈندىن كېيىن مەدىنە ئاھالىسىنىڭ (چوڭ ـ كىچىك، ئەر ـ ئايال، قېرى ـ ياش) ئومۇمىي ساندىن ئۈچ ھەسسە ئېشىپ كېتىدىغان 12 مىڭدىن كۆپرەك (شۇ دەۋرگە نىسبەتەن) ناھايىتى زور قوراللىق قوشۇن مەدىنە ئەتراپىدا قارا چۇمۇلە كەبى مىغىلداپ پەيدا بولاتتى. ناۋادا بۇ بىرلەشمە قوشۇن مەدىنىگە بىراقلا ھۇجۇم قىلىپ كىرىدىغان بولسا، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ يەردىكى مەۋجۇدىيىتىگە مۆلچەردىكىدىن كۆپ خەۋپ ـ خەتەر كەلتۈرەتتى ۋە ئۇلارنىڭ چوڭ ـ كىچىك، قېرى ـ ياش ھەممىسى قىرغىن قىلىنىپ، يۇرت ـ ماكان ۋە باغ ـ ۋارانلىرى تەلتۆكۈس خانىۋەيران قىلىنىشىمۇ ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ئىدى.

بىراق، مەدىنە رەھبەرلىك قاتلىمىمۇ سەگەك ھەم يىراقنى كۆرەر رەھبەرلىك بولۇپ، ئۆزىنىڭ سەزگۈر ئۇگە بارماقلىرى بىلەن دۈشمەنىنىڭ تومۇرىنى ۋاقتىدا تۇتۇپ، كېسەلگە توغرا دىئاگنوز قويۇپ، ۋەزىيەتنى ئالدىن مۆلچەرلەپ، ئەتراپنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ تۇرۇۋاتاتتى. شۇڭا، بۇ جاھالەت شايكىلىرى ئۆز ماكانلىرىدىن تېخى قوزغالماستا، مەدىنە تەرەپ ئاللىقاچان ئۆز ئاخباراتچىلىرى ئارقىلىق بۇ مىسلىسىز خەۋپ ـ خەتەر توغرىلىق جىددىي مەلۇمات تاپشۇرۇۋالغانىدى.

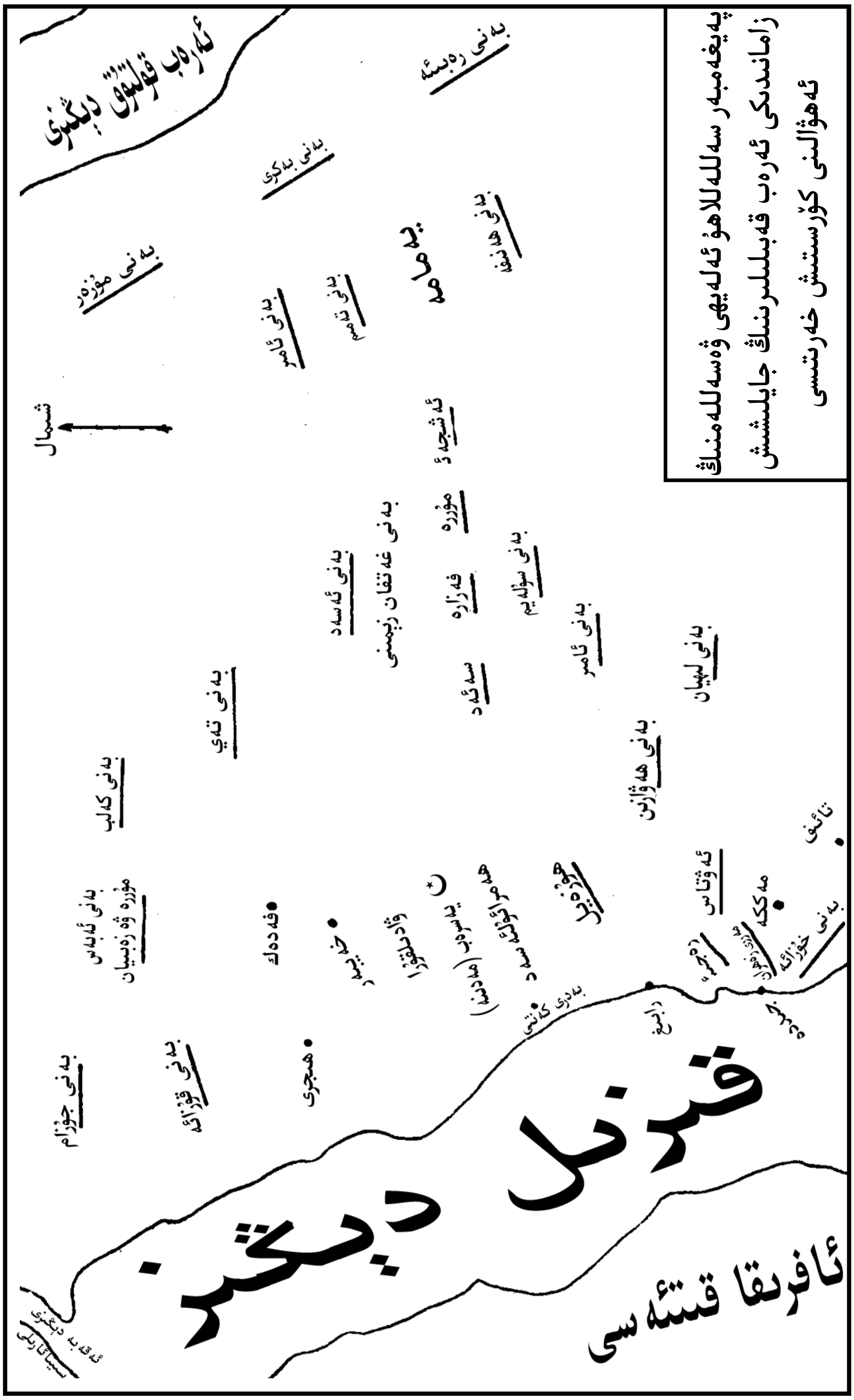
پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ
زاماندىكى ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ جايلىشىش
ئەھۋالىنى كۆرسىتىش خەرىتىسى
ئەرەب قولتۇق دېڭىزى
شىمال
يەمامە
قىزىل دېڭىز
ئافرىقا قىتئەسى
مەككە
تائىف
يەسرىب (مەدىنە)
خەيبەر
فەدەك
ھەجەر

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاخباراتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن دەرھال يۇقىرى دەرىجىلىكلەر كېڭەيتىلگەن ھەربىي كېڭەش يىغىنى چاقىردى. يىغىندا «قانداق قىلغاندا مەدىنىنى دۈشمەننىڭ ھۇجۇمىدىن قوغداپ قالغىلى بولىدۇ؟» دېگەن ھەقتە يىغىن قاتناشچىلىرى بىلەن كەڭ ـ كۇشادە پىكىر ئالماشتۇردى. نەتىجىدە يىغىن قاتناشچىلىرى بىلەن رەھبەرلىك قاتلىمى ئوتتۇرىسىدا جىددىي مۇزاكىرە ۋە قىزغىن غۇلغۇلا ئېلىپ بېرىلىش ئارقىلىق، كاتتا ساھابە سەلمان فارىسى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ ـ لايىھىسى ماقۇللاندى. ئۇ مۇنداق دېگەندى: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ئىراندا مۇبادا دۈشمەننىڭ مۇھاسىرىسىدە قالىدىغاندەك بولساق، ئارىغا خەندەك (ئاكوپ) كولىۋالاتتۇق. مۇشۇ يەردىمۇ شۇنداق قىلساق». سەلمان فارىسى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوتتۇرىغا قويغان بۇ پىلان ئەرەبلەر بۇنىڭدىن ئىلگىرى كۆرۈپ باقمىغان ناھايىتى ئۆبدان تەدبىر ـ لايىھە بولغانىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ تاكتىكىنى قوللىنىشنى قوبۇل تاپتى ـ دە، دەرھال تۈتۈش قىلىپ، ھەر ئون ئادەمگە 40 گەز (تەخمىنەن 30 مېتىردەك)دىن خەندەك (ئاكوپ) كولاشنى ئورۇنلاشتۇردى.

مۇسۇلمانلار قول ـ قولچە، ناھايىتى قىزغىن كەيپىيات بىلەن خەندەك كولاشقا كىرىشىپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇلارغا ئىلھام ۋە مەدەت بېرىپ ئۇلارنىڭ خەندەك كولاش ھەرىكىتىگە باشتىن ـ ئاخىر ئۆزى بىۋاستە قاتناشتى. «سەھىھ بۇخارى»دا بايان قىلىنغان بىر ھەدىستە سەھل ئىبنى سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى بايان قىلىنغان: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن خەندەكتە كېچە ـ كۈندۈز بىللە بولاتتۇق. بەزىلەر خەندەك كولىسا، بىز توپىسىنى يۆدۈپ توشۇيتتۇق. بۇ چاغدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دەيتتى:

ئى ئاللاھ! ئاخىرەت ھاياتى ــــ ھايات،
مۇھاجىر، ئەنسارغا قىلغىن ئىلتىپات.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە خەندەك ئىش ئورنىغا چىقاتتى. بۇ چاغدا مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارلار ھەممىيلەن بىرلىكتە سەھەرنىڭ قەھرىتان سوغاقلىرىغا قارىماي، جىددىي ئاكوپ كولايتتى. ئۇلارنىڭ ياردەملىشىدىغان قول ـ چاكىرى ياكى مەدىكارى يوق ئىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئاچلىق دەرد ـ ئەلەمى ئۈستىگە ئەمگەك ئازابى تارتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ئى ئاللاھ! ئاخىرەت ھاياتى ــــ ھايات،
مۇھاجىر، ئەنسارغا قىلغىن ئىلتىپات.

دېگەنىدى، ساھابىلەر رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە:

بىزكى بەيئەت قىلغان مەرد،
مۇھەممەدكە، جىھادقا.
ھۆر ئەقىدە ياشاش چۈن،
يا شەرەپلىك ماماتقا.

دەپ جاۋاب قايتۇردى.

يەنە «سەھىھ بۇخارى»دا بەرراء ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىــۋايەت قىلىنغان ھەدىستە مۇنــداق دېــيىلگەن: مەن رەســۇلۇللاھ ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەسەللەمنىڭ خەندەكتىن توپا توشۇپ، ھەتتا ئۇنىڭ مۇبــارەك ئەتلــىرى توپــا ـ چاڭلار بىلەن قاپلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈم. ۋەھالەنكى، رەسۇلۇللاھ ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆكرەك قىسمىدا قويۇق تۈكلەر بار ئىدى. مەن ئۇنىڭ توپا تۇشۇۋېتىپ ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھــۇ)نىــڭ مۇنــۇ شــېئىرىنى مۇڭلۇق ئاھاڭدا ئوقۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم:

رەببىمىز! سەن بولمىساڭ تاپماس ئىدۇق ھىدايەت،
بىلمەس ئىدۇق نېمىدۇر؟ زاكات، ناماز، روزا، ئىبادەت.
ئاتا قىلغىن بىزلەرگە خاتىرجەملىك، سائادەت،
ئېلىشقاندا ياۋ بىلەن سەۋر ـ سۇبات جاسارەت.
بوزەك قىلدى مۇشرىكلار تۇتۇپ بىزگە ئاداۋەت،
دىنىمىزدىن ياندۇرسا، قىلماسمىز ھېچ ئىتائەت.
... ...

ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يۇقىرىقى شېئىرنىڭ ئاخىردىكى:

بوزەك قىلدى مۇشرىكلار تۇتۇپ بىزگە ئاداۋەت،
دىنىمىزدىن ياندۇرسا قىلماسمىز ھېچ ئىتائەت.

دېگەن مىسرالىرىنى ناھايىتى مۇڭلۇق ئاھاڭدا ئەڭ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرەتتى.

مۇسۇلمانلار مۇشۇنداق جەبدەسلىك ۋە جۇشقۇن روھ بىلەن ئىشلەيتتى. ۋەھالەنكى، ئۇلار شۇ ھالىتىدە قاتتىق ئاچلىق ئازابىنى تارتىۋاتاتتى.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: خەندەك كولىغۇچىلارغا بىرەر چاڭگال ئارپا كەلتۈرۈلۈپ، بۇزۇلغان ياغ بىلەن تاماق قىلىنىپ قويۇلاتتى ـ دە، ئۇلارنىڭ قورسىقى تولىمۇ ئاچ بولغانلىقتىن ئۇنى ئىنتايىن يۇتۇۋېتەتتى. ھالبۇكى، ھېلىقى تائامنىڭ بەتبۇيى ھىدى كىشىنى بىزار قىلاتتى.

ئەبۇ تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاچلىق دەردىنى شىكايەت قىلىپ، قورسىقىمىزغا تېڭىۋالغان بىردىن تاشنى ئېچىپ كۆرسەتكەندۇق، ئۇ قورسىقىنى ئېچىپ ئىككى تاشنى قوشلاپ تېڭىۋالغانلىقىنى كۆرسەتتى.

خەندەك كولاش جەريانىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بەرھەق، راست پەيغەمبەرلىكىنى ئىسپاتلايدىغان بىرقانچە مۆجىزە ۋە ئالامەتلەر كۆرۈلگەن. جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىرايىدا ئاچلىق ئالامەتلىرىنى كۆرۈپ، دەرھال ئۆيىگە بېرىپ بىر پاقلاننى سويدى ۋە ئايالىغا بۇيرۇپ، بىر ساڭ (ساڭ — ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، بىر ساڭ ئارپا تەخمىنەن ئىككى كىلوگرام كېلىدۇ) ئارپىنى ياغۇنچاق بىلەن ئەزدۈردى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ ساھابىلەردىن بىرقانچەيلەننى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلىشنى ئاستاغىنە ئېيتقاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەندەك كولاۋاتقانلارنىڭ ھەممىسىگە ئېلان قىلىپ، چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەننى ئېلىپ باردى. ئۇلار 1000دەك ئادەم ئىدى. ئۇلار شۇ تاماقتىن تەناۋۇل قىلىشىپ قورساقلىرى تويدى. لېكىن، گۆش قازىنى ئەسلى پېتى پىتىقلاپ قايناۋاتاتتى، قاچىدىكى ئارپا خېمىرمۇ 1000 كىشىگە نان ياسىلىپ بولغاندىن كېيىن، يەنىلا ئەسلىدىكىدىن كۆپ جىممىغانىدى.

نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەمشىرىسى ئاتىسى ۋە قېرىندىشىنىڭ غىزالىنىشى ئۈچۈن قورۇق خورما ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن خورمىنى سورىدى ۋە ئۇنى ماتا رەخت ئۈستىگە تاشلاپ چاچتى. ئاندىن خەندەك ئەھلىنى چاقىردى. ئۇلار كېلىپ خورمىدىن يېيىشكە باشلىدى. خورما داستىخاندا كۆپىيىپ ئاۋۇپلا تۇراتتى، ھەتتا خەندەك كولاۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى تويۇپ قايتتى. ھالبۇكى، ھېلىقى خورما داستىخان ئەتراپىغا چېچىلىپ تۇراتتى.

«سەھىھ بۇخارى»دىكى بىر ھەدىستە، جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن يۇقىرىقى ئىككى مۆجىزىدىن روشەن ھەم ئېنىقراق بولغان مۇنداق بىر مۆجىزە نەقىل قىلىنغان: بىز خەندەك كولاۋاتقان ئەسنادا خەندەك ئوتتۇرىسىدا چوڭ بىر قۇرۇم قېتىشمىسى① بايقالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! چوڭ قورام تاشتەك قۇم قېتىشمىسى چىقىپ قالدى» دېگەندى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «مەن چۈشەي» دەپ، قولىغا بىر تال جوتۇ ئېلىپ چۈشتى. بۇ ۋاقىتتا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قورسىقىغا قوشلاپ تاشلارنى تېڭىۋالغانىدى (چۈنكى ئۈچ كۈندىن بېرى بىز ئېغىزىمىزغا ئۇۋاقمۇ سالمىغانىدۇق). ئۇ تاشنى قولىدىكى جوتۇ بىلەن بىر ئۇرغانىدى، ھېلىقى تاش گويا كۆك قۇمدەك ئەت تۇپراققا ئايلىنىپ كەتتى.

يەنە بەرراۇ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىز خەندەك كولاۋاتقان كۈنلەردە خەندەكنىڭ بىر يېرىدە بولقا ـ بازغانلارمۇ كار قىلمايدىغان چوڭ بىر قورام تاش ئالدىمىزنى توستى. شۇڭا، بىز ئۇنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەلۇم قىلدۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىپ قولىغا جوتۇنى ئالدى ـ دە: «بىسمىللاھ» دەپ قاتتىق بىر ئۇرغانىدى، ئازراق ئۇچۇپ چۈشتى. ئاندىن: «ئاللاھۇ ئەكبەر، ماڭا شام زېمىنلىرىنىڭ ئاچقۇچلىرى بېرىلدى، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن شۇ تاپتا شامنىڭ قىزىل سارايلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن» دېدى. ئۇ جوتۇنى كۆتۈرۈپ يەنە بىرنى ئۇرغانىدى، يەنە ئازراق ئۇچتى. ئاندىن: «ئاللاھۇ ئەكبەر، ماڭا ئىران زېمىنلىرىنىڭ ئاچقۇچلىرى بېرىلدى. مەن شۇ تاپتا ئىران خان ئوردىسىنىڭ ئاق سارايلىرىنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن» دېدى. ئاندىن يەنە: «بىسمىللاھ» دەپ ئۈچىنچى قېتىم بازغان سالغانىدى، تاشنىڭ قالغان قىسمىمۇ پارچىلىنىپ چۈشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاغدا: «ئاللاھ ئەكبەر، ماڭا يەمەن زېمىنلىرىنىڭ ئاچقۇچلىرى بېرىلدى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ھازىر مۇشۇ ئورنۇمدا تۇرۇپ سەنئا شەھىرىنىڭ دەرۋازا قوۋۇقلىرىنى كۆرۈۋاتىمەن» دېدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھمۇ سەلمان فارسى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇشۇ ھەدىسنىڭ ئوخشىشىنى نەقىل قىلغان.

ئەمدى ئەسلى بايانغا كەلسەك، مەدىنىنىڭ شىمال تەرىپىدىن باشقا ھەممە تەرىپىنى ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل تاشلىقلار، تاغلار، بوستانلىق ۋە خورمىزالىقلار ئوراپ تۇرغان بولغاچقا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم گويا يېتىشكەن ھەربىي

① بۇ چوقا دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئالمىدەك، بۇنداق زور قوشۇننىڭ مەدىنىگە بىراقلا ھۇجۇم قىلىپ باستۇرۇپ كىرەلىشى پەقەت شىمال تەرەپتىنلا مۇمكىن دېگەننى پەرەز قىلغانىدى. شۇڭا، ئۇ خەندەك ئورنىنى مەدىنىنىڭ شىمال قىسمىغا كولاشنى بېكىتكەنىدى.

مۇسۇلمانلار خەندەك قېزىش ئىشىنى ناھايىتى جىددىي ئېلىپ باردى. ئۇلار پۈتۈن بىر كۈن توپا قېزىپ، توشۇپ، كەچ كىرگەندە ئاندىن ئۆيلىرىگە قايتاتتى. شۇنداق قىلىپ ئاشۇ مىسلىسىز زور (شۇ دەۋرنىڭ ئۆرۈش ئەھۋالى بويىچە — ت.) قوشۇن مەدىنە تەۋەسىگە قەدەم باسقۇچە خەندەك قۇرۇلۇشى ئەسلىدىكى تەلەپ بويىچە پۈتۈپ چىقتى.

دەل شۇ كۈنلەردە قۇرەيش دائىرىلىرى 4000 كىشىلىك مۇشرىكلار قوشۇنىنى باشلاپ كېلىپ زەئابە[1] بىلەن جارىف[2] ئارىلىقىدىكى رۇۋمە دېگەن جاينىڭ سەل كۆلچىكى بويىغا چۈشتى. غەتفان ۋە ئۇلارغا تەۋە قەبىلىلەردىن 6000 مۇشرىك نەجدى تەرەپتىن سەلدەك ئېقىپ كېلىپ، ئوھۇد تېغى تەۋەسىدىكى نىقما قويرۇقى دېگەن يەرگە ئورۇنلاشتى.

مۇسۇلمانلار بۇ كۆپ قەبىلە ئىتتىپاقداش قوشۇننىڭ مەدىنە ئەتراپىدا قۇرتتەك مىغىلداپ پەيدا بولغانلىقىنى كۆرۈپ: ﴿هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ «بۇ (يەنى قىيىن ئەھۋالدا قالغاندا دۈشمەن ئۈستىدىن غەلىبە ئاتا قىلىش) ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزگە ۋەدە قىلغان ئىشتۇر. ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى راست ئېيتتى» دېيىشتى (33:22).

ئەمما، مۇناپىقلار ۋە ئىمانى ئاجىزلار دۈشمەننىڭ قارىسىنى كۆرۈپلا يۈرەكلىرى ئېغىپ ئالاقزادە بولۇپ كېتىشتى ۋە: ﴿مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا﴾ «ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزلەرگە قۇرۇق ۋەدىلەرنى قىلىپتىكەن» دېيىشىپ كەتتى (33:12).

دۈشمەن يېتىپ كەلگەندە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ مۇسۇلمانلاردىن 3000 كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ سەلئى تېغى باغرىغا چۈشۈپ مۇداپىئەدە تۇردى. خەندەك ئاكوپى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن دۈشمەن ئوتتۇرىسىنى ئايرىپ تۇراتتى.

ئۇلارنىڭ جەڭ مارىشى «دۈشمەن ھامان مەغلۇپ بولىدۇ!» ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز ئورنىدا مەدىنىدە ئابدۇللا ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ، ئاياللار ۋە باللارنى شەھەر قەلئەسىگە يىغىۋېتىشكە بۇيرىغانىدى.

---

① جاي نامى.

② جاي نامى.

مۇشرىكلار مەدىنىگە باستۇرۇپ كىرمەكچى بولۇپ دېۋەيلەپ كېلىشىۋىدى، تۇيۇقسىز ھەم تىنىك كەتكەن خەندەك ئاكوپى گويا كەلگەننى شوراپ كېتىدىغان سۈرلۈك ئەجدىھادەك ئاغزىنى چوڭ ئېچىپ تۇرغان ھالەتتە كۆرۈندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار مۇسۇلمانلارنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ ياتماقتىن باشقا ئامال تاپالمىدى. چۈنكى، ئۇلار ئۆز ماكانلىرىدىن يولغا چىققاندا بۇ خىل جەڭ تاكتىكىسىغا قارىتا تەييارلىقسىز چىققانىدى (ئالدىنقى باپتا دېيىلگەندەك). بۇنداق جەڭ تاكتىكىسىنى ئەرەبلەر بۇنىڭدىن ئىلگىرى كۆرۈپ باقمىغاچقا، ئۇنىڭ تاقابىل تۇرۇش چارىلىرىنى جەڭ ھېسابىغا كىرگۈزمىگەنىدى.

ئۇلار خەندەك تونىلىدىن بۆسۈپ ئۆتمەكچى بولۇپ ئاجىز ھالقىلارنى پايلاپ خەندەك بويىدا ئات چاپتۇرۇشقا باشلىدى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ ھەربىر ھەرىكەت نىشانىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ قايسى تەرەپكە ئات چاپتۇرسا، شۇ تەرەپكە يېتىپ بېرىپ مۇشرىكلارنىڭ خەندەكتىن بۆسۈپ ئۆتمەسلىكى ياكى خەندەككە توپا توشقۇزۇپ يول ياسىۋالماسلىقى ئۈچۈن قار ـ يامغۇردەك ئوق ياغدۇرۇپ، ئۇلارنى خەندەك لېۋىگە يېقىن كەلتۈرمىدى. ئاخىر قۇرەيش چەۋەندازلىرىدىن بىر بۆلۈكلەر مۇھاسىرە نەتىجىسىنى جىمجىتلىق بىلەن كۈتۈپ تۇرۇشنى خالىمىغان چېغى (چۈنكى، ئىشلارنىڭ ئۆزىچە ھەل بولۇشىنى كۈتۈش قورقۇنچاق توخۇ يۈرەكلەرنىڭ ئىشى ئىدى)، بىر تۈركۈم تەلۋىلەر ئات چاپتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەمرى ئىبنى ئەبدىۋۇد، ئىكرەمە ئىبنى ئەبى جەھل ۋە زىرار ئىبنى خەتتاب قاتارلىق باتۇر ـ پالۋانلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار خەندەكنىڭ سەل تارراق قېزىلغان بىر يېرىگە ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ سەكرىتىپ ئۆتكۈزۈپ، سەلئى تېغى بىلەن خەندەك ئارىلىقىدىكى تۈزلەڭلىكتە ئات چاپتۇرۇپ جەۋلان قىلىپ كۈچ كۆرسىتىشكە باشلىدى. بۇ چاغدا ئۇلارغا قارشى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمانلاردىن بىر نەچچە نەپەر ئەزىمەتنى باشلاپ چىقىپ، ئۇلارنى ھەر تەرەپتىن قورشاپ، ئاخىر ئۆزلىرى ئات سەكرىتىپ ئۆتكەن تار نۇقتىغا قىستاپ ئاپاردى. بۇ يەردە مۇشرىكلار تەرەپتىن ئەمرى ئىبنى ئەبدىۋۇد مۇسۇلمانلارغا يەكمۇيەك ئېلىشىش تەلىپىنى قويغانىدى، ئۇنىڭغا قارشى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەيدانغا چۈشۈپ ئەمرىنىڭ ئۇغۇزىنى ئېچىشتۇرىدىغان بىر گەپنى قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېتىدىن سەكرەپ چۈشۈپ قىلىچنى قىنىدىن سۇغارغانچە ئاتنىڭ پۇت ـ قولىنى چېپىپ بويىنى ئۇزۇۋەتتى (چۈنكى ئەمرى قۇرەيش ئىچىدە ئەڭ جەسۇر پالۋان ھېسابلىناتتى). ئاندىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا يەشۋا ئېتىپ قىلىچلاشتى. ئاخىر ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەقىبىنى قىلىچ بىلەن ئۇرۇپ يىقىتتى. باشقىلار چېكىنگەن پېتى قېچىپ خەندەككە

ئۆزنى ئېتىشتى. ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسى شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، باش سەركەردە ئىكرەمە ئىبنى ئەبى جەھل ئەمر ئىبنى ئەبدىۋۇدنىڭ كاللىسىنىڭ ئالدىغا دومىلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، نەيزىسىنى ئېلىۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي قېچىپ ئۆزىنى خەندەككە ئاتتى. مۇشرىكلار مۇھاسىرىنى راسا كۈچەيتكەن ئاشۇ كۈنلەردە، خەندەكتىن بۆسۈپ ئۆتۈش ياكى توپا توشقۇزۇپ يول بەرپا قىلىشقا كۆپ قېتىم ئورۇنۇپ كۆردى. لېكىن، مۇسۇلمانلارمۇ بوش كەلمەي قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىپ، ئۇلارغا قار ـ يامغۇردەك ئوق ياغدۇرۇپ ۋە قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئاخىر ئۇلارنى مەقسىتىگە يەتكۈزمىدى.

مۇشۇنداق جىددىي ۋە كەسكىن جەڭ بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەتكەنلىكتىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋە باشقا مۇسۇلمانلارنىڭ بىرقانچە ۋاقىت نامىزى قازا بولۇپ كەتتى. «سەھىھ بۇخارى» ۋە «سەھىھ مۇسلىم»دا جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: خەندەك كۈنى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ قۇرەيش كاپىرلىرىنى تىللاپ كەتتى ۋە: «ئى رەسۇلۇللاھ، مەن شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ تېخىغىچە نامااز ئوقۇيالمىدىم، ۋەھالەنكى كۈن كىرىپ كەتكىلى تاسلا قاپتۇ» دېگەندى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەبرايى خۇدا، مەنمۇ ھەم تېخىغىچە ئوقۇيالمىدىم» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىرلىكتە تۆۋەنگە چۈشۈپ تاھارەت ئالدۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ تاھارەت ئالدى، ئاندىن ئەسىر نامىزىنى ئوقۇدى. ئۇنىڭغا ئۇلاپلا نامااز شامنى ئوقۇدى. ھالبۇكى، بۇ چاغدا ئاللىبۇرۇن كۈن پېتىپ بولغانىدى.

بۇ نامازلارنىڭ قازا بولۇپ كەتكەنلىكىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆڭلى ناھايىتى بىئارام بولدى، ھەتتا ئۇ ناماز ئوقۇشتىن مەشغۇل قىلىپ قويغان مۇشرىكلارغا دۇئايىبەد قىلدى. «سەھىھ بۇخارى»دا ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەندەك ئۇرۇشى كۈنى: «ئاللاھ مۇشرىكلارنىڭ ئۆي ـ ئىمارەتلىرى ۋە گۆر ـ قەبرىلىرىنى ئوتقا توشقۇزىۋەتسۇن، ئۇلار بىزنى تاكى كۈن پاتقانغا قەدەر سالاتۇلۇۋۇستا[1]دىن مەشغۇل قىلدى» دېدى.

ئىمام ئەھمەد ۋە ئىمامى شافىئ رەھمەھۇمەللاھلارنىڭ «مۇسنەد» دېگەن كىتابلىرىدا، مۇشرىكلار شۇ كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى

---

① ئوتتۇرىدىكى ناماز دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئەسىر نامىزى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

پېشىن، ئەسىر، شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىدىن توسۇپ قويغان، شۇڭا ئۇ بۇ نامازلارنى بىر يولىلا ئوقۇغان دېيىلگەن.

ئىمام نەۋەۋى رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: بۇ رىۋايەتلەرنىڭ مەزمۇنىنى بىرلەشتۈرۈشنىڭ يولى شۇكى، مۇھاسىرە بىرقانچە كۈن داۋام قىلغان بولۇپ، بەزى كۈنلىرى ئەسىر نامىزىلا قازا بولۇپ كەتكەن بولسا، يەنە بەزى كۈنلىرى پۈتۈن بىر كۈنلۈك ناماز قازا بولۇپ كەتكەن.

مۇشۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى، مۇشرىكلارنىڭ خەندەكتىن بۆسۈپ ئۆتۈشكە ئورۇنۇشى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈزلۈكسىز قارشىلىق كۆرسىتىپ ئۇلارغا قايتارما زەربە بېرىشى بىرقانچە كۈن داۋاملاشقان، لېكىن خەندەك تونۇلى ئوتتۇرىدا پاسىل بولۇپ، ئىككى تەرەپنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىپ تۇرغاچقا ئاردا بىۋاستە ئۇرۇش ۋە قانلىق توقۇنۇش يۈز بەرمىگەن، بەلكى ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىنى يىراقتىن ئوققا تۇتۇش، كۈچ كۆرسىتىش ۋە ھەيۋە قىلىش بىلەنلا چەكلەنگەن.

دۇرۇس، بۇ قېتىمقى ئېتىشىشتا ھەر ئىككى تەرەپتىن بارماق بىلەن سانىغىلى بولىغۇدەك بىرقانچە كىشى چىقىم بولدى. مۇسۇلمانلار تەرەپتىن ئالتە كىشى شەھىد بولدى. مۇشرىكلار تەرەپتىن ئون كىشى يەر چىشلىتىلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر ياكى ئىككى كىشىلا قىلىچ بىلەن بىر تەرەپ قىلىندى.

ئاشۇ تىركىشىش داۋامىدا سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئوق تېگىپ، ئۇنىڭ كۆك قان تومۇرى ئۈزۈۋېتىلدى. ئۇنى قۇرەيشلەردىن ھىببان ئىبنى ئەرەقە ئىسىملىك بىرى ئاتقانىدى. بۇ چاغدا سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دۇئا قىلىپ: «ئى ئاللاھ! سەن بىلىسەنكى، مەن ئۆچۈن سېنىڭ پەيغەمبىرىڭنى يالغانغا چىقىرىپ، ئانا يۇرتىدىن قوغلاپ چىقارغان خەلق بىلەن جىھاد قىلىشتىنمۇ ياخشى ئىش بولمىسا كېرەك. ئى ئاللاھ! مەن ئويلايمەنكى، ئېھتىمال سەن بىز بىلەن مۇشرىكلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشنى مۇشۇ قېتىمقى ئۇرۇش بىلەن ئاخىرلاشتۇرىدۇك بولغاي، ناۋادا ئالدىمىزدا قۇرەيش كاپىرلىرى بىلەن ئاز ـ تولا ئۇرۇش بولىدىغان بولسا مېنى ھايات قويغىن، سېنىڭ يولۇڭدا جىھادنى داۋاملاشتۇراي. ئەمما، ئۇلار بىلەن بولىدىغان ئۇرۇشنى توختاتقان بولساڭ، بۇ جاراھەتنى ئاقتۇرۇۋەتكىن ۋە مۇشۇنىڭ بىلەن مېنى دەرگاھىڭغا ئېلىپ كەتكىن» دېگەن. ئۇ دۇئاسىنىڭ ئاخىرىدا يەنە: «ئى ئاللاھ! بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىگۈچە مېنى جېنىمدىن ئايرىمىساڭ» دېگەن.

خوش، مۇسۇلمانلار جەڭ مەيدانىنىڭ ئالدىنقى سېپىدە مانا مۇشۇنداق ئېغىر ھەم جىددىي قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، ھايات ـ ماماتلىق ئۈستىدە ئېلىشىۋاتقان پەيتلەردە سۇيىقەستچى، مەككار يەھۇدىي يىلان ـ چايانلىرى

ئۆزلىرىنىڭ ئۇۋا ـ كامىرلىرىدا تاقەتسىز تىپىرلاپ، زەھەر نەشتەرلىرىنى ئۆز تېنىگە سانجىش (يەنى ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا ئۇرۇش)نىڭ كويىدا توختىماي ھەرىكەت قىلىۋاتاتتى.

بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنىڭ باش تاغۇت كاتتىۋېشى ھۇيەي ئىبنى ئەختەب كېچىلەپ بەنى قۇرەيزە مەھەللىسىگە كەلدى. ئۇ كوچا ـ دوقمۇشلاردىن ناھايىتى پەخەسلىك بىلەن ئۆتۈپ، ئاخىرى كەئەب ئىبنى ئەسەد قۇرەيزى[1]نىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە ئۇنىڭ ئىشىكىنى قاقتى. كەئەب تۈن نىسپىدە كەلگەن بۇ مېھماننىڭ سەرگەردان ھۇيەي ئىبنى ئەختەب ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا دەرۋازىنى ئاچمىدى. ھۇيەي ئىبنى ئەختەب ئۇنىڭغا داۋاملىق گەپ قىلىپ يۈرۈپ ئاخىرى ئىشىكنى ئاچتۇردى ۋە: «ئى كەئەب! مەن ساڭا يەر جاھاننىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيىنى ئېلىپ كەلدىم ۋە سەلدەك ئېقىپ كېلىۋاتقان زور قوشۇن بىلەن كەلدىم. مەن قۇرەيشلەرنىڭ ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرىنىڭ جىمىسىنى ئېلىپ كېلىپ رۇۋمە دېگەن جايدىكى كۆل بويىغا چۈشۈردۈم ۋە غەتفان قەبىلىسىنىمۇ بارلىق ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرى بىلەن قوزغاپ كېلىپ، ئۇھۇد تاغ باغرىدىكى زەنەبى نەقماغا چۈشۈردۈم. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ماڭا تاكى مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ يوقاتمىغىچە بۇ يەردىن كەتمەسلىككە ئەھدى بەردى» دېدى.

كەئەب ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «ئى ئىبنى ئەختەب، ئەزبىرايى خۇدا، سەن ماڭا يەر جاھاننىڭ ئىززىتىنى ئەمەس، بەلكى يەر جاھاننىڭ خارلىقىنى ۋە گۈلدۈرى بار، يامغۇرى يوق قارا بۇلۇتنى ئېلىپ كەپسەن. ئى ھۇيەي! مېنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، مۇھەممەد ماڭا ساداقەت ۋە ۋاپا كۆرسەتتى» دېدى.

لېكىن، مەككار ھۇيەي ئىبنى ئەختەب كەئەبنىڭ ئېغىزىدىن كىرىپ، بۇرنىدىن چىقىپ يۈرۈپ، ئاخىر ئۇنىڭغا ئاللاھنىڭ نامىدىن ئەھدۇپەيمان بېرىپ: «ناۋادا قۇرەيش ۋە غەتفان قوشۇنلىرى نەتىجىسىز قايتىپ كېتىپ، مۇھەممەدنى بىر تەرەپ قىلىۋېتەلمىسە، مەن قورغانىغا سەن بىلەن بىللە كىرىپ باشقا كەلگەننى تەڭ كۆرىمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن كەئەب ئىبنى ئەسەد پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن تۈزگەن ئەھدى ۋە كېلىشىملىرىنى يىرتىپ تاشلاپ مۇسۇلمانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ قارشىلاشماقچى ۋە مۇشرىكلار بىلەن بىللە ئۇرۇش سېپىگە قېتىلماقچى بولدى.

---

[1] ئۇ قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ كاتتىۋېشى ھەمدە كېلىشىم ۋە توختامنامىلەرگە قول قويغۇچى ۋەكىل خاراكتېرلىك كىشى ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ناۋادا دۈشمەننىڭ خىرىسىغا دۇچ كەلسە، ئۆزئارا ياردەم بېرىش كېلىشىمى ئىمزالىغان.

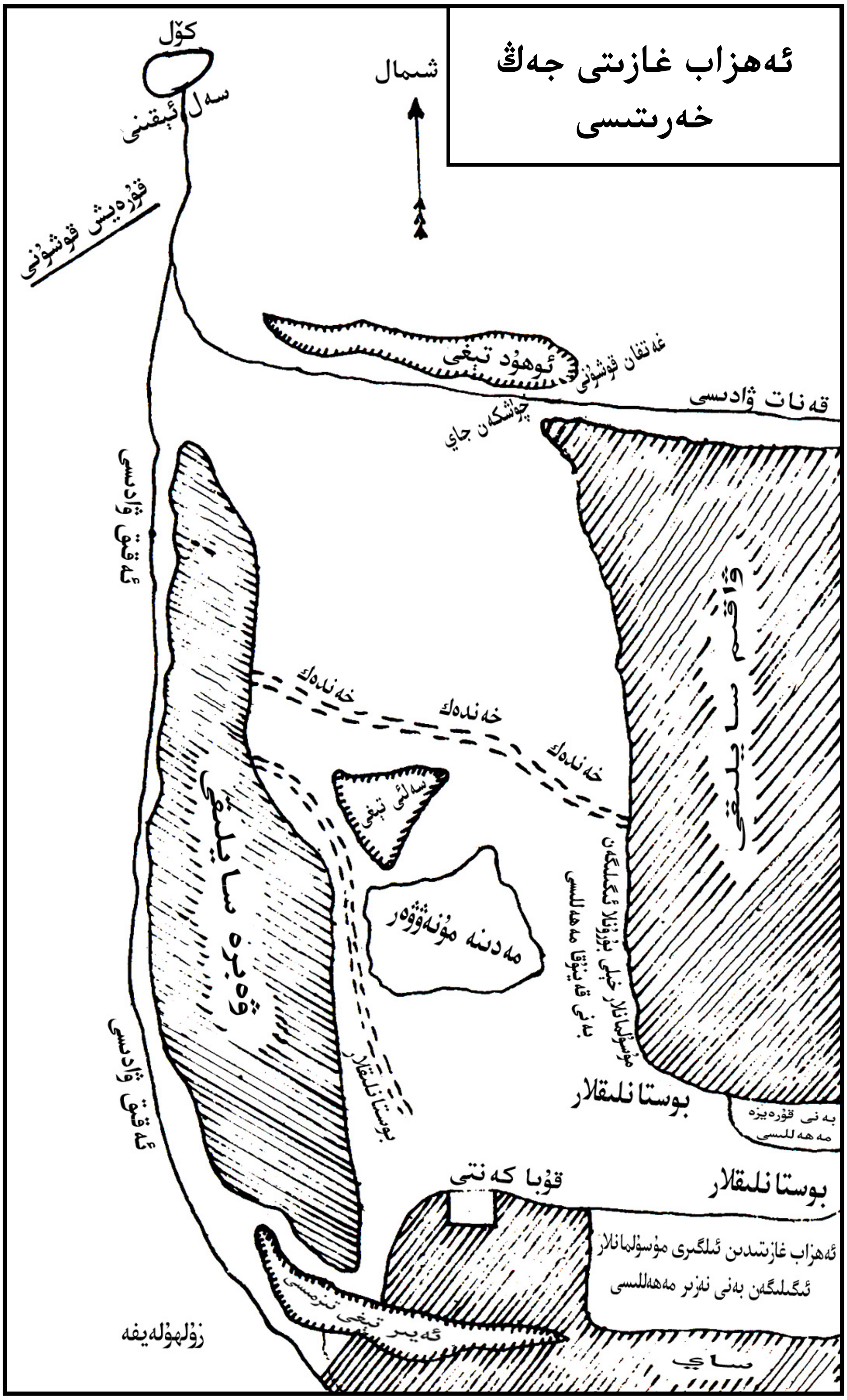
ئەھزاب غازىتى جەڭ خەرىتىسى
كۆل
شىمال
سەل ئېقىنى
قۇرەيش قوشۇنى
ئۇھۇد تېغى
غەتفان قوشۇنى
قەنات ۋادىسى
چۈشكەن جاي
ئەقىق ۋادىسى
خەندەك
خەندەك
خەندەك
سەلئ تېغى
مەدىنە مۇنەۋۋەر
ۋەقىم سايلىقى
ۋەبرە سايلىقى
مۇسۇلمانلار خېلى بۇرۇنلا ئىگىلىگەن
بەنى قەينۇقا مەھەللىسى
بوستانلىقلار
بوستانلىقلار
بەنى قۇرەيزە مەھەللىسى
قۇبا كەنتى
بوستانلىقلار
ئەھزاب غازىتىدىن ئىلگىرى مۇسۇلمانلار
ئىگىلىگەن بەنى نەزىر مەھەللىسى
ئەير تېغى
زۇلھۇلەيفە
ساي

بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى ئۇرۇش ئالدىدىكى تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئەمەلىي ئىشلىدى. ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: سەفىييە بىنتى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھا (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاممىسى) ھەسسان ئىبنى سابىت (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) قەلئەسىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋاتاتتى. ھەسسان ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ شۇ يەردە ئاياللار ۋە باللار بىلەن بىللە ئىدى. سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: شۇ ئەسنادا بىز تۇرۇۋاتقان قەلئە ئەتراپىغا بىر يەھۇدىي پەيدا بولۇپ، ئۇن ـ تىنسىز تىپىرلاپ، ئۇياق ـ بۇياقلارغا چېپىشقا باشلىدى. ئۇ چاغلاردا بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى بىزگە ئۇرۇش ئېلان قىلغان بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزگەنىدى. بىز بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق مۇداپىئە توسۇقى مەۋجۇد ئەمەس ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە بارلىق مۇسۇلمانلار دۈشمەن ئالدىنقى سېپىگە ئاتلىنىپ كەتكەن بولۇپ، ناۋادا بىرەرسى بىزگە تېگىش قىلىپ قالسا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئالدىنقى سەپنى تاشلاپ قايتىپ كىرەلمەيتتى. شۇڭا، مەن ھەسسان ئىبنى سابىت (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)قا: «ئى ھەسسان، قارا! ئاۋۇ يەھۇدىي قەلئە ئەتراپىنى چۆگىلەپ قالدى. قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر بۇ يەھۇدىي بىزنىڭ مۇداپىئەسىز ئىكەنلىكىمىزنى بىلىپ قالسا، ئۆز ئادەملىرىگە خەۋەر قىلمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ. ھالبۇكى، رەسۇلۇللاھ ۋە ساھابىلەر ئالدىنقى سەپتە. شۇڭا، سەن دەرھال چۈشۈپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكىن» دېسەم، ئۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سەن بىلىسەن، بۇنداق قىلىش مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم ئەمەس» دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن مەن بېلىمنى باغلاپ قولۇمغا چوماقنى ئالدىم ـ دە، قەلئەدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ ئۇنى پايلاپ تۇردۇم. بىر چاغدا پۇرسەت كېلىۋىدى، ئۇنى ئارقا ـ ئارقىدىن چوماقلاپ، ئاخىرى ئۆلتۈرۈۋەتتىم. ئاندىن قەلئەگە يېنىپ چىقىپ: «ئى ھەسسان، ھېلىقى يەھۇدىينى مەن چۈشۈپ بىر تەرەپ قىلىۋەتتىم. سەن چۈشۈپ ئۇنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئېلىپ چىققىن. ئۇ ئەر كىشى بولغاچقا، مېنىڭ يېقىن بېرىشىم ئەپسىز ئىكەن» دېسەم، ھەسسان (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ): «مېنىڭ ئۇ يەھۇدىينىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىگە ھاجىتىم يوق» دەپ ئۇنىمىدى.

ھەقىقەتەنمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاممىسى (سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا)نىڭ بۇ ئاجايىپ جاسارىتىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىنى ۋە نارەسىدە گۆدەك بالىلىرىنى دۈشمەنلىڭ قەستىدىن مۇھاپىزەت قىلىشتا غايەت زور ئىجابىي رولى بولغانىدى. ئېگىلىنىشىچە، يەھۇدىيلار بۇ قەلئە ۋە قورغانلار (ئادەتتىكىچە مۇداپىئەدىنمۇ تامامەن خالىي تۇرۇقلۇق) ئىسلام قوشۇنىنىڭ كۈچلۈك

مۇداپىئەسى ھەم جەڭگىۋار ھالىتى بىلەن قوغـدىلىۋېتىپتۇ دەپ بىلـگەن. شـۇڭا، ئۇلار بۇنداق ھەرىكەتلەر بىلەن قايتا شۇغۇللىنىشقا جۈرئەت قىلالمىغـان. لـېكىن، ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمانلاردىن يۈز ئـۆرۈپ مۇشـرىكلارغا قۇشـۇلغانلىقىنى ئەمەلـىي ئىپادىلەش ئۈچۈن مۇشرىكلارنىڭ تاجاۋۇزچى قوشۇنغا ئىقتىسادىي تەمىنات بـىلەن مەدەت بېرىشكە باشلىغان. كېيىنكى كۈنلەردە مۇسۇلمانلار ئۇلارنـىڭ مۇشـرىكلارغا ياردەم قىلغان ئىئانە تۆكىلىرىدىن 20 تۆگىنى قولغا چۈشۈرگەن.

يەھۇدىيلارنىڭ ئەھدىنى بۇزغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاڭلىنىۋىدى، ئۇ دەرھال بۇ خەۋەرنىڭ راسـت ـ يالغـانلىقىنى ئېنىقلاپ باقماقچى بولدى. چۈنكى، بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ مەيدانى ئېنىـق بىر تەرەپكە ئايرىلغاندىلا، ئاندىن ئۇلارغا ھەربـىي جەھەتـتە مۇۋاپىـق تەدبىـر قوللانغىلى بولاتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بـۇ خەۋەرنـى ئېنىقلاش ئۈچۈن سەئەد ئىبنى مەئاز، سەئەد ئىبنى ئۇبادە، ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە ۋە خەۋۋات ئىبنى جۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنى ئەۋەتتى ۋە: «سىلەر بېرىپ بۇ خەلقلەر توغرىلىق دېيىلگەن گەپ ـ سۆزلەرنىڭ راست يـاكى يالغـانلىقىنى ئېـنىقلاپ كۆرۈڭلار، ئەگەر راست شۇنداق بولسا ماڭـا گەپنـى ئەگىتىپـرەك دەڭـلار، مەن شۇنىڭدىن بىلىۋالاي، كىشىلەر ئارىسىدا ۋەھىمە پەيدا بولۇپ قالمىسۇن. نـاۋادا ئۇلار ۋەدىسىدە مەھكەم تۇرغان بولسا، ئۇنى ئەل ئارىسدا ئوتلۇك جاكـارلاڭلار» دېدى. ئەلچىلەر بەنى قـۇرەيزە مەھەللـىسىگە يېقـىنلاپ بېرىۋىـدى، ئۇلارنـىڭ ئالللقاچان مۇسـۇلمانلاردىن يـۈز ئـۆرىگەنلىكىنى بايقىـدى. ئـۇلار ئەلچىلەرنـى ئوچۇقتىن ئوچۇق تىللاپ ھاقارەتلىدى، ھەتتـا پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەمگىمۇ تىل ئۇزىتىپ: «رەسۇلۇللاھ دېگەن كـىم ئـۇ؟ بـىز رەسـۇلۇللاھ، ئەنسارى دېگەنلەرنى تونۇمايمىز. بىز بىلەن مۇھەممەدنىڭ ئارىـسىدا ھېچقانـداق ئەھدۇپەيمان دېگەن گەپ يوق» دەپ جۆيلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەلچىلەر كەيـنىگە ئۆرۈلۈپلا قايتىپ كېلىشتى ۋە پەيغەمبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم بـىلەن كۆرۈشۈپ: «ئەزەل ۋە قارە» دەپ گەپ ئەگىتىشتى. يەنى، ئۇ يەھـۇدىيلار ئەزەل ۋە قارە ئايماقلىرىنىڭ رەجىئ ئەھلىگە ۋاپاسىزلىق قىلغىنىدەك ۋاپاسـىزلىق قىلىپتـۇ دېمەكچى بولۇشتى.

بۇ ئىش شۇنداق سىر تۇتۇلغان بولسىمۇ، كىشىلەر ھەققىي ئەھۋالنى سېزىپ قېلىشتى. نەتىجىدە مۇسۇلمانلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ۋە ئاجايىپ ۋەھىمىلىك يەنە بىر چوڭ خەۋپ ـ خەتەر كۆلەڭگۈسى پەيدا بولدى.

شۇنىڭ بىلەن بۇ مۇسۇلمانلار تارىخىدىكى ئەڭ قىيىن، ئەڭ جىددىي ئۆتكەل بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا سان ـ ساناقسىز دۈشمەن قوشۇنى چۇمۇلە كەبـى

مىغىلداپ تۇرماقتا. مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلارنى تاشلاپ قايتىپ كىرىش ئىمكانىيىتى قەتئىي يوق ئىدى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى ئارقىدىن زەربە بېرىپ قالسا، ئۇلارنىڭ ھۇجۇمنى توسايدىغان ھېچقانداق مۇداپىئە تەدبىرى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاياللار ۋە باللار ئاشۇ ۋاپاسىز ئالدامچى مەككارلارغا يېقىن جايدا ھېچقانداق مۇداپىئەسىز ۋە مۇھاپىزەتچىسىز ھالەتتە تۇرۇۋاتاتتى. قىسقىسى ئۇلار ئاللاھ تەئالا ئېيتقاندەك ئەھۋالدا قالغانىدى: ﴿إِذْ جَاؤُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتْ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا * هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا﴾ «ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار يۇقىرى تەرىپىڭلاردىنمۇ، تۆۋەن تەرىپىڭلاردىنمۇ (ھۇجۇم قىلىپ) كەلگەن ئىدى. بۇ چاغدا كۆزۈڭلار چەكچىيىپ قالغان، يۈرىكىڭلار ئاغزىڭلارغا قاپلىشىپ قالغان، ئاللاھ ھەققىدە تۈرلۈك گۇمانلاردا بولغان ئىدىڭلار. بۇ يەردە مۇئمىنلەر سىنالغان ۋە (بېشىغا كەلگەن كۈننىڭ قاتتىقلىقىدىن گويا ئۇلارنى يەر سىلكىگەندەك) قاتتىق تەۋرىنىشكە ئۇچرىغان ئىدى» (11 — 33:10). بۇ چاغدا بەزى مۇناپىقلارنىڭ كېسىلى ئاشكارىلىنىشقا باشلىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ بەزىسى: «مۇھەممەد بىزگە كىسرا (ئىران پادىشاھلىقى) ۋە قەيسەر (رۇم پادىشاھلىقى)نىڭ خەزىنە يامبۇلىرىنى يەيدىغانلىقىمىز توغرىسىدا ۋەدە بېرەتتى، ئەمدى بۈگۈن بىرىمىز قورقماي ھاجەتكىمۇ بارالمايدىغان بولدۇق» دەپ جۆيلىسە، يەنە بەزىلىرى ئاممىنى ۋەھىمىگە سېلىپ: «ئۆيلىرىمىز دۈشمەنگە ئوچۇق قالدى، شۇڭا بىزنىڭ ئۆيىمىزگە چىقىپ كۆزدىن كەچۈرۈپ كىرىشىمىزگە رۇخسەت قىلساڭ. چۈنكى، ئۆيلىرىمىز مەدىنىنىڭ خېلى سىرتىدا» دەپ قايتىشنى ئىلتىماس قىلدى، ھەتتا بەنۇ سەلەمە ئايىمىقى جەڭ مەيدانىدىن چېكىنىش تەرەددۇتىنى قىلىپ يۈردى. بۇلار ھەققىدە ئاللاھ تەئالا مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا * وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾ «ئەينى ۋاقىتتا مۇناپىقلار ۋە (دىللىرىدا مۇناپىقلىق كېسىلى بارلار): ‹ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزلەرگە قۇرۇق ۋەدىلەرنى قىلىپتىكەن› دېيىشەتتى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلاردىن يەنە بىر گۇرۇھ ئادەم: ‹ئى يەسرەبلىكلەر! بۇ يەردە تۇرماي قايتىڭلار!› دېيىشەتتى. ئۇلاردىن يەنە بىر گۇرۇھ ئادەم: ‹بىزنىڭ ئۆيلىرىمىز ھەقىقەتەن ئوچۇقچىلىقتا› دېيىشىپ، پەيغەمبەردىن رۇخسەت سورىشاتتى. بۇلارنىڭ ئۆيلىرى ئوچۇقچىلىقتا ئەمەس، ئۇلار پەقەت قېچىشنىلا ئويلايدۇ» (13 — 33:12).

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ ئەھدىنى بۇزۇپ ئەھزاب (كۆپ قەبىلە بىرلەشمە) قوشۇنىغا قوشۇلۇۋالغانلىقى

توغرىسىدىكى خەۋەرنىڭ راستلىقىنى ئاڭلىغان ھامان بېشىنى يۆگەپ بىردەم يېنى ياتتى، ھەتتا كىشىلەر ئارىسىدا ھەر خىل پىتنە ـ ئىغۋا ۋە غۇلغۇلىلار كۆپەيدى. ئاندىن بىر چاغدا ئۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ: «ئاللاھۇ ئەكبەر (ئاللاھ ھەممىدىن ئۇلۇغدۇر)! ئى مۇسۇلمانلار جامائەسى! سىلەرگە ئاللاھنىڭ غەلىبە ۋە نۇسرەت ئاتا قىلىدىغانلىقى بىلەن خۇش خەۋەر بېرىلدى» دېدى. ئاندىن ئۇ ھازىرقى ئۆتكۈنچى ۋەزىيەتكە قانداق تاقابىل تۇرۇش ئۈستىدە پىلان ـ تەدبىر تۈزۈشكە كىرىشتى ۋە مۇشۇ پىلاننىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە مەدىنىگە بىر مۇھاپىزەتچى قىسىم ئەۋەتىپ، ئۇ يەردىكى ئاياللار ۋە باللارنىڭ دۈشمەننىڭ ئۇشتۇمتۇت زەربىسىگە ئۇچراپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالدى. لېكىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن ئېيتقاندا، چوقۇم كەسكىن بىر تەدبىر قوللىنىپ ئەھزاب (كۆپ قەبىلە بىرلەشمە) قوشۇنىنى ئىچكى جەھەتتىن پارچىلاپ تاشلاشنىڭ چارە ـ ئامالىنى ئىزدەش تولىمۇ زۆرۈر ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ پىلاننى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن غەتفان قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ئۇيەينە ئىبنى ھىسنى ۋە ھارىس ئىبنى ئەۋفلەر بىلەن مەخپىي ئالاقىلىشىپ، ئۇلارغا ئۆز قوشۇنلىرىنى قايتۇرۇپ كېتىش بەدىلىگە مەدىنىنىڭ مېۋە ـ چېۋە مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى تاپشۇرۇشقا كېلىشىم تۈزۈشنى ئويلىدى. شۇنداق قىلغاندا مۇسۇلمانلار قۇرەيش مۇشرىكلىرى بىلەنلا قالاتتى ـ دە، بۇلارنى بىر تەرەپ قىلىش تەسكە توختىمايتتى. چۈنكى، مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋەت مادارىنى كۆپ قېتىم سىناپ كۆرگەن ۋە بىۋاستە ئېلىشىپمۇ باققان. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئويىنى سەئەد ئىبنى مەئاز بىلەن سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارغا مەسلىھەت تەرىقىسىدە ئېيتقاندى، ئۇلار: «ئى رەسۇلۇللاھ، ئەگەر بۇ ئاللاھ بۇيرۇغان ئىش بولسا، سۆزۈڭنى ئاڭلايمىز، شەرتسىز ئىتائەت قىلىمىز. ئەمما، ئۇ ئۆز پىكرىڭ بولسا، بىز ئۇنىڭغا قوشۇلمايمىز. چۈنكى، بىزلەر بۇت ـ ھەيكەللەرگە چوقۇنۇپ يۈرگەن مۇشرىك چاغلىرىمىزدا بۇ قەۋم ۋە بۇ خەلقلەر بىزنىڭ يەل ـ يېمىشلىرىمىزنى زىياپەت سورۇنلىرىدا ۋەياكى پۇل ساناپ سېتىۋالغاندا ئاندىن يېيەلەيتتى. ھال بۈگۈنكى كۈندە ئاللاھ بىزنى ئىسلام بىلەن ھۆرمەتلەپ ۋە ھىدايەت قىلىپ سەن ئارقىلىق بىزگە ئۆز ـ ئۆزىمىزنى قەدىرلەشنى بىلدۈرگەندە، ئۇلارغا ماللىرىمىزنى تارتۇقلايمىزمۇ؟ ياق ... ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز ئۇلارغا قىلىچلا بېرىمىز، خالاس» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ بۇ ئىككىيلەننىڭ پىكرىنى توغرا تېپىپ: «شۇنداق، بۇ مېنىڭ ئۆز پىكرىم ئىدى، پۈتۈن ئەرەبلەر بىر يەئدىن قول چىقىرىپ سىلەرگە ھۇجۇم قوزغىغاچقا شۇنداقراق بىر ئامال قىلالايلىمىكىن دەپ ئويلىغاندىم» دېدى ۋە بۇ ئويىدىنمۇ ۋاز كەچتى.

شۇ ئەسنادا ئاللاھۇ ئەززە ۋە جەللە (ئۇنىڭغا ھەمدۇسانا ئېيتىمىز) ئۆز دەرگاھىدىن شۇنداق ئەپچىل ۋە شۇنداق دانا بىر تەدبىرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ئەۋەتتىكى، ئۇنىڭ بىلەن دۇشمەنلەر توپى مات قىلىندى، بىرلىكى پارچىلاندى ۋە ئۇرۇش قىزغىنلىقى سوۋۇپ جەڭگىۋارلىقى يوقالدى.

ئاللاھ تەئالانىڭ بۇ ھەقتىكى ئورۇنلاشتۇرۇشى مۇنداق بولدى: شۇ ئەسنادا غەتفان قەبىلىسىدىن نۇئەيم ئىبنى مەسئۇد ئىبنى ئامىر ئەشجەئى ئىسىملىك بىر كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! مەن بۇگۈندىن ئېتىبارەن مۇسۇلمان بولدۇم. مېنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىمنى خەلقىم تېخى ئۇقمايدۇ، شۇڭا مېنى ئۆزۈڭ خالاپ بىر ئىشقا بۇيرىغىن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ئۇنداق بولسا سەن بەك مۇھىم ئادەم. شۇڭا، سەن بىر ئىلاج قىلىپ دۇشمەننى چېكىندۈرۈشنىڭ ئامالىنى قىلغىن، چۈنكى جەڭ دېگەن ھىيلە ـ نەيرەڭ دېمەكتۇر» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن چىققانچە ئۇدۇل بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ قېشىغا باردى (ئۇ ئۆز ۋاقتىدا بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى بىلەن ئىجىل ئۆتەتتى) ۋە ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم كىشىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ:

— مېنىڭ سىلەر بىلەن بولغان دوستلۇقۇمنى، بولۇپمۇ مېنىڭ سىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمنىڭ قويۇقلىقىنى بىلىسىلەر، شۇنداقمۇ؟ — دېۋىدى، ئۇلار:

— شۇنداق، بىلىمىز، — دېيىشتى. نۇئەيم:

— مۇنداق بىر ئىشنى ئويلاپ باقتىڭلارمۇ، بىلمەيمەن؟ قۇرەيشلىكلەرنىڭ ئەھۋالى سىلەرنىڭكىگە قەتئىي ئوخشىمايدۇ. يۇرت ـ ماكان سىلەرنىڭ، مال ـ مۈلۈك، بالا ـ چاقا ۋە قىز ـ خوتۇنلىرىڭلار مۇشۇ يەردە، بۇ يەردىن باشقا جايغا كۆچۈپ كېتەلمەيسىلەر. قۇرەيشلەر بىلەن غەتفانلار مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنى يوقاتماق ئۈچۈن كېلىۋىدى، سىلەر ئۇلارغا ھەمدەمدە بولۇپ ياردەم بەردىڭلار، قۇرەيش ۋە غەتفانلارنىڭ مال ـ مۈلۈك، بالا ـ چاقا، يۇرت ـ ماكانلىرى يىراق ـ يىراق جايلاردا قالدى. ئۇلار ھازىر پۇرسەت كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، تەلەي كەلسىغۇ كەلدى، ناۋادا كەلمەي قالسا، ئۇلار سىلەرنى مۇھەممەدكە تاشلاپ بېرىپ يۇرت ـ ماكانلىرىغا تىكىۋېتىدۇ ـ دە، ئاندىن مۇھەممەد ئىنتىقامنى سىلەردىن ئالىدۇ، — دېۋىدى، يەھۇدىيلار:

— ئى نۇئەيم! سېنىڭچە بىز قانداق قىلىمىز؟ — دەپ تەقەززالىق بىلەن سوراشتى. شۇنىڭ بىلەن نۇئەيم ئۇلارغا:

— مېنىڭچە، قۇرەيشلەر سىلەرگە رەنە قويمىغۇچە ئۇرۇشقا قاتناشماڭلار، — دەپ جاۋاپ بەردى. ئۇلار:

— ناھايىتى دانا يول كۆرسەتتىڭ، — دەپ قىلىشتى. نۇئەيم بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ قېشىدىن چىقىپ ئۇدۇل قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ يېنىغا باردى ۋە ئۇلارغا:

— مېنىڭ سىلەرگە بولغان دوستلۇقۇمنى ۋە سەممىي ساداقىتىمنى ئوبدان بىلىسىلەر، شۇنداقمۇ؟ — دىگەندى، ئۇلار:

— شۇنداق، ئوبدان بىلىمىز، — دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ:

— مۇنداق ئىش، بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بىلەن بولغان ئەھدىلىرىنى بۇزغانلىقىغا پۇشايمان قىلىشىپ، سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن نوپۇزلۇق كىشىلىرىڭلاردىن بىرقانچەيلەننى رەنىگە ئېلىپ مۇھەممەدكە تۇتۇپ بېرىپ، بۇزۇلغان مۇناسىۋەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىشقا پۈتۈشۈپتۇ. شۇڭا، ئۇلار تەرەپتىن ئەلچى كېلىپ رەنە سورىسا ئالدىراپ بېرىپ قويماڭلار! — دەپ قويدى. ئاندىن بۇ يەردىن چىقىپ غەتفان قەبىلىسىنىڭ كاتتىۋاشلىرى بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇلارغىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بىر گەپلەرنى دېدى.

ئەتىسى شەنبە (يەنى ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى شەۋۋالنىڭ مەلۇم بىر كۈنى) ئاخشىمى گۇگۇم چۈشۈۋىدى، قۇرەيشلەر قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىغا ئادەم ئەۋەتىپ: «بىز بۇ جايدا تۇرۇۋېرەلمەيمىز، چۈنكى ئۇلاغلىرىمىز ئۆلۈپ كېتىشكە باشلىدى. ئۆتۈك ـ ئاياغلىرىمىز يىرتىلىشقا باشلىدى. شۇڭا، بۈگۈن ھەرىكەتكە كەلسەڭلار، مۇھەممەد بىلەن تىغمۇتىغ ئېلىشىپ بىر تەرەپ بولايلى» دېدى. بۇنىڭغا قارىتا يەھۇدىيلار جاۋاپ قايتۇرۇپ: «بۈگۈن كۈنگە شەنبە، سىلەر بىلىسىلەر، بۇرۇن بىز خەلقتىن شەنبە كۈندە ئىش چىقارغانلارنىڭ بېشىغا نېمە كۈنلەر كەلمىدى؟ ئۇنداق بولمىغاندىمۇ سىلەر بىزگە مۇھىم كىشىلىرىڭلارنى رەنىگە قويمىغۇچە سىلەر بىلەن بىرگە جەڭگە قاتنىشالمايمىز» دەپ شەرت قويدى. ئەلچىلەر يەھۇدىيلارنىڭ بەرگەن جاۋابىنى ۋە ئوتتۇرىغا قويغان شەرتلىرىنى ئېلىپ كېلىۋىدى، قۇرەيش ۋە غەتفان دائىرىلىرى: «ئەزىبرايى خۇدا، نۇئەيم بىزگە راست ئېيتىپتىكەن» دېيىشىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يەھۇدىيلارغا قايتا ئەلچى ئەۋەتىپ: «ئەزىبرايى خۇدا، بىز سىلەرگە بىرمۇ ئادەمنى رەنىگە قويمايمىز، لېكىن سىلەر توپلىنىپ كەلسەڭلار، مۇھەممەد بىلەن تىغمۇتىغ ئېلىشىپ بىر تەرەپ بولساق» دېدى. بۇنى ئاڭلىغان قۇرەيزە تەرەپ: «ئەزىبرايى خۇدا، نۇئەيم راست ئېيتىپتىكەن» دېيىشىپ قالدى. نەتىجىدە ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىدىن گۇمانلىنىپ قالدى. بۆلۈنۈش ۋە ئىختىلاپلار دۈشمەن كۈچلىرىنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە كەڭ كۆلەمدە يامراپ كەتتى. نەتىجىدە مۇشرىكلارنىڭ ئىرادىسى بوشاپ، جەڭ قىزغىنلىقى سوۋۇشقا باشلىدى.

مۇسۇلمانلار بۇ جەرياندا ئاللاھ تەئالاغا: «ئى ئاللاھ! ئەيىبىمىزنى ياپقىن، قورقۇنچىمىزنى كۆتۈرۈۋەتكىن» دەپ ئىلتىجا قىلىپ دۇئا قىلىشقا باشلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئەھزاب قوشۇنىغا قارىتا ئالايىتەن دۇئا قىلىپ: «ئى ئاللاھ! كىتاب (قۇرئان)نى نازىل قىلغۇچى ئاللاھ! ھېسابنى تېز ئالغۇچى ئاللاھ! ئەھزاب قوشۇنىنى مەغلۇب قىلغىن، ئى ئاللاھ! ئۇلارنى مەغلۇب قىلغىن ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىغا تەۋرىنىش سالغىن» دەپ توختىماي تىلەيتتى.

ئاللاھ تەئالا ئۆز پەيغەمبىرىنىڭ ۋە مۇئمىن مۇسۇلمانلارنىڭ دۇئاسىنى ھەقىقەتەن ئىجابەت قىلدى. مۇشرىكلار سېپىگە تەپرىقە ۋە زىددىيەت ئۇچقۇنى تۇتىشىپ، ئىچىدىن ئۆزئارا پارچىلىنىشى تېزلەشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاللاھ تەئالا ئۇلارغا شامال-بوراندىن ئىبارەت ئۆزىنىڭ غايىب قوشۇنىنى ئەۋەتتى. شىددەتلىك بوران ئۇلارنىڭ چېدىر-بارگاھلىرىنى ئۆرۈپ تاشلاپ، قازان-قومۇچلىرىنى دۈم كۆمتۈرۈۋەتتى، تاناپ-ئارقانلىرىنى ئۈزۈپ، چېدىر-بارگاھلىرىنى قومۇرۇپ تاشلىۋەتتى. يەنە بىر تەرەپتىن ئاللاھ تەئالا ئۇلارغا پەرىشتىلەرنى ئەۋەتىپ، قەلبلىرىگە قورقۇنچ ۋە ۋەھىمە سالدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سوغۇق قاتتىق بولغان ئاشۇ بىر كېچىسى دۈشمەننىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كېلىش ئۈچۈن ھۇزەيفە ئىبنى يەمانىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتكەنىدى. ئۇ بېرىپ دۈشمەننىڭ ناھايىتى بىئاراملىق ئىچىدە قايتىش تەييارلىقى قىلىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال قايتىپ كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ۋاقىپلاندۇرۇۋىدى، ئۇ بۇ خەۋەردىن ئىنتايىن خۇشنۇد بولغان ھالدا كېچىنى بىدار ئۆتكۈزدى. ئەتىسى ئەتىگەن قارىسا، ئاللاھ تەئالا دۈشمەنلەرنى ھېچقانداق نەتىجىسىزلا كەلگەن يولى بىلەن قايتۇرۇۋېتىپتۇ ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قانلىق توقۇنۇشتىن ساقلاپتۇ.

ئاللاھ تەئالاغا ھەمدۇسانالار بولسۇن، ئۇ ئۆز ۋەدىسىنى ئىشقا ئاشۇردى. ئۆزىنىڭ قوشۇنىنى غالىب قىلدى. بەندىسى (مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)گە ياردەم قىلدى. ئەھزاب (كۆپ قەبىلە ئىتتىپاقداش) قوشۇنىنى ئۆزى يالغۇز تارمار قىلدى. نەتىجىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غەمدىن خالاس بولۇپ مەدىنىگە قايتتى.

ئەھزاب ئۇرۇشى (سەھىھ رىۋايەتكە ئاساسلانغاندا) ھىجرىيىنىڭ 5-يىلى شەۋۋالدا يۈز بەرگەن. مۇشرىكلار مۇسۇلمانلارنى بىر يېرىم ئاي چامىسىدا مۇھاسىرىگە ئېلىپ تۇرغان. تارىخىي مەنبەلەرنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ كۆرگىنىمىزدە، مۇھاسىرە شۇ يىلى شەۋۋالدا باشلىنىپ زۇلقەئدىدە

ئاخىرلاشقان. ئىبنى سەئەد رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەندەك جەڭ مەيدانىدىن زۇلقەئدىنىڭ 23 ـ كۈنى چارشەنبە قايتىپ كىرگەن دېيىلىدۇ.

دېمەك، ئەھزاب ئۇرۇشى قانلىق ئۇرۇش بولمىغانىدى. بەلكى، ئۇ كەسكىن بىر مەيدان سىياسىي ئۇرۇش بولغان بولۇپ، ئۇنىڭدا تىلغا ئالغۇدەك ئۆلۈش ـ ئۆلتۈرۈش ۋەقەلىرى يۈز بەرمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئىسلام تارىخىدا مۇشرىكلارنىڭ ئىچكى جەھەتتىن پارچىلىنىشى بىلەن ئاخىرلاشقان، ئەڭ كەسكىن، ۋەقەلىكى ئەڭ جىددىي ئۇرۇشلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. ئۇ مۇشرىك ئەرەب كۈچلىرىدىن ھەرقانداق بىر كۈچ مەدىنىدە ئۆسۈۋاتقان بۇ يۇمران كۆچەتنى يۇلۇۋېتەلمەيدۇ دېگەننى جاھان ئەھلىگە تونۇتتى. چۈنكى، ئەرەبلەر ھەرقانچە كۈچىسىمۇ ئەھزاب ئۇرۇشىدا توپلانغاندەك قايتا توپلىنالمايتتى. شۇ جەھەتتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەھزاب قوشۇنى چېكىنگەندە: «ئەمدى بىز ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىمىز، ئۇلار بىزگە ھۇجۇم قىلالمايدۇ. بىز قوشۇن تارتىپ بارىمىز، ئۇلار قوشۇن تارتىپ كېلەلمەيدۇ» دېگەنىدى.

بەنى قۇرەيزە غازىتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قايتىپ كىرگەن كۈنى چۈش ۋاقتىدا (مۆئمىنلەرنىڭ ئانىسى) ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىدە يۇيۇنۇۋاتاتتى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كېلىپ: «(ئى مۇھەممەد!) قورال ـ ياراغلىرىڭنى قويدىڭمۇ؟ پەرىشتە ـ مەلائىكىلەر تېخى ياراغلىرىنى قويغىنى يوق، مەن ھازىر شۇ (مۇشرىك)لارنى قوغلاپ زەربە بېرىپ كېلىشىم. شۇڭا، سەن دەرھال مۇسۇلمانلارنى باشلاپ بەنى قۇرەيزەگە يۈرۈش قىلغىن، مەن ئالدىڭدا بېرىپ ئۇلارنىڭ قورغان ـ قەلئەلىرى ئىچىدە تەۋرىنىش پەيدا قىلىپ، دىللىرىغا قورقۇنچ ـ ۋەھىمە سېلىپ تۇرىمەن» دېدى ۋە ئۆز قوشۇننى (يەنى پەرىشتىلەرنى) باشلاپ يۈرۈپ كەتتى.

شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەرمان چىقىرىپ: «كىمكى ئاڭلىق ۋە ئىتائەتمەن مۇسۇلمان بولىدىكەن، ناماز ئەسىر (ناماز دىگەر)نى بەنى قۇرەيزە مەھەللىسىدە ئوقۇسۇن» دېدى. ئاندىن ئەلەمنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزۇپ، بەنى قۇرەيزىگە ئالدىن ماڭدۇرۇۋەتتى. مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى. ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر بۆلۈك قوشۇن بىلەن ئاتلىنىپ، ئۇلارنىڭ قەلئەسىگە يېقىن بىر جايغا كېلىپ چۈشۈۋىدى، ئۇلار تەرەپتىن مۇسۇلمانلارنى ھاقارەتلەيدىغان قەبىھ تىل ـ ئاھانەتلەر ئاڭلاندى.

ئارقىدىنلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھاجىر ۋە ئەنسارلاردىن تەشكىللەنگەن چوڭ قوشۇننى باشلاپ بەنى قۇرەيزە مەھەللىسگە يېتىپ چىقىپ، شۇ تەۋەلىكتىكى «ئاناً» (عانا) دەپ ئاتىلىدىغان بىر قۇدۇق بويىغا چۈشتى. بۇ قېتىم مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەرمانىنى بەجا كەلتۈرۈشكە شۇ دەرىجىدە ئالدىرىدىكى، ئۇلار ئۇنىڭ جەڭ چاقىرىقىنى ئاڭلىغان ھامان ھېچنېمىگە قارىماي قۇرەيزە تەرەپكە قاراپ ئاقتى، ھەتتا ناماز ئەسىرنىڭ ۋاقتى يول ئۈستىدە كىرىپ قالغان بولسىمۇ، بىر بۆلۈك كىشىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۇنى بەنى قۇرەيزىدە ئوقۇشىمىز كېرەك دەپ جىددىي يول يۈرۈپ، ئاخىر خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن

ئاندىن ئوقۇدى. يەنە بەزىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دېمەكچى بولغىنى بۇ ئەمەس، ئۇ پەقەت تېز يېتىپ چىقىشنى مەقسەت قىلغان دېيىشىپ نامازلىرىنى يول ئۈستىدە ئوقۇپ ماڭدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى ئەيىبكە بۇيرىمىدى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ ئىسلام قوشۇنى توپ ـ توپ بولۇپ ئاتلىنىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بەنى قۇرەيزە مەھەللىسىدە ئۇچراشتى. ئۇلارنىڭ سانى 3000گە يېتەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 30 ئاتلىق كىشى بار ئىدى. قوشۇن يېتىپ كېلىپلا بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنى قەلئەدىن چۈشۈشكە قىستاپ قاتتىق مۇھاسىرىگە ئالدى.

مۇھاسىرە راسا كۈچەيتىلگەندىن كېيىن، يەھۇدىيلارنىڭ كاتتىۋېشى كەئەب ئىبنى ئەسەد ئۇلارنى سەھنىگە يىغىپ ئۈچ خىل تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى: بىرى، تەسلىم بولۇش ۋە ھەممەيلەن بىرلىكتە ئىسلام دىنىغا كىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ۋە خوتۇن، باللىرىنىڭ ھاياتى ۋە مال ـ مۈلكىنى ساقلاپ قېلىش①؛ ئىككىنچى بىرى، خوتۇن باللىرىنى ئۆز قولى بىلەن ئۆلتۈرۈپ تاشلىۋېتىپ، ھېچنېمىگە تارتىشماي مەيدانغا چۈشۈپ، تىغمۇتىغ ئېلىشىپ بىر تەرەپ بولۇش. شۇنداق قىلغاندا ئۇلار ئۆز مەۋجۇدلۇقىنى ساقلاپ قالالايتتى ياكى ئارمانسىز تۈگىشەتتى. ئۈچىنچى بىرى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ يەھۇدىيلارنىڭ شەنبە كۈنى ئۇرۇش قىلمايدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش، يەنى شەنبە كۈنىنىڭ شەرىپىدىن (سۈيئىستېمال قىلىپ) ئۇنۇملۇك پايدىلىنىش.

بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى كەئەب ئىبنى ئەسەد ئوتتۇرىغا قويغان ئۈچ خىل تەكلىپنىڭ ھېچقايسىسىغا رايى بارماي جىم تۇرۇشتى. بۇ چاغدا كەئەب قاتتىق دەرغەزەپ بولۇپ: «سىلەرنىڭ ھېچبىرىڭلار ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن چۈشكەندىن بېرى بىر كۈنمۇ ئەقىل ـ ھوشى بىلەن ياشىماپتۇ» دېدى.

يەھۇدىيلار مەزكۇر ئۈچ خىل تەكلىپنىڭ ھېچقايسىسىغا قوشۇلمىغاندىن كېيىن، ئۇلارغا قورال تاشلاپ قەلئەدىن چۈشۈپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۆكۈمىنى كۈتمەكتىن باشقا يول قالمىغانىدى. بىراق، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۆكۈمىگە قايىل بولۇپ قەلئەدىن چۈشكەندە قانداق ئىش بولىدىغانلىقىنى ئېنىق ئۇقۇپ بېقىش مەقسىتىدە مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى سابىق

① ئۇ كۆپچىلىككە مۇنداق دېگەن: ئى خالايىق، ئەزبرايى خۇدا، سىلەرگە ئايدىڭ بولدىكى، مۇھەممەد راستىلا مۇرسەل (ئالالاھ تەئالا تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن) پەيغەمبەر ئىكەن. كىتابىمىز (تەۋراتتا)دا تىلغا ئېلىنغان پەيغەمبەر چوقۇم مۇشۇ كىشى ئىكەن.

ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ باقماقچى بولىدى. شۇڭا، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «بىزگە ئەبۇ لۇبابىنى ئەۋەتسەڭ، ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىۋالساق» دەپ ئەلچى كىرگۈزدى. ئەبۇ لۇبابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ ئۇزاق يىللىق ئىتتىپاقدىشى ئىدى. ئۇنىڭ مال-مۈلۈك ۋە بالا چاقىلىرى شۇلارنىڭ تەۋەلىكىدە تۇراتتى. يەھۇدىيلار ئەبۇ لۇبابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆرۈپ ھەممىسى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى. ئاياللار ۋە باللار ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ يىغلاپ، پۇت-قوللىرىغا ئېسىلىپ، قاتتىق تەڭلىككە سالدى. ئاخىر بۇ يىغا-زاردىن ئۇنىڭ دىلى ئېرىپ كەتتى چېغى، ئۇلار: «ئى ئەبۇلۇبابە، سېنىڭچە بىز مۇھەممەدنىڭ ھۆكۈم چىقىرىشىغا رازى بولساق بولامدۇ؟» دەپ سورىغاندى، ئەبۇ لۇبابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «بولىدۇ، رەسۇلۇللاھ (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نىڭ ھۆكۈمگە رازى بولساڭلار مانا مۇنداق بولىدۇ» دەپ ئۆزىنىڭ بوغۇزىغا ئىشارەت قىلدى. بۇ ئۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سىلەرنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىدۇ دېگىنى ئىدى. شۇئان ئۇ ئۆزىنىڭ ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلىپ سالغانلىقىنى سېزىپ، خىجالەتتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا قايتماي ئۇدۇل مەدىنىگە كىرىپ كەتتى ۋە مەسجىدۇننەبەۋىگە كىرىپ ئۆزىنى بىر تۈۋرۈككە مەھكەم باغلاپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز قولى بىلەن يەشمىگۈچە ئۆز ئۆزىنى يەشمەسلىككە ۋە قۇرەيزە زېمىنىغا ئەبەدىي قەدەم باسماسلىققا قەسەم قىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى كېچىكىپ قالدى دەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ خەۋىرىنى مەدىنىدىن ئاڭلاپ: «ئۇ ئۇدۇل مېنىڭ يېنىمغا كەلگەن بولسا، مەن ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە مەغپىرەت تىلەيتتىم، لېكىن ئۇ قىلىدىغىنىنى قىلىپ بولۇپتۇ. ئەمدى ئۇنىڭغا ئاللاھ تەۋبە ئاتا قىلمىغۇچە مەن يەشمەيمەن» دېدى. قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى ئەبۇ لۇبابىنىڭ ئىشارىتىگىمۇ دىققەت قىلماي، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن قانداق ھۆكۈم چىقىرىدىغانلىقىنى بىر كۆرۈپ باقماق ئۈچۈن ئۇنىڭ ھۆكۈمگە رازى بولۇشنى قارار قىلىشتى. ۋەھالەنكى، ئۇلارنىڭ قەلئە-قورغانلىرى ئازادە ھەم پۇختا بولۇپ، سۇ ۋە ئاش-ئوزۇقلار شۇنىڭ ئىچىدە بولغاچقا خېلى ئۇزۇن مۇددەتلىك مۇھاسىرىگىمۇ بەرداشلىق بېرەلەيتتى. ئەكسىچە مۇسۇلمانلار ئەھزاب (دۈشمەن ئىتتىپاقداش قوشۇنى) ئۇرۇشى باشلانغاندىن بېرى، ئىزچىل دالادا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان بولغاچقا، قەھرىتان سوغۇق ۋە ئاچلىق دەردىدىن ھالسىرىماقتا ئىدى.

بىراق، بەنى قۇرەيزە ئۇرۇشمۇ يەنىلا ئىدىيىۋى سىياسىي ئۇرۇش بولغان بولغاچقا، ئاللاھ تەئالانىڭ ئۇلارنىڭ قەلبىگە قورقۇنچ ۋە ۋەھىمە سېلىشى بىلەن

ئۇلارنىڭ ئىرادىسى ئاللىقاچان بوشاپ يېمىرىلىپ بولغانىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ روھى شۇ دەرىجىدە چۈشكۈنلىشىپ كەتكەنىدىكى، مۇسۇلمانلاردىن ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب بىلەن زۇبەير ئىبنى ئاۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار قوشۇن ئالدىغا ئۆتۈپ: «ئى ئىمان قوشۇنى! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن تاغام ھەمزە تېتىغان ئۆلۈم شارابىنى تېتىيمەن ياكى ئۇلارنىڭ قەلئەسىنى پەتھى قىلىمەن» دەپ قەسەمياد بىلدۈرگەنىدى، ئۇلار بۇنى ئاڭلاپ دەرھال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلار ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىشىغا رازى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، قورال تاشلاپ قەلئەدىن چۈشۈشكە باشلىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئەرلىرىنى تولۇق نەزەربەندىكە ئېلىشقا بۇيرىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئەرلىرى ئايرىلىپ مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نازارەتچىلىكىدە ھەممىسىنىڭ پۇت-قوللىرى ئارغامچا بىلەن باغلاندى. ئاياللار ۋە بالىلار ئەرلەردىن ئايرىۋېتىلدى.

بۇ چاغدا ئەۋس قەبىلىسىنىڭ جامائەتلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! قەينۇقا يەھۇدىيلىرى قېرىنداش قەبىلە خەزرەجلەرنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ئىدى، ئۇلارغىمۇ مۇۋاپىق جازا قوللانغانىدىڭ. بۇلار بولسا بىزنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىمىز ئىدى، شۇڭا بۇلارغىمۇ بەك ئېغىر جازا ھۆكۈم قىلمىساڭ» دەپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق بولسا بۇ ھۆكۈمنى ئۆز ئىچىڭلاردىن بىر كىشى چىقارسا رازى بولامسىلەر؟» دەپ سورىدى. ئۇلار: «ئەلۋەتتە رازى بولىمىز» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداقتا ئۇ ھۆكۈمنى سەئەد ئىبنى مەئازغا قالدۇرايلى» دېدى. ئۇلارمۇ رازى بولۇپ: «شۇنداق قىلايلى، سەئەد ھۆكۈم چىقارسا رازىمىز» دېيىشتى.

شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئۇنى ئالغىلى ئادەم ئەۋەتتى. ئەسلىدە سەئەدنىڭ ئەھزاب ئۇرۇشىدا يارىلانغان جاراھىتى ئېغىرلىشىپ كەتكەنلىكتىن قورەيزە ئۇرۇشىغا چىقالمىغانىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەۋەتكەن ئادەم سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئېشەككە مىندۈرۈپ ئېلىپ كەلدى. سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بارگاھىغا كەلگىچە ئۇنىڭ قەۋمى-جامائەتلىرى ئۇنى يول ئۈستىدە توسۇۋېلىپ: «ئى سەئەد، ئىتتىپاقداشلىرىمىزغا ياخشىلىق قىلغىن، دوستلىرىمىزغا ياخشىلىق قىلغىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا كەڭچىلىك بىلەن ھۆكۈم چىقىرىشىڭ ئۈچۈن، بۇ ھوقۇقنى ساڭا بەردى» دېيىشتى. سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغا لام-جىم

دېمەي كېتىۋاتاتتى. ئۇلار ئۇنىڭغا كۆپ يالۋۇرۇپ كېتىشتى. ئۇ: «مەن سەئەدكە ئاللاھنىڭ ھۆكۈمىنى ئىجرا قىلىشتا ھېچ كىشىنىڭ تاپا ـ تەنىسىدىن قورقماسلىقنىڭ ۋاقتى يېتىپ كەلدى» دەپ قويدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپلا مەدىنىگە قايتىپ كىشىلەرگە قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى يەتكۈزدى.

سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بارگاھىغا يېقىنلاپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرگە: «باشلىقىڭلار ئۈچۈن ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار» دېدى. ئۇلار سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى (ئېشەكتىن) چۈشۈرۈپ: «ئى سەئەد! بۇ قەۋملەر سېنىڭ ھۆكۈم چىقىرىشىڭغا ماقۇل بولۇشتى» دېگەنىدى، ئۇ: «ئۇلار ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقارسام راستىنلا كۆچكە ئىگە بولامدۇ؟» دەپ سورىدى، ئۇلار: «ھەئە» دەپ جاۋاب بېرىشۈدى، ئۇ يەنە: «باشقا مۇسۇلمانلارغىچۇ؟» دەپ سورىدى. كىشىلەر: «بىزگىمۇ شۇنداق» دېيىشتى، ئۇ: «بۇ يەردىكىلەرگىچۇ؟» دېدى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بار تەرەپنى كۆرسىتىپ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى چۈشىنىپ: «ماڭىمۇ شۇنداق» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «ئۇنداق بولسا، مەن ئۇلارنىڭ ئەرلىرىنى ئۆلتۈرۈشكە، ئاياللىرىنى ۋە باللىرىنى ئەسىر ئېلىپ قۇل قىلىشقا، مال ـ مۈلۈك ۋە ئۆي ـ زېمىنلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ غەنىيمەت ئېلىشقا ھۆكۈم قىلىمەن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ چىقارغان ھۆكۈمىدىن سۆيۈنۈپ: «ئى سەئەد! ئۇلار ئۈستىدىن يەتتە قات ئاسمان ئۈستىدىكى ئاللاھنىڭ ھۆكۈمى بىلەن ئوخشاش ھۆكۈم چىقاردىڭ» دېدى.

سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى ئۈستىدىن چىقارغان بۇ ھۆكۈمى ئىنتايىن ئادىل، ئۆز لايىقىدا ۋە ئىنساپ بىلەن چىقىرىلغان ھۆكۈمنامە بولغانىدى. چۈنكى، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا قاتمۇقات ئېغىرچىلىقلار يۈزلەنگەن قىيىن پەيتتە، مۇسۇلمانلاردىن يۈز ئۆرۈپ، كېلىشىمنى بۇزۇپ، دۈشمەن تەرەپكە ئۆتۈۋالدى. يەنە بىر جەھەتتىن يوشۇرۇن ھەرىكەت پىلانلاپ مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇشۇش ئۈچۈن 1500 دانە قىلىچ، 2000 دانە نەيزە، 300 دانە ساۋۇت ۋە 500 دانە دوبۇلغا ۋە قالقان قاتارلىق ھەربىي ھازىرلىقلارنى تەييارلىغانىكەن. ئۇلار تەسلىم بولغاندىن كېيىن مۇسۇلمانلار بۇ ئەسلىھەلەرنى تولۇق يىغىۋالدى.

ھۆكۈم ئىجرا قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنى بەنى نەججار ئايىمىقىدىن بىنتى ھارىس دېيىلىدىغان بىر خوتۇننىڭ قورۇسىغا قاماپ قويۇشقا بۇيرىدى ۋە مەدىنە بازىرىغا ئورا ـ خەندەك كولاتقۇزدى. ئاندىن پەرمان قىلىپ ئۇلارنى بۆلەك ـ بۆلەكلەرگە

بۇلۇپ مەدىنىگە يالاپ ئېلىپ كېلىپ، قىلىچ بىلەن بېشى ئېلىنغاندىن كېيىن، ئاكوپ ـ گوداڭلارغا دومىلىتىۋېتىلدى.

تېخىغىچە جازا ئىجراسىنى كۈتۈۋاتقان بەزى يەھۇدىيلار باشلىقى كەئەب ئىبنى ئەسەدتىن: «سېنىڭچە بىزنى قانداق قىلىدىغاندۇ؟» دەپ سوراپ قالدى. بۇ چاغدا كەئەب ناھايىتى ئاچچىقلانغان ھالدا: «ھەي ... سىلەرنى، ھەممىشە بىلمەس بولۇۋالامسىلەر؟ قاراڭلار تۇتۇلۇۋاتقانلار جىمىپ قېلىۋاتىدۇ، كەتكەنلەر كەلمەيۋاتىدۇ. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىلەرگە ھۆكۈم قىلىنغىنى ئۆلۈم» دەپ جاۋاب بەردى. بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرى 600دىن 700گە قەدەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى تولۇق ئۆلتۈرۈلدى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ سۇيىقەست، ئالدامچىلىق ۋە خىيانەتكارلىقنىڭ يىلان ـ چايانلىرى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلاندى. ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ قىيىن سائەت ـ مىنۇتلاردا ئوتتۇرىدىكى ناھايىتى پۇختا تۈزۈلگەن ئەھدۇپەيمانلارنى يىرتىپ تاشلاپ، ئەھزاب (دۈشمەن ئىتتىپاقداش) قوشۇنىغا سېتىلغان بەدبەختلەر ئىدى. ئۇلار بۇ قىلمىشلىرى ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسى بېرىلىشكە تېگىشلىك ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىگە ئايلانغانىدى.

ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلار ئىچىدە بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنىڭ باش ھازازۇل شەيتىنى ۋە ئەھزاب ئۇرۇشىنى قوزغىغۇچى ـــ باش ئۇرۇش جىنايەتچىسى (سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئاتىسى) ھۇيەي ئىبنى ئەختەبمۇ بار بولۇپ، ئۇمۇ خەندەك بويىغا يالاپ ئېلىپ كېلىندى. ئۇ ئەھزاب ئۇرۇشى مەزگىلىدە بەنى قۇرەيزە قەبىلىسىنىڭ باشلىقى كەئەب ئىبنى ئەسەدنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋاپاسىزلىق قىلىشقا كۈشكۈرتكىلى كېچىلەپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا بەرگەن «ناۋادا قۇرەيش ۋە غەتفانلار مۇھەممەدنى يوقىتالماي قايتىپ كېتىپ قالسا، مەن سەن بىلەن ھايات ـ ماماتتا بىللە بولىمەن» دېگەن ۋەدىسىگە ئاساسەن، بۇلارنىڭ قورغىنىغا كىرىپ مۆكۈنۈۋالغانىدى. ئۇ قولى گەجگىسىگە ئارقان بىلەن قېيىشتۇرۇپ باغلانغان ھالدا جازا مەيدانىغا ئېلىپ كېلىنىۋىدى (ئۇنىڭ ئۈستىدە مۇسۇلمانلارغا ئەن ھالدا ئولجا چۈشۈپ قالمىسۇن دەپ بارماقتەكتىن قىلىپ پارچە ـ پارچە يىرتىۋېتىلگەن قىممەت پۇللۇق بىر يۇرۇش كىيىممۇ بار ئىدى)، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى مۇھەممەد! بىلىپ قالغىنكى، مەن ھەرگىز سەن بىلەن ئاداۋەتلەشكىنىمگە پۇشايمان قىلمايمەن، لېكىن كىمكى ئاللاھ بىلەن كۈچ سىناشسا، ئۇ چوقۇم ئۆزى مەغلۇپ بولىدىكەن» دېدى. ئاندىن يەنە: «ئى خالايىق! كېرەك يوق، ئاللاھنىڭ ئەمرىگە نەچارە، ئاللاھ بەنى ئىسرائىلغا پۈتكەن تەقدىر ۋە رەسۋاچىلىق، بۇنىڭغا

نەچارە؟» دېدى. ئاندىن ئۇ خەندەك لېۋىدە ئولتۇرغۇزۇلۇپ قىلىچ بىلەن بېشى ئېلىندى.

يەھۇدىي ئاياللىرىدىن بىرى شۇ ئارىدا خەللاد ئىبنى سۇۋەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۈستىگە قەلئەدىن تاش تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكتىن، قىساس ئۈچۈن ئۆلۈمگە بۇيرۇلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن ئەۋرەتكە تۈك ئۈنگەنلەرنى ئۆلتۈرۈشكە، تۈك ئۈنمىگەنلەرنى قالدۇرۇشقا بۇيرىغانىدى. بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈشتە ئەۋرەتكە تۈك ئۈنمىگەنلىكتىن قالدۇرۇلغانلار ئىچىدە ئەتىيەتۇل قۇرەيزىمۇ بار ئىدى. ئۇ كېيىن مۇسۇلمان بولغان ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆھبىتىگە نائىل بولۇپ ساھابىلىق مەرتىلىتكە مۇشەررەپ بولغان.

سابىت ئىبنى قەيس (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) دېگەن كىشى يەھۇدىي ئەسىرلىرىدىن زۇبەير ئىبنى باتا ۋە ئۇنىڭ بالا ـ چاقا ۋە مال ـ مۈلۈكلىرىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن تىلىگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى شۇنىڭغا ھەدىيە قىلدى (چۈنكى زۇبەيرنىڭ سابىتقا قىلغان مەلۇم بىر ياخشىلىقى بار ئىدى). شۇنىڭ بىلەن سابىت ئىبنى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زۇبەيرگە: «رەسۇلۇللاھ ماڭا سېنى ۋە سېنىڭ بارلىق تەئەللۇقاتىڭنى ھەدىيە قىلىۋەتتى. ئەمدى ئۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزۈڭنىڭ بولۇپ قالسۇن» دېگەنىدى، زۇبەير ئىبنى باتا ئۆز قەۋمىنىڭ بىر پۈتۈن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇقۇپ: «ئى سابىت، مېنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ساڭا قىلغان ياخشىلىقىمنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مېنى دوستلىرىمغا قېتىۋەتسەڭ» دەپ تۇرۇۋالدى، شۇڭا ئۇمۇ دوستلىرىغا قېتىپ جەھەننەمگە يولغا سېلىۋېتىلدى. سابىت ئىبنى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زۇبەيرنىڭ باللىرىدىن ئابدۇرەھمان ئىبنى زۇبەيرنى ئېلىپ قالغانىدى، ئۇ كېيىن مۇسۇلمان بولۇپ ياخشى ساھابىلەردىن بولۇپ كەتتى.

يەنە مۇسۇلمانلاردىن ئۇممۇ مۇنزىر (تولۇق ئىسمى سەلما بىنتى قەيس، بەنى نەججار ئايمىقىدىن) دېگەن خوتۇن رىپائە ئىبنى سەمۋال قۇرەيزىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن تىلىۋالغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۇممۇ مۇنزىرگە ھەدىيە قىلىۋەتتى. شۇڭا، ئۇمۇ ھايات قالدى ۋە كېيىن مۇسۇلمان بولۇپ ياخشى سۆھبەتكە نائىل بولدى.

يەھۇدىيلار تەسلىم بولۇپ قەلئەدىن چۈشۈشنىڭ ئالدىنقى كېچىسى ئۇلاردىن بىر بۆلۈك كىشىلەر مۇسۇلمان بولغانىدى، ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ھاياتى ۋە مال ـ مۈلكىنى بىخەتەر ساقلاپ قالدى. شۇ كېچىسى يەنە ئەمرى ئىسىملىك بىر يەھۇدىي

(ئۇ يەھۇدىيلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بولغان ئەھدىنى بۇزغاندا بىتەرەپ تۇرغان ئىدى) قەلئەدىن چىقىپ بىر ياققا راۋان بولغاندا، مۇسۇلمانلار چارلىغۇچى قىسمىنىڭ باش قوماندانى مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى تۇتىۋېلىپ، سالاھىيتىنى ئېنىقلىغاندىن كېيىن قويۇۋەتتى. كېيىن ئۇنىڭ ئىز ـ دېرىكى بولمىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەھۇدىي ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىنى بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ماللىرىنى بىر تەرەپ قىلدى. غەنىيمەتلەرنىڭ بەش ھەسسىدىن بىر ھەسسىسىنى ئايرىۋالغاندىن كېيىن مۇسۇلمانلارغا بۆلۈپ بەردى. نەتىجىدە ئاتلىقلارغا ئۈچ ئۈلۈش (ئۇنىڭ ئىككى ئۈلۈشى ئاتقا، بىر ئۈلۈشى ئات ئىگىسىگە) بېرىلدى. پىيادىلەر ئۈچۈن بىر ئۈلۈشلا تەقسىم قىلىندى. ئەسىرلەردىن بىر بۆلۈكىنى سەئد ئىبنى زەيد ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېتەكچىلىكىدە نەجدى بازىرىغا ئەۋەتىپ ساتتۇرۇپ، پۇلىغا ئات ۋە ھەربىي قورال ـ ياراغلارنى سېتىۋالدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرەيزە ئاياللىرىدىن رەيھانە بىنتى ئەمرى (ئىبنى قەيس)نى ئۆزىگە تاللىۋالغانىدى، ئۇ تاكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات تاپقانغا قەدەر ئۇنىڭ قول ئىلكىدە تۇردى. بۇنى ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ رىۋايەت قىلدى. ئەمما، كەلبى رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى ئازاد قىلىۋېتىپ ئەمرىگە ئالغان ۋە ھەججەتۇلۋىداتىن قايتقان كۈنلەردە ۋاپات بولۇپ كېتىپ، بەقىئ قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنغان دېيىلگەن.

خوش، شۇنداق قىلىپ قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ ئىشلىرى بىر قۇر ئاياغلاشقان كۈنلەردە، سالىھ (ياخشى) بەندە سەئد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ (ئەھزاب غازىتىدا زىكرى قىلىنغان) دۇئاسى ئىجابەت بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئەتە ـ ئاخشام يوقلاپ تۇرۇشقا ئاسان بولۇشى ئۈچۈن مەسجىد ئىچىگە بىر چېدىر تەييارلاپ بەرگەنىدى. قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنىڭ ئىشلىرى تامام بولغان ھامان، ئۇنىڭ جاراھىتى ئېغىز ئېلىپ توختىماي قاناشقا باشلىدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: ئۇنىڭ ئۇق قان تومۇرى تېشىلگەن بولۇپ، مەسجىد ئەھلى (مەسجىدتە بەنى غىفار كەنتىدىن بىرقانچە چېدىرلىق كىشىلەر بار ئىدى)نى قوشنا چېدىردىكىلەرنىڭ: «ئى ئەھلى چېدىرلەر! بۇ تەرەپكە ئېقىپ كىرگىنى نېمە قان ئۇ؟» دەپ سورۇشتە قىلغانلىقى چۆچۈتۈۋەتتى. ئەسلىدە سەئد (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ جاراھىتى يېرىلىپ قاناپ كەتكەنىكەن. ئۇ شۇنىڭ بىلەن ئۆلۈپ كەتتى. «سەھىھ بۇخارى»نىڭ رىۋايىتىدە

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «رەھمان (مېھىر-شەپقەتلىك ئاللاھ) تەئالانىڭ ئەرشى سەئەد ئىبنى مەئازنىڭ ۋاپاتى ئۈچۈن تەۋرىنىپ كەتتى». ئىمام تىرمىزى رەھىمەھۇللاھ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: سەئەد ئىبنى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جىنازىسى ئېلىپ مېڭىلىۋىدى، مۇناپىقلار: «سەئەدنىڭ جىنازىسى ئەجەب يېنىكقۇ؟» دېيىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى پەرىشتىلەر كۆتۈرۈپ كېتىۋاتىدۇ» دېدى.

بەنى قۇرەيزە مۇھاسىرىسى جەريانىدا مۇسۇلمانلاردىن خەللاد ئىبنى سۇۋەيد ئىسىملىك بىر كىشى شەھىد بولدى. ئۇنى يەھۇدىيلاردىن بىر خوتۇن ئۇنىڭ بىخۇدلۇقىدىن پايدىلىنىپ تاش تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋەتتى ۋە يەنە مۇھاسىرە جەريانىدا ئۇكاشە ئىبنى مىھسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېرىندىشى ئەبۇ سىنان ئىبنى مىھسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قازا قىلدى.

ئەمدى ئەبۇ لۇبابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئىشىغا كەلسەك، ئۇ ئاشۇ ئالتە كۈن ئىچىدە مەسجىدنىڭ بىر تۈۋرۈكىگە باغلاقلىق تۇردى. ئۇنىڭ ئايالى ھەر ناماز ۋاقتىدا كېلىپ ئۇنى يېشىپ قويۇپ، نامازدىن كېيىن يەنە مەھكەم تېڭىپ قويۇپ كېتەتتى. ئالتە كۈندىن كېيىن بىر كۈنى سەھەر ۋاقتىدا ئۇنىڭ تەۋبىسى قوبۇل قىلىنغانلىق توغرىسىدا ۋەھيى نازىل بولدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىدە ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ: «ئى ئەبۇ لۇبابە، خۇش خەۋەر، ئاللاھ سېنىڭ تەۋبەڭنى قوبۇل قىلىپتۇ» دېگەنىدى، كىشىلەر ئالدىراپ ئۇنى يېشىۋەتمەكچى بولۇشتى. بۇ چاغدا ئۇ: «مېنى رەسۇلۇللاھ ئۆز قولى بىلەن يېشىپ قويمىسا بولمايدۇ» دەپ ئۇنىمىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى بامداتقا چىققاندا يېشىپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى.

بەنى قۇرەيزە غازىتى ھىجرىيىنىڭ 5 - يىلى زۇلقەئدە ئېيىدا ئېلىپ بېرىلدى، مۇھاسىرە 25 كۈن داۋاملاشتى. ئاللاھ تەئالا ئەھزاب غازىتى ۋە قۇرەيزە غازىتى ھەققىدە ئەھزاب سۈرىسىدىن بىرقانچە ئايەتنى نازىل قىلىپ، ئۇنىڭدا مۇئمىن-مۇسۇلمانلار بىلەن مۇناپىق-كاپىرلارنىڭ ئەھۋالىنى بۇ ئىككى غازاتتىكى مۇھىم ۋەقەلىكلەرنىڭ بايانىغا بىرلەشتۈرۈپ شەرھىلىدى ۋە سۈرە ئاخىرىدا ئەھزاب (دۈشمەن ئىتتىپاقداش) قوشۇنىنىڭ ھەمدە ئەھلى كىتاب (يەنى يەھۇدىي)لارنىڭ سۇيىقەستىنىڭ شەرمەندىلەرچە مەغلۇب بولغانلىقىنى بايان قىلدى.

بەنى قۇرەيزە غازىتىدىن كېيىنكى ھەربىي ھەرىكەتلەر

سەلام ئىبنى ئەبىلھۇقەيقنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى

سەلام ئىبنى ئەبىلھۇقەيق (كۇنيىتى ئەبۇ رافىئ)مۇ يەھۇدىيلار ئىچىدىكى مۇسۇلمانلارغا قارشى ئەھزاب ئۇرۇشىنى قوزغاشقا زور ھەسسە قوشقان ۋە مۇشرىكلار قوشۇنىنى نۇرغۇن مال ـ مۈلۈك ۋە ماددىي تەمىنات بىلەن تەمىنلىگەن ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىنىڭ غوللۇق كاتتىۋېشى بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا ئۆچمەنلىكى ناھايىتى كۈچلۈك بەدبەخت ئىدى. شۇڭا، بەنى قۇرەيزە غازىتى ئاياغلاشقان ھامان ئەنسارلارنىڭ خەزرەج قەبىلىسىدىكىلەر ئۇنى ئۆجۈقتۇرۇۋېتىشكە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئىزنى سورىدى. چۈنكى، كەئب ئىبنى ئەشرەف دېگەن يەھۇدىي ئەۋس قەبىلىسىدىن بىرقانچە ئەزىمەتنىڭ قولى بىلەن يوقىتىلغان ئىدى. بۇلارمۇ سەلام ئىبنى ئەبىلھۇقەيقنى يوقىتىپ، ئۆزلىرىدىكى بۇ بوشلۇقنى تولدۇرماقچى بولدى. شۇڭا، ئۇلار بۇ تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە ئىجازەت قىلدى، بىراق ھەرىكەت جەريانىدا ئاياللار ۋە بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توستى. شۇنىڭ بىلەن خەزرەج قەبىلىسىنىڭ بەنى سەلىمە جەمەتىدىن بەش كىشى پىدائىي بولۇپ يولغا چىقتى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئەتىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئەترەتكە ئەمىر قىلىپ تەيىنلەندى.

پىدائىيلار يولغا چىقىپ خەيبەر تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. چۈنكى، ئەبى رافىئنىڭ قەلئەسى خەيبەر تەۋەسىگە جايلاشقانىدى. ئۇلار شەھەرگە يېقىنلاپ بارغاندا كۈن پېتىپ گۇگۇم چۈشۈپ قالدى. كىشىلەر مال ـ پادىلىرىنى ھەيدەپ شەھەر دەرۋازىسىدىن كېيىن ـ كەينىدىن ئۇزۇلمەي كىرىپ كېتىۋاتاتتى. بۇ چاغدا ئابدۇللاھ ئىبنى ئەتىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمراھلىرىغا: «مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن بېرىپ دەرۋازىۋەنگە يالۋۇرۇپ باقاي، ئىچكىرىسىگە كىرىۋالالىسام ئەجەب ئەمەس» دېدى ـ دە، دەرۋازىغا يېقىن كېلىپ ھاجەت قىلغان بولۇپ كىيىمگە چۈمكىنىپ

ئولتۇرۇۋالدى. كىشىلەر توختىماي كىرىپ كېتىۋاتاتتى. بىر چاغدا دەرۋازىۋەن ئۇنى چاقىرىپ: «ھەي كىشى، كىرەر بولساڭ چاپسان بول، مەن دەرۋازىنى تاقايمەن» دەپ قالدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئەتىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن مەن قەلئە ئىچكىرىسىگە كىرىپلا بىر جايغا مۆكۈنىۋالدىم. كىشىلەر كىرىپ بولۇۋىدى، دەرۋازىۋەن ئىشىكنى تاقاپ قۇلۇپلىغاندىن كېيىن ئاچقۇچنى بىر قوزۇققا ئىلىپ قويدى. ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: بىرئازدىن كېيىن مەن ھېلىقى ئاچقۇچلارنى قولۇمغا ئېلىۋالدىم ـ دە، دەرۋازىنىڭ قۇلۇپ ـ تاقاقلىرىنى ئېچىۋەتتىم. ئەبۇ رافىئ ئاشۇ قەلئەنىڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىدە تۇرۇۋاتقان بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆيىدە ھەر كۈنى كەچتە بىر ھازاغىچە كەچلىك پاراڭ قىزىيتتى. مەن ئۇنىڭ ئۆلپەتداشلىرى تارقاپ ئۆزلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقتىم ۋە ھەربىر ئىشىكنى ئېچىپ كىرسەم ئۇنى ئىچى تەرەپتىن تاقاپ ماڭدىم. كۆڭلۈمدە: «ناۋادا بۇلار مېنى سېزىپ قالسا، ئۇنى ئۆلتۈرۈپ بولغۇچە قولغا چۈشۈپ قالماي» دەيتتىم. مەن ئاخىرى ئەبۇ رافىئنىڭ ھەرەمخانىسىغا يېتىپ باردىم. ئۇ خوتۇن ـ بالىلىرى ئارىسىدا خورەك تارتىپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئۆي قاراڭغۇ بولغانلىقتىن ئۇلارنىڭ قايسىسى ئەبۇ رافىئ ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. شۇڭا، مەن: «ئەبۇ رافىئ» دەپ چاقىردىم، ئۇ: «كىم بۇ؟ كىم دەيمەن؟» دەپ ئاۋاز چىقاردى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئاۋاز چىققان تەرەپكە ئېتىلىپ بېرىپ قىلىچ ئۇردۇم. لېكىن، قاتتىق جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكتىن قىلىچنى دەل جايىغا تەگكۈزەلمەپتىمەن. ئەبۇ رافىئ ۋارقىراپ كەتتى. مەن سىرتقا چىقىپ ئازراق تۇردۇم ۋە يەنە قايتىپ كىرىپ: «نېمە بولدى، ئى ئەبۇ رافىئ ، نېمانچە ۋارقىرايسەن؟» دېسەم، ئۇ: «ۋاي بەچچىغەرنىڭ بالىسى، ماڭا بايام بىرسى قىلىچ ئۇردى» دەپ دادلىنىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭغا يەنە بىر قىلىچ ئۇرۇپ نىمجان قىلىۋەتتىم. ئەمما، ئۇ ئۆلمىدى. ئاندىن قىلىچنى كۆچەپ ئۇنىڭ قورسىقىغا تىقتىم، قىلىچ دۈمبىسىگە ئۆتتى. شۇ چاغدا ئۇنى ئۆلتۈرەلىگەنلىكىمگە ئىشەندىم ـ دە، كەينىمگە يانغانچە ئىشىكلەرنى بىر ـ بىرلەپ ئېچىپ، ئاخىرى شوتا تۈۋىگە يېتىپ كەلدىم. مەن چۈشۈۋېتىپ يەرگە چۈشۈپ بولدۇم دەپ ئويلاپ پۇتۇمنى بىر يەرگە قويۇۋېدىم، يىقىلىپ كېتىپ پۇتۇم سۇنۇپ كەتتى. كېچە ئىنتايىن ئوچۇق ئايدىڭ ئىدى. پۇتۇمنى بېشىمدىكى سەللە بىلەن تېڭىپ ملڭ تەسلىكتە دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ ئولتۇردۇم ۋە: «بۇ يەردىن ئەبى رافىئ ئۆلدىمۇ، يوق؟ ئۇقۇپراق چىقىپ كېتەي» دېدىم. بىر چاغدا تاڭ نىسپىدىن ئېشىپ ئاندا ـ ساندا خوراز چىللىۋىدى، قەلئە ئۇۋۇقلىرىدىن قىيا ـ چىيالار كۆتۈرۈلدى ۋە: «ھىجاز ئەھلىنىڭ ئاتاقلىق سودىگىرى ئەبى رافىئ قەستكە ئۇچراپتۇ» دەپ ئېلان بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن بىر ئامال

قىلىپ ھەمراھلىرىمنىڭ يېنىغا بىرىپ: «تېز قاچايلى، تېز قاچايلى، ئاللاھ ئەبۇ رافىئنى ئۆلتۈردى» دېدىم ۋە ئۇلار بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ ۋەقەنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ بەردىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پۇتۇمنى سۇنغۇزۇپ سىلاپ قويغاندى، پۇتۇم سەللىمازا ساقىيىپ قالدى، ھېچقانداق ئاغرىق سەزمىدىم.

يۇقىرىقى بايان «سەھىھ بۇخارى»نىڭ رىۋايىتى، ئەمما ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، ئەبۇ رافىئنى ئۆلتۈرۈشكە مەزكۇر پىدائىيلارنىڭ ھەممىسى قاتناشقان ۋە ئۇنىڭغا قىلىچ ئۇرغىنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەنىيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى دېيىلگەن. ئۇنىڭدا يەنە: پىدائىيلار ئەبۇ رافىئنى تۈن نىسپىدە ئۆلتۈرۈپ بولغاندا، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەتىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پۇتى سۇنۇپ كېتىپ، ئۇلار ئۇنى كۆتۈرۈپ بىر سۇ بويىغا ئېلىپ كېلىپ سۇغا مۆكۈنۈپ ياتقان، يەھۇدىيلار ئوت ياندۇرۇپ ئىز قوغلاپ كېلىپ نىشاننى بايقىيالماي نائۈمىد قايتقاندىن كېيىن، ئۇلار سۇدىن چىقىپ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەتىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆتۈرۈشۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھوزۇرىغا كەلگەن دېيىلگەن.

مەزكۇر پىدائىيلار ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى زۇلقەئىدە ياكى زۇلھەججە ئېيىدا ئەۋەتىلگەن.

خوش، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەھزاب غازىتى ۋە بەنى قۇرەيزە غازىتىدىن پارىغ بولۇپ، شۇ جەرياندىكى ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىدىن بىر قۇر ئىنتىقام ئېلىپ بولۇۋىدى، ياخشىلىق ياراشمايدىغان، «ئازار يېسە غىزا يېگەندەك» ھېس قىلىدىغان ئاشۇ ئاز ساندىكى قەبىلە ۋە بەدەۋى قاراقچىلارغا تېتىنغۇدەك ئەدەپ جازاسى يۈرۈشى قوزغاشقا باشلىدى.

مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە قوشۇنى

مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە قوشۇنى ئەھزاب ۋە بەنى قۇرەيزە غازاتلىرى ئاياغلاشقاندىن كېيىن تەشكىل قىلىنغان تۇنجى قوشۇن بولۇپ، 30 ئاتلىق چەۋەندازدىن تەركىب تاپقاندى.

قوشۇن نەجدى زېمىنىنىڭ زەرىييە[1] تەۋەلىكىدىكى قەرتائ دېگەن جايغا قاراپ يولغا چىقتى. زەرىييە بىلەن مەدىنە ئارىلىقى يەتتە كۈنلۈك مۇساپە ئىدى. ئۇلار مەدىنىدىن ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى مۇھەررەم (1 ـ ئاي)نىڭ 10 ـ كۈنى قوزغىلىپ،

---

① زەرىييە ــــ مەدىنە بىلەن ئىراق يولىدىكى مەدىنىدىن يەتتە كۈنلۈك كېلىدىغان جاي.

جىددىي يول يۈرۈپ، بەنى بەكرى ئىبنى كىلاب قەبىلىسىنىڭ بىر ئايمىقى ئولتۇرۇشلۇق جايغا يېتىپ بېرىپ ئۇلارغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قوزغىدى. ئۇلار بەدەر تىكىۋەتتى، مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ نۇرغۇن تۆگە ۋە قوي چارۋىلىرىنى غەنىيمەت ئېلىپ مۇھەررەمنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى مەدىنىگە قايتىپ كەلدى. ئۇلار يول ئۈستىدە بەنى ھەنىفە قەبىلىسىنىڭ باشلىقى سۇمامە ئىبنى ئۇسالنى تۇتۇۋېلىپ بىرگە ھەيدەپ كەلدى. سۇمامە ئەسلىدە مۇسەيلىمە كەززابنىڭ بۇيرۇقى بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىپ غەيرى كىيىنىپ، قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ مەدىنىگە قاراپ كېلىۋاتقاندا، مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇلار سۇمامىنى ئەكېلىپلا مەسجىدنىڭ بىر تۈۋرۈكىگە باغلىۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ: «سەندە نېمە بار؟ ئى سۇمامە!» دېگەنىدى، سۇمامە: «ياخشىلىق بار ئى مۇھەممەد! ئۆلتۈرۈۋەتسەڭ جان ئىگىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىسەن، ئىنئام قىلساڭ تەشەككۈر ئىگىسىگە ئىنئام قىلىسەن. مال ـ دۇنيا دېسەڭ دېگىنىڭنى بېرىمەن» دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى شۇ پېتى قويۇپ نامازغا كىرىپ كەتتى. نامازدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ يېنىدىن يەنە ئۆتۈپ ئالدىنقى قېتىمدىكىدەك سوئال سورىغانىدى، سۇمامە يەنە ئوخشاشلا جاۋاب بەردى. ئۈچىنچى قېتىمدىمۇ شۇنداق بولدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (يۇقىرىقى بىر قاتار سۆزلىشىشلەردىن كېيىن): «سۇمامەنى بوشىتىپ قويۇڭلار» دېدى. ساھابىلەر ئۇنى يېشىپ قويۇۋىدى، ئۇ مەسجىدكە يېقىن جايدىكى بىر خورمىزارلىققا بېرىپ غۇسۇل تاھارەت ئالدى. ئاندىن قايتىپ كېلىپ شەھادەت ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدى ۋە: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، يەر يۈزىدە مەن ئەڭ ئۆچ كۆرىدىغان ئادەم سەن ئىدىڭ، ئەمدى سەن مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئادەمگە ئايلاندىڭ. سەن ئېلىپ كەلگەن دىن يەر يۈزىدە مەن ئەڭ ئۆچ كۆرىدىغان دىن ئىدى، ئەمدى ئۇ مەن ئەڭ ياقتۇرىدىغان دىنغا ئايلاندى. سېنىڭ قوشۇنلىرىڭ مېنى تۇتۇپ كەلدى. مەن ئەسلىدە ئۆمرىگە ماڭغانىدىم» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى تەبرىكلىدى ۋە ئۆمرە قىلىپ كېلىشكە بۇيرىدى. سۇمامە مەككىگە يېتىپ كېلىۋىدى، قۇرەيشلەر ئۇنىڭغا: «مۇرتەد بولۇپسەن، ئى سۇمامە!» دەپ ئېيىسلىۋالدى. بۇ چاغدا ئۇ: «ياق، مۇرتەد بولمىدىم، بەلكى مەن مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەگىشىپ مۇسۇلمان بولدۇم. قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) رۇخسەت قىلمىغۇچە سىلەرگە يەمامەدىن بۇغدايىنىڭ بىر تال دېنىنى ماڭغۇزمايمەن» دەپ جاكارلىۋەتتى. يەمامە

تەۋەلىكى قەدىمدىن تارتىپ مەككىنىڭ ئاشلىق بازىسى ئىدى. شۇڭا، ئۇ يۇرتقا قايتىپ بارغان ھامان يەمامەدىن مەككىگە بارىدىغان يولنى توسۇپ مەككىگە بىر تۈگمۇ ئاشلىق ئۆتكۈزمىدى. نەتىجىدە قۇرەيش خەلقى ئاشلىقتىن قىسىلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەت يازدى. ئۇلار خېتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بولغان ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىقنى دەپ بولسىمۇ سۇمامىگە خەت يېزىپ مەككىگە كېلىدىغان ئاشلىقنى قويۇۋېتىشنى ئۆتۈنگەنىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۇمامىگە خەت يېزىپ مەككىگە ئاشلىق يەتكۈزۈپ بېرىشكە يول قويۇشنى ئېيتتى.

بەنى لىھيان غازىتى

بەنى لىھيان خەلقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن ئون كىشىنى ئالداپ ئاپىرىپ رەجىئ دېگەن جايدا قەستلەپ ئۆلتۈرۈلۈشكە سەۋەب بولغان كىشىلەر ئىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى ھىجاز تەۋەلىكىنىڭ مەككىگە يېقىن چېتىگە جايلاشقان بولغاچقا، ھەم مۇسۇلمانلار بىلەن قۇرەيش دائىرىلىرى ۋە قاراقچى بەدەۋىلەر ئوتتۇرىسىدا كەسكىن تىركىشىشلەر بولۇپ تۇرغاچقا، شۇنداقلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چوڭ دۈشمەنگە يېقىن جايلارغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىش ھەربىي ئىستراتېگىيە جەھەتتىن ئاقىلانىلىك ئەمەس دەپ قارىغاچقا، ئۇلار تا ھازىرغا قەدەر ئىنتىقام توردىن چۈشۈپ قېلىۋاتاتتى. بۇ قېتىم ئەھزاب قوشۇنى ئۆزلىكىدىن پارچىلىنىپ، دۈشمەننىڭ ئىرادىسى زور دەرىجىدە بوشاپ، ئەمەلىيەتكە تەن بېرىپ، جاھاننىڭ رەپتارىغا بېقىپ ئىش تۇتىدىغاندەك قىلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى لىھيان خەلقىدىن رەجىئ دېگەن جايدا بىگۇناھ ئۆلتۈرۈلگەن ئەسھابىلىرىنىڭ قىساسىنى ئالىدىغان پۇرسەت يېتىپ كەلدى دەپ قارىدى. شۇڭا، ئۇ ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل ياكى جەمادىيەلئەۋۋەلنىڭ بىرىدە مۇسۇلمانلاردىن 200 كىشى بىلەن جىھادقا ئاتلاندى. ئۆز ئورنىدا مەدىنىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى. ئۇ مەدىنىدىن يولغا چىققاندا پايلاقچىلارنىڭ نەزىرىنى بۇراش ئۈچۈن شام تەرەپكە يۈرۈش قىلغان بولۇپ، شىمال تەرەپكە قاراپ يول ئالدى، ئاندىن مەلۇم مۇساپىنى باسقاندىن كېيىن جەنۇبقا بۇرۇلۇپ، سۈرئەتنى تېزلىتىپ، ئۇچقاندەك يول يۈرۈپ، ئەمەج بىلەن ئۇسپان ئارىلىقىدىكى مەزكۇر ساھابىلەر شەھىد قىلىنغان جاي بەتنى غەررانغا يېتىپ باردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەم ئۇ يەردە ساھابىلىرىگە رەھمەت تىلىدى ۋە دۇئا قىلدى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان بەنى لىھيان خەلقى تاغ ـ قىيالارغا ۋە چۆل ـ جىرالاغا قېچىپ كەتتى. ئۇلاردىن بىرمۇ ئادەم قولغا چۈشمىدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ زېمىنىدا ئىككى كۈن تۇرۇپ تەرەپ ـ تەرەپكە چارلىغۇچىلارنى ئەۋەتكەن بولسىمۇ نەتىجىسى بولمىدى. شۇڭا، ئۇ ئۇسپان دېگەن جايغا يېتىپ بېرىپ، ئۇ يەردە قۇرەيش دائىرىلىرىغا ئۆزىنىڭ شان ـ شەۋكىتى ۋە ھەيۋەت ـ جاسارىتىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئون كىشىلىك ئاتلىق قوشۇننى كۇرائۇلغەمىم دېگەن جايغا چارلاشقا ئەۋەتتى. ئۇلار ۋەزىپىنى ئورۇنداپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مەدىنىگە قايتتى. بۇ قېتىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىدىن ئايرىلغان ۋاقتى 14 كۈن بولدى.

قوشۇن ئەۋەتىش ۋە ھەربىي يۈرۈشلەرنىڭ تېزلىتىلىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى لىھيان غازىتىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، قوشۇن ۋە پىدائىيلارنى ئەۋەتىش ئىشنى تېزلەتتى. تۆۋەندىكى قۇرلار ئاشۇ ھەرىكەتلەرنىڭ كىچىكلىتىلگەن تەسۋىرلىرىدۇر.

1. ئۇككاشە ئىبنى مىھسەن قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل ياكى رەبىئۇسسانىدا غۇمرى دېگەن جايغا ئەۋەتىلگەن.

ئۇككاشە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 40 ئادەم بىلەن (بەنى ئەسەدنىڭ سۈيى) غۇمرى[1] دېگەن جايغا يېتىپ باردى. بۇ چاغدا دۈشمەن ئالدىراپ قېچىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار دۈشمەننىڭ 200 تۆگىسىنى غەنىيمەت ئېلىپ مەدىنىگە قايتىپ كەلدى.

2. مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە قوشۇنى ـــ مۇشۇ ئىككى ئاينىڭ بىرىدە زىلقەسسە دېگەن جايغا ئەۋەتىلدى.

مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمانلاردىن ئون كىشى بىلەن يولغا چىقىپ بەنى سۇئلەبەنىڭ دىيارى زىلقەسسە دېگەن جايغا يېتىپ باردى. بۇ چاغدا دۈشمەن تەرەپ مۆكۈنۈۋالغانىدى (ئۇلار 100 كىشى ئىدى). ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قوشۇنىدىكىلەر ئۇخلاپ قېلىشىدى، دۈشمەن باستۇرۇپ كېلىپ ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن باشقا ھەممىنى شەھىد قىلىۋەتتى. ئۇ ئېغىر يارىلانغان بولسىمۇ قېچىپ قۇتۇلدى.

---

① غۇمرى ـــ ئەسەد قەبىلىسىنىڭ سۇ مەنبەئىنىڭ نامى.

3. ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ قوشۇنى ــــ مۇشۇ يىلى رەبىئۇسسانىدا زىلقەسسەگە ئەۋەتىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئادەملىرى ئۆلتۈرۈلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يولغا سالغانىدى. ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 40 كىشى بىلەن يولغا چىقىپ ئىبنى مەسلەمە قوشۇنى بەختسىزلىككە ئۇچرىغان جايغا قاراپ ماڭىدى. ئۇلار كېچىلەپ پىيادە يول يۈرۈپ تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ بەنى سۇئلەبە دىيارىغا يېتىپ باردى ـ دە، شۇ ھامان ھۇجۇمنى باشلىۋەتتى. دۈشمەن تاغ ـ قىرلارغا قېچىۋېلىپ قوشۇننى ئۇڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار بىر ئادەمنى ئەسىر ئالغانىدى، ئۇ مۇسۇلمان بولدى ۋە نۇرغۇن چارۋىلارنى غەنىيمەت ئېلىپ قايتىپ كەلدى.

4. زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى ــــ ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى رەبىئۇسسانىدا جەمۇمغا① ئەۋەتىلدى.

زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەمۇمغا يېتىپ بېرىپ مۇزەينە قەبىلىسىدىن ھەلىمە ئىسىملىك بىر ئايالنى تۇتۇۋالغان ئىدى، بۇ ئايال ئۇلارنى بەنى سۇلەيمنىڭ ئادەملىرى بار جايغا باشلاپ باردى. ئۇ يەردە مۇسۇلمانلار نۇرغۇن تۆگە ـ قوي ۋە ئەسىر ـ ئولجىلارنى قولغا چۈشۈردى. زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ غەنىيمەت ئالغان ماللارنى ھەيدەپ مەدىنىگە قايتىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى مۇزەينىلىك ئايالغا ئۆزى ۋە ئېرىنىڭ ھۆرلىكىنى ئىلتىپات قىلدى.

5. يەنە زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى ــــ ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى جەمادىيەلئۇۋۋالدا 170 كىشى بىلەن ئىيس دېگەن جايغا قۇرەيشلەرنىڭ تىجارەت كارۋىنىنى توسۇشقا ئەۋەتىلدى.

بۇ قېتىمقى يۈرۈشتە قۇرەيش تەرەپنىڭ كارۋاندىكى تىجارەت ماللىرى پۈتۈنلەي ئولجا ئېلىندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۈيئوغلى ئەبۇلئاس كارۋاننىڭ باش مەسئۇلى ئىدى. ئۇ كارۋاننىڭ مەدىنە تەرەپنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدىغانلىقىنى پەملەپلا، قېچىپ ئاستاغىنە مەدىنىگە كېلىپ زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پاناھلىق تىلىگەن ۋە ئۇنىڭدىن كارۋان ماللىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئىلتىماس قىلىپ بېرىشنى ئۆتۈنگەن. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھاجىرلارغا كارۋان ماللىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەكلىپ بەردى، ئەمما مەجبۇرلىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قوللىرىدىكى

① جەمۇم ــــ بەنى سۇلەيمنىڭ مەررى زەھراندىكى سۇ مەنبىئىنىڭ نامى.

(ئۆلەشتۈرۈپ بېرىلگەن) ئاز ـ كۆپ، چوڭ ـ كىچىك ھەممىسىنى قايتۇرۇپ بەردى. ئەبۇلئاس بۇ ماللار بىلەن مەككىگە قايتىپ بېرىپ ئامانەتنى ئۆز ئىگىلىرىگە تەگكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جاكارلىدى ۋە شۇ ھامان مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا (قىزى) زەينەبنى ئۈچ يېرىم يىلدەك ۋاقىتتىن كېيىن، بۇرۇنقى نىكاھى بىلەن قېتىپ بەردى.

سەھىھ ھەدىستە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئەبۇلئاسقا بۇرۇنقى نىكاھى بىلەن قېتىپ بەرگەن دېيىلگەن. چۈنكى، بۇ ۋاقىتتا مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ كاپىر ئەرلەرگە ھارام قىلىنغانلىقى (يەنى ئۈتتۈرىدىكى نىكاھ ئاجراپ كېتىدىغانلىقى ـــ ت.) توغرىسىدىكى ئايەت تېخى نازىل بولمىغانىدى. ئەمما، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى يېڭى نىكاھ بىلەن قېتىپ قويغان ياكى ئۈچ يېرىم يىلدىن كېيىن ئەمەس، بەلكى ئالتە يىلدىن كېيىن بۇرۇنقى نىكاھى بىلەنلا قېتىپ قويغان دېگەن ھەدىسلەر سەھىھ ئەمەس. شۇنداقلا، سەنەد (نەقىل جەريانى) جەھەتتىنمۇ ئىشەنچلىك ئەمەستۇر. بۇنداق زەئىپ (سەنەدى ئاجىز) ھەدىسلەرگە يۆلىنىۋالىدىغانلارنىڭ ئەجەبلىنەرلىك يېرى شۇكى، ئۇلار ئەبۇلئاسنى ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى يىل ئاخىرلىرىدا مەككە ئىشغالىيىتىدىن سەل ئىلگىرىراق مۇسۇلمان بولغان دېيىشىدۇ. ئاندىن بۇ گېپىنى يەنە بۇزۇپ، زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى يىل بېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن دېيىشىدۇ. بىز بۇ ھەقتە «بۇلۇغۇلمەرام»غا يازغان شەرھىمىزدە توختالغاندۇق، بۇ يەردە ئۇنى تەكرارلاپ ئولتۇرمايمىز.

مۇسا ئىبنى ئۇقبە رەھىمەھۇللاھ بۇ ۋەقە (يەنى ئەبۇلئاس كارۋىنىنىڭ قولغا چۈشۈپ قېلىش ۋەقەسى) ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ پارتىزان ھەمراھلىرى تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان ھەرىكەتتە يۈز بەرگەن دېگەنگە مايىل بولدى، لېكىن بۇ قاراش مەيلى سەھىھ (سەنەدى كۈچلۈك)، مەيلى زەئىپ (سەنەدى ئاجىز) ھەدىسكە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ.

6. يەنىلا زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى ـــ ھىجرىينىڭ 6 ـ يىلى جەمادىيەلئاخىردا تەرەف ياكى تەرەق دېگەن جايغا ئەۋەتىلدى.

زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ قېتىم 15 ئادەم بىلەن ئاتلىنىپ، بەنى سەئلەبە دىيارىغا يېتىپ بارغاندا، بۇ يەردىكى بەدەۋىلەر بەدەر تىكىۋەتتى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى قوشۇن تارتىپ كەلگەن بولۇشى مۇمكىن دەپ قورقۇشۇپ كەتكەن ئىدى. نەتىجىدە زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ 20 تۆگىسىنى غەنىيمەت ئېلىپ تۆت كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلدى.

7. يەنلا زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى رەجەب ئېيىدا ۋادىلقۇراغا ئەۋەتىلدى.

زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ قېتىم 12 ئادەم بىلەن ۋادىلقۇراغا دۈشمەننىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەنىدى. ئۇلار ئاتلىنىپ ۋادىلقۇراغا يېتىپ بارغاندا ۋادىلقۇرا ئاھالىسى ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىپ توققۇز كىشىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئۈچ كىشى قېچىپ قۇتۇلدى. ئۇلارنىڭ بىرسى زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى.

8. خەبىت قوشۇنى ـــ بەزىلەر بۇ قوشۇننى ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى رەجەب ئېيىدا ئەۋەتىلگەن دېيىشىدۇ، لېكىن قوشۇننىڭ پائالىيەت ئەھۋالىدىن قارىغاندا، بۇ قوشۇننىڭ چوقۇم ھۇدەيبىيە ۋەقەسى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى يىل ئاخىرى)دىن ئىلگىرى ئېلىپ بېرىلغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىزنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم 300 ئادەم بىلەن قۇرەيشلەرنىڭ كارۋىنىنى توسۇشقا ئەۋەتتى ۋە ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نى ئەمىر لەشكەر قىلىپ بەلگىلىدى. بىز يول ئۈستىدە ئېغىر ئاچارچىلىققا يولۇقۇپ، ھەتتا خەبىت دەرىخىنىڭ ياپراقلىرىنى يېيىشكە مەجبۇر بولدۇق. شۇڭا، بۇ يۈرۈش خەبىت يۈرۈشى دەپ ئاتالدى. بىر كىشى ئۈچ تۆگە سويۇپ قوشۇننى ئوزۇقلاندۇردى، ئاندىن يەنە ئۈچنى سويدى، ئارقىدىن يەنە ئۈچنى سويدى، ئاندىن يەنە سويماقچى بولۇۋىدى، ئۇنى ئەبۇ ئۇبەيدە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) توسۇپ قويدى. شۇ ئارىدا بىز دېڭىز بويىدىن ئەنبەر دەپ ئاتىلىدىغان بىر سۇ ھايۋىنىنى ئۇچرىتىپ، ئۇنىڭدىن يېرىم ئايدەك يېدۇق ۋە ياغلاندۇق، ھەتتا ئەتلىرىمىز مايلىشىپ سەمرىپ قالدۇق. ئەبۇ ئۇبەيدە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئۇ ھايۋاننىڭ ئەگرى قوۋۇرغىسىدىن بىرىنىڭ ئىككى بېشىنى كۆمۈپ تۇرغۇزۇپ، قوشۇن ئىچىدە بويى ئېگىز ئادەمنى تاللاپ تۆگىگە مىندۇرۇپ، ھېلىقى قوۋۇرغا ئاستىدىن ئۆتكۈزۈپ كۆردى. قايتىشتا ئۇنىڭ گۆشلىرىدىن ئوزۇقلۇق ئېلىۋالدۇق. مەدىنىگە قايتىپ كېلىۋىدۇق، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەھۋالنى سۆزلەپ بەرسەك: «ئۇ (ئەنبەر) ئاللاھ سىلەر ئۈچۈن چىقىرىپ بەرگەن رىزىق ئىكەن، سىلەردە ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسە بارمۇ؟ بىزگىمۇ بېرىڭلار» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇ گۆشتىن ئەۋەتىپ بەردۇق.

يۇقىرىدىكى ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىدىن قارىغاندا، مەزكۇر قوشۇننىڭ ھۇدەيبىيە ۋەقەسىدىن بۇرۇن ئەۋەتىلگەنلىكى مەلۇم بولىدۇ، چۈنكى مۇسۇلمانلار ھۇدەيبىيە ۋەقەسىدىن كېيىن (يەنى ھۇدەيبىيە ئەھدىنامىسى ئىمزالانغاندىن كېيىن)، قۇرەيش تەرەپنىڭ ھەرقانداق كارۋىنىغا چېقىلىشقا ئۇرۇنمىغان.

بەنى مۇستەلەق غازىتى

ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى شەئبان.

بۇ غـازات گەرچە دائىرىـسى كەڭ، ئـۇرۇش مۇشـەققىتى ئېغىـر، ھەربـي ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى مۇرەككەپ چـوڭ غـازات بولمىـسىمۇ، لـېكىن مۇسـۇلمانلار جەمئىيىتىدە داۋالغۇش ۋە مۇقىمسىزلىق پەيدا قىلغان مۇناپىقلارنىڭ شەرمەندىلەرچە رەسۋالىقىنى ئاشكارىلاپ، مۇسۇلمانلار جەمئىيىـتىگە ئالىيجانـابلىق، ئېـسىللىك ۋە ئىپپەت ـ نومۇسلۇق پەزىلەتلىرىنى ئاتا قىلغان، ئىسلام شـەرىئىتى تەئزىـر (جىنـايى ئىشلار چارىسى)نىڭ يولغا قويۇلۇشـىغا سـەۋەب بولغـان، ۋەقەلىكـى جـىددىي، جەريانى مۇرەككەب ۋە ئەھمىيىتى زور بىر غازاتتۇر.

بىز ئاۋۋال غازاتنى قوزغاشنىڭ سـەۋەبى ۋە ئۇنـىڭ تەپـسىلىي جەريـانىنى سۆزلەپ ئۆتكەندىن كېيىن، غازاتتا يۈز بەرگەن ۋەقەلىكلەرگە نەزەر سالايلى!

غازاتنى قوزغاشنىڭ سەۋەبى — بەنى مۇستەلەق قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ھارىس ئىبنى زىرار پۈتۈن قەبىلىدىكىلەرنى، شۇنىڭدەك باشـقا قېرىنـداش قەبىلىلەردىـن ئۆزى قوللايدىغانلارنى بىرلەشتۈرۈپ مەدىنىگە ھۇجۇم قىلماقچى بولۇۋېتىپتۇ دېگەن خەۋەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەمگە ئاڭلانـدى. شـۇڭا، پەيغەمـبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ خەۋەرنى ئېنىقلاش ئۈچۈن بۇرەيدە ئىبنى ھەسىپ ئەسلەمىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتتى. بۇرەيدە رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇ ئـۇ يەرگە بېرىپ ھارىس ئىبنى زىرار بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن قايتىـپ كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەلۇم قىلـدى. بۇنـىڭ بىـلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم بەنـى مۇسـتەلەق خەلقـى ھەققـىدىكى خەۋەرنىڭ ھەقىقەتەن راست ئىكەنلىكـىگە جەزم قىلغانـدىن كېـيىن، سـاھابىلەرگە جىددىي ئۇرۇش چاقىرىقى چىقىرىپ، مۇشۇ ئاي (شەئبان)نىڭ 2 ـ كۈنى مەدىنىدىن يولغا چىقتى. بۇ قېتىم بۇرۇنقى غازاتلارغا قاتناشمىغان بىـر بۆلـۈك مۇنـاپىقلارمۇ چىققانىدى. مەدىنىدە ئۆز ئورنىدا زەيـد ئىبنـى ھـارىس رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇنى قالدۇردى. يەنە بىر سۆزدە ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى، ئۈچىنچى بىـر سـۆزدە سۇمەيلە ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرغان دېيىلگەن.

مۇشۇ ئەسنادا ھارىس ئىبنـى زىـرار مۇسـۇلمانلار قوشـۇنىنىڭ ئەھـۋالىنى ئىگىلەش ئۈچۈن بىر جاسۇسنى پايلاقچىلىققا ئەۋەتكەن ئىكەن. مۇسۇلمانلار ئـۇنى

تۇتۇۋېلىپ جەھەننەمگە يولغا سېلىۋەتتى. ھارىس ئىبنى زىرار ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قوشۇن تارتىپ كەلگەنلىكىنى ۋە جاسۇسلۇققا ئەۋەتىلگەن ئادىمىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ قاتتىق ساراسىمىگە چۈشتى. ئەتراپتىكى قەبىلىلەردىن توپلانغان ياللانما قوشۇن بىر-بىرلەپ تاراپ كېتىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇرەيسىئ① دېگەن جايغا يېتىپ بېرىۋىدى، دۈشمەن جەڭگىۋار ھالەتكە ئۆتۈپ ئۇرۇشقا تەييارلاندى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ مۇسۇلمانلارنىڭ سەپلىرىنى تۈزۈپ ئۇرۇشقا تەييار بولدى. مۇھاجىر مۇسۇلمانلارنىڭ ئەلەمى ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا، ئەنسارلارنىڭ ئەلەمى سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزۇلدى. ئىككى تەرەپ بىر دەم ئوق ئېتىشىپ، بىر-بىرىگە ھەيۋە كۆرسىتىشتى. ئارقىدىن مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن تەڭلا ھۇجۇم قىلىپ ئۇستۇنلۈكنى ئىگىلىدى. مۇشرىكلار مەغلۇپ بولۇپ نۇرغۇن ئادىمىدىن ئايرىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نۇرغۇنلىغان ئاياللار، باللار، تۆگە ۋە قويلارنى غەنىيمەت ئالدى. بۇ ئۇرۇشتا مۇسۇلمانلار تەرەپتىن پەقەت بىرلا كىشى شەھىد بولۇپ كەتتى. ئۇنى ئەنسارلاردىن بىرسى دۈشمەننىڭ ئادىمى دەپ ئويلاپ ئۆلتۈرۈپ قويغانىدى.

يۇقىرىقىلار تارىخشۇناسلارنىڭ ئېيتقانلىرىدۇر. ئەمما، ئىبنى قەييۇم رەھمەھۇللاھنىڭ قارىشىدا يۇقىرىقى باياندا خاتالىق بار ئىكەن. چۈنكى، بۇ غازاتتا ئۆلۈش-ئۆلتۈرۈلۈش بولمىغان، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا بىر سۇ بويىدا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قوزغاپلا بالا-چاقىلىرى ۋە مال-مۈلۈكلىرىنى غەنىيمەت ئالغان. سەھىھ ھەدىستىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەنى مۇستەلەق خەلقىگە ئۇلار تۇيماي قالغاندا ھۇجۇم قوزغىدى دېيىلگەن.

ئەسىرلەر ئىچىدە بەنى مۇستەلەق قەبىلىسىنىڭ باشلىقى ھارىس ئىبنى زىرارنىڭ قىزى جۇۋەيرىيەمۇ بار بولۇپ، ئۇ سابىت ئىبنى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تەقسىم بولغانىدى. سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ بىلەن تۆلەم تۆلەپ قۇتۇلۇشقا خەت-چەك پۈتۈشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئۇقۇپ ئۇنىڭ زىممىسىدىكى تۆلەمنى ئادا قىلىپ ئۇنى ئەمرىگە ئالدى. بۇ نىكاھتىن كېيىن مۇسۇلمانلار بەنى مۇستەلەق خەلقىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېيىنئانا-قېيىنئاتىلىرى ۋە قۇدا-باجىلىرى دېيىشىپ، مۇسۇلمان بولغان 100 ئائىلىلىك كىشىنى ئازاد قىلىۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن

① مۇرەيسىئ — قىزىل دېڭىز بويى تەۋەلىكىگە جايلاشقان قەدىد تەرەپتىكى بىر سۇ مەنبىئىنىڭ يەرلىك ئاتىلىشى.

جۇۋەيرىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۆز خەلقىگە نىسبەتەن ئەڭ بەرىكەتلىك ئايال بولۇپ قالدى.

خوش، ئەمدى بىز بۇ غازاتتا يۈز بەرگەن ۋەقەلىكلەرگە كېلىدىغان بولساق، بۇ ۋەقەلەرنىڭ باش قوزغاتقۇچىسى يەنىلا نىپاقنىڭ خېمىر تۇرۇچى ۋە مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىبنى سەلۇل ۋە ئۇنىڭ قولچوماقچى شايكىلىرى بولغاچقا، ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن ئىلگىرى مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدە پەيدا قىلغان قۇتراتقۇلۇق ۋە ئىغۋاگەرچىلىك جىنايى ھەرىكەتلىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتكەندىن كېيىن، ئاندىن نۆۋەتتىكى ۋەقەدىكى تەپسىلاتقا ئۆتىمىز.

مۇناپىقلارنىڭ بەنى مۇستەلەق غازىتىدىن ئىلگىرىكى مەيدانلاردا ئوينىغان رولى

ئالدىنقى بابلاردا مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىسلام دىنىغا ۋە مۇسۇلمانلارغا قارىتا قاتتىق ئۆچمەنلىك ساقلاپ كېلىۋاتاتتى، بولۇپمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىتا بەك قاتتىق ئۆچمەنلىك قىلاتتى، چۈنكى مەدىنە تەۋەسىدىكى ئەۋس ۋە خەزرەج ئەرەبلىرى ئۇنى ئۆزلىرىگە ئالىي ھوقۇقلۇق شاھەنشاھ قىلماقچى بولغان بولۇپ، ئۇنىڭغا پادىشاھلىق تاج كىيگۈزۈش ئۈچۈن ئۈنچە-مەرۋايىت توپلاۋاتقان بىر پەيتتە، مەدىنىگە ئىسلام دىنى تارقىلىپ خەلقنىڭ كۆزىنى ئاچقان ۋە ئىسلام بايرىقى ئاستىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئۇنى بولغۇسى شاھلىقتىن مەھرۇم قويغان، شۇڭا ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مېنىڭ بولغۇسى شاھلىق ھوقۇقۇمنى تارتىۋالدى دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا يوشۇرۇن ئۆچمەنلىك ساقلاپ يۈرەتتى دېگەننى بىرقانچە يەردە تىلغا ئېلىپ ئۆتكەنىدۇق.

ئۇنىڭ بۇ خىل ئۆچمەنلىك سۈيىقەستى ۋە گىنە-ئاداۋەت زەھەرخەندىلىكى، ئۇ يالغاندىن مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جاكارلاشنىڭ ئالدى-كەينىلىرىدە خېلى كۆپ يەردە ئاشكارە بولۇپ قالغاندى. بىر قېتىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ياۋىداق ئېشەككە مىنىپ سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كېسىلىنى كۆرگىلى كېتىۋېتىپ، يول ئۈستىدە بىر سورۇندىن ئۆتتى. ئۇ سورۇندا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيمۇ بار ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرۈپلا چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن ئېغىز-بۇرنىنى ئېتىپ: «بىزگە ئازار بەرمەڭلار» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم توختاپ مەجلىس ئەھلىگە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بېرىۋىدى، ئۇ يەنە بىلجىرلاپ: «سەن بىزنىڭ سورۇنلىرىمىزغا بۇنداق

بىسىپ كەلمەي، ئۆيۈڭدە ئولتۇرۇپ، بۇ گېپىڭنى قېشىڭغا بارغانلارغا ئېيتىپ بەرگىن» دېدى.

مانا بۇ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي مۇناپىقنىڭ (يالغانلاردىن) مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئىزھار قىلىشنىڭ ئالدىدىكى قىلمىشى ئىدى. ئەمما، ئۇ بەدرى ئۇرۇشىدىن كېيىن كۆرۈنۈشتە مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جاكارلىغان بولسىمۇ، يەنىلا ئاللاھقا، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە مۇئمىن مۇسۇلمانلارغا دۈشمەنلىك قىلىشتا قىلچە بوشاشمىدى. ئۇ داۋاملىق مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنى پارچىلاش ۋە ئىسلام كەلىمىسىنى خۇنۇكلاشتۇرۇشنىلا ئويلايتتى. ئىسلام دۈشمەنلىرى بىلەن دوست تارتىشىپ، ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشاتتى. ئىلگىرىكى بابلاردا بايان قىلغىنىمىزدەك، ئۇ بەنى قەينۇقا يەھۇدىيلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئىشىغىمۇ چات كىرىۋالدى. شۇنىڭدەك، يەنە ئوھۇد غازىتىدا مۇسۇلمانلار ئارىسىغا ئىدىيىۋى داۋالغۇش ۋە تەپرىقىچىلىك سىلىپ، ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ھەربىي سېپىنى پارچىلاش ئۈچۈن قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىدى.

بۇ مۇناپىق قاتتىق ھىيلىگەر ۋە ئالدامچى بولغانلىقتىن، ئۇ يالغاندىن مۇسۇلمان بولغاننىڭ ئەتىسىدىن باشلاپلا مەسجىدۇننەبەۋىنىڭ مېھرابىدىلا ئولتۇرۇۋالاتتى ـ دە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەر جۈمە خۇتبىگە چىقىپ مۇنبەردە ئولتۇرسا، ئۇ مۇنبەرنىڭ يېنىغا بېرىپ: «خالايىق! مانا بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆز ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ. ئاللاھ سىلەرنى ئۇنىڭ بىلەن ھۆرمەتلىدى ۋە ئۇلۇغلىدى. شۇڭا ئۇنى قوللاڭلار! ئۇ ھازىر سىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىپ بېرىدۇ، ئوبدان ئاڭلاپ ئىتائەت قىلىڭلار» دەپ قويۇپ ئاندىن ئولتۇراتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېسىل ئەخلاقى بىرەر ئادەمنى كىشىلەر ئارىسىدا خىجىل قىلماسلىق بولغاچقا، ئۇ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ جۈمە خۇتبىسىنى ئوقۇيتتى.

بۇ مۇناپىقنىڭ ئەڭ شەرمەندە يېرى شۇكى، ئۇ ئوھۇد غازىتىدىن كېيىنكى ھەپتىسىدىكى جۈمەدە (ئالدىنقى ھەپتىسى تېخى مۇسۇلمانلارغا ئاسىيلىق قىلىپ ئېغىر جىنايەت ئۆتكۈزگەن تۇرۇقلۇق) ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە گېلىنى قىقىپ بۇرۇنقى قېلىپلاشقان سۆزلىرىنى دېمەكچى بولغانىدى، مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ پېشىنى تارتىپ: «ئولتۇر! خۇدانىڭ دۈشمىنى! ئولتۇر! سەن بۇ يەردە تۇرۇپ سۆز قىلىشقا لايىق ئەمەس. ئۆتكەن ھەپتە نېمىلەرنى قىلمىدىڭ؟» دېدى. بۇ چاغدا ئۇ ئۆرۈلگىنىچە كىشىلەرنىڭ گەجگىسىدىن ئاتلاپ چىقىپ كېتىۋېتىپ: «ئەزبىرايى خۇدا، گويا مەن خاتا گەپ قىلىدىغاندەك ...، مەن تېخى ئۇنىڭ گېپىنى قوللاۋاتسام ...» دەپ كۆپچىلىككە كۆزلىرىدىن زەھەر ياغدۇرۇپ سەپنى ئارىلاپ

چىقىپ كەتتى. ئەنسارلاردىن بىر كىشى ئۇنىڭغا مەسجىد دەرۋازىسى ئالدىدا ئۇچراپ: «ھەي سېنى، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ كەينىڭگە يانغىن، رەسۇلۇللاھ ساڭا مەغپىرەت تىلىسۇن» دېگەندى، ئۇ: «ماڭا ئۇنىڭ مەغپىرەت تىلىشىنىڭ كېرىكى يوق» دەپ قويۇپ كەينىگىمۇ قارىماي كېتىپ قالدى.

ئۇنىڭ يەنە بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرى بىلەن بۇرۇندىن تارتىپ ناھايىتى قويۇق باردى ـ كەلدىسى بار ئىدى. ئۇلارنى مۇسۇلمانلار مۇھاسىرىگە ئالغان كۈنى، ئۇ مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ: «ئەگەر (يۇرتۇڭلاردىن) چىقىرىلساڭلار، بىز چوقۇم سىلەر بىلەن بىللە چىقىپ كېتىمىز. سىلەرگە ئۇرۇش ئېچىلسا، چوقۇم سىلەرگە ياردەم قىلىمىز» دېدى.

شۇنىڭدەك يەنە ئەھزاب (كۆپ قەبىلە ئىتتىپاقداش قوشۇنى) ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ شايكىلىرى مۆئمىنلەر ئارىسىغا زىددىيەت ۋە پىتنە ـ پاساد ئۇرۇقىنى چېچىش ۋە ئۇلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ ۋە ۋەھىمە تاشلاشتەك ئىغۋاگەرچىلىك قىلمىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. سۈرە ئەھزابتىكى ﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا * وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾ «ئەينى ۋاقىتتا مۇناپىقلار ۋە (دىللىرىدا مۇناپىقلىق كېسىلى بارلار): ‹ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزلەرگە قۇرۇق ۋەدىلەرنى قىلىپتىكەن› دېيىشەتتى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلاردىن يەنە بىر گۇرۇھ ئادەم: ‹ئى يەسرەبلىكلەر! بۇ يەردە تۇرماي قايتىڭلار!› دېيىشەتتى. ئۇلاردىن يەنە بىر گۇرۇھ ئادەم: ‹بىزنىڭ ئۆيلىرىمىز ھەقىقەتەن ئوچۇقچىلىقتا› دېيىشىپ، پەيغەمبەردىن رۇخسەت سورىشاتتى. بۇلارنىڭ ئۆيلىرى ئوچۇقچىلىقتا ئەمەس، ئۇلار پەقەت قېچىشنىلا ئويلايدۇ» (33:12 — 13) دېگەن ئايەتتىن تاكى ﴿يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا﴾ «ئەگەر ئىتتىپاقداش قوشۇن قايتا كەلسە، ئۇلار (قىردا) ئەئرابلارنىڭ (يەنى قىر ئەرەبلىرىنىڭ) يېنىدا تۇرۇپ، سىلەرنىڭ خەۋەرلىرىڭلارنى ئۇققاچ (تىنچ يېتىشنى) ئارزۇ قىلىدۇ. ئۇلار (ئۇرۇش ۋاقتىدا) ئاراڭلاردا بولغان تەقدىردىمۇ، (قورققانلىقتىن) جەڭگە (رىيا قىلىپ) ئاندا ـ ساندا قاتناشقان بولاتتى» (33:20) دېگەن ئايەتلەرگىچە بايان قىلىنغان ئەھۋاللار ئۇلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئىدى.

لېكىن، يەھۇدىيلار، مۇناپىقلار ۋە مۇشرىكلاردىن ئىبارەت ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ ھەممىسى ئىسلام دىنىنىڭ بۇ تەۋەلىكتە شۇنچە تېز غالىب ئورۇنغا چىقىپ قىلىشى، ھەرگىز ئۇنىڭ ماددىي جەھەتتىكى ئۈستۈنلىكى، قورال ـ ياراغلىرىنىڭ سەرخىللىقى ۋە قوشۇنىنىڭ سانى ۋە سۈپىتىنىڭ كۆپ ھەم ئىلغار

بولغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدىكى بىردىنبىر سەۋەب ـــ ئىسلامىي جەمئىيەت ۋە ئۇنىڭ ھەربىر ئەزاسى ئۆزلەشتۈرگەن ۋە بەھرىمەن بولۇۋاتقان ئىمان ـ ئېتىقاد ۋە مەنىۋى قىممەت قارىشى، ئەخلاق قارىشى ۋە ئالىي ئۈلگە تىكلەش قارىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى.

ئۇلار يەنە ئىسلام دىنىدىكى بۇ ئارتۇقچىلىقلارنىڭ باش مەنبەئى ۋە ئاشۇ گۈزەل ئەخلاقىي پەزىلەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى (ئەڭ ئالىي) ئۈلگىسى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىكەنلىكىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى.

بولۇپمۇ، ئۇلار ئۆتكەن بەش يىل مابەينىدىكى جەڭ مەيدانلىرىنى ئەسلىگەندىن كېيىن، بۇ دىننى ۋە ئۇنىڭ ئېتىقادچىلىرىنى قورال كۈچى بىلەن يوقاتقىلى بولمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى. شۇڭا، ئۇلار ئاشۇ مەقسىتى ئۈچۈن ئىجتىمائىي ئەخلاق ۋە ئۆرپ ـ ئادەت ئەنئەنىلىرىنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ، بۇ دىنغا قارشى كەڭ كۆلەملىك تەشۋىقات ۋە ئىدېئولوگىيە (ئىدىيە سىياسىي) ئۇرۇشى قوزغاشنى ۋە بۇ ئۇرۇشنىڭ ئاساسلىق ئوبيېكتىنى يەنىلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەخسىيىتى قىلىشنى قارار قىلىشتى. مۇناپىقلار مۇسۇلمانلار سېپىدىكى بەشىنچى باشقارما ئايغاقچىلىرى (جاسۇسلار) بولغانلىقى، بولۇپمۇ مەدىنىگە يەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار مۇسۇلمانلار بىلەن بىمالال ئارىلىشالايتتى ۋە ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىنى قوزغاپ ئىغۋا تارقىتالايتتى. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن مەزكۇر تەتۈر تەشۋىقات ئۇرۇشى ۋەزىپىسىنى مۇشۇ مۇناپىقلار ئۈستىگە ئالدى ۋە ئۇلارنىڭ باش مەسئۇلى يەنىلا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيي ئىبنى سەلۇل بولدى.

شۇنداق ... دىن دۈشمەنلىرىنىڭ بۇ پىلانى ئەھزاب غازىتىدىن كېيىن مۆئمىنلەرنىڭ ئانىسى زەينەب بىنتى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھا (بۇرۇنقى ئېرى زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بېقىۋالغان ئوغلى)دىن ئاجرىشىپ كەتكەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى نىكاھىغا ئالغاندا تېخىمۇ روشەن ۋە گەۋدىلىك ئىپادىلەندى. ئەرەبلەر ئەنئەنىۋى ئۆرپ ـ ئادىتى بويىچە باقما ئوغۇلنى نەسلىدىن بولغان ئوغۇل بىلەن ئوپئوخشاش كۆرەتتى. شۇڭا، باقما ئوغۇلنىڭ نىكاھىغا ئېلىپ قويۇۋەتكەن خوتۇنىمۇ بېقىۋالغۇچى كىشى ئۈچۈن شەكسىز ھارام دەپ قارىلاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زەينەب بىنتى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئاللاھ تەئالانىڭ پەرمانى بىلەن نىكاھىغا ئېلىۋىدى، مۇناپىقلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈستىدىن پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ، ئۇنىڭ خەلقى ئالەم ئالدىدىكى يۈزىنى چۈشۈرمەكچى بولدى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق ئىككى ئىشنى دەستەك قىلىپ كۆتۈرۈپ چىقتى:

1. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ئايالى ئۇنىڭ بەشىنچى خوتۇنى بولۇپ قالدى. ۋەھالەنكى، «قۇرئان كەرىم» بىر ئەرنىڭ تۆتتىن زىيادە خوتۇنلۇق بولۇشىغا رۇخسەت قىلمىغان تۇرسا، ئۇنىڭغا قانداقسىگە بەش خوتۇنلۇق بولۇشقا يول چىقىپ قاپتۇ؟

2. زەينەب بىنتى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنىڭ (بېقىۋالغان) ئوغلى نىكاھىغا ئېلىپ قويۇۋەتكەن خوتۇن تۇرسا، (بىز) ئەرەبلەرنىڭ ئەنئەنىۋى ئۆرپ-ئادىتى بويىچە ئۇنىڭ بىلەن نىكاھلىنىش ئەڭ قەبىھ گۇناھى كەبىرە ئەمەسمۇ؟

ئۇلار بۇ ھەقتە نۇرغۇن تەتۈر تەشۋىقاتلارنى ۋە سۆز-چۆچەكلەرنى توقۇپ، «مۇھەممەد زەينەبنى ئۇ دىققەتسىز تۇرغان ھالىتىدە كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ نازاكەتلىك گۈزەل قامىتى ۋە ھۆسنى جامالىدىن خۇدىنى يوقىتىپ، ئۇنىڭغا ئاشىقى بىقارار بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ (بېقىۋالغان) ئوغلى زەيد ئىبنى ھارىس بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ئاتىسى ئۈچۈن ئايالىنى قويۇپ بېرىپتۇ» دېگەندەك رەزىل ئەپسانىنى ئويدۇرۇپ تارقاتتى. ئۇلار بۇ ئويدۇرما تىزىسنى شۇنداق قاتتىق كۆچەپ تارقاتقاندىكى، ئۇنىڭ قىسمەن يامان تەسىرى بەزى ئىمانى ئاجىز كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا چوڭقۇر سىڭىپ كەتتى، ھەتتا بەزى تەپسىر ۋە ھەدىس كىتابلىرىمۇ دەۋرىمىزگە قەدەر ئاشۇ يامان نىيەت بىلەن توقۇپ چىقىرىلغان ئويدۇرمىدىن خالىي بولالمىدى. ئاخىر ئاللاھ تەئالا «قۇرئان كەرىم»دە روشەن ئايەتلەرنى نازىل قىلىپ، كىشىلەرنىڭ دىللىرىدىكى شەك-شۈبھى كېسەللىرىنى داۋالايدىغان شىپالىق رېتسىپلارنى بايان قىلدى.

ئاللاھ تەئالا بۇ خىل پىتنە-ئىغۋا ۋە سۆز-چۆچەكلەرنىڭ ناھايىتى كەڭ دائىرىدە تارقالغانلىقىنى ئېلان قىلىپ سۈرە ئەھزابنى تۆۋەندىكى ئايەت بىلەن باشلىدى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ «ئى پەيغەمبەر! ئاللاھقا تەقۋادارلىق قىلىشنى (داۋاملاشتۇرغىن)، كاپىرلارغا ۋە مۇناپىقلارغا ئىتائەت قىلمىغىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن (بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، (ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنى) ھېكمەت بىلەن باشقۇرغۇچىدۇر» (33:1).

خوش، يۇقىرىقىلار مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ئىككى يۈزلىمچى خائىن مۇناپىقلارنىڭ بەنى مۇستەلەق غازىتىدىن ئىلگىرىكى بۇزغۇنچىلىق قىلمىشلىرىنىڭ يەڭگىللىرىدۇر. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يولسىزلىقلارنىڭ ھەممىسىگە سەۋر ۋە كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىپ ئۆتكۈزۈۋېتىپ كەلگەندى. كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسىمۇ بۇلارنىڭ شەررىدىن ھامان پەخەس تۇراتتى ياكى چىشىنى چىشلەپ ئۆزىنى بېسىۋالاتتى. چۈنكى، بۇ مۇناپىقلار ئاللاھ تەئالانىڭ تۆۋەندىكى كالامىنىڭ مەزمۇنى بويىچە ھەممىگە مەلۇملۇق مۇناپىقلاردىن

بولۇپ كەتكەندى: ﴿أَوَلاَ يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لاَ يَتُوبُونَ وَلاَ هُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾ «ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھەر يىلى بىر قېتىم ياكى ئىككى قېتىم سىنىلىدىغانلىقىنى (يەنى ئۇلار توغرىسىدا ۋەھيى نازىل بولۇپ، سىرلىرىنىڭ پاش قىلىنىدىغانلىقىنى) بىلمەمدۇ؟ ئاندىن ئۇلار تەۋبە قىلمايدۇ (يەنى نىپاقتىن قايتمايدۇ)، ئىبرەتمۇ ئالمايدۇ» (9:126).

مۇناپىقلارنىڭ بەنى مۇستەلەق غازىتىدا ئوينىغان رولى

بەنى مۇستەلەق غازىتى يۈرۈشىگە مۇناپىقلار ئاللاھ تەئالا ئېيتقاندەك: ﴿لَوْ خَرَجُواْ فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالاً ولأَوْضَعُواْ خِلاَلَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾ «ئەگەر ئۇلار سىلەر بىلەن بىرلىكتە چىققان بولسا، ئاراڭلاردا پەقەت پىتنە ـ پاساتنى كۆپەيتەتتى. ئاراڭلارغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش ئۈچۈن چوقۇم سۇخەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىناتتى» (9:47) مەقسەتتە مۇسۇلمانلار سېپىگە قوشۇلۇپ بىرگە چىققاندى. ئۇلار بۇ غازات جەريانىدا ئۆزلىرىنىڭ زەھەرلىك سېسىق نەپەسلىرىنى چېچىشقا مۇنداق ئىككى يوچۇق تاپتى. نەتىجىدە ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئېغىر داۋالغۇش پەيدا قىلدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوبرازىغا ئېغىر شانائەت كەلتۈردى. تۆۋەندىكى قۇرلار ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشىنىڭ تەپسىلاتىدۇر.

مۇناپىقلارنىڭ: «مەدىنىگە قايتساق، ئەڭ ئەزىز ئادەم (ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە مۇناپىقلار ئۆزلىرىنى دېمەكچى) ئەڭ خار ئادەمنى (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە مۇئمىنلەرنى) مەدىنىدىن چىقىرىۋېتىدۇ» دېگەنلىكى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جەڭ ئاياغلاشقاندىن كېيىنمۇ تېخىچە مۈرەيسىئ (سۇنىڭ نامى) بويىدىن ئايرىلمىغانىدى. قوشۇننىڭ سۇ توشۇغۇچىلىرى كېلىپ ـ كېتىپ جىددىي سۇ توشۇۋاتاتتى. سۇ توشىغۇچىلار ئىچىدە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جەھجاھۇل غىفارى ئىسىملىك بىر خىزمەتكارى بار بولۇپ، ئۇ سىنان ئىبنى ۋەبرىل جۇھەنى بىلەن نۆۋەت تالىشىپ ئۇرۇشۇپ

قالدى. نەتىجىدە سىنان: «ئەنسار بولساڭ كەل!» دەپ توۋلىدى. جەھجاھ: «مۇھاجىر بولساڭ كەل!» دەپ ياردەمگە ئادەم چاقىردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ: «جاھىلىيەتچە تەرەپبازلىق دەۋالىرىنى يەنە كۆتۈرۈپ چىقامسىلەر؟ ئۇ سۆنى تۆكۈۋېتىڭلار، ئۇ سېسىق ئىكەن» دېدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي بۇ جېدەل ـ ماجىرانىڭ تەپسىلاتىنى ئاڭلاپ خاپا بولۇپ، بىر توپ خەزرەجلىك كىشىلەر ئالدىدا (ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىمانلىق يىگىت زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار ئىدى): «ئۇلار (مۇھاجىرلارنى دېمەكچى ــ ت.) شۇنداق قىلدىمۇ تېخى؟! بىز ئۇلارنى يۇرتىمىزغا چۈشۈردۇق، ئۆي ـ ماكانلىرىمىزغا باشلىدۇق. ئەمدى ئۇلار بىزنى ئۇرغۇدەك بوپتۇمۇ؟! ‹ياخشىلىقنى يامانلىق› دېگەن شۇ. ئەزبىرايى خۇدا، بىز مەدىنىگە قايتىپ بارغان ھامان ئۇلارنى مەدىنىدىن چوقۇم قوغلاپ چىقىرىمىز» دېدى. ئاندىن يەنە ئەتراپىدىكىلەرگە تاپا قىلىپ: «بۇ خورلۇقنىڭ ھەممىسىگە ئۆزۈڭلار سەۋەبچى، ئۇلارنى يۇرتۇڭلارغا چۈشۈردۈڭلار، ماللىرىڭلارنى تەڭ بۆلۈشتۈڭلار. قەسەم قىلىمەنكى، ئۇلارغا ھېچ نەرسە بەرمىگەن بولساڭلار، ئەلۋەتتە باشقا يەرلەرگە كېتىشەتتى» دېدى.

زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ گەپنى تاغىسىغا ئېيتتى. تاغىسى كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ۋاقىپلاندۇردى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار ئىدى. ئۇ بۇنى ئاڭلاپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئەبباد ئىبنى بىشرىنى بۇيرىغىن، بۇ مۇناپىقنى يوقۇتۇۋەتسۇن» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «كىشىلەر سۆز تارقىتىپ، مۇھەممەد ئۆز ئادەملىرىنى ئۆلتۈرۈپتۇ دېسە قانداق بولىدۇ، ئى ئۆمەر؟! ھەرگىز ئۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ. لېكىن، سەن دەرھال قوزغىلىش بۇيرۇقى ئېلان قىلغىن» دېدى. بۇ ئادەتتە يول يۈرۈش ناھايىتى بىئەپ ۋاقىت ئىدى. پەرمانغا ئاساسەن قوشۇن نائىلاج يولغا چىقتى. بۇ چاغدا ئۇسەيد ئىبنى ھۇزەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بەردى ۋە ئۇنىڭدىن بۇنداق غەيرى ۋاقىتتا ئاتلىنىش بۇيرۇقى بېرىشنىڭ سەۋەبىنى سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەن ھېلىقى جەمەتدىشىڭنىڭ نېمە دېگىنىنى ئۇقمىدىڭمۇ؟» دېدى، ئۇسەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئۇ نېمە دەپتۇ؟» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇ مەدىنىگە قايتقاندا خار ئادەم (يەنى مۇھاجىر)لەرنى قەتئىي قوغلاپ چىقىرىمەن دەپتۇغۇ؟» دېدى. ئۇسەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بەلكى سەن خالىساڭ ئۇنى مەدىنىدىن قوغلاپ چىقىرالايسەن. ئەزبىرايى خۇدا، ئۇ ھەقىقەتەن خار ـ زەبۇندۇر، سەن ئەزىزدۇرسەن» دېدى. ئاندىن يەنە: «ئى رەسۇلۇللاھ!

ئۇنىڭغا چىرايلىقچە مۇئامىلە قىلغىن. مەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇنىڭ ئادەملىرى ئۇنىڭغا شاھلىق تاجى كىيگۈزۈش ئۈچۈن ئۈنچە ـ مەرۋايىت تىزىۋاتقاندا ئاللاھ بىزگە سېنى كەلتۈرۈپ بەردى. ئۇ ھازىر سېنى بولغۇسى شاھلىقىمنى تارتىۋالدى دەپ تەتۈر بېقىۋاتىدۇ» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇن بىلەن بىللە شۇ كۈنى پۈتۈن بىر كۈن ۋە كېچىسى توختىماي يول يۈردى، ھەتتا ئەتىسى كۈن كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن ئاندىن بىر مەنزىلگە چۈشۈۋىدى، قوشۇن جىمجىت ئۇيقۇغا كېتىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇنداق قىلىشى كىشىلەرگە بىكار پاراڭ سېلىشقا ئورۇن بەرمەسلىك ئۈچۈن ئىدى.

ئەمما، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئۆز گېپىنىڭ زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئارقىلىق پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاڭلىنىپ قالغانلىقىنى ئۇقۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە: «مۇنداق گەپلەرنى قىلغۇچى بولمىدىم، ھەتتا كۆڭلۈمگىمۇ كەلتۈرمىدىم» دەپ ئاللاھنى ئارىغا سېلىپ قەسەم ئىچتى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن ئەنسارلار: «ئى رەسۇلۇللاھ، زەيد ئىبنى ئەرقەم تېخى كىچىك گۆدەك بالا، ئۇنىڭ گېپىنى ياخشى ئاڭلىيالماي، خاتا چۈشىنىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن» دەپ ئۇنىڭ قەسىمىنى قۇۋۋەتلىدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ گېپىگە ماقۇل بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلدى.

زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بۇ چاغدا ماڭا يەتمىگەن ئوي ـ خىياللار يېتىپ ئېغىر غەم بېسىۋالدى، ھەتتا ئۆيدىنمۇ چىقمىدىم. شۇ ھالەتتە ئاللاھ تەئالا: ﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَى مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنفَضُّوا﴾ «ئۇلار: ‹رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىدىكى كىشىلەرنى تەمىنلىمەڭلار، ئۇلار تاراپ كەتسۇن› دەيدۇ» (63:7) ۋە ﴿لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ﴾ «ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار): ‹مەدىنىگە قايتساق ئەڭ ئەزىز ئادەم (يەنى ئابدۇللا ئىبنى ئۇبەي ۋە مۇناپىقلار ئۆزلىرىنى دېمەكچى) ئەڭ خار ئادەمنى (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە مۇئمىنلەرنى دېمەكچى) مەدىنىدىن چىقىرىۋېتىدۇ› دېيىشىدۇ» (63:8) دېگەن ئايەتلەرنى نازىل قىلدى. شۇ ھامان رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا ئادەم ئەۋەتىپ، يۇقىرىقى ئايەتلەرنى تىلاۋەت قىلىپ بېرىپ: «ئاللاھ سېنى راستقا چىقاردى» دېدى.

بۇ مۇناپىقنىڭ ئوغلى (ئابدۇللاھ ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي) سەممىي ۋە ئاق كۆڭۈل ياخشى ساھابىلەردىن ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم ئاتىسى بىلەن ئاتا ـ باللىقتىن ۋاز كېچىپ قىلىچنى بىلەپ مەدىنە يول ئېغىزىدا تۇرۇۋالدى. قوشۇن

مەدىنىگە يېتىپ كېلىپ ئاتىسى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي كىرىپ كېلىۋىدى، ئۇنىڭغا قىلىچ تەڭلەپ: «ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، رەسۇلۇللاھ سېنى مەدىنىگە كىرىشكە رۇخسەت قىلمىغۇچە، مەن سېنى كىرگۈزمەيمەن. چۈنكى، رەسۇلۇللاھ ئەزىز، سەن بولساڭ ھەقىقىي خار» دەپ ئۇنى توختىتىپ تۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىۋىدى، ئۇنىڭغا ئىزنى قىلدى ۋە ئاندىن مەدىنىگە كىرەلىدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ بۇ ئوغلى: «ئى رەسۇلۇللاھ! ناۋادا ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىنى خالاپ قالساڭ، مېنى بۇيرىغىن. ئەزىبرايى خۇدا! ئۇنىڭ بېشىنى ئالدىڭغا ئۆزۈم ئېلىپ كېلىمەن» دېدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا چاپلانغان تۆھمەت

بەنى مۇستەلىق غازىتى جەريانىدا يەنە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا تۆھمەت چاپلاش ۋەقەسى يۈز بەردى. ۋەقەنىڭ تەپسىلاتى مۇنداق ئىدى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غازاتتا چەك تاشلاش ئارقىلىق ئاياللىرىدىن ئائىشە بىنتى ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانى بىللە ئېلىپ چىققانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭ ئالدىدىمۇ شۇنداق قىلاتتى. قوشۇن غازاتتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ بىر جايدا كېچىلىك قونالغۇغا چۈشكەن ئىدى. ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھاجەت ئادا قىلىش ئۈچۈن كاجۋىسىدىن چىقىپ قايتىشىدا ھەمشىرىسىدىن ئارىيەت ئالغان بىر مۇنچىقنى يىتتۈرۈپ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال ھېلىقى مۇنچاقنى ئىزدەشكە كىرىشىپ كەتتى. بىر چاغدا ئۇنىڭ كاجۋىسىنى كۆتۈرىدىغانلار كېلىپ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى كاجۋىدا بار دەپ ئويلاپ كاجۋىنى تۆگىگە ئارتتى ــ دە، قوشۇن بىلەن يۈرۈپ كەتتى. ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يېنىك بولغاچقا، كاجۋىنىڭ ئىچىدە بار ـ يوقلۇقى كاجۋىنى كۆتۈرگۈچىلەرنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەنىدى. چۈنكى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇ چاغلاردا تېخى كىچىك، نېپىز قىز بولۇپ، ئېغىرلىقى مەلۇم بولمىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ كاجۋىسىنى بىرقانچە كىشى ھەمقام بولۇپ كۆتۈرگەن بولغاچقا، ئۇنىڭ ئېغىر ـ يېنىكلىكى ھېچقايسىسىغا بىلىنمىگەنىدى. ناۋادا ئۇنى بىر ياكى ئىككى ئادەم كۆتۈرگەن بولسىدى، ئەلۋەتتە بىلگىلى بولاتتى. شۇنداق قىلىپ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنچىقنى تېپىپ قوشۇن چۈشكەن جايغا كەلسە، قوشۇننىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى. شۇڭا، ئۇ ئۇلار مېنى يات پۇرسەتتە چوقۇم ئىزدەپ كېلىدىغۇ دەپ ئويلاپ، قوشۇن چۈشكەن جايدا ئولتۇرۇپ تۇردى. ئاللاھ

تەئالا ئۆز ئىشىغا ھامان غالىبتۇركى، ئۇ ئەرشئەلا ئۈستىدە ئىشلارنى خالىغانچە تەسەررۇپ ۋە تەدبىر قىلغۇچىدۇر. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئولتۇرۇپ ـ ئولتۇرۇپ بىر چاغدا كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ تاكى سەفۋان ئىبنى مۇئەتتەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ: «﴿إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ ‹بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز›، رەسۇلۇللاھنىڭ ئايالىغۇ بۇ؟» دېگەن ئاۋازى بىلەن تەڭ ئويغاندى.

سەفۋان ئىبنى مۇئەتتەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئالدىنقى مەنزىلدە ئۇخلاپ قېلىپ كېيىنرەك ئويغۇنۇپ، قوشۇننىڭ كەينىدىن يېتىپ كەلگەنىدى. ئۇ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى مەستۇرە بولۇشنىڭ ئالدىدا كۆرگەن بولغاچقا، يىراقتىن بىر كۆرۈپلا تونۇۋالدى ـ دە: ﴿إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ دەپ تەنبىھ بەردى. ئاندىن تۆگىسىنى چۆكتۈرۈپ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئىشارەت قىلدى. سەفۋان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھامۇ ئۇنىڭ ﴿إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ دېگەن سۆزىنىلا ئاڭلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا سەفۋاننىڭ تۆگىسىگە مىندى. سەفۋان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۆگىسىنى يېتىلەپ يولغا راۋان بولدى. ئاخىرى بىر چاغدا قوشۇننىڭ كەينىدىن يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا قوشۇن چۈشلۈك دەم ئېلىشقا قويۇۋېتىلگەنىدى. كۆپچىلىك ئەھۋالنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى. بىباك كىشىلەر ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا گەپ قىلىشتى ۋە ئېغىزىغا كەلگەننى جۆيلىدى. دەل بۇ چاغدا پەسكەش مەلئۇن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ كۆڭلى ـ كۆكسى يايراپ، گۇل ـ قەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. مۇناپىقلىقنىڭ ۋە ھەسەتخورلۇقنىڭ بۇس ـ بۇخارلىرىنى كەڭ ـ كۇشادە تىنىپ، قوشۇننىڭ ساپ ھاۋاسىنى بۇلغىۋەتتى ۋە بەدنامنى كۆزى كۆرگەندەك توقۇپ، بىرگە ئۈننى قوشۇپ يېيىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ شايكىلىرى تۆھمەتكە ئائىت گەپ ـ سۆزلەرنى توقۇپ يەتكۈزۈپ، ئۇنى خام ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەپ ئۇنىڭغا ياخشىچاق بولۇشقا باشلىدى. قوشۇن مەدىنىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلار بۇ يالغان ـ ياۋىداق سۆز ـ چۆچەكلەرنى مەدىنىگە پۇر كەتكۈزۈۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ سەۋر قىلىپ بىرقانچە كۈننى ئۆتكۈزدى. ئاندىن كېيىن (ۋەھيى توختاپ قالغاچقا) ساھابىلەردىن بىرقانچە كىشىگە ئائىشىدىن ئايرىلىپ كېتىش توغرىسىدا مەسلىھەت سالدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كېتىپ باشقىدىن ئۆيلىنىشكە گەپ ئەگىتىپراق مەسلىھەت بەردى. ئەمما، ئوچۇق ئېچىپ دېمىدى. ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە باشقىلار ئۇنى ساقلاۋېرىشنى، دۈشمەننىڭ ئىغۋاسىغا قۇلاق سالماسلىقنى ئېيتتى.

شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنبەرگە چىقىپ سـۆز قىلىپ، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي قاتارلىقلارنىـڭ پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلىسىگە بەدنام چاپلاشـقا نـېمە ئاساسـى بـارلىقنى سۈرۈشتە قىلىدىغانلىقنى ئېيتتى. بۇ چاغدا ئۇسـەيد ئىبنـى ھـۇزەير (ئەۋس قەبىلىـسىنىڭ باشلىقى) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينى ئۆلتۈرۈۋېتىش ئويى بارلىقنى ئېيتتى. بۇنى ئاڭلاپ سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئابـدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ قەبىلىسى بولغان خەزرەج قەبىلىسىنىڭ باشلىقى)نىڭ قەبىلىـۋازلىقى تۇتۇۋېلىپ، ئىككىيلەن تاكاللىشىپ قېلىپ مەسجىدنىڭ ئىچـىدىلا ئىككـى قەبىـلە تۇتۇشۇپ كەتكىلى تاسلا قالدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنبەردىن چۈشۈپ ئىككى تەرەپكە ھاي بېرىپ، ئۇلارنى جىم قىلـدى ۋە ئۆزىمـۇ جىم بولۇپ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا سەپەردىن قايتىپ كىرىپلا ئاغرىپ يېتىپ قالغانـدى. ئۇنىڭ كېسىلى بىر ئايغىچە سوزۇلدى. ئۇ بـۇ جەريانـدا پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇنىڭغا ئىلگىرى كېسەل بولۇپ يېتىـپ قالغـان چاغلىرىـدا كۆرسىتىدىغان كۆيۈنۈش ۋە ھېسداشلىقلىرىنىڭ سۇسلىشىپ قالغانلىقنى بايقىغاندىن باشقا، ئۇنىڭ ئۈستىدە جەمئىيەتتە تارالغان بەدنام ۋە سۆز ـ چـۆچەكلەردىن قىلـچە خەۋەرسىز ئىدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىرئاز ياخشىلىنىپ ئورنىدىن تۇرغۇدەك بولۇۋىدى، بىر كېچىسى مىستەھ ئىبنـى ئۇساسـەنىڭ ئانىـسى ئۇممـۇ مىـستەھ رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھەمراھلىقىدا سىرتقا ھـاجەتكە چىقتـى. ئـۇ يەردە ئۇممـۇ مىستەھ رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۆز كـىيىمگە پۇتلىـشىپ يىقىلىـپ چۈشـۈپ ئوغلىغـا دۇئايىبەد قىلغانىدى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنىـڭ ئـۆز ئوغلىغـا ئورۇنـسىز دۇئايىبەد قىلغانلىقىغا نارازى بولىدى. بۇ چاغدا ئۇ: «ئۇلارنىـڭ قىلىـپ يـۈرگەن گەپلىرىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟» دېدى ۋە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئەتىسى ئەتىگەن ئـۆيىگە قايتىـپ ئاتا ـ ئانىسىدىن ئەھۋالنى ئېنىقراق ئۇقۇش ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمدىن ئائىلىـسىگە بېرىـپ ـ كېلىـشكە رۇخـسەت سـورىدى ۋە ئاتـا ـ ئانىسىنىڭكىگە بېرىپ ئەھۋالنى ئۇقتى ـ دە، بۇقۇلداپ يىغلاشقا باشلىدى. ئۇ شـۇ كۈنى ۋە ئەتىسى ئىككى كېچە كۆز يۇمماي يىغلاپ چىقتى، ھەتتا ئـۇ يىغلاۋېرىـپ ئۆز كۆزىدىن ئەنسىرەپ قالدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئەھۋالى ئەنە شـۇنداق قـايغۇ ـ ئەلەم ئىلكىـدە ئۆتۈۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم ئـۇنى يوقلاپ بېرىپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتـۇرۇپ تەشـەھھۇد (ھەمدۇسـانا ۋە شـەھادەت)

ئوقۇدى ۋە: «ئى ئائىشە! سەن توغرىلىق تۆرلۈك ئۆسەك سۆزلەرنى ئاڭلىدىم. ئەگەر سەن بۇ ئىشتىن پاك بولساڭ، ئاللاھ سېنى چوقۇم ئاقلايدۇ. ئەگەر گۇمانلىق بولساڭ تەۋبە قىلغىن، ئىنسان گۇناھىنى تونۇسا ۋە تەۋبە قىلسا ئاللاھ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلىدۇ» دېدى. گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يىغىسى توختاپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەن ئۇچۇن جاۋاب بېرىڭلار دېگەندەك قىلىپ ئاتا-ئانىسىغا قارىدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئاتا-ئانىسمۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قېلىشتى. بۇ چاغدا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «بۇ سۆزلەرگە سىلەر شۇ قەدەر ئىشەنگەنسىلەركى، ئەگەر مەن مېنى ‹مەن پاك› دېسەممۇ (مېنىڭ پاكلىقىمنى ئاللاھ بىلىدۇ)، سىلەر سۆزۈمگە ئىشەنمەيسىلەر. (ئاللاھ بىلىدۇكى) مەن پاك تۇرۇپ بۇ تۆھمەتلەرنى ئۈستۈمگە ئالسام چوقۇم ئىشىنىسىلەر. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئۆز-ئۆزەمگە تەسەللى بېرىش ئۇچۇن يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾ ‹مەن پەقەت چىرايلىقچە سەۋر قىلىمەن. سىلەرنىڭ (مۇشۇ يالغان) سۆزۈڭلارنى كۆتۈرۈشۈمگە ئاللاھ مەدەتكاردۇر› (12:18) دېگەن سۆزىدىن باشقا سۆز تاپالمايمەن» دەپلا ئۆرۈلۈپ باشقا ياققا قاراپ يېتىۋالدى. دەل شۇ دەقىقىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى نازىل بولۇشقا باشلىدى ۋە بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭدىن ۋەھيى سۈرى كۆتۈرۈلۈپ، چىرايىدا كۈلكە پەيدا بولدى ۋە: «ئى ئائىشە! خۇش خەۋەر، ئاللاھ سېنى ئاقلىدى. بىلگىنكى، ئاللاھ سېنى ئاقلىدى» دېدى. بۇنى ئاڭلاپ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئانىسى ئۇنىڭغا: «تۇرە ئورنۇڭدىن، تۇرۇپ رەسۇلۇللاھقا رەھمەت ئېيتقىن» دېگەنىدى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا (ئۆزىنىڭ پاكلىقىغا ناز قىلىپ ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇنى چىن قەلبىدىن سۆيىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلىپ): «ياق، ئەزابرايى خۇدا، مەن پەقەت ئاللاھقىلا تەزىم بەجا كەلتۈرىمەن ۋە ئاللاھقىلا تەشەككۈر ئېيتىمەن» دېدى.

ئاللاھ تەئالا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا چاپلانغان تۆھمەت ھەققىدە سۈرە نۇردا: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ﴾ «شۈبھىسىزكى، سىلەردىن بىر گۇرۇھ ئادەم (ئائىشىگە) بوھتان چاپلىدى ...» دېگەن يەردىن باشلاپ 10 نەچچە ئايەتنى نازىل قىلدى. بۇ قېتىم ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا تۆھمەت چاپلىغۇچىلاردىن مىستەھ ئىبنى ئۇساسە، ھەسسان ئىبنى سابىت ۋە ھەمنە بىنتى جەھشلەرنىڭ ھەربىرى 80دىن دەررە ئۇرۇلدى. مەلئۇن ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي تۆھمەتچىلەرنىڭ بېشى ۋە ھەممىدىن بەك ئوت قۇيرۇقلۇق قىلغان تۇرۇقلۇق ئۇنىڭغا ھەد (جىنايى جازا) يۈرگۈزۈلمىدى. سەۋەبى شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن جىنايى ئىشلار چارىسى

جىنايەت سادىر قىلغۇچىلارنىڭ گۇناھىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن ئىدى. ھالبۇكى، ئاللاھ تەئالا بۇ قېتىمقى جىنايەت سادىر قىلغۇچىلارنىڭ كاتتىۋاشلىرىغا ئېغىر ئازاب بارلىقىنى ئېيتتى ياكى ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىنى توسۇپ قالغان سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي مەسلىھەت بۇ قېتىممۇ ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرغان بولۇشى مۇمكىن.

شۇنداق قىلىپ مەدىنە ئاسمىنىنى بىر ئايدەك قاپلىۋالغان پىتنە-پاسات، غەللە-غۇدۇرلار ۋە ئۆسەك سۆز-چۆچەك قارا تۇمانلىرى تەرەپ-تەرەپكە تاراپ، ھاۋا ئېچىلىپ كۆڭۈللەر تەسكىن تاپتى. مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي شۇنداق رەسۋا بولدىكى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئەل ئارىسىدا پەقەت بېشىنى كۆتۈرەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن ھېلىقى بەدبەخت بىرەر ۋەقە سادىر قىلسا، ئۇنىڭ دەككىسىنى ئۇنىڭ ئۆز ئادەملىرى بېرىدىغان بولغان. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «قانداق ئى ئۆمەر! ناۋادا ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتەيلى دېگەن چېغىڭدا ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولساق نارازىلىق كۆپ بولاتتى، مانا ئەمدى ئۆلتۈرۈۋېتىشىڭمۇ ھاجىتى قالمىدى» دېدى. بۇ ۋاقىتتا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئەزبىرايى خۇدا، ئەمدى بىلدىمكى، رەسۇلۇللاھنىڭ ئەمرى-پەرمانى مېنىڭ ئويلىغانلىرىمدىن كۆپ ھېكمەتلىك ھەم خەيرلىك ئىكەن» دېدى.

مۇرەيسىئ غازىتىدىن كېيىن ئەۋەتىلگەن قوشۇن ۋە ھەربىي يۈرۈشلەر

1. ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف قوشۇنى — ھىجرىيىنىڭ 6 - يىلى شەئباندا دۇمەتۇلجەندەلدىكى بەنى كەلب دىيارىغا ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىشقا ئەۋەتىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇن يولغا چىقىش ئالدىدا ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئالدىغا ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆز قولى بىلەن ئۇنىڭغا سەللە ئوراپ كىيگۈزدى. ئاندىن ئۇنىڭغا ھەربىي ئىشلاردىكى ئەڭ ئادىل تەرتىپلەرنى تاپىلاپ: «ئەگەر ئۇلار ساڭا قارشىلىقسىز ئىتائەت بويۇنلىرىنى ئەگسە، ئۇلارنىڭ باشلىقىنىڭ قىزىغا ئۆيلەنگىن» دېدى. ئابدۇراھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ ئۈچ كۈن تۇرۇپ ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلغانىدى، ئۇلار بىردەك مۇسۇلمان بولۇپ ئىتائەت قوللىرىنى سۇندى. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۇمازىر بىنتى ئەسبەغ (ئۇلارنىڭ قەبىلە باشلىقىنىڭ قىزى)گە ئۆيلەندى. ئۇ ئەبۇ سەلەمە ئىبنى ئابدۇرەھماننىڭ ئانىسىدۇر. تۇمازىرنىڭ ئاتىسى ئەسبەغ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تولۇق ھوقۇقلۇق سەردار ئىدى.

2. ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب قوشۇنى — ھىجرىيىنىڭ 6 - يىلى شەئباندا فەدەك[①]تىكى بەنى سەئەد (ئىبنى بەكرى) قەبىلىسىگە ئەۋەتىلدى.

سەۋەبى، ئۇ يەردە بىر بۆلۈك كىشىلەر مۇسۇلمانلارغا قارشى يەھۇدىيلارغا ھەمدەمدە بولۇۋېتىپتۇ دېگەن خەۋەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاڭلانغانىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا 200 كىشىنى ئەۋەتتى. بۇ قوشۇن كېچىسى يول يۈرۈپ، كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ مېڭىپ ئاخىرى يول ئۈستىدە ئۇلارنىڭ بىر جاسۇسىنى قولغا چۈشۈردى. ئۇنىڭ ئاشكارىلىشىچە، بەنى سەئەد خەلقى ئۇنى خەيبەرگە خەيبەر خورمىسىدىن مەلۇم ئۆلۈشكە ئېرىشىش شەرتى بىلەن

① جاي نامى.

مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇلارغا ھەمدەمدە بولۇش تەكلىپىنى بەرگىلى ئەۋەتكەن ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مۇسۇلمانلارنى دۈشمەن توپلاشقان ئورۇنغا باشلاپ بېرىۋىدى، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قوزغاپ 500 دانە تۆگە ۋە 2000 دانە قوينى قولغا چۈشۈردى. بەنى سەئد خەلقى پۈتۈنلەي قېچىۋالدى. ئۇلارنىڭ باشلىقى ۋەبدە ئىبنى ئەلىم دېگەن كىشى ئىدى.

3. ئەبى بەكرى سىددىق ياكى زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنى — ھىجرىيىنىڭ 6 - يىلى رامىزاندا ۋادىلقۇراغا ئەۋەتىلدى.

سەۋەبى، ئۇ يەردىكى بەنى فەزارە ئايمىقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىغان ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتتى. سەلەمە ئىبنى ئەكۋەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ قوشۇنىدا بىرگە چىققاندىم. بىز ئۇ يەرگە يېتىپ بارغان كۈنى سەھەر بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپلا ئۇلارغا ئومۇمىيۈزلۈك ھۇجۇم قوزغاپ، بىر سۇ بويىغا سۈرگۈن قىلىپ باردۇق. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئۇ يەردە بىر بۆلۈك قارشىلىق كۆرسەتكەنلەرنى ئۆلۈمگە بۇيرىدى. مەن ئاياللار ۋە باللار ئارىلاش بىر تۈركۈم كىشلەرنىڭ قېچىپ تاغدىن ئېشىپ كەتكىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم-دە، دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئوق ئۈزۈپ ئۇلارنى توختاتتىم. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇممۇ قىرفە ئىسىملىك بىر خوتۇننىڭ ناھايىتى گۈزەل ۋە ساھىبجامال بىر قىزى بار ئىكەن. مەن ئۇلارنى ھەيدەپ كېلىۋىدىم، ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ھېلىقى قىزنى ماڭا ئۆلتىپات قىلىۋەتتى. مەن ئۇنىڭ تېخى يۈزىنىمۇ ئاچمىغاندىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى مەندىن سوراپ ئېلىپ، مەككىدە مۇشرىكلارنىڭ قولىدا قېنىلىۋاتقان مۇسۇلمان ئەسىرلەرگە ئالماشتۇردى.

ئۇممۇ قىرفە (ئايال) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشكە تەييارلىق قىلىۋاتقان 30 كىشىنى قورال-ياراغ ۋە باشقا تەمىنات بىلەن تەمىنلىگەن ھازازۇل خوتۇن ئىدى. شۇڭا، ئۇ بۇ قېتىم تېگىشلىك جازىسىنى يېدى. ھېلىقى 30 ئادەممۇ ساق قالمىدى.

4. كۇرز[①] ئىبنى جابىرىل فەھرى قوشۇنى — بۇ قوشۇن مۇشۇ يىلى شەۋۋالدا ئۇرەينە (قەبىلە ئىسمى)لىك بىر ئوچۇم كىشىلەرگە قوغلاپ زەربە بېرىشكە ئەۋەتىلدى.

---

① كۇرز ئىبنى جابىرىل فەھرى بەدرى غازىتىنىڭ ئالدىدا مەدىنە يايلىقىغا ھۇجۇم قوزغاپ، سەفۋان غازىتىنى قوزغاشقا سەۋەب بولغان كىشىدۇر. ئۇ خېلى كېيىن مۇسۇلمان بولۇپ،

ۋەقەنىڭ جەريانى مۇنداق: ئۇكلى ۋە ئۇرەينە قەبىلىلىرىدىن بىر ئوچۇم بۇزۇق ئادەملەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلار مەدىنىدە بىر مەھەل تۇرغاندىن كېيىن مەدىنىنىڭ ھاۋاسى بىلەن كېلىشەلمەي ئاغرىپ قېلىشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى يايلاقتىكى تۆگىلەرگە قارىشىپ بەرگەچ ئاشۇ تۆگىلەرنىڭ سۈتى ۋە سۈيدۈكلىرىدىن ئىچىشكە بۇيرىدى. ئۇلار ئۇ يەرگە بېرىپ ساقىيىۋېلىپلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پادىچىلىرىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، مۇرتەد بولۇپ سەدىقە تۆگىلىرىنى ھەيدەپ قېچىپ كەتتى. ئۇلار مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن كاپىر بولۇشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى قوغلاش ئۈچۈن ساھابىلەردىن كۇرز ئىبنى جابىر ئەل فىھرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى 20 ئاتلىق بىلەن ئەۋەتتى ۋە ئۇلارغا دۇئا قىلىپ: «ئەي ئاللاھ، ئۇلارنىڭ يولىنى ئاخىرى يوق تۈيۈق يول قىلىۋەتكىن ۋە ئۇلارنىڭ يولىنى چېغىر يولدىنمۇ تار قىلىۋەتكىن» دېدى. ئاللاھ تەئالا ئۇلارنى ھەقىقەتەنمۇ يولدىن ئېزىقتۇرۇۋەتكەنىدى، چۈنكى ئۇلار ئۇزاق ئۆتمەي كۇرز ئىبنى جابىر ئەل فىھرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پادىچىلىرىغا قىلغىنىغا ئوخشاش چارە كۆرۈلۈپ، پۇت ـ قوللىرى كېسىلدى، كۆزلىرى ئويۇپ تاشلاندى. ئاندىن ھەررە تاشلىقىغا تاشلاپ قويۇلۇپ قىيناپ ئۆلتۈرۈلدى. «سەھىھ بۇخارى»دا ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇشۇنىڭغا ئوخشاش بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنىدۇ.

تارىخشۇناسلار ئۇرەينە ۋەقەسىدىن كېيىن مۇشۇ يىلى شەۋۋال ئېيىدا ئەمرى ئىبنى ئۇمەييە زەمرى بىلەن سەلىمە ئىبنى سەلىمە قوشۇنىنىڭ ئەۋەتىلگەنلىكىنى زىكرى قىلىشىدۇ. بۇ قوشۇننىڭ ئەۋەتىلىش سەۋەبىدە ئەبۇ سۇفيان بىر ئەئرابىينى سېتىۋېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ئەۋەتكەنلىكى ئۈچۈن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ بۇ قوشۇننى ئەبۇ سۇفياننى يوشۇرۇن ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشكە ئەۋەتكەن دېيىلىدۇ. لېكىن، بۇ ئىككى تەرەپنىڭ ھېچقايسىسى مەقسىتىگە يېتەلمەي قايتقان. ئۇلار يەنە ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يول ئۈستىدە ئۈچ مۇشرىكنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن دېيىشىدۇ. ئۇلار يەنە ئۇلار مۇشۇ سەپەردە شەھىد خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جەسىتىنى بىرگە ئېلىپ قايتقان دېيىشىدۇ. ھەممىگە مەلۇمكى، خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەجىئ پاجىئەسىدىن بىرقانچە كۈن ياكى بىرقانچە ئايدىن كېيىن شەھىد قىلىۋېتىلگەن.

نۇرغۇن ھەربىي يۈرۈشلەرگە قوماندان بولغان، ئاخىرى مەككە پەتھىسىدە شەھىد بولۇپ كەتكەن.

ۋەھالەنكى، رەجىئ پاجىئەسى ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى سەپەردە يۈز بەرگەن. تارىخچىلار بۇ ئىككى سەپەرنى ئارىلاشتۇرۇۋەتكەنمۇ ياكى ھەر ئىككى سەپەر ھىجرىيىنىڭ 4 ـ يىلى سەپەر ئېيىدا ئېلىپ بېرىلغانمۇ، بۇ ماڭا (ئاپتورغا) ئېنىق ئەمەس. ئەللامە مەنسۇر فورى رەھمەھۇللاھ بۇ ھەرىكەتنى ھەربىي ھەرىكەت ياكى قوراللىق تىركىشىش يۈز بەرگەن ۋەقە دېيىشكە قوشۇلمىدى.

خوش، مانا بۇلار ئەھزاب غازىتى ۋە بەنى قۇرەيزە غازىتىدىن كېيىن ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار ۋە ئېلىپ بېرىلغان ھەربىي ھەرىكەتلەرنىڭ تەپسىلاتىدۇر. ھېچقايسىسىدا ئېغىر ئۆلۈم ـ يېتىم ياكى قوراللىق ئېلىشىش بولمىدى، يۈز بەرگەنلىرىمۇ ئاددىي تىركىشىشلەر ئىدى. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، مەزكۇر ھەربىي ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى ھازىرغا قەدەر ئۆز خۇدىنى تاپمايۋاتقان مۇغەمبەر دۈشمەن كۈچلەرنى ۋەياكى قاراقچى بەدەۋىلەرنى قورقۇتۇپ ھوربىغا جىمىقتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان پەسىل خاراكتېرلىك چارلاپ كۆزىتىش ھەرىكىتى ۋەياكى ئۇلارنى ئەدەپلەش ھەرىكىتىدىن ئىبارەت ئىدى. ئەينى چاغدىكى كونكرېت شەرت ـ شارائىتلارغا نەزەر سالىدىغان بولساق، ئەھزاب غازىتىدىن كېيىنلا دەۋر يۆنىلىشىدە زور ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولغانلىقىنى، ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ مەنىۋى كۈچى بارا ـ بارا خوراپ، ئىسلام دەۋىتىنى توسۇش ۋە ئۇنىڭ شان ـ شەۋكىتىنى يەرگە ئۇرۇش يامان نىيىتىدىن قەدەممۇقەدەم ۋاز كېچىشكە باشلىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. مانا بۇ يەكۈنىمىز ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا ھۇدەيبىيە سۈلھىسىنىڭ ئىمزالانغانلىقى بىلەن ئىسپاتلىنىدۇ. چۈنكى، سۈلھى تۈزۈش ۋە كېلىشىم ئىمزالاش دېگەنلىك مۇشرىكلارنىڭ ئۇزاقتىن بېرى يوقىتىش ئۈچۈن قان كېچىپ جەڭ قىلىپ كېلىۋاتقان ئاشۇ ئىسلامنىڭ ھەربىي ۋە سىياسىي ئورنىنى ئېتىراپ قىلىش دېگەنلىكتۇر. شۇنداقلا، بۇ دىنىنىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ زېمىنىدىن قانۇنلۇق ھالدا ئورۇن ئالغانلىقىنى تارىخ سەھىپىسىگە پۈتكەنلىكتۇر، ئەلۋەتتە.

ھۇدەيبىيە ۋەقەسى

ھۇدەيبىيە ئۆمرىسىنىڭ سەۋەبى

ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى زۇلقەئدە.

يېقىندىن بۇيانقى ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئۆزگىرىشلەر مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق تەرەپكە قاراپ ئالغا باسقانسېرى، چوڭ پەتھى بېشارەتلىرى ۋە ئىسلام دەۋىتى سەمەرىلىرى بارا ـ بارا ئاشكارا كۆرۈلۈشكە باشلىدى. بولۇپمۇ، ئالتە يىل مابەينىدە مۇشرىكلار تەرىپىدىن چەكلەپ قويۇلغان مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي ئىبادەتلىرىنى مەسجىدىلھەرەم (كەئبە)دا ئادا قىلىش ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئالدىن تەييارلىق خىزمىتى بىر ـ بىرلەپ ئىشلىنىشكە باشلىدى.

بىر كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چۈشىدە ئەساھابلىرى بىلەن مەسجىدىلھەرەمگە كىرىپ كەئبىنىڭ ئاچقۇچىنى قولىغا ئالدى ۋە ھەممەيلەن بىرلىكتە بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىپ ئۆمرە قىلىشتى ۋە ئۆزئارا باشلىرىنى چۈشۈرۈپ ئىھرامدىن چىقتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چۈشنى ساھابىلەرگە ئېيتىپ بېرىۋىدى، ئۇلار خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە بۇ يىل چوقۇم مەككىگە كىرەلەيدىكەنمىز دەپ ئويلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرگە ئۆزىنىڭ ئۆمرىگە چىقىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇۋىدى، كىشىلەر جىددىي سەپەر سەرەمجانلىرىنى تەقلەپ تەييار بولدى.

ئۆمرە ھەج چاقىرىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزا ـ قىشلاق ئاھالىلىرىنى ئۆمرە ھەجگە چىقىشقا چاقىرغانىدى. سەھرا بەدەۋىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ۋاقتىدا ئۆلگۈرۈپ كېلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارغا ساقلىماي كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يۇيغۇزۇپ، مەدىنىدە ئۆز ئورنىدا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى (يەنە بىر رىۋايەتتە نۇمەيلەتۇللەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى)

قالدۇرۇپ، ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلى زۇلقەئىدىنىڭ 1 ـ كۈنى دۈشەنبە سەھەر 1400 ياكى 1500 ساھابە بىلەن مەدىنىدىن يولغا چىقتى. ئاياللىرىدىن ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئېلىۋالدى. ئادەتتە مۇساپىر سەپەردە (كۆتۈلمىگەن ۋەقەدىن ساقلىنىش ئۈچۈن) ئېلىۋالىدىغان قىنىغا سېلىنغان قىلىچتىن باشقا ھېچقانداق ھەربىي ياراغ ئالمىدى.

مۇسۇلمانلار مەككىگە قاراپ قوزغالدى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلار بىلەن مەككىگە قاراپ ئاتلىنىپ زۇلھۇلەيفىگە بارغاندا، كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ ئۇرۇش ئۈچۈن چىقمىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن، ھەديە (ھەجدە قۇربانلىق قىلىدىغان ماللار)گە قىلادە (بەلگە) ئاستى ۋە تۆگىسىنىڭ لوكىسىدىن ئازراق كېسىپ ئۇنىڭغا ئەن[1] سالدى. ئاندىن شۇ يەردە ئۆمرىگە ئېھرام باغلىدى ۋە خۇزائە قەبىلىسىدىن بىر كىشىنى قۇرەيش توغرىلىق ئەھۋال ئىگىلەشكە ئالدىدا ماڭدۇرۇۋەتتى. بىر چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇسپان[2]غا يېتىپ بېرىۋىدى، ھېلىقى ئادەم قايتىپ كېلىپ: «كەئەب ئىبنى لۇئەي جەمەتى ساڭا ھەبەشلەرنى يىغىپ قوشۇن تەشكىللەۋېتىپتۇ. ئۇلار سەن بىلەن ئۇرۇشۇپ بەيتۇللاھقا كىرىشىڭنى توسماقچى ئىكەن» دېدى. بۇنى ئاڭلاپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەر بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ئۇ: «بىز مەككە مۇشرىكلىرىغا ياردەمدە بولغانلارنىڭ يۇرت مەھەللىسىگە ھۇجۇم قىلىپ زەربە بېرەيلىمۇ؟ ئەگەر ئۇلار قارشىلىق كۆرسەتمەي تەسلىم بولسا غەم قايغۇ ئىچىدە ئەسىرگە چۈشىدۇ. ناۋادا قارشىلىق كۆرسەتسە ئۇلارنىڭ بېشىنى ئاللاھ ئۆزى كەسكەن بولىدۇ، ياكى بەيتۇللاھقا ئۇدۇل يول ئېچىپ ئىلگىرىلەۋېرەمدۇق؟ ئالدىمىزنى توسقانلارنى شۇ چاغدا بىر تەرەپ قىلارمىز ...» دېدى.

بۇ چاغدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئوبدان بىلىدۇ. بىز ئۆمرە قىلغىلى كەلدۇق. بىر كىشى بىلەن ئۇرۇشقىلى كەلمىدۇق. لېكىن، بىزنى بەيتۇللاھتىن توسقانلار بىلەن ئۇرۇشايلى، بولمىسا ...»

---

[1] چۈنكى، مەككىدە قۇربانلىق قىلىنىدىغان ماللاردىن ئازراق قان ئېقتىپ، بۇ ماللار جەڭدە ئىشلىتىلىدىغان قاتناش قورالى ئەمەس، بەلكى مەككىدە قۇربانلىق قىلىنىدىغان ھەديە دېگەننى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن ئەن سېلىپ قويىدىغان ئادەت بار ئىدى.

[2] يەر نامى.

دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق بولسا ماڭايلى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يولغا چىقتى.

قۇرەيش تەرەپنىڭ مۇسۇلمانلارنى بەيتۇللاھتىن توسۇشقا ئورۇنۇشى

قۇرەيش تەرەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىگە قاراپ يولغا چىققانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جىددىي مەسلىھەت يىغىنى چاقىرىپ، مۇسۇلمانلارنى مۇمكىنقەدەر مەككىگە كىرگۈزمەسلىكنى قارار قىلىشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى بەنى كەئەب تەشكىللىگەن ھەبەش (نېگىر) ياللانما قوشۇندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ماڭغاندىن كېيىن، ئاشۇ جەمەتتىن بىر كىشى كېلىپ، قۇرەيش تەرەپنىڭ زىتۇۋەن دېگەن جايغا كېلىپ چۈشكەنلىكىنى ۋە خالىد ئىبنى ۋەلىد باشچىلىقىدا 200 ئاتلىقنىڭ مەككىگە بارىدىغان چوڭ يولدىكى كۇرائۇلغەيم دېگەن جايدا مۇسۇلمانلارنى مەككىگە كىرىشتىن توسۇش ئۈچۈن تۇرۇۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. شۇ ئەسنادا خالىد ئىبنى ۋەلىد لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كېلىپ، مۇسۇلمانلاردىن خېلى يىراق جايدا چەۋەندازلىرىنى تىزىپ ھەيۋە كۆرسىتىپ تۇردى. ئىككى تەرەپ بىر-بىرىنى ئېنىق كۆرەلىدى. بىر چاغدا خالىد ئىبنى ۋەلىد مۇسۇلمانلارنىڭ پېشىن نامىزىدا قاتار رۇكۇغا بېرىپ سەجدە قىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ: «بۇ ئۇلارنىڭ راسا غاپىل بولىدىغان ۋاقتى ئىكەن، ئەگەر مۇشۇ ھالەتتە بىرلا ھۇجۇم قىلساق چوقۇم بىر تەرەپ قىلىۋېتەلەيمىز» دېدى. ئاندىن ئادەملىرىگە ئۇلار ناماز ئەسرىگە تۇرغاندا ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇم قىلىشنى ئۇقتۇردى. لېكىن، ئۇ ۋاقىتقىچە ئاللاھ تەئالا سەلاتۇلخەۋف[①]نىڭ ھۆكمىنى نازىل قىلىپ، خالىدنىڭ شىرىن خىيالىنى بەربات قىلىۋەتتى.

يول يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ قانلىق توقۇنۇشتىن ساقلىنىش

بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خالىد توسۇۋالغان ھېلىقى تەنئىم ئارقىلىق مەككىگە كىرگىلى بولىدىغان چوڭ يولنى سول تەرەپكە تاشلاپ ئوڭغا بۇرۇلۇپ تاغ جىلغىلىرى ئارىسىدىكى ئەگرى-تۇقاي ۋە ئېگىز-پەس يوللار

① ھەربىي ھالەت نامىزى.

بىلەن مۇسۇلمانلارنى باشلاپ سەنىيەتۇلمىرار يولىدىكى زەھرۇلھەممش (دېگەن جاي)نىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتۈپ، مەككىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ھۇدەيبىيە تۈزلەڭلىكىگە بارىدىغان بىر چىغىر يولغا ماڭدى. خالىد ئىبنى ۋەلىد مۇسۇلمانلارنىڭ يۆنىلىشنى ئۆزگەرتىپ ئالغا ئىلگىرلەۋەرگەنلىكىنى كۆرۈپ، قۇرەيشلەرنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن مەككىگە قاراپ ئات چاپتۇردى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم داۋاملىق يول يۈرۈپ سەنىيەتۇلمىرارغا بارغاندا، تۇيۇقسىز ئۇنىڭ تۆگىسى چۆكۈۋالدى. كىشىلەر قانچە نوقۇپ ھەيدەپ باققان بولسىمۇ تۆگە ئورنىدىن تۇرغىلى ئۇنىمىدى. بەزىلەر: «قەسۋائ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاق تۆگىسىنىڭ نامى) ھېرىۋالدى، قەسۋائ ھېرىۋالدى» دېيىشكەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «قەسۋائ ھېرىۋالمىدى. بۇ ھېرىپ قالىدىغان تۆگىمۇ ئەمەس، بەلكى ئۇنى ئەسھابۇلفىلنىڭ پىللىرىنى توختىتىپ قويغان ئاللاھ توختىتىپ قويدى» دېدى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇلار ماڭا بەيتۇللاھنى ئۇلۇغلايدىغان ھەرقانداق بىر شەرتنى تەڭلىسە ئۇنى چوقۇم قوبۇل قىلىمەن». ئاندىن ئۇ تۆگىسىنى دېۋىتكەندى، تۆگە سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىختىيارىي ھالدا يول يۈرۈپ ئاخىرى ھۇدەيبىيىنىڭ ئەڭ چەت تەرىپىدىكى سۈيى ئاز بىر قۇدۇق يېنىغا كېلىپ چۈشتى. مۇسۇلمانلار قۇدۇقنىڭ سۈيىنى ئاز ـ ئازدىن ئۇرۇشلاپ ئېلىشقان بولسىمۇ، قۇدۇقنىڭ سۈيى تېزلا تۈگەپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تەشنالىق دەردىنى شىكايەت قىلىشقاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېنىدىكى ساداقتىن بىر تال ئوقنى چىقىرىپ قۇدۇققا تاشلاشقا بۇيرىدى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ھېلىقى ئوق قۇدۇققا تاشلانغان ھامان سۇ بۇلدۇقلاپ چىقىشقا باشلىدى، كىشىلەرمۇ سۇغا قاندى.

بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائ ئارىغا چۈشتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇدەيبىيىگە چۈشۈپ بىرئاز ئارام ئالغاندىن كېيىن، خۇزائە قەبىلىسىدىن بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائ بىرقانچە ئادەمنى باشلاپ كەلدى. خۇزائە قەبىلىسى تىھامە ئاھالىلىرى ئىچىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سادىق ئىنتىپاقداشلىرى ئىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «كەئەب ئىبنى لۇئەي جەمەتى ھەر خىل ئېغىر ـ يېنىك قوراللارنى ئېلىپ ھۇدەيبىيە سۈيىنىڭ

ئۇ چېتىگە چۈشتى. ئۇلار سەن بىلەن ئېلىشىپ بەيتۇللاھقا كىرىشىڭنى توسماقچى». بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بىز ئۇرۇشقىلى كەلمىدۇق، ئۆمرە قىلغىلى كەلدۇق. قۇرەيشلەرنى بولسا نەچچە يىللىق ئۇرۇش خورىتىۋەتتى. ئۇلار ئېغىر زىيان تارتتى. شۇڭا، ئۇلار مەن بىلەن ئەھدى ـ كېلىشىم تۈزۈشنى خالىسا كېلىشىم تۈزىمەن، باشقىلار (يەنى مەككىلىكلەردىن باشقا ئەرەب قەبىلىلىرى)نىڭ ئىشى ئايرىم ئىش، كېيىنچە ئۇلار خالىسا باشقىلار كىرگەن دىنغا ئۇلارمۇ كىرەر ياكى كىرمەس. ئەمما، ئۇلار ماڭا ئۇرۇشنى زورلاپ تاڭسا، ئەزبىرايى خۇدا، مەن ئۇلار بىلەن جېنىمدىن جۇدا بولغۇچە ياكى ئاللاھ ئۆز ئىشىنى غالىب قىلغۇچە ئۇرۇشىمەن» دېدى. بۇدەيل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «دېگەنلىرىڭنى قۇرەيشلەرگە چوقۇم يەتكۈزىمەن» دەپ چىقىپ كەتتى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن چىققان پېتى قۇرەيش تەرەپ بىلەن ئۇچرىشىپ: «مەن ھازىرلا ماۋۇ ئادەم (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى ـــ ت.)نىڭ يېنىدىن كەلدىم. ئۇ ماڭا بەزى گەپلەرنى دېدى، خالىساڭلار ئوتتۇرىغا قويىمەن» دېدى. سورۇندىكى بەزى كەم ئەقىل كىشىلەر بۇدەيلنىڭ گېپىنى ئاڭلا ـ ئاڭلىمايلا: «قوي، ئۇنىڭ گېپىنى دەپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق» دېدى. يەنە بەزى پەم ـ پاراسەتلىكلىرى: «قېنى ئېيتىپ باق! ئاڭلاپ باقايلى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بۇدەيل ئۇلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئەينەن يەتكۈزدى. بۇنى ئاڭلاپ قۇرەيش تەرەپ ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئۇقۇش ئۈچۈن مىكرەز ئىبنى ھەفسنى ئەۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىكرەزنى يىراقتىن كۆرۈپ: «بۇ قارا يۈز ئالدامچى ئادەم» دېدى. مىكرەز كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن سۆھبەتلەشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا بۇدەيلگە دېگەنلىرىنى ئەينەن تەكرارلىدى. مىكرەز بېرىپ قۇرەيش دائىرىلىرىنى ۋاقىپلاندۇردى.

قۇرەيش ئەلچىلىرى

مىكرەز ئىبنى ھەفسى قۇرەيشلەرگە ئەھۋالنى مەلۇم قىلغاندىن كېيىن، كەنانە قەبىلىسىدىن (ھەلس ئىبنى ئەلقەمە ئىسىملىك) بىر كىشى تۇرۇپ: «ماڭا ئىجازەت قىلىڭلار، مەن ئۇنىڭ قېشىغا ئۆزەم بېرىپ كېلەي» دېدى. ئۇلار: «بېرىپ كەلگىن» دېيىشتى. ئۇ مۇسۇلمانلار تۇرۇۋاتقان جايغا يىراقتىن كۆرۈنۈپ

كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ كىشى قۇربانلىق ماللارنى ئۇلۇغلايدىغان قەۋملەردىن، ئۇنىڭ ئالدىغا تۆگىلەرنى ھەيدەپ قويۇڭلار» دېدى. ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دېگىنىدەك قىلدى ۋە لەببەيكە ۋە تەكبىر ئېيتىپ ئۇنى قارشى ئالدى. بۇنى كۆرگەن ھەلىس تەئەججۇپلىنىپ: «سۇبھانەللاھ (ئاللاھ ئەيىپ نۇقساندىن پاك مۇنەززەھتۇر)، بۇلارنى بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشتىن توسۇش لايىق ئەمەسكەن» دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن ئادەملىرىنىڭ قېشىغا قايتىپ: «قۇربانلىق تۆگىلەرگە قىلادە ئېسىپ قۇيۇلغانلىقىنى ۋە ھەممىسىگە ئەن سېلىپ بەلگە قىلىنغانلىقىنى كۆردۈم. مېنىڭچە ئۇلارنى ھەج قىلىشتىن توسۇشقا بولمايدۇ» دېگەندى، بۇ سۆز ئۇچۇن ئۇ قاتتىق تەنقىدكە ئۇچرىدى.

بۇ چاغدا سەقىف قەبىلىسىدىن ئۇرۋە ئىبنى مەسئۇد سەقەفى: «بۇ ئادەم سىلەرگە دانا تەكلىپ بېرىپتۇ. ئۇنى قوبۇل قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ماڭا ئىجازەت بەرسەڭلار ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ كەلسەم» دېۋىدى، ئۇلار: «بېرىپ كەل» دېيىشتى. ئۇرۋە كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن سۆھبەتلەشتى. سۆھبەت جەريانىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا بۇدەيلگە ئېيتقان سۆزلىرىنى قايتا تەكرارلىدى. بۇنى ئاڭلاپ ئۇرۋە: «ئى مۇھەممەد، ئۆز قەۋم-جەمەتىڭنى قىرىپ تاشلىماي دەمسەن؟ ئەرەبلەردىن ئۆز پۇشتى-جەمەتىنى خانىۋەيران قىلغان بىر ئادەمنى ئاڭلىغانمۇسەن؟ ناۋادا مەغلۇبىيەت ساڭا يۈزلەنسىچۇ؟ ئەزبىرايى خۇدا، ئادەملىرىڭنىڭ چىرايىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ساياق ئادەملەردەك قىلىدۇ. ئۇلار سېنى تاشلاپ قاچارمىكى؟» دېگەندى، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «لات (بۇتنىڭ نامى) ئاناڭنىڭ جىگدىسىنى ئەم، ۋابال تەگكۈر! سېنىڭچە بىز رەسۇلۇللاھنى تاشلاپ قاچىدىغاندەك كۆرۈنەمدىكەنمىز؟» دەپ ئاچچىقلاندى. ئۇرۋە: «ئەگەر مەندە ساڭا تېخىچە قايتۇرۇش پۈرسىتى بولمىغان ياخشىلىقىڭ بولمىغان بولسىدى، ئەلۋەتتە مۇۋاپىق جاۋاب قايتۇراتتىم» دېدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كەسكىن جاۋابلىشىپ سۆزلەشكىلى تۇردى. ئۇ ھەدىسىلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساقىلىغا قول ئۇزارتاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا مۇغىرە ئىبنى شۇئبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىدا قىلىچ، بېشىدا دۇبۇلغا كىيگەن ھالدا مۇھاپىزەتتە تۇرۇۋاتاتتى. قاچانكى، ئۇرۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساقىلىغا قول ئۇزارتسا، مۇغىرە ئۇنىڭ قولىغا قىلىچنىڭ پايىنكى بىلەن نوقۇپ: «تارت قولۇڭنى» دەيتتى. ئۇرۋە بېشىنى كۆتۈرۈپ: «بۇ كىم؟» دەپ سورىدى. كىشىلەر: «مۇغىرە ئىبنى شۇئبە»

دېگەنىدى، ئۇ: «ۋاي ئالدامچى خائىن، سېنىڭ تېرىپ قويغان خىيانىتىڭ ئۈچۈن هازىرمۇ بەدەل تۆلەۋاتىمەن» دېدى. مۇغىرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمان بولۇشنىڭ ئالدىدا بىرقانچە ئادەمگە ھەمراھ بولۇپ سەپەرگە چىققان ۋە بىر يەرگە كەلگەندە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، مال ـ مۈلۈكلىرىنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن، ئاندىن مەدىنىگە كېلىپ مۇسۇلمان بولغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن: «سېنىڭ مۇسۇلماندارچىلىقىڭنى قوبۇل قىلىمەن، ئەمما ئېلىپ كەلگەن مېلىڭنى مەن تونۇمايمەن» دېگەن (مۇغىرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەزكۇر ئۇرۇشنىڭ بىر تۇغقان قېرىندىشىنىڭ ئوغلى ئىدى).

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇرۋە يەنە ساھابىلەرنىڭ ئۆزئارا ئىتتىپاقى ۋە ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە ئالاھىدە دىققەت قىلدى ۋە ئۆز ئادەملىرىنىڭ يېنىغا قايتىپ: «ئى جامائەت، مەن ئاتاقلىق پادىشاھلار ۋە كاتتا ئەربابلارنىڭ قېشىغا ئەلچى بولۇپ بارغان. قەيسەر، كىسرا ۋە نەجاشىلارنىڭ ھوزۇرىدا بولغاندىم. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن مۇھەممەدنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلغىنىدەك بۇ شاھلارنىڭ ھېچقايسىسىرىگە ھۆرمەت قىلىنغانلىقىنى بىلمەيمەن. ئەزبىرايى خۇدا، ئۇلار ئۇنىڭ تۈكۈرگەن تۈكۈرۈكىنىمۇ قەتئى يەرگە چۈشۈرمەيدىكەن، ئۇ تۈكۈرگىلى تەمشەلسە، نەچچە ئون كىشى ئالىقانلىرىنى تەڭلەپ يۈز ـ كۆزلىرىگە تەبەررۈك قىلىپ سۈرتىۋالىدىكەن، بىرەر ئىشقا بۇيرۇسا بەس ـ بەس بىلەن ئورۇنداشقا ئالدىرايدىكەن. تاھارەت ئالماقچى بولسا، كىشىلەر تاھارەت سۈيىنى تالىشىپ نۆۋەتلىشىدىكەن، ھەتتا ئۇنى ھۆرمەتلىگەنلىكىدىن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىمايدىكەن. ئۇ سىلەرگە ئوبدان تەكلىپ بېرىپتۇ، ئۇنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل كۆرۈڭلار» دېدى.

ئاللاھ ئۇلارنى سىلەرگە قول سېلىشتىن توستى

قۇرەيش تەرەپتىن بىرقانچە ئۇرۇشخۇمار ئەسەبىي تەنتەك ياش باشلىقلىرىنىڭ سۈلھى تۈزۈشكە مايىل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، سۈلھى كېلىشىمىنىڭ ئىمزالىنىشىغا توسالغۇ پەيدا قىلىدىغان مۇۋاپىق بىر تەدبىر ئۈستىدە ئويلاندى. ئاخىر ئۇلار كېچىلەپ چىقىپ مۇسۇلمانلار بارگاھىغا ھۇجۇم قىلىپ ئۇرۇش پىلتىسىگە ئوت يېقىش ئىرادىسىگە كەلدى ۋە مۇشۇ مەقسەتتە ئۇلاردىن 70 ~ 80دەك نادان ياش تەشكىللىنىپ تەنئىم تېغىنى بويلاپ كېلىپ مەخپىي رەۋىشتە مۇسۇلمانلار بارگاھىغا

تېگىش قىلماقچى بولىدى. بىراق، ئۇلار ئويلىمىغان يەردىن مۇسۇلمانلار مۇھاپىزەتچى قوشۇنىنىڭ قوماندانى مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەرىپىدىن سىزىلىپ قالدى. ئۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ چەمبەرچەس باغلىۋەتكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن سۈلھى كىلىشىم ئىشلىرىغا توسالغۇ بولمىسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلىپ ئۆز يولىغا قويىۋەتتى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا﴾ «ئاللاھ ئۇلارنى سىلەرگە قول سېلىشتىن توستى ھەمدە ئۇلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغىنىڭلاردىن كېيىن، مەككىنىڭ ئىچىدە (يەنى ھۇدەيبىيەدە) سىلەرنى ئۇلارغا قول سېلىشىڭلاردىن توستى. ئاللاھ قىلغان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر» (48:24).

ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قۇرەيش تەرەپكە ئەلچى بولۇپ باردى

بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرەيش تەرەپكە ئۆزىنىڭ مەيدانىنى ۋە بۇ قېتىمقى سەپىرىنىڭ ئاساسىي نىشانىنى ئۇقتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن مەككىگە ئەلچى كىرگۈزۈشنى ئويلىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چاقىرىپ مەككىگە كىرگۈزمەكچى بولغانىدى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، ئەگەر مەن مەككىدە زەربىگە ئۇچرىسام بەنى كەئەب جەمەتىدىن ماڭا ھېسداشلىق قىلىدىغان ئادەم يوق. شۇڭا، سەن ئوسمان ئىبنى ئەففاننى ئەۋەتكىن، ئۇنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ ھەممىسى مەككىدە، ئەلچىلىكنىمۇ ئوبدان قاملاشتۇرىدۇ» دەپ ئۆزرە ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چاقىرىپ ئۇنى قۇرەيش تەرەپكە ئەلچىلىككە ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى ۋە: «قۇرەيش تەرەپكە بىزنىڭ ئۇرۇشقىلى كەلمىگەنلىكىمىزنى، پەقەت ئۆمرە ھەج قىلىش ئۈچۈنلا كەلگەنلىكىمىزنى ئۇقتۇرغىن ۋە ئۇلارنى ئىسلامغا چاقىرغىن» دېدى ھەمدە ئۇنى مەككىدىكى بارلىق مۆئمىن ئەر ـ ئاياللار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلارغا پەتھى بېشارىتىنى يەتكۈزۈشكە ۋە ئۇ يەردىكى كىشىلەر ئىمانىنى يوشۇرۇپ يۈرمىسۇن ئۈچۈن، ئۇلارغا ئاللاھنىڭ بۇ دىننى مەككە تۇپرىقىدا ھامان ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىشقا بۇيرىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەلچى بولۇپ مەككىگە يۈرۈپ كەتتى، ھەتتا بىر چاغدا بەلدەھە دېگەن يەرگە بېرىۋىدى، ئۇ يەردە قۇرەيشلەردىن بەزى كىشىلەرنى ئۇچراتتى. ئۇلار: «نەگە كېتىۋاتىسەن؟» دەپ سورىغان ئىدى، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «رەسۇلۇللاھ مېنى ئەلچىلىككە ئەۋەتتى» دېۋىدى، ئۇلار: «ئاق يول بولسۇن، يولۇڭغا راۋان بولغىن» دېيىشتى. ئەببان ئىبنى سەئىد ئىبنى ئاس دېگەن كىشى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇنى قارشى ئالدى. ئاندىن ئۇنىڭغا باشپاناھ بولۇپ، ئېتىنى توقۇپ ئوسماننى مىندۈردى. ئۆزى ئاتنىڭ كەينىگە مىندى. شۇنداق قىلىپ ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەككىگە كېلىپ قۇرەيش دائىرىلىرىگە ئەلچىلىكنى يەتكۈزدى ۋە ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ بولدى. قۇرەيش تەرەپ ئۇنى بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىپ قايتىشقا تەكلىپ قىلغانىدى، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاۋاپ قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشمىگۈچە ئۆزى يالغۇز تاۋاپ قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، بەيتۇللاھنى يالغۇز تاۋاپ قىلىشقا ئۇنىمىدى.

ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ھەققىدە يالغان خەۋەر تارقالغانلىقى ۋە رىزۋان بەيئىتى

قۇرەيش تەرەپ ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بىرئاز ساقلىتىپ قويىدى (ئېھتىمال ئۇلار ھازىرقى ۋەزىيەت ھەققىدە ئۆزئارا مۇزاكىرە قىلىشىپ، بىر مەۋقەگە كېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېلىپ كەلگەن ئەلچىلىككە مۇۋاپىق جاۋاب قايتۇرۇش مەقسىتىدە ئۇنى كېچىكتۈرۈپ قويغان بولۇشى مۇمكىن ئىدى). ئۇ مۆلچەردىكىدىن زىيادە كېچىكىپ قالدى. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى مۇسۇلمانلار ئارىسىدا «ئوسمان ئۆلتۈرۈلۈپتۇ» دېگەن خەۋەر تارقالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ: «بىز ئۇلار بىلەن تىغمۇتىغ ئېلىشمىغۇچە ھەرگىز قايتمايمىز» دېدى. ئاندىن ساھابىلەرنى يىغىپ، ھەممەيلەننى بەيئەت (ھايات ـ ماماتلىق ئەھدە) بېرىشكە چاقىردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇرۇش ئۈچۈن بەيئەت بېرىش ھەرىكىتى قوزغىلىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قەتئىي قاچماسلىققا بەيئەت بەردى. ئايرىم بىر بۆلۈكلىرى ئاخىرقى نەپەسكىچە جەڭ قىلىشقا بەيئەت بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تۇنجى بولۇپ ئەبۇ سىنانىل ئەسەدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بەيئەت قىلدى، ئارقىدىن سەلىمە ئىبنى ئەكۋە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلۈمگە

بەيئەت قىلدى. ئۇ بىر كۈندە ئۈچ قېتىم، يەنى ئەتىگەندە بىر، چۈشتە بىر ۋە كەچتە بىر قېتىم بەيئەت بىرىپ ئۆلگىچە ئېلىشىشتىن قاچماسلىققا ئەھدە قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزلىرىنىڭ قولىنى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۈچۈن بەيئەت قىلىنغاندەك قىلىپ تۇتۇپ: «مانا بۇ ئوسمان ئۈچۈن» دېدى. كېيىنچە ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ ئۆزى قايتا بەيئەت بەردى. بۇ قېتىمقى بەيئەتتىن جەددى ئىبنى قەيس ئىسىملىك بىر مۇناپىقلا ئايرىلىپ قالغانىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ بەيئەتنى شۇ يەردىكى بىر دەرەخ تۈۋىدە ئالغانىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتاتتى. مەئقىل ئىبنى يەسار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇ دەرەخنىڭ بىر نوتىسىنى تۇتۇپ كىشىلەرنىڭ بەيئىتىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يەتكۈزەتتى. مانا بۇ ئاللاھ تەئالا ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا﴾ «ئاللاھ مۆئمىنلەردىن ھەقىقەتەن رازى بولدى، (ئى مۇھەممەد!) ئۇلار ئۆز ۋاقتىدا (ھۇدەيبىيەدە) دەرەخ (سايىسى) ئاستىدا ساڭا بەيئەت قىلدى. ئاللاھ ئۇلارنىڭ دىلىدىكىنى (يەنى راستلىق بىلەن ۋاپانى) بىلدى. ئاللاھ ئۇلارغا (ئۇلار بەيئەت قىلىۋاتقاندا) تەمكىنلىك چۈشۈرۈپ بەردى ۋە ئۇلارنى يېقىن غەلىبە (يەنى خەيبەرنىڭ پەتھى قىلىنىشى) بىلەن ۋە ئۇلار ئالىدىغان غەنىيمەتلەر بىلەن مۇكاپاتلىدى» (48:18) دېگەن ئايەتتە زىكرى قىلىنغان رىزۋان بەيئىتىدۇر.

سۈلھى (كېلىشىم)نىڭ ئىمزالىنىشى ۋە ئۇنىڭ ماددىلىرى

ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەلچىلىكىدىن قۇرەيش تەرەپ ۋەزىيەتنىڭ جىددىيلىكىنى تونۇپ يەتتى چېغى، ئۇلار دەرھال سۇھەيل ئىبنى ئەمرنى سۈلھى تۈزۈشكە ئەۋەتتى. ئۇلار سۇھەيلگە ئەرەبلەر «مۇھەممەد بۇ يىل زورلۇق كۈچى بىلەن مەككىگە كىرىپتۇ» دېگەندەك سۆز-چۆچەكلەرنى تارقىتىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ بۇ يىل قايتىپ كېتىشىنى چوقۇم كېلىشىمگە كىرگۈزۈشنى تاپىلىدى. سۇھەيل يېتىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى كۆرۈپ: «ئىشىڭلار يەڭگىللەشتى، ئۇلار سۇھەيلنى ئەۋەتكىنىگە قارىغاندا چوقۇم سۈلھىنى تاللاپتۇ» دېدى. سۇھەيل كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇزۇن سۆھبەتلەشتى. سۆھبەتتىن كېيىن ئىككى تەرەپ سۈلھى كېلىشىمنىڭ تۆۋەندىكى ماددىلىرىغا ئورتاق بىرلىككە كېلىشتى:

1. رەسۇلۇللاھ (تەرەپ) بۇ يىل مەككىگە كىرمەي قايتىدۇ. كېلەر يىلى قايتا كېلىپ مەككىدە پەقەت ئۈچ كۈنلا تۇرىدۇ. ھەرەمگە مۇساپىرلار ھەمراھ قىلىدىغان ياراغ ۋە قىنىغا سېلىنغان قىلىچتىن باشقا ھەرقانداق قورال-ياراغ ئېلىپ كىرمەيدۇ ۋە قۇرەيش تەرەپ بۇلارغا ھېچقانداق دەخلى-تەرۇز يەتكۈزمەيدۇ.

2. ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا ئون يىل ئۇرۇش توختىتىلىدۇ. بۇ مۇددەتتە ئىككى تەرەپ خەلقلىرى بىر-بىرىدىن مۇتلەق ئەمىن بولىدۇ ۋە كونا ئاداۋەت ۋە زىددىيەتلىرىنى كولاشمايدۇ.

3. ھەرقايسى ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ھىمايىسىگە كىرىشى ياكى قۇرەيشلەرنىڭ ھىمايىسىگە كىرىشى شۇ قەبىلە خەلقىنىڭ ئۆز ئىختىيارىغا قويۇلىدۇ. ئەمما، ئىككى تەرەپنىڭ قايسى بىرىنىڭ ھىمايىسىگە كىرگەن قەبىلە شۇ تەرەپنىڭ ئايرىلماس تەركىبىي قىسمى دەپ قارىلىدۇ. شۇڭا، ئاشۇ قەبىلىگە قىلىنغان ھەرقانداق يولسىزلىق شۇ تەرەپكە قىلىنغان تاجاۋۇزچىلىق ھېسابلىنىدۇ.

4. قۇرەيش تەرەپتىن ئىگە-چاقىلىرىنىڭ رۇخسىتىسىز (قېچىپ) كەلگەن ھەرقانداق بىر ئەر قۇرەيش تەرەپكە شەرتسىز قايتۇرۇلىدۇ. ئەمما، مۇسۇلمانلار تەرەپتىن ئۇلار تەرەپكە قېچىپ بارسا، ئۇلار ئۇ ئەرنى قايتۇرۇپ بەرمەيدۇ.

كېلىشىمنامىنىڭ ماددىلىرىغا ئىككى تەرەپ ئورتاق بىرلىككە كېلىپ بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چاقىرىپ شەرتنامىنى يېزىشقا بۇيرىدى. ئۇ قولىغا دۆۋەت ۋە سىياھنى ئېلىپ «بسم الله الرحمن الرحيم» (ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن) دەپ يازغاندى، سۇھەيل: «ئەزبىرايى خۇدا، ‹الرّحْمن› دېگەن سۆزنى تونۇمايمىز. سەن ئۇ يەرنى ‹بِسْمك اللهم› (ئى ئاللاھ! سېنىڭ ئىسمىڭ بىلەن باشلايمەن) دەپ يازغىن» دېدى (بۇ ئۇلارنىڭ تەۋەررۇك سۆزى ئىدى). پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى سۇھەيلنىڭ دېگىنىدەك يېزىشقا بۇيرىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ «ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) شۇنىڭغا سۈلھى قىلىدۇكى» دەپ يازغاندى، سۇھەيل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «بىز سېنىڭ پەيغەمبەرلىكىڭنى ئېتىراپ قىلغان بولساق، سەن بىلەن ئۇرۇشۇپ بەيتۇللاھتىن توسۇپ يۈرمەيتتۇق. شۇڭا، ئۇنى ‹مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ› دەپ يازغىن»

دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «مېنى گەرچە ئىنكار قىلساڭلارمۇ مەن يەنىلا ئاللاھنىڭ بەرھەق پەيغەمبىرىدۇرمەن» دېدى ـ يۇ، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى سۇھەيلنىڭ دېگىنىدەك يېزىشقا ۋە كېلىشىمدىكى رەسۇلۇللاھ» دېگەن سۆزنى ئۆچۈرۈۋېتىشكە بۇيرىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مەن بۇ سۆزنى مەڭگۈ ئۆچۈرمەيمەن» دەپ تۇرۇۋالغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى سۆزنى ئۆز قولى بىلەن ئۆچۈردى. ئاندىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يېزىشنى داۋاملاشتۇرۇپ ھۆججەتنى پۈتكۈزدى. كېلىشىمگە ئىمزا قويۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن خۇزائە قەبىلىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھىمايىسىگە كىرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى (ئۇلار كىتابىمىزنىڭ بېشىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ دەۋرىدىن تارتىپ بەنى ھاشىم جەمەتىنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ئىدى. بۇ قېتىمقىسى ئەمدى ئاشۇ كونا ئەھدىنى يېڭىلاش بولدى). بەنى بەكرى قەبىلىسى قۇرەيشلەرنىڭ ھىمايىسىگە كىردى.

ئەبۇ جەندەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قايتۇرۇلۇشى

سۈلھى ھۆججىتى پۈتۈلۈۋاتقان پەيتتە، قۇرەيش ۋەكىلى سۇھەيل ئىبنى ئەمرىنىڭ ئوغلى ئەبۇ جەندەل كويزا ـ كىشەنلىرىنى سۆرەپ مەككىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن چىقىپ كېلىپ مۇسۇلمانلار ئارىسىغا ئۆزىنى ئاتتى. سۇھەيل بۇنى كۆرۈپ: «مانا بۇ قايتۇرۇشقا تېگىشلىك تۇنجى ئادەم» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بىز تېخى سۈلھى ھۆججىتىنى پۈتۈشۈپ بولمىدۇققۇ؟» دېگەنىدى، سۇھەيل: «ئۇنداقتا مەن سەن بىلەن ھېچقانداق كېلىشىم ئىمزالىمايمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى ماڭا قالدۇرغىن» دېگەنىدى، سۇھەيل: «ئۇنى ساڭا مەڭگۈ قالدۇرالمايمەن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلغان بولسىمۇ سۇھەيل ئۇنىمىدى. سۇھەيل ئوغلىنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىگە ھەدەپ ئۇراتتى ۋە ئۇنى مەككىگە قايتۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن گەجگىسىدىن سۆرەيتتى. ئەبۇ جەندەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جېنىنىڭ بارىچە توۋلاپ: «ئى مۇسۇلمان قېرىنداشلار، مېنى دىنىمدىن ياندۇرىدىغان كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بېرەمسىلەر؟!» دەيتتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئەبۇ جەندەل! سەۋر قىلغىن، نارازى بولمىغىن، ئاللاھ ساڭا ۋە ساڭا ئوخشاش زۇلۇم قىلىنغان مۇسۇلمانلارغا پات يېقىندا چوقۇم ئەمىنلىك ۋە چىقىش يولى ئاتا قىلىدۇ. بىز ئۇلار بىلەن سۈلھى

تۈزۈپتۇق. ھەر ئىككى تەرەپ ئاللاھنى ئارىغا سېلىپ تۇرۇپ ئەھدى بېرىشىپتۇق. ئەمدى بىز ئەھدىمىزدە تۇرمساق بولمايدۇ» دېدى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەكرەپ بېرىپ ئەبۇ جەندەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىردەم بىللە ماڭدى ۋە: «سەۋر قىل ئەبۇ جەندەل! مۇشرىكلارنىڭ ھەر قاندىقىنىڭ قېنى ئىتنىڭ قېنى بىلەن باراۋەر» دېگەچ قىلىچىنىڭ ساپلىقىنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ ماڭاتتى. ئۇ: «ئەبۇ جەندەل قىلىچنى ئېلىپ ئاتىسىغا سالارمىكىن دېسەم، بۇ ئادەمنىڭ ئاتىسىغا كۆزى قىيمىدى، كېلىشىم كۈچكە ئىگە بولۇپ كەتتى» دېدى.

قۇربانلىق ماللارنى زەبھى قىلىش، باش چۈشۈرۈش ۋە ئېھرامدىن چىقىش

سۈلھى ھۆججىتى ئىمزالىنىپ بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرگە: «تۇرۇڭلار، قۇربانلىق تۆگىلىرىڭلارنى زەبھى قىلىڭلار» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان بولسىمۇ بىرمۇ ئادەم ئىجرا قىلىشقا تەمشەلمىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ جىمجىتلىقنى كۆرۈپ ئايالى ئۇممۇ سەلمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قېشىغا كىرىپ مۇسۇلمانلارنىڭ گەپ ئاڭلىمىغانلىقىغا كايىدى. ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، ئۇلارنىڭ ئەمرىڭگە ئىتائەت قىلىشىنى خالامسەن؟ ئۇنداقتا ئالدى بىلەن ئۆزەڭ چىقىپ قۇربانلىقىڭنى زەبھى قىلغىن ۋە ساتىراچنى چاقىرىپ چاچلىرىڭنى ئالدۇرۇپ ئېھرامدىن چىققىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇممۇ سەلمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىدىن چىققان پېتى ھېچكىمگە قارىماي بېرىپ قۇربانلىقىنى زەبھى قىلدى ۋە ساتىراچنى چاقىرىپ چېچىنى ئالدۇردى. ساھابىلەر بۇنى كۆرۈپ قۇربانلىقلىرىنى بەس-بەستە زەبھى قىلىشتى ۋە ئۆزئارا چاچلىرىنى ئالدۇرۇشتى. ئۇلار قاتتىق دەرد-ئەلەم چېكىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇلار ئوخشاشلا يەتتە ئادەم بىر تۆگە ياكى بىر كالا قۇربانلىق قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشرىكلارغا ئوبدانراق ئەلەم قىلىش ئۈچۈن ئەبۇ جەھلنىڭ بەدرى ئۇرۇشىدا ئولجا ئېلىنغان كۈمۈش بورۇنتۇقلۇق قىزىل نار (ئەركەك) تۆگىسىنى قۇربانلىق قىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چاچلىرىنى چۈشۈرگۈچىلەرگە ئۈچ قېتىم، قىرقىتقانلارغا بىر قېتىم مەغپىرەت تىلىدى. مۇشۇ سەپەردە يەنە ئاللاھ تەئالا كەئەب ئىبنى ئۇجرە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) قاتارلىق مەلۇم ئىللەت تۈپەيلى چېچىنى

مۇددەتتىن بۇرۇن ئالدۇرغانلارغا روزا تۇتۇش، سەدىقە بېرىش ۋەياكى باشقا پائالىيەتلەرنى قوشۇپ ئادا قىلىش بىلەن كەپپارەت ئادا قىلىشنى يولغا قويىدى.

مۇھاجىر ئاياللارنى قايتۇرۇپ بېرىش تەكلىپىنىڭ رەت قىلىنىشى

ئارقىدىنلا بىرقانچە مۇئمىن ئايال يېتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئۇلارنىڭ ئىگە-چاقىلىرى كېلىپ ھۇدەيبىيە شەرتنامىسىگە ئاساسەن، بۇ خوتۇن-قىزلارنى ئۆز ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ بۇ تەلىپى شەرتنامىنىڭ مۇشۇ توغرىدىكى «بىز تەرەپتىن ھەرقانداق بىر ئەر سىلەر تەرەپكە قېچىپ بارسا، گەرچە مۇسۇلمان بولسىمۇ ئۇنى شەرتسىز قايتۇرۇپ بېرىسىلەر» دېگەن ماددىسىدا ئايال كىشى قەتئىي تىلغا ئېلىنمىغان دېگەن پاكىت بىلەن رەت قىلىندى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ﴾ «ئى مۇئمىنلەر! سىلەرگە مۇئمىن ئاياللار ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇلارنى سىناپ كۆرۈڭلار. ئۇلارنىڭ ئىمانىنى ئاللاھ ئوبدان بىلىدۇ. ئەگەر ئۇلارنى (سىنىغاندىن كېيىن ھەقىقىي) مۇئمىنە دەپ تونۇساڭلار، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەڭلار. ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس. كاپىر ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار. ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى بېرىپ نىكاھىڭلارغا ئالساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. كاپىر ئاياللارنى ئەمرىڭلاردا ساقلىماڭلار» (60:10) دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۇئمىن ئاياللارنى ئاللاھ تەئالانىڭ مۇنۇ ئايىتىگە ئاساسەن ئىمتىھان قىلاتتى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ﴾ «ئى پەيغەمبەر! مۇئمىن ئاياللار ساڭا كېلىپ، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا قىلماسلىققا، باللىرىنى (جاھىلىيەت دەۋرىدىكىدەك قىز باللىرىنى نومۇستىن ياكى كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ) ئۆلتۈرمەسلىككە، باشقىلارنىڭ بالىسىنى يالغاندىن ئەرلىرىنىڭ بالىسى قىلىۋالماسلىققا، سەن بۇيرۇغان ياخشى ئىشلاردىن باش تارتماسلىققا بەيئەت قىلسا، (يۇقىرىقى شەرتلەر ئاساسىدا) ئۇلارغا بەيئەت قىلغىن» (60:12).

ئۇلارنىڭ ئىچىدىن مۇشۇ شەرتلەرگە كۆنگەنلەرگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سىنىڭ بەيئىتىڭنى قوبۇل قىلدىم» دەيتتى ۋە ئۇلارنى مۇشرىكلارغا قايتۇرۇپ بەرمەيتتى.

مۇسۇلمانلار يۇقىرىقى ئايەتنىڭ ھۆكمى بويىچە نىكاھىدىكى كاپىر خوتۇنلىرىنى تالاق قىلىۋەتتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ شۇ كۈنى مۇشرىك ھالەتتە تۇرۇۋاتقان ئىككى خوتۇنىنى قويۇۋەتكەن. ئۇلارنىڭ بىرىنى مۇئاۋىيە، يەنە بىرىنى سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە نىكاھىغا ئالغان.

كېلىشىمنامىنىڭ ماددىلىرى نېمىلەرنى ئۇقتۇرىدۇ؟

مانا بۇلار ھۇدەيبىيە سۈلھىسى (كېلىشىمى)نىڭ تەپسىلاتىدۇر. بۇ كېلىشىمنامە ماددىلىرىنى ئۇنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلالايدىغان ھەرقانداق بىر كىشى، بۇ شەرتنامىنىڭ ئىمزالىنىشىنىڭ مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن غايەت زور غەلىبە ۋە چوڭ مۇۋەپپەقىيەت بولغانلىقىغا شەك قىلمايدۇ. چۈنكى، قۇرەيشلەر بۇنىڭدىن ئىلگىرى مۇسۇلمانلارنى ئېتىراپ قىلمايتتى. بەلكى، تېخى مۇسۇلمانلارنى يىلتىزىدىن يوقىتىش ئۇلارنىڭ ئاساسىي پىلانى ۋە تۈپ نىشانى ئىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ ھامان بىر كۈن گۇمران بولۇشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتەتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى دىنىي داھىي ۋە سىياسىي رەھبەر بولۇش سۈپىتى بىلەن پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، ئىسلام دىنىنىڭ ئەرەب جەمئىيىتىدە ئومۇملىشىپ قېلىشىغا جان ـ جەھلى بىلەن قارشى تۇرۇپ كەلگەن تۇرۇقلۇق، ئەمدى بۇ قېتىم ئۇلارنىڭ سۈلھىگە مايىل بولغانلىقىنىڭ ئۆزى ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسىي ئورنىنى ئېتىراپ قىلغانلىقىنى ۋە قۇرەيشنى مەركەز قىلغان بارلىق كۈپرى گۇماشتىلىرىنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارىتا قارشىلىق كۆرسىتىش ئىقتىدارىدىن قالغانلىقىنى ئۇقتۇراتتى. كېلىشىمنامىنىڭ ئۈچىنچى ماددىسى قۇرەيش تەرەپ ئۆزلىرى دەۋا قىلىپ يۈرگەن سىياسىي ئورنى ۋە دىنىي رەھبەرلىك ھوقۇقىنى ئەمدى ئۇنتۇپ قالغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھازىر ئۆزىنىلا ئويلايدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى، بۇنىڭدىن كېيىن پۈتكۈل جەمئىيەت، ھەتتا پۈتۈن ئەرەب ئارىلى ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ كەتسىمۇ، قۇرەيشلەرنىڭ ھېچقانداق يول بىلەن ئارىلاشمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ قۇرەيشلەرگە نىسبەتەن زور مەغلۇبىيەت، مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن چوڭ غەلىبە، ئەلۋەتتە.

بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدىكى، مۇسۇلمانلار دۈشمەن كۈچلەر بىلەن قانلىق ئېلىشىش ئارقىلىق ئاخىر يېتىدىغان نىشان ھەرگىز قارشى تەرەپنىڭ مال-دۇنيالىرىنى بۇلاپ-تالاپ تالان-تاراج قىلىش، ئادەملىرىنى ئۆلتۈرۈپ قىرغىن قىلىش ۋەياكى ئۇلارغا ئىسلام دىنىنى مەجبۇرىي تېڭىپ قوبۇل قىلىشقا زورلاش بولماستىن، بەلكى مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ئۇرۇشلاردا قانلىق بەدەللەرنى تۆلەشتىكى بىردىنبىر مەقسىتى كىشىلەر ئۈچۈن دىن تاللاشتا ۋە ئېتىقادىي تونۇشىنى بىرلىككە كەلتۈرۈشتە «خالىغان ئادەم ئىمان ئېيتسۇن، خالىغان ئادەم كاپىر بولسۇن» دېگەن پرىنسىپ بويىچە، ھېچقانداق بىر زالىم كۈچ ئۇلارنىڭ ئىرادىسىگە توسالغۇ بولمايدىغان مۇكەممەل ھۆرلۈك ۋە ئەركىن تاللاش مۇھىتى ئاتا قىلىش ئىدى. ۋەھالەنكى، بۇ نىشان شۇنداق مۇكەممەل رەۋىشتە ئىشقا ئاشتىكى، بۇنداق مۇۋەپپەقىيەتكە ئادەتتە كۈچ-قۇدرەتلىك ھەربىي قوشۇنلار بىلەنمۇ ئېرىشىش مۇمكىن بولمايتتى. مۇسۇلمانلار بۇ قېتىمقى سۈلھى ئارقىلىق ناھايىتى زور ئىلگىرىلەشلەرگە ئېرىشتى. ئالايلى، مۇشۇ كېلىشىم ئىمزالىنىشنىڭ ئالدىدا مۇسۇلمانلار قوشۇنىنىڭ سانى 3000دىن ئاشمايتتى، ئىككى يىلدىن كېيىن مەككە پەتھىسى(ئىشغالىيىتى) يۈرۈشىدە ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئومۇمىي سانى 10 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى.

كېلىشىمنامىنىڭ ئىككىنچى ماددىسى يەنىلا مۇشۇ قېتىم مۇسۇلمانلار قولغا كەلتۈرگەن ئاشۇ غەلىبىنىڭ تولۇقلىمىسى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، ئەڭ دەسلەپ ئۇرۇشنى مۇسۇلمانلار باشلىغان ئەمەس، بەلكى قۇرەيش كاپىرلىرى مۇسۇلمانلارغا زورلاپ تاڭغانىدى. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە: ﴿وَهُم بَدَؤُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ «ئۇلار تۇنجى بولۇپ سىلەرگە ئوت ئاچتى» (9:13) دەيدۇ. مۇسۇلمانلار قوزغىغان چوڭ-كىچىك ھەربىي ھەرىكەتلەردىن مەقسەت، قۇرەيشلەرنى زومىگەرلىك ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ يولىدىن توسۇش قىلمىشىدىن ھوشىنى يىغدۇرۇپ، مۇسۇلمانلار بىلەن تەڭلىك ۋە باراۋەرلىك ئورنىتىش ئارقىلىق، ھەممەيلەن ئۆزى تاللىغان يولدا مېڭىش شارائىتىنى ھازىرلاشتىن ئىبارەت ئىدى. مانا ئون يىللىق ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمىگە ئىمزا قويۇش دېگەنلىك، ئۇلار ئاشۇ ئورۇنسىز چوڭچىلىقلىرىنى ۋە ئىسلامىي دەۋەتكە يولسىزلىق بىلەن ئارىلىشىش قىلمىشلىرىنى ئۆز قوللىرى بىلەن چەكلىگەنلىك ئىدى. قىسقىسى، بۇ ئۇلارنىڭ چاغلىماي كاچات ئېتىپ تەستەك يېگەنلىكى ۋە ئۆزى چىققان دەرەختىن چۈشەلمەي قالغانلىقىنىڭ مىسالى بولدى.

كېلىشىمنامىنىڭ بىرىنچى ماددىسى قۇرەيشلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنى مەسجىد ھەرەمدىن توسۇشقا خاتىمە بېرىلگەنلىكىدۇر. بۇمۇ ھەم قۇرەيشلەر ئۈچۈن مەغلۇبىيەت، ئەلۋەتتە. چۈنكى، قۇرەيش تەرەپ بۇ ماددىدا مۇسۇلمانلارنى بۇ

يىل مەككىگە كىرمەي قايتىپ كېتىش تەلىپىگە كۆندۈرەلىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن باشقا قۇرەيشلەرنىڭ مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئالاھىدە بىر شەرت قويالمىدى.

قۇرەيش تەرەپ يۇقىرىقى ئۈچ جەھەتتە مۇسۇلمانلارغا يول قويۇپ بېرىپ، ئۇنىڭ بەدىلىگە تۆتىنچى ماددىدىكى بىرلا ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئېرىشۋالغان بولدى. ئەپسۇسلىنارلىقى، ئۇلار ئېرىشكەن بۇ ئىمتىيازمۇ ئىنتايىن بىمەنە، ئەھمىيەتسىز ئىمتىياز بولۇپ، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارغا قىلچە زىيان ـ زەخمىتى تەگمەيتتى، بەلكى پايدىسى تېگەتتى. ئالايلى، مۇسۇلمان ئادەم ئۇ مۇسۇلمانلا بولىدىكەن ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە ئىسلام تەۋەلىكىدىن ھەرگىز قاچمايدۇ. ئۇ قاچماقچى بولسا چوقۇم ئاشكارا ياكى مەخپىي رەۋىشتە دىنىدىن چىقىپ مۇرتەد بولۇپ ئاندىن قاچىدۇ. ئۇنداق مۇرتەدلەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا كېرىكى يوق، بەلكى تېخى ئۇنداقلارنىڭ مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدىن تېزرەك يوقالغىنى بۇ يەردە ئىشپىيونلۇق قىلىپ تۇرۇپ قالغىنىدىن كۆپ ياخشى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: «بىزدىن يۈز ئۆرىگەنلەرنى ئاللاھ يىراق قىلسۇن» دېگەن سۆزىمۇ شۇنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەمما، مەككىلىكلەردىن مۇسۇلمان بولغانلارنىڭ گەرچە مەدىنىگە بېرىپ پاناھلىنىش يولى ئېتىلىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئاللاھنىڭ زېمىنى كەڭرى ئەمەسمۇ؟ ئەينى چاغدا مەدىنە ئاھالىسى ئىسلام دىنىنى تونۇمايدىغان ۋاقىتتىلا ھەبەش زېمىنى مۇسۇلمانلارغا قويىنىنى كەڭ ئاچقانىغۇ؟

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: «مەككىلىكلەردىن مۇسۇلمان بولغانلار ئۈچۈن ئاللاھ ئۆز دەرگاھىدىن ئاسانلىق ۋە مۇۋاپىق چىقىش يولى ئاتا قىلغۇسى» دېگەن سۆزىدە دەل مۇشۇ كۆزدە تۇتۇلغان.

كېلىشىمدە يەنە قۇرەيش تەرەپنىڭ ئۆز تەۋەلىكىنى شۇ دەرىجىدە قوروپ، قوغداپ كەتكەنلىكى گەرچە ئۆزىنىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيىنى قوغدىغاندەك تۇيۇلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇلارنىڭ قاتتىق چۆچىگەنلىكىدىن، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي ئىنتايىن جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكىدىن، شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ بۇددىستلىق مەۋجۇدىيىتىدىن قاتتىق ئەنسىرىگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ ۋە گويا ئۇلار ھازىرقى مەۋجۇدىيىتىنى غۇلاپ چۈشۈش گىردابىغا بېرىپ قالغاندەك، شۇڭا مۇشۇنداق چىڭ تۇتمىسا قەتئىي بولمايدىغاندەك ھېس قىلىشقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇسۇلمانلاردىن قۇرەيش تەرەپكە قېچىپ كەتكەنلەرنى قايتۇرۇۋالماسلىققا دادىل يول قويۇشى ئۇنىڭ ئۆز تەۋەلىكىنى مۇستەھكەملەشتە پەقەت ئىماننىڭ ھاياتىي كۈچىگە تايىنىدىغانلىقىنى، شۇڭا ئۇنىڭ بۇنداق شەرتلەرگە پەرۋا قىلماي كەتمەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

مۇسۇلمانلارنىڭ قايغۇرۇشى ۋە ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نارازىلىقى

خوش، مانا بۇلار ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدىكى ئاساسلىق ماددىلارنىڭ تەكتىگە يوشۇرۇنغان ئەسرار ۋە ھەقىقەتلەر ئىدى. لېكىن، مۇنداق ئىككى ئىش مۇسۇلمانلارنى غەم ـ قايغۇغا غەرق قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ بىرى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرگە: «بىز پات ـ پۇرسەتتە بەيتۇللاھقا بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىمىز» دەپ ئۇقتۇرغان. ئەجەبا، ئۇ ئەمدى بەيتۇللاھقا كىرمەي قايتماقچى بولۇپ قالدىمۇ؟!

يەنە بىرى، ئۇ ئاللاھ تەئالانىڭ بەرھەق پەيغەمبىرى تۇرسا، ھەققانىيەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتسا، ۋەھالەنكى ئاللاھ تەئالانىڭ ئۆز دىنىنى ھامان غالىب قىلىشقا ۋەدىسى بولسا، نېمە ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرەيش تەرەپنىڭ يولسىز شەرتلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن سۈلھىدە تەڭسىزلىككە يول قويىدۇ؟ مانا بۇ ئىككى سوئال شەك ـ شۈبھىسىزكى، غەم ـ قايغۇغا ئەسىر بولۇشلىرىنىڭ ئاساسىي مەنبىئى ئىدى. مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا مۇسۇلمانلارنىڭ روھى چۈشۈپ، سۈلھى ماددىلىرىنىڭ تېگىگە يوشۇرۇنغان غەلىبىلەرنى ئويلىماي، ئەكسىچە قايغۇ ـ ھەسرەت كىشەنلىرىگە باغلاندى. ساھابىلەر ئىچىدە ھەممىدىن بەك قايغۇرۇپ ئازاب تارتقان كىشى ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بولسا كېرەك. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ھەق (يول) ئۈستىدە، ئۇلار باتىل (يول) ئۈستىدە ئەمەسمۇ؟» دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، ئەلۋەتتە شۇنداق» دەپ جاۋاب بېرىۋىدى، ئۇ: «بىزدىن ئۆلگەنلەر جەننەتتە، ئۇلاردىن ئۆلگەنلەر دوزاختا بولىدۇ، شۇنداقمۇ؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، شۇنداق» دېيىۋىدى، ئۇ: «ئەمىسە نېمىدەپ دىنىمىز ھەققىدە خورلۇققا (ئېغىر شەرتلەرگە) يول قويىمىز؟ نېمىشقا ئاللاھنىڭ بىز بىلەن مۇشرىكلار ئوتتۇرىسىنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىشنى كۈتمەي تۇرۇپ قايتىپ كېتىمىز؟» دەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن زاكونلاشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئۇمەر! مەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، مەن ئۇنىڭغا ئاسىيلىق قىلالمايمەن. ئاللاھ ماڭا نۇسرەت ئاتا قىلغۇچى، ئۇ مېنى ھەرگىز تاشلىۋەتمەيدۇ» دېدى. ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «سەن بىزگە بەيتۇللاھقا بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىمىز دېگەنتىڭغۇ؟» دېيىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «توغرا، مەن ساڭا مۇشۇ يىل چوقۇم ھەج تاۋاپ قىلىمىز دېگەنمىدىم؟» دەپ سورىدى.

ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ياق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «توغرا، سەن ئۇنىڭغا چوقۇم كېلىپ تاۋاپ قىلىسەن» دېدى.

ئاندىن ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاچچىقىنى يەنە باسالماي ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دېگەنلىرىنى ئۇنىڭغا قايتا دېدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېگەندەك جاۋاب قايتۇردى ۋە: «ئۇنىڭ پېشىگە چىڭ ئېسىلغىن، ئەزبىرايى خۇدا ئۇ ھەق ئۈستىدە» دېگەن گەپنى قوشۇپ قويدى. ئاندىن ئاللاھ تەئالا ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾ «بىز ساڭا روشەن غەلىبە ئاتا قىلدۇق ...» دېگەن سۈرىنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چاقىرتىپ بۇ سۈرىنى ئوقۇپ بەرگەنىدى، ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇ (ھۇدەيبىيە سۈلھىسى) پەتھى (غەلىبە)مۇ؟» دەپ سورىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە» دەپ جاۋاب بېرىپتۇدى، ئۇنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ يايراپ كەتتى.

كېيىن ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ قىلغانلىرىغا كۆپ پۇشايمان قىلدى. ئۇ مۇنداق دەيتتى: «مەن شۇ قېتىم ئالدىراقسانلىق قىلغانلىقىم ئۈچۈن نۇرغۇن ئەمەللەرنى قىلدىم. سەدىقە بەردىم، روزا تۇتتىم، ناماز ئوقۇدۇم ۋە قۇل ئازاد قىلدىم. ئۇيلاپ يەتتىمكى، ئېھتىمال ئاشۇ قىلغانلىرىممۇ مەن ئۈچۈن ياخشى بوپتىكەن».

نەزەربەند قىلىنغان مۇسۇلمانلارنىڭ قىيىنچىلىقى ھەل بولدى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قايتىپ كېلىپ بىرقانچە كۈن ئۆتكەندى، مەككىدە نەزەربەند قىلىنغان مۇسۇلمانلاردىن بىر كىشى مەدىنىگە قېچىپ كەلدى. ئۇ كىشىنىڭ ئىسمى ئەبۇ بەسىر (سەقىف قەبىلىسىدىن) بولۇپ، قۇرەيشلەرنىڭ ئىتتىپاقداش قەبىلىسىدىن ئىدى. ئۇلار ئۇنى قايتۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن ئىككى ئادەمنى ئەۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۈلھىنىڭ روھىغا ئاساسەن ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ھېلىقى ئىككى ئەلچىگە تاپشۇرۇپ بەردى. ئەلچىلەر ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئېلىپ زۇلھۇلەيفىگە كەلگەندە ئۇلاغلىرىدىن چۈشۈپ، يېنىدىكى خورمىلىرىنى بىر يەرگە تۆكۈپ يېيىشكە باشلىدى. ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ بىرىنى گەپكە سېلىپ: «ئەزبىرايى خۇدا، ئى پالانى، يېنىڭدىكى بۇ قىلىچىڭ بەك بەلەندەك قىلىدۇ، شۇنداقمۇ؟» دەپ سورىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەلچىلەرنىڭ يەنە بىرى ھېلىقى قىلىچنى قولىغا ئېلىپ

قىنىدىن سۇغۇرۇپ: «راستكەن، ھەقىقەتەن قۇيۇچى بەلەن قىلىچ ئىكەن» دېدى. بۇ چاغدا ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئەكېلە! مەن كۆرۈپ باقاي» دېگەندى، ئۇ قىلىچنى ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گاچ ئۇرۇپلا ئۇنى موللاق ئەتكۈزۈۋەتتى. يەنە بىرى قېچىپ مەدىنىگە يېنىپ بېرىپ ئۇدۇل مەسجىدكە كىردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ كىشىنىڭ روھىي ھالىتىنى كۆرۈپ: «بۇ ئادەم چوقۇم بىرەر پىشكەللىككە يولۇقۇپتۇ» دېدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «مېنىڭ ھەمراھىم ئۆلتۈرۈلدى، مەنمۇ تاسلا قالدىم» دېدى. ئارقىدىنلا ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھ سېنى ۋەدەڭگە ۋاپا قىلدۇردى. سەن مېنى ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بەردىڭ، ئاندىن ئاللاھ مېنىمۇ قۇتقۇزدى» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ۋاي ۋابال تەگكۈر! يەنە بىر ئادەمى بولغان بولسا ئۇرۇش قوزغار ئىكەن» دېدى.

ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، رەسۇلۇللاھ (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) مېنى ئۇلارغا ھامان قايتۇرۇپ بېرىدىكەن دەپ قاراپ، مەدىنىدىن چىقىپ كەتتى ۋە قىزىل دېڭىز بويىدىن سەيفۇلبەھرى دېگەن يەرگە كېلىپ چۈشتى. ئارقىدىنلا ئەبۇ جەندەل ئىبنى سۇھەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قېچىپ چىقىپ ئۇنىڭغا قوشۇلدى. شۇنداق قىلىپ مەككىدىن مۇسۇلمان بولۇپ قېچىپ چىققانلا كىشى ئەبۇ بەسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سېپىگە قېتىلىپ، ئاخىرى ئۇ يەردە كۆپچى خېلى زور بىر قوشۇن تەشكىللىنىپ قالدى. ئۇلار مەككىدىن شامغا ماڭغان قۇرەيش كارۋىنى بايقالسىلا ئالدىنى توسۇپ ئادەملىرىنى ئۆلتۈرۈپ، ماللىرىنى ئولجا ئالغىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن قۇرەيشلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاللاھنى ۋە تۇغقانلىق سىلە-رەھىمنى ئارىغا سېلىپ تۇرۇپ: «سېنىڭ يېنىڭغا بارغان ھەرقانداق كىشى ئامان بولسا» دەپ خەت يازدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى مەدىنىگە قايتۇرۇپ كەلدى.

قۇرەيشلىك بىرقانچە ئەزىمەتنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى

ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىن ھىجرىيىنىڭ 7 - يىلى يىلىنىڭ بېشىدىلا[1]

[1] مەزكۇر ساھابىلەر مۇسۇلمان بولغان يىلنى بېكىتىشتە ئوخشاش بولمىغان قاراشلار بار. كۆپىنچە تارىخچىلار ئۇلارنى ھىجرىيىنىڭ 8- يىلى مۇسۇلمان بولغان دېيىدۇ. لېكىن، ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نەجاشىنىڭ ھوزۇرىدا مۇسۇلمان بولغانلىقى ئېنىق. خالىد

ئەمرى ئىبنى ئاس، خالىد ئىبنى ۋەلىد ۋە ئوسمان ئىبنى تەلھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) قاتارلىق قۇرەيشلىك ئۈچ ئەزىمەت مۇسۇلمان بولۇپ كەلدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ھازىر بولۇۋىدى، ئۇ: «مەككە بىزگە يۈرەك پارىلىرىنى تاشلاپتۇ» دېدى.

بىلەن ئوسمان ئىبنى تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەبەشىستاندىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مۇسۇلمان بولغان. ئېيتىلىشچە، ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەبەشىستاندىن قايتقاندىن كېيىن مەككىگە كىرمەي، ئۇدۇل مەدىنىنى نىشانلاپ ماڭغان. خالىد بىلەن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارمۇ مۇشۇ مەقسەتتە مەدىنىگە ماڭغان بولۇپ، ئۇلار يول ئۈستىدە ئۇچرىشىپ قالغان ۋە ئۈچى بىرلىكتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا بېرىپ مۇسۇلمان بولغان. بۇنىڭدىن قارىغاندا، بۇلار ھىجرىيىنىڭ 7- يىلى يىل باشلىرىدا مۇسۇلمان بولغان بولىدۇ.

ئىككىنچى باسقۇچ ــ يېڭى بۇرۇلۇش

ھۇدەيبىيە سۈلھىسى ئىسلام تارىخىدىكى يېڭى بىر بۇرۇلۇشنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى بولۇپ قالدى. ئالايلى، قۇرەيش مۇشرىكلىرى ئىسلام دىنىغا قارىتا ئەڭ كۈچلۈك ۋە ئەڭ ئەشەددىي دۈشمەن ئىدى. ئۇلارنىڭ جەڭ مەيدانىدىن چېكىنىشى بىلەن دۈشمەن ئۈچ بىرلەشمە (يەنى قۇرەيش، غەتفان ۋە يەھۇدىيلار) قوشۇنىنىڭ قانىتىدىن ئەڭ كۈچلۈك بىر قانات سۇندۇرۇپ تاشلاندى. ئەسلىدە قۇرەيشلەر بۇددىزم (بۇتپەرەسلىك)نىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ۋەكىللىرى ۋە ئارالدىكى پۈتۈن بۇتپەرەسلەرنىڭ دىنى داھىيلىرى بولغاچقا، بىردىنلا پۈتۈن ئارالدىكى بۇددىستلارنىڭ خورىكى جىمىپ، تاجاۋۇزچىلىق ۋە زوراۋانلىق قىزغىنلىقى زور دەرىجىدە سوۋۇدى. بۇ ۋەجىدىن، مۇشۇ سۈلھى (كېلىشىمنامە) ئىمزالانغاندىن كېيىن، غەتفان بەدەۋى قاراقچىلىرى تەرىپىدىن بىرەر چوڭ مالىمانچىلىق پەيدا قىلىش ئەھۋالى كۆرۈلمىدى. ئۇلار تەرىپىدىن كېلىپ چىققان ئەكسىيەتچىلىك ھەرىكەتلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى پەقەت يەھۇدىيلارنىڭ كۈشكۈرتىشىدىن بولدى، خالاس.

يەھۇدىيلار يەسرەب (مەدىنە مۇنەۋۋەر)تىن سۈرگۈن قىلىنغاندىن كېيىن ئۆزلىرىگە خەيبەرنى ئىغۋاگەرچىلىك ۋە سۇيىقەستچىلىك ئۇۋىسى قىلىپ تاللىغانىدى. ئۇلارنىڭ چوڭ كاتتىۋاش شەيتانلىرى مۇشۇ مەككارلىق ئۇۋىسىدا تۇخۇم تۇغۇپ چۆجىلەپ، پىتنە ـ پاسات ئوتلىرىنى يامرىتىپ، مەدىنە ئەتراپىدىكى بەدەۋى ئەرەبلەرنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ۋە مۇسۇلمانلارنى يوقىتىشقا مۇمكىن بولمىغاندىمۇ، ئۇلارنى بىرەر تالاپەتكە ئۇچرىتىشقا كۈشكۈرتۈپ، كېچە ـ كۈندۈز تىنماي تىرىشىۋاتاتتى ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۇدەيبىيە سۈلھىسىنى ئىمزالاپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا باسقان تۇنجى قەدىمى ئاشۇ بەدەۋىلەرنىڭ پەردە ئارقىسىدىكى يەھۇدىي مەككارلىق ئۇۋىسىغا ھۇجۇم قوزغاپ، ئۇنى چۇۋۇپ تاشلاش بولدى.

قىسقىسى، ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىن باشلانغان بۇ دەۋر خاراكتېرلىك يېڭى بۇرۇلۇش، مۇسۇلمانلارنى ئىسلام دەۋىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇش ۋە كەڭ كۆلەمدە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ياخشى بىر پۇرسەت بىلەن تەمىن ئەتتى. نەتىجىدە

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام دەۋىتىنى يەتكۈزۈش قىزغىنلىقى يېڭى بىر كەيپىياتقا كۆتۈرۈلدى.

شۇڭا، بىز بۇ يېڭى بۇرۇلۇش دەۋر باسقۇچىنى مۇنداق ئىككى قىسىمغا بۆلۈشىمىز مۇمكىن:

1. دىنىي دەۋەت ساھەسىدىكى جانلىنىش، يەنى پادىشاھ ۋە ئەمىرلەرگە مەكتۇب يوللاش باسقۇچى.

2. ھەربىي ھەرىكەتلەرنى قايتا جانلاندۇرۇش باسقۇچى.

خوش، ئەمدى بىز ئاشۇ يېڭى باسقۇچتا جانلانغان ھەربىي ھەرىكەتلەرنىڭ تەپسىلاتىنى بايان قىلىشنىڭ ئالدىدا ئەتراپتىكى پادىشاھ ۋە ئەمىرلەرگە مەكتۇب يوللاش ماۋزۇلىرىغا نەزەر سېلىپ باقايلى. چۈنكى، ئىسلام دىنىدا دەۋەت ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ. دەل مۇشۇ دەۋەت ئۈچۈنلا مۇسۇلمانلار نۇرغۇن جەبىر-جاپالارنى چەككەن. مۇشەققەتلىك ئۇرۇش، داۋالغۇش ۋە مالىمانچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرگەن.

ھەرقايسى ئەل پادىشاھ ۋە ئەمىرلىرىگە مەكتۇب يوللاش

ھىجرىيە 6 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرى ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇدەيبىيەدىن قايتىپ كېلىپلا ئەتراپتىكى قوشنا ئەللەرنىڭ پادىشاھ ۋە ئەمىرلىرىگە مەكتۇب يوللاپ، ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئىشىنى باشلىۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەكتۇب يوللىماقچى بولۇۋىدى، پادىشاھ ـ ئەمىرلەرنىڭ مۆھۈر بېسىلمىغان مەكتۇبلارنى قوبۇل قىلمايدىغانلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شۇڭا، ئۇ كۈمۈشتىن بىر مۆھۈر ياساتتى، ئۇنىڭغا «محمد رسول الله» (ئاللاھنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد) دېگەن خەتنى ئويدۇردى (مۆھۈرنىڭ خېتى تۆۋەندىن يۇقىرىغا ئۈچ قاتار قىلىپ يېزىلغان بولۇپ، «محمد» دېگەن خەت مۆھۈر يۈزىنىڭ تۆۋەن قۇرىغا، «رسول» دېگەن خەت ئوتتۇرا قۇرىغا ۋە «الله» دېگەن خەت ئەڭ يۇقىرى قۇرىغا تۆۋەندىكى شەكىلدە ئويۇلغانىدى) ھەممىدە مۇشۇ مەقسەتتە، ساھابىلەردىن بىلىملىك ھەم پەم ـ پاراسەتلىك بىر تۈركۈم كىشىلەرنى تاللاپ، ئاشۇ پادىشاھلارغا ئەلچىلىككە ئەۋەتتى.

الله
رسول
محمد

ئەللامە مەنسۇر فورى رەھمەھۇللاھ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئەلچىلەرنى خەيبەر غازىتىغا ئاتلىنىشنىڭ ئالدىدا، يەنى ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى مۇھەررەمنىڭ بېشىدا يولغا سالغان دەپ مۇتلەقلەشتۈردى. تۆۋەندە ئاشۇ مەكتۇبلارنىڭ تولۇق تېكىستلىرىنى ۋە ئۇنىڭ نەتىجىلىرىنى بايان قىلىمىز.

1. ھەبەشىستان پادىشاھى نەجاشىغا مەكتۇپ يوللاش

مەزكۇر نەجاشىنىڭ ئەسلى ئىسمى ئەسھەمە ئىبنى ئەبجەر بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ھىجرىيە 6 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرى ياكى 7 ـ يىلى مۇھەررەمنىڭ بېشىدا ئەمرى ئىبنى ئۇمەييەتۇز زەمەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مەكتۇپ يوللىدى. ئىمام تەبەرى رەھىمەھۇللاھ بۇ قېتىمقى مەكتۇبنىڭ تولۇق تېكىستىنى زىكرى قىلغانىدى، لېكىن ئۇ زىكرى قىلغان تېكىستنىڭ مەزمۇنىغا دىققەت بىلەن نەزەر سالغاندا، ئۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇدەيبىيەدىن كېيىن يوللىغان مەكتۇبنىڭ تېكىستى بولماستىن، بەلكى ئۇ مەككىدىكى چېغىدا جەئفەر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغاندا شۇلاردىن يوللىغان مەكتۇبنىڭ تېكىستى ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ. چۈنكى، ئىمام تەبەرى رەھىمەھۇللاھ زىكرى قىلغان مەكتۇبنىڭ تېكىستىدە ئاشۇ مۇھاجىرلار توغرىلىق مۇنداق بايانلار قىستۇرۇلغان:

«سىز تەرەپكە تاغامنىڭ ئوغلى جەئفەر ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بىر بۆلۈك مۇھاجىر مۇسۇلمانلارنى ئەۋەتتىم، ئۇلار يېتىپ بارسا شەپقەت كۆزىڭىز بىلەن قاراپ قويغايسىز، يەكلەپ زۇلۇم ـ ستەم قىلمىغايسىز، ۋەسسالام».

ئىمام بەيھەقى رەھىمەھۇللاھ ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ قېتىم نەجاشىغا يوللىغان مەكتۇبنىڭ تولۇق تېكىستىنى تۆۋەندىكىدەك نەقىل قىلدى:

بۇ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدنىڭ ھەبەشىستاننىڭ چوڭى ئەسھەمە نەجاشىغا يوللىغان مەكتۇبىدۇر.

ھىدايەت يولىغا ئەگىشىپ، ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان ئېيتقان، ئاللاھتىن باشقا ھېچبىر ئىلاھنىڭ يوق ئىكەنلىكىگە، ئاللاھنىڭ يەككە ـ يېگانە، شېرىكى يوق، خوتۇن ۋە بالىدىن بىھاجەت ئىكەنلىكىگە، مۇھەممەدنىڭ ئاللاھنىڭ ئەلچىسى ۋە بەندىسى ئىكەنلىكىگە ئىمان ئېيتقان كىشىلەرگە سالام! مەن سىنى مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلىمەن، مەن ئاللاھنىڭ بەرھەق پەيغەمبىرىدۇرمەن، مۇسۇلمان بولساڭ ئامان بولىسەن،

«ئى ئەھلى كىتاب! پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىش، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىك ۋە ئاللاھنى قويۇپ بىر-بىرىمىزنى ئىلاھ قىلىۋالماسلىقتەك ھەممىمىزگە ئورتاق بولغان بىر سۆزگە (يەنى ئورتاق بىر ئەقىدە)گە ئەمەل قىلايلى دېگىن. ئەگەر ئۇلار يۈز ئۆرۈسە (يەنى بۇنى قوبۇل قىلمىسا)، بىزنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىمىزگە گۇۋاھ بولۇڭلار دەڭلار» (3:64).

ئەگەر بۇنىڭدىن باش تارتساڭ خەلقىڭ ئىچىدىكى بارلىق خرىستىئانلارنىڭ گۇناھى ساڭا يۈكلىنىدۇ.

ئاتاقلىق دىنىي ئۆلىما، تەتقىقاتچى، دوكتۇر ھۇمەيدۇللا (پارىژ) يېقىندا بايقالغان مۇنداق بىر مەكتۇبنىڭ تېكىستىنى ئېلان قىلدى. ئىبنى قەييۇم رەھمەھۇللاھ بۇ تېكىستنى ئازراق ئۆزگىرىش بىلەن نەقىل قىلغانىدى. جانابى دوكتۇر ھۇمەيدۇللاھ بۇ تېكىستنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ ئەجىرلەرنى سىڭدۈرۈپ، ھازىرقى زامان كەشپىياتلىرىدىنمۇ پايدىلىنىپ، مەزكۇر تېكىستنى مۇنداق رەۋىشتە بايان قىلدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدتىن ھەبەشىستاننىڭ چوڭى نەجاشىغا:

ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە سالام! سالامدىن سۆڭرە، مەن ئاللاھنى شۇنداق مەدھىيىلەيمەنكى، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئاللاھ بارلىق كائىناتنىڭ ئىگىسىدۇر، ئەيىب-نۇقساندىن پاك-مۇنەززەھتۇر، ئىنسانىيەتكە سالامەتچىلىك بېغىشلىغۇچىدۇر، مۇئمىنلەرنى ئازابتىن خالاس قىلغۇچىدۇر، بىرلا ۋاقىتتا ھەممە شەيئىنى تەڭلا نازارەت قىلغۇچىدۇر ۋە گۇۋاھلىق بېرىمەنكى مەريەم ئوغلى ئىيسا (ئەلەيھىسسالام) ئاللاھنىڭ روھى ۋە كەلىمە (سۆزى)سىدۇركى، ئاللاھ ئۇنى ياتلىق بولۇشتىن ۋاز كەچكەن ئىپپەتلىك، تېگى پاك مەريەمگە ئىلقا (تاشلاش) قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىيساغا ئېغىر ئاياغ بولدى. ئاللاھ ئۆز قولى بىلەن ئادەم ئاتىنى ياراتقاندەك، ئىيسانى ئۆز روھى كەلىمىسى بىلەن ياراتتى. مەن سېنى شېرىكى يوق بىر ئاللاھقا ئىشىنىشكە، ئۇنىڭ ئىتائىتىگە

بىرلىككە كېلىشكە، ماڭا ئەگىشىشكە ۋە ماڭا نازىل قىلىنغان قۇرئانغا ئەگىشىشكە چاقىرىمەن. مەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدۇرمەن، مەن سىنى ۋە سىنىڭ بارلىق لەشكەرلىرىڭنى ئاللاھ تەرەپكە چاقىرىمەن. مەن سىلەرگە ئاللاھنىڭ ئەمرىنى يەتكۈزدۈم ۋە نەسىھەت قىلدىم. نەسىھىتىمنى قوبۇل قىلىڭلار! ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە سالام!

دوكتۇر ھۇمەيدۇللاھ بۇ مەكتۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇدەيبىيەدىن قايتىپ كېلىپلا نەجاشىغا يوللىغان مەكتۇبنىڭ ئەسلى نۇسخىسىدۇر دەپ تەكىتلىدى. دەلىل ـ پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا بۇ تېكىستنىڭ توغرىلىقىدا شەك ـ شۈبھە يوق، لېكىن ھۇدەيبىيەدىن كېيىنلا يوللانغان مەكتۇپ مۇشۇ دېيىشكە دەلىل يوق. چۈنكى، ئىمام بەيھەقى رەھمەھۇللاھ ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھتىن نەقىل كەلتۈرگىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇدەيبىيەدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قوشنا ئەل پادىشاھلىرىغا ۋەياكى خىرىستىئان ئەمىرلىرىگە يوللىغان مەكتۇبلىرىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدا: «ئى ئەھلى كىتاب! ھەممىمىزگە ئورتاق بولغان بىر ئەقىدىگە كېلەيلى» دېگەن ئايەت كەرىم كىرگۈزۈلگەن. ئەمەلىيەتتىمۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەزكۇر ئايەتنى شۇ مەزگىلدە يوللىغان مەكتۇبلىرىنىڭ ھەممىسىگە كىرگۈزەتتى. ئۇنىڭدا يەنە «ئەسھەمە» دېگەن ئىسىم ئوچۇق يېزىلغان. ئەمما، دوكتۇر ھۇمەيدۇللاھ ھۇدەيبىيەدىن كېيىنلا يوللىغان مەكتۇبنىڭ تېكىستى دەپ كەلتۈرگىنى بەلكىم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەسھەمە ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ۋەلىئەھدىسىگە يوللىغان مەكتۇبى بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇڭىمۇ بۇ مەكتۇپتا «ئەسھەمە» دېگەن ئىسىم ساقىت قىلىنغان بولۇشى ئېھتىمال. ئەمما، مېنىڭ مۇشۇنداق تەھلىل قىلىشىمغا پەقەت ئاشۇ مەكتۇبلارنىڭ تېكىستى ئىپادىلىگەن ئىچكى دەلىل ـ ئىسپاتتىن باشقا ھېچقانداق ئوچۇق دەلىلىم يوق.

ئەڭ ئەجەبلىنەرلىك يېرى شۇكى، ئىمام بەيھەقى رەھمەھۇللاھ ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھتىن نەقىل كەلتۈرگەن مەكتۇبنىڭ تېكىستىدە ئەسھەمە دېگەن ئىسىم ئېنىق يېزىلغان تۇرۇقلۇق، دوكتۇر ھۇمەيدۇللاھ ئۇنى «بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھەمە ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ۋەلىئەھدىسىگە يوللىغان مەكتۇبنىڭ تېكىستىدۇر» دەپ كېسىپ ئېيتقان.

خوش، ئەلچى ئەمرى ئىبنى ئۇمەييەتۇز زەمەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەجاشىغا يوللىغان مەكتۇبىنى ساق ـ سالامەت ئاپىرىپ تاپشۇرۇپ بېرىۋىدى، نەجاشى ئۇنى ئالىي ئېھتىرام بىلەن قولىغا ئېلىپ كۆزىگە سۈرتتى ۋە تەختىدىن چۈشۈپ ھۆرمەت بەجا كەلتۈردى. ئاندىن جەئفەر

ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قولىدا مۇسۇلمان بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ خەت يازدى. ئۇنىڭ خېتىنىڭ تېكىستى تۆۋەندىكىدەك ئىدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدكە ئەسھەمە نەجاشىدىن سالام! ئى رەسۇلۇللاھ، ساڭا ئاللاھنىڭ سالامى، رەھمىتى ۋە بەرىكاتى بولسۇنكى، ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ-مەئبۇد بەرھەق يوقتۇر.

سالامدىن كېيىن، ئى رەسۇلۇللاھ، ماڭا سېنىڭ ئىيسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدە يوللىغان مەكتۇبىڭ تەگدى. ئاسمان-زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، ئىيسا سەن تەۋسىپلىگەندىن كەم-زىيادە ئەمەستۇر. ئۇ بەئەينى سەن دېگەندەك. بىز ئەۋەتكەن مەكتۇبىڭدىن ۋاقىپلاندۇق، تاغاڭنىڭ ئوغلىنى ھۆرمەتلىدۇق ۋە ئۇنىڭ ئىززىتىنى ياخشى قىلدۇق. گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، سەن ئاللاھنىڭ بەرھەق پەيغەمبىرىدۇرسەن، ساڭا بەيئەت قىلدىم ۋە تاغاڭنىڭ ئوغلىغا بەيئەت قىلدىم. ئۇنىڭ ئالدىدا پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدۇم، ۋەسسالام!

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نەجاشىدىن جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ شۇ يەردىكى ھەمراھلىرىنى مەدىنىگە يولغا سېلىپ قويۇشنى تەلەپ قىلغانىدى، نەجاشى ئۇلارنى ئەمرى ئىبنى ئۇمەييەتۇز زەمەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن مەخسۇس ئىككى كېمە تەييارلاپ يولغا سېلىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا باشلاپ كەلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەردە ئىدى. مەزكۇر نەجاشى ھىجرىيىنىڭ 9 - يىلى رەجەبتە تەبۇك غازىتىدىن كېيىنلا ئالەمدىن ئۆتكەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ ۋاپات قىلغان كۈنى ئەسھابىلەرگە ئۇنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى خەۋەر قىلغانىدى ۋە ئۇنىڭ غائىبانە نامىزىنى چۈشۈرگەنىدى. نەجاشى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بىر پادىشاھ تەختكە چىقىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا يەنە قايتا مەكتۇب يوللىدى. ئۇ مۇسۇلمان بولدىمۇ يوق، بۇ بىزگە نامەلۇمدۇر.

2. مىسىر پادىشاھى مۇقەۋقىسقا مەكتۇپ يوللاش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە مىسىر ۋە ئىسكەندەرىيە پادىشاھى مۇقەۋقىسقا (تۇلۇق ئىسمى جەرەج ئىبنى مەتتا)غا مەكتۇپ يوللىدى. مەكتۇپتا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى مۇھەممەدتىن قىبتىلارنىڭ كاتتىسى مۇقەۋقىسقا:

ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە سالام! سالامدىن كېيىن، مەن سېنى مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلىمەن، مۇسۇلمان بولغىن، ئامان بولىسەن، ئاللاھ ساڭا ئىككى ھەسسە ساۋاب ئاتا قىلىدۇ، مۇسۇلمان بولۇشتىن باش تارتساڭ بارلىق قىبتىلەرنىڭ گۇناھى ساڭا يۈكلىنىدۇ.

«ئى ئەھلى كىتاب! پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىش، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىك ۋە ئاللاھنى قويۇپ بىر-بىرىمىزنى ئىلاھ قىلىۋالماسلىقتەك ھەممىمىزگە ئورتاق بولغان بىر سۆزگە (يەنى ئورتاق بىر ئەقىدە)گە ئەمەل قىلايلى دېگىن، ئەگەر ئۇلار يۈز ئۆرۈسە (يەنى بۇنى قوبۇل قىلمىسا)، بىزنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىمىزگە گۇۋاھ بولۇڭلار دەڭلار» (3:64).

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مەكتۇبنى يەتكۈزۈشكە ھاتەب ئىبنى ئەبى بەلتەئە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاللىدى ۋە بۇ خەتنى ئۇنىڭدىن يولغا سالدى.

ھاتەب ئىبنى ئەبى بەلتەئە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مىسىرغا بېرىپ مۇقەۋقىس بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇنىڭغا: «بۇ يەرلەردە سەندىن بۇرۇن ئۆزىنى ‹بۈيۈك پەرۋەردىگار› دەۋالغان (يەنى فىرئەۋننى دېمەكچى — ت.) بىر ئادەم ئۆتكەنىدى. ئاللاھ ئۇنى ئىلگىرى ۋە كېيىنكى جىنايىتى بىلەن جازالىدى. ئاللاھ ئۇنىڭ بۇ قىلىقىنى راۋا كۆرمىدى، ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئالدى. شۇڭا، سەن باشقىلاردىن ئىبرەت (ئاچچىق ساۋاق) ئالغىن، باشقىلار سەندىن ئىبرەت ئالمىسۇن» دېدى. مۇقەۋقىس ئۇنىڭغا جاۋابەن: «بىزنىڭ ئېتىقاد قىلىپ

كېلىشۋاتقان دىنىمىز بار، ئۇنى تاشلىيالمايمىز. بىراق ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق بولسا ...» دېۋىدى، بۇ چاغدا ھاتەب: «بىز سېنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىمىزكى، ئاللاھ ئۇنى قۇۋۋەتلىگۈچىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق دىنىنى قوبۇل قىلمايدۇ. بۇ پەيغەمبەر (يەنى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) كىشىلەرنى ئاشۇ دىنغا چاقىردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بۇ دىنغا ھەممىدىن بەك قارشى چىققىنى قۇرەيشلەر بولدى، ئەڭ دۈشمەنلىك قىلغىنى يەھۇدىيلار ۋە ئەلمىي مۇئامىلىدە بولغىنى ناسارا (خرىستىئان)لار بولدى» دېدى.

ئۇ يەنە: «مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىيسا ئەلەيھىسسالام بىلەن بەرگەن بېشارىتى ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بەرگەن بېشارىتىگە ئوپئوخشاشتۇر. بىزنىڭ سېنى قۇرئانغا دەۋەت قىلىشىمىز سېنىڭ ئەھلى تەۋرات (يەنى يەھۇدىيلار)نى ئىنجىلغا دەۋەت قىلغىنىڭغا ئوخشاشتۇر. ھەرقانداق بىر پەيغەمبەر قايسى خەلققە ئەلچىلىككە ئەۋەتىلسە، ئۇلار شۇ پەيغەمبەرنىڭ ئۈممىتى بولىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش مەجبۇرىيىتى بولىدۇ. سەنمۇ مۇشۇ پەيغەمبەرنىڭ زامانىدىكى تابىيلارنىڭ بىرى. بىز سېنى مەسىھ (ئىيسا ئەلەيھىسسالام)نىڭ دىنىدىن توسمايمىز، بەلكى ئۇنىڭ توغرا تەرىپىنى تۇتۇشقا بۇيرۇيمىز» دەپ سۆزىنى ئاياغلاشتۇردى. مۇقەۋقىس: «مەن بۇ پەيغەمبەرنىڭ ئىشلىرىغا نەزەر سېلىپ كۆردۈم. ئۇ يامان ئىشلارغا بۇيرىماپتۇ، ياخشى ئىشلاردىن ھېچقايسىسىنى توسماپتۇ. ئۇ ئازغۇن سېھىرگەر ۋەياكى جىنكەش كاھىن ئەمەس ئىكەن. ئۇنىڭدا يوشۇرۇن غائىب ئىشلارنى ۋە مەخپىي ـ يېپىق سىرلارنى ئاللاھقا مۇناجات قىلىش بىلەن رىئال ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇشتەك پەيغەمبەرگە خاس مۆجىزىلەرنى سەزدىم. مەن يەنە ياخشىراق ئويلاپ كۆرەي» دېدى ـ دە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خېتىنى قولىغا ئېلىپ ئىمزا قىلغاندىن كېيىن، پىل سۆڭىكىدىن ياسالغان ئېسىل بىر قاچىغا سېلىپ ئېغىزىنى ئېتىپ، يېنىدىكى بىر چۆرىگە بەردى ۋە ئەرەبچە يازالايدىغان بىر مىرزىنى چاقىرتىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مۇنداق مەكتۇب يازدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

قىبتىلەرنىڭ چوڭى مۇقەۋقىستىن مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھقا سالام!
سالامدىن كېيىن مەلۇم بولغايكى، يوللىغان مەكتۇبىڭنى ئوقۇپ،
ئۇنىڭدا نېمىگە دەۋەت قىلغانلىقىڭدىن ۋاقىپلاندىم. مەن پەيغەمبەر
كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتىم، ئەمما شامدىن چىقىدۇ دەپ ئويلايتتىم.

ئەلچىڭنى ھۆرمەتلىدىم ۋە ئۇنىڭدىن ساڭا قىبتىلەر ئىچىدە يۇقىرى ئورۇنغا ئىگە ئىككى كېنىزەك ۋە كىيىم-كېچەك ئەۋەتتىم، قوبۇل قىلغايسەن ۋە ساڭا ئاتاپ بىر قېچىر ئەۋەتتىم، مىنگەيسەن، ۋەسسالام.

ئۇ بۇنىڭدىن ئارتۇق ئىپادە بىلدۈرمىدى ھەم مۇسۇلمان بولغانلىقىنىمۇ ئېلان قىلمىدى. ئۇنىڭ ئەۋەتكەن ئىككى كېنىزىكىنىڭ بىرى مارىيە، يەنە بىرى سىيرىن ئىدى. قېچىر بولسا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى ئەتىۋارلاپ مىنگەن دۇلدۇل شۇ بولۇپ، ھەزرىتى مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىغىچە ھايات ئىدى. مارىيىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمرىگە ئېلىپ مۆئمىنلەرنىڭ ئانىسلىق شەرىپىگە ئېرىشتۈردى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىبراھىم دېگەن ئوغلىنى تۇغۇپ بەرگەن. ئەمما، سىيرىن دېگەن كېنىزەكنى ھەسسان ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بېرىۋەتكەن.

3. پارس (ئىران) شاھى كىسراغا مەكتۇب يوللاش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پارس (ئىران) شاھى كىسراغا مۇنداق مەزمۇندا مەكتۇب يوللىدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدتىن پارسلارنىڭ كاتتىسى كىسراغا:

ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە، ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەنلەرگە ۋە ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، ئاللاھنىڭ شېرىكى يوق، مۇھەممەد ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى دەپ شەھادەت ئېيتقانلارغا سالام!

مەن سېنى مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلىمەن. مەن بارلىق ئىنسانلارغا ئاللاھ تەرىپىدىن (دىلى) تىرىك كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇش ۋە كاپىرلارغا ئازاب ھەققىدىكى سۆزنىڭ ھەقلىقىنى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەر (ئەلچى) دۇرمەن. مۇسۇلمان بولساڭ ئامان بولىسەن، ئەگەر باش تارتساڭ پۈتۈن مەجۇسىي (ئاتەشپەرەس) لەرنىڭ گۇناھى ساڭا يۈكلىنىدۇ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مەكتۇبنى ئەۋەتىش ئۈچۈن ئابدۇللاھ ئىبنى ھۇزافە سەھمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاللىدى. ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ مەكتۇبنى ئاپىرىپ بەھرەيننىڭ چوڭىغا تاپشۇرۇپ بەردى. بەھرەيننىڭ چوڭى ئۆز ئادەملىرى ئارقىلىق كىسراغا يوللاپ بەردىمۇ؟ ياكى ئابدۇللاھ ئىبنى ھۇزافە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆزىنى ئەۋەتتىمۇ؟ بىزگە ئېنىق ئەمەس. قانداقلا بولمىسۇن، ھەرھالدا مەكتۇب كىسرانىڭ قولىغا تېگىپ پارىسچىغا ئۆرۈپ ئوقۇپ بېرىلىۋىدى، ئۇ مەكتۇبنى يىرتىپ تاشلاپ: «مېنىڭ پۇقرالىرىمدىن ئاددىي بىر پۇقرا قانداقسىگە ئۆزىنىڭ ئىسمىنى مېنىڭ ئىسمىمدىن بۇرۇن تىلغا ئېلىشقا پېتىنىپتۇ؟!» دەپ چالۋاقاپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كىسرانىڭ بۇ مەكتۇبقا تۇتقان پوزىتسىيىسىنى ئاڭلاپ: «ئاللاھ ئۇنىڭ خانىدانلىقىنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ» دېگەنىدى. راستىنلا ئۇنىڭ سەلتەنىتى ئۇزۇنغا بارماي گۇمران بولدى. كىسرا بۇ مەكتۇبقا قارىتا ئۆزىنىڭ يەمەندە تۇرۇشلۇق ۋالىيسى بازانغا خەت يېزىپ، جەسۇر، چەبدەس ئادەمدىن ئىككىنى ئەۋەتىپ، ھىجاز تەۋەسىدىن چىققان ئاشۇ ئادەم (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى — ت.)نى ھۇزۇرۇمغا تاپشۇرۇپ بەرگەيسەن دەپ بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن بازان يېنىدىكى ئادەملىرىدىن راسا يېتىشكەن ئىككى نەۋكەرنى تاللاپ، خەت بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى. ئۇ خېتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەزكۇر ئىككى كىشىگە قارشىلىق كۆرسەتمەي، ئىرانغا بېرىپ خان بىلەن كۆرۈشۈشكە بۇيرىغانىدى. نەۋكەرلەر مەدىنىگە كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بىرسى: «شاھىنشاھ (يەنى پادىشاھى ئالەم) كىسرا ئالىيلىرى پادىشاھىمىز بازانغا مەكتۇب ئەۋەتىپ، سىنى ئۇنىڭ ھوزۇرىغا ئەۋەتىپ بېرىشكە پەرمان قىلغانىكەن، شۇڭا بازان بىزنى سىنى ئىرانغا ئاپىرىپ كىسراغا تاپشۇرۇپ بېرىشكە ئەۋەتتى» دېدى ۋە نۇرغۇن تەھدىت گەپلەرنى قىلدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى: «ئەتە كۆرۈشەيلى» دەپ چىقىرىۋەتتى. دەل شۇ سائەت، شۇ مىنۇتلاردا ئىران ئارمىيىسى رۇم ئارمىيىسى تەرىپىدىن پاجىئەلىك مەغلۇبىيەتكە يولۇقۇش بىلەن تەڭ كىسرا خان جەمەتىنىڭ ئىچكى قىسمىدا كىسراغا قارشى قانلىق توپىلاڭ يۈز بېرىپ، كىسرانىڭ ئوغلى شىرۇۋەيھ ئاتىسىغا قارشى سىياسىي ئۆزگىرىش قوزغاپ، ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، بارلىق ھوقۇق ۋە سەلتەنەتنى ئۆز قولىغا ئالدى. بۇ ئەھۋال ھىجرىيىنىڭ 7 - يىلى جەمادىيەلئۇلا (5 - ئاي)نىڭ 10 - كۈنى سەيشەنبە كېچە يۈز بەرگەن بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭدىن ۋەھيى ئارقىلىق خەۋەر

تاپقانىدى. ئەلچىلەر ئەتىسى ئەتىگەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچرىشىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا بۇ گۈن كېچە ئىران خان ئوردىسىدا يۈز بەرگەن قانلىق پاجىئەنى سۆزلەپ بەردى. ئۇلار بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپ: «نىمە دەۋاتقانلىقىڭنى بىلەمسەن؟ بىز ساڭا ئاددىي چارە ئويلىشىپتۇق، سېنىڭ بۇ ئېيتقانلىرىڭنى يېزىپ خانغا مەلۇم قىلامدۇق؟» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بولىدۇ، ئۇنى ئەلۋەتتە خەۋەرلەندۈرۈڭلار ۋە ئېيتىپ قويۇڭلاركى، مېنىڭ دىنىم ۋە سەلتەنىتىم كىسرانىڭ قول ئاستىدىكى بارلىق زېمىنلارنى ئىگىلەيدۇ. ئاتلىق ۋە پىيادىلىك بارالىغان ھەممە يەرگە بارىدۇ. پادىشاھىڭلارغا يەنە شۇنى ئېيتىپ قويۇڭلاركى، ئەگەر مۇسۇلمان بولسا ھوقۇقىنى ساقلاپ قالىدۇ، ئۆز خەلقىنى ئىدارە قىلىش ھوقۇقىنىمۇ بېرىمەن» دېدى. ئەلچىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن چىقىپ كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ يول يۈرۈپ، ئاخىرى بازاننىڭ ئالدىغا بېرىپ توختىدى. شۇ ئەسنادا يەنە بازانغا ئىران خان ئوردىسىدىن شاھزادە شىرۋەيھنىڭ ئۆز ئاتىسىنى ئۆلتۈرگەنلىكى ۋە ئۇنىڭ ھاكىمىيەتنى قولغا ئالغانلىقى توغرىسىدا مەكتۇپ كەلدى. مەكتۇبنامىدە شىرۋەيھ مۇنداق يازغانىدى: «ئاتام ساڭا خەت يازغان ھېلىقى ئادەم توغرۇلۇق مېنىڭ پەرمانىم بولمىغۇچە ئالدىراپ ئۇنى قوزغىتىپ قويمىغىن».

مۇشۇ ۋەقە بازان قاتارلىق يەمەندە تۇرۇشلۇق ئىرانلىقلارنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىغا سەۋەب بولدى.

4. رۇم پادىشاھى قەيسەرگە مەكتۇب يوللاش

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئۇزۇن بىر ھەدىسنى رىۋايەت قىلىش جەريانىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ رۇم پادىشاھى قەيسەرگە يوللىغان مەكتۇبىنىڭ تولۇق تېكىستىنى نەقىل قىلىدى. تۆۋەندىكىسى ئۇنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمىسىدۇر:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى مۇھەممەدتىن رۇمنىڭ كاتتىسى ھىرەقلىگە:

ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە سالام! مۇسۇلمان بولغىن، ئامان بولىسەن، مۇسۇلمان بولغىن، ئاللاھ ساڭا ئىككى ھەسسە ساۋاب (بىرى ئىيسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرگەنلىكىڭ، يەنە بىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىمان كەلتۈرگەنلىكىڭ ساۋابى) بېرىدۇ. ئەگەر ئىسلامدىن يۈز ئۆرۈسەڭ، بارلىق خەلقىڭنىڭ گۇناھى ساڭا يۈكلىنىدۇ.

«ئى ئەھلى كىتاب! پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىش، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىك ۋە ئاللاھنى قويۇپ بىر-بىرىمىزنى ئىلاھ قىلىۋالماسلىقتەك ھەممىمىزگە ئورتاق بولغان بىر سۆزگە (يەنى ئورتاق بىر ئەقىدە)گە ئەمەل قىلايلى دېگىن. ئەگەر ئۇلار يۈز ئۆرۈسە (يەنى بۇنى قوبۇل قىلمىسا)، بىزنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىمىزگە گۇۋاھ بولۇڭلار دەڭلار» (3: 64).

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مەكتۇبنى يەتكۈزۈپ بېرىشكە دىھيە ئىبنى خولەيفەتۇل كەلبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاللىدى ۋە ئۇنى ئاۋۋال مەكتۇبنى بۇسرا ۋالىيسىغا تاپشۇرۇپ بېرىشكە، بۇسرانىڭ ۋالىيسىنى مەكتۇبنى قەيسەرگە يەتكۈزۈپ بېرىشكە ھاۋالە قىلىپ قويۇشقا بۇيرىدى.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلغان يەنە بىر ھەدىستە، ئەبۇ سۇفياننىڭ ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرىشىچە، ھېلىقى ئون يىللىق ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالانغان مەزگىلدە ئەبۇسۇفيان شامدا تىجارەتتە بولۇۋاتقاندا، رۇم پادىشاھى ھىرەقلى ئۇنى قۇرەيش سودىگەرلىرى بىلەن چاقىرتىپ قوبۇل قىلغان. يەنى، ئۇلار ئىلىيائ (ئېروسالىم، يەنى بەيتۇلمۇقەددەس)دىكى چاغدا[1] پادىشاھ قەيسەر ھىجازدىن كەلگەن ئەرەب سودىگەرلىرى بىلەن كۆرۈشكەن ۋە ئۇلارنى ئۆز مەجلىسىگە چاقىرتىپ ئولتۇرغۇزغان، ئۇنىڭ ئەتراپىدا رۇم دۆلىتىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئەركانلىرى ئولتۇرغان.

ئەبۇ سۇفيان مۇنداق دېگەن: پادىشاھ سورۇن ئەھلىگە دىققەت بۇيرۇقى بەرگەندىن كېيىن، تىلماچ ئارقىلىق:

---

① 629- يىلى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 7- يىلى) رۇم خانى قەيسەر ئىران بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ئاللاھ تەئالانىڭ ئۇنىڭغا نۇسرەت ئاتا قىلغانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتىش يۈزىسىدىن ئىلىيائ (بەيتۇلمۇقەددەس)غا كېلىپ، ئىرانلىقلار ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن قايتۇرۇپ بەرگەن كرېستنى ئەسلى جايىغا قويۇش مۇراسىمىغا قاتناشقان ۋە مۇشۇ قېتىم ئەرەب سودىگەرلىرى بىلەن كۆرۈشكەن.

— قايسىڭلارنىڭ نەسەبى (يەنى ئۇرۇق ـ تۇغقانچىلىقى) ھېلىقى ئۆزىنى پەيغەمبەر دەۋالغان كىشىگە يېقىنراق؟ — دەپ سورىدى. مەن:

— مېنىڭ نەسەبىم ئەڭ يېقىن، — دېسەم، ئۇ مېنى ئۆزىگە يېقىن ئولتۇرۇشقا، باشقا ھەمراھلىرىمنى مېنىڭ كەينىمدە ئولتۇرۇشقا بۇيرىدى. ئاندىن ئۇ تىلماچ ئارقىلىق ھەمراھلىرىمغا:

— مەن بۇنىڭدىن (يەنى ئەبۇ سۇفياندىن) ھېلىقى كىشى توغرىلىق بىرقانچە سوئال سورىماقچى، ناۋادا ئۇنىڭ گېپىگە يالغان ئارىلىشىپ قالسا، دەرھال رەت قىلىڭلار، — دېدى.

ئەبۇ سۇفيان مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ئۇلار مېنىڭ يالغان سۆزلىگەنلىكىمنى كۆتۈرۈپ يۈرۈشىدىن قورقمىسام ئىدىم، ئەلۋەتتە ئانچە ـ مۇنچە يالغانلارنى قېتىپ قوياتتىم».

ئاندىن ئۇ مەندىن سورىدى:

— ئۇنىڭ ئاراڭلاردىكى نەسەبى قانداق؟

— ئېسىل نەسەب.

— ئۇنىڭ (يەنى مۇھەممەد)دىن بۇرۇن ئاراڭلاردا پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلغان كىشى بولغانمۇ؟

— ياق.

— ئۇنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرى ئىچىدە پادىشاھ بولغانلار بارمۇ؟

— ياق.

— ئۇنىڭغا يۇقىرى تەبىقىدىكىلەر ئەگەشتىمۇ ياكى تۆۋەن تەبىقىدىكىلەرمۇ؟

— تۆۋەن تەبىقىدىكىلەر.

— ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرنىڭ سانى كۆپىيىۋاتامدۇ ياكى ئازىيىۋاتامدۇ؟

— كۆپىيىۋاتىدۇ.

— ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەر ئىچىدە ئۇنىڭ دىنىنى ياقتۇرماي يېنىۋالغانلار بارمۇ؟

— يوق.

— ئۇ پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلىشىنىڭ ئالدىدا ئۇنى يالغانچىلىق بىلەن ئەيىبلىگەن يېرىڭلار بارمۇ، يوق؟

— يوق.

— ئۇنىڭ ئەھدىگە ۋاپاسىزلىق قىلغان يېرى بارمۇ، يوق؟

— ھازىر بىز ئۇنىڭ بىلەن كېلىشىم تۈزۈشتۇق، مۇشۇنىڭغا خىيانەت قىلامدۇ، يوق؟ بىلمەيمەن.

(ئەبۇ سۇفيان: «ماڭا مۇشۇ سۆزنى قوشۇپ قويۇشتىن باشقا بىر كەلىمە سۆزگە ئىمكان بولمىدى» دېگەن.)

— ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش قىلدىڭلارمۇ؟

— ھەئە، ئۇرۇش قىلدۇق.

— قايسىڭلار يەڭدىڭلار؟

— ئوخشاش بولمىدى. بەزىدە ئۇ يەڭدى، بەزىدە بىز يەڭدۇق.

— ئۇ سىلەرنى نېمىلەرگە بۇيرۇۋاتىدۇ؟

— ئۇ بىزنى يەككە-يېگانە بىر ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئاتا-بوۋىمىزنىڭ ناتوغرا يوللىرىنى چۆرۈپ تاشلاشقا، ناماز ئوقۇشقا، سەدىقە بېرىشكە، راستچىل، ئىپپەتلىك بولۇشقا ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلارغا سىلە-رەھىم قىلىشقا بۇيرۇۋاتىدۇ.

گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە قەيسەر تىلماچ ئارقىلىق ئەبۇ سۇفيانغا مۇنداق دېدى: «سەندىن ئۇنىڭ نەسەبىنى سورىسام، ئۇنى ئېسىل نەسەبلىك دېدىڭ. توغرا، پەيغەمبەرلەر ئېسىل نەسەبلىك بولىدۇ. ئىلگىرى ئاراڭلاردا پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلغان كىشىنىڭ يوقلىقىنى ئېيتتىڭ، ئەگەر پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلغان كىشى بولغان بولسا، مۇھەممەد شۇنى دوراپ چىققان كىشى ئىكەن دەيتتىم. ئۇنىڭ ئەجدادلىرىدا بىرەرسى پادىشاھ بولغانمۇ؟ دېسەم، ياق دېدىڭ. شۇنداق بولسا، ئەجدادىنىڭ شاھلىق تەختىگە ۋارىسلىق قىلماقچى بوپتۇ دەيتتىم. ئۇنى بۇرۇن يالغانچىلىق بىلەن قارىلانمىغان دېدىڭ. ئۇ كىشىلەرگە يالغان ئېيتمىغانىكەن، ئاللاھقا ئەلۋەتتە يالغاننى توقۇمايدۇ. ئۇنىڭغا تۆۋەن تەبىقىدىكىلەر ئەگىشىپتۇ. ئىنتايىن توغرا، پەيغەمبەرلەرگە تۆۋەن تەبىقىدىكىلەر ئەگىشىدۇ. ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى كۆپىيىۋاتىدۇ دەيسەن. ئىمان ئەھلى ئەنە شۇنداق كۆپىيىپ بارىدۇ. ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ئىچىدىن يېنىۋالغانلار يوق دېدىڭ. شۇنداق، ئىماننىڭ ھالاۋىتى كىشىلەر قەلبىگە سىڭگەنسېرى، ئۇلارنىڭ مەيدانى مۇستەھكەملىنىدۇ. ئۇنى بۇنىڭدىن ئىلگىرى ۋەدىسىگە خىيانەت قىلمىدى دەيسەن. پەيغەمبەرلەر ئەزەلدىنلا خىيانەتتىن خالىي كىشىلەردۇر. ئۇ نېمىلەرگە بۇيرۇيدۇ؟ دېسەم، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا، ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، بۇتقا چوقۇنماسلىققا، ناماز ئوقۇشقا، سەدىقە بېرىشكە ۋە ئىپپەتلىك بولۇشقا بۇيرۇيدۇ دەيسەن. ئەگەر دېگەنلىرىڭ راست بولسا، ئۇ مەن تۇرۇۋاتقان مۇشۇ زېمىنلارنى پات ئارىدا ئىگىلەيدۇ. مەن ئۇنىڭ چوقۇم چىقىدىغانلىقىنى بىلەتتىم، ئەمما سىلەردىن چىقىدۇ دەپ ئويلىمايتتىم. ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشقا ئىمكان بولسا، چوقۇم ئۇچرىشىشقا تىرىشىمەن. ناۋادا ھازىر ئۇنىڭ ھوزۇرىدا بولىدىغان بولسام، ئۇنىڭ پۇت-قولىغا سۇ قويايتتىم».

ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەۋەتكەن مەكتۇبنى چاقىرتىپ ئوقۇشقا باشلىدى. مەكتۇب ئوقۇلۇپ بولۇۋىدى، پادىشاھ قەيسەرنىڭ سورۇنىدا ۋاراڭ-چۇرۇڭ كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىز چىقىپ كېتىشكە ئەمر قىلىندۇق.

ئەبۇ سۇفيان مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن مەن چىقىپ كېتىۋېتىپ ئۆز ئادەملىرىمگە: «ئىۋ (مۇھەممەد)نىڭ ئىشى رۇم پادىشاھىنى چۆچۈتكىدەك بولۇپ قاپتا!؟» دېدىم ۋە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نىڭ ئىشى چوقۇم غەلىبە قىلىدىكەن دېگەن ئويدا بولدۇم. ئاخىر ئاللاھ مېنى ئىسلامغا مۇشەررەپ قىلدى.

مانا بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەكتۇبىنىڭ رۇم پادىشاھى قەيسەردە قالدۇرغان تەسىراتلىرىنى ئەبۇ سۇفياننىڭ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگىنىدۇر. بۇ مەكتۇب قەيسەردە شۇنداق ياخشى تەسىراتلارنى قالدۇرغانىدىكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەكتۇبىنى ئېلىپ بارغان ئەلچى دىھيە ئىبنى خولەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى نۇرغۇن مال-ماتا ۋە كىيىم-كېچەك قاتارلىق سوۋغا-سالاملار بىلەن تارتۇقلىغان. ئەپسۇس، دىھيە قايتىشىدا ھەسما دېگەن يەرگە كەلگەندە جۇزام قەبىلىسىدىن بىر توپ قاراقچىلار ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئۇنىڭ يېنىدىكى جىمى نەرسىنى بۇلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن دىھيەتۇل كەلبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆيىگە كىرمەي، ئۇدۇل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەرھال زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ھەسما (ۋادىلقۇرانىڭ چەت تەرىپىدىكى جاي)غا 500 كىشى بىلەن جازا يۈرۈشى قىلىشقا ئەۋەتتى. زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەسمادىكى بۇ قاراقچىلارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ نۇرغۇن ئادەمنى ئۆلتۈردى ۋە 1000 تۆگە، 500 قوينى غەنىيمەت ئالدى. ئاياللار ۋە باللاردىن 100نى ئەسىر ئېلىپ مەدىنىگە يالاپ ئېلىپ كەلدى.

ئەسلىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن جۇزام قەبىلىسى ئوتتۇرىسىدا ئەھدى كېلىشىم بار ئىدى. شۇڭا، بۇلارنىڭ باشلىقى زەيد ئىبنى رىپائە جۇزامى دەرھال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ دەۋالاشتى. زەيد ئىبنى رىفائە ۋە ئۇنىڭ قەۋمىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەر خېلى بۇرۇنلا مۇسۇلمان بولغان بولۇپ، قاراقچىلار دىھيەنىڭ يولىنى توسقاندا زەيد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى دىھيە تەرەپتە تۇرۇپ ئۇنىڭغا ياردەم بەرگەن. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ بۇ دەۋاسىنى قوبۇل قىلىپ، غەنىيمەت ئېلىنغان مال-مۈلۈك ۋە ئەسىرلەرنى قايتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرىدى.

تارىخچىلارنىڭ كۆپ قىسمى بۇ قوشۇن ھۆدەيبىيە شەرتنامىسىنى ئىمزالاشتىن بۇرۇن ئەۋەتىلگەن دېيىشىدۇ. بۇنداق قاراش قاپقارا خاتالىق. چۈنكى، قەيسەرگە مەكتۇپ يوللاش ئىشى ھۆدەيبىيە شەرتنامىسىدىن كېيىن بولغان. شۇ جەھەتتىن ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېدى: بۇ قوشۇن (يەنى زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇنىنىڭ جۇزام قەبىلىسىگە ئەۋەتىلىشى)نىڭ ھۆدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىن ئەۋەتىلگەنلىكىدە شەك يوق.

5. مۇنزىر ئىبنى ساۋىغا مەكتۇپ يوللاش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەھرەيىننىڭ باش ۋالىيسى مۇنزىر ئىبنى ساۋىغا مەكتۇپ يوللاپ، ئۇنى ئىسلامغا دەۋەت قىلدى ۋە بۇ مەكتۇپنى ئەلائ ئىبنى ھەزرەمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئەۋەتتى. مۇنزىر مەكتۇپنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە:

ئى رەسۇلۇللاھ! مەكتۇبىڭنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ بەھرەيىن خەلقىگە يەتكۈزدۈم، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى بۇ چاقىرىقنى ئاۋاز قوشۇپ مۇسۇلمان بولدى، يەنە بىر قىسمىنىڭ ئىدىيىسى تېخى ھەل بولمىدى، مېنىڭ تەۋەلىكىمدە مەجۇسىي (ئاتەشپەرەس)لار ۋە يەھۇدىيلار بار، بۇلار توغرىسىدا نېمە قىلىشىمنى بۇيرۇيسەن؟

دەپ جاۋابنامە يازدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا يەنە مۇنداق مەكتۇپ يازدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدتىن مۇنزىر ئىبنى ساۋىغا سالام! مەن ئاللاھقا ھەمدۇسانا ئېيتىمەنكى، ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر ۋە گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، مۇھەممەد ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسىدۇر. سالامدىن كېيىن مەلۇم بولغايكى، مەن ساڭا ئاللاھنى ئەسلىتىمەن، كىمكى سەمىمىي-سادىق بولىدىكەن، ئۆزىگە پايدىلىق. كىمكى مېنىڭ ئەلچىلىرىمگە ئىتائەت قىلسا ۋە ئۇلارنىڭ بۇيرۇقىغا

بويسۇنسا، ماڭا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ. ھەركىم ئۇلارغا سەممىي-ساداقەتلىك بولسا، ماڭا سادىق بولغان بولىدۇ. مېنىڭ ئەلچىلىرىم سېنىڭ ياخشى تەرىپىڭنى قىلىپ كەتتى. مەن سېنى خەلقىڭ ئۈچۈن شەفىي (ۋەكىل) قىلدىم. مۇسۇلمان بولغانلارغا چېقىلما، مەن ئاسىي گۇناھكارلارنىڭ گۇناھىنى كەچۈردۈم، سەنمۇ كەچۈرگىن. سەن بىزگە سادىق بولساڭلا، سېنى ئەمەلىڭدىن بوشاتمايمىز. ئۆز دىنىدا قالغان يەھۇدىي ۋە مەجۇسىيلەردىن جىزيە (قوغداش كاپالەت ھەققى) ئېلىنسا بولىدۇ. ۋەسسالام.

6. يەمامەنىڭ باش ۋالىيسى ھەۋزە ئىبنى ئەلگە مەكتۇب يوللاش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەمامەنىڭ باش ۋالىيسى ھەۋزە ئىبنى ئەلگە مۇنداق مەكتۇب يوللىدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدتىن ھەۋزە ئىبنى ئەلگە ۋە ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە سالام!

سالامدىن كېيىن، شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، مېنىڭ دىنىم ئادىمىزات بار يەرنىڭ ھەممىسىگە تارقىلىدۇ. مۇسۇلمان بولساڭ ئامان بولىسەن ۋە سېنى يەنىلا ۋالىيلىق ئورنۇڭدا قالدۇرىمەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مەكتۇبنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن سەلىت ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاللىدى. سەلىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۆھۈرى بېسىلغان بۇ مەكتۇبنى ئاپىرىپ ھەۋزەگە تاپشۇرۇپ بېرىۋىدى، ھەۋزە ئۇنى قىزغىن قارشى ئېلىپ ئۆز لايىقىدا ئىززەت ئىكرام قىلدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەكتۇبىنى ئوقۇتۇپ ئاڭلىدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەكتۇبىغا جاۋاب قايتۇرۇپ: *«سېنىڭ دەۋەت قىلغانلىرىڭ ناھايىتى ئەھمىيەتلىك ياخشى ئىشلار ئىكەن. پۈتۈن ئەرەبلەر مەندىن تەپتارتىدۇ، شۇڭا مېنى ئىشىڭغا شېرىك*

قىلساڭ ساق قالىسەن» دەپ يازدى ھەممە نۇرغۇن سۇۋغا ـ سالام ۋە ھەجەردە ئىشلەنگەن رەخت بىلەن تارتۇق يوللىدى.

سەلت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھېلىقى نىرسە ـ كېرەكلەرنى ئېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ ئەھۋالنى يەتكۈزۈۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ خېتىنى ئوقۇپ كۆرۈپ: «ئۇ مەندىن بىر پارچە يەر سورىسىمۇ بەرمەيمەن. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ۋە ھاكىمىيىتىمۇ ۋەيران بولىدۇ» دېدى. شۇنىڭدىن خېلى كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككە پەتھىسىدىن قايتىپ كەلگەن چېغى ئىدى، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ھەۋزەنىڭ ئۆلگەنلىك خەۋىرىنى يەتكۈزدى. شۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «يېقىندا يەمامىدە پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلىدىغان بىر كەززاب مەيدانغا كېلىدۇ، ئاندىن ئۇ مەن ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن يوقىتىلىدۇ» دېدى. بىرەيلەن: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇنى كىم ئۆلتۈرىدۇ؟» دەپ سورىغان ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەن ۋە سېنىڭ ھەمراھلىرىڭ» دەپ جاۋاب بەردى. كېيىن راست شۇنداق بولدى.

7. دىمەشقنىڭ ۋالىيسى ھارىس ئىبنى ئەبى شىمىرگە مەكتۇپ يوللاش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دىمەشقنىڭ ۋالىيسى ھارىسقا تۆۋەندىكى مەزمۇندا مەكتۇپ يوللىدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەدتىن ھارىس ئىبنى ئەبى شىمىرگە:

ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە، ئاللاھقا ئىمان ئېيتقانلارغا ۋە ئاللاھنى ئېتىراپ قىلغانلارغا سالام!

سالامدىن سۆڭرە، مەن سېنى شېرىكى يوق، يەككە ـ يىگانە بىر ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈشكە چاقىرىمەن، شۇنداق قىلساڭ ئورنۇڭ ساقلىنىپ قالىدۇ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مەكتۇبنى يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئەسەد ئىبنى خۇزەيمە قەبىلىسىدىن شۇجائ ئىبنى ۋەھەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاللىدى. شۇجائ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەكتۇبنى ئېلىپ بېرىپ هارىسقا تاپشۇرۇپ بېرىۋىدى، ئۇ: «مېنىڭ ۋالىيلىقىمنى كىم تارتىۋالالايدىكەن؟ ئۇنىڭ بىلەن چوقۇم لەشكەر تارتىپ بېرىپ ئۇرۇشىمەن» دېدى ۋە مۇسۇلمان بولماي قېلىۋەردى.

8. ئۇممان پادىشاھىغا مەكتۇب يوللاش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇممانىنىڭ پادىشاھى جەيفەر ۋە ئۇنىڭ قېرىندىشى ئەبدى (جۇلەندىنىڭ ئىككى ئوغلى)گە مەكتۇب يوللىدى. مەكتۇبنىڭ تېكىستى مۇنداق ئىدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھتىن جۇلەندىنىڭ ئىككى ئوغلى جەيفەر ۋە ئەبدىگە:

ھىدايەت يولىغا ئەگەشكەنلەرگە سالام! سالامدىن كېيىن، مەن سىلەرنى مۇسۇلمان بولۇشقا چاقىرىمەن. مۇسۇلمان بولساڭلار ئامان بولىسىلەر. مەن ھايات ئىنسانلارنى ئاگاھلاندۇرۇشقا، كاپىرلارغا ئاللاھنىڭ ئازابىنىڭ بەرھەق ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇشقا ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەردۇرمەن. مۇسۇلمان بولساڭلار، ئۆز مەنسىپىڭلاردا قالىسىلەر، ئەگەر باش تارتساڭلار ھوقۇقىڭلاردىن ئايرىلىپ قالىسىلەر، يۇرت ماكانىڭلار ئاتلىق قوشۇنىنىڭ تۇياق ئاستىدا قالىدۇ. مېنىڭ پەيغەمبەرلىكىم تەۋەيىڭلاردا چوقۇم غەلىبە قىلىدۇ. ۋەسسالام.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مەكتۇبنى يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تاپشۇردى.

ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن مەكتۇبنى ئېلىپ ئاخىر ئۇممانغا يېتىپ باردىم. مەن ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ ئاۋۋال ئەبدى بىلەن كۆرۈشتۈم (ئەبدى جەيفەرگە نىسبەتەن مىجەز ـ خۇلقى تەمكىن ئادەم ئىدى) ۋە ئۇنىڭغا: «مەن رەسۇلۇللاھنىڭ سەن ۋە سېنىڭ قېرىندىشىڭ جەيفەرگە مەخسۇس

ئەۋەتكەن ئەلچىسىدۇرمەن» دېدىم. ئۇ ماڭا: «قېرىندىشىم جەيفەر ياشتا ۋە ھوقۇقتا مەندىن چوڭ تۇرىدۇ، شۇڭا مەن سېنى ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشتۇراي. مەكتۇبىڭنى ئۇ ئۆزى ئوقۇپ كۆرسۇن» دېدى. ئاندىن ئۇ: «سەن نېمىگە دەۋەت قىلىسەن؟» دەپ سورىدى. مەن ئۇنىڭغا: «ئاللاھنى بىر، يەككە ـ يېگانە، شېرىكى يوق دەپ بىلىشكە، ئاللاھتىن باشقا (يالغان) مەئبۇدلارنى چۆرۈپ تاشلاشقا، مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى دەپ گۇۋاھلىق بېرىشكە دەۋەت قىلىمەن» دېدىم. ئۇ ماڭا: «ئى ئەمرى، سەن خەلقىڭ ئىچىدە خېلى نوپۇزلۇق ئادەم، ئېيتقىنە، سېنىڭ ئاتاڭ قانداق قىلدى؟ ئۇنى بىز ئۆزىمىزگە ئۈلگە قىلايلى» دېدى. مەن: «ئۇ ئىمان كەلتۈرمەي ئۆلۈپ كەتتى. مەن ھازىر ئۇنى ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولغان بولسىكەن دەيمەن. مەنمۇ يېقىنغا قەدەر ئاتامغا ئوخشاش تونۇشتا ئىدىم، يېقىندا ئاللاھ مېنى ھىدايەت قىلىپ مۇسۇلمان بولدۇم» دېدىم. ئەبدى مەندىن: «ئۇنىڭغا سەن قاچاندىن بېرى ئەگەشتىڭ؟» دەپ سورىدى، مەن: «ئۇزاق بولمىدى» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ يەنە مەندىن قەيەردە مۇسۇلمان بولغانلىقىمنى سورىغانىدى، مەن نەجاشىنىڭ ھوزۇرىدا مۇسۇلمان بولغانلىقىمنى ۋە نەجاشىنىڭمۇ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئېيتسام، ئۇ: «نەجاشىنىڭ خەلقى ئۇنىڭ ھاكىمىيىتىنى قانداق قىلدى؟» دېدى. مەن: «ئۇنىڭ خەلقى ئۇنى ئۆز ئورنىدا قالدۇردى ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشتى» دېسەم، ئۇ: «باش پوپلار ۋە راھىبلارنىڭ ھەممىسى ئەگەشتىمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن: «ھەئە، ئۇلارمۇ ئەگەشتى» دەپ جاۋاب بېرىۋىدىم، ئەبدى: «ئى ئەمرى، ئويدان ئويلاپ سۆزلىگىن، ئادەمگە يالغانچىلىقتىن قەبىھ رەسۋاچىلىق يوق» دېدى. مەن: «قەتئىي يالغان ئېيتمىدىم، يالغان ئېيتىشنى دىنىمىزدا قەتئىي راۋا كۆرمەيمىز» دېدىم. ئاندىن ئۇ: «پادىشاھ ھىرەقلى نەجاشىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئۇقمىغان بولسا كېرەك» دېدى. مەن: «ئەلۋەتتە ئۇققاندۇ» دېدىم. ئۇ: «بۇنى قانداق بىلىسەن؟» دەپ سورىدى. مەن: «نەجاشى ئەسلىدە ھىرەقلىگە ئولپان تاپشۇرۇپ تۇرىدىكەن. ئۇ مۇسۇلمان بولۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەگەشكەندىن كېيىن: ‹ئەزبىرائى خۇدا! ئۇ (يەنى ھىرەقلى) مەندىن بىر تىيىن سورىسىمۇ بەرمەيمەن› دەپ قەسەم قىپتۇ. بۇ گەپ ھىرەقلىنىڭ قۇلىقىغا يەتكەن ئىكەن، قېرىندىشى نىياق ئۇنىڭغا: ‹نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ساڭا ئەل بولۇپ، ئولپان تاپشۇرۇپ كەلگەن بىر قۇلۇڭ ئەمدىلىكتە بىراقلا ئىتائەتتىن چىقىپ، سېنىڭ دىنىڭنى تاشلاپ يېڭى بىر دىنغا مايىل بولۇپ كەتسە، ئۇنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتسەڭ توغرا بولامدۇ؟› دېگەن ئىكەن، ھىرەقلى: ‹كىشى ئۆزىگە بىر دىننى تاللاپ ئۇنىڭغا قىزىقىپ كەتسە، مەن توسۇپ نېمە قىلاتتىم. قەسەم قىلمىغىنىمدا، ھوقۇق ـ مەنسەپنى دېمىسەم، مەنمۇ ئۇنىڭ قىلغىنىنى قىلار ئىدىم› دەپ رەددىيە

بەرگەنمىش» دېۋىدىم، ئۇ: «ئى ئەمرى! ئېيتقانلىرىڭ راستمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن: «ئەزبىرايى خۇدا، راست بولمايچۇ» دېدىم. ئەبدى: «مۇھەممەد نېمىلەرگە بۇيرۇيدۇ، نېمىلەردىن توسىدۇ، ماڭا ئېيتىپ بەرگىن؟» دېدى. مەن دېدىمكى: «ئۇ ئاللاھقا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇيدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئاسىيلىق قىلىشتىن توسىدۇ. ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا، سىلە-رەھىمنى ئۇلاشقا بۇيرۇيدۇ. زۇلۇم سېلىش، باشقىلارنىڭ ھەققىگە تاجاۋۇز قىلىش، زىنا قىلىش، ھاراق ئىچىش، تاش-تەنكەن، بۇت-ھەيكەللەرگە ۋە كرېست تىلمۇدلارغا چوقۇنۇشتىن توسىدۇ». ئەبدى بۇنى ئاڭلاپ: «ئۇنىڭ دەۋەت قىلغانلىرى نېمىدېگەن ياخشى، ئەگەر قېرىندىشىم ماقۇل كۆرسە ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ مۇسۇلمان بولۇپ كەلگەن بولاتتۇق. لېكىن، ئۇ مۇھەممەدكە تەۋە بولۇپ ھوقۇقىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىگە كۆزى قىيمايدۇ» دېدى. مەن ئۇنىڭغا: «ئەگەر قېرىندىشىڭ مۇسۇلمان بولسا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆز مەنسىپىدە قالدۇرىدۇ-دە، ئۇ بايلاردىن زاكات ئېلىپ، كەمبەغەللەرگە تارقىتىپ بېرىپ، ھۆكۈم سۈرسە بولۇۋېرىدۇ» دېگەنىدىم، ئۇ: «ئى ئەمرى! بۇ ياخشى قائىدە ئىكەن، سەدىقە-زاكات دېگەن نېمە؟» دەپ سورىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭغا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بېكىتكەن ئىسلام دىنىنىڭ ئىقتىسادىي مال-مۈلۈكلەردە بولىدىغان ئۆشرە ۋە زاكات مەجبۇرىيەتلىرىنى چۈشەندۈرۈپ، تۆگە ھەققىدە توختىلىۋىدىم، ئەبدى ئىبنى جۇلەندى: «ئى ئەمرى، يايلاقتا بېقىلىۋاتقان چارۋىلىرىمىزدىنمۇ زاكات ئېلىنامدۇ؟» دەپ سورىدى. مەن: «ھەئە، ئەلۋەتتە ئېلىنىدۇ» دېدىم. ئۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مېنىڭ خەلقىمنىڭ يۇرت-مەھەللە مەنزىللىرى كەڭ ھەم تارقاق، چارۋىلىرى كۆپ، بۇنىڭغا ئىتائەت قىلمىقى تەس» دېدى.

ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنداق قىلىپ مەن ئۇنىڭ ئۆيىدە بىرقانچە كۈن تۇردۇم، ئۇ قېرىندىشى جەيفەرگە مېنىڭ كۆڭۈلدىكى ئەھۋالىمنى، ئېيتقان سۆزلىرىمنى يەتكۈزۈپ تۇردى. جەيفەر بىر كۈنى مېنى چاقىرتىپتۇ. شۇڭا، مەن ئۇنىڭ يېنىغا باردىم. ئۇنىڭ ئادەملىرى مېنى توسىماقچى بولۇۋىدى، ئۇ ماڭا كىرىشكە ئىجازەت بېرىپ ئىشارەت قىلدى. مەن كىرىپ جەيفەرنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇشقا تەمشىلىۋىدىم، ئۇلار مېنى ئولتۇرغۇزمىدى. ئۇنىڭغا قارىسام، ئۇ: «گېپىڭ بولسا دېگىن» دېدى. مەن ئۇنىڭغا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۆھۈرى بېسىلغان مەكتۇبنى ئۇزىتىۋىدىم، جەيفەر مەكتۇبنامىنى ئېچىپ ئوقۇپ ئاخىرلاشتۇرۇپ قېرىندىشىغا بەردى. ئۇمۇ مەكتۇبنى ئېلىپ ئوقۇدى. ئۇ مەكتۇبتىن خېلىلا تەسىرلەنگەندەك قىلاتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئى ئەمرى، قۇرەيشلەر قانداق قىلدى؟». مەن ئۇنىڭغا جاۋابەن: «ئۇلار مۇھەممەد

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەگەشتى. يەنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئۇنىڭ دىنىغا كىردى ۋەياكى قىلىچ بىلەن ئىتائەتكە كەلدى» دېدىم. جەيفەر: «ئۇنىڭ يېنىدا قانداق ئادەملەر بار؟» دەپ سورىدى. مەن: «ئادەملەر ئىسلامغا مايىل بولۇپ كەتتى. ئۇلار ئىسلام دىنىنى باشقا دىنلاردىن ئەۋزەل بىلمەكتە. ئاۋام خەلق ھازىر ئاللاھنىڭ ئۇلارغا ھىدايەت ئاتا قىلىشى ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل ـ پاراسەتلىرىنى ئىشلىتىپ تەپەككۇر قىلىش بىلەن ئۆتمۈشنىڭ ئازغۇنلۇق ۋە گۇمراھلىقتا ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىشماقتا، ئەمدى ھازىر مۇشۇ ئەتراپتا سەنلا قېپقالدىڭ. بۈگۈن سەنمۇ مۇسۇلمان بولۇپ ئۇنىڭغا تابىي بولمىساڭ، ئەتە ئۇنىڭ ئاتلىق قوشۇنى سېنىڭ باغ ـ ۋاران ۋە ئۆي ـ ماكانلىرىڭ ئەتراپىدا پەيدا بولىدۇ. مۇسۇلمان بولساڭ ئامان بولىسەن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سېنى ئۆز مەنسىپىڭدە قالدۇرىدۇ. ئاتلىق قوشۇن دېگەنلەرنى كۆرمەيسەن» دېدىم. ئۇ ماڭا: «بىر كۈنلۈك مۆھلەت بەرگىن، ئەتە ئەتىگەن ئۇچرىشايلى» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن مەن جەيفەرنىڭ يېنىدىن چىقىپ ئۇنىڭ قېرىندىشى ئەبدىنىڭ يېنىغا باردىم. ئۇ ماڭا: «ئى ئەمرى، مەن ئۇ (جەيفەر)نىڭ ھوقۇقىغا تارتىشىپ قالمىسىلا چوقۇم مۇسۇلمان بولۇشقا ئىشىنىمەن» دېدى. ئەتىسى ئەتىگەن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىۋىدىم، ئۇلار مېنى كىرگۈزمىدى. شۇڭا يەنە قايتىپ ئۇنىڭ قېرىندىشى ئەبدىنىڭ يېنىغا بېرىپ جەيفەر بىلەن ئۇچرىشالمىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئەبدى مېنى قېرىندىشى جەيفەر بىلەن كۆرۈشتۈردى.

ئۇ مۇنداق دېدى: «مەن سېنىڭ دەۋەت قىلغان ئىشلىرىڭ توغرىسىدا كۆپ ئويلاندىم. بىر ئادەمنىڭ ئەسكىرى كۆچىنى كۆرمەي تۇرۇپ قولۇمدىكى ھوقۇقۇمنى ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەرسەم، سۈنى كۆرمەي كېيىم سالىدىغان قابىلىيەتسىز ئادەم بولۇپ قالغۇدەكمەن. ئۇنىڭ قوشۇنى يېتىپ كەلگەن تەقدىردىمۇ كۆرگۈلۈكنى كۆرىدۇ» دېدى. شۇڭا، مەن ئۇنىڭغا ئەتە يولغا چىقىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇ مېنىڭ راستلا قايتماقچى بولغانلىقىمغا جەزم قىلغاندىن كېيىن، قېرىندىشى ئەبدى بىلەن بىردەم ئايرىم پىكىرلىشىپ مۇنداق دېيىشىپتۇ: «بىز مۇھەممەد بىلەن قارشىلىشىپ پايدا تاپالمىغۇدەكمىز، مۇھەممەد مەكتۇب ئەۋەتكەن ئەللەرنىڭ كۆپ قىسمى ئۇنىڭغا ئىتائەت بويسۇنلىرىنى ئېگىپتۇ». شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇ ماڭا ئادەم ئەۋەتىپ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىلىسى ئىسلامنى قوبۇل قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مۇتابىئەت قىلدى. مېنىڭ زاكات ۋە ئۇلار ئارىسىدىكى ھەق ـ تەلەپ دەۋا ئىشلىرىنى شەرىئەت بويىچە ئايرىشىمغا شارائىت ھازىرلاپ بەردى ۋە قارشىلىق قىلغانلارغا مەن تەرەپتە تۇرۇپ ياردەم قىلدى.

قىسسىنىڭ جەريانىدىن قارىغاندا، بۇ مەكتۇبنىڭ ئۇلارغا ئەۋەتىلگەن ۋاقتى باشقا پادىشاھ ۋە ۋالىيلارغا مەكتۇب ئەۋەتىلگەن ۋاقىتتىن كۆپ كېيىن ئىكەنلىكى، بولۇپمۇ مەككە ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن ئەۋەتىلگەنلىكى مەلۇم بولىدۇ.

شۇنداق، مانا مۇشۇ مەكتۇبلارنى ئەۋەتىش ئارقىلىق پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنىڭ دەۋەت ساداسىنى شۇ مەزگىلدىكى جاھان ھۆكۈمرانلىرىنىڭ كۆپ قىسمىغا يەتكۈزدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولغانلىرىمۇ، بويۇن تولغاپ كاپىر ھالەتتە قالغانلىرىمۇ بولدى. لېكىن، بۇ سادا ئاشۇ كاپىر بەتبەختلەرنىڭ پۈتۈن ئەس ـ يادىنى قاپلىدى، ئۇلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامى ـ شەرىپىنى ۋە دىنىي مەسىلەك نىشانىنى ئۇقتۇردى.

ھۇدەيبىيە سۇلھىسىدىن كېيىنكى ھەربىي ھەرىكەتلەر ــ غابە غازىتى ياكى زىقەرەد غازىتى

بۇ غازات پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن قارشىلىشىش مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ، بۇلاڭچىلىق ۋە قاراقچىلىق جىنايەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بەنى فەزارىلىك بىر ئوچۇم جىنايەتچىلەر گۇرۇھىغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان قوغلاپ زەربە بېرىش ھەرىكىتىدۇر. بۇ غازات ھۇدەيبىيە سۇلھىسىدىن كېيىن، خەيبەر غازىتىدىن ئىلگىرى ئېلىپ بېرىلغان.

ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ مەزكۇر بابىنىڭ تەرجىمىسىدە بۇ غازاتنى خەيبەر غازىتىدىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى تەشكىللەنگەن دەپ زىكرى قىلدى. ئىمام مۇسلىم رەھمەھۇللاھ سەلىمە ئىبنى ئەكۋە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، يۇقىرىقى قاراشنى كۈچەيتتى. كۆپ قىسىم تارىخشۇناسلار بۇ غازات خەيبەر غازىتىدىن خېلى ئىلگىرى ئېلىپ بېرىلغان دەپ قاردى. ئەمما، «سەھىھ بۇخارى»نىڭ رىۋايىتى توغرىغا ئەڭ يېقىندۇر.

مۇشۇ غازاتنىڭ باش قەھرىمانى سەلىمە ئىبنى ئەكۋە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان سۆز شۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەدىقە تۆگىلىرىنى رىباھ ئىسىملىك چاكىرىدىن يايلاققا باققىلى ئەۋەتكەنىدى. مەن رىباھ بىلەن ئەبۇ تەلھەنىڭ ئېتىغا مىنىپ چىققانىدىم. ئەتىسى تاڭ سەھەردە ئابدۇرەھمان ئەلفەزارى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سەدىقە تۆگىلىرىگە ھۇجۇم قىلىپ، پادىچىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، تۆگىلەرنىڭ ھەممىسنى بۇلاپ ھەيدەپ كېتىپتۇ، شۇڭا مەن: «ئى رىباھ! سەن بۇ ئاتنى مىنىپ دەرھال ئەبۇ تەلھەگە ئاپىرىپ بەرگىن ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەھۋالنى خەۋەر قىلغىن» دېدىم. ئاندىن بىر چوققىغا چىقىپ مەدىنىگە قاراپ: «يا سەبا ... ھاھ! ... »[①] دەپ ئۈچ قېتىم توۋلىدىم، ئاندىن ئۇلارنىڭ ئىزىغا چۈشۈپ، ئۇلارنى قوغلاپ كەينىدىن ئوققا تۇتۇپ مۇنداق قوشاق ئوقۇدۇم:

---

① يا سەباھ ــ دۈشمەن ھۇجۇم قىلدى، پەخەس بولۇڭلار دىگەن مەنىدە.

مەنكى ئەكۋە ئوغلىمەن،
سەرۋازلارنىڭ بالىسى.
ياغار بۇگۈن بېشىغا،
رەزىل ياۋنىڭ بالاسى ...

ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇلارنى توختىماي ئوقىا تۇتۇپ كاشىلا قىلىپ تۇردۇم. دۈشمەن كەينىگە يېنىپ قوغلىسا دەرەخ تۈۋىگە مۆكۈنۈۋالاتتىم-دە، ئاندىن ئۇنىڭغا ئوق ئۈزۈپ توپا چىشلىتەتتىم، ھەتتا بىر چاغدا ئۇلار بىر تاغنىڭ جىلغا-قاپتاللىرىغا كىرىۋىدى، مەن ھېلىقى تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۇلارغا تاش دومىلىتىشقا باشلىدىم. مانا مۇشۇنداق قىلىپ ئۇلار بولاپ كەتكەن تۆگىلەرنىڭ بىرىنى قويماي سالدۇرۇۋېلىپ كەينىگە قايتۇرۇۋەتتىم. ئۇلار ئاخىر تۆگىگە قارىماي تىكىۋېتىشتى. ئاندىن يەنە ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئوق ئۈزۈپ قوغلاشقا باشلىدىم، ھەتتا ئۇلار بولالماي يېنىكرەك يول يۈرۈش ئۈچۈن 30 قۇردىن ئوشۇقراق كىيىم-كېچەك ۋە 30 دانە نەيزە-چوماقلارنى تاشلاپ كەتتى. ئۇلار تاشلىغانلا نەرسىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابىلەر بىلىۋالسۇن ئۈچۈن تاش-توقماقلار بىلەن بەلگە قويۇپ ماڭدىم، ھەتتا بىر چاغدا ئۇلار تاغ ئىچىدە بىر قاپتال ئېغىزىغا كېلىپ غىزالىنىشقا ئولتۇرۇۋىدى، مەن شۇ تاغنىڭ چوققىسىغا ئۆرلىدىم. بۇ چاغدا ئۇلاردىن تۆت كىشى تاغقا يامىشىپ چىقتى، شۇڭا مەن ئۇلارغا: «مېنى بىلەمسەن؟ مەن دېگەن سەلىمە ئىبنى ئەكۋە بولىمەن. مەن كىمنىڭ پېيىگە چۈشسەم، ئۇنى تۇتماي قويمايمەن، ئەمما ھېچ كىشى مېنى قوغلاپ تۇتالمايدۇ» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاستاغىنە تاغدىن چۈشۈپ كېتىشتى. شۇ تاپتا مەن تېخى ئورنۇمدىن قوزغالمىغانىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاتلىق ۋە پىيادىلىك قوشۇنى ئېدىرلىقلار ئارىسىدا پەيدا بولدى. ئەڭ دەسلەپ ئەخرەمنى كۆردۈم. ئۇنىڭ كەينىدىن ئەبۇ قەتادە پەيدا بولدى. ئارقىسىدىن مىقداد ئىبنى ئەسۋەد ئىز قوغلاپ چىپىپ كەلدى. ئەخرەم كېلىپ ئابدۇرەھمان فەزارى بىلەن تۇتۇشۇپ قالدى. ئەخرەم ئابدۇرەھماننىڭ ئېتىغا قىلىچ ئۇرۇپ يىقىتقاندى، ئابدۇرەھمان ئۇنىڭغا نەيزە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئاندىن ئەخرەمنىڭ ئېتىغا مىنىپ قاچماقچى بولۇۋىدى، ئۇنىڭغا قەتادە يېتىشىۋېلىپ كەينىدىن نەيزە ئۇرۇپ يىقىتتى، بۇنى كۆرۈپ قاراقچىلار بەدەر تىكىۋېتىشتى. بىز ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاشقا باشلىدۇق. مەن پىيادە يۈگۈرەيتتىم. ئاخىرى ئۇلار پۈتۈن بىر كۈن ئاچ-ئۇسسۇز بولغانلىقتىن كۈن پېتىش ئالدىدا زىقەرەد دەپ

ئاتلىلدىغان بىر سۇ بويىغا كېلىپ چۈشتى. مەن ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئىز بېسىپ كېلىپ سۇغا يېقىن كەلتۈرمىدىم. ئۇلار بىر تېمىم سۇ ئىچەلىسە قانداق دەيسىز؟ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە باشقا مۇسۇلمانلار گۈگۈم چۈشكەندىن كېيىن يېتىپ كەلدى. مەن دېدىمكى: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلار ھازىر ئاچ، ئۇسسۇز. ماڭا 100 ئادەم قوشساڭ، ئۇلارنىڭ ئات - ئۇلاغلىرىنى تارتىۋېلىپ، قارشىلاشقانلىرىنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەلگەن بولسام». پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: «ئى ئىبنى ئەكۋە! ھېلىمۇ كۆپ جاسارەت كۆرسەتتىڭ، ئەمدى بولدى قىلغىن» دېدى. ئاندىن يەنە: «ئۇلار ئەمدى غەتفانغا بېرىپ توختايدۇ» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قېتىمقى قوغلاپ زەربە بېرىش ھەرىكىتىنى خۇلاسىلاپ: «بۈگۈنكى چەۋەندازلىرىمىزنىڭ ياخشىسى ئەبۇ قەتادەدۇر، پىيادىلىكلەرنىڭ ياخشىسى سەلىمە ئىبنى ئەكۋەدۇر» دېدى ۋە ماڭا غەنىيمەتتىن ئىككى ئۈلۈش (بىرى پىيادىلىكلەرنىڭ، يەنە بىرى ئاتلىقلارنىڭ) بەردى. ئاندىن مېنى ئەزبا (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۆگىسى)نىڭ كەينىگە مىندۈرۈپ مەدىنىگە قايتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غازاتتا مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇممۇ مەكتۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرغان ۋە جەڭ ئەلىمىنى مىقداد ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزغانىدى.

خەيبەر ۋە ۋادىلقۇرا غازىتى

ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى مۇھەررەم.

خەيبەر ئەينى چاغدا مەدىنە مۇنەۋۋەرنىڭ شىمالىدىن 60 ياكى 80 مىل (بىر مىل 1650 مېتىر) يىراقلىقتا جايلاشقان، قەلئە ۋە ئىستىھكاملارغا ئىگە، دېھقانچىلىق ۋە باغۋەنچىلىكنى ئاساس قىلغان چوڭ شەھەر ئىدى. ئۇ ھازىر ھاۋا كىلىماتى دېگەندەك ياخشى بولمىغان بىر كەنتتۇر.

غازات قوزغاشنىڭ سەۋەبى

ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۈشمەن ئۈچ بىرلەشمە قانىتىدىن ئەڭ كۈچلۈك بىر قاناتتىن خاتىرجەم بولۇۋىدى، قالغان ئىككى قانات دۈشمەن (يەنى يەھۇدىيلار ۋە نەجدى قاراقچى بەدەۋىيلىرى)دىن ھېساب ئالماقچى بولدى. شۇنداق قىلغاندا، مەزكۇر رايوننىڭ تىنچ ـ ئامانلىقىنى ۋە خاتىرجەملىكىنى مۇكەممەل رەۋىشتە ئىشقا ئاشۇرغىلى بولاتتى. مۇسۇلمانلارمۇ ئۆزلىرىگە قاراتقان بۇ قانلىق توقۇنۇشلاردىن قول يىغىپ، ئاللاھنىڭ ئەلچىلىكىنى يەتكۈزۈش ۋە دىنىي دەۋەت ئېلىپ بېرىش ئىشلىرى ئۈچۈن ئېشىنالايتتى.

خەيبەر ئۇزاقتىن بېرى سۇيىقەستچىلىك ۋە مەككارلىقنىڭ ئۇۋىسى، قوراللىق توپىلاڭنىڭ تاياىنچ بازىسى، ئىغۋاگەرچىلىك ۋە مالىمانچىلىقنىڭ مەنبىئى بولۇپ كەلگەچكە، مۇسۇلمانلار ھەممىدىن ئاۋۋال دىققەت ـ ئېتىبارىنى مۇشۇ يەرگە مەركەزلەشتۈرۈشكە تېگىشلىك ئىدى.

خەيبەرنى مۇنداق تونۇشتۇرىشىمىزدا، خەيبەرلىك (يەھۇدىي)لەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارشى ئەھزاب (كۆپ قەبىلە بىرلەشمە) قوشۇنىنى تەشكىللەشتە پىلتە بولغانلىقى، ئەھزاب ئۇرۇشى داۋامىدا بەنى قۇرەيزە يەھۇدىيلىرىنى ئەھدىگە ۋاپاسىزلىق قىلىشقا ۋە كېلىشمىگە خىيانەت قىلىشقا كۈشكۈرتكەنلىكى، ئاندىن يەنە مۇناپىقلار (يەنى مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى بەشىنچى باشقارما جاسۇسلىرى) بىلەن ھەممىدە غەتفان ۋە بەدەۋىلەر (يەنى دۈشمەن بىرلەشمە كۈچلىرىنىڭ ئۈچىنچى قانىتى) بىلەن يوشۇرۇن

ئالاقىلاشقانلىقى، ھەتتا ئۆزلىرىمۇ بىۋاستە ئۇرۇشقا قاتناشقانلىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇلار بۇ ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنى كۆپلىگەن تالاپەتلەرگە ئۇچراتتى، ھەتتا ئېخمۇ ھەددىدىن ئېشىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش پىلانىنى تۈزۈشتى. ئەينى چاغدا مۇسۇلمانلار بۇ يولسىزلىقلارغا قارىتا ئارقىمۇئارقا قوشۇن تارتىشقا ۋە سەلام ئىبنى ئەبلھۇقەيىق ۋە ئۇسەير ئىبنى زارىمگە ئوخشاش سۇيىقەستچىلەرنىڭ كاتتىۋاشلىرىنى يوشۇرۇن ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشكە مەجبۇر بولغانىدى. لېكىن، مۇسۇلمانلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەن مەجبۇرىيەت بىر ياكى ئىككى ئوت قويرۇقى بەتبەختنى يوقىتىش بىلەنلا ئادا تاپمايتتى. بەلكى، ئېخمۇ كەڭ كۆلەملىك ۋە ئېخمۇ ئومۇمىيۈزلۈك ھەرىكەت قوللىنىش كېرەك ئىدى. بىراق، ئەينى چاغدا مۇسۇلمانلار زىممىسىدىكى بۇ مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىشنى كۆپ كېچىكتۈردى. سەۋەبى، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا يەھۇدىيلارنىڭ كۈچىدىن نەچچە ھەسسە زور، جەڭگىۋارلىقى يۇقىرى، ئاداۋىتى كۈچلۈك، باش ئەگمەس ئەسەبى دۈشمەن (يەنى قۇرەيش كاپىرلىرى) دېۋەيلەپ تۇرماقتا ئىدى. بۇ قېتىم ئۇلار ئالدىنقى سەپتىن چېكىنىپ يۈزتۇرانە قارشىلىشىشتىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىۋىدى، ئەمدى مۇسۇلمانلارغا ھىيلىقى پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ جىنايەت سادىر قىلىۋاتقان جىنايەتچى ئۇنسۇرلاردىن ئىنتىقام ئالىدىغان شارائىت پىشىپ يېتىلدى. يەنى، ئۇلار بىلەن ھېساب ـ كىتاب قىلىدىغان كۈن ئاخىر يېتىپ كەلدى.

خەيبەرگە يۈرۈش قىلىش

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇدەيبىيەدىن قايتىپ كېلىپ مەدىنىدە زۇلھەججە ۋە مۇھەررەمدىن ئازراق تۇرۇپ مۇشۇ ئاي (يەنى مۇھەررەم)نىڭ ئاخىرلىرىدا خەيبەرگە يۈرۈش قىلدى. مۇپەسسىرلەر بۇنى ئاللاھ تەئالا نىڭ ﴿وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَـٰذِهِ﴾ «ئاللاھ سىلەر ئالىدىغان نۇرغۇن غەنىيمەتلەرنى ۋەدە قىلدى. بۇنى (يەنى خەيبەرنىڭ غەنىيمىتىنى) ھەممىدىن بۇرۇن ئاتا قىلدى» (48:20) دېگەن ئايىتى ئارقىلىق بەرگەن ۋەدىسىنىڭ ئەمەلىيلىششى ئىدى دېيىشىدۇ.

ئىسلام قوشۇنىنىڭ سانى

ئالدىنقى يىلى ھۇدەيبىيە غازىتىدا مۇناپىقلار ۋە ئىمانى ئاجىزلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە چىقماي يېتىۋالغان بولغاچقا، پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاللاھ تەئالا تەرىپىدىن مۇنداق پەرمان بولغانىدى: ﴿سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ «(ھۇدەيبىيەگە چىقماي) قېلىپ قالغانلار غەنىيمەت ئېلىش ئۈچۈن چىققان ۋاقتىڭلاردا: ‹بىز سىلەر بىلەن چىقايلى› دەيدۇ. ئۇلار ئاللاھنىڭ (خەيبەر غەنىيمىتىنى ھۇدەيبىيەگە چىققانلارغا خاس قىلغانلىدىن) ئىبارەت سۆزىنى ئۆزگەرتمەكچى بولىدۇ. (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى: ‹بىز بىلەن چىقىشىڭلارغا ھەرگىز بولمايدۇ، ئاللاھ ئىلگىرى مۇشۇنداق دېگەن›. ئۇلار: ‹ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئاللاھنىڭ ئۇنداق دېگىنى يوق)، بەلكى سىلەر بىزگە ھەسەت قىلىۋاتىسىلەر› دەيدۇ. ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار (ئاللاھنىڭ كالامىنى) پەقەت يۈزەكىنە چۈشىنىدۇ» (48:15). شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەرگە ئاتلىنىش ئالدىدا: «مەن بىلەن پەقەت جىھادقا قىزىقىدىغانلارلا چىقسۇن» دەپ ئېلان قىلدى. شۇڭا، بۇ قېتىم ئەسھابۇششەجەر (ھۇدەيبىيەدە دەرەخ تۈۋىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۆلۈمگە ئەھدى بەرگەنلەر)لا ئاتلاندى. ئۇلار 1400 كىشى ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز ئورنىغا مەدىنىدە سىباﺋ ئىبنى ئەرفەتەتۇل غىفارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى. ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھ نۇمەيلە ئىبنى ئابدۇللاھ لەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرغان دەيدۇ. ھەرھالدا ئاۋۋالقى قاراش توغرىغا كۆپ يېقىندۇر.

مۇجاھىدلار خەيبەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمان بولۇپ كەلدى. ئۇ مەدىنىگە كەلگەندە سىباﺋ ئىبنى ئەرفەتە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بامدات نامىزى ئوقۇپ بېرىۋاتاتتى. سىباﺋ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامازدىن پارىغ بولغاندىن كېيىن ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشتى ۋە ئۇنىڭغا سەپەر راسخوتى ھازىرلاپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئارقىسىدىن يولغا سېلىپ قويىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىدىن خەيبەرگە باردى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارغا گەپ قىلىپ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىمۇ غەنىيمەتكە شېرىك قىلدى.

مۇناپىقلارنىڭ يەھۇدىيلارغا ئاخبارات يەتكۈزگەنلىكى

مۇناپىقلار يەنە يەھۇدىيلار ئۈچۈن كەتمەن چېپىشقا باشلىدى. مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي خەيبەر يەھۇدىيلىرىغا يوشۇرۇن ئاخبارات

يوللاپ: «مۇھەممەد سىلەرنى نىشانلاپ يۈرۈپ كەتتى. پەخەس بولۇڭلار، ئەمما قاتتىق قورقۇپ كەتمەڭلار، چۈنكى سىلەر سان ۋە سەپەتتە ئۇنىڭدىن كۆپ ئۈستۈن. مۇھەممەدنىڭ ئادەملىرىنىڭ قوراللىرى ئاددىي، سانى چەكلىك، سايلاق ئادەملەردۇر» دېدى. خەيبەرلىكلەر ئاخباراتنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، دەرھال ھەرىكەتلىنىپ كەنانە ئىبنى ئەبىلھۇقەيق بىلەن ھەۋزە ئىبنى قەيسنى غەتفان قەبىلىسىگە ياردەم سوراشقا ئەۋەتتى. چۈنكى، ئۇلار خەيبەر يەھۇدىيلىرىنىڭ قەددىناس ئىتتىپاقداشلىرى ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىدىغان يالاقچى دوستلىرى ئىدى. ئۇلار بۇ قېتىم مۇسۇلمانلار ئۈستىدىن غالىب كېلەلىسە، خەيبەر مېۋە مەھسۇلاتىنىڭ يېرىمىنى غەتفان قەبىلىسىگە بېرىشنى ۋەدە قىلىشتى.

خەيبەر يولى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەر سەپىرىدە ئىسىر (يەنە بىر سۆزدە ئەسر) تاغ تىزمىلىرىنى بويلاپ مېڭىپ، سەھبائ (جاي نامى)تىن ئۆتۈپ رەجىئ (جاي نامى)كە كېلىپ چۈشتى. بۇ يەر بىلەن غەتفانلىقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا جەمئىي بىر كېچە ـ كۈندۈزلۈك يول قالاتتى. دەل شۇ كۈنلەردە غەتفانلىقلارمۇ جەڭ تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈپ يەھۇدىيلارغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن خەيبەرگە قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار ئوتتۇرا يولغا كەلگەندە كەينى تەرەپتە ئۇشتۇمتۇت چۇقان ـ سۈرەن ئاڭلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇ ئاۋازنى مۇسۇلمانلار ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىمىزغا ۋە مال ـ مۈلۈكلىرىمىزگە ھۇجۇم قىپتۇ دەپ ئويلاپ، دەرھال كەينىگە يېنىپ ئۆز مەھەللىسىنى قوغداشنىڭ كويىدا بولدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن خەيبەرلىكلەرنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماسلىقنى قارار قىلدى.

ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇنغا يول باشلاپ مېڭىۋاتقان ئىككى يول باشلىغۇچىنىڭ بىرى (ئۇنىڭ ئىسمى ھەسىل ئىدى)نى چاقىرتىپ، خەيبەرگە شىمال (يەنى شام) تەرەپتىن كىرگىلى بولىدىغان ئەڭ مۇۋاپىق يول بىلەن باشلاپ مېڭىشنى تەلەپ قىلدى. شۇنداق قىلغاندا غەتفانلىقلارنىڭ خەيبەر ئىشىغا ئارىلىشىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولاتتى ھەمدە خەيبەر يەھۇدىيلىرىنىڭ شامغا قېچىۋېلىشىنى توسۇپ قالغىلىمۇ بولاتتى. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ بىرى: «مەن باشلاپ ماڭاي ئى رەسۇلۇللاھ!» دەپ قوشۇننىڭ ئالدىغا كىرىپ ماڭدى. بىر چاغدا ئۇ تۆت يولغا بۆلۈنىدىغان بىر ئاچا يول ئېغىزىغا كېلىپ توختىدى ۋە: «ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ يوللارنىڭ ھەممىسىدىن مەقسەتكە

يەتكىلى بولىدۇ، قايسىسىغا يول ئالىمىز؟» دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئاشۇ يوللارنىڭ نامىنى بىر ـ بىرلەپ ئېيتىپ بېرىشكە بۇيرىدى، ئۇ: «ھەزەن (قايغۇ)» دېدى شۇ يوللارنىڭ بىرسىنى كۆرسىتىپ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن يول ئېلىشقا ئۇنىمىدى. يول باشلىغۇچى يەنە بىرىنىڭ ئىسمىنى «شاش» (چاچقۇن) دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغىمۇ بېشىنى چايقىدى. ئاندىن يەنە بىرىنى كۆرسەتتى ۋە: «بۇنىڭ ئىسمى ھاتىب (ئوتۇن تەرگۈچى)» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭغىمۇ «بولمايدۇ» دېدى. بۇ چاغدا ھەسىل: «ئەمدى بىرلا يول قالدى» دېگەنىدى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئېيتىماسسەن، ئۇنىڭ ئىسمى نېمە؟» دەپ ئالدىراتتى. ئۇ: «مەرھەب» (قارشى ئالغۇچى) دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ يولنى تاللىدى.

يول ئۈستىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر

1. سەلەمە ئىبنى ئەكۋە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن خەيبەر غازىتىغا چىققاندا كېچىسى يول يۈرگەندۇق. مۇسۇلمانلاردىن بىر كىشى ئامىر ئىبنى ئەكۋە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)گە: «ئى ئامىر! بىزگە ھېلقى مۇڭلۇق ئاۋازىڭ بىلەن راھەت بەرمەمسەن؟» دېدى (ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يېتىشكەن شائىر ھەم ناخشىچى ئىدى). شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇلىغىدىن چۈشۈپ «ھوي... ھوي» ئېيتىپ كىشىلەرگە مۇشائىرە ۋە ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇ مۇنداق دەيتتى:

رەببىمىز سەن بولمىساڭ تاپماس ئىدۇق ھىدايەت،
بىلمەس ئىدۇق نېمىدۇر زاكات، ناماز، روزا، ئىبادەت.
مەغپىرەت قىل، جان پىدادۇر ساڭا تەڭرىم شاد ـ خۇرام،
ئېلىشقاندا ياۋ بىلەن ئاتا قىلغىن مەتانەت.
بېغىشلىغىن بىزلەرگە خاتىرجەملىك سائادەت،
بىسىم قىلسا كۇپرى ئەل قىلماسمىز ھېچ ئىتائەت.
قانچە سۈرەن سالسىمۇ مەنسىتمەيمىز تائەبەت.
... ...

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ كىم؟» دەپ سورىدى. كىشىلەر: «ئامىر ئىبنى ئەكۋە» دېگەندى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن» دېدى. بۇ چاغدا جامائەتچىلىكتىن بىر كىشى: «ئى رەسۇلۇللاھ، ئۇنىڭغا ۋاجىپ قىلدىڭ (يەنى شەھىدلىق شەرپىنى تىلىدىڭ)، بىزنى ئۇنىڭ سۆھبىتىدىن بەھرىمەن قىلساڭ بولماسمىدى؟!» دېدى. چۈنكى، ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەرقانداق ئادەمگە ئايرىم دۇئا قىلسا، ئۇنى شەھىدلىك تاپىدۇ دەپ بىلەتتى. دېگەندەك ئاللاھنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئۇ مۇشۇ غازاتتا شەھىدلىككە ئېرىشتى.

2. سەپەر داۋامىدا مۇسۇلمانلار قوشۇنى بىر ئويمانلىققا يېقىنلاپ كەلگەندە ھەممىسى ئۈنلۈك سادا بىلەن: «ئاللاھۇ ئەكبەر، لا ئىلاھە ئىللەللاھۇ ۋەللاھۇئەكبەر» دەپ ئاۋاز كۆتۈرگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۆزۈڭلەرگە ھاي بېرىڭلار (يەنى ئورۇنسىز ۋارقىرىماڭلار)، چۈنكى سىلەر گاس ـ گاچىغا ۋەياكى يوق غائىب نەرسىگە ئەمەس، بەلكى ھەممىنى سىلەردىن ئايرىلمايدىغان، سۆزۈڭلارنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى ئاللاھقا دۇئا قىلىسىلەر» دېدى.

3. خەيبەرگە يېقىن جاي سەھبائقا بارغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلار بىلەن ئەسىر نامىزىنى ئوقۇدى. ئاندىن نامازدىن كېيىن غىزالىنىش ئۈچۈن ئوزۇق ـ تۈلۈكلەرنى چاقىرغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا پەقەت تالقانلا كەلتۈرۈلدى. شۇڭا، ئۇ تالقاننى بۆيرۈپ نەمدىتىپ ئازراق يېدى، باشقىلارمۇ يېدى. ئارقىدىن ناماز شام ۋاقتى بولۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېغىزىنى چايقىۋېتىپ نامازغا تۇردى، ساھابىلەرمۇ شۇنداق قىلدى، قايتا تاھارەت ئالمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇدى.

ئىسلام قوشۇنى خەيبەر قەلئەلىرى بويىدا

مۇسۇلمانلار ئەتىسى ئەتىگەن ئۇرۇش باشلىنىدىغان ئاخىرقى كېچىنى خەيبەرگە يېقىن بىر جايدا ئۆتكۈزدى. يەھۇدىيلار بۇنى سەزمىگەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىرەر قەۋمنىڭ يۇرتىغا كېچە بېرىپ قالسا، تاڭ ئاتمىغۇچە تېگىش قىلمايتتى. مۇسۇلمانلار ئەتىسى تاڭ ئاتقان ھامان بامدات نامازىنى بۇرۇنراق ئوقۇپ شەھەرگە قاراپ ئاتلاندى. بىردەمدىن كېيىن تاڭ سۈزۈلۈپ ئالەم يورۇۋىدى، خەيبەر ئاھالىلىرى پالتا ـ كەتمەن، تاغار ـ زەمبىللىرىنى

كۆتۈرۈشۈپ ئېتىز ـ ئېرىقلىرىغا چىقىشتى. ۋەھالەنكى، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ بېسىپ كەلگەنلىكىدىن قىلچە خەۋەر تاپمىغانىدەك قىلاتتى. شۇڭا، ئۇلار مۇسۇلمانلار قوشۇنىنى كۆرۈپ: «مۇھەممەد كەپتۇ، ئەزبىرايى خۇدا، مۇھەممەد قوشۇن تارتىپ كەپتۇ» دېيىشىپ ئالاقزادىلىك ئىلكىدە شەھەرگە قاراپ قېچىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھۇ ئەكبەر! خەيبەر خاراب بولدى، بىز بىرەر قەۋمنىڭ مەھەللىسىگە چۈشسەك، (ئالدىن) ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگەنلەرنىڭ ئەتىگەنلىكىگە ۋاي!» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەرگە كىرىپ بىر مەنزىلنى ھەربىي گازارما (يەنى ھەربىي بارگاھ) قىلىشقا تاللىغان ئىدى، ھۇباب ئىبنى مۇنزىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ، بۇ ئاللاھنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىمۇ؟ ياكى جەڭ تەدبىرىمۇ؟» دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەلۋەتتە جەڭ تەدبىرى» دېۋىدى، ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ جاي دۈشمەننىڭ نەتات قورغىنىغا بەك يېقىن، خەيبەر ھەربىي كۈچلىرىنىڭ ھەممىسى دەل مۇشۇ قورغاندا. بىز بۇ يەرگە چۈشسەك ئۇلار بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى ئاسانلا بىلىۋالىدۇ، بىز ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقالمايمىز. ئۇلارنىڭ ئاتقان ئوقى بىزگە نەق تېگىدۇ (چۈنكى، ئۇلار قەلئە ئۈستىدىن ئاتىدۇ)، ئەمما بىزنىڭ ئوقىمىز ئۇلارغا نەق تېگىشى ناتايىن (چۈنكى، بىز پەستە تۇرۇپ ئاتىمىز). ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ كېچىلەپ ھۇجۇم قىلىپ چىقىشىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ ھەم بۇ يەر خورمىلىق ئارىسىغا جايلاشقانىكەن، ئىستراتېگىيە جەھەتتىن ئورنى مۇۋاپىق ئەمەس، شارائىتى بىئەپ جاي ئىكەن. مۇشۇ ئىللەتلەردىن خالىيراق بىر مەنزىلگە ئەمرى قىلساڭ، ئاشۇ يەرگە بارگاھ تەسىس قىلساق» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ: «توغرا تەكلىپ بەردىڭ» دېدى ـ دە، قوشۇنىنى باشقا بىر جايغا يۆتكەپ كەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەرگە يېقىنلاپ كېلىپ شەھەر قەلئەلىرى يىراقتىن غىل ـ پال كۆرۈنۈۋىدى، قوشۇنغا: «توختاڭلار» دېدى. قوشۇننىڭ ھەرقايسىسى ئۆز ئورۇنلىرىدا توختىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ: «ئى ئاللاھ! يەتتە قات ئاسماننىڭ ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىدۇرسەن. يەتتە قات زېمىن ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدىكى شەيئىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىدۇرسەن. شەيتانلارنىڭ ۋە ئۇلار تەرىپىدىن ئازدۇرۇلغانلارنىڭ پەرۋەردىگارىدۇرسەن. سەندىن بۇ يۇرتنىڭ ياخشىلىقىنى، يۇرت ئاھالىسىنىڭ ياخشىلىقىنى ۋە يۇرتتىكى بارلىق شەيئىلەرنىڭ ياخشىلىقىنى تىلەيمىز. سەندىن بۇ يۇرتنىڭ يامانلىقىدىن، يۇرت ئاھالىسىنىڭ يامانلىقىدىن ۋە يۇرتتىكى

جىمي شەيئىلەرنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمىز» دېدى. ئاندىن «ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن ئالغا بېسىڭلار!» دېدى.

جەڭ تەييارلىقى ۋە خەيبەر قەلئەلىرى

ئەتىسى ئەتىگەن تېگىش قىلىمىز دېگەن كۈنى كەچلىكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۆز قىلىپ: «مەن ئەتە ئەلەمنى شۇنداق بىر كىشىگە تۇتقۇزىمەنكى، ئۇ ئاللاھنى ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى سۆيىدۇ، ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىمۇ ئۇنى سۆيىدۇ» دېدى. ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەن تەڭ ھەممە كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەپ قېلىشتى. ھەممە ئادەم شۇ كىشى بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇشتۇمتۇت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب قېنى؟» دەپ قالدى. كىشىلەر: «ئۇنىڭ كۆزى ئاغرىپ قاپتۇ» دېيىشكەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى تېپىپ كېلىڭلار» دېدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ كۆزىگە تۈكۈرۈپ قويدى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن دۇئا قىلدى. نەتىجىدە ئۇنىڭ كۆزى سەللىمازا ساقىيىپ قۇسۇرسىز بولۇپ كەتتى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلەمنى ئۇنىڭغا بېرىۋىدى، ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! مەن ئۇلار بىلەن تاكى ئۇلار بىزدەك (مۇسۇلمان) بولغانغا قەدەر ئۇرۇشىمەن» دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇنداق بولسا، سەن شۇ پېتى بېرىپ ئۇلارنىڭ مەنزىلىگە چۈشكىن، ئاندىن ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلغىن ۋە ئۇلارنىڭ زىممىسىگە ۋاجىپ بولغان ئاللاھنىڭ ھەقلىرىنى ئۇقتۇرۇپ قويغىن. قەسەم قىلىمەنكى، ئاللاھنىڭ سەن ئارقىلىق بىرەر ئادەمنى ھىدايەت قىلغىنى سەن ئۈچۈن نەچچە مىڭ قىزىل تۆگىدىن ياخشى» دېدى.

خەيبەر چوڭ جەھەتتىن ئىككى بۆلەككە بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى بۆلىكىدە بەش قورغان بار ئىدى، ئۇلار:

1. نائىم قورغىنى.
2. سەئەب ئىبنى مەئاز قورغىنى.
3. زۇبەير قەلئەسى قورغىنى.
4. ئۇبەي قورغىنى.
5. نەزار قورغىنى.

ئاۋۋالقى ئۈچ قورغان خەيبەرنىڭ نەتات رايونىغا، كېيىنكى ئىككى قورغان شەيىق رايونىغا جايلاشقانىدى.

ئەمما، ئىككىنچى بۆلكى كەتىيبە (ھەربىي رايون) دەپ ئاتالغان بولۇپ، ئۇنىڭغا ئۈچ قورغان جايلاشقانىدى:

1. قەمۇس قورغىنى (بۇ بەنى نەزىر قەبىلىسىدىن بولغان ئەبلھۇقەيقنىڭ قورغىنى ئىدى).

2. ۋەتىيھ قورغىنى.

3. سەلالىم قورغىنى.

خەيبەردە يەنە بۇ سەككىز قورغاندىن باشقا چوڭ-كىچىك قەلئە ۋە قورغانلار بار بولۇپ، ھەربىي كۈچى ۋە مۇداپىئە ئىستىھكامى جەھەتتە ئالدىنقى سەككىز قورغانغا يەتمەيتتى. شۇڭا، ئۇرۇشنىڭ ئېغىر چاقى بىرىنچى بۆلەكتىكى قورغانلاردا كۆپرەك ئايلاندى. ئەمما، ئىككىنچى بۆلەكتىكى ئۈچ قورغان ھەربىي قىسىملار كۆپ ۋە مۇداپىئەسى كۈچلۈك بولسىمۇ قارشىلىق كۆرسەتمەيلا تەسلىم بولدى.

ئۇرۇشنىڭ باشلىنىشى ۋە نائىم قورغىنىنىڭ پەتھى قىلىنىشى

بۇ قورغانلار ئىچىدە مۇسۇلمانلار تۇنجى تېگىش قىلغان قورغان نائىم قورغىنى بولدى. مەزكۇر قورغاننىڭ ھەربىي ئىستراتېگىيىلىك ئورنى ئىنتايىن مۇھىم بولغاچقا، يەھۇدىيلار ئۇنى جان تىكىپ قوغدىدى. شۇنداقلا بۇ قورغان يەنە يەھۇدىيلارنىڭ «مىڭغا تېتىيدىغان باتۇر» دېگەن نامى بار مىللىي قەھرىمانى مەرھەب پالۋاننىڭ باشقۇرۇشىدىكى قورغان ئىدى.

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوشۇننى باشلاپ بۇ قورغاننى مۇھاسىرىگە ئالدى ۋە ئۇلارنى مۇسۇلمان بولۇش (يەنى تەسلىم بولۇش)قا چاقىردى. يەھۇدىيلار مۇسۇلمانلارنىڭ دەۋىتىنى كەسكىن رەت قىلىپ، مۇغەممبەرلىك بىلەن مەيدانغا چىقىشتى. ئۇلار بىلەن ئۇلارنىڭ باش سەركەردىسى مەرھەب پالۋانمۇ بىللە ئىدى. مەرھەب جەڭ مەيدانغا چىقىپ يەكمۇيەك ئېلىشىشنى تەلەپ قىلدى.

سەلىمە ئىبنى ئەكۋەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز خەيبەرگە يېتىپ بېرىۋىدۇق، ئۇلارنىڭ باشلىقى مەرھەب قىلىچىنى پۇلاڭلىتىپ مەيدانغا چۈشۈپ تۆۋەندىكى شېئىرنى ئوقۇدى:

خەيبەر ئارا نامىم مەشھۇر مەرھەب پەھلىۋان،
جەڭگىۋارمەن ماھارەتلىك، تەڭ كېلەلمەس ناتاۋان.
ئۇرۇش ئوتى قىزىغاندا ئۈچقۇندىن يامان،
مەرد بولساڭ چۈش بۇياققا ئېلىشايلى بىر مەيدان.

شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا قارشى تاغام ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەيدانغا چۈشۈپ تۆۋەندىكى شېئىرنى ئوقۇدى:

بىلىپ قويغىن خەيبەرلىك نامىنى —— ئامىر،
سېنىڭدەككە تەييارمەن پەھلىۋان (سادىر).
ئوغۇل بولساڭ چۈش مەيدانغا تۈزكورى كاپىر،
ئۆلتۈرەرمەن يا ئۆلەرمەن شەھىد بوپ ئاخىر.

ئىككىسى بىر ـ ئىككىدىن قىلىچ سوقۇشتۇردى ـ دە، ئۇشتۇمتۇت مەرھەبنىڭ قىلىچى تاغام ئامىرنىڭ قالقىنىغا تەگدى. ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قالقاننىڭ تېگىدىن قىلىچ ئۇزىتىپ يەھۇدىينىڭ پۇتىغا سالماقچى بولۇۋىدى، ئۇنىڭ قىلىچى يەھۇدىينىڭ پۇتىغا تەگمەي، ئايلىنىپ كېلىپ ئۆز پۇتىنىڭ تىز لېپىككە تېگىپ كېتىپ، ئاخىرى شەھىد بولدى. ئۇنىڭ ھەققىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭغا ئىككى ھەسسە ساۋاب بېرىلىدۇ» دېدى ۋە ئىككى بارمىقىنى جەملىدى. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئىسمى جىسمىغا لايىق مۇجاھىد ئىدى. ئۇنداق ئەرەب يەر يۈزىدە ئاز تېپىلىدۇ».

مەلۇم بولۇشىچە، مەرھەب شۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىر قېتىم مۇبارىزىگە كۈچ تەلەپ قىلىپ «خەيبەر ئارا نامىم مەشھۇر مەرھەب پەھلىۋان» دېگەن جەڭ مارشىنى ئوقۇپ مەيداندا ئۇياقتىن ـ بۇياققا مىكىشقا باشلىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا قارشى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەيدانغا چۈشكەن.

سەلەمە ئىبنى ئەكۋەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ئانام شۇنداق ئاتاپدۇر نامىنى ھەيدەر[1]،
ياۋ مەن بىلەن ئېلىشسا يولۋاس ئىكەن دەر.
ئەل قىساسنى زۇلپىقاردا ئالمسام مەن خەر،
ئى خۇدانىڭ دۈشمىنى ... ئاللاھۇ ئەكبەر.

دېگەچ مەيدانغا چۈشتى ـ دە، چۈشكەن پېتى مەرھەبنىڭ بېشىغا بىر قىلىچ ئۇرۇپ ئۇنى جەھەننەمگە ئۇزىتىۋەتتى. ئاندىن ئۇنىڭ قوماندانلىقىدا نائىم قورغىنى پەتھى قىلىندى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ قەلئەسىنى مۇھاسىرىگە

① ھەيدەر —— تاغ يولۋىسى دېگەن مەنىدە.

ئېلىۋىدى، بىر يەھۇدىي قەلئە ئۈستىدىكى بىر قوۋۇقتىن بېشىنى چىقىرىپ: «ئۆزۈڭ كىم بولىسەن؟» دەپ ۋارقىرىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مەن ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب» دەپ جاۋاب قايتۇرغانىدى، ھېلىقى يەھۇدىي: «مۇساغا نازىل قىلىنغان تەۋرات بىلەن قەسەمكى، ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگۈدەكسىلەر»[1] دېدى. ئاندىن مەرھەبنىڭ قېرىندىشى ياسىر مەيدانغا چىقىپ: «مەيدانغا چۈشىدىغان ئادەم بارمۇ؟ كىم چۈشىدۇ؟» دەپ توۋلىدى. ئۇنىڭغا قارشى بىز تەرەپتىن زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەيدانغا چىقتى، ئۇنىڭ ئانىسى (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاممىسى) سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇ ئوغلۇمنى ئۆلتۈرۈۋېتەرمۇ، قانداق؟» دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ياق، بەلكى ئوغلىڭىز ئۇنى چوقۇم ئۆلتۈرىدۇ» دېدى. دېگەندەك زۇبەير (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئۇنى ئاسانلا بىر تەرەپ قىلىۋەتتى.

شۇنداق ... نائىم قورغىنى ئەتراپىدا ئاجايىپ دەھشەت سوقۇشلار بولىدىكى، بۇ يەردە يەھۇدىيلارنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك سەرۋاز-پالۋانلىرىنىڭ كۆپ قىسمى يوقىتىلدى. نەتىجىدە ئۇلارنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش قىزغىنلىقى يوقىلىپ، جەڭگىۋارلىقى ئاجىزلاشتى، ھەتتا مۇسۇلمانلارنىڭ ھۇجۇمنى توسۇۋېلىشقا مادارى يەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. تارىخىي ماتېرىياللاردىن قارىغاندا، نائىم قورغىنى ئەتراپىدا ئۇرۇش بىرقانچە كۈن داۋاملاشقان بولۇپ، يەھۇدىيلار قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى ئالدىدا قارشىلىق نەتىجىسىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ، ئاستا-ئاستا سەئب قورغىنىغا چېكىنگەن. نەتىجىدە مۇسۇلمانلار نائىم قورغىنىغا بېسىپ كىرىپ ئۇنى ئىگىلىگەن.

سەئب ئىبنى مەئاز قورغىنىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى

سەئب ئىبن مەئاز قورغىنى نائىم قورغىنىدىن قالسا ھەربىي كۈچى ۋە مۇداپىئە ئىستىھكامى جەھەتتە ئىككىنچى ئورۇندا تۇراتتى. مۇسۇلمانلار بۇ قورغانغا ھۇباب ئىبنى مۇنزىر ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قوماندانلىقىدا ھۇجۇم قوزغىدى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنى ئۇدا ئۈچ كۈن قاتتىق مۇھاسىرىگە ئېلىپمۇ ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمىدي، ئۈچىنچى كۈنى بولغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ قورغاننىڭ پەتھى قىلىنىشى ئۈچۈن ئالايىتەن دۇئا قىلدى.

---

[1] بۇ ئۇنىڭ ئەلى دېگەن سۆزدىن پال ئالغانلىقى ئىدى.

ئىبنى ئىسهاق رەھمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، ئەسلەم قەبىلىسىنىڭ بەنى سەھمى ئايمىقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ، ھېرىپ چارچىدۇق، قورساقلىرىمىز ئاچتى، ئوزۇقلىرىمىز تۈگىدى» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ: «ئى ئاللاھ! سەن بۇلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلگۈچىدۇرسەن، بىرەر دىسمە مەندە يوقلىقىنى بىلىسەن، شۇڭا بۇلارغا يەھۇدىي قورغانلىرى ئىچىدىكى بايلىقى مول، ئاش ـ ئوزۇقلىرى كۆپ بىر قورغاننى پەتھى قىلىپ بەرگىن» دېدى دېيىلگەن. راست دېگەنىدەك ئەتىسى ئەتىگەنلىك ھۇجۇمىدىلا سەئب قورغىنى پەتھى قىلىندى. خەيبەردە سەئب قورغىنىدىكىدەك ئاش ـ ئوزۇقلىرى مول، ياغ ـ مايلىرى كۆپ قورغان يوق ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇئادىن كېيىن مۇسۇلمانلارنى مۇشۇ قورغاننى ئېلىشقا چاقىرىق قىلغانىدى، بەنى ئەسلەم خەلقى ھۇجۇم نەيزىسىنىڭ ئۇچى بولۇپ ماڭدى. قورغان ئالدىدا يەكمۇيەك ئېلىشىشلار ۋە قىر ـ چاپلار راسا قىزىدى. ئاخىر شۇ كۈنى كەچ كۈن پېتىشنىڭ سەلپەل ئالدىدىراق بۇ قورغان پەتھى قىلىندى. مۇسۇلمانلار بۇ قورغاندا بىرقانچە دانە مانچاناق[1]، توپ ۋە دەبابە[2] لەرنى قولغا چۈشۈردى. ئىبنى ئىسهاق رەھمەھۇللاھ نەقىل قىلغان ھەدىستە تىلغا ئېلىنغان ئاشۇ ئاچلىق تۈپەيلى، قوشۇن ئىچىدىن ئايرىم كىشىلەر يەرلىك ئېشەكلەرنى سويۇپ قازانغا سېلىپ ئوت ياققانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ئېلانچى چىقىرىپ يەرلىك ئېشەكلەرنى يېيىشتىن توستى.

زۇبەير قەلئەسىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى

نائىم ۋە سەئب قورغانلىرى ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، نەتات رايونى قورغانلىرىدىكى يەھۇدىيلارنىڭ ھەممىسى زۇبەير قەلئەسىگە بېكىنىۋالدى. بۇ قەلئە تاغ چوققىسىغا جايلاشقان ناھايىتى مۇستەھكەم قەلئە بولۇپ، قەلئە ئەتراپى مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن ھۇجۇم قىلىشقا بىئەپ، دۈشمەنگە نىسبەتەن مۇداپىئەلىنىشكە ئەپلىك ئىدى. مەيلى ئاتلىق، مەيلى پىيادىلىك ھېچكىم ئۇنىڭغا يېقىن بارالمايتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قەلئەنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ ئۈچ كۈن

[1] مانچاناق ـــ دۈشمەن ئىستىھكاملىرىغا يىراقتىن توپ (تاش) ئاتىدىغان ئۈسكۈنە.
[2] دەببابە ـــ ئىچىگە كىرىپ ئىرىپ قورغاننى تېشىدىغان ۋەياكى قورغان دەرۋازىسىغا ئوت قۇيىدىغان ھەربىي ئەسلىھە. بۇلار شۇ دەۋرنىڭ تانكا ـ برونۇۋىكلىرى ئىدى.

تۇردى. ئۈچ كۈندىن كېيىن بىر يەھۇدىي ئەل بولۇپ كېلىپ: «ئى مۇھەممەد! سەن ئۇلارنى بىر ئاي مۇھاسىرىگە ئېلىپ ياتساڭمۇ پەرۋا قىلشمايدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ يەر ئاستى سۈيى ۋە بۇلاقلىرى بار. ئۇلار كېچىسى چىقىپ سۇ قاچىلاپ ئەكىرىۋېلىپ قەلئەدە بېكىنىپ يېتىۋېرىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ سۇ يولىنى ئۈزۈپ تاشلىيالىساڭ، ئاندىن ئۇلار سىرتقا چىقىدۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئىچىملىك سۈيىنى ئۈزۈپ تاشلىغانىدى، يەھۇدىيلار قەلئەدىن چۈشۈپ قاتتىق تەرسالىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى. نەتىجىدە مۇسۇلمانلار تەرەپتىن بىرقانچە كىشى شەھىد بولدى، يەھۇدىيلاردىن ئونغا يېقىن بەدبەخت جەھەننەمگە ئۇزىتىلدى، ئاندىن بۇ قەلئەمۇ پەتھى قىلىندى.

ئۇبەي قەلئەسىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى

زۇبەير قەلئەسى ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، يەھۇدىيلار ئۇبەي قەلئەسىگە يۆتكىلىپ، بۇ يەردە مۇداپىئەدە تۇرۇۋالدى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنى قاتتىق مۇھاسىرىگە ئېلىپ، قەلئەدىن چۈشۈشكە قىستىغانىدى، بۇلاردىن ئىككى سەرۋاز نۆۋەت ئارقا ـ ئارقىدىن مەيدانغا چۈشۈپ يەكمۇيەك ئېلىشىشنى تەلەپ قىلدى. ئەمما، مۇسۇلمان ئەزىمەتلەر ئۇلارنى جەھەننەمگە يولغا سېلىۋەتتى. يەھۇدىيلاردىن ئىككىنچى قېتىم مەيدانغا چۈشكەن دۈشمەننىڭ ئەدىپىنى بەرگەن كىشى مۇسۇلمانلارنىڭ ئاتاقلىق پالۋىنى قىزىل سەللىلىك باتۇر ـ ئەزىمەت ئەبۇ دۇجانە (يەنى سىماك ئىبنى خەرشەنەتۇل ئەنسارى) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى. ئۇ مەزكۇر مۇبارىزچىنى بىر تەرەپ قىلىپ بولۇپلا، يولۋاستەك ئېتىلىپ قەلئەگە بېسىپ كىردى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ باشقا مۇسۇلمانلارمۇ كىردى. نەتىجىدە قورغان ئىچىدە بىرەر سائەتتەك كەسكىن جەڭ بولغاندىن كېيىن، يەھۇدىيلار بۇ قەلئەنى تاشلاپ، بىر ـ بىرلەپ چېكىنىپ چىقىپ، مۇشۇ رايوننىڭ ئەڭ كەينىدىكى قەلئە ـــ نەزار قورغىنىغا يۆتكىلىپ مۇداپىئەدە تۇردى.

نەزار قورغىنىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى

نەزار قورغىنى مۇشۇ تەۋەلىكتىكى قورغانلار ئىچىدە ھەممىدىن مۇستەھكەم، ھەممىدىن پۇختا بىنا قىلىنغان قورغان ئىدى. شۇڭا، ئۇلار مۇسۇلمانلارنى بۇ

قەلئەگە ھەرقانچە قىلسىمۇ كىرەلمەيدۇ دەپ قاراپ، ئاساسلىق چوڭ قەلئەلىرى قولدىن كەتكەن بولسىمۇ، ئاياللار ۋە باللارنى مۇشۇ قەلئەگە يىغىپ مۇداپىئەدە تۇردى. مۇسۇلمانلار بۇ قەلئەنى قاتتىق مۇھاسىرىگە ئالدى ۋە ھەرتەرەپتىن بېسىمنى كۈچەيتتى. لېكىن قورغاننىڭ تاغ ئۈستىگە جايلاشقانلىقى ئالاھىدىلىكى مۇسۇلمانلارنى باستۇرۇپ كىرىشتىن توسۇپ قويدى. يەھۇدىيلارمۇ قاتمۇقات مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىشقا پېتىنالمىدى، پەقەت مۇسۇلمانلارنى ئوققا تۇتۇپ، تاش ئېتىپ قارشىلىق كۆرسىتىپ تۇردى. دېمەك، نەزار قورغىنىنى ئېلىش قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقتىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارنى مانچاناق ۋە دەبابە قاتارلىق ئېغىر تېپتىكى قوراللارنى ئىشقا سېلىشقا بۇيرۇدى. ئېيتىلىشىچە، مۇسۇلمانلار بۇ ئەسلىھەلەر بىلەن دۈشمەن ئىستىھكاملىرىنى توپقا تۇتۇپ، مەزكۇر قورغاننىڭ تام-تورۇسلىرىدىن چوڭ-كىچىك شورا-سۈڭگۈچلەرنى ئاچقان ۋە شۇ يەردىن باستۇرۇپ كىرىپ قورغان ئىچىدە كەسكىن جەڭ قىلغان. ئاخىر دۈشمەن تەرەپ پاجىئەلىك مەغلۇپ بولۇپ تەسلىم بولغان. چۈنكى، ئۇلار ئالدىنقى سېپىللاردىن خوتۇن-باللىرىنى بىرگە ئېلىپ ئاستا-ئاستا چېكىنىپ قېچىۋالغىنىغا ئوخشاش، بۇ قەلئەدىن ئۇنداق ئاسان قېچىۋالالمىغان، قاچقانلارمۇ خوتۇن-باللىرىنى مۇسۇلمانلارغا تاشلاپ بېرىپ، جېنىنى ئېلىپ قاچقان.

مۇداپىئەلىنىش شارائىتى ھەممىدىن مۇستەھكەم بولغان بۇ قورغاننىڭ ئىشغال قىلىنىشى بىلەن خەيبەر شەھىرىنىڭ بىرىنچى چوڭ بۆلىكى پۈتۈنلەي مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۆتتى. بۇ چوڭ بۆلەك نەتات ۋە شەيىق رايونى بۆلىكى ئىدى. بۇ بۆلەكتە يەنە يۇقىرىقى قورغانلاردىن باشقا چوڭ-كىچىك بىرقانچە قورغان ۋە ئىستىھكاملار بار ئىدى. بىراق، يەھۇدىيلار ئەڭ مۇستەھكەم ۋە ئەڭ بىخەتەر بۇ قورغانلىرىنىڭ قولدىن كېتىشى بىلەن باشقا قورغانلارنى ئۆزلىكىدىن بوشىتىپ بېرىپ، خەيبەر شەھىرى ئىككىنچى بۆلەك رايونىغا قېچىپ بېرىۋالدى.

خەيبەر شەھىرى ئىككىنچى بۆلەك رايونىنىڭ ئېلىنىشى

خەيبەر بىرىنچى بۆلەك، يەنى نەتات ۋە شەيىق رايونى ئىشغال قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى خەيبەرنىڭ ئىككىنچى بۆلەك رايونى، يەنى كەتىيبە (ھەربىي رايون) قورغىنى، ۋەتىيھە (ساي رايونى) قورغىنى ۋە سالالىم (بەنى نەزىرنىڭ كاتتىسى ئەبىلھۇقەيقنىڭ) قورغىنى

تەرەپكە يۆتكىدى. بۇ يەرگە نەتات ۋە شەيق رايونلىرىدا دەككىسنى يېگەن قاچقۇن يەھۇدىيلارنىڭ ھەممىسى يىغىلىپ، مۇستەھكەم بىر مۇداپىئە چەمبىرىكى ھاسىل قىلغانىدى. تارىخچىلارنىڭ مەزكۇر ئۈچ قورغاننىڭ قايسىسىدا ئۇرۇش بولغانلىقى توغرىسىدىكى قارىشى ئوخشاش ئەمەس. ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدىن قارىغاندا، قەمۇس قەلئەسىنى ئېلىش جەريانىدا ئۇرۇش بولغانلىقى ئېنىق، بەلكى تېخى رىۋايەتنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا بۇ قورغان پەقەت ھەربىي كۈچ، يەنى ئۇرۇش بىلەنلا ئىشغال قىلىنغانلىقى، سىياسىي سۆزلىشىش ۋە بېسىم ئىشلىتىش قاتارلىق ۋاستىلارنىڭ كار قىلمىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. ئەمما، ئىمام ۋاقىدى رەھىمەھۇللاھ خەيبەر ئىككىنچى بۆلەك رايونىدىكى ئۈچ قەلئەنىڭ ھەممىسى پەقەت سۆزلىشىش ئارقىلىق (سىياسىي يول بىلەن) ئېلىنغان دەپ ئېنىق كۆرسەتتى. ئېھتىمال قەمۇس قەلئەسى ئەتراپىدا بىرئاز ئۇرۇش ۋە تىركىشىشلەر بولغاندىن كېيىن، ئاندىن سۆزلىشىش ۋە سىياسىي جەھەتتىن خىزمەت ئىشلەش باشلانغان بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، كېيىنكى ئىككى قورغان ئۇرۇشماي ۋە قان تۆكۈلمەيلا بىر تەرەپ قىلىنغان بولۇشى ئېھتىمال.

خوش، قانداقلا بولمىسۇن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى بۇ تەرەپ (كەتىيبە)كە يۆتكەپ كەلگەندىن كېيىن، بۇ يەرنى قاتتىق مۇھاسىرىگە ئالدى. مۇھاسىرە 14 كۈنگە سوزۇلدى. يەھۇدىيلار قورغانلىرىدىن چىقماي يېتىۋەردى. ئاخىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا مانجاناق تىكلىمەكچى بولۇۋىدى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈنلەي ھالاك بولۇپ كېتىشىگە جەزم قىلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سۈلھى تۈزۈش تەكلىپىنى سۇندى.

يەھۇدىيلارنىڭ ئاق بايراق چىقارغانلىقى

ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، ئىبنى ئەبىلھۇقەيق پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەلچى ئەۋەتىپ سۆزلىشىپ كۆرۈش ئۈيىنىڭ بارلىقىنى ئېيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ماقۇل كۆرۈپ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشتى. ئۇنىڭ بىلەن قورغان ئىچىدىكى چوڭ-كىچىك بارلىق يەھۇدىيلارنىڭ ھاياتىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش بەدىلىگە، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مال-مۈلۈك، يەر-زېمىن، ئالتۇن-كۈمۈش، قوي-كالا ۋە ئۇستىگە كىيگەن كىيىمدىن باشقا بارلىق نەرسىلىرىنى، ھەتتا زىبۇ-زىننەت ھالقىلىرىغىچە مۇسۇلمانلارغا قالدۇرۇپ، بالا-چاقا ۋە خوتۇن-قىزلىرىنى ئېلىپ خەيبەردىن چىقىپ كېتىشكە كېلىشتى. كېلىشىمگە ئىمزا

قويۇش ئالددا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىبنى ئەبلھۇقەيقكە: «ئەگەر مەندىن ھەرقانداق بىر نەرسىنى يوشۇرساڭلار، سىلەردىن ئاللاھنىڭ ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن ئەھدىسى ئۈزىلىدۇ» دەپ ئاگاھلاندۇردى. ئۇلار شەرتلەرنىڭ ھەممىسىگە كۆنۈپ كېلىشىمگە ئىمزا قويدى[①]. بۇ كېلىشىمنىڭ ئىمزالىنىشى بىلەن خەيبەر قورغانلىرىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى پۈتۈنلەي مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۆتتى. دېمەك، خەيبەرنى ئىشغال قىلىش غەلىبىلىك تاماملاندى.

ئەبلھۇقەيقنىڭ ئىككى ئوغلى كېلىشىمگە خىلاپلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلۈمگە بۇيرۇلدى

كېلىشىمنامىدە يۇقىرىقىدەك سەممىي ـ سادىق بولۇش قاتتىق تەكىتلەنگەن بولسىمۇ، ئەبلھۇقەيقنىڭ ئىككى ئوغلى نۇرغۇن مال ـ مۈلۈكنى يوشۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئىچىدە ھۇيەي ئىبنى ئەختەبنىڭ بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرى مەدىنىدىن سۈرگۈن قىلىنغاندا خەيبەرگە يۆتكەپ كەلگەن ئەتىۋارلىق زىبۇ ـ زىننەت، ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىمۇ بار ئىدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەنانەتۇر رەبىئنى چاقىرىپ (بەنى نەزىرنىڭ خەزىنە ماللىرى شۇنىڭ قولىدا ئىدى)، ئۇنىڭدىن ئاشۇ خەزىنىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى سورىغانىدى، ئۇ: «خەزىنىنىڭ ئورنىنى قەتئىي بىلمەيمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. بۇ چاغدا يەھۇدىيلاردىن بىر ئادەم: «مەن كەنانەنىڭ ھەر كۈنى ئەتىگەن مۇشۇ خارابىلىقنى چۆرگىلەپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەنىدىم» دەپ گۇۋاھلىق بەردى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەنانىگە: «ناۋادا ئاشۇ ماللارنى سېنىڭدىن تېپىۋالساق كالالاڭنى ئالسام بولامدۇ؟» دەپ سورىغانىدى، كەنانە: «بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ خارابىلىقنى قېزىشقا بۇيرىدى. نەتىجىدە ئۇ يەردىن بەنى نەزىر ماللىرىنىڭ بىر بۆلۈكى تېپىۋېلىندى. ئاندىن ئۇنىڭدىن قالغان قىسمى سورالغانىدى، ئۇ مەسىلىنى تاپشۇرغىلى ئۇنىمىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بېرىپ: «ئۇنى ئەدەپلىگىن[②]، ئۇ يوشۇرۇپ قويغان

① ئىمام ئەبۇ داۋۇد رەھمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ كېلىشىمدە، ناۋادا يەھۇدىيلار خەيبەردىن چىقىپ كەتمەكچى بولسا، تۆگىلىرى كۆتۈرگىدەك نەرسە ـ كېرەك ئارتىپ چىقىپ كەتسە بولىدۇ دەپ پۈتۈشكەن دېيىلگەن.

② قىيىن ـ قىستاققا ئالغىن دېگەن مەنىدە.

نەرسىلەرنى تېپىۋالايلى» دېدى. زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ كۆكرىكىگە ئۇرۇپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويغىلى تاسلا قالدى. ئاندىن ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بەرگەندى، مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى قېرىندىشى مەھمۇد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىساسى ئۈچۈن ئۆلتۈردى (مەھمۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نائىم قورغىنىنىڭ تۈۋىدە سايىداۋاتقاندا ئۈستىگە تاش تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋېتىلگەندى).

ئىبنى قەييۇم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبىلھۇقەيقنىڭ ئىككى ئوغلىغا ئۆلۈم جازاسى بەردى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئەھدىگە خىيانەت قىلغانلىقىنى كەنانەنىڭ بىر نەۋرە تۇغقىنى (يەنى ئۇنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى) ئىقرار قىلغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە ھۇيەي ئىبنى ئەختەبنىڭ قىزى سەفىييەنى ئولجا ئالدى. ئۇ ئەبىلھۇقەيقنىڭ ئوغلى كەنانەنىڭ قولىدا بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىر تەكىيىگە باش قويغىنىغا ئۇزۇن بولمىغانىدى.

خەيبەر غەنىيمەتلىرىنىڭ تەقسىم قىلىنىشى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەر يەھۇدىيلىرىنى بۇ يەردىن سۈرگۈن قىلىۋېتىپ، ئاندىن خەيبەر زېمىنى ۋە ئولجىلىرىنى بىراقلا تەقسىم قىلىش ئىرادىسىگە كەلگەندى. بىراق ئۇلار: «بىزنى مۇشۇ زېمىندا قالدۇرساڭ، بىز ئۇنى تېرىپ ـ تىكىپ گۈللەندۈرسەك، دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى بىز ئوبدان بىلىمىز» دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ئەمەلىيەتتىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋە ساھابە كىراملارنىڭ ئۇ يەرلەرنى تېرىپ ـ تىكىپ باشقۇرۇپ بېرىدىغان مۇلازىم ـ چاكارلىرى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ بۇ ئىشلارغا ئېشىنالمايتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا خەيبەر زېمىنىدىن چىققان مەھسۇلاتنىڭ يېرىمىنى بېرىشكە، قالغان يېرىمىنى مۇسۇلمانلارغا تاپشۇرۇشقا كېلىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خالىغان مۇددەتكىچە تۇرۇپ تۇرىدىغان بولدى. ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغا خەيبەر زېمىنلىرىنى تەخمىني باھالاپ بېكىتىپ بېرىشكە مەسئۇل بولدى.

خەيبەر زېمىنى 36 بۆلەككە بۆلۈندى. ھەربىر بۆلەك 100 ئۈلۈش ھوسۇللۇق ئېتىزغا ئايرىلدى. نەتىجىدە خەيبەر جەمئىي 3600 ئۈلۈشلۈك ھوسۇل ئېتىزى قىلىپ بېكىتىلدى. مەدىنە تەرەپكە 1800 ئۈلۈش ھوسۇل قالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئاۋام مۇسۇلمانلار قاتارىدا بىر كىشىلىك نېسىۋە ئالدى.

چۈنكى، خەيبەر غەنىيمەتلىرى 1800 ئۈلۈش قىلىپ تەقسىم قىلىنغانىدى. مۇنداق بولۇشى، بۇ غەنىيمەتلەر ئاللاھ تەئالانىڭ ھۇدەيبىيە غازىتىغا قاتناشقان مۇجاھىد مۇسۇلمانلارغا ئىلتىپات قىلغان ھەدىيىسى بولۇپ، ئۇلاردىن بۇ قېتىمقى جەڭگە قاتناشقان ياكى قاتناشمىغانلىرى بولسۇن، ھەممىسىگە نېسىۋە تېگىشى كېرەك ئىدى. ھۇدەيبىيە مۇجاھىدلىرى 1400 كىشى بولۇپ، 200 ئاتلىق بار ئىدى. شۇڭا ھەربىر ئاتقا ئىككى ئۈلۈش، ئىگىسىگە بىر ئۈلۈش، جەمئىي ھەربىر ئاتلىق ئۈچ ئۈلۈش نېسىۋە ئالدى. قالغانلار بىر ئۈلۈشتىنلا نېسىۋىگە ئىگە بولدى.

خەيبەر غەنىيمەتلىرىنىڭ موللۇقىنى شۇنىڭدىن بىلىۋالغىلى بولىدۇكى، ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن نەقىل قىلغان ھەدىستە: «بىز خەيبەرنى ئالغاندىن كېيىن ئاندىن ئاش ـ تاماققا تويۇنغانىدۇق» دېيىلگەن. يەنە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «خەيبەر قولغا كېلىۋىدى، ئەمدى خورمىغا تويىدىغان بولدۇق دېدۇق» دېگەن. نېمىلا بولمىسۇن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مۇھاجىرلار ئەنسارلار بۇرۇن ئۇلارغا ئۆتنۈپ بەرگەن خورمىلىق ۋە باغ ـ ۋارانلارنى ئەنسارلارغا قايتۇرۇپ بەردى. چۈنكى، ئەمدى مۇھاجىرلارنىڭمۇ يەر ـ زېمىنلىرى بار بولغانىدى.

جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئەشئەرىيلەرنىڭ قايتىپ كېلىشى

بۇ غازاتنىڭ غەنىيمەتلىرىنى تەقسىم قىلىش ھارپىسىدا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى (ئەبۇ تالىب)نىڭ ئوغلى جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ھەبەشىستاندىن قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ باشقا ئەشئەرىي ھەمراھلىرىمۇ بار ئىدى.

ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ چىققانلىقىنى ئاڭلىغانىدۇق. ئۇ چاغدا بىز يەمەندە ئىدۇق. شۇنىڭ بىلەن بىز (مەن ۋە ئىككى قېرىندىشىم بىرلىكتە) جەمەتىمىزدىن 50 نەچچە كىشى بىلەن بۇ تەرەپكە ھىجرەت قىلىپ چىقتۇق. بىز بىر كېمىگە ئولتۇرغانىدۇق، بۇ كېمە بىزنى ھەبەشىستان (نەجاشىينىڭ تەۋەلىكى)غا ئاپىرىپ قويدى. ئۇ يەردە بىز جەئفەر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى بىلەن ئۇچراشتۇق. ئۇ بىزگە: «رەسۇلۇللاھ بىزنى مۇشۇ يەردە تۇرۇشقا ئەۋەتتى. شۇڭا، سىلەرمۇ بىز بىلەن تۇرۇپ تۇرۇڭلار» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بىز ئاشۇلار بىلەن بىر مۇددەت

تۇرۇپ قىلىپ، كېيىن كەلگەندۇق. بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەل خەيبەرنى ئېلىشقا يولغا چىقىپ كەتكەن ۋاقىتتا كېلىپ قاپتۇق. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كەينىدىن خەيبەرگە بارساق، ئۇ خەيبەرنى ئېلىپ بولغانىكەن. ئۇ بىزگىمۇ بىر ئۈلۈش غەنىيمەت بۆلۈپ بەردى. ئەمما، بىزدىن باشقا خەيبەر پەتھىسىگە قاتناشمىغان بىرمۇ ئادەمگە ھېچ نەرسە بەرمىدى.

شۇنداق قىلىپ جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى يېتىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى ۋە ئۇنى سۆيۈپ كەتتى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئەزبىرايى خۇدا! نېمىگە خۇشال بولۇشۇمنى بىلمەي قېلىۋاتىمەن، خەيبەرنىڭ ئېلىنغىنىغىمۇ؟ ياكى جەئفەرنىڭ ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلگىنىگىمۇ؟». ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەمرى ئىبنى ئۇمەييەتۇز زەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئارقىلىق مۇھاجىرلارنى قايتۇرۇپ كېلىش توغرىلىق نەجاشىغا يوللىغان مەكتۇبى يېتىپ بارغاندىن كېيىن يولغا چىققانىدى. نەجاشى ئۇلارنى ئىككى كېمە بىلەن يولغا سالدى. ئۇ يەردىكى مۇھاجىرلار جەمئىي 16 كىشى بولۇپ، بالا ـ چاقىلىرى بىرگە كەلگەنىدى. ئۇلاردىن باشقا مۇھاجىرلار خېلى بۇرۇنلا بىردىن ـ ئىككىدىن مەدىنىگە قايتىپ كېلىپ بولغان.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىشى

بىز يۇقىرىدا سەفىييەنىڭ ئېرى كەنانە كېلىشىمگە خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسى بېرىلىپ سەفىييەنىڭ ئەسىر ئېلىنغانلىقىنى تىلغا ئالغاندۇق. ئەسىرلەر بىر يەرگە جەملىنىپ تەقسىم قىلىنىش ئالدىدا تۇرۇۋاتاتتى. دىھيە ئىبنى خۇلەيفەتۇل كەلبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ماڭا ئەسىرلەردىن بىر چۆرە (ئايال قۇل) ئىلتىپات قىلساڭ» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «بارغىن ئۆزۈڭ خالاپ بىرنى ئېلىپ كەت» دېگەنىدى، ئۇ بېرىپلا سەفىييەنى تاللاپ ئېلىپ ماڭدى. بۇ چاغدا بىر كىشى: «ئى رەسۇلۇللاھ! سەن دىھيەتۇل كەلبىگە بەنى قۇرەيزە ۋە بەنى نەزىر يەھۇدىيلىرىنىڭ سەردارى ھۇيەيىنىڭ قىزى ــــ ئەڭ بەلەن ئايالنى ئىلتىپات قىلىۋەتتىڭ، ئۇ دېگەن ساڭىلا لايىق كېلەتتى» دېدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «دىھيەنى چاقىرىڭلار» دېدى. دىھيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەفىييەنى ئېلىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى كۆرۈپ: «بارغىن، ئۇنىڭدىن باشقا بىرسىنى تاللىغىن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەفىييىنى مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلغانىدى، ئۇ ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئازاد قىلىۋېتىپ، ئۇنىڭ ھۆرلىكىنى ئۇنىڭغا تويلۇق قىلىپ بېرىپ، ئۇنى ئەمرىگە ئالدى. قايتىشتا سەددۇسەھبا دېگەن يەرگە كەلگەندە ھالال بولۇۋىدى (يەنى ھەيزدىن پاكلىنىۋىدى)، ئۇممۇ سۇلەيم رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنى ياساندۇرۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قېتىپ قويدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كېچىسى سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىلەن بىر تەكىيگە باش قويدى. ئەتىسى ئەتىگەن جامائەتچىلىككە خورما ھالۋىسى قىلىپ توي زىياپىتى بەردى ۋە يول بويى ئۈچ كېچىنى سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىلەن بىرگە ئۆتكۈزدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ چىرايىدا تاياق زەربىسىدىن بولغان كۆكنى كۆرۈپ: «ئۇ نېمە ئىششىق؟» دەپ سورىغانىدى، ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ، سىلەر بىزگە ھۇجۇم قىلىش ھارپىسىدا بىر چۈش كۆردۈم، چۈشۈمدە ئاسماندىكى ئاي ئورنىدىن قوزغىلىپ كېلىپ مەن بىلەن بىر تەكىيگە باش قويغۇدەك. ئەزبىرايى خۇدا، مەن بۇ چۈشۈمنىڭ ھازىرقى سەن بولۇپ قېلىشىڭنى ھەرگىز ئويلىمىغانىدىم. مەن ئۇ چۈشنى ئېرىم كەنانىگە ئېيتىپ بېرىۋىدىم، ئۇ: ‹مەدىنىدە باش كۆتۈرگەن ئاشۇ پادىشاھنى ئارزۇ قىلىپ شۇنداق چۈش ياسىدىڭ› دەپ مېنى ئۇرغان» دېدى.

زەھەرلەنگەن قوينىڭ كاشلىسى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەرنى ئىشغال قىلىپ ھەربىي ھەرىكەتلەردىن خاتىرجەم بولۇپ ئولتۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، سالام ئىبنى مۇشكەمنىڭ ئايالى زەينەب (ھارىسنىڭ قىزى) بىر قوينى زەھەرلەپ پىشۇرۇپ «ھەدىيە» دەپ كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇ خوتۇن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قوي سىنىغا ئامراق ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، شۇ يەرگە زەھەرنى كۆپرەك سېلىپ ۋە باشقا يەرلىرىنىمۇ زەھەرلەپ ئېلىپ كەلگەنىكەن. قوي پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا قويۇلۇۋىدى، ئۇ قوينىڭ سىنىنى ئاجرىتىۋېلىپ ئېغىزىغا بىر چىشلەم سېلىپ ئازراق چاينىۋالا تۈكۈرۈۋەتتى ۋە: «بۇ ئۇستىخان ماڭا ئۆزىنىڭ زەھەرلەنگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى» دېدى. ئاندىن ئۇنى چاقىرتىپ سوراق قىلغانىدى، ئۇ ئېتىراپ قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەم: «نېمە ئۈچۈن بۇنداق قىلدىڭ؟» دېگەنىدى، ئۇ: «ئەگەر پادىشاھ بولسا ئۆلىدۇ، ئارام تاپىمىز، ناۋادا ھەقىقىي پەيغەمبەر بولسا تەسىر قىلمايدۇ، ئەگىشىمىز دەپ قىلغان» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئۆتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە ھېلىقى گۆشتىن يېگەنلەر ئىچىدە بەرراۋ ئىبنى مەئرۇرنىڭ ئوغلى بىشرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بار ئىدى. ئۇ بىر چىشلەم يۇتۇپ سالغانلىقى ئۈچۈن ئۆلۈپ كەتتى. بۇ خوتۇنغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكى ياكى كەچۈرۈم قىلىنغانلىقى ھەققىدىكى رىۋايەتلەر ئوخشاش ئەمەس. شۇڭا، تارىخشۇناسلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاۋۋال كەچۈرۈم قىلغانىدى، كېيىن بىشرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن قىساس ئۈچۈن ئۇ ئايالنى ئۆلتۈردى دېگەن پىكىرگە كېلىشتى.

خەيبەر ئۇرۇشىدا ئىككى تەرەپتىن چىقىم بولغانلار

خەيبەر ئۇرۇشىدا مۇسۇلمانلاردىن شەھىد بولغانلارنىڭ ئومۇمىي سانى 16 كىشىگە يەتتى. قۇرەيشتىن تۆت، ئەسلەم قەبىلىسىدىن بىر، خەيبەرلىك بىر، قالغانلىرى ئەنسارلاردىن ئىدى. يەنە بىر سۆزدە مۇسۇلمانلاردىن شەھىد بولغانلارنىڭ ئومۇمىي سانى 18 دېيىلىدۇ. ئەللامە مەنسۇر فورى رەھمەھۇللاھ 19 ئادەم دەيدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئىنچىكىلەپ تەكشۇرۇپ ئىزدەنگەندىن كېيىن، شەھىد بولغانلار قاتارىدا 23 كىشىنىڭ ئىسمىنى تاپتىم. ئۇلارنىڭ بىرىنى ئىمام تەبەرى رەھمەھۇللاھ، يەنە بىرىنى ئىمام ۋاقىدى رەھمەھۇللاھ زىكرى قىلدى. بىرى زەھەرلەنگەن قوينى يەپ سىلىپ ئۆلۈپ كەتكەن كىشىدۇر. ئاخىرقى بىرى بەدرىدە ئۆلتۈرۈلگەنمۇ ياكى خەيبەردە ئۆلتۈرۈلگەنمۇ ئېنىق ئەمەس. ئەمما، يەھۇدىيلاردىن ئۆلگەنلەرنىڭ سانى 93 كىشىدۇر.

فەدەك

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەرگە يېتىپ بېرىپلا مەھيىسە ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى فەدەك يەھۇدىيلىرىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىشقا ئالدىن ماڭغۇزۇۋەتكەنىدى. ئۇلار دەرھال گەپكە كىرمەي ياكى جاۋاب قايتۇرماي ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈشتى. ئاللاھ تەئالا خەيبەرنى مۇسۇلمانلارغا ئىلتىپات قىلىۋىدى، ئۇلارنىڭ

دىللىرىغا قورقۇنچ چۈشۈپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەلچى ئەۋەتىپ خەيبەرلىكلەرگە ئوخشاشلا فەدەك مەھسۇلاتىنىڭ يېرىمىنى تاپشۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلار بىلەن كېلىشىم ئىمزالىدى. مۇسۇلمانلار فەدەكنى ئۇرۇش قىلماي ئالغان بولغاچقا، ئۇنىڭ كىرىمى مەخسۇس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەسەررۇپ قىلىشىدا بولدى. ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز ئائىلىسى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلەتتى.

ۋادىلقۇرا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەرنىڭ ئىشلىرىدىن بوشىنىپلا مۇسۇلمانلارنى باشلاپ ۋادىلقۇراغا يۈرۈپ كەتتى. چۈنكى، ئۇ يەردىمۇ يەھۇدىيلار ۋە قىسمەن ئەرەبلەر ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، ئۇلار ئۆزئارا بىرلىشىپ، مۇسۇلمانلارغا قارشى ھەربىي سەپ بولۇپ ئۇيۇشقانىدى. شۇڭا، مۇسۇلمانلار ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىۋىدى، دۈشمەن تەرەپ تولۇق تەييارلىق بىلەن تۇرغاچقا، مۇسۇلمانلارنى قار ـ يامغۇردەك ئوققا تۇتتى. ئېتىشىش جەريانىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چاكىرى (قۇلى) مۇدئەم ئۆلۈپ كەتتى. كىشىلەر: «خۇش مۇبارەك ئەھلى جەننەتتىن بولغىنىغا، مۇبارەك» دېيىشكەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «يوقسۇ، ئۇنداق بولمايدۇ، ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ خەيبەردە تەقسىماتقا كىرمىگەن ئەھۋالدا چۈنتەككە سېلىۋالغان تون چاپان ئۇنىڭغا ئوت ياقىدۇ» دېدى. كىشىلەر بۇنى ئاڭلاپ بىرى بىر تال تانا، يەنە بىرى بىر تال ياكى ئىككى تال بوغۇچ كۆتۈرۈپ كېلىپ ئومۇمغا تاپشۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بىر دانە ئوت بوغۇچ ياكى ئىككى دانە ئوت بوغۇچ»[①] دەيتتى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇنىنى جەڭگە سەپەرۋەر قىلدى ۋە قىسىملارغا بۆلۈپ سەپ تۈزدى. جەڭ تۇغىنى سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى. قىسىملارنىڭ ئەلەملىرىدىن بىرنى ھۇباب ئىبنى مۇنزىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا، يەنە بىرنى سەھل ئىبنى ھەنىف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ۋە يەنە بىرنى ئابباد ئىبنى بىشرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى. ئاندىن

① چۈنكى، ئاشۇ بىر ـ ئىككى تال بوغۇچلار ئومۇمغا تاپشۇرۇلۇپ تەقسىماتقا كىرمىگەن تەقدىردە، ئاشۇ بوغۇچلار ئوتقا ئايلىنىپ ئىگىسىگە ئازاب ـ ئوقۇبەت كەلتۈرەتتى.

ھەرىكەتكە ئۆتۈپ، ئۇلارنى ئىسلامغا (يەنى تەسلىم بولۇشقا) چاقىردى. ئۇلار تەكلىپنى رەت قىلىپ يەكمۇيەك ئېلىشىشقا ئادەم چىقاردى. ئۇنىڭغا قارشى بىز تەرەپتىن زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چىقىپ ھايال قىلماي ئۇ ئۆز رەقىبىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىۋەتتى. يەنە بىرەيلەن سەكرەپ چىققاندى، ئۇنىمۇ ئەپچىللىك بىلەن ئۇجۇقتۇرۇپ قويدى. ئارقىدىن يەنە بىر يەھۇدىي چىققاندى، ئۇنىڭغا قارشى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چىقىپ قوغلاپ يۈرۈپ چېپىۋەتتى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەيدانغا بىر چىققانچە ئۇلاردىن ئارقا-ئارقىدىن چۈشكەن 11 ئادەمنى قىلىچلاپ يوقاتتى. ئۇ ھەربىر يەھۇدىينى ئۇ ئاللەمگە ئۇزاتسا، كېيىنكىلىرىنى ھەققەتكە تەن بېرىپ تەسلىم بولۇشقا چاقىراتتى.

ھەر نامازنىڭ ۋاقتى كىرسە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەر بىلەن جامائەت بولۇپ ناماز ئوقۇش ئۈچۈن بازىغا قايتاتتى-دە، ئاندىن قايتىپ كېلىپ ئۇلارنى تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلىپ كەچ كىرگىچە جەڭ قىلاتتى. بىر كۈنى ئەتىگەن كۈن چىقىشنىڭ ئالدىدىلا ئۇلارغا ھۇجۇم قوزغىغاندى، ئۇلار قوللىرىدىكى بارلىق نەرسە-كېرەكلىرىنى تاپشۇرۇپ تەسلىم بولىغانلىقىنى جاكارلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋادىلقۇرانى غالىب ھەربىي كۈچ بىلەن ئىگىلەپ، ئۇلارنىڭ ماللىرىنى غەنىيمەت ئالدى ۋە نۇرغۇن ئۆي سەرەمجان ۋە رەخت-ماتالارغا ئىگە بولدى ۋە ئۇ يەردە تۆت كۈن تۇرۇپ غەنىيمەتلەرنى ساھابىلەرگە تەقسىم قىلىپ بەردى. يەر-زېمىن، دەل-دەرەخ ۋە ئۈزۈم-خورمىلارنى يەرلىك ئاھالىلارغا (خەيبەرلىكلەر بىلەن كېلىشكەندەك) تەڭ شېرىكلىككە بېرىۋەتتى.

تەيمائ

تەيمائ يەھۇدىيلىرى ئاۋۋال خەيبەرلىكلەرنىڭ، ئارقىدىن فەدەك ۋە ۋادىلقۇرالىقلارنىڭ بىر-بىرلەپ تەسلىم بولۇشقانلىقلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزلىكىدىن مۇسۇلمانلارغا ئەلچى ئەۋەتىپ، سۈلھى تەلەپ قىلىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ مال-مۈلۈك، يۇرت مەھەللىسىگە تېگىش قىلمىدى ۋە ئۇلارغا تۆۋەندىكىدەك ئامانلىق خېتى يېزىپ بەردى. خەتنى خالىد ئىبنى سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يازدى:

بۇ ئاللاھنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەدنىڭ بەنى ئادىيا خەلقىگە يېزىپ
بەرگەن پۈتۈكنامىسىدۇر. بەنى ئادىيا خەلقى مۇسۇلمانلارنىڭ ھىمايىسىدە

بولدۇ، ئۇلار مۇسۇلمانلارغا باج تاپشۇردۇ. ئۇلار ئەھدىگە ۋاپا قىلسىلا ئىززەت-ھۆرمىتى دەخلىگە ئۇچرىمايدۇ، يۇرت-ماكانلىرىدىن قوغلاپ چىقىرىلمايدۇ. كىچە پۇرسەت، كۈندۈز ھېساب-كىتاب[1] (ۋەسسالام).

مەدىنىگە قايتىش

سۇلھىدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قاراپ يول ئالدى. يول ئۈستىدە بىر كۈنى كېچە بىر ۋاقىتقىچە يول يۈرۈپ، ھەتتا كېچە ئاخىرلىشاي دېگەندە ئاندىن ئۇخلاش ئۈچۈن بىر قونالغۇغا كېلىپ چۈشتى ۋە بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «سەن بۈگۈن ئۇخلىماي بىزنى بامداتقا ئويغاتقىن» دەپ تاپىلىدى. بىلال تۆگىسىنىڭ توقۇمىغا يۆلىنىپ ئۇخلىماي ئولتۇرغان بولسىمۇ، ئاخىر بىر چاغدا كۆزى ئىختىيارسىز ئۇيقىغا كېتىپ قالدى، ھەتتا قۇياش نۇرى ئۇلارنىڭ يۈزىگە چۈشكەنگە قەدەر ئۇلاردىن بىرىمۇ ئادەم ئويغانمىدى. بۇ چاغدا ئەڭ بالدۇر ئويغانغان كىشى يەنىلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بولدى. ئۇ ئويغىنىپلا بۇ يەردىن قوزغىلىپ باشقا بىر ۋادىغا چىققاندىن كېيىن ناماز ئوقۇدى. بەزى تارىخچىلار بۇ ۋەقە باشقا بىر سەپەردە يۈز بەرگەن دېيىشىدۇ.

خەيبەر غازىتىنىڭ تەپسىلاتىغا ئىنچىكىلەپ نەزەر سالغىنىمىزدا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غازاتنى ھىجرىيىنىڭ 7- يىلى سەپەرنىڭ ئاخىرلىرى رەبىئۇلئەۋۋەلنىڭ باشلىرى قايتىپ كەلگەنلىكى مەلۇم بولىدۇ.

ئەببان ئىبنى سەئەد قوشۇنى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدەۋى ئەرەبلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇلاڭچىلىق ۋە قاراقچىلىق ھەرىكەتلىرى ئۈچۈن، مۇسۇلمانلارنىڭ بىخۇدلىشىشىنى كۈتۈپ مەدىنە ئەتراپىدا پايلاپ يۈرۈۋاتقان بىر پەيتتە، ھەرەم ئايلىرى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ يەنىلا بىپەرۋالىق قىلىپ مەدىنىنى ئەسكىرىي كۈچتىن خالىي قويۇش ھەرگىز ئاقىلانىلىك بولمايدىغانلىقىنى ھەرقانداق بىر ھەربىي

① بۇ ماقال-تەمسىل بولۇپ، قالغان ئىشلار ئەمەلىي ئىپادەڭلارغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ ـــ ت.

مۇتەخەسسىستىنمۇ ئوبدانراق بىلەتتى. شۇڭا، ئۇ خەيبەرگە يېتىپ بارغـان ھامـان نەجدى تەرەپتىكى بۇلاڭچىلىق ۋە قاراقچىلىققا ئادەتلەنگەن قىر ئەرەبلىـرىگە زەربە بېرىش ئۈچۈن ئەببان ئىبنى سـەئەد رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇ باشـچىلىقىدا قوشـۇن ئەۋەتكەندى. ئەببان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆز ۋەزىپىـسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىـك ئـادا قىلىپ، ئۇدۇل خەيبەرگە قايتىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم بىـلەن شۇ يەردە ئۇچراشتى. بۇ چاغدا خەيبەر ئېلىنىپ بولغانىدى. بۇ قوشۇننىڭ شۇ يىلى سەپەر ئېيىدا ئەۋەتىلـگەن بولۇشـى ئېھتىمالغـا كـۆپ يـېقىن. بـۇ قوشـۇننىڭ ئەۋەتىلىشى توغرىسىدا «سەھىھ بۇخارى»دىمۇ ھەدىسلەر نەقىل قىلىنغان.

ھىجرىيىنىڭ 7- يىلى ئېلىپ بېرىلغان غازاتلار ۋە ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار

زاتۇررىقائ غازىتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۈشمەن ئۈچ بىرلەشمە قانىتىدىن ئەڭ كۈچلۈك ۋە ئەڭ جاھىل قانىتىدىن ئىككى چوڭ قانات (يەنى قۇرەيش مۇشرىكلىرى ۋە خەيبەرنى بازا قىلغان يەھۇدىي مەككارلىرى)نى تەلتۆكۈس سۇندۇرۇپ تاشلىغاندىن كېيىن، ئۈچىنچى قانات دۈشمەنگە، يەنى نەجدى تۈزلەڭلىكىدە چېچىلىپ يۈرۈپ، پۇرسەت تاپسىلا قاراقچىلىق، بۇلاڭچىلىق ۋە ئوغرىلىق جىنايەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان قارا قورساق بەدەۋىيلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە ئاتلاندى. بۇ بەدەۋىيلەر مەلۇم بىر كەنتتە ياكى بىر شەھەردە ئولتۇراقلاشمىغان ۋەياكى مەلۇم بىر تەۋەلىككە تەۋە بولۇپ، مەلۇم بىر سىياسى كۈچ ئۇلارنى ئىدارە قىلمىغان ۋەياكى بىرەر قەلئە ياكى سېپىلنى ماكان تۇتۇپ، شۇ جايدىن چىقىپ ھەرىكەت قىلمىغان بولغاچقا، ئۇلارغا زەربە بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى تىزگىنلەش مەككىلىكلەر ۋە خەيبەرلىكلەرنى تىزگىنلەشكە قارىغاندا كۆپ قىيىنغا توختايتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن پەقەت «يىراقتىن تور سېلىپ، يېقىندىن قارىغا ئېلىش» تەدبىرىنى قوللانغاندىلا، ئاندىن ئانچە-مۇنچە مەقسەتكە يەتكىلى بولۇشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇلارغا قارىتا بىردە ئارقانىنى ئۇزۇن قويۇۋېتىش، يەنە بىردە ھۇجۇم قىلىپ ئەدىپىنى بېرىش تاكتىكىسىنى قوللاندى.

كۈچ كۆرسىتىپ ھەيۋە قىلىپ قويۇش ئۈچۈنمۇ (ياكى ئاشۇ قاراقچىلارنىڭ مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن توپلىشىۋاتقانلىق خەۋىرى ئاڭلانغانلىقى ئۈچۈنمۇ) ھەرھالدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قېتىم ئۇلارغا قارىتا بىر قېتىملىق ھەربىي ھەرىكەت قوزغىدى. بۇ ھەرىكەت تارىختا زاتۇررىقائ غازىتى دەپ ئاتالدى. تارىخچىلارنىڭ كۆپ قىسمى بۇ غازات ھىجرىيىنىڭ 4 - يىلى ئېلىپ بېرىلغان دەيدۇ. لېكىن، ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى ۋە ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنىڭ بۇ غازاتقا قاتناشقانلىقى مەزكۇر غازاتنىڭ خەيبەر غازىتىدىن كېيىن

ئېلىپ بېرىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ غازاتنىڭ ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلدە ئېلىپ بېرىلغانلىقى ئېھتىمالغا يېقىن.

غازات ھەققىدىكى رىۋايەتلەرنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غەتفان قەبىلىسىدىن ئەنمار، بەنى سەئلەبە ۋە بەنى مۇھارىبە ئايماقلىرىنىڭ توپلىشىپ ئۆزئارا تىل بىرىكتۈرۈپ، مەدىنىگە تەمە كۆزىنى تىكىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، مۇسۇلمانلاردىن 400 ياكى 700 كىشىنى تەشكىللىدى ۋە مەدىنىدە ئۆز ئورنىدا ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى، يەنە بىر سۆزدە ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ، ئۇلار تەرەپكە ئاتلاندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناھايىتى جىددىي يول يۈرۈپ ئۇلارنىڭ دىيارىغا ئىچكىرلەپ كىردى. ھەتتا مەدىنىدىن ئىككى كۈنلۈك يىراقلىقتىكى نەخلى دەپ ئاتىلىدىغان بىر جايغا يېتىپ باردى ۋە ئۇ يەردە غەتفانلىقلاردىن بىر توپ كىشىلەر بىلەن ئۇچراشتى. ئەمما، ئۇلار بىلەن كېلىشىم تۈزۈلۈپ ئارىدا ئۇرۇش بولمىدى. شۇنداقتىمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كۈنلۈك نامازنى «سەلاتۇلخەۋف»، يەنى ھەربىي ھالەت نامىزى تەرىقىسىدە ئوقۇدى.

«سەھىھ بۇخارى»دا ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن زاتۇررىقائ غازىتىغا چىققانىدۇق، بۇ غازاتتا پەقەت ئالتە كىشىگە بىر تۆگە توغرا كەلگەندى. بىز نۆۋەت ئالمىشىپ مىنەتتۇق. شۇنداقتىمۇ پۇتلىرىمىز قاپىرىپ، تاپانلىرىمىز تېشىلىپ كەتتى. جۈملىدىن مېنىڭ پۇتۇم تېشىلىپ ئېچىلىپ كەتتى، ھەتتا تىرناقلىرىم چۈشۈپ كەتتى. ھەممەيلەن پۇتلىرىغا لاتا ـ پۇتا تېڭىۋالغانىدى. شۇڭا، بۇ غازات رىقائ (لاتا ـ تېڭىق) غازىتى دەپ ئاتالدى.

مۇشۇ ھەقتە يەنە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: زاتۇررىقائ غازىتىدا بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە ئىدۇق. سەپەر داۋامىدا دەم ئېلىشقا توغرا كەلسە، سايىسى ياخشىراق دەرەخنى ئۇچراتساق رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قالدۇرۇپ، بىز باشقا سايە ياكى دەم ئېلىش ئورنى ئىزدەپ تاراپ كېتەتتۇق. بىر كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر تۈپ دەرەخ تۈۋىگە چۈشۈپ، قىلىچىنى ئاشۇ دەرەخكە ئېسىپ قويۇپ ئارام ئېلىشقا باشلىغانىدى، بىزمۇ ئەتراپقا تاراپ ئۇخلاپ قاپتۇق. شۇ ئەسنادا بىر مۇشرىك كېلىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىلىچىنى قولىغا ئاپتۇ ـ دە، شارت قىلىپ قىلىچنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ ئۇنىڭغا تەڭلەپتۇ ۋە: «مەندىن قورقامسەن؟» دەپتۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ياق، قورقمايمەن» دېگەنىكەن، ئۇ: «سېنى

مەندىن كىم قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ؟» دەپتۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ توسۇپ قالىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بىر چاغدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىزنى توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بىز كەلسەك ئۇنىڭ ئالدىدا بىر بەدەۋى يۆكۈنۈپ بىچارە ھالەتتە ئولتۇرۇپتۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋەقەنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دېدى: مەن ئۇخلاۋاتاتتىم، تۇساتتىن بۇ ئادەم كېلىپ قىلىچىمنى قىنىدىن سۇغارغاندەك قىلدى. ئويغىنىپ قارىسام، ئۇ بېشىمدا قىلىچىمنى يالىڭاچ تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇ مەندىن: «سېنى كىم قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ؟» دېگەندى، مەن: «ئاللاھ قۇتقۇزىدۇ» دېدىم. مانا بۇ ھازىر ئولتۇرۇۋاتىدۇ. ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا باشقا گەپ ـ سۆز قىلمىدى.

يەنە بىر رىۋايەتتە شۇنىڭ بىلەن نامازغا تەكبىر ئوقۇلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غازاتچىلارنى ئىككى بۆلەككە بۆلۈپ، بىر بۆلەك بىلەن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى. ئۇلار كەينىگە چېكىنىپ ھەربىي ھالەتكە ئۆتتۈۋدى، يەنە بىر بۆلەك كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى. نەتىجىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامىزى تۆت رەكئەت، جامائەتچىلىكنىڭ ئىككى رەكئەتتىن بولۇپ تاماملاندى دېيىلگەن.

ئەبۇ ئەۋانە رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى گەپنى قىلغاندىن كېيىن، ئۇ بەدەۋىينىڭ قولى تىترەپ قىلىچ يەرگە چۈشۈپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن قىلىچنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قولىغا ئېلىپ: «ئەمدى سېنى مەندىن كىم قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ؟» دېگەندە، ئۇ: «ماڭا ياخشىلىق قىلساڭ» دەپ يالۋۇرغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «شەھادەت ئېيتىپ مۇسۇلمان بولامسەن؟» دېگەندە، بەدەۋىي: «مەن ساڭا قارشى ئۇرۇش قىلماسلىققا ۋە ئۇرۇش قىلغانلارغا ھەمراھ بولماسلىققا ئەھدى بېرەي» دەپ تۇرۇۋالغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆز يولىغا قويۇۋەتكەن. ئۇ ئۆز خەلقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ: «مەن ئەڭ ياخشى ئادەمنىڭ ھوزۇرىدىن كەلدىم» دەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلغان.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ مۇسەددەدتىن، ئۇ ئەبى ئەۋانەدىن، ئۇ ئەبۇ بەشىردىن نەقىل قىلغان ھەدىستە، ئۇ بەدەۋىينىڭ ئىسمى غەۋرەس ئىبنى ھارىس ئىكەن. ئىبنى ھىجرى رەھىمەھۇللاھ مۇشۇ قىسسەدە بۇ ئادەمنىڭ ئىسمى دوئسۇر ئىدى، ئۇ مۇسۇلمان بولغان دېگەن. لېكىن، ئۇنىڭ گېپىدىن قارىغاندا، بۇ ئىككىسى ئىككى ئىشتەك قىلىدۇ. توغرىسىنى ئاللاھ تەئالا ئۆزى بىلەر.

مۇسۇلمانلار مۇشۇ غازاتتىن قايتىش يولىدا مۇشرىكلار تەرەپتىن بىر ئايالنى ئەسىر ئېلىپ كەلگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئېرى قەسەم ئىچىپ: «مۇھەممەدنىڭ ئادەملىرى ئىچىدە قان تۆكمەيدىغان بولسام» دېگەننى ئۆزىگە نەزىر قىلىپ كېچىلەپ كېلىپ مۇسۇلمانلارنى ماراپ مۆكۈنۈپ يېتىپتۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ مۇسۇلمانلاردىن ئىككى كىشىنى كۆزەتچىلىككە قويۇپ، دۈشمەننىڭ ئۇشتۇمتۇت ئاۋارىچىلىق تۇغدۇرۇشىدىن مۇداپىئەلەنگەنىكەن. كۆزەتچىلەر ئابباد ئىبنى بىشرى ۋە ئەممار ئىبنى ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار بولۇپ، ئەممار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇخلىغان ئىكەن، ئەبباد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناماز ئوقۇۋاتقانىكەن. ھېلىقى كىشى ئەبباد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قارىتىپ ئوق ئۈزۈپتۇ، ئەبباد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامىزىنى بۇزماي، ئۇ ئاتقان ئوقنى تېنىدىن سۇغۇرۇۋېتىپ نامىزىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ. ھېلىقى ئادەم ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈچ پاي ئوق ئۈزگەنىكەن، ئۇ ئاخىرى سالام بېرىپ نامازدىن چىقىپتۇ ـ دە، ئەممار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئويغىتىپتۇ. ئەممار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ ئۇنىڭغا: «سۇبھانەللاھ! ... نېمىشقا مېنى ئويغاتمايسەن؟» دېگەندە، ئۇ: «مەن بىر سۈرىنى باشلىغانىدىم، ئۇنى ئاخىرلاشتۇرماي تۇرۇپ نامازدىن قايتىشنى راۋا كۆرمىدىم» دېگەنىكەن.

شۇنداق، بۇ غازاتنىڭ ئاشۇ قارا قورساق قاراقچى بەدەۋىيلەرنىڭ دىللىرىغا ۋەھىمە سېلىپ، ئۇلارنى ھەيۋە بىلەن جىمىقتۇرۇشتا ناھايىتى زور ئەھمىيىتى بولدى. ئالايلى، مۇشۇ غازاتتىن كېيىنكى ھەربىي ھەرىكەتلەرنىڭ تەپسىلاتىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، غەتفانلىق مەزكۇر قەبىلىلەرنىڭ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن غەيرى ھەرىكەتتە بولمىغانلىقىنى، بەلكى كۈندىن ـ كۈنگە باش ئېگىپ، ئەل بولۇپ، ئاخىرى مۇسۇلمان بولغانلىقىنى، ھەتتا ئېنىقى ئاشۇ قەبىلىلەرنىڭ بىر قانچىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە مەككىنى ئىشغال قىلىش جېڭىگە قاتناشقانلىقىنى ۋە ھۇنەين جېڭى مەيدانلىرىدا خىزمەت كۆرسىتىپ، ئولجا غەنىيمەتلەرگە ئېرىشكەنلىكىنى ۋە ئۇلارنىڭ يۇرتلىرىغا مۇسەددىق (سەدىقە يىغقۇچى ئەمەلدار) ۋە ئاشىر (زاكات يىغقۇچى)لار ئەۋەتىلىپ، جەمئىيەت ئىسلام شەرىئىتىنىڭ قائىدە ـ نىزامى بويىچە ئىدارە قىلىنغانلىقىنى كۆرىمىز.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ ئەھزاب (دۈشمەن بىرلەشمە قوشۇنى) ئۇرۇشى مەزگىلىدە مۇسۇلمانلارنىڭ كۆز ئالدىدا دېۋەيلەپ تۇرغان دۈشمەننىڭ ئۈچ چوڭ قانىتىنىڭ ئۈچىلىسىنى سۇندۇرۇش ئىشى بىر ـ بىرلەپ ناھايىتى غەلىبىلىك تاماملاندى. ئەتراپى ئالەم تىنجىپ مۇقىملىق ۋە تىنچلىق ھۆكۈم سۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن مۇسۇلمانلار بەزى قەبىلە ۋە ئايماقلار ئايرىم جايلاردا پەيدا قىلغان غەيرىي ھادىسە ۋە يوچۇقلارنى ھېچقانچە كۈچىمەيلا ئېتىۋەتتى. بەلكى، ئېنىقى بۇ غازاتتىن كېيىن

ھەرقايسى ئەللەرگە ۋە ئەتراپتىكى مەملىكەتلەرگە تېگىش قىلىش ئۈچۈن ھەربىي ھازىرلىق تەييارلاشقا پۇختا ئاساس سېلىندى. چۈنكى، دۆلەت ئىچى شارائىتى ئىسلام دىنىنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىگە قاراپ يۈزلەنگەنىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غازاتتىن قايتىپ كېلىپ، شۇ يىلى شەۋۋال ئېيىغا قەدەر مەدىنىدە مۇقىم تۇرۇپ، بىرقانچە قوشۇننى تەشكىللەپ زۆرۈر بولغان جايلارغا ئەۋەتتى. تۆۋەندىكىسى شۇنىڭغا ئائىت ئەھۋاللار پۈتۈلگەن قۇرلاردۇر.

1. غالىب ئىبنى ئابدۇللاھ لەيسى قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى سەپەر ئېيىدا قەدىد دېگەن جايدىكى بەنى مۇلەۋۋەھ قەبىلىسىگە ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتىلدى. بەنى مۇلەۋۋەھ خەلقى بەشىر ئىبنى سۇۋەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەمراھلىرىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى. شۇڭا، بۇ قوشۇن ئۇلارنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىشقا ئەۋەتىلدى. قوشۇن قەدىدقا يېتىپ بېرىپ، دۈشمەنگە كېچىلەپ ھۇجۇم قوزغاپ، قارشىلىق كۆرسەتكەنلەرنى ئۆلتۈرۈپ، نۇرغۇن قوي ـ كالا چارۋىلىرىنى ئولجا ئېلىپ ھەيدەپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن زور بىر تۈركۈم دۈشمەن قوغلاپ كېلىپ يېقىنلاپ قالغاندا، تۇساتتىن قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپ ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىنى چوڭ كەلكۈن ئايرىۋەتتى ـ دە، نەتىجىدە مۇسۇلمانلار مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا چېكىنىۋالدى.

2. ھەسمى قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى جەمادىيەلئۇخرادا ئەۋەتىلدى. ئۇنىڭ تەپسىلاتى پادىشاھلارغا مەكتۇب يوللاش ھەققىدىكى بايانلاردا زىكرى قىلىندى.

3. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى شەئبان ئېيىدا تۇربە دېگەن جايغا ئەۋەتىلدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 30 كىشى بىلەن كېچىسى يول يۈرۈپ، كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ مېڭىپ، ئاخىرى ھەۋازىنغا يېتىپ باردى. ھەۋازىن ئاھالىسى ئەھۋالدىن ئاللىبۇرۇن خەۋەر تاپقان بولۇپ، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يېتىپ بارغاندا يۇرت ـ مەھەللىرىنى تاشلاپ قېچىپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ مەنزىلىگە يېتىپ بېرىپ بىرمۇ ئادەمنى ئۇچرىتالماي مەدىنىگە قايتىپ كەلدى.

4. بىشرى ئىبنى سەئەد ئەنسارى قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى شەئبان ئېيىدا فەدەك تەۋەلىكىدىكى بەنى مۇررە ئايمىقىغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن 30 ئادەم بىلەن ئەۋەتىلدى. ئۇ نىشانغا يېتىپ بېرىپ دۈشمەننىڭ نۇرغۇن قوي ـ تۆگە چارۋىلىرىنى ھەيدەپ ماڭدى. كەچ كىرگەندە دۈشمەن قوغلاپ كېلىپ، ئۇلارنى ئوقىا تۇتۇپ ئىككى تەرەپ قاتتىق ئېلىشتى. ئاخىرى بىشرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە

ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ ئوقى تۆگەپ كەتكەنلىكتىن بىشرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن باشقا ھەممىسى شەھىد بولۇپ كەتتى. پەقەت بىشرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلا ھايات قالغان بولۇپ تەسلىكتە فەدەككە ئۆزىنى ئېلىۋالدى ۋە جاراھىتى ساقايغانغا قەدەر شۇ يەردە بىر يەھۇدىينىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ كېيىن قايتىپ كەلدى.

5. غالىب ئىبنى ئابدۇللاھ لەيسى قوشۇنى — ھىجرىيىنىڭ 7 - يىلى رامىزان ئېيىدا مەيفىيئە دېگەن جايدىكى بەنى ئەۋۋال ۋە بەنى سۇئلەبە قەبىلىلىرىگە (ئىككىنچى بىر سۆزدە جۇھەينىينىڭ ھەرقات دېگەن يېرىگە) تېگىش قىلىش ئۈچۈن 130 ئادەم بىلەن ئەۋەتىلدى. قوشۇن نىشانغا يېتىپ بېرىپ دۈشمەنگە ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قوزغاپ، ئۇچرىغانلا دۈشمەننى ئۆلتۈرۈپ، نۇرغۇن قوي - كالا چارۋىلىرىنى غەنىيمەت ئېلىپ ھەيدەپ كەلدى. مۇشۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دۈشمەن تەرەپتىن نەھىك ئىبنى مىرداسنى ئۇ: «لا إلــه إلا الله» (بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق) دەپ تۇرسىمۇ ئۆلتۈرۈپ قويغاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ: «ئۇنىڭ كۆكرىكىنى يېرىپ سۆزىنىڭ راست - يالغانلىقىنى ئېنىقلاپ باققانمىدىڭ؟» دەپ ئاچچىقلىدى.

6. ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە قوشۇنى — مۇشۇ يىلى شەۋۋال ئېيىدا 30 ئاتلىق بىلەن خەيبەرگە ئەۋەتىلدى. سەۋەبى ئەسىر (ياكى بەشىر) ئىبنى زارىم دېگەن كىشى غەتفانلىقلارنى ئاستىرتىن كۈشكۈرتۈپ، مۇسۇلمانلارغا قارشى توپلىغانلىقى مەلۇم بولغاندى. قوشۇن خەيبەرگە يېتىپ بېرىپ بەشىرگە: «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سېنى خەيبەرگە ۋالىي قىلىپ تەيىنلىشى مۇمكىن» دەپ ھوقۇق تەمەسگە سېلىپ، ئۇنىڭ ئادەملىرىدىن 30 كىشى بىلەن ئۇنى خەيبەردىن ئېلىپ چىقتى. ئۇلار قەرقەرەتۇننەييار دېگەن يەرگە كەلگەندە، ئىككى تەرەپ ئارىسىغا گۇمان پەيدا بولۇپ قېلىپ بەشىر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى كېلىپ چىقتى.

7. بەشىر ئىبنى سەئەد ئەنسارى قوشۇنى — ھىجرىيىنىڭ 7 - يىلى شەۋۋال ئېيىدا يۈمنى ۋە جۇبار (غەتفانلىقلارنىڭ، يەنە بىر سۆزدە فەزارە ۋە ئۇزرە قەبىلىلىرىنىڭ زېمىنى)غا مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن توپلانغان بىر توپ قاراقچىلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىش ئۈچۈن 30 كىشى بىلەن ئەۋەتىلدى. ئۇلار كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ، كېچىسى يول يۈرۈپ نىشانغا يېقىنلاپ بارغاندا، ئۇلارغا بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەرىكىتى سىزىلىپ قېلىپ بەدەر تىكىۋېتىشتى. شۇنىڭ بىلەن بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ نۇرغۇن قوي - تۆگە چارۋىلىرىنى ئولجا ئېلىپ، ئىككى ئادەمنى ئەسىر ئېلىپ قايتىپ كەلدى. بۇ ئىككى ئەسىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن مۇسۇلمان بولدى.

8. ئەبى ھەدرەدىلئەسلەمى قوشۇنى — مۇشۇ يىلى مەلۇم بىر ئايدا غابە دېگەن جايغا ئەۋەتىلدى. ۋەقەنىڭ جەريانى شۇكى، جەشەم ئىبنى مۇئاۋىيە جەمەتىدىن بىر كىشى غابە دېگەن جايغا بىر تۈركۈم ساياق ـ قاچقۇنلارنى باشلاپ كېلىپ، قەيس قەبىلىسىنى مۇسۇلمانلارغا قارشى توپلاۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ ھەدرەد ئەسلەمي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئىككى كىشى بىلەن ئۇ يەرگە ئەۋەتتى. ئەبۇ ھەدرەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناھايىتى دانا ھەربىي تاكتىكىلارنى ئىشلىتىپ، دۈشمەنگە قاقشاتقۇچ زەربىلەرنى بەردى ۋە نۇرغۇن مال ـ چارۋىلارنى غەنىيمەت ئېلىپ قايتىپ كەلدى.

ھۇدەيبىيە ئۆمرىسىنىڭ قازاسى

ئىمام ھاكىم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ھەدىس رىۋايەتلىرىنىڭ خۇلاسىسى بىردەك شۇنى كۆرسەتتىكى، شۇ يىلى، يەنى ھىجرىيىنىڭ 7 - يىلى زۇلقەئدە كىرىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابە كىراملارنى ئالدىنقى يىلدىكى ھەج ئۆمرىسىنىڭ قازاسىنى قىلىشقا بۇيرىدى ۋە ھۇدەيبىيىگە قاتناشقان ھەرقانداق ئادەمنىڭ قېپقالماسلىقنى تاپىلىدى. شۇڭا، ساھابىلەردىن ھازىرغا قەدەر شەھىد بولۇپ كەتكەنلەردىن باشقا ھەممىسى ئاتلاندى. شۇنىڭدەك يەنە ئۆمرە قىلغۇسى بارلارمۇ بىرگە چىقتى. نەتىجىدە مۇسۇلمانلارنىڭ سانى ئاياللار ۋە بالىلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا 2000غا يەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا ئۇۋەيف ئىبن ئەبارەھىم غىفارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇردى. قۇربانلىق ئۈچۈن 60 تۆگە ئېلىۋالدى. ئۇلارغا ناجىيە ئىبنى جۇندۇب ئەسلەمىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەسئۇل قىلدى ۋە زۇلھۇلەيفىگە چىقىپلا ئۆمرىگە ئىھرام باغلاپ «لەببەيكە» ئېيتىپ تەكبىر ساداسىنى ياڭرىتىپ ماڭدى. مۇسۇلمانلارنىڭ تەكبىر ئاۋازى پەلەكنى لەرزىگە سالاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرەيشلەرنىڭ ئەھدىگە ۋاپاسىزلىق قىلىشىدىن ئەنسىرەپ قورال - ياراغ ۋە جەڭ ئەسلىھەلىرىنى تولۇق ئېلىۋالغانىدى. يەئجەج دېگەن يەرگە بارغاندا قالقان، دۇبۇلغا، ئوقيا ۋە نەيزە قاتارلىق جەڭ ئەسلىھەلىرىنى قالدۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئەۋس ئىبنى خەۋلى ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەسئۇل قىلىپ 200 ئادەم بىلەن قويۇپ قويدى. مەككىگە ئادەتتە مۇساپىرلار بىرگە ئېلىپ مېڭىشقا بولىدىغان قىلىچنى غىلاپ ئىچىدە، پىچاق - خەنجەرلەرنى قاپچۇقلىرى بىلەن بىرگە ئېلىپ كىردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىگە كىرگەندە قەسۋائ دېگەن تۆگىسىگە مىندى. مۇسۇلمانلار قىلىچلىرىنى ئېسىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىنى ھىم ئوراپ تەكبىر ئېيتىپ ماڭاتتى.

مۇشرىكلار مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزىتىش ئۈچۈن مەككىنىڭ شىمالىدىكى قەئيقئان تېغىغا چىقىپ قاراپ تۇرۇشتى. ئۇلار ئۆزئارا: «بۇگۈن يەسرەب (مەدىنە)نىڭ تۆۋەن ھاۋاسىدا تېنى ئاجىزلاپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ تاۋاپ

ئەھۋالنى كۆرىمىز» دېيىشكەندى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەرنى ئالدىنقى ئۈچ قېتىمدا تېز يۈگۈرۈپ مېڭىشقا، ئىككى رۇكنى ئوتتۇرىسىدا ھەللىسىدە مېڭىشقا بۇيرىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلەرنى تاۋاپنىڭ ھەممىسىنى تېز يۈگۈرۈپ ئادا قىلىشقا بۇيرىماسلىقىدا ئۇمۇمنىڭ ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتۇلغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئارقىلىق مۇشرىكلارغا ئۆزىنىڭ كۈچ-قۇۋۋەت ۋە جاسارىتىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولدى. شۇنىڭدەك يەنە ئىستىباغ قىلىشقا، يەنى ئوڭ مۈرىسىنى ئوچۇق قويۇپ رىدانىڭ ئىككى تەرىپىنى سول مۈرىسىدىن چىقىرىپ تاشلاپ مېڭىشقا بۇيرىدى. بۇ ئەنئەنىۋى يوسۇندا ھەج تاۋاپ قىلغانلىقنى بىلدۈرەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىگە ھەجۇن دېگەن جاينىڭ ئۈدۈلىدىكى داۋاندىن ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كەلدى (بۇ چاغدا مۇشرىكلار يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا قاتار تۇرۇپ ھەج قوشۇنىنى كۆزىتىۋاتاتتى). قوشۇن توختىماي تەلبىيە ئېيتىپ ماڭاتتى. ئاخىر كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قولىدىكى ھاسا بىلەن بەيتۇللاھنىڭ رۇكنىنى بوسە قىلدى ۋە تاۋاپ قىلدى. مۇسۇلمانلارمۇ تاۋاپ قىلدى. ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا قىلىچنى شىمايلاپ مېڭىپ تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇيتتى:

كۇپپارنىڭ كۈچۈكلىرى يول بوشات، يولنى بوشات،
يول بوشات رەسۇلۇللاھ دىنى ئەيلەر دىلنى شاد.
قىلدى نازىل تەڭرى نۇرنى «قۇرئان كەرىم» نامىدا،
ئورنىتار ئۇ دىلغا مەشئەل، ئوقۇلسا ھەر ۋاق پاتمۇپات.
ئى خۇدا-تەڭرىم! مېنىڭ سۆزۈڭگە كامىلدۇر ئىمان،
پۇر ھىدايەت ئۇندا تاپتىم ياخشىلىقنى قاتمۇقات.
دەل ئۇرارمىز باشىگە ـــ ھەق كەلام ئىنكارىگە،
ئۇشبۇ يولدا ئەڭ شەرەپلىك ھەق كۈرەش ھايات-مامات.
ئايرىلار قاقباش چوقا ئىسكىلت ئەشكالىدىن،
دوستىنى تاشلار قاياش قايغۇ ئىچرە بولۇپ يات.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: بۇ چاغدا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى ئىبنى رەۋاھە! رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىدا (يەنە بىر سۆزدە ئاللاھنىڭ ھەرىمىدە) مۇشۇنداق شېئىر-قوشاقلارنى ئوقۇمسەن؟» دېگەندە،

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى ئوقۇغلى قويغىن، ئى ئۆمەر! بۇ ئۇلارغا نىسبەتەن ئوق ئاتقاندىن ياماندۇر» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلار بىلەن ئالدىنقى ئۈچ تاۋاپنى يۈگۈرۈپ قىلغانىدى، مۇشرىكلار بۇنى كۆرۈپ: «مانا تەپ كېسىلى جۇدىنتۇۋەتتى دېگەن كىشىلەر خىلى ـ خىلى كىشىلەردىن جاسارەتلىك تۇرمامدۇ؟» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاۋاپتىن پارىغ بولغاندىن كېيىن، سەفا ۋە مەرۋە ئوتتۇرىسىدا سەئيى (يۈگۈرۈش) قىلدى. سەئيىدىن كېيىن ھەدىيە (قۇربانلىق)نى مەرۋە يېنىدا توختىتىپ: «بۇ مەنھەر (قۇربانلىق قىلىدىغان ئورۇن)دۇر، شۇنداقلا مەككە كوچىلىرىنىڭ ھەممىسى مەنھەردۇر» دېدى ۋە مەرۋە يېنىدا قۇربانلىقنى بوغۇزلىدى ۋە بېشىنى چۈشۈردى. مۇسۇلمانلارمۇ شۇنداق قىلىشتى. ئاندىن بىر بۆلۈك كىشىلەرنى ھېلىقى يەئجىج دېگەن جايدىكى قورال ـ ياراغلارنى ساقلاشقا ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەردىكىلەرمۇ مەككىگە كىرىپ ئۆمرە قىلىۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدە ئۈچ كۈن تۇردى. تۆتىنچى كۈنى ئەتىگەندە مۇشرىكلار ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كېلىپ: «بۇ ئادەمگە ئېيتقىن، چىقىپ كەتسۇن، ۋاقىت توشتى» دېيىشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككە سىرتىدىكى سەرف دېگەن جايغا چىقىپ شۇ يەردە تۇردى. ئۇ مەككىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزى ئۇلارغا ئەرىشىپ: «تاغا... تاغا ...» دەپ تۇۋلىغىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىغا ئالغانىدى، ئۇنى تالىشىپ جەئفەر، زەيد ۋە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار جاڭجاللىشىپ قالدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بۇيرۇپ بەردى. چۈنكى، ئۇ قىزنىڭ ھاممىسى (ئانىسىنىڭ ھەمشىرىسى) جەئفەرنىڭ نىكاھىدا ئىدى. مۇشۇ قېتىمقى ئۆمرىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھارىسىل ئامىرنىڭ قىزى مەيمۇنە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلەندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىگە كىرىشىنىڭ ئالدىدا جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەيمۇنە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ ئۇنىڭغا خېرىدارلىق قىلغانىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىگىدارلىقىنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تاپشۇردى. چۈنكى، ئۇنىڭ ھەمشىرىسى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئايالى ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ياتلىق قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولغاندا، ئەبى رافىئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ مەيمۇنە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى كەينىدىن ئېلىپ چىقىشقا بۇيرىدى ۋە ئۇنىڭ بىلەن سەرف دېگەن جايدا بىر تەكيىگە باش قويدى.

بۇ ئۆمرە ــــ قازا ئۆمرىسى دەپ ئاتالدى. چۈنكى، ئۇ ئالــدىنقى يىلــدىكى ھۇدەيبىيە ئۆمرىسىنىڭ قازاسى ئىدى. يەنە بەزىلەر بۇ ئۆمرىنى كېلىشىم ئۆمرىسى دەپ ئاتىدى. چۈنكى، بــۇ ئالــدىنقى يىلــى ھۇدەيبىيــدە تــۈزۈلگەن كېلىــشىم ئەھدىنامىسگە ئاساسەن ئادا قىلىنغان ئۆمرە ھەج ئىدى. يەنە بۇ ئــۆمرە ســۈلھى ئۆمرىسى ۋە قىساس ئۆمرىسى دېگەن ناملار بىلەنمۇ ئاتالدى.

بۇ ئۆمرىدىن كېيىن ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار:

1. ئىبنى ئەبلئەۋجا قوشۇنى ــــ پەيغەمبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەم ئۇنى ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى زۇلھەججىدە 50 ئادەم بىلەن بەنى ســۈلەيم خەلقىنــى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەنــدى، ئــۇلار: «ســىلەرنىڭ دىنىڭلارغــا ھاجىتىمىز يوق» دەپ قوشۇن بىلەن قــاتتىق ئۇرۇشــتى. بــۇ ئۇرۇشــتا قوشــۇن باشلىقى ئەبلئەۋجا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يارىلاندى. ئۇلاردىن ئىككى ئــادەم ئەســىر ئېلىندى.

2. غالىب ئىبنى ئابدۇللاھ قوشۇنى ــــ ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى سەپەر ئېيىــدا 200 ئادەم بىلەن فەدەكتىكى (ئالدىنقى يىلــى) بــشرى ئىبنــى ســەئەد قوشــۇنى ئۆلتۈرۈلگەن يەرگە ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ئەۋەتىلدى. قوشۇن ئۇلاردىن بىرقــانچە ئــادەمنى ئۆلتۈردى ۋە نۇرغۇن چارۋىلارنى غەنىيمەت ئېلىپ قايتتى.

3. زاتى ئەتلەھ قوشۇنى ــــ ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلــدە بەنــى قۇزائە خەلقىنىڭ مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلــش ئۈچــۈن قوشــۇن توپلاۋاتقــانلىق خەۋىرى ئاڭلانغانىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەم ئۇلارغــا كەئب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھــۇنى 15 ئــادەم بــىلەن ئەۋەتتــى. قوشــۇن دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىپ ئۇلارنى ئىسلامغا چاقىرغانىدى، ئۇلار ئــسلامغا ئــاۋاز قوشمايلا قالماي، بەلكى ئــوق ئېتىــپ قوشــۇن ئەزالىرىنــى پۈتــۈنلەي شــەھىد قىلىۋەتتى. پەقەت بىرلا كىشى ئۆلۈكلەر ئارىسىدا ھايات قالدى.

4. زاتى ئىرقى قوشۇنى ــــ ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلــدە بەنــى ھەۋازىن خەلقىگە ئەۋەتىلدى. بەنى ھەۋازىن خەلقى دۈشــمەن كــۈچلەرگە ئىزچىــل ياردەم ۋە مەدەت بېرىپ كەلگەنــدى. شــۇڭا، پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەسەللەم شۇجائ ئىبنى ۋەھاب ئەسەدى رەزىيەللاھــۇ ئەنھــۇنى 25 ئــادەم بــىلەن ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتى. قوشۇن دۈشمەننىڭ نۇرغــۇن چــارۋا ـ مــاللىرىنى غەنىيمەت ئالدى ۋە ھېچقانداق قارشىلىققا ئۇچرىمىدى.

مۇئتە ئۇرۇشى

بۇ ئۇرۇش مۇسۇلمانلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھايات ۋاقتىدا ئېلىپ بارغان ئەڭ چوڭ قوراللىق ئېلىشىشى ۋە ئەڭ ئېغىر قانلىق توقۇنۇشى ھېسابلىنىدۇ. شۇنداقلا، دۇنيا خرىستىئان مەملىكەتلىرىنى پەتھى قىلىشنىڭ ئالدىنقى تەييارلىقى ۋە بېشارەت سىگنالى بولۇپمۇ ھېسابلىنىدۇ. ۋەقە ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى جەمادىيەلئەۋۋەل (مىلادىيە 629 ـ يىلى 8 ـ ئاي ياكى 9 ـ ئايلارغا توغرا كېلىدۇ)دە يۈز بەرگەن.

مۇئتە شامنىڭ بەلقائ دېگەن يېرىگە يېقىن كەنت بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بەيتۇلمۇقەددەسنىڭ ئارىلىقىدا ئىككى كۈنلۈك سەپەر مۇساپىسى بار ئىدى.

ئۇرۇش ھارپىسى

مۇئتە ئۇرۇشىنىڭ يۈز بېرىش جەريانى مۇنداق بولغان: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنىڭ بۇسرا ۋالىيسىغا يوللىغان مەكتۇبىنى ھارىس ئىبنى ئۇمەير ئەزدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئارقىلىق ئەۋەتكەنىدى. ئەلچى شام زېمىنىغا قەدەم باسقان كۈنى شۇرەھبىل ئىبنى ئەمرىل غەسسانى (ئۇ شۇۋاقىتتا رۇملۇقلارنىڭ شام زېمىنىغا قويغان قورچاق ۋالىيسى ئىدى) ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ چەمبەرچەس باغلىۋەتتى ۋە ئۆز قولى بىلەن چېپىپ تاشلىدى.

ئەلۋەتتە، ئەلچى ۋە ۋاكالەتچىلەرنى ئۆلتۈرۈش ئەڭ قەبىھ جىنايەت ھېسابلىنىدۇ، بەلكى ئەلچىنى ئۆلتۈرۈش ئاشكارا جەڭ ئېلان قىلغانلىقنىمۇ بىسىپ چۈشىدۇ.

نېمىلا بولمىسۇن بۇ خەۋەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاڭلىنىۋىدى، ئۇ ئىنتايىن قايغۇردى ۋە غەمگە پاتتى. شۇڭا، ئۇ دەرھال 3000 كىشىلىك قوشۇن تەشكىللەپ، ئۇرۇش تەييارلىقىنى پۈتكۈزدى. بۇ ئەھزاب ئۇرۇشىدىن كېيىن مۇسۇلمانلار تەشكىللىگەن ئەڭ زور قوشۇن ئىدى.

قوشۇن سەركەردىلىرى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلارغا قىلغان تەۋسىيىسى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قوشۇنغا زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەمىر قىلىپ تەيىنلىدى ۋە: «زەيد ئۆلۈپ كەتسە جەئفەر ئەمىر بولسۇن، جەئفەرمۇ ئۆلۈپ كەتسە ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە ئەمىر لەشكەر بولسۇن» دېدى ۋە ئۆز قولى بىلەن تۇغ قاداپ زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى. ئەلەمنىڭ رەڭگى ئاق ئىدى. قوشۇن يولغا چىقىش ئالدىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «سىلەر ھارىس ئىبنى ئۇمەير ئەزدى ئۆلتۈرۈلگەن جايغىچە بېرىپ، شۇ يەردىكىلەرنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىڭلار. ئۇلار قوبۇل قىلسا ئۆز تەلىيى، ناۋادا قوبۇل قىلمىسا ئاللاھتىن مەدەت ۋە ياردەم تىلەپ ئۇرۇش قىلىڭلار» دەپ تەۋسىيە قىلدى. ئۇ يەنە جېكىلەپ: «ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن ئاللاھ يولىدا ئاللاھنى ئىنكار قىلغانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار، ئەھدىگە خىيانەت قىلماڭلار، ئۆلۈكلەرنى پارچىلاپ تاشلىماڭلار، بالىلار، ئاياللار ۋە ھالىدىن كەتكەن قېرى ـ چۆرىلەرنى، چېركاۋلاردا ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان ئابىد ـ زاھىدلارنى ئۆلتۈرمەڭلار. مېۋىلىك دەل ـ دەرەخلەرنى كەسمەڭلار، قەلئە ۋە قۇرۇلۇشلارنى بۇزۇپ چاقماڭلار» دېدى .

قوشۇننىڭ مۇسۇلمانلار بىلەن خوشلاشقىنى ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يىغىسى

قوشۇن يولغا چىقىش ئالدىدا پۈتۈن مەدىنە ئاھالىسى جەم بولۇپ، قوشۇن ئەزالىرىغا خەيرلىك بىلەن دۇئا قىلىشتى ۋە ئۇلارغا سالام ـ سەھەت تىلىدى. بۇ چاغدا قوشۇن سەركەردىلىرىدىن بىرى بولغان ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يىغلاپ تاشلىدى. كىشىلەر ئۇنىڭدىن: «نېمىگە يىغلايسەن؟» دەپ سورىغاندى، ئۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، دۇنيانىڭ مۇھەببىتىدىن ۋەياكى سىلەردىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيمىغانلىقتىن يىغلىغىنىم يوق، پەقەت مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قۇرئاندىكى دوزاخنى ئەسلىتىدىغان مۇنۇ ئايەتنى تىلاۋەت قىلغانلىقىنى ئاڭلىغاندىم: ﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ ‹(سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن دوزاختا بارمايدىغان بىرەر كىشىمۇ قالمايدۇ. بۇ پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئۆزگەرمەس ھۆكمىدۇر› (19:71)، مەن دوزاختا بېرىپ بولغاندىن كېيىن قانداق

يېنىشمنى بىلمەيمەن» دېدى. شۇڭا، مۇسۇلمانلار ئۇلارغا: «سىلەرگە ئاللاھ ھەمراھ بولغاي! ئاللاھ سىلەرنىڭ زەپەر قۇچۇپ كېلىشىڭلارنى ئاسان قىلغاي» دېيىشتى. قوشۇن قوزغالدى. ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۆۋەندىكى مىسرالارنى مۇڭلۇق ئاھاڭدا ئوقۇپ ماڭاتتى:

لېكىن مەن تىلەيمەن ئاللاھ تامان يۈزلىنىپ،
قاتتىق قوللۇق بولۇشنى ياۋ يۈشتىغا ئەتلىنىپ.
نەيزە ئۇرسام مەردانە مەرگەن كەبى چەن بىلەن،
تۆمۈر شاخلىق پور كۆتەك يەرگە چۈشكەي مخلىنىپ.
شەھىد بولسام دېگەيلەر قەبرەم باشى كەلگەنلەر،
خۇدا رازى غازى سەن، ئەل قەلبىدە ئەسلىنىپ.

قوشۇن مەدىنىدىن قوزغىلىپ چىقىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇلارنى ئۇزىتىپ سەنىيەتۇلۋىدا دېگەن يەرگىچە چىقتى ۋە مۇشۇ يەردە توختاپ قوشۇن بىلەن خوشلاشتى.

قوشۇننىڭ نىشانغا قاراپ ئىلگىرلىگەنلىكى ۋە كۈتۈلمىگەن ئەھۋالغا دۇچ كەلگەنلىكى

قوشۇن شىمالغا قاراپ داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ ھىجازنىڭ شىمال قىسمىغا تۇتىشىدىغان شام (سۇرىيە) زېمىنىدىن مەئان دېگەن يەرگە بارغاندا، ئېگىلىگەن ئاخباراتتىن مەلۇم بولدىكى، رۇم پادىشاھى ھىرەقلى 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن رۇمدىن يولغا چىقىپ بەلقائنىڭ مەئاب دېگەن يېرىگە كېلىپ چۈشۈپتۇ ۋە يەرلىك لەخمى، جۇزام، بەلقىن، بەھرائ ۋە بەللى قاتارلىق ئەرەب قەبىلىلىرىدىن يەنە 100 مىڭ كىشىلىك ياللانما قوشۇن قوشۇلۇپتۇ دېگەن خەۋەر جەزملەشتى.

مەئاندىكى ھەربىي كېڭەش

مۇسۇلمانلار مەدىنىدىن يولغا چىققاندا بۇ يىراق ئەلدە مۇنچە كۆپ سان-ساناقسىز دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى. ھەربىي ئىستراتېگىيە پىلانىغا كىرگۈزمىگەنىدى. ئەمەلىيەتتە بولسا 3000 كىشىلىك بۇ ئاددىي قوشۇن سان-ساناقسىز ئاشۇ (200 مىڭ كىشىلىك) زور قوشۇنغا ئاقىۋەتنى

ئويلىمايلا قاراملىق بىلەن ھۇجــۇم قىلىــشى كېرەكمــۇ؟ يــاكى قايتــىپ كېتــىشى كېرەكمۇ؟ ... مۇسۇلمانلار نىمە قىلارنى بىلەلمەي مەئاندا ئىككى كــۈن تــۇرۇپ، كۆز ئالدىدىكى ئەھۋاللارنى مۇزاكىرە قىلدى ۋە ئۇرۇشــنىڭ كېيىنكــى ئــاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلدى. ئاخىر ئۇلار ھەر تەرەپلىمە كېڭەشــكەندىن كېــيىن، پەيغەمــبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەت يېزىپ دۇشمەننىڭ ئەھۋالىنى خەۋەر قىلايلى، ئۇ بىزگە ھەربىي كۈچ بىلەن ياردەم بېرەر ياكى ئۆزى چاغلاپ بىر ئــشقا پەرمــان قىلار، بىز شۇنى ئىجرا قىلارمىز دېيىشتى. لېكىن، قوشــۇن رەھبەرلىرىــدىن بــىرى بولغان ئابدۇللا ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ پىكىــرگە قوشــۇلمىدى. ئــۇ كۆپچىلىكنى ئىلھاملانــدۇرۇپ: «ئــى مۇســۇلمانلار جامائەســى! ھــازىر ســىلەرگە ياقمايۋاتقىنى دەل سىلەر ئىزلەپ چىققان ھېلىقى ئاللاھنىڭ يولىدا شــەھىد بولــۇش ئەمەسمۇ؟ بىز دۈشمەن بىلەن قورال ـ ياراغقا، ھەربىي كــۈچىمىزگە ۋەيــاكى ســان سۈپىتىمىزگە تايىنىپ ئۇرۇشمايمىز، بەلكى ئاللاھ بىزنى ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلغــان مۇشۇ دىنىمىزغا تايىنىپ ئۇرۇشىمىز. جەڭگە ئاتلىنــايلى! بىزنــى چوقــۇم ئىككــى ياخشىلىقنىڭ بىرى كۈتۈپ تۇرىدۇ ــــ زەپەر ياكى شەھىدلىك» دېدى.

كۆپ تالاش ـ تارتىشلاردىن كېيىن مەسلىھەت ئاخىر ئابــدۇللاھ ئىبنــى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پىكرىگە تەيىن تاپتى.

قوشۇن دۈشمەن تەرەپكە ئاتلاندى

مۇسۇلمانلار مەئاندا ئىككى كۈن تۇرغاندىن كېيىن يەنە قوزغىلىــپ شــىمالغا قاراپ ئىلگىرىلىدى ۋە بەلقائ چېگرىسىغا بارغاندا رۇم قوشۇنى بــىلەن ئۇچراشــتى. دۈشمەن تەرەپ ناھايىتى قاتتىق ھەيۋە بىلەن دېۋەيلەپ كەلمەكتە ئىدى. شــۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار دەرھال مۇئتەگە قايتىپ ئــۇ يەردە ھەربــىي بارگــاھ تەســىس قىلدى ۋە ئۇرۇش تەييارلىقىنى جىددىي پۈختىلىدى. قوشۇن رەتكە سېلىنىپ ئــوڭ قاناتقا قۇتبە ئىبنى قەتادە ئۇزرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، سول قاناتقا ئۇبــادە ئىبنــى مالىك ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوماندان قىلىپ تەيىنلەندى.

ئۇرۇشنىڭ باشلىنىشى ۋە ئەمىرلەرنىڭ نۆۋەت بىلەن ۋەزىپە ئۆتىگەنلىكى

مۇشۇ يەردە، يەنى مۇئتەدە ئىككى تەرەپ تۇتۇشــۇپ قالــدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە شىددەتلىك گىرەلەشمە جەڭ باشــلىنىپ كەتتــى. مۇســۇلمانلارنىڭ 3000

كىشىلىك قوشۇنى ھەرەقلىنىڭ 200 مىڭ كىشىلىك مۇنتىزىم قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇشقا توغرا كەلگەنىدى. پاھ ... ئاجايىپ ھالەت، مىسلىسىز ئۇرۇش! ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ. لېكىن، ئىمان روھى نى نى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالايدۇ. ئەلەمنى تۇنجى قېتىملىق ئۇرۇشتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئامراق ئادىمى (بېقىۋالغان ئوغلى) زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆتۈرۈپ ئىنتايىن جەسۇرلۇق ۋە مەردانىلىك بىلەن ئۇرۇش قىلدىكى، ھېچقانداق بىر پالۋان ياكى باتۇر ـ ئەزىمەتتە ئۇنداق قەھرىمانلىق جاسارىتى تېپىلمايتتى. ئۇ ئۇرۇشۇپ ـ ئۇرۇشۇپ ئاخىر ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە دۈشمەن نەيزىلىرى گويا تىكەندەك سانجىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئاندىن يىقىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەلەمنى جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىغا ئالدى ـ دە، ئۇمۇ تەڭداشسىز شىجائەت بىلەن ئۇرۇشتى. جەڭ راسا قىزىپ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگەندە، ئۇ مىنىۋاتقان قىزىل ئېتىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۇنىڭ بوينىنى ئۈزۈۋەتتى. ئاندىن جەڭ قايىنىمىغا كىرىپ ئۇرۇشۇپ ـ ئۇرۇشۇپ ئاخىر ئەلەم كۆتۈرگەن ئوڭ قولى كېسىلىپ كەتتى. بۇ چاغدا ئۇ ئەلەمنى دەرھال سول قولىغا ئېلىپ چىڭ تۇتۇپ قەد كۆتۈرتۈپ تۇردى. ئاخىر سول قولىمۇ كېسىپ تاشلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەلەم خادىسىنى بوينى بىلەن قىسىپ قەد كۆتۈرتۈپ تۇرغاندى، ئاخىر بېشىمۇ ئۈزۈۋېتىلدى (ئېيتىشلارغا قارىغاندا رۇملۇقلاردىن بىرى جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قىلىچ ئۇرۇپ پارچىلىۋەتكەن). ھەدىستە، ئاللاھ تەئالا جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ھېلىقى ئىككى قولىنىڭ بەدىلىگە جەننەتتە ئىككى قانات ئاتا قىلدى، ئۇ بۇ ئىككى قانىتى بىلەن جەننەتنىڭ خالىغان يېرىدە ئۇچۇپ يۈرىدۇ دېيىلگەن ھەم شۇ سەۋەبتىن، ئۇ «جەئفەرى تەيران» (قوش قاناتلىق جەئفەر) دەپ ئاتالغان. ئىمام بۇخارى رەھمەھۇللاھ نافىئ رەھمەھۇللاھتىن، ئۇ ئىبنى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن نەقىل قىلغان ھەدىستە، ئىبنى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق ھەدىس سۆزلەپ بەرگەن: شۇ كۈنى جەئفەر (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ شەھىد بولۇپ كەتكىنىدىن كېيىنكى جەسىتىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنىدىم. ئۇنىڭ بەدىنىدە 50 نەچچە يەردە قىلىچ ۋە نەيزىنىڭ ئىزى بار ئىكەن. ئەمما، ئۇنىڭ كەينى تەرىپىدە بىرمۇ جاراھەت ئىزى يوق ئىكەن. يەنە بىر رىۋايەتتە ئىبنى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: بۇ قېتىمقى غازاتقا مەنمۇ قاتناشقانىدىم. ئۇرۇشتىن كېيىن جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نى ئىزدىدۇق. ئاخىر ئۇنى ئۆلۈكلەر ئارىسىدىن تاپتۇق. ئۇنىڭ جەسىتىدە 90 نەچچە يەردە قىلىچ ۋە نەيزىنىڭ جاراھەت ئىزى بار ئىكەن. يەنە بىر رىۋايەتتە، ئىبنى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەپ قوشۇپ قويغان: ھېلىقى جاراھەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئالدى

كۆكرەك قىسمىدا ئىكەن. دېمەك، جەئفەر ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مانا مۇشۇنداق شىجائەت ۋە جاسارەت بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئاخىرى شەھىد بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، ئەلەمنى ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىغا ئېلىپ ئېتىغا مىندى ـ دە، دۈشمەن تەرەپكە ئېتىلدى. ئۇ ئاتتىن چۈشۈشكە بىر تەمشىلىپ بىرئاز ئىككىلەندى ـ يۇ، يەنە قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇدى:

قەسەم قىلدىم ئابدۇللاھ، ئېتىل دۈشمەن تامانغا،
مەيلى خالا ـ خالىما چۈشكىن چوقۇم مەيدانغا.
ياۋلەر تۇرسا ئالدىڭدا چۇقان سېلىپ جاھانغا،
شەھىد بولۇپ كىرمەمسەن جەننەت دېگەن ماكانغا[1].

ئاندىن ئۇ ئاتتىن چۈشتى. قوشۇندا ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بىر نەۋرە تۇغقىنى بار ئىدى. ئۇ بىر پارچە پىششىق گۆشنى تەڭلەپ: «قېرىندىشىم، ئال! بۇ گۆشنى يەۋال، بىرقانچە كۈندىن بېرى سەن ئاچ قالدىڭ» دېگەندى، ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ قولىدىن گۆشنى ئېلىپ بىر ـ ئىككىنى چىشلىدى ـ دە، پاك قىلىپ گۆشنى ئېتىۋېتىپ، شەمشەرنى پۇلاڭلىتىپ دۈشمەن تەرەپكە ئېتىلدى ۋە ئاجايىپ باتۇرلۇق بىلەن ئۇرۇشۇپ ئاخىر شەھىد بولدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئەلەمى ئاللاھ تەئالانىڭ قىلىچلىرىدىن بىر قىلىچنىڭ قولىغا ئۆتتى

ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يىقىلغاندىن كېيىن، ئەلەمنى بەنى ئەجلان قەبىلىسىدىن سابىت ئىبنى قەيس ئىسىملىك بىر كىشى ئېلىپ ئېگىز كۆتۈردى ۋە: «ئى مۇسۇلمانلار! ئاراڭلاردىن بىر كىشىنى قوماندانلىققا كۆرسىتىڭلار» دېدى. قوشۇن ئەھلى: «سەن قوماندان بولغىن» دېگەندى، ئۇ: «مەن ئەپلەشتۈرەلمەيمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قوماندانلىققا سايلاپ چىقتى. خالىد ئىبنى ۋەلىد

[1] ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ شېئىرى ئۇستاز مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىمنىڭ «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى» دېگەن تەرجىمە ئەسەردىن ئەينەن كۆچۈرۈپ ئېلىندى ـــ ت.

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەلەمنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن، قوشۇننى قايتا رەتكە سېلىپ قوشۇننىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇرۇپ، دۈشمەنگە قاقشاتقۇچ زەربىلەرنى بەردى.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل كەلتۈرگەن بىر ھەدىستە، مۇئتە ئۇرۇشىدا مېنىڭ قولۇمدا توققۇز قىلىچ سۇنۇپ كەتتى. ئاخىر يەمەندە سوقتۇرۇلغان بىرلا قىلىچ بەرداشلىق بەردى دېيىلگەن. يەنە بىر ئىبارىدە، مۇئتە ئۇرۇشىدا مېنىڭ قولۇمدا توققۇز قىلىچ سۇنۇپ كېتىپ، ئاخىر بىرلا قىلىچ پايلىدى دېيىلگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇئتە ئۇرۇشىنىڭ ئەھۋالىنى جەڭ مەيدانىدىن خەۋەر يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇنلا ۋەھيى ئارقىلىق ئەل ـ جامائەتكە ئۇقتۇردى. ئۇ مۇنداق دېگەن: «ئەلەمنى زەيد تۇتقانىدى، شەھىد بولدى. ئاندىن جەئفەر تۇتقانىدى، ئۇمۇ شەھىد قىلىنىپتىلدى. ئاخىردا ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە تۇتقانىدى، ئۇمۇ شەھىد قىلىنىپتىلدى». پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇلارنى دەۋېتىپ كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكەتتى. ئاندىن: «ئەلەمنى ئاللاھنىڭ قىلىچلىرىدىن بىر قىلىچ قولىغا ئالغانىدى، ئاللاھ ئۇنىڭ بىلەن قوشۇنغا نۇسرەت ئاتا قىلدى» دېدى.

ئۇرۇش توختىدى

مۇسۇلمانلار ئەنە شۇنداق جاسارەت ۋە قەھرىمانلىق بىلەن جان پىدا قىلىپ ئۇرۇشقان تەقدىردىمۇ، ساننىڭ چەكلىكلىكى تۇپەيلى دۈشمەننىڭ ئادەم دېڭىزىنى تەشكىل قىلغان بۇ غايەت زور قوشۇننىڭ ھۇجۇمى ئالدىدا بەرداشلىق بېرەلىشى ۋەياكى ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن بىخەتەر قۇتۇلۇپ چىقالىشى ناتايىن ئىدى. دەل مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ يېڭى قوماندانى خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمانلارنى ئۆزلىرى كەتكۈزۈپ قويغان ئاجىزلىق نۇقتىسىدىن قۇتۇلدۇرۇشتا، ئۆزىنىڭ يۇقىرى جەڭ ماھارىتىنى ۋە يېتىشكەن ھەربىي ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئۇلارنى ئۇرۇش پاتقىقىدىن قۇتقۇزۇپ چىقتى.

بۇ قېتىم قايتا تەشكىللەنگەن قوشۇن قانداق ئۇسۇلدا ئۇرۇش قىلغانلىقى توغرىسىدا ئېنىق بىر مەلۇمات يوق. بىراق، بۇ ھەقتىكى رىۋايەتلەرنىڭ تەپسىلاتىغا ئىنچىكىلەپ نەزەر سالغىنىمىزدا شۇ مەلۇم بولىدۇكى، خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوماندان بولغان تۇنجى كۈنى رۇم قوشۇنىنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمى ئالدىدا قەيسەرلىك بىلەن جەڭ قىلىپ خېلى ياخشى ئۇنۇم قازانغان. بىراق، ئۇنىڭ پۈتۈن

ئەس ـ يادى مۇسۇلمانلارنى ساق ـ سالامەت قايتۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن قانداق قىلىپ رۇملۇقلارنىڭ قەلبىگە ۋەھىمە تاشلاپ، ئۇلارنىڭ قوغلاپ زەربە بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدىغان ئۈنۈملۈك بىر چارە ـ تەدبىر ئۈستىدە جىددىي ئىزدىنىۋاتاتتى. چۈنكى، دۈشمەن تەرەپ داۋاملىق قوغلاپ زەربە بەرگەن ئەھۋالدا مۇسۇلمانلار قوشۇنىنىڭ دۈشمەننىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىقالىشى تەسكە توختايتتى. شۇڭا، ئۇ ئىككىنچى كۈنى سەھەردە قوشۇننى قايتا تەشكىللەپ ئۇلارنى قايتا سەپەرۋەرلىككە چاقىردى. قوشۇننىڭ ئارقا سەپ مۇداپىئە قىسمىنى ئالدىنقى سەپكە، ئوڭ قانات قىسمىنى سول قاناتقا ئالماشتۇرۇپ قوشۇننى يېڭى بىر تۈسكە كىرگۈزدى. دۈشمەن تەرەپ مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدىكى بۇ يېڭى مۇنتىزىم جەڭگىۋار ھالەتنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى ۋە: «مۇسۇلمانلارغا ياردەم كەپتۇ» دەپ ئويلاپ ساراسىمىگە چۈشتى ۋە پۇت ـ قوللىرىنى تىترەك باستى. شۇ كۈنى ئەتىگەنكى ئۇرۇشتا ئىككى تەرەپ بىرەر سائەتتەك ئۇرۇشقاندىن كېيىن، خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوشۇننى جەڭ سېپى ئىنتىزامىنى بۇزمىغان ھالەتتە ئاستا ـ ئاستا ئارقىغا چېكىنىشكە بۇيرىدى. رۇم دائىرىلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىنتىزام بىلەن چېكىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «ئۇلار بىزگە ھىيلە ئىشلىتىۋاتىدۇ، بىزنى چۆلگە ئەگەشتۇرۇپ ئاچچىق ھەر تەرەپتىن قورشاپ يوقىتىشنى پىلانلاۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ ئارقىدىن قوغلاشنى توختاتتى. مانا مۇشۇنداق قىلىپ رۇملۇقلار مۇسۇلمانلارنىڭ كەينىدىن قوغلاشتىن ئەيمىنىپ ئۆز جايىدا توختاپ قېلىشتى. مۇسۇلمانلار بولسا داۋاملىق بىخەتەر چېكىنىپ ئاخىر مەدىنىگە قايتىپ كېلىشتى.

ئىككى تەرەپتىن چىقىم بولغانلار

مۇئتە جەڭ مەيدانىدىكى ئۇرۇشتا مۇسۇلمانلار تەرەپتىن 12 ئادەم شەھىد بولۇپ كەتتى. ئەمما، دۈشمەن تەرەپتىن ئۆلگەنلەرنىڭ سانى ئېنىق ئەمەس. بىراق، جەڭنىڭ تەپسىلاتىغا چوڭقۇر نەزەر سېلىپ كۆرگىنىمىزدە، ئۇلاردىن ئۆلگەنلەرنىڭ سانى خېلى كۆپتەك قىلىدۇ.

مۇئتە ئۇرۇشىنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى

مۇسۇلمانلار بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا گەرچە ئېغىر بەدەل تۆلەپ تۇرۇپ، كۆزلىگەن (ئىنتىقام ئېلىش) مەقسىتىگە يېتەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇرۇش

مۇسۇلمانلارغا يۇقىرى ئابرۇي ۋە يۇكسەك سىياسىي نوپۇز ئاتا قىلدى. بۇ ئۇرۇش پۈتۈن ئەرەبلەرنى ھەيرانلىققا سالدى. چۈنكى، ئەينى دەۋردە رۇم دۆلىتى يەر شارىدىكى دەرىجىدىن تاشقىرى جاھانگىر ۋە ئەڭ كۈچلۈك زومىگەر دۆلەت ئىدى. ئەرەبلەر رۇملۇقلار بىلەن يۈز تېپىشىش ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا سالغانلىق ۋە ئۆزىنى ئۆزى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەنلىك دەپ بىلەتتى. شۇڭا، بۇ 3000 كىشىلىك قوشۇننىڭ گويا ئادەم دېڭىزىنى شەكىللەندۈرگەن 200 مىڭ كىشىلىك قوشۇنغا جەڭ ئېلان قىلىپ، بىرقانچە مەيدان تۇتۇشۇپ، ئاندىن يەنە تىلغا ئالغۇدەك ئېغىر چىقىم تارتماي، ئامان-ئېسەن قايتىپ كەلگەنلىكى جاھان ئاجايىباتلىرىدىن بىر مۆجىزە ھېسابلىناتتى.

بۇ ئۇرۇش يەنە خەلقى ئالەمگە مۇسۇلمانلار پۈتۈن ئەرەبلەر ۋە جاھان خەلقى تونۇيدىغان ھالەتتىن باشقا بىر خىسلەتكە ئىگە خەلق ئىكەن، ئۇلارغا ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىن ھەقىقەتەن زور ياردەم ۋە مەدەت كېلىدىكەن ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ رەھبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەرھەق ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەن دېگەننى جاكارلىدى. شۇڭا، بىز بۇنىڭدىن ئىلگىرى مۇسۇلمانلارغا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈپلا يۈرىدىغان ئايرىم جېدەلخور ئۆكتەم قەبىلە ۋە ئايماقلارنىڭ بۇ ئۇرۇشتىن كېيىن ئۆزلۈكىدىن ئىسلامغا مايىل بولغانلىقىنى، نەتىجىدە بەنى سۇلەيم، ئەشجەئە، غەتفان، زەبيان ۋە فەزارە قاتارلىق قەبىلىلەرنىڭ بىر پۈتۈن ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ، مەدىنىگە ئەل بولغانلىقىنى كۆرىمىز.

شۇنىڭدەك بۇ ئۇرۇش يەنە رۇملۇقلار بىلەن بولىدىغان قانلىق توقۇنۇشنىڭ مۇقەددىمىسى بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ كەلگۈسىدە رۇم مەملىكەتلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى يىراق-يىراق ئەللەرنىمۇ بويسۇندۇرىدىغانلىقىنىڭ سىگنال بېشارىتى ۋە ئالدىن تەييارلىق خىزمىتى بولدى.

زاتۇسسەلاسىل قوشۇنى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شام تەۋەلىكىدىكى چېگرا بويلىرىدا ئولتۇرۇشلۇق ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ مۇئتە ئۇرۇشىدا رۇم دائىرىلىرى بىلەن بىر تام تۇرۇپ مۇسۇلمانلارغا قارشى جەڭگە قاتناشقانلىقىدەك ئەكسىيەتچىل مەيدانىنى ئۇققاندىن كېيىن، بۇنداق زور قوشۇننىڭ قايتا توپلانماسلىقى ئۈچۈن رۇملۇقلار بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا سوغۇق مۇناسىۋەت پەيدا قىلالايدىغان، ئەكسىچە مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا دوستلۇق رىشتىسى ئورنىتالايدىغان ئەپلىك

بىر چارە ـ تەدبىر قوللىنىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ھېس قىلدى. شۇڭا ئۇ، مۇئتە ئۇرۇشى ئاياغلىشىپ ئۇزاق ئۆتمەي، يەنى ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى جەمادىيەلئۇخرادا يۇقىرىقى پىلاننى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتمەكچى بولدى. چۈنكى، ئۇنىڭ چوڭ ئانىسى (يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان) بەللى دېگەن جايدىن ئىدى. يەنە بىر سۆزدە ئېيتىلىشچە، ئاخبارات يەتكۈزگۈچىلەر قۇزائە قەبىلىسىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەر توپلىنىپ مەدىنە ئەتراپىغا ھۇجۇم قىلىش كويىدا بولۇۋېتىپتۇ دېگەن مەلۇماتنى يەتكۈزگەنىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى شۇ يەرگە ئەۋەتتى دېيىلگەن. بەلكىم ئىككى ئىش بىر كېلىپ قالغان بولسا كېرەك.

ھەرھالدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بىر دانە ئاق ئەلەم ۋە ئۇنىڭغا ياندىشتۇرۇپ يەنە بىر دانە قارا ئەلەمنى تۇتقۇزۇپ مۇھاجىر ۋە ئەنسارلارنىڭ پېشقەدەملىرىدىن 300 كىشى بىلەن يولغا سالدى. قوشۇندا 30 ئاتلىق بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۇ بېسىپ ئۆتىدىغان يول بويىدىكى بەللى، ئۇزرە ۋە بەلقىن ئاھالىلىرىنى ياردەمگە چاقىرىشقا بۇيرىدى. ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يول بويى كېچىسى يول يۈرۈپ، كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ مېڭىپ دۈشمەنگە يېقىنلاپ كەلگەندە، ئۇلارنىڭ ساننىڭ كۆپ ئىكەنلىكىنى ئۇقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ رافىئە ئىبنى مەكىس جۇھەنىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قايتۇرۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ياردەم سوراشقا ئەۋەتتى. بۇنىڭغا ئاساسەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى 200 كىشىگە باش قىلىپ ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ياردەمگە ئەۋەتتى. بۇ قوشۇنغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھاجىر ۋە ئەنسارلارنىڭ پېشقەدەملىرىنى، جۈملىدىن ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما) قاتارلىق ساھابىلەرنى سەپلەپ بەردى. قوشۇن يولغا چىقىش ئالدىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تاپىلاپ: «تېز يول يۈرۈپ ئەمرگە يېتىشىۋېلىپ، ئىككىيلەن بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە جەڭ قىلىڭلار، ئىختىلاپلاشماڭلار» دېدى. ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا يېتىشىۋالغاندىن كېيىن بىر نامازدا ئىمام بولماقچى بولۇۋىدى، ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «سەن دېگەن ماڭا ياردەمگە كەلگەن قوشۇننىڭ مەسئۇلى، شۇڭا سەن ماڭا ئىقتىدا قىلىشىڭ كېرەك» دېگەنىدى، ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ماقۇل بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن قوشۇنغا ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناماز باشلاپ

ئوقۇدى. ياردەمچى قوشۇن يېتىپ كېلىپ قوشۇن بىر پۈتۈن تەشكىللىنىپ بولۇۋىدى، ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوشۇننى باشلاپ داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ قوزائە قەبىلىسىنىڭ زېمىنىغىچە باستۇرۇپ بېرىپ، يەرلىك ئاھالىلەرنى بويسۇندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ زېمىنىنىڭ ئەڭ چەت يىراق جايلىرىغىچە ئات چاپتۇردى. شۇ جەرياندا ئۇ بىر توپ ساياق قوشۇن بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىپ بىرلا ھۇجۇم بىلەن ئۇلارنى تارمار قىلدى ۋە ئەۋۇف ئىبنى مالىك ئەشجەئىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن مەدىنىگە يولغا سالدى. ئەۋۇف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناھايىتى تېز يول يۈرۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قوشۇننىڭ ساق ـ سالامەت قايتقانلىقىنى ۋە جەڭ غەلىبىسىنى يەتكۈزۈپ، ئۇنى خاتىرجەم قىلدى. زاتۇسسەلاسىل ۋادىلىقۇرانىڭ ئۇ چېتىگە جايلاشقان بىر جاي بولۇپ، مەدىنە بىلەن بولغان ئارىلىقى 10 كۈنلۈك مۇساپە ئىدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: مۇسۇلمانلار بۇ قېتىمقى يۈرۈشتە جۇزام قەبىلىسىنىڭ سەلاسىل دەپ ئاتىلىدىغان بىر سۇ بويىغا چۈشۈپ بارگاھ تىككەن بولغاچقا، بۇ قوشۇن (سەلاسىل ئىگىلىرى دېگەن مەنىدە) زاتۇسسەلاسىل قوشۇنى دەپ ئاتالغان.

ئەبۇ قەتادە قوشۇنى

بۇ قوشۇن خۇزرە دېگەن جايغا ئەۋەتىلدى. ھەجرىينىڭ 8 ـ يىلى شەئباندا، بەنى غەتفان قەبىلىسىدىن بىر توپ كىشىلەرنىڭ خۇزرە (نەجدى تەۋەلىكىدىكى بەنى مۇھارىب قەبىلىسىنىڭ زېمىنى)گە توپلىنىۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى 15 كىشىگە باش قىلىپ ئۇلارنى تارقىتىۋېتىشكە ئەۋەتتى. ئەبۇ قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بەلگىلەنگەن جايغا يېتىپ بېرىپ قارشىلىق كۆرسەتكەنلەرنى ئۆلتۈرۈپ، تەسلىم بولغانلارنى قالدۇرۇپ، نۇرغۇن ئۆلجا ۋە غەنىيمەتلەرگە ئېرىشتى. مەدىنىدىن ئايرىلىپ 15 ـ كۈنى ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلدى.

مەككە پەتھسى

ئبنى قەييۇم رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: مەككە پەتھسى ئاللاھ تەئالا ئۆزىنىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلغان، ئۆز پەيغەمبىرىنى ئۇلۇغلىغان، ئۆز قوشۇنىنى ئەزىزلىگەن ۋە مۇقەددەس جاي مەككىنى (بولۇپمۇ ئىنسانلارغا ھىدايەت بەلگىسى قىلىنغان بەيتۇللاھنى) كاپىرلار ۋە مۇشرىكلارنىڭ قولىدىن قۇتقۇزغان، تارىخي ئەھمىيەتكە ئىگە ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئەڭ شەرەپلىك ئۇرۇشتۇر. مەككە پەتھى قىلىنغاندا ئاسمان ئەھلى شادلاندى. مەككىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمتى ئاشتى. كىشلەر توپ ـ توپ بولۇپ ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىغا كىردى. يەر ـ زېمىن قايتا يورۇپ خۇشاللىق تەنتەنىسگە چۆمدى.

ئۇرۇشنىڭ سەۋەبى

ئالدىنقى بابلاردا، يەنى ھىجرىيىنىڭ 6 ـ يىلىدىكى ھۇدەيبىيە شەرتنامىسىنى تىلغا ئالغاندا شەرتنامىنىڭ ماددىلىرىدىن مۇھىم بىر ماددا — ھەرقانداق بىر ئەرەب قەبىلىسىنىڭ مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھىمايىسىگە كىرىش ياكى قۇرەيشلەرنىڭ ھىمايىسىگە كىرىش ئەركىنلىكى بولىدۇ. ئەمما، ئىككى تەرەپنىڭ قايسى بىرىنىڭ ھىمايىسىگە كىرگەن قەبىلە شۇ تەرەپنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى ھېسابلىنىدۇ. ئاندىن بۇ قەبىلىلەرگە قىلىنغان ھەرقانداق يولسىزلىق شۇ تەرەپكە قىلىنغان تاجاۋۇزچىلىق ھېسابلىنىدۇ دەپ ئېنىق بەلگىلەنگەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتكەنىدۇق.

مۇشۇ ماددىنىڭ روھىغا ئاساسەن خۇزائە قەبىلىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھىمايىسىگە كىرگەنىدى. بەنى بەكرى قەبىلىسى قۇرەيشلەرنىڭ ھىمايىسىگە كىرگەنىدى. نەتىجىدە ئىككىلى قەبىلە بىر ـ بىرىدىن ئەمىن بولۇشتى. بۇرۇن جاھىلىيەت دەۋرىدە بەنى بەكرى قەبىلىسى بىلەن خۇزائە قەبىلىسى ئوتتۇرىسىدا ئۇزاققا سوزۇلغان قانلىق قىساس ئۇرۇشلىرى يۈز بەرگەن ۋە سوغۇق مۇناسىۋەت داغلىرى ساقلىنىپ كەلگەن. ئىسلام دىنى مەيدانغا كېلىپ بىر نەچچە

يىلدىن كېيىن ھۇدەيبىيە شەرتنامىسى تۈزۈلدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۇرۇشۇۋاتقان ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىدىن خاتىرجەم بولۇپ، تىنچ تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىغانىدى. ئەمما، ئۇزۇن ئۆتمەي بەنى بەكرى قەبىلىسى خۇزائە قەبىلىسىنىڭ بىخۇتلاشقان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ كونا ئىنتىقامنى ئالماقچى بولدى. ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى شەئباندا نەۋفەل ئىبنى مۇئاۋىيە دېگەن كىشى بەنى بەكرى قەبىلىسىدىن بىر توپ ئادەمنى باشلاپ چىقىپ، تۈن قاراڭغۇسىدا خۇزائە قەبىلىسىنىڭ تۇرالغۇلىرىغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇلار بۇ چاغدا ۋەتىر دەپ ئاتىلىدىغان بىر سۇ بويىدا تۇرۇۋاتاتتى. بەنى بەكرى تەرەپ بولارنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ كېلىپ نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۆلتۈردى ۋە يارىلاندۇردى. قۇرەيش تەرەپ بەنى بەكرى قەبىلىسىنى ئاستىرتىن قوللاپ، ئۇلارنى قورال ـ ياراغ ۋە ماددىي كۈچ بىلەن تەمىنلىدى، ھەتتا تۈن قاراڭغۇسىدىن پايدىلىنىپ قۇرەيشلىك بەزى جېدەلخۇمار ياللانغۇچىلار ئەمەلىي ئۇرۇشقىمۇ قاتناشتى. ئۇلار خۇزائە قەبىلىسىنىڭ ئادەملىرىنى ھەرەم زېمىنىغىچە قوغلاپ كىردى. ئۇلار ھەرەم زېمىنىغا كىرىپ كەلگەندە بەنى بەكرى قەبىلىسىدىن بەزى ئادەملەر: «ئى نەۋفەل بىز ھەرەم زېمىنىغا كىرىپ قالدۇق، ئاللاھتىن قورقايلى» دېگەنىدى، نەۋفەل قەبىھ جۆيلۈپ: «بۈگۈن خۇدا، ئىلاھ دېگەنلەرنى قويۇپ ئىنتىقام ئېلىڭلار. قەسەم قىلىپ ئېيتالايمەنكى، سىلەر ھەرەمدە ئوغرىلىق قىلساڭلار بولىدىكەنۇ، بۇ يەردە قىساس ئالساڭلار بولمامدىكەن؟» دېدى. خۇزائە خەلقىنىڭ قېچىپ ئامان قالغانلىرى مەككىگە كىرىپ ئۆز جەمەتدىشى بولغان بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائ خۇزائىنىڭ ۋە شۇ جەمەتتىن رافىئ ئىسىملىك يەنە بىر كىشىنىڭ قورۇسىغا كىرىپ پاناھلىنىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئەمرى ئىبنى سالىم خۇزائى دەرھال يولغا چىقىپ مەدىنىگە يېتىپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ چاغدا مەسجىدۇننەبەۋىدە ساھابىلەر بىلەن بىللە ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئەمرى ئىبنى سالىم ئۇدۇل مەسجىدكە كىرىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇدى:

مۇھەممەدتىن ئۆتۈنەمكى، ئى خۇدا ــ پەرۋەردىگار!
نەچچە ئەۋلاد قەدىناس ئۆتكەندۇق غەمگۇزار.
چوڭ ئاتاڭلار ھۆبا قىز ــ بىز خەلقىنىڭ پۇشتىدۇر[①]،

① شېئىرنىڭ بۇ مىسراسىدا ئابدۇلمۇتتەلىب زامانىدىن بۇيانقى ئىككى جەمەت ئوتتۇرىسىدىكى يېقىن ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتى ئەسلىتىلىدۇ. ئېيتىلىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بوۋىسى ئابدۇمەنافنىڭ ئانىسى، يەنى قۇسەينىڭ ئايالى ھۆبا خۇزائە قەبىلىسىدىن ئىكەن.

ئەزەلدىنلا ئىجىل ئۆتتۇق ۋەدىمىزدە ۋاپادار.
ئەلمەدەت، قەتئىي نىيەت ئاللاھ ئاتا قىلغاي ساڭا،
چاقىرىق قىل غازىلەرنى كەلسۇن بولۇپ مەدەتكار.
سەپلەر ئارا رەسۇلۇللاھ تولۇن ئايدەك چېچىپ نۇر،
يۈكسىلىپ بارغان قوشۇننى ئاق يولغا باشلار رۇشدىكار،
تەڭلىسە گەر ئەجنەبىي ناھەق ستەمگە باش ئەگمەس،
ئۆركەشلىگەن دەريا كەبى ماڭار ھەيۋەت تاجدار.
قۇرەيش خەلقى خىلاپ قىلدى، ئەھدۇپەيماننى بۇزۇپ،
ئەھدى مىساق بۇزغىنى چۈن بولۇش لايىق زىيانكار.
قۇرەيش خەلقى ماڭا قويدى كەدا يولدا كۆزچى،
جېكىلەپ كەتتى ئۇزاق سېنى قىلماسقا خەۋەردار.
ياۋنىڭ ساندۇر چەكلىك، رەزىل ھەم قەبىھ فېئىلدۇر،
«ۋەتىر»دا باستۇرۇپ چاپتى ئۇخلاپ ياتقاننى قىلماي ئار.
ئۇلار بىزنى باستۇردى نامازخان بولغانغا ھەم روزىدار.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ شىكايەتنامىسىنى ئاڭلاپ: «چوقۇم ياردەمگە ئىگە بولىسەن، ئى ئەمرى ئىبنى سالىم!» دېدى. شۇ ئەسنادا مەدىنە ئاسمىنىغا بۇلۇت پەيدا بولغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ بۇلۇتمۇ بەنى كەئەب، يەنى خۇزائە خەلقى ئۈچۈن ياردەم تەلەپ قىلىۋاتىدۇ» دېدى. ئارقىدىنلا بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائ خوزائى خۇزائە قەبىلىسىدىن بىر بۆلۈك ئادەملەرنى باشلاپ مەدىنىگە يېتىپ كەلدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشۈپ «ۋەتىر» پاجىئەسىنى ۋە ئۇنىڭدا ناھەق ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ سانىنى يەتكۈزدى. قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ بەنى بەكرى ئۇرۇشقاقلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، خۇزائە قەبىلىسىگە زەربە بەرگەنلىكىنى شىكايەت قىلىپ قويۇپ مەككىگە قايتتى.

ئەبۇ سۇفيان كېلىشىمنامىنى يېڭىلاش ئۈچۈن مەدىنىگە كەلدى

بۇ قېتىم سادىر بولغان ۋەھشىيانە جىنايى قىلمىش كېلىشىمنامىغا خىلاپلىق قىلغانلىق ۋە ئەھدۇپەيمانغا ئوچۇق ـ ئاشكارا خىيانەت قىلغانلىق بولغاچقا، قۇرەيش ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى بۇ ئىشتا ئۆزلىرىنى ھېچقانداق بىر ئۆزرە ياكى

باھانە كۆرستىپ ئاقلىيالمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن قۇرەيش تەرەپ ئۆزلىرىنىڭ تەكلىپى بىلەن تۈزۈلگەن بۇ كېلىشىمنامىنى ئۆز قوللىرى بىلەن بۇزغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، خىيانەتنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن ئەنسىرىدى. شۇڭا، ئۇلار دەرھال كېڭەيتىلگەن يىغىن چاقىردى. يىغىندا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ باشلىقى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەربنى كېلىشىمنامىنى يېڭىلاپ قايتا تۈزۈپ كېلىشكە ۋەكىللىككە ئەۋەتىشنى قارار قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنۇ قۇرەيش تەرەپنىڭ ئۆز خىيانىتى ئۈچۈن چوقۇم ئىنكاس قايتۇرىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ ساھابىلەرگە: «ئېھتىمال ئەبۇ سۇفيان كېلىشىمنامىنى تېخىمۇ پۇختىلاپ مۇددىتىنى ئۇزارتىش ئۈچۈن كېلىپ قېلىشى مۇمكىن» دېگەنىدى. ئەبۇ سۇفيان (ھېلىقى قارارغا ئاساسەن) يولغا چىقىپ ئۇسپانغا كېلىۋىدى، (مەدىنىدىن مەككىگە قاراپ كېلىۋاتقان) بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائ خوزائى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئەبۇ سۇفيان (ئۇنى مەدىنىگە بېرىپ مۇھەممەد بىلەن كۆرۈشتى دەپ ئويلاپ):

— نەدىن كېلىشىڭ ئى بۇدەيل؟ — دەپ سورىدى. ئۇ:

— دېڭىز ساھىلى ۋە شۇ تەرەپلەردىكى جەمەتداشلارنى يوقلاپ كەلدىم، — دەپ قويدى.

— مۇھەممەدنىڭ قېشىغا بارمىدىڭما؟

— ياق.

بۇدەيل مەككىگە راۋان بولۇۋىدى، ئەبۇ سۇفيان: «ئەگەر ئۇ مەدىنىگە بارغان بولسا، ئۇنىڭ تۆگىسى چوقۇم خورما ئۇرۇقچىسىنى يېگەن بولىدۇ» دېدى ـ دە، بۇدەيل تۆگىسنى چۆكتۈرگەن يەرگە كېلىپ ئۇنىڭ مايىقىنى قولىغا ئېلىپ ئۇۋۇۋاپ باقتى ۋە ئۇنىڭدىكى خورما ئۇرۇقچىسىنى كۆرۈپ: «بۇدەيل چوقۇم مۇھەممەدنىڭ قېشىغا بېرىپ كەپتۇ» دېدى. ئەبۇ سۇفيان مەدىنىگە يېتىپ كېلىپ ئۆز قىزى ئۇممۇ ھەبىبە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئولتۇرىدىغان پالازدا ئولتۇرماقچى بولۇۋىدى، ئۇممۇ ھەبىبە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھېلىقى پالازنى قاتلاپ ئېلىۋەتتى. ئەبۇ سۇفيان قىزىغا:

— ئى قىزىم! بۇ پالازنى مەندىن ئايىدىڭمۇ ياكى مېنى ئۇنىڭدىن ئايىدىڭمۇ؟ — دەپ سورىۋىدى، ئۇ:

— ئۇ دېگەن رەسۇلۇللاھ ئولتۇرۇپ قوپىدىغان پالاز، سەن بولساڭ مۇشرىك، مۇشرىك دېگەن نىجىس، — دەپ جاۋاب قىلدى. ئەبۇ سۇفيان:

— ئەزبىرايى خۇدا، سەن مەندىن ئايرىلىپ كۆپ بۇزۇلۇپسەن، — دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا چىقىپ ئۆزىنىڭ كېلىشتىكى مۇددىئاسىنى ئېيتقاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا

لام ـ جىم دېمەي قوشۇمسىنى تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭكىگە بېرىپ ئۇنىڭدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە گەپ قىلىپ بېرىشنى ئۆتۈنگەنىدى، ئۇ: «مەن ئۇنداق قىلالمايمەن» دەپ گەپنى ئۈزۈۋەتتى. ئەبۇ سۇفيان ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىغا كىردى ۋە ئۇنىڭغا ئۆز مەقسىتىنى ئېيتقانىدى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ گېپىگە خاپا بولغاندەك قىلىپ: «مەن سەنلەر ئۈچۈن رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا بارامدىمەن؟ ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر مەن سەنلەر بىلەن جەڭ قىلىشقا قىلچىلىك ئاساس تاپالمىغان بولسام، سەنلەرگە ھەرگىز كىچىككىنە جىھاد ئوتى ئاچقان بولاتتىم» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن دەككىسىنى يەپ پايپاسلاپ ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭكىگە باردى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ قېشىدا ئايالى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بار ئىدى. ئوغلى ھەسەن يىقىلىپ ـ قوپۇپ ئويناپ يۈرەتتى. ئەبۇ سۇفيان ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئى ئەلى! سەن بىلەن ئىككىمىز خېلى يېقىن تۇغقانلاردىن بولىمىز. مەن بۇ يەرگە مۇنداق بىر ئىش بىلەن كەلگەن. مەن بۇ يەردىن كەلگەن پېتى يېنىپ كەتسەم بولماس، شۇڭا مەن بىلەن بىللە بېرىپ مۇھەممەدكە گەپ قىلىشىپ بەرسەڭ» دېدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «ئى ئەبۇ سۇفيان! قارا سېنى، رەسۇلۇللاھ بىر ئىشنى بېكىتسە بىز ئارىغا چۈشۈپ گەپ قىلالمايمىز» دېدى. ئەبۇ سۇفيان فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا قاراپ: «ئى فاتىمە! سەن بۇ ئوغلۇڭنى بۇيرۇيالارسەنمۇ؟ ئۇ بىز خەلققە باشپاناھ بولۇپ ئۆمۈرۋايەت ئەرەبلەرنىڭ كاتتا ئەربابى بولار ئىدى» دېۋىدى، ئۇ: «ئەزىبرايى خۇدا! مېنىڭ بۇ ئوغلۇم تېخى باشپاناھ بولغۇدەك بولمىدى. بولغان تەقدىردىمۇ رەسۇلۇللاھ كېسىم قىلغان ئىشقا ھېچكىم ئارىلىشالمايدۇ» دېدى. بۇ چاغدا ئەبۇ سۇفياننىڭ كۆز ئالدىنى ۋەھىملىك بىر قارا تۇمان باستى چېغى، جىددىيلەشكەن ۋە ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا: «ئى ئەلى! مېنىڭ ئىشلىرىم بارغانسېرى قاتماللىشىپ كېتىۋاتىدۇ. شۇڭا، سەن ماڭا بىر چىقىش يولى كۆرسەتكىن» دېدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن سېنى رازى قىلغۇدەك بىرەر چارە تاپالمايمەن، لېكىن سەنمۇ بەنى كەنانە (قۇرەيشلەرنىڭ چوڭ ئائىلىسى) خەلقىنىڭ كاتتىسى. ئۇنداق بولغانىكەن، سەنمۇ ئۆز خەلقىڭگە باشپاناھ بولىدىغانلىقىڭنى جاكارلاپ قويۇپ يولۇڭغا راۋان بولغىن» دېدى. ئەبۇ سۇفيان: «سېنىڭچە مۇشۇنداق قىلسام مەقسەت ھەل بولارمۇ؟» دېگەنىدى، ئۇ: «مەن چوقۇم شۇنداق بولىدۇ دېيەلمەيمەن. بىراق، مەن ساڭا بۇنىڭدىن باشقا يول كۆرسىتەلمەيمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان ئۇدۇل مەسجىدكە كەلدى ۋە: «ئەييۇھانناس، مەنمۇ

ئۆز خەلقىمگە باشپاناھمەن» دېدى ـ دە، مەسجىدتىن چىقىپلا مەككىگە راۋان بولدى. ئۇ شۇ ماڭغان پېتى جىددىي يول يۈرۈپ مەككىگە يېتىپ كەلدى.

قۇرەيش خەلقى ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ: «ئى ئەبۇ سۇفيان، سەپەرنىڭ نەتىجىسى قانداق بولدى؟» دەپ سوراشقاندى، ئۇ: «مەن مۇھەممەد بىلەن كۆرۈشتۈم، ئەزبىرايى خۇدا، ئۇ ماڭا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. ئاندىن ئەبۇ بەكرى بىلەن ئۇچراشتىم، ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىلىق كەلمىدى. ئارقىدىن ئۆمەر ئىبنى خەتتاب بىلەن كۆرۈشتۈم، ئۇ ھەممىدىن بەك دۈشمەنلىك قىلدى. ئاخىردا ئەلى ئىبنى ئەبى تالىبنىڭ يېنىغا بارغانىدىم، ئۇ خېلى يۇمشاق مۇئامىلە قىلدى. مەن شۇنىڭ دېگىنىدەك ئىش قىلىپ قويۇپ قايتىپ كەلدىم. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بۇ ئىشىم كار قىلدىمۇ، يوق؟ بىلمەيمەن» دېدى. ئۇلار: «ئەلى سېنى نېمىگە بۇيرىغانىدى؟» دەپ سورىشۇۋىدى، ئەبۇ سۇفيان: «ئۇ مېنى ئەل ئارىسىدا باشپاناھ بولۇشقا بۇيرىغانىدى، مەن شۇنداق قىلدىم» دېدى. ئۇلار: «ئۇنى مۇھەممەد ئېتىراپ قىلدىمۇ؟» دېيىشۈۋىدى، ئەبۇ سۇفيان: «ياق» دېدى. ئۇلار: «ۋاي! سېنى ئەخمەق قىلغىنىنى، ئۇ ئادەم ساڭا چاقچاق قىلىپتۇ، خالاس» دېيىشتى. ئەبۇ سۇفيان: «ياق، ئۇنداق قىلمىدى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭدىن باشقا يولنى مەنمۇ تاپالمىدىم» دەپ گەپنى تۈگەتتى.

غازات تەييارلىقى ۋە ئۇنى مەخپىي تۇتۇش چارىلىرى

ئىمام تەبەرانى رەھىمەھۇللاھ نەقىل قىلغان ھەدىسلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا (ئۇنىڭغا قۇرەيش دائىرىلىرىنىڭ ھۇدەيبىيە كېلىشىمىنى بۇزغانلىق خەۋىرى يېتىپ كېلىشتىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى) سەپەر تەييارلىقى كويىغا كىرىپ قويۇشقا ۋە ئۇنى مەخپىي تۇتۇشقا بۇيرىغان. شۇ كۈنلەردە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىغا كىرگەن ۋە: «ئى قىزىم! بۇ نېمە ئىش؟» دەپ سورىغان. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «ئەزبىرايى خۇدا! مەنمۇ بىلمەيمەن» دەپ جاۋاب بەرگەندە، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «سۇبھانەللاھ! بۇ رۇملۇقلار بىلەن ئۇرۇشىدىغان چاغ بولمىسا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەيەرنى ئىرادە قىلىدىغاندۇ؟» دەپ قالغان. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھامۇ: «مەنمۇ بىلمىدىم» دېگەن. مۇشۇ گەپ بولۇپ ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە ئەمرى ئىبنى سالىم خۇزائى 40 ئاتلىق كىشىنى باشلاپ مەدىنىگە يېتىپ كېلىپ، ھېلىقى:

مۇھەممەدتىن ئۆتۈنمەكچى، ئى خۇدا ــــ پەرۋەردىگار!
نەچچە ئەۋلاد قەددىناس ئۆتكەندۇق غەمگۇزار.
... ...

دېگەن شكايەتنامىسىنى ئوقۇغان. شۇ چاغدىلا كىشىلەر ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىمنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى ئۇققان. ئەمرى كېلىپ بىر-ئىككى كۈندىن كېيىن بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائ خۇزائى كەلگەن. ئارقىدىن ئەبۇ سۇفيان كەلگەن. نەتىجىدە مۇسۇلمانلار خەۋەرنىڭ راستلىقىنى جەزملەشتۈرگەن.

ھاسىل كالام، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارغا غازات تەييارلىقى كۆرۈپ قويۇشقا بۇيرىدى ۋە مەككىگە يۈرۈش قىلىدىغانلىقىنى ئوچۇق ئۇقتۇرۇپ: «ئى ئاللاھ! بىز مەككىگە باستۇرۇپ كىرگۈچە جاسۇسلارنىڭ قۇرەيشلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن ساقلىغىن» دەپ تىلىدى.

سىرتقا قارىتا ئىشنى تېخىمۇ مەخپىي ۋە سىر تۇتۇش، شۇنداقلا دۈشمەننىڭ دىققىتىنى باشقا ياققا بۇراش ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ قەتادە ئىبنى رەبئى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا سەككىز كىشىلىك پىدائىيلار قوشۇنى تەشكىللەپ، مۇشۇ يىلى، يەنى ھىجرىيىنىڭ 8-يىلى رامىزاننىڭ بېشىدىلا بەتنى ئىزەم دېگەن جاي (مەدىنىدىن 35 چاقىرىم يىراقلىقتا بولۇپ، زىلخەشەب بىلەن زىلمەرۋە ئوتتۇرىسىغا توغرا كېلىدۇ)غا كۆزەتچىلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەشكە ئەۋەتتى. بۇنىڭدىن مەقسەت مەدىنە تەرەپنىڭ ھەربىي ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىدىغان پايلاقچى كۆزلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى شۇ تەرەپلەرگە يۈرۈش قىلماقچى ئوخشايدۇ دەپ قالسۇن ھەمدە شۇنداق خەۋەر تارقالسۇن ئۈچۈن ئىدى.

مەزكۇر قوشۇن[①] بۇيرۇققا بىنائەن داۋاملىق يول يۈرۈپ، بىر چاغدا بەلگىلەنگەن نىشانغا يېتىپ بېرىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ

① بۇ قوشۇن يولدا ئامىر ئىبن ئەزبەت دېگەن كىشىگە يولۇققان. ئامىر قوشۇنغا مۇسۇلمانچە «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ سالام قىلغان بولسىمۇ، قوشۇن ئەزالىرىدىن بىرى بولغان مەھلەم ئىبن جەسامە دېگەن كىشى ئۇنى ئاڭلىماسقا سېلىپ، كونا ئاداۋىتى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈپ قويغان ۋە ئۇنىڭ تۆگە ۋە باشقا نەرسىلىرىنى بۇلىۋالغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاللاھ تەرىپىدىن: ﴿وَلاَ تَقُولُواْ لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلاَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ «سىلەرگە مۇسۇلمان بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپ سالام بەرگەن ئادەمگە ــ دۇنيانىڭ مال-مۈلكىنى (غەنىيمەتنى) كۆزلەپ ــــ ‹سەن مۇئمىن ئەمەسسەن› دېمەڭلار» (4:94) دېگەن ئايەت نازىل بولغان. مەھلەمنىڭ ھەمراھلىرى ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

مەككىگە قوشۇن تارتىپ يۈرۈپ كەتكەنلىكى ئاڭلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاتنىڭ تىزگىنىنى مەككە تەرەپكە بۇراپ، تېز يول يۈرۈپ چوڭ قوشۇننىڭ كەينىدىن يېتىشۋالدى.

شۇ ئارىدا ساھابىلەردىن ھاتەب ئىبنى ئەبى بەلتەئە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قۇرەيشلەرگە خەت يېزىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلارغا قوشۇن تارتماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ مەككىدىكى بالا - چاقىلىرىنى قوغدىماقچى بولدى ۋە بۇ خەتنى شۇ تەرەپكە ماڭغان بىر ئايالغا تۇتقۇزۇپ، ناۋادا خەتنى ساق - سالامەت ئۆز جايىغا تاپشۇرۇپ بېرەلىسە، مۇۋاپىق سوۋغات بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى خوتۇن خەتنى ئۆرۈم چېچىنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇپ مەككىگە قاراپ يول ئالدى ...

شۇ ھامان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاللاھ تەئالا تەرىپىدىن ۋەھيى نازىل بولۇپ، ھاتەبنىڭ ئىشى خەۋەر قىلىندى. شۇڭا، ئۇ ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب ۋە مىقداد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنى ئاتلىق يولغا سالدى ۋە ئۇلارغا: «سىلەر ئىككىڭلار رەۋزەتى خاخ دېگەن جايغا بېرىپ ئۇ يەردە مەككىگە كېتىۋاتقان بىر ئايالنى كۆتۈڭلار، ئۇنىڭدا مەككىلىكلەرگە يوللانغان بىر پارچە مەكتۇپ بار، ئۇنى ئېلىپ كېلىڭلار» دېدى. ئۇلار ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ ھېلىقى جايغا يېتىپ بارسا، راست دېگەندەك ئۇ يەردە مەككىگە كېتىۋاتقان بىر خوتۇننى ئۇچراتتى. ئۇلار ھېلىقى خوتۇننى ئۇلاغدىن چۈشۈرۈپ: «مەكتۇبنى چىقار!» دېگەندى، ئۇ خوتۇن: «مەندە مەكتۇب يوق» دەپ قەتئىي تاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇ خوتۇننىڭ يۈك تاقلىرىنى بىر - بىرلەپ ئاختۇرۇپمۇ مەكتۇبنى تاپالمىدى. شۇڭا، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، رەسۇلۇللاھ يالغان سۆزلىمەيدۇ. بىزمۇ ھەم ساڭا يالغاندىن تۆھمەت قىلغىنىمىز يوق، سەن چوقۇم مەكتۇبنى چىقار، بولمىسا كىيىملىرىڭنى سالدۇرۇپ ئاختۇرىمىز» دېيىۋىدى، بۇ خوتۇن ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى پەملەپ، ئۇنىڭغا: «ئەمىسە ئۇياققا قاراپ تۇر» دېدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشقا ياققا قاراپ تۇرغانىدى، ئۇ بېشىدىن بىر ئۆرۈم چاچنى چۇۋۇپ ئارىسىدىن مەكتۇبنى چىقىرىپ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا سۇندى. ئەلى ۋە مىقداد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار دەرھال مەدىنىگە قايتىپ

ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا گۇناھىنى تىلەپ بېرىشكە ئېلىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاللاھ! مەھلەمنىڭ گۇناھىنى كەچۈرمىگىن» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان. مەھلەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدىن ياشلىرىنى سۈرتۈپ چىقىپ كەتكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا كېيىن مەغپىرەت تىلىگەنىكەن.

مەكتۇبنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تاپشۇردى. مەكتۇبتا مۇنداق دېيىلگەنىدى: «*ھاتەب ئىبنى ئەبى بەلتەئەدىن قۇرەيش كاتتىلىرىغا سالام! مەلۇم بولغايكى، ...*». ئۇ مەكتۇبتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىگە قوشۇن تارتماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھاتەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چاقىرتىپ: «بۇ نېمە ئىش؟ ئى ھاتەب!» دېگەنىدى، ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئالدىرىمىسىلا، قەسەم قىلىمەنكى، مېنىڭ ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە بولغان ئىمانىم كامىل، مەن بۇ ئىشنى مۇرتەد بولۇپ دىنىدىن يانغانلىقىم ئۈچۈن ۋەياكى دىنىنى دۇنياغا ساتقانلىقىم ئۈچۈن قىلغىنىم يوق. مەن ئەسلى قۇرەيشلىك بولماستىن، ئۇ يەرگە كۆچمەن ئادەممەن. مېنىڭ ئۇ يەردە بالا-چاقىلىرىم ۋە ئەھلى-ئەۋلادلىرىم بار. ئۇلار ھىماتچىسىز قالدى. باشقا مۇھاجىرلارنىڭ ئەھلى-ئەۋلادلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان تۇغقانلىرى (ھىماتچىلىرى) بار. شۇڭا، مەن بۇ مەكتۇبنى يوللاش ئارقىلىق پەقەت ئۇلار ئارىسىدا بالا چاقىلىرىمنى قوغدايدىغان بىر ئەھدىگە ئېرىشمەكچى بولغانىدىم، خالاس. باشقا مەقسەت يوق» دېدى. بۇ چاغدا ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قىلىچىنى سۇغۇرۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! رۇخسەت قىلسىلا، مەن بۇ مۇناپىقنىڭ كاللىسىنى ئالاي، ئۇ ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلىپتۇ، ئۇ مۇناپىق بوپتۇ!» دېگىلى تۇرغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۆزۈڭنى بېسىۋال، ئى ئۇمەر! ئۇ دېگەن بەدرى ئۇرۇشىغا قاتناشقان. سەن بىلەمسەن، ئاللاھ بەدرىگە قاتناشقانلارغا ئىلتىپات قىلىپ: ‹خالىغىنىڭلارنى قىلىڭلار، مەن سىلەرگە مەغپىرەت قىلىۋەتتىم› دېگەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆز يېشى قىلىپ: «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئوبدان بىلگۈچىدۇر» دېدى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ ئاللاھ تەئالا جاسۇس-ئايغاقچىلارنىڭ يوللىرىنى ئەتتى-دە، قۇرەيش تەرەپ مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرىكەت پىلانى ۋە قوشۇن تارتقانلىقىدىن پەقەت خەۋەرسىز قالدى.

ئىسلام قوشۇنى مەككىگە قاراپ ئاتلاندى

ھىجرىيىنىڭ 8-يىلى رامىزاننىڭ 10-كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدە ئۆز ئورنىدا ئەبۇ رەھمىل غىفارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالدۇرۇپ، 10 مىڭ ساھابە كىرام (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم) بىلەن مەككىگە قاراپ

يۈرۈپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جۇھفەگە يېتىپ كېلىۋىدى، تاغىسى ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) يولۇقتى. ئۇ بالا ـ چاقىلىرىنى ئېلىپ، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى جاكارلاپ، ھىجرەت قىلىپ مەككىدىن قايتىپ چىققانىدى. ئاندىن يەنە ئەبۋائ دېگەن يەرگە بارغاندا يەنە بىر تاغىسى ھارىسنىڭ ئوغلى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھارىس ۋە ھاممىسىنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى ئۇمەييە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارغا يولۇقتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىلگىرى بۇلاردىن كۆپ ئەزىيەت يېگەن ۋە ئاھانەت ئاڭلىغان بولغاچقا، بۇلارغا قاراپمۇ قويمىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئۆتسە ئۇ يۈزىنى باشقا ياققا بۇرىۋالاتتى. بۇ چاغدا ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۆز تاغاڭ ۋە ھاماڭنىڭ باللىرى سېنىڭ ئۇلارنى مەئزۇر تۇتماسلىقىڭ بىلەن شەقى (بەتتەلەي، بەدبەخت)لەردىن بولۇپ كەتمىسۇن يەنە» دېدى. ئۇنىڭغىچە ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھارىس (ئەلىينىڭ بىر نەۋرە ئىنىسى)غا ئىش ئۆگىتىپ: «سەن رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ قېرىنداشلىرى ئۇنىڭغا دېگەندەك: ﴿قَالُواْ تَاللّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللّهُ عَلَيْنَاوَإِن كُنَّا لَخَاطِئِينَ﴾ «ئۇلار: ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئاللاھ سېنى ھەققەتەن بىزدىن ئارتۇق قىلىپتۇ، بىز جەزمەن خاتا قىلىپتۇق دېيىشتى» (12:91) دېگىن. ئۇ چاغدا ساڭا رەسۇلۇللاھتىنمۇ يېقىملىق سۆز قىلىدىغان كىشى بولمايدۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھارىس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆگەتكەندەك مەزكۇر ئايەتنى ئوقۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يۈسۈپ ئەلەيھىسسالام بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىغا قايتۇرغان مۇنۇ جاۋابنى نەقىل قىلىپ قايتۇردى: ﴿لاَ تَثْرَيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ «بۈگۈن سىلەر ئەيىبلەنمەيسىلەر، ئاللاھ سىلەرنى كەچۈرسۇن! ئاللاھ ئەڭ مەرھەمەتلىك زاتتۇر» (12:92). بۇ چاغدا ئەبۇ سۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ[1] خۇشاللىنىپ تۆۋەندىكى بېيتلارنى ئوقۇدى:

---

① بۇ زاتنىڭ مۇسۇلماندارچىلىقى كېيىن ناھايىتى ياخشى بولۇپ كەتكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ مۇسۇلمان بولغاندىن تارتىپ، تاكى ۋاپات تاپقانغا قەدەر خىجالەتتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قارىيالمىغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ياخشى كۆرەتتى ۋە ئۇنىڭغا جەننەت بىلەن بېشارەت بەرگەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «مەن سېنىڭ ھەمزىنىڭ ئىزباسارى بولۇشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن» دېگەن. ئۇ ئۆلۈش ۋاقتىدا ۋەسىيەت قىلىپ: «مەن ئۆلسەم يىغلىماڭلار، ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن مۇسۇلمان بولغاندىن بېرى يامان گەپ قىلمىدىم» دېگەن.

قەسەم ئۆمرى ھاياتىم، مەن ئەلەم كۆتۈرگەن چاغ،
ھامان غالىب كېلەر دەپ لات ـ مانات قوشۇنلىرى.
ھەيرانمەن تېڭىرقاپ يۈرەر ئىدىم ئازغۇندەك،
ئەمدى كۆڭلۈم ئازادە تاپقانغا ھەق يوسۇنلىرى.
توغرا يولنى كۆرسەتتى مەن ئاداۋەت قىلغان زات،
قىلغانىدىم قوغلاندى، چۇۋۇغان سورۇنلىرى.

مۇشۇ يەرگە كەلگەندە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ مەيدىسىگە قاتتىق بىرنى ئۇرۇپ: «ئاشۇ مېنى قوغلاندى قىلغانلارنىڭ بىرسى سەن ئىدىڭ» دېدى.

ئىسلام قوشۇنى مەررى زەھراندا

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم لەشكىرى ئىسلامنى باشلاپ يول بويى روزىدار ھالەتتە يول مېڭىپ، ئاخىرى كۇدەيد (ئۇسپان بىلەن قەدىد ئوتتۇرىسىدىكى بىر سۇ مەنبەئىنىڭ نامى) دېگەن يەرگە يېتىپ بارغاندا ئىپتار قىلغۇەتتى. مۇسۇلمانلارمۇ ئىپتار قىلدى. ئاندىن يەنە ئاتلىنىپ شۇ كۈنى كەچكە مەررى زەھرانغا يېتىپ باردى. ئاندىن قوشۇنغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ھەربىر ئادەم ئايرىم ـ ئايرىم يەرگە ئوت قالاشنى ئورۇنلاشتۇردى. نەتىجىدە مەررى زەھران ۋادىسىدا 10 مىڭ يەرگە ئوت يېقىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇگۈنكى مۇھاپىزەتچىلىككە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەسئۇل قىلغانىدى.

ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا

قوشۇن مەررى زەھرانغا چۈشكەندىن كېيىن ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاق قېچىرىغا مىنىپ، ئوتۇنچى ياكى بىرەر ئادەم تېپىپ قۇرەيشلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ مۇسۇلمانلار مەككىگە باستۇرۇپ كىرگۈچە، ئۇلار رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئامانلىق تىلىۋالسا دەپ بىر ھازا

يول يۈردى. ئاللاھ تەئالا قۇرەيشلەردىن ھەرقانداق خەۋەرنى ئۈزۈۋەتكەن بولۇپ، ئۇلار قورقۇنچىدا ئەتراپنى كۆزىتىپلا يۈرەتتى. بولۇپمۇ، ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب ئۆزىنىڭ قۇرەيشلەرنىڭ مەسئۇلى بولۇش سۈپىتى بىلەن پات ـ پات مەككىنىڭ سىرتىغا چىقىپ كېچىنى قاراڭغۇ، كۈندۈزنى ئىسسىق دېمەي خەۋەر تىمسقلاپ كۆڭلى دەككۇ ـ دۈككىدە ئۆتۈۋاتاتتى. ئۇ بۈگۈن ئاخشاممۇ ھەكىم ئىبنى ھىزام ۋە بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائىلار بىلەن ئۆزئارا مۇڭداشقاچ خەۋەر تىمسقلاپ چىققانىدى. ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ھېلقى قېچىر (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېچىرى) بىلەن كېتىۋېتىپ ئۇشتۇمتۇت ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب بىلەن بۇدەيل ئىبنى ۋەرقائىلارنىڭ جىددىي تالاش ـ تارتىش قىلىۋاتقانلىقنى ئاڭلاپ قالدىم. ئەبۇ سۇفيان:

— بۈگۈنكىدەك كۆپ ئوتنى ۋە بۇنداق كۆپ قوشۇننى كۆرمىگەنمەن، — دېدى. بۇدەيل ئۇنىڭغا جاۋابەن:

— بۇ چوقۇم خۇزائە قەبىلىسى، ئۇلارنى ئۇرۇش ئەنە شۇنداق چېچىۋەتكەن.

— خۇزائە دېگەن مۇنچە كۆپ خەلق ئەمەس، بۇ ئوتلار ئۇلارنىڭ ياققان ئوتلىرىمۇ ئەمەس، بۇ ئۇلارنىڭ قوشۇنىمۇ ئەمەس.

شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭ ئاۋازىنى تونۇپلا ئۇنىڭغا: «ئەبۇ ھەنزەلەمۇسەن؟» دېدىم (ئەبۇ ھەنزەلە ئەبۇ سۇفياننىڭ كۇنىيەت ئىسمى ئىدى). ئەبۇ سۇفيانمۇ مېنىڭ ئاۋازىمنى نەق تونۇپ: «ئەبۇلفەزلمۇ؟» دەپ توۋلىدى. مەن: «ھەئە، مەن شۇ» دېسەم، ئۇ: «ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدادۇر، سەن بۇ يەرلەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟» دېدى. مەن: «بىلمەمسەن؟ بۇ دېگەن رەسۇلۇللاھ، ناھايىتى زور قوشۇن بىلەن كەپتۇ. قۇرەيشلەرنىڭ ئەتىگىنىگە ۋاي، ئەزىبرايى خۇدا» دېدىم. ئۇ: «ئەمدى نېمە ئىش قىلسام بولار، ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدادۇر» دېگەنىدى، مەن ئۇنىڭغا: «ئاللاھ بىلەن قەسەم، ئۇ سېنى تۇتۇۋالسا چوقۇم بېشىڭنى ئالىدۇ. شۇڭا، سەن بۇ قېچىرىمنىڭ كەينىگە مىنگىن. مەن سېنى رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ ئامانلىق ئېلىپ بېرەي» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان كەينىمگە مىندى. قالغان ئىككى ھەمراھى قايتىپ كېتىشتى.

ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنداق قىلىپ مەن ئۇنى ئېلىپ كەلدىم. قاچانكى، ئۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار تويىدىن بىر تويىنىڭ يېنىدىن ئۆتسەم، ئۇلار: «بۇ كىم؟» دېيىشەتتى. ئاندىن رەسۇلۇللاھنىڭ قېچىرىنى مېنىڭ مىنگىلىك ئىكەنلىكىمنى كۆرسە: «رەسۇلۇللاھنىڭ تاغىسى ئىكەن، رەسۇلۇللاھنىڭ قېچىرىغا مىنىۋاپتۇ» دەيتتى. بىر چاغدا مەن ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (رەزىيەللاھۇ

ئەنھۇ) بار توپنىڭ يېنىدىن ئۆتتۈۋىدىم، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: «بۇ كىم؟» دەپ قالدى. ئۇ ئارقامغا مىنىۋالغان ئەبۇ سۇفياننى كۆرۈپ: «خۇدانىڭ دۈشمىنى ئەبۇ سۇفيان ئىكەنغۇ، ئاللاھقا شۈكرىكى ئۇ سېنى ئوتتۇردا ئەھدى كېلىشىم بولمىغان ھالەتتە قولغا چۈشۈرۈپ بېرىپتۇ» دېدى ـ دە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بار جايغا قاراپ يۈگۈردى. مەنمۇ قېچىرنى تېزلىتىپ ئۇنىڭدىن ئېشىپ بېرىپ قېچىردىن ئۆزۈمنى ئېتىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھوزۇرىغا كىردىم. ئۇمەر ئىبنى خەتتاب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)مۇ كەينىمدىن ئىز بېسىپ كىرىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! مانا بۇ ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب — خۇدانىڭ دۈشمىنى كىرىپ كەلدى. ماڭا ئىجازەت قىلسىلا، مەن ئۇنىڭ كاللىسىنى ئالاي» دەپ تۇرۇۋالدى. مەن: «ئى رەسۇلۇللاھ! مەن ئۇنىڭغا پاناھلىق بېرىپ بولدۇم» دېدىم. ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا بېرىدەم ئولتۇردۇم. بۇ جەرياندا مەن ئەبۇ سۇفياننىڭ بېشىنى چىڭ قۇچاقلاپ تۇتتۇۋېلىغلىق ئىدىم ۋە: «ئاللاھ بىلەن قەسەم، بۈگۈن كېچە ئۇنىڭغا مەندىن باشقا ھېچ كىشىنى قېتىشقا بولمايدۇ» دەيتتىم. ئۇمەر ئىبنى خەتتاب (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىدا ئەبۇ سۇفيان توغرىلىق تولا غەلۋە ـ غۇدۇر قىلغىلى تۇرۇۋىدى، مەن ئۇنىڭغا: «ئۆزۈڭنى بېسىۋال ئى ئۇمەر! ئەگەر ئۇ بەنى ئەدى جەمەتى (ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جەمەتىنى دېمەكچى — ت.)دىن بولغان بولسا، ئۇنداق دەپ كەتمىگەن بولاتتىڭ» دېگەنىدىم، ئۇ: «ئى ئابباس! سەنمۇ بولدى قىلغىن، مەن سېنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىڭغا ئاتام خەتتابنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىدىنمۇ (ناۋادا ئۇ مۇسۇلمان بولۇپ قالغان بولسا) بەكرەك خۇشالمەن. بۇ پەقەت رەسۇلۇللاھنىڭ سېنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىڭنى (ئاتام) خەتتابنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈندۇر، ئەلۋەتتە» دېدى. بۇ چاغدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: «ئى ئابباس! ئۇنى قونالغۇڭغا ئېلىپ كېتىپ ئەتە سەھەرلىككە ئېلىپ كەلگىن» دېدى. ئەتىسى ئەتىگىنى تاڭ سەھەردە ئۇنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھوزۇرىغا ئېلىپ كەلدىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى كۆرۈپ: «ھەي سېنى ئەبۇ سۇفيان! ساڭا ئاللاھنىڭ بىرلىكىنى بىلىش ۋاقتى يەتمىدىمۇ؟» دېۋىدى، ئۇ: «ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدادۇر، سەن نېمىدېگەن كەڭ قورساق، نېمىدېگەن ئېسىل ھەم سىلە ـ رەھىملىكسەن! بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ بولسىدى، ماڭا مۇشۇ ھالەتتە ئەسقاتار ئىدى» دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: «ھەي ئەبۇ سۇفيان! ساڭا مېنىڭ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىمنى تونۇش ۋاقتى يەتمىدىمۇ؟» دېۋىدى، ئەبۇ سۇفيان: «ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدادۇر ئى رەسۇلۇللاھ!

سەن نىمەدېگەن كەڭ قورساق، نىمەدېگەن ئەپۇچان ۋە نىمەدېگەن سىيلە-رەھىملىكسەن، ئەمما ئوچۇقنى ئېيتسام تا ھازىرغا قەدەر دەرگۇماندىمەن» دېدى.

بۇ چاغدا ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەبۇ سۇفيانغا: «ھە...ي سېنى، ئەبۇ سۇفيان، تولا ۋالاقشىماي بوينۇڭغا قىلىچ چۈشۈپ بولغۇچە شەھادەت ئېيتىپ مۇسۇلمان بولساڭچۇ؟!» دېگەندى، ئۇ: «بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) ئاللاھنىڭ بەرھەق پەيغەمبىرى» دەپ شەھادەت (گۇۋاھلىق) ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدى.

ئاندىن ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئەبۇ سۇفيان ھوقۇقپەرەس ئادەم، شۇڭا ئۇنىڭغا ئازراق ئىمتىياز بەرگەن بولساڭ» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ تەكلىپىگە قوشۇلدى ۋە: «كىمكى ئەبۇ سۇفياننىڭ قورۇسىغا كىرىۋالسا ئامان بولىدۇ، كىمكى ئۆز قورۇسىدىن چىقمىسا ئامان بولىدۇ ۋە كىمكى مەسجىدىلھەرەمگە كىرىۋالسا ئامان بولىدۇ» دېدى.

ئىسلام قوشۇنى مەررى زەھراندىن مەككىگە قاراپ يولغا چىقتى

شۇ كۈنى ئەتىگەن، يەنى ھىجرىيىنىڭ 8- يىلى رامىزاننىڭ 17- كۈنى چارشەنبە سەھەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى باشلاپ مەررى زەھراندىن مەككىگە قاراپ ئىلگىرىلىدى ۋە ئاببـاس رەزىيەللاھـۇ ئەنھۇغا ئەبۇ سۇفياننى (ئۇنىڭ لەشكىرى ئىسلامنى بىر-بىرلەپ كۆرۈشى ئۈچۈن) ۋادىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى تاغ يولى ئېغىزىدا توختىتىپ تۇرۇشنى تاپىلىدى. ئاببـاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەبۇ سۇفياننى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دېگىنىدەك تاغ يولى ئېغىزىدا توختىتىپ تۇرغانىدى، ئۇ يەردىن ھەرقايسى قەبىلە ۋە ئايماقلار ئەلەملىرىنى لەپىلدىتىپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ئەبۇ سۇفياننىڭ ئالدىدىن ھەربىر قەبىلە ياكى ئايماق ئۆتسە: «ئى ئاببـاس! بۇلار كىملەر؟» دەپ سورايتتى. ئاببـاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا (مەسىلەن): «بەنى سۇلەيم قەبىلىسى ياكى پالان ئايماق» دەپ جاۋاب بەرسە، ئەبۇ سۇفيان: «مەن بەنى سۇلەيم خەلقىگە نېمە قىلغان بولغىيتتىم؟» دەيتتى. ئاندىن يەنە بىر قەبىلە ئۆتسە، ئەبۇ سۇفيان: «بۇ قايسى قەبىلە؟» دەپ سورايتتى. ئاببـاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مۇزەينە قەبىلىسى» دېسە، ئەبۇ سۇفيان: «مەن مۇزەينە خەلقىگە نېمە قىلغان بولغىيتتىم؟» دەيتتى. ئاخىر ھەممە قەبىلە ۋە ئايماقلار ئۆتۈپ بولدى. بۇ جەرياندا قاچانكى

بىر قەبىلە ياكى بىر ئايماق ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتسە، ئۇ ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن: «بۇ قايسى قەبىلە؟» دەپ سورايتتى. ئۇنىڭغا: «پالان قەبىلە ياكى پالان ئايماق» دېيىلسە، ئۇ: «مەن ئۇنىڭغا نېمە قىلغان بولغىيتتىم، مەن بۇنىڭغا نېمە قىلغان بولغىيتتىم؟» دەپ ھەممىسىدىن ئاغرىنىپ چىقتى. ئاخىر بىر چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھاجىر ۋە ئەنسارلاردىن تەركىب تاپقان ياپ-يېشىل كىيىملىك سەرخىل قوشۇن بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇلار بىر پۈتۈن تۆمۈر كىيىم كىيىۋالغاچقا، ئۇلارنىڭ كۆز قارىچۇقىدىن ئۆزگە ھېچ يېرى كۆرۈنمەيتتى. ئەبۇ سۇفيان چۆچۈگەن ھالدا: «سۇبھانەللاھ، ئى ئابباس! بۇلار كىملەر؟» دەپ سورىدى. ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «بۇلار رەسۇلۇللاھ، مۇھاجىر ۋە ئەنسارلار» دېگەندى، ئەبۇ سۇفيان: «بۇلارغا ھېچ كىشىنىڭ كۈچى يەتمىگۈدەك» دېدى. ئاندىن ئۇ يەنە: «ئى ئابباس! بۈگۈن قېرىندىشىڭنىڭ ئوغلىنىڭ سەلتەنىتى ھەقىقەتەن كاتتا بولۇپ كېتىپتۇ» دېگەندى، ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى ئەبۇ سۇفيان! ئۇ دېگەن سەلتەنەت ئەمەس، بەلكى پەيغەمبەرلىك» دېۋىدى، ئەبۇ سۇفيان: «ئۇنداق دېسەڭمۇ مەيلى ئەمسە» دېدى.

بۇ قېتىمقى ھەرىكەتتە ئەنسارلارنىڭ ئەلەمنى سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆتۈرگەندى. ئۇ ئەبۇ سۇفياننىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە: «ئەي ئەبۇ سۇفيان! بۈگۈن ئەدىپىڭلارنى بېرىدىغان كۈن، ھەرەمدە ئۇرۇش قىلىش دۇرۇس بولغان كۈن، ئاللاھ قۇرەيشلەرنى خار-زەبۇن قىلىدىغان كۈن» دەپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى. شۇ ئەسنادا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ سۇفياننىڭ ئۇدۇلىغا يېتىپ كېلىۋىدى، ئەبۇ سۇفيان ئۇنىڭغا: «ئى رەسۇلۇللاھ! سەئەدنىڭ نېمىلەرنى دېگىنىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇ نېمە دېدى؟» دېگەندى، ئەبۇ سۇفيان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سەئەدنىڭ دېگەنلىرىنى ئېيتتى. بۇنى ئاڭلاپ ئوسمان بىلەن ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارمۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىزمۇ سەئەدنىڭ قۇرەيشلەر ئارىسىدا ئۆچ ئېلىش خاراكتېرىدە ھەرىكەت قوللىنىشىدىن خاتىرجەم بولالمايمىز» دېيىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بەلكى، بۈگۈن كەئبە (يەنى ھەرەم) ئۇلۇغلىنىدىغان، ئاللاھ قۇرەيشلەرنى ئىلگىرىكىدىنمۇ ئەزىزلەيدىغان كۈن» دېدى. ئاندىن سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنىڭ قولىدىكى ئەلەمنى تارتىۋېلىپ، ئۇنى ئوغلى قەيس ئىبنى سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزدى. بۇ ئارقىلىق ئاساسىي مەقسەت ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان كۆڭۈل ئارازلىقلىرى ھەل قىلىندى. يەنە بىر سۆزدە زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۇتقۇزغان دېيىلگەن.

قۇرەيشلەر ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئۇشتۇمتۇت كىرگەنلىكىدىن ھاڭ-تاڭ قېلىشتى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ سۇفياننىڭ يېنىدىن ئۆتكەن ھامان ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا: «تېز بولغىن، سەن خەلقىڭگە خەۋەر يەتكۈزگىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ سۇفيان قوشۇندىن ئىلگىرىلەپ ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ مەككىگە كىردى ۋە پۈتۈن ئاۋازى بىلەن: «ئى قۇرەيش خەلقى! مانا ھازىر مۇھەممەد تاقابىل تۇرغىلى بولمايدىغان زور قوشۇن بىلەن يېتىپ كەلدى. دەرھال قېچىڭلار! كىمكى ئەبۇ سۇفياننىڭ قورۇسىغا كىرىۋالسا ئامان بولىدۇ» دەپ تووۋلىغىلى تۇردى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئايالى ھىندى بىنتى ئۇتبە يۈگۈرەپ چىقىپ ئۇنىڭ ساقىلىدىن ئالدى ۋە ئېغىزىنى بۇزۇپ: «ھۇ قورقۇنچاق توخۇ يۈرەك! بۇ مەيدانسىز ئەبلەخنى ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار! دۈشمەننىڭ قول چۇماقچىسى بولۇپ كەتكەنلىكىڭگە ئىست» دەپ چۇقان كۆتۈردى. ئەمما، ئەبۇ سۇفيان ئۇنىڭ سۆزىگە پەرۋا قىلماي: «ۋاي! سىلەرنى نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر، بۇ خوتۇننىڭ گېپىگە كىرمەڭلار، مۇھەممەد سىلەرگە سان-ساناقسىز قوشۇن بىلەن باستۇرۇپ كەلدى. ھەركىم ئەبۇ سۇفياننىڭ (يەنى مېنىڭ دېمەكچى — ت.) ھويلىسىغا كىرىۋالسا ئامان قالىدۇ» دېگەنىدى، ئۇلار: «ئى ۋابال تەگكۈر! سېنىڭ ھويلاڭ نېمىگە كار قىلاتتى» دېيىشتى. شۇڭا ئۇ: «ئۆز ھويلىسىغا كىرىپ دەرۋازىسىنى تاقىۋالغانلارمۇ ئامان قالىدۇ، مەسجىدىلھەرەمگە كىرىۋالغانلارمۇ ئامان قالىدۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئۆز ئۆيىگە ۋە مەسجىدىلھەرەم تەرەپكە يۈگۈرۈشتى. شۇ ئەسنادا بىر بۆلۈك كىشىلەر ھەبەشلىك ئەخمەق-نادانلارنى سېتىۋېلىپ مۇسۇلمانلارغا قارشى تەشكىللىدى. ئۇلارنىڭ ئويىچە ئىش ئوڭدىن كېلىپ قۇرەيش غەلىبە قىلسا، ھەممەيلەن قوزغىلىپ جەڭ قىلماقچى، ناۋادا ئىش ئەپلەشمىسە، ئاندىن ئەبۇ سۇفياننىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشماقچى بولدى. نەتىجىدە ئىكرەمە ئىبنى ئەبى جەھل، سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە ۋە سۇھەيل ئىبنى ئەمرى باشچىلىقىدا قۇرەيش ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىدىن بولۇپ بىر ئوچۇم ئەقىلسىز يالاڭتۆشلەر ۋە ئاق-قارىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان تەلۋىلەر خەندەمە دېگەن جايغا توپلىنىپ، مۇسۇلمانلارنى توسۇش ئۈچۈن تەييارلاندى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە قۇرەيشلەرنىڭ ئىتتىپاقدىشى بولغان بەنى بەكرى قەبىلىسىدىن ھىماس ئىبنى قەيس ئىسىملىك بىر كىشىمۇ بار ئىدى. ئۇ شۇ ئەسنادا جىددىي ئۆيىگە قايتىپ قورال-ياراغ جابدۇقىغا كىرىشكەنىدى. بۇنى كۆرگەن ئايالى ئۇنىڭغا: «بۇنى نېمىگە

تەييارلايسەن؟» دېدى. ئۇ: «مۇھەممەدكە ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىگە» دېدى. ئايالى: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇقۇشۇمچە مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىگە ھېچ نەرسە تەڭ كېلەلمەيسىمىشقۇ؟» دېۋىدى، ئۇ: «ھەي خوتۇن! ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن تېخى ئۇلاردىن بىر قانچىنى ساڭا خىزمەتكار قىلىپ بېرەي دەۋاتىمەن» دېدى. ئاندىن مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

ئەگەر كەلسە بۇگۈن كەلسۇن يوقتۇر مەندە باھانە،
قوراللىرىم تەل مېنىڭ كۆرمىگەندۇر زامانە.
ئىككى بىسلىق شەمشىرىم مەشۇقۇمدۇر جانانە.

ئاندىن كېيىن كېلىپ خەندەمەدىكى سايىقلارغا قېتىلدى.

ئىسلام قوشۇنى زىتىۋەندە

ئەمما، ئىسلام قوشۇنى داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ زىتىۋەن دېگەن جايغا يېتىپ كەلدى ۋە ئۇ يەردە توختاپ قوشۇننى قىسىملارغا بۆلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ يەرگە كەلگەنگە قەدەر ئاللاھ تەئالانىڭ ئۇنى مەككە پەتھىسى بىلەن تارتۇقلىغىنىغا تەشەككۇر ئېيتىش يۈزىسىدىن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئېگىشىپ ماڭغانىدى، ھەتتا ئۇنىڭ مۇبارەك ساقال ـ مويلىرى ئاتنىڭ ئېگىرىنىڭ ئالدى پايىنىكىگە تېگىپ تۇراتتى. ئۇ خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئوڭ قانات قىسىمغا ئەمىر قىلىپ تەيىنلىدى. بۇ قىسىمغا بەنى ئەسلەم، بەنى سۇلەيم، بەنى غىفار، مۇزەينە، جۇھەينە ۋە بىرقانچە ئەرەب قەبىلىلىرىنى ئايرىدى ۋە ئۇنى مەككىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن كىرىشكە بۇيرۇپ: «سىلەر مەن بىلەن سەفا تېغىدا ئۇچراشقانغا قەدەر قارشىلىق كۆرسەتكەنلەرنى قىرىپ تاشلاڭلار» دېدى. ئاندىن قوشۇننىڭ سول قانات قىسمىنى تەشكىل قىلىپ زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەمىر لەشكەرلىككە تەيىنلىدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئەلەمنى تۇتقۇزدى. ئاندىن ئۇنى مەككىنىڭ ئۈستى تەرىپىدىن (يەنى كۇدەي)دىن كىرىشكە ۋە مەزكۇر ئەلەمنى ھەجۇن تۆپىلىكىگە قاداپ، ئۆزى يېتىپ بارغانغا قەدەر ھەجۇندىن ئايرىلماي تۇرۇشقا بۇيرىدى. پىيادىلىكلەر بىلەن مۇھاسىرىچى قىسىمغا ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەمىر لەشكەر قىلىندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى بەتنى

ۋادىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن يول ئېلىپ ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئۇدۇل مەككىگە كىرىشكە بۇيرىدى.

ئىسلام قوشۇنى مەككىگە كىردى

ئىسلام ئارمىيىسىنىڭ ھەرقايسى قىسىم قوشۇنلىرى بەلگىلەنگەن لىنىيە بويىچە يول ئالدى. خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدىكى قوشۇن ئالدىغا ئۇچرىغانلا مۇشرىكنى مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا غەرق قىلىۋېتىپ، نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. ئۇنىڭ ئادەملىرىدىن پەقەت كۇرزى ئىبنى جابىر ئەل فەھرى بىلەن خۇنەيس ئىبنى خالىد ئىبنى رەبىئە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار شەھىد بولدى. سەۋەبى، بۇلار قوشۇندىن ئايرىلىپ قېلىپ باشقا بىر يولغا كىرىپ قالغانلىقتىن، مۇشرىكلارنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ئۆلتۈرۈلدى.

ئەمما، ھېلقى مۇشرىكلار تەرەپتىن توپلانغان نادان كىشىلەر خەندەمەدە خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۇنىڭ قوشۇنىنىڭ ئالدىنى توسۇپ تىركەشتى. خالىد ئىبنى ۋەلىد قوشۇنى ئۇلارنى تېزلا سۈرۈ ـ توقاي قىلىپ 12 ئادەمنى ئۆلتۈردى. نەتىجىدە مۇشرىكلار ۋە (ھېلقى مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇشقا ئالايىتەن تەييارلىق قىلغان) ھىماس ئىبنى قەيس قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى تىكىۋەتتى. ئۇ ھالسىرىغان پېتى ئۆيگە كىرىپ كېلىپ ئايالىغا: «ئىشىكنى تاقا! ئىشىكنى تاقا!» دەپ ۋارقىرىغانىدى، ئايالى ئۇنىڭغا: «تېخى باياملا نېمە دەۋاتاتتىڭ؟» دېدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ جاۋابىنىڭ ئورنىغا تۆۋەندىكى شېئىرنى ئوقۇدى:

ئەگەر كۆرسەڭچۇ، نە بولدى خەندەمە،
قاچتى سەفۋانمۇ، قاچتى ئىكرەمە.
بېشىمىزدا ئوينىدى مۇسۇلمان قىلىچلىرى،
كەسكەندۇر بىلەكنى، باشنى كەسمەس دېمە،
قىلىچ يېگەن لام ـ جىم دېمەي چىشلەر توپا.
ئارقىدىن قوغلار دېسەم ھەيران بولۇپ سورىما «نېمە؟»،
ئېغىز ئاچما مالامەتكە، ماڭا قىلما بىرەر كەلىمە.

خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەككە كوچىلىرىدا غالىب ھالدا ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئاخىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن سەفا تېغىدا ئۇچراشتى.

زۇبەير ئىبنى ئەۋۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نىشانغا تېز ئىلگىرىلەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەلەمنى پەتھى دەرۋازىسى يېنىدىكى ھەجۇنغا قاداش ۋەزىپىسنى ئورۇندىدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە شۇ يەردە بىر چېدىر تىكىپ، ئۇنىڭ كېلىشىنى كۈتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسجىدىلھەرەمگە كىرىپ بەيتۇللاھنى بۇت-ھەيكەللەردىن تازىلىدى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زۇبەير قىسمى بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن بەيتۇللاھقا قاراپ ماڭدى. مۇھاجىر ۋە ئەنسارلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۇنى ئوراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئۇدۇل بېرىپ ھەرەمگە (يەنى مەسجىدىلھەرەم)گە كىردى ۋە ھەجەر ئەسۋەدنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنى بوسە قىلدى. ئاندىن كەئبىنى تاۋاپ قىلدى. بۇ چاغدا كەئبە ئەتراپىدا 360 دانە بۇت تىكلەكلىك ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قولىدا بىر تال ياچاق ئوقنى كۆتۈرۈۋالغان بولۇپ، ئۇ ھېلىقى ئوق بىلەن بۇتلارنى ئۇرۇپ پاچاقلاپ تاشلاشقا باشلىدى. ئۇ: ﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ «ھەقىقەت (يەنى ئىسلام) كەلدى، باتىل (يەنى كۇپرى) يوقالدى. باتىل ھەقىقەتتىن ئوڭاي يوقىلىدۇ دېگىن» (17:81) دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ ماڭاتتى. بۇتلار دومىلاپ يىقىلىپ چۈشۈۋاتاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاۋاپى ئۇلاغ ئۈستىدە بولدى. ئۇ شۇ كۈنى مۇھرىم (ئىھرام باغلاقلىق) ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇ كەئبىنى تاۋاپ قىلىش بىلەنلا كۇپايىلەندى.

تاۋاپتىن كېيىن ئوسمان ئىبنى تەلھەنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭدىن كەئبىنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىپ، ئىشىكنى ئېچىپ ئۇنىڭ ئىچىگە كىردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبىنىڭ ئىچىدە نۇرغۇن رەسىم ۋە سۈرەتلەرنى كۆردى. رەسىملەر ئىچىدە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئىسمائىل ئەلەيھىسسالاملارنىڭ قوللىرىدا پال ئوقلىرىنى تۇتۇپ پال سېلىۋاتقان ھالەتتىكى خىيالىي سىزما رەسىملىرى بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: «ئاللاھ مۇشرىكلارغا لەنەت قىلسۇن! ئۇلار (يەنى پەيغەمبەرلەر) ھەرگىز پال سالغان ئەمەس». ئۇ كەئبىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ياغاچتىن ئويۇلغان كەپتەرنىڭ ھەيكىلىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئۆز قولى بىلەن سۇندۇرۇۋەتتى. ئاندىن ھېلىقى رەسىم ۋە سۈرەتلەرنى بۇيرۇپ ئۆچۈرگۈزۈۋەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبە ئىچىدە ناماز ئوقۇپ چىقىپ قۇرەيش خەلقىگە نۇتۇق سۆزلىدى

كەئبە ئىچىدىكى سۈرەتلەر ئۆچۈرۈۋېتىلگەندىن كېيىن، كەئبىنىڭ دەرۋازىسى تاقىۋېتىلدى. ئۇنىڭ ئىچىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب ۋە ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارلا قالغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبە ئىچىدە ئوڭ تەرەپتىن بىر، سول تەرەپتىن ئىككى، كەينىدىن ئۈچ تۈۋرۈكنى تاشلاپ (شۇ ۋاقىتتا كەئبە ئالتە تۈۋرۈكلۈك ئىدى)، دەرۋازا ئورنىتىلغان تامنىڭ قارشى تەرىپىدىكى (ئارقا) تامغا ئالدىنى قىلىپ، تام بىلەن ئۆزى ئارىلىقىدا ئۈچ گەز (تەخمىنەن ئىككى مېتىردىن ئازراق) يەر قالدۇرۇپ ناماز ئوقۇدى. نامازدىن پارىغ بولغاندىن كېيىن، كەئبىنىڭ ھەممە بۇلۇڭىنى ئايلىنىپ چىقتى. ئۇ ھەربىر بۇلۇڭدا تەكبىر ئېيتىپ: «لا حول ولا قوه إلا بالله العلي العظيم» (يامانلىقتىن ساقلىنىش ۋە ياخشىلىققا مۇۋەپپەق بولۇش پەقەت ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەنلا مۇمكىندۇر) دەيتتى. ئاندىن دەرۋازىنى ئاچتى. بۇ چاغدا قۇرەيشلەر سەپ ـ سەپ تۇرغان بولۇپ، مەسجىد توشۇپ كەتكەنىدى. ئۇلار پەستە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نېمە قىلارىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەرۋازىنى ئېچىپ ئىككى قولىدا دەرۋازىنىڭ ئىككى قاسىنىقىنى تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: «ئاللاھتىن باشقا ھېچبىر ئىلاھ يوقتۇر، ئاللاھ يەككە ـ يېگانىدۇر، ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر، ئاللاھ ئۆز ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇردى، ئۆز بەندىسىگە ياردەم بەردى. دۈشمەن توپىنى ئۆزى يالغۇز مەغلۇب قىلدى. ئاگاھ بولۇڭلاركى، ھەرقانداق ئىمتىياز، ئالۋان ـ سېلىق ۋەياكى كونا قىساس قانلارنىڭ ھەممىسى بۈگۈندىن ئېتىبارەن قەتئىي بىكار قىلىندۇ. پەقەت بەيتۇللاھقا قاراش ھوقۇقى ۋە ھاجىلارنى سۇغۇرۇش ئىشى بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر. بىلىڭلار كىرەككى، سەھۋەنلىك بىلەن ئادەم ئۆلتۈرۈش قەستەن (تاياق ۋە قامچا قاتارلىقلار شۇنىڭ ئىچىدە) ئۆلتۈرگەن بىلەن باراۋەر. ئۇنىڭدا دىيەت (تۆلەم) ئېغىرلىتىلىپ 100 تۆگە تۆلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدىكى 40 تۆگە بوغاز بولۇشى شەرت. ئى قۇرەيش جامائەسى! ئاللاھ سىلەردىن جاھىلىيەتنىڭ مۇغەمبەرلىكىنى ۋە ئەجدادلار بىلەن پەخىرلىنىدىغان ئىللەتلەرنى كەتكۈزدى. ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى ئادەم ئاتىنىڭ باللىرى، ئادەم ئاتا تۇپراقتىن يارالغان». ئاندىن مۇنۇ ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ «ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر ۋە بىر ئايالدىن (يەنى ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت بىر ئاتا ۋە بىر ئانىدىن) ياراتتۇق. ئۆزئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق. ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ). ئاللاھ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر» (49:13).

سىلەر بۈگۈن ئەيىبلەشكە ئۇچرىمايسىلەر

ئۇ يەنە: «ئى قۇرەيش جامائەسى! سىلەر مېنى نېمە قىلىدۇ؟ دەپ قارايسىلەر؟» دېگەندى، ئۇلار: «ياخشىلىق قىلار دەپ ئويلايمىز. چۈنكى، سەن ياخشى قېرىندىشىمىز، ياخشى قېرىندىشىمىزنىڭ ئوغلى» دېيىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەن سىلەرگە يۇسۇپ ئەلەيھىسسالام قېرىنداشلىرىغا نېمە دېگەن بولسا شۇنداق دەيمەن. ئۇ قېرىنداشلىرىغا: ﴿لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ﴾ ‹سىلەر بۈگۈن ئەيىپلەشكە ئۇچرىمايسىلەر› (12:92) دېگەندى، مەنمۇ شۇنداق دەيمەن، بېرىڭلار ھەممىڭلار ئەركىن ـ ئازاد» دەۋەتتى.

بەيتۇللاھنىڭ ئاچقۇچى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇلدى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يۇقىرىقى باياناتلارنى سۆزلىگەندىن كېيىن مەسجىدكە كىرىپ ئولتۇردى. بەيتۇللاھ (كەئبە)نىڭ ئاچقۇچى تېخىچە ئۇنىڭ قولىدا ئىدى. بۇ چاغدا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىزگە (يەنى بەنى ھاشىم جەمەتىگە دېمەكچى ـــ ت.) ھەجابەت (كەئبىگە يوپۇق يېپىش ۋە ئۇنىڭغا قاراش)نى سىقايە (ھاجىلارنى سۇغۇرۇش ۋە ھەج داۋامىدىكى ئىشلىرىغا يارسازلىق قىلىش) بىلەن جەملەپ بەرگىن، ئاللاھ ساڭا رەھمەت قىلغاي» دېدى. يەنە بىر سۆزدە، بۇ گەپنى دېگۈچى ئاببادس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى دېيىلگەن. بۇنى ئاڭلاپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئوسمان ئىبنى تەلھە نەدە؟» دەپ سورىدى. ئوسمان چاقىرىپ كېلىنىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «مەھ! ئاچقۇچنى قولۇڭغا ئال، ئى ئوسمان! بۈگۈن ياخشىلىق ۋە ۋاپادارلىق كۈنىدۇر» دېدى.

«تەبەقات» دېگەن كىتابتىكى ئىبنى سەئەد رەھىمەھۇللاھنىڭ رىۋايىتىدىن كۆرە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئاچقۇچنى قايتۇرۇپ بەرگەندە مۇنداق دېگەن: «ئى ئوسمان، بۇ ئاچقۇچنى مەڭگۈ سىلەر تۇتۇڭلار، بۇنى سىلەردىن زالىمدىن ئۆزگە كىشى تارتىپ ئالمايدۇ. ئى ئوسمان! ئاللاھ سىلەرنى ئۆزىنىڭ بەيتىگە قاراشقا ئەمىن (ئىشەنچلىك) تاپتى. شۇڭا، سىلەرگە بۇ بەيت تەرىپىدىن كەلگەن نەرسىدىن يوللۇق بەھرىمەن بولۇڭلار».

بىلالنىڭ ئەزان ئاۋازى كەئبە ئۈستىدە ياڭرىدى

ناماز ۋاقتى كىرىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلالنى كەئبە ئۈستىگە چىقىپ ئەزان توۋلاشقا بۇيرۇدى. بۇ چاغدا ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب، ئەتتاب ئىبنى ئەسىد ۋە هارىس ئىبنى ھىشام قاتارلىقلار مەسجىدىلھەرەم سەيناسىدا باشلىرىنى تۆۋەن سېلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئەتتاب يېنىدىكىلەرگە پىچىرلاپ: «ئاللاھ ئەسىد (ئاتىسى)نى دەرگاھىغا ئېلىپ كېتىپ ئۇنى ھۆرمەتلەپتىكەن، ئۇ بۇ ئاۋازنى ئاڭلىسا كۆپ بىئارام بولار ئىدى» دېدى. هارىس پىچىرلاپ: «ئەمما، مەن ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر بۇ دىننىڭ ھەق (توغرا) دىن ئىكەنلىكىنى بىلسەم ئىدىم، ئەلۋەتتە ئەگەشكەن بولاتتىم» دېدى. ئەمما، ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب قورۇنغان ھالدا: «ئەمما، مەن بۇ توغرىدا بىر نېمە دېمەيمەن، ئەگەر دەپ قويسام‌ملا مۇشۇ تاش ـ شېغىللارمۇ ئۇنىڭغا خەۋەر قىلىپ قويىدىكەن» دېدى. شۇ ئەسنادا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ: «مەن سىلەرنىڭ بايام دېگەنلىرىڭلاردىن خەۋەر تاپتىم» دېدى ۋە ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئېيتىپ بېرىۋىدى، ئەتتاب بىلەن هارىس: «ئى رەسۇلۇللاھ! بىز سېنىڭ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىڭگە گۇۋاھلىق بېرىمىز، بۇ گەپلەرنى بىز ئۆچ كىشىدىن باشقا ھېچ كىشى ئاڭلىمىغانىدى، بولمىسا بىز: ‹بىرسى ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇپتۇ› دەر ئىدۇق» دېيىشتى.

غەلىبە ساناسى (ياكى تەشەككۇر نامىزى)

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كۈنى مەسجىدتىن چىقىپ ئۇممۇ ھانىئ (ئەبۇ تالىبنىڭ قىزى)نىڭ ئۆيىگە كىرىپ غۇسۇل تاھارەت ئالدى ۋە ئۇنىڭ

ئۆيىدە سەككىز رەكئەت ناماز ئوقۇدى. ئۇ چاشگاھ ۋاقتى ئىدى. شۇڭا، ئۇ نامازنى بەزىلەر چاشگاھ نامىزى دەپ ئويلىدى. يەنە بەزىلەر غەلىبە ساناسى (تەشەككۈر نامىزى) دەپ قارىدى. ئۇممۇ هانىئ ئىرىنىڭ تۇغقانلىرىدىن ئىككى كىشىگە پاناھلىق بەرگەنىكەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەن پاناھلىق بەرگەن كىشىگە بىزمۇ پاناھلىق بېرىمىز ئى ئۇممۇ هانىئ!» دېدى. ئۇممۇ هانىئنىڭ قېرىندىشى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھېلىقى ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولغانىكەن. شۇڭا، ئۇ بۇلارنى ئۆيگە سولاپ ئىشىكنى تاقاپ ساقلىغان ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئۇلارغا ئامانلىق تىلىگەنىكەن.

جىنايەتچىلەرنىڭ كاتتىۋاشلىرىدىن بىرقانچە ئادەمگە ئۆلۈم جازاسى بېرىش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كۈنى پەرمان چىقىرىپ، جىنايەتچىلەرنىڭ كاتتىۋاشلىرىدىن توققۇز نەپەر كىشىگە ئۆلۈم جازاسى ئېلان قىلدى ۋە ئۇلارنى تاپقان يەردە ئۆلتۈرۈشنى، گەرچە كەئبىنىڭ يوپۇقى بىلەن پاناھلىنىۋالسىمۇ رەھىم قىلماسلىقنى بۇيرىدى. ئۇلار ئابدۇلئۇززا ئىبنى خەتەل، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى سەرھى، ئىكرەمە ئىبنى ئەبى جەھل، ھارىس ئىبنى نۇفەيل ئىبنى ۋەھەب، مەقىيس ئىبنى سەبابە، ھەببار ئىبنى ئەسۋەد ۋە ئىبنى خەتەلنىڭ ناخشىچى ئىككى دېدىكى قاتارلىقلار ئىدى. بۇ ئىككى دېدەك مەككە كوچىلىرىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ھەجۋى قىلىپ سەيبارە ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇل ئوينايتتى. يەنە ئابدۇلمۇتتەلىب جەمەتىدىن بىر كىشىنىڭ سارە ئىسىملىك بىر دېدىكىمۇ بار ئىدى. ئۇ مۇشۇ قېتىمقى يۈرۈشنىڭ ئالدىدا ھاتەب ئىبنى ئەبى بەلتەئە يوللىغان خەتنى مەككىگە يوشۇرۇن ئېلىپ قاچماقچى بولغان.

ئەمما، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبى سەرھنى ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا پاناھلىق بېرىپ تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلەردىن بىرى كېلىپ ئۇنىڭ بېشىنى ئېلىۋېتەر دېگەن ئۈمىدتە ئوسماننىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي يۈزىنى باشقا ياققا نەچچە قېتىم بۇرىۋالغاندىن كېيىن، نائىلاج ئۇنىڭ ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ قېنىنى تۆكۈش بۇيرۇقىنى بىكار قىلدى. سەۋەبى ئۇ خېلى بۇرۇنلا مۇسۇلمان بولۇپ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ بارغان، ئاندىن يەنە «سوغۇق

سۇ ئۆز ئەكسىنى تارتىپتۇ» دېگەندەك، مۇرتەد بولۇپ مەككىگە قېچىپ كېلىۋالغانىدى.

ئىكرەمە ئىبنى ئەبى جەھل بولسا يەمەن تەرەپكە قاچتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئايالى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئامانلىق سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئامانلىقىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، ئۇ ئېرىنىڭ كەينىدىن ئىزدەپ چىقىپ ئۇنى جىددىدىن كېمىگە چىققىلى قوپقان يېرىدىن ياندۇرۇپ ئەكىردى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن ئىسلامغا كىرىپ ناھايىتى تەقۋادار، ياخشى مۇسۇلمانلاردىن بولۇپ كەتتى.

ئىبنى خەتەل كەئبىنىڭ يوپۇقىغا ئېسىلىپ پاناھلانماقچى بولغانىدى. بىر ئادەم كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئىبنى خەتەل كەئبىنىڭ يوپۇقىغا ئېسىلىۋاپتۇ» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكىن» دەپ بۇيرۇق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئادەم بېرىپ ئىبنى خەتەلنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئەمما، مەقىس ئىبنى سەبابىنى نۇمەيلى ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈردى. ئۇ خېلى بۇرۇن مۇسۇلمان بولۇپ مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان ۋە ئۇ يەردە ئەنسارلاردىن بىر ئادەمگە يولسىزلىق قىلىپ جېدەللىشىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئاندىن مۇرتەد بولۇپ مەككىگە قېچىپ كەتكەن ئىدى. ھارىس ئىبنى نۇفەيل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇ مەككىدىكى ۋاقتىدا كۆپ ئەزىيەت يەتكۈزگەنىدى. شۇڭا، ئۇنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈردى. ھەببار ئىبنى ئەسۋەد دېگەن كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قىزى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھىجرەت قىلماقچى بولۇپ چىققاندا، ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ تۆگىسىنى ئۈركۈتكەن. نەتىجىدە زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا تۆگىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ قورسىقىدىكى بالىسى چۈشۈپ كەتكەن. ئۇ مەككە ئىشغال قىلىنغان كۈنى قېچىپ كەتتى. كېيىنكى كۈنلەردە بولسا ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ ياخشى مۇسۇلمانلاردىن بولۇپ كەتتى.

ئەمما، ئىبنى خەتەلنىڭ ھېلىقى ئىككى ناخشىچى دېدىكىنىڭ بىرىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلىپ نەق مەيداندا ئىجرا قىلىندى. يەنە بىرىگە ئامانلىق تىلەنگەن بولغاچقا قالدۇرۇپ قويۇلدى. كېيىن ئۇ مۇسۇلمان بولدى. شۇنىڭدەك، سارە دېگەن دېدەكمۇ ئامانلىق تىلەنگەنلىكتىن قالدۇرۇپ قويۇلدى ۋە ئۇمۇ كېيىن مۇسۇلمان بولدى.

ئىبنى ھەجەرى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: ئەبۇ مەئشەرنىڭ زىكرى قىلىشىچە، ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغانلار ئىچىدە ھارىس ئىبنى تەلاتىل ئەلخۇزائىمۇ بار ئىكەن. ئۇنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈرگەن. ئىمام ھاكىم

رەھمەھۇللاھنىڭ زىكرى قىلغىنىدا ئۆلۈم جازاسى ئېلان قىلىنغانلار ئىچىدە يەنە كەئەب ئىبنى زۇھەيرمۇ بار ئىكەن (ئۇنىڭ قىسسىسى ھەممىگە مەلۇملۇق. ئۇ شۇنىڭدىن خېلى كېيىن مۇسۇلمان بولۇپ كەلگەن ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مەدھىيىلەپ شېئىر ئوقۇغان). شۇ قاتاردا يەنە (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ھەمزىنىڭ قاتىلى) ۋەھشىي ئىبنى ھەرب، ئەبۇ سۇفيانىنىڭ ئايالى ھىندى بىنتى ئۇتبە (كېيىن مۇسۇلمان بولغان)، ئىبنى خەتەلنىڭ ئەرنەب ئىسىملىك بىر دېدىكى (ئۆلتۈرۈلگەن) ۋە ئۇممۇ سەئەد ئىسىملىك يەنە بىر ئايال (ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇممۇ ئۆلتۈرۈلگەن) قاتارلىقلار بار ئىكەن. ئېھتىمال ئەرنەب، ئۇممۇ سەئەد دېگەنلەر مەزكۇر ئىككى ناخشىچى ئايال شۇلار بولسا كېرەك.

سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە بىلەن فۇزالە ئىبنى ئۇمەيرنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى

سەفۋان ئىبنى ئۇمەييە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىنغان جىنايەتچىلەر ئىچىدىكى ئادەتتىكى بىر جىنايەتچىلا بولماستىن، بەلكى مەككە كاتتىۋاشلىرىنىڭ چوڭى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆزىدىن ئۆزى قورقۇپ قېچىپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇنىڭغا ئۇمەير ئىبنى ۋەھەب جۇمەھى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئامانلىق تىلىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئامانلىق بەردى ۋە ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ مەككىگە يۈرۈش قىلغاندا كىيگەن سەللىسىنى بەلگە قىلىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمەير ئۇنىڭ كەينىدىن ئىز قوغلاپ چىقىپ جىددىدە كېمە بىلەن يەمەنگە قاچماقچى بولغان يېرىدىن قايتۇرۇپ كىردى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا ھازىر بولغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ماڭا ئىككى ئايلىق مۆھلەت بەرسەڭ، ئويلىنىۋالسام» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «ساڭا تۆت ئايلىق ئويلىنىش پۇرسىتى بېرەي» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ خېلى كېيىن مۇسۇلمان بولدى. ئۇنىڭ ئايالى ئۇنىڭدىن بۇرۇن مۇسۇلمان بولغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ئىلگىرىكى نىكاھى بىلەن قالدۇردى. فۇزالە ئىبنى ئۇمەيرگە كەلسەك، ئۇ ناھايىتى يۈرەكلىك ۋە قارام ئادەم ئىدى. ئۇ شۇ كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاۋاپ قىلىۋاتقاندا پىچاق ئۇرۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ پۇرسەت پايلاپ يۈردى. بىر چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم

ئۇنى ئۇشتۇمتۇت يېنىغا چاقىرىپ ئۇنىڭ نىمە مەقسەتلەرنى قىلىپ يۈرۈۋاتقانلىقىنى ئېيتقاندى، ئۇ شۇئان شەھادەت ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدى.

مەككە ئىشغال قىلىنغاننىڭ ئىككىنچى كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە نۇتۇق سۆزلىدى

مەككە ئىشغال قىلىنغاننىڭ ئەتىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆپچىلىككە يەنە سۆز قىلدى. ئۇ ئاۋۋال ئاللاھ تەئالاغا ھەمدۇسانا ئېيتتى ۋە تېگىشلىك تەمجىد (ئاللاھ تەئالانىڭ ئەيىپ ـ نۇقسانىدىن خالىي ئىكەنلىكىنى دەلىللەيدىغان سۆز ئىبارىلەر) ئېيتتى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «ئەييۇھەنناس! (ئى خالايىق !) جەزمەن ئاللاھ بۇ مەككىنى ئاسمان ـ زېمىننى ياراتقان كۈنىلا ھارام (ئۇرۇش قىلىش ۋە ناھەق قان تۆكۈش ھارام قىلىنغان جاي) قىلىپ بېكىتكەنىدى. شۇڭا، ئۇ ئاللاھنىڭ ھارام قىلىشى بىلەن قىيامەت كۈنىگە قەدەر ھارامدۇر. ئاللاھقا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىدىغان ھەرقانداق بىر كىشىگە مەككىدە قان تۆكۈش ھالال بولمايدۇ. ئۇنىڭ دەل ـ دەرەخلىرىنى خالىغانچە چاتاپ كېسىشكە يول قويۇلمايدۇ. ناۋادا بىر كىشى مېنىڭ مەككىگە يۈرۈش قىلغانلىقىمنى باھانە قىلىپ دۇرۇسلۇققا يول ئىزدىسە، ئۇنىڭغا: ‹ئاللاھ ئۆز پەيغەمبىرىگە رۇخسەت قىلغان، سىلەرگە رۇخسەت قىلغىنى يوق› دەڭلار. ماڭا ھېلىقى كۈنى كۈندۈزدىن مەلۇم ۋاقىت رۇخسەت قىلىنغاندى. بۈگۈن يەنە ئۇنىڭ ھۆرمىتى (يەنى ھاراملىق پەزىلىتى) تۈنۈگۈنكىدەكلا ئەسلىگە قايتتى. بۇنى مۇشۇ يەردە بارلار يوقلارغا يەتكۈزسۇن».

يەنە بىر ئىباردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەرەمنىڭ دەرىخى كېسىلمەيدۇ، ياۋايى ھايۋانلىرى ئۈركۈتۈلمەيدۇ، چۈشۈپ قالغان نەرسىلەرنى ئېلان قىلغۇچىلاردىن ئۆزگىلەرنىڭ تېپىپ ئېلىشىغا بولمايدۇ. ئۆسۈملۈك يىپپىنچىلىرى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىتىلمايدۇ» دېدى. بۇ چاغدا ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! پەقەت ئىزخىرنى قالدۇرساڭ، ئۇ ئوتۇنچى ۋە تۆمۈرچىلەرگە ھەمدە ئاھالىلارنىڭ ئۆي ـ ئىمارەتلىرىگە كېرەكلىك ئىدى» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئىزخىر بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر» دېدى. خۇزائە قەبىلىسىنىڭ ئادەملىرى شۇ كۈنى بەنى لەيس قەبىلىسىدىن بىر ئادەمنى جاھىلىيەت (ئىسلامنىڭ ئالدىدىكى مەزگىل)تىكى بىر كونا قىساسى ئۈچۈن ئۆلتۈرگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقتە توختىلىپ: «ئى خۇزائە خەلقى! ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن قولۇڭلارنى يىغىڭلار، ئادەم ئۆلتۈرۈش ياخشى بولغان بولسا، نۇرغۇن

ئادەملەر ئۆلتۈرۈلگەن بولاتتى. سىلەر بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپسىلەر، ئەمدى ئۇنىڭ دىيىتى (قان تۆلەم پۇلى)نى مەن تۆلەيمەن. ھەركىم بۈگۈندىن ئېتىبارەن ئادەم ئۆلتۈرسە ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئىگىلىرى ئىككى خىل تاللاشنىڭ بىرىنى ئىختىيار قىلسا بولىدۇ. خالىسا قىساس ئۈچۈن قاتىلنى ئۆلتۈرىدۇ، خالىسا ئۇلاردىن دىيەت (قان تۆلەم پۇلى) تۆلىمنى تۆلىتىپ ئالىدۇ» دېدى. يەنە بىر ھەدىستە، بۇ چاغدا يەمەنلىك بىر ئادەم (ئۇنىڭ ئىسمى ئەبۇ شاھ دەپ ئاتىلاتتى): «ئى رەسۇلۇللاھ! ماڭا بۇلارنى يازدۇرۇپ بەرگەن بولساڭ» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەبۇ شاھقا (يۇقىرىقىلارنى) پۈتۈپ بېرىڭلار» دېدى دېيىلگەن.

ئەنسارلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىدە قېپقېلىشىدىن ئەنسىرىگەنلىكى

مەككە پەتھىسى غەلىبىلىك ئاياغلاشقاندى، (مەككە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆز يۇرتى، ئانا ۋەتىنى ۋە كىندىك قېنى تۆكۈلگەن جاي بولغاچقا) ئەنسارلاردا مۇنداق بىر خىل ئەنسىرەش كەيپىياتى پەيدا بولدى. ئۇلار ئۆزئارا: «قاراڭلار، ئاللاھ رەسۇلۇللاھقا ئۆز زېمىنى ۋە ئانا يۇرتىنى پەتھى قىلىپ بەردى. ئەمدى ئۇ بۇ يەردە قېپقالارمۇ؟» دېيىشتى (بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەفا تېغىدا قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىۋاتاتتى). ئۇ دۇئادىن پارىغ بولغاندىن كېيىن ئەنسارلارغا: «بايام نېمىلەرنى دېيىشتىڭلار؟» دېدى. ئۇلار: «ھېچنېمە دېمىدۇق ئى رەسۇلۇللاھ!» دەپ تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن كوچىلاپ سورىغانىدى، ئاخىر ئۇلار كۆڭلىدە دەككە-دۈككىدە قالغانلىقلىرىنى ئېيتىشتى. شۇڭا، ئۇ ئۇلارغا: «ئۇنداق قىلىشتىن خۇدا ساقلار، ياشىساممۇ سىلەر بىلەن ياشايمەن، ئۆلسەممۇ سىلەر بىلەن ئۆلىمەن» دېدى.

بەيئەت (ئەھدىنامە) ئېلىش

ئاللاھ تەئالا مەككىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە مۇسۇلمانلارغا پەتھى قىلىپ بەرگەندىن كېيىن مەككىلىكلەرگە ئىش ئايان بولدى ۋە ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ھەق ۋە ناھەق ئايدىڭلىشىپ، مۇسۇلمان بولماقتىن باشقا

چىقىش يولى يوقلۇقىنى تونۇدى. شۇڭا، ئۇلار ئۆزلىكىدىن جەم بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەيئەت (ئەھدى) بېرىپ بويسۇنىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەفاغا چىقىپ ئولتۇرۇپ كىشىلەردىن بەيئەت (ئەھدى) ئېلىشقا باشلىدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سەل تۆۋىنىدە تۇرۇپ ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن ئەھدى ئالدى. كىشىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قۇدرىتى يېتىدىغان ھەرقانداق ئىشتا گېپىنى ئاڭلاشقا ۋە ئىتائەت قىلىشقا بەيئەت (ئەھدۇپەيمان) بېرىشتى.

«مەداربك» دېگەن كىتابتا ئېيتىلىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ كۈنى ئەرلەردىن بەيئەت ئېلىشتىن پارىغ بولغاندىن كېيىن، ئاياللاردىن بەيئەت ئېلىشقا باشلىغان. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن سەل پەسرەك بىر يەردە ئولتۇرۇپ، ئاياللاردىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دېگىنى بويىچە بەيئەت ئالغان ۋە ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئاياللارغا يەتكۈزگەن. شۇ چاغدا ھىندى بىنتى ئۇتبە (ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەربىنىڭ ئايالى) ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاغىسى ھەمزىگە قىلغان ۋەھشىي قىلمىشىدىن قورقۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تونۇۋالماسلىقى ئۈچۈن، باشقىچە ياسىنىپ كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا بەيئەتكە تۇرغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللارغا سۆز قىلىپ: «مەن سىلەردىن ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە بەيئەت ئالىمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاياللاردىن ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە بەيئەت ئالدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سىلەر ئوغرىلىق قىلمىغايسىلەر» دېگەنىدى، ھېلىقى ھىندى بىنتى ئۇتبە ئويلىمايلا: «ئەبۇ سۇفيان بەك بېخىل ئادەم، ئۇنىڭ مېلىدىن خۇپىيانە تەسەررۇپ قىلسام قانداق بولار؟» دەپ تاشلىدى. ئەبۇ سۇفيان شۇ يەردە بار ئىدى. ئۇ: «مېنىڭ مېلىمدىن خۇپىيانە تەسەررۇپ قىلغانلىرىڭ ساڭا ھالال» دەۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۈلۈپ سالدى ۋە ئۇنىڭ ھىندى بىنتى ئۇتبە ئىكەنلىكىنى تونۇپ: «سەن بىنتى ئۇتبە ئىكەنسەن ـ دە؟» دېۋىدى، ئۇ: «ھەئە، مەن شۇ، ئى رەسۇلۇللاھ! بۇرۇنقى ئىشلارغا سالۇۋات قىلسىلا، ئاللاھ ئۆزلىرىگىمۇ سالۇۋات قىلار» دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاياللار! سىلەر زىنا قىلمىغايسىلەر» دېگەنىدى، ئۇ: «ھۆر (ئازاد ئېرسىل) ئايال دېگەن زىنا قىلامتىكى؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: «بالىلىرىڭلارنى ئۆلتۈرمىگەيسىلەر» دېۋىدى، ئۇ: «بىز بالىلىرىمىزنى

كىچىكىدە ئاسىراپ تەربىيىلەپ باققانىدۇق، چوڭ بولغاندا سىلەر ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋەتتىڭلار، بۇ ئىشنى ئۆزەڭلار ئوبدان بىلىسىلەر؟» دېدى (ئۇنىڭ ئوغلى ھەمزەلە ئىبنى ئەبى سۇفيان بەدرى ئۇرۇشىدا ئۆلتۈرۈلگەنىدى). ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆلۈپ تېلىقىپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبەسسۇم قىلىپ تۇراتتى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بوھتان توقۇمىغايسىلەر» دېدى، ھىندى: «ئەزبىرايى خۇدا، بوھتان دېگەن قەبىھ سەت ئىش، سەن بىزنى ياخشى ئىش ۋە مەكارىم (ئېسىل) ئەخلاققا بۇيرۇيدىكەنسەن» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاخىردا: «تونغرا ئىشلاردا ماڭا ئاسىي بولمىغايسىلەر» دېدى، ئۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، بۇ يەردە كۆڭلىمىزگە ئاسىيلىق قىلىشنى پۈكۈپ ئولتۇرمىدۇق» دېدى.

بۇ ئايال بەيئەتتىن كېيىن ئۆيىگە قايتىپ بۇتلىرىنى ئۆز قولى بىلەن چېقىپ تاشلىدى. ئۇ: «بىز ساڭا تولىمۇ ئالدىنىپ ئۆتۈپتىكەنمىز» دەيتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىدە تۇرغان مەزگىلى ۋە ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدە 19 كۈن تۇرۇپ، شەھەرنىڭ ئىسلامىي بەلگە ئالامەتلىرىنى يېڭىلىدى. خەلقنى ھىدايەتكە ۋە تەقۋادارلىققا يېتەكلىدى. ئۇ مۇشۇ جەرياندا ئەبۇ ئۇسەيد خۇزائى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇيرۇپ، ھەرەمنىڭ مۇنارلىرىنى يېڭىلاتقۇزدى. ئىسلام دەۋىتىنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن ئەتراپقا قوشۇنلارنى ئەۋەتتى ۋە مەككە ئەتراپىدىكى رايونلاردا بار بولغان بۇت ـ ھەيكەللەرنى پاچاقلاپ تاشلاش ئۈچۈن، ئايرىم قوشۇن ۋە پىدائىيلارنى ئەۋەتىپ، داڭدار بۇتلارنىڭ ھەممىسىنى چاققۇزۇۋەتتى. مەككە كوچىلىرىغا جاكارچىلارنى چىقارتىپ: «كىمكى ئاللاھقا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىدىكەن، ئۆيىدە بىر تالمۇ بۇت قويماي چېقىۋەتسۇن» دەپ ئېلان قىلغۇزدى.

قوشۇن ۋە پىدائىيلارنى ئەۋەتىش

1. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىنى پەتھى قىلىشتىن خاتىرجەم بولۇپلا، خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى رامزاننىڭ 25 ـ كۈنى

(ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى) ئۇززا دېگەن بۇتنى چېقىۋېتىشكە ئەۋەتتى. بۇ بۇت نەخلى دېگەن جايدا بولۇپ، قۇرەيشلەر ۋە بارلىق بەنى كەنانە ئەۋلادلىرى چوقۇنىدىغان ئەڭ چوڭ بۇت ئىدى. بۇ بۇتقا بەنى شەيبان جەمەتى قارايتتى. خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەرگە 30 ئاتلىق بىلەن ئاتلىنىپ بېرىپ ئۇنى چېقىۋەتتى. ئۇ مەككىگە قايتىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن: «بىر نەرسە كۆردۈڭمۇ؟» دەپ سورىدى، خالىد: «ياق» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەن ئۇنى يىقالماپسەن، شۇڭا قايتىپ بېرىپ ئۇنى باشقىدىن يىقىۋېتىپ كەلگىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دەرغەزەپ بولۇپ قىلىچىنى قىنىغىمۇ سالماي نەخلىگە ئات چاپتۇردى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ ئالدىغا قىپيالىڭاچ، قاراتەنلىك، چاچلىرى چۇۋۇق بىر خوتۇن چىقتى. بۇتقا قارىغۇچى شەيخ بۇ خوتۇنىنىڭ تىلىدا (يەنى ئايالچە ئاۋاز بىلەن) يىغلىغىلى تۇردى. خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بېرىپ بۇ خوتۇننى بىر قىلىچ ئۇرۇپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. ئاندىن مەككىگە قايتىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەۋەر قىلغانىدى، ئۇ: «شۇنداق، ئۇززا دېگەن بۇت شۇدۇر. ئۇ سىلەرنىڭ زېمىنىڭلاردا ئىبادەت قىلىنىشىدىن ئەبەدىي ئۈمىدىنى ئۈزدى» دېدى.

2. ئۇنىڭ كەينىدىنلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ ئاينىڭ ئىچىدە ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى سۇۋائ دېگەن بۇتنى چېقىۋېتىشكە ئەۋەتتى. سۇۋائ ھۇزەيل قەبىلىسىنىڭ بۇتى بولۇپ، مەككىدىن ئۈچ مىل (بەش كىلومېتىر) يىراقلىقتىكى رىھات دېگەن جايدا ئىدى. ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىۋىدى، بۇتقا قارىغۇچى ئۇنىڭغا: «سەن نېمە ئىرادە بىلەن كەلدىڭ؟» دەپ سورىدى. ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «رەسۇلۇللاھ مېنى مۇشۇ بۇتنى چېقىۋېتىشكە بۇيرىدى» دېۋىدى، بۇتقا قارىغۇچى: «سەن ئۇنى چېقىشقا قادىر بولالمايسەن» دېدى. ئۇ: «نېمىشقا؟» دېگەنىدى، شەيخ: «مەنئىي قىلىنىسەن» دېدى. ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «تا ھازىرغىچە باتىل (كۇپرى)دىن ئۈمىد ئۈزمىدىڭمۇ؟ ھەي ئىست سېنى، ئۇ دېگەن ئاڭلىيالامتى ياكى كۆرەلەمتى؟» دېدى، ئاندىن بېرىپ ئۇنى پاچاقلاپ تاشلىۋەتتى ۋە ئادەملىرىنى بۇيرۇپ ئۇنىڭ خەزىنە ئۆيىنى ئاقتۇرغانىدى، ئۇ يەردىن ھېچ نەرسە تېپىلمىدى. ئاندىن ئۇ بۇتقا قارىغۇچىغا: «قانداق، كۆردىڭمۇ؟» دېۋىدى، بۇتقا قارىغۇچى: «ئاللاھقا تەسلىم بولدۇم» دېدى.

3. مۇشۇ ئاينىڭ ئۆزىدە يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەئد ئىبنى ئەشھەلىي زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى 20 ئاتلىق بىلەن مەنات دېگەن بۇتنى چېقىۋېتىشكە ئەۋەتتى. ئۇ قەدىد (جاي نامى) يېنىدىكى مۇشەللەل دېگەن يەردە

بولۇپ، ئەۋس، خەزرەج، غەسسان ۋە باشقا قەبىلىلەر چوقۇنىدىغان بۇت ئىدى. سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، بۇتقا قارىغۇچى ئۇنىڭغا: «نېمە مەقسەتتە كەلدىڭ؟» دېدى. ئۇ: «مەناتنى چاقىقلى» دېۋىدى، بۇتقا قارىغۇچى: «نېمە قىلساڭ قىلغىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن سەئەد ھېلىقى بۇتنى چاقىقلى باشلىۋىدى، باشلىرى چۇۋۇق، تېنى يالىڭاچ، قاپقارا بىر خوتۇن ئاللا ـ تووۋا چاقىرىپ، مەيدە ـ باشلىرىغا ئۇرۇپ چىقىپ كەلدى. بۇتقا قارىغۇچى بۇ خوتۇنغا خىتاپ قىلىپ: «ئى مەنات! ساڭا ئاسىي بولغانلارنى قەھرىڭگە ئالغىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھېلىقى ئايالنى قىلىچلاپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئاندىن بۇتقا تۇتۇش قىلىپ ئۇنى چېقىۋەتتى. ئۇنىڭ خەزىنىسىدىمۇ ھېچ نەرسە تېپىلمىدى.

4. خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇززا دېگەن بۇتنى چېقىۋېتىپ كەلگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى شەۋۋالدا بەنى جۇزەيمە خەلقىگە جەڭ قىلغۇچى قىسىم قىلىپ ئەمەس، بەلكى ئىسلامغا چاقىرغۇچى دەۋەتچى قىلىپ ئەۋەتتى. بۇ قوشۇن مۇھاجىرلار، ئەنسارلار ۋە بەنى سۇلەيمدىن بولۇپ 350 ئادەمدىن تەشكىل قىلىنغانىدى. خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ مەھەللىسىگە يېتىپ بېرىپ ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلغانىدى، ئۇلار «ئەسلەمنا»، يەنى مۇسۇلمان بولدۇق دېگەن گەپنى دېيەلمەي: «سەبەئنا، سەبەئنا»، يەنى كونا دىنىدىن يېڭى دىنغا چىقتۇق دېگىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ ئەسىر ئالغىلى تۇردى ۋە ھەر ئادەمگە بىردىن ئەسىرنى تۇتقۇزۇپ بەردى. ئاندىن بىر كۈنى تۇرۇپ ھەممەيلەننى قولىدىكى ئەسىرلەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە بۇيرىدى. بۇ چاغدا ئىبنى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئەسىرلەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە قوشۇلمىدى ۋە قايتىپ كەلگەندە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەھۋالنى ئېيتقانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ: «ئى ئاللاھ! مەن خالىدنىڭ بۇ ئىشلىرىدىن چىكارىگەردۇرمەن» دەپ ئىككى قېتىم تەكرارلىدى. بۇ قېتىم خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن مۇھاجىر ۋە ئەنسارلاردىن باشقا بەنى سۇلەيم خەلقى قوللىرىدىكى ئەسىرلەرنى تولۇق ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتىپ ئۇلاردىن ئۆلتۈرۈلگەنلەرگە قان پۇلى تۆلىمى تۆلەپ بەردى ۋە ئىقتىسادىي زىياننى تولدۇرۇپ بەردى. بۇ قېتىم خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن پېشقەدەم مۇھاجىر ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوتتۇرىسىدا مۇشۇ ئىش توغرىسىدا خېلى قوپال گەپ ـ سۆزلەر بولۇنغان ۋە ئېغىر ئارازلىق يۈز بەرگەنىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ: «ئـۆزۈڭنى بېسـۋال ئـى خالىد! پېشقەدەم ساھابىلىرىمدىن تىلىڭنى يىغقىن، ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكـى، ئەگەر ئوھۇد تېغىدەك ئالتۇن بولسا، سەن ئۇنى ئاللاھ يولىدا سـەرپ قىلـساڭمۇ مېنىڭ پېشقەدەم ساھابىلىرىمدىن بىرىنىڭ بىر ئەتىگەن ياكى بىر كەچلىكى قىلغـان ئەمەلىنىڭ پەزىلىتىنى تاپالمايسەن» دېدى.

مانا بۇلار مەككە پەتھىسى غازىتىنىڭ تەپسىلاتىدۇر. بۇ غازات بۇتپەرەسلىكنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى مەۋجۇدىيىتىگە يوچۇق ياكى ئورۇن قالدۇرماي تەلتۆكۈس يوقاتقان ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا مەڭگۈلۈك خاتىمە بەرگەن تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ھەل قىلغۇچ ئۇرۇش بولدى.

بارلىق ئەرەب قەبىلىلىرى مۇسۇلمانلار بـىلەن بۇتـپەرەسلەر ئوتتۇرىسـىدىكى تىركىشىش ۋە قانلىق توقۇنۇشلارنىڭ ئـاخىرقى نەتىجىسـىنى كۈتۈۋاتـاتتى. بـۇ قەبىلىلەر ئۇلارنىڭ قايسىسى ھەق (تـوغرا يـول) ئۈسـتىدە بولـسا، ھەرەمنىـڭ ھوقۇقىنى شۇلار ئىگىلەيدۇ دەپ پەرەز قىلىشىۋاتـاتتى. ئۇلارنـىڭ بـۇ قارىـشى ۋە ئېتىقادى مۇشۇنىڭدىن دەل يېرىم ئەسىر ئىلگىرى ئەسـھابۇلفىل (پـىل ئۇرۇشـىنى قوزغىغۇچىلار) قوشۇنى بەيتۇللاھنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن كىرگەندە ئۇشـتۇمتۇت ھەممىسى ھالاك قىلىنغان، ھەتتا بىرسىمۇ ئامـان قالمىغانـدىن بېـرى تەدرىجـي شەكىللەنگەن ۋە بارا ـ بارا جەزملەشكەن قاراش ئـىدى. ھـۇدەيبىيە سۇلھىـسىنىڭ ئىمزالىنىشىمۇ بۇ ئۇلۇغ پەتھىنىڭ ئالدىن تەييارلىق خىزمىتى ۋە ئـىستراتېگىيىلىك ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى بولغانىدى. بۇ كېلىشىم ئىمزالىنىش بىلەن كـىشىلەر خـاتىرجەم بولغانىدى. ئىككى تەرەپ ئۆزئارا سۆزلىشەلەيدىغان، ئـىسلام ئۈچـۈن مۇنـازىرە ئېلىپ بارالايدىغان، مەككىدە ئۆز ئېتىقادى ۋە دىيـانىتىنى يوشـۇرۇپ كەلگەنـلەر ھۇدەيبىيە شەرتنامىسىدىن كېيىن ئاشكارا دىنىي پائالىيەت ئېلىـپ بارالايـدىغان ۋە دىنىي دەۋەت بىلەن شۇغۇللىنالايدىغان، ھەتتا شـۇ ھەقـتە ئىلمـي مۇنـازىرە ۋە ئىلمىي سۆھبەت ئۆتكۈزەلەيدىغان بولغانىدى. نەتىجىدە نۇرغۇن كىشىلەر ئـىسلامغا كىرگەن ياكى مايىل بولغان، ھەتتا ھۇدەيبىيە كېلىشىمى ئىمزالىنـىشتىن ئىلگـىرى تەشكىللەنگەن غازاتلاردا 3000گە يەتمەيدىغان ئىسلام قوشۇنىنىڭ سانى بۇ قېتىم بىراقلا 10 مىڭدىن ئېشىپ كەتكەنىدى.

بۇ ھەل قىلغۇچ غازات كىشىلەرنىڭ تەپەككۇر كۆزىنى ئـاچتى ۋە ئـىسلامنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى تونۇشقا توسالغۇ بولۇپ تۇرۇۋاتقان جاھالەت قارا پەردىلىرىنى يىرتىپ تاشلىدى. بۇ پەتھى (غەلىبە) ئارقىلىق مۇسۇلمانلار پۈتـۈن ئەرەب يېـرىم ئارىلىنىڭ دىنىي ۋە سىياسىي ۋەزىيىتىنى كونترول قىلىپ، دىن بـىلەن سىياسـىينى بىرلەشتۈرگەن بىردىنبىر ھۆكۈمران كۈچكە ئايلاندى.

ھۇدەيبىيە كېلىشىمىنىڭ ئىمزالىنىشى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىگە قاراپ يۈزلەنگەن بۇ دەۋر بۆلگۈچ خاراكتېرگە ئىگە يېڭى باسقۇچ مەككە پەتھىسى بىلەن تولۇقلاندى ۋە پۈختىلاندى. بۇنىڭدىن كېيىن تامامەن مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىگە قاراپ يۈزلەنگەن، ۋەزىيەتنى پۈتۈنلەي مۇسۇلمانلار كونترول قىلغان، ئەرەب قەۋملىرىگە نىسبەتەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەل بولۇپ ئىسلامنى قوبۇل قىلىش ۋە ئىسلام دەۋىتىنى دۇنياغا يۈزلەندۈرۈش ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئېلىشتىن باشقا چىقىش يولى قالمىغان يېڭى بىر دەۋر باسقۇچ باشلاندى ۋە ئۇلارنى بۇ ۋەزىپىلەرگە لايىق قىلىپ يېتىشتۈرۈش ئىشى كېيىنكى ئىككى يىلدا تاماملاندى.

ئۈچىنچى باسقۇچ ــ دەۋەت سەمەرىسى

ئۈچىنچى باسقۇچ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھايات مۇساپىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچى بولۇپ، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ 20 نەچچە يىلدىن بېرى ئېلىپ بارغان سىياسىي كۈرەشلىرى، تارتقان جاپا ـ مۇشەققەتلىرى، دۇچ كەلگەن پىتنە ـ پاسات، مالىمانچىلىق بېسىملىرى ۋە قانلىق توقۇنۇشلىرى بەدىلىگە قولغا كەلگەن ئىسلامىي دەۋەتنىڭ سەمەرىسى كۆرۈلىدىغان باسقۇچ ئىدى.

مەككە پەتھىسى مۇسۇلمانلار مۇشۇ بىرقانچە يىلدا ئېرىشكەن ئەڭ زور غەلىبە بولغانىدى. چۈنكى، مەككىنىڭ پەتھى قىلىنىشى بىلەن دەۋر چاقى تامامەن ئۇڭغا بۇرالدى. ئەرەب ئاسمىنىنى قاپلىۋالغان قارا تۇمانلار تارقىلىپ ھاۋا ئېچىلدى. قىسقىسى، مەككە پەتھىسى ئۆتمۈش بىلەن كەلگۈسىنى ئايرىيدىغان ھەل قىلغۇچ پاسىل بولغانىدى. قۇرەيشلەر پۈتۈن ئەرەبلەرنىڭ نەزىرىدە بۇددىزمنىڭ ھىماتچىلىرى ۋە ئۇنىڭ قوغدىغۇچى مۇخلىسلىرى ئىدى. قىسقىسى، ئۇلار بۇ ھەقتە قۇرەيشلەرگە قاراشلىق ئىدى. ئەمدىلىكتە قۇرەيشلەرنىڭ ئىسلام ھاكىمىيىتىگە ئەل بولغانلىقى ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى بۇددىزم دىيانىتىنىڭ تەلتۆكۈس يوقىتىلغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

بۇ باسقۇچنى يەنە مۇنداق ئىككى جەريانغا بۆلۈشىمىز مۇمكىن:

1. يەنىلا جىھاد ۋە كۈرەش باسقۇچى.

2. ھەرقايسى خەلق ۋە ئايماقلارنىڭ بەس ـ بەس بىلەن ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ مۇسۇلمان بولۇپ كېلىش باسقۇچى.

بۇ ئىككى جەريان بىر ـ بىرىگە چەمبەرچەس باغلانغان ۋە مۇشۇ باسقۇچتا كەينى ـ كەينىدىن بارلىققا كەلگەن، ھەتتا بۇ ئىككى جەرياننى بىر ـ بىرىگە ئۆزئارا گىرەلىشىپ كەتكەن دېيىشكە بولىدۇ. بىراق، بىز كىتابىمىزنىڭ كۆن تەرتىپى بويىچە ھەربىر جەرياننى ئايرىم ـ ئايرىم تونۇشتۇرىمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇرۇش جىھاد سەھىپىسى (جەريانى) ئالدىنقى بابلارنىڭ مەزمۇنىغا ماس كېلىدىغان بولغاچقا، ئالدى بىلەن يەنىلا مۇشۇ سەھىپىنى تونۇشتۇرىمىز.

ھۇنەيىن غازىتى

مەككە پەتھىسى ئۇشتۇمتۇت ئېلىپ بېرىلىپ، گويا چاقماق تېزلىكىدە بىر ياقلىق قىلىنغاچقا، پۈتۈن ئەرەبلەر ئۆز قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي قالدى. ئەتراپتىكى قوشنا قەبىلىلەر ھەش-پەش دېگۈچە يۈز بەرگەن، ئەمما توسۇپ قالغىلى بولمايدىغان بۇ ئۆزگىرىشلەردىن ھاڭ-تاڭ قېلىشتى. شۇڭا، ئۇلار ئىختىيارىي ۋەياكى ئامالسىزلىقتىن تەسلىم بولۇشتىن باشقا چارە تاپالمىدى. بىراق، بۇ يەردە ئىنتايىن ئاز ساندىكى ئۆزىنى كۈچلۈك چاغلايدىغان ھاكاۋۇر قەبىلە ۋە ئايماقلارنى يوق دېگىلى بولمايتتى. ھەۋازىن ۋە سەقىف قەبىلىلىرى ئەنە شۇلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىگە بەنى نەسر، بەنى جەشەم، بەنى سەئەد ئىبنى بەكرى جەمەتى ۋە بەنى ھىلال ئايمىقىدىن بىر بۆلۈك كىشىلەر (ئۇلارنىڭ ھەممىسى قەيس ئىيلان جەمەتىگە مەنسۇپ كىشىلەر ئىدى)نى ئەگەشتۈرۈپ مۇسۇلمانلارغا قارشى توپلاندى. بۇ ئايماق ۋە قەبىلىلەر مۇسۇلمانلارنىڭ غەلىبىسىگە تەنتەنە قىلىپ بويسۇنۇشنى ئۆزلىرى ئۈچۈن ئابرۇيىنى چۈشۈرگەنلىك دەپ قاراپ، نەسر ئايمىقىدىن مالىك ئىبنى ئەۋف نەسرى دېگەن كىشىنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشۇپ، ئۇنىڭ قوماندانلىقىدا مۇسۇلمانلارغا قارشى يۈرۈش قىلىشقا بەلباغلىدى.

دۈشمەن ئەۋتاس ۋادىسىغا كېلىپ چۈشتى

باش قوماندان مالىك ئىبنى ئەۋف مۇسۇلمانلارغا قارشى قوشۇن تارتىپ ئاتلانماقچى بولۇپ، قوشۇننى بارلىق مال-مۈلكى ۋە خوتۇن-بالىلىرى بىلەن بىرگە ھەيدەپ ماڭدى. ئۇ داۋاملىق ئىلگىرىلەپ ئاخىر ئەۋتاس ۋادىسىغا كېلىپ چۈشتى (ئەۋتاس ھەۋازىن قەبىلىسىنىڭ تەۋەلىكىدىكى ھۇنەيىنگە يېقىن بىر ۋادا ئىدى (ھۇنەيىن زىلمەجاز تەرەپتىكى بىر ۋادا بولۇپ، ھۇنەيىن ۋە ئەۋتاس دېگەنلەر باشقا-باشقا ۋادىلارنىڭ نامىدۇر). ئەۋتاس بىلەن مەككىنىڭ ئارىلىقى ئەرەپاتتىن ھېسابلىغاندا ئون نەچچە مىل (20 كىلومېتىردەك) كېلىدۇ.

تەجرىبىلىك بىر مويسىپىتنىڭ قوماندانىنىڭ تەدبىرىنى خاتاغا چىقارغانلىقى

مالىك ئەۋتاس ۋادىسىغا كېلىپ چۈشكەندە، قوشۇننىڭ باش ـ ئاخىرى جەم بولۇۋىدى، دۇرەيد ئىبنى سىممەت (ئۇ جەڭ تەدبىرلىرىگە ماھىر، چېچەن، تەجرىبىلىك ۋە پەم ـ پاراسەتلىك بىر مويسىپىت كىشى ئىدى) ئىسىملىك بىر كىشى (كۆزى كور بولغاچقا): «بىز ھازىر نەدە؟» دەپ سوراپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن قوشۇندىكىلەر: «ئەۋتاستا» دەپ جاۋاب بېرىشتى. ئۇ يەنە: «ھە ... ئات چاپتۇرۇش مەيدانى، بەك قوپال قاتتىقمۇ ئەمەس ۋە بەك يۇمشاقمۇ ئەمەس، ئەجەبا مەن تۆگە بوتىلاقلىرىنىڭ بوزلاشلىرىنى، ئات ـ ئېشەكلەرنىڭ كىشنەش ـ ھاڭراشلىرىنى، بوۋاق نارەسىدىلەرنىڭ يىغا ـ زارىنى ۋە قوي ـ قوزىلارنىڭ مەرەشلىرىنى ئاڭلايمەنغۇ؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇلار: «مالىك ئىبنى ئەۋف ئادەملەرنى خوتۇن ـ بالىلىرى ۋە مال ـ مۈلكى بىلەن ھەيدەپ كەلدى» دېيىشكەندى، ئۇ مالىكنى چاقىرتىپ ئۇنىڭدىن بۇنداق قىلىشتىكى سەۋەبنى سورىدى. ئۇ: «كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ مال ـ دۇنياسى ۋە خوتۇن ـ قىزلىرىنىڭ ئار ـ نومۇسىنى قوغداش ئۈچۈن بولسىمۇ جان تىكىپ ئۇرۇش قىلسۇن دەپ شۇنداق قىلدىم» دېۋىدى، دۇرەيد ئويلانمايلا: «ئەزبىرايى خۇدا، پادىچىنىڭ ئۆزى ئىكەنسەن (يەنى بەكمۇ ساددا، ئەقىلسىز ئىكەنسەن)، مەغلۇپ بولغاندىن مەدەت سورىغان نەدە بار؟ ئۇرۇشتا غالىب كەلسەڭ ساڭا ئەسقاتىدىغىنى قورال ـ ياراغلىرى تەل چەبدەس يىگىتلەر، ئەكسىچە مەغلۇپ بولساڭ مال ـ مۈلۈك، خوتۇن ـ باللىرىڭ ئالدىدا رەسۋايى جاھان بولغىنىڭ شۇ، خوتۇن ـ قىزلىرىڭنى دۈشمەن خوتۇن قىلىدۇ» دېدى. ئاندىن ئۇ بەزى ئايماق ۋە نوپۇزلۇق كىشىلەرنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن مۇنداق دېدى: «ئى مالىك! سەن ھەۋازىن خەلقىنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىنى ۋە مال ـ دۇنياسىنى دۈشمەننىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ ياخشى ئىش قىلماپسەن. شۇڭا، سەن ئۇلارنى ئەسلى ماكانىغا قايتۇرۇۋەت، ئاندىن بۇ يات دىندىكىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلغىن، غەلىبە قىلساڭ خەلقىڭ كېلىپ تەبرىكلەيدۇ. ناۋادا مەغلۇپ بولساڭ خوتۇن ـ قىزلىرىڭنى ۋە مال ـ دۇنيالىرىڭنى ئار ـ نومۇستىن ساقلاپ قالىسەن» دېدى. لېكىن، (باش قوماندان) مالىك بۇ تەلەپتىن باش چايقىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئەزبىرايى خۇدا، ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن، قەسەم قىلالايمەنكى، ھەۋازىن خەلقى ماڭا چوقۇم ئىتائەت قىلىدۇ،

بولمىسا ئۆز قىلىچىم بىلەن ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن». شـۇنىڭ بىـلەن ئـۇلار: «مالىكقا ئىتائەت قىلىمىز» دەپ چۇقان سېلىشتى. بۇ چاغدا دۇرەيد: «بۇ ئەسلى مەن قاتناشمايدىغان، لېكىن قېچىپمۇ قۇتۇلالمايدىغان بىر ئۇرۇش كۈنى بولدى» دېدى ۋە تۆۋەندىكى قوشاقنى ئېيتتى:

مەن ئۆزەم بىر نەۋقىران،
بولسامچۇ بەرنا پەھلىۋان.
ياۋ قىزنى ئەسىر ئېپ①،
ھەيدەپ ماڭسام شادىمان.

دۈشمەن تەرەپنىڭ ئاخبارات ئىگىلىشى

مالىكنىــڭ مۇســۇلمانلارنىڭ ئەھــۋالىنى ئىگــىلەپ كېلىــشكە ئەۋەتــكەن پايلاقچىلىرى قايتىپ كەلدى. ۋەھالەنكى، ئۇلارنىڭ روھىي ھالىتى تولىمۇ غەمكىن ۋە ئالاقزادە كۆرۈنەتتى. مالىك ئۇلارغا: «ۋاي سىلەرنى، سۆزلەڭلارچۇ؟ بۇ نېمە ئىش؟» دېگەندى، ئۇلار دۇدۇقلاپ: «ئەزىبىرايى خـۇدا، ئـاق ئـاتلىق، ئـاق كىيىملىك سەرۋازلارنى كۆرۈپ ۋۇجۇدىمىزنى تىترەك باستى. ئەزىبىرايــى خــۇدا، بىزنىڭ شۇنىڭدىن بېرى ئۆرە تۇرغۇدەك ماجالىمىز قالمىدى» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۈشمەننىڭ ئىچكى قىسمىدىن ئەھۋال ئىگىلىشى

پەيغەمــبەر ســەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەم ئىگىلــگەن ئاخباراتلىرىــدىن دۈشــمەننىڭ ئاتلانغــانلىقى مەلــۇم بولغانــدى. شــۇڭا، ئــۇ ھەدرەدئەســلەمىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتىپ دۈشمەننىڭ ئىچكى قىسمىغا سوقۇنۇپ كىرىــپ، ئــۇ يەردە مۇۋاپىق مۇددەت تۇرۇپ، ئەھۋال ئىگىلەپ كېلىــشكە بۇيرىــدى. شــۇنىڭ بىلەن ئۇ يولغا چىقىپ ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىپ قايتىپ كەلدى.

① ئېلىپ دېگەن مەنىدە.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدىن ھۇنەينگە قاراپ ئاتلاندى

ھجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى شەۋۋال ئېيىنىڭ 6 ـ كۈنى شەنبە سەھەردە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدىن ئايرىلىپ (بۇ مەككە ئىشغال قىلىنغاننىڭ 19 ـ كۈنىگە توغرا كېلەتتى) 12 مىڭ ساھابە بىلەن ئاتلاندى. بۇلارنىڭ 10 مىڭى مەدىنىدىن كەلگەنلەر، 2000ى مەككىدە يېڭىدىن مۇسۇلمان بولغانلار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غازات ئۈچۈن سەفۋان ئىبنى ئۇمەييەدىن 100 دانە ساۋۇتنى بىر يۈرۈش ئەسلىھەلىرى بىلەن ئارىيەت ئالدى ۋە ئەتتاب ئىبنى ئەسىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەككىگە ۋالىي قىلىپ تەيىنلىدى. شۇ كۈنى كەچ كىرىپ گۇگۇم چۈشۈۋىدى، ئاتلىق بىر كىشى كېلىپ مۇنداق بىر مەلۇماتنى يەتكۈزدى: «مەن پالانى تاغقا چىققاندىم، ئۇ يەردە ھەۋازىن خەلقىنىڭ چوڭ ـ كىچىك، قېرى ـ ياش، بالا ـ چاقا ۋە قوي ـ كالىلىرى بىلەن توپلىنىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردۈم» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ كۈلۈپ سالدى ۋە: «ئىنشائاللاھ (خۇدا خالىسا) ئەتە شۇلارنىڭ ھەممىسى مۇسۇلمانلارنىڭ بولىدۇ» دېدى. شۇ كۈندىكى كۆزەتچىلىكنى ئەنەس ئىبنى ئەبى مەرسەدىل غەنەۋى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زىممىسىگە ئالدى.

مۇسۇلمانلار ھۇنەينگە كېتىۋېتىپ يول ئۈستىدە ياپيېشىل ئۆسكەن چوڭ بىر تۈپ سىدە دەرىخىنىڭ تۈۋىدىن ئۆتتى. ئۇ زاتىئەنۋات دەپ ئاتىلاتتى. شۇ يەردىكى ئاھالىلەر بۇ دەرەختىن تەبەررۇك ئىزدەپ، ئۇنىڭغا قورال ـ ياراغلىرىنى ئېسىپ، ئۇنىڭ تۈۋىگە مال بوغۇزلاپ قۇربانلىق قىلاتتى، يىغلاپ زارلىناتتى. بۇ چاغدا بەزىلەر: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلارنىڭ زاتىئەنۋاتى (يەنى مۇبارەك دەرىخى) بولغىنىدەك، بىزگىمۇ زاتىئەنۋات تەيىن قىلىپ بەرسەڭ» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ گەپكە خاپا بولۇپ: «ئاللاھۇ ئەكبەر (ئاللاھ ھەممىدىن ئۇلۇغدۇر)، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، خۇددى مۇسا (ئەلەيھىسسالام)نىڭ قەۋمى ئۇنىڭغا: ‹بىزگىمۇ ئۇلارنىڭكىدەك ئىلاھ تىكلەپ بەرگىن› دېگىنىدەك گەپ قىلدىڭلار. مۇسا: ‹سىلەر تولىمۇ نادان خەلق ئىكەنسىلەر› دېگەنىدى. بۇ تارىخىي قانۇنىيەت، ئالدىنقىلارنىڭ ئىزىنى كېيىنكىلەر باسىسىلەر» دېدى. يەنە بەزىلەر مۇسۇلمانلار قوشۇنىنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ: «بۈگۈن قەتئىي مەغلۇپ بولمىغۇدەكمىز» دېيىشكەنىدى، بۇ گەپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قاتتىق ئېغىر كەلدى.

ئىسلام قوشۇنى دۈشمەننىڭ ئۈشتۈمتۇت ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى

ئىسلام قوشۇنى ھۇنەينگە شەۋۋالنىڭ 20 ـ كۈنى سەيشەنبە كېچە يېتىپ باردى. مالىك ئىبنى ئەۋف بۇ يەرگە ئاللىبۇرۇن يېتىپ كېلىپ بولغان بولۇپ، ئۇ كېچىلەپ بۇ تەرەپلەردىكى ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنلارغا قوشۇنلىرىنى تەقسىملەپ، يوشۇرۇنۇش مۇمكىن بولغان يول ئېغىزى، جىلغا، قاپتال، قىيا ـ چوققا ۋە كىرىش ئېغىزلىرىغا بۆكتۈرمە ئورۇنلاشتۇرۇپ، مۇسۇلمانلار كۆرۈنگەن ھامان ئوق بىلەن زەربە بېرىشكە، ئاندىن بىراقلا قوزغىلىپ يەر يۈزى ھۇجۇمى قوزغاشقا بۇيرۇق بەرگەنىدى. ئەتىسى تاڭ سەھەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى رەتكە سېلىپ، تۇغ ـ ئەلەملەرنى ھەرقايسى قىسىملارغا تارقىتىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار سەھەر ئالقاراڭغۇسىدا ھۇنەين ۋادىسىغا قاراپ تۆۋەن چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇلار بۇ يوللاردا ۋە جىلغىلاردا دۈشمەن بۆكتۈرمە قوشۇنى بارلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى. ئۇلار شۇنداق تېزلىك بىلەن ئىلگىرىلەۋاتقان بىر پەيتتە ئۈشتۈمتۇت ئۈستى ـ باشلىرىغا قار ـ يامغۇردەك ئوقلار يېغىپ كەتتى. ئارقىدىنلا ئالدى تەرەپتىن قىقاس كۆتۈرۈلۈپ دۈشمەنلەر تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ يوپۇرۇلۇپ كەلدى. بۇ چاغدا مۇسۇلمانلارنىڭ سەپلىرى چۇۋۇلۇپ، پاتىپاراقچىلىقتا تەرتىپسىز ھالدا قېچىشقا باشلىدى. ھېچ كىشى ھېچ كىشىگە باقمايتتى. بۇ ئۈشتۈمتۇت بېرىلگەن زەربە ئاجايىپ چوڭ تالاپەت بولدىكى، ھەتتا ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەرب (ئۇ يېڭىدا مۇسۇلمان بولغان بولغاچقا): «ئۇلارنىڭ ئاخىرقى مەغلۇبىيىتى قىزىل دېڭىزدا ئاخىرلاشقۇدەك» دېدى. جىبىللە (ياكى كەلدە) ئىبنى جۈنەيد دېگەن كىشى: «ئى خالايىق! بۈگۈن سېھىر ئىشلىمەي قالدى» دەپ ۋارقىرىدى. ئەمما، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قېچىۋاتقانلاردىن ئۆزىنى يانغا ئېلىپ: «ئى خالايىق! بۇياققا كېلىڭلار، مانا مەن رەسۇلۇللاھ بۇ يەردە، مانا مەن مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ بۇ يەردە» دەپ توۋلاشقا باشلىدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىدا مۇھاجىرلار ۋە ئۆز ئائىلە تاۋابىئاتلىرىدىن بولۇپ، ساناقلىق بىرقانچە كىشىلا قالغانىدى.

مانا مۇشۇ يەردە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەڭداشسىز جەسۇر قىياپىتى ۋە ھېچنېمىدىن قورقماس باتۇر خىسلىتى ھەققىي رەۋىشتە نامايان بولدى. ئۇ ھەدەپ قېچىرنى دۈشمەن تەرەپكە دېۋىتىپ:

مەن پەيغەمبەر راست سۆزۈم،
يالغان ئېغىز ئاچمايمەن.

ئابدۇلمۇتتەلىب پۇشتى مەن،
ياۋ نەسلىدىن قورقمايمەن.

دەيتتى. بىراق، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېچىرنىڭ تىزگىنىنى ئۇنىڭ بىر نەۋرە ئىنىسى ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئۇنىڭ ئىگەر ئۈزەڭگىسىنى تاغىسى ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چىڭ تۇتۇۋالغان بولغاچقا، قېچىرنى ماڭغىلى قويماياتتى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قېچىردىن چۈشۈپ پەرۋەردىگار تەئالادىن: «ئى ئاللاھ! ماڭا ۋەدە قىلغان ياردىمىڭنى نازىل قىلغىن» دەپ مەدەت تىلىدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكى ۋە جەڭ مەيدانىنىڭ يېڭىباشتىن قىزىغانلىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاغىسى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇيرۇپ، ساھابىلەرنى توۋلاتقۇزدى (ئۇ ئاۋازى يۇقىرى كىشى ئىدى). ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن مەن پۈتۈن ئاۋازىم بىلەن: «رىزۋان بەيئىتىگە قاتناشقانلار نەدە؟!» دەپ توۋلىدىم. قەسەم قىلالايمەنكى، ئۇلار مېنىڭ ئاۋازىمنى ئاڭلاپ: «لەببەي، لەببەي» (مانا بىز، مانا بىز) دېيىشىپ، ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېلىشتى. بىر ئادەم تۆگە بىلەن قېچىۋاتقان بولسا، ئۇ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپلا تۆگىنى ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرايتتى، ئەمما ئۇنىڭ تۆگىنى قايتۇرۇشقا مادارى يەتمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ساۋۇت، قىلىچ ۋە نەيزىلىرىنى ئېلىپ تۆگىدىن سەكرەپلا ئاۋاز تەرەپكە يۈگۈرەيتتى ۋە تۆگىنى ئۆز يولىغا قويىۋېتەتتى. شۇنداق قىلىپ ئاخىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا يۈزدەك ئادەم جەم بولۇۋىدى، ئۇلار سەپ تارتىپ دۈشمەن توپىنىڭ ئالدىنى توسۇپ قاتتىق ئېلىشتى.

ئۇنىڭدىن كېيىن دەۋەت ئەنسارلارغا قارىتىلدى: «ئى ئەنسارلار جامائەسى! ئى ئەنسارلار!» دەپ چاقىرىلدى. ئاندىن بەنى ھارىس ئىبنى خەزرەج ئايىمىقى (ئەنسارلارنىڭ بىر ئايىمىقى)غا مەخسۇس قارىتىلدى. مۇسۇلمانلار بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ بىر ـ بىرلەپ قايتىپ كېلىشتى. نەتىجىدە ھەر ئىككى تەرەپ ئاجايىپ جاسارەت ۋە ئاجايىپ قەھرىمانلىق بىلەن ئېلىشتىكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «جەڭ مانا ئەمدى قىزىدى» دېدى. ئاندىن يەردىن بىر چاڭگال توپىنى ئېلىپ: «دۈشمەنلەر خار بولسۇن!» دەپ ئۇلار تەرەپكە چاچقانىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ

كۆزلىرى تورپىغا توشۇپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقى بوشىشىپ، سەپ ـ تەرتىپلىرى بۇزۇلدى ۋە ئىشلىرى كەينىگە چېكىندى.

دۈشمەننىڭ شىددىتى بوشاپ كەتكەن كۆلەمدە مەغلۇب بولغانلىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى بىر سىقىم تۇپراقنى چېچىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا دۈشمەن تەرەپكە ئېغىر مەغلۇبىيەت يۈزلەندى. سەقىف قەبىلىسىدىنلا 70كە يېقىن جەڭگىر ئۆلتۈرۈلدى. مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ ھەيدەپ كەلگەن مال ـ مۈلۈك، قورال ـ ياراغ ۋە خوتۇن ـ قىزلىرىنى يىغىپ ئۆتكۈزۈۋالدى.

ئاللاھ تەئالا قۇرئاندا بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئىشارەت بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ * ثُمَّ أَنَزلَ اللّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُواْ وَذَلِكَ جَزَاء الْكَافِرِينَ﴾ «ئاللاھ سىلەرگە نۇرغۇن جەڭ مەيدانلىرىدا ۋە ھۆنەين كۈنىدە (يەنى جېڭىدە) ھەقىقەتەن ياردەم بەردى. ئەينى ۋاقىتتا سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكىدىن خۇشاللىنىپ كەتتىڭلار (يەنى بۈگۈن بىزنىڭ سانىمىز كۆپ، مەغلۇب بولمايمىز دېدىڭلار. بۇ چاغدا مۇسۇلمانلارنىڭ سانى 12 مىڭ، مۇشرىكلارنىڭ سانى 4000 ئىدى)، سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكى سىلەرگە قىلچە ئەسقاتمىدى. (قاتتىق قورقىنىڭلاردىن) كەڭ زېمىن سىلەرگە تار تۇيۇلدى، ئاندىن (مەغلۇب بولۇپ رەسۇلۇللاھنى ئازغىنا مۆئمىنلەر بىلەن تاشلاپ) ئارقاڭلارغا قاراپ قاچتىڭلار، ئاندىن ئاللاھ پەيغەمبىرىگە ۋە مۆئمىنلەرگە مەرھەمەت قىلىپ خاتىرجەملىك بېغىشلىدى. سىلەرگە قوشۇنلارنى (يەنى پەرىشتىلەرنى ياردەمگە) چۈشۈردى. ئۇلارنى سىلەر كۆرمىدىڭلار (شۇنىڭ بىلەن سىلەر غەلىبە قىلدىڭلار)، ئاللاھ كاپىرلارنى (ئۆلتۈرۈلۈش ۋە ئەسىر ئېلىنىش بىلەن) ئازابلىدى. كاپىرلارنىڭ جازاسى ئەنە شۇدۇر» (9: 25 ـــ 26).

قوغلاپ زەربە بېرىش ھەرىكىتى

دۈشمەن جەڭ مەيدانىدا ئېغىر شىكەستە يېگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بىر بۆلىكى تائىف تەرەپكە، يەنە بىر بۆلىكى نەخلە دېگەن جايغا، ئۈچىنچى بىر

بۆلىكى ئەۋتاسقا قاراپ تىكىۋېتىشتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەۋتاسقا ئەبۇ ئامىر ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا بىر تۈركۈم قوغلاپ زەربە بەرگۈچى قىسىمنى ئەۋەتكەنىدى، ئۇلار دۈشمەن بىلەن ئازراق تىركىشىپ، ئاخىر دۈشمەننى مەغلۇب قىلدى. شۇ قېتىمقى تىركىشىشتە قىسىم قوماندانى ئەبۇ ئامىر ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شەھىد بولۇپ كەتتى.

يەنە مۇسۇلمانلار ئاتلىق قوشۇننىڭ بىر بۆلۈك چەۋەندازلىرى نەخلىگە قاچقان مۇشرىك قاچاق قوشۇننى قوغلاپ زەربە بەردى. بۇ قاچقۇنلار ئىچىدە دۇرەيد ئىبنى سىممەتمۇ بار بولۇپ، ئۇنى رەبىئە ئىبنى رەفىئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلتۈردى.

ئەمما، مۇشرىكلارنىڭ مۇتلەق كۆپ ساندىكى قاچاق قوشۇنى تائىفقا كىرىپ پاناھلىنىۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غەنىيمەتلەرنى جەملەپ بولغاندىن كېيىن، بۇلارغا ئۆزى بىۋاستە قوشۇن تارتىپ جازا يۈرۈشى قوزغىدى.

ھۇنەين غەنىيمەتلىرى

بۇ قېتىم قولغا چۈشكەن غەنىيمەتلەرنى تۆۋەندىكىچە ھېسابلىغاندا 6000 ئادەم، 24 مىڭ تۆگە، 40 مىڭدىن كۆپرەك قوي ۋە 4000 ئۆقىيە (بىر ئۆقىيە 37.4 گرامغا تەڭ) كۈمۈش قاتارلىقلار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غەنىيمەتلەرنى جەملەپ جىئىررانە دېگەن جايدا توختىتىپ تۇرۇشقا مەسئۇد ئىبنى ئەمرىل غىفارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەسئۇل قىلدى ۋە تائىف غازىتىدىن پارىغ بولغانغا قەدەر بۇ غەنىيمەتلەرنى تەقسىم قىلمىدى. ئەسىرلەر ئىچىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېمىلدەش ھەمشىرىسى شەيما بىنتى ھارىس سەئەدىيمۇ بار ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى تونۇشتۇرغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۇنىڭدىكى مەلۇم بىر بەلگە بىلەن تونۇۋېلىپ ناھايىتى خۇش بولدى ۋە ئۇنىڭغا ئۇستىدىكى رىداسىنى سېلىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن ئۇنى ئىلتىپات قىلىپ قويۇۋەتتى.

تائىف غازىتى

بۇ غازات تېگى ـ تەكتىدىن ئالغاندا ھۇنەين غازىتىنىڭ داۋامىدۇر. چۈنكى، ھۇنەين جەڭ مەيدانىدا مەغلۇب بولغان ھەۋازىن ۋە سەقىف قاچاق قوشۇنى باش

قوماندان (مالىك ئىبنى ئەۋف) بىلەن بىللە تائىف قورغىنىغا كىرىپ مۇداپىئەلىنىۋالغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇنەيندىكى غەنىيمەتلەرنى يىغىپ جىئىررانىگە ئورۇنلاشتۇرۇۋېتىپلا، مۇشۇ ئاي (يەنى شەۋۋال)نىڭ ئۆزىدە تائىفقا جازا يۈرۈشى قىلدى. ئۇ يولغا چىقىشتىن بۇرۇن خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى 1000 كىشى بىلەن قوشۇننىڭ كۆزەتچىلىرى سۈپىتىدە ئالدىن يولغا سېلىۋەتكەنىدى. ئاندىن چوڭ قوشۇننى باشلاپ ئۆزى بىۋاستە ئاتلاندى. ئۇ يول ئۈستىدە نەخلى، يامانىيە، ئاندىن قەرنۇلمەنازىلنى بېسىپ ئۆتۈپ لەيىيە دەپ ئاتىلىدىغان بىر جايغا يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە مالىك ئىبنى ئەۋفنىڭ بىر قەلئەسى بار ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى چېقىپ تۈزلىۋېتىشكە بۇيرىدى. ئاندىن داۋاملىق ئىلگىرىلەپ تائىفقا يېتىپ بېرىپ تائىف قەلئەسىگە يېقىن بىر جايغا چۈشۈپ شۇ يەرگە بارگاھ قۇردى ۋە قەلئەنى مۇھاسىرىگە ئالدى.

مۇھاسىرە خېلى ئۇزۇن داۋاملاشتى. ئىمام مۇسلىم رەھمەھۇللاھ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە مۇھاسىرە 40 كۈن داۋاملاشقان دېيىلىدۇ. تارىخشۇناسلارنىڭ بۇ ھەقتىكى قارىشى ئوخشاش ئەمەس. بەزىلەر 20 كۈن دېسە، يەنە بەزىلەر ئون نەچچە كۈن بولغان دەيدۇ. بىر سۆزدە 18 كۈن دېيىلسە، يەنە بىر سۆزدە 15 كۈن دېيىلىدۇ.

ھەرھالدا مۇھاسىرە خېلى ئۇزۇن داۋاملاشقان بولۇپ، بۇ جەرياندا ئىككى تەرەپتىن بىر ـ بىرىگە ئوق ئېتىشىش ۋە توپ ئېتىشىشلار بولۇپ تۇرغان. مۇسۇلمانلار ئۇلارنى مۇھاسىرىگە ئالغان تۇنجى كۈنى دۈشمەن تەرەپ ئۇلارغا قەلئە ئۈستىدىن قار ـ يامغۇردەك ئوق ياغدۇرۇپ، مۇسۇلمانلاردىن نۇرغۇن ئادەم يارىلانغان ۋە 12 ئادەم شەھىد بولۇپ كەتكەن. نەتىجىدە مۇسۇلمانلار بارگاھنى ئەسلىدىكى ئورنىدىن ھازىرقى تائىف جامەسىنىڭ ئورنىغا يۆتكەشكە مەجبۇر بولغان ۋە مۇشۇ يەرنى بازا قىلىپ ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغان.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىف كۈچلىرىگە مانچانىق تىكلەپ ئۇلارنى توپقا تۇتقانىدى، بۇ تەدبىر بىرئاز ئىشلەپ قالدى. مانچاناقتا ئېتىلغان تاشلار قەلئە تېمىدا چوڭ ـ كىچىك چاك ۋە شۇرا ـ يوچۇقلارنى پەيدا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر تۈركۈم كىشىلەر دەببابەنىڭ ئىچىگە كىرىپ تامنى تېشىش ئۈچۈن قەلئە تۈۋىگە بارغانىدى، دۈشمەن بۇلارغا قىپ ـ قىزىل قىزىتىلغان تۆمۈر زىخلارنى ئېتىپ دەببابەگە ئوت قويىۋەتتى. ئۇنىڭ تېگىدىكىلەر قايتىپ چىقىۋىدى، ئۈستىدىن ئوق ياغدۇرۇپ بىرقانچە كىشىنى شەھىد قىلىۋەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە (دۈشمەننى تەسلىم بولۇشقا مەجبۇرلاش ئۈچۈن جەڭ تەدبىرى سۈپىتىدە) تائىف ئۈزۈمزارلىقىنى كېسىپ

تاشلاش ۋە باغ ـ بوستانلىرىغا ئوت قويۇشقا بۇيرىغانىدى، مۇسۇلمانلار بىر بۆلۈك يەرلەرنىڭ تاللىقىنى ۋەيران قىلدى. شۇنىڭ بىلەن سەقىف خەلقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ئاللاھنىڭ ۋە سىلە ـ رەھىمنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئوت قويۇشنى توختاتساڭ» دەپ يالۋۇرۇشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئاللاھنىڭ ۋە سىلە ـ رەھىمنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن دەپ قالدۇرۇپ قويدى. ئارقىدىن جاكارچى چىقىرىپ: «كىمكى قەلئەدىن ئەل بولۇپ چۈشسە، ئۇ ھۆر (ئازاد) ئەمىن بولىدۇ» دەپ ئېلان قىلغۇزدى. بۇ تەدبىرمۇ بەلگىلىك رول ئوينىدى. نەتىجىدە 23 ئادەم ھەر خىل يوللار بىلەن قەلئەدىن چۈشۈپ كەلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىر كىشى تائىف قەلئەسى ئىچىدىكى بىر سۇ تارتىش ئەسۋابىنىڭ ئارغامچىسى بىلەن قەلئە ئۈستىدىن سىيرىلىپ چۈشكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى شۇ مەنانى ئىپادىلەيدىغان ئىسىم بىلەن «ئەبۇ بەكرەتە» (ئارقانچى) دەپ ئاتاپ قويدى ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىسنى كەچۈرۈم قىلدى. بۇلارنىڭ تەمناتىنى مۇسۇلمانلار ئۈستىگە ئالدى. بۇ ئىش قەلئەدىكى مۇشرىكلار ئۈچۈن قاتتىق زەربە بولدى.

مۇھاسىرىنىڭ ۋاقتى ئۇزۇنغا سوزۇلغانسىرى، دۈشمەننىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش تەدبىرلىرىمۇ كۆچەيدى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە مۇشرىكلارنىڭ ئوق زەربىسى ۋە قىزىتىپ تاشلىغان تۆمۈر پارچىلىرىنىڭ زەربىسىدىن ئۆلۈم ـ يىتىم ۋە يارىدار بولۇش ئەھۋالى ئېشىپ باردى. ئەسلىدە دۈشمەن تەرەپ قورغان ئىچىگە بىر يىل يەتكۈدەك تەمنات ۋە ئوزۇق ـ تۈلۈك توپلىۋالغانىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نەۋفەل ئىبنى مۇئاۋىيە ئەددەيلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا مەسلىھەت سالدى. ئۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! بۇلار ھازىر ئۇۋىسىغا كىرىۋالغان تۈلكىگە ئوخشايدۇ. ئۇنى ماراپ تۇرساڭ ھامان تۇتالايسەن، تاشلاپ كەتسەڭ ساڭا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ» دېدى. ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇھاسىرىنى بوشىتىپ قوشۇننى چېكىندۈرۈپ كېتىش قارارىغا كەلدى ۋە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇيرۇپ قوشۇنغا: «ئاللاھ خالىسا ئەتە قايتماقچىمىز» دەپ ئېلان قىلدۇردى. بۇ قارار كۆپ ساندىكى مۇسۇلمانلارغا ياقمىدى. ئۇلار: «قورغاننى ئالماي قايتىمىزمۇ؟» دېيىشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەمىسە ئەتە ئەتىگەن كەڭ كۆلەملىك ھۇجۇم قوزغاڭلار» دېگەنىدى، ئۇلار ئەتىسى ئەتىگەنلىك ھۇجۇمدا ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىدى. نۇرغۇن كىشىلەر يارىدار بولدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەمدى بىز چوقۇم قايتىمىز» دېگەنىدى، مۇسۇلمانلار بۇنىڭدىن شادلاندى ۋە چېكىنىشكە باشلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبەسسۇم قىلىپ قاراپ تۇراتتى.

مۇسۇلمانلار تائىف مۇھاسىرىسىنى بوشىتىپ قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «قايىتقۇچىدۇرمىز، تەۋبە قىلغۇچىدۇرمىز، ئىبادەت قىلغۇچىدۇرمىز، رەببىمىزگە ھەمدۇسانا ئېيتقۇچىدۇرمىز» دەپ مېڭىڭلار دېدى. بىر كىشى: «ئى رەسۇلۇللاھ! سەقىف خەلقىگە دۇئايىبەد[1] قىلساڭ» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاللاھ! سەقىف خەلقىنى ھىدايەت قىلغىن ۋە ئۇلارنى توغرا يولغا باشلىغىن» دېدى.

جىئىررانىدىكى تەقسىمات

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىفتىكى مۇھاسىرىنى بوشىتىپ جىئىررانىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ھەۋازىن خەلقى تەۋبە (پۇشايمان) قىلىپ، مال-مۈلۈك ۋە ئەسىرلىرىنى تىلىۋېلىش ئۈچۈن ئەلچى ئەۋەتىپ قالار دېگەن ئۈمىدتە غەنىيمەتلەرنى تەقسىم قىلماي ئون نەچچە كۈن كۈتۈپ تۇردى. لېكىن، ئۇلار تەرەپتىن ھېچكىم كەلمىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پۈتۈن ئەس-يادى غەنىيمەت ۋە تەقسىماتتا قالغان ئايرىم كىشىلەر، قەبىلە ئاقساقاللىرى ۋە مەككە كاتتىۋاشلىرىنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن غەنىيمەتلەرنى تەقسىم قىلىشقا كىرىشتى. كۆڭلىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش ئوبيېكتلىرى ھەممىدىن ئەۋۋەل بەھرىمەن قىلىندى ۋە ئالاھىدە نېسىۋىگە ئىگە بولدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەڭ ئاۋۋال ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەربكە 40 ئۇقىيە (بىر كىلوگىرامغا يېقىن) ئالتۇن ۋە 100 دانە تۆگە بەردى. ئەبۇ سۇفيان: «ئوغلۇم يەزىدكىچۇ؟» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغىمۇ شۇنچىلىك مىقداردا مال-دۇنيا بەردى. ئەبۇ سۇفيان يەنە: «ئوغلۇم مۇئاۋىيەگىچۇ؟» دېگەندى، ئۇنىڭغىمۇ يەنە ئاتىسىنىڭكىگە ئوخشاش مىقداردا مال-دۇنيا ئىلتىپات قىلدى. ھەكىم ئىبنى ھىزامغا 100 دانە تۆگە بەرگەندى، ھەكىم يەنە 100 تۆگە بېرىشنى سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا يەنە 100 تۆگە بۇيرۇدى. ئۇنىڭدىن كېيىن سەفۋان ئىبنى ئۇمەييىگە 100 تۆگە بەرگەندى، ئۇمۇ ئارقا-ئارقىدىن سوراپ 300 تۆگىگە ئىگە بولدى («شىفا» ناملىق كىتابتا شۇنداق دېيىلىدۇ). ھارىس ئىبنى ھارىس ئىبنى كەلدەگە 100 تۆگە بەردى. شۇنىڭدەك قۇرەيش كاتتىۋاشلىرى ۋە باشقا قەبىلە ئاقساقاللىرىدىن بىرقانچە كىشىگە يۈزدىن-يۈزدىن تۆگە ئىلتىپات قىلدى. يەنە بىر قىسىملىرىغا 50تىن ~

① دۇئايىبەد ــــ قارغىشنى مەزمۇن قىلغان دۇئا.

40تىن بەردى، ھەتتا ئەل ئارىسىدا «مۇھەممەد تۆگەپ كېتىشىدىن قورقماي بېرىدىكەن» دېگەن خەۋەر تارقالدى. بىر چاغدا شۇ ئەتراپتىكى ئەئرابى (بەدەۋى)لەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مال سوراپ توپ-توپ بولۇپ كېلىپ، ھەتتا ئۇنى مەيداننىڭ ئۇ چېتىدىكى بىر دەرەخ تۈۋىگىچە قىستاپ ئاپاردى. دەرەخ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ رىداسى (يەكتەك)نى ئىلىۋالدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «ئى خالايىق! رىدايىمنى سۇنۇپ بېرىڭلار، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ھازىر يېنىمدا تەھامە دەرەخلىرىنىڭ سانىچە مال-مۈلكۈم بولسا، ئۇنىڭدىن ئۆزۈمگە ئازراقمۇ قالدۇرماي، ھەممىنى سىلەرگە بېرىۋەتكەن بولاتتىم. مەن بېخىل، كۆزى كىچىك، قورقۇنچاق كەززابلاردىن ئەمەسمەن» دېدى. ئاندىن ئۇ تۆگىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ لوكىسىدىن بىر تال يۇڭنى يۇلۇپ ئالدى-دە، مۇنداق دېدى: «سىلەرنىڭ بۇ ئولجا-پولجا دېگەن نېمىلىرىڭلاردىن ماڭا مۇشۇنچىلىكمۇ قالمايدۇ. پەقەت بەشتىن بىرى قالىدۇ، ئۇ بەشتىن بىرىمۇ يەنە سىلەرگە قايتۇرۇلىدۇ».

ئىسلام دىنىغا مايىل قىلىش ئوبيېكتلىرىغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى چاغلاپ بېرىپ بولغاندىن كېيىن، زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قالغان غەنىيمەتلەر بىلەن ئەسىرلەرنىڭ سانىنى ئېلىشقا بۇيرىدى. ئاندىن ئۇنى قوشۇننىڭ كىشى بېشىغا چاچقاندى، ھەربىر ئادەمگە تۆت تۆگە، 40 قوي تەقسىم بولدى. ناۋادا ئاتلىق بولسا 12 تۆگە ۋە 120 قويغا ئىگە بولدى.

بۇ تەقسىمات ناھايىتى كۈچلۈك سىياسىيۋىلىككە ئىگە دانا تەقسىمات بولغانىدى. چۈنكى، دۇنيادا شۇنداق بىر قىسىم كىشىلەرمۇ باركى، ئۇلارنى ھەققانىيەت قايىنمىغا ئەقىللىرى ۋە تەپەككۇر، ئاڭ-ئىدراكلىرى ئەمەس، بەلكى گال-قورساقلىرى سۆرەپ ئەكىرىدۇ. بۇ خۇددى ئۈرۈككەك ئاساۋ ھايۋانلارنى يەم-خەشەككە ئالداپ قوتانغا ئامان-ئېسەن سولىۋالغانغا ئوخشايدۇ. شۇڭا، بۇنداقلارنى ئىمان-ئىسلامغا مايىل قىلىش ئۈچۈن ھەر خىل قىزىقتۇرۇش ۋە جەلب قىلىش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىش كېرەك ئىدى، ئەلۋەتتە.

ئەنسارلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن رەنجىگەنلىكى

بۇ سىياسەت دەسلەپتە ئانچە ياخشى چۈشىنىلمىدى. شۇڭا، ھەر خىل ئۆسەك گەپ-سۆزلەر پەيدا بولدى. ئەنسارلار ئاشۇ سىياسەتنىڭ زىيىنىنى ئەڭ كۆپ

تارتقانلار بولدى. ئۇلار ھۇنەين ھەدىيە سوۋغىلىرىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قالغانىدى. ۋەھالەنكى، قىيىن پەيتتە چاقىرىلغاندا ئۇچقاندەك كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن مۈرىنى ـ مۈرىگە تىرەپ جەڭ قىلىپ قوشۇننىڭ چېكىنىش ھالىتىنى غەلبە ۋە زەپەر ھالىتىگە ئۆزگەرتكەنلەر دەل ئەنسارلار ئىدى. ئەمدىلىكتە بولسا جەڭنىڭ تاراق ـ تۇرۇقىنى ئاڭلاپلا قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋەتكەنلەر قوللىرىغا ئۇرۇۋچلاپ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئېلىپ، ئۆز كۆزلىرىگە ئىشىنەلمەي، خۇشاللىقىدىن كۆزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ كېتىشكەنىدى. ئەمما، ئەنسارلارچۇ؟ ئۇلار تېخى بىر پاقالنىڭ بويىنىغىمۇ ئارغامچا سېلىپ باقمىدى.

ئىبنى ئىسھاق رەھمەھۇللاھ ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇنەين غەنىيمەتلىرىدىن قۇرەيشلەرگە ۋە باشقا ئەرەب قەبىلىلىرىگە كۆپلەپ بېرىپ، ئەنسارلارغا ھېچ نەرسە تەگمىگەندىن كېيىن، بۇ كىشىلەر ئۆز ئىچىدە خاپا بولۇپ بەزى گەپلەرنى قىلدى. ھەتتا ئاچچىقىغا پايلىمىغان بىرسى: «ئەزبىرايى خۇدا، رەسۇلۇللاھ ئەمدى ئۆز قەۋم ـ جامائەتلىرىنى تېپىۋېلىپ بولدى» دېدى. سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كىرىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! سىز ئۆز قەۋم ـ قېرىنداشلىرىڭىزغا ۋە باشقا قەبىلە ئاقساقاللىرىغا زور مىقداردا سوۋغا ۋە ھەدىيەلەرنى تۆكۈپ بېرىپ، ئەنسارلاردىن ئىبارەت بۇ بىر جەمەت كىشىلەرگە ھېچ نەرسە بەرمىگەندىن كېيىن ئۇلار سىزدىن خاپا بولۇپتۇ» دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەنمۇ خاپا بولدىڭمۇ؟» دەپ سورىدى، سەئەد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئى رەسۇلۇللاھ! مەنمۇ شۇلارنىڭ بىرى ـ دە، ئەلۋەتتە» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق بولسا قەۋمىڭنى مۇنۇ ئىھاتە ئىچىگە يىغقىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەنسارلارنىڭ قېشىغا چىقىپ ئۇلارنى ھېلىقى ئىھاتە ئىچىگە يىغدى. مۇھاجىرلاردىن بىر بۆلۈك كىشىلەر كەلگەنىدى، ئۇلارنى كىرگىلى قويدى. ئاندىن يەنە بىر بۆلۈكلەر كەلگەنىدى، ئۇلارنى كىرگۈزمىدى. ئۇلار تولۇق يىغىلىپ بولۇۋىدى، سەئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چىقىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئەنسارلار يىغىلىپ بولدى» دەپ خەۋەر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ ئاۋۋال ئاللاھقا ھەمدۇسانا ئېيتتى، ئاندىن مۇنداق دېدى: «ئى ئەنسارلار جامائەسى! ماڭا سىلەردىن ئاڭلانغىنى قانداق گەپ؟! ئۇ سىلەرنىڭ كۆڭلۈڭلەردە ماڭا ئاچچىقىڭلار كەلگىنىمۇ؟! مەن سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا بېرىشنىڭ ئالدىدا سىلەر ئازغۇن ـ گۇمراھ خەلق ئەمەسمىدىڭلار، ئاللاھ سىلەرنى مېنىڭ

سەۋەبىم بىلەن ھىدايەت قىلمىدىمۇ؟ كەمبەغەل ـ نامرات ئىدىڭلار، ئاللاھ سىلەرنى باي قىلمىدىمۇ؟ ئۆزئارا ئاداۋەتلىك دۈشمەنلەردىن ئىدىڭلار، ئاللاھ قەلبىڭلارنى بىرلەشتۈرۈپ سىلەرنى ياراشتۇرمىدىمۇ؟». ئەنسارلار: «شۇنداق، ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ياخشىلىقى كۆپتۇر ۋە ئەۋزەلدۇر» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: «ئى ئەنسارلار جامائەسى! جاۋاب بەرمەمسىلەر؟» دېگەنىدى، ئەنسارلار: «نېمىدەپ جاۋاب بېرەرمىز ئى رەسۇلۇللاھ! ياخشىلىق ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە مەنسۇپ» دەپ تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەگەر خالىساڭلار، سېنى باشقىلار يالغانغا چىقىرىپتىكەن، بىز راست دەپ ئېتىراپ قىلدۇق. ئەل تاشلىۋېتىپتىكەن، بىز قوللىدۇق. قوغلىۋېتىپتىكەن، بىز ئارىمىزغا ئالدۇق. نامرات، يوقسۇلكەنسەن، غەمخورلۇق قىلدۇق دېيىشىڭلار مۇمكىن. ئەلۋەتتە، راست دەيسىلەر. ئى ئەنسارلار! بەزى ئادەملەرنى مۇسۇلمان بولۇشى ئۈچۈن دۇنيانىڭ يوقلاڭ نەرسىلىرىدىن بەھرىمەن قىلىپ، سىلەرنى ئىمانىڭلارغا تاپشۇرسام، شۇنىڭغا ئاچچىقىڭلار كەلدىمۇ؟ ئى ئەنسارلار! باشقىلار قوي ـ كالىلارنى ھەيدەپ كەتسە، سىلەر يۇرتۇڭلارغا رەسۇلۇللاھنى ئېلىپ قايتىشقا رازى بولمامسىلەر؟ ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ھىجرەت بولمىغان بولسا مەن ئەنسارلاردىن ئەۋەتىلگەن بولاتتىم. جىمى ئادەملەر بىر يولدا مېڭىپ، ئەنسارلار يەنە بىر يولغا ماڭسا، مەن چوقۇم ئەنسارلار ماڭغان يولنى تۇتاتتىم. ئى ئاللاھ! ئەنسارلارغا رەھمەت قىلغىن، ئۇلارنىڭ باللىرىغا رەھمەت قىلغىن ۋە ئۇلارنىڭ نەۋرە ـ چەۋرىلىرىگە رەھمەت قىلغىن» دېدى.

بۇ چاغدا ئەنسارلار كۆز يېشى قىلىشىپ ساقاللىرى ھۆل بولۇپ كەتتى ۋە: «رەسۇلۇللاھنىڭ تەقسىماتىغا رازى بولدۇق ۋە نېسىۋىمىزنىڭ رەسۇلۇللاھ بولۇشىغا رازى بولدۇق» دېيىشتى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ قايتتى، ئۇلارمۇ تارقىلىشتى.

ھەۋازىن ئەلچىلىرىنىڭ كېلىشى

غەنىيمەتلەر تەقسىم قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، ھەۋازىن ئەلچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپ كەلدى. ئۇلار زۇھەير ئىبنى سەردا باشچىلىقىدا 14 ئادەم ئىدى. ئەلچىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېمىلدەش ئانا تاغىسى ئەبۇ بەرقاننىمۇ بىللە ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش يۈزىسىدىن ئەسىر ۋە مال ـ

مۆلۈكلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تىلىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە كىشىنىڭ دىلىنى ئېرىتىدىغان شېرىن ـ شېكەر گەپلەرنى قىلغانىدى، ئۇ: «كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، مەن يالغۇز ئەمەسمەن، راست گەپ قىلىشنى ياخشى كۆرىمەن. سىلەر تاللاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار ۋە خوتۇن ـ قىزلىرىڭلارغا تۇرامسىلەر ياكى مال ـ دۇنيالىرىڭلارغىمۇ؟» دېدى. ئۇلار بىردەك: «نەسلىمىزگە ھېچ نەرسىنى تەڭ قىلمايمىز» دېيىشكەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداق بولسا سىلەر پېشىن نامىزىدىن كېيىن ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ، رەسۇلۇللاھنى مۇئمىنلەرگە شەفىئ كەلتۈرۈپ (ئارىغا سېلىپ) ۋە مۇئمىنلەرنى رەسۇلۇللاھقا شەفىئ كەلتۈرۈپ ئەسىرلىرىمىزنى قايتۇرۇپ بېرىشىڭلارنى سورايمىز دەڭلار» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پېشىن نامىزىدىن پارىغ بولغان ھامان ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ شۇنداق قىلغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەن مېنىڭ قولۇمدىكى ۋە بەنى ئابدۇلمۇتتەلىب جەمەتىنىڭ قولىدىكى بارلىق ئەسىرلەرنى چوقۇم قايتۇرۇپ بېرىمەن ھەمدە باشقىلارنىڭمۇ قايتۇرۇپ بېرىشىگە ھەيدەكچىلىك قىلىمەن» دېدى. بۇ چاغدا بارلىق مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارلار ئىپادە بىلدۈرۈپ: «بىزنىڭ نېسىۋىلىرىمىزمۇ رەسۇلۇللاھقا تەئەللۇق» دېيىشتى. ئەقرەئ ئىبنى ھابىس: «مەن ۋە بەنى تەمىم خەلقى قايتۇرۇپ بەرمەيمىز» دېدى. ئۇيەينە ئىبنى ھىسنىمۇ: «مەن ۋە بەنى فەزارە خەلقى قايتۇرۇپ بەرمەيمىز» دېدى. ئابباس ئىبنى مىرداسمۇ ئىپادە بىلدۈرۈپ: «مەن ۋە بەنى سۇلەيم خەلقىمۇ قايتۇرمايمىز» دېگەنىدى، ئۇنىڭ خەلقى بىردەك: «بىزگە تەگمىش بولغىنى رەسۇلۇللاھقا مەنسۇپ» دەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «مېنى يەرگە قاراتتىڭلار» دەپ جىمىپ قالدى.

بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: «بۇ ئادەملەر مۇسۇلمان بولۇپ تەۋبە قىلىپ كەپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن ئۇلارنىڭ (ئەسىرلىرىنى) تەقسىم قىلماي بىرقانچە كۈن ساقلىغانىدىم، ئەمدى مەن ئۇلارنى ئىختىيارىغا قويۇۋېتىمەن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نەسىبىگە ھېچ نەرسىنى تەڭ قىلمايدىكەن. شۇڭا، يېنىدا ئەسىر بارلار قايتۇرۇپ بېرىشكە رازى بولسا قايتۇرۇپ بەرسۇن، قاچان ئۆز نېسىۋىسىنى چىڭ تۇتىمەن دېگۈچىلەر بولسا، بۇ قېتىمقى ئەسىرلەرنى ھازىر ئەلچىلەرگە چوقۇم قايتۇرۇپ بەرسۇن. ئۇنىڭ ئورنىغا كېيىن ئاللاھ بىزگە غەنىيمەت ئاتا قىلغاندا، تۇنجى بولۇپ شۇلار بىرگە ئالتە ھەسسە كۆپەيتىپ غەنىيمەت ئالسۇن».

جامائەتچىلىك بىردەك قىلىپ: «رازى بولدۇق ئى رەسۇلۇللاھ!» دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بىز ھازىر ئاراڭلاردىن كىمنىڭ رازى

بولغانلىقنى، كىمنىڭ نارازى بولغانلىقنى بىلمەيمىز، شۇڭا ھەممىڭلار ياتاقلىرىڭلارغا قايتىپ، ۋەكىللىرىڭلار پىكرىڭلارنى يەتكۈزسۇن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار ھەۋازىن ئەلچىلىرىگە بەس-بەس بىلەن ئاسارەتتىكى خوتۇن-قىزلىرى ۋە ئوغۇللىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشتى. پەقەت ئۇيەينە ئىبنى ھىسنى ئۇنىڭغا تەگمىش بولغان بىر قېرى خوتۇننى قايتۇرۇپ بەرگىلى ئۇنىماي كېيىنرەك قايتۇرۇپ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايتىش ئالدىدا تۇرغان ئەسىرلەرنىڭ ھەممىسىنى بىردىن مىسىردا ئىشلەنگەن كىيىم بىلەن تارتۇقلاپ يولغا سالدى.

ئۆمرە ھەج قىلىپ مەدىنىگە قايتىش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جىئىررانەدىكى تەقسىمات ۋە ئەسىرلەرنى قايتۇرۇش ئىشلىرىدىن پارىغ بولغاندىن كېيىن، شۇ يەردىن ئۆمرە ھەجگە ئېھرام باغلاپ ھەرەمگە كىرىپ ئۆمرە ئادا قىلدى ۋە مەككىگە ئەتتاب ئىبنى ئەسىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى باش مەئمۇر (ۋالىي) قىلىپ تەيىنلەپ قويغاندىن كېيىن مەدىنىگە قايتتى. ئۇ مەدىنىگە شۇ يىلى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 8 - يىلى) زۇلقەئدىنىڭ 24 - كۈنى قايتىپ كەلگەنىدى.

مۇھەممەد غەززالى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: ئاللاھ تەئالاغا مىڭ شۈكرىكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ قېتىم مەككىدىن چوڭ غەلىبە تاجىنى كىيىپ، زەپەر قۇچۇپ مەدىنىگە قايتىپ كېلىشى بىلەن بۇ شەھەر (يەنى مەدىنە مۇنەۋۋەر)گە مۇشۇنىڭدىن سەككىز يىل ئىلگىرىكى قەدەم تەشرىپ قىلىشى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق نېمىدېگەن زور-ھە!

ئەينى چاغدا پاناھلىق ئىزدەپ غېرىب-مۇساپىر ۋە قوغلاندى بولۇپ كەلگەنىدى. ھېسداشلىق ۋە ياردەمگە مۇھتاج ئىدى. ھەققەتەنمۇ مەدىنە خەلقى ئۇنى ھۆرمەتلىدى. يۇقىرى ئورۇن بېرىپ ياردەم قىلدى. ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان نۇر («قۇرئان كەرىم»)غا ئەگەشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن جىمى ئادەملەرنىڭ دۈشمەنلىك قىلىشىغا ۋە جەڭ ئېلان قىلىشىغا ئۈچرىسىمۇ ۋايسىمىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇ قېچىپ مۇھاجىر بولۇپ كەلگەن چېغىدا قىزغىن قارشى ئالغان ئاق كۆڭۈل مەدىنە خەلقى مانا ئەمدى ئۇنى سەككىز يىلدىن كېيىن يەنە بىر قېتىم قارشى ئېلىش ئالدىدا تۇرماقتا. ۋەھالەنكى، ئەمدى ئۇنىڭغا مەككىمۇ بويسۇنغانىدى. مەككە بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ زومىگەر تەكەببۇرلۇقنى ۋە جاھىل تەرسالىقنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئالدىدا بىچارە ھالەتتە قول

قوۋۇشتۇرۇپ تۇرماقتا ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئورنىدىن دەس تۇرغۇزۇپ، ئىسلام بىلەن ئىززەتلىدى ۋە ئۇنىڭ ئۆتمۈشتىكى بارلىق خاتالىقلىرى ۋە گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلدى: ﴿إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيِصْبِرْ فَإِنَّ اللّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ «كىمكى ھەقىقىي تەقۋادارلىق قىلىدىكەن ۋە سەۋر قىلىدىكەن (ياخشى مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ)، چۈنكى ئاللاھ ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئەجرىنى بىكار قىلىۋەتمەيدۇ» (12:90).

مەككە پەتھسىدىن كېيىن ئەۋەتىلگەن قوشۇن ۋە پىدائىيلار

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قېتىم تولۇق زەپەر قۇچۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بىر مەھەل مەدىنىدە مۇقىم تۇرۇپ ئەلچىلەرنى كۈتتى (قوبۇل قىلدى)، جايلارغا ئاساسىي قانۇن مەئمۇرلىرىنى تەيىنلىدى، دىنىي دەۋەتچىلەرنى ئەۋەتتى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ دىنىغا كىرىشتىن باش تارتىپ ئەرەب جەمئىيىتىنىڭ ھازىرقى يۈزلىنىش تەقدىرىگە تەن بەرمەيۋاتقان بىر قىسىملارنى ئەدەپلەش ئۈچۈن قوشۇنلارنى تەشكىللىدى ۋە زەربىدارلارنى يولغا سالدى.

مۇسەددىق (مۆلكى ئەمەلدار)لەر

بىز يۇقىرىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەدىنىگە ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى يىل ئاخىرىدا قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتقانىدۇق. ئۇزاق ئۆتمەي ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى مۇھەررەمنىڭ ھىلال ئېيى مەدىنە ئاسمىنىدا جۇلالىدى. مۇشۇ ئارىلىقتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەرقايسى قەبىلىلەرگە مۇسەددىق (زاكات يىغىش ئىشلىرىغا مەسئۇل مۆلكى ئەمەلدار)لەرنى ئەۋەتتى. ئۇلاردىن:

1. ئۇيەينە ئىبنى ھىسنى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — بەنى تەمىم قەبىلىسىگە؛
2. يەزىد ئىبنى ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — بەنى ئەسلەم ۋە غىفار قەبىلىسىگە؛
3. ئەبباد ئىبنى بەشىر ئەشھەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — بەنى سۇلەيم ۋە مۇزەينە قەبىلىسىگە؛
4. رافىئ ئىبنى مەكىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — جۇھەينە قەبىلىسىگە؛
5. ئەمرى ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — بەنى فەزارە قەبىلىسىگە؛
6. زەھھاك ئىبنى سۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — بەنى كىلاب قەبىلىسىگە؛
7. بەشىر ئىبنى سۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ — بەنى كەئەب قەبىلىسىگە؛

8. ئىبنى لۇتەيبە ئەلئەزدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ بەنى زەبيان قەبىلىسىگە؛
9. مۇھاجىر ئىبنى ئۇمەييە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ سەنئاغا؛
10. زەيياد ئىبنى لەبىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ ھەزرەمەۋتكە؛
11. ئەدى ئىبنى ھاتەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ بەنى تەي ۋە بەنى ئەسەد قەبىلىلىرىگە؛
12. مالىك ئىبنى نۇۋەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ بەنى ھەنزەلە قەبىلىسىگە؛
13. زەبەرقان ئىبنى بەدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ بەنى سەئەد قەبىلىسىنىڭ بىر قىسمىغا؛
14. قەيس ئىبنى ئاسىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ بەنى سەئەدنىڭ يەنە بىر قىسمىغا؛
15. ئەلائۇ ئىبنى ھەززەمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ بەھرەينگە؛
16. ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ـــ نەجرانغا (سەدىقە ۋە جىزيە ھەر ئىككىسىنى يىغىش ئۈچۈن) ئەۋەتىلگەندى.

مەزكۇر مۇسەددىقلەرنىڭ ھەممىسى ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى مۇھەررەمدىلا ئەۋەتىلگەن بولماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ بىر قانچىسى شۇ قەبىلە خەلقلىرى ئىسلامنى قوبۇل قىلغۇچە تەخىر قىلىنىپ، ئاندىن ئەۋەتىلگەن.

شۇنداق، بۇ مۇسەددىقلەرنىڭ ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى مۇھەررەمدىلا بۇنچە كۆپ جايلارغا ئەۋەتىلگەنلىكى ئىسلام دەۋىتىنىڭ ھۇدەيبىيە سۇلھىسىدىن كېيىن غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ مەككە قولغا كەلگەندىن كېيىن ئادەملەر تۈپ ـ تۈپ بولۇپ ئىسلامغا كىرىشكە باشلىغانىدى.

ئەۋەتىلگەن قوشۇنلار

ھەرقايسى قەبىلە ۋە ئايماقلارغا مۇسەددىق (زاكات يىغقۇچى مۇلكى ئەمەلدار)لار ئەۋەتىلگەندەك، ئارال تەۋەلىكىدە ئومۇمىيۈزلۈك تىنچلىقنى ئەشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن بەزى جايلارغا قوراللىق قوشۇن تەشكىللەپ ئەۋەتىشكە توغرا كەلدى. تۆۋەندە مۇشۇ مەقسەتتە ئەۋەتىلگەن قوشۇن ۋە ئېلىپ بېرىلغان ھەربىي ھەرىكەتلەرنىڭ قىسقىچە جەريانىنى بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

1. ئۇيەيدە ئىبنى ھىسنى ئەلفەرازى قوشۇنى ـــ ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى مۇھەررەمدە 50 ئاتلىق بىلەن بەنى تەمىم قەبىلىسىگە جازا يۈرۈش قىلىشقا

ئەۋەتىلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرمۇ مۇھاجىر ياكى ئەنسارى يوق ئىدى. قوشۇن ئەۋەتىشنىڭ سەۋەبى، بەنى تەمىم خەلقى شۇ ئەتراپتىكى قەبىلىلەرنى مەدىنىگە قارشى كۈشكۈرتكەن ۋە ئۇلارنى جىزيە (غەيرى مۇسۇلمان پۇقرالار تاپشۇرىدىغان باج) تاپشۇرۇشتىن باش تارتىشقا قۇتراتقانىدى.

قوشۇن كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ، كېچىسى يول يۈرۈپ ئاخىر ئۇلارغا سەھەردە ھۇجۇم قوزغىدى. دۈشمەن تەرەپ قېچىپ كەتتى. قوشۇن ئۇلاردىن 11 نەپەر ئەر، 21 خوتۇن ۋە 30 دانە يېشىغا توشمىغان نارەسىدە بالىنى قولغا چۈشۈرۈپ، مەدىنىگە ھەيدەپ كەلدى ۋە ئۇلارنى رەملە بىنتى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قورۇسىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن شۇ قەبىلىنىڭ كاتتىلىرىدىن ئون كىشى مەدىنىگە كېلىپ ئۇدۇل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىك تۈۋىدە توختىدى ۋە: «ئى مۇھەممەد! بۇياققا چىققىن» دەپ توۋلاشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىققاندى، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يېپىشىۋېلىپ يالۋۇرغىلى تۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن بىر دەم تۇرۇپلا پېشىن نامىزىغا كىرىپ كەتتى. نامازدىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسجىدنىڭ سەيناسىدا ئولتۇراتتى، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بەس مۇنازىرىلىشىپ بېقىش ۋە مۇشائىرە ئېيتىپ ئەجدادلارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى بىلەن مۇفاخىرە[1]گە چۈشۈپ بېقىش ئويى بارلىقىنى ئېيتتى ۋە ئۆزلىرىنىڭ سۆزمەن ناتىقى ئەتارۇد ئىبنى ھاجىبنى مەيدانغا چىقىرىپ سۆزلىگىلى سالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا قارىتا ئىسلام ناتىقى سابىت ئىبنى قەيس ئىبنى شەمماس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇيرۇپ ئۇلارغا جاۋاب نۇتقى سۆزلەتكۈزدى. ئاندىن ئۇلار شائىرى زەبەرقان ئىبنى بەدرىنى چىقىرىپ مۇشائىرىگە سالغانىدى، ئۇ مۇفاخىرە شېئىرلىرىنى ئوقۇدى. ئۇنىڭغا قارىتا ئىسلام شائىرى ھەسسان ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دەلمۇدەل، يۈزتۇرانە مۇشائىرە ئېيتىپ جاۋاب قايتۇردى. ئىككى خەتىب ۋە ئىككى شائىر نۇتۇق ۋە مۇفاخىرىدىن توختىۋىدى، ئەلچىلەرنىڭ بىرى بولغان ئەقرەئە ئىبنى ھابىس: «ئۇلارنىڭ شائىرى بىزنىڭ شائىرىمىزدىن ماھىر ئىكەن، ئۇلارنىڭ خەتىبى بىزنىڭ ناتىقىمىزدىن سۆزمەن ئىكەن ھەمدە ئۇلارنىڭ ئاۋازى بىزنىڭ ئاۋازىمىزدىن جاراڭلىق ھەم ئۇنلۇك ئىكەن» دېدى. ئاندىن ئۇلار مۇسۇلمان بولۇشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ناھايىتى ياخشى كۈتۈۋالدى ۋە ئۇلارغا خوتۇن ـ بالىلىرىنى قايتۇرۇپ بەردى.

---

① مۇفاخىرە ــــ ياخشى ئىشلارنى كۆز-كۆز قىلىپ پەخىر قىلىشىش دېگەن مەنىدە.

2. قۇتبە ئىبنى ئامىر قوشۇنى — مۇشۇ يىلى سەپەر ئېيىدا تەبالە تەۋەلىكىدىن تۇربىگە يېقىن جايدا ئولتۇراقلاشقان خەسئەم قەبىلىسىنىڭ بىر ئايمىقىغا ئەۋەتىلدى. قۇتبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدىكى قوشۇن 20 ئادەمدىن تەشكىللەنگەن بولۇپ، ئىككىيلەن بىردىن تۆگىگە نۆۋەتلىشىپ مىنىپ ماڭدى. قوشۇن دۈشمەنگە ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىپ، ئىككى تەرەپ كەسكىن ئېلىشتى. نەتىجىدە ھەر ئىككى تەرەپتىن خېلى كۆپ كىشى ياردار بولدى. قوشۇن ئەمىر لەشكىرى قۇتبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە يەنە بىرقانچە كىشى شەھىد بولۇپ كەتتى. ئاخىر مۇسۇلمانلار غەلىبە قىلىپ دۈشمەننىڭ قوي-چارۋا ۋە قىز-خوتۇنلىرىنى مەدىنىگە غەنىيمەت ئېلىپ ھەيدەپ كەلدى.

3. زەھھاك ئىبنى سۇفيان كىلابى قوشۇنى — بۇ قوشۇن مۇشۇ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلدە بەنى كىلاب خەلقىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئىدى. بەنى كىلاب خەلقى دەۋەتكە قايىل بولماي ئارىدا ئۇرۇش يۈز بەردى. ئۇرۇشتا مۇسۇلمانلار ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ، دۈشمەن تەرەپتىن بىر ئادەم ئۆلدى.

4. ئەلقەمە ئىبنى مۇجەززىز مۇدەللىجى قوشۇنى — بۇ قوشۇن مۇشۇ يىلى رەبىئۇلئاخىردا ئەلقەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا 300 ئادەم بىلەن جىددە دېڭىز ساھىلىغا ئەۋەتىلدى. سەۋەبى ھەبەشلەردىن بىر تۈركۈم كىشىلەر جىددە دېڭىز ساھىلىغا توپلىنىپ، مەككىلىكلەرگە قارشى قاراقچىلىق ۋە بۇلاڭچىلىق ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشنى پىلانلىغانىدى. ئەلقەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جىددىگە يېتىپ بېرىپ دېڭىزغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ بىر ئارالغا ئۆتكەنىدى، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ زەربىسىدىن قورقۇپ تاراپ كېتىشتى.

5. ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب قوشۇنى — مەزكۇر قوشۇن مۇشۇ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلدە تەيي قەبىلىسىنىڭ قەلەس ناملىق بۇتىنى چېقىۋېتىشكە ئەۋەتىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى 150 ئادەم، 100 تۆگە ۋە 50 ئات بىلەن يولغا سالدى. ئۇنىڭغا بىر دانە قارا بايراق ۋە بىر دانە ئاق تۇغ قاداپ بەردى.

قوشۇن ھاتەمنىڭ مەھەللىسىگە يېتىپ بېرىپ تاڭ سەھەردە ھۇجۇمنى باشلىۋەتتى. ئۇلار جاھان يورۇغۇچە قەلەس بۇتىنى چېقىپ تاشلاپ، نۇرغۇن كىشىلەرنى ئەسىر ئېلىپ، قوي-كالىلارنى يىغىپ بىر ياقلىق قىلىپ بولغانىدى. ئەسىرلەر ئىچىدە ئەدى ئىبنى ھاتەمنىڭ ھەمشىرىسىمۇ بار ئىدى. ئەدى ئىبنى ھاتەم شامغا قېچىپ كەتتى. مۇسۇلمانلار قەلەس بۇتىنىڭ ئامبىرىدا ئۈچ دانە قىلىچ ۋە ئۈچ دانە ساۋۇتنى بايقىدى. ئۇلار ئوتتۇرا يولغا كەلگەندە غەنىيمەتلەرنى تەقسىم قىلىپ بۆلۈۋېلىشتى. چېپسا كەلمەي قالغان غەنىيمەتلەرنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ

ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاتاپ ئايرىپ قويۇشتى. شۇ قاتاردا ئەدى ئىبنى ھاتەمنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىمۇ تەقسىم قىلىشمىغانىدى. ئەسىرلەر مەدىنىگە ئېلىپ كېلىنگەندىن كېيىن، ئەدى ئىبنى ھاتەمنىڭ ھەمشىرىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يالۋۇرۇپ مۇنداق دېدى: «ئى رەسۇلۇللاھ! مۇرەببىيم يوقاپ كەتتى، ئاتا ـ ئانامدىن ئايرىلىپ قالدىم. مەن بىر ياشنىپ قالغان مىسكىن ئايالمەن، ماڭا ياخشىلىق قىلسىلا، ئاللاھ ئۆزلىرىگىمۇ ياخشىلىق قىلار». پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سېنىڭ مۇرەببىيڭ كىم ئىدى؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇ ئايال: «ئەدى ئىبنى ھاتەم» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىن قاچقان ئەدى» دېدى ـ دە، ئىشقا راۋان بولدى. ئەتىسى يەنە ھېلىقى ئايال ئالدىنقى كۈندىكىدەكلا يالۋۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئوخشاشلا جاۋاب قايتۇردى. ئۈچىنچى كۈنى ئۇ ئايال يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئالدىنقى كۈندىكى سۆزىنى تەكرارلىدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئېھسان قىلىپ قويىۋەتتى. شۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان بىر ئەر كىشى (ئۇ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى دىگۈچىلەرمۇ بار) ھېلىقى ئايالغا: «رەسۇلۇللاھتىن ئۇلاغ سورىمامسەن؟» دېۋىدى، ئۇ ئايال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ماڭا ئۇلاغ بەرسىلە» دېۋىدى، ئۇ ئۇنىڭغا بىر تۆگە بۇيرىدى.

ئەدىنىڭ ھەمشىرىسى مەدىنىدىن چىقىپ ئۇدۇل شامغا — قېرىندىشى ئەدى ئىبنى ھاتەمنىڭ يېنىغا باردى. ئۇ قېرىندىشىغا: «رەسۇلۇللاھ ئاتاڭ قىلمىغان ئىشنى قىلدى، شۇڭا سەن مەيلى رىغبەتلىك بولسۇن ياكى بولمىسۇن ئۇنىڭ ھوزۇرىغا بارغىن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەدى ھېچقانداق پاناھلىقى ياكى ئامانلىق ئەھدىسى بولمىغان ئەھۋالدا يولغا چىقىپ مەدىنىگە كەلدى ۋە ئۇدۇللا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىشىك تۈۋىدە توختىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھقا ھەمدۇسانا ئېيتىپ: «نېمە دەپ قاچتىڭ؟ ‹لا ئىلاھە ئىللەللاھ › دېيىشتىن قاچتىڭمۇ؟ بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھنىڭ بارلىقىنى بىلەمسەن يا؟» دەپ سورىدى. ئەدى: «ياق» دەپ جاۋاپ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھازا گەپ قىلغاندىن كېيىن يەنە: «ئاللاھۇ ئەكبەر دېيىلگەنگە قاچامسەن؟ ياكى ئاللاھتىنمۇ ئۇلۇغ بىر شەيئىنى بىلەمسەن؟» دېدى. ئەدى: «ياق» دەپ جاۋاپ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «يەھۇدىيلار ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغانلاردۇر، ناسارالار ئازغۇن مىللەتتۇر» دېگەنىدى، ئەدى: «مەن ھەقىقەت ياقلىغۇچى مۇسۇلماندۇرمەن» دېدى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ

ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىرايى خۇشاللىقتىن جىلۋىلەندى ۋە ئۇنى ئەنسارلاردىن بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇردى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەتە ـ ئاخشام كۆرۈشۈپ تۇردى.

ئىبنى ئىسھاق رەھىمەھۇللاھنىڭ ئەدى ئىبنى ھاتەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى ئۆيىگە باشلاپ كىرىپ ئالدىدا ئولتۇرغۇزۇپ مۇنداق دېگەن: «سۆزلىگىن ئى ئەدى ئىبنى ھاتەم! سەن روكۇسى① ئەمەسمىدىڭ؟». مەن: «ھەئە، شۇنداق ئىدىم» دەپ جاۋاپ بەردىم. ئۇ: «سەن خەلقىنىڭ ئارىسىدا مىرباﺋ (غەنىيمەتنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئايرىۋېلىش ھوقۇقى)غا ئىگە ئەمەسمىدىڭ؟» دەپ سورىدى. مەن: «ھەئە، شۇنداق ئىدى» دېسەم، ئۇ: «سېنىڭ دىنىڭدا ئاشۇنداق قىلىش ھارام ئىدىغۇ؟» دېدى. مەن: «ئەزبىرايى خۇدا، شۇنداق ئىدى» دېدىم ۋە شۇئان بىلدىمكى، ئۇ چوقۇم بەرھەق پەيغەمبەر ئىكەن، پەيغەمبەردىن باشقا كىشى ئۇقمايدىغاننى بىلىدىكەن.

ئىمام ئەھمەد رەھىمەھۇللاھنىڭ ئەدى ئىبن ھاتەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلغان بىر رىۋايىتىدە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەدىگە: «ئى ئەدى مۇسۇلمان بولغىن، ئامان بولىسەن» دېگەن. ئەدى: «مەن دىندارمەن» دېگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سېنىڭ دىنىڭنى مەن سېنىڭدىن ئوبدانراق بىلىمەن» دېگەن. ئۇ: «مېنىڭ دىنىمنى مېنىڭدىن ئوبدان بىلەمسەن؟» دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، سەن روكۇسى ئەمەسمۇ؟ سەن خەلقىنىڭ ئارىسىدا مىربائىنى يەۋالىسەن ئەمەسمۇ؟» دېگەن. ئەدى: «ھەئە، شۇنداق» دېگەندە، ئۇ: «شۇنداق قىلىش سېنىڭ دىنىڭدا قەتئىي ھالال بولمايتتىغۇ؟» دېگەن. ئەدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا شۇ گەپلەرنى قىلىۋىدى، مەن ئۇنىڭغا قايتا گەپ قىلماي رازى بولۇپ ئولتۇردۇم.

ئىمام بۇخارى رەھىمەھۇللاھ ئەدى ئىبنى ھاتەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل كەلتۈرگەن ھەدىستە ئۇ مۇنداق دېگەن: بىر چاغدا بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھوزۇرىدا ئىدۇق، بىر كىشى كېلىپ ئۇنىڭغا نامراتلىقتىن دادلاندى. ئارقىدىن يەنە بىر كىشى كېلىپ يولنىڭ خەۋپلىك ئىكەنلىكىنى (قاراقچى ۋە بۇلاڭچىلارنىڭ خەۋپىنى) شىكايەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: «ئى ئەدى! سەن ھىيرە دېگەن شەھەرنى

① روكۇسى ــــ خرىستىئان ۋە سابىئىيەت دىنلىرىنىڭ بىرلەشمە قالدۇقى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۆز ئالدىغا قائىدە-نىزاملىرى بار ئىدى.

كۆرگەنمۇ؟ ئەگەر ئۆمرۈك يار بەرسە يالغۇز بىر ئايال ھىيرەدىن يولغا چىقىپ، بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىپ قايتقانلىقىنى، ئۇنىڭ ئاللاھتىن باشقا ھېچ كىشىدىن قورقمىغانلىقىنى كۆرىسەن. يەنە ئۆمرۈك بولسا كىسرا (ئىران خاندانلىقى)نىڭ خەزىنە ۋە دەپىنىلىرىنىڭ پەتھى (ئىشغال) قىلىنغانلىقىنى كۆرىسەن. ئى ئەدى! يەنە ئۆمرۈك بولسا، بىر ئادەمنىڭ سەدىقە ئۈچۈن قولىغا لىق ئالتۇن ـ كۈمۈشنى توشقۇزۇپ چىقىپ، ئۇنى قوبۇل قىلىدىغان ئادەم ئىزدىگەن بولسىمۇ، ئالىدىغان ئادەم تاپالمىغانلىقىنى كۆرىسەن» دېدى. ھەدىسنىڭ ئاخىردا ئەدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن ھېلىقى (رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەۋەر قىلغان) مۇساپىر خوتۇننىڭ ھىيرەدىن (ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ يىراق ئەلدىن) يالغۇز يولغا چىقىپ، بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىپ قايتقانلىقىنى، ئاللاھتىن ئۆزگە ھېچ كىشىدىن ئەنسىرىمەيۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. كىسرا ئىبنى ھورمۇز (ئىران خانى)نىڭ خەزىنە قۇلۇپلىرىنى چاققانلارنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار ئىدىم. ئەمدى ئاللاھ خالىسا، پەيغەمبىرىمىز ئېيتقان (كىشى قولىغا لىق ئالتۇننى ئېلىپ چىقىدۇ دېگەن) خەۋەرنى سىلەرنىڭ ئۆمرۈڭلار يار بەرسە كۆرەرسىلەر».

تەبۇك غازىتى

ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى رەجەب.

ھەممىگە ئايانكى، مەككە پەتھىسى ھەقىقەت (توغرا ئەقىدە ۋە ساغلام ھايات يولى) بىلەن باتىل (ناتوغرا تونۇش ۋە جاھىلىيەتچە تۇرمۇش ئەندىزىسى) ئوتتۇرىسىنى كەسكىن ئايرىغان ھەل قىلغۇچ پاسىل بولغانىدى. بۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن ئەرەبلەرنىڭ نەزىرىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ (نىڭ بەرھەق پەيغەمبەرلىكى)گە نىسبەتەن دەرگۇماندا بولۇشقا قىلچە ئورۇن قالمىدى. شۇنداقلا، بۇ ۋەقەدىن كېيىن تارىخنىڭ چاقى تامامەن ئۆزگىچە ئايلىنىپ، كىشىلەر ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىغا توپ ـ توپ بولۇپ كىرىشكە باشلىدى. بىز بۇنى ئەلچىلەر ھەققىدىكى بايانلاردىن ۋە يەنە ھەججەتۇلۋىدا (ۋىدالىشىش ھەججى)دىكى قاتناشچىلارنىڭ ساندىن كۆرۈۋالالايمىز. ئىچكى قىيىنچىلىقلار تۈگەپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ شەرىئىتىنى ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش ئۈچۈن ھەمدە ئىسلامى دەۋەتنى كەڭ قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن كۆڭلى ئارامىغا چۈشكەنىدى.

غازاتنىڭ سەۋەبى

ئەپسۇسكى، بۇ جاھان ئەزەلدىن تىنچىغان ئەمەس. ئەمدى بۇ ۋاقىتقا كەلگەندە مۇسۇلمانلارنىڭ تىنچ دەۋەت ئېلىپ بېرىشىغا ھېچقانداق ئاساسسىزلا توسقۇنلۇق قىلىۋاتقان بىر دۈشمەن كۈچ ئاستا ـ ئاستا ئۆكسۈپ چىقتى. ئۇ بولسىمۇ (ئەينى دەۋردىكى يەر شارى بويىچە ھەربىي كۈچى ئەڭ زور جاھانگىر) رۇم خاندانلىقى ئىدى.

بىز ئالدىنقى بابتىكى بايانلاردا ئۇلار بىلەن بولغان تونۇشۇش پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەلچىسى ھارىس ئىبنى ئۇمەير ئەلئەزدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇسرا ۋالىيسىغا مەكتۇب ئېلىپ كېتىۋاتقاندا، شۇرەھبىل ئىبنى ئەمرى ئەلغەسسانى تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەندىن تارتىپ باشلانغانلىقىنى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھارىس رەزىيەللاھۇ

ئەنھۇنىڭ ئىنتىقامنى ئېلىش ئۈچۈن زەيد ئىبنى ھارىس قوشۇننى ئەۋەتىپ رۇملۇقلار بىلەن مۇئتە دېگەن جايدا كەسكىن ئېلىشقان بولسىمۇ، ئەمما ئۇرۇشتا ئاشۇ زومىگەر زالىملاردىن ئىنتىقام ئېلىشقا مۇۋەپپەق بولالمىغانلىقنى، بىراق بۇ ئۇرۇشنىڭ يىراق ـ يېقىندىكى بارلىق ئەرەبلەرنىڭ كۆڭلىدە مۇسۇلمانلارغا قارىتا غالىبلىق تۇيغۇسى بېغىشلىغانلىقىدەك ياخشى تەسىرنى سۈزلەپ ئۆتكەندۇق.

شۇنىڭدىن كېيىن، قەيسەر (رۇملۇقلارنىڭ پادىشاھى) مۇئتە ئۇرۇشىنىڭ مۇسۇلمانلار ئۈچۈن كەلتۈرگەن ئەجايىپ تەسىرنى ۋە ئۆز مۇستەملىكىسى ئاستىدىكى ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ رۇملۇقلارنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، مۇسۇلمانلارغا ئەل بولۇش كويىدا بولۇۋاتقانلىقىنى، بۇ خىل ئەدىيىۋى بۆرۈلۈش ئۇنىڭ چېگرىسى ئىچىگە قەدەممۇقەدەم ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ئەرەب شام چېگرىسىغا تەھدىت سېلىۋاتقان بىردىنبىر خەۋپ ـ خەتەر بولۇپ قالغانلىقىنى تونۇپ يەتتى. شۇڭا، ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچى زورىيىپ تاقابىل تۇرۇش مۇمكىن بولمايدىغان چوڭ كۈچكە ئايلىنىشتىن بۇرۇن، بولۇپمۇ رۇمغا قاراشلىق ئەرەب رايونلىرىدا چوڭ قالايمىقانچىلىق ۋە ئىنقىلابلار يۈز بېرىشتىن بۇرۇن، چوقۇم ئۇلار (يەنى مۇسۇلمانلار)نىڭ كۈچىنى يوقىتىۋېتىش كېرەك دەپ قارىدى.

مۇشۇ مەنپەئەتلەرنى نەزەردە تۇتۇپ مۇئتە ئۇرۇشىغا تولۇق بىر يىل بولمايلا، قەيسەر رۇملۇقلار، رۇمغا قاراشلىق غەسسان ئەرەبلىرى ۋە باشقا ئەرەب قەبىلىلىرىدىن قوشۇن تەشكىللەشكە كىرىشتى ۋە چوڭ قانلىق توقۇنۇشقا تەييارلىق كۆردى.

رۇملۇقلار ۋە غەسسانلارنىڭ ئۇرۇش تەييارلىقى ھەققىدىكى تولۇقسىز مەلۇمات

رۇملۇقلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارىتا كەڭ كۆلەمدە ئۇرۇش قوزغاش ئۈچۈن جىددىي تەييارلىق كۆرۈۋاتقانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر مەدىنىگە ھەر تەرەپتىن ئۇچۇپ كېلىشكە باشلىدى، ھەتتا خەۋپ ۋە ئەندىشە شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، ئۇلار مەدىنىدە شۇنداق بىر غەيرى سادا ئاڭلانسىمۇ، رۇملۇقلارنىڭ تاجاۋۇزى دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالدى.

بۇ خىل ئەندىشە ۋە تەشۋىش ھالىتىنى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق بىر ۋەقەگە بىلدۈرگەن ئىپادىسىدىن ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

مۇشۇ يىلى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى) مەلۇم بىر ئايدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ئاي ئاياللىرىدىن ئايرىلىپ تۇرۇشقا قەسەم

قىلغانىدى ۋە ئۆينىڭ ئۈستىدىكى بالخانىغا چىقىۋېلىپ ئۇلاردىن ئايرىلىپ تۇرغانىدى. ساھابە كىراملار دەسلەپتە ئىشنىڭ تېگىنى ئۇقماي، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىراقلا تالاق قىلىۋەتكەن چېغى، شۇڭا ھېچقايسىسى بىلەن ئارايىش قىلمايدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ غەمگە پاتتى ۋە كۆڭۈللىرى غەش بولۇشتى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (بۇ ۋەقەنى نەقىل قىلىپ) مۇنداق دەيدۇ: مېنىڭ ئەنسارلاردىن بىر قېرىندىشىم (بۇرادىرىم) بار ئىدى. مەن مەدىنىگە كىرەلمەي قالسام، ئۇ شۇ كۈننىڭ خەۋىرىنى ماڭا يەتكۈزەتتى، ئۇ كىرەلمىگەندە مەن يەتكۈزەتتىم (بىز مەدىنىنىڭ يۇقىرىسىدىكى بىر مەھەللىدە ئولتۇراتتۇق. رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىغا نۆۋەت بىلەن كىرىپ چىقاتتۇق). شۇ چاغلاردا بىز غەسسان پادىشاھلىرىدىن بولغان بىر پادىشاھتىن ئەنسىرەيتتۇق. ئاڭلىشىمىزچە، ئۇ بىزگە قارشى قوشۇن تەشكىللەۋېتىپتىكەن. بىز ئۇنىڭدىن ئىنتايىن ھوشيار ھالەتتە ئىدۇق. بىر كۈنى ھېلىقى دوستۇم ئۇشتۇمتۇت ئىشىكىمنى قېقىپ: «ئاچ! ئاچ!» دېدى. مەن: «غەسسانلار كەپتىمۇ؟» دېسەم، ئۇ: «بەلكى، ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ ئىش بولۇپتۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللىرىدىن ئۆزىنى چەتكە ئاپتۇ» دېدى («سەھىھ بۇخارى»).

يەنە بىر ئىبارىدە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئاڭلاشلارغا قارىغاندا غەسسانلار بىزگە ھۇجۇم قوزغاش ئۈچۈن ئاتلانغانىكەن. بىر كۈنى ھېلىقى دوستۇم نۆۋەت بويىچە مەدىنىگە كىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ كەچتە چېقىپ ئىشىكىمنى قاتتىق ئۇردى ۋە: «ئۇخلاپ قالدىڭمۇ؟» دەپ توۋلىدى، مەن ناھايىتى قورققان ھالدا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتىم. ئۇ: «چاتاق بوپتۇ» دېدى، مەن: «نېمە ئىش بوپتۇ؟ غەسسانلار كەپتۇمۇ؟» دېسەم، ئۇ: «ياق، ئۇنىڭدىنمۇ يامان ئىش بوپتۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللىرىنى تالاق قىلىۋېتىپتۇ» دېدى («سەھىھ بۇخارى»).

مانا بۇنىڭدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، مۇسۇلمانلارنىڭ رۇم دائىرىلىرىنىڭ تەھدىتىگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ئۆتكۈنچى دەۋرى ئىنتايىن جىددىي ھەم ۋەھىملىك بولغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە رۇملۇقلارنىڭ ئۇرۇش تەييارلىقى ھەققىدىكى خەۋەرلەر مەدىنىگە يېتىپ كېلىشى بىلەن تەڭ مەدىنىدىكى يەرلىك مۇناپىقلارنىڭ ئىغۋاگەرچىلىك ھەرىكەتلىرى ۋەزىيەتنى تېخىمۇ كەسكىنلەشتۈرۈۋەتكەن. بۇ مۇناپىقلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەرقايسى جەڭ مەيدانلىرىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە ئۇنىڭ يەر يۈزىدىكى ھېچقانداق بىر سۇلتاندىن قورقۇپ قالمايدىغانلىقىنى، بەلكى ئۆز يولىدا پەيدا بولغان ھەرقانداق كاشىلىنى چوقۇم سۈپۈرۈپ تاشلىيالايدىغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ، يەنىلا كۆڭلىدە يوشۇرۇپ كەلگەن رەزىل خام

خىياللىرىنىڭ بىر كۆنى ئەمەلگە ئېشىش ۋە ئىسلام دىنىغا ۋە مۇسۇلمانلارغا قارىتا كۆتكەن يامانلىقلارنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىپ قېلىش ئۈمىدىنى تېخىچە ئۈزمىگەنىدى. شۇڭا، ئۇلار بۇ قېتىم ناھايىتى ھاياجانلىنىپ كەتتى ۋە ھەرىكىتىنى تېزلەتتى.

ئۇلار بۇ قېتىم ئاشۇ رەزىل ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنىڭ ئەمەلگە ئېشىش ۋاقتى يېقىنلاپ كەلدى دەپ قاراپ، مەدىنىدە سۈيىقەست پىلانلاش ۋە دۈشمەن كۈچلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈش مەقسىتىدە، مەسجىد نامىدا رەزىللىك ئۇۋىسىدىن بىرنى تەسىس قىلدى. ئۇ تارىختىكى زىرار مەسجىدى (يەنى زىيانلىق مەسجىد) ئىدى. ئۇلار ئۇ مەسجىدنى كۇپرىنى قايتا باش كۆتۈرگۈزۈش، مۇسۇلمانلار ئارىسىغا پاراكەندىچىلىك سېلىش، ئۇلارنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش ۋە ئاللاھنىڭ ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلىغا قارشى تۇرغۇچى (ئەبۇ ئامىر راھىبقا ئوخشاش)لار ئۈچۈن يەر ئاستى يوشۇرۇن قارا ئۇۋا تەسىس قىلىش ئۈچۈن بىنا قىلغانىدى. ئۇلار تېخى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بۇ مەسجىدتە تەبەررۇكەن ناماز ئوقۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. بۇنىڭدىن مەقسەت مۆئمىنلەرنى ئالداش ۋە بۇ مەسجىد نامىدا ياسىۋالغان رەزىللىك ئۇۋىسىدا كەلگۈسىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان ئىغۋاگەرچىلىك ۋە دۈشمەن بىلەن تىل بىرىكتۈرۈش ھەرىكەتلىرىنى چىرايلىقچە نىقابلاش ئۈچۈن ئىدى. شۇنداق بولغاندا مۇسۇلمانلار بۇ جاينى مەسجىد دەپ بىلەتتى ـ دە، بۇ يەرگە كەلگەن ـ كەتكەنلەرگە دىققەت قىلمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ جاي مۇناپىقلار ۋە ئۇلارنىڭ چەتئەلدىكى بۇزغۇنچى ئۇنسۇر (ئەبۇ ئامىر راھىبقا ئوخشاش)لىرىنىڭ كۇپرى ۋە نىپاق مىكروبلىرىنى ئۆستۈرۈپ تارقىتىدىغان ئىنتايىن ئەپلىك ۋە بىخەتەر ئۇۋىسىغا ئايلىناتتى.

لېكىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇرۇش تەييارلىقى بىلەن ئالدىراش بولغاچقا، ناماز ئوقۇپ بېرىش ئىشىنى كېيىنگە سۈرگەنىدى. نەتىجىدە ئۇلار مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايلا قالماستىن، بەلكى سۈيىقەستى پاش بولۇپ قېلىپ، ئەل ئارىسىدا رەسۋا بولدى. كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غازاتتىن قايتىپ كېلىپ تەبەررۇكەن ناماز ئوقۇپ بېرىش بەدىلىگە، قۇرئاندىن قوشۇن ئەۋەتىپ ھېلىقى مەسجىد نامىدىكى سۈيىقەستچىلىك ئۇۋىسىنى چۇۋۇۋەتتى.

رۇم تەرەپنىڭ ھەربىي ھەرىكىتى توغرىسىدا ئەڭ يېڭى مەلۇمات

يۇقىرىقىلار مۇسۇلمانلار دۇچ كەلگەن ئەھۋاللار ۋە تاپشۇرۇۋالغان ئاخباراتلار ئىدى. شۇ ئەسنادا شامدىن مەدىنىگە ياغ ئېلىپ كېلىدىغان ئەنبات قەبىلىسىگە تەۋە ئەرەب سودىگەرلىرى كېلىپ چۈشتى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، ھىرەقلى (رۇم پادىشاھى)

40 مىڭ كىشىلىك قوشۇن تەشكىللەپ، ئۇنىڭ قوماندانلىقىنى رۇملۇقلارنىڭ پۇشتىدىن بولغان بىر كىشىگە تۇتقۇزغان. ئۇ يەنە بۇ ئۇرۇشقا ئەرەب خرىستىئانلىرىدىن لەخمى، جۇزام ۋە باشقا قەبىلىلەرنى قاتنىشىشقا چاقىرغان. قوشۇننىڭ ئالدى بەلقائ①قا كېلىپ ئورۇنلاشقان، ۋەھاكەزالار بولدى. بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئاجايىپ چوڭ بىر خەۋپ ـ خەتەرنىڭ قارا كۆلەڭگىسى ۋەھىمىلىك پۇلاڭلاشقا باشلىدى.

ۋەزىيەت تېخىمۇ جىددىيلەشتى

شۇ كۈنلەردە ۋەزىيەتنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈرۈۋەتكەن ئامىللارنىڭ بىرى، ھاۋا ئىنتايىن ئىسسىق (تومۇز پەسلى) بولۇپ، مەدىنە خورمىلىرى ملىق ـ ملىق پىشقان مەزگىل ئىدى. ئادەملەرنىڭ باغ ـ ۋارانلىرىدىن ۋە سايىلىق دەرەخلىرىنىڭ تۈۋىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى. قىسقىسى، بۇنداق بىئەپ چاغدا سەپەرگە چىقىشنى ھېچكىم ياقتۇرمايتتى. بۇنى ئاز دەپ مۇساپە يىراق، يول يۈرۈش جاپالىق ۋە قىيىنچىلىق ئېغىر ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەھۋالنىڭ قانداق بولىشىدىن قەتئىينەزەر كەسكىن قارار چىقاردى

پايدىسىز ئامىللار ئەنە شۇنداق كۆپ، ئەھۋال مۇرەككەپ، ئەمەلىي شارائىت قىيىن بولۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋر شارائىتى ۋە ۋەزىيەت تەرەققىياتىغا ھەممىدىن ئىنچىكە ۋە ھەممىدىن بەك يىراقنى كۆرەرلىك بىلەن نەزەر سېلىپ تۇرۇۋاتاتتى.

ئۇ، ناۋادا بۇ قېتىم مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە رۇم تاجاۋۇزچى قوشۇنىنىڭ پەيلىگە سەل قاراپ بىپەرۋالىق قىلىنسا ۋە ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلار كونتروللىقىدىكى رايونلاردا قالايمىقان مالىقايلاپ يۈرۈشىگە، ھەتتا مەدىنىگىچە ئات چاپتۇرۇپ كېلىشىگە يول قويۇلسا، ئۇنىڭ ئىسلام دەۋىتىگە ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي شان ـ شەۋكىتىگە تەسىرى قانداق بولىدۇ؟ ئەمدىلا ھۇنەين ۋەقەسىدە قاقشاتقۇچ زەربە يېگەن ۋە ئەڭ ئاخىرقى تىنىقلىرى بىلەن جان تالىشىۋاتقان

① مۇسۇلمانلار بىلەن چېگرالىنىدىغان شامغا تەۋە شەھەرنىڭ نامى.

جاھىلىيەت بۇددىزىم ئېقىمى بۇ چاغدا قايتا جانلىنىپ يەنە باش كۆتۈرۈپ چىقىشى مۇمكىنمۇ؟ شۇنىڭدەك، مۇسۇلمانلارنىڭ كۈتۈلمىگەن تالاپەتكە يولۇقىشىنى تـۆت كۆزى بىلەن كۈتۈۋاتقان ۋە پاسىق ئەبى ئامىر ئـارقىلىق رۇم خانـدانى بىـلەن خۇپىيانە ئالاقىلىشىپ ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىۋاتقان مۇنـاپىقلار بـار بولغاچقـا، رۇم تەرەپ مۇسۇلمانلارغا ئالدى تەرەپتىن ھۇجۇم قىلغان ھامان، ئۇلارنـىڭ كەينىـدىن زەربە بېرىش ئېھتىماللىقى ناھايىتى يېقىنمۇ؟ ئۇنداق بولغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابە كىراملارنىڭ ئىسلام دەۋىتى يولىدا تۆلىگەن ئاجايىـپ زور بەدەللىرى ۋە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى نـۆلگە تەڭ بولمامـدۇ؟ شـۇنچە ئۇزاق يىللاردىن بېرى قانلىق جەڭلەرنى قىلىپ، جاپـالىق ھەربىـي يۈرۈشـلەرنى قوزغاپ، مىڭ مۇشەققەتتە ئېرىشكەن نەتىجە ۋە مۇۋەپپەقىيەتلەر ئاسـانلا قولـدىن كەتمەمدۇ؟ قىسقىسى، بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇن ـ تۇنـسىز يوقىلىـدۇ ئەمەسمۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلايتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مانا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتى. شۇڭا ئۇ (بۇ قېتىم شارائىتنىڭ قانـداق بولۇشـىدىن قەتئىيـنەزەر) دۈشمەننىڭ چېگرا تەۋەلىكىگە كەڭ كۆلەملىك غازات قوزغـاپ، ئۇلارنـىڭ ئـىسلام دىيارىغا باستۇرۇپ كىرىشىنىڭ قەتئىي ئالدىنى ئېلىشنى قارار قىلدى.

رۇملۇقلار بىلەن بولىدىغان جەڭگە تەييارلىق كۆرۈش چاقىرىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋەزىيەتنـى مانـا مۇشـۇنداق تـوغرا مۆلچەرلىگەندىن كېيىن، ساھابە كىراملارنى ئۇرۇش تەييارلىقى كۆرۈشكە چـاقىردى. مەككە ۋە باشقا ئەرەب قەبىلىلىرىگە ئادەم ئەۋەتىپ كىشىلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك غازاتقا سەپەرۋەر قىلدى. ئىلگىرىكى غازاتلاردا دۈشمەنگە تۇيدۇرماسلىق يۈزىسىدىن نىشانىنى ئاشكارىلىمايتتى، لېكىن بۇ قېتىم ئەھۋالنـىڭ جىـددىيلىكى ۋە خەۋپ ـ خەتەرنـىڭ ئېغىرلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ رۇملۇقلارغا قارشى ئۇرۇش قوزغايـدىغانلىقىنى ئاشـكارا ئېلان قىلدى ۋە تولۇق تەييارلىق كۆرۈۋالسۇن ئۈچۈن ئەھۋالنى ئېنىق ئۇقتـۇرۇپ بارلىق مۇسۇلمانلارنى جىھادقا چاقىردى. شۇ ئەسنادا سۈرە بەرائەتنىڭ بىر قـسمى نازىل بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ جاسارىتى ۋە جەڭگىۋارلىقىغا ئىلھام بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە مۇسۇلمانلارنى بـۇ ئۇرۇشقا كۆپرەك ئىئانە بېرىشكە ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ يولىدا ناچـار يـاكى ئەتـىۋار دېمەي خەيرى ساخاۋەت قىلىشقا ئۈندىدى.

مۇسۇلمانلار بەس-بەستە غازات تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتتى

مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ رۇمغا قارشى ئۇرۇش چاقىرىقىنى ئاڭلىغان ھامان بەس ـ بەستە ئاۋاز قوشتى. ئۇلار قول ـ قولچە تەييارلىق كۆرۈپ ناھايىتى تېزلىكتە مەدىنىگە ھازىر بولۇشتى. ھەش ـ پەش دېگۈچە كىشىلەر ھەرقايسى ئايماقلاردىن ئۇرۇق ـ سىبىمىز تۇغە ـ تايلاقلارغا مىنىشىپ، ھەرقايسى كوچا ـ چېغىرلاردىن مەدىنىگە قاراپ ئېقىشقا باشلىدى.

بۇ غازاتتىن دىلدا مۇناپىقلىق كېسىلى بارلاردىن باشقا (ئۈچ نەپەر كىشى بۇلاردىن مۇستەسنادۇر) بىرمۇ ئادەم ئايرىلىپ قېلىشقا كۆڭلى ئۇنىمىدى، ھەتتا نامرات ـ كەمبەغەل كىشىلەر خىراجەتتىن قىسىلغانلىقتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇلارنى ئۇلاغقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشنى، ئۆزلىرىنىڭمۇ رۇم بىلەن بولىدىغان ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئىرادىسىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: «مېنىڭ سىلەرنى تەمىنلەيدىغان ئۇلاغلىرىم يوق» دېگەچكە، ﴿وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلاَّ يَجِدُواْ مَا يُنفِقُونَ﴾ «ئۇلار (جىھادقا چىقىشقا) سەرپ قىلىدىغان نەرسە تاپالمىغانلىقلىرى ئۈچۈن غەمكىن بولۇپ كۆزلىرىدىن ياش تۆككەن ھالدا قايتىشتى» (9:92).

شۇنىڭدەك، مۇسۇلمانلار يەنە بەس ـ بەس بىلەن پۇل ـ مال ئىئانە قىلدى، سەدىقە بەردى ۋە خەيرى ساخاۋەت قوللىرىنى كەڭ ئاچتى. ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇ كۈنلەردە 200 تۆگە (تۇقام ـ تارتۇقلىرى بىلەن) ۋە 200 ئۇقىيە (بىر ئۇقىيە 12 دىرھەم ياكى 37.4 گىرام ئالتۇنغا تەڭ) نەق پۇل بىلەن تىجارەت كارۋىنى تەشكىللەپ شامغا يولغا سالماقچى بولۇۋاتاتتى. ئۇ بۇ ماللارنىڭ ھەممىسىنى خۇدا يولىدا سەدىقە قىلىۋەتتى. ئارقىدىن يەنە 100 تۆگىنى ئەگەر ـ جابدۇقلىرى بىلەن ئىئانە قىلدى. ئۇنىڭ كەينىدىن 1000 دىنار (تىللا)نى كۆتۈرۈپ كېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېتىكىگە تۆككەنىدى، ئۇ دىنارلارنى شاراقلىتىپ ئوڭ قولىدىن سول قولىغا تۆكۈپ: «بۇگۈندىن ئېتىبارەن ئوسمان قىلىپ سالغان ئىشلارنىڭ ئۇنىڭغا ھېچ زىيىنى بولمايدۇ» دېدى. ئاندىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە ئارقا ـ ئارقىدىن ئەكېلىپ تۆككەن ئىئانىلىرىنىڭ ئومۇمىي سوممىسى نەق دىناردىن باشقا 900 تۆگە ۋە 100 دانە ئات (ئەگەر ـ جابدۇقلىرى بىلەن)قا يەتتى.

ئابدۇرەھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 200 ئۇقىيە ئىئانە قىلدى. ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مال ـ دۇنياسىنىڭ جىمىسىنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ

بۇ ئۇرۇشقا تۇنجى بولۇپ ئىئانە ئېلىپ كەلگەن كىشى بولۇپ: «ئائىلەمگە ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلىنى قالدۇردۇم» دېگەنىدى. ئۇنىڭ ئېلىپ كەلگىنى 4000 درھەم ئىدى.

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىقتىسادىنىڭ يېرىمىنى بۆلۈپ ئېلىپ كەلدى. ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ نۇرغۇن مال-دۇنيانى ئەكېلىپ تاشلىدى. تەلھە، سەئەد ئىبنى ئۇبادە ۋە مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارمۇ نۇرغۇن مال-دۇنيا ئىئانە قىلدى.

ئاسىم ئىبنى ئەدىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 90 ۋەسىق (ۋەسىق - ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، بىر ۋەسىق خورما تەخمىنەن 150 كىلوگىرام كېلىدۇ) خورما ئىئانە قىلدى.

بىرقانچە كۈندىن بېرى ئىئانە قىلغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. ھەممە ئادەم ئازدۇر-كۆپتۇر سەدىقە ۋە ئىئانىلىرىنى ئېلىپ كەلدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزىلەر ھېچ نەرسە تاپالمىسا بىر مۇد (مۇد — ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، تەخمىنەن 0.8 لىتىرغا تەڭ) ياكى ئىككى مۇد بولسىمۇ بىر نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ كېلەتتى.

مۇسۇلمان ئاياللارمۇ قاراپ تۇرمىدى. ئۇلار قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە بىلەيزۈك، مۇنچاق، خالخال (پۇتقا سالىدىغان زىننەت بۇيۇمى)، ھالقا، زىرە ۋە ئۈزۈككە چاغلىق بىر نەرسىلىرىنى ئەۋەتىپ غازاتنى قوللىدى.

قىسقىسى، بۇ قېتىم ھېچكىم قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرمىدى. ھەممە ئادەم ئازدۇر-كۆپتۇر ئىئانە قىلدى. پەقەت ئىنتايىن ئاز ساندىكى تەبىئىتى رەزىللىك بىلەن يۇغۇرۇلغان مۇناپىق، بەتبەختلەرلا پۇل-ماللىرىغا كۆز قىزارتىپ بىكارغا بېرىشكە چىدىمىدى. تېخى مۇنۇ ئايەتتە ﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ إِلاَّ جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ «ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار): ‹مۆئمىنلەرنىڭ ئىچىدىكى مەردلىك بىلەن (كۆپ) سەدىقە قىلغۇچىلارنى ۋە تاقىتىنىڭ يېتىشىچە (يەنى كەمبەغەل بولغانلىقتىن ئاز) سەدىقە قىلغۇچىلارنى ئەيىبلەيدۇ ۋە مەسخىرە قىلىدۇ» (9:79) دەپ ئېيتىلغانىدەك، ئۇلار مۇسۇلمانلارنى ئەيىبلەپ مەسخىرە قىلىشتى.

لەشكىرى ئىسلام تەبۇكقا قاراپ ئاتلاندى

مۇسۇلمانلار مۇشۇنداق جىددىي تۇتۇش قىلىپ ئۇرۇش تەييارلىقىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدە ئۆز ئورنىغا

مۇھەممەد ئىبنى مەسلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى (يەنە بىر سۆزدە سىباۋ ئىبنى ئەرفەتە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى) قالدۇرۇپ يولغا چىقتى. ئۇ يولغا چىقىش ئالدىدا ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەخسۇس ئۆز ئائىلىسىگە قاراشقا قالدۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن، مۇناپىقلار ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەيىبلەپ، ئۇنىڭ ئۈستىدە گەپ تاپقانلىقتىن، ئۇ دەرغەزەپ بولۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىدىن يېتىشۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى مەدىنىگە يەنە قايتۇرۇپ: «سەن بىلەن مەن ھارۇن بىلەن مۇساغا ئوخشاش بولساق رازى بولمامسەن؟ بىراق، مەندىن كېيىن پەيغەمبەر كەلمەيدۇ» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەدىنىگە قايتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن تەبۇكقا قاراپ ئىلگىرىلىدى. لېكىن، قوشۇننىڭ سانى كۆپ بولغانلىقتىن (30 مىڭ كىشى بولۇپ، مۇسۇلمانلار بۇنىڭ ئالدىدا بۇنداق زور كۆلەمدە تەشكىللىنىپ باقمىغان ئىدى)، مۇسۇلمانلار گەرچە ئىئانە قولىرىنى كەڭ ئاچقان بولسىمۇ، يېتەرلىك تەييارلىق قىلالمىغان بولغاچقا، يەنىلا قوشۇندا ئوزۇقلۇق ۋە ئۇلاغ مەسىلىسىدە زور قىيىنچىلىق كۆرۈلدى. 18 ئادەم بىر تۆگىگە نۆۋەتلىشىپ مىندى. بەزىدە ئۇلار دەل-دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى يېيىشكە مەجبۇر بولغان بولۇپ، ئېغىز ۋە لەۋلىرى ئىششىپ دوددىيىپ كەتتى. تۆگە ئۇلاغلار مىڭلى يېتىشمەيۋاتقاننىڭ ئۈستىگە ئۇسسۇزلۇق ئازابىغا چىدىماي تۆگىلەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ سۇ خالتىسى (ئىچقارنى)دىكى سۇلارنى ئىچىشكە مەجبۇر بولدى. شۇ سەۋەبتىنمۇ بۇ غازاتقا جەيشۇلئۇسرە غازىتى (يەنى قىيىنچىلىق غازىتى) دەپ نام بېرىلدى.

قوشۇن شىمالغا يۈرۈش سەپىرىدە ھىجرى (يەنى تارىختىكى سەمۇد خەلقىنىڭ تاش ئويۇپ بىنا قوپۇرغان جايى ۋادىلقۇرا)دىن ئۆتتى. كىشىلەر ئۇ يەرنىڭ قۇدۇقلىرىدىن سۇ تارتىپ ئىچمەكچى بولۇپ ئالدىراشقانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇ يەرنىڭ قۇدۇقلىرىدىن سۇ ئىچمەڭلار، تاھارەتمۇ ئالماڭلار، ئۇنىڭ سۈيى بىلەن يوغۇرۇلغان خېمىرنى تۆگە ئۇلاغلارغا ھەلەپ قىلىپ بېرىۋېتىڭلار، ئازراقمۇ يەپ سالماڭلار» دېدى ۋە ئۇلارنى سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆگىسى سۇ ئىچىدىغان قۇدۇقتىن سۇ تارتىپ ئىچىشكە بۇيرىدى.

«سەھىھ بۇخارى» بىلەن «سەھىھ مۇسلىم»دا ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىجرى (ۋادىلقۇرادىكى بىر قەدىمكى خارابىلىقنىڭ نامى)دىن ئۆتكەندە: «ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغانلارنىڭ مەھەللىسىگە يىغا-زار بىلەن كىرىڭلار،

شۇنداق قىلغاندا ئۇلارغا كەلگەن ئازاب ئۇقۇبەتلەر سىلەرگە كەلمەسە كېرەك» دېدى. ئاندىن بېشىنى مەھكەم ئوراپ ئۇلاغنى تېزلىتىپ ۋادىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

يول ئۈستىدە قوشۇننىڭ سۇغا بولغان ئېھتىياجى بەكمۇ ئېشىپ كېتىپ، ئاخىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇسسۇزلۇقتىن شىكايەت قىلىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاللاھ تەئالاغا دۇئا قىلغانىدى، ئاللاھ تەئالا شۇئان بىر پارچە بۇلۇتنى ئەۋەتىپ يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردى. نەتىجىدە ھەممە ئادەم سۇغا قاندى، ھەتتا قاچىلىرىنىمۇ توشقۇزۇۋېلىشتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇككا يېقىنلاپ كېلىۋىدى، ئۇ قوشۇنغا سۆز قىلىپ: «سىلەر ئاللاھ خالىسا ئەتە تەبۇككا يېتىپ بارىسىلەر، بەلكىم كۈن راسا قىزىغاندا ئاندىن يېتىپ بېرىشىڭلار مۇمكىن. بۇرۇن يېتىپ بارغانلار ئۇ يەرنىڭ سۈيىگە مەن بارغۇچە قول تەگكۈزمىسۇن» دېدى. بۇ ھەدىسنى نەقىل قىلغۇچى مەئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: شۇنىڭ بىلەن بىز ئەتىسى تەبۇك كەنتىگە يېتىپ باردۇق. ئۇ يەردىكى بىر بۇلاققا ئاللىقاچان ئىككى ئادەم يېتىپ بېرىپ بولۇپتۇ. بۇلاقنىڭ سۈيىمۇ ناھايىتى ئاز سىرغىپ تۇرىدىكەن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن: «بۇلاقنىڭ سۈيىگە قول تەگكۈزدۈڭلارمۇ؟» دەپ سورىغانىدى، ئۇلار: «ھەئە» دەپ جاۋاب بەردى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئازراق كايىدى، ئاندىن ھېلىقى بۇلاقتىن ئاز-ئازدىن ئۇرۇچلاپ ئېلىۋىدى، بىر-ئىككى ئادەمنىڭ ئىچىشىگە يەتكىدەك سۇ يىغىلدى. ئۇ بۇ سۇ بىلەن يۈز-كۆزىنى ۋە قولىنى يۇغاندىن كېيىن ھېلىقى بۇلاققا تۆككەنىدى، بۇلاق شۇئان بۇلدۇقلاپ ئاققىلى تۇردى. ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئىچىپ قاندى. سۇ توختىماي ئېقىۋاتاتتى. بۇ ۋاقىتتا ئۇ ماڭا مۇنداق دېدى: «ئى مەئاز! ئۆمرۈڭ يار بەرسە ئۇزاققا بارماي مۇشۇ يەرلەرنىڭ باغۇ بوستانلىققا ئايلانغانلىقىنى كۆرىسەن».

بىر كۈنى يول ئۈستىدە (ياكى تەبۇك كەنتىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىنمۇ؟ — رىۋايەت بىردەك ئەمەس) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۈگۈن كېچە قاتتىق بوران چىقىدۇ، ھېچكىم ئورنىدىن تۇرۇپ ھەرىكەت قىلمىسۇن، تۆگىسى بارلار تۆگىسىنىڭ پۇتىنى مەھكەم چېتىۋەتسۇن» دېدى. راستىنلا شۇ كېچىسى قاتتىق بوران چىقتى. بىر ئادەم ئورنىدىن تۇرغانىكەن، بوران ئۇنى ئۇچۇرۇپ تەي (ئەرەبلەرنىڭ بىر قەبىلىسى ئورۇنلاشقان تاغنىڭ نامى) تېغى تەرەپكە ئاپىرىپ تاشلىۋەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ قېتىمقى سەپەردە يول بويى نامازلارنى پېشىن بىلەن ئەسىرنى، شام بىلەن خۇپتەننى جەمئىي تەقدىم (يەنى

بىرىنى ئازراق كىچىكتۇرۇپ، يەنە بىرىنى ئازراق ئالـدىغا سـۈرۈپ بىرلەشـتۈرۈپ ئۇقۇش) ئۇسۇلى بويىچە ئادا قىلىپ ماڭىدى.

ئىسلام قوشۇنى تەبۇكقا ئورۇنلاشتى

ئۇزاق مۇساپىنى بېسىپ تەبۇك كەنتىگە يېتىـپ كەلـگەن ئىـسلام قوشـۇنى دۈشمەننىڭ ئالدىنى توسۇش ئۈچۈن شۇ يەرگە بارگاھ قۇرۇپ ئورۇنشقا تەييـارلىق كۆردى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم قوشـۇنغا ئاجايىـپ پاساھەتلىك، لەبزى ئىخچام ۋە مەزمۇنى مول سۆز ئىبارىلەرنى ئىـشلىتىپ نۇتـۇق سۆزلەپ، قوشۇننى ئىككى دۇنيالىق بەخت ـ سائادەتنىڭ ئـۇلى بولغـان جىھادقـا چاقىردى. قورقۇنچاقلىقنىڭ نومۇسلۇق ئاقىۋىتىدىن ھەزەر ئەيلەتتـى ۋە غـازاتتىن يالتىيىشنىڭ ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيادىكى شەرمەندىچىلىكىدىن ئاگاھلاندۇردى. جەسـۇر ۋە باتۇر بولۇشقا ئۈندىدى. جاسـارەت بـىلەن ئۇرۇشـۇپ شـەھىد بولغانلارغـا ئاخىرەتتە بولىدىغان ئالاھىدە ئىلتىپاتلار بىلەن خۇش بېشارەت يەتكۈزدى. بۇنـىڭ بىلەن قوشۇننىڭ ھـارغىنلىقى يوقىلىـپ روھـى كۆتۈرۈلـدى. ئـوزۇق ـ تۈلـۈك يېتىشمەسلىك، ھەربىي ئەسـلىھەلەر كەمچىـل بولـۇش ۋە يەر شـارائىتى بـىلەن تونۇشماسلىق قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلى كىلىپ چىققان غەم ـ ئەنددىشىلەر زايىـل بولدى. ھەممەيلەن روھى جۇشقۇن ۋە جەڭگـىۋار قىيـاپەتكە كـىردى. ئـۇرۇش قىزغىنلىقـى كۆچەيـدى. ئۇلارنـىڭ ھەربىـرى پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسەللەمنىڭ سۆزى ئاياغلاشماي تۇرۇپلا جەڭ مەيدانى ھازىر بولسا، مۇشۇ پېتـى ئۇرۇشۇپ شەھىد بولساق دەپ كېتىشتى.

ئەمما، رۇم دائىرىلىرى ۋە ئۇلارنـىڭ ياللانمـا ئىتتىپاقداشـلىرى پەيغەمـبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قوشۇن تارتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېـيىن تەنلىرىگە قورقۇنچ ئولىشىپ ساراسىمىگە چۈشتى. ئۇلار باستۇرۇپ كېلىش ئۈياقتـا تۇرسۇن قانداق چېكىنىش ئويىغا پاتتى ۋە كەلگەن پېتى تارقاپ كېتىش قـارارىنى قىلىشىپ ئاستاغىنا چېكىندى.

بۇنىڭ بىلەن تەبۇك غازىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئاخىرلاشتى. ئەمما، بۇ غازات مۇسـۇلمانلارنىڭ يېـرىم ئارالنـىڭ ئىچـى ۋە سـىرتىدىكى شـان ـ شـەۋكىتىنى ئېلگىرىكىدىن ھەسسىلەپ ئاشـۇردى. ئەمـدى ھەرقانـداق بىـر دۈشـمەن كـۈچ مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي كۈچىنى سەل چاغلىمايدىغان بولـدى. مۇسـۇلمانلار بـۇ قېتىمقى تـىنچ ئـۇرۇش ئـارقىلىق قـانلىق ئېلىـشقاندا قولغـا كېلىـشى تەسـكە

توختايدىغان غايەت زور سياسىي ۋە ئىجتىمائىي مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى. ئالايلى، ئەيلە ھاكىمى يۇھەننا ئىبنى رۇبە ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن باج خىراج (جزيه) تاپشۇرۇش ۋە ئەسلىي ئورنىنى ساقلاپ قېلىش توختامى ئىمزالىدى. ئارقىدىنلا جەربا ۋە ئەزرۇھ ۋەكىللىرى كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە باج خىراج تاپشۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا بىر پارچە مەكتۇب يېزىپ، بىر نۇسخىسىنى ئۇلارغا بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەيلە ھاكىمىغا مۇنداق دەپ يېزىپ بەرگەن ئىدى:

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

بۇ ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد تەرىپىدىن ئەيلە ھاكىمى يۇھەننا ۋە ئۇنىڭ خەلقىگە بېرىلگەن ئامانلىق خېتىدۇر. ئۇلارنىڭ دېڭىز ۋە قۇرۇقلۇق قاتنىشى ئاللاھنىڭ ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ ھىمايىسىدە ئامان-ئېسەن بولىدۇ. شام ۋە دېڭىز ئاراللىرىدىكى ئاھالىلەردىن يۇھەنناغا تابىي بولغانلارمۇ شۇنىڭ ئىچىدە. كىمكى ئەھدىنامىگە خىلاپلىق قىلىدىكەن، ئۇنىڭ مېلى، جېنى كاپالەتلەندۈرۈلمەيدۇ. ئۇنداقلارنىڭ مال-مۈلۈكى كۈچى يەتسە ئالغانلارغا ھالالدۇر. كېلىشىمگە ئەمەل قىلغانلار مەيلى دېڭىز، مەيلى قۇرۇقلۇقتا دەخلى تەرۇزسىزدۇر.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇكتا تۇرۇۋاتقان مەزگىلدە خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى 420 ئاتلىق بىلەن دۇمەتۇلجەندەلنىڭ ھاكىمى ئۇكەيدىر دېگەن كىشىنى تۇتۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «سەن ئۇنى ئوۋ ئوۋلاۋاتقان يېرىدىن تاپىسەن» دېگەنىدى. خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يېتىپ كېلىپ ئۇنىڭ قورغىنىدىن كۆز يېتىم مىقدارى يىراقلىقتا كۆزىتىپ تۇردى. بىر چاغدا بىر ياۋا كالا كېلىپ ئۇنىڭ قەسرىنىڭ دەرۋازىسىغا ئۈسۈشكە باشلىدى، ئۇكەيدىر بۇنى تۇيۇپ كالىنى ئوۋلىغىلى چىقتى. كېچە بەكمۇ يورۇق ئايدىڭ ئىدى. شۇنىڭ بىلەن خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى تۇتۇۋېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ قېنىدىن كەچتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن 2000 تۆگە، 800 تۇياق قوي، 400 ساۋۇت ۋە 400 نەيزە تاپشۇرۇش بويىچە كېلىشىم ئىمزالىدى. ئۇكەيدىر باج تاپشۇرۇشقا قايىل

بولدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا يۇھەننا ئىبنى رۇئبەنى ئۆز ئورنىدا قالدۇرۇپ، ئۇنىڭغا يېزىپ بەرگەندەك، دەۋمە، تەبۇك، ئەيلە ۋە تەيما قاتارلىقلاردا ئامانلىق مەكتۇبنامىسى يېزىپ بەردى.

بۇ بىر قاتار پائالىيەتلەر رۇملۇقلار ئۈچۈن كەتمەن چاپىدىغان شىمالدىكى ئەرەب قەبىلىلىرىگە: «ئەمدى كونا تاجاۋۇزچى خوجايىنلىرىغا جان كۆيدۈرۈشنىڭ ۋاقتى كەلمەسكە كەتكەنلىكىنى، دەۋر چاقىنىڭ مۇسۇلمانلار مەنپەئىتىگە قاراپ ئايلىنىشقا باشلىغانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلدۇردى. شۇنداق قىلىپ بۇ يېڭى ئىسلام دۆلىتىنىڭ شىمالىي چېگراسى داۋاملىق كېڭىيىپ رۇم دۆلىتىنىڭ چېگراسىغا بىۋاستە تۇتاشتى. بۇ زېمىن تەۋەسىدىكى رۇم قولچۇماقچىلىرىمۇ ئەمدى بۇ زېمىندا قانلىق قامچىسىنى مەڭگۈ ئوينىتالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ خۇرسىندى.

مەدىنىگە قايتىش

ئىسلام قوشۇنى تەبۇكتا نۇسرەت قازىنىپ زەپەر بىلەن مەدىنىگە قايتتى. ئۇلار ھېچقانداق پېشكەللىككە يولۇقمىدى. ئاللاھ تەئالا مۇئمىن-مۇسۇلمانلارنى قانلىق توقۇنۇشتىن ساقلىدى. بىراق، قايتىش يولىدا بىر داۋان بويىغا كەلگەندە، مۇناپىقلاردىن 12 كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش سۇيىقەستىنى پىلانلىغان بولسىمۇ ئەمەلگە ئاشمىدى.

ۋەقەنىڭ جەريانى مۇنداق يۈز بەردى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايتىش يولىدا بىر داۋاندىن ئېشىۋاتاتتى. ئەممار ئىبنى ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۆگىسىنى يېتىلەپ كېلىۋاتاتتى. ھۇزەيفە ئىبنى يەمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلاغنىڭ كەينىدىن ھەيدەپ كېلىۋاتاتتى. چوڭ قوشۇن تاغ باغرىدىكى تۈزلەڭلىكتىن ماڭغان ئىدى. بۇ مۇناپىقلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇھاپىزەتچىسىز ماڭغان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ قول سالماقچى بولدى. بىر چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى ئىككى ھەمراھى بىلەن كېتىۋاتاتتى، ئۇشتۇمتۇت ئارقىدىن بىرقانچە كىشىنىڭ ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. قارىسا باش-كۆزلىرىنى ئورىۋالغان بىرقانچە قارا نىيەت دېۋەيلەپ كېلىۋاتاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۇلارنىڭ ئۇلاغلىرىنىڭ بېشىغا قولىدىكى دۇبۇلغا بىلەن ئۇرۇپ ئۈركۈتۈشكە ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ دىللىرىغا ۋەھىمە ۋە قورقۇنچ سالدى چېغى، ئۇلار كەلگەن يېتى قېچىپ قوشۇننىڭ ئارىسىغا

قوشۇلۇۋالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئۇلارنىڭ ئىسىملىكىنى ۋە پىلانلىغان سۇيىقەستىنى ئېيتىپ بەرگەن. شۇڭا، ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ساقلىغۇچى دەپ ئاتالغان. ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە «قۇرئان كەرىم»دە ﴿وَهَمُّواْ بِمَا لَمْ يَنَالُواْ﴾ «ئۇلار ئىشقا ئاشمايدىغان ئىشنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئورۇندى (يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈشنى قەستلىدى)» (9:74) دەپ بايانات ئېلان قىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە يېقىنلاپ كېلىپ مەدىنە شەھىرى كۆزگە يىراقتىن كۆرۈنۈۋىدى: «بۇ تابە (ياخشى جاي)، ئاۋۇ ئوھۇد تېغى. بىز ئۇنى سۆيىمىز، ئۇمۇ بىزنى سۆيىدۇ» دېدى.

مەدىنە خەلقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ قوزغىلىپ كەتتى. ئاياللار، بالىلار ۋە قۇل-چۆرىلەر قىزغىن ئالقىش سادالىرىنى ياڭرىتىپ، ئىسلام قوشۇنىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن چىقتى. ئۇلار قوشۇننىڭ قەدەملىرىگە ماس كەلتۈرۈپ مۇنۇ نەزمىنى ئوقۇيتتى:

رەسۇلۇللاھ تولۇن ئايدەك چىچىپ نۇر،
چىقىپ كەلدى سەنىيەتۇلۋىدا[1]دىن.
خۇداغا شۈكرى قىلماق بىزگە لازىم،
بىرەر ئادەم قول ئۈزمىسىلا دۇئادىن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇككا رەجەبتە ئاتلانغان ئىدى. رامىزاندا قايتىپ كەلدى. بۇ غازاتقا 50 كۈندەك ۋاقىت سەرپ بولدى. بۇنىڭدىن 20 كۈن تەبۇكتا ئۆتتى. بىر ئايدەك ۋاقىت بېرىش-كېلىشكە كەتتى. تەبۇك غازىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قاتناشقان ئەڭ ئاخىرقى غازات بولۇپ قالدى.

سەپتىن سۇغۇرۇلۇۋالغانلار

تەبۇك غازىتى ئۆزىنىڭ ئۆزگىچە قىيىن شەرت-شارائىتى بىلەن ئاللاھ تەئالانىڭ بىر قېتىملىق چوڭ ئىمتىھان سىنىقى بولدى. بۇ غازاتتا ھەققىي ۋە

① مەدىنىدىكى بىر جىلغىنىڭ ئىسمى.

سەممىي سادىق مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار بىلەن شەكلىي مۇسۇلمانلار ئېنىق ئايرىلدى. مانا مۇشۇنداق شارائىتتا سىناش ئاللاھ تەئالانىڭ ئىلاھىي قانۇنىيىتى بولۇپ، بۇ ھەقتە ئاللاھ تەئالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ﴾ «ئاللاھ يامانىنى (يەنى مۇناپىقنى) ياخشىدىن (يەنى مۇئمىندىن) ئايرىمىغۇچە، مۇئمىنلەرنى (يەنى سىلەرنى) ھازىرقى پېتىڭلاردا قويمايدۇ» (3:179). دېمەك، بۇ غازاتقا ھەقىقىي مۇسۇلمان بولغان كىشىلەرلا ئاتلانغاندى، ھەتتا بۇ غازاتتىن سۇغۇرۇلۇۋېلىش شۇ كىشىنىڭ مۇناپىقلىقىنىڭ بەلگىسى بولۇپ قالدى. بىرەر ئادەم چىقماسلىقنى ئىرادە قىلىپ سۇغۇرۇلۇۋالماقچى بولغاندا، كىشىلەر ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېيتسا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭ بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن، ئەگەر ئۇنىڭدا ياخشىلىق بولسا، ئاللاھ ئۇنى سىلەرگە چوقۇم قوشىدۇ. ئەمما، ئۇنداق بولمىسا ئاللاھ سىلەرنى ئۇنىڭدىن ساقلىغان بولىدۇ» دەيتتى. شۇڭا، بۇ قېتىم راستىنلا ئۆزرىسى (ئەمەلىي قىيىنچىلىقى) بارلار ياكى ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە يالغان ئېيتىپ يالغان باھانە كۆرسىتىپ قېپقېلىشقا رۇخسەت سورىغانلار ۋەياكى باشتىن ئاخىر پەقەتلا رۇخسەتمۇ سورىماي ئۆيىگە كىرىپ يېتىۋالغان يۈزى قېلىن مۇناپىقلارلا قېپقالدى.

شۇنداق، بۇ يەردە يەنە ھېچقانداق باھانىسى بولمىغان ئەھۋالدىمۇ يەنىلا قېپقالغان سەممىي مۇسۇلماندىن ئۈچ نەپەر كىشى بار ئىدى. ئاللاھ تەئالا ئۇلارنى قاتتىق ئىمتىھان قىلىپ سىنىغاندىن كېيىن، يەنە تەۋبە ئاتا قىلدى.

ۋەقەنىڭ جەريانى مۇنداق بولغانىدى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇدۇللا مەسجىدكە كىرىپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى. ئاندىن ئادەملەر بىلەن كۆرۈشكىلى ئولتۇردى. بۇ چاغدا ئالدى بىلەن يەنىلا مۇناپىقلار (ئۇلار 80 نەچچە ئادەم ئىدى)[1] كېلىپ تۈرلۈك باھانە ۋە ئۆزرە (ئەمەلىي قىيىنچىلىق)لەرنى كۆرسىتىپ قەسەم ئىچكىلى تۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ تاشقى ئىپادىسىنى ئېتىبارغا ئېلىپ ناماقۇللىقنى قوبۇل قىلدى ۋە ئۇلار بىلەن قول ئېلىشىپ بەيئەتلەشتى ۋە مەغپىرەت تىلىدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ئاللاھ تەئالاغا تاپشۇردى. بىراق، ھېلىقى ئاق كۆڭۈل مۇسۇلمانلار (ئۇلار كەئەب ئىبنى مالىك، مۇرارە ئىبنى رەبىئە ۋە ھىلال ئىبنى ئۇمەييەلەر ئىدى) راستچىللىقنى تاللاپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ

---

① بۇ سان پەقەت ئەنسارلار ئىچىدىكى مۇناپىقلارنىڭ سانى ئىدى. ئەمما، ئەئرابىي، يەنى بەدەۋىيلەردىن ئۆزرە ئېيتقۇچىلار ھەم 82 كىشى بولۇپ، ئۇلار ئاساسلىقى بەنى غىفار ۋە باشقا قەبىلىلەردىن ئىدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئۇنىڭ قولچوماقلىرىنى قوشقاندا بۇ سان تېخىمۇ كۆپىيەتتى.

ئالدىغا يالغان ـ ياۋىداق سۆزلەر بىلەن كەلمىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ساھابىلەرنى ھېلىقى ئۈچ كىشىگە گەپ قىلماسلىققا بۇيرىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئۈچ كىشىگە نىسبەتەن كەڭ كۆلەمدە مۇناسىۋەتنى ئۈزۈش جازاسى يۈرگۈزۈلدى. كىشىلەرمۇ ئۇلارغا ياخشى قارىمىدى، ھەتتا ئانا تۇپراقمۇ ئەمدى ئۇلارنى قوينىغا ئالمايدىغاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇلارغا كەڭ جاھان تارلىق قىلدى، نەپسى سىقىلدى. ئۇلارنىڭ قىينىچلىقى شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، مۇناسىۋەت ئۈزۈش جازاسى يۈرگۈزۈلۈپ 40 كۈندىن كېيىن، ئۇلار خوتۇن ـ بالىلىرىدىنمۇ ئايرىلىپ تۇرۇشقا بۇيرۇلدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلارغا يۈرگۈزۈلگەن جازاغا 50 كۈن توشقاندا ئاندىن ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلغانلىق ھەققىدە مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّواْ أَن لاَّ مَلْجَأَ مِنَ اللّهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُواْ إِنَّ اللّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ «جىھادقا چىقمىغان ئۈچ كىشىنىڭ تەۋبىسىنىمۇ ئاللاھ قوبۇل قىلدى. شۇنچە كەڭ زېمىن ئۇلارغا تار تۇيۇلغان، ئۇلارنىڭ جانلىرى سىقىلغان، ئۇلار ئاللاھقا تەۋبە قىلماي تۇرۇپ، ئاللاھنىڭ غەزىپىدىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىگە ئىشەنگەن ئىدى. ئاندىن ئۇلارنىڭ تەۋبە قىلغۇچىلاردىن بولۇشى ئۈچۈن، ئاللاھ ئۇلارنى تەۋبىگە مۇۋەپپەق قىلدى. ئاللاھ تەۋبىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر، (بەندىلىرىگە) ناھايىتى مېھرىباندۇر» (9:118).

بارلىق مۇسۇلمانلار خۇشال بولدى. بولۇپمۇ ھېلىقى ئۈچەيلەن تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە شادلىققا چۆمدى. ئۇلار بۇ قېتىم ئۆزلىرى سادىر قىلغان گۇناھتىن پاكلانغانلىقىغا تەنتەنە قىلىشتى. كىشىلەر ئۇلارنى تەبرىكلىدى. ئەتراپتا شادلىق سادالىرى ياڭرىدى. ئۇلار كەلگەن ـ كەتكەنلەرگە سوۋغا ـ سالاملارنى ھەدىيە قىلىشتى ۋە خەير ـ ساخاۋەتلەرنى ئاتىدى. بۇ سائەت ـ مىنۇتلار ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ بەختلىك دەقىقىلەر بولۇپ قالدى.

ئەمما، ئۆزرە سەۋەبىدىن بۇ قېتىمقى غازاتقا چىقالمىغانلار ھەققىدە ئاللاھ تەئالا مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿لَّيْسَ عَلَى الضُّعَفَاء وَلاَ عَلَى الْمَرْضَى وَلاَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُواْ لِلّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ * وَلاَ عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لاَ أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّواْ وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلاَّ يَجِدُواْ مَا يُنفِقُونَ﴾ «ئاجىزلار (يەنى ياشانغان بوۋايلار)، كېسەللەر، (جىھادقا چىقىشقا) خىراجەت تاپالمىغانلار ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە سادىق بولسىلا، جىھادقا چىقمىسا گۇناھ بولمايدۇ. ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى ئەيىبلەشكە يول يوقتۇر، ئاللاھ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. يەنە شۇنداق كىشىلەرنىمۇ ئەيىبلەشكە يول يوقتۇركى، ئۇلار (جىھادقا چىقىش ئۈچۈن) سەندىن ئۇلاغ سوراپ

كەلگەندە، (ئۇلارغا سەن) «مېنىڭ سىلەرنى تەمىنلەيدىغان ئۇلاغلىرىم يوق» دېدىڭ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار (جىھادقا چىقىشقا) سەرپ قىلىدىغان نەرسە تاپالمىغانلىقلىرى ئۈچۈن غەمكىن بولۇپ كۆزلىرىدىن ياش تۆككەن ھالدا قايتىشتى (9:91 — 92). بۇلار ھەققىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە يېقىنلاپ كەلگەندە مۇنداق دېگەن ئىدى: «مەدىنىدە بىر قىسىم كىشىلەر قالغانكى، سىلەر مەيلى بىر مۇساپىنى بېسىڭلار، مەيلى بىر ۋادىنى كېسىپ ئۆتۈڭلار، ئۇلار سىلەر بىلەن ساۋابتا تەڭ شېرىك بولدى. ئۇلارنى ئۆزرە توسۇپ قويغان». ساھابىلەر: «ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلار مەدىنىدە قېپقالغان تۇرۇقلۇقمۇ شۇنداق بولامدۇ؟» دېگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە، ئۇلار مەدىنىدىن ئايرىلماي تۇرۇپمۇ شۇنداق ساۋابقا ئىگە بولىدۇ» دېدى.

تەبۇك غازىتىنىڭ تەسىرى

مۇسۇلمانلارنىڭ تەسىر دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشى ۋە ئۇلارنىڭ ئەرەب زېمىنىدىكى ھۆكۈمرانلىق نوپۇزىنىڭ تېخىمۇ زورىيىشى ئۈچۈن بۇ غازاتنىڭ تەسىرى ناھايىتى ياخشى بولدى. كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئەمدى ئەرەب زېمىنىدا ئىسلام كۈچلىرىدىن باشقا ھېچقانداق بىر كۈچنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىكەن دېگەن قاراش شەكىللەندى. مۇسۇلمانلارغا چىش ـ تىرنىقىنى بىلەپ ئۆچمەنلىك ساقلاپ يۈرىدىغان ئاشۇ قالدۇق مۇناپىق جاھىللارنىڭ قەلبىدىكى رەزىل ئارزۇ ـ ئارمانلار كۆپۈككە ئايلاندى. ئۇلار بارلىق ئۈمىد ۋە ئارزۇلىرىنى رۇم تاجاۋۇزچىلىرىغا باغلاپ كەلگەندى. ئەمدى ئۇلار بۇ غازاتتىن كېيىن بىردىنلا ھورىغا جىمىقىپ كۆز يۇمغىلى بولمايدىغان رېئال ئەمەلىيەتكە تەسلىم بولۇشتى. ئەمدى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلارغا (يەنى مۇناپىقلارغا) مۇلايىم ۋە سىپايە مۇئامىلە قىلىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىغانىدى. شۇڭا، ئاللاھ تەئالا ئۇلارغا نىسبەتەن قاتتىق قول ۋە قەتئىي بولۇشقا بۇيرىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ سەدىقە ۋە زاكاتلىرىنى قوبۇل قىلىشتىن، ئۇلار ھەققىدە دۇئا ـ ئىستىغفار تىلەشتىن، ئۆلگەندە جىنازە نامىزىنى ئوقۇشتىن ۋە قەبرە بېشىدا تۇرۇپ تەزىيە ـ تەسەللى ئېيتىشتىن توستى. مەسجىد نامىدا بىنا قىلىنغان ھىيلىقى سۇيىقەست ۋە ئەكسىيەتچىلىك ئۇۋىسىمۇ چۇۋۇپ تاشلاندى ۋە مۇشۇ ھەقتە بىرقانچە ئايەت نازىل بولۇپ، ئۇلارنىڭ رەسۋاسى چىقتى. ئەمدى ئۇلارنى تونۇۋېلىش تەسكە توختىمايدىغان بولدى. چۈنكى، بۇ ھەقتىكى ئايەتلەر گويا ئۇلارنىڭ مەدىنىدە تۇرۇشلۇقلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى ئاشكارا ئېلان قىلغاندەك ئېنىق ھەم روشەن ئىدى.

بۇ غازاتنىڭ تەسىر دائىرىسىنىڭ نەقەدەر چوڭ بولغانلىقىنى شۇنىڭدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، ئەرەبلەر مەككە ئىشغالىيىتىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئانچە ـ مۇنچە ئەلچى يوللاپ ئەل بولۇش يولىنى تۇتقان بولسىمۇ، بىراق ئاساسلىق ئەلچى يوللاش دولقۇنى مۇشۇ غازاتتىن كېيىن ئەڭ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى، ھەتتا بىر مەزگىل مەدىنە كوچىلىرى ئەلچىلەر بىلەن ئاۋاتلىشىپ كەتتى.

«قۇرئان كەرىم» بۇ غازات ھەققىدە توختالدى

بۇ غازات ھەققىدە «قۇرئان كەرىم»دە خېلى كۆپ ئايەتلەر نازىل بولدى. ئۇ ئايەتلەرنىڭ بىر قىسمى غازاتقا ئاتلىنىشنىڭ ئالدىدا نازىل بولغانىدى، يەنە بىر قىسمى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىدىن قوزغالغاندىن كېيىن يول ئۈستىدە نازىل بولدى، ئۈچىنچى بىر قىسمى بولسا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن نازىل بولدى. بۇ ئايەتلەر مەزكۇر غازاتنىڭ قىيىن شەرت ـ شارائىتى، مۇناپىقلارنىڭ رەسۋاچىلىقى، سەممىي، سادىق ۋە ئىخلاسمەن مۇجاھىدلارنىڭ پەزىلىتى، غازاتقا ئەمەلىي قاتناشقان ۋەياكى مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى مەدىنىدە قېپقالغان ئاق كۆڭۈل مۆئمىن ـ مۇسۇلمانلارنىڭ تەۋبىسىنىڭ مەقبۇل بولغانلىقى قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

مۇشۇ يىلى يۈز بەرگەن مۇھىم ۋەقەلەر

مۇشۇ يىلى تارىخىي ئەھمىيىتى زور بولغان مۇنداق بىرقانچە ۋەقە يۈز بەردى:

1. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇكتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مەدىنىدە ئۇۋەيمىر ئەجلانى بىلەن ئۇنىڭ ئايالى ئوتتۇرىسىدا لەنەت ئېيتىشىش ۋەقەسى يۈز بەردى.

2. غامىد قەبىلىسىدىن ئۆزىنىڭ زىنا ـ پاھىشە ئۆتكۈزگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىپ كەلگەن بىر ئايال بالىسىنى ئەمچەكتىن ئايرىپ كەلگەندىن كېيىن تاش ـ كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرۈلدى.

3. ھەبەشىستان پادىشاھى ئەسھەمەتۇننەجاشى ۋاپات بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ غائىبانە نامىزىنى چۈشۈردى.

4. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىكى قىزى ئۇممۇ كۇلسۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھا ۋاپات بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا قاتتىق قايغۇردى ۋە ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئەگەر يېنىمدا ئۈچىنچى بىر قىزىم بولغان بولسا، ئۇنى ئەلۋەتتە يەنە ساڭا ياتلىق قىلغان بولاتتىم» دېدى.

5. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇكتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مۇناپىقلارنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىبنى سەلۇل ئۆلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا مەغپىرەت تىلىدى ۋە ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ توسۇپ قارشى تۇرغىنىغا قارىماي، ئۇنىڭ مېيىت نامىزىنى چۈشۈردى. كېيىن «قۇرئان كەرىم»دە ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئىرادىسىنى قوللاپ ئايەت نازىل بولدى.

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەج قىلىشى

شۇ يىلى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى) زۇلقەئدە ياكى زۇلھەججىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارنىڭ ھەج پائالىيىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش ئۈچۈن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ھەج ئەمىرى قىلىپ ئەۋەتتى.

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يولغا چىقىپ بولغاندىن كېيىن، مۇشرىكلار بىلەن بولغان بارلىق ئەھدى كېلىشىملەرنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ۋە ئۇنى كەڭ خەلق ئاممىسىغا ئاشكارا جاكارلاش توغرىسىدا سۈرە بارائەتنىڭ باش قىسمى نازىل بولغان بولغاچقا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەرەبلەرنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتى بويىچە قان ـ قىساس ۋە ئىقتىسادىي توختاملارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشتىكى جاكارنامىلەرنى شۇ جەمەتتىن بىر كىشى بىۋاستە يەتكۈزۈش قائىدىسىگە ئاساسەن ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەخسۇس بۇ جاكارنامىنى يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇيرۇققا بىنائەن ئاتلىنىپ ئەرەج ياكى زەجنان دېگەن جايدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۇچراشتى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئەمىرمۇ؟ ياكى مەئمۇرمۇ؟» دەپ سورىغانىدى، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «يوقسۇ، ئەلۋەتتە مەئمۇر» دېدى. ئاندىن ئىككىيلەن بىرلىكتە مەككىگە كەلدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىشىلەرنىڭ ھەج ئىبادىتىگە يېتەكچىلىك قىلدى. نەھر كۈنى (يەنى زۇلھەججىنىڭ 10 ـ كۈنى — ھېيت كۈنى) بولۇۋىدى، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مىنادىكى جەمرات يېنىدا تۇرۇپ كىشىلەرگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەرمانىنى جاكارلىدى ۋە ئارىدا ئەھدىنامە بار تەرەپلەرگە مۇسۇلمانلار بىلەن پۈتۈلگەن ئەھدى ـ كېلىشىملەرنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىنى ئۇقتۇردى ۋە ئۇلارغا تۆت ئاي مۆھلەت بەردى. شۇنىڭدەك ئارىدا ئەھدى ـ كېلىشىم بولمىغانلارغىمۇ تۆت ئاي مۆھلەت بېرىلدى. ئەمما، مۇسۇلمانلار بىلەن تۈزگەن كېلىشىملىرىگە ئەمەل قىلغان ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى دۈشمەن كۈچلەرنى قوللاش تەرەپدارى بولمىغانلارنىڭ ئەھدى ـ كېلىشىملىرى ئەسلى بەلگىلەنگەن مۇددەتكە قەدەر كۈچكە ئىگە قىلىپ قالدۇرۇلدى.

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە مەخسۇس جاكارچىلارنى ئەۋەتىپ كىشىلەر ئارىسىدا: «بۇ يىلدىن ئېتىبارەن مۇشرىكلارنىڭ ھەج قىلىشى ۋە يالىڭاچلارنىڭ

بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشى قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ» دەپ جاكارلاتقۇزدى. بۇ جاكارنامە ئەرەب يېرىم ئارىلىدا بۇتپەرەسلىككە خاتىمە بېرىلگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ ئەمدى قايتا كەلمەسكە كەتكەنلىكىنى ئۇقتۇردى.

غازاتلارغا نەزەر

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەشكىللىگەن غازاتلارغا، ئەۋەتكەن قوشۇن ۋە ھەربىي ھەرىكەتلەرگە نەزەر سالىدىغان بولساق، بىز ۋە بىزدىن باشقا ئۇرۇش ۋەزىيىتىگە، ئۇرۇشنىڭ تەسىرى ۋە ئارقا كۆرۈنۈشلىرىگە توغرا پىكىر قىلىپ، ئىلمىي يەكۈن چىقىرالايدىغان ھەرقانداق بىر ئەقىل ئىگىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى پەيغەمبەرلىك ۋە ئەلچىلىك بابىدا ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ كاتتا پەيغەمبەر بولغىنىدەك، سىياسىي ساھەدىمۇ دۇنيا تارىخىدىكى ئەڭ قابىل، ئەڭ جاسارەتلىك ھەربىي ئالىم، يۈكسەك پەم-پاراسەتلىك سىياسىيون ۋە تەڭدىشى يوق ئۇلۇغ شەخس دەپ ئېتىراپ قىلماي تۇرالمايدۇ.

ئالايلى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايسى بىر جەڭگە ئاتلانمىسۇن، ئۇ چوقۇم يۈكسەك پەم-پاراسەت، قورقماس جاسارەت ۋە دانا تەدبىرنىڭ تەلىپى بويىچە دەل ۋاقتىدا ۋە ئەڭ مۇۋاپىق پەيتتە ئاتلانغان. شۇڭا، ئۇ ھېچقايسى بىر جەڭدە قوشۇنلارنى سەپەرۋەر قىلىش، ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم نىشانلارنى بېكىتىش، قارشىلىق كۆرستىشكە قولاي ئورۇن ۋە ئەۋزەل شارائىتلارنى ئالدىن ئىگىلەش ۋە جەڭ پەللىسىنى پايدىلىق تەرەپكە بۇراش ئۈچۈن دانا تەدبىر قوللىنىش جەھەتلەردە بىخەستىلىك قىلغانلىقىدىن مەغلۇب بولغىنى يوق. ئۇ شۇ ساھەلەرنىڭ ھەممىسىدە ئۆزىنىڭ ئۆزگىچە سىياسىي ۋە ھەربىي ئىلىمگە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ھەربىي ئىشلاردا دۇنيادا تەڭدىشى يوق شەخس ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئوھۇد غازىتى ۋە ھۇنەين غازىتىدا يۈز بەرگەن قىسمەن تىراگېدىيىلەر بولسا، قوشۇننىڭ قىسمەن ئەزالىرىدىكى ئاجىزلىقتىن (مەسىلەن، ھۇنەين غازىتىدىكى پاجىئەگە ئوخشاش) ياكى قوشۇندىكى ئايرىم كىشىلەرنىڭ بۇيرۇققا بويسۇنمىغانلىقى (ئوھۇد غازىتىدىكىگە ئوخشاش) ۋەياكى ھەربىي ئىنتىزامغا ئېغىر خىلاپلىق قىلغانلىقىدىن كېلىپ چىقتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆزگىچە قابىلىيىتى ۋە ئىقتىدارى ھېلىقى ئىككى غازات (ئوھۇد ۋە ھۇنەين غازىتى)تا مۇسۇلمانلار تالاپەتكە يولۇقۇپ تىنكۇۋەتكەندە، تېخىمۇ روشەن ئىپادىلەندى. ئۇ ئالدىنقى سەپتە تەۋرەنمەي مۇستەھكەم تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئۆزگىچە دانا تەدبىرى بىلەن دۈشمەننىڭ

قورشاپ يوقىتىش پىلانىنى بىتچىت قىلدى (مەسىلەن، ئوھۇد غازىتىدا) ياكى بولمىسا ئۇرۇش يۈنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ (مەسىلەن، ھۇنەين غازىتىدا)، مەغلۇبىيەتنى غەلىبىگە ئايلاندۇردى. ھالبۇكى، مۇنداق خەتەرلىك ئەھۋاللاردا ئادەتتە خېلى قابىل قوماندانلارنىڭمۇ روھى چۈشۈپ، ئىشەنچىسى يوقىلاتتى ـ دە، بۇ چاغدا ئۇلاردا پەقەت جان قۇتقۇزۇپ قېچىشتىن باشقا خىيال بولمايتتى.

مانا بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەخسۇس ھەربىي ئىشلار قوماندانلىق ئىلمى ۋە ئەمەلىيىتىدىكى ئالاھىدىلىكلىرىدۇر. باشقا تەرەپلەرنى ئالساق، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ غازاتلار ئارقىلىق ئامانلىق ۋە تىنچلىق ئورناتتى. پىتنە ـ پاساد يوچۇقلىرىنى ئەتتى. ئىسلام دىنى ۋە بۇتپەرەسلىك ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشتە دۈشمەننىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرۇپ، ئۇلارنى تىنچلىق كېلىشىم ئۈستىلىگە سۆرەپ كەلدى ۋە توسالغۇلارنى يېڭىپ، يولنى راۋانلاشتۇرۇپ، دەۋەتكە سورۇن ھازىرلىدى. شۇنىڭدەك ئۇ يەنە بۇ غازاتلار ئارقىلىق سەممىي ۋە سادىق ساھابىلەرنى دىلىدا نىپاق كېسىلى بار ئالدامچى خىيانەتكارلاردىن ئايرىۋالدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ جەرياندا يەنە زور بىر تۆركۈم قابىلىيەتلىك ھەربىي قوماندان ۋە سىياسىيونلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقتىكى، ئۇلار كېيىنكى كۈنلەردە ئىراق ۋە شام جەڭ مەيدانلىرىدىكى پارس ۋە رۇم لەشكەرلىرى بىلەن بولغان ئۇرۇشتا جەڭ تاكتىكىسى ۋە ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى توغرا مۆلچەرلەپ، ئوبدان ئىدارە قىلىش جەھەتلەردە ئۆزلىرىنىڭ ئالاھىدە ئىقتىدارى بىلەن دۈشمەننى مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن يېڭىپ، ئۇلارنى ئۆي ـ ماكان، يەر ـ زېمىن ۋە باغ ـ ۋارانلىرىدىن قوغلىۋەتتى.

شۇنىڭدەك، ئۇ يەنە بۇ غازاتلار ئارقىلىق مۇسۇلمانلارغا تۇرالغۇ جاي، تېرىلغۇ يەر ۋە ھۈنەر ـ كەسىپ قاتارلىق ئۇل مۇئەسسەسەلەرنى تولۇقلىغاندىن سىرت، پۇل ـ مال ۋە ئۆي ـ ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ كەلگەن مۇساپىرلار مەسىلىسىنىمۇ ئوبدان ھەل قىلدى. قورال ـ ياراغ، ئۇلاغ (قاتناش)، ھەربىي ھازىرلىق ۋە ئاممىۋىي پاراۋانلىق ئەسلىھەلىرىگە ئاساس سالدى. ئۇ بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەرگە كىشىلەرگە زەررىچە زۇلۇم قىلماي، ھەققە تاجاۋۇز قىلىپ ئاقنى قارىغا ئېلىشتۇرماي ئېرىشتى.

ئەڭ مۇھىمى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بىگۇناھ قان تۆكۈلۈشكە سەۋەب بولىدىغان ئاشۇ چوڭ ـ كىچىك ئۇرۇشلارنىڭ نىشانى ۋە ئۇنىڭدىكى غەرەزلەرنى ئۆزگەرتتى. ئەينى چاغدا ئېلىپ بېرىلغان جاھىلىيەتچە ئۇرۇشلار بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش، ئۆچرىغانىنى قارا قويۇق ئۆلتۈرۈش،

زوراۋانلىق كۆچىنى نامايان قىلىش، تاجاۋۇز قىلىش، ئىنتىقام ئېلىش، ئاجىزلارنى بوزەك قىلىش، ئۆي ـ ئىمارەت ۋە باغ ـ ۋارانلارنى ۋەيران قىلىش، ئاياللارنى دەپسەندە قىلىش، قېرىلار ۋە ئاجىز سەبىيلەرنى خورلاش، ھايۋانلار ۋە جانلىقلارنى قىرىش ۋە زېمىندا خالىغانچە زورلۇق ـ زومبۇللۇق ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. ئەمدى بۇ ئۇرۇشلار (ئىسلام دىنىدا) ئۇلۇغۋار نىشان، يۈكسەك غايە ۋە مەدھىيىلەشكە ئەرزىيدىغان غەرەزلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىكى جىھاد (كۆرەش)قا ئايلاندى. بۇ خىل جىھاد ئارقىلىق ئىنسانىيەت ھەر ۋاقىت ھەر ماكاندا ئىززەتلىنىدىغان بولدى. چۈنكى، ئەمدىكى ئۇرۇش (ئىسلامدا) ئىنسانىيەتنى مۇستەبىتلىك ۋە زوراۋانلىق تۈزۈمىدىن ئەدلى ـ ئادالەت ۋە ئىنساپ تۈزۈمىگە، كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنى يەيدىغان ناھەقچىلىك تۈزۈمىدىن، كۈچلۈكلەر زوراۋان بولمايدىغان، ئاجىزلار ھىمايە قىلىنىدىغان ئادىل تۈزۈمگە كۆچۈشتىكى جىھادقا ئۆزگەرگەندى. قىسقىسى، بۇ ئۇرۇشلار ئەمدى «قۇرئان كەرىم»دە: ﴿وَمَا لَكُمْ لاَ تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاء وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَـذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا﴾ «(ئى مۇئمىنلەر!) سىلەرگە نېمە بولدىكى، ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلمايسىلەر ۋە (دۇئا قىلىپ): ‹ئى پەرۋەردىگارىمىز! بۇ ئاھالىسى زالىم شەھەردىن بىزنى چىقارغىن، ئۆز دەرگاھىڭدىن بىزگە بىر ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىنى مۇيەسسەر قىل، ئۆز دەرگاھىڭدىن بىزگە بىر مەدەتكارنى مۇيەسسەر قىل› دەيدىغان ئاجىز ئەرلەر، ئاجىز ئاياللار ۋە بالىلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جىھاد قىلمايسىلەر» (4:75) دېيىلگىنىدەك، ئىلتىجا قىلىۋاتقان ئاجىز ئەر ـ ئاياللارنى ۋە سەبىي ـ گۆدەك بالىلارنى قۇتقۇزۇشتىكى جىھادقا ئايلانغانىدى.

بۇ ئۇرۇشلار ئەمدى ئاللاھ تەئالانىڭ زېمىنىنى ئالدامچىلىق، خىيانەتكارلىق، ئىسيانكارلىق، زۇلۇم ۋە زوراۋانلىقتىن تازىلاپ، مۇقىملىق، تىنچلىق، مېھىر ـ مۇھەببەت ۋە ئەدلى ـ ئادالەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش ۋە كىشىلىك قەدرى ـ قىممەت ۋە ئادىمگەرچىلىكلەرگە رىئايە قىلىش ئۈچۈن جىھاد قىلىشقا ئۆزگەرگەندى.

شۇنىڭدەك، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە مۇشۇ جەرياندا ئۇرۇش مەيدانىغا ئائىت بىر قاتار قائىدە ـ نىزاملارنى ئۆگەتتى. ئۇ پۈتۈن قوشۇن ۋە قوماندانلاردىن بۇ نىزاملارغا قاتتىق رىئايە قىلىشنى، ھېچقانداق ۋاقىتتا بۇنىڭدىن چەتنەپ كەتمەسلىكنى تەلەپ قىلاتتى.

سۇلايمان ئىبنى بۇرەيد رەھىمەھۇللاھ ئاتىسىدىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ئادەمنى بىرەر قوشۇن ياكى بىرەر پىدائىيلار قىسمىغا قوماندان قىلىپ تەيىنلىسە، ئۇنى ئايرىم

چاقرىپ شۇ كىشىنىڭ ئۆزىنىمۇ ۋە قوشۇنىدىكىلەرنىمۇ ئاللاھتىن قورقۇشقا تەۋسىيە قىلاتتى. ئاندىن ئۇلارغا: «بىسمىللاھ (يەنى ئاللاھنىڭ ئىسمى) بىلەن غازاتقا ئاتلىنىڭلار، كاپىر بولغانلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار، غازاتتا خىيانەت قىلماڭلار، ئالداپ ئۆلتۈرمەڭلار، ئۆلۈكلەرنى پارچىلاپ تاشلىماڭلار ۋە بالىلارنى ئۆلتۈرمەڭلار» دەيتتى. ئۇ يەنە ئىشلارنى ئوڭايلاشتۇرۇشقا بۇيرۇپ: «ئاسان ـ ئوڭايلاشتۇرۇڭلار، قىيىن ـ تەسلەشتۈرمەڭلار؛ تىنچ ـ خاتىرجەملىك ھېس قىلدۇرۇڭلار، نەپرەتلەندۈرمەڭلەر» دەيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر قەۋمنىڭ دىيارىغا كېچىسى يېتىپ كەلسە، تاڭ ئاتمىغۇچە ئۇلارغا ھۇجۇم قىلمايتتى. ئۇ ئوتقا تاشلاپ ئۆلتۈرۈشنى قاتتىق چەكلەيتتى. قىيناپ ئۆلتۈرۈش، ئاياللار ۋە بالىلارنى ئۆلتۈرۈشتىن ۋە ئۇلارنى خورلاشتىن توساتتى. قاراقچىلىق ۋە بۇلاڭچىلىقنى قەتئىي چەكلەيتتى. ئۇ مۇنداق دەيتتى: «بۇلانغان مال ئۆلۈكنىڭ تاپىدىنمۇ بەتتەردۇر».

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېھقانچىلىق زىرائەتلىرىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش، چارۋا ـ ماللارنى ئۆلتۈرۈش، دەل ـ دەرەخلەرنى كېسىش ۋە بوستانلىقلارغا بۇزغۇنچىلىق سېلىشتىن توساتتى. بىراق، قاتتىق ئېھتىياج بولۇپ باشقا چىقىش يولى بولمىسا، ئۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىنى ئىشغال قىلغاندا مۇنداق پەرمان چۈشۈرگەن: «يارىدارلارغا تۆپىلەپ ئۇۋال قىلماڭلار، قاچقانلارنى قوغلىماڭلار ۋە ئەسىرلەرنى ئۆلتۈرمەڭلار». ئۇ ئەلچىنى ئۆلتۈرمەسلىك قائىدىسىنى باشتىن ـ ئاخىر قەتئىي يۈرگۈزگەن. زىممىي[①]نى ئۆلتۈرۈشتىن چەكلەپ پەرمان چىقارغان. ئۇ مۇنداق دېگەن: «كىمكى زىممىينى ئۆلتۈرسە، ئۇ جەننەتنىڭ ھىدىنىمۇ پۇرىيالمايدۇ. ھالبۇكى، جەننەتنىڭ ھىدى 40 يىللىق مۇساپىدىن كېلىپ تۇرىدۇ». پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مانا مۇشۇنداق ئادىل ۋە ئۇلۇغۋار قائىدە ـ نىزاملارنى ئورنىتىش ئارقىلىق ئىسلامدىكى ئۇرۇشنى ۋە جەڭ سەپلىرىنى جاھىلىيەتنىڭ ناپاك كىر ۋە داغلىرىدىن تازىلاپ، مۇقەددەس جىھاد قىلىپ قۇرۇپ چىقتى.

---

① ھاياتلىق ۋە مال ـ مۈلۈك بىخەتەرلىكى كاپالەتلەندۈرۈلگەن ھالدا ئۆز دىنىدا قېلىش بەدىلىگە ئىسلام ھۆكۈمىتىگە باج تاپشۇرۇشقا ئەھدى تۈزۈشكەن ئىسلام دۆلىتى تەۋەلىكىدىكى غەيرى مۇسۇلمانلار زىممىي دەپ ئاتىلىدۇ.

ئادەملەر ئاللاھنىڭ دىنىغا توپ-توپ بولۇپ كىرمەكتە

مەككىنى پەتھى قىلىش غازىتى (يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك) بۇتپەرەسلىككە تەلتۆكۈس خاتىمە بېرىلگەن ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق ھەل قىلغۇچ جەڭ بولغانىدى. ئەرەبلەر بۇنىڭ بىلەن ھەق-ناھەقنى ئايرىۋالدى. كۆڭۈل ئاسمانلىرىنى قاپلىۋالغان شەك-شۈبھە قارا تۇمانلىرى ئاستا-ئاستا يوقالدى. نەتىجىدە ئۇلار ئىسلام دىنىغا ئەقىدە باغلاشنى تېزلەتتى.

ئەمرى ئىبنى سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز بىر سۇ بويىدا تىرىكچىلىك قىلاتتۇق. بىزنىڭ يېنىمىزدىن كارۋانلار ئۆتسە، ئۇلاردىن: «مەككىلىكلەرنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ ۋە بۇ ئادەمنىڭ (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دېمەكچى —— ت.) ئەھۋالى قانداق؟» دەپ سورايتتۇق. ئۇلار: «ھېلىقى ئادەم ئاللاھنىڭ ئۇنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا پالان-پۇستان ۋەھيىلەر نازىل قىلىنغانلىقىنى دەپ يۈرىدۇ» دەيتتى. مەن ئۇلارنىڭ نەقىل قىلغانلىرىنى يادلىۋالاتتىم-دە، بۇ گويا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا ئۆز ئېغىزى بىلەن ئېيتىپ بەرگەندەك تۇيۇلاتتى. ئەرەبلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىسلامنى پەتھى (يەنى مەككىنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشى)گە باغلاپ تۇرغانىدى. ئۇلار: «مۇھەممەدنى مەككىلىكلەرگە قويايلى، ئەگەر ئۇ مەككىلىكلەر ئۈستىدىن غالىب كەلسە، راست پەيغەمبەر بولغان بولىدۇ» دەيتتى. ئۇ مەككىنى ئىشغال قىلىۋىدى، ھەممە خەلق مۇسۇلمان بولۇشقا ئالدىرىدى. مېنىڭ ئاتام ۋە قەۋمىمىزمۇ ئالدىراپ مۇسۇلمان بولدى. ئاتام مەدىنىدىن قايتىپ كېلىۋىدى، ئۇ: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن ھەق پەيغەمبەرنىڭ يېنىدىن كەلدىم. ئۇ: ‹پالان نامازنى پالان ۋاقىتتا ئوقۇڭلار ۋە پۇستان نامازنى پۇستان ۋاقىتتا ئوقۇڭلار، ناماز ۋاقتى كىرسە بىرىڭلار ئەزان ئوقۇڭلار، قۇرئاننى كۆپرەك بىلىدىغىنىڭلار ئىمام بولسۇن› دېدى» دېگەن.

بۇ ھەدىس مەككە پەتھىسىنىڭ جەمئىيەت تەرەققىياتىغا، ئىسلام دىنىنىڭ شان-شەۋكىتىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلىشىگە، ئەڭ مۇھىمى ئەرەبلەرنىڭ تېزرەك بىر مەۋقەگە كېلىپ ئىسلام دىنىغا ئەقىدە باغلىشىغا قانچىلىك زور تەسىر

كۆرسەتكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. مەككە پەتھىسىنىڭ بۇ تەسىرى تەبۇك غازىتىدىن كېيىن تېخىمۇ روشەن ئىپادىلەندى. بىز مۇشۇ ئىككى (ھىجرىيىنىڭ 9- ۋە 10- يىلى) يىلدا مەدىنىگە ئۆزلۈكسىز ئەلچىلەر كېلىپ-كېتىپ تۇرغانلىقىنى ۋە كىشىلەرنىڭ ئاللاھنىڭ دىنىغا توپ-توپ بولۇپ كىرگەنلىكىنى كۆرىمىز. ئەمەلىي بىر مىسالنى ئالساق، مەككىنى پەتھى قىلىش غازىتىدا ئىسلام قوشۇنىنىڭ ئومۇمىي سانى 10 مىڭ كىشى ئەتراپىدا ئىدى. مۇشۇنىڭغا تولۇق بىر يىل بولماي تۇرۇپ كېيىنكى يىلدىكى تەبۇك غازىتىدا مۇسۇلمانلار قوشۇنىنىڭ ئومۇمىي سانى بىردىنلا 30 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. ئارقىدىن ھەججەتۇلۋىدادا گويا ئادەم دېڭىزى (يەنى 144 مىڭدەك ئادەم) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىدا دولقۇنلاپ ئېقىپ، تەلبىيە (لەببەيكە ئېيتىپ، تەكبىر (ئاللاھۇ ئەكبەر)، تەسبىھ (سۇبھانالللا) ۋە تەھمىد (لەكەلھەمدۇ) ئوقۇپ يەر جاھاننى لەرزىگە كەلتۈردى.

ئەلچىلەر ئۆمەكلىرى

تارىخچىلار يېزىپ قالدۇرغان ئەلچىلەر ئۆمەكلىرىنىڭ قېتىم سانى 70تىن ئاشىدۇ. بىزگە ئۇنىڭ تەپسىلاتىنى ئىگىلەشمۇ مۇمكىن بولمايدۇ ھەم ئۇنىڭ تەپسىلاتىغا چوڭقۇرلاپ كىرىشىشىمىزمۇ ھاجىتى يوق. بىز بۇ يەردە پەقەت تارىخى ئەھمىيىتى زور ۋە ئىجتىمائىي تەسىرى كۈچلۈك بولغان بىر قىسىم ئەلچىلەرنىڭ ئەھۋالىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتىمىز.

كۆپ قىسىم قەبىلە ۋە ئايماقلارنىڭ ئەلچىلىرى گەرچە مەككە پەتھىسىدىن كېيىن كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئايرىم قەبىلە خەلقلىرىنىڭ ئەلچىلىرى مەككە پەتھىسىدىن ئىلگىرى كەلگەنلىكى كىتابخانلارنىڭ ئېسىدە بولۇشى مۇمكىن.

1. ئابدۇلقەيس ئەلچىلىرى — بۇ قەبىلىنىڭ ئەلچىلىرى ئىككى قېتىم كەلگەن. بىرىنچى قېتىم ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى ياكى ئۇنىڭ سەل ئالدىدىراق كەلگەن. ئۇنىڭ جەريانى مۇنداق: ئابدۇلقەيس قەبىلىسىدىن مۇنقىز ئىبنى ھەببان ئىسىملىك بىر كىشى مەدىنىگە تىجارەت بىلەن كېلىپ ـ كېتىپ تۇراتتى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قەدەم تەشرىپ قىلغاندىن كېيىنمۇ كېلىپ تۇردى ۋە ئىسلام دىنى بىلەن تونۇشۇپ ئۇنىڭغا مۇشەررەپ بولدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇنىڭ قەۋمىگە يازغان خېتىنى ئېلىپ بارغانىدى، ئۇلار مۇسۇلمان بولدى ۋە ھارام ئايلارنىڭ بىرىدە 13 ياكى 14 كىشىلىك ئەلچى تەشكىللەپ مەدىنىگە ئەۋەتتى. بۇ قېتىم ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئىمان ـ ئىسلام ۋە يېمەك ـ ئىچمەك توغرىسىدا سوئال سورىدى. ئۇلارنىڭ باشلىقى ئەشەج ئەسرى دېگەن كىشى ھەققىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سەندە ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ياقتۇرىدىغان ئىككى خىسلەت بار ئىكەن، ئۇ بولسىمۇ مۇلايىملىق ۋە تەمكىنلىك» دېگەنىدى.

بۇ قەبىلىنىڭ ئىككىنچى قېتىم ئەلچى ئەۋەتكەن ۋاقتى كېيىنكى ئەلچىلەر يىلى (يەنى ھىجرىيىنىڭ 10 ـ يىلى)غا توغرا كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ قېتىم ئەۋەتكەن ئەلچىلىرىنىڭ سانى 40 ئادەم ئىدى. ئەلچىلەر ئىچىدە جارۇد ئىبنى ئەلائۇلئەبدى دېگەن بىر كىشى بار بولۇپ، ئۇ ئەسلى خىرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. ئۇ بۇ قېتىم ئىمان ئېيتىپ، ناھايىتى ئىخلاسمەن ياخشى مۇسۇلمانلاردىن بولۇپ كەتتى.

2. دەۋس ئەلچىلىرى ـــ بۇ قەبىلىنىڭ رەسمىي ئەل بولۇپ ئەلچى ئەۋەتكەن ۋاقتى ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى يىل بېشى، يەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەيبەردىكى ۋاقتىغا توغرا كېلىدۇ. كىتابىمىزنىڭ بېشىدا بىز شۇ قەبىلىدىن تۇفەيل ئىبنى ئەمرى ئەددەۋسى دېگەن بىر كىشىنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككىدىكى چېغىدىلا مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقى مەككىدە ناھايىتى زور غۇلغۇلا قوزغىغانلىقىنى سۆزلەپ ئۆتكەندۇق. ئۇ شۇ چاغدىلا ئۆز يۇرتىغا قايتىپ خەلقىنى ئىزچىل ئىسلامغا دەۋەت قىلغان بولسىمۇ، ئۇلار تۇفەيلنىڭ چاقىرىقىغا دەرھال ئاۋاز قوشمىغان، شۇنىڭ بىلەن تۇفەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلاردىن ئۈمىدسىزلىنىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ دەۋس خەلقىگە دۇئا قىلىشنى ئۆتۈنگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئاللاھ! دەۋس خەلقىگە ھىدايەت قىلغىن» دەپ دۇئا قىلغان. ئاردىن بىر نەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن دەۋس خەلقى تولۇق مۇسۇلمان بولغان. تۇفەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆز خەلقىدىن 70 ياكى 80 ئۆيلۈك ئادەمنى باشلاپ ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى باھاردا مەدىنىگە ئەلچى بولۇپ كەلدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەيبەر غازىتىغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقۇپ، ئۇنىڭ كەينىدىن خەيبەرگە بېرىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن شۇ يەردە ئۇچراشتى.

3. فەرۋە ئىبنى ئەمرى ئەلجۇزامى ئەلچىلىرى ـــ فەرۋە دېگەن بۇ كىشى شامنىڭ مەئان دېگەن يېرىدىن بولۇپ، رۇم قوشۇنى ئىچىدىكى بىردىنبىر ئەرەب قوماندان ئىدى. قوشۇمچە رۇم ئىشغالىيىتىدىكى ئەرەب زېمىنىغا قورچاق باش مەئمۇر ئىدى. ئۇ ئالدىنقى قېتىم مۇسۇلمانلارنىڭ (ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلىدىكى) مۇئتە ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن ئاجايىپ قەھرىمانلىقلىرى ۋە ئۆلۈمدىن قورقماس جاسارىتىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ قاتتىق تەسىرلەنگەن ۋە مۇسۇلمان بولغانىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى يەتكۈزۈشكە بىر ئەلچىلەر ئۆمىكى تەشكىللەپ مەدىنىگە يولغا سالدى. ئۇ ئەلچىلەردىن بىر دانە ئاق قېچىرنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئالايىتەن سوۋغا قىلىپ ئەۋەتكەنىدى. رۇم دائىرىلىرى ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۇنى تۇتقۇن قىلىپ ھەپسىگە ئالدى. ئاندىن ئۇنى پەلەستىنگە يالاپ ئاپىرىپ، ئۇنىڭغا بۇ يولدىن يېنىپ مۇرتەد بولۇپ خىزمەت كۆرسىتىش ياكى ئۆلۈمنى تاللاش ئىختىيارلىقىنى بەردى. بۇ چاغدا ئۇ ھېچ ئىككىلەنمەستىن ئۆلۈمنى تاللىغان بولغاچقا، ئۇلار ئۇنى ئەپرا دەرياسى بويىغا ئەپچىقىپ دارغا ئېسىپ ئۆلتۈردى. ئاندىن يەسكە چۈشۈرۈپ قىلىچ بىلەن بېشىنى ئالدى.

4. سەدادا ئەلچىلىرى ــــ بۇ ئەلچىلەر ئۆمكى ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جىئىررانەدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا مەدىنىدە پەيدا بولدى. ۋەقەنىڭ جەريانى مۇنداق ئىدى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جىئىررانەدىن قايتىش ئالدىدا مۇسۇلمانلاردىن 400 كىشىلىك بىر قوشۇن تەشكىللەپ يەمەن تەۋەلىكىگە تېگىش قىلىشقا ئەۋەتكەنىدى. بۇنىڭ ئىچىدە سەدادا دېگەن جايمۇ بار ئىدى. قوشۇن ئاتلىنىپ شۇ تەرەپتىكى بىر قانالنىڭ بېشىغا كېلىپ چۈشۈپ، ئۇ يەرگە بازا تەسىس قىلىپ تۇرغاندا، شۇ قەبىلىنىڭ باشلىقى زەياد ئىبنى ھارىس سەدائى بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ كېچىلەپ يول يۈرۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «مەن ساڭا ئۆز خەلقىمگە ۋاكالىتەن ئەلچى بولۇپ كەلدىم. قوشۇننى قايتۇرۇپ كەلسەڭ، مەن خەلقىمگە ۋاكالىتەن ساڭا ئەل بولۇشقا كېپىل بولسام» دەپ ۋەدە بەردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننى شۇ يەردىنلا قايتىشقا بۇيرۇق قىلىپ ئادەم ئەۋەتتى. زەياد ئىبنى ھارىس سەدائىمۇ قايتىپ خەلقنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەل بولۇشقا ھەيدىدى. نەتىجىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جىئىررانەدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا، شۇ قەبىلىدىن 15 ئادەم تەشكىللىنىپ كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەيئەت بېرىشتى. ئاندىن قايتىپ ھەممىسى ئۆز خەلقلىرىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىشتى. بۇنىڭ تۈرتكىسىدە ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇسۇلمان بولغانلار تېز كۆپىيىپ، كېيىنكى يىلدىكى ھەججەتۇلۋىدادا ئۇلاردىن 100 ھاجى مەككىگە كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ھەج پەرزىنى ئادا قىلىشقا قاتناشتى.

5. كەئەب ئىبنى زۇھەير ئىبنى ئەبى سەلمانىڭ ئەل بولۇپ كېلىشى ــــ كەئەب ئىبنى زۇھەير ئەدىب ۋە شائىر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، ئەرەب شائىرلىرى ئىچىدە ئەڭ شۆھرەت قازانغان يېتۈك شائىر ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ھەجۋىي قىلىدىغان شېئىر ـ قوشاقلارنى كۆپ توقۇغان. ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تائىف غازىتىدىن قايتقاندا، كەئەبنىڭ قېرىندىشى بۇجەير ئىبنى زۇھەير ئۇنىڭغا خەت يېزىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ قېتىم مەككىدە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ئۇنىڭغا ئازار بەرگەن ۋە ھەجۋىي شېئىر توقۇپ ئەلنى قايمۇقتۇرغان بىر قىسىم كىشىلەرگە ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى، بىر قىسىم قورەيش شائىرلىرىنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. ئۇ خېتىدە، *«ئەگەر توغرا تاپساڭ دەرھال كېلىپ رەسۇلۇللاھ (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)دىن ئەپۇ سورىغىن. ئۇ*

گۇناھىنى تونۇغان ئادەمنى ئەيىبكە بۇيرىمايدۇ، ناۋادا بۇنداق قىلمىساڭ جىنىڭنى جايلىغىن، ئەھۋال خەتەرلىك» دېگەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككى قېرىنداش ئارىسىدا خېلى كۆپ قېتىم خەت ـ پەت ئالماشتۇرۇشلار بولغان. كەئبكە نىسبەتەن كەڭ جاھان بارغانچە تار تۇيۇلۇۋاتاتتى. ئۇ قانداقتۇر بىر قارا كۆلەڭگە ئۆزىنىڭ جېنىنى ئېلىش كويىدا بولۇۋاتقاندەك ۋەھىمىگە پاتتى. شۇنىڭ بىلەن كەئب بىر كۈنى خۇپپىيانە ھالدا مەدىنىگە كەلدى ۋە جۇھەينە قەبىلىسىدىن بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ئەتىسى ئۇنىڭ بىلەن بامدات نامىزىنى بىللە ئوقۇدى. نامازدىن كېيىن جۇھەينىلىك ھېلىقى كىشى كەئبكە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرسىتىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئورنىدىن تۇرغانچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ: «ئى رەسۇلۇللاھ! كەئب ئىبنى زۇھەير تەۋبە قىلىپ مۇسۇلمان بولۇپ سەندىن ئامانلىق تىلەپ كەلگەنىكەن، ئەگەر مەن ئۇنى باشلاپ كەلسەم ئۇنى كەچۈرەرسەنمۇ؟» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبنى تونۇمايتتى. شۇڭا ئۇ: «ھەئە، ئەلۋەتتە» دەپ جاۋاب بەردى. كەئب: «كەئب ئىبنى زۇھەير دېگەن مەن بولىمەن، مېنى ئەپۇ قىلسىلا» دېگەنىدى، ئەنسارلاردىن بىر كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ بېشىنى ئېلىشقا رۇخسەت سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: «تۇرۇپ تۇرغىن، ئۇ ئۆتمىشىگە پۇشايمان قىلىپ كەپتۇ» دېدى. بۇ چاغدا كەئب ئۆزىنىڭ «جۇدالىق» ناملىق مەشھۇر شېئىرىنى ئوقۇدى. بۇ شېئىرنىڭ تۇنجى مىسراسى مۇنداق باشلانغانىدى:

سۇئاد[1] ياردىن ئايرىلىپ قەلبىم بۈگۈن جاراھەت،
خارۇ ـ زارمەن ئىشقىدا پەرۋانە مەن ھارارەت.

جۇدا بولغان تەڭلىدە سۇئاد يارىم مېنىڭدىن،
خۇمار كۆزلۈك شوخ كېيىك كەبى شۇنداق نازاكەت.

كەئب ئىبنى زۇھەير شېئىرنىڭ داۋامىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ناماقۇل بولغانلىقىنى ئىپادىلەپ مۇنداق دېگەن:

ئۇقسام ماڭا پەيەمبەر قەتئىي ئۆلۈم بۇيرۇپتۇ،
ئۇمىدىم بار ئەپۇدىن قىلار ماڭا ئىنايەت.

---

① سۇئاد ــــ ئەرەب خەلقى ئارىسىغا كەڭ تارقالغان بىر مەھبۇبىنىڭ نامى.

قىلىق تەخىر پەيغەمبەر قۇرئان سىزگە ئىلتىپات،
ۋەز ـ نەسىھەت ئۇندا بار، مۇسۇلمانغا ھىدايەت.

تۇتماق مېنى ئالدىراپ، چېقىمچىلار پەيلىدىن،
گۇناھىم يوق ئانچە كۆپ، جىق بولغانغا شىكايەت.

كۆردۈم ۋە ھەم ئاڭلىدىم، مەن شۇ كەم تۇرغان جايدا،
گەر تۇرسا ئۇندا پۇر قۇۋۋەت پىل كۆرسىتىپ جاسارەت.

تىترەپ كېتەر جاقلداپ جان ـ ماندىن ئەيمىنىپ،
پەقەت ئالسا پەيغەمبەر ئۇنى قولداپ ھىمايەت.

ئوك قولۇمنى قويدۇممەن بەيئەت ئۈچۈن ئەل گۇۋاھ،
ۋەدى ۋاپا مەردتۇرمەن، گېپىم گەپتۇر ئىناۋەت.

رەسۇلۇللاھ ئالدىدا كەتتى مېنى سۈر بېسىپ،
سۆزلەۋېتىپ تىترەيمەن جاۋابكارمەن جىنايەت.

گويا خەۋپى يولۋاسنىڭ ماڭا چۈشتى دەشتىدە،
ياكى يالماۋۇز قولى قامال سالدى بەتھەيۋەت.

كەئەب يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مەدھىيىلەپ مۇنداق دېگەن:

رەسۇلۇللاھ تولۇن ئاي، نۇر چاقنىتار يالتىراپ،
ئۆتكۈر شەمشەر ياۋغا ئۇ، ياغدۇرادۇر تالاپەت.

كەئەب شېئىرىدا مۇھاجىرلارنى مەدھىيىلىگەچ، ئەنسارلارغا تىل ئۇزاتتى. چۈنكى، ھېلىقى كۈنى بىر ئەنسارى ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە رۇخسەت سورىغانىدى، ئەمما مۇھاجىرلاردىن غەيرى پىكىر چىقمىغانىدى. شۇڭا ئۇ شېئىرىدا مۇنداق دېگەن:

سالماق قەدەم ماڭارلەر جەڭگاھقا ئۇ كىرگەندە،
قارا تەنبىل ياۋ قىلىچ ئۇرسا تەگمەس كەرامەت.

كەئەب مۇسۇلمان بولدى. مۇسۇلمان بولغاندىمۇ ناھايىتى تەقۋادار ياخشى مۇسۇلمانلاردىن بولۇپ كەتتى. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ ئەنسارلارنىمۇ مەدھىيىلەپ ئەشئار يېزىپ ئىلگىرىكى خاتالىقىدىن ئەپۇ سورىدى. ئۇ مۇنداق دېدى:

كىم دېسە: «مەن شاد ياشاي، بۇ جاھان كەڭ قوينىدا»،
ئۇ چوقۇم كىرسۇن ھامان توپقا ئەنسارى بولۇپ.

مىراس قالغان ياخشىلىق ئۇلارغا ئەجداد كانىدىن،
ياخشىلارنىڭ ياخشىسى كەلدى ئەنسارى بولۇپ.

6. بەنى ئۇزرە ئەلچىلىرى — بۇلار ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى سەپەر ئېيىدا كەلگەن. ئۇلار 12 ئادەم ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ھەمزە ئىبنى نۇئمان ئىسىملىك بىر كىشى بار ئىدى. ئۇ ئەلچىلەرگە ۋاكالىتەن سۆز قىلىپ: «بىز بەنى ئۇزرە خەلقى قۇسەي (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالتىنچى بوۋىسى)نىڭ ئانا تەرەپ تاغىلىرىمىز. قۇسەيگە ياردەم بېرىپ ۋە ئۇنى قوللاپ، خۇزائە ۋە بەنى بەكرى قەبىلىلىرىنى مەككىدىن قوغلاپ چىقىرىشقا تايانچ بولغانمىز. بىزنىڭ ئەجدادتىن ئەۋلادقا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىقلىرىمىز ۋە كونا قىرابىتىمىز بار» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا قىزغىن مۇئامىلىدە بولدى ۋە ئۇلارغا شامنى چوقۇم پەتھى قىلىدىغانلىقىغا ۋەدە بەردى. ئاخىردا ئۇلارنى رامبال، پالچى ۋە جىنكەش داخانلاردىن ئىش سوراشتىن ۋە بۇت ـ ھەيكەللەرگە ئاتاپ قۇربانلىق قىلىشتىن ھەزەر ئەيلەشنى تاپىلىدى. ئەلچىلەر ئىمان ئېيتىپ، ئىسلام قائىدىلىرىنى ئۆگىنىپ قايتىشتى.

7. بەللى ئەلچىلىرى — بۇلار ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلدە كېلىپ مۇسۇلمان بولغان ۋە مەدىنىدە ئۈچ كۈن تۇرۇپ مۇسۇلماندارچىلىقتا زۆرۈر بولغان مەسىلىلەرنى سوراپ ئۆگىنىۋالغان. ئۇلارنىڭ باشلىقى ئەبۇ زەبىب: «زىياپەتتە ساۋاپ بارمۇ؟» دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەلۋەتتە بار، سېنىڭ مەيلى باي، مەيلى نامرات ھەرقانداق ئادەمگە قىلغان خەير ـ ئېھسانىڭ سەدىقە بولىدۇ» دېدى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: «زىياپەت ۋاقتى قانچىلىك بولىدۇ؟» دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەم: «ئۈچ كۈن» دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ: «ئىزىپ كېلىپ قالغان قوينى قانداق قىلغۇلۇق؟» دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇ سېنىڭ ياكى سېنىڭ قېرىندىشىڭنىڭ ۋەياكى بۆرە ـ يىرتقۇچنىڭ» دېدى. ئۇ يەنە: «تۆگىنىڭ ئازغان ـ تازغانلىرىنىچۇ؟» دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭ بىلەن سېنىڭ نېمە كارىڭ، ئۇنىڭ بىلەن ئىشىڭ بولمىسۇن، تاكى ئۇنى ئۆز ئىگىسى تېپىۋالسۇن» دېدى.

8. سەقىف ئەلچىلىرى ــــ بۇ ئەلچىلەر ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى رامزاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇك غازىتىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا يېتىپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولۇش جەريانى تولىمۇ ئەگرى ـ توقاي بولغان. مۇسۇلمانلار تائىف غازىتىدىن قايتىپ مەدىنىگە يولغا چىقىش ئالدىدا تۇرغاندا ئۇلارنىڭ باشلىقى ئۇرۋە ئىبن مەسئۇد سەقەفى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ مۇسۇلمان بولدى ۋە تائىفقا قايتىپ ئۇلارنى مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلدى. ئۇ خەلقىم ماڭا ئىتائەت قىلىدۇ ۋە ماڭا ئەگىشىدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى. چۈنكى، ئۇ سەقىف خەلقى ئىچىدە يۇقىرى ئابرۇيغا ئىگە ئاتاقلىق شەخس ئىدى. جىمى خەلق ئۇنى ئۆز پەرزەنتلىرىدىنمۇ بەكرەك سۆيەتتى ۋە ھىمايە قىلاتتى. ئۇ بۇ قېتىم سەقىف خەلقىنى ئىسلامغا چاقىرىۋىدى، ئۇلار ئۇرۋەگە ماقۇل بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ ۋە ھەر تەرەپتىن ئوق ياغدۇرۇپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويۇشتى. ئاردىن بىر نەچچە ئاي ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار يەنە ساراسىمىگە چۈشتى ۋە ئەتراپتىكى مۇسۇلمان بولۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەل بولغان جىمى ئەرەبلەر بىلەن قارشىلىشىپ ئۆتەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئاردىن بىر ئادەمنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەلچىلىككە ئەۋەتمەكچى بولدى. ئۇلار ئەبدىيا لەيل ئىبنى ئەمرىنى تاللىدى ۋە ئۇنىڭغا بۇ تەكلىپنى بېرىۋىدى، ئابدىيا لەيل ئىبنى ئەمرى ئۇنىمىدى. چۈنكى، ئۇ بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلاپ كەلسە، ئۇرۋەگە ئوخشاش قىسمەتكە قېلىشىدىن ئەنسىرىگەنىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «مەن بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلالمايمەن، بىراق بىرقانچە ئادەم بىللە بارساق مەيلى».

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەبدىيا لەيل ئىبنى ئەمرگە ئىتتىپاقداش قەبىلىلەردىن ئىككى كىشىنى، بەنى مالىك قەبىلىسىدىن ئۈچ كىشىنى قېتىپ ئالتە كىشىلىك بىر ئۆمەك تەشكىللىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئوسمان ئىبنى ئەبلئاس سەقەفى ئۆمەك ئىچىدىكى يېشى ئەڭ كىچىك ئەلچى ئىدى.

ئەلچىلەر مەدىنىگە يېتىپ كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا قۇرئان ئاڭلىسۇن ۋە كىشىلەرنىڭ ناماز ئوقۇۋىغىنىنى كۆرسۇن ئۈچۈن

مەسجىدنىڭ بىر چېتىدىن ئالاھىدە بىر چېدىر تەييارلاپ بەردى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئۇچرىشىپ تۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار بىلەن ھەر قېتىم ئۇچراشسا، ئۇلارنى مۇسۇلمان بولۇشقا دەۋەت قىلاتتى. ئاخىر ئۇلارنىڭ باشلىقى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مەدىنە تەرەپ بىلەن سەقىف خەلقى ئوتتۇرىسىدا بىر پارچە ھۆججەت توختىتىشنى، ھۆججەتكە سەقىف خەلقى ئۈچۈن زىناخورلۇق (جىنسىي ئەركىنلىك)، ھاراقكەشلىك ۋە جازانخورلۇققا يول قويۇشنى، لات[1] بۇتىنى چېقۋەتمەسلىكنى، ئۇلاردىن نامازنى كەچۈرۈم قىلىش ۋە كىچىك خۇسۇسىي بۇتلارنى ئۆزلىرىنى چاقىلى سالماسلىق، ئاندىن ئۇلار ئەل بولۇش قاتارلىق مەزمۇنلارنى كىرگۈزۈشنى شەرت قىلىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ شەرتلەرنىڭ بىرىنىمۇ قوبۇل قىلالمايدىغانلىقىنى ئېيتقاندى، ئۇلار يەنە چېدىرىغا كىرىپ مەسلىھەتلەشتى ۋە ئۆزئارا غۇلغۇلا قىلىشتى. ئاخىر ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تەسلىم بولماقتىن باشقا چىقىش يولى يوقلىقىنى ھېس قىلىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان بولىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. پەقەت لات بۇتىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى ئادەم ئەۋەتىپ چاقتۇرۇۋەتسە پىكرى يوقلىقىنى، ئەمما سەقىف خەلقى بۇ بۇتىنى ئۆز قوللىرى بىلەن چاقمايدىغانلىقىنى شەرت قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ بۇ شەرتىگە قوشۇلدى ۋە ئۇلارغا بىر پارچە مەكتۇب يېزىپ بېرىپ، ئوسمان ئىبنى ئەبلئاس سەقەفىنى ئۇلارغا ئەمىر قىلىپ تەيىنلىدى. سەۋەبى، ئۇ ئەلچىلەر ئارىسىدىكى ئىسلامىي بىلىملەرنى ئىگىلەشكە، قۇرئان ئوقۇشقا ۋە دىن ئۆگىنىشكە ئەڭ قىزىقىدىغان كىشى ئىدى. ئەلچىلەر ھەر كۈنى ئەتىگەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچرىشىش ئۈچۈن ئۇنى ياتقىدا قالدۇرۇپ چىقىپ كەتسە، ئۇ بۇ چاغدا مەسجىدتىكى ئىلمىي سۆھبەتكە ئىشتىراك قىلاتتى. ئەلچىلەر قايتىپ كېلىپ چۈشلۈكى ئۇخلاپ قېلىشسا، ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن قۇرئان ئۆگىنەتتى ۋە دىنىي ئەھكاملارنى سورايتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇخلاپ قالغان بولسا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئىزدەيتتى. ئوسمان ئىبنى ئەبلئاس كېيىنكى مۇرتەدلەر زامانىدا ئۆز خەلقى ئۈچۈن ئەڭ بەرىكەتلىك ۋە تۆھپىسى ئەڭ زور كىشى بولۇپ قالدى. ئەينى چاغدا سەقىف خەلقىمۇ بۇزۇلۇپ مۇرتەد (دىندىن ئاغقۇچى) بولماقچى بولغاندا، ئۇ نەسىھەت قىلىپ: «سىلەر ھەممىدىن كېيىن

---

[1] لات ــــ ھىجاز تۇزلەڭلىكىدىكى لات، مەنات ۋە ئۇززادىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ بۇتنىڭ بىرى.

مۇسۇلمان بولۇپ، ھەممىدىن بۇرۇن مۇرتەد بولماڭلار» دېدى. نەتىجىدە ئۇلار ئىسلامدا چىڭ تۇرۇپ مۇرتەد بولمىدى.

ئەلچىلەر تائىفقا قايتىپ بارغاندىن كېيىن ھەقىقىي ئەھۋالنى يوشۇرۇپ، تائىف خەلقىگە ئۇرۇش خەۋپى بارلىقىنى ئېيتتى ۋە ئۆزلىرىمۇ ئىنتايىن بىئاراملىق ۋە قايغۇ ـ ھەسرەت ئىزھار قىلىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلاردىن ئىسلامدىن باشقىسىنى قوبۇل قىلمىغانلىقىنى، زىناخورلۇق، ھاراقكەشلىك ۋە جازانىخورلۇقتىن قەتئىي قول ئۈزۈشنى تەلەپ قىلغانلىقىنى، بولمىسا قوشۇن تارتىپ كېلىپ ئۇرۇشماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىشتى. بۇنى ئاڭلاپ سەقىف خەلقىنىڭ جاھىلىيەتچە مۇغەمبەرلىكى تۇتۇپ، ئىككى ـ ئۈچ كۈندەك ئۇرۇش تەييارلىقىدا ئالدىراش ئۆتتى. ئۈچىنچى كۈنىگە كەلگەندە ئاللاھ تەئالا ئۇلارنىڭ قەلبىگە قورقۇنچ سالدى چېغى، ئۇلار قايتا يىغىلىپ ھېلىقى ئەلچىلەرگە مەدىنىگە قايتىپ مۇھەممەدنىڭ تەلىپىگە كۆندىغانلىقىمىزنى ئۇقتۇرساڭلار دېيىشتى. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە ئەلچىلەر ھەقىقىي ئەھۋالنى ئاشكارىلىدى ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن تۈزگەن كېلىشىمنىڭ مەزمۇنىنى ئۇقتۇردى. شۇنىڭ بىلەن سەقىف خەلقى تامامەن مۇسۇلمان بولدى.

ئاردىن ئۇزۇن ئۆتمەي پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدا بىرقانچە ئادەمنى لات بۇتىنى چېقىۋېتىشكە ئەۋەتتى. ئۇلار يېتىپ كېلىپ بۇتنى چېقىش ئالدىدا مۇغىرە ئىبنى شۇئبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمراھلىرىغا: «مەن سىلەرنى بىر كۈلدۈرۈپ قوياي» دېدى ـ دە، قولىغا بولقىنى ئېلىپ بۇتقا قاتتىق بىرنى ئۇردى ـ دە، ئاندىن ئۆزىنى تاشلاپ تىپچەكلەشكە باشلىدى. بۇنىڭ بىلەن قاراپ تۇرغان تائىف ئاھالىسى چۇرۇقلىشىپ كەتتى ۋە: «ئاللاھ مۇغىرىگە لەنەت قىلسۇن، ئۇنىڭغا لات تەقسىرەت قىلدى» دېيىشتى. بۇ چاغدا مۇغىرە سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ: «ئاغزىڭنى يىغ قاغىش تەگكۈرلەر، بۇ دېگەن ئەسكى تام ۋە لاي ـ خىشلار، خالاس» دېدى ـ دە، بۇتخانىنىڭ دەرۋازىسىغا ئۇرۇپ ئۇنى ئۆرۈۋەتتى ۋە يامىشىپ بۇت ھەيكىلىنىڭ ئۈستىگە چىقتى. باشقىلارمۇ چىقىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار لات بۇتىنى گۈلدۈرلىتىپ يىقىپ يەر بىلەن تەڭ تۈزلىۋەتتى، ھەتتا بۇتخانىنىڭ ئۇلىنى كولاپ ئۇ يەردىكى زىبۇ ـ زىننەت ۋە كىيىم ـ كېچەكلەرنى چىقىرىۋالدى. سەقىف خەلقى قوللىرىنى چىشلىشىپ ھەيران قېلىشتى. خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئادەملىرى قېزىۋېلىنغان نەرسىلەرنى ئېلىپ مەدىنىگە قايتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ نەرسىلەرنى شۇ كۈنىلا قوشۇن ئارىسىدا تەقسىم قىلىپ بەردى ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ ئۆز پەيغەمبىرىگە نۇسرەت ئاتا قىلغانلىقىغا ۋە ئۆز دىنىنى غالىب قىلغانلىقىغا ھەمدۇسانا ئوقۇدى.

9. يەمەن پادىشاھ جەمەتىنىڭ مەكتۇب ئەۋەتىشى — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇكتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يەمەن ھىمىيەر پادىشاھ جەمەتىنىڭ ئەل بولۇش مەكتۇبنامىسىنى تاپشۇرۇۋالدى. مەكتۇبقا ئىمزا قويغانلاردىن ھارىس ئىبن ئابدىلكۇلال، نۇئەيم ئىبن ئابدىلكۇلال، نۇئمان ئىبن قىيل زىرەئىين، ھەمدان ۋە مۇئافىرلار بار ئىدى. ئۇلار بۇ خەتنى ئەلچى مالىك ئىبنى مۇررە رەھاۋىدىن ئەۋەتتى. ئۇلار خېتىدە ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى، شېرىك ئەقىدە ۋە مۇشرىكلاردىن ئادا ـ جۇدا بولغانلىقىنى يازغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇلارغا بىر پارچە مەكتۇب يېزىپ ئەۋەتتى. مەكتۇبتا ئۇ مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلارنىڭ ھوقۇق ـ مەجبۇرىيىتىنى ۋە زىممىي[1]لارنىڭ ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلسىلا، ئۇلار ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ھىمايىسىدە ئەمىن بولىدىغانلىقىنى بايان قىلغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە ساھابىلەردىن بىر بۆلۈك كىشىلەرنى ئۇلارغا دىن ئۆگىتىشكە ئەۋەتتى. ئۇلارغا مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى باش قىلىپ تەيىنلىدى.

10. ھەمدان ئەلچىلىرى — بۇ ئەلچىلەر ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى تەبۇك غازىتىدىن كېيىن كەلگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا بىر پارچە مەكتۇب يېزىپ بەردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەكتۇبتا ئۇلارنىڭ يولسىز تەلەپلىرىنى قەتئىي چەكلىدى ۋە ئۇلارغا مالىك ئىبنى نەمەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەمىر قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇ شۇلار ئىچىدىكى مۇسۇلمان بولغانلارغا مەسئۇل بولغان ئىدى. قالغانلىرىغا خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتتى. خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەردە ئالتە ئاي تۇرۇپ دەۋەت ئېلىپ بارغان بولسىمۇ، ئۇلاردا ھېچقانداق ئىلگىرىلەش بولمىدى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەمدانغا ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتىپ خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قايتۇرۇۋېتىشنى بۇيرىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ يەرگە بېرىپ ئۇلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خېتىنى ئوقۇپ بەردى ۋە ئۇلارنى مۇسۇلمان بولۇشقا چاقىرىۋىدى، ئۇلارنىڭ كۆپ ساندىكىلىرى مۇسۇلمان بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەت يېزىپ ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەتنىڭ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇپ سەجدىگە باش قويدى ۋە

[1] ھاياتلىق ۋە مال ـ مۈلۈك بىخەتەرلىكى كاپالەتلەندۈرۈلگەن ھالدا ئۆز دىنىدا قېلىش بەدىلىگە ئىسلام ھۆكۈمىتىگە باج تاپشۇرۇشقا ئەھدى تۈزۈشكەن ئىسلام دۆلىتى تەۋەلىكىدىكى غەيرى مۇسۇلمانلار زىممىي دەپ ئاتىلىدۇ.

بىر ھازادىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ: «ھەممەدانغا ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن، ھەمدانغا ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن» دەپ تەكرارلىدى.

11. بەنى فەزارە ئەلچىلىرى — بۇ ئەلچىلەرمۇ ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇكتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يېتىپ كەلگەن. بۇ ئۆمەكتە ئون نەچچە ئادەم بار بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يۇرت ـ ماكانلىرىنىڭ قۇرغاقچىلىق ۋە قەھەتچىلىكتە ئىكەنلىكىنى شىكايەت قىلىشقانىدى. شۇڭا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنبەرگە چىقىپ دۇئاغا قول كۆتۈردى ۋە ئاللاھ تەئالادىن سۇ تەلەپ قىلىپ: «ئى ئاللاھ! خەلقلىرىڭنى سۇغارغىن، چارۋا ـ تۇياقلارنى سۇغارغىن، رەھمىتىڭنى چاچقىن، چاڭقىغان ئۆلۈك زېمىنلىرىڭنى رەھمەت يامغۇرلىرىڭ بىلەن تىرىلدۈرگىن، ئى ئاللاھ! بىزنى تاتلىق، راھەتلىك، ئارام بەخش ئېتىدىغان، ھەممىنى سۇغىرىدىغان، جانغا ئەسقاتىدىغان، كېچىكمەيدىغان، مەنپەئەتى مول، زىيان سالمايدىغان يامغۇر بىلەن سۇغارغىن. ئى ئاللاھ! رەھمەت يامغۇرى بىلەن سۇغارغىن، ئازاب يامغۇرى بىلەن سۇغارمىغىن. ۋەيرانچىلىقتىن، كەلكۈن پەيدا بولۇشتىن ۋە لاتقا بېسىپ كېتىشتىن ساقلىغىن. ئى ئاللاھ! بىزگە يامغۇر ياغدۇرۇپ بەرگىن ۋە بىزنى دۈشمەن ئۈستىدىن غالىب قىلغىن» دەپ تىلىدى.

12. نەجران ئەلچىلىرى — نەجران مەككىنىڭ جەنۇبىدىن يەتتە كۈنلۈك كېلىدىغان چوڭ شەھەر بولۇپ، 72 يېزا ـ كەنتىسى بار ئىدى. ئاتلىق بىر كۈندە ئايلىنىپ بولغىلى بولاتتى. 100 مىڭ كىشلىك مۇنتىزىم قوشۇنى بار ئىدى. ئاھالىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى خىرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى.

نەجراننىڭ ئەلچىلىرىمۇ ھىجرىيىنىڭ 9 ـ يىلى كەلگەن. ئەلچىلەر 60تەك ئادەمدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۈچ كىشى نەجراننىڭ ئەڭ ئالىي رەھبەرلىرى ئىدى، 24 كىشى ئەشرەپ ـ ئەكابىرلەردىن ئىدى.

ئۇلارنىڭ بىرى ئاقىب (ئىز باسار، خەلىفە، ۋەلىئەھدى دېگەن مەنىلەردە بولۇپ، ئەينى چاغدىكى دۆلەت ئاپپاراتى ۋەزىپە ـ مەنسەپ نامى ئىدى) بولۇپ، دۆلەتنىڭ مەئمۇرىي ئىشلىرى ۋە ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا مەسئۇل ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ئابدۇلمەسىھ ئىدى. ئىككىنچىسى، سەييىد (باش خوجىدار) بولۇپ، دۆلەتنىڭ مەدەنىيەت ئىشلىرى ۋە سىياسىي ئىشلىرىغا مەسئۇل ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ئەيھەم ئىدى. يەنە بىر سۆزدە شۇرەھبىل ئىدى دېيىلگەن. ئۈچىنچىسى ئەسقەف (باش ئېپىسكوپ، خىرىستىئان دىنىدىكى دىنىي ئۆلىمىي ئۇنۋان) بولۇپ، دۆلەتنىڭ دىن ئىشلىرى ۋە ئىدىيىۋى خىزمەتكە رەھبەرلىك قىلىش ئىشلىرى مۇشۇ كىشىگە مەركەزلەشكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ئەبۇ ھارىس ئىبنى ئەلقەمە ئىدى.

ئەلچىلەر مەدىنىگە كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچراشتى ۋە ئۆزئارا سوئال ـ جاۋاب تاشلىشىپ پىكىر ئالماشتۇردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ئىسلامغا دەۋەت قىلدى ۋە قۇرئان ئوقۇپ بەردى. ئەمما، ئۇلار بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلماي، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىيسا ئەلەيھىسسالامغا قارىتا نېمە دەيدىغانلىقىنى سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ بۇ سوئالىغا شۇ كۈنى جاۋاب بەرمەي كېيىنگە سۈردى. ئاخىر ئۇنىڭغا: ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِندَ اللّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثِمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ * الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلاَ تَكُن مِّن الْمُمْتَرِينَ * فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْاْ نَدْعُ أَبْنَاءنَا وَأَبْنَاءكُمْ وَنِسَاءنَا وَنِسَاءكُمْ وَأَنفُسَنَا وأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَةُ اللّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ﴾ «شۈبھىسىزكى، ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئىيسانىڭ مىسالى (ئۇ ئاتىسىز يارىتىلغانلىقتىن) ئادەمنىڭ (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ) مىسالىغا ئوخشايدۇ. ئادەمنى ئاللاھ (ئاتا ـ ئانىسىز) تۇپراقتىن ياراتتى. ئاندىن ئۇنىڭغا: ‹ۋۇجۇدقا كەل› دېدى ـ دە، ئۇ ۋۇجۇدقا كەلدى (ئىيسانىڭ ئىشى ئادەمنىڭ ئىشىدىن ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس). (ئىيسا ھەققىدىكى بۇ سۆز) ئاللاھ تەرىپىدىن نازىل بولغان ھەقىقەتتۇر، سەن شەك قىلغۇچىلاردىن بولمىغىن. سەن ئىيسا توغرۇلۇق ھەقىقىي مەلۇماتقا ئىگە بولغىنىڭدىن كېيىن، كىملەركى سەن بىلەن مۇنازىرىلەشسە، سەن ئۇلارغا: ‹كېلىڭلار، ئوغۇللىرىمىزنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى، ئاياللىرىمىزنى ۋە ئاياللىرىڭلارنى، ئۆزلىرىمىزنى ۋە ئۆزلىرىڭلارنى يىغىپ، ئاللاھنىڭ لەنىتى يالغانچىلارغا بولسۇن دەپ ئاللاھقا يالۋۇرۇپ دۇئا قىلايلى› دېگىن» (3:59 — 61) دېگەن ئايەتلەر نازىل قىلىندى.

ئەتىسى ئەتىگەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلچىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ يۇقىرىقى ئايەت كەرىمنىڭ روھى بويىچە ئىيسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدىكى ئۆزىنىڭ كۆزقارىشىنى شەرھلىدى ۋە ئۇلارنى ئوبدان ئويلىنىپ كېلىشكە قويۇۋەتتى. ئەلچىلەر يەنىلا ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋېلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىيسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدە ئېيتقانلىرىغا قانائەت قىلغۇسى كەلمىدى. كېيىنكى كۈنى سەھەردە ئۇلار يەنىلا يا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىيسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدە ئېيتقانلىرىغا قانائەت قىلماي، يا ئىسلامنى قوبۇل قىلىشقا مەسلىھەتى پىشماي ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كېلىشتى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى لەنەت ئېيتىششقا چاقىردى ۋە ھەسەن بىلەن ھۈسەينلەرنى بىر پارچە رەختكە يۆگەپ ئېلىپ كەلدى. قىزى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتاتتى. ئەلچىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمنىڭ قەتئىي نىيىتىنى كۆرۈپ بىر دەپ ئايرىم سۆھبەتلەشتى ۋە ئاقىب (دۆلەت باشلىقى)، سەييىد (سىياسەت ۋە مائارىپ باشلىقى) ۋە ئەسقەف (دىنىي داھىي) قاتارلىق ئالىي رەھبەرلەر مۇنداق قاراشقا كېلىشتى: «ئۇنىڭ بىلەن لەنەت ئېيتىششقا بولمايدۇ. ئۇ ئەگەر راست پەيغەمبەر بولۇپ بىز لەنەت ئېيتىششاق، بىز ۋە بىزنىڭ خەلقىمىز ئەبەدىي نىجاتلىق تاپالمايمىز. بىزنىڭ زېمىنىمىزدىكى ئادەملەر ۋە ھايۋانلار ھەممىسى قالماي ھالاك بولىدۇ». ئاخىرى ئۇلارنىڭ پىكرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىقارغان ھۆكمىگە رازى بولۇشقا تەيىن تاپتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: «بىز سېنىڭ قانداق تەلىپىڭ بولسا ئورۇندايدىغان بولدۇق» دېيىشتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن باج ئېلىشنى قوبۇل كۆردى ۋە ئۇلار بىلەن ھەر يىلى 2000 قۇر كىيىم (1000 قۇرنى رەجەبتە، يەنە 1000 قۇرنى سەپەردە تاپشۇرۇشقا)، ھەربىر قۇر كىيىم بىلەن بىر ئۇقىيە ئالتۇن قوشۇپ تاپشۇرۇشقا كېلىشىم تۈزدى. بۇنىڭ بەدىلىگە ئۇلار دىنىي ئېتىقاد جەھەتتە تولۇق ئەركىن بولىدىغان بولدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا بۇ كېلىشىمنامىنى ئالايىتەن يازدۇرۇپ بەردى. ئەلچىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مەزكۇر خىراجنى تاپشۇرۇۋېلىشقا ئىشەنچلىك بىر ئادەمنى ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلغاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا (مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ باھاسى بويىچە) ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەۋەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ نەجراندا ئىسلام دىنى تارقىلىشقا باشلىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا سەييىد ۋە ئاقىب قاتارلىق ئالىي رەھبەرلەرمۇ نەجرانغا قايتقاندىن كېيىن مۇسۇلمان بولغان. كېيىنرەك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى نەجراننىڭ زاكات ۋە خىراجلىرىنى يىغىپ كېلىشكە ئەۋەتكەن. ھەممىگە ئايانكى، ئۆشرە-زاكات دېگەنلەر مۇسۇلمانلاردىن ئېلىنىدۇ، ئەلۋەتتە.

13. بەنى ھەنىفە ئەلچىلىرى — بۇ قەبىلىنىڭ ئەلچىلىرىمۇ ھىجرىيىنىڭ 9-يىلى كەلگەن. ئەلچىلەر 17 كىشىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇسەيلىمە كەززابمۇ بار ئىدى (ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى مۇسەيلىمە ئىبنى سۇمامە ئىبنى ھەبىب ئىبنى ھارىس بولۇپ، شۇ قەبىلىدىن ئىدى). ئۇلار ئەنسارلاردىن بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ، ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچرىشىپ مۇسۇلمان بولۇشتى. ئەمما، كەززاب مۇسەيلىمە ھەققىدىكى رىۋايەتلەر ئوخشاش ئەمەس. بۇ ھەقتىكى رىۋايەتلەرنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە چوڭقۇر نەزەر سالغىنىمىزدا، كەززاب مۇسەيلىمە باشتىنلا مۇسۇلمان بولۇشتىن باش تارتىپ،

ھوقۇق ـ مەنسەپ تەمەسىدە يۈرگەن، ھەتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچرىشىشتىنمۇ ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ئۆمەك ئەزالىرى بىلەن سۆھبەتكە قاتناشمىغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەسلەپتە ئۇنى چىرايلىق سۆز ۋە ئىللىق مۇئامىلە بىلەن قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشقان، ئەمما ئۇنىڭغا ياخشىلىق ياراشمايدىغاندەك قىلغاچقا، ئۇنىڭ يامان نىيىتى بارلىقىنى پەملەپ كەسكىن پوزىتسىيە تۇتقان.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇنىڭدىن بىرقانچە كۈن ئىلگىرى بىر چۈش كۆرگەن. چۈشىدە پۈتۈن يەر ـ زېمىننىڭ خەزىنە ـ بايلىقلىرى ئۇنىڭغا بېرىلگەن ۋە قولىدا ئىككى دانە ئالتۇن ئۈزۈك پەيدا بولۇپ قالغان. بۇ ئىككى ئۈزۈك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قاتتىق ئېغىر كەلگەن ۋە ئۇنى غەم باسقان. شۇئان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋەھيى قىلىنىپ: «ئۇنى پۈۋلىگىن» دېيىلگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى پۈۋلىگەندە ئۈزۈكلەر ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچۇپ يوقالغان. ئۇ چۈشىدىكى بۇ ئىككى ئۈزۈككە ئۆزىدىن كېيىن باش كۆتۈرۈپ چىقىدىغان ئىككى كەززاب (يالغانچى) دەپ تەبىر ئېيتقاندى.

خوش، مۇسەيلىمە كەززاب ئەنە شۇنداق بويۇن تولغىغاندىن كېيىن (ئۇ: «ئەگەر مۇھەممەد ئۆزىدىن كېيىنكى ھوقۇق ۋە ئەمىرلىكنى ماڭا تەۋسىيە قىلغان بولسا، مەن ئۇنىڭغا ئەگىشەتتىم» دەپ يۈرگەندى)، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئالايتەن ئۇنى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ قولىدا بىر پۇتاق خورما شېخىنى كۆتۈرۈۋالغاندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە ئۇنىڭ ناتىقى (ۋاكالىتەن سۆزلەشكۈچىسى) سابىت ئىبنى قەيس ئىبنى شىماس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بار ئىدى. ئۇلار مۇسەيلىمە ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بىلەن ئۇچراشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسەيلىمىگە ئۆزى بىۋاستە گەپ قىلدى. بۇ چاغدا مۇسەيلىمە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «ئەگەر خالىساڭ ھازىر بىز سېنىڭ ئىشلىرىڭغا ئارىلاشمىساق، ئەمما سەن ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىنكى ھوقۇق ۋە ھاكىمىيەتنى بىزگە تەۋسىيە قىلساڭ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا كەسكىن رەددىيە بېرىپ: «ئەگەر سەن مەندىن مۇشۇ بىر تال شاخنى سورىساڭمۇ ھەرگىز بەرمەيمەن. سەن تولا ھەددىڭدىن ئاشمىغىن، ناۋادا ھەقتىن يۈز ئۆرۈيدىغان بولساڭ، ئاللاھ سېنى چوقۇم ھالاك قىلىدۇ. قەسەم قىلالايمەنكى، چۈشۈمدە كۆرسىتىلگەن ھېلىقى كەززاب چوقۇم سەن ئىكەنسەن. ماۋۇ سابىت ئىبنى قەيس ساڭا جاۋاب بەرسۇن، مېنىڭ ساڭا سۆزلەپ ئولتۇرغىلى ۋاقتىم يوق» دەپ قويۇپ ئۆرۈلگىنىچە كېتىپ قالدى.

ئاخىر ئىش پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئويلىغان يەردىن چىقتى. مۇسەيلىمە يەمامىگە قايتقاندىن كېيىن ئۆيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن تەڭ دەرىجىلىك پەيغەمبەر بولغانلىق دەۋاسىنى كۆتۈرۈپ چىقتى ۋە مەنمۇ پەيغەمبەر دەپ داۋراڭ سالدى. ئۇ قوشاق ۋە قاپىيىلەرنى توقۇپ قۇرئاننىڭ ئورنىغا دەسسەتمەكچى بولدى. يەمامە خەلقى ئۈچۈن ھاراق ۋە زىنا ـ پاھىشىلەرنى يولغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئېتىراپ قىلىپ: «مۇھەممەد راست پەيغەمبەردۇر» دەيتتى. يەمامە خەلقى ئۇنىڭ يالغان ـ ياۋىداق سۆزلىرىگە ئالدىنىپ كەتتى ۋە ئۇنىڭ سەنىمىگە داپ چېلىپ ئۇسسۇل ئوينىدى.

مۇسەيلىمەنىڭ ئىشى كۈنسايىن زورايدى، ھەتتا ئۇنىڭ ئابرۇيى ئېشىپ «يەمامە شەپقەتچىسى» دەپ ئاتالدى. ئۇ تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەت يازدى. ئۇ خېتىدە: *«مەن پەيغەمبەرلىكتە ساڭا شېرىك قىلىندىم، يېرىم ھوقۇق بىزنىڭ، يېرىم ھوقۇق قۇرەيشلەرنىڭ بولسۇن»* دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: *«زېمىن ئاللاھنىڭ زېمىنى، ئاللاھ ئۇنى خالىغان كىشىگە ئىلتىپات قىلىدۇ، ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەنسۇپ»* دەپ رەددىيە بەردى. ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: مۇسەيلىمەنىڭ ئىككى ئەلچىسى ئىبنى نەۋاھ ۋە ئىبنى ئەسساللار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن: «سىلەر ئىككىڭلار مېنىڭ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىمگە گۇۋاھلىق بېرەمسىلەر» دەپ سورىغانىدى، ئۇلار: «بىز مۇسەيلىمە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى دەپ گۇۋاھلىق بېرىمىز» دېدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غەزەپلىنىپ: «ئاللاھقا ئىمان كەلتۈردۈم، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈردۈم. ئەگەر مەن ئەلچىنى ئۆلتۈرەر بولسام چوقۇم ئىككىڭلارنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتىم» دېدى.

مۇسەيلىمە پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلىپ چىققان ۋاقىت ھىجرىيىنىڭ 10 ـ يىلى ئىدى. ئۇ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپىلىكىنىڭ 1 ـ يىلى، يەنى ھىجرىيىنىڭ 12 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلدە يەمامە ئۇرۇشىدا ئۆلتۈرۈلدى. ئۇنى ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاتىلى ۋەھشىي ئىبنى ھەرب ئۆلتۈرگەنىدى. ئەمما، يەنە بىر پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلغۇچى ئەسۋەد ئەلئەنەسى دېگەن كىشى يەمەندە باش كۆتۈردى. ئۇنى فەيرۇز دېگەن كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپاتىدىن بىر كۈن ئىلگىرى ئۆلتۈرگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەھيى ئارقىلىق بۇ خەۋەرنى مۇسۇلمانلارغا ئالدىن ئۇقتۇرغان.

ئەمما، يەمەندىن بۇ خەۋەرنى ئېلىپ كەلگەن ئەلچى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەپنە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن يېتىپ كەلگەچكە، ئۇنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا دوكلات قىلىشقا توغرا كەلدى.

14. بەنى ئامىر ئىبنى سەئسەئە ئەلچىلىرى — بەنى ئامىر ئەلچىلىرى ئىچىدە ئاللاھ تەئالانىڭ دۈشمىنى ئامىر ئىبنى تۇفەيل، ئەربەد ئىبنى قەيس (لۇبەيدنىڭ ئانا بىر قېرىندىشى)، خالىد ئىبنى جەئفەر ۋە جاففار ئىبنى ئەسلەملەر بار ئىدى. ئۇلار شۇ قەبىلىنىڭ باشلىق، كاتتىۋاشلىرى ۋە ئوت قۇيرۇق شەيتانلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئامىر ئىبنى تۇفەيل بولسا بىئرى مەئۇنە پاجىئەسىنىڭ پىلانلىغۇچىسى ئىدى. بۇ ئۆمەك مەدىنىگە قەدەم بېسىش ئالدىدا ئامىر بىلەن ئەربەد يەنە سۇيىقەست پىلانلاپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تۇيدۇرماي ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولدى. ئەلچىلەر كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن كۆرۈشتى. ئامىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى گەپكە سېلىپ گال قىلىپ تۇردى، ئەربەد پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ قىلىچىنى بىر غېرىچ سۇغۇرغانىدى، ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭ قولىنى ھەرىكەتتىن توختاتتى، ھەتتا ئۇنىڭ قىلىچىنى غىلىپىغا كىرگۈزۈۋېتىشكىمۇ مادارى يەتمىدى. ئاللاھ تەئالا ئۆز پەيغەمبىرىنى ئەنە شۇنداق ساقلىغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئىككىسىگە دۇئايىبەد قىلغان. شۇڭا، ئۇلار قايتقاندىن كېيىن ئاللاھ تەئالا ئەربەدكە بىر چاقماق ئەۋەتىپ ئۇنى تۆگىسى بىلەن قوشۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى. ئامىر مەدىنىدە سەلۇل جەمەتىدىن بىر ئايالنىڭ ئۆيىگە چۈشكەنىدى، ئۇ يەردە ئۇنىڭ گەجگىسىگە بىر خىل بەز (ئۆسمە) پەيدا بولۇپ شۇنىڭ بىلەن ئۆلدى. ئۇ: «تۆگە كېسىلىگە ئوخشاش بەز چۈشۈش، سەلۇلىينىڭ ئۆيىدە ئۆلۈش» دەپ جۆيلۈيتتى. «سەھىھ بۇخارى»دا ئامىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن سۆزلىشىپ: «مەن سېنى ئۈچ ئىشنىڭ بىرىنى تاللاشقا ئىختىيار قويىمەن: بىرى، يېزا ـ قىشلاق، سەھرالار ساڭا بولسۇن، شەھەر ـ كەنتلەر ماڭا بولسۇن. يەنە بىرى، سەن ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن مەن سېنىڭ خەلىپەڭ بولاي. ئۈچىنچىسى، ناۋادا قوشۇلمىساڭ مەن ساڭا غەتفاندىن 2000 ئاتلىق بىلەن قوشۇن تارتىمەن» دېگەن. ئۇ قايتىش يولىدا بىر خوتۇننىڭ ئۆيىدە كېسەل تەگكەن. ئۇ: «ماڭا تۆگە كېسىلىگە ئوخشاش كېسەل تېگىپتۇ؟ مۇشۇنداق خوتۇننىڭ ئۆيىدە ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟ ماڭا ئېتىمنى توقۇپ بېرىڭلار» دېگەن ۋە ئېتىغا مىنىپ ھايال ئۆتمەيلا جان ئۈزگەن.

15. نەجىب ئەلچىلىرى — بۇ ئەلچىلەر ئۆمىكى 13 ئادەمدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇلار ماللىرىنىڭ زاكىتىدىن نامراتلارغا بېرىپ، ئاشقىنىنى بىللە ئېلىپ

كەلگەندى. بۇ ئۆمەكنىڭ باشقىلارغا ئوخشاشمايدىغان يېرى شۇكى، ئۇلار كەلگەن پېتى قۇرئان ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتكەن. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى سورىغاندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا يازما جاۋابنامە پۈتۈپ بەردى. ئەلچىلەر ئۇزاق تۇرماي قايتماقچى بولۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا يوللۇق تۇتۇپ ئۇزىتىپ قويىدى. ئۇلار ياتاقلىرىغا بېرىپ ئۇ يەردە قالدۇرۇپ كەلگەن بىر يىگىتنى ئەۋەتتى. يىگىت كېلىپ: «ئى رەسۇلۇللاھ، ئاللاھ بىلەن قەسەم، مېنىڭ شۇنچە يىراق يەردىن جەۋر چېكىپ كېلىشىمدىكى سەۋەب، سەن ئاللاھقا دۇئا قىلساڭ ئاللاھ مېنىڭ گۇناھىمنى كەچۈرسە، ماڭا شەپقەت قىلسا ۋە مېنىڭ قەلبىمنى باي قىلسا» دېگەن ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا دۇئا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەڭ قانائەتچان ئادەم بولدى. كېيىنكى مۇرتەدلىك ئەۋج ئالغان مەزگىللەردە ئۇ ئىسلامدا چىڭ تۇردى ۋە ئۆز قەۋمىگە نەسىھەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارمۇ ئىسلامدا مۇستەھكەم بولدى ۋە ئۇلاردىن ھېچكىم ئازمىدى. بۇ ئۆمەك كېيىنكى يىلى ۋىدالىشىش ھەججىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن يەنە بىر قېتىم ئۇچراشتى.

16. تەيي ئەلچىلىرى — مەزكۇر ئەلچىلەر ئىچىدە زەيدۇلخەيل دېگەن كىشىمۇ بار ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچرىشىپ سۆھبەتلەشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى مۇسۇلمان بولۇشقا دالالەت قىلىۋىدى، ئۇلار مۇسۇلمان بولدى. ئۇلارنىڭ مۇسۇلماندارچىلىقىمۇ ناھايىتى ياخشى بولۇپ كەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى زەيدۇلخەيلى ھەققىدە: «مەن ئەرەبلەر ئىچىدە بىرەر ئادەمنىڭ داڭ تەۋسىفىنى ئاڭلاپ، ئاندىن يۈز كۆرۈشسەم، ئۇ مېنىڭ ئاڭلىغىنىمدىن كەم چىقاتتى. بىراق، زەيدۇلخەيلى ئەخلاق ۋە پەزىلەتتە مەن ئاڭلىغاندىنمۇ كۆپ ئارتۇق ئىكەن» دېدى ۋە ئۇنى زەيدۇلخەيرى (ياخشى زەيد) دەپ ئاتاپ قويدى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ ھىجرىيىنىڭ 9 ـ ۋە 10 ـ يىللىرى ھەرقايسى قەبىلە، پادىشاھلىق ۋە خەلىپىلىكلەرنىڭ ئەلچى ۋە ئۆمەكلىرى مەدىنىگە ئۈزۈلمەي كېلىپ ئىتائەت بويۇنلىرىنى ئەگدى. تارىخچىلار بۇ ئەلچىلەر قاتارىدا يەنە يەمەن ئەلچىلىرىنى، فوزائە قەبىلىسىدىن ئەزدى، بەنى سەئەد ۋە ھۇزەيم ئايماقلىرىنىڭ ئەلچىلىرىنى، بەنى ئامىر ئىبنى قەيس، بەنى ئەسەد، بەھرائ ، خەۋلان، مۇھارىب، بەنى ھارىس ئىبنى كەئەب، غامىد، بەنى مۇنتەفىق، سىيلامان، بەنى ئەبەس، مۇزەينە، مۇراد، زۇبەيدە، كىندە، زىمۇررە، غەسسان، بەنى ئەيش ۋە نەخەئە قەبىلىلىرىنىڭ ئەلچىلىرىنى تىلغا ئالدۇ.

نەخەئە قەبىلىسىنىڭ ئەلچىلىرى ئەڭ ئاخىردا كەلگەن ئەلچىلەر بولۇپ، ھەجرىيىنىڭ 11 ـ يىلى مۇھەررەمنىڭ ئوتتۇرىدا كەلگەن، سانى 200 كىشى ئىدى.

مەزكۇر ئەلچىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ھەجرىيىنىڭ 9 ـ ۋە 10 ـ يىللىرى كەلگەن. ئاز بىر قىسمىلا ھەجرىيىنىڭ 11 ـ يىلىغىچە كېچىككەن.

خوش، مانا بۇ ئەلچى ئەۋەتىپ ئەل بولۇش دولقۇنىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلگەنلىكى ئىسلام دەۋىتىنىڭ پۈتۈن ئەرەب ئارىلىدا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا كىشىلەرنىڭ كەڭ ئالقىشىغا ۋە قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكەنلىكىنى ۋە ئىسلام ھۆكۈمرانلىق دائىرىسىنىڭ زور دەرىجىدە كېڭەيگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. پۈتۈن ئەرەبلەر ئۇزۇندىن بېرى مەدىنىگە قارىتا كۆزىتىش ۋە ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈش پوزىتسىيىسىنى تۇتقانىدى، ئاخىرى ئۇلار مەدىنە ئالدىدا ئەل بولماقتىن باشقا يول يوق ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى. دېمەك، مەدىنە ئەمدى پۈتۈن ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ دىنىي ۋە سىياسىي پايتەختىگە ئايلانغانىدى. بۇنىڭغا كۆز يۇمۇۋالغىلى بولمايتتى. بىراق، بىز بۇنىڭلىق بىلەنلا ئىسلام دىنى پۈتۈن ئارال خەلقىنىڭ ھەممىسىنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر پۈتۈن مۇسۇلمان بولۇپ كەتتى دېيەلمەيمىز. چۈنكى، قەبىلە چوڭلىرىغا تابىيلىق مۇناسىۋىتى بىلەن ئېغىزاكى مۇسۇلمان بولۇپ قويغان، ئەمما كۆڭلى ـ كۆكسى تېخىغىچە قاراقچىلىق ۋە بۇلاڭچىلىقتىن ئۈمىدىنى ئۈزەلمىگەن، ئىسلام تەلىماتلىرىمۇ ئۇلارنىڭ قەلبىنى تامامەن يورۇتۇپ كېتەلمىگەن بىر بۆلۈك قارا قورساق بەدەۋىلەر ھېلىھەم مەۋجۇد ئىدى، ئەلۋەتتە. «قۇرئان كەرىم» ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى مۇنداق دەپ ئەيىبلىدى: ﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ * وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ «ئەئرابىلارنىڭ كۇپرى ۋە مۇناپىقلىقى تېخىمۇ زىيادىدۇر. ئاللاھ پەيغەمبىرىگە نازىل قىلغان شەرىئەت ئەھكاملىرىنى بىلمەسلىككە ئۇلار ئەڭ لايىقتۇر، ئاللاھ (مەخلۇقاتنىڭ ئەھۋالىنى) بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ئەئرابىلاردىن بەزىلىرى (ئاللاھ يولىدا) بەرگەن نەرسىلىرىنى جەرىمانە ھېسابلايدۇ. سىلەرنىڭ ھادىسىگە ئۇچرىشىڭلارنى كۈتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ھالاكەتكە ئۇچرىسۇن. ئاللاھ (ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچى، (ئىشلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر» (98 ـــ 9:97)؛ يەنە بەزىلىرىگە ئاپىرىن ئوقۇدى: ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِندَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ «ئەئرابىلارنىڭ بەزىلىرى ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىدۇ، (ئاللاھ يولىدا) بەرگەن نەرسىلىرىنى ئاللاھقا يېقىن بولۇشنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ دۇئاسىغا ئېرىشىشنىڭ ۋاستىسى قىلىدۇ.

ئۇلار بۇ ئارقىلىق راستلا ئاللاھقا بولغان يېقىنچىلىققا ئېرىشىدۇ. ئــاللاھ ئــۇلارنى ئۆزىنىڭ رەھمىتى دائىرىسىگە كىرگۈزىدۇ. ئاللاھ ھەقىقەتەن (مۇئمىن بەندىلىرىگە) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) تولىمۇ مېھرىباندۇر» (9:99).

ئەمما، مەككە، مەدىنە، سەقىف، يەمەن ۋە بەھرەينلەردىكى شەھەر ئاھالىلىرى ئارىسىدا ئىسلام دىنى ھەقىقەتەن تېز تارقالدى ۋە ئۇلاردىن كاتتــا ســاھابىلەر ۋە مۇسۇلمان ئەربابلار يېتىشىپ چىقتى.

دەۋەتنىڭ ئۇنۇمى ۋە ئۇنىڭ ئىجتىمائىي تەسىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاخىرقى ھاياتىغا نەزەر سېلىشتىن ئاۋۋال، بىز ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ خۇلاسە سەمەرىسىگە ۋە ئۇنى جىمىي پەيغەمبەرلەردىن ئۈستۈن قىلغان، ھەتتا ئاۋۋال ـ ئاخىر جىمىي ئىنسانلارنىڭ سەرۋىرى (سەردارى) دېگەن تاجغا مۇشەررەپ قىلغان ئۇلۇغۋار ئىش ـ ئىزلىرىغا، ھەرىكەت ۋە پائالىيەتلىرىگە بىر قۇر نەزەر سېلىپ ئۆتۈشىمىزگە توغرا كېلىدۇ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەڭ ئاۋۋال ئاللاھ تەئالا تەرىپىدىن ﴿يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ * قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا * نِصْفَهُ أَوِ انقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا﴾ «ئى كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!) كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا، ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا، ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن» (3 — 73:1) ۋە ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ﴾ «ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!) تۇر! (ئىنسانلارنى) ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر» (2 — 74:1) دەپ بۇيرۇق قىلىنغانىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئۇ يەر شارىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئامانەت يۈكىنى — بارلىق ئىنسانىيەتكە مەسئۇل بولۇش يۈكىنى ۋە ھەرقايسى جەڭ مەيدانلىرىدىكى جىھاد يۈكىنى ئۈستىگە ئېلىپ 23 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ھاردىم ـ تالدىم دېمەي مۇستەھكەم تۇردى.

قىسقىسى، ئۇ جاھىلىيەت ئوي ـ خىياللىرى ۋە شەھۋانىيەت ئارقان ـ كىشەنلىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن، يەر شارى تارتىش كۈچى تەسىرىگە ئەڭ ئېغىر ئۇچرىغان، جاھىلىيەتچە تەسەۋۋۇرغا غەرق بولۇپ كەتكەن ۋە غەپلەت ئۇيقۇسىدا خورەك تارتىۋاتقان ئاشۇ ئىنسانىيەت ئىدېئولوگىيە ساھەسىنىڭ ئەڭ كەسكىن، ئەڭ ئېغىر ۋە ئەڭ دەھشەتلىك كۈرەش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ، سابىت بەرقەدەم ھالدا مۇستەھكەم تۇردى، ھەتتا بىر چاغدا قىسمەن ساھابىلەرنىڭ ئىدىيىسى ئازاد بولۇپ، جاھىلىيەتچە قىممەت قارىشى ۋە كونىچە ھايات يۈنىلىشىدىن ئازدۇر ـ كۆپتۇر قۇتۇلغاندەك بولۇۋىدى، باشقا ساھەلەردە يەنە باشقىچە كۈرەشلەر باشلاندى.

ئاللاھنىڭ دىنىغا قارشى ۋە مۆئمىن ـ مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇيۇشقان، مەدىنە تۇپرىقىدا يىلتىز تارتىپ ئۆسۈش، بەلكى نوتا ـ ياپراقلىرىنى يېيىپ سايە بېرىش

ئالدىدا تۇرۇۋاتقان بۇ يۈمران كۆچەتنى بىخ ھالىتىدە يوقىتىشنى مەقسەت قىلغان دۈشمەن كۈچلەرگە قارشى جەڭ قايناملىرىغا پاتتى. ئۇ ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى جەڭ مەيدانلىرىدىن پارىغ بولماي تۇرۇپلا، رۇملۇقلارنىڭ بۇ يېڭى دۆلەتكە قارشى ئۇرۇش قوزغىشىغا ۋە ئۇنىڭ شىمالىي قىسمىنى يۇتۇۋېلىش خەۋپىگە دۇچ كەلدى.

مۇشۇ جەرياندا ئۇ ھېلقى بىرىنچى دەرىجىلىك كۆرەشنى (يەنى ئىدېئولوگىيە كۆرىشى)نى ھەرگىز توختىتىپ قويمىدى. ئۇ كۆرەش ھايات ـ ماماتلىق كۆرەش ئىدى. ئۇنىڭغا دۈشمەن تەرەپتىن شەيتان مەلئۇن رەھبەرلىك قىلغانىدى. ئۇ ئىنسانىيەت قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا ئىدىيىۋى ئىغۋاگەرچىلىك ھەرىكىتىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى. بۇ تەرەپتىن ئاللاھ تەئالانىڭ دەۋىتىگە ۋە دەۋەت مەيدانلىرىنىڭ ھەرقايسى نۇقتىلىرىدا يۈز بەرگەن ئۇرۇشلارغا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوماندانلىق قىلغانىدى. مال ـ دۇنيا ئۇنىڭغا يۈزلەنگەن تۇرۇقلۇق ئۇنىڭ تۇرمۇشى غورىگىل ۋە قىسىنچىلىقتا ئۆتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشقان مۇئمىن ـ مۇسۇلمانلار ئەمىنلىك ۋە راھەت ھېس قىلىشتى. ئۇنىڭ ھاياتى ئىزچىل جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە ئۆتكەن بولسىمۇ، ئۇ بۇنىڭدىن قىلچىمۇ ۋايسىمىدى، بەلكى چىرايلىقچە سەۋر قىلدى. كېچىلىرى قىيامدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇدى. پەرۋەردىگارىنىڭ ئىبادىتى ئۈچۈن ئېتىكاپقا كىردى، قۇرئان تىلاۋەت قىلدى ۋە تەكرارلىدى ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ تەلپىگە لايىق قۇللۇق (بەندىچىلىك) بۇرچىنى ئادا قىلدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مانا مۇشۇنداق 20 يىلدىن كۆپرەك داۋام قىلغان مەڭگۈلۈك ئۇرۇش (جىھاد) ئوتى ئىچىدە ياشىدى. ئۇ بۇ جەرياندا بىر ئىشنى دەپ يەنە بىر ئىشقا سەل قارىمىدى. ئۈچىنچى ئىشنى دەپ تۆتىنچى بىر ئىشنى تاشلاپ قويمىدى. ئاخىر ئىسلام دەۋىتى كەڭ كۆلەمدە ئادەمنىڭ ئەقلىنى ھەيران قالدۇرغىدەك ئۇتۇقلارغە ئېرىشتى. مانا ئەمدى پۈتۈن ئەرەب ئارىلى ئىسلام ھۆكۈمرانلىقىغا بويسۇنۇپ، جاھىلىيەت چاڭ ـ توزانلىرى ئارال ئاسمىنىدىن يوقىلىشقا باشلىدى. ئىدىيىۋى كېسەللەر ساقىيىپ، بۇت ـ ھەيكەللەر چېقىپ تاشلاندى، ھەتتا ئۇنى مۇشرىكلار ئۆز قوللىرى بىلەن چاقتى. تەۋھىد (يەنى ئاللاھنى بىر بىلىپ ئۇلۇغلاش) سادالىرى پەلەكتە ياڭرىدى. ئىمان ـ ئىسلام يېڭى ھاياتىي كۈچ ئاتا قىلغان بۇ قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىكى كىچىك شەھەردە بەش ۋاق نامازغا توۋلانغان ئەزان ئاۋازى كۆكنى ياڭراتتى. قارى قۇرئان تىلاۋەتچىلەر قۇرئاننى تەلىم قىلىش ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ ئەھكاملىرىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن تەرەپ ـ تەرەپلەرگە يۈرۈپ كەتتى.

كەڭ ئامما ۋە چېچىلاڭغۇ قەبىلە ـ جەمەتلەر بىرلەشتى. ئادەم ئادەمگە چوقۇنۇشتىن ئاللاھ تەئالاغىلا بەندىچىلىك قىلىشقا قۇتۇلدى. ئەمدى بۇ يەردە يۇقىرى تەبىقە ۋە تۆۋەن تەبىقە، قۇلدارلار ۋە قۇللار، ھۆكۈمرانلار ۋە مەھكۇملار، زالىملار ۋەياكى زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىلار دەيدىغان تەبىقە ئايرىمچىلىقى قالمىدى. ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تەئالانىڭ بەندىسى، سۆيۈملۈك قان ـ قېرىنداشلار، ئۇلار ئاللاھ تەئالانىڭ شەرىئىتى (قانۇنى ھۆكۈمى) ئالدىدا باباراۋەر دېگەن قاراش تىكلەندى. ئاللاھ تەئالا ئۇلاردىن جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ تەرەپبازلىق ئىدىيىسىنى، مۇغەمبەر بويۇنتاۋلىقلىرىنى ۋە ئاتا ـ ئەجدادلىرى بىلەن پەخىرلىنىدىغان ناچار خۇيىنى كەتكۈزگەندى. ئەمدى پەقەت تەقۋادارلىقلا ئەرەب بىلەن غەيرى ئەرەب، ئاق تەنلىك بىلەن قارا تەنلىك ئارىسىدىكى يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكنى ئۆلچەيدىغان بىردىنبىر ئادىل تارازىغا ئايلاندى. ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئادەم ئاتىنىڭ باللىرى، ئادەم ئاتا تۇپراقتىن يارالغان دېگەن قاراش ئورتاق تونۇشقا ئايلاندى.

(بۇ دەۋەتنىڭ نەتىجىسىدە) ئەرەب بىرلىكى، ئىنسانىيەت بىرلىكى، ئىجتىمائىي ئادالەت ۋە ئىنسانلارنىڭ دۇنيا ـ ئاخىرەتلىك بەخت سائادىتى ھەقىقىي رەۋىشتە ئىشقا ئاشتى. بۇنىڭ بىلەن دەۋر ئۆزگەردى، جاھان ئۆۋشالدى. ئىنسانىيەت تارىخ بېتىدە يېپيېڭى بىر سەھىپە ئېچىلدى. ئەقىل ـ پاراسەت يۈكسەلدى. ۋەھالەنكى، بۇنىڭدىن ئىلگىرى دۇنياغا جاھىلىيەت ئىدىيىسى ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى. كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسى بۇزۇق، روھى چۈشكۈن، ئىنسانىي قەدرى ـ قىممەت ۋە مىزانلار دەخلىگە ئۇچرىغان، زۇلۇم ـ سىتەم، ئېزىش ۋە ئېزىلىشلەر ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ كەتكەنىدى. ئىنسانلار چېكىدىن ئاشقان راھەتپەرەسلىك ۋە يۇقىرى ئىستېمال بىلەن مەھرۇملۇق ئوتتۇرىسىدا ئېزىلەتتى. جاھالەت، بىلىمسىزلىك، كۇپىرلىق ۋە نادانلىق ئەۋج ئالغان بولۇپ، بار بولغان ئىلاھىي دىنلارمۇ ئەسلىي ماھىيىتىنى يوقاتقان ۋە چىرىكلىشىپ كەتكەنىدى. قىسقىسى، ئۇ دىنلارنىڭ ئېتىقادچىلىرىنىڭ ئىدىيىسىگە رەھبەرلىك قىلغۇدەك رولى قالمىغانىدى. ئەڭ يامان بولغىنى، بۇ دىنلار ھاياتىي كۈچى ۋەياكى روھىي تەسىرى قالمىغان قۇرۇق مۇراسىمغا ئايلىنىپ قالغانىدى.

ئىسلام دەۋىتى كىشىلىك ھاياتتا ئۆزىنىڭ رولىنى ھەقىقىي جارى قىلدۇرۇپ، ئىنسانىيەتنى روھىي جەھەتتىكى قۇرۇق ۋەھىمە، خۇراپاتلىق، روھىي قۇللۇق، مەھكۇملۇق، پاسادخورلۇق، مەنىۋى ۋە ئەخلاقىي بۇزۇلۇش ۋە چۈشكۈنلىشىش قاتارلىقلاردىن خالاس قىلدى، جەمئىيەتنى زۇلۇم ـ سىتەم، چېچىلاڭغۇلۇق ۋە ئىشەنچسىزلىكتىن، تەبىقە ئايرىمچىلىقى ۋە ھۆكۈمرانلارنىڭ مۇستەبىتلىكىدىن ۋە جىنكەش رامباللار ۋە ئالدامچى مەككارلارنىڭ دەستىدىن قۇتۇلدۇردى.

بۇ دەۋەت ئىنسانلار دۇنياسىنى ئىجتىمائىي ئەدلى ـ ئادالەت، سىياسىي باراۋەرلىك ئورنىتىلغان، ئىلىم ـ مەرىپەت گۈللەنگەن، ئىنسانىي مېھىر ـ مۇھەببەت كۆچەيگەن، ئاللاھ تەئالا كۆرسەتكەن ھاياتلىق يولى ۋە قىممەت قاراشلىرى ئىنسانلارنىڭ نەپسى خاھىشلىرىدىن غالىب كېلىپ، ئۇلارنىڭ پىكىر ـ ھەرىكىتىگە ھەقىقى تۈردە يېتەكچىلىك قىلغان، جىنايەت مەنبەلىرى ئېتىلگەن ئىناق دۇنيا قىلىپ قۇرۇپ چىقتى. قىسقىسى، بۇ دەۋەت ئىنسانلار دۇنياسىنى ئاللاھ تەئالانىڭ سەلتەنىتى ھۆكۈم سۈرگەن ئىللىق ۋە ئادىل دۇنيا قىلىپ قۇرۇپ چىقتى. مانا بۇ بۇرۇلۇش ئارقىلىق ئەرەب يېرىم ئارىلى ئالەم بىنا بولغاندىن بۇيان كۆرۈلۈپ باقمىغان ئاجايىپ يۈكسىلىشلەرگە ئېرىشتى ۋە تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئالتۇن دەۋرگە قەدەم قويدى.

ۋىدالىشىش ھەجى

دىنىي دەۋەت ئېلىپ بېرىش، ئىلاھىي ئەلچىلىكنى يەتكۈزۈش، ئاللاھنىڭ بىر ۋە بارلىقىنى ئىسپاتلاش ۋە يەرلىك ئاتالمىش (يالغان) ئىلاھلارنىڭ تەسىرىنى تۈگىتىش ۋە مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئېتىراپ قىلدۇرۇش ئاساسىدا يېڭى جەمئىيەت قۇرۇش ئىشلىرى بىر قەۋر تاماملىنىۋىدى، گويا بىر مەخپىي سادا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قەلبىگە: «سېنىڭ دۇنيادا تۇرىدىغان ۋاقتىڭ ئاياغلىشاي دەپ قالدى» دېگەندەك بىر ئۇچۇر يەتكۈزدى. بۇ ئۇچۇرنىڭ بېشارەت ۋە ئىشارەتلىرى ئۇنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرىدە ئىپادىلىنىشكە باشلىدى. ئۇ ھىجرىيىنىڭ 10 ـ يىلى مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى يەمەنگە باش مەئمۇر قىلىپ ئەۋەتكەندە: «ئى مۇئاز، ئېھتىمال سەن مۇشۇ يىلدىن كېيىن مەن بىلەن ئۇچرىشالماسلىقىڭ مۇمكىن، بەلكىم مېنىڭ مەسجىدىمدىن ۋە قەبرەمنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قالارسەن» دېدى. مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئايرىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ كۆز يېشى قىلدى.

ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ يىل مەككىدە ھەرقايسى ئەرەب قەبىلە خەلقلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇلاردىن ئۆزىنىڭ ئامانەتنى يەتكۈزگەنلىكىگە، ئەلچىلىكنى ئادا قىلغانلىقىغا ۋە ممللەتكە سەممىي نەسىھەت قىلغانلىقىغا گۇۋاھلىق ئېلىپ، 20 نەچچە يىل مابەينىدە جەۋر ـ جاپاسىنى تارتقان دەۋەتنىڭ سەمەرىسىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كېلىشىنى ئىرادە قىلدى چېغى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يىل ئۆزىنىڭ ھەججەت خاراكتېرلىك چوڭ ھەجكە ئىرادە قىلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. نەتىجىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىرگە ھەج قىلىش مەقسىتىدە مەدىنىگە نۇرغۇن ئادەملەر جەم بولدى ۋە زۇلقەئدىنىڭ 26 ـ كۈنى شەنبە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سەپەر تەييارلىقى پۈتتى.

ئۇ بېشىنى تاراپ ياغلاندى (ئۇۋۇلاندى). ئىشتان ۋە رىداسىنى كىيدى. قۇربانلىق تۆگىسىگە بەلگە ئېسىپ، پېشىن نامىزىدىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇ ئەسىر ۋاقتىدىن بۇرۇنراق زۇلھۇلەيفىگە يېتىپ باردى ۋە ئۇ يەردە

ئەسر نامىزىنى ئىككى رەكئەت قىلىپ قەسر[①] ئوقۇدى. ئاندىن شۇ يەردە قونۇپ قالدى. ئەتىسى ئەتىگەن ساھابىلەرگە: «ماڭا بۈگۈن كېچە ئاللاھ تەرىپىدىن ۋەھيى قىلىنىپ، مۇشۇ مۇبارەك ۋادىدا ناماز ئوقۇغىن، ئاندىن ئۆمرە ۋە ھەج قىلىمەن دېگىن دېيىلدى» دېدى. ئۇ كېيىنكى كۈنى پېشىن نامىزىنىڭ ئالدىدا ئېھرام ئۈچۈن غۇسۇل تاھارەت ئالدى. ئاندىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۆز قولى بىلەن ئۇنىڭ باش ۋە بەدەنلىرىگە ئىپار ۋە ئەنبەر قېتىلغان خۇشپۇراق خۇرۇچلىرىنى سۈۋاپ قويدى، ھەتتا خۇشپۇراق مەلھەمنىڭ جۇلاسى ئۇنىڭ چاچ-ساقاللىرىدا جىلۋىلىنەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى شۇ پېتى قويۇپ يۇيۇۋەتمىدى. ئارقىدىن ئىشتان ۋە رىداسىنى كىيىپ پېشىن نامىزىنى ئىككى رەكئەت ئوقۇپ، شۇ ئورنىدىلا ھەج ۋە ئۆمرىگە بىراقلا تەكبىر ئېيتىپ قىران ھەج[②]گە ئېھرام باغلىدى. ئاندىن چىقىپ قەسۋائقا مىنىپ تۇرۇپ تەكبىر ئوقۇدى، ئاندىن تۈزلەڭلىككە چىققاندا يەنە توختاپ تەكبىر ئوقۇدى.

ئۇ سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇپ بىر چاغدا مەككىگە يېقىن كېلىۋىدى، زىتتۇۋەن دېگەن جايدا قونۇپ قالدى. ئەتىسى ھىجرىيىنىڭ 10- يىلى زۇلھەججىنىڭ 4-كۈنى يەكشەنبە سەھەردە قوپۇپ غۇسۇل تاھارەت ئالدى، ئاندىن بامدات نامىزىنى ئوقۇغاندىن كېيىن مەككىگە كىردى. يولدا سەككىز كۈننى ئۆتكۈزدى. بۇ ئوتتۇراھال سۈرئەت ھېسابلىناتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسجىدىلھەرەمگە كىرىپ ئاۋۋال بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلدى. ئاندىن سەفا-مەرۋە ئوتتۇرىسىدا سەئيى قىلدى. ئەمما، ئېھرامدىن چىقىپ ھالال بولمىدى. چۈنكى، ئۇ ھەج قىرانغا ئېھرام باغلىغان بولۇپ، قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈن تۆگە ھەيدەپ كەلگەنىدى. ئاندىن مەككىنىڭ ئۈستى تەرىپىدىكى ھەجۇن دېگەن جايغا چىقىپ ئورۇنلىشىپ شۇ يەردە تۇردى ۋە (ھەج تاۋاپىدىن باشقا) قايتا تاۋاپقا كىرمىدى. ساھابىلەردىن ھەدىيە

① قەسر ئوقۇش ــــ تۆت رەكئەت نامازنى ئىككى رەكئەتكە قىسقارتىپ ئوقۇشنى كۆرسىتىدۇ. ئىسلام شەرىئىتىدە مۇسۇلمانلارغا ئوڭايلىق يارىتىش ئۈچۈن نورمال سەپەر مۇساپىسى ئۈچ كېچە-كۈندۈزلۈك (تۆگە سەپىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، ھازىرقى 100 كىلومېتىر چامىسىدا) يىراققا سەپەرگە چىققان كىشى تۆت رەكئەت نامازنى ئىككى رەكئەت ئوقۇش يولغا قويۇلغان.

② ھەج ۋە ئۆمرىگە بىراقلا نىيەت قىلىپ ئىككىسىنى بىرلەشتۈرۈپ ئادا قىلغان ھەج ــــ قىران ھەج دەپ ئاتىلىدۇ. ھەج كۈنلىرىدە بەلگىلەنگەن مەلۇم پائالىيەتلەردىن باشقا، جىنسىي مۇناسىۋەت، چاچ-ساقال ئالدۇرۇش ۋە ئوۋ ئوۋلاشقا ئوخشاش خۇسۇسىي ئەركىنلىكنى ئۆزىگە ھارام قىلىش ئېھرامغا كىرىش دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇسۇلى ھەج ياكى ئۆمرىنى نىيەت قىلىش بىلەن بىرگە مىقاتتىن باشلاپ تەلبىيە ئېيتىش ۋە ئېھراملىق كىيىم كىيىشتۇر. ئېھرامدىن چىقىش ئاشۇ چەكلىنىشنى بۇزۇش دېگەنلىكتۇر.

(قۇربانلىق تۆگە) ئېلىپ كەلمىگەنلەرنى ئېھرامنى ئۆمرە ھەججكە ئۆزگەرتىۋېتىشكە، ئۇلارنى بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىپ ۋە سەفا ۋە مەرۋىدە سەئيى قىلىپ بولغاندىن كېيىن تولۇق ھالال بولۇشقا بۇيرىدى. ساھابىلەر بۇنىڭدىن ئىككىلىنىپ قالغاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭغا قارىتا: «ئەگەر مەن ھازىر بىلگەنلىرىمنى بۇرۇن بىلگەن بولسام، ھەدىيە (قۇربانلىق) ھەيدەپ كەلمىگەن بولاتتىم ۋە ئەلۋەتتە ئېھرامدىن چىقىپ ھالال بولغان بولاتتىم» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ھەدىيە (قۇربانلىق مال) ھەيدەپ كەلمىگەنلەر ئېھرامدىن چىقىپ ھالال بولۇشتى. ھەممىيلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىتائەت قىلدى.

ئۇ زۇلھەججىنىڭ 8 ـ كۈنى (ئۇ تەرۋىيە، يەنى قۇربانلىق ماللارنى سۇغا قاندۇرۇش كۈنى دەپمۇ ئاتىلىدۇ) بامداتتىن كېيىنلا مىناغا چىقتى. ئۇ يەردە پېشىن، ئەسىر، شام، خۇپتەن ۋە ئەتىسى بامدات (بەش ۋاق ناماز)نى ئوقۇدى. ئاندىن بىرئاز تۇرۇپ كۈن چىققاندىن كېيىن ئەراپاتقا قاراپ يول ئالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەراپاتقا يېتىپ بېرىپ، ئۇ يەردە ئۇنىڭغا ئاتاپ ياسالغان بىر چېدىرغا چۈشتى. بىر چاغدا قۇياش قايرىلىپ كۈن چۈشتىن ئۆتتۈۋىدى، ئۇ قەسۋائنى تەييارلاشقا بۇيرۇدى، ئۇلاغ تەييارلاندى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەسۋائقا مىنىپ بەتنىۋادى (ئەراپات تېغىنىڭ تۆۋىنىدىكى تۈزلەڭلىك)غا كەلدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئەتراپىغا 144 مىڭ كىشى جەم بولغانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يەردە ئۇلارغا تۆۋەندىكى ھۆججەت خاراكتېرلىك نۇتۇقنى سۆزلىدى.

ئۇ مۇنداق دېدى: «ئەييۇھەنناس! ئىسمەئۇۋ قەۋلىي! (ئى خالايىق! گېپىمگە قۇلاق سېلىڭلار!) مەن بىلمەيمەن، ئېھتىمال بۇ يىلدىن كېيىن مەن سىلەر بىلەن بۇ يەردە مەڭگۈ ئۇچرىشالماسلىقىم مۇمكىن. چوقۇمكى، مۇشۇ ئاي، مۇشۇ جايدا سىلەرنىڭ مۇشۇ كۈنۈڭلار ھارام بولغىنىغا ئوخشاش، سىلەرنىڭ جېنىڭلار ۋە مال ـ مۈلكىڭلارمۇ ھارامدۇر. ئاگاھ بولۇڭلاركى! جاھىلىيەت دەۋرى ـ دەستۇرلىرىدىن ھەرقانداق بىر شەيئى ھازىردىن ئېتىبارەن بىكار قىلىنىدۇ. جاھىلىيەت (كونا) قان قەرزلىرىنىڭ ھەممىسى شەرتسىز بىكار قىلىنىدۇ. مەن ئاۋۋال جەمەتىمىزنىڭ قان قەرزلىرىدىن ئىبنى رەبىئە ئىبنى ھارىسنىڭ قان قەرزىنى بىكار قىلىمەن. ئۇ بەنى سەئەد قەبىلىسىگە ئېمىتىشكە بېرىلگەنىدى. ئۇنى ھۇزەيل قەبىلىسىدىكىلەر ئۆلتۈرۈۋەتكەن. جاھىلىيەت جازانىخورلۇقلىرىمۇ بىر پۈتۈن بىكار قىلىنىدۇ، مەن بىكار قىلىدىغان جازانىنىڭ تۇنجىسى تاغام ئاببا س ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ جازانىلىرىدۇر. ئۇنىڭ بارلىق جازانە ـ ئۆسۈمكەشلىك ئىشلىرى قەتئىي چەكلىنىدۇ.

ئەييۇھەنناس! ئاياللار ھەققىدە ئاللاھتىن قورقۇڭلار، ئۇلارنى ئاللاھنىڭ ئامانىتى بىلەن ئالدىڭلار، ئاللاھنىڭ كەلىمىسى (يەنى نىكاھ) بىلەن ھالال (يەنى خوتۇن) قىلدىڭلار. ئاياللىرىڭلارنىڭ زىممىسىدە ھەققىڭلار بار. ئۇلار سىلەرنىڭ چۈشەكلىرىڭلارغا غەيرى ئادەملەرنى دەسسەتمىسۇن، ناۋادا ئۇلار شۇنداق قىلىپ سالسا ئۇلارنى زەخىملەنمىگۈدەك ئۇرۇڭلار. ئۇلارنىڭمۇ سىلەرنىڭ زىممەڭلاردا ھەققى بار — ئۇلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك رىزقى ۋە تاقەت مىقدارى كىيىم ـ كېچەكلىرى قاتارلىقلار. مەن سىلەرگە شۇنداق بىر نەرسىنى قالدۇردۇمكى، ئۇنىڭغا چىڭ ئېسىلساڭلار، ھەرگىز ئازمايسىلەر. ئۇ — ئاللاھنىڭ كىتابى ‹‹قۇرئان كەرىم››دۇر. ئەييۇھەنناس! مەندىن كېيىن پەيغەمبەر كەلمەيدۇ. سىلەردىن باشقا ئۈممەت بولمايدۇ. ئاگاھ بولۇڭلاركى، سىلەر بىر ئاللاھقا ئىبادەت قىلىڭلار، بەش ۋاق نامىزىڭلارنى ئوقۇڭلار. رامىزان (ئېيىڭلارنىڭ) روزىسىنى تۇتۇڭلار. ماللىرىڭلارنىڭ زاكىتىنى رازىمەنلىك بىلەن ئادا قىلىڭلار. پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ بەيتىنى تاۋاپ قىلىڭلار. ئىش ئىگىلىرىڭلار (يەنى ھاكىمىيەت بېشىدىكىلەر)غا ئىتائەت قىلىڭلار! پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ جەننىتىگە ئامان ـ ئېسەن كىرەلەيسىلەر».

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «سىلەر مەن توغرىلىق سوراق قىلىنىسىلەر، سىلەر نېمە دەيسىلەر؟» دېگەنىدى، ئۇلار: «ئەلچىلىكنى يەتكۈزگەنلىكىڭگە، ئامانەتنى ئادا قىلغانلىقىڭغا گۇۋاھلىق بېرىمىز» دېيىشتى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى ئاسمان تەرەپكە كۆتۈرۈپ كىشىلەر تەرىپىگە بىر نوقۇپ: «ئى ئاللاھ! گۇۋاھ بولغىن» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەراپاتتىكى بۇ نۇتۇقىنى رەبىئە ئىبنى ئۈمەييە ئىبنى خەلەف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىشىلەرگە سۆزمۇسۆز جاكارلاپ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن يەتكۈزۈپ تۇراتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نۇتۇقتىن پارىغ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئاللاھنىڭ مۇنۇ ئايىتى نازىل بولدى: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُواْ بِالأَزْلاَمِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ «سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى، ئاللاھتىن غەيرىينىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، (ئېگىزدىن) يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، (ھايۋانلار تەرىپىدىن) ئۈسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان،

يىرتقۇچ ھايۋانلار يىرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋان (نىڭ گۆشىنى يېيىش) ھارام قىلىندى. لېكىن، (يۇقىرىقى بەش تۈرلۈك ھايۋاندىن جېنى چىقمىغان چاغدا) بوغۇزلىغانلىرىڭلار ھالال بولىدۇ ھەمدە بۇتلارغا ئېلىپ بېرىلىپ، ئۇنىڭ يېنىدا بوغۇزلانغان ھايۋانلار ھارام قىلىندى. ئەزلام (يەنى جاھىلىيەت دەۋرىدە پال ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئۈچ پارچە ياغاچ) بىلەن پال سېلىشىڭلار ھارام قىلىندى، بۇ گۇناھتۇر. كاپىرلار بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلار (نى يوقىتىش)دىن ئۈمىدىنى ئۈزدى. ئۇلاردىن قورقماڭلار، مەندىن قورقۇڭلار. بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېئمىتىمنى تاماملىدىم. ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم. كىمكى ئاچلىقتا ئىلاجسىزلىقتىن، گۇناھنى مەقسەت قىلماستىن (ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى يېسە گۇناھ بولمايدۇ)، ئاللاھ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، بەندىلىرىگە ناھايىتى مېھرىباندۇر» (5:3). بۇ ئايەتنى ئاڭلاپ ئۇمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭدىن: «نېمىشقا يىغلايسەن؟» دەپ سورالغاندى، ئۇ: «ھەرقانداق ئىش تاكامۇللاشسا ئۇنىڭغا نۇقسان ئەگىشىدۇ» دېدى.

نۇتۇقتىن كېيىن بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەزان توۋلىدى ۋە تەكبىر ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئادەملەر بىلەن بىللە پېشىن نامىزىنى ئوقۇدى، ئارقىدىن بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە تەكبىر ئېيتتى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئورنىدىن تۇرۇپ ئەسىر نامىزىنى ئوقۇدى. بۇ ئىككى نامازنىڭ ئوتتۇرىسىدا باشقا ناماز ئوقۇمىدى. نامازدىن كېيىن تۆگىسىگە مىنىپ مەۋقەف (ھاجىلار ئەراپاتتا ۋۇقۇف قىلىدىغان جاي)غا كەلدى ۋە ئۇ يەردە قەسۋائىنى قۇرام تاشلار ئۈستىگە چۆكتۈردى. پىيادىلىكلەر يولىنى ئالدىدا قالدۇرۇپ، قىبلىگە قاراپ كۈن كىرىپ كەتكەنگە قەدەر ۋۇقۇف قىلىپ تۇردى. كۈن (قۇياش)نىڭ شەكلى غايىب بولۇپ سېرىقلىق ئازراق يوقىلىۋىدى، ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كەينىگە مىندۈرۈپ ئەراپاتتىن قايتتى ۋە خېلى بىر مەھەلدە مۇزدەلىفەگە يېتىپ كېلىپ، ئۇ يەردە ناماز شام ۋە خۇپتەننى بىر ئەزان، ئىككى تەكبىر بىلەن ئوقۇدى. بۇ ئىككى ناماز ئارىلىقىدا ھېچقانداق ناماز ئوقۇمىدى. ئاندىن يېنى ياتتى، ھەتتا تاڭ ئاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بامدات نامىزىنى تاڭ خېلى روشەن سۈزۈلگەندىن كېيىن بىر ئەزان، بىر تەكبىر بىلەن ئوقۇدى. ئاندىن يەنە تۆگىسىگە مىندى ۋە مەشئەرىلھەرەم (جاي نامى)گە كېلىپ قىبلىگە قاراپ دۇئا قىلدى ۋە تەكبىر، تەلبىيە ۋە تەھلىل ئېيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇشۇ ھالەتتە تۇرۇپ جاھان خېلى ئوبدانلا يورىدى.

ئاندىن كۈن چىقىشنىڭ ئالدىدىراق مۇزدەلىفەدىن مىناغا قاراپ يول ئالدى ۋە فەزلى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كەينىگە مىندۈرۈۋالدى. ئۇ بەتنى

مۇھەسسەر دېگەن جايغا كەلگەندە ئازراق تېز ماڭدى. ئاندىن جەمرەتۇلكۇبراغا چىقىدىغان ۋادىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر يولغا ئەگىپ ماڭدى ۋە ئۇ يەردىن ئۇدۇل چوڭ دەرەخ يېنىدىكى جەمرەگە يېتىپ باردى (ئۇ جەمرە كۇبرا بولۇپ، شۇ چاغلاردا ئۇنىڭ يېنىدا بىر تۈپ چوڭ دەرەخ بار ئىدى. ئۇ جەمرە ئەقەبە ۋە جەمرە ئۇلا (بىرىنچى جەمرە) دەپمۇ ئاتىلاتتى). پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ جەمرەگە يەتتە دانە تاش ئاتتى، ئۇ ھەربىر تاشنى ئاتقاندا تەكبىر ئېيتاتتى. تاشلار ساپال پارچىلىرىغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنى بەتنىۋادىدىن ئېلىۋالغان ئىدى. ئاندىن مەنھەر (قۇربانلىق قىلىدىغان جاي)گە قايتتى ۋە 63 تۆگىنى ئۆز قولى بىلەن بوغۇزلىدى. ئاندىن پىچاقنى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بەرگەندى، ئۇ يەنە قالغىنى (37 تۆگە)نى بوغۇزلاپ 100 قىلىۋەتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى (يەنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى) قۇربانلىقىغا شېرىك قىلدى. ئاندىن ھەربىر تۆگىدىن ئازراقتىن گۆش ئەكېلىپ قازانغا سېلىپ پىشۇرۇشقا بۇيرىدى. گۆش پىشۇىدى، ئىككىيلەن ئۇنىڭ گۆشىدىن يېدى ۋە شورپىلىرىدىن ئىچتى.

تاماقتىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تۆگىسىگە مىنىپ بەيتۇللاھقا قاراپ يول ئالدى. ئۇ مەككىدە پېشىن نامىزىنى ئوقۇپ ئابدۇلمۇتتەلىب جەمەتىنىڭ زەمزەم قۇدۇقىدىن سۇ تارتىپ ھاجىلارنى سۇغۇرۇۋاتقان يېرىگە كەلدى ۋە: «تارتىڭلار، ئابدۇلمۇتتەلىب ئوغۇللىرى! ئەگەر مەن باشقىلارنىڭ بۇ سىقايەت (ھاجىلارنى سۇغىرىش خىزمىتى)نى سىلەردىن تارتىۋېلىشىدىن قورقمىسام ئىدىم، مەنمۇ ئەلۋەتتە سىلەر بىلەن بىللە سۇ تارتقان بولاتتىم» دېدى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىر چېلەك سۇ تارتىپ بەرگەن ئىدى، ئۇ بۇ سۇدىن ئىچتى.

نەھرى كۈنى (يەنى زۇلھەججىنىڭ 10 ـ كۈنى) چاشگاھ ۋاقتى بولغاندا (يەنى قۇياش خېلى كۆتۈرۈلگەندە)، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇ بىر ئاق قېچىرغا مىنىۋالغانىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پۈتۈن ئاۋازى بىلەن كۆپچىلىككە يەتكۈزۈپ تۇراتتى. ئادەملەرنىڭ بەزىسى ئولتۇرۇقلۇق، بەزىسى ئۆرە تۇرۇپ ئاڭلاۋاتاتتى. ئۇ نۇتۇقىدا ئالدىنقى كۈنى سۆزلىگەن بەزى مەزمۇنلارنى قايتا تەكرارلىدى.

«سەھىھ مۇسلىم» ۋە «سەھىھ بۇخارى»دا ئەبى بەكرەتە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە نەھرى كۈنى نۇتۇق سۆزلەپ: «ئاللاھ ئاسمان ـ زېمىننى ياراتقان كۈندىن ئېتىبارەن زامان ئۆز پېتىچە دەۋر قىلماقتا، بىر يىل 12 ئاي، ئۇنىڭدىن

تۆت ئاي ھارام (يەنى ھۆرمەتنى بۇزۇش ھارام) ئايلاردۇر. ئۇچى ــ زۇلقەئدە، زۇلھەججە ۋە مۇھەررەم بىرى بىرىنىڭ كەينىدىن قوغلىشىپ كېلىدۇ. تۆتىنچىسى، جەمادىيەلئاخىر بىلەن شەئبان ئوتتۇرىسىدىكى مۇزەرنىڭ رەجەب ئېيى[1]دۇر» دېدى.

ئۇ يەنە: «بۇ قايسى ئاي؟» دەپ سورىدى. بىز: «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئوبدان بىلگۈچىدۇر» دېدۇق. ئۇ سۈكۈتكە چۆمدى، بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ئاينى باشقا بىر نام بىلەن ئاتايدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدۇق. ئۇ: «بۇ زۇلھەججە ئېيى ئەمەسمۇ؟» دېدى، بىز: «ئەلۋەتتە شۇنداق» دېدۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە: «بۇ قايسى شەھەر؟» دەپ سورىدى، بىز: «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئوبدان بىلگۈچىدۇر» دېدۇق. ئۇ سۈكۈتكە چۆمدى، ھەتتا بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ شەھەرنى باشقىچە بىر نام بىلەن ئاتايدىغان چېغى دەپ ئويلىدۇق. ئۇ: «بۇ ئاشۇ مەككە شەھىرى ئەمەسمۇ؟» دېدى. بىز: «ئەلۋەتتە شۇنداق» دېدۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ قايسى كۈن؟» دەپ سورىدى، بىز: «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئوبدان بىلگۈچىدۇر» دېدۇق. ئۇ يەنە سۈكۈت قىلىپ تۇردى، ھەتتا بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ كۈننى باشقىچە بىر نام بىلەن ئاتايدىغان بولدى دەپ ئويلىدۇق. ئۇ: «بۇ نەھرى (قۇربانلىق مالنى زەبھى قىلىش) كۈنى ئەمەسمۇ؟» دېدى، بىز: «ئەلۋەتتە شۇنداق» دېدۇق. رەسۇلۇللاھ (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم): «ئەمىسە سىلەرنىڭ قانلىرىڭلار (يەنى ئۆزئارا قان تۆكۈپ ئادەم ئۆلتۈرۈشۈڭلار)، ماللىرىڭلار (بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يەۋېلىش) ۋە ئىناۋەت ـ ئابرۇيىڭلار (يەنى تۆھمەت ۋە باشقا ناچار ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۆزئارا ئىناۋەت ـ ئابرۇيىڭلارنى تۆكۈش) خۇددى سىلەرنىڭ مۇشۇ كۈنۈڭلار، مۇشۇ ئاي ۋە مۇشۇ شەھەر ھارام بولغاندەك ھارامدۇر. سىلەر پات يېقىندا پەرۋەردىگارىڭلارغا مۇلاقات بولىسىلەر. ئۇ سىلەرنىڭ ئىش ـ ئەمەللىرىڭلاردىن سورايدۇ. ئاگاھ بولۇڭلاركى، مەندىن كېيىن بىر ـ بىرىڭلارنى قىرىدىغان ئازغۇنلاردىن بولماڭلار. (ئى خالايىق) ئاگاھ تۇرۇڭلار! مەن (ئاللاھنىڭ ئەمرىنى) يەتكۈزدۈممۇ؟» دېدى. كىشىلەر: «ھەئە» دېيىشكەندى، رەسۇلۇللاھ (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم): «ئى ئاللاھ، گۇۋاھ بولغىن! بۇ سۆزۈمنى ھازىر بولغانلار ھازىر بولمىغانلارغا يەتكۈزسۇن! يەتكۈزۈلگەنلەرنىڭ بەزىسى ھازىر ئاڭلىغانلاردىن بەكرەك ئەستە تۇتۇشى مۇمكىن» دېدى.

---

[1] بۇنداق دېيىشتىكى سەۋەب شۇكى، رەجەب ئاينى مۇشۇلار بەك ھۆرمەتلەيتتى.

يەنە بىر رىۋايەتتە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشۇ قېتىمقى نۇتۇقىدا يەنە مۇنداق دېگەن: «ئى خالايىق، ئاگاھ بولۇڭلار، ھەر كىم ئۆز نەپسىگە زۇلۇم قىلمىسۇن! ئۆز پەرزەنتلىرىگە زۇلۇم قىلمىسۇن! پەرزەنتلەر ئاتا ـ ئانىسىغا زۇلۇم قىلمىسۇن! ھەممىڭلارغا ئايان بولسۇنكى، شەيتان سىلەرنىڭ بۇ شەھەرلىرىڭلاردا مەئبۇد بولۇشتىن ئەبەدىي ئۈمىدىنى ئۈزدى. لېكىن، ئۇ سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلاردىن بەزىبىر كىچىك ئىشلاردا سىلەرنى بويسۇندۇرماقچى. ئۇ چوقۇم شۇنىڭدىن مەمنۇن بولىدۇ».

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەشرىق (زۇلھەججىنىڭ 11 ـ ، 12 ـ ۋە 13 ـ) كۈنلىرى مىنادا تۇرۇپ ھەج پائالىيەتلىرىنى ئادا قىلدى. شەرىئەت ئەھكاملىرىنى تەلىم بەردى. ئاللاھ تەئالاغا زىكرى ئېيتتى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن قالغان ھىدايەت يولىغا (يول)لىرىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. شېرىكنىڭ تەسىرى ۋە ئۇنىڭ نام ـ نىشانلىرىنى ئۆچۈردى.

ئۇ يەنە تەشرىق كۈنلىرىنىڭ بىرىدە مىنادا نۇتۇق سۆزلىدى. ئىمام ئەبۇ داۋۇد رەھىمەھۇللاھ سىراۋ بىنتى نەبھان رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن نەقىل قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: بىزگە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زىرۇئۇس (يەنى ئادەملەر مىناغا توپلانغان) كۈنى سۆز قىلىپ: «بۇ تەشرىق (گۆش پارچىلاش) كۈنىنىڭ ئوتتۇرى ئەمەسمۇ؟» دېدى. ئۇنىڭ شۇ كۈندىكى نۇتۇقىنىڭ مەزمۇنى نەھرى كۈنىدىكى نۇتۇقىغا ئوخشاش ئىدى. ئۇ بۇ نۇتۇقنى سۈرە نەسر نازىل بولۇپ بولغاندىن كېيىن سۆزلىگەن.

نەفەر (يەنى ھەرەمگە كىرىپ تاۋاپ قىلىپ قايتىپ چىقىش كۈنى)نىڭ ئىككىنچى كۈنى (يەنى زۇلھەججىنىڭ 13 ـ كۈنى) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىنادىن قايتىپ كېلىپ، مەككە ۋادىسىدا بەنى كىنانە مەنزىلى دەپ ئاتىلىدىغان بىر جايغا چۈشتى. ئۇ بۇ كۈننى ۋە بۇ كۈننىڭ كېچىسىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزدى. ئۇ بۇ يەردە پېشىن، ئەسىر، شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىنى ئوقۇدى. خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن بىر دەم ئۇخلىدى، ئاندىن بەيتۇللاھقا كىرىپ ۋىدالىشىش تاۋاپىنى قىلدى ۋە ساھابە كىراملارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا بۇيرۇدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەج پائالىيەتلىرىنى ئاياغلاشتۇرۇپلا مەدىنە مۇنەۋۋەرگە قايتىشقا ئالدىرىدى. بۇ راھەت ۋە ئارام ئېلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى خۇدا يولىدىكى جىھاد ۋە كۈرەشلەرنى قايتىدىن باشلاش ۋە جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىدى.

ئەڭ ئاخىرقى قوشۇن

رۇم دائىرىلىرىنىڭ تەكەببۇر-چوڭچىلىقى كۆنسايىن ئېشىپ شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ياشاش ھوقۇقىنىمۇ ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇلار ئۆزلىرىگە يېقىنغان ئەرەبلەردىن مۇسۇلمان بولغانلارنى ئۆلتۈردى. رۇم تەرەپتىن مەئانغا ۋالىي بولغان فەرۋە ئىبنى ئەمرى جۇزامىينىڭ دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلۈشى بۇنىڭ تىپىك دەلىلى ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ بۇ خىل مۇغەمبەرلىكىنى ۋە چېكىدىن ئاشقان زوراۋانلىقىنى چەكلەش ئۈچۈن ھىجرىيىنىڭ 11- يىلى سەپەردە قوشۇن تەشكىللەشكە كىرىشتى ۋە بۇ قوشۇنغا ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەمىر لەشكەر قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇنى بۇ قوشۇن بىلەن پەلەستىنىنىڭ بەلقائ ۋە دارۇم چېگرالىرىغا ھۇجۇم قىلىشقا بۇيرىدى. بۇنىڭدىن مەقسەت رۇم تەرەپنىڭ خورىكىنى جىمىقتۇرۇپ قويۇش بىلەن بىرگە، چېگرا بويىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئىسلامغا بولغان ئىشەنچىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىدى. شۇنداق قىلغاندا كىشىلەر «چېركاۋ ھۆكۈمرانلىقى زاۋال تاپمايدۇ، ئىسلام دىنىغا ئەقىدە باغلاش ئۆز جېنىغا ئۆزى زامىن بولغانلىق» دېگەن سەپسەتىگە ئىشەنمەيتتى.

بەزىلەر بۇ قوشۇننىڭ قوماندانى ھەققىدە «يېشى كىچىك، تەجرىبىسىز» دەپ گەپ تېپىپ، ئۇنى يولغا سېلىشنى كېچىكتۈردى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنىڭ (يەنى ئۇسامەنىڭ) قوماندان بولۇشىغا تەنە (شەنىگە داغ يېتىدىغان گەپ سۆز) قىلىشقان بولساڭلار، بۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ قوماندان بولۇشىغا شۇنداق قىلىشقانىدىڭلار. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇ چوقۇم ئەمىرلىك (قوماندان بولۇش)كە لايىقتۇر. ئۇنىڭ ئاتىسى (يەنى زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ئادەملەر ئىچىدە ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك ئىدى. بۇ (يەنى ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)مۇ ئۇنىڭدىن قالسا ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىدۇر» دېدى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەتراپىغا ئويۇشۇپ ئۇنىڭ قوشۇنىغا تىزىلدى ۋە مەدىنىدىن بىر پەرسەخ (6.24 كىلومېتىرغا تەڭ) يىراقلىقتىكى جەرىيف دېگەن جايغا چىقىپ پەرمان كۈتۈپ تۇردى. بىراق، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كېسىلى ھەققىدىكى شۇم خەۋەر

ئۇلارنى كېسەل بىر تەرەپ بولغۇچە تەخىر قىلىپ تۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى. بەلكىم، ئاللاھ تەئالا بۇ قوشۇنىنىڭ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خىلاپىتىدە يولغا سېلىنىدىغان تۇنجى قوشۇن بولۇشىنى ئىرادە قىلغان بولۇشى مۇمكىن.

ئاللاھ تەئالانىڭ دەرگاھىغا سەپەر

ۋىدالىشىش بېشارەتلىرى

دەۋەت ئىشلىرى تاكامۇللىشىپ، ۋەزىيەتنى ئىسلام ھۆكۈمرانلىقى تولۇق ئىگىلىۋىدى، بۇ دۇنيادىن خوشلىشىش بېشارەتلىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چېھرىدىن غىل-پال كۆرۈنۈشكە ۋە ئۇنىڭ ئىش-ھەرىكەت ۋە سۆز-ئىبارىلىرىدە ئىپادىلىنىشكە باشلىدى.

ئۇ ئالدىنقى يىلى (ھىجرىيىنىڭ 10- يىلى) رامىزاندا 20 كۈن ئېتىكاپتا ئولتۇردى. ئەمما، ئۇ بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى يىللاردا پەقەت ئون كۈنلا ئېتىكاپ قىلاتتى. بۇ قېتىمقى ئېتىكاپتا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا قۇرئاننى ئىككى قېتىم دەرس-مۇزاكىرە قىلىپ بەردى (بۇنىڭ ئالدىدا ھەر يىلى رامىزاندا پەقەت بىرلا قېتىم مۇزاكىرە قىلىپ بېرەتتى). ئۇ ھەججەتۇلۋىداداا مۇسۇلمانلارغا سۆز قىلغاندا: «مەن بىلمەيمەن، ئېھتىمال مەن بۇ يىلدىن كېيىن سىلەر بىلەن بۇ يەردە مەڭگۈ يۈز كۆرۈشەلمەسلىكىم مۇمكىن» دېدى. يەنە جەمرى ئەقەبە (مىنادا شەيتانغا تاش ئاتىدىغان جاي)دە: «ئى خالايىق! مەندىن ھەج ئىبادىتىڭلارنى ئۆگىنىۋېلىڭلار، ئېھتىمال مەن بۇ يىلدىن كېيىن ھەج قىلالماسلىقىم مۇمكىن» دېدى. تەشرىق كۈنلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئۇنىڭغا سۈرە نەسر نازىل قىلىنىۋىدى، بۇنىڭدىن بۇ قېتىمقى ھەجنىڭ ۋىدالىشىش (بۇ جاھاندىن خوشلىشىش) ھەجى ئىكەنلىكى ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۆلۈم خەۋىرى يەتكۈزۈلگەنلىكى پەرەز قىلىندى.

ھىجرىيىنىڭ 11- يىلى سەپەر ئېيىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوھۇد تېغىغا چىقتى ۋە ئۇ يەردە ئۆلۈك ۋە تىرىك ھەممەيلەن بىلەن خوشلىشىدىغاندەك شەھىدلەرگە دۇئا قىلدى. ئاندىن قايتىپ كىرىپ مۇنبەردە سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «مەن سىلەردىن بۇرۇنراق كېتىدىغاندەك تۇرىمەن، مەن سىلەرگە گۇۋاھچى بولىمەن. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن شۇ تاپتا ھەۋزى كەۋسەر[1]نى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن. ماڭا يەر-زېمىن

---

[1] جەننەتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىلتىپات قىلىنىدىغان تاتلىق سۇلۇق كۆل — ت.

خەزىنىلىرىنىڭ (ياكى زېمىنىنىڭ دېدىمۇ) ئاچقۇچلىرى بېرىلدى. ئاللاھ بىلەن قەسەم! مەن سىلەرنىڭ مەندىن قالغىنىڭلاردىن كېيىن مۇشرىك بولۇپ ئېغىپ كېتىشىڭلاردىن قورقمايمەن، بىراق سىلەرنىڭ مال ـ دۇنيا ۋە بايلىقلارغا بېرىلىپ كېتىشىڭلاردىن قورقىمەن».

ئۇ بىر كېچىسى تۈن نىسپى بولغاندا بەقىئە[①] گە چىقىپ ئۇلارغا مەغپىرەت تىلىدى ۋە: «ئەسسەلامۇئەلەيكۇم ئى مەقبەرە ئەھلى! سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلار ھاياتلارنىڭكىدىن كۆپ ياخشى. پىتنە ـ پاساد تۈن قاراڭغۇسىدەك بېسىپ كەلدى. بۇ پىتنە ـ پاسادلار بىر ـ بىرىدىن ياماندۇر» دېدى. ئاندىن ئۇلارغا بېشارەت بەرگەندەك: «إنا بكم لاحقون (بىزمۇ چوقۇم سىلەرگە قوشۇلىمىز)» دېدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە كېسەل تەگدى

ھىجرىيىنىڭ 11 ـ يىلى سەپەر ئېيىنىڭ 29 ـ كۈنى (دۈشەنبە) پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەقىئ قەبرىستانلىقىدا بىر مېيىت نامىزىغا ھازىرلىق قىلغانىدى. مەقبەرىدىن قايتىۋېتىپ يولدا ئۇنىڭ بېشىغا ئاغرىق تەگدى ۋە ئۇشتۇمتۇت قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ قىزىتمىسىنى ئۇنىڭ بېشى تېڭىلغان تېڭىقچا ئۈستىدىنمۇ بىلگىلى بولاتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە كېسەل تېگىپ 11 كۈن جامائەت بىلەن بىللە ناماز ئوقۇدى. ئۇنىڭ كېسەل تارتقان جەمئىي كۈنلىرى 13 ياكى 14 كۈن ئىدى.

ئەڭ ئاخىرقى بىر ھەپتە

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كېسىلى كۈنسېرى ئېغىرلاشتى. ئۇ ھەر كۈنى ئاياللىرىدىن: «ئەتە مەن نەدە؟ ئەتە مەن نەدە؟» دەپ سورايتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاياللىرى ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، ئۇنى ئۆزى خالىغان يەردە بېقىلىشىغا رۇخسەت قىلىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ فەزلى ئىبنى ئابباس ۋە ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئىككىيلەننىڭ ھەمراھلىقىدا بېشى تېڭىقلىق ھالەتتە يۆلەپ ماڭغۇزۇلۇپ ئائىشە رەزىيەللاھۇ

① مەدىنىدىكى مەشھۇر قەبرىستانلىق ـــ ت.

ئەنھانىڭ ئۆيىگە يۆتكەپ كېلىندى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەمنىڭ ئىككى قەدىمى يەرنى جىجىپ ماڭاتتى. نەتىجىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم ھاياتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر ھەپتىسىنى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەمدىن يادلىۋالغان مۇئەۋۋىزات (پاناھ تىلەش مەزمۇنىدىكى ئايەتلەر)[1] ۋە خاسىيەتلىك دۇئالارنى ئوقۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەمنىڭ بەدىنىگە ھۈرۈپ قوياتتى ۋە ئايەتلەردىن تەبەررۈك ئىزدەپ سىلاپ تۇتۇپ قوياتتى.

بەش كۈن ئىلگىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەمنىڭ ۋاپاتىدىن بەش كۈن ئىلگىرىكى كۈن چارشەنبە ئىدى. ئۇنىڭ بەدىنىدىكى كېسەل ھارارىتى يالقۇنجاپ كەتتى. ئاغرىق كۈچىيىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم ھوشسىزلاندى. ئۇ: «باشقا ــ باشقا قۇدۇقتىن يەتتە تۇلۇم سۇ كەلتۈرۈپ ئۈستى بېشىمغا قويۇڭلار، مەن ئۇلار (يەنى مۇسۇلمانلار) قېشىغا چىقىپ ۋەسىيەت قىلىۋالاي» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەمنى چوڭ بىر تەشلە قاچىدا ئولتۇرغۇزۇپ ئۈستىگە سۇ قۇيدى، ھەتتا بىر چاغدا: «بولدى، بولدى» دەپ ھوشىغا كەلدى.

بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم ئۆزىنى بىرئاز يېنىكلىگەندەك ھېس قىلدى چېغى، ئۇ (بېشى تېڭىقلىق ھالدا) مەسجىدكە چىقىپ مۇنبەردە ئولتۇردى ۋە ئادەملەرگە سۆز قىلدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئورىۋېلىشقانىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئاللاھنىڭ لەنىتى يەھۇدىيلارغا ۋە ناسارا (خرىستىئان)لارغا بولسۇن، ئۇلار پەيغەمبەرلىرىنىڭ قەبرىلىرىنى مەسجىد (ئىبادەتخانا، قىبلىگاھ) قىلىۋېلىشتى». يەنە بىر رىۋايەتتە: «ئاللاھ يەھۇدىي ۋە ناسارالارنى ھالاك قىلسۇن، ئۇلار پەيغەمبەرلىرىنىڭ مەقبەرىسىنى مەسجىد (سەجدىگاھ) قىلىۋېلىشتى» دېدى. ئۇ يەنە: «مېنىڭ قەبرەمنى مەبۇد قىلىۋالماڭلار» دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم يەنە ئۆزىنى قىساس (ئىنتىقام ۋە ئەنتىنى ئېلىۋېلىش)قا تەڭلەپ: «مەن بىر كىشىنىڭ ئۇچىسىغا ئۇرۇپ سالغان بولسام، مانا بۇ مېنىڭ ئۇچام، مەندىن ئىنتىقامنى ئېلىۋالسۇن ۋە كىمنىكى تىللاپ ئابرۇيىنى تۆككەن بولسام، مانا ھازىر مېنى تىللاپ ئەنتىنى ئېلىۋالسۇن» دېدى.

---

[1] سۈرە فەلەق، سۈرە ناس ۋە سۈرە ئىخلاسلارنى كۆرسىتىدۇ.

ئاندىن مۇنبەردىن چۈشۈپ پېشىن نامىزىنى ئوقۇدى. پېشىن نامىزىدىن كېيىن مۇنبەرگە يەنە چىقىپ ھېلىقى ئۆچ ـ ئاداۋەت ۋە ئەنتىي ـ قىساس ھەققىدىكى گەپلىرىنى قايتا تەكرارلىدى. بۇ چاغدا بىر ئادەم: «ئۆزلىرىدە مېنىڭ ئۈچ دىرھەم پۇلۇم بار ئىدى» دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى فەزلى، ئۇنىڭ پۇلىنى بېرىۋەت» دەپ بۇيرىدى. ئاندىن ئەنسارلارغا ياخشىلىق قىلىش توغرىلىق ۋەسىيەت قىلىپ مۇنداق دېدى: «مەن سىلەرگە ئەنسارلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشنى تەۋسىيە قىلىمەن، ئۇلار مېنىڭ ئۆز باغرىم ۋە سىرداشلىرىمدۇر. ئۇلار زىممىسىدىكى مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىپ بولدى. ئەمدى ئۇلارنىڭ قايتۇرۇشقا تېگىشلىك ھەقلىرى قېپقالدى، شۇڭا ئۇلارنىڭ ياخشى ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى قوللاڭلار، كەمچىلىك ۋە خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلىڭلار». يەنە بىر رىۋايەتتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كىشىلەر بارغانسېرى كۆپىيىدۇ، ئەنسارلار ئازلاپ كېتىدۇ، ھەتتا ئۇلار ئاشنىڭ تۇزىدەك قالىدۇ. ھەر كىم سىلەردىن بىر كىشىگە پايدا ـ زىيان يەتكۈزەلىگۈدەك ئەمەل ـ مەنسەپ تۇتسا، ئۇ چوقۇم ئەنسارلارنىڭ ياخشىلىقىنى قوبۇل قىلسۇن، كەمچىلىك ۋە خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلسۇن».

ئاندىن ئۇ: «ئاللاھ بىر بەندىسىگە بۇ دۇنيادا قېلىش ياكى ئۇ دۇنياغا كېتىشنىڭ بىرىنى تاللاش ئىختىيارلىقىنى بەرگەن ئىدى، ئۇ بەندە ئۇ دۇنياغا كېتىشنى ئىختىيار قىلدى» دېدى. ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) يىغلاپ كەتتى ۋە: «ئاتا ـ ئانىمىز ساڭا پىدا بولسۇن» دېدى. بىز ھەيران بولدۇق، بەزىلەر: «قاراڭلار بۇ شەيخ (مۆتىۋەر)كە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ دۇنيادا قېلىش ياكى ئۇ دۇنياغا كېتىش ئىختىيارلىقىدا قويۇلغان بىر بەندە ھەققىدە خەۋەر بېرىۋاتسا، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىمىز ساڭا پىدا بولسۇن دەۋاتقىنىنى» دېيىشتى. ئەسلىدە ئىختىياردا قويۇلغۇچى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىكەن. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) بۇنى ھەممىمىزدىن بۇرۇن چۈشەنگەنىكەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە مۇنداق دېدى: «مەن ئەبۇ بەكرىنىڭ سۆھبىتىگە ئوخشاش ھېچبىر سۆھبەت كۆرمىدىم. مەن ئۇنىڭدىن رازى، ئەگەر مەن پەرۋەردىگارىمدىن ئۆزگە سىرداش دوست تۇتىدىغان بولسام، ئەلۋەتتە ئەبۇ بەكرىنى سىرداش تۇتاتتىم. لېكىن، ئىسلام قېرىنداشلىقى ۋە ئىسلامىي دوستلۇق كۇپايە قىلىدۇ. مەسجىدكە ئېچىلغان ئىشىكلەردىن ئەبۇ بەكرىنىڭ ئىشىكىدىن باشقىسى تاقىۋېتىلسۇن».

تۆت كۈن ئىلگىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپاتىدىن تۆت كۈن ئىلگىرى، يەنى پەيشەنبە ئۇنىڭ كېسىلى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ: «ماڭا قەغەز ـ قەلەم كەلتۈرۈڭلار، مەن سىلەرگە ۋەسىيەت قالدۇراي، ئېزىپ كەتمەيسىلەر» دېدى. ئۆيدە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتارلىق بىرقانچە كىشى بار ئىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «رەسۇلۇللاھقا ئاغرىق دەردىنى تارتقىلى قويايلى، قولىمىزدا قۇرئان بار، ئاللاھنىڭ كىتابى ۋەسىيەتكە كۇپايە» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆيدىكىلەر تالاش ـ تارتىش قىلىشتى ۋە جاڭجاللىشىپ كەتتى. بەزىلىرى: «رەسۇلۇللاھ دېگەن ئىكەن، قەغەز ـ قەلەم كەلتۈرەيلى، يازدۇرۇپ بەرسۇن» دەيتتى. يەنە بەزىلىرى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پىكرىنى قوللايتى، ھەتتا بىھۇدە گەپ ۋە نامۇۋاپىق پىكىرلەر ئېيتىشىپ كېتىشۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «يېنىمدىن چىقىپ تۇرۇڭلار» دېدى.

شۇ كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق ئۈچ تەۋسىيىنى جىكىلىدى: «ئەرەب ئارىلىدىن يەھۇدىيلارنى، ناسارا (خىرىستىئان)لارنى ۋە مۇشرىكلارنى قوغلاپ چىقىرىڭلار. ئەلچىلەرنى مەن كۈتۈۋالغاندەك كۈتۈۋېلىڭلار». ئۈچىنچى ۋەسىيەتنى ھەدىسنى رىۋايەت قىلغۇچى ئۇنتۇپ قالغان، ئېھتىمال ئۇ كىتاب (يەنى قۇرئان) ۋە سۈننەت (يەنى ھەدىس)كە چىڭ ئېسىلىش توغرىسىدىكى تەۋسىيە ياكى ئۇسامە ئىبنى زەيد قوشۇنىنى يولغا سېلىش تەۋسىيىسى ۋەياكى نامازنى قولدىن بەرمەڭلار دېگەن تەۋسىيە بولۇشى مۇمكىن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ قاتتىق دەرد ـ ئەلەم تارتىۋاتقان بولسىمۇ، نامازلىرىنىڭ ھەممىسىنى مۇسۇلمانلار بىلەن بىرلىكتە مەسجىدتە ئوقۇپ كېلىۋاتاتتى، ھەتتا شۇ كۈنى (يەنى ۋاپاتىدىن تۆت كۈن ئىلگىرىكى پەيشەنبە كۈنى)مۇ ناماز شامنى مۇسۇلمانلار بىلەن بىللە ئوقۇپ ئۇنىڭدا مۇرسەلات سۈرىسىنى قىرائەت قىلغان ئىدى.

خۇپتەن ۋاقتىدا ئۇنىڭ كېسىلى مەسجىدكە چىقالمىغۇدەك دەرىجىدە ئېغىرلىشىپ كەتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇلار ناماز ئوقۇپ بولدىمۇ؟» دەپ سورىدى، بىز: «ياق، ئۇلار ئۆزلىرىگە ساقلاۋاتىدۇ» دېگەنىدۇق، ئۇ: «ماڭا تەشتەك (چوڭ تىپتىكى قاچا)تە سۇ قۇيۇپ بېرىڭلار» دېدى. بىز ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلدۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېلىقى قاچىدا غۇسۇل قىلدى، ئاندىن

قوپماقچى بولۇۋىدى، ھوشسىزلىنىپ يىقىلدى ۋە بىرئازدىن كېيىن يەنە ھوشىغا كېلىپ: «ئۇلار ناماز ئوقۇپ بولدىمۇ؟» دېدى. بۇنداق ئەھۋال (يەنى ھوشىدىن كېتىش ۋە ھوشىغا كېلىپ كىشىلەرنىڭ ناماز ئوقۇپ بولغان ياكى بولمىغانلىقىنى سوراش) ئىككى ـ ئۈچ قېتىم تەكرارلاندى. ئاخىر ئۇ ناماز باشلاپ ئوقۇپ بېرىشكە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئادەم ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇ كۈنلەردە 17 ۋاق نامازنى ئىمام بولۇپ ئوقۇدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا كىشىلەرنىڭ شۇملۇق ۋە نەسلىكنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن كۆرمەسلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئىمامەتچىلىك قىلماسلىقىنى ئۈچ ـ تۆت قېتىم ئۆتۈنگەن بولسىمۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىمىدى ۋە: «سىلەر يۇسۇپ (ئەلەيھىسسالام)نىڭ ۋەقەسىدىكى ئاياللاردەك ئىكەنسىلەر. ئەبۇ بەكرىگە ئېيتىڭلار، ئۇ مۇسۇلمانلارغا ناماز باشلاپ ئوقۇپ بەرسۇن» دېدى.

بىر كۈن ياكى ئىككى كۈن ئىلگىرى

شەنبە ياكى يەكشەنبە كۈنى ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىرئاز يېنىكلىگەندەك بولدى چىغى، ئىككىيلەننىڭ يۆلىشى بىلەن پېشىن نامىزىغا چىقتى. بۇ چاغدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇۋاتاتتى. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرۈپ كەينىدىكى سەپكە قايتماقچى بولىۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئىشارەت قىلىپ يانماسلىقنى بۇيرىدى ۋە: «مېنى ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇڭلار» دېدى. ھېلىقى ئىككىيلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ ئولتۇرغۇزدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامىزىغا ئەگىشىدا قىلدى ۋە كىشىلەرگە تەكبىرنى ئاڭلاتتى.

بىر كۈن ئىلگىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپاتىدىن بىر كۈن ئىلگىرى يەكشەنبە بارلىق قۇل ـ چۆرىلىرىنى ئازاد قىلىۋەتتى. يېنىدىكى يەتتە دىنار پۇلنى

سەدىقە قىلىۋېتىشكە بۇيرىدى ۋە قورال ـ ياراغ ئەسلىھەلىرىنى مۇسۇلمانلارغا ھەدىيە قىلىۋەتتى. ۋەھالەنكى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا شۇ كېچىسىدىكى چىراغ يېغىنى قوشنىسىدىن ئۆتنە ئېلىپ ياندۇرغانىدى. يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساۋۇتى (تۆمۈر كىيىمى) 30 ساڭ (61 كىلو 200 گىرامغا تەڭ) ئارپا ئۈچۈن بىر يەھۇدىينىڭ ئۆيىدە رەنىگە قويۇقلۇق ئىدى.

ئەڭ ئاخىرقى بىر كۈن

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: دۈشەنبە كۈنى سەھەر مۇسۇلمانلار بامدات نامىزىدا ئىدى، ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) ناماز باشلاپ ئوقۇۋاتاتتى. ئۇشتۇمتۇت رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئائىشە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا)نىڭ ھۇجرا ئىشىكىنىڭ پەردىسىنى ئېچىپ ئۇلارغا قاراپ تەبەسسۇم قىلدى. ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى نامازغا چىقتى دەپ ئويلاپ ئارقىسىدىكى سەپكە چېكىندى. مۇسۇلمانلار ناماز ئىچىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن پاتىپاراق بولۇش ئالدىدا تۇرغاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قولى بىلەن ئۇلارغا نامازنى ئوقۇۋېرىشكە ئىشارەت قىلىپ قويۇپ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى ۋە پەردىنى قويۇۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىر نامازنىڭ ۋاقتى كىرگۈچە ئۇ بۇ دۇنيا بىلەن مەڭگۈگە خوشلاشتى.

شۇ كۈنى قۇياش كۆتۈرۈلۈپ چاشگاھ ۋاقتى بولغاندا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قىزى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى چاقىرتىپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا گەپ قىلدى، بۇ چاغدا فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يىغلاپ كەتتى. ئاندىن يەنە بىر نېمىلەرنى دېۋىدى، ئۇ كۈلدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: (كېيىنچە) بىز فاتىمە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا)دىن شۇ ئىشنى سورىغانىدۇق، ئۇ: «رەسۇلۇللاھ (ئاتام) ماڭا مۇشۇ قېتىمقى كېسىلدە ۋاپات بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى، مەن يىغلىدىم. ئارقىدىن ماڭا ئۇنىڭ ئائىلىسىدىن تۇنجى بولۇپ مېنىڭ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ بارىدىغانلىقىمنى ئېيتتى، مەن كۈلدۈم» دېدى.

يەنە شۇ كۈنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۇنىڭ جىمى ئاياللارنىڭ سەرۋىرى (ئۇلۇغ پېشۋاسى) بولىدىغانلىقى بىلەن بېشارەت بەردى.

فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەرد ـ ئەلەمنى كۆرۈپ: «ۋاي دادامنىڭ دەردى» دېگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «دادىڭىزغا بۈگۈندىن كېيىن دەرد ـ ئەلەم بولمايدۇ» دېدى.

ئۇ يەنە ھەسەن بىلەن ھۈسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارنى چاقىرتىپ ئۇلارنى سۆيۈپ قويدى ۋە ياخشىلىققا ۋەسىيەت قىلدى. ئاندىن ئەھلىلىرىنى چاقىرتىپ ئۇلارغا نەسىھەت قىلدى ۋە ئەسلەتمە بەردى.

دەرد ـ ئەلەم بارغانسېرى كۈچىيىۋاتاتتى. خەيبەردە يەپ سالغان ھېلىقى زەھەرنىڭ تەسىرى ئېنىق ـ ئاشكارا كۆرۈلۈشكە باشلىدى، ھەتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئى ئائىشە، مەن ئەينى چاغدا خەيبەردە ئېغىزىمغا سېلىپ سالغان زەھەرلەنگەن گۆشنىڭ دەردىنى تارتىۋاتىمەن. مانا ھازىر چوڭ كۆك قان تومۇرۇم ئۈزۈلگەنمىكى دەيمەن» دېدى.

ئۇ كىشىلەرگە تەۋسىيە قىلىپ: «نامازنى قولدىن بەرمەڭلار، نامازنى قولدىن بەرمەڭلار» دېدى ۋە بۇ گەپنى بىرقانچە قېتىم تەكرارلىدى.

سەكرات

جان تەلپىزى باشلاندى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆزىگە يۆلەپ ئولتۇرغۇزدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: ئاللاھنىڭ ماڭا ئاتا قىلغان نېئمەتلىرىدىن بىرى شۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنىڭ ئۆيۈمدە، مېنىڭ كۈنۈمدە، مېنىڭ يۈرىكىم بىلەن كۆكرىكىمنىڭ ئوتتۇرىسىدا جان ئۈزدى ۋە يەنە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولۇش ئالدىدا، ئاللاھ مېنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تۈكرۈك (ئېغىز ــ ت.) سۈيىمىزنى بىرلەشتۈردى. ئابدۇرەھمان (ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئوغلى) ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا مىسۋاك بار ئىدى. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يۆلەپ ئولتۇرۇۋاتاتتىم. ئۇنىڭ ھېلىقى مىسۋاكقا كۆز يۈگۈرتۈۋاتقانلىقىنى كۆردۈم ـ دە، ئۇنىڭ مىسۋاك قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلگەچكە: «ئۇنى سىزگە ئېلىپ بېرەيمۇ؟» دېدىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھەئە» دەپ بېشىنى لىڭشىتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ھېلىقى مىسۋاكنى ئابدۇراھماندىن ئېلىپ بەردىم، مىسۋاك قاتتىق كېلىپ قالدى. مەن: «ئۇنى چايناپ يۇمشىتىپ بېرەيمۇ؟» دېدىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بېشى بىلەن ماقۇل دەپ ئىشارەت

قىلدى. مەن ئۇنى چايناپ يۇمشىتىپ بەردىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىسۋاكنى قولىغا ئېلىپ ئېغىزىغا سۈركىدى (يەنە بىر رىۋايەتتە رەسۇلۇللاھ ھېلىقى مىسۋاك بىلەن ساق ۋاقتىدىكىدىنمۇ ياخشىراق مىسۋاك قىلدى دېيىلگەن). رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا بىر قاچىدا سۇ بار ئىدى. ئۇ قولىنى سۇغا چىلاپ يۈزىنى سىلايتتى ۋە «ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، ھەقىقەتەنمۇ ئۆلۈمنىڭ سەكراتى (ئاچچىقى) بار» دەيتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىسۋاكتىن پارىغ بولماي تۇرۇپلا قولىنى (ياكى بارمىقىنى دېدىمۇ) كۆتۈردى. كۆزى ئاسمان تەرەپكە چەكچىيىپ قالدى ۋە لەۋلىرى مىدىرلاپ بىر نېمىلەرنى دەيتتى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا قۇلىقىنى يېقىن ئەكېلىپ تىڭشىغاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: «(ئى ئاللاھ!) سەن ئىنئام قىلغان پەيغەمبەرلەر، سىددىق (راستچىل)لار، شەھىدلەر ۋە سالىھ (ياخشى)لار بىلەن بىللە قىلغىن. ئى ئاللاھ! ماڭا مەغپىرەت قىلغىن، رەھمەت قىلغىن ۋە مېنى دەرگاھىڭغا ئېلىپ كەتكىن، ئى ئاللاھ! دەرگاھىڭغا ئېلىپ كەتكىن» دېگەنلىكىنى ئاڭلىدى. ئۇ ئاخىرقى ئىككى كەلىمە سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى ۋە قولى بوشاپ لىككىدەك چۈشۈپ كەتتى.

﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ «بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز».

بۇ ۋەقە ھىجرىيىنىڭ 11 ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەلنىڭ 12 ـ كۈنى (مىلادىيە 632 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنىگە توغرا كېلىدۇ) دۈشەنبە چاشگاھ ۋاقتى بولغاندا يۈز بەردى. بۇ چاغدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆمرى 63 ياشقا توشۇپ تۆت كۈن ئاشقان ئىدى.

ساھابىلەرنى غەم باستى

بۇ قورقۇنچلۇق خەۋەر تېزلا تارقالدى. مەدىنە ئەھلىگە ئەتراپنى ئالەم قاراڭغۇ تۇيۇلدى. جاھان غۇۋادەك كۆرۈنەتتى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قەدەم تەشرىپ قىلغان كۈندىن ئۆچۈق ـ يورۇق ۋە شاد خۇرام كۈننى كۆرمىگەنىدىم، يەنە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولۇپ كەتكەن كۈندىنمۇ زۇلمەتلىك ۋە قاباھەتلىك كۈننى كۆرمىدىم.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جان ئۈزۈۋىدى، فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: «ۋاي ئاتا! چاقىرغان رەببىگە لەببەي دېگەن ئاتا، ۋاي ئاتا جەننەتۇلفىردەۋستىن جايلىق بولسۇن ئاتا، ۋاي ئاتا! جىبرىئىلغە ‹ۋاپات بولۇپ كەتتى› دەيلى ئاتا!» دەپ يىغلىدى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مەيدانى

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ۋاقىتتا مۇنداق دېدى (ئەسلىدە بۇ شۇم خەۋەر ئۇنىڭ ئەس ـ ھوشىنى قويىمىغانىدى): «مۇناپىقلارنىڭ بەزىسى رەسۇلۇللاھ ۋاپات بوپتۇ دېيىشىۋاتىدۇ. جەزىم قىلىمەنكى، رەسۇلۇللاھ ۋاپات بولمىدى، لېكىن مۇسا ئىبنى ئىمران (ئەلەيھىسسالام) پەرۋەردىگارىنىڭ ھوزۇرىغا كېتىپ 40 كۈن غايىب بولۇپ، ‹مۇسا ئۆلۈپ كېتىپتۇ› دېگەن گەپ تارقالغاندىن كېيىن، يەنە پەيدا بولۇپ كەلگىنىگە ئوخشاش، رەسۇلۇللاھمۇ ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا كەتتى. ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ يەنە قايتىپ كېلىپ ئۇنى ‹ئۆلدى› دېيىشىپ يۈرگەن ئاشۇ بىر ئۇچۇملارنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى چوقۇم كېسىپ تاشلايدۇ».

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قەتئىي مەيدانى

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۇنھى دېگەن جايدىكى تۇرالغۇسىدىن ئات بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇ ئاتتىن چۈشۈپلا مەسجىدكە كىردى ۋە ھېچ كىشىگە گەپمۇ قىلماي ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئۇدۇل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يوللۇق رەخت يېپىپ ياتقۇزۇپ قويۇلغان ئىدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەختنى ئۆرۈپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزىنى ئاچتى ۋە ئېڭىشىپ ئۇنى قۇچاقلاپ سۆيدى ۋە كۆز يېشى قىلدى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «ساڭا ئاتا ـ ئانام پىدا بولسۇن، ئاللاھ ساڭا ئىككى قېتىم ئۆلۈم بەرمەسۇن. ساڭا يېزىلغان ئۆلۈم مۇشۇنىڭ بىلەن توگەپ كەتسۇن».

ئاندىن مەسجىدكە چىقتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنىلا كىشىلەرگە سۆز قىلىۋاتاتتى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «ئولتۇرغىن ئۆمەر!» دېدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئولتۇرغىلى ئۇنىمىدى. كىشىلەر ئۇنى تاشلاپ ئەبۇ بەكرى

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى، بۇ چاغدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: «ئەمما بەئدۇ (ئاللاھقا ھەمدۇسانا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە سالام يوللىغاندىن كېيىن)، ئاراڭلاردىن كىمكى مۇھەممەدكە ئىبادەت قىلىدىغان بولسا، ئەمدى ئۇ ئۆلدى، كىمكى ئاللاھقا ئىبادەت قىلسا، ئاللاھ چوقۇم تىرىكتۇر، ئۆلمەيدۇ. ئاللاھ: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىَ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ ‹مۇھەممەد پەقەت بىر پەيغەمبەردۇر، ئۇنىڭدىن بۇرۇن كۆپ پەيغەمبەرلەر ئۆتتى (ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلگەن، بەزىلىرى باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن). ئۇ ۋاپات بولسا ياكى ئۆلتۈرۈلسە، ئارقاڭلارغا يېنىۋالامسىلەر؟ (يەنى ئىماندىن يېنىپ مۇرتەد بولامسىلەر؟) كىمكى ئارقىسىغا يېنىۋالىدىكەن (يەنى مۇرتەد بولىدىكەن)، ئۇ ئاللاھقا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ئاللاھ شۈكۈر قىلغۇچىلارنى مۇكاپاتلايدۇ› (3:144) دېگەن» دېدى. ئىبنى ئاببااس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: قەسەم قىلالايمەنكى، گويا كىشىلەر ئاللاھنىڭ بۇ ئايەتنى نازىل قىلغىنىنى بۇرۇن بىلمەيدىغاندەك، بۇگۈن ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) تۇساتتىن ئۇنى تىلاۋەت قىلىۋاتقاندەك، ھەممىسى ئۇنى ئېغىزىغا ئېلىپ تەكرارلىشاتتى. مەن ھەممە كىشىنىڭ شۇ ئايەتنى تىلاۋەت قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم.

ئىبنى مۇسەييەب رەھىمەھۇللاھنىڭ ئېيتىشىچە، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئاللاھ بىلەن قەسەم، مەن ئەبۇ بەكرى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ ھېلىقى ئايەتنى تىلاۋەت قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ بوشىشىپ كەتتىم. پۇت - قوللىرىم دىر - دىر تىترەيتتى. مەن ئۇنى ئاڭلاۋېتىپ يەرگە يىقىلدىم ۋە شۇئان رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چوقۇم ۋاپات بولۇپتۇ دەپ بىلدىم.

مۇبارەك جەسەت بىلەن خوشلىشىش ۋە ئۇنى يەرلىككە قويۇش

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇبارەك تېنىنى كېپەنلەپ يەرلىككە قويۇش ئىشىنى ئېلىپ بېرىشتىن بۇرۇن خەلىپە (خەلىپە بەلگىلەش) مەسىلىسىدە ئىختىلاپ كۆرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن بەنى سائىدە ھويلىسىدا ئەنسارلار بىلەن مۇھاجىرلار ئوتتۇرىسىدا نۇرغۇن مۇزاكىرە ۋە مۇنازىرىلەر بولۇپ ئۆتكەندىن كېيىن، ھەممەيلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپە بولۇشىغا بىرلىككە كېلىشتى. دۈشەنبە كۈنى تاكى كەچكە قەدەر مۇسۇلمانلار مۇشۇ ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يەرلىككە قويۇش ئىشىغا

ئېشنالمىدى، ھەتتا سەيشەنبە يورۇيدىغان كېچە تاڭ سەھەر ۋاقتى بولۇپ قالـدى. شۇنىڭغىچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەمنىڭ مۇبـارەك تېنـى فـراش ئۈستىدە ھېلىقى يوللۇق رەخت بىلەن يېپىقلىق ھالەتتە تـۇرۇپ تـۇردى. ئۇنـىڭ ئەھلىلىرى ئىشىكنى ئىچىدىن ئېتىۋالغانىدى.

سەيشەنبە كۈنى سەھەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم ئـۈچ كىيىمـى بىلەنلا يۇيۇلدى. يۇغۇچىلار ئابباس، ئەلى، فەزلـى ۋە قەسـەم (ئابباسـنىڭ ئىككـى ئوغلى)، شەقران (پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئازاد قىلغۇچتەكەن قۇلى)، ئۇسامە ئىبنى زەيد ۋە ئەۋس ئىبنى خەۋلە رەزىيەللاھۇ ئەنھـۇملار ئـىدى. ئاببـاس، فەزلى ۋە قەسەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار پەيغەمبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمنى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ بەرگەنىدى. ئۇسامە ۋە شەقران رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار سۇ قۇيـۇپ بەردى، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھـۇ يـۇدى، ئەۋس ئىبنـى خەۋلە رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆكرىكىگە ئېلـىپ يـۆلەپ ياردەملەشـتى. ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، پاختـىدىن توقۇلغان ئاق رەخت بىلەن ئۈچ قات كېپەنلىدى. كۆڭلەك ۋە سەللە بۇنىڭ سـىرتىدا ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رەختكە ھەم ئورالدى.

ئاخىردا مۇسۇلمانلار پەيغەمـبەر سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمنى دەپـنە قىلىدىغان ئورۇن مەسىلىسىدە بىرلىككە كېلەلمـىدى. ئەبـۇ بەكـرى رەزىيەللاھـۇ ئەنھۇ: «مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمنىڭ: ‹ھەرقانـداق بىـر پەيغەمبەر قەبزە روھ بولغان (يەنى نەپەس ئـۈزگەن) جايغـا دەپـنە قىلىنغـان› دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ تەلھە رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم نەپەس ئـۈزگەن ئورۇنـدىكى فىراشـنى ئۆرۈۋېتىپ، ئۇ يەرگە ئورا كولىدى ۋە قەبرە لەھەد (ئىچ ئورانلىق) تەييارلىدى.

ئاندىن ئادەملەر ئوندىن ـ ئوندىن بىر جامائەت بولـۇپ، ھۇجرىغـا كىرىـپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامىزىنى ئوقـۇدى. ھـېچ كـىشى يەنە بىراۋغا ئىمام بولمىدى. دەسلەپ ئـائىلە ـ تاۋابىئـاتلىرى، ئانـدىن مۇھـاجىرلار، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەنسارلار كىرىـپ ئوقـۇدى. ئايـاللار ئەرلەردىـن كېـيىن، ئەڭ ئاخىردا رەسىدە ئۈسمۈر باللار كىرىپ ئوقۇدى.

مۇشۇ ئىش بىلەن سەيشەنبە پۈتۈن بىـر كـۈن ئـۆتتى، ھەتتـا چارشـەنبە يورۇيدىغان كېچە كىرىپ قالدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنـداق دەيـدۇ: بىـز چارشەنبە يورۇيدىغان كېچە نىسپى بولغاندا ھۇجرىدىن كەتمەن ۋە گۈرجەكلەرنـىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغانغا قەدەر رەسۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەمنىڭ دەپـنە قىلىنغانلىقىنى ئۇقالمىغانىدۇق.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلىسى

ھەممىگە مەلۇمكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نۇرغۇن ياخشى غەرەزلەر ۋە ئالىي مۇددىئالار ئۈچۈن تۆتتىن ئارتۇق خوتۇن ئالسا بولىدىغان ئىمتىيازغا ئىگە ئىدى. شۇڭا، ئۇ نىكاھىغا ئالغان ئاياللارنىڭ ئومۇمىي سانى 13كە يەتكەن. ئۇ توققۇز خوتۇنى نىكاھىدا بار ھالەتتە دۇنيادىن كەتتى. ئۇلاردىن ئىككىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھايات چېغىدىلا ۋاپات بولۇپ كەتكەن. ئۇنىڭ بىرى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا، يەنە بىرى «مىسكىنلەرنىڭ ئانىسى» دەپ نام ئالغان زەينەب بىنتى خۇزەيمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئىدى. قالغان ئىككىسىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمرىگە ئالغان، لېكىن ئۇلارغا دوخۇل (بىر تەكىيدە باش قويۇش) قىلمىغان. تۆۋەندە ئۇلارنىڭ نام ـ شەرەپلىرى ۋە قىسقىچە تەرجىمىھالى بايان قىلىنىدۇ. تەئرىپاتىنى سۆزلەپ ئۆتىمىز.

1. خەدىجە بىنتى خۇۋەيلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھا — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھىجرەتتىن ئىلگىرى مەككىدە قۇرغان ئائىلىسى ئۆزى ۋە ئايالى خەدىجە بىنتى خۇۋەيلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن تەركىب تاپقانىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا ئۆيلەنگەن چېغىدا 25 ياشتا، ئۇ 40 ياشتا ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تاكى ئۇ ۋاپات بولغانغا قەدەر يەنە بىر خوتۇننى ئەمرىگە ئېلىپ قوش نىكاھلىق بولمىغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن بىرقانچە ئوغۇل ۋە قىز پەرزەنت يۈزى كۆرگەن، ئوغۇللىرىدىن بىرىمۇ تۇرمىغان (يەنى كىچىكىدىلا ئۆلۈپ كەتكەن)، قىزلىرىدىن زەينەب، رۇقىيە، ئۇممۇ كۇلسۇم ۋە فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنلەر چوڭ بولغان. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھىجرەتتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ بىر نەۋرە تۇغقىنى (يەنى ھامىسىنىڭ ئوغلى) ئەبۇلئاس ئىبنى رەبىئكە ياتلىق قىلىنغان. رۇقىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىلەن ئۇممۇ كۇلسۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىرسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، يەنە بىرسى كەينى ـ كەينىدىن ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ياتلىق قىلىنغان. فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بەدرى ئۇرۇشى بىلەن ئوھۇد ئۇرۇشى ئارىلىقىدا ئەلى ئىبنى

ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ياتلىق قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھەسەن، ھۈسەين، زەينەب ۋە ئۇممۇ كۇلسۇم قاتارلىق تۆت پەرزەنت دۇنياغا كەلگەن.

2. سەۋدە بىنتى زەمئە رەزىيەللاھۇ ئەنھا — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا نەبۇۋۋەتنىڭ 10 ـ يىلى شەۋۋال ئېيىدا، خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۆلۈپ كېتىپ بىرقانچە كۈندىن كېيىن ئۆيلەنگەن. ئۇ ئىلگىرى سەكران ئىبنى ئەمرى ئىسىملىك بىر نەۋرە تۇغقىنىنىڭ نىكاھىدا ئىدى. سەكران ئۆلۈپ كېتىپ سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھا تۇل قالغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئەمرىگە ئالغان.

3. ئائىشە بىنتى ئەبى بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما — پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى نەبۇۋۋەتنىڭ 11 ـ يىلى، سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئۆيلىنىپ بىر يىلدىن كېيىن، ھىجرەتتىن ئىككى يىل بەش ئاي ئىلگىرى ئالتە يېشىدا مەككىدە ئەمرىگە ئالغان. ھىجرەتتىن يەتتە ئاي كېيىن شەۋۋالدا مەدىنىدە ئۇنىڭ بىلەن بىر تەكىيدە باش قويغان. ئۇ بۇ چاغدا توققۇز ياشقا توشقانىدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نىكاھىغا ئالغان تۇنجى قىز خوتۇنى بولۇپ، ئۇ بۇنىڭدىن باشقا قىز خوتۇن ئالمىغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا تولىمۇ ئامراق ئىدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇسۇلمان ئاياللار ئىچىدىكى ئەڭ كاتتا فەقىھە (دىنىي ئالىمە) ۋە ئەڭ بىلىملىك ئايال ھېسابلىنىدۇ.

4. ھەفسە بىنتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما — ئۇنىڭ بۇرۇنقى ئېرى خۇنەيسە ئىبن ھۇزافەتۇس سەھمى ئىدى. ئۇ بەدرى غازىتى بىلەن ئوھۇد غازىتى ئارىلىقىدا ۋاپات بولۇپ كېتىپ ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھا تۇل قالغان. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ھىجرىيىنىڭ 3 ـ يىلى نىكاھىغا ئالغانىدى.

5. زەينەب بىنتى خۇزەيمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا — ئۇ بەنى ھىلال ئىبنى ئامىر جەمەتىدىن بولۇپ، يېتىم ـ يېسىرلارغا بەك كۆيۈنگەنلىكى ۋە ئۇلاردىن مېھىر ـ شەپقىتىنى ئايىمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇممۇلمەساكىن (مىسكىن، ئاجىز ـ يېسىرلارنىڭ ئانىسى) دەپ ئاتالغان. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئەسلىدە ئابدۇللاھ ئىبنى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نىكاھىدا ئىدى. ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوھۇد ئۇرۇشىدا شەھىد بولۇپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ھىجرىيىنىڭ 5 ـ يىلى ئەمرىگە ئالغان. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ياتلىق بولۇپ، ئىككى ئاي ياكى ئۈچ ئايدىن كېيىن ۋاپات بولۇپ كەتكەن.

6. ئۇممۇ سەلەمە (تولۇق ئىسمى ھىندى بىنتى ئەبى ئۇمەييە) رەزىيەللاھۇ ئەنھا — ئۇ ئىلگىرى ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نىكاھىدا ئىدى. ئەبۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھىجرىيىنىڭ 4 - يىلى جەمادىيەلئۇخرا (6 - ئاي)دا ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ يىلى شەۋۋالدا ئۇنى ئەمرىگە ئالغان.

7. زەينەب بىنتى جەھشى ئىبنى رەياب رەزىيەللاھۇ ئەنھا — ئۇ بەنى ئەسەد ئىبنى خۇزەيمە جەمەتىدىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دادا تەرەپ ھاممىسىنىڭ قىزى بولۇپ، بۇرۇن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بېقىۋالغان ئوغلى زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ياتلىق قىلىنغانىدى. ئۇلار چىقىشالماي زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كەتكەن. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خىتاب قىلىپ: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا﴾ «زەينەبنى زەيد قويۇۋەتكەندىن كېيىن ساڭا نىكاھلاپ بەردۇق» (33:37) دېدى.

يەنە مۇشۇ ھەقتە سۈرە ئەھزابتىن بىرقانچە ئايەت نازىل بولۇپ بېقىش - بېقىۋېلىش مەسىلىسىنى تەپسىلىي بايان قىلدى (بىز بۇ توغرىدا كېيىن توختىلىمىز).

شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ھىجرىيىنىڭ 5 - يىلى زۇلقەئدە ئېيىدا ئۆز ئەمرىگە ئالدى.

8. جۇۋەيرىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھا — ئۇ خۇزائە قەبىلىسى بەنى مۇستەلەق جەمەتىنىڭ باشلىقى ھارىسنىڭ قىزى بولۇپ، بەنى مۇستەلەق غازىتىدا ئەسىرگە چۈشكەن ۋە سابىت ئىبنى قەيس ئىبنى شەمماس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تەقسىم قىلىنغان. سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭ بىلەن مۇكاتەب (قەرەللىك پۇل تاپشۇرۇپ ئۆزىنى ئازاد قىلىش) توختىمى ئىمزالىغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئۇققاندىن كېيىن ئۇنىڭ زىممىسىدىكى ھەققىنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا تۆلەپ بېرىپ، ئۇنى ھىجرىيىنىڭ 6 - يىلى زۇلقەئدە ئېيىدا نىكاھىغا ئالغانىدى.

9. ئۇممۇ ھەبىبە (ئەسلى ئىسمى رەملە) رەزىيەللاھۇ ئەنھا — ئۇ ئەبۇ سۇفيان ئىبنى ھەربىنىڭ قىزى بولۇپ، بۇرۇن ئۇبەيدۇللاھ ئىبنى جەھشنىڭ نىكاھىدا ئىدى. ئۇ ئېرى ئۇبەيدۇللاھ بىلەن بىللە ھەبەشىستانغا ھىجرەت قىلغان. ئۇبەيدۇللاھ ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن مۇرتەد بولۇپ (ئىسلام دىنىدىن يېنىپ)، خرىستىئان دىنىغا كىرىپ كەتكەن ۋە شۇ يەردە ئۇزاق ئۆتمەي ئۆلۈپ كەتكەن. ئۇممۇ ھەبىبە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بولسا ئۆز ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇپ، ھىجرەت نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىجرىيىنىڭ

7 ـ يىلى مۇھەررەمدە ئەمرى ئىبنى ئۇمەييە زەمەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەجاشى (ھەبەشىستان پادىشاھى)غا مەكتۇب ئەۋەتكەندە، ئۇ ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئارقىلىق پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خېرىدارلىق قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇنىڭ نىكاھىنى چىگىپ قويۇپ، ئۇنى شۇرەھبىل ئىبنى ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قېتىپ مەدىنىگە ئالدىن يولغا سېلىۋەتكەن.

10. سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا — ئۇ ھۇيەي ئىبنى ئەختەبنىڭ قىزى بولۇپ، بەنى ئىسرائىل (يەھۇدىي)لاردىن خەيبەر ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشكەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆزىگە تاللاپ ئېلىپ قىلىپ ئازاد قىلىۋەتكەن ۋە شۇ ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىنلا ئۇنى نىكاھىغا ئالغان.

11. مەيمۇنە بىنتى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھا — ئۇ ئۇممۇلفەزلى (ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئايالى) رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھەمشىرىسى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ھىجرىيىنىڭ 7 ـ يىلى زۇلقەئدىدە ئالدىنقى يىلدىكى ھۇدەيبىيە ئۆمرىسىنىڭ قازاسىنى قىلغىلى بارغاندا، (سەھىھ رىۋايەتكە ئاساسلانغاندا) ئۆمرە ئىھرامىدىن ھالال بولغاندىن كېيىن نىكاھىغا ئالغان.

مانا بۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆز نىكاھىغا نىكاھ ئەھدىسىنى بېرىپ ئالغان ۋە بىر تەكىيگە باش قويغان 11 پازىل ئايال ـ خېنىملاردۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدە (يۇقىرىدا تىلغا ئالغىنىمىزدەك) ئىككىسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھايات ۋاقتىدىلا ئالەمدىن ئۆتكەن، توققۇزى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولغاندا تېخى ھايات ئىدى.

نىكاھىغا ئېلىپ تېخى بىر تەكىيگە باش قويغۇچە بولغان ئارىلىقتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولۇپ كەتكەن يەنە ئىككى ئايالى بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرى بەنى كىلاب قەبىلىسىدىن، يەنە بىرى كىندە قەبىلىسىدىن ئىدى. بۇ يەردە نۇرغۇن ئوخشاشمىغان پىكىر ۋە قاراشلار بار. ئۇنى تەپسىلىي بايان قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق.

ئەمما، مەلۇم بولۇشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇل ـ چۆرىلىرىدىن ئىككى چۆرىسى بىلەن باردى ـ كەلدى قىلغانىكەن. ئۇلارنىڭ بىرى مارىيە قىبتى (مىسىرلىق) رەزىيەللاھۇ ئەنھا — مىسىر پادىشاھى مۇقەۋقىس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھەدىيە قىلغان. ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئوغلى ئىبراھىمنى تۇغۇپ بەرگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ئوغلى ھىجرىيىنىڭ 10 ـ يىلى شەۋۋالنىڭ 28 ـ كۈنى ياكى 29 ـ كۈنى، مىلادىيە 632 ـ يىلى 27 ـ يانۋار كىچىك چېغىدىلا ئۆلۈپ كەتكەن.

ئىككىنچى چۆرىسى رەيھانە بىنتى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھا (بەنى نەزىر ياكى بەنى قۇرەيزە قەبىلىسىدىن) بولۇپ، بەنى قۇرەيزە ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشكەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئۆزىگە قالدۇرغان. يەنە بىر سۆزدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئازاد قىلىۋېتىپ نىكاھىغا ئالغان، شۇڭا ئۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خوتۇنلىرى قاتارىدىن سانىلىدۇ دېيىلگەن. زامانىمىزدىكى يېتۈك تەتقىقاتچى ئالىم ئەبۇ ئۇبەيدە يەنە باشقا ئىككى ئايالنى زىكرى قىلدى. ئۇنىڭ بىرى جەمىلە ئىكەن، ئۇ بىر ئۇرۇشتا ئەسىرگە چۈشكەن. يەنە بىرى، زەينەب بىنتى جەھشى ھەدىيە قىلغان باشقا بىر چۆرە ئىكەن.

دېمەك، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىغا نەزەر سالغان ھەرقانداق بىر كىشى ئۇنىڭ 30 يىلدەك ياشلىق ئۆمرىنى، بولۇپمۇ ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان نەۋقىران چاغلىرىنى ئوتتۇرا ياشلىق (ئەۋۋەل خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا، ئاندىن سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئوخشاش) بىر خوتۇن بىلەنلا ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا مۇنچە كۆپ خوتۇنلارغا ئۆيلىنىپ قېلىشى، ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ تۇيۇقسىز مۇشۇنداق كۆپ خوتۇنلۇق بولمىسا قاندۇرۇپ بولغىلى بولمايدىغان بىر خىل شەھۋەت ئارتىپ كېتىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلىقىدىن ئەمەسلىكىنى، بەلكى بۇ يەردە جىمىكى ئۆيلىنىش ۋە ياتلىق بولۇشلار ئاساسىي نىشان قىلىدىغان مۇددىئا ۋە مەقسەتلەردىن تېخىمۇ ئۇلۇغۋار، تېخىمۇ يۈكسەك مۇنداق بىرقانچە غەرەز ۋە نىشانلارنىڭ بارلىقىنى چۈشىنەلەيدۇ، ئەلۋەتتە.

ئالايلى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىشە ۋە ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارغا ئۆيلىنىپ ئەبۇ بەكرى ۋە ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالار بىلەن قۇدىلىششقا يۈزلىنىشى، شۇنىڭدەك قىزى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ۋە رۇقىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھا، ئاندىن ئۇممۇ كۇلسۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ياتلىق قىلىشى، ئۇنىڭ ئۇزاق سىناقلاردىن ئۆتكەن، قىيىن كۈنلەردە ئىسلام ئۈچۈن پىداكارلىق كۆرسەتكەن ئاشۇ مەشھۇر تۆت زات بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ كۈچەيتىشنى مەقسەت قىلغانلىقىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

ئەرەبلەرنىڭ ئەنئەنىۋى ئۆرپ-ئادىتىدە قۇدا-باجىلىق مۇناسىۋەتكە ھېچ نەرسە تەڭ قىلىنمايتتى. ئۇلار كۈيئوغۇللۇق مۇناسىۋەت ئورنىتىش قارشىلىشىۋاتقان ئايماق-جەمەتلەر ئارىسىدا ئىتتىپاقلىق دەرۋازىسىنى ئاچقانلىق دەپ بىلەتتى ۋە قۇدا-كۈيئوغۇللار بىلەن تىركىشىپ قان تۆكۈشنى ئۆزلىرى ئۈچۈن ئار-نومۇس ۋە تۆۋەن خەسلەتلىك دەپ قارايتتى. شۇڭا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم

مۇئمىنلەرنىڭ ئانىلىرى بولغان ئاشۇ بىرقانچە ئايالنى ئەمرىگە ئېلىش ئارقىلىق ئايرىم قەبىلە ۋە ئايماقلارنىڭ ئىسلامغا بولغان ئۆچمەنلىكىنى پەسەيتىشنى ۋە ئىسلامغا قارشى قوزغىغان ئۇرۇش ئوتلىرىنى ئۆچۈرۈشنى مەقسەت قىلغانىدى.

مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا (ئەبى جەھل ئىبنى ھىشام ۋە خالىد ئىبنى ۋەلىدلەرنىڭ قەبىلىسى بولغان) بەنى مەخزۇم قەبىلىسىدىن ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىلەن توي قىلىشقاندىن كېيىن، خالىد مۇسۇلمانلارغا قارىتا ئۇھۇد ئۇرۇشىدا تۇتقان پوزىتسىيىسىنى ئۆزگەرتىپلا قالماي، ئەكسىچە تېخى ئۇزاق ئۆتمەي ئۆزلىكىدىن مۇسۇلمان بولۇپ، ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ھىجرەت قىلىپ كەلدى.

شۇنىڭدەك، ئەبۇ سۇفيانمۇ قىزى ئۇممۇ ھەبىبە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەمرىگە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن يۈزمۇيۈز تىركىشىشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

يەنە شۇنىڭغا ئوخشاش پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جۇۋەيرىيە ۋە سەفىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارغا ئۆيلەنگەندىن كېيىن، بەنى مۇستەلىق ۋە بەنى نەزىر قەبىلىلىرىدىنمۇ ھېچقانداق ئىغۋاگەرچىلىك ۋە ئاشكارا دۈشمەنلىشىش ھەرىكەتلىرى كۆرۈلمىدى. ئەڭ مۇھىمى تېخى جۇۋەيرىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۆز خەلقى ئۈچۈن ئەڭ بەرىكەتلىك ۋە ئىپتىخارلىق ئايال بولۇپ قالدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى ئەمرىگە ئېلىشىدى، ساھابىلەر بەنى مۇستەلىق ئەسىرلىرىدىن 100 ئائىلىلىك ئەسىرنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېيىنئاغا ۋە قېيىنئاتىلىرى دەپ قويۇۋەتتى. بۇ ياخشىلىقنىڭ ئاشۇ كىشىلەرنىڭ قەلبىگە قانچىلىك ياخشى تەسىر بېرىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان.

يەنە بۇنىڭدىنمۇ ئۇلۇغۋار ۋە بۇنىڭدىنمۇ شەرەپلىك بىردىنبىر غەرەز شۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەدەنىي مائارىپ، ئەدەپ ـ ئەخلاق قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلىش ۋە ئىلغار جەمئىيەت بەرپا قىلىش ۋە ئۇنى قۇدرەت تاپقۇزۇشقا ھەسسە قوشۇش دېگەنلەردىن قىلچە خەۋىرى يوق بىر خەلقنى ئاقارتىش ۋەزىپىسى يۈكلەنگەنىدى. ئەمما، ئىسلامىي جەمئىيەت بەرپا قىلىشنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرى ئەر ـ ئاياللارنىڭ قارا ـ قويۇق ئارىلىشىشىغا يول قويمايتتى. ھالبۇكى، ئاياللارنى ئاقارتىشقا بولغان ئېھتىياج ئەرلەرگە قارىغاندا تولىمۇ جىددىي ۋە كەم بولسا بولمايدىغان دەرىجىدە ئىدى، بىراق ئاشۇ پرىنسىپلارغا رىئايە قىلىش بىلەن تەڭ ھېلىقى (ئاياللارنىمۇ) ئاقارتىش نىشانىغا بىۋاسىتە يېتەكلەش بولمايتتى. بۇنداق ئەھۋالدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشۇ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن يېشى ۋە تالانت ئىقتىدارى ئوخشاشمايدىغان قابىل ئاياللارنى تاللاپ ئەمرىگە

ئېلىپ، ئۇلارنى تەربىيىلەپ ئاقارتىشى، دىن ـ شەرىئەت ئەھكامىنى ئۆگىتىپ ۋە ئىسلام مەدەنىيىتى بىلەن قوراللاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە شەھەر ۋە يېزا ئاياللىرىنىڭ قىرى ـ ياش ھەممىسىنى تەربىيىلىشى ئۈچۈن ئالدىن يېتىشتۈرۈپ چىقىشى كېرەك ئىدى. ئاندىن ئۇلار ئاياللار ئىچىدىكى تەبلىغ (دىنىي دەۋەت) يۈكىنى ئۈستىگە ئالالايتتى.

بەرھەق، ئۇلار (يەنى مۇئمىنلەرنىڭ ئانىلىرى)نىڭ كېيىنكى كۈنلەردە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلە ئەھۋالى ۋە خۇسۇسىي ئىشلىرىنى كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا نەقىل قىلىپ تونۇشتۇرۇشتا تۆھپىسى ئاجايىپ زور بولدى، بولۇپمۇ ئۇزاقراق ئۆمۈر كۆرگەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئانىمىزغا ئوخشاش ئالىمەلەر پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نۇرغۇن ئىش ئىزلىرى ۋە سۆز ـ ھەرىكەتلىرىنى ئۈممەتكە ئەينەن تونۇشتۇرۇپ بەردى.

بۇ يەردە يەنە جاھىلىيەت ئىنسانلىرىنىڭ قان ـ تومۇرىغا سىڭىپ كەتكەن كونا ئەنئەنىۋى قائىدە ـ يوسۇنلارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان مۇنداق بىر خىل نىكاھمۇ بار ئىدى، ئەلۋەتتە. ئۇ قائىدە بولسا بالا بېقىۋېلىش قائىدىسى بولۇپ، جاھىلىيەت ئەرەبلىرىنىڭ ھەر قاندىقى بېقىۋېلىنغان بالا ئۆز پۇشتىدىن بولغان پەرزەنتكە ئوخشاشلا ھوقۇق ۋە ھۆرمەتكە سازاۋەر دەپ قارايتتى. بۇ قائىدە كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا شۇ دەرىجىدە چوڭقۇر سىڭىپ كەتكەنىدىكى، ئۇنى ئۆزگەرتىش ئەسلا مۇمكىن بولمايدىغاندەك قىلاتتى. ئەڭ قاملاشمىغان يېرى شۇكى، بۇ قائىدە ئىسلام يولغا قويغان نىكاھ، تالاق، مىراس، ھىجاپ (نامەھرەملىك) ۋە باشقا مۇئامىلىلەردىكى قائىدە ـ نىزاملارغا تۈپتىن زىت بولۇپ، ئىسلام دىنى جەمئىيەتتىن يوقاتماقچى بولغان نۇرغۇن بۇزۇقچىلىق ۋە پاسادچىلىقلارغا يوچۇق قالدۇراتتى.

شۇڭا، ئاشۇ ناتوغرا ئادەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆز ھاممىسىنىڭ قىزى زەينەب بىنتى جەھشى رەزىيەللاھۇ ئەنھانى نىكاھىغا ئېلىشقا بۇيرىدى. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا بۇرۇن زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەمرىدە ئىدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پەقەت ئىسسىقچىلىق بولماي كەلگەن ئىدى. ئاخىر زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كېتىش قارارىغا كەلدى. بۇ دەل ئەھزاب (كۆپ قەبىلە بىرلەشمە) قوشۇنىنىڭ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى بىرلىك سەپ ھاسىل قىلىپ توپلىشىپ مەدىنىگە ھۇجۇم قىلىۋاتقان پەيتكە ئۇدۇل كەلگەچكە، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇناپىقلار، مۇشرىكلار ۋە يەھۇدىيلارنىڭ ئۇنىڭغا قارشى تەتۈر تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ ئىغۋاگەرچىلىك قىلىشىدىن ۋە خۇراپىي قائىدە ـ يوسۇنلاردىن پايدىلىنىپ، ئىمانى ئاجىز

مۇسۇلمانلارغا يامان تەسىر بېرىشىدىن ئەنسىرىدى. شۇڭا، ئۇ تۆپىلەپ بۇ پاتقاققا پېتىپ قالماسلىق ئۈچۈن زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا خوتۇنىنى تالاق قىلماسلىقنى تاپىلىدى. ئەمما، بۇنداق زىددىيەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ئېھتىيات يولىنى تۇتۇش ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ ئەمرىگە دىلغۇلدا بولۇش پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىك سالاھىيىتىگە ماس كەلمەيتتى. شۇڭا، ئاللاھ تەئالا بۇ ھەقتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە كايىپ مۇنداق دېدى: ﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ﴾ «ئۆز ۋاقتىدا سەن ئاللاھ نېئمەت بەرگەن، سەنمۇ ئىنئام قىلغان كىشىگە: ‹خوتۇنۇڭنى نىكاھىڭدا تۇتقىن، ئاللاھتىن قورققىن!› دېدىڭ. ئاللاھ ئاشكارىلىماقچى بولغان نەرسىنى كۆڭلۈڭدە يوشۇردۇڭ، كىشىلەرنىڭ تەنە قىلىشىدىن قورقتۇڭ، ئاللاھتىن قورقۇشۇڭ ئەڭ ھەقلىق ئىدى» (33:37). ئاخىر بولالماي زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى تالاق قىلىپ ئايرىلىپ كەتتى. مۇسۇلمانلار بەنى قۇرەيزەنى مۇھاسىرىگە ئېلىۋاتقان كۈنلەردە ئۇنىڭ ئىددىتى (ئاجراشقاندىن كېيىن ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ياتلىق بولماي كۈتۈپ تۇرۇش ۋاقتى) توشۇۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى نىكاھىغا ئالدى. بۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆز ئىختىيارى بويىچە بولغان نىكاھ بولماستىن، بەلكى ئاللاھ تەئالا ئۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەجبۇرىي تاڭغان نىكاھ ئىدى، ھەتتا بۇ نىكاھقا ئاللاھ تەئالا ئۆزى بىۋاستە ئىگىدارچىلىق قىلىپ: ﴿فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا﴾ «مۇئمىنلەرگە ئۇلارنىڭ بالا قىلىۋالغان ئوغۇللىرىنىڭ قويۇپ بەرگەن خوتۇنلىرىنى نىكاھلاپ ئالسا گۇناھ بولماسلىقى ئۈچۈن، زەينەبنى زەيد قويۇۋەتكەندىن كېيىن ساڭا نىكاھلاپ بەردۇق» (33:37) دېدى. دېمەك، ئاللاھ تەئالانىڭ زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەجبۇرىي نىكاھلاپ بېرىشىدىكى سەۋەب مۇنۇ ئايەتلەردە نەزەرىيە جەھەتتىن ئاللىقاچان پاچاقلاپ تاشلانغان بالا بېقىش ۋە بېقىۋېلىشتىكى كونا خاتا قائىدە ـ يوسۇنلارنى ئەمەلىي ھەرىكەت ئارقىلىق تۈزەش ئىدى. ئاللاھ تەئالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ﴾ «ئۇلارنى ئاتىلىرىنىڭ ئىسمىلىرى بىلەن چاقىرىڭلار، بۇ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ توغرىدۇر» (33:5)؛ ﴿مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾ «مۇھەممەد ئاراڭلاردىكى ئەرلەردىن ھېچبىرىنىڭ ئاتىسى ئەمەس، لېكىن (ئۇ) ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسىدۇر (ئاللاھ ئۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەرلىكنى ئاخىرلاشتۇرغان، ئۇنىڭدىن كېيىن ھېچقانداق پەيغەمبەر كەلمەيدۇ)» (33:40).

شۇنداق، جەمئىيەتتە شۇ دەرىجىدە چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن نۇرغۇن ئەنئەنىۋى قائىدە ـ يوسۇنلار باركى، ئۇنى ئىنىزاكى تەشۋىقاتقا تايىنىپلا تۈگەتكىلى ياكى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ. بەلكى، ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇ تەشەببۇسنى ئوتتۇرىغا قويغۇچىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى زىچ بىرلىشىشى لازىم. بۇ خىل ئەمەلىي ھەرىكەتنىڭ ئىجتىمائىي كەيپىياتقا قانچىلىك تېز تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقى ھۇدەيبىيە ئۆمرىسىدە مۇسۇلمانلاردا ناھايىتى روشەن ئىپادىلەندى. يەنى مۇسۇلمانلار ئۇرۋە ئىبنى مەسئۇد سەقەفى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگىنىدەك پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۈكۈرگەن تۈكۈرۈكلىرىنىمۇ تەبەررۈك بىلىپ يۈز ـ كۆزلىرىگە سۈركىۋالىدىغان، ئۇنىڭ تاھارەت سۈيى بىلەن قوللىرىنى نەملىۋېلىش ئۈچۈن ئۈرۈشۈپ كەتكىلى تاس قالىدىغان مۇخلىسلاردىن ۋە تېخى بىر قانچە كۈن ئىلگىرىلا دەرەخ تۈۋىدە ئۆلۈمگە رازى بولۇش ۋە جەڭ مەيدانىدىن قاچماسلىققا بەس ـ بەستە ئەھدى ـ بەيئەت بېرىشكەن پىداكارلاردىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەبۇ بەكرى ۋە ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارغا ئوخشاش پېشقەدەم ساھابىلەرمۇ بار تۇرۇپ، ھۇدەيبىيە كېلىشىمى ئىمزالىنىپ بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى دەرھال ھەدىيە (قۇربانلىق)لىرىنى بوغۇزلاپ ئېھرامدىن چىقىشقا بۇيرىغاندا، ئۇنىڭ بۇيرىقىغا ھېچكىم مىدىر ـ سىدىر قىلماي جىم تۇرۇۋالدى، ھەتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئىشىدىن قاتتىق تەشۋىشلەندى ۋە غەزەپلەندى. بۇ چاغدا ئۇممۇ سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە باشقىلار بىلەن كارى ـ بارى بولماي ئۆزى بېرىپ ھەدىيە (قۇربانلىق)سىنى زەبھى قىلىپ ئېھرامدىن چىقىۋېلىشقا مەسلىھەت بەرگەنىدى، ئۇ شۇنداق قىلدى. نەتىجىدە ساھابىلەرمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئارقا ـ ئارقىدىن ھەدىيىلىرىنى زەبھى قىلىشىپ، ئېھرامدىن چىقىشقا ئالدىرىدى. مانا بۇ ۋەقەدىن كونا ئەنئەنىۋى بىر قائىدىنى ئۆزگەرتىشتە ئىنىزاكى تەشۋىقات بىلەن ئەمەلىي ھەرىكەتنىڭ بىرلىشىشىنىڭ قانچىلىك زور تەسىر پەرقى بارلىقىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

دېگەندەك، بۇ نىكاھتىن كېيىن مۇناپىقلار نۇرغۇن ئىغۋالارنى تارقاتتى. ئۇلار بۇ نىكاھ توغرىسىدا كەڭ كۆلەمدە تەتۈر تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، بەزى ئىمانى ئاجىز مۇسۇلمانلارغا قىسمەن يامان تەسىرلەرنى بەردى. چۈنكى، زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بەشىنچى ئايالى بولۇپ قالغانىدى. ۋەھالەنكى، مۇسۇلمانلار بىر ئەر تۆتتىن زىيادە خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ ھالال (راۋا)لىقىنى قەتئىي بىلمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە زەيد ئىبنى ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇ كەمگىچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ

ئوغلى دەپ قارىلىپ كەلگەنىدى. ئەلنىڭ نەزىرىدە ئوغلىنىڭ ئايالىنى خوتۇنلۇققا ئېلىش ئەڭ قەبىھ ئىش سانىلاتتى.

شۇڭا، ئاللاھ تەئالا سۈرە ئەھزابتا مۇشۇ ئىككى تېما ھەققىدە دەل جايىدا ۋە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بەردى. بۇنىڭ بىلەن ساھابىلەر بېقىش ـ بېقىۋېلىشنىڭ ئىسلام دىنىدا نىكاھ مۇناسىۋىتىگە ھېچقانداق تەسىر كۆرسەتمەيدىغانلىقى ۋە ئاللاھ تەئالانىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇنىڭ ئالاھىدە ئۇلۇغۋار نىشانلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى ئۈچۈن مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا رۇخسەت قىلىنمىغان تۆتتىن زىيادە ئۆيلىنىش ئىمتىيازىنى بەرگەنلىكىنى بىلىۋالدى.

خوش، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاشۇ ئۇممۇھاتىلمۇئمىنىين (مۇئمىنلەرنىڭ ئانىلىرى) بىلەن سەممىي كۆيۈمچانلىق، ھايا ـ ھۆرمەت، ئېسىللىك، ئالىيجانابلىق ۋە خۇش ـ خۇيلۇق بىلەن چىقىشىپ ئۆتتى. شۇنىڭدەك، ئۇلارمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىززەتلەش، قانائەت قىلىش، سەۋرچانلىق، كەمتەرلىك، ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلىش ۋە ئەر ـ خوتۇنلۇق مەجبۇرىيەتلىرىنى ئۆتەش جەھەتلەردە ئەڭ يۇقىرى ئۈلگە ياراتتى. ھالبۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۇرمۇشى ئومۇمەن كىشى تاقەت قىلالمىغۇدەك دەرىجىدىكى قىسىنچىلىق ۋە نامراتچىلىقتا ئۆتكەنىدى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تاكى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا رىھلەت (سەپەر) قىلغانغا قەدەر ئاق نان كۆرگىنىنى ۋە بىر پۈتۈن كاۋاپ قىلىنغان قوينى كۆرگىنىنى بىلمەيمەن. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: بىز ئىككى ئاي ئۆتۈپ، ئۈچىنچى يېڭى ئاينى كۆرەتتۇق. ۋەھالەنكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھېچقايسى ئۆيلىرىدە ئوت قالانمايتتى. ئۇرۋە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭدىن: «سىلەرنىڭ تۇرمۇشۇڭلار نېمە ئىدى؟» دەپ سورىغاندا، ئۇ: «ئىككى قارا يېمەكلىك (يەنى سۇ ۋە خورما) ئىدى» دەپ جاۋاب بەرگەن. بۇ ھەقتىكى ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپ.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلە تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق غورىگىل ۋە نامراتچىلىقتا ئۆتكەن بولسىمۇ، بۇ ئاياللاردىن تەنقىدلەشكە تېگىشلىك چوڭ بىر قانائەتسىزلىك خاتالىقى سادىر بولمىدى، پەقەت بىرلا قېتىم سەھۋەنلىك ئۆتكۈزگەنىدى. بۇ چاغدا ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىختىيارىغا قويۇش ئايىتىنى نازىل قىلىپ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا * وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

«ئى پەيغەمبەر! (ئارتۇق خىراجەت سوراپ سېنى رەنجىتكەن) ئاياللىرىڭغا ئېيتقىنكى، ئەگەر سىلەر دۇنيا تىرىكچىلىكىنى (يەنى پاراۋان تۇرمۇشنى) ۋە دۇنيانىڭ زىبۇ ـ زىننەتلىرىنى كۆزلىسەڭلار، كېلىڭلار، سىلەرگە بىر ئاز نەرسە بېرەي، سىلەرنى چىرايلىقچە قويۇپ بېرەي. ئەگەر سىلەر ئاللاھنى ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى، ئاخىرەت يۇرتىنى ئىختىيار قىلساڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئىچىڭلاردىكى ياخشى ئىش قىلغۇچىلارغا چوڭ ساۋابنى (يەنى كۆز كۆرمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان ۋە ئىنساننىڭ كۆڭلىگە كەلمىگەن نازۇ ـ نېئمەتلەر بار جەننەتنى) تەييار قىلدى» (33:28 ــــ 29) دېدى.

ئەمەلىيەتتىمۇ، بۇ ئاياللار ئۆزلىرىنىڭ ئېسىل نەسەبلىكلىكى، پاكىزلىقى ۋە ئالىيجاناب پەزىلەتلىكلىكىدىن، ھېچ كىشىگە مەسلىھەت سالماستىن، ئاللاھنى ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى تاللىدى. ئۇلارنىڭ بىرىمۇ دۇنيانى (يەنى بۇ دۇنيانىڭ پاراۋان تۇرمۇشنى) تاللاشقا ئېغىپ كەتمىدى.

شۇنداقلا، ئۇلار شۇنچە كۆپ تۇرۇقلۇق، ئادەتتە (كۈندەشلەر) ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان كۈندەشلىك غەلۋە ـ غۇدۇرلىرى ئۇلاردا يۈز بەرمىدى. پەقەت ئۇلارمۇ ئىنسان بولۇش سۈپىتى بىلەن بەزىلىرىدىن قىسمەن گەپ سۆزلەر سادىر بولغان بولسىمۇ، ئاللاھ تەئالا بۇنىڭغا تەنقىد بەرگەندىن كېيىن قايتا تەكرارلانمىدى. بۇ ئەھۋالنى ئاللاھ تەئالا سۈرە تەھرىمدە مۇنداق دەپ تىلغا ئالدى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ * قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ * وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَن بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ * إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِن تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ * عَسَى رَبُّهُ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا﴾ «ئى پەيغەمبەر! نېمە ئۈچۈن ئاللاھ ساڭا ھالال قىلغان نەرسىنى ئاياللىرىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەش يۈزىسىدىن ھارام قىلىسەن، ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. ئاللاھ سىلەرگە (كەففارەت) بىلەن قەسەمڭلاردىن چىقىشنى بەلگىلىدى. ئاللاھ سىلەرنىڭ ئىگەڭلاردۇر، ئاللاھ ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ئۆز ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئاياللىرىدىن بىرىگە (يەنى ھەفسىگە) بىر سۆزنى يوشۇرۇن ئېيتقان ئىدى. ئۇ (يەنى ھەفسە) ئۇنى (ئائىشىگە) ئېيتىپ قويغان، ئاللاھ سىرنىڭ ئاشكارىلانغانلىقىنى (پەيغەمبەرگە) بىلدۈرگەن چاغدا، ئۇ (يەنى پەيغەمبەر) ئۇنىڭغا (يەنى ھەفسىگە) ئۇ (يەنى ھەفسە) ئاشكارىلاپ قويغان سۆزلەرنىڭ بەزىسىنى ئېيتتى (يەنى يۈزىگە سالدى)، بەزىسنى ئېيتمىدى (يەنى يۈزىگە سالمىدى). پەيغەمبەر ئۇنىڭغا سىرنى

ئاشكارىلاپ قويغانلىقىنى ئېيتقان چاغدا، ئۇ (يەنى ھەفسە): ‹بۇنى ساڭا كىم خەۋەر قىلدى؟› دېدى. پەيغەمبەر: ‹ماڭا (بۇنى) ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھەممىدىن تولۇق خەۋەردار ئاللاھ خەۋەر قىلدى› دېدى. ئەگەر (ئائىشە ۋە ھەفسە) ئىككىڭلار ئاللاھقا تەۋبە قىلساڭلار (ئۆزەڭلار ئۈچۈن ياخشىدۇر). سىلەرنىڭ دىلىڭلار (رەسۇلۇللاھقا ئىخلاس قىلىشتىن) بۇرۇلۇپ كەتتى. ئەگەر سىلەر (رەسۇلۇللاھ خوپ كۆرمەيدىغان ئىش ئۈستىدە) ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرساڭلار، ئۇ چاغدا ئاللاھ ئۇنىڭ مەدەتكارىدۇر، ئۇلاردىن باشقا پەرىشتىلەرمۇ (ئۇنىڭغا) يۆلەنچۈكتۇر. ئەگەر ئۇ سىلەرنى قويۇۋەتسە، پەرۋەردىگارى سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا سىلەردىن ياخشى، (ئاللاھنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە) بويسۇنغۇچى، (ئاللاھقا ۋە پەيغەمبەرگە) ئىمان ئېيتقۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى، گۇناھلاردىن تەۋبە قىلغۇچى، ئىبادەت قىلغۇچى، روزا تۇتقۇچى چوكانلارنى ۋە قىزلارنى ئۇنىڭغا بېرىشى مۇمكىن» (5 ـ 66:1).

ئاخىردا مەن (مۇئەللىپ) ئىسلام دىنىنىڭ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش سىياستىنى تەتقىق قىلىشنىڭ ۋە ئۇنى ئاقلاپ دەلىللەشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ قارايمەن. چۈنكى، ئىسلام دىنىنىڭ بۇ سىياستىنىڭ ئەۋزەللىكىنى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى چىش ـ تىرنىقى بىلەن ئۆچ كۆرىدىغان ئاشۇ ياۋروپالىقلارنىڭ ۋە ئامېرىكا ئاھالىلىرىنىڭ تۇرمۇشىغا، بولۇپمۇ ئۇلار تارتىۋاتقان بەختسىزلىك ۋە بىتەلەيلىكلەرگە، ئۇلار سادىر قىلىۋاتقان رەسۋاچىلىق ۋە قەبىھ جىنايەتلەرگە ۋە بۇ سىياسەتتىن ۋاز كەچكەنلىكى تۈپەيلى دۇچ كېلىۋاتقان بالا ـ قازا ۋە دەرد ـ ئەلەملىرىگە نەزەر سالغان ھەرقانداق بىر ئەقىل ئىگىسى باشقا گەپ قىلىپ ئولتۇرمىساقمۇ چۈشىنىپ يېتەلەيدۇ. مانا ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدىكى شۇ بەختسىزلىكلىرى ۋە شەرمەندىچىلىكلىرى ئىسلام دىنىنىڭ مۇشۇ سىياستىنىڭ ئادىل ۋە توغرىلىقىغا بولغان ئەڭ كۈچلۈك روشەن شاھىدتۇر، ئەلۋەتتە.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈپەت-رەۋىشلىرى ۋە گۈزەل ئەخلاق-پەزىلەتلىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنىڭ مۇكەممەل بەدەن قۇرۇلمىسى ۋە گۈزەل ئەخلاقى پەزىلىتى بىلەن تىل تەۋسىپلەشتىن ئاجىز كېلىدىغان دەرىجىدە ئالاھىدە ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكى ئۈچۈن تۈمەن مىڭ قەلبلەر ئۇنى ئۇلۇغلاش ۋە تەۋسىپلەش بىلەن كۆيىدى. نى ـ نى ئەزىمەتلەر ئۇنى قوغداش ۋە ئۇنى ئۇلۇغلاش يولىدا دۇنيا تارىخىدا ئىككىنچى بىر كىشىگە كۆرسىتىلمىگەن پىداكارلىقلارنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتكەنلەر ئۇنىڭغا گويا ئاشىق ـ بىقارار بولۇپ قالغانىدەك تۇيغۇغا كېلەتتى. ئۇلار بېشى كېتىشكە رازى ئىدىكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تىرنىقى يېرىلىشقا كۆزى قىيمايتتى. ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى شۇ دەرىجىدە ياخشى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا مۇھەببەت باغلىشىدىكى بىردىنبىر سىر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋۇجۇدىدا باشقا بىر ئىنساندا تېپىلمايدىغان كامالى پەزىلەتلەرنىڭ بار بولغانلىقىدا، ئەلۋەتتە. تۆۋەندە بىز ئۆزىمىزنىڭ مۇشۇ ساھەدىكى ئاجىزلىقىمىزنى ئېتىراپ قىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلىتى ۋە مۇكەممەل سۈپەت ـ رەۋىشلىرى ھەققىدە قىسقىچە توختىلىمىز.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىراي-تەن قۇرۇلۇشى

ئۇممۇ مەئبەد خۇزائى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى (بۇ زات ھىجرەت سەپىرىدە ئۇممۇ مەئبەدنىڭ چېدىرىغا چۈشۈپ ئۆتكەنىدى) ئېرىگە تونۇشتۇرغاندا: ئۇ چىرايى نۇرلۇق، ئوچۇق ـ يورۇق، خۇشخۇي، ئەيىبلەشكە تىل بارمايدىغان، ئۇلۇغلاشقا ئەرزىيدىغان، تەن قۇرۇلۇشى گۈزەل، گەۋدىسى، باش سۆڭىكى يوغان، قامەتلىك، قارا كۆز، ئۇزۇن كىرپىك، ئاۋازى جاراڭلىق ھەم

يېقىملىق، بوينى تۈز، شەھلا كۆزلۈك، سۆرمە تارتقاندەك، قەلەمقاش، ئۆرۈمە كىرپىك، ئۇلاشما قاش، قارا چاچ، جىم تۇرسا سالاپەتلىك، سۆزلىسە ھەيۋەتلىك، يىراقتىن قارىماققا چىرايلىق ھەم سالاپەتلىك، يېقىندىن كۆرمەككە مۇلايىم ھەم خۇش پېئىل، تىلى تاتلىق، ئېسىل، كەم سۆز خامۇشمۇ ئەمەس، تولا سۆزلەيدىغان ئېغىزى ۋالاقمۇ ئەمەس، سۆزلىرى يىپى ئۈزۈلگەن گۆھەردەك تىزىلىپ چۈشىدىغان، پاكارلىق بىلەن ھاقارەتلەنمەيدىغان، ئېگىزلىك بىلەن ئەيىبلەنمەيدىغان ئوتتۇرا بوي، ئىككى شاخ ئوتتۇرىسىدىكى نوتىغا ئوخشايدىكەن. ئۈچەيلەن ئىچىدىكى ئەڭ چىرايلىق ۋە قەدرى يۇقىرى كىشى ئىكەن. ھەمراھلىرى ئۇنى چېنى بىلەن قوغدايدىكەن، سۆزلىسە جىم تۇرىشىدىكەن، بۇيرىسا ئىجرا قىلىشقا ئالدىرايدىكەن. ھۆرمەتكە سازاۋەر، ئىناۋەتلىك، تونۇق قوپالمۇ ئەمەس ۋە قوسۇرچى مالامەتخورمۇ ئەمەس ئىكەن دېگەن.

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى سۈپەتلەپ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەك ئېگىز خادا بويمۇ ئەمەس، بەك پاكار دوغىلاقمۇ ئەمەس، ئوتتۇرا بوي كېلىشكەن كىشى ئىدى. چاچلىرى گىدە-بۇدۇرمۇ ئەمەس، جانسىز ئۆلەڭمۇ ئەمەس، ئەتلىك، يارىشىملىق ئىدى. يۈزى گۆشلۈك خام سېمىزمۇ ئەمەس، ئورۇق ئورا كۆزمۇ ئەمەس، يۈزى يۇملاق، پاكىز چىراي، رەڭگى-رويى ئاق ۋە قانلىق، كۆزىنىڭ قارىچۇقى قاپقارا، كىرپىكلىرى قويۇق ۋە ئۆرۈمە كىرپىك، ئۇگە-بارماقلىرى يوغان، ئۇستىخانلىق، بەدىنى تۈكسىز، كۆكرىكى كەڭ، غوللۇق ئىدى، مەيدىسىدە تۆۋەنگە سوزۇلغان يۇمران تۈكچىلەر بار ئىدى. پۇت-قوللىرىنىڭ ئۇگە-بارماقلىرى چوڭ ئىدى. ماڭسا ئېگىزدىن چۈشۈۋاتقاندەك سالماق ماڭاتتى. قارىسا تامامەن بۇرۇلۇپ قارايتتى. غولىدا پەيغەمبەرلىك مۆھۈرى بار ئىدى. قولى كەڭ (يەنى سېخىي)، يۈرەكلىك، راستچىل، ۋاپادار، تەبىئىتى ئوڭلۇق، چىقىشقاق ئىدى. تۇنجى كۆرگەن ئادەمگە سۈرلۈك تۇيۇلاتتى، ئارىلىشىپ ئۆتكەن ئادەم ئۇنى ياقتۇرۇپ قالاتتى. ئۇنى تەرىپلىگۈچىلەر «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدەك ئادەمنى بۇرۇنمۇ ۋە كېيىنمۇ كۆرمىدىم» دېيىشىدۇ دېگەن.

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىنغان يەنە بىر ھەدىستە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ باش سۆڭىكى چوڭ، ئۇستىخانلىق ئىدى، مەيدىسىدە تۆۋەنگە سوزۇلغان يۇمران تۈكلەر بار ئىدى. گويا ئېگىزدىن چۈشۈۋاتقاندەك تېز ماڭاتتى دېيىلگەن.

جابىر ئىبنى سەمۇرە رەزىيەللاھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئېغىزى يوغان، كۆزىنىڭ جىيىكى ئۇزۇن، پۇتىنىڭ ئوشۇق سۆڭىكى ئۆسۈك ئىدى دېگەن.

ئەبۇ تۇفەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رەڭگى ـ رويى ئاق، پاكىز چىراي ۋە ئوتتۇرا بوي كىشى ئىدى دېگەن.

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پۇت ـ قوللىرىنىڭ ئالقانلىرى كەڭ ئىدى دېگەن. ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىرايى ئاپئاق قانسىزمۇ ئەمەس، بۇغداي ئۆڭلۈك قارامتۇلمۇ ئەمەس، نۇرلۇق پارقىراق ئىدى. ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندە ئۇنىڭ چاچ ـ ساقاللىرىدا 20 دانە ئاق تۈك چىقمايتتى. ئۇنىڭ چېكىسىدە ۋە باش قىسمىدا ئاندا ـ ساندا ئاق چاچ پەيدا بولغان، خالاس.

ئەبۇ جۇھەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۆۋەنكى لېۋى ئاستىدا، يەنى ماقلىدا ئانچە ـ مۇنچە ئاق تۈكلەرنى كۆرگەن ئىدىم دېگەن.

ئابدۇللاھ ئىبنى بۇسرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ماقلىدا بىرقانچە تال ئاق تۈكلەر بار ئىدى دېگەن.

بەرراﺋ ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوتتۇرا بوي، غوللۇق كىشى ئىدى. ئۇنىڭ قۇلىقىنى يېپىپ تۇرىدىغان چېچى بار ئىدى. بىر كۈنى مەن ئۇنى قىزىل تون بىلەن كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن چىرايلىق كىشىنى كۆرمىگەندەك تۇيغۇغا كەلگەنىدىم دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەسلەپكى مەزگىللەردە يەھۇدىيلار بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈشنى ياقتۇرغانلىقى ئۈچۈن چېچىنى قويۇۋەتكەنىدى، كېيىنكى كۈنلەرگە كەلگەندە چېچىنى ئايرىيدىغان بولغان.

بەرراﺋ ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ ئادەملەر ئارىسىدىكى يۈزى (چىرايى) ئەڭ چىرايلىق، تەن قۇرۇلۇشى ئەڭ كېلىشكەن كىشى ئىدى.

بەراﺋ ئىبنى ئازىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن: «رەسۇلۇللاھنىڭ چىرايى قىلىچتەك پارقىراقمىدى؟» دەپ سورالغاندا، ئۇ: «ياق، بەلكى ئۇنىڭ چىراي شەكلى ئايدەك (يەنە بىر سۆزدە يۇمىلاق) ئىدى» دەپ جاۋاب بەرگەن.

رەبىئە بىنتى مۇئەۋۋىز رەزىيەللاھۇ ئەنھا: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرسەم قۇياشنىڭ جۇلا قىلىپ نۇر چاچقان ھالىتىنى كۆرگەندەك بولاتتىم دېگەن.

جابىر ئىبنى سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن بىر ئايدىڭ كېچىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇچراشقانىدىم. مەن ئۇنىڭغا بىر قارايمەن، ئايغا بىر قارايمەن. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قىزىل تون

كىيىۋالغان ئىكەن، مېنىڭ نەزىرىمدە ئۇ تولۇن ئايدىنمۇ چىرايلىقراق بولۇپ كېتىپتىكەن دېگەن.

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن چىرايلىق ئادەمنى كۆرمىگەن، قۇياش ئۇنىڭ يۈزىدە ئاققاندەك بىلىنەتتى. ماڭسا ئۇنىڭغا يەر قاتلىنىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى، بىز مۇشەققەت بىلەن ماڭساق، ئۇ قىينالماي راۋان ماڭاتتى دېگەن.

كەئب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خۇشاللانسا چىرايى جىلۋىلىنىپ كېتەتتى ۋە گويا تولۇن ئاينىڭ ئۆزى بولۇپ كېتەتتى. بىر قېتىم ئۇ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىدا تەرلەپ قالغاندى، ئۇنىڭ يۈزى ۋىللىداپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنىڭغا ئەبۇ كەبىر ھۇزەلىينىڭ مۇنۇ شېئىرىنى تەمسىل قىلىپ ئوقۇپ بەردى:

قارايدىغان بولسىڭىز چىراي ۋەسلى جانانىڭ،
چاقماق كەبى نۇر چاچار مىسلى بولۇت جاھانىڭ.

ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرسە مۇنداق دەيتتى:

ئىشەنچىلىك مۇستاپا ياخشىلىققا چاقىرار،
تولۇن ئاينىڭ نۇرىدەك قاراڭغۇنى يورۇتار.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇپەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە زۇھەيرنىڭ ھەرەم ئىبنى سىنان ھەققىدە ئېيتقان مۇنداق بىر مىسرا شېئىرىنى تەمسىل قىلاتتى:

سىز ئەگەر بولماي كىشى ئادەمزات نەسلىدىن،
چىقسىڭىز كۆككە ئۇزۇپ، نۇرسىز كۆرۈنگەي تولۇن ئاي.

ئاندىن ئۇ: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مانا مۇشۇنداق ئىدى» دەيتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم غەزەپلەنسە چىرايى قىزىرىپ، گويا ئۇنىڭ مەڭزىگە ئانارنىڭ دانچىلىرى سىقىلغاندەك بولۇپ كېتەتتى.

جابىر ئىبنى سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پاچىقىدا ئازراق قاپارتما ئىزلىرى بار ئىدى. ئۇ كۈلسە تەبەسسۇم بىلەن كۈلەتتى. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كۆرسەملا كۆزىگە سۈرمە سۈركەپتۇ دەيتتىم، ئەمما ئۇ سۈرمە تارتمايتتى دېگەن.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇما: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىشى ئاراشاق ئىدى، سۆزلىسە چىشلىرى ئارىسىدىن نۇر چىقىۋاتقاندەك بىلىنەتتى دېگەن.

ئەمما، ئۇنىڭ بويىنى كىيىكنىڭ بويىنىدەك تۈز ۋە كۈمۈشتەك پاكىز ئىدى. ئۇرۇمە كىرپىك، ساقىلى قويۇق، پېشانىسى كەڭ، قېشى قويۇق، ئىككى قېشىنىڭ ئوتتۇرىسى ئۇزۇك، قاڭشارلىق ۋە مەڭزى تۈز بولۇپ، كۆكرىكىدىن كىندىكىگىچە تۆۋەن سوزۇلغان يىپ شەكىللىك تۈكچىلەر بار ئىدى. قول ۋە ئىككى دولىسى تۈكلۈكرەك، قورساق ۋە مەيدىلىرى تۈكسىز ۋە تۈپتۈز، كۆكرىكى كەڭ، بىلەكلىرى ئۇزۇن، پۇت ـ قوللىرىنىڭ ئالقانلىرى كەڭ، تاپىنىنىڭ بوشلۇقى يۇقىراق ۋە ئۆگە ـ بارماقلىرى ئۇزۇن ئىدى. ماڭسا قەدىمىنى ئۇزۇپ كۆتۈرۈپ، سالماق قەدەم تاشلاپ ماڭاتتى.

ئەبۇ جۇھەيفە رەزىيەللاھۇ: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ پېشانەمگە قويغان ئىدىم، ئۇ قاردىنمۇ سوغۇق (يەنى راھەتلىك)، ئىپاردىنمۇ خۇشبۇي تۇيۇلدى دېگەن.

جابىر ئىبنى سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەڭزىمنى (مەن كىچىك سەبى بالا ئىدىم) سىلاپ قويۇۋىدى، ئۇنىڭ قولىنى گويا ئەتتار (ئەتىر ساتقۇچى)نىڭ قۇتىسىدىن چىققاندەك ھېس قىلدىم دېگەن.

ئۇممۇ سۇلەيم رەزىيەللاھۇ ئەنھا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرلىرى ئەڭ ئېسىل خۇشپۇراق[①] ئىدى دېگەن.

جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: بىرەر ئادەم رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭغان يولدىن ئۆتسە، ئۇ شۇ يولنىڭ خۇشبۇيلىقىدىن، بۇ يولدا ئۇنىڭ ماڭغانلىقىنى بىلىۋالاتتى. ئۇنىڭ سول مۈرىسىنىڭ ئەسلى ئېتىدە كەپتەر تۇخۇمىغا ئوخشاش پەيغەمبەرلىك مۆھۈرى بار ئىدى. ئۇ يۇمىلاق قاپارتقۇ شەكلىدىكى توپچا بولۇپ، ئۈستىدە سىزىقچىلار بار ئىدى دېگەن.

① يەنى ئىشلەتكىلى بولىدىغان خۇشپۇراق خۇرۇچى ئىدى دېمەكچى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پسخك كامالىتى ۋە مەكارىم ئەخلاقلىرى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تىلىنىڭ پاساھەتلىكلىكى ۋە يۇقىرى نۇتۇق ماھارىتى بىلەن ئالاھىدە ئورۇندا تۇراتتى. ئۇ تەبىئىتى مۇلايىم، تىلى راۋان، سۆزى مەزمۇنلۇق، چۈشەنچىسى دۇرۇس ۋە تەكەللۇپسىز زات ئىدى. ئۇنىڭغا لەبزى ئىخچام، مەزمۇنى مول ۋە ھېكمەتلىك سۆزلەش ئىقتىدارى ئاتا قىلىنغانىدى. ئۇ ئەرەب تىل - شىۋىلىرىنى پىششىق بىلەتتى. ھەربىر قەبىلە خەلقىگە شۇ قەبىلىنىڭ تىل تەلەپپۇزى ۋە سۆزلەش ئۇسلۇبى بويىچە سۆزلەيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋۇجۇدىدا سەھرانىڭ ساددا ۋە تەبىئىي سۆزلەش ئۇسلۇبى بىلەن شەھەرنىڭ مەدەنىي ۋە چىرايلىق تەلەپپۇزى ۋە ئىلاھىي ۋەھيى تەمىنلىگەن ئاللاھنىڭ قوللىشى ۋە مەدەت بېرىشى تولۇق مۇجەسسەملەشكەنىدى. مۇلايىملىق، جاپاغا چىداش، ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق كەچۈرۈم قىلىش ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەرگە سەۋر قىلىش ئاللاھ تەئالا ئۇنىڭغا سىڭدۈرگەن ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەتلەر ئىدى. ئادەتتە ھەرقانچە مۇلايىم ئادەممۇ ھەممىگە مۇلايىم بولۇۋەرمەيدۇ، لېكىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋەت ھاياتىدىكى شۇنچە كۆپ كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئازار - كۈلپەتلەرنىڭ ھەممىسىگە ئۈن - تىنسىز چىدىغان ۋە ئۆزىگە ئازار يەتكۈزگەن نادان - جاھىللارغىمۇ مۇلايىملىق ۋە كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلغانىدى.

ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككى ئىشنىڭ بىرىنى ئىختىيار قىلىشقا توغرا كەلگەندە، گۇناھ بولمايدىغانلا بولسا، ئۇنىڭ ئوڭايراقىنى تاللايتتى. ئەگەر گۇناھ بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭدىن ھېزى بولاتتى. ئۆزى ئۈچۈن ئىنتىقام ئالمايتتى، پەقەتلا ئاللاھنىڭ ھۆرمىتى دەپسەندە قىلىنسا، ئاللاھ ئۈچۈن ئىنتىقام ئالاتتى. ئۇ غەزەپلىنىش ۋە ئاچچىقلىنىشتا بەك ئاستا، رازىمەنلىك ۋە خۇشال بولۇشتا ئەڭ تېز ئىدى دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سېخىيلىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساخاۋەت ۋە كەڭ قوللۇق بابىدا تەڭدىشى يوق ئىدى. ئۇ نامراتلىقتىن قورقمايتتى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولى ياخشىلىق ئۈچۈن بەك ئوچۇق ئىدى. رامزان ئېيىدا تېخىمۇ سېخىي بولۇپ كېتەتتى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇچراشقان چاغلىرىدا گويا دەريادەك كەڭ قول بولۇپ كېتەتتى. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام رامزاننىڭ ھەممە كۈنىدە ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قۇرئاننى دەرس ـ مۇزاكىرە قىلىپ بېرەتتى. بۇ چاغدا ئۇ ياخشىلىق ئۈچۈن شامالدىنمۇ تېز ھەرىكەت قىلاتتى دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ باتۇرلۇقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ دەرىجىدە باتۇر، قورقماس ۋە جەسۇر ئىدىكى، باتۇرلۇق بىلەن شۆھرەت قازانغان داڭدار كىشىلەرنىڭمۇ مۇشكۈل ۋە خەتەرلىك پەيتلەردە قاچقان چاغلىرى بولغان، لېكىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەڭ مۇشكۈل ۋە ئەڭ خەتەرلىك پەيتلەردىمۇ ئۆز ئورنىدا تەۋرەنمەي چىڭ تۇرۇپ، باتۇرلۇق بىلەن تېخىمۇ ئالغا ئىلگىرىلىگەن، ھېچقاچان ئارقىغا چېكىنمىگەن. ئۇ بۇنداق نۇقسانلاردىن پۈتۈنلەي خالىي ئىدى.

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: بىز ئەڭ مۇشكۈل پەيتلەردە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مۇراجىئەت قىلاتتۇق، جەڭ مەيدانلىرىدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۈشمەنگە ئەڭ يېقىن ئورۇندا تۇراتتى دېگەن.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىر كۈنى كېچىسى مەدىنە خەلقى تەشۋىشلىك بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ دۈشمەن ھۇجۇم قىلدى دەپ قورقۇشۇپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە ئاتلاندى. ھالبۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن ئىلگىرى چىققان بولۇپ، ئەبۇ تەلھە (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ)نىڭ ياۋىداق ئېتىغا مىنىپ، قىلىچىنى ئاسقان ھالدا ئالللىقاچان ئەھۋالنى ئېنىقلاپ: «قورقماڭلار! قورقماڭلار!» دەپ قايتىپ كېلىۋاتقانىكەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەرم-ھاياسى ۋە ئۇياتچانلىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تولىمۇ ھايالىق ئىدى. كىشىلەرنىڭ ئەيىب ـ نۇقسانلىرىنى كۆرمەسكە سالاتتى. ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يۈزى ئېچىلمىغان قىزدىنمۇ بەكرەك ھايالىق ئىدى. ئۇنىڭ بىرەر ئىشنى ياقتۇرمىغانلىقىنى چىرايىدىن بىلگىلى بولاتتى دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ئادەمنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىمايتتى. ئۆڭى سۈزۈك ۋە يۈزى تۆۋەن ئىدى. كۆپىنچە ھاللاردا يەرگە قاراپراق تۇراتتى. ئۇنىڭ نەزىرى مۇلاھىزە بىلەن ئۆتەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئېسىل ئالىيجانابلىقىدىن كىشىلەر ياقتۇرمايدىغان ئىشنى يۈزمۇيۈز تۇرۇپ ئېيتمايتتى. باشقىلارنىڭ بىرەر يامان ئىشنى ئاڭلىسا، پالانى مۇنداق قىپتۇ دەپ ئىسمىنى ئاتىماستىن، بەلكى مۇنداق قىلغانلارمۇ بار دەپ شۇ ئىشنى چەكلەيتتى.

ئۇنىڭغا پەرەزدەقنىڭ تۆۋەندىكى شېئىرى بەكمۇ ماس كېلەتتى:

يۇمار كۆزىنى ھاياسىدىن،
تەبەسسۇمسىز ئېغىز ئاچماس.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئادىللىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناھايىتى ئادىل، ئاق كۆڭۈل، لەۋزىدە تۇرىدىغان، راستچىل ۋە ئىشەنچلىك كىشى ئىدى. ئۇنىڭ بۇ پەزىلىتىنى دۈشمەنلىرىمۇ ئېتىراپ قىلاتتى. ئۇ پەيغەمبەر بولۇشتىن ئىلگىرى كىشىلەر ئۇنى ئەمىن (ئىشەنچلىك) دەپ ئاتىشاتتى ۋە ئۇنىڭ ئايرىغان ھۆكۈملىرىگە رازى بولۇشاتتى.

ئىمام تىرمىزى رەھمەھۇللاھ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نەقىل قىلىپ ئېيتىدۇ: ئەبۇ جەھل پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: «بىز سېنى ئىنكار قىلمايمىز، بەلكى سەن ئېلىپ كەلگەن نەرسىنى (يەنى دىنىنى) ئىنكار قىلىمىز» دېگەنىدى. شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تەئالا: ﴿قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لاَ

يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ﴾ «ئۇلارنىڭ سۆزى سېنى قايغۇغا سالىدىغانلىقىنى بىز ئوبدان بىلىمىز. ئۇلار سېنى (ئىچىدە) ئىنكار قىلمايدۇ (لېكىن، ئۇلار تەرسالىقتىن ئىنكار قىلىدۇ)، (ھەقىقەتتە) زالىملار ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ» (6:33) دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغان.

ھىرەقلى (رۇم پادىشاھى) ئەبۇ سۇفياندىن: «ئۇنى مۇشۇ (پەيغەمبەرلىك ھەققىدىكى) گەپلەرنى دېيىشىنىڭ ئالدىدا يالغانچىلىق بىلەن ئەيىبلىگەنمۇ؟» دەپ سورىغاندا، ئەبۇ سۇفيان قەتئىي قىلىپ: «ياق» دەپ جاۋاب بەرگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەمتەرلىكى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناھايىتى كەمتەر بولۇپ، تەبىئىتى تەكەببۇرلۇق ۋە چوڭچىلىقلاردىن خالىي ئىدى. ئۇ پادىشاھلارنىڭ ئۇلۇغلانغىنىدەك، ئۆزى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇشىنى يامان كۆرەتتى. ئاجىز ـ مىسكىنلەرنى يوقلايتتى. غېرىب ـ غۇرۋالار بىلەن بىللە ئولتۇراتتى. قۇل چاقىرسىمۇ باراتتى. ساھابىلىرى بىلەن شۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر كىشى سۈپىتىدە ئولتۇرۇپ قوياتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئايىغىنى ياماپتتى، كىيىمىگە ياماغلىق سېلىپ كىيەتتى، ئۇ سىلەرگە ئوخشاش ئائىلە ئىشلىرىنى قىلاتتى، قوينى سېغىپ بېرەتتى ۋە ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزى قىلاتتى دېگەن.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپادارلىقى

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناھايىتى ۋاپادار، سىيلە ـ رەھىملىك، شەپقەتلىك، مېھرىبان ۋە كىشىلەرگە ئىللىق مۇئامىلە قىلىدىغان زات ئىدى. ئۇ چىقىشقاق، ئەدەپلىك، مىجەزى ئوچۇق ۋە ئەدەپ ـ ئەخلاقتا يات ئىشلاردىن يىراق ئىدى. قىلىقى سەت، ئەدەپسىز، لەنەتخور ۋە رەستىلەردە سۈرەن سالغۇچى ئەمەس ئىدى. يامانلىققا يامانلىق قىلمايتتى، بەلكى يامانلىق قىلغانلارنى كەچۈرەتتى ۋە ئەپۇ قىلاتتى. باشقىلارنى ئۆزىنىڭ كەينىدىن ماڭغىلى قويمايتتى. يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەك كىيىشتە قۇل ـ چۆرىلىرىدىن ئالاھىدە بولۇۋالمايتتى. خىزمىتىنى قىلغان كىشىنىڭ ئىززىتىنى قىلاتتى. خىزمەتچىسىگە «ئىھ (ئىسىت)» دېمەيتتى. بىر ئىشنى سەھۋەنلىك بىلەن قىلغان ياكى قىلمىغانلىقى ئۈچۈن تاپا ـ تەنە قىلمايتتى.

ئۇ مىسكىن ـ بىچارىلەرنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇلارنىڭ دەرد ـ ئەھۋالىنى ئاڭلايتتى. جىنازا نامىزىغا ھازىرلىق قىلاتتى. كەمبەغەللەرنى تۆۋەن كۆرمەيتتى.

ئۇ بىر قېتىم سەپەردە ھەمراھلىرى بىلەن تاماق تەييارلاشقا توغرا كەلگەندە، بىرى: «مەن قوينى بوغۇزلاي» دېگەن، يەنە بىرى: «مەن سويۇپ پارچىلاي» دېگەن، ئۈچىنچى بىرى: «مەن پىشۇراي» دېگەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇنداقتا مەن ئوتۇن تېرىپ كېلەي» دېگەن. بۇ چاغدا ئۇلار: «ئۇنىمۇ بىز قىلىمىز» دېگەندە، ئۇ: «قىلىدىغىنىڭلارنى بىلىمەن، ئەمما مەن سىلەردىن ئالاھىدە بولۇۋېلىشنى خالىمايمەن، ئاللاھ بەندىسىنىڭ ئۆز ھەمراھلىرىدىن ئالاھىدە بولۇۋېلىشنى ياقتۇرمايدۇ» دېگەن ۋە بېرىپ ئوتۇن تېرىپ كەلگەن.

ئىبنى ئەبى ھالە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى سۈپەتلەپ مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەمىشە خىيالچان، تەپەككۇر ئىلكىدە يۈرەتتى. كۈلۈپ يايرىمايتتى. ئورۇنسىز سۆزلىمەيتتى. كۆپىنچە ھاللاردا سۈكۈت قىلاتتى. بىر گەپنى باشلىسا تولۇق ئاياغلاشتۇراتتى. ئىخچام، مەزمۇنلۇق، بىھۇدە گەپتىن خالىي، كەمكۈتىسىز ۋە ئۇقۇملۇق قىلىپ سۆزلەيتتى. مۇلايىم ۋە خۇش پېئىل ئىدى. قوپال توڭمۇ ئەمەس، يۇۋاش يۇمشاقمۇ ئەمەس ئىدى. ھەرقانداق نېمەتنى كىچىك ۋە ئاز بولسىمۇ قەدىرلەيتتى. ئەيىبكە بۇيرىمايتتى. بىر خىل تاماقنى ئەتىۋارلاپ، يەنە بىر خىلىنى سۆكمەيتتى. ئۆزى ئۈچۈن ئۆچ ئالمايتتى. پەقەت ھەقىقەت دەخلى تەرۇزغا ئۇچرىسا، ھەق ئۆز جايىغا قارار تاپمىغۇچە غەزىپىنى باسقىلى بولمايتتى. ئىشارەت قىلسا پۈتۈن ئالقىنى بىلەن ئىشارەت قىلاتتى. بىر ئىشتىن ئەجەبلەنسە ئالقىنىنى پۇلاڭلىتاتتى. غەزىپى كەلسە يۈزىنى باشقا ياققا بۇرۇۋالاتتى. شادلانسا كۆزى يۇمۇلۇپ كېتەتتى. كۈلسە تەبەسسۇم بىلەن كۈلەتتى ـ دە، چىشلىرى مۆلدۈردەك پارقىراپ كېتەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىمەنە ئىشلاردىن تىلىنى يىغاتتى. ساھابىلىرىنى ئىتتىپاقلاشتۇراتتى، ھەرگىز ئارىغا ئارازلىق سالمايتتى. ھەر قەۋمنىڭ كاتتىسىنى ھۆرمەتلەيتتى ۋە ئۇنى شۇلارغا باشلىق قىلىپ قوياتتى. كىشىلەرنى چىراينى تۈرمەي ۋە مىجەزىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ ئاگاھلاندۇراتتى. ئۇ ناھايىتى ئېھتىياتچان زات ئىدى. ساھابىلىرىنى يوقلاپ تۇراتتى. كىشىلەردىن ئەل ئارىسىدىكى ئىشلارنى سوراپ تۇراتتى. ياخشى ئىشلارنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيتتى، يامان ئىشلاردىن سەسكەندۈرۈپ ئۇنى قامچىلايتتى.

ھەرىكىتى مۆتىدىل بولۇپ، بىر ـ بىرىگە قارىمۇقارشى ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ھەممە ئىشنىڭ ئەندىزىسى بار بولۇپ، توغرا ئىشتىن قۇسۇر چىقارمايتتى. ھەقنى تۆۋەن دەپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەيتتى. ياخشى ئادەملەر بىلەن يېقىن

ئۆتەتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ياخشىلىقى كۆپ كىشىلەر ئەڭ پەزىلەتلىك ئادەملەر ھېسابلىناتتى. كەڭ قول، ئالىيجاناب ۋە ئېسىل كىشىلەرنىڭ ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئولتۇرسا ـ قوپسا زىكرى ـ تەسبىھ بىلەن ئولتۇرۇپ قوپاتتى. ئۆزىگە ئالاھىدە بىر ئورۇن ئېگىلىمەيتتى. بىر قەۋمنىڭ مەجلىسگە بارسا توغرا كەلگەن يەردە ئولتۇراتتى ۋە شۇنداق قىلىشنى تەكىتلەيتتى. ھەربىر سۆھبەتدىشىغا ئۆزىگە لايىق ئورۇن بېرەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ سۆھبەتداشلىرىنىڭ ھەممىسى «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى ھۆرمەتلىدى» دېگەن ھېسسىياتتا بولاتتى. ئۇ ھاجەتمەن بولۇپ كەلگەن ئادەمنى سەۋرچانلىق بىلەن كۈتەتتى، تاكى شۇ كىشى قايتمىغۇچە ئۇنىڭ يېنىدىن قوپۇپ كەتمەيتتى. بىرەر نەرسە سوراپ كەلگەن كىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلاتتى ياكى چىرايلىق گەپ ياكى ۋەدە بىلەن قايتۇراتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مىجەزى شۇ دەرىجىدە يېقىملىق ۋە ئوچۇق ئىدىكى، ئۇ كىشىلەرگە ئۆز ئاتىسىدەك تۇيۇلاتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە نىسبەتەن ھەقىقەت ئالدىدا كىشىلەرنىڭ ھەممىسى باباراۋەر بولۇپ، پەقەتلا تەقۋادارلىق بىلەن پەرقلىنەتتى. ئۇنىڭ مەجلىسى ئىللىقلىق، ھايا ـ ھۆرمەت، سەۋرچانلىق ۋە ۋاپادارلىق مەجلىسى بولۇپ، سۆرەن ـ چۇقان كۆتۈرۈلمەيتتى، ھايا ـ ھۆرمەت ئاياغ ئاستى قىلىنمايتتى (يەنى ھۆرمەتسىزلىك كۆرۈلمەيتتى)، تەقۋادارلىق بىلەن مېھىر ـ مۇھەببەت ئاساسي ئورۇننى ئىگىلەيتتى، چوڭلار ھۆرمەتلىنەتتى، كىچىكلەر قەدىرلىنەتتى، ھاجەتمەنلەر تارتۇقلىنىپ، غېرىب ـ غۇرۋالار ئۆلپەتلەندۈرۈلەتتى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە ھەمىشە ئوچۇق چىراي، خۇشخۇي ۋە مۇلايىم ئىدى. ئۇ توك، قوپال، سۆرەن سالىدىغان، ئەدەپسىز ۋە ھەددىدىن زىيادە ئەيىبلىگۈچى ۋە مەدھىيىلىگۈچى ئەمەس ئىدى. نامۇۋاپىق ئىشلارنى كۆرمەسكە سالاتتى. ئەمما، ئۇنىڭغا يول قويغانلىقتىن ئەمەس ئىدى. ئۆزىنى ئۈچ ئىشتىن — رىياخورلۇق، ئاچكۆزلۈك ۋە پايدىسىز ئىشلارغا ئارىلىشىپ قېلىشتىن خالىي تۇتاتتى ۋە كىشىلەرنىمۇ بۇ ئۈچ ئىشتىن ئايىغاندى. بىراۋنى سۆكمەيتتى، ئەيىبلىمەيتتى، ئەيىبىنى كوچىلمايتتى ۋە بىھۇدە گەپ قىلمايتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سۆز قىلغاندا سۆھبەتداشلىرى گويا باشلىرىغا قۇش قونغاندەك جىم تۇرۇشاتتى. ئۇ توختىسا ئاندىن ئۇلار سۆزلەيتتى. ئۇنىڭ يېنىدا ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بولمايتتى. بىرسى گەپ قىلسا باشقىلار تىڭشايتتى. ساھابىلەر كۈلگەن ئىشتىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ كۈلەتتى، ئۇلار ئەجەبلەنگەندىن ئەجەبلىنەتتى. سۆزنى قوپال ئېيتقۇچىلارغا سەۋر قىلاتتى. ئۇ: «ھاجەتمەننى كۆرسەڭلار ھاجىتىدىن چىقىڭلار!» دەيتتى. مۇكاپات ئالغانلارنىڭ رەھمىتىنى قوبۇل قىلاتتى.

خارىجە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەجلىسلەردە ئەڭ ۋەزمن ۋە تەرتىپلىك ئىدى. ئۇ پۇتلىرىنى سۇنۇپ ئەدەپسىز ئولتۇرمايتتى. تولاراق سۈكۈت بىلەن جىم تۇراتتى. زۆرۈر بولغاندا سۆزلەيتتى. ياخشى سۆز قىلمىغانلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالمايتتى. كۈلسە تەبەسسۇم بىلەن كۈلەتتى. ئارتۇق ياكى كەم سۆزلىمەيتتى. ساھابىلەر ئۇنى ھۆرمەتلەپ ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ تەبەسسۇم بىلەن كۈلۈشەتتى دېگەن.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋۇجۇدى ئاجايىپ يۈكسەك كامىل سۈپەتلەر بىلەن يۇغۇرۇلغان بولۇپ، ئاللاھ تەئالا ئۇنى مۇشۇ پەزىلەتلەر بىلەن تەربىيىلىگەن ۋە ئۇنىڭغا ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ «(ئى مۇھەممەد!) سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاققا ئىگىسەن» (68: 4) دەپ باھا بەرگەن.

دېمەك، مانا بۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە يېقىنلاشتۇرغان، قەلبلەرگە سۆيۈملۈك كۆرسەتكەن ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن جان پىدا قىلىشقا ئەرزىيدىغان قوماندانغا ئايلاندۇرغان، ھەتتا ئۆز خەلقىنىڭ تەرسالىقىنى يۇمشىتىپ، ئۇلارنىڭ توپ ـ توپ بولۇپ ئاللاھ تەئالانىڭ دىنىغا كىرىشىگە سەۋەب بولغان خىسلەت ۋە پەزىلەتلەردۇر.

بىز بايان قىلغان بۇ خىسلەتلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كامالىي سۈپەتلىرى ۋە ئۇلۇغۋار پەزىلەتلىرىدىن پەقەت تامچىلاردۇر، خالاس. ئەمما، ئۇنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى يورۇتۇپ بېرىش ۋە ئېسىل خىسلەت ۋە ئالىيجاناپ كامالەت ـ پەزىلەتلىرىنى بايان قىلىش قولىمىزدىن كەلمەيدىغان بىر ئىشتۇر. دۇنيادا كامالەت پەللىسىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چوققىسىغا يەتكەن، ئۆز رەببىنىڭ نۇرىدىن يورۇقلۇق ئالغان، ھەتتا ئەخلاقى قۇرئاننىڭ ئۆز ئەينى بولۇپ يېتىشكەن بىر ئۇلۇغ زاتنىڭ ھەقىقىي تەۋسىپىنى كىممۇ يورۇتۇپ بېرەلىسۇن؟ ...

ئى ئاللاھ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىغا رەھمەت قىلغانىدەك، مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىغىمۇ رەھمەت قىلغىن. سەن ھەقىقەتەن مەدھىيىلەشكە لايىقتۇرسەن، ئۇلۇغدۇرسەن.

ئى ئاللاھ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىغا بەرىكەت ئاتا قىلغانىدەك، مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە ئۇنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىغىمۇ بەرىكەت ئاتا قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن مەدھىيىلەشكە لايىقتۇرسەن، ئۇلۇغدۇرسەن.

ـــ تامام.

[قوشۇمچە]

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمىھالىغا ئائىت سوئاللار

مۆھتەرەم كىتابخان! سىز مەزكۇر تەرجىمىھالنى كۆڭۈل قويۇپ تولۇق ئوقۇپ چىققان بولسىڭىز، ئۇنداقتا تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاب بېرىپ، ئۆزىڭىزنىڭ كىتابنىڭ مەزمۇننى قانچىلىك دەرىجىدە ئۆزلەشتۈرۈپ ئەستە ساقلىغانلىقىڭىزنى سىناپ بېقىڭ:

1. بۇ كىتاب قاچان، نېمە مۇناسىۋەت بىلەن، قەيەردە، كىم تەرىپىدىن يېزىلغان؟
2. سەفىييۇررەھمان مۇبارەكفورى كىم؟
3. ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى ۋە ئالاھىدىلىكىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ بېقىڭ؟
4. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇنياغا كېلىش ھارپىسىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ھاكىمىيەت، ئىقتىساد، ئەخلاق ۋە دىيانەت ئەھۋالىنى ئۆز چۈشەنچىڭىز بويىچە بىر قۇر بايان قىلىپ بېقىڭ؟
5. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قاچان (يىل، ئاي، كۈن، سائەت)، قەيەردە تۇغۇلغان؟
6. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەسەب شەجەرىسىنى تونۇشتۇرۇپ بېقىڭ؟
7. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نەچچە يېشىدا ئانىسىدىن يېتىم قالدى؟ كېيىن كىم ـ كىملەرنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولدى؟
8. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نەچچە يېشىدا كىم بىلەن توي قىلدى؟ ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرى قايسى ـ قايسىلار؟
9. ۋەھيى دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ قانداق تۈرلىرى بار؟
10. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تۇنجى ۋەھيى قاچان، قەيەردە چۈشكەن؟

11. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىك ھاياتىنى قانچە چوڭ باسقۇچقا بۆلۈشكە بولىدۇ؟ ھەرقايسى باسقۇچلار قەيەردە، قايسى ۋاقىتتىن باشلاپ قايسى ۋاقىتقىچە داۋاملاشتى؟

12. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاللاھ تەئالانىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىگە تۇنجى بولۇپ ئىمان ئېيتقان پېشقەدەم ئىمان ئەھلىلىرى قايسىلار؟

13. يوشۇرۇن دەۋەت قانچە يىل بولدى؟ ئاشكارا دەۋەت قاچان باشلاندى؟

14. مۇشرىكلار ئىسلام دەۋىتىنى توسۇش ئۈچۈن قانداق چارە ـ تەدبىرلەرنى قوللاندى؟

15. ھىجرەتكىچە بولغان ئارىلىقتىكى مۇشرىكلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا سالغان زۇلۇملىرىنى بىر قۇر ئەسلەپ بېقىڭ؟ كىم كىملەرنى قىيىنغان؟

16. تۇنجى قېتىملىق ھىجرەت قاچان، قەيەرگە قىلىنغان؟ تۇنجى بولۇپ ھىجرەت قىلغۇچىلار كىملەر؟

17. دەسلەپ ئىسلام تونۇشتۇرۇلغان يات قەبىلە ۋە ئايماقلار قايسىلار؟ ئۇلاردىن مۇسۇلمان بولغانلارچۇ؟

18. ئىسرا ۋە مىئراج قانداق ئىش؟ قاچان يۈز بەرگەن؟

19. تۇنجى ئەقەبە بەيئىتى قاچان ئېلىپ بېرىلدى؟ بۇ بەيئەتكە كىم ـ كىملەر قول قاتتى؟ بەيئەت ماددىلىرى نېمە ـ نېمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

20. ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتى قاچان ئېلىپ بېرىلدى؟ بەيئەتكە نەچچە ئادەم قول قاتتى؟ ئۇلارنىڭ باشلىقى ۋە ۋەكىللىرى قايسىلار؟ بەيئەت ماددىلىرى نېمە ـ نېمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

21. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قاچان، قەيەرگە ھىجرەت قىلدى؟ ھىجرەت داۋامىدا تۇرغان ۋە ئۆتكەن جايلار ۋە يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنى بىر قۇر ئەسلەپ بېقىڭ؟

22. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە قاچان يېتىپ كەلدى ۋە كىمنىڭ ئۆيىگە چۈشتى؟ مەسجىدۇننەبەۋى قاچان بىنا قىلىنغان؟

23. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىسلامىي جەمئىيەتنى قۇرۇپ چىقىش جەريانىدا يولغا قويغان چارە ـ تەدبىر ۋە سىياسەتلىرىنى بىر قۇر بايان قىلىپ بېقىڭ؟

24. بەدرى چوڭ غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

25. مۇسۇلمانلارنىڭ قۇرەيشلەرنىڭ سودا كارۋىنىنى توسۇشى ھەقلىقمۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟

26. بەنى سۇلەيم غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
27. بەنى قەينۇقا غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
28. سەۋىق (تالقان) غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
29. زىئەمرى غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
30. كەئەب ئىبنى ئەشرەفنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى قانداق ئىش؟
31. بوھران غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
32. ئوھۇد غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
33. رەجىئ ۋەقەسى قانداق ئىش؟
34. بىئرى مەئۇنە پاجىئەسى قانداق ئىش؟
35. بەنى نەزىر غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
36. نەجدى غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
37. ئىككىنچى قېتىملىق بەدرى غازىتىغا ئائىت ئەھۋاللارنى بايان قىلىپ بېقىڭ؟
38. دۇمەتۇلجەندەل غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
39. ئەھزاب غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
40. بەنى قۇرەيزە غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
41. سالام ئىبنى ئەبىلھۇقەيقنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى قانداق ئىش؟
42. بەنى لىھيان غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
43. بەنى مۇستەلىق غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟
44. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا چاپلانغان تۆھمەت قانداق ئىش؟

45. ھۇدەيبىيە ۋەقەسى قانداق ئىش؟ ئۇ قاچان، قەيەردە ئىمزالاندى؟ سۈلھىنىڭ مەزمۇنلىرى قايسىلار؟ ئۇنىڭ ئىمزالىنىشى نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟

46. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشنا مەملىكەت پادىشاھلىرىدىن قايسىلارغا مەكتۇب ئەۋەتتى؟ مەكتۇبلارنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى نېمە؟ بۇلاردىن كىم قانداق ئىنكاس قايتۇردى؟

47. غابە ياكى زىقەرەد غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

48. خەيبەر ۋە ۋادىلقۇرا غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

49. زاتۇررىقائ غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

50. كېلىشىم ئۆمرىسى قانداق ئىش؟ جەريانىنى ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

51. مۇئتە ئۇرۇشى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ ئۇرۇشنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

52. مەككە قاچان، قانداق پەتھى قىلىنغان؟ پەتھىنىڭ جەريانىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

53. ھۇنەين غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

54. تەبۇك غازىتى قاچان، نېمە سەۋەبتىن پارتلىغان؟ غازاتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى بىر قۇر ھېكايە قىلىپ بېرىڭ؟

55. ۋىدالىشىش ھەججى قانداق ئىش؟ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇشۇ جەرياندا سۆزلىگەن مۇھىم نۇتۇقلىرىنى بايان قىلىپ بېرىڭ؟

56. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپات بولۇش ئالدىدىكى كېسەل ئەھۋالى توغرىسىدا چۈشەنچە بېرىپ بېقىڭ؟

57. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قاچان (يىل، ئاي، كۈن، سائەت)، قەيەردە ۋاپات بولدى؟ ئۇنداقتا ئۇ قانچە يىل ياشىدى؟

58. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ چىراي ـ تەن قۇرۇلۇشىنى تەسۋىرلەپ بېرىڭ؟

59. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەخلاق ـ رەۋىشلىرىنى تونۇشتۇرۇپ بېرىڭ؟

60. ئاخىردا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىك ھاياتىغا بولغان تونۇشىڭىزنى سۆزلەپ بېقىڭ؟

(ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن!)